

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

HİNDİSTAN ULUS İNŞASI VE DIŞ POLİTİKA KİMLİĞİ

**DOKTORA TEZİ
Mustafa KESKİN**

**Enstitü Anabilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Enstitü Bilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Murat ALAKEL

ARALIK 2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: HİNDİSTAN ULUS İNŞASI VE DIŞ POLİTİKA KİMLİĞİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 378 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 23/11/2021 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 2'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı Soyadı	: Mustafa KESKİN
Öğrenci Numarası	: 177307001
Ana Bilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler
Programı	: Uluslararası İlişkiler
Türü	: ( ) Proje ( ) Yüksek Lisans Tezi (*) Doktora Tezi

Doç.Dr. Murat ALAKEL
24.11.2021

ÖNSÖZ

Son yıllarda uluslararası siyasette önemli değişimler yaşanmaktadır. Bunlardan en önemlisi uluslararası sistemin siyasi, askeri ve ekonomik ağırlık merkezinin doğuya kayıyor olmasıdır. Özellikle doğuda yükselen Çin gücüne karşılık başta ABD olmak üzere Batı dünyası yeni politikalar geliştirmeye çalışırken Hindistan gibi ülkelerle stratejik ortaklığa varan yeni ittifaklar geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu çerçevede Güney Asya ve Asya-Pasifik bölgesi dünya siyasetinde önemli hale gelirken Hindistan uluslararası ilişkilerin önemli bir aktörü olmaya başlamıştır. Bu yüzden “Hindistan Ulus İnşası ve Dış Politika Kimliği” isimli bu tez değişen dünyada Hindistan’ı anlamak için uluslararası ilişkiler literatürüne farklı bir bakış açısıyla katkı yapmayı amaç edinmiştir.

Şüphesiz tezin hazırlanması meşakkatli bir süreçti ve bu çalışmayı yaparken birçok kişinin desteğini gördüm. Özellikle tez konusu belirlenirken desteğini esirgemeyen ve Hindistan ulus inşası ve dış politikası üzerine çalışmaya teşvik eden, çalışma boyunca bilgileri ve yönlendirmesiyle teze zenginlik katan danışmanım ve hocam Doç. Dr. Murat ALAKEL’e minnettarlığımı belirtmek istiyorum. Ayrıca tezin hazırlanması sürecindeki katkılarından dolayı Prof.Dr. Selami ÖZCAN, Dr.Öğr. Üyesi Övgü KALKAN KÜÇÜKSOLAK ve Dr.Öğr. Üyesi Nevra ESENTÜRK ile tanıdığım ilk günden itibaren akademik desteğini sürdüren değerli hocam Doç.Dr. Zelha ALTINKAYA ile adını sayamadığım tüm Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyeleri ve araştırma görevlilerine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca Başta İdris GÜL, Müzeyyen KANDAZ ve Satı KÖKSAL olmak üzere bugüne kadar tanıdığım bütün eğitimci hocalarıma, değerli büyüğüm Emine TEZEL ve ailesine bana kattıklarının farkında olarak en içten duygularıyla teşekkürlerimi sunarım. Yine tezin hazırlanması sırasında yardımlarını esirgemeyen Betül ÇEVİRKEN ve Koray YILMAZ’a teşekkür ederim. Son olarak en büyük destekçim ve hayat arkadaşım değerli eşim Ayşenur KESKİN ve çocuklarıma verdikleri manevi destek için şükranlarımı sunarım.

Mustafa KESKİN

16.12.2021

İÇİNDEKİLER

BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
TABLolar	vii
ŞEKİLLER	viii
HARİTALAR	ix
ÖZET	x
SUMMARY	xi
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ve TEORİK ÇERÇEVE

1.1. İnşacılık ve Postkolonyalizm Teorileri	17
1.1.1. İnşacılık ve Kimlik	17
1.1.1.1. Uluslararası İlişkilerde Kimlik Kavramı	22
1.1.2. Postkolonyalizm	24
1.2. Ulus, Ulusçuluk (Milliyetçilik), Ulus-Devlet ve Ulusal Kimlik Kavramları	31
1.2.1. Ulus (Millet), Milliyetçilik ve Tarihsel Gelişimi	32
1.2.2. Ulus-Devlet Kavramı	41
1.2.2.1. Ulus-Devletin Tarihsel Gelişimi	43
1.2.3. Ulusal Kimlik ve Vatandaşlık	46
1.2.4. Ulus İnşası	50
1.2.5. Ulus İnşa Edici Unsurlar	55
1.2.5.1. Milli Kültür	55
1.2.4.2.1. Folklor	58
1.2.5.2. Din	58
1.2.5.3. Dil	62
1.2.5.4. Komşular Arası Rekabet, Düşmanlık ve “Öteki” Kavramı	65
1.2.5.5. Milli Tarih	66
1.2.5.6. Toprak (Yurt) ve Doğa	68
1.2.5.7. Semboller	69
1.2.6. Ulus İnşasının Başarıya Ulaşması	69
1.2.7. Sömürge Toplumlarda Ulus İnşası	71

BÖLÜM 2: HİNDİSTAN ULUS İNŞASI

2.1. Hindistan Ulusal Kimliğini Etkileyen Faktörler	77
2.1.1. Milliyetçilik	92
2.1.1.1. Hint Milliyetçiliğinin Gelişimi (Brahmo Samaj ve Arya Samaj Örgütleri)	92
2.1.1.2. Hint Ulusal Kongresinin Kurulması	94
2.1.1.3. Laik ve Dini (Hindu) Milliyetçilik	95
2.1.1.4. Hindu Milliyetçiliğinin Yükselişi ve BJP	104
2.1.2. Din ve Kültürel Yapı	111
2.1.2.1. Hinduizm’in Genel Özellikleri	111
2.1.2.2. Hint Milli Kimliğinde Dinin Etkisi	114

2.1.2.3. Hint Milli Kimliğinde Kültürün Etkisi	118
2.1.3. Dil	119
2.1.4. Milli Tarih	129
2.1.4.1. Antik Hint Tarihi Dönemi	130
2.1.4.2. Müslüman İmparatorluklar Dönemi	137
2.1.4.3. İngiliz Sömürge Dönemi (1757-1947)	140
2.1.5. İngiliz Sömürge Etkisi	144
2.1.6. Hindistan'ın Ötekisi "Pakistan ve Müslümanlar"	152
2.1.7. Hindistan'ın Ötekisi "Çin"	156
2.1.8. Mekân (Yurt)	157
2.1.9. Ulusal Kahramanlar	157
2.2. Hindistan Ulus İnşasında Kırılmalılıklar	158
2.3. İkinci Bölümün Değerlendirilmesi	164

BÖLÜM 3: HİNT ULUSAL KİMLİĞİNİN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ

3.1. Hindistan Dış Politikasını Etkileyen Temel Faktörler	170
3.1.1. Kişisel Faktörler	171
3.1.2. Coğrafya ve Ülkenin Büyüklüğü	172
3.1.3. Ekonomik Etkiler	173
3.1.4. Ulusal Kimlik	174
3.1.5. Siyasi Yapı	175
3.1.6. Eyaletlerin Etkisi	177
3.1.7. Felsefi, İdeolojik, Kültürel ve Tarihsel Faktörler	178
3.1.8. Askeri güç	179
3.1.9. Uluslararası Sistemin Yapısı	180
3.2. Dış Politika Karar Alma Süreci	181
3.3. Hint Dış Politikasının Temel İlkeleri	183
3.4. Hindistan Dış Politikasının Genel Görünümü (1947-2020)	184
3.4.1. 1947-1990 Arası Genel Görünüm	185
3.4.2. 1990-2020 Arası Genel Görünüm	191
3.5. Hindistan Devlet (Dış Politika) Kimliği	199
3.5.1. Bağlantısız ve Üçüncü Dünyacı Hint Kimliğini Şekillendiren Etkiler	200
3.5.1.1. Kurucu Liderlerin Etkisi	204
3.5.1.2. Kolonyal Döneminin Etkileri (Postkolonyal Kimlikler)	209
3.5.1.3. Soğuk Savaş Etkisi	214
3.5.2. Yükselen Güç Kimliğini Şekillendiren Etkiler	218
3.5.2.1. Hindu Milliyetçiliği ve Büyük Hindistan Söylemi	225
3.5.2.2. Büyük Hint Tarihi ve Medeniyeti	234
3.5.2.3. Gelişen Hint Ekonomisi	240
3.6. Hint Dış Politikasında "Bağlantısız" ve "Yükselen Güç" Kimliklerinin Karşılaştırmalı Analizi	253
3.6.1. Üçüncü Dünya İle İlişkiler	256
3.6.1.1. Hindistan-Afrika İlişkileri	256
3.6.1.2. Hindistan-Latin Amerika İlişkileri	261
3.6.1.3. Hindistan-Orta Doğu İlişkileri (Batı Asya İlişkileri)	263
3.6.2. Hindistan-İsrail İlişkileri	267
3.6.3. Hindistan-Orta Asya İlişkileri	270
3.6.4. Hindistan-Güney Asya İlişkileri	271

3.6.4.1. Hindistan-Pakistan İlişkileri	275
3.6.4.2. Hindistan-Bangladeş İlişkileri	282
3.6.4.3. Hindistan-Nepal İlişkileri	286
3.6.4.4. Hindistan-Bhutan İlişkileri	287
3.6.4.5. Hindistan-Maldivler İlişkileri	288
3.6.4.6. Hindistan-Sri Lanka İlişkileri	289
3.6.4.7. Hindistan-Afganistan İlişkileri	290
3.6.5. Hindistan-Güneydoğu Asya Ülkeleri İlişkileri	292
3.6.5.1. Hindistan-Singapur İlişkileri	294
3.6.5.2. Hindistan-Vietnam İlişkileri	295
3.6.5.3. Hindistan-Myanmar (Burma) İlişkileri	297
3.6.5.4. Hindistan ve Diğer Güneydoğu Asya Ülkeleri ile İlişkiler	298
3.6.6. Hindistan-ABD İlişkileri	301
3.6.7. Hindistan-Rusya İlişkileri	304
3.6.8. Hindistan-Çin İlişkileri	307
3.6.9. Hindistan-Japonya ve Asya-Pasifik İlişkileri	313
3.6.10. Hindistan-Commonwealth (İngiliz Uluslar Topluluğu) İlişkileri	316
3.6.11. Hindistan-İngiltere ve AB İlişkileri	318
3.6.12. Hindistan-Türkiye İlişkileri	320
SONUÇ ve ÖNERİLER	323
KAYNAKÇA	331
EKLER	353
ÖZGEÇMİŞ	356

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APEC	: Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği
ASEAN	: Güneydoğu Asya Uluslar Topluluğu
BJP	: Bharatiya Janata Partisi
BJS	: Bharatiya Jan Sangh
BM	: Birleşmiş Milletler
BRI	: Bir Kuşak Bir Yol Girişimi
BRICS	: Brasil, Russia, India, China, South Africa
CENTO	: Merkezi Antlaşma Örgütü
COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
HKP	: Hindistan Komünist Partisi
IBC	: Uluslararası Budist Konfederasyonu
IBSA	: Hindistan, Güney Afrika ve Brezilya
IDSA	: Hindistan Savunma Çalışmaları Analizi Enstitüsü
IFS	: Hindistan Dış Servisi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
INC	: Hindistan Ulusal Kongresi
IRA	: İrlanda Cumhuriyet Ordusu
LAÜ	: Latin Amerika Ülkeleri
LTTE	: Tamil Eelam (İlam) Kurtuluş Kaplanları
MHRD	: Hindistan İnsan Kaynaklarını Geliştirme Bakanlığı
NAM	: Bağlantısızlar Hareketi
NCERT	: Hindistan Ulusal Eğitim Araştırma ve Öğretim Konseyi
NDA	: Hindistan Ulusal Demokratik İttifakı
NPT	: Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması
OAU	: Afrika Birliği Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
RSS	: Hindistan Ulusal Gönüllü Kuruluşu
SAARC	: Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü
SAFTA	: Güney Asya Serbest Ticaret Bölgesi
SEATO	: Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü
UAEA (IAEA)	: Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
UPA	: Birleşik İlerici İttifak

TABLÖLAR

Tablo 1. Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Kimlik Kavramı.....	22
Tablo 2. Hindistan’da Konuşulan Temel Diller.....	87
Tablo 3. Hindistan'ın Dini Profili.....	87
Tablo 4. Hindistan Eyaletleri Nüfus ve Din Bilgileri.....	88
Tablo 5. Kast Profili.....	89
Tablo 6. 1950 Anayasasına Göre Hint Birliği Eyaletleri ve Birlik Toprakları	121
Tablo 7. 1956 Anayasasına Göre Oluşturulan Eyalet ve Birlik Bölgeleri.....	122
Tablo 8. Hindistan'ın Yeniden Düzenlenmesinden Sonra Başlıca Diller (1956).....	125
Tablo 9. Hint Dilleri Temel Kökenleri.....	126
Tablo 10. 1947-1991 Arası Hindistan Başbakanları ve Partileri.....	191
Tablo 11. 1991-2020 Arası Hindistan Başbakanları ve Partileri.....	194
Tablo 12. Dünyanın En Çok Askeri Harcamasını Yapan İlk Beş Ülke ve Oranları.....	230
Tablo 13. Dünya İmalat Sanayisinde Ülkelerin Payları (1750-1900).....	243
Tablo 14. Dünyanın İlk 10 Ekonomisi Karşılaştırması (2000-2020).....	251
Tablo 15. 1990-2020 Arası Hindistan GSYİH’sı.....	251
Tablo 16. 2020-2021 Dönemi Hindistan’ın Ticari Ortakları (İlk Beş).....	252
Tablo 17. 2010-2019 Hindistan-Rusya Ticari Hacmi.....	306
Tablo 18. Rusya’nın En Büyük Ticari Ortakları.....	306

ŞEKİLLER

Şekil 1. Kast Sistemi.....	89
Şekil 2. 2017-2018 Dönemi Eyaletlerin Ulusal Gelir Seviyeleri.....	249
Şekil 3. Hindistan-Latin Amerika Ticari İlişkileri.....	262

HARİTALAR

Harita 1. Tamil Nadu ve Sri Lanka üzerinde Tamil Yaşam Alanları.....	85
Harita 2. Hindistan Eyaletleri (1956)	122
Harita 3. Hintçe Kuşağı.....	123
Harita 4. Hindistan Eyaletleri ve Birlik Toprakları (2020).....	124
Harita 5. Mohenco-Daro ve Harappa Uygarlıkları Haritası.....	131
Harita 6. Mandala Teorisi.....	135
Harita 7. Narmada Nehri.....	136
Harita 8. 20. Yüzyılda İngiliz-Hint İmparatorluğu.....	151
Harita 9. Genel Pencap Haritası.....	160
Harita 10. Telanga Eyaleti.....	161
Harita 11. Kutch Yarımadası Haritası.....	187
Harita 12. Bağlantısız Ülkeler Haritası.....	202
Harita 13. Chabahar/İran Limanı.....	266
Harita 14. Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatını Oluşturan Devletler (SAARC).....	273
Harita 15. Kızıl Koridor Haritası.....	275
Harita 16. Pakistan ve Bölgeleri.....	276
Harita 17. Keşmir Bölgesi.....	279
Harita 18. Tin Bigha Koridoru.....	285
Harita 19. Bir Kemer Bir Kuşak Hattı.....	312
Harita 20. Çin'in İnci Dizisi Haritası.....	312
Harita 21. APEC Üye Ülkeleri.....	315

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora Tez Özeti

Tezin Başlığı: Hindistan Ulus İnşası ve Dış Politika Kimliği	
Tezin Yazarı: Mustafa KESKİN	Danışman: Doç.Dr. Murat ALAKEL
Kabul Tarihi: 16.12.2021	Sayfa Sayısı: XI (ön kısım) + 352 (tez) + (ekler)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	
Bu çalışma Hindistan'ın ulusal kimliğini oluşturan faktörleri ve ulusal kimlikte yaşanan değişimleri incelemektedir. Özellikle diğer çalışmaların aksine bu çalışma Hint ulusal kimliğinin Hint dış politikasında etkisine odaklanmıştır. Bu bağlamda çalışma Hint ulusal kimliğinin Hint dış politikasını etkilediğini savunmaktadır. Bunun için öncelikle Hint ulusal kimliğinin inşa edilip edilemediğini incelemek çalışmanın temel hedefi olmuştur. Çalışma, istatistiki somut veriler, analitik ölçümler testler ve mülakatlarla desteklenmiştir. Yapılan incelemelerde Hindistan'ın Batılı ülkeler gibi ulus inşa etmekten uzak olduğu fakat Nehru gibi liderlerin etkisiyle başlangıçta laiklik temelinde bir Hint kimliği inşa etmeye çalıştığı, 1990'lardan itibaren de yükselen dini milliyetçilik ile birlikte laikliğin zayıflayarak Hindu milliyetçiliğinin ön plana çıktığı görülmüştür. Yine çalışmada 1900'lara kadar Nehru'nun etkisiyle oluşturulmaya çalışılan laik milliyetçi Hint kimliğinin Soğuk Savaş ve kolonyal dönemin etkileriyle birlikte bağlantısız bir Hindistan devlet kimliğinin inşa edilmesinde etkili olduğu ortaya konurken, bu tarihlerden itibaren yükselen Hindu milliyetçiliği ile birlikte gelişen Hint ekonomisinin Hindistan'ın yükselen bir güç olarak anılmasında önemli faktörler olduğu sonucuna varılmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Ulusal Kimlik, İnşacılık, Bağlantısızlık, Yükselen Güç, Hint Dış Politikası	

Yalova University Institute of Graduate Studies Doctoral Thesis Summary

Thesis Title: National Construction Of India And Foreign Policy Identity	
Thesis Author: Mustafa KESKİN	Advisor: Assist.Prof.Murat ALAKEL
Date of Acceptance: 16.12.2021 Total Number of Pages: XI (pre text) + 352 (main body) + (appendices)	
Department: International Relations Field of Study: International Relations	
This study examines the factors that make up the national identity of India and the changes in national identity. In particular, unlike other studies, this study focuses on the impact of Indian national identity on Indian foreign policy. In this context, the study argues that Indian national identity affects Indian foreign policy. Therefore, first all, examining whether the Indian national identity was built or not has been the main goal of the study. The study was supported by statistical data, analytical measurements, tests and interviews. According to the studies done, it has been seen that India is far from nation-building like Western countries, but with the influence of leaders like Nehru, it initially tried to build an Indian identity on the basis of secularism. But it has been concluded that with the rising religious nationalism since the 1990s, secularism has weakened and Hindu nationalism has come to the fore. In addition to that, it was revealed that the secular nationalist Indian identity, which was built up to the 1990s thanks to Nehru, was effective in the construction of a non-aligned Indian state identity with the effects of the Cold War and colonial period. It has been concluded that the Indian economy, which has developed with the rising Hindu nationalism since those date, is an important factor in the recognition of India as a rising power.	
Keywords: National Identity, Constructivism, Non-Alingment, Rising Power, Indian Foreign Policy	

GİRİŞ

Hindistan çok eski kültürlerin ve uygarlıkların oluşturduğu bir ülke olmasına rağmen birçok ülkeye göre ulus devlet/ulusal kimlik inşasında sıkıntılar yaşamaktadır. Zira Çin'den sonra yaklaşık 1.350 milyonluk devasa insan topluluğuyla dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip olan Hindistan, içinde barındırdığı birçok farklı etnik grup, farklı dil ve lehçeler, farklı dinler ve yüzlerce yıldır sömürge yönetimi altında olması gibi sebeplerle ulus devlet olma aşamasına zor geçmiştir. Ayrıca 1947'de bağımsızlığıyla birlikte Müslüman Hintlilerin Pakistan¹ devleti adı altında ayrılarak başka bir ülke kurması da zorlayıcı başka bir etken olmuştur. Bu süreçten sonra aynı ırktan gelen iki ulus birbirini düşman olarak görmeye başlamıştır. Zira bu olay yaklaşık bir milyon insanın ölümü ve on milyon insanın yer değiştirmesiyle 20. yüzyılın en büyük trajedilerinden birisi olmuştur (Ogden, 2016: 20). Bu bölünme Jammu ve Keşmir üzerindeki ihtilafı başlatırken, günümüze kadar süren çatışmaların da belirleyicisi olmuştur.

Hindistan medeniyeti Mezopotamya, Mısır ve Çin gibi bir nehir boyunca oluşmuştur. Nitekim eski dünyada Çin; Sarı Nehir, Sümer, Babil ve Asur; Fırat-Dicle nehirlerinde, Mısır ise Nil nehri etrafında gelişmiştir (Braudel, 1996: 34). İlk olarak Harappa Uygarlığı olarak da bilinen İndus Vadisi Uygarlığı bazı kaynaklara göre MÖ 3000'den bazı kaynaklara göre de MÖ 2500'den itibaren 1600'e kadar Kuzey Hindistan'da yer alan İndus nehri boyunca oluşmuştur. Fakat günümüzde Hindistan kabaca üç farklı coğrafi bölgeden meydana gelmektedir; kuzeyde yer alan Himalayaların etekleri, yine ülkenin kuzeyi boyunca akan Ganj nehri ile Hindu-Ganj ovası ve güney yarımadası (Roskin, 2004: 322). Bu bölgelerin yanı sıra Hint ırkı asırlar boyunca birbirine karışan fakat tam olarak homojenleşemeyen gruplardan oluşmuştur (Bıyıktay, 1991). Hint ırkının temellerini başlangıçta Dravitler, Ariler ve Moğollar olarak adlandırılan üç farklı etnik grup atmıştır. Çoğunluğu Hinduizm'e inanan Dravitler koyu esmer tenli ve kısa boylu iken Ariler, günümüzde oldukça az sayıdadırlar ve koyu tenlidirler. Moğollar ise genellikle sarı tenlidir. Karışık bir ırk çeşitliliğinin yanı sıra dini inançlar da Hindistan'da ayrı bir vaka konusudur. Çoğunluğun sahip olduğu Hinduizm neredeyse devletin resmi dinidir.

İlk Hint medeniyeti ortaya çıktıktan sonra MÖ 1500'lerden itibaren Aryanlar ve diğer işgalciler Hindistan'ın kuzeyininin çoğunluğunu ele geçirerek kendi yönetimlerini oluştururken Ganj nehrini büyük bir ticari rota olarak kullanarak zaman içerisinde nehre kutsiyet kazandırmışlardır. MÖ 6. yüzyılda Kuzey Hindistan Persler tarafından işgal edilirken Pers kültürü de bölgeye hâkim olmaya başlamıştır. Takip eden dönemde birkaç imparatorluk ve hanedanlık Kuzey Hindistan'da hâkimiyet sağlarken Mauryan İmparatorluğu Hindistan'ın büyük bir kısmını birleştirmiş, bu dönemde Budizm Hindistan'ın baskın dini inancı haline gelmiştir. Hindistan en parlak dönemini Gupta Hanedanlığı (MS. 320-550) döneminde yaşamıştır. Bu döneme kadar Hindistan coğrafyası Ortaçağ Avrupa'sındaki Alman kavimleri gibi birçok farklı bölgede irili ufaklı krallık ve prensliklerle yönetilirken, bunları ilk kez birleştirmeyi düşünen Gupta Hanedanlığı olmuştur. İslamiyet'in 8. yüzyıldan itibaren yayılmaya başlaması üzerine ilk Arap Müslümanlar günümüz Pakistan sınırlarında yer alan İndus'un aşağı bölgelerinde görülmeye başlanmıştır. 1000'li yıllardan itibaren Türk, Arap, Pers ve Moğollar Hindistan'da etkisini genişletirken Ekber Şah döneminde Muğal² İmparatorluğu (Babürler)

¹ Pakistan, 1947'de başta Doğu ve Batı Pakistan olarak kurulmuş, daha sonra 1971 yılında Doğu Pakistan Bangladeş adıyla Pakistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir.

² Muğal isminin kullanışı, İngilizcedeki Mongol ve Mughal sözcükleri arasındaki ayrımı belirtmeyi amaçlamaktadır. Her ikisi de Türkçeye Moğol olarak çevrildiği halde, ikisi arasında fark vardır. Muğallar alt

Kuzey Hindistan'ın büyük bir kısmına hâkim olmuştur. Babürlerin 1757'de İngilizlere yenilmesine kadar Hindistan Müslümanların egemenliği altında kalmış Farsça konuşma dili olurken Arapça el yazısı tercih edilmiştir (Roskin, 2004: 324-325). Hindistan bu tarihten 1947'de bağımsızlığını kazandığı yıla kadar ise İngiliz egemenliği altında kalmıştır. 1947'de modern Hindistan kurulurken, Müslümanların çoğunlukta yaşadığı Pakistan ayrı bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Buna rağmen toplam Hindistan nüfusu içinde Müslümanların oranı günümüzde yaklaşık yüzde 14 civarındadır. Pakistan'ın 1947'deki bağımsızlığı, 1971 yılında Bangladeş'in de Pakistan'dan ayrılarak ayrı bir devlet kurma süreci gibi olaylar tezin ilerleyen aşamalarında detaylı bir şekilde ele alınacağı için bu bölümde üzerinde çok fazla durulmamıştır.

Hindistan tarihinin belki de en önemli ve trajik dönemi İngiliz sömürge yönetimi altında geçen süreçtir. Ancak bundan çok daha önceleri 1510'da Hindistan'ın batı sahilindeki Goa 1961'de Hint yönetimine devredilene dek Portekiz sömürgesi altında kalmıştır. İngiliz Doğu Hindistan Şirketi ise ilk olarak 1600'de Hindistan'ın kıyı bölgelerinde baharat, pamuk ve ipek ticaretine başlamıştır. 1757'de Babürleri yenilgiye uğratan İngilizler Hindistan'ı parça parça sömürge yönetimine alırken birçok Hindistan eyaleti İngilizlerin kontrolünde mihraceler tarafından yönetilmiştir. 1818'de Hindistan'ın çoğunluğu İngiliz Doğu Hindistan Şirketinin kontrolüne geçmiştir. 1857'deki Sepoy isyanıyla birlikte İngilizler bu şirketi feshederek Raj adı altında ülkeyi direk kontrolü altına almıştır (Roskin, 2004: 326-327).

Hindistan günümüzde Parlamenter Hükümet sistemine sahip egemen, laik, demokratik bir cumhuriyettir. 28 Eyalet ve 9 Birlik Toprağıyla³ federal bir devlet yapısına sahip olan Hindistan'da diğer federal devletlerde olduğu gibi her eyaletin kendi hükümeti ve parlamentosu vardır. Hindistan parlamentosu çift kamaralıdır (Mitra, 2012: 600). Çoğu üyesi, eyalet yasama meclisleri tarafından dolaylı olarak seçilen Üst Kamara (Rajya Sabha) Hindistan eyaletlerini temsil ederken, daha fazla yetkiye sahip Halk meclisinde (Lok Sabha) 543 seçilmiş üye vardır. 2 üye de Anglo-Hint kökenli olması kaydıyla Başkan tarafından direk atanmaktadır (Roskin, 2004: 332). Eyaletler meclisi (Rajya Sabha) ise 250 üyeden oluşmaktadır. Bunun 12'si cumhurbaşkanı tarafından atanır. Üyelerin üçte biri her altı yılda bir yenilenir. Üyeler genel seçimle değil, eyalet parlamentoları ve Birlik Toprakları tarafından seçilmektedir. Çok partili hayata sahip ülkedeki partiler de eyalet ve halk partileri olarak iki gruba ayrılmaktadır. Hindistan'da ulusal partiler ülke genelinde her seçim bölgesinde seçimlere girerken, eyalet partileri bir veya iki eyalette seçime girmektedirler (www.mfa.gov.tr). Öte taraftan Birlik Toprakları merkezi yönetim

---

kıtadaki Müslüman yönetimi belirtmek için kullanılmaktadır. Delhi Sultanlığının devamıdır. İran ve Hindistan miraslarının sentezine dayalı bir islam kültürü oluşturmuştur. Detaylı bilgi için bkz: Lapidus, Ira.M. (2013). *İslam Toplulukları Tarihi*. (Çev.: Yasin Aktay). İstanbul: İletişim Yayınevi. S.608 çevirmen notu. Ayrıca Moğollar Cengiz Han'dan üç kuşak sonra Müslümanlaşıp Türklerle karışmaya başlamıştır. Detaylı bilgi için bkz: <https://www.timeturk.com/timur/biyografi-781858>.

Bunun yanında Mughal isminin anlamıyla ilgili çok sayıda yorum vardır. Bunlardan birisi de James P. Welch tarafından yapılmıştır. Ona göre Mughal ismi Hindistan'ı 1525-1585 arasında yöneten Türk-Moğol (Timur'un torunları) devletini işaret etmektedir. Kaynak: James P. W. (2011). The British Raj and India: British Colonial Influence: 1612 – 1948. https://www.researchgate.net/publication/272383606_The_British_Raj_and_India_British_Colonial_Influence_1612_-_1948, s.16.

³ 2019 yılına kadar Hindistan 29 eyalet ve merkeze bağlı 7 Birlik Toprağından oluşmakta iken anayasada yapılan değişiklikle Jammu ve Keşmir'in özerk statüsü iptal edilerek Jammu ve Keşmir ile Ladakh bölgelerinden oluşan iki farklı Birlik Toprağı haline getirilmiş, böylece 28 eyalet 9 Birlik Toprağından müteşekkil hale gelmiştir. Detaylı bilgi için bkz: 28 states, 9 Union Territories: Here is the new map of India. (2019, 3 Kasım). The Indian Express. <https://indianexpress.com/article/india/28-states-9-union-territories-here-is-the-new-map-of-india-6099663/>.

tarafından atanan valilerce yönetilmektedir. Hindistan anayasasına göre (madde 343-1, 343-2 ve 343-3) Hintçe ve İngilizce resmi dil olarak kullanılmaktadır. Ayrıca anayasaya göre 22 bölgesel dil⁴ kabul edilmiştir. Nüfusun yüzde 80'i kendisini Hindu olarak tanımlarken yüzde 14 Müslüman, yüzde 2 Sih ve yüzde 2 civarında Hristiyan ve yüzde 1'e yakın Budist nüfus vardır. Hindistan'ın en yaygın özelliği olan "kast sisteminin" Hinduizm'den geldiği düşünülse de kimse tam olarak nerden geldiğini bilmemektedir.

Hindistan 2020 itibarıyla dünyanın en büyük altıncı ekonomisidir. Ancak bir de görünmeyen Hindistan vardır. Dolayısıyla ekonomik olarak iki Hindistan'dan bahsedebiliriz. Fakir ve geri kalmış ülke içinde modern ve müreffeh bir ülke daha vardır. Bu bağlamda 100-250 milyon arası büyüyen bir orta sınıf vardır. Ancak bu Hindistan için yeterli değildir. Dünya Bankası verilerine göre nüfusun yüzde 40'ından fazlası fakirlik sınırının altında yaşamaktadır (günde 1,25 Dolar). Bunun yanında bir başka sorun Müslüman nüfusun ekonomik büyümeden Hindulara göre daha az pay almasıdır. Ayrıca ülke genelinde nüfusun çoğunluğu kırsal bölgelerde beslenme ve eğitim gibi temel ihtiyaçlardan yoksun yaşamaktadır. Hindistan nüfusunun yarısını oluşturan çocuklar ise yetersiz beslenirken, çoğu şehirli suyu bile olmayan evlerde yaşamaktadır (Roskin, 2004: 343-346).

Hindistan isminin temelinde yer alan "Hint" terimi ise anlamını genel olarak Sanskrit⁵ dilindeki Sindhu olarak adlandırılan "India" anlamını veren İndus nehrinden almaktadır (Roskin, 2004: 322). Fakat Persler bunu Hindu olarak telaffuz etmişler, Türkiye coğrafyasında ise Hindistan olarak adlandırılmıştır. Bu ismin ortaya çıkması ise 14. yüzyıla dayanmaktadır. Bu yüzyılda Hindistan bölgesinin tarihini yazmak üzere bölgeye hükmeden Müslüman yöneticiler tarafından Farsça eserler yazdırılmıştır ve bir kısmının Hindistan'da doğduğu bu kronikçiler Hindustaniler ya da Dekkaniler⁶ ismiyle geçici ikamet ettikleri bu yerlerin sıfatlarını alarak bölgeden ayrılmışlardır. Hindistan ismi de genel itibarıyla Hint-Ganj ovası bölgesine Müslümanlar tarafından verilen isim olarak kabaca bu dönemde ortaya çıkmıştır (Stein, 2015; 144-145).

Günümüzde hala çok parçalı ve karışık bir sosyal yapıya sahip Hindistan tarihin bazı dönemlerinde kısmen de olsa merkezi bir otoriteye sahip olmuş, bu ise milliyetçilik duygularının gelişmesine sebep olmuştur. İngiliz sömürge yönetiminden önce bölgeye hâkim olan Hint-Türk imparatorluğu döneminde Hindistan toprakları geçmişteki parçalı siyasi yapının aksine merkezileşmeye başlamıştır. Ancak gerçek manada milliyetçilik ve ulus devlete olan inanç Hindistan'ın 1947'de bölünmesiyle ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunda şüphesiz İngiliz sömürge yönetimine duyulan tepki de etkili olmuştur. Hindistan ulus devlet inşasında bir diğer önemli faktör sekülerizm olmuştur (Kulke ve Rothermund, 2001: 504-505). Hindistan toplumu için sekülerizm nüfusun çoğunluğunun Hindu olması sebebiyle önemli bir çimento görevi görmektedir. Hinduizm'in yanı sıra yüzyıllar boyunca alt kıtada Müslümanlık da kendine özgü bir kimlik oluşumuna katkıda bulunmuştur. Delhi ve Muğal İmparatorluğu eski İran sembolleriyle birlikte Moğol, Timur, Çağatay gelenekleri

⁴ Bu diller; Assamca, Bengalce, Bodo, Dogrice, Gujarat dili, Hintçe, Kannada, Keşmir, Konkani, Maithili, Malayalam, Manipuri, Marathi, Nepalce, Oriyaca, Pencap, Sanskritçe, Sindhi, Tamil, Telugu, Urduca ve Santhalidir.

⁵ Hint-Avrupa dil ailesinden gelen Sanskritçe Hint-Ari kolundandır.

⁶ Dekkani/Dakhini Müslümanları veya Deccani Müslümanları, Güney Hindistan'ın Deccan bölgesinde yaşayan ve bir Urduca biçimi olan Dakhini dilini konuşan, çeşitli etnik kökenden gelen farklı topluluklardan oluşan bir gruptur. Tarihleri Güney Hindistan'daki ilk bağımsız Müslüman krallığı olan Bahmani Sultanlığı'na ve Deccan Sultanlarına kadar gitmektedir. Ayrıca Dakhini Müslümanları, yerel Dravidyan ve Hint Aryan mirasına sahip olmanın yanı sıra Arap, Fars ve Türk soyları da taşıyabilmektedir. Dakhini Müslümanları Güney Hindistan'ın her yerinde, Güney Maharashtra'dan Karnataka, Telangana, Andhra Pradesh ve Kerala gibi Kuzey Tamil Nadu'ya kadar uzanan topraklarda yaşamaktadırlar.

ile Hint motiflerini birleştirerek kozmopolit bir devlet kimliğinin oluşumuna katkıda bulunmuştur (Lapidus, 2013: 626). 1947’de Hindistan kurulurken, Müslümanlığın siyasi bir milli devlet ideolojisi olarak benimsendiği Pakistan adıyla yeni bir devlet daha ortaya çıkmıştır. Çünkü Hint yarımadasında egemenliği sona eren İngilizler bu bölgeyi kendi istedikleri şekilde dizayn edebilmek için “bl ve yönet” politikasıyla Hindistan ve Pakistan olarak ikiye bölmüştür (Roskin ve Berry, 2014: 165). Bu lkeler ideoloji ve teoloji olmak üzere iki temel farklılık üzerine kurulmuştur (McLeod, 2008: 39). Ancak her iki ülkenin temelinde İngiliz seküler devlet anlayışı yatmaktadır. Bu bağlamda Pakistan, farklı etnik gruplardan oluşan Müslüman Hintlileri siyasi sadakat ve bağlılık içerisinde bir araya getirirken çok etnili bir yapı, Hinduizmin yanı sıra Sihizm ve Müslümanlık gibi farklı dini gruplar ile yükselen milliyetçilik gibi etkenler sebebiyle Hindistan için cevaplaması daha zor bir millet inşası gerçekleşmeye başlamıştır. Dolayısıyla birbirine benzer ırktan gelen ama içerikleri ve devlet yapıları farklı iki ayrı devlet ortaya çıkmış oldu. Bu da hala devam eden Keşmir sorunu ve diğer sınır problemlerinde olduğu gibi silahlı çatışmalara giden yolu açmış, Hintliler açısından Pakistanlılar ayrı bir kimlik olarak görülmeye başlanmıştır. Oysa Gandhi hem Hinduları hem de Müslümanları ortak bir devlet içinde kaynaştırmak istemiştir. Pakistanlıların yanı sıra Hindistan’ın komşularının çoğunun Güney Asya’da yaratılan yapay siyasi sınırlar nedeniyle karşılaştığı kimlik problemleri de bir başka sorunlar yumağıdır. Bu ülkelerin diğer egemen devletler gibi modern kimlikleri olduğu gibi Hindistan’la da birçok ortak tarihi ve kültürel ortak kimliği vardır (Sikri, 2014: 63).

Hindistan’ın smrgeden kurtulduğu 1947 yılından günümüze bir taraftan ulus devlet oluşturma çabasını sürdürürken bir taraftan buna uygun dış politika izlemeye çalışmaktadır. şüphesiz Sovyetler Birliği ve ABD’nin bağımsızlık sonrası Hindistan’a ilgi duymaması ülkeye serbest hareket etme avantajı sağlamıştır. Bu da Hindistan’a bağlantısızlık politikasını geliştirme fırsatı sunmuştur. Ayrıca iki yüz yıl İngiliz emperyalizmi altında kalması politikacıları çok hassas davranmaya itmiş, Hindistan’ı Soğuk Savaş ortamının dışında tutacak bir yol oluşturmuşlardır (Ganguly, 2010: 1). Çünkü bu dönem emperyalizm karşıtı postkolonyal düşünceler Hint siyasetinde hâkim duruma gelmiştir. Bu sebeple Hindistan’ın hem birinci dünya hem de ikinci dünya ülkelerine uzak bir politika izlemesi üçüncü dnyalılık ya da bağlantısızlık politikası geliştirmesine yol açmış, Bağlantısızlar Hareketi’nin lideri konumuna yükseltmiştir. Bu politikanın izlenmesinde Gandhi’den sonra gelen Nehru’nun payı çok yüksektir. Nehru’nun “bağlantısız” bir dış politika benimsemesinde savunma harcamalarının yüksek maliyeti, herhangi bir bloğa katılımın Hindistan’ı ekonomik kalkınmadan uzaklaştırabileceği korkusu ve Hindistan’ın zor kazanılan bağımsızlığının tehlikeye düşebileceği düşüncesi etkili olmuştur. Çünkü her iki süper gten birinin tahakkümü altına girmesi, özgürlüğünü tehlikeye atabilirdi (Ganguly, 2010: 2). Bununla birlikte Nehru Batı egemenliğinin yeni bir şekli (postkolonyal) olduğu gerekçesiyle SEATO gibi bölgesel örgütlenmelere de karşı çıkmıştır (Acharya ve Buzan, 2018: 33).

Hindistan’ın “bağlantısız” dış politikasında ilk kırılma 1962 yılında Çin savaşıyla yaşanmış, Soğuk Savaş’tan sonra ise çok daha farklı yönlere kaymaya başlamıştır. Özellikle ilk başta Tibet kaynaklı ortaya çıkan Çin ile yapılan sınır savaşının hezimetle sonuçlanması Bağlantısız Hareketin en büyük savunucusu olan Hindistan’ı realist paradigmaya yöneltmiş, bağlantısızlık sorgulanmaya başlanmıştır. (Ganguly, 2010: 2). Bu tarihten itibaren Çin de Keşmir sorununa dahil olurken 1965 yılında Keşmir’e eyalet statüsü verilmesi Hindistan’ı Pakistan’la karşı karşıya getirmiştir. Hindistan’ın bağımsızlığını kazandığı günden bu yana çatışmaların zaman zaman devam ettiği Keşmir sorunu Hindistan-Pakistan ve Çin arasında özellikle de Hindistan-Pakistan arasında hala sorun olmaya devam etmektedir. Hindistan’a bu dönemde en büyük siyasi destek Sovyetler

Birliğinden gelmiştir. Hindistan Sovyetler Birliği'nden Keşmir, Goa, Sikkim ve Bangladeş konusunda destek almış, günümüzde ise hem askeri hem de enerji merkezli ekonomik ilişkileri artarak devam etmektedir (Sikri, 2014: 62). Öyle ki Hindistan SSCB/Rusya ilişkileri hem Soğuk Savaş öncesi hem de sonrasında genel manada sorunsuz ilerlemiş hatta 2017 yılında Hindistan'ın ŞİÖ üyeliği Rusya'nın desteğiyle gerçekleşmiştir.

1962 yılından itibaren Hindistan dış politikasında bağlantısız devlet kimliğinde kırılmalar yaşanmaya başlamış olsa da 1990'lara kadar etkisini uzun bir süre daha devam ettirmiştir. Bu çerçevede 1990'lardan itibaren bağlantısız kimliğinin etkisi iyice azalmaya başlamış Hint siyasetinde özellikle de Hindu milliyetçi kanat tarafından sorgulanmaya başlamıştır. Nitekim 1947'de Gandhi'nin ölümüyle sessizliğe bürünen Hindu milliyetçiliği 1992 Ayodhya olaylarıyla yeniden günyüzüne çıkmaya başlamıştır. Hindu milliyetçiliğinin siyasi kanadını ise Hindu kimliği üzerinden siyaset yapan Bharatiya Janata Partisi (BJP) üstlenmiştir (İlter Turan, kişisel görüşme, 7 Ağustos 2021). 1998 ile 2004 yılları arasında koalisyonlarla ülkeyi yöneten BJP'nin yıldızı 2000'li yılların çoğunda sönük olsa da 2014'den itibaren rönesans geçirmiş ve tek başına iktidara gelmiştir. BJP'nin son zamanlarda yeniden yükselişi, seküler ilkeler üzerinden değil, Hindu kültürüne dayanan alternatif bir milliyetçilik üzerinden gerçekleşmiştir. Hindistan'ın laik geleneğinden ayrılma olarak görülen bu durum, Hindistan'ın siyasi geleceği ve “çeşitlilikte birlik” inancına olan uzun süredir devam eden bağlılığa da hasar vermiştir. Hâlbuki Hindistan, 1947'de bağımsızlığını elde ettiğinde, ülkenin yeni anayasası, birçok Batı demokrasisinde olduğu gibi sıkı bir kilise-devlet ayrımı içermeyen, laik bir cumhuriyet temelinde oluşmuş, herhangi bir grubu kayırmadan farklı dini toplulukları benimsemeye çalışmıştır. Bu kapsamda Hindistan anayasası hazırlanırken Hindistan'ın ulusal kimliğini oluşturması gereken değerler ve normlar hakkında oldukça fazla tartışma yaşanmıştır. Kongre Partisinin siyasi egemenliği ve ülkenin olağanüstü çeşitliliğine gereken saygı sayesinde, laik milliyetçilik Hindistan'ın 1947 sonrası oluşturulmaya çalışılan ulusal kimliği için baskın ideoloji olmuştur (Vaishnav, 2019: 6).

Herhangi bir dini grubu tercih etmenin ülkenin sosyal yapısını altüst edeceğinden korkan ilk Başbakan Jawaharlal Nehru'nun yönetimi altında Hindistan, herhangi bir dine diğerlerinin üzerinde ayrıcalık tanımayı reddederek iddialı bir ulus inşasına yönelmiştir. Ancak 1980'lerle birlikte siyasi kaygıların da etkisiyle siyasiler bu durumu ihlal etmeye başlamışlar, dini duygular sömürülmeye başlanmıştır. Çünkü laik milliyetçiler, cumhuriyetin ilk yıllarında böylesine baskın bir zafere ulaştıkları için, Hindu milliyetçiliğinin olası etkilerini unutmuslardır. Hindistan'ın alternatif kimliği olan Hindu milliyetçiliği, seküler rakibinin öncesine dayanan bir kökene sahiptir ve bugün Hindu çoğunlukçuluğu yükselişe geçmiş ve Hint ulusal kimliğini yeniden şekillendirmeye başlamıştır (Vaishnav, 2019: 6-7). Dolayısıyla 1980'lerde ve 1990'larda Kongre Partisi'nin gerilemesi ve Hindu milliyetçiliğinin yükselişe geçmesiyle birlikte kimlik temelli siyasi çatışmalar artmaya başlamıştır (Kesselman ve diğ. 2014: 304).

Hindu milliyetçiliğinin yükselişi aynı zamanda Soğuk Savaş'ın sona erdiği döneme denk gelmiş, Hint dış politikasında radikal değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Hindistan'ın büyüyen ekonomik, politik ve askeri gücü göz önüne alındığında, Hindistan'ın dış politikası üzerine yapılan çalışmalar, genel olarak idealizm temelinde oluşturulan bağlantısızlıktan, realizm veya “pragmatizm” temelli bir dış politikaya kayış olduğunu göstermektedir (Cohen 2002; Mohan 2004; Ganguly 2010; Ogden 2011). Buna göre Hindistan, enternasyonalizm, ahlak ve normatif yaklaşımlardan realpolitik ve ulusal güvenlik merkezli dış politika yaklaşımını benimsemeye başlamış, böylece Hindistan bağlantısız ve üçüncü dünyacı kimliğinden sıyrılmaya başlamıştır. Dış politikadaki bu paradigma değişikliği ile

birlikte Hindistan büyük güçlerin safına geçebilme iradesini de göstermiş, Hindistan için yükselen güç söylemleri kullanılmaya başlanmıştır (Wojcowski, 2016: 95-96).

Yukarıda kısaca siyasi tarihine, modern devlet olma ve modern dönem ulusal kimliğine değinilen Hindistan çoğunlukla zıtlıklar ülkesi olarak da tasvir edilmektedir. Bu, ekonomik eşitsizlikleri kapsadığı gibi dinsel, dilsel, ırksal ve kast sistemindeki bölünmüşlükleri de kapsamaktadır. Ülkenin karmaşık siyasi ve dini yapısı ve bunun etkilediği kültürel yapı, milliyetçilik, ulusal ve bölgesel bağlılıkları anlamak ulus devlet oluşum süreci açısından önemli olmuştur. Bu, özellikle yeni bir kolektif kimliğin inşası hakkında hiç bitmeyen bir tartışma olarak devam etmektedir (Barucco, 2006: 6). Bunun en büyük sebebi ise bağımsızlıkla birlikte din, kast ve sınıf farklılıkları içindeki Hintliler arasında güçlü bir kimlik krizi meydana gelmiş olmasıdır. Nitekim Mahatma Gandhi gibi ikonik figürlerin Hintliliği kitleler arasında empoze ederek ulusal kimliği oluşturmak istemiş olmasına rağmen insanların yaşadığı bölgelerin radikal bir şekilde bölünmesi ve yeniden inşası sebebiyle eksik kalmıştır (Ray, 2017: 67).

Günümüzde ulusal kimlik konusu, Hintlilerin olduğu kadar Asya'nın yeni ortaya çıkan Çin gibi büyük ekonomik güçleri hakkında da tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Hintlilerin ulusal kimliklerini nasıl algıladıkları ve / veya nasıl yeniden şekillendirdikleri, komşuları ve dünyanın geri kalanıyla ilişkilerini anlamak için büyük önem taşımaktadır (Barucco, 2006: 9). Çünkü ulusal kimlik kavramı etnik, dini ve ırksal bütünlüğü temel alan, ulusal çıkar odaklı bir ulusal topluluk ortaya çıkartmaktadır. Kişilerin sosyo-kültürel durumuna bağlı olarak, ulusal kimlik, milliyetçilik, milliyet veya basitçe vatandaşlık, sömürge yönetiminde ve bağımsızlık mücadelesinde Hint ulusal kimliğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ray, 2017: 68). Bu kimlik yapısıyla birlikte de ülkenin genel dış politikası şekillenmiş, bağlantısızlık politikasında olduğu gibi uluslararası sistemde buna uygun roller oynanmıştır. 1990'lardan itibaren de ulusal kimlikte değişimler yaşanmaya başlamış, bu dönemden itibaren laik milliyetçilik zayıflayarak yerini Hindu milliyetçiliğine bırakmış, ekonomideki gelişmelerin de etkisiyle birlikte Hindistan'dan yükselen güç olarak bahsedilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla bu süreçle birlikte Hindistan'ın devlet kimliği değişmeye başlarken, aynı zamanda Hint dış politikası üzerinde de yankı bulmaya başlamıştır.

Bu bağlamda çalışma kadim bir tarihi geçmişe sahip ve dünyanın en büyük demokrasisi olan Hindistan'ın ulusal kimliğini oluşturan faktörleri, ulusal kimlikte yaşanan değişimleri ve bu kimliklerin dış politikadaki etkisini araştıracaktır.

Çalışmanın Amacı

Hint ulusal kimliğinin dış politikaya etkisi ilginç bir tez konusudur, çünkü Güney Asya'nın ve küresel sistemin en önemli aktörlerinden biri olan Hindistan'ın dış politika davranışlarına ve yönelimlerine temel oluşturan unsurları anlamak, yükselen bir güç olan Hindistan'ı analiz edebilmek için önemli bir ön koşuldur. Bu yüzden bu çalışmada Konstrüktivist perspektiften Hint dış politikasını belirleyen kimliğin/kimliklerin ne olduğu, hangi faktörlerin bu kimliği etkilediği, yine bu kimliğin değişip değişmediği, değişmişse buna nelerin sebep olduğu ve bu kimliklerin dış politikaya yansıyor yansımadağının incelenmesi temel hedeftir. Dolayısıyla çalışma kurulduğu (1947) günden bu yana Hindistan devlet kimliğini ve bunun dış politikadaki yansımalarını analiz edebilmek için öncelikle 1990'lara kadar etkisini gösteren bağlantısız ve üçüncü dünyacı devlet kimliği ile bunu etkileyen faktörleri incelemeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte 1990'larda etkisini kaybeden bağlantısızlıkla birlikte ortaya çıkan yükselen güç kimliği ve onu etkileyen faktörlerin analiz edilmesi çalışmanın bir diğer hedefidir.

Bu çerçevede yapılan çalışma şu sorulara cevap aramaktadır:

- Ulus/millet ve milliyetçilik nedir? Hangi faktörler ulusal kimliğin oluşmasında etkili olmuştur?
- Modern anlamda Hint ulusal kimliğinden bahsedilebilir mi? Bu kimliği hangi faktörler etkilemektedir?
- Batı ile Hindistan arasında ulusal kimlik inşasında farklılıklar var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?
- Ulusal kimlik ile dış politika kimliği arasında benzerlikler ve farklılıklar nelerdir? Bu bağlamda Hint ulusal kimliği dış politikayı etkilemekte midir?
- Hindistan zıtlıklar ülkesi olmasına rağmen 75 yıldır ülke bütünlüğünü koruyabilmiştir. Bu nasıl açıklanabilir?
- Kurulduğu günden bu yana Hindistan hangi kimlikler üzerinden kendini tanımlamış/tanımlanmıştır?
- Laik milliyetçilik ve Hindu milliyetçiliği ulusal kimliğin neresindedir? Laik milliyetçiliğin etkisinin azalıp, Hindu milliyetçiliğinin yükselişe geçmesinin nedenleri ve ulusal kimlik üzerindeki etkileri nelerdir?
- Gandhi ve Nehru gibi liderlerin Hint toplumunda (Müslümanlar dahil) rağbet görmesi ve sevilmesi hangi faktörlerle açıklanabilir?
- Toplumun yüzde 80'inin inandığı Hinduizm ortak bir Hint kimliği için yeterli midir?
- Hindistan'ın bağlantısız bir dış politika izlemesinin sebepleri nelerdir? Bağlantısızlık Hangi politikalarda ve daha çok hangi bölgelerde kendisini göstermektedir?
- 1990'lardan itibaren bağlantısız ve üçüncü dünyacı Hindistan devlet kimliği neden etkisini yitirmeye başlamıştır?
- Hint siyasetinde dinin etkisi ve dış politikadaki yansımaları nelerdir?
- Hindistan yükselen bir güç mü yoksa "büyük devlet" midir? Yükselen güç ile büyük devlet arasındaki farklılıklar nelerdir?
- Hindistan'ın "yükselen bir güç" olarak anılmasını hangi faktörler sağlamaktadır?
- Hindistan gücü diğer yükselen güçlerle kıyaslandığında ne gibi farklılıklar ortaya çıkmaktadır?
- Bağlantısız ve Yükselen güç kimlikleri arasındaki farklılıklar ve dış politikadaki yansımaları nelerdir? Bu değişim Hindistan'ın bölgesel ilişkilerini ve politikalarını nasıl etkilemiştir?
- Neden Batı, Çin'in değil de Hindistan'ın yükselişini desteklemektedir? İnşacılık ve kimlik üzerinden bu soruya nasıl bir açıklama getirilebilir?
- Hindistan'da dış politika karar alma sürecinde neden liderler daha ön plana çıkmaktadır?
- Soğuk Savaş boyunca bağlantısız ve üçüncü dünyacı bir kimliğe sahip olan Hindistan, artan gücü ile birlikte değerlendirildiğinde bugün uluslararası sistemin neresindedir?

Çalışmanın Önemi

Dünya çapında Hindistan üzerine yazılmış birçok çalışma olmasına rağmen Türkiye’de bu konuda yazılmış eser sayısı diğerlerine göre oldukça azdır. Hatta geçmişinde büyük bir Türk-Hint İmparatorluk deneyimi barındıran ve etkileri hala devam eden bölge Türkiye’de yeterince ilgi görmemekte, çalışmalarda göz ardı edilmektedir. Bunun yanında literatür incelendiğinde Hindistan’ın yanı sıra Güney, Güneydoğu Asya ve Asya Pasifik bölgesinin de Uluslararası İlişkiler çalışmalarında geri planda kaldığı görülmektedir. Bölge genel olarak Myanmar’daki Arakanlı Müslümanların zulüm ve şiddet gördüğü dönemlerde gündeme gelmektedir. Bu sebeple literatüre katkısı olması ve farkındalık oluşturmaya amacıyla Hindistan’ın dış politikasını etkileyen ulusal kimlik inşası ve değişim süreci bu çalışmanın ana konusu olarak seçilmiştir. Zira dünya nüfusunun beşte birini oluşturmaya, gelecekte muhtemel BM Güvenlik Konseyi üyeliği, BRICS ve ŞİÖ üyelikleri, en kalabalık Müslüman nüfusa sahip üçüncü ülke olması, yine dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 50’sinin yaşadığı Doğu-Güney ve Güneydoğu Asya bölgesinin merkezinde yer alması, Bağlantısızlar Hareketi’nin öncü gücü olması ve Çin’e karşı muhtemel dengeleme siyasetindeki yeri gibi sebeplerle Hindistan geçmişten günümüze çok zengin bir kaynak sunmaktadır.

Ayrıca çok etnili, çok dilli federal bir siyasi sisteme sahip Hindistan, bağımsızlık sürecinde ve Soğuk Savaş’ın başından beri yaşadığı ulusal bütünlük/kimlik sorunlarına rağmen liberal çok partili demokratik siyasi sistemi ile Asya’da ve uluslararası sistemde özgün bir konuma sahiptir. Özellikle Soğuk Savaş’ın bitişi ile federal yapıdaki SSCB, Yugoslavya ve Çekoslovakya’nın barışçıl ya da çatışma veya kanlı savaşlarla bölünmesi dikkatleri devasa nüfusu ve sorunlu eyaletleriyle birlikte Hindistan’a çekmiş, bu yüzden de Hindistan’ı inceleme ihtiyacı oluşmuştur.

Herşeyden önce Hindistan dünya sahnesine geç çıkan bir güç olarak daha fazla incelenmeyi de hak etmektedir. Bunun yanında hem siyasi hem de iktisadi olarak dünya güç merkezinin doğuya kaydığı göz önüne alındığında Hindistan’ın ilgi alanına giren Doğu Asya ve Asya-Pasifik bölgesinin, konu dâhilinde incelenip analiz edilmesinin Türkiye’de de literatüre önemli bir katkı sunacağı düşünüldüğü için incelemeye değer görülmüştür. Yine bu çalışma Hindistan dış politikasının, birçok araştırmada olduğu gibi sadece Keşmir sorununa indirgenerek ele alınmasına da karşı çıkmaktadır. Nitekim Hindistan 1990’lardan itibaren artan gücüyle birlikte çok yönlü dış politika izlemeye başlamış, birçok yerde ve bölgede siyasi, askeri ve ekonomik olarak kendini göstermeye başlamıştır.

Çalışmanın Temel Hipotezi

Tezimize göre kurulduğu günden 2020’ye kadar ulusal kimlik inşa/değişim süreci dönemsel olarak Hindistan devlet kimliğini ve dış politikasını şekillendirmiştir. Bu bağlamda çalışmaya göre daha çok İngiliz sömürge etkisi ile kurucu liderlerin düşünceleri ve Soğuk Savaş genel olarak ilk dönem Hint dış politikasına yön vermiştir. Dolayısıyla 1947’den Soğuk Savaş sonrasına kadar barışçıl, üçüncü dünyacı ve bağlantısız Hindistan kimliği ön plana çıkarken, 1980 ve 90’lardan itibaren de artan Hindu milliyetçiliği (dini milliyetçilik), antik dönem büyük Hint medeniyeti ve tarihi ile gelişen Hint Ekonomisi Hindistan’ın yükselen güç/büyük devlet⁷ kimliğine katkı sunmuştur.

---

⁷ Bu konu üçüncü bölümde detaylı bir şekilde ele alınacak olmakla birlikte kısaca yükselen güç ile büyük devlet arasındaki bağlantı şu şekilde izah edilebilir: Öncelikle Hindistan’ın yükselen gücü büyük güçler kulübüne üyeliğin bir parçası olduğu için birbirinin tamamlayıcısı kavramlardır. Zira kapasitesi artan yükselen güç, büyük devletler kulübüne girmeyi hedeflemektedir. Ancak büyük güç olmak “meşruiyet ve otorite kavramlarıyla yakından ilgili olduğu için bir devlet büyük bir güç statüsü talep etse de, büyük güçler

Dolayısıyla çalışmanın temel hipotezleri

- 1) 1947'den Soğuk Savaş sonrasına kadar Hint dış politikasında; Kolonyal dönemin etkileri (Postkolonyal Kimlikler) ile kurucu liderlerin ve Soğuk Savaş etkisiyle bağlantısız ve üçüncü dünyacı Hindistan kimliği ön plana çıkmıştır.
- 2) 1990' lardan itibaren artan Hindu Milliyetçiliği ve Büyük Hindistan Söylemi (dini milliyetçilik) ile Büyük Hint tarihi ve medeniyeti ve gelişen Hint ekonomisi Hindistan dış politikasında yükselen güç/büyük devlet kimliğini ön plana çıkarmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada yöntem olarak hipotezi oluşturan değişkenler içerisinde nitel ve nicel unsurlara yer verilerek araştırma konusu sosyal inşacılık dolayısıyla kimlik kavramı çerçevesinde ele alınacaktır. Bu maksatla süreç ve içerik araştırmaları ile birlikte karşılaştırmalı (benzerlik ve farklılıklar) perspektif analizleri yapılmıştır. Çalışmada niceliksel sayısal tablolar ve istatistiki veriler kullanılarak çalışmanın teorik yönü desteklenmiş, aynı zamanda somut veriler, analitik ölçümler ve testlerle birlikte konu anlaşılabilir bir hale getirilmeye çalışılmıştır.

Dolayısıyla tezin ana araştırma yöntemi nitel ve nicel analiz yöntemleridir. Bunun için resmi belgeler, tablolar, grafikler, siyasi liderlerin ve yöneticilerin konuşmaları, BM gibi uluslararası organizasyonların verileri, IMF, Dünya Bankası, SIPRI gibi kuruluşların raporları, haber kaynakları, dergiler, makaleler, gazeteler ve anketlerden faydalanılacaktır. Özellikle de Hindistan'dan gelen son yayınlara (çoğunlukla raporlar ve dergi makaleleri) ve Hintli yazarlar tarafından Hindistan'ın dış politikası ve perspektiflerine de dayanmaktadır. Bunun yanında konunun uzmanı akademisyenlerle mülakat yapılacaktır. Çalışma birey, devlet ve sistem seviyesi olmak üzere her üç analiz yöntemiyle konuya açıklama getirmeye çalışacaktır.

Çalışmada 1947-1990 arası Hindistan dış politika kimliğinin “bağlantısız ve üçüncü dünyacı” olarak adlandırılması 1) Kurucu Liderlerin Etkisi 2) Kolonyal dönemin etkisi, 3) Soğuk Savaş etkisi çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu doğrultuda kurucu liderlerin etkisi;

- Gandhi ve Nehru gibi liderlerin kişisel özellikleri, kimlikleri ve söylemleri üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

Kolonyal Dönemin Etkileri;

- Sömürgecilik karşıtlığının ulusal bilincin gelişmesine verdiği katkılar, sömürge rejimine karşı oluşan milliyetçiliğin İngiliz eğitimi almış aydın kişilerce başlatıldığını gösteren veriler, Kolonyalizm sebebiyle ortaya çıkan şüphecilik, arada kalmışlık ve taklit gibi postkolonyal kavramların etkileri, yine sömürge rejiminin etkisiyle başka devletlerin içişlerine karışmama prensibini içeren “barışçıl” politikalara yönelik bilgilerle gösterilecektir.

---

kulübüne üyelik başkaları tarafından tanınmaya bağlı bir sosyal kategoridir. Bu nedenle, Hindistan'ın büyük güç statüsü elde etme dış politika hedefi, diğer devletlerin Hindistan'ı “büyük güç kulübü” nin bir üyesi olarak tanıma arzusuna eşdeğerdir. Detaylı bilgi için bkz: Quinn, A. (2018). How History Shapes India's Foreign Policy Goals. E-International Relations. s.6. <https://www.e-ir.info/2018/08/04/how-history-shapes-indias-foreign-policy-goals/>.

Hipotezin üçüncü değişkeni olan Soğuk Savaş etkisi;

- Hem Batı hem de Doğu kutbuna yanaşmayan Hindistan'ın bağlantısız ve üçüncü dünyacı kimliğine yönelik veriler,

Çalışmanın ikinci hipotezi olan 1990'lardan itibaren Hint dış politika kimliğinin "yükselen güç" olarak adlandırılması 1) Hindu Milliyetçiliği ve Büyük Hindistan Söylemi, 2) Hint tarihi ve medeniyeti 3) Gelişen Hint Ekonomisi ile doğrulanmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda artan Hindu milliyetçiliğinin etkisi;

- Hem iç hem dış politikada yükselen dini milliyetçi söylemler ve politik davranışlara atıf yapılarak,

Hint tarihi ve medeniyetinin Hindistan devlet kimliğinin büyük devlet olarak görülmesine etkisi;

- Devleti yönetenler ve aydın kesim tarafından antik dönem Hint tarihi ve medeniyetine gönderme yapılarak büyük devlet vurgusuna yönelik söylemlerle,

Gelişen Hint Ekonomisinin etkisi ise;

- Dünyanın en büyük ekonomileri sıralamasında Hindistan'ın yerinin tablo ve grafiklerle gösterilmesiyle açıklanmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma 1947-2020 arası Hindistan ulusal kimlik inşa süreci ile bunun dış politikadaki etkileri ile sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda çalışma inşacılık üzerinden Hindistan'ın bağlantısız ve üçüncü dünyacı devlet kimliği ile yükselen güç kimliğine etki eden unsurlar ile bunların dış politikadaki yansımalarına odaklanmaktadır. Ancak ulusal kimlik inşasının önemli bir bileşeni olan Hint tarihi ve medeniyeti ile sömürge rejiminin etkilerinin günümüze bakan yönüyle etkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi için zaman kısıtlaması ortadan kaldırılarak Hint tarihi de araştırmaya dâhil etmiştir. Ayrıca çalışma, sömürge sonrası kimliklere daha iyi odaklanabilmek ve açıklayabilmek için postkolonyalizme de başvurmuştur. Dolayısıyla çalışmada inşacılığın yanı sıra Hindistan'ı daha iyi anlayabilmek için başvurulan bir diğer kavram kararsızlık, şüphecilik, taklit gibi terimleri barındıran postkolonyalizm olmuştur. Buna ek olarak Hint dış politikası sadece bağlantısızlık ve yükselen güç kimlikleri üzerinden analiz edilmiş, diğer analiz yöntemleri çalışmaya dahil edilmemiştir.

Bununla birlikte çalışmanın nihayete erdirilmesi için kapsamlı araştırmalar yapılmış olmasına rağmen, Covid faktörü sebebiyle Hindistan'da daha uzun süre inceleme yapılamaması, bazı kaynaklara ulaşmadaki imkânsızlıklar ve alanında uzman kişilerle yüz yüze görüşmelerin kısıtlı seviyelerde gerçekleştirilmiş olması çalışmada eksik kalan yönler olmuştur.

Çalışmanın Planı

"Hindistan Ulus İnşası ve Dış Politika Kimliği" isimli bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilk olarak çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturmak için uluslararası ilişkilerdeki diğer teoriler arasından neden inşacılığın seçildiğine izahat getirilecektir. Bu bağlamda inşacılığın üzerinde durduğu ve Alexander Wendt tarafından kavramlaştırılan kimliğin uluslararası ilişkilere katkısı açıklanmaya çalışılacaktır. Buna ek olarak Hindistan'ın sömürge sonrası kimliğini daha iyi analiz edebilmek için kullanılan postkolonyalizm bu bölümde ele alınan diğer bir başlık olmuştur. İkinci olarak ise bu bölümde ulus/millet, milliyetçilik, ulus-devlet ve ulus inşası kavramlarına odaklanılarak

ikinci bölümde incelenecek olan Hindistan ulus inşası ve ulusal kimliğinin kavramsal alt yapısı hazırlanacaktır.

İkinci bölümde Hindistan'ı anlamaya ve tanımaya yönelik olarak milliyetçilik, tarih, din, dil, mekân ve öteki gibi unsurlar üzerinden ulus inşa süreci incelenerek aynı zamanda birçok yönden Hindistan'ın devlet kimliğiyle de özdeşleşen Hindistan ulusal kimliği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Zira ikinci bölümde detaylı bir şekilde ele alınacak olan ulusal kimlik ile devlet kimliği bazı yönleriyle farklılık taşısa da bazı yönlerden de benzerlikler göstermektedir. Bu bağlamda Hindistan'ın Nehru etkisiyle 1990'lara kadar inşa ettiği ulusal kimlikte laik milliyetçilik, diğer dinlere ve dillere saygı, sömürgeci öteki etkili olurken, aynı zamanda bu faktörler Hindistan'ın bağlantısız ve üçüncü dünyacı devlet kimliğini de şekillendirmiştir. Yine bunun gibi 1990'lardan itibaren yükselen Hindu milliyetçiliği ve Büyük Hindistan söylemleri Hindu milliyetçi kimlik üzerinden ulusal kimliği yeniden tanımlarken, bu faktörler ülkenin yükselen güç olarak anılmasında da etkili olmuşlardır. Bunlar Hindistan'ın yükselen güç kimliğinde teşvik edici unsurlar olmakla birlikte Hindistan'ı yükselen bir güç kategorisine sokan asıl faktör son yıllarda gelişmekte olan Hint ekonomisidir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, bir önceki bölümde ortaya çıkan ulusal kimliğin dış politikadaki etkileri ele alınacaktır. Bu bağlamda öncelikle Hindistan'ın bağlantısız ve üçüncü dünyacı devlet kimliği, dolayısıyla da bağlantısız bir dış politika izlemesine sebep olan faktörler incelenecektir. Bunun için ulusal kimlik inşasında etkili olan unsurların yanı sıra Soğuk Savaş gibi sistemik unsurlar da çalışmaya dahil edilecektir. Ayrıca 1990'lı yıllardan itibaren Hint kimliğinin değiştiği varsayımından hareket ederek yükselen güç kimliğine odaklanılacaktır. Son olarak ise bağlantısız ve yükselen güç kimliklerinin dış politikaya yansiyıp yansımadağının incelenebilmesi için her iki kimlik üzerinden uygulandıkları döneme göre dış politika analizi yapılacaktır.

Son olarak çalışmaya başlamadan önce anlam kargaşası yaşanmaması için çalışmanın birçok yerinde kullanılan Hindu, laik milliyetçilik ve Hindu milliyetçiliği kavramları arasındaki farkın kısaca açıklanması faydalı olacaktır. Çalışmada Hindu terimi literatürde de kullanıldığı gibi daha çok etno-dinsel anlamda (Hint ana etnisitesi ile Hinduizm iç içe geçmiştir) kullanılırken Hint ya da Hintli terimi daha seküler bir anlam (Müslüman, ya da Hristiyan da olabilir) taşımaktadır. Yine çalışmanın birçok yerinde sıklıkla kullanılan Hindu Milliyetçiliği kavramı Hinduizm kaynaklı dini milliyetçiliğe atıfta bulunmaktadır. Laik milliyetçilik ise daha seküler anlamda Hint milliyetçiliğini (tüm dinleri, dilleri barındıran ve Ulusal Kongrenin kavramlaştırdığı bir yaklaşım) çağrıştırmaktadır.

Literatür İncelemesi

Kimlik faktörünün dış politika üzerindeki etkisi üzerine yapılan çalışmalar, son dönemlerde artmaktadır. Bu sebeple literatürde Hindistan'ın ulusal kimlik inşası üzerine yazılmış birçok kitap, makale ve araştırma kuruluşlarının raporları bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalarda Hint kimliğinin dış politikadaki etkileri çok fazla yansıtılmamıştır. Bunun yanında, yapılan çalışmaların neredeyse tamamı yabancı kaynaklardan oluşmakta ve yoruma dayalı verilerden meydana gelmektedir. Bu sebeple öncelikle Hindistan kimliğini inşa eden tarihi ve kültürel birikim, etnik ve dini yapı ile geçmiş deneyimlerinden oluşan yapının dış politikadaki yansımalarına yer verilmiştir.

Avrupa'da 1648 Westfalya Antlaşması ile sona eren Otuz Yıl Savaşları egemen devletlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu tarihten itibaren ulus inşa süreci başlayarak halkların kimlik arayışlarına sebep olmuştur (Dural, 2016: 4). Uluslararası ilişkilerde “sosyal inşacılığa ve etkileşimine” önem veren konstrüktivist yaklaşım realizm, liberalizm gibi ana

akım teorilerin odaklandığı askeri güç ve ekonomik kapasite gibi konuları gözden geçirerek, kimlik ve kültür kavramlarıyla yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bu bağlamda aktörlerin birbirlerini nasıl algıladıkları ve dünya görüşlerinin nasıl şekillendirildiğine bakılması gerektiğini vurgulayan inşacılık, kimliklerin sosyal etkileşim yoluyla oluştuğunu savunmaktadır (Wendt, 2013: 10). Çünkü bir devletin kurulduğu tarihten itibaren demokratik/otoriter, süper güç/büyük güç/küçük güç, üçüncü dünyacı gibi kendisine biçtiği rol ile dost ve düşman tanımlaması dış politikasına yön vermektedir.

Literatürde kimlik, ulus, ulusal kimlik, etnisite gibi kavramlar üzerine oldukça fazla çalışma bulunmaktadır fakat bu kavramlar için ortak bir tanımlama henüz mevcut değildir. Yine de Ernest Renan, Anthony Smith, Etienne Balibar, Ernest Gellner, Thomas Eriksen, Benedict Anderson, Kemal Karpat, Umut Özkırımlı, Şener Aktürk, Ayşe Kadioğlu, Eric Hobsbawm ve Montserrat Guibernau gibi bilim insanlarının tanımlamaları ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında kayda değer önemli çalışmalar ulus nedir, kimlik nedir sorusuna cevap aramaktadır. Bir ulus genellikle etnik grup ve devletle karıştırılır. Ortak dili, gelenekleri, mitleri, tarihi, dini paylaşan insanlar etnik bir grup oluştururken, ulus olmak için gerçek veya tasavvur edilmiş bir vatan ile bir ilişkisinin olması gerekmektedir (Sharma 2015: 18). Smith ise (2017: 8) bir devletin kimliğinin inşasının ortak gelenekler yaratma yoluyla insanları uluslaştırarak, ulusal mutabakatın sağlanmasına yardımcı olduğunu belirtmektedir. Öte yandan, devlet yasal olarak kurulmuş bir kurumdur. 'Bir millet, bir devlet' kavramına dayanan ulus devlet kavramı, öncelikle Batı Avrupa'da egemen bir devlet şekli haline gelmiş ve ardından dünyanın farklı coğrafyalarında örnek teşkil etmiştir (Sharma 2015: 19). Özellikle milli kimlik ya da ulusal kimlik kavramı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya yapılan göçlerle birlikte oldukça önemli bir konu haline gelmeye başlamıştır (Eriksen, 2002: 13). Ancak milli kimliğin oluşumunu tam olarak anlayabilmek için modern milletlerin geçmişinde kalan öncüllerini tam olarak anlamak ve günümüz toplumuyla, ilişkilendirmek gerekmektedir (Smith, 2017: 8). Örneğin Hindistan ulusal birliği oluşturma sürecini Kulke ve Rothermund (2001: 503) geçmiş siyasi tarihine bağlamaktadır. Ganj nehri boyunca ortaya çıkan İnduslar, küçük ve büyük krallıklar, Hint-Türk İmparatorluğu (Babürlüler), İngiliz Hint İmparatorluğu bu aşamanın önemli yapıtaşlarını oluşturmuştur. Özellikle İngilizler devlet yönetiminde, bürokrasisinde, ekonomide ve eğitim kurumlarında Türk, Müslüman ve Fars etkisini yok edebilmek için birçok kolonyal ve emperyal stratejiler izlemiştir. Modern Hindistan ise bu temellerin üzerine oturarak ulusal birliğini kurmaya çalışmaktadır. Smith, ulusal kimliği oluşturan temel özellikleri şu şekilde sıralamaktadır:

1. Tarihi bir toprak/ ülke, ya da yurt, 2. Ortak mitler ve tarihi bellek, 3. Ortak bir kitlesel kamu kültürü, 4. Topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler, 5. Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi. (Smith, 2017: 32)

Barucco'nun aktardığına göre Hoffman ise (2006: 9) ulusal kimliği; belirli bir ulusun maddi, manevi, fiziksel ve davranışsal özellikleri, ulusal bilinç arasındaki ayrımı açıklığa kavuşturmak için önemli bir faktör olarak görmektedir. Bunun yanında Gellner (2006: 135) ulusal kimliğin oluşabilmesini tanımlamaları çok net olmamasına rağmen irade ve kültür kavramlarına bağlamaktadır. Milliyetçilik (ideoloji) ve ulusalcılık (birinin ulusuna bağlılık ve sadakat duygusu) genellikle birbirinin yerine geçebilen terim olarak görülmektedir. Aynı zamanda, geçmişten çok, ulusal kimlik ve ulusal bilinç kavramları, küreselleşmenin bazı spesifik özellikleri sayesinde, kesinlikle birbiriyle ilişkilidir (Barucco 2006: 9). Öte yandan, Benedict Anderson (1995: 20) Türkçeye "*Hayali Cemaatler*" olarak çevrilen eserinde modern ulusları "*hayali cemaatlere*" benzetmiştir. Ona göre "millet, onu oluşturan

üyelerin birbirini tanımadığı ancak ortak değerler etrafında bir araya geldikleri hayal edilen bir kavramdır”.

Geçmiş yüzyıllar boyunca Hindistan geleneksel manada tam olarak bir millet olamamıştır. (Roskin, 2004: 322). Bazıları çok eski zamanlarda meydana gelmiş bazıları da Hindistan'daki sömürge yönetiminden doğan Hint ulusuyla eşzamanlı olarak ortaya çıkmış birçok grup ve millettten meydana gelmiştir. Özellikle sömürgecilik karşıtlığı ulusun bağımsızlık sürecinde Hint milleti ve Hint milliyetçiliği fikrini doğurmaya başlamış, bağımsızlığa giden yolu açmıştır (Sharma 2015, Roskin, 2004; Adeney ve Lall, 2005; Mukherjee, 2014). Zira İngiliz yönetimi Hindistan'ı sömürse de modernleşmesinde katkısı olmuştur. Ayrıca çok fazla dil ve lehçeye sahip Hindistan'da İngilizce insanların anlaşabildikleri ortak bir dil haline gelmiştir. Dolayısıyla Hindistan'ın coğrafi ve sosyolojik olarak bütünleşik bir toplum haline gelerek, ortak bir kimlik inşa etmesinde sömürge rejiminin oldukça fazla katkısı olmuştur (Mukherjee, 2014: 24).

Hindistan bölgesel olarak da oldukça fazla çeşitliliğe sahiptir (Roskin, 2004: 322). İngilizler Hindistan alt kıtasını yönetimi altına almadan önce bu coğrafya 560 irili ufaklı devletten (eyalet) ya da çeşitli büyüklükte imparatorlukların kontrolündeki bölgelerden oluşmaktaydı (Mukherjee, 2014: 23). Bundan dolayı çok fazla sosyal ve kültürel farklılıklar vardır. Bu da Hindistan ulus devlet ve ulusal kimliği konusundaki tartışmaların ne denli karmaşık olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Hindistan gibi çok farklı kast, sınıf, etnik ve dil gruplarının hâkim olduğu çok ırklı bir ülkede, ortak bir ulusal kimlik çıkarmak zor bir iştir (Ray ve Singh 2015; Varshney, 1993; Sharma 2015; Adeney ve Lall, 2005). Ancak Hinduizm gibi bazı dini ritüellerde ortaklıklar vardır. Çünkü Hinduizm ülke içinde büyük dini azınlıklara rağmen milli kimlik için ortak bir temel olabilmektedir. Birçok Hindu miti, Hint örf ve adetleri ve sembolleriyile birbirinden ayrı Hint bölgeleri ve toprakları aynı duyguları paylaşan seküler ve territorial⁸ (toprağa bağlı) bir millet olmaya çalışmaktadır. Özellikle toplumsal bir din temelinde (Hinduizm) tüm toplumsal farklılıkların ortadan kaldırılarak kültürel olarak aynı özellikler taşıyan bir millet oluşturulmaya çalışılmaktadır (Smith 2017: 177). Kuşkusuz bu dini gelenekler ve ulusal kimlik arasındaki bağlantı modern Hindistan'ın bağımsızlık sürecinde temel argüman olarak kullanılmıştır (Barucco, 2006; Sengupta, 2014). Din faktörünün yanı sıra, Barucco (2006: 36) kast sistemini Hint toplumunu anlamının en önemli anahtarı olarak görmektedir. Özellikle gelecekte ülke içi çelişkiler, kast ve sınıf arasındaki çözülmemiş ikilemler Hint kimliğini şekillendirmede önemli bir rol oynayacaktır.

Hint ulusal kimliğine sahip olmak demek sadece Hindistan vatandaşlığına sahip olmak değil aynı zamanda Hint medeniyetine dayanan derin köklere de sahip olmak demektir (Ray ve Singh 2015: 13). Yine de Hint medeniyeti homojenize bir ulusal kimlik inşasından oldukça uzaktır (Adeney ve Lall, 2005; Kiran, 2011). Çünkü Hindistan'da hüküm süren çeşitli medeniyetler kendinden önceki mevcut kimliğe yeni kimlikler ekleyerek çoklu kimlikleri olan insanlar grubu oluşturmuştur (Kiran, 2011: 14). Tarihsel olarak Hindistan, günümüz Hindistan'ı, Kuzey, Kuzeydoğu ve Kuzeybatı'da geniş ölçüde uzanan “Bharata Khanda⁹” olarak biliniyordu (Kiran, 2011: 3). Hintlilik yıllarca süren göçün, fetihlerin, mücadelelerin, evrimin ve küreselleşmenin bir sonucudur. Bu sebeple homojen bir Hint

⁸ Umut Özkırmı (2015: 23-24) İngilizcesi “territorial” olan bu kavramı “toprağa bağlı” anlamında Türkçeye çevirerek kullanmıştır. Kavram karmaşası yaşanmaması için bu çalışmada da kavramın orjinal hali ile birlikte aynı çeviri tercih edilmiştir.

⁹ İngilizceden çevrilmiştir Bharata Khanda, Hindistan alt kıtasını tanımlamak için Vedalar, Mahabharata, Ramayana ve Puranic gibi Hindu metinlerinde kullanılan bir terimdir.

Bkz: Bharata Khanda. (t.y.). https://en.wikipedia.org/wiki/Bharata_Khanda.

kültüründen bahsedilemez. Hint kültürel kimliği, tarihten türetilmiş ancak modernlikten etkilenmiş ve düzenlenmiştir (Kiran, 2011: 3). Bu bağlamda Hindistan ulusal kimliğini tanımlamak için coğrafya, kültür ve din faktörleri çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu üç kavram Hindistan'ın ulusal kimliği hakkında laik milliyetçi ve Hindu milliyetçisi olmak üzere iki temel tutum ortaya çıkarmıştır. Özellikle bağımsızlık mücadelesi ve Müslüman Pakistan'ın ayrılığı ve bunun sonucunda ortaya çıkan travma sebebiyle, ulusal kimlik yerine daha güçlü dini kimlik gelişmiştir (Varshney, 1993: 231). Çünkü 1947'de Hindistan'la birlikte Pakistan'ın da ayrı bir devlet olarak kurulması birbirlerini ötekileştiren, diğeri olarak gören farklı kimlik yapıları ortaya çıkarmış oldu (McLeod, 2008: 39).

Bununla birlikte Hindistan'ı tam olarak tahlil edebilmek için Hint kırsalını çok iyi bilmek gerekmektedir. Çünkü Hint kültürü her zaman şehir / köy bölünmesinin bir ürünüdür. Büyük kentler ile kırsal bölgeler arasındaki ikilik, Hint kimliği konusunda sürekli tartışılmaktadır. Kırsal ile şehir arasındaki ileri geri hareket, Hint modernliği tecrübesi ve gelenekle yenilenmiş bir ilişki arayışı için temel olmaya devam etmektedir. Zira ülkede ilk milliyetçiler ve reformcular çoğunlukla kentsel elitlerin arasından çıkmıştır. Az gelişmişlik ve yoksulluk içindeki kırsal bölgeler İngilizlerden kurtulmanın yanı sıra bu aktivistlerin de ana hedefiydi. Köylülerin bağımsızlık mücadelesine katılmalarını sağlamak milliyetçiler için hep bir endişe kaynağı olmuştur. Bu köylülerin ulus devlet oluşum sürecindeki etkisi belki de günümüzde ilk kez ortaya çıkmaktadır. Çünkü köyden kente göçle birlikte şehirlerin nüfusu oldukça yüksek oranlarda artarak Hint kültürü ve kimliğinin oluşumunda etkili olmuştur. Sunil Khilnani'ye göre Hint şehirleri gerçekten "Hindistan fikrinin tartışıldığı ve yeniden tanımlandığı yerler olmuştur (Barucco, 2006: 27).

Hindistan'da ulus inşası çok etnili karakterine rağmen bağımsızlık sonrasında oldukça fazla mesafe kat ederken, sömürge sonrası ulus kurma yaklaşımları neredeyse yalnızca değerler ve vatandaşlığı temel alan ortak bir ulusal kimlik yaratmaya odaklanmıştır. Her iki yaklaşımın da genel amacı, tabandaki etnik bölünmeleri ortadan kaldırarak "çeşitlilik içinde birlik" sağlamak için tekdüze bir ulusal kimlik duygusu üretmek olmuştur. Bağımsızlık sonrası ulus-inşasına toplumun entegre edilmesi Hint devletinin, bir pan-Hint kimliğinin inşası amacı ile kabul ettiği, kendi ülkesinde yer alan çeşitli etnik grupların ekonomik, siyasi ve kültürel amaçlarını yerine getirme biçiminde cereyan etmiştir (Sharma, 2015: 11).

"Salata kâsesi" olarak adlandırılan bu kimlik; çeşitliliği ulusun merkezi olarak kabul etmektedir. Laik milliyetçilik olarak da literatüre geçen (salad bowl-salata kâsesi) bu görüş, toplum içindeki ayrışmaları ve çatışmaları çözmek için demokrasiye güvenmektedir (Pingle ve Varshney, 2006: 361). Özellikle kurucu liderler, dinsel, dilsel ve bölgesel kimlikleri ortadan kaldırarak laik bir ulus-devlet inşa etmeye çalışmışlardır. Fakat laik milliyetçiliğe en büyük meydan okuma 1980'lerden itibaren Hindu milliyetçiliğinden gelmiştir. Bu görüş salata kâsesi yerine "eritme potası" modelini savunmaktadır. Hindu milliyetçiliği; sömürgecilik, İslam ve Hristiyanlık gibi dinlere tepki olarak ortaya çıkmış, ortak bir kültür ve kan bağı üzerinden Hindu ulusunu yeniden inşa etmeye çalışan bir ideolojidir (Wojcowski, 2016: 181).

Ulus devlet/kimlik inşa süreciyle birlikte Hindistan'ın izlediği dış politika tarihsel süreçte farklı aşamalarda incelenmektedir. Özellikle Ganguly'nın (2010: 1) çalışmasında ortaya konan bu ayrım Hint dış politikasının kırılma noktaları açısından önemli ipuçları vermektedir. İlk olarak 1947'den 1962'ye, ikincisi 1962'den 1991'e ve üçüncüsü 1991'den günümüze kadar olan dönemle ilgilidir. İlk dönem, Hindistan'ın ilk Başbakanı Jawaharlal Nehru'nin kontrolünde Hindistan'ın dış politikasının en idealist ve normatif dönemini

oluşturmuştur. İkincisi, 1962 Çin-Hindistan sınır savaşında Hindistan'ın ağır yenilgisiyle başlarken, bu dönem, ülkenin dış politikasını ve Nehruvan söyleminin unsurlarını koruyarak daha fazla “kendi kendine yardım” yaklaşımını benimsemiş olan erken idealizmden uzaklaşma olarak görülmüştür. Bu da dış politikada daha temkinli hareket edilmesine yol açmış, kendi güvenliğini sağlama hususunda atılım içine girilmesine yol açmıştır (Ogden, 2016; Ganguly, 2010). Üçüncü aşama ise Soğuk Savaşın sona ermesiyle realizme yaklaşan daha pragmatik bir dış politikanın benimsenmesi dönemidir. Bu politikaların oluşturulmasında sistemik, ulusal ve dış politika karar alma faktörleri etkili olmuştur (Ganguly, 2010: 1).

Laik milliyetçiliğin hakim olduğu Soğuk Savaş boyunca Nehru'nun da etkisiyle bağlantısız bir dış politika izlenmiş, devlet kimliği bu yönde oluşturulmuştur. Hindistan'ın bağlantısız bir dış politika izlemesinde postkolonyal kimlikler de etkili olmuştur. Dolayısıyla sömürge sonrası dönemde, Hindistan dış politikası idealizm temelleri üzerinden, Batı karşıtı düşüncelerle (sömürge etkisi) inşa edilmiştir (Smith, 2012: 7). İdealizm özellikleri taşıyan bağlantısızlık, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ve SSCB'nin oluşturduğu herhangi bir askeri ittifaka katılmayarak dış ilişkilerde bağımsızlığı sürdürmeyi amaçlamaktadır (Tripathi, 2012: 90; Wojciewski, 2016: 80; Karippal, 2017: 12; Kamble, 2017: 17; Arı, 2017: 259; Sönmezoğlu, 2009: 3; Ogden, 2016: 153). Dolayısıyla bağlantısızlığın amacı Hindistan'ı Soğuk Savaş siyasetinden korumaktır. Öte taraftan bağlantısızlık aslında ne tarafsızlık ne dâhil olmama ne de bir izolasyondur. Bağlantısızlık herhangi bir askeri bloğa bağlılık değil, her bir vakanın esasına göre uluslararası meselelerde bağımsız bir duruş sergilemek anlamına gelen bir kavramdır. Bu politikadaki amaç, hem ülke egemenliğini korumak, hem de gerilimin hâkim olduğu Soğuk Savaş döneminde hareket özgürlüğünü sağlamaktır (Tripathi, 2012: 90). Ancak Hindistan'ın bağlantısız kimliğinin Hindistan açısından başarılı olup olmadığı konusunda soru işaretleri vardır. Karippal (2017: 14) bu konuda öne çıkan eleştirmenlerdendir. Ona göre bağlantısızlık stratejik konularda Hindistan'a hiçbir fayda sağlamamıştır. Yine bağlantısızlığın temel ilkelerinin uygulanmasında da bazı soru işaretleri vardır. Nitekim Hindistan uyguladığı bazı politikalarda bağlantısızlık ilkelerinin (moralpolitik) dışına çıkmıştır (Karippal, 2017: 149; Ogden, 2016: 153;

Şüphesiz Hint dış politikası belirlenirken geçmiş medeniyetler ile tarihi hafıza önemli bir yer tutmaktadır (Ogden, 2016). Özellikle sömürgeci bağımsızlığa giden yol çok anlamlı bir özellik taşımaktadır. Bunun yanında Hindistan dış politikası belirlenirken yaşanan en büyük sorun iç sorunların dışa yansımalarıdır. Özellikle nüfusun büyük kesiminin yokluk ve sefalet içinde yaşaması büyük devlet olma idealine sekte vurmaktadır (Ogden, 2016; Kulke ve Rothermund 2001).

Sonuç olarak Hint dış politikasının yönü 1990'lardan itibaren ulusal kimlikteki değişime paralel olarak idealizmden pragmatizme dönüşmeye başlamıştır (Ogden, 2016; Smith, 2012: 7; Kamble, 2017: 17; Chacko, 2014: 2; Hasgüler ve Uludağ, 2016: 305). Bu değişimle birlikte Hindistan'dan yükselen güç olarak bahsedilmeye başlanmış (Purushothaman, 2010: 4; Miller, 2016: 21; Sinha ve Dorscher, 2010:77; Chacko, 2015: 326; Ogden, 2016: 148; Pant, 2017: 7-8) ancak Hindistan dış politikasındaki bu yükseliş birçok ülke tarafından Çin'in yükselişinden farklı olarak, endişe kaynağı olarak görülmemiştir (Purushothaman, 2010: 4). Hindistan dış politikasının bağlantısızlıktan idealizme geçiş sürecinde Hindistan'ın uygulamaya koyduğu liberal politikaların büyük bir etkisi olmakla birlikte aynı zamanda yükselen Hindu milliyetçiliğinin de etkisi olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde Hindu milliyetçi (Hindutva) söylem Hint dış politikasına yön vermeye başlamıştır. Bu söylem birçok özelliğiyle Nehru ideolojisinden belirgin bir şekilde ayrılmıştır (Wojciewski, 2016: 180). Hindu milliyetçiliğinin yükselişi ise Nehru'nun

Soğuk Savaş sırasındaki dış politikası olan bağlantısızlıktan sapmaya sebep olmuştur (Malji, 2018: 42).

Hindistan'ın yükselen güç olarak kimliklendirilmesinde gelişen ekonomisinin büyük payı olmuştur (Sinha ve Dorscher, 2010: 80; Smith, 2012: 9). Zira 1991 yılındaki büyük ödemeler krizinden sonra Hindistan liberal ekonominin gerekliliklerini yerine getirmeye başlamış (Cohen, 2000, 36; Chacko, 2014: 13; Ogden, 2016: 91; Wulf, 2013: 27), dünyanın sayılı ekonomileri arasına girmeye başlamıştır. Öte yandan Hindistan'ın yükselen güç kimliğinde bir diğer önemli faktör olan Hindu milliyetçi söylemi askeri ve ekonomik kalkınmaya dikkat edilmesini gerektiğini savunmaktadır (Sagar, 2009: 807). Hindu milliyetçiler nükleer silah gibi askeri yeteneklerin sembolik gücüne daha fazla önem vermektedir ve bu bağlamda güçlü ordu Hindu milliyetçiliğinin temel söyleminin başında gelmektedir (Wojczewski, 2016: 195; Wulf, 2013: 23). Dolayısıyla Hindu milliyetçi ideolojinin siyasi kanadı olan BJP'nin 1998'de ilk kez göreve gelmesiyle birlikte Hint dış politikasında dinamik, kararlı ve kendinden emin bir duruş göze çarparken Hindu milliyetçiliğiyle birlikte pragmatizm yükselişe geçmiştir (Ogden, 2018: 8). Bunun yanında yükselen bir Hindistan'da siyasetçiler sıklıkla eski büyük Hint medeniyetlerine atıfta bulunarak söylemsel bir politika geliştirmişlerdir. Nitekim 1980'lerden sonra Mahabharata gibi destanlarla milliyetçiliği etkileyen eski Hint tarihi (Quinn, 2018: 3), Hint siyasetini dolayısıyla da Hint dış politikasını etkilemiştir (Smith, 2012: 3; Ogden, 2016: 63).

Özetle literatürdeki eserlerin büyük bir kısmı devletlerin ulusal kimliklerinin nasıl oluştuğuna dair genel olarak din, dil, ideoloji, tarihsel arka plan gibi etkenlere odaklanmıştır. Hindistan özelinde ise birçok çalışmada din, etnisite, ideoloji, kültür, sömürge yönetiminin etkisi ve coğrafya (mekân) ön plana çıkmaktadır. Ancak bunların çok azı oluşan ya da oluşmakta olan bu kimlik yapısının dış politikadaki etkilerini incelemektedir. Bu etkenlerden hangisinin Hint kimliğinin oluşumunda daha önemli olduğu ortaya konmasa da son dönemde din faktörü ön plana çıkmaktadır.

BÖLÜM 1

KAVRAMSAL ve TEORİK ÇERÇEVE

1.1. İnşacılık ve Postkolonyalizm Teorileri

1.1.1. İnşacılık ve kimlik

Uluslararası İlişkiler teorileri, devletlerin dış politikasını analiz etmek için çeşitli yaklaşımlar sunmaktadır. Ancak bu çalışmada Hindistan dış politikasını analiz edebilmek için geleneksel uluslararası ilişkiler teorileri yerine inşacı yaklaşım tercih edilmiştir. İnşacılık ya da Kontstrüktüvizm Hindistan dış politikasını açıklamak için tek başına yeterli olmayabilir ancak sosyal düzeyde bu politikanın kaynağı olarak “kimliğin” etkilerini görebilmek için diğer teorilere nazaran oldukça kapsayıcı bir yöntem sunmaktadır. Zira realist teori uluslararası ilişkileri açıklamada genel olarak güç ve çıkar kavramlarını merkezine alırken neorealist teori uluslararası yapı kavramının dış politikayı etkilediğini savunmaktadır. Bu teori devletleri birer bilardo topuna benzetmektedir. Buna göre uluslararası politikada devlet davranışlarını onun içsel dinamikleri değil, diğer devletlerle etkileşimi belirlemektedir. Yine neo-realistlere göre uluslararası sisteme anarşi hâkimdir, bu nedenle güç dengesine sahip olmak istikrar için önemlidir. Neorealizmin aksine devlet içi faktörlerin ve dinamiklerin dış politikayı şekillendirdiğini savunan neoklasik realizm ise bu teorinin açığını kapatmaktadır. Bu anlamda neoklasik realizm kimliklerin ve değerlerin dışsal etkenlere göre daha önemli olduğunu kabul eder. Bu yüzden neoklasik realizm inşacılığa en yakın yaklaşımı sunmaktadır. Bir diğer önemli teori liberalizme göre çıkar grupları ile baskı grupları gibi iç faktörler dış politikayı şekillendirmektedir. Realistlerin dış politikada diğer aktörleri etkilemenin en önemli aracı olarak gördüğü gücün yerine uluslararası örgütler, uluslararası hukuk ve normlara öncelik verir. Neoliberalizm ise liberalizmde olduğu gibi uluslararası örgütler ve devlet dışı aktörlere önem vermeye devam ederken realistlerin uluslararası politikada en önemli aktör gördükleri devleti de önemli aktör olarak görmeye devam etmektedir. Ancak her iki ana akım ve türevi teoriler kimliğin inşa edici faktörüne odaklanmamakta bunun yerine maddi unsurları ön plana çıkarmaktadır. Bunun yanında İngiliz Okulu da devlet kimliği ve oluşumuna çok fazla değinmemekte, uluslararası sistemi ortak norm ve değerlerle yönetilen bir toplum olarak görmektedir. Son dönemlerde kimlikle ilgi en önemli vurguyu feminist teori ortaya koymuştur. Devlet kimliklerinin cinsiyetçi yapılarla inşa edildiğini ortaya koyan feministler hem ulusal hem de uluslararası düzeyde cinsiyet vurgulu inşa süreçlerini kanıtlamaya çalışmıştır (Wendt, 2012: 51).

Konstrüktivizm/inşacılık ise askeri güç ve ekonomik kapasiteye odaklanarak uluslararası ilişkileri açıklamaya çalışan realistlerin aksine aktörlerin birbirlerini nasıl algıladıklarına ve dünya görüşlerinin nasıl şekillendiğine bakılması gerektiğini savunmaktadır. 1980’lerin sonlarında Sovyetler Birliği’nin bağımsızlığını ilan eden sosyalist devletlere müdahale etmemesi, Soğuk Savaş’ın sona ermesine rağmen NATO’nun hala görevini sürdürmesi gibi konuları açıklamada neorealist-neoliberal gibi geleneksel teorilerin zorlanması karşısında Pozitivizmle Postpozitivizm arasında kendine yer edinerek sentezci ya da orta yolcu bir yaklaşımla inşacılık ortaya çıkmıştır (Karacasulu, 2014: 107). Literatürde sıklıkla verilen örnekte olduğu gibi nasıl olurda Sovyetler Birliği dağılırken askeri güce başvurmamıştır. Yine en büyük tehdidi ortadan kalkan NATO nasıl hala ayakta kalabiliyordu. İnşacılık, NATO’nun hala ayakta kalmasının sebebinin yıllar içinde üyeler arasında oluşan ortak bir kimlik kavramıyla açıklamaktadır. Yine Euro’nun oluşturulması AB içinde Avrupa kimliği oluşturulmasına yönelik önemli bir çalışmadır. Realizm ve liberalizm gibi ana akım

uluslararası ilişkiler teorileri ise bu ve bunun gibi olayları açıklamaktan oldukça uzaktır. Bu teoriler kimlik, sosyal etkileşim gibi faktörleri sabit verili, değişmez olarak görürken bu kavrama tek başına bir anlam yüklememektedir. İnşacılık ise tek başına kimlik kavramını uluslararası ilişkilere taşımıştır. Buna göre kimlik devletin nasıl bir dış politika izleyeceğini doğrudan belirleyebilmektedir. Örneğin uzun ve kanlı İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve Japonya gibi ülkeler pasifist bir anayasa oluşturarak aktif ve saldırgan bir dış politika yerine barışçıl bir yol izleyerek kendilerine bu yönde kimlik biçmişlerdir. Özellikle II. Dünya Savaşında oynadıkları yıkıcı rol sebebiyle geçmişlerinden ders çıkararak teknoloji, sanayi ve bilime yatırım yaparak uluslararası politikada sivil güç olma yönünde kimliklerini oluşturarak daha ılımlı ekonomik barışçıl bir yön çizmişlerdir. Yine inşacıların üzerinde durduğu bir başka konu Sovyetlerin son dönemleridir. Sovyetlerin bağımsızlığını ilan ederek Doğu Bloğundan kopan ülkelere müdahale etmemesini inşacılar Sovyet lider kadrolarının değişen algılamalarına bağlamaktadır. Buna göre Sovyet liderleri, gerginliğe yol açan birçok politikanın kendilerinden kaynaklandığı kanısına vararak önce kimliklerini ve düşüncelerini yeniden şekillendirmişler akabinde yeni politikalar ve yeni paradigmlar geliştirmişlerdir. Sovyetleri bu paradigma değişikliğine iten güçlerden birisi de Batılı barış çalışmalarından etkilenmiş olmalarıdır (Demirtaş, 2016: 178). Bu örneklerde görüldüğü üzere kimliklerin sabit olmadığı da ortaya çıkmaktadır. Ulusal ve uluslararası süreçler sonucunda yeniden inşa edilebilmektedir (Rumelili, 2016: 393). Bir diğer örnek ise son yıllarda ABD'nin İran ve Kuzey Kore nükleer silahlanmasına karşı değişen farklı yaklaşımlarıdır. ABD İran nükleer silahlanmasına karşı agresif bir politika izlerken bunun aksine Kuzey Kore nükleer tehdidine karşı müzakere yöntemini kullanmaktadır. Bu iki devlete karşı farklı yaklaşımlarda bulunmasının sebebi ise ABD yönetiminin iki devletin değişen şiddet algısındaki farktan kaynaklanmaktadır (Brot, 2019: 1). ABD yönetimi İran'ı sadece nükleer silahlardan arındırma konusunu değil, aynı zamanda onun bölgedeki yıkıcı faaliyetlerinin durdurulmasını da hedeflemektedir.

Bununla birlikte inşacılık devletlerin sosyal yapılar olduğunu kabul ederek, büyük ölçüde, toplumsal olarak inşa edilen ve seçkin anlatılar aracılığıyla sürekli olarak itiraz edilen normlara odaklanır. Bu yaklaşım dış politikanın farklı siyasi partiler, ideolojiler ve liderler arasında nasıl oluşturulduğunu açıklamak için önemlidir. Örneğin Hindu milliyetçisi BJP'nin Hindistan'ın temel dış politika hedeflerini etkileyip etkilemediğini görebilmek için maddi öğelerin yanı sıra düşünsel özelemler de kullanılacağı için inşacılık iyi bir analitik çerçeve sunmaktadır. Bu amaçla söylemin etkisini gösterebilmek için çeşitli konuşmaların, siyasi belgelerin ve bilimsel çalışmaların analizi, inşacılar için temel bir inceleme aracı olarak işlev görmektedir (Ogden, 2018:7).

Toplumsal gerçekler; kolektif anlayış ve söylem yoluyla oluşturulan kolektif bilginin fiziksel gerçekliğe ulaşmasına bağlı olduğu için, teorik bakış açısıyla dil, gerçekliği oluşturup tanımlamaktadır. Bu sebeple "dil" özellikle Hindu Milliyetçi BJP'nin dış politikasının amaçlarının ortaya çıkarılması açısından önemlidir. Bunun için belli bir konuyla alakalı baskın anlatıları kapsayan söylemde fikirlerin ve ifadelerin ne sıklıkla tekrarlandığı önemlidir. Bu açıdan retori ya da söylem kolektif anlayışlar üretme mekanizmasıdır. Tekrarlama, sıklık ve yinleme süreçlerinin tümü, bu baskın söylemsel ve dil uygulamalarını işler hale getirmeye hizmet etmektedir (Ogden, 2018:7). Dolayısıyla Hindistan'ın yükselen güç kimliğinde retorik etkisi olan Hindu milliyetçi söylemin analizi için de inşacılık iyi bir yöntem sunmaktadır.

İnşacılık sadece bir uluslararası ilişkiler teorisi de değildir. Psikoloji, sosyoloji gibi diğer disiplinlerde de başvurulan bir yaklaşımdır. İlk olarak Nicholas Onuf tarafından ortaya konulan inşacılık teorisi, Alexander Wendt ile popüleritesini artırmıştır. Wendt'in yanı sıra 1980'lerde John Ruggie, Richard Ashley ve Friedrich Kratochwill inşacı teorinin

gelişmesine katkı sunmuştur (Karacasulu, 2014: 109). Wendt'e göre aktör-yapı arasındaki ilişki önemlidir. Dış politika analizinde bazı yaklaşımlar aktöre yoğunlaşırken neorealizm gibi teoriler yapının dış politikaya etkisini ele almaktadır. Wendt bu iki düzeyin birbirinden ayıramayacağını, zaman içinde ikisi etkileşim yoluyla birbirlerini oluşturduğunu savunmaktadır. Yapı'nın temel özelliği olarak vurgulanan anarşi üzerinde de duran inşacılık devletlerin üzerinde herhangi bir otorite olmadığını belirterek anarşinin varlığını kabul etmektedir. Ancak Wendt klasik realizm ve neorealizmde çok fazla anlam yüklenen anarşi ve güç dağılımı hususunda farklı düşünmektedir. Anarşi ve güç dağılımı kimin ne olduğunu bize söylemek için yeterli değildir. Çünkü ABD'nin askeri gücü Avrupa ülkeleri ve Kanada için farklı Rusya için ise daha farklı algılanmaktadır (Wendt, 2013: 9). Dolayısıyla anarşi realistlerin savunduğu gibi tek tip olmak zorunda değildir. Wendt'e göre anarşi devletlerin onu nasıl oluşturduyuyla yani sosyal içeriğiyle alakalıdır. Wendt üç tip anarşiden bahsetmektedir. İlki Hobbes'un devletlerin birbirini düşman olarak gördüğü ve bencil davranışların hâkim olduğu anarşidir. Diğer liberal düşünür Lock'un devletlerin üstünde otorite olmasa da birbiriyle işbirliği yapabildiği anarşi modelidir. Son olarak da Kant'ın devletleri ortak çıkarda buluşturan ve dostça ilişkiler geliştirilen anarşi modelidir. Bu sebeple Wendt'e göre tarih boyunca Hobbesçu anarşi hüküm sürse de ilerleyen dönemde Lockçu anarşi, 20. yüzyılın sonlarında ise Kantçı anarşinin izleri görülmektedir (Demirtaş, 2014: 169). Bu sebeple Wendt farklı dönemlerde farklı anarşiler olabileceğini savunmakta, uluslararası sistemde bir üst otorite olmasa bile (anarşik bir uluslararası sistem) devletler kendi istekleriyle geçerli kurallara uymaktadırlar (Demirtaş, 2014: 173).

Karacasulu'ya göre ise (2014: 115) “gerçekliğin inşası, öznelerarası sosyal içerik, materyalist ve normatif yapı, düşünceler ve çıkarlar” inşacılığın temel varsayımlarıdır. Herşeyden önce ona göre, uluslararası sistem belirli zamanlarda belirli insanlar tarafından oluşturulmuş bir düşünce ve norm kümesidir. Bu bağlamda inşacılar uluslararası sistemin sosyal olarak inşa edildiğini iddia etmektedirler. Devletin çıkarları sosyal çevreden etkilenecek oluşmakta ve içinde bulunulan dünyada tarih, fikirler, normlar, söylemler ve kültürler kimliği inşa etmektedir. Dolayısıyla öznelerarası karşılıklı etkileşim söz konusudur. Karacasulu'nun üzerinde durduğu üçüncü varsayım materyalist ve normatif yapıdır. Buna göre birey kimliğinin tanımlanmasında normatif unsurların yanı sıra materyalist unsurlar da önemlidir. Karacasulu'nun üzerinde durduğu son varsayım düşünceler ve çıkarlardır. İnşacılar göre normlar ve inançlar aktörlerin kimliğini etkilemekte, bu yüzden de inşacılar aktörlerin sosyal kimliklerine odaklanmaktadır.

İlk olarak felsefeden sosyal bilimlere aktarılan ve birkaç faktörden (iç ve dış faktörler) oluşan kimlik kavramı, Hint ulusal kimliğinin Hindistan dış politikasındaki etkisi açıklamak için çalışmaya çok iyi bir analiz yöntemi sunmaktadır. Özellikle kimliği inşa eden tarihsel hafıza ve ideoloji gibi kavramlar (Oğuzlu, 2012: 32) bunun için kapsayıcı bir bakış açısı sağlamaktadır. Bu çerçevede Hindistan'ın bağlantısız ve üçüncü dünyacı devlet kimliği ile son yıllarda yükselişe geçen Hindu milliyetçisi kimliğinin geçmişten günümüze etkilerinin açıklanabilmesi için de inşacılık iyi bir rehber olacaktır. Ayrıca inşacılık, uygunluk perspektifinden sorunlara yaklaştığı ve herhangi bir devlet kimliği ile değerlerini gözardı ederek olaylara yaklaştığı için de çalışma için uygun bir teoridir. İzlediği politikalara kâr ya da zarar penceresinden değil, bu davranış kimliği ile ne kadar uyumludur buna bakmaktadır (Oğuzlu, 2012: 34). Dolayısıyla Hindistan'ın devlet kimliği ile izlediği dış politika ne kadar uyumludur sorusuna inşacılık penceresinden bakmak da iyi bir seçenektir.

Genel anlamda bugünlere nereden ve nasıl geldiğini açıklayan kimlik kavramı (Güvenç, 1998: 117), Huntington'a göre (2015: 88) “ne olunmadığı üzerinden kendisini tanımlamaktadır”. Bu yönüyle yukarıda bahsedildiği gibi kimlik ve normlar inşacılığın

üzerinde durduğu en önemli argümanlar olmuştur. İnşacılığa göre kimlik bireysel kimlik kavramından farklı olup devlet kimliğinden bahsedilmektedir. Uluslararası ilişkilerde ise genel olarak kimlik bireye, topluma ve devlete atfedilebilen kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası ilişkiler literatüründe inşacılıkla önemi artan devlet kimliği, nasıl bir dış politika izleneceği hususunda doğrudan etkili olmaktadır. İnşacılar, uluslararası ilişkilerin sosyal olarak dizayn edildiğini düşünmektedir. Bu nedenle devlet kimliği aktörlerinin inançları, fikirleri ve sosyal etkileşim içinde belirlenmekte ve zaman içinde devlet eylemini şekillendirmektedir. Zira aktörler normları içselleştirdiği için normlar kimliğin bir parçası olmakta ve aktörün çıkarlarına yön vermektedir. Bu bağlamda kimlik ile birlikte çıkarların bileşkesi aktörün davranışlarını düzenlemektedir (Karacasulu, 2014: 119). Örneğin bir devlet kendisini barışçıl olarak tanımlarsa dış politik davranışını da buna göre şekillendirecektir. Ya da Hollanda örneğinde olduğu gibi ticari kimliğini öne çıkarırsa buna uygun dış politika yürüttüğü görülecektir (Oğuzlu, 2012: 33). Devletlerin gayelerine nasıl ulaştıkları, diğer devletlerle ilişkilerde kendilerini nerede gördüklerine ve tanımladıklarına yani sosyal kimliklerine bağlıdır. Bu şekilde kendisini tanımlayarak kimliklerini oluşturan devletler ulusal çıkarlarını da oluşturmuş olur (Griffiths ve diğ. 2011: 123). Ancak inşacılığa göre çıkarlar sosyal olarak inşa edildiği için zaman içinde değişebilme potansiyeli taşımaktadır.

Wendt (2012:279) “Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi” eserinde genel bir kimlik tanımı yapmıştır. Onun tanımlamasına göre; “felsefi olarak bir kimlik, bir şeyi olduğu şey yapan her ne ise odur”. Wendt bu çalışmada kimliği aktörlerin niteliği olarak ele almaktadır. Kimlik esas olarak herhangi bir aktörün kendini algılayışındaki köklü öznel anlamdır. Fakat buradaki en önemli nokta aktörün kendi öznel kimliğinin diğer aktörlerce de benimsenerek etkileşim kurulmasıdır. Örneğin bir kişi kendisinin Profesör olduğunu düşünebilir. Ancak bu öğrenciler tarafından kabul görmezse onun kimliği, etkileşimlerinde sıkıntıya neden olacaktır. Yine bunun gibi eğer hukuk özellikle uluslararası hukuk çoğunluk tarafından yani diğer aktörler tarafından kabul edilirse işlemektedir. Bu yüzden uluslararası hukuk Roskin ve Berry’ye göre (2014: 57) “en çok inşa edilen alandır”. Birçok geri kalmış yerde insanlar yasalara uymayı kabul etmediği için hukuk işlememektedir. Bu bağlamda diğerlerine ait düşünceler de kimliğin parçası haline gelmektedirler (Wendt 2012: 279). Uluslararası Hukuk gibi devletler de Yalvaç’a göre (2016: 316) “kendisine verilen anlam çerçevesinde inşa edilmiş bir olgudur”. Dolayısıyla kimlikler içyapılar olduğu kadar dış yapılar tarafından da belirlenmektedirler. Yani kimliğin var olabilmesi için diğerleri tarafından da tanınması gerekmektedir. Geçmiş dönemde Libya lideri Kaddafi’nin ülkesinin katılımcı demokratik ülke olduğunu iddia etmesi uluslararası toplumda kabul görmemiştir. Libya demokrasi kriterlerini karşılamasa da inşacı bakış bunun tek başına yeterli olmadığını, demokrasi kriterlerinin devletlerarası ortak bir anlayışla şekillendiğini vurgulamaktadır (Rumelili, 2016: 390). Bu da aslında birkaç farklı türde kimliğin olduğunu göstermektedir.

Wendt (2012: 280) dört tür kimlik türü ele almaktadır. Bunlar; kişisel ya da kurumsal, tip, rol ve kolektif kimliklerdir. Kişisel ya da kurumsal kimlikler; aktörleri farklı oluşumlara sokan, kendini örgütleyici yapılar tarafından meydana getirilirler. Wendt bu tanımlamaya istinaden devletlerin aktör oldukları düşüncesini taşımaktadır. Bir aktör yalnızca böyle bir kimlik sahibi olabilir ve bunun insanlar açısından beden, devletler açısından ise beden ve toprak olmak üzere maddi bir alt yapısı da vardır. İnsanlar birbirlerinden ayrı varlıklardır. Fakat düşünce ve benlik hissi olmadan birer fail değildirler.

Wendt’in Jim Fearon’dan aldığı “tip” kimliği, davranışsal özellikler, tutumlar, değerler, yetenekler, düşünce ve görüşler, tecrübe, ortak geçmiş gibi bazı özellikleri paylaşan insanlar için kullanılan kimliğe atıf yapmaktadır. Yine Wendt’in Fearon’dan aktardığına göre gençlik, parti bağlantısı da tip kimliğine girmektedir. Bir aktör çoklu kimliklere sahip

olabilir ancak sadece bir isme sahip olmak ortak bir özellik dolayısıyla bir tip kimliği sayılmaz. Bunun yerine sosyal bir anlamı olanlar buna dâhil edilebilir. Bu kurallar dönemin getirdiği şartlara göre değişiklik gösterebilir. Bireysel özellikleri sosyal tiplere çevirmede üye olma kurallarının rolü diğerlerinin ya da ötekilerin onların oluşumuna dâhil oldukları manaya gelmektedir. Ancak tip kimliğinin altyapısını oluşturan nitelikler genelde aktörlere ilişkin özelliklerdir. Tip kimliğinde kazanılan toplumsal nitelik aynı anda kapitalist devletler, monarşik devletler gibi rejim tiplerine denk düşen devletler sisteminde de görülebilir. Diğer taraftan devlet türleri, devlet toplum ilişkilerini düzenleyen meşru siyasetin iç ilkeleri tarafından düzenlenir. Aynı zamanda bu ilkeler ABD'nin 1945'de Japonya'ya işgal ederek demokrasiye geçmesi örneğinde olduğu gibi diğer devletlerle iletişim sonucunda da ortaya çıkabilir (Wendt 2012: 281-282).

Rol kimlikleri daha önce açıklanan kimlik türlerine göre ötekine bağımlılığı bir basamak daha yükseltmiştir. Rol kimliği doğuştan gelen özelliklere dayanmaz. Bu sebeple ötekilerle bağıntılı şekilde varlık bulabilirler. Bir insan kendi kendine rol kimliği oluşturamaz. Ancak toplumsal yapıda bir konum edinerek, karşıt kimlikleri olan öteki ya da diğerlerine yönelik davranış normlarına uyarak rol kimliğine sahip olabilirler. Rol kimliği dış politika teorisyenlerince devletlere de uygulanmıştır. Devletlerin dış politikası, ötekilerle ilişkilerin bir parçası olmaktan ziyade siyasetçilerin inançlarının ve iç politikanın bileşeni ekseninde oluşmaktadır. Dış politikada rol teorisyenleri genel anlamda devletlerin egemen olduğu kabul eder. Devletlerin egemenliğinin diğer devletlerce de tanınması önemli hak ve değerleri beraberinde getiren bir rol kimliği olduğu manasındadır. Wendt'in Arap-İsrail savaşı üzerinden örneklediği gibi rol kimlikleri oluştuktan sonra kolay vazgeçilecek gibi değildir. Önemli olan "ötekilerin" temsilleri tarafından aktörlere dayatılan statülerdir. Böyle bir durumda bir aktör rolü bırakmak istese de bunu gerçekleştiremeyebilir. Zira "öteki" aktör kendi kimliğini korumak için diretir (Wendt 2012: 282-284).

Sosyal kimlik olarak da bilinen kolektif kimlik, benlik ve öteki arasındaki ilişkiyi özdeşlemeye götürür. Özdeşlemeyi Wendt (2012: 285) benlik-öteki ayrımının flulaştığı ve son sınırda aşıldığı bir süreç olarak değerlendirmektedir. Benlik "öteki" olarak ayrılabilir. Özdeşleşme olgusuyla ilişki içinde olup benliğin sınırlarını ötekini kapsayacak şekilde genişletmeye çalışmaktadır. Bu aşama başlangıçta rol ve tip kimliklerini kullanır fakat zaman içinde ötesine geçer. Rol kimlikleri üzerinde kümelenir ve "ötekini" benliğe "ben" şeklinde toplumsal dönüşüme tabi tutarak entegre etmeye çalışır. Rol kimlikleri bunu benlik ve ötekinin farklı roller oynaması için yaparken kolektif kimlik onları tek bir kimlikte birleştirmek için yapar. Aynı zamanda tip kimliklerine de dayanır. Çünkü kolektif kimlik ortak özelliklere dayanır. Ancak tip kimliklerinin hepsi özdeşleşme içermediği için tamamen kolektif değildir. Zira bir kişi herhangi bir ülke ile özdeşlik kurmadan o ülkenin dilini konuşan biri olabilir. Özetle kolektif kimlik rol ve tip kimliklerinin ayrı bir parçasıdır.

İnşacılığa göre nasıl insanların kimlikleri varsa devletlerin de kimlikleri vardır. Rumelili (2016: 391) kimliğin; bireysel düzeyde lider kimlikleriyle, toplumsal düzeyde ise milliyetçilik ve dış politika kültürü gibi unsurların etkisiyle devlet politikalarını şekillendirdiğini iddia etmektedir. Devlet kimliği ise aşağıda tabloda görüldüğü üzere hem realizm hem de liberalizm gibi teorilerden farklı olarak kendisini nasıl tanımladığına ve bu tanımlamanın diğer devletlerce kabul görmesine bağlı olarak değişmektedir. Ancak devlet kimliği bu çalışmada da ele alınan ulusal kimlikle tam olarak aynı şey değildir. Örneğin Türkiye'nin dış politikadaki devlet kimliği ile ulusal kimliği birbirinden farklılık göstermektedir. Ya da 1990'larda yükselişe geçen Hindu milliyetçiliğiyle birlikte değişime uğrayan Hint ulusal kimliğinin dış politikada etkisi kısıtlı olmuş, rasyonel akıl devreye girmiştir (Priya Chacko, kişisel görüşme, 17 Nisan 2021). Dolayısıyla ulusal kimlik dış politika kimliğini her zaman etkilememektedir. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde

devletler genellikle süper güç/büyük güç, bölgesel güç/yükselen güç, demokratik/otoriter, Batılı/Doğulu, Müslüman/Yahudi, gelişmiş/az gelişmiş, barışçıl/saldırgan gibi özelliklerle anılmaktadır (Rumelili, 2016: 392).

Tablo 1. Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Kimlik Kavramı

Realist/Neorealist Teori	Kimlik ayrımları devletlerarası ittifak yapılarını yansıtır.
Liberal/Neoliberal teori	Kimlik iç siyasetteki güç dengelerini yansıtır.
İnşacılık	Kimlik devletlerin çıkar tanımlamalarını ve tehdit algılarını şekillendirir.

Kaynak: Rumelili (2016: 391)

Öte yandan çoğu kimlik aktörün kendini içinde bulunduğu şartlara bağlı olarak harekete geçmektedir. Bir öğrenci sınav kâğıdını hocasına verdiğinde ya da soru sorduğunda, hocası bir profesör kimliğine bürünmektedir. Profesörün ABD ya da Türkiye vatandaşı olması iki aktör arasındaki iletişimi etkilemez. Bu kimlik türleri aktörlerin kim olduğuna cevap aramaktadır. Diğer bir önemli kavram olan çıkarlar ise aktörlerin isteklerine işaret eder. Ama çıkarlar da kimlikleri gerektirmektedir. Çünkü bir aktör kendisinin kim ve ne olduğunu bilmeksizin ne istediğini bilemez. Çıkarlar olmadan kimliklerin güdüleme özelliği kaybolmaktadır. Kimlikler olmadan da çıkarlar rotasız gemiye benzer (Wendt 2012: 286-288).

Dolayısıyla devlet davranışları; kimlikten kaynaklanan çeşitli çıkarlar tarafından güdülenmektedir. Tüm kimliklerin bağlantılı bir çıkarı vardır. Buna genel olarak ulusal çıkar denilebilir. Rumelili (2016: 392) kimliğin çıkar tanımını oluşturduğunu ve devletlerin kimliklerini diğer aktörlere onaylatmak için hareket ettiğini belirtmektedir. Buna da örnek olarak Türkiye'nin NATO ittifakına katılımını göstermektedir. İnşacı bakışla Türkiye bu katılımıyla Batılı kimliğini vurgulamak istemiştir. Zira bir ülkenin herhangi bir örgüte üye olması; belli bir örgüte üye olmak zaman içinde o örgütün değerlerinin benimsenmesini sağladığı ve içselleştirdiği için o devletin kendini nasıl tanımladığı ve dış politikada hangi çıkarları gözeticeğini de ortaya koymaktadır (Oğuzlu, 2012: 32).

Sonuç olarak Wendt devletlere arzu, istek, inanç gibi insani özellikler yüklemektedir. Devleti kendi parçalarına indirgenemeyecek şekilde bir bedene büründüren Wendt (2012:248) çoğulcu ve marksist görüşe yakın sentez bir tanımla devletlerin etkileşime girdiklerinde devlet-toplum birleşik yapısının parçaları olarak etkileşime geçtiklerini ve bunun onların davranışını etkilediğini iddia etmektedir. Ayrıca devletler insanlar gibi birden fazla kimliğe de sahip olabilir. Her bir kimlik ise aktörü tanımlarken, aktörler de kendilerine atfedilen kimlikler çerçevesinde önce kendilerini ve sonra da karşılıklı olarak birbirlerini tanımlayarak toplumun yapısal boyutunu meydana getirirler. Aktörler genel olarak kendilerini demokratik, otoriter, süper güç, Batılı, Doğulu, Avrupalı, gelişmiş ülke, gelişmekte olan ülke gibi özelliklerle tanımlarken, bu şekilde oluşan devlet kimlikleri ise ülkelerin dış politikasına yön vermektedir.

1.1.1.1. Uluslararası ilişkilerde kimlik kavramı

İnşacı bakış açısıyla kimlik devletlerin dış politikalarını açıklayabilmek için en önemli kavramlardandır. Kimlik kavramı Uluslararası İlişkilerde ulus ve devletin çeşitli inşa edilmiş biçimlerini tanımlamaktadır. Ancak ulusal kimlikle devlet kimliği birçok noktada benzerlik taşısa da tam olarak aynı şeyleri ifade etmemektedirler. Bu yüzden ulusal kimlik ve devlet kimliği birçok çalışmada birbirlerinin yerine kullanılsa da ulusal kimlikle devlet kimliğinin aynı olmadığı belirtilmelidir (Ereker, 2010: 60). Devlet kimliği, uluslararası sistemde kendisini nasıl tanımladığı (demokratik, otoriter, süper güç vb.) ve neyi temsil

ettiğiyle ilişkilidir. Ulusal kimlik ise, bir ulusa bağlı olmakla kavramsallaştırılmaktadır ve ulusal kimlik oluştuktan sonra o ülkenin gelecekteki beklentilerine ışık olmaktadır (Lu, 2013: 24). Bununla birlikte, ulusal kimlik ile devlet kimliği çoğunlukla anlamsal olarak çakışırken, aynı zamanda da karşılıklı olarak birbirlerini de inşa etmektedirler. Zira Ereker'in (2010: 60) ifadesiyle "ulusal kimliğin paylaşılan anlatıları, aynı zamanda bu topluluğu başka uluslarla ilişkilendiren unsurlardır, diğer yandan devlet kimliği dışa/ötekiye karşı ulusal topluluğun biz duygusunu korumada önemli bir rol oynamaktadır. Bununla ilgili tartışmalar devam etse de her bir devletin kimliği içerideki kimlik oluşturma çabalarının bir ürünüdür. Dolayısıyla kimlik inşa pratikleri yine Ereker'in (2010: 63) bahsettiği gibi "devletlerin uluslaşma süreçleriyle yani, hem yeni bir devletin siyasal varlık olarak kuruluşu, hem de bir (ulusal) kimliğe sahip olma duygusunu yaratma süreçleriyle ilgilidir".

Bu sebeple devlet kimliği izlenen dış politikayı doğrudan etkileyen bir konumdur. Bunun için devlet öncelikle kendi kimliğini belirlemekte ve ona göre dış politika çizgisi çizmektedir. Örneğin devlet, Kuzey Kore gibi sertlik yanlısı bir kimlik benimsemişse buna uygun olarak saldırgan, agresif bir dış politika izlemektedir. Aynı zamanda devlet kendi kimliğini tanımlarken diğer devletleri de tanımlamaktadır. Kendi kimliklerini iç-grup/dış-grup, ben ve öteki ayrımıyla inşa etmektedirler. Bu şekildeki hareket tarzı ise kimliğin uluslararası ilişkilerde mevcut çatışmaları artırmasına yol açmaktadır. Çünkü ortaya konan kimlik ayrımı "öteki"nin tehdit olarak görülmesini sıradan hale getirmektedir. Öte yandan kimlik farklılık üzerine inşa edilmezse, çatışma yerine "biz-hissi" ile devletlerarası işbirliğini ortaya çıkaran barışçıl yönelimleri ortaya çıkarma ihtimali de vardır (Rumelili, 2016: 395).

Devletlerin kimleri dost kimleri düşman olarak gördüğü ise maddi öğelerden ziyade sosyal yapı tarafından belirlenmektedir. Örneğin ABD gücü Kanada içi herhangi bir sorun teşkil etmezken Küba için farklı değerlendirilmekte, düşman olarak görülmektedir. Bunun gibi Çin'in aksine Hindistan'ın yükselişi uluslararası kurumlar ve devletler için bir tehdit olarak algılanmamaktadır (Miller, 2014: 11). Uluslararası sistemi ve kurumları bu düşünceye iten sebep realizmle açıklanamadığı gibi diğer geleneksel uluslararası ilişkiler teorileriyle de tam olarak açıklanamaz. Bu ancak Hindistan'ın Asya'da siyasal olarak Batı düşünce sistemi dolayısıyla da kimliğine en yakın ülke olduğu gerçeğiyle inşacılık üzerinden açıklanabilir. Çünkü Hindistan Asya'da Batılı, liberal, temsili ve demokratik sisteme sahip nadir ülkelerden birisidir. Bu yönüyle Hindistan uluslararası sistemde çok özgün bir konuma sahip olduğu gibi aynı zamanda kendi içinde birbirinden farklı yapıdaki eyaletleriyle birlikte çoğulcu, sosyalist ve laik yapıdaki nadir örneklerden biridir. Diğer taraftan ABD'nin İngiltere ve Kuzey Kore nükleer silahlarına bakışı da buna örnek olarak verilebilir. Her iki ülke nükleer güç olmasına rağmen ABD, İngiltere'yi daha rasyonel görmekte düşmanca davranışları nedeniyle de Kuzey Kore'yi tehdit olarak görmektedir. Wendt ABD'nin bu bakış açısındaki farklılığı maddi olmayan faktörlerin önemine yani sosyal yapıya bağlamaktadır. Bu örneğe benzer şekilde birbirinden farklı ülkelere mensup Avrupa vatandaşlarının Mısırlı ya da Suudi bir Arapla ilişkiye girerken kendilerini Avrupalı olarak tanımladığı görülmektedir. Oysaki birisi Fransız diğeri de Alman olan bu Avrupalılar birbirlerine karşı ise kendilerini Alman ve Fransız olarak tanımlıyorlardı. Bunun tam tersi olarak birisi Mısırlı diğeri Suudi olan iki Arap da kendilerini Avrupalılara karşı Arap olarak tanımlarken birbirlerine karşı Mısırlı ve Suudilerdi (Huntington, 2015: 88).

Bunun yanında devletlerin uluslararası sistemde diğer devletlerle ilişkilerinde kullanacakları araçlar da kimliklerine ve çıkar algılarına göre değişmektedir. Eğer bir devlet dış politikada kendisini diğer ülkelerle işbirliği içinde olacak şekilde tanımlarsa buna

uygun olarak daha barışçıl ve işbirliği içeren araçlar kullanacaktır (Demirtaş, 2014: 173). Diğer yandan uluslararası aktörlerce kabul gören bazı devlet kimlikleri İngiltere’de olduğu gibi iç siyasette tartışmalara neden olabilmektedir. Rumelili’ye (2016: 393) göre İngiltere’nin Avrupa-şüpheci kimliği onu iç politikada üyelikten çekilmekten, Euro bölgesine müdahil olmaya kadar birçok tartışmanın içine sokmuştur. Zira devam edegelen bu tartışmalar İngiltere’nin 2020 yılında Avrupa Birliğinden ayrılmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak devlet kimliği yaşanan bu tartışmalara göre değil kendini diğer aktörlere karşı nasıl temsil ettiğine ve diğer devletlerce nasıl tanımlandığına göre hareket etmektedir. Dış aktörlere yönelik tanımlamalar bile göz önüne alındığında devlet kimliği içinde paradokslar taşıyabilir. Bu yüzden Rumelili’ye göre uluslararası ilişkilerde devlet kimliğini, içinde farklı simgeleri bulunduran söylemsel bir yapı olarak kurgulamak daha uygun olacaktır. Özellikle inşacılar devlet kimliklerini inşa eden süreç üzerinde durmaktadırlar. Dolayısıyla devlet kimlikleri uluslararası sistemin sosyo-kültürel üst yapısı tarafından belirlenir. Bunun en önemli unsuru ise normlardır. Normlardaki değişiklikler ise devlet kimliklerinde değişimlere yol açmaktadır. Buna örnek olarak da devlet kimliğini oluşturan münhasır egemenlik normunun zaman içinde değişerek birbirlerinin içişlerine karışmasına müsaade etmesi verilebilir (Rumelili, 2016: 394).

Bununla birlikte bazı kimlikler diğer aktörlerin kendisini algıladığı manada bir aktör olmayabilir. Bazı kimlikler ise hiç yoruma yer bırakmayacak kadar nettir. Örneğin Çin dışarıdan bakıldığında birçok kimliğe sahiptir. Yabancı işgaline uğramış ülke, sosyalist ülke, üçüncü dünya ülkesi, devrimin kalesi, anti-hegemonik güç, gelişmekte olan ülke, büyük güç, yükselen güç, uluslararası işbirliği yapan güç gibi. Gelişmekte olan ülke, büyük güç gibi kimlikler genel olarak diğer aktörlerin algılamasına göre belirginleşmektedir. Zira bu kimlikler objektif göstergelerle oluşmaktadır. Ancak barışçıl ülke, sorumlu güç, uluslararası işbirliği yapan aktör kimlikleri ise öznel yargı gerektirmektedir (Lu, 2013: 26).

Bu bağlamda kimlik faktörü birçok ülkenin dış politikasında çoğu zaman ana belirleyici olmaktadır. Fakat bunun için ülkelerin devlet kimliğini oluşturarak çıkar, değer ve tehdit değerlendirmelerini yapması gerekmektedir. Hindistan gibi çok parçalı ve karışık bir ülkede Hint kimliğinin birçok etken tarafından şekillendirildiği göz önüne alındığında, Hint ulusal kimliği ile devlet kimliğini tanımlamak zorlaşmaktadır. Hintliler kendilerini nasıl görmektedirler? Nasıl tanımlamaktadırlar? Uluslararası sistemde kendilerine biçtikleri rol nedir gibi sorular bu çalışmada “kimlik” bağlamında cevabı aranan sorular olacaktır.

1.1.2. Postkolonyalizm

İnşacılığın yanında, çalışmanın bazı bölümlerinde özellikle de İngiliz sömürge yönetimi sonrası oluşmakta olan kimliğe daha iyi odaklanabilmek için Postkolonyal teoriden de faydalanılacaktır. Çünkü Cox’un söylediği gibi teori her zaman birileri ve bir amaç içindir (Cox, 1986: 207). Frantz Fanon ve Edward Said’in eserleriyle gelişen postkolonyalizm uluslararası ilişkiler disiplinine ve teorilerine eleştiriler getirerek onları sömürgeci geçmişe sahip dünyayı görmezden gelerek Batı merkezci olmakla suçlamıştır (Balci, 2016: 269). Fanon’a göre sömürgecilik sömürülen insanların sosyal anlamlarını, kimliklerini şiddet eşliğinde altüst eden bir süreçtir. Hatta tarihini bile yeniden yazmaktadır. Sömürgecilik bunu yaparken insanla ilgili her şeyi Batı’ya ait kılar ve böylelikle sömürülen insanın dönüşmesinin tek yolunun Batılı gibi olmak ve onu taklit etmekten geçtiğine dayatır. Bunu da yerli entelektüelleri, akademisyenleri aracılığıyla Batı değerlerinin mükemmelliğini topluma empoze ederek yapar (Balci, 2016: 271).

Postkolonyalizm sömürgecilik karşıtı mücadele döneminde burjuva milliyetçiliklerinden kurtulmak için verilen gerekli özgürleşme mücadele şekillerinin toplumsal gelişimi süresince Batı dışında gelişen Marksist öğretilerin mirasını bir araya getirmektedir.

Postkolonyalizmin odağında dünya üzerinde etkin olan baskıcı güçler vardır. Sömürgeciliğe karşı yürütülen politikalar, yeni sömürgecilik, etnisite, ırk, kabile, milliyet, toplumsal cinsiyet, toplumsal eşitsizlikler, milliyetçi ideolojiler, sınıfsal farklılıklar ile geçmişteki baskı ve zulümün günümüzle ilişkisi postkolonyal teorinin çalışma sahasına girmektedir (Young, 2001: 14-15). Bunun yanı sıra postkolonyalizm melezlik, arada kalmışlık, diaspora, kreolleşme ve kolonyalizmin neden olduğu düşünce ve kimlik sorunlarıyla uğraşmaktadır (Loomba, 2000:198). Bu sebeple Postkolonyalizmin tam olarak ne ifade ettiğini anlayabilmek için kolonyalizm, neokolonyalizm kavramlarına da bakmak gerekmektedir. Kolonyalizm genel itibarıyla başka bir ülke ya da toprakları üzerinde yerleşimcileriyle birlikte tam veya kısmi bir şekilde siyasi kontrol sağlama ve buraları ekonomik olarak kullanma politikası iken neokolonyalizm ekonomik bağımlılık yaratıp, emeğin tahakküm alınması ve Avrupa mallarına açık pazar sağlama girişimleri olarak görülmektedir. 20. yüzyıl başında birçok düşünür ve yazar emperyalizme yeni bir anlam yüklemişlerdir. Buna göre göre ekonomik büyüme yaşayan Avrupa’da sermaye fazlalığı ortaya çıkmış bu da başka ülkelerde yatırıma dönüşerek oraları ekonomik tahakküm altına almalarına yol açmıştır. Böylece dünyanın geri kalanının Avrupa tarafından sömürülmesini yolu açılmıştır. Bu küresel olguya da emperyalizm denilerek kavram yaygın hale getirilmiştir (Loomba, 2000: 18-23).

Lenin’inde katkı sunduğu bu tanımlamayla birlikte ekonomik bağımlılık yaratıp, emeğin tahakküm altına alınması ve Avrupa mallarına “Açık Pazar” sağlama girişimleri için tam olarak kolonyalizm denilme de neo-emperyalizm ya da neo-kolonyalizm tabirleri kullanılmıştır. Avrupa’nın iktisadi büyümesi kolonyal yöntemle sağlandığı durumda emperyalizm kolonyalizmin en yüksek aşaması olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla modern dünyada toprak işgali, doğal kaynaklara el konulması, emeğin sömürsü, başka bir toplumun siyasi ve kültürel yapısına karışma kolonyalizm olarak adlandırılırken, emperyalizm küresel bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ikisi arasındaki ayrımı, Loomba (2000: 23-25) kökeni metropollere dayanan ve tahakküm doğuran faktörlerle açıklamaktadır. Buna göre emperyal baskının sonucu kolonilerde meydana gelen şeyler, kolonyalizm ya da neokolonyalizmdir. Bu ayrımlar ve tartışmalar postkolonyalizmin tanımlanması için hem kolaylık hem de zorluklar sunmaktadır. Terim günümüzde postmodernizm ile birlikte tartışılmaya devam edilmekte, üzerinde uzlaşıya varılmış bir tanımlı bulunmamaktadır. Çünkü Postkolonyal kavramı geçmişte kolonileştirilmiş olan ülkelerin günümüzdeki durumunu saptamak açısından yetersiz kalabilmektedir. Ancak üzerinde tartışmaya gerek kalmayan bir şey vardır; o da postkolonyal çalışmaların muhatabı olan ülkelerin neredeyse hepsinin eski bir Batı sömürgesi olduğu gerçeğidir (Childs ve Williams, 1997: 12).

Kolonyalizme eklenen “post” eki sonradan gelme ve bir öncekinin yerini alma manalarında kullanılmaktadır. Post ekinin öncekinin yerini alma manasında kullanılarak postkolonyalizmin kavramlaştırılmasına birçok kişi eleştirel yaklaşarak itiraz etmektedir. Çünkü henüz kolonyal egemenliğin meydana getirdiği adaletsizlikler sona ermemiştir. Bir ülke hem postkolonyal (şekli bağımsızlık) hem de neokolonyal (ekonomik ve kültürel bağımlılık) olabilir. Yeni küresel sistem direk egemenlik kurulmasına müsaade etmemekte ancak bunun yerine bir ülkenin diğerine ekonomik, kültürel ve siyasi yönden müdahale etmesine ses çıkarmamaktadır (Loomba, 2000: 24-25). Bazı araştırmacılar tarafından yeni sömürgecilik olarak adlandırılan bu dönemde Batı’nın sömürge sistemine karşı yeni söylemler geliştirilmeye başlanmıştır. Bu söylemlerden oluşan metinlerin tamamı ise postkolonyal teori olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Balcı, 2016:270). Young’a göre ise Postkolonyal kuram;

Maddi, doğal, toplumsal ve teknolojik kaynaklara eşit erişimin mümkün kılınmasını, iktisadi, kültürel, dinî, etnik veya toplumsal cinsiyet temelli tahakküm biçimlerine karşı koyulmasını, kolektif siyasal ve kültürel kimliklerin telaffuz ve beyan edilebilmesini kapsayan ortak hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak çalışmaları terkip etmeye ve çeşitli özgürleştirici siyasetleri birbirine eklemlemeye uğraşan, doğrultu sahibi bir entelektüel üretimi teşekkül ettirir (Young, 2001: 15).

Postkolonyal teoriye katkı yapanların başında Fanon ve Said gelmektedir. Batı'nın sömürü düzenini eleştiren Frantz Fanon'un "Siyah Deri, Beyaz Maskeler", "Yeryüzünün Lanetlileri" ve Edward Said'in "Şarkiyatçılık" eserleri adeta Batı'nın tahakkümüne ve doğuyu öteki olarak görmelerine bir başkaldırıdır.

Fransa'nın Cezayir ordusunda görev yaparken sömürge halkına duyduğu sempatisi nedeniyle Fransız sömürmesine karşı savaştan Cezayir saflarına katılan Fanon hayatı boyunca postkolonyal düşüncenin temel metinlerinden olan birçok eser kaleme almıştır. Fanon çalışmalarında sömürge kimliğinin inşa edilmiş şekilleri ile bu kimlikten kurtulmanın nasıl gerçekleştiğine dair oldukça kafa yormuştur. Bu sebeple postkolonyal teorinin öncü isimlerinden olduğu gibi aynı zamanda üçüncü dünyada sömürge karşıtı milliyetçiliklerin de en önemli isimlerindendir (Balcı, 2016:271). O'na göre (2014: 102) eskiden klasik sömürge ülkesi olan bir devlet artık ekonomik olarak bağımlı hale gelmiştir. Sömürgeci güç eskiden askeri olarak kontrol altına almaya çalıştığı bu bölgelere günümüzde pazar gözüyle bakarak ekonomik çıkarlarını korumaya çalışmaktadır. Dekolonizasyon sürecinde çoğu sömürülen ülke bağımsızlıklarına kavuşmuştur ama birçoğunun şimdiki durumu eskiden de kötü bir haldedir. Çünkü bu sömürge halkı kendi değerlerini, ortak noktalarını oluşturup deneme zamanı bulamadan kendilerini devlet olarak bulmuşlardır. Ayrıca sömürgecinin yerli halkı pasifleştirmesi, yerel ulusal burjuvanın tembelliği ve sakatlığı ile düşünce sisteminin ulusal özelliğini kaybetmiş kozmopolit yapıda olması gibi sebeplerle ulusal bilincin zayıf olmasının da bunda büyük etkisi vardır (Fanon, 2014: 150). Hâlbuki Avrupa, ulusal birliğini ve kimliğini zenginliğin ve refahın ulusal burjuvazinin eline geçmesiyle kurmaya başlamış; esnaflar, tüccarlar, bankacılar, memurlar ekonomi ve bilimi kendi uhdelerine alarak tekelleşmişlerdir (Fanon, 2014: 100). Dolayısıyla bir çeşit arafta olan bu tür insanlar herkes için her türlü karara çok kolay ikna edilebildikleri için siyasi liderler böyle durumlarda şüpheye düştükleri için tarafsızlık politikasını seçmektedirler (Fanon, 2014: 85).

Fanon'a göre sömürge dünyası bölümlere ayrılmıştır. Bu dünyada yerli kasabaları ile Avrupa kasabaları, yerli okulları ile Avrupalı okulları vardır. Bunların yanında sömürge dünyasını hudutlar, kırsallar ve karakollar ortadan ikiye bölmektedir. Sömürge dünyasında sömürgeleştirilenin kurumsal muhatabı, sömürgecinin baskıcı asker ve polisleridir. Sömürge halkının şehri, siyah kölelerin köyü, eski bir şehir, isimleri kötü anılan kişilerin yaşadığı yerdir. Sömürge dünyasında tesadüfi bir yerde tesadüfen doğup, yine tesadüfen bir yerde ölmek vardır. İnsanlar kulübelerde üst üste yaşarlar. Şehirler açlık ve sefalet içindedir. Yine bu şehirler büzülmüş, diz çökmüş pis zencilerin yaşadığı çirkin bir şehirdir. Din bile beyaz adamın tahakkümü altındadır. Kiliseler yerli halkı Tanrı yoluna değil, beyaz adamın yoluna yani efendinin yoluna çağırmaktadır. Hatta tokat yediğinde diğer yanağını çevirir, her türlü hakarete uğradığında affeder (Fanon, 2014: 44-72). Bu sorunlarla yokluk içinde yaşayan sömürge dünyasının yerlisi sömürgecinin bölgesine imrenerek bakar. Oralara ve onların imkânlarına sahip olma hayalleri kurar.

Sömürgecilere göre Avrupa'nın en aşağılık insanı bile sömürge insanından daha üstündür. Hanoy'da Fransız bir trafik polisi Vietnamlı bir doktordan, Cakarta'daki Hollandalı bir memur Endonezyalı bir profesörden sınıfsal olarak daha üstündür. Çünkü sömürgecilik ırkçılık üzerinden kendisine yaşam alanı bulmaktaydı (Roskin ve Berry, 2014: 160). Hatta

eski Roma’da yurttaşların kendi hizmetçileri ve yanaşmaları olduğu gibi Londra’da hiçbir özelliği olmayan sıradan bir İngiliz onbaşısı Hindistan’da yere düşen mendilini yerden almak için hizmetçisini çağırdığını anlatıyordu (Braudel, 1996: 263).

Ayrıca bir sömürge insanı sadece baskı altına alınan bir insan da değildir. Alman işgali sırasında Fransızlar insan olarak kalırken, Fransız işgali sırasında da Almanlar insan olarak kalmışlardır. Ancak Cezayir’de sadece baskı zorlama yoktur. Cezayirliler peçeli kadınlar, palmiyeler ve develeriyle Fransız varlığının doğal arka planını oluşturan bir imgeydi. Doğa terimi sömürgelerde sivrisinekler, bataklıklar, yerliler ve hastalıklarla birlikte kullanılmıştır. Sömürge bu doğayı denetim altına alınca başarıya ulaşmış oluyordu. Sömürgeci, sömürge yerlisinden bahsederken hayvani tabirler kullanmaktadır fakat sömürge yerlisi kendi insanlığını keşfettiğinde ise bağımsızlık mücadelesine hazırlanmaya başlamaktadır. Bunu engellemek için yani sömürge yerlisi sömürgeciye tehdit oluşturmaya başladığında ise kültür kongreleriyle Batı’nın üstün değerlerine maruz bırakılmıştır. Sömürgeci sömürge yerlisine yaptığı zulmü ise ancak halkın beyaz adamın değerlerini kabul ettiğinde son vermiştir (Fanon, 2014: 44-49).

Öte taraftan Postkolonyalizm sadece bir ülkenin diğerini tahakküm altına alarak gerçekleştirdiği sömürge sonrasında yaşanan sorunlarla da ilgilenmemektedir. Young’ a göre (2001: 5) yakın dönemde birbirinden farklı sömürgecilik karşıtı mücadeleler gerçekleşmiştir. Örneğin Endonezya işgalindeki Doğu Timor bağımsızlığına uzun süren mücadeleler sonucunda yeni kavuşmuştur. Bunun yanında Tibet’te, Hindistan işgalindeki Keşmir’de¹⁰, Fas kontrolündeki Batı Sahra’da, İsrail tarafından işgal edilen Filistin’de, İrlanda’nın parçası olmayı isteyen Kuzey İrlandalı Katolikler, sömürge döneminde zorla başka yerlere göç ettirilip dönemeyen Japonya’daki Koreliler, toplumsal adalet ve eşitlik için mücadele veren Amerikan yerlileri, Avustralya aborjinleri, Hindistan ve Bangladeş kırsalında yaşayan kabileler ile Japonya’daki Ainu halklarından¹¹ oluşan dördüncü dünya ulusları; Hindistan’daki Dokunulmazlar¹² ile Japonya’daki Burakuminler¹³ gibi dışlayıcı kast sistemi altında mağduriyet yaşayanlara kadar toplumsal ayrıma tabi tutulan dünyanın birçok ülkesindeki yoksullaştırılmış ve ötekileştirilmiş toplumlara uzanan bu mücadeleler halen devam etmektedir.

Her şeye rağmen sömürgecilik hiçbir zaman bir ülkenin tamamını da sömüremez. Zira sömürgeci doğal yeraltı ve yer üstü zenginliklerini aldığı noktadan metropollere gönderirken sadece belli sektör ve bölgeler zenginleşmiştir. Bağımsızlıktan sonra yani sömürge sonrasında zenginleşen bölgeler bunun farkına varıp bu zenginliği fakir bölgelerle paylaşmak istemediği için bölgeler arası ya da kabileler arası çatışmalar gün yüzüne çıkmıştır. Yabancı burjuvazinin bıraktığı boşluğu doldurmaya yönelik bu mücadeleler ise

---

¹⁰ 1947’de Hindistan ve Pakistan arasında başlayan çatışma ve anlaşmazlıkların Birleşmiş Milletler’e taşınmasından bu yana Hindistan, Keşmir’in Müslüman nüfusunun plebisit yöntemiyle kendi kaderini tayin etmesine yönelik Birleşmiş Milletler tavsiyesine uymamakta, direnenlere ise askeri güç kullanarak cevap vermektedir. Detaylı bilgi için bkz: Young, R. (2001). Postkolonyalizm Tarihsel Bir Giriş. (Çev.: Burcu Toksabay Köprülü). İstanbul: Matbu Kitap.s.5.

¹¹ Ainular Japonya’nın en kuzeyindeki Hokkaido’da yaşamaktadırlar.

¹² Dalitler Hindistan’ın kast sisteminin en alt sınıfıdır. Dalit topluluğu yaklaşık 200 milyonluk nüfusuyla "Dokunulmazlar" olarak adlandırılmakta, birçok toplumsal eşitsizliğe ve adaletsizliğe maruz bırakılmaktadır. Örneğin BBC’nin haberine göre 31 Mart 2018’de Dalit topluluğundan bir genç, at sahibi olup atına bindiği için dövülerek öldürülmüştür. Bkz: Hindistan: En alt kast üyesi genç 'ata bindiği için' linç edildi. (2018, 31 Mart). Bbc. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43606616>.

¹³ Japonya’da hiçbir toplumsal sınıftan olmayan en alçak azınlık grubudur. Detaylı bilgi için bkz: Japonya’da Dışlanıp Ötekileştirilen Sınıf: Burakumin. (2018). <https://www.asialogy.com/japonyada-dislanip-otekilestirilen-sinif-burakumin/>. Erişim tarihi: 21 Şubat 2020.

çoğu zaman dini düşmanlığa yol açmıştır. Nitekim din aynı ulus içindeki insanları bölerken, kıta özelinde ırkçılık şeklini alabilmektedir (Fanon, 2014: 159). Günümüzde birçok Afrika ülkesinde devam eden çatışmaların altyapısında ise bu faktörler yatmaktadır. Zira emperyalistler arkalarında o kadar kötü bir miras bırakmıştır ki, bağımsızlıktan sonra ülke yönetimini devralacak eğitimli yerli insan neredeyse hiç olmamıştır. Nispeten İngilizler bu konuda diğer sömürgecilere göre daha iyiydi. Sömürgelerinin çoğunu Gandhi gibi İngiliz üniversitelerinde eğitim görmüş insanlara bırakmıştır. Ancak Belçika Kongo'su Hindistan kadar şanslı değildi. Belçikalılar gittiğinde Kongo'da üniversite mezunu olmadığı gibi sadece üç kişi lise mezunuydu (Roskin ve Berry, 2014: 161). Dolayısıyla Belçikalılar bağımsızlık sürecinde Kongo için hiç bir şey yapmazken İngilizler Nijerya gibi yerlerin bağımsızlık sürecinde en azından şiddeti önleyebilmiştir. Dolayısıyla bağımsızlıktan sonra Kongo'da şiddet olayları patlak verirken Nijerya'da buna benzer olaylar yaşanmamıştır (Roskin, 2019: 646).

Fanon (2014: 101) bir sömürge toplumunun sömürge yönetiminden bağımsızlık isteğinin ise her zaman rahatsızlık verdiğini dile getirmiştir. Sömüren sömürge halkını kendine öyle bir bağlamıştır ki bu isteğe ya da meydan okumaya ekonomik tehditle karşılık vermiştir. Sonuçta ekonomik kayıplarla birlikte açlık çekmeye başlayan sömürge halkı için ise daha fazla çalışmayı kabullenerek sömürgeci gücün isteklerine boyu eğmekten başka bir seçenek kalmamıştır.

Sömürge yönetimleri Afrika'da olduğu gibi sömürdükleri toprakları bölüp parçalayıp geleneksel kültürleri de yok etmişlerdir. Sömürgelere suni sınırlar çizerken yönetimlerine Batı'da eğitilmiş, Avrupa taklitçisi kişileri getirmiştir. Bunların birçoğu da kişisel çıkarlarının peşinde koştuğundan ülkeye önemli bir faydası olmamıştır (Roskin ve Berry, 2014: 161). Bunun yanı sıra sınırları yeni çizilen bu devletlerde eğitimli sınıflı oluşturan üniversite mezunları ve iş dünyasının önemli üyeleri, tüccarlık, toprak sahipliği ve serbest meslek gibi özellikleriyle sayıları oldukça az bir gruptur. Fanon'a göre (2014: 150-152) üretim yapmayan bu grup bunun yerine aracılık faaliyetleri yapıp, ticari ağlar kurup yasal olmayan işler çevirmektedir. Ama sömürgecinin kurduğu ambargo sisteminin onlara başka bir imkan bırakmadığını da söylemek gerekmektedir

Fanon'un yanı sıra Said de en önemli postkolonyal teorisyenlerdendir. Filistin doğumlu olan Said'in başucu eseri olan "Oryantalizm" şarkiyatçılık bilimi ile sömürge arasındaki bağlantıdan bahsetmektedir. Ona göre Batı bütün olumsuzlukları, kötülükleri, negatif durumları Şark'a atfederek onu sömürmeyi normalleştirmektedir (Balcı, 2016: 272). Şarkiyatçılık "biz" olan Avrupa ile öteki olan "Doğu" arasındaki farkı ortaya koyarak bir nevi Doğu üzerinden kendi üstünlüğünü kanıtlayarak kendi kimliğini doğrulamaktadır (Said, 1998: 69).

Said'e (1998: 9) göre Oryantalizm Avrupa'nın Doğu düşüncesidir. Doğuyu anlatmaya çalışan ve onu inceleyen bilim olarak Batı'da meydana getirilmiş ve yine Batı'nın çıkarlarına hizmet etmiştir. Oryantalizm, Doğuyla alakalı konular, söylemler, demeçler, uygulanan politikalar ve benzetilerden oluşan bir tür hükmetme yöntemidir. Bu tanım Batı'nın Doğu üzerinde üstünlük kurma çabasından başka bir şey değildir (Said, 1998: 14). Oryantalizm sadece coğrafi bir farklılık değil yine Batı'nın Doğu üzerindeki çıkarlarının tamamıdır (Said, 1998: 26). Said'in Cromer'den aktardığına göre Doğulu yolda yürümeyi bile bilmez. Dağınık kafasıyla Avrupa zekâsının yanına bile yaklaşamaz. Doğulular yalancılardır ve şüphecidirler. Ayrıca Doğulular düşüncesizdir, haindir, ilgisizdir. Avrupalı ise erdemlidir, olgundur. Bununla birlikte Doğuya incelik ve kişilik kazandıran kendi istek ve gayreti değil Batı'nın Doğuyu evirip çevirmedeki ustalığıdır (Said, 1998: 62-64). Dolayısıyla Oryantalizm, Doğuya negatif manada bir kimlik yapısı yüklerken Doğu

üzerinden de kendisine pozitif bir kimlik yüklemiştir. Başka bir tabirle Oryantalizmin yapısı, biz olan Avrupa ile bize yabancı olan Doğu arasındaki farkı ortaya koymaktadır ve Batı'nın Doğudan daha üstün bir kültüre sahip olduğu sürekli tekrarlanmaktadır.

Kısaca oryantalizm modern tarihin başlangıcından bu yana insan zihnini Doğu ve Batı üzerinden ikiye ayırarak farklılıklardan oluşan düşünsel bir sistem oluşturmuştur (Said, 1998: 72). Batı 18. yüzyıldan itibaren Doğuyu tanımak amacıyla yola çıkmış ve tüm gücünü kullanarak Doğuya hâkim olmaya çalışmıştır. Oryantalizme göre yalnız bir Batılı Doğulular hakkında betimlemeler, benzetmeler ve tasvirler yapabilir. Nitelikleri ve renkleri yalnız beyaz adam tayin eder. Hatta isimleri bile o koyar (Cuma örneğinde olduğu gibi) (Said, 1998: 310). Bu düşünceye göre Doğulu bir kişi önce Doğulu sonra insan olarak görülmüştür.

Bugün gelinen noktada oryantalistlerin onlar ve bizler ayrımı geçerliliği hala devam etmektedir. Dolayısıyla hem Fanon hen de Said'in üzerinde durduğu, ikisinin de eleştirdiği noktalar Doğuya ilişkin temsil, anlatı ve tasvirlerin Batı merkezli keyfi ve çarpıtmalardan oluştuğu yönündedir. Tüm iyiliklerin Batı kaynaklı tüm kötülüklerin de Doğu kaynaklı olduğunu eserlerinde dile getirmektedirler. Bu sebeple Batı'da üretilen Doğu'ya dair her şey Batı'nın Doğu üzerinde tahakküm kurmaktan öteye bir anlam taşımamaktadır.

Fanon ve Said'in eserlerini kaleme aldıkları dönemde Hindistan'da bir grup akademisyen Batı'nın Hindistan tarihine ilişkin söylemlerine karşı kendi fikirlerini geliştirmişlerdir (Acharya ve Buzan, 2018: 37). Postkolonyal teorinin üçüncü dünyada gelişmesine yardımcı olan bu akademisyenlerden Ranajit Guha'nın öncü eserleriyle başlayan çalışmalarda sömürge toplumlarında ihmal edilen madun /alt sınıflar üzerinden yeni bir tarih yazmaya odaklanılmıştır (Guha, 2006: 67). Homi Bhabha ve Gayatri Spivak ise madunların susturulma ve kendilerinden başka bireyler olarak konuşturulma süreçlerini bu çalışmalarda ele almışlardır (Balcı, 2016: 272). Sömürge toplumlarında sürekli ihmal edilen madun üzerinden yeni bir tarih yazmaya odaklanan madun çalışmaları, madunlar konuşmadığı için onun nasıl susturulduğu sorusuna cevap aramaktadır. Madun konuşturulsa bile istediği gibi konuşamamaktadır. Bu sebeple madun çalışmaları, madunların susturularak kendilerinden başka bireyler olarak konuşturulmasına odaklanmaktadır (Balcı, 2016: 273).

1990'larda madun çalışmaları ve postkolonyalizm, Spivak'ın eserleriyle gelişmeye başlarken Spivak'ın postkolonyalizme en büyük katkısı "Madun konuşabilir mi" isimli makalesi olmuştur. Makalesinde madun/ ast grupların simgesi olarak kadınları seçmiştir. Çünkü kadın sadece özne öldüğünde bir kavram olarak ortaya çıkabilmektedir. Sadece dul kadın sati olabilir ve susturulmuş bir öznedir. Dul kadınların susturulması ise tüm Hindistan'daki kadınların ezilmesini simgeler (Loomba, 2000:264). Aynı zamanda kocası ölen kadınların yakılması ve susturulması Hint halkının sözde medenileştirilme projesine yani kolonyalist söyleme de temel olmuştur (Chatterjee, 2002: 200). Spivak bu sebeple ast gruplar konuşamayacağı için kadın ve erkek ast grupları temsil etmeyi postkolonyal entelektüellere bırakmaktadır (Loomba, 2000:273).

Spivak'ın yanı sıra Bhabha mukallit (mimic man) kavramıyla da postkolonyal teoriye önemli katkılar sunmuştur. Kendisini sömüren gücü taklit eden sömürülen kişi tam olarak sömüren gibi de olamayacağı için, ara bir kimliğe sahip olur. Bu "arada kalma" yani melez kimlik edinilmesi mukallit kavramıyla açıklanmaktadır. Bunun için sömürge yerlisinin melez kimliğe sahip olması sömürgeci gücün onu tam olarak yönetme ve kontrol altına almasını sınırlandıran bir durumdur. Bhabha ile benzer bir şekilde melez kimliğe odaklanan Paul Gilroy da Batı'nın etnik olarak homojen olmadığını ve onu Batı yapan unsurlardan birisi sömürge yerlisi siyahlar olduğunu iddia etmektedir (Balcı, 2016: 274). O'na göre

siyahların özgürlük mücadelesi Batı'yı kuran temel unsurdur. Melez kimliklerin ortaya çıkması da bunun en iyi kanıtıdır.

Dolayısıyla Paul Gilroy ve Homi Bhabba gibi bilim insanların çalışmalarıyla popülerleşen melezlik modern kültürün önemli bir yapıtaşı olmuştur. Dirlik (2009: 246) melezlik kavramını yani iki arada bir derede olma durumunu, kültürel kimliğin etnik, ırksal, ulusal bağlamda homojenleştirilmesine meydan okuma olarak görmektedir. Melezlik kültürel homojenlik temelinde ulusal, etnik ve ırk bağlamında sınırlar çizilmesini güçsüzleştirmektedir. Modern kültürde melezlik, melezliği sadece özerk bir kimlik olarak sahiplenilenler değil, bunun yanında güç erklerinin kültürel iddialarına karşı çıkan kültürel manada kendi varlıklarını yok hissedenlerin haykırışıdır.

Spivak, Bhabba gibi Hintli bilim insanlarının yanı sıra postkolonyalizmin gelişmesine dikkat çekici bir katkı Ania Loomba'dan gelmiştir. Aslen bir edebiyat profesörü olan Ania Loomba'nın Kolonyalizm/Postkolonyalizm eseri de bu konuda oldukça önemli bilgiler sunmaktadır. Postkolonyalizmin sanki kolonyalizmin devamıymış gibi algılanmasına eleştiri getiren Loomba postkolonyalizmi, tam olarak kolonyal hâkimiyetin yıkımından sonraki süreç değil de kolonyal baskıya meydan okuma ve onun bıraktığı izler olarak görmektedir. Loomba'ya (2000: 29-35) göre bu, postkolonyal alanda çalışanların kolonyalizmin yerinden ettiği insanları postkolonyal özne olarak kabul etmesini sağlarken, ezilen ve muhalif halk yığınlarına da gönderme yapmaktadır.

Yine Loomba (2000: 130-134) kolonyalizmin Avrupa'nın Doğu üzerinden kendi kimliğini oluşturmalarının bir aracı olduğunu ve kolonyal söylemlerle de sömürgecilğe kapı araladığını iddia etmektedir. Zira Ortaçağ boyunca ve modern döneme girerken Avrupa'da Hristiyan kimlikler; Yahudilik, Müslümanlık ya da dinsizlik karşıtlığıyla kurulmuştur. Ama en büyük tehdit unsuru olarak İslam görülmüştür. Mağribli terimi ilk olarak Arap Müslümanlara gönderme yaparken zaman içinde bu terim zenci erkek teriminde olduğu gibi birçok zaman siyah olmayla bir tutulmaya başlanmıştır. Bu düşünce ve fikirler Avrupalı için ulus inşasında kullanılmaya başlanarak birçok kolonyal söylemde de yer almıştır. İngilizlerin yanı sıra Fransız, Hollandalı, İspanyol sömürgeciler Afrikalılara, Hintlilere, Türklere, İrlandalılara tembellik, oburluk, kabalık, vahşilik, ilkelik, barbarlık gibi olumsuzlukları atfetmişlerdir. Dikkate değer bir konu ise bu betimlemelerin bir kısmının Avrupa'daki işçi sınıfı için kullanılırken bir kısmının da İrlandalılar için kullanılmış olmasıdır. Hem Batı'da yer alan bir toplum olması hem de kendileri gibi beyaz oldukları için İrlandalılara İngilizler tarafından bu kez insan kılıklı beyaz şempanzeler benzetmesi yapılmış olması şaşırtıcı olmuştur.

Bunun yanında Loomba (2000: 155-178) gittikleri ülkeleri kolonileştiren sömürgecilerin resim, şiir, atlas ve seyahatname gibi her türlü nitelemeyi cinsellikle bağdaştırarak cinsellikle kolonyalizmi birbirine özdeşleştirme yoluna gittiklerini belirterek kolonyal dönemin başlangıcından sonuna kadar kadın bedeninin fethedilen ülkeleri simgelediğini ortaya koymuştur. Kendi kıtaları hariç diğer kıtaları birer kadın olarak simgeleyerek buraların yağmalanmaya, sahip olunmaya hazır beklediklerini ima eden Afrika ve Amerika sembolleri ortaya koymuşlardır. Örneğin Asya gösterişli elbiseler giyen, başına bereketi simgeleyen çelenkler ya da türban takan ve deve üzerinde yolculuk yapan kadın simgesiyle tasvir edilmiştir. Ayrıca Loomba'nın Kabbani'den aktardığına göre kadınlar saltanatla bağlantı kurularak da bir simge haline getirilmiştir. Batılı sömürgeciler bu düşünce tarzıyla şarkın zenginliklerini toplumsal cinsiyet bağdaştırarak Avrupa karşısında savunmasız kılarak, peçeli Asyalı kadın figürüyle onları kolonyal fantezi haline getirmiştir. Bunun yanında Asyalı kadın beyaz Avrupalılar tarafından kurtarılan kolonyal anlatılara dönüşürken yerli erkeğin barbarlığı onları haklı hale getiren bir argüman olmuştur ve

kocaları öldükten sonra dul kalan kadınların satı geleneği gereği yakılarak öldürülmesi ve susturulması kolonyalizmin bu düşüncesine temel olmuştur (Chatterjee, 2002: 199-200). Nitekim bu gelenek İngilizlerin yasaklamasıyla sona erecektir.

Son olarak Postkolonyal teoriye Hindistan özelinde bakıldığında Edward Said'in belirttiği gibi Batı'nın Doğuyu sürekli kötü olarak nitelemesine benzer şekilde Hindistan'ı da kötü olarak nitelediği görülmektedir. Hindistan'daki sömürge politikasını genel olarak "böl ve yönet" şeklinde uygulayan İngilizler 1857 isyanına kadar mülayim olarak klişelendirdikleri Hint halkını bu tarihten sonra ırz düşmanı ve tecavüzcü olarak anmaya başlamıştır. Birçok İngiliz roman bu konuları işleyerek İngiliz otoritesinin sağlanması için bunun bir argüman olarak kullanılmasının önünü açmıştır. Hâlbuki 1857 isyanından önce hiçbir tecavüz hikâyesi olmadığı gibi Hintliler mülayim karakterli ve kolonyal eğitime uygun insanlar olarak düşünülmüştür. Bu tarihten sonra mülayim Hintli yerini Afrika'daki gibi gaddar, pis, tecavüzcü, ırz düşmanı simgesine bırakmıştır. Böylece 1857 isyanıyla sarsılan İngiliz otoritesi İngiliz kadınlarının saldırıya uğramasıyla birlikte kolonyalizmin uğradığı tahribatı gidermiş oluyordu (Loomba, 2000:102-103). Maalesef Hindistan hakkındaki birçok roman bu ve bunun gibi olaylardan ziyadesiyle beslenmiştir. Spivak bu dönemde yazılan İngiliz eserlerini emperyalizmin bir parçası olarak görmektedir. Çünkü bu eserler İngiliz medeniyetini Hintlilere üstün bir medeniyet olarak lanse ederken aynı zamanda kolonyal çıkarlara da hizmet etmiştir (Loomba, 2000:109).

Bu bağlamda sömürge sonrası Hint toplumunu anlayabilmek için postkolonyal çalışmalar oldukça önemlidir. Doğu, özelde de Hindistan için Postkolonyalizmin önemi kolonyal güç tarafından ezilmiş halkların sesini duyurmasıdır. Postkolonyal çalışmalar Batı'ya karşı verilen mücadeleyi anlatmakta, bunun için de Batılı kaynak yerine yerel halkın hikayesine odaklanır. Postkolonyalizm üzerine yapılan çalışmalar genellikle Hindistan gibi üçüncü dünya ülkelerinin bağımsızlık sürecinden etkilenmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra kolonicilik sona ererken bıraktığı etkiler farklı ad altında devam etmiştir. Bu yüzden sömürgecilik sonrası dönemin etkilerini anlayabilmek için Postkolonyal çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle sömürgeciliğin sömürülen toplum üzerindeki etkisinin incelenmesi ve araştırılmasına önem verilmiştir.

Dolayısıyla Uluslararası İlişkilerde postkolonyalizm, Batı ve Batı dışı dünya arasındaki yeni sömürgeciliği ve onun yeni ekonomik boyutlarını analiz ederken, dikkatleri Batı'nın tahakkümüne çekmektedir (Balcı, 2016: 277). Aynı zamanda arada kalmışlık, melezlik kavramlarıyla sömürge sonrası toplumların kimlik inşasına geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinin aksine farklı ve eleştirel bir bakış sunmaktadır. Bu sebeple Hint kimliğinin nasıl inşa edildiği üzerine yapılan bu çalışma postkolonyal bakış açısı olamadan eksik kalacaktır. Zira çoğu zaman bir teori bir sorunu ya da vakayı açıklamak için tek başına yeterli olmamaktadır.

1.2. Ulus, Ulusçuluk (Milliyetçilik), Ulus-Devlet ve Ulusal Kimlik Kavramları

Millet ve milliyetçilik arasında grift bir ilişki bulunması ve kavramlar arasında geçişkenliğin fazla olması bu kavramların tanımlamasını zorlaştırmaktadır. Öncelikle ulus ya da millet kavramı "nation" sözcüğünün Türkçedeki karşılığıdır ve bu kavramlar genel olarak Türkiye'de eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Karpat, 2011: 11). Her iki kavram arasında farklar olduğunu belirtenler olmakla birlikte bu çalışmada da eş anlamlı olarak kullanılacaktır. Kavram ilk başlarda ideolojik bir anlam taşımamasına rağmen zamanla siyasetle de ilişkilendirilmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu bölümde ulus ve ulus inşası kavramlarının oluşum süreçlerine örnekleriyle birlikte yer verilecektir. Ulus nedir? Modern uluslar nasıl oluşmuştur? Nasıl inşa edilmiştir? Bunun gibi sorulara teorik ve kavramsal olarak cevap aranacaktır. Ancak ulus ya da millet kavramlarına dair genel kabul gören ortak

bir tanımlama yapmanın şimdilik uzakta olduğu da söylenebilir. Ayrıca ulus, milliyetçilik, etnisite ve vatanseverlik gibi kavramların iç içe geçmesi sebebiyle bu kavramlar arasında da tam bir tasnife ulaşılamamış olduğu görülmektedir (Jaffrelot, 2010: 25). Hatta bu kavramların birçoğu Özkırımlı'nın (2015: 15) tabiriyle "aynı olgunun farklı şekillerini, farklı vakalar gibi tasvir etmektedir". Örneğin milliyetçilik ve vatanseverlik benzer kavramlar gibi görünse de farklı anlamlar taşımaktadır. Çünkü Bosna'daki Sırp milisleri eylemlerine legalite kazandırabilmek için ya da Fransa veya ABD'deki herhangi bir kişi orduya kaydolurken bunu ulusu için yaptıklarını belirtmektedir (Özkırımlı, 2015: 15). Dolayısıyla her iki davranışta da milliyetçilik duygusu ön plana çıkartılmaktadır. Bu yüzden de çalışmanın devamında literatürde çok yoğun bir şekilde kullanılan ve bu alanda haklı bir üne sahip birçok eserden faydalanılarak ulus, milliyetçilik, ulus inşası, ulus devlet kavramlarına değinilmiştir.

1.2.1. Ulus (millet), milliyetçilik ve tarihsel gelişimi

Latincedeki "nasci" kelimesinden gelen ulus kavramı ilk dönemlerde aynı coğrafi kökenleri yani "doğum ve soy" gibi nitelikleri tanımlamak için kullanılmıştır. Romalı düşünür Cicero bu terimi aristokratları tanımlamak için kullanırken Pliny filozofları tanımlamada kullanmıştır (Schulze, 2005: 99). Bunun yanında medenileşmemiş kabile manasında kullanıldığı yerler de olmuştur. Bu daha çok İngilizlerin "natives", Fransızların "natifs", Almanların Eingeborene" kelimelerine yakındır. Örneğin Ortaçağ'ın Germen kabileleri Franklar, Lombardlar birer "nation" olarak tanımlanmaktadır. Bu kavimler ortak bir soydan gelseler de siyasi ve toplumsal bir yapıya sahip değildiler. Ortaçağın sonuna doğru ise "nation" kavramı Avrupa'nın kendi içindeki "gentes" ve "nation" barındıran kavramı ifade etmeye başlamıştır (Schulze, 2005: 99). Habermas ise (1995: 334) "ulus kavramını, siyaset öncesi bir varlıktan, demokratik bir yönetim içinde vatandaşın siyasi kimliğini tanımlamada kurucu bir rol oynaması gereken bir şey olarak tanımlamaktadır". Ancak Batı'da kendine yer bulmuş "nation" kelimesi ile Müslümanların "millet" kavramı aynı manada olmalarına rağmen içerikleri farklıdır. Çünkü Doğuda toplumsal kimlik yüzyıllardır dini toplumsallaştırarak içselleştirmiştir. Batı'da ise kavim ve etnik kimlik daha ağır basmaktadır (Karpas, 2011: 12).

Bunun yanında ulus kavramının 1274 Lyon konsülünde Kilise meclislerinde görev alanları belirtmek için kullanıldığı görülürken, Ortaçağ Avrupa'sında seçkinleri belirtmek için de kullanılmıştır. Ancak modern manada "ulus" kavramının anlamı 16. yüzyıl İngiltere'sinde demokratikleşme sürecinde ilk kez halkla aynı manada kullanılırken aynı zamanda alt tabaka insanların seçkinler kademesine yükselmesini gösteriyordu (Dieckhoff ve Jaffrelot, 2010: 11). Dolayısıyla tarihsel süreçte ulus, devlet ile halkı arasındaki ilişkileri içermeye başlamıştır. Ulus-devlet kavramı da buradan ortaya çıkmıştır. Ancak ulus-devlet milliyetçilikle karıştırılmamalıdır. Bu iki kavram her zaman birbiriyle örtüşmez. Çünkü devletlerin homojen nüfus yaratma çabaları birçok zaman sapkınlığa varan milliyetçilikleri de ortaya çıkarmıştır (Dieckhoff ve Jaffrelot, 2010: 12).

Foucault'ya (2004: 152) göre ise ulusun var olabilmesi için dört şart gerekmektedir. İlki; büyük bir insan grubu, ikincisi; belirli bir ülkede yaşayan insan topluluğu, üçüncüsü; bu belirli ülkenin sınırlarla çevrili olması, dördüncüsü; bu sınırlar içinde yaşayan insanların üst bir yönetime ve yasalara tabi olmasıdır. Ancak ulus olması için bir kral ya da hükümet olması gerekmediği gibi birçok zaman, ulus herhangi bir yönetimin oluşumundan çok daha eski olabilir (Foucault, 2004:227). Yine Foucault'un Sieyes'den aktardığına göre bir ulus olabilmesi için yasalar ve bunları oluşturan kurumlardan başka şeyler de gerekmektedir. Bunlar ziraat, zanaat, sanayi, ticaret ve liberal sanatlardır. Ayrıca ordu, adalet ve kilise gibi kurumlar da gereklidir. Dolayısıyla bir ulus ticarete, tarıma, zanaata yatkınsa ve bir ordu,

yargı ve dini kurumlar ile yönetim kurabilecek bireylere sahipse varlığını sürdürüp yaşayabilir. Bu sayılan kurumlara sahip olmayan bir ulus tarihsel olarak hiçbir zaman ulus olamayacaktır (Sieyes'ten aktaran Foucault, 2004: 227).

Bunun yanında bir ulus temel olarak başka uluslara göre belirginleşmemektedir. Ulusu ayırt edici şey, başka ulus ya da topluluklarla yatay bir ilişki de değildir. Bir ulusu belirgin hale getirecek olan devlet kurmaya muktedir bireylerden, devletin kendisine uzanan dikey bir ilişkidir. Bu dikey ulus sürecinde ulus belirgin hale gelip tam olarak saptanacaktır (Foucault, 2004: 230). Bir ulus için önemli olan başka uluslar üzerinde egemenlik kurmak değil, kendini yönetme ve idare etme, kendi üzerinde devletin kuruluşunu ve işleyişini sağlamaktır. Ulus, devletin kurucu çekirdeği ve nokta nokta çizilmiş bir devleti sembolize eder (Foucault, 2004: 231).

Balibar (2007: 109) ulus oluşumun uzun bir tarih öncesinin sonucu olduğu kanaatindedir. Ona göre halkın tarihsel olarak oluşumu sadece fetihler, toplulukların yer değiştirmeleri ve ülkeleşmeyle açıklanamaz. Kendisini bir ulusun üyesi olarak algılayacak bireyler Amerika gibi göçle oluşmuş ülkelerde olduğu gibi dışardan toplanmış da olabilirler (Balibar, 2007: 117).

Gellner (2006: 78) ise ulus kavramını iki yolla açıklamaktadır. Birincisi; iki insan şartsız bir şekilde aynı kültürü paylaşıyorsa aynı ulustan gelir. Kültür ise aynı düşünceler, işaretler, davranışlar, iletişim şekilleri anlamına gelmektedir. İkincisi; iki insan kendilerini aynı ulusun üyesi olarak görüyorlarsa aynı ulusa mensup anlamındadırlar. Yani ulusları insanlar meydana getirir. Bunu da kendi inanç, irade, bağlılık ve dayanışmalarıyla yapar. Örneğin bir ülkenin insanları kendi aralarında uymaları gereken ortak sorumlulukları olduklarını kanaat getirirlerse bir millet olabilirler. Bu bağlamda bir toplumu ulus ya da millet yapan şey kendilerini aynı topluluğun birer ögesi ve unsuru olarak görmeleridir (Gellner, 2006: 78).

Dolayısıyla ulus vatandaşların kültür ve kişisel kimlik ile ilgili olarak soyut, anonim bir şekilde entegre olmalarının beklendiği topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Eriksen, 2002: 161). Guibernau da (1997: 92) ulusu, “bir topluluk bilincine sahip, ortak bir kültürü paylaşan, sınırları belirlenmiş bir toprak üzerinde, ortak bir geçmişe, gelecek vizyonuna ve kendi kendini yönetme hakkına sahip bir toplum” olarak tanımlanmaktadır. Kama' ya (1999: 94) göre de etnik bir grup, kültürel kimliğini ekonomik ve siyasi haklar aramak için kullandığında, ulus olma süreci ortaya çıkmaktadır. Politik ve ekonomik taleplerin dile getirilmesi bu bağlamda kritik bir rol üstlenmektedir. Hatta bu grup ana vatandan ayrılarak tam egemenliği olan ayrı bir ülke bile talep edebilir. Grup için en önemli düşünce, ulusal bir grup olarak tanınmasıdır. Bu etnik gruplar, bu taleplerinin yanı sıra, özel bir coğrafi alandaki farklı kültürleri, ortak mirasları ve siyasi birlikleri nedeniyle tanınmayı başardıklarında millet olurlar. Bu süreçte bir milliyet, üyelerini zorlayıp grup üyelerinin isteklerini sağlamak için güce sahip olduğunda bir ulus haline gelir. Ulus egemenliğini kazandığında ise devlet haline gelir.

Öte yandan Hechter ulusları bir toprak üzerinde birlikte yaşayan etnik gruplar olarak tasvir etmektedir. Mevcut devlet toprakları üzerinde yayılmış gruplara ise etnik grup demektedir. Hechter'e göre toprak ise, ulusları etnik gruptan ayırmak için yeterlidir (Hechter'den aktaran Jaffrelot, 2010: 69). Ancak bu tanımlamayı Jaffrelot çok da uygun bulmamıştır. Çünkü Pakistan'daki Pencaplılar gibi bir toprak parçası üzerinde ulus haline gelememiş etnik gruplar vardır.

Ulus kavramına en farklı ve sıra dışı bakış belki de modernist Benedict Anderson'dan gelmiştir. Ona göre ulus kendi mevcudiyetinde mutlak hükümlanlık aynı zamanda da bir

sınır bulunduran hayali bir varlıktır (Anderson, 1993: 20). Anderson (1993: 22) neden hayal edildiğini şu şekilde açıklamaktadır; “hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplumlarının hayalini yaşamaya devam eder”. Dolayısıyla Anderson insanların birbirini yakinen tanıdığı kırsal yerleşimler dışında tüm toplulukların hayal edilmiş olduğunu iddia etmektedir. Ulus adeta zihinlerde bütünleşik ve derin bağlar barındıran, bir arada yaşama isteği ve iradesi ortaya koyan bir topluluk olarak tasvir edilir. Ulusların son iki yüz yıl boyunca bu şekilde hayaller uğruna ölmeye gönüllü olmalarını açıklayabilecek şey bu kardeşlik ve yoldaşlık fikridir. Başka bir ifadeyle devletin en ücra köyünde hiçbir şeyden habersiz bir şekilde yaşayan bir kişiyi devletine ve ulusuna bağlayan ve devleti için canını feda etmesini sağlayan bu düşünceden başkası değildir.

Ulus kavramındaki farklı tanımlamaların yanı sıra literatürde teorik olarak iki farklı ulus algısından bahsedildiğini belirtmekte de fayda vardır. Bunlar ilerleyen bölümlerde detaylarıyla açıklanacak olan Fransız ve Alman tarzı ulus modelleridir. Fransız tarzı ulus; yurttaşların özgür siyasal birlikteliğiyle akıl ve iradeye dayalı iken Alman tarzı ulus modeli; kültürel bir topluluğun ortaya çıkmasıyla kültürel ve organik bir bütünlük oluşturmaktadır (Dieckhoff, 2010: 83). Brubaker’a göre de (2012: 67) Fransız ulus anlayışı evrenselciyken, Alman ulus anlayışı tikelci ve “volk” merkezlidir. Aslında bu iki ulus tarzı Alsace-Loren sorunuyla ortaya çıkmıştır. Alsace’lilerin Alman kültürüne sahip olması sebebiyle Alman tarihçiler tarafından kendi tarafına geçmeleri savunulurken, Fransız tarihçiler ise kendilerinin istedikleri takdirde Fransız kalabileceklerini savunmuşlardır (Dieckhoff, 2010: 83).

Etno-sembolcü yaklaşımın öncülerinden Smith’e göre ise millet; ortak mitleri ve anıları olan territorial (toprağa bağlı) bir topluluktur. Ona (2017: 70) göre millet “tarihî bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihî belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adıdır”. Karpat’ın (2011: 7) millet tanımlaması daha sadedir; “millet ortak bağlarla birbirine bağlanmış toplumsal yapılardır”. Renan ise, milletin aslında bir ruh olduğunu bunu ise iki unsurun oluşturduğunu iddia etmektedir. Bunlar mazi ve birlikte yaşama arzusudur. Mazi önemlidir çünkü milletin fedakârlıklarla dolu geçmişini barındırmaktadır. Mazide kahramanlıklar ve bunları başaran atalar vardır. Ortak şanlar ve şerefler, birlikte büyük işler başarmış olmak ve tekrar böyle başarılar elde etmek millet olmak için önemlidir (Renan, 1946: 120-121). Sosyolojik olarak insan, katlandığı fedakârlıkların boyutu kadar sever ve kendi eliyle oluşturup kendinden sonrakilere devrettiklerine önem atfeder. Renan (1946: 121) bu duyguyu şu şekilde açıklamaktadır; “bir millet, birlikte katlanılan ve katlanmaya hazır bulunan fedakârlıklar duygusunun yarattığı büyük bir karşılıklı bağlılıktır”.

Öte yandan millet kavramının, bir ülkenin vatandaşı olmak ya da bir toplumun üyesi manasına gelmediğini belirtmek gerekir. Bunun yanında millet aynı dili konuşan toplumu da yansıtmaz (Weber, 2006-07: 182). Örneğin Sırlar, Boşnaklar ile Hırvatlar aynı dili konuşmalarına rağmen aynı ulus içinde yer almazlar. Dağılan Yugoslavya sonrası Ortodoks, Müslüman ve Katolik olmaları onları ortak bir ulus-millet yapmaya yetmemiştir. Birbirinden ayrı ve bağımsız siyasal birimler olarak kendi devletlerini kurmak istemeleri ise mezhepsel ve dini farklılık olarak onları ötekileştirmiş ve kendi aralarında çok büyük felaketlere yol açan savaşa yol açmıştır (Alakel, 2008: 87). Bu sebeple ulus olabilmek için İsviçre’de olduğu gibi ortak bir dil kullanmak zorunlu değildir. Weber’e göre millet, birçok farklı kaynaklardan beslenen etnik toplulukların dayanışmasını ihtiva etmektedir. Ancak Weber etnik dayanışmanın kendi başına milleti oluşturamayacağını belirtmektedir (Weber, 2006-07: 182).

Ayrıca millet kavramının günümüzdeki manada anlaşılması da oldukça yeni bir olgudur. Renan'a göre ilkçağlarda günümüzdeki gibi milletler olmadığı gibi örneğin Mısır ve Çin hiçbir bakımdan millet olamamıştır. Bugünkü manada eski zamanlarda Çin vatandaşı ya da Mısır vatandaşı da yoktu. Eski Yunanlıların ve Romalıların yerel cumhuriyetleri olsa da yine de millet olmaktan uzaktı. İtalya ve İspanya gibi dönemin Avrupa'sında yaşayanlar birer insan yığınının ibaretti. Keza Asurlular, İran ve İskender İmparatorlukları vatan olmaktan oldukça uzaktı, bu devletlerarasında vatan olmaya en çok yaklaşan ise Renan'a göre Roma olmuştur (1946: 99).

Modern manada millet oluşumuna ve gelişimine Roma sonrası Avrupa devletleri oldukça fazla katkı sunmuşlardır. Çünkü Roma ve sonrası dönemlerde Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya ve İspanya çok meşakkatli süreçlerden geçerek, bugünkü şekilde milli oluşumlarına yelken açmışlardır. Renan'a (1946: 100) göre bu devletleri millet yapan unsur, onları teşkil eden insan yığınlarının birbiri içinde erimesidir. Bugün birçok Asya ve Afrika ülkesinin tam bir ulus devlet oluşturmamasının altında da bu faktörün yattığı söylenebilir. Bu bağlamda birçok kabileden oluşan bir Afrika devleti bu kabileleri ortak bir paydada bir araya getiremediği için 21. yüzyılda hala çatışmalarla anılmaktadır. Bunun yanında son yıllarda bazı Avrupa ülkelerinde, tam olarak Afrika ülkelerinde olduğu gibi olmasa da farklı sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Örneğin İtalya'nın zengin Kuzeyi, tembel, pasaklı ve mafyacı olarak adlandırdığı Güneyden kurtulmak istemektedir. Keza Belçika'nın zengin Kuzeyi de fakir Güneyden kurtulmak istemektedir (Güzel, 1993: 92-99).

Bunun yanında Avrupa devletlerinin millet olma aşamasında Osmanlı Türkiye'sinde olduğu gibi bir süreç yaşanmamıştır. Renan (1946, 100-102) bunu iki sebebe dayandırmaktadır. Birincisi, Germen kavimlerinin Yunan ve Lâtin kavimleriyle ilişki kurmaları sonucu Hristiyanlığı kabul etmiş olmalarıdır. İlginç bir şekilde galip gelen kavimler mağlup olanların dinini kabul etmiş fakat insanlar Osmanlı'da olduğu gibi dine göre tasnif edilmemiştir. İkincisi ise yeni toprak fethedenlerin kendi dillerini unutmalarıdır. Franklar, Buirgondelar, Gothlar, Lombardlar, Normandlar yeni toprakları fethedip buralara yerleştikleri zaman kendi ırklarından çok az kadınları beraberinde getirdikleri için birkaç nesil sonra sadece yöneticiler Germen kadınları ile evlenmişlerdir. Gayrimeşru eşleri ise Lâtinler olmuştur. Ayrıca bütün kabile Lâtin kadınları ile evlenmiştir. Bu sebeple, Frankların ve Gothların Roma topraklarına gelmelerinden sonra, "lingua francica" ve "lingua gothica" denilen diller çok az yaşamıştır. İngiltere'de ise bu süreç kıta Avrupa'sından daha farklı işlemiştir. İstila gelen Anglo-Saksonlar kadınlarını da yanında getirdikleri için Breton'ların¹⁴ Britanya'dan kaçmasıyla Latince Bretagne'de hâkimiyetini kaybetmiştir.

Ancak Germen istilaların farklı sonuçları da ortaya olmuştur. Onların zorla uyguladıkları kurallar yüzyıllar içinde bu milletlerin kendi kalıbı haline gelmiştir. Örneğin Fransa küçük bir Frank azınlığı barındırmasına rağmen bu isim ülkenin resmi adı haline gelirken Fransız halkı arasında ırk farkı ya da düşüncesi yok denecek kadar azdır. Fransa'da bu dönemde sadece asiller ile halk arasındaki bir ayırmadan söz edilebilir. Ancak bu hiçbir şekilde bir ırk farkı olmayıp cesaret, kahramanlık gibi öğelere göre ayırım yapılmıştır. Zira asiller bu unvanlarını fetih gibi millete edilen büyük hizmetler karşılığı kraldan almışlardır (Renan, 1946: 103). Kral ise tüm yetkilerini Tanrı'dan almaktaydı.

Renan'a göre bir millet olmanın temeli, tüm bireylerin birçok müşterek şeyleri olmasına ve bunların geçmişteki birçok şeyleri unutmış olmalarına bağlıdır. Bir Fransız kendisinin Burgonde mu, Alain mi, Taifale mi, Vizigot mu olduğuyla ilgilenmez hatta bilmez. En

¹⁴ Bretagne'ler İngiltere'den 7. yüzyılda kaçarak bugünkü Fransa'nın Bretonya bölgesine yerleşen Kelt halkıdır.

önemlisi de her Fransız'ın Saint-Berthelemy'in Güney katliamları¹⁵ gibi kötü anıları unutmüş olması gerekmektedir. Ayrıca Fransa'da kökeninin Frank olduğunu ispat edebilecek kimse neredeyse yok gibidir (Renan, 1946: 105). Fransa'yı kuran kökler yok olmasına rağmen Fransa nasıl bir millet olabilmiştir? Fransa bunun için öncelikle birçok farklı dilin ve diyalektiğin konuşulduğu, aynı zamanda Katoliklik ile Protestanlığın etkisinin devam ettiği toplumu homojenleştirebilmek için Krallığın manevi otoritesini birleştirici bir figür olarak kullanmıştır. Böylece ülkedeki bütün farklılıklar yok edilirken, krala rakip olabilecek bütün erkler ya bastırılmış ya da yok edilmiştir (Ağaoğulları ve diğ., 2009: 335-336). Bu çerçevede Fransa yekpare bir ulus oluşturabilmek için asimilasyona varan şiddete başvurmaktan geri kalmamıştır.

Renan bugünkü milletleri benzer yönelimleri olan ve birçok farklı etkenin ortaya çıkardığı tarihsel bir çıktı olarak görmektedir. O'na göre millet Fransa'da olduğu gibi bir hanedan tarafından, Felemenk'te, İsviçre'de ve Belçika'daki gibi eyaletlerin kendi arzusuyla, İtalya'da ve Almanya'da derebeylikleri mağlubiyete uğratan geniş görüşlü bir kesim tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak bunları farklı ve derin sebepler ortaya çıkarmıştır. Örneğin İtalya uğradığı mağlubiyetlerle birleşirken Türkiye ise elde ettiği zaferlerle dağılmıştır. Her mağlubiyet İtalya'yı birbirine kenetlerken Türkiye'yi mahvetmiştir (Renan, 1946: 105).

Bugünkü milletlerin oluşumunda Renan'a (1946: 111) göre düşünülenin aksine ırkların herhangi bir etkisi olmamıştır. Ulus onun için ırk manasına gelmemiştir. Çünkü Avrupa'da birçok ulus etnik açıdan içinden çıkılamayacak bir şekilde karışmış bir durumdadır. Fransa Kelt, İber ve Germen kavimlerinden oluşurken, Almanya Germen, Kelt ve Slavlardan oluşmaktadır. Millet oluşumunu geç tamamlayan İtalya ise Goluva'lar, Etrüskler, Pelaj'lar ve Yunanlılardan oluşmaktadır. Britanya da ise Kelt ve Germen geçmişi vardır. Hatta İngiliz denince akla gelen Anglo-Saksonların takribi 5. yüzyılda İngiltere'ye gelen Germen kavmi olan Angluslar¹⁶ ve Saksonlar olduklarını hatırlamakta fayda var. Dolayısıyla İngiltere, Fransa ve İtalya ırkların ya da kanın en karışık olduğu yerlerdir. Bu sebeple ulusu ırk üzerinde tanımlamak hem çok zor hem de çok tehlikelidir.

Renan'a göre ırkın yanı sıra dil de millet olmak için bir şart değildir. Sadece Almanca konuşan Almanya bundan birkaç yüzyıl önce Slavca konuşuyordu. Güney İngiltere İngilizce konuşuyor, İspanya, Albe la Longue lehçesi konuşurken Mısır Arapça konuşmaktadır (Renan, 1946: 115). Aynı şekilde ABD'nin İngiltere'den, Güney Amerika'nın İspanya'dan ayrı olması ya da İsviçre'nin hem Almanca, hem Fransızca, hem de İtalyanca konuşan bir ülke olması bu şekilde açıklanamaz (Schulze, 2005: 97). Ya da Türkiye örneğinde olduğu gibi birçok Müslüman Gürcü'nün 93 harbinden sonra Hristiyan olan kendi ırkının yaşadığı topraklar yerine Türkiye'ye yerleşerek Türk ulus-devleti içinde yaşamayı tercih etmeleri de bu şekilde açıklanabilir. Fakat modern ulus devletler sadece dinle de bir araya getirilemez. Çünkü bir insan Katolik, Protestan, Yahudi ve ya Müslüman olmanın yanı sıra bir Fransız da olabilir. Artık milletler, Katolik, ya da Protestan diye ayırt edilmemektedirler. Bu yüzden dinle birlikte farklı dinamikler de ön planan çıkmaya başlamıştır.

¹⁵ Fransa ulusal birliğin sağlanmasında ilk başlarda şiddete başvurmaktan geri kalmamıştır. Fransa Krallığı, Renan'ın tabiriyle Fransa ile Güney Fransa'yı birleştirebilmek için yaklaşık yüzyıl sürecek imha siyasetini yürütmüştür. Detaylı bilgi için bkz: Renan, E. (1946). What is A Nation? Text Of A Conference Delivered At The Sorbonne On March 11th, 1882. (Translated By Ethan Rundell). http://ucparis.fr/files/9313/6549/9943/What_is_a_Nation.pdf. s.103.

¹⁶ İngiltere'ye, "land of the Angles" (England) ile ismini veren Angelesler Baltık Denizi'nin Kiel Körfezi bölgesindeki Angeln yarımadasından gelmişlerdir.

Ancak her şeyden önce Renan'ın da söylediği gibi ulus, bir ruh ve zihinsel bir olgudur. Bunu iki şey oluşturur. Bunlar anıların korunması ve geçerliliği olan bir anlaşma ile beraber yaşama iradesidir. Bir topluluk onu oluşturan üyelerin hem kalplerinde hem de kafalarında olduğu sürece vardır. Üyelerinin düşüncelerinde olmayan topluluk yok olmaktan kurtulamadığı gibi, bir toplumu ortak tarih, ünleri ve ortaklaşa gerçekleştirdikleri fedakârlıkları ulus yapmaktadır (Schulze, 2005: 97). Bu bağlamda dil, tarih, vatan, soy, gelecek beklentileri toplumları millet yapan bağlar olarak genel kabul görmektedirler.

Sonuç olarak tüm bu tanımlamalara rağmen başlangıçta da bahsedildiği gibi millet kavramı üzerin tartışmalar halen devam etmektedir. Dolayısıyla “millet” kavramı ile aşağıda bahsedilecek olan “milliyetçilik” kavramları üzerine ortak bir tanımlama kuramcılar tarafından orta konulmamış, farklı yaklaşımlar ve kuramlar üzerinden tartışılmaya devam etmektedir. Gerçekten de milliyetçilik ve millet kavramları üzerine literatürde ilkçiler, modernistler ve etno-sembolcüler olmak üzere üç farklı bakış açısı vardır. İlkçiler (primordialist) milliyetleri eski dönemlerden beri varlığını devam ettiren yapılar olarak kavramlaştırmıştır. Özkırımlı (2015: 81) İngiliz tarihçi Edward Shils ve ABD’li sosyolog Clifford Geertz’in eserlerinde ilkçiliğin etnik bağları nitelemek için kullandığını belirtirken, aynı zamanda kavramın benzer yaklaşımları nitelemek için kullanıldığının da altını çizmektedir. Ancak yaklaşım türdeş bir ayrıma sahip değildir. Zira ilkçilere bakıldığında kendi içlerinde doğalcı, biyolojik ve kültürel olmak üzere üç ayrı bakış açısına sahip oldukları görülmektedir. Doğalcı görüşe göre etnik kimlik doğal bir olgudur ve ait oldukları aileye aidiyet gibi doğuştan gelmektedir. Bu yüzden insanların etnik gruplara ayrılması da doğaldır. 19. yüzyıldan itibaren ulusal bir geçmiş ve milli bir eğitim sistemi oluşturmak ve yeni bir devlet kuran ya da yönetimi ele geçirmek isteyen siyasetçilere bu görüş ilham vermiştir (Özkırımlı, 2015: 84-85).

İlkçiler içindeki ikinci kavram olan biyolojik yaklaşımı, etnik bağların temelini genetik ve içgüdüsel özelliklerde aramaktadır. Bu yaklaşım sosyo-biyolojik kavramların etnik topluluklara uygulanması sonucunda ortaya çıkmıştır ve en önemli temsilcisi Pierre Van Den Berghe’dir. Özkırımlı’nın (2015: 87-88) Van Den Berghe’den aktardığı üzere insan ilişkilerine üç farklı güdü hakim olmaktadır; kültürel benzerlik, karşılıklılık ve zorlama. Kültürel benzerlik ya da hısımlık/akraba seçimi yaklaşımına göre insan üreme içgüdüsüyle hareket ettiği için davranışsal olarak “kültürel benzerlik” ölçütü üzerinden akrabalarıyla eşleşmek istemektedir. İnsan; mitler, semboller ve anlatılarla yakınlarını belirlerken kan bağı, üreme dürtüsüne yönelik istek sebebiyle önem kazanır. Dolayısıyla insanlar kendisine kan bağı ile yakın olan insanlara yönelerek onlarla eşleşirler. Bu yüzden de insanlar bulundukları etnik gruplara kendilerini daha yakın hissederler. Bunun yanında Van Den Berghe’nin üzerinde durduğu bir diğer yaklaşım karşılıklılıktır. Karşılıklılık; insanların karşılıklı olarak birbirinden yarar sağlamak için işbirliği yapması iken, zor kullanma; tek taraflı fayda sağlamak için güce başvurmaktır. Bahsedilen bu güdüler akrabalık ilişkilerinin daha geniş bir versiyonu olarak düşünülen etnik gruplar için de önemlidir. Çünkü etnik gruplar, ailelerin uzantısıdır ve bundan dolayı da onlara bağlılık hissedilmektedir. Bu bağlamda grup içi ilişkilerde akrabalık ilişkileri ön plandayken, grup dışı ilişkilerde yani gruplar arasında rekabet ortamı ve zorlama vardır.

Üçüncü yaklaşım olan “kültürel ilkçilik”in açıklanmasında Özkırımlı (2015: 91) inanca vurgu yaparak, birincil bağlılıkları hiçbir şeyden türememiş güçlü birleştiriciler olarak tasvir etmektedir. Bu; bir etnik grubu veya ulusu diğerlerinden ayırdığı düşünülen din, dil ve ortak bir geçmişin ilk olduğuna yani her şeyden önce var olduğuna duyulan inançtır.

Özetle ilkçilerin birçoğu milli kimliğin insanın doğasında var olduğunu bu yüzden de ulusların çok eski dönemlerden beri var olduğunu savunmaktadır. Ancak buna yönelik

Osmanlı örneği üzerinden eleştiriler de vardır. Zira tarihteki birçok toplum Osmanlı gibi farklı milletlerden oluşurken, ulus-devlet ise çok daha yeni bir kavramdır. İmparatorluklar farklı milletlerden oluşan bir yapı olduğu için de etnik kimliğin günümüzdeki bir şekilde anlamı yoktu. Örneğin Osmanlı İmparatorluğunda Türk etnisitesinin diğer milletlere göre bir ayrıcalığı yoktu. Hatta aynı etnisiteye sahip milletler farklı beyler, ya da yöneticiler altında birbirlerine karşı savaşılabiliyorlardı. Yine buna benzer şekilde 18. yüzyıldaki Alman ile günümüz Alman etnisitesinin aynı şey olmadığını söylemek doğru olacaktır. Çünkü o dönem taşınan Alman ya da Germen kimliği diğer kimliklerle birlikte sadece sıradan bir kimliktir (Özkırımlı, 2015: 98-99). Smith de buna benzer bir örnek vererek Mısır uygarlığının bir millet olmadığını belirterek bu tartışmaya katılmıştır. Mısır'ın, Nil Nehri ve etrafındaki çöllerle genel manada tümleşik bir yapıda olması, uzun bir hanedan tarihine sahip olması, Firavuna boyun eğen halkı, birleşik bir ekonomik sisteminin olması ona, güçlü bir devlet izlenimi vermektedir. Ancak tarihi yapısı, mitleri, ortak kitle kültürü ve ortak bir ekonomik yapısına rağmen Smith'e göre Mısır millet olmaktan birçok noktada uzaktır (Smith, 2017: 78). Çünkü Mısır halkının ortak mitleri ve gelenekleri olmakla birlikte Mısır'da yönetim Firavun'un kontrolü altında bölgeciliği ön plana çıkaran dini kurumlar vasıtasıyla sağlanıyordu. Bu da seçkinlerle köylü sınıf arasında bölünmeye giden yolu açmış, ilerleyen zamanlarda ise Firavun dininin yerine Hristiyanlığa geçişin taşlarını döşemiştir. Bu sebeple Smith (2017: 79) antik Mısır'ı etnik bir toplum olarak görmektedir. Aslında Smith de sembollerin, anıların önemine binaen ilkçiliği desteklemektedir. Smith'i (2017: 79) bu şekilde düşünmeye iten unsurlar ise "Fransız ve İngiliz devletlerinin başardığı şekilde aristokratik ve dini temellerden kopamaması, alt ve orta sınıfa kamu kültürü aşılamaması, halkı bir araya getirmek için herhangi bir girişimde bulunmamasıdır". Öte yandan Smith bu değerlendirmeleri yaparken eski dönem yöneticileri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını itiraf etmektedir. Ona göre milli kimliğin diğer yerlere göre daha canlı olduğu varsayılan eski Yunan ve İsrail de bile bu düşüncüyü tam olarak kanıtlayacak veriler yoktur (Smith, 2017: 81). Dolayısıyla ilkçilerin savunduğu "milletlerin ilk çağlardan itibaren var olduğu" savı literatürde çok fazla kabul görmemektedir. Nitekim bugün dünya üzerindeki devletlerin çoğu son yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Bunun için Avrupa'daki ülkelerin son iki yüz yıldaki dilsel gelişmelerine bakılabilir. Fransa'da 1789'da halkın yüzde 50'si Fransızca konuşurken, 1860'da İtalya'da halkın sadece yüzde 2.5'i, 1947'de Norveç'te Norveççe'yi halkın yüzde yirmisi konuşabiliyordu (Özkırımlı, 2015: 262). Yine de ilkçilik günümüzde eski önemini yitirmiş olsa da etnik bağlar için inanç ve duyguyu literatüre kazandırarak milliyetçilik kavramının anlaşılmasına yardımcı olmuştur (Özkırımlı, 2015: 101).

Milliyetçiliğe duygusal açıdan yaklaşan ilkçilerin aksine milletlerin modern toplumlarda meydana geldiğine dikkat çeken Anderson, Breuilly, Gellner ve Hobsbawm gibi modernistler milliyetçiliğin Fransız devriminin etkisiyle oluştuğunu iddia ederken, milliyetçiliğin de milletleri inşa ettiğini ortaya koymuşlardır (Argalı, 2020: 1). Dolayısıyla milliyetçilik ve milletleri sekülerizm gibi son birkaç yüzyıllık kapitalizm, sanayileşme ve kentleşmenin bir ürünü olarak gören modernistler, bu bakış açısıyla ilkçilerden ayrılmaktadır. Eski çağlarda milliyetçiliği ortaya çıkartacak koşullar oluşmadığı için modern anlamda bir milletten ve milliyetçilikten bahsedilemez. Nitekim milliyetçilik milletleri inşa etmiştir. Bu görüşe göre milliyetçilik, kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme gibi süreçlerin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden milliyetçiliği modern oluşumlardan ayrı tutmak çok da olası değildir. Zira eski tarihlerde milliyetçilik oluşması için herhangi bir iktisadi ve politik koşul oluşmamış, bu yüzden milliyetçilik modern dönemin bir gerekliliği olmuştur (Özkırımlı, 2015: 102-104).

“Ara yolcu” olarak da bilinen etno-sembolcüler iki yaklaşım arasında bir yerde kendilerini konumlandırmışlardır. Anthony Smith ve John Hutchinson gibi etno-sembolcülere göre milletler ne geçmişte yaşayan milletlerin devamıdır ne de tam olarak doğuştan oluşmuştur. Bu bağlamda milletlerin gelişim aşaması geniş zaman diliminde incelenmelidir. Zira modern milletlerin etnik geçmişleri göz önünde bulundurulmadan ulus inşa süreçlerini açıklamak mümkün değildir (Özkırımlı, 2015: 204).

Bununla birlikte Özkırımlı (2015: 256) farklı bir bakış açısıyla milliyetçilik kuramcılarını özcü ve yapılanmacı olmak üzere iki farklı kategoride incelemektedir. Özcülük, bir topluluğun en belirgin özelliğiysen, bireylerin sadece tek bir milliyetleri vardır. Yapılanmacı kavramı ise toplumsal kültürü oluşturan din, dil gibi unsurlara yüklenen anlamların verili olmadığı için değişebildiğini, bu yüzden de etnik topluluk üyeliğinin zaman için değişiklik gösterebileceğini ortaya koymuştur.

Her şeyden önce milliyetçilik ulus inşa eden faktörler ile birlikte devlet kurma süreçlerine ciddi faydalar sağlayan önemli unsurlardan biridir. Zira toplumun kültürel homojenleşmesiyle birlikte ulusal bilincin ortaya çıkmasına oldukça fazla katkı sunmaktadır. Buna göre yeni bir kolektif bilinç ulus-devlete sadakatten başkası değildir. Aslında milliyetçilik ile ulus kavramını birbirinden ayırmak gereklidir. Milliyetçilik ancak bu şekilde doğru tanımlanabilir (Jaffrelot, 2010: 40-41). Ayrıca Jaffrelot (2010: 25-27) ulus ile milliyetçiliği birlikte ele alan eserleri de eleştirmektedir. Ona göre ulus kavramı milliyetçilik kavramıyla aynı şey değildir. Ulus, yüzünü devlete dönmüş kurumsal bir boyuttur. Milliyetçilik ise genellikle kendine bir millet arayan ve kendi bulunduğu grubu diğer gruplara üstün kılmaya çalışan “izm” ile biten bir ideolojidir. Smith’e (2017: 121) göre ise bu milliyetçilik devletin değil milletin ideolojisi. Bu sebeple modern devletlerin yan ürünü olan milliyetçiliğin siyasi bir yanı da vardır. Bu çerçevede milliyetçilik meşru otoritenin doğasını yeniden tanımlarken özellikle yeni elitleri destekleyen siyasi değişimle ilişkilendirilmektedir. Nitekim Polonya, Macaristan ve Japonya’da soyluların bir kısmı, özellikle de orta sınıflar, ulus adına mevcut düzene karşı çıkmak için yerel güçlerini kullanmışlardır (Breuilly, 1993: 25). Buna göre milliyetçilik devlet iktidarını ele geçirmek için kullanılan bir temel dayanak noktasıdır. Bu yüzden Breuilly milliyetçiliği bir siyaset biçimi olarak görmektedir (Breuilly, 1993: 1). Bunun yanında Anglo-Amerikan sistemi sürekli milliyetçilik kavramını kullanırken Fransızlar “milli hissiyat” kavramını tercih ederler ve devlet ile milleti örtüştürmeye çalışırlar. Çünkü Fransızlar için milliyetçilik milletin çıkarlarını başka değerlerin üstünde tutmaktır (Hassner, 2010: 262).

Bu çerçevede milliyetçilik kısaca siyasî bir gruba aidiyet bilinci olarak tanımlanabilir (Alakel, 2011: 2). Bir başka tanıma göre milliyetçilik, insan bilincine şekil veren, toplu kimliklerimizi belirleyen, davranış, tutum ve günlük yaşantımızı yönlendiren algılama biçimidir (Jordan ve Weedon’dan aktaran Özkırımlı, 2015: 275). Smith ise milliyetçiliğin bazı boyutlarını şu şekilde ele almaktadır:

1. Bütün olarak millet ve milli-devletlerin bütün bir kurulma ve kendini idame ettirme süreci, 2. Bir millete ait olma bilinci ve milletin güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyata sahip olmak 3. "Millet" ve rolüne ilişkin bir dil ve sembolizm 4. Milletler ve millî irade hakkında bir kültürel doktrin ile millî emellerin ve millî iradenin gerçekleşmesine dair reçeteleri de içeren bir ideoloji. 5. Milletin amaçlarına ulaşacak ve millî iradeyi gerçekleştirecek bir toplumsal ve siyasî hareket (Smith, 2017: 119).

Bunun yanı sıra Smith, etnik ve territorial olmak üzere iki farklı milliyetçilik tipolojisi tanımlamıştır. Territorial milliyetçilikler bağımsızlığını kazanamamış toplumlarda öncelikle sömürgecileri ülkeden çıkarmaya ve ülke üzerinde yeniden oluşum sağlayan sömürge karşıtı milliyetçiliklerdir. Ülkeler özgürlüklerini kazandıktan sonraki hareketler ise genelde birden çok etniye sahip toplumu hepsinin üstünde farklı bir siyasi toplum olarak

birbirine entegre etmeye çalışacak olan bütünleştirici milliyetçiliklerdir (Smith, 2017:132-134)

Etnik milliyetçiliklerde ise bağımsızlık öncesinde millet düşüncesi genel olarak etnik ve jeneolojik hareketlerdir. Mevcut büyük siyasi sistemden ayrılarak onun yerine yeni "etno-millet" kurmaya çalışan ayrılıkçı milliyetçiliklerdir. Bağımsızlık sonrasında hareketler yine genel olarak etnik tabanlıdır. Bu milliyetçilikler ülkelerinin dışındaki aynı etniden olan akrabalarını bahane ederek bu yerleri sınırlarına dâhil edip daha geniş "etno-millî" devlet kurmaya çalışan irredentist milliyetçiliklerdir (Smith, 2017:134). Arjantin'in Falkland Adaları, Somali'nin Ogaden ve IRA'nın Ulster üzerindeki hak iddiaları bunun en güzel örnekleridir (Smith, 2017:124). Zaten Durgun'un da yaptığı şekilde birçok milliyetçilik tanımı siyasal ve ulusal sınırların birbiriyle uyumlu olmasına atıfta bulunmaktadır (Durgun, 2014: 125).

16. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkan ilk modern millet anlayışı, bireysel milliyetçiliğin gelişmesini sağlamış ve İngiltere'nin kolonisi Amerika'yı da etkileyerek ABD'nin kendine has özelliklere sahip milliyetçilik anlayışı geliştirmesine yol açmıştır (Greenfeld, 2017: 34). Bu bağlamda 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmaya başlayan milliyetçilikler, yeni milletlerin oluşturulmasına da destek sağlamıştır. Avrupa'da ortaya çıkan bu milliyetçilikle ilgi araştırma yapanlar ise Fichte, Schlegel, Schleiermacher, Jahn, Müller, Rousseau ve Mill gibi isimler üzerinden çalışmalarına yön vermişlerdir (Özkırımlı, 2015: 30-31).

Avrupa'da ortaya çıkan ilk milliyetçi hareketler öncelikle hanedanlıkların meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmıştır. Romanoflar Rusları olduğu kadar Tatarları, Ermenileri, Finlileri, Letonyalıları hatta Almanları, Habsburglar Avusturya Almanlarının yanı sıra Macarları, Hırvatları, Slovakları ve İtalyanları ve Ukraynalıları, Hanover hanedanlığı İngiliz, İskoç, Galli ve İrlandalıları, Bengalliyi, Quebeciyi, Bourbon hanedanlığı Fransa ve İspanyayı, Hohenzollern hanedanlığı Prusya, Romanya, Bavyera ve Wittelsbachlar Yunanlıları yönetiyorlardı (Anderson, 1993: 99). Romanoflar Rus olduğunu, Hanover İngiliz, Hohenzollernler Alman olduklarını keşfediyorlardı. (Anderson, 1993: 101). Buna tek istisna Japon hanedanıdır. Kayıtlı tarih boyunca tek bir hanedanlık tarafından yönetilen Japonya milliyetçi düşünce ve uluslaşmada imparatorlardan faydalanmıştır. Örneğin 1872'de İmparatorluk bütün yetişkin erkeklerin okuryazar olmasının teşvik edilmesi için ferman yayınlamıştır. Ayrıca imparatorluk ulus modele geçmede bir adım sayılabilecek şekilde samuray gibi ayrıcalıklı sınıfları tasfiye etmiş, köylüler feodal sistemden kurtarılmıştır. Bunun yanında yarı Çinlileşmiş ideografik okuma sisteminin tüm adada yaygın olması sayesinde okullar aracılığıyla okuryazarlık gelişmiştir. Ancak Japonya'nın bulunduğu coğrafya sebebiyle uzun süre yalıtılmış olması ve resmi milliyetçiliğinin gücü onu saldırganlığa yöneltmiştir (Anderson, 1993: 112-113).

Sonuç olarak Avrupa'daki milliyetçilikler birbirleriyle etkileşim içinde olan hanedanlıklarca meydana getirildiği için çoğulcu bir şekilde ortaya çıkmıştır (Anderson, 1993: 114). Ancak Avrupa'da bu şekilde ortaya çıkan milliyetçiliklere karşın Hindistan gibi sömürge dünyasında ve Doğuda genel olarak İngiltere gibi sömürgeci ülkelere tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden tek tip bir milliyetçilikten bahsedilemez. Çünkü hedefler ve vizyonlar toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bununla ilgili olarak Özkırımlı Türkiye üzerinden Kemalist, İslamcı, Liberal ve Türkçülerin milliyetçilik anlayışlarını örnek göstererek farklı milliyetçilik yaklaşımları olabileceğini belirtmektedir. Bu farklı milliyetçilikleri birleştiren ise "milliyetçi söylemdir". Dolayısıyla çok farklı dinamiklerce beslenen ve şekillenen birçok farklı milliyetçiliği aynı düzlemde bir araya getiren ortak payda "söylemdir"tir. Dolayısıyla spor müsabakalarından önce milli marş okunması, Japonların korumacı ekonomisi ile birbirinden farklı Arap ve Çin milliyetçiliklerini ya da

Hindu milliyetçiliğini ortak bir paydada buluşturan milliyetçi söylemdir. Çalışmanın devamında görüleceği üzere son yıllarda ortaya çıkan ve dini bir kimlik taşıyan milliyetçi söylem ile Hindu milliyetçileri Müslümanlara yönelik şiddet olayların legalize edilmektedir. Böylelikle milliyetçi söylemlerle birlikte yapılanlara meşruiyet kazandırılmaya çalışılmaktadır. Aynı zamanda Özkırmılı bu söylemin ulusların modernliğini de açıkladığını belirtmektedir. Ona göre milletleri millet yapan ve geçmişteki etnik grupları günümüzdeki milletlerden ayıran milliyetçilik söylemidir ve bu söyleme göre millet her şeyden önce geldiği gibi aynı zamanda milleti meşruiyet kaynağı olarak görmektedir. Bunun yanında söylem biz/onlar, iç/dış gibi karşı kimlikler üreterek “benlik” ya da “bizi” öteki üzerinden tanımlar (Özkırmılı, 2015: 274-276).

Bazen de milliyetçiliklerin ortaya çıkmasını ülkeler arası rekabet sağlamıştır. Özgün milliyetçiliğin oluşumunda yapısal, kültürel ve psikolojik olmak üzere üç aşama belirleyen Greenfeld’in (2017: 37-39) Max Scheler’den, onun ise Nietzsche’den aldığı “hınç” ya da nefret kavramı psikolojik alanda bu durumu çok iyi açıklamaktadır. Greenfeld bunu ilk olarak Fransa üzerinde uygulamış, hıncın yaratıcı gücü ve toplumsal önemini “değerlerin başka kıstaslarla yeniden değerlendirilmesi” biçiminde ele almıştır. 17. yüzyılın hegemon ülkesi Fransa bu baskın gücünü 18. yüzyılda İngiltere’ye kaptırınca Fransa ne kadar uğraşırsa uğraşsın İngilizlerle aynı konuma gelememiş, bu ise Fransa’nın İngilizlere karşı hınç hissinin gelişmesine ve dolayısıyla da Fransız milliyetçiliğinin gelişmesine yol açmıştır (Jaffrelot, 2010: 59). Greenfeld (2017: 292) Rus milliyetçiliğinin ise geleneksel kültürden gelmediğini, daha çok Batı’dan etkilendiğini belirtmektedir. Örneğin Petro Almanya, Fransa ve İngiltere hayranlığıyla modernleşme çabası verirken Batı üstünlüğü kabulü bir noktadan sonra hınca dönüşmektedir (Jaffrelot, 2010: 61). Bu sebeple Rus milliyetçiliğine tek bir yol kalıyordu. O da kimliğini Batı karşıtlığı üzerine oluşturmak. Ruslar için öteki kavramı her zaman Batı’yı kastetmiş ulusal kimlik bu şekilde inşa edilmiştir.

1.2.2. Ulus-devlet kavramı

Ulus-devletler genel olarak 19 ve 20. yüzyıl icatları olsa da temeli 16. yüzyıla dayanmaktadır. İlk olarak 1555’de yapılan Ausburg barışı ile “cuius regio, eius religio” yani her prens kendi resmi dinini belirler prensibiyle Protestan-Katolik savaşına son verilerek Avrupa’da Protestan Lutherciliğinin varlığı da kabul edilmiştir (Alakel, 2008: 50). Bu barış çok fazla kalıcı olmadan 1618’de 30 yıl savaşları başlamış ve tarihsel olarak ulus-devletlerin kökeni sayılan 1648 Vestfalya Barış Anlaşmasına kadar devam etmiştir. Bu anlaşma ile ilk kez kendi üzerinde herhangi bir otorite kabul etmeyen egemen devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece modern öncesi dönemde Krallık gibi yetkiyi Tanrı’dan alarak yönetilen toplumlardan meşruiyetlerini bir ulusa dayandırarak yönetilen ulus-devletlere geçilmiştir. Ulus-devletler için devleti oluşturan tüm bireylerin bu ulusa ait olduğunun farkında olması gerekmektedir. Çünkü bu bilince ulaşmadan ulus-devletten söz edilemez. Anderson’un da vurguladığı gibi, köyünde hiçbir şeyden habersiz oturan bir kişiyi devlet için ölmeye ikna edecek bilinç tam da budur. Bu sebeple ulus-devletler ulusal bilince önem atfederler.

Ulus-devletler mevcut konumlarına birçok sıkıntılar sonucu ulaşabilmişlerdir. Zira geçmişinde imparatorluklar, feodaliteler barındıran ve bunların içinde birbirinden farklı insan toplulukları ihtiva milletler sıkıntılı bir süreç sonunda ulus devlet aşamasına geçebilmişlerdir. Bu süreç 16. yüzyılda başlarken 18. yüzyılın sonu, 19. yüzyılın başında olgunlaşmaya başlamıştır (Schulze, 2005: 195). Özellikle Fransız Devrimi ulus-devlete giden yolda bir milat olurken (Brubaker, 2012: 71), bir devletin ulus devlet şekline bürünebileceği 19. yüzyılın başında henüz düşünüleliyordu. Viyana Kongresinin tesis

edildiği günlerde bile devlet adamları bu konunun oldukça uzağındaydılar. Örneğin tüm Alman kavimlerinin bir tek devlet altında birleştirilmesi binlerce yıllık tecrübenin bir kenara bırakılmasıydı, yine birleştirilmiş bir İtalya fikri coğrafi bir kavramdan öte bir şey değildi (Schulze, 2005: 195). Ama çok değil yaklaşık yarım asır sonra 1870’de İtalyan siyasetçi Massimo D’azeglio, çok meşhur olan meclis konuşmasında "İtalya'yı yarattık şimdi sıra İtalyanları yaratmakta" diyerek adeta ulus-devlet modelinin geldiği noktayı özetliyordu.

Avrupa’da Alman, Fransız ve İtalyan gibi uluslara ayrılarak ulus-devlet inşa eden Avrupalılar, yoğun göç sonucu oluşturdukları ABD’de ise İspanyollar, İngilizler, Almanlar ve Fransızlar olmak üzere tüm bu ulusları tek bir çatı altında birleştirerek ortak bir ABD ulusu oluşturmuşlardır. Bu bağlamda ABD ulusunun, ulusal karakter kazanmasında iki faktör öne çıkmıştır. Birincisi farklı uluslardan yeni bir ulus meydana çıkması, ikincisi ise kıtaya büyük fedakârlıklar sonucu gelerek, sadece kendilerinden cesaret ve çalışkanlık isteyen yeni ve zengin bir yurt olmasıydı. Bu gelişmeler sonucunda 1775’e doğru sosyal, ekonomik ve siyasi hatlarıyla beliren karakteristik bir Amerikalı toplum doğmuştur. Bunda Britanyalılar (İngiliz, İskoç ve İrlandalı) haricindeki diğer ulusların Avrupa’dakinin aksine ayrı bir koloni kurmamaları ve bunun yerine İngilizlerin dili ve kurumlarını benimsemeleri etkili olmuştur (Nevins ve Commager, 2020: 46-47).

Ulus-devlet düşünüldüğünün aksine tamamen homojen yapıda değildir. Çoğu zaman tek bir ulustan da oluşmaz. Ulus-devlet, farklı toplulukların kendi iradeleriyle bir arada yaşadıkları toplumdur. Eğer böyle olmasaydı çok farklı ırktan, dinden, dilden oluşan ABD ulusu bir arada yaşayamazdı. Çekik gözlü bir Çinli ile siyah renkteki bir Afrikalı ya da bir Hindu olan herhangi bir ABD vatandaşının kendi ırkından ziyade Amerikalı üst kimliğini incelemesi bunun güzel bir örneğidir. Bunun yanında ulus-devletlerde bazı belirgin özelliklerin olması gerekmektedir. Devlet toprakları askeri açıdan savunabilir nitelikte olmalı ve tek bir hukuk sistemi geçerli olmalıdır. Ayrıca devletin tek parası ve tek maliyesinin olması gerekmektedir (Poggi, 2012: 114).

Ulus-devlet kavramını derinlemesine analiz etmeden önce ulus ve devlet nedir sorularına da cevap vermek gerekmektedir. Ulus, yukarıda da tanımlı yapıldığı gibi “vatandaşların kültür ve kişisel kimlik ile ilgili olarak soyut, anonim bir şekilde entegre olmalarının beklendiği topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Eriksen, 2002: 161). Guibernau da (1997: 92) ulusu, “bir topluluk bilincine sahip, ortak bir kültürü paylaşan, sınırları belirlenmiş bir toprak üzerinde, ortak bir geçmişe, gelecek vizyonuna ve kendi kendini yönetme hakkına sahip bir toplum” olarak tanımlanmaktadır. Bir devlet olarak örgütlenen toplum ise ulus ya da halk olarak tanımlanmaktadır (Nalbant, 1997: 23).

Geçmiş yaklaşık on bin yıl önceki Mezopotamya tarım topluluklarına kadar giden devlet (Fukuyama, 2005: 13) bir insan topluluğunun kendi aralarında ahit yapıp bir araya gelerek, oluşturdukları yapıdır (Hobbes, 2007: 131). Zira insanlar öncelikle bireysel güvenliklerini sağlamaya çalışmakta ve bu yüzden içgüdüsel olarak özgürlüğüne düşkün ve başkalarına egemen olmaya istekli olsa da, mutlu ve güvenli bir yaşam sürmek için iradesini kendisini koruyacak temsilci ya da temsilcilere devreder (Hobbes, 2007: 127). Uluslararası hukuka göre devlet; bir insan topluluğu, bir ülke ve kendi üzerinde herhangi bir otorite olmayan siyasal bir yönetimden oluşmaktadır (Pazarcı, 2009: 140). İnsan topluluğunun sayısının çok fazla bir önemi olmamakla birlikte sürekli olmaları gerekmektedir. Öğretiye göre geçici olarak bir araya gelen ve sonradan dağılan topluluklar devleti oluşturamazlar. Ayrıca bu topluluğun İsviçre örneğinde olduğu gibi tek bir ulustan olma zorunluluğu da yoktur. Bunun için geçerli olan kıstas sadakattir. Genel olarak kabul edilen görüşe göre ülke bir devletin kara, deniz ve hava bölümlerinden oluşmaktadır (Pazarcı, 2009: 143). Devletin

büyüklüğü ya da küçüklüğünün uluslararası hukukta bir önemi yoktur ancak devlet yönetimi altındaki ulusların devletsiz uluslara göre daha uzun süre ayakta kaldığı bilinmektedir (Mann, 2013: 11). Bunun yanında Fukuyama'ya (2018: 27) göre devlet; sınırlı bir alan ya da bölgede meşru güç yetisine sahip, hiyerarşik ve merkezi bir yapıdır.

Ulus ve devlet ayrı ayrı tanımlandıktan sonra ulus-devleti Uğuz ve Saygılı (2016: 130) “ortak maddi ve manevi öğelerin şekillendirdiği, meşruiyeti ulus kaynaklı olan, bireylerin siyasi katılım ile bütünü parçası olduğu bilincine ulaşmasını sağlayan, yasama, yürütme ve yargının yasal bir biçimde sürdürüldüğü bir örgütlenme” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca ulus-devletin en önemli öğeleri egemenlik, ülke ve ulustur. Dolayısıyla ulus devlet, kendisi sınırları içinde yaşayan insanları egemenliği altında tutarken kendi egemenliğinden başka bir güç tanımamaktadır (Uğuz ve Saygılı: 2016: 142). Max Weber ise ulus-devleti, ulusun iktidarının dünyevi örgütü olarak betimlemektedir. Halk ulusla aynı nesnedir ve ulus kendisini kültürel olmanın yanı sıra siyasi bir varlık olarak da görmektedir. Halk tarafından oluşturulan ulus, kendi kimliğini devlet içerisinde bulur, kendisini özgür bir şekilde ulus devlet ortamında yönetir (Schulze, 2005: 195). Nalbant ise (1997: 16) ulus-devleti, ulusal ülke ile ulusal devletin tek yapılı oluşumunun ikili bir görünümü olarak tasvir etmektedir. Hegel'e (1995: 75) göre ise ulus devlet, kendi sağlam rasyonelliği ve gerçekliği ile dünyadaki mutlak güçtür. Bu çıkış noktası üzerinden Hegel her devletin komşularına karşı egemen ve özerk olduğu sonucuna varmaktadır ve devlet ilk etapta ve koşulsuz olarak onların bakış açısından egemen olmayı, yani onlar tarafından egemen olarak tanınmayı istemektedir. Ancak bu tanıma, hem biçimsel hem de komşu devletin yargısına ve iradesine bağlı bir kimliği ima etmektedir (Hegel, 1995: 75-76).

Brubaker'a göre (2012: 56) ise altı farklı üyelik normu ulus-devleti tanımlamaktadır. Öncelikle ulus-devlet üyeliği eşitlikçi olmalıdır. İkinci olarak ulus-devlete üyelik kutsal olmalı, yani bireyler sadakatle devlete bağlı olmalıdır. Üçüncü olarak devlet üyeliğinin ulus üyeliğine dayalı olması gerekmektedir. Bir diğer norma göre üyelik demokratik olmalıdır. Beşinci olarak her bir kişi sadece bir devlete ait olmalıdır. Son olarak ise ulus-devlete üyelik sosyal anlamda önemli olmalıdır. Ancak son yıllarda temelini sadakat ve bağlılıktan alan ulus-devletin modern vatandaşlığı sorgulanmaya başlamış ve nihayetinde vatandaşlık ulus-devletten ayrışma sürecine girmiştir. Bunun sebebi ise devletin yurttaşları etnik, dinsel, dilsel farklılıkları göz ardı ederek tek bir vatandaş olarak kalıba sokmaya çalışmasıdır (Kadioğlu, 2012b: 167)

Ulus-devletin sorunsuz bir şekilde inşa edilebilmesi için ise kuruluş aşamasında toplumun geniş katmanlarının harekete geçirilerek bu nüfusun tek ulus olma yolunda politize edilmesi gerekmektedir (Hippler, 2007: 17). Ayrıca ulus-devletlerde ulusun devlete olan aidiyetini artırmak için semboller, işaretler ve isimler çok önemlidir. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Atatürk kurulan devlet bankalarına Etibank, Sümerbank gibi isimler vererek geçmiş tarihe de gönderme yapmak istemiştir (Anderson, 1993: 26).

1.2.2.1. Ulus-devletin tarihsel gelişimi

Modern manada Avrupa'da ilk kalıcı devlet Fransa olurken (Schulze, 2005: 21) bu modern devletlerin oluşum süreci 8. yüzyılın sonu ile 13. yüzyıllar arası hâkim güç olan feodal yönetim biçimine¹⁷ kadar götürülebilir. Ancak ulus-devletlerden önce var olan değişik yapıdaki devletlerin varlığından da söz etmek gerekmektedir. Zira bu devletlerin çoğunun temeli krallık ve prenslik gibi unvanlarla geçmişe gitmektedir. Fakat geçmişteki kimlikleri milli olmalarına göre değil, imparatorluk/prenslik, dini cemaat gibi ölçütlere göre

¹⁷ Detaylı bilgi için bkzn. Poggi, Gianfranco. (2012). *Modern Devletin Gelişimi*. (Çev.: Şule Kut, Binnaz Toprak). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

belirleniyordu. Modern devletlerle bu eski dönem devletlerarasındaki en belirgin farklılık ise meşruiyetlerini dayandırdıkları kimliklerdir. Krallık gibi modern olmayan devletler meşruiyetini Tanrı'dan alırken (Schmitt, 2005: 41), ulus-devletler meşruiyetlerini bir ulusa dayandırmaktadırlar. Nitekim Schmitt krallıkların legalitesini ilahiyat kavramlarının (dini kavramların dünyevileşmesi) evrilmesi üzerinden açıklamaktadır.

Daha önceleri Germen-Anglo Sakson gibi birçok kavimden oluşan Avrupa, Roma İmparatorluğu sayesinde MÖ 200'den itibaren belirli bir sosyal idarenin altına girerek ortak davranışlara, görüşlere, kimliklere sahip olmuştur. 4. ve 5. yüzyılda Germen kökenli Gotlar, Vizigotlar ve Vandalların Roma İmparatorluğuna saldırmasıyla imparatorluk geniş çapta dağılırken, onun işgaline uğramış Fransa'nın Gaullari ve İspanya'nın Vizigotları gibi bazı ülkeler Romanın Latince dillerini kullanmaya başlayarak bunu milliyetlerinin yeni yapıtaşını yapmışlardır (Karpas, 2011: 18).

8. yüzyıldan itibaren hâkim güç olan Feodal yönetim biçimleri zayıflamaya başladıktan sonra 12. ve 14. yüzyıllar arası Standestaat¹⁸, yani feodalizm ile mutlak monarşi arasında kalan bir şehir sistemi ortaya çıkmıştır. Feodal sistemden farkı, daha kurumsal oluşu ve bölgesel hükümdar ile feodal imtiyaz sahipleri gücü birlikte elinde tutmasıdır. Ancak güç dağılımı zamanla bölgesel hükümdarların lehine değişmiştir. Yeni filizlenen burjuvazinin kontrolünde siyasi, sosyal ve ekonomik bir düzenin doğmasına yol açmıştır (sosyalbilimler.org).

Bu dönemlerin yani Feodal yönetimlerin hâkim olduğu dönemden, mutlaki yönetimlerin tam hâkim olduğu döneme kadar Avrupa'da devletler tüm iktidarı tek elde toplayamamıştır. Bunların sebeplerinden birisi Kilise'nin yetki kavgası sebebiyle zamanla devletten ayrılarak kendi egemenliğini kurmasıydı. Ama hem Bizans'ta hem de Rusya'da ise hem dünyevi hem de ruhani otorite güçleri birleşik durumdaydı. Devlet ve kilise tek bir gücü; imparator ya da imparatoriçe istediği an kaynağını dinden alan kuvvetleri emrine alabilmekteydi (Schulze, 2005: 24).

Kilise ve devletin birbirinden ayrı olmaları dışında, siyasi otoritenin tek bir elde toplanmamasına sebep olan bir diğer unsur devletlerin ikili yapısıydı. Yani feodalitenin yarattığı rakip iki gücün yani monarşi ve zümrelerin varlığıydı (Schulze, 2005: 25). Her yerde iktidar kral ile feodal imtiyaz sahipleriyle paylaşılıyordu. Bu durum ortaçağın sonuna kadar devam etmiştir. Bu dönemden itibaren ise modern devletlerin temeli atılmaya başlanmış, Kral topraklarını genişletmeye çalışırken aristokratlarla sürekli bir çatışma haline geçmiştir. Bu aristokratlar da güçlerini pekiştirmek için bölgelerinde kral dışında nüfuz sahiplerinin temsilcilerini ve kent yönetimlerini bir araya getirerek bölgesel meclisleri oluşturmuşlardır. Bu meclisler ise günümüz parlamentolarının öncülleri olmuşlardır (Schulze, 2005: 26).

16. ve 17. yüzyıllara gelindiğinde Standestaat sisteminden mutlaki sistemlere geçiş yaşanmaya başlamıştır (Poggi, 2012: 32). Mutlak yönetimlerde yasama, yürütme hatta yargı kuvvetleri hükümdarda toplanırken, daha önceki dönemlerde görülen devlette ikilik ortadan kalkmaya başlamıştır. Bu dönemde bölgesel yönetimlerin güçlenmesiyle küçük ve zayıf topraklar Fransa, İspanya, Prusya gibi büyük güçlerin egemenliği altına girmiştir (Poggi, 2012: 79).

17. ve 18. yüzyıllar arasında mutlak yönetimlerin hâkim olduğu Avrupa'da 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başlangıcında modern devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla Batılı devletlerin imparatorluk ve papalığın yönetsel boyunduruğundan kurtularak egemenliklerini kazandıkları süreç kabaca 19. yüzyıla kadar sürmüştür. Bu

¹⁸ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.sosyalbilimler.org/avrupada-mutlakiyet-uzerine-dusunceler/>

tarihten itibaren Avrupa’da irili ufaklı ulus-devletler ortaya çıkarken Amerika kıtasında temeli Avrupa medeniyetine dayanan devletler de ortaya çıkıyordu. Böylelikle başta Avrupa olmak üzere dünyaya kısmen de olsa düzen geliyordu. Batı’da kurulan bu devletler kendi toprakları üzerinde tam egemenlik kurmuş böylece güç ve yönetim açısından mutlak iktidara sahip olmuştur (Poggi, 2012: 113). Bu şekilde gelişimini tamamlayan devletleri Poggi düalist değil monist devletler olarak tanımlamaktadır

Bu dönemde ulus-devlet sayısının artmasında bürokratik kamu hukukunun gelişerek genel hukuk kuralları arasında kendine yer bulması da etkili olmuştur (Poggi, 2012: 108). Bu yeni hukuk kavramıyla birlikte dayanağı hukuk olan devletler ortaya çıkmıştır. Ancak aynı dönemde Avrupa’da ülkeler arasında farklılıklar olduğu gibi dünyanın geri kalanında da Avrupa’nın oluşturduğu devlet yapılanmasından oldukça uzak uygulamalar hala mevcudiyetini korumaktaydı. Zira 19. yüzyılda Batı’da modern devletler kendini gösterirken birçok Doğu ülkesi henüz bu aşamaya geçememiştir. Çünkü Batı’da ulus devletlerin oluşumu aydınlanmanın getirdiği evrenselliğe karşı bir tepki olarak ortaya çıkarken Doğuda ve özellikle üçüncü dünyada kolonyalizmin göstergesi sayılmıştır (Durgun, 2014: 133).

Modern devletler meydana gelirken beraberinde bazı iç istikrarsızlıklar da getirmiştir. Bu istikrarsızlıkları “milliyet” ile ülkelerin “doğal sınırları” daha da artırmıştır. O dönemde bir devletin siyasi sınırı, o ulusun her birini içine almayabilir ya da tüm ulusun yanında yabancıları da kapsayabilirdi. Bazen de bir ulus yabancı unsurlarla karışmadan, birden çok devletin sınırları içinde yaşayabilirdi (Gellner, 2006: 71). Doğal sınırlar ise devlet açısından bütünlük ve kaynaşmışlık hissi vermekteydi. Doğal sınırlara sahip olmak devletlere kendi sınırları dışında egemenlik iddiası veriyordu. Dolayısıyla kendileriyle aynı milliyetten olan insanların kendi ırkından gelmeleri sebebiyle kendilerine katılmasını isteyebilirdi (Poggi, 2012: 112). Zira Hitler İkinci Dünya savaşına giden süreçte bazı sınır komşuları içinde Alman milliyetinden insanlar yaşaması ve doğal sınırlarında olduğu gerekçesiyle işgal etmiştir. Bu dönemde Avrupa böyle bir süreçten geçerken neredeyse dünyanın geri kalanı Avrupa’nın sömürgesi altında modern ve egemen bir devlet olmanın çok ötesindeydi. Ayrıca ulusu yöneten siyasiler ulusun çoğunluğundan farklı bir ulusa aitseler bu durum sorunlara yol açabiliyordu. Böyle bir durum ancak ulusal toprakların imparatorlukça yönetildiği veya yabancı bir grubun hâkimiyet kurması sonucu ortaya çıkmıştır (Gellner, 2006: 71).

19. yüzyıl boyunca tüm devletler bilinçli bir şekilde ulus-devlet inşa etmeye çalışırken bu çabalar bazen meydan okumalarla da karşılaşmıştır. Bu dönemde sadece uniter devletler değil federal devletler de ortaya çıkmıştır. Federal devletler de üniter devletler gibi birlik ilkesiyle yönetilmiştir. Bu arada lehçeler ve azınlık dilleri gelişen ulusal eğitim sistemi sayesinde zayıflamış, millî tarih ve millî coğrafya gibi derslerle öğrencilere daha önce adını bilmedikleri yabancı hanedanlıkların ve devlet adamlarının başarıları, toprakları ve ülkenin bir ucundaki yerler öğretilmiştir (Poggi, 2012: 115). Ulus-devlet öncesi dönemlerde varolan kültürel heterojenlik bu faaliyetlerle birlikte yerini daha homojen bir yapıya bırakmıştır. Yerel kimlikleri olan insan kimlikleri ulusal devletin inşasıyla birlikte temelinden sarsılmış, onların bu var olan yerel kimlikleri dönüşüm esnasında ulusal kimliğe bağlı ikincil özellikler olarak yeniden biçimlenmiştir (Thiesse, 2010: 151-152). Ancak bazı durumlarda yerel kimliklerin ana unsurlara entegrasyonunda sorunlar baş göstermiştir. Özellikle bu yerel kimlikler ya da etniler uluslararası sistemin ya da bağlı devletlerin zayıfladığı durumlarda başta bağımsızlık olmak üzere çeşitli isteklerde bulunmuşlardır (Durgun, 2014: 127). Bu ise iç savaşımlara, düşmanlıklara, terör saldırılarına davetiye çıkarmıştır.

Öte yandan Poggi'ye (2012: 119) göre modern devletler kendiliğinden büyüyerek oluşmuş yapılar değil, bilinçli bir şekilde inşa edilmişlerdir. Ayrıca devlet eski Yunan Polis devletlerinde olduğu gibi toplumla özdeş yapılar da değildir. Artık insanların devletin varlığı ve refahı için kendilerini feda etmeleri lidere şahsi bağlılıkla sağlanmıyordu. Devlete yurttaş olabilmek için genel itibarıyla ona ait topraklarda doğmuş olmak yeterli iken, Rousseau'nun (1987: 25) tabiriyle devletin de üyelerin her birinin canını ve malını savunarak, herkesin birbiriyle eşit olduğu bir toplum inşa etmesi gerekli olmaya başlanmıştır.

Sonuç olarak ulus devlet siyasi ve kültürel olarak birliğini sağlamış dışa karşı tek ve tam yetkili bir erk olarak tarihsel bir sürecin sonucunda oluşmuştur. Böylece ulus-devlet hem ülke içinde hem de dışında halkın tek temsilcisi olmuştur. Bunu yapmak için de devleti oluşturan tüm ulus milli eğitim sistemine dahil edilerek eğitilmiş, ortak bir vatandaşlık bilinci kazandırılmaya çalışılmıştır. Ulus-devleti oluşturan ulusların bilinçli bir şekilde inşa edilmesini sağlayan bu faktörler ise bir sonraki başlıkta detaylı bir şekilde alınmıştır.

1.2.3. Ulusal kimlik ve vatandaşlık

Kadıoğlu'nun (2012a: 22) tabiriyle modern topluluklarda bireyler varlıklarını koruyabilmek için ulusal kimliklere sığınmışlardır. Milliyetin de karşılığı olan ulusal kimlik aynı zamanda Kadıoğlu'na göre vatandaşlığın da tanımlamasıdır. Buna benzer benzer şekilde Habermas da (1995: 334) ulusal kimliğin, vatandaşlığı belirleme biçimi olduğunu öne sürmüştür. Kadıoğlu vatandaşlık ile ulusal kimlik ya da milliyetin eş anlamlı olarak algılanmasının sebebini Fransız ulusal bağımsızlık mücadelesine dayandırmaktadır. Ona göre Fransız devrimi döneminde ulus kavramı, devlet egemenliğinin temeli olarak karşılık görmüştür. 1789 İnsan Hakları Beyannamesinde egemenliğin temel dayanağı "ulus" olarak kabul edilirken, "halk" uluslaşmaya başlamıştır. Ulusal kimlik bilincine ve ulusa karşı sorumluluklarının farkındaki kişilere de "vatandaş" denilmeye başlanmıştır (Kadıoğlu, 2012a: 22). Dolayısıyla modern vatandaşlığın miladının Fransız devrimi olduğu kabul görmektedir. Çünkü vatandaşlık Fransız devriminin tetiklediği milliyetçilik akımıyla Avrupa'da başlayan ve daha sonra doğuya yayılacak olan milliyetçilik akımlarının etkisiyle gelişmiştir. Modern anlamda vatandaşın ortaya çıkmasını kırsaldan şehirlere yapılan göç ile ilişkilendirmek doğru olacaktır. Şehirlere göçün artmasıyla birlikte 18. yüzyıl boyunca şehir bireylerin özgür kimliklerinin ifade edildiği yer olurken aynı zamanda feodal yapıların dağıldığı yer olmuştur. Böylece vatandaşlık feodal düzenden kapital sisteme doğru evrilmeye başlamıştır. Bunun yanında vatandaşlık kavramı, bir taraftan insan haklarına doğru gelişini sürdürürken, öte yandan kimlik siyaseti sebebiyle daralmaktadır (Kadıoğlu, 2012b: 169-170).

Her şeyden önce ulusal kimliğin bir soy kimliği olmadığı bunun yerine kendine özgü özellikler taşıyan bir kimlik olduğunu belirtmek gerekmektedir (Greenfeld, 2017: 32). Örneğin Fransa'da doğmuş, orada yaşayan ve Fransızca konuşan birisi, düşünüldüğünün aksine, taşıdığı bazı özellikler sebebiyle bir asilzade olarak kimliklendirilebilir. Dolayısıyla bu kişinin taşıdığı kimliğin etnik kökeniyle herhangi bir bağı yoktur. Keza Britanya'da doğmuş ve İngilizce konuşan birisinin Hristiyan kimliği daha baskın olabilir. Bu yüzden Greenfeld (2017: 45) her bir kimliğin fikrîsel manzume ve kurgulanmış simgelerden ibaret olduğunu ifade etmektedir.

Bunun yanında milli kimliğin üç unsuru vardır. Birincisi; "millî" kimliğin politik bir toplumu gerektirmesidir. Böyle bir topluluk ise toplumun tüm bireylerine uyulması gereken kanunlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla millet aynı devlet içinde ortak kurumsal ve kanunsal nizamla uyan insanlar grubu olarak tanımlanır (Smith, 2017: 24). Bu bağlamda milletler, üzerinde yaşadığı topraklarda kendileri olmaktadır. Ancak bu topraklar sıradan topraklar

değil, yurt olan topraklardır. Yurt olmasını, halkın nesiller boyu birbirleri üzerinde, iç içe geçen etkileri sağlamıştır. Yurt ataların ve kahramanların savaştıkları yerler olup nehirleri, gölleri, vadileri, dağları, akarsuları ve yaylalarıyla kutsal hale gelmiştir (Smith, 2017: 25).

Millî kimliğin ikinci unsuru üzerinde yaşayanlar için kutsal kabul edilen, yaşamla bütünleşmiş, korunması gereken hatta uğruna gerektiğinde ölünecek yer ya da mekân olan vatandır. Yani devleti yönetmek için egemen bir otorite bulunduran bir toplumdur. Bunun için tüm toplumun uyacağı müşterek bir düzenleyici kurumlar gerekmektedir. ABD ve Hollanda uygulamaya koyduğu bildirgelerle bunun en iyi örneğini oluşturmaktadırlar (Smith, 2017: 26). Üçüncü unsur olarak milletler, halkı bir arada tutmayı sağlayan bir anlayış, irade, duygu ve düşünce ile ortak kültüre ve ideolojiye sahip olmalıdır. Ortak bir kültür oluşturma ise kamusal eğitim sistemi ile kitle iletişim araçlarının yapması gereken unsurlardandır (Smith, 2017: 27).

Ancak yapılan bu tanımlamalar genel itibarıyla Batı'da oluşan milli kimlik modelini yansıtmaktadır. Bu modelde millet; müşterek bir geçmiş, siyasi topluluk, bu topluluğun yasal eşitliği, ortak kültür ve ideoloji, mitler ve sembollerle birbirlerine bağlanmıştır. Bu unsurlar genel olarak Batılı millî kimlik tasavvurlarında kullanılırken Doğu tipi kimlik oluşumunda da bunun gibi unsurlardan yararlanılmıştır. Ancak Doğu kimliklerini sadece Batı merkezli yaklaşımlarla açıklamak da yetersiz kalmaktadır. Bu dönemde Batı Avrupa'ya benzer şekilde Avrupa'nın doğusu ve devamındaki Asya coğrafyasında farklı bir millet modeli ortaya çıkmıştır (Smith, 2017: 28). Bunu Smith "etnik" millet olarak tanımlarken, Doğu tipi milli kimlikte "doğuştan" bir topluluk fikri öne çıkmıştır. Özellikle de eski dönemlerde insanlar geldikleri ya da ait oldukları kökenleriyle, dinleriyle kendilerini kimliklendirmeyi tercih etmişlerdir. Buna örnek olarak Osmanlı'daki Sırp, Bulgar ve Rum Ortodoksların durumları verilebilir. Kendi kimliklerini önce din üzerine inşa ederek muhafaza etme yöntemini seçen bu milletler daha sonra Batı tarzı modern millet bilincini elde etmeye gayret etmişlerdir. Ayrıca Osmanlı gibi bazı doğu toplumlarında millet kimliği; dinin, manevi özünü muhafaza ettiği için kimlik içeriği farklı bir millet ortaya çıkmıştır. Bu "cemaat" şeklinde olan güçlü bir millet şeklidir (Karpas, 2011: 9). Osmanlı'nın millet sistemi olarak adlandırdığı bu yapıda din merkezli bir bakış açısı mevcuttur. Sadece Müslümanlar değil Ermeniler, Rumlar, Yahudiler de birer Osmanlı milletidir. Osmanlı'nın son dönemlerinde bu Müslüman milleti değişime uğrayarak kendi kurallarına uygun olarak Türkleşmeye başlamıştır. Normal bir şekilde devam eden bu millet olma süreci devlet müdahalesiyle gitmesi gereken yolun dışına çıkmıştır. Çünkü Türklerin Anadolu ve Rumeli'ye gelişleriyle birlikte kurduğu medeniyet bir tarafa bırakılarak Orta Asya kökeni ön plana çıkarılmıştır. Ama Osmanlı kendi kültürü ve diline bağlı kalarak bir nevi Doğu Roma İmparatorluğunun devamı olan ülkedir. Bu miras hem Batı'ya hem de Doğuya (Safaviler) karşı korunmuştur (Karpas, 2011: 14). 19. yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan yeni orta sınıf geleneksel kimlik ve kültürünü modern zamana uydurmaya çalışıp hak talebinde bulunduğu zaman karşısında devlet gücünü bulmuştur. Devlet topluma egemen olmak için kendi görüşüne uygun millet oluşturma çabasına girmiştir. Geleneksel değerlerin bir kenara bırakılmasıyla sadece maddi yönleri öne çıkan pozitivist bir ideoloji haline gelen milliyetçilikle birleştirilen millet inşa edilmeye çalışılmıştır. Pozitivist bir millet kavramına karşı çıkan dini kesim ise klasik millet kavramının maddi öğelerini reddederek sadece din üzerine millet inşa etmek istemişlerdir. İşte bunlar bu sürecin normal işlememesine yol açan faktörler olmuşlardır (Karpas, 2011: 15).

Batılı millet modelinde birey kendi isteğiyle herhangi bir millete ait olabilirken Batılı olmayan modelde böyle bir müsamahaya yer yoktur. Birey yaşadığı topraklarda hayatına devam etsin ya da etmesin doğal olarak doğduğu toprakların bir bireyi olmak zorundadır.

Dolayısıyla Doğuda milletler aynı geçmişe sahip bir soyun devamıdır (Smith, 2017: 29). Bu konudaki en iyi örneklerden birisi Ermenilerdir. Diasporanın da etkisiyle herhangi bir Ermeni dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın Ermeni kimliğini ölene kadar taşımaktadır. Yine buna benzer bir örnek Orta Doğu'dan verilebilir. Orta Doğu'da (S.Arabistan) çöllerde yaşayan Bedeviler yalnızca gerçek kan bağı ile birbirine bağlanmakta ve aşiret kimlikleri öne çıkmaktadır (Braudel, 1996: 75).

Dolayısıyla Batılı olmayan yani Doğu modeli kimlik tipinde ülkeden ziyade soyun öne çıktığı görülmektedir. Özellikle bununla bağlantılı olarak Orta Doğu'da ve Asya'da yerli entelektüellerce çetelesi tutulan soy ve kökenle gurur duyulur. Örneğin Müslüman toplumlardaki elitler kendi soylarını peygambere dayandırırken Orta Asya'da ise soy Cengiz Han'a dayandırılarak meşruluk kazanmaktadır (Gellner, 2006: 149-150). Buradaki önemli husus, milletlerin köklerinin aynı ecdada götürülmesidir. Özellikle Orta Doğu'da Batı'ya göre çok farklı dinamikler devreye girmektedir. Zira Batılı ülkelerde ve bu ülkelere karşı çıkan Rusya gibi ülkeler nihayetinde Hristiyan'dı. Oysa Orta Doğu'da dünyanın birçok yerine göre derin kültürel farklılıklara (kavmiyetçilik, mezhepler, tarikatlar vb.) sahiptir. Her şeyden önce Orta Doğu'da iki büyük dini cemaat olan Müslümanlar ve Hristiyanlar yüzyıllardan beri karşı karşıya gelmektedir. Bunun yanında Orta Doğu toplumlarında Batı'ya göre geri kalmışlık duygusu hakimken, ezici bir şekilde Müslümanlık (doğululuk) duygusu bölgenin siyasi düşüncesinde etki bırakmıştır (Öğün, 1995: 143). Ayrıca Orta Doğu'da sosyalizm gibi ideolojik düşünceler Batı'ya göre daha geç, yani modernizasyon süreçlerinde tam olgunlaşmadan ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Orta Doğu ideolojik dünyası Batı'daki orijinalinden sapmıştır. Örneğin Orta Doğu'daki sosyalizm; sermaye birikiminin tamamlanmadığı, tam bir endüstrileşmenin sağlanamadığı ve modern kurumların inşa edilemediği bir çevrede ortaya çıkmıştır. Bunun yerine geleneksel yapılar üzerinden kalkınma problemi üzerinden kendini inşa etmiş ve bu sebeple üçüncü dünyacılıkla yoğrulan popülist bir yerel anlayışa evrilmiştir. Bu çerçevede sosyalistler Batı karşıtlığı üzerinden kimliklerini oluşturmuşlardır. Hatta Orta Doğu'da anti-empyralist çizginin dışında bir sosyalist hareket de yoktur. Bu yüzden ezilen halk söylemi Orta Doğu sosyalist hareketinin ve bağımsız Orta Doğu devletlerinin vazgeçilmez söylemidir. Orta Doğu'da muhafazakârlık da Batı'dan farklıdır. Nitekim Orta Doğu'da muhafazakârlık söylemi kullanılmasına rağmen bunun dayandırılacağı kurumsallaşmış (Batı'da Kilise ve din gibi) bir yapı, aristokrasi ya da Kilise gibi Camiler yoktur. Bu bağlamda Orta Doğu'da muhafazakâr kesim milli değerler adına moderniteye karşı çıkarlar ve bu değerler zaman içinde anlamını kaybettiği için de yavanlaşır ve hatta çoğu zaman anlamını yitirirken ne anlama geldiği kavranılmaz bir hale gelir (Öğün, 1995: 144-146). Yine Orta Doğu'da ulusal bütünleşmeyi sağlayacak etkenler oldukça azdı. Orta Doğu'da büyü-lü-dinsel bir dünya ile yerel toplulukların izole hayatı, yerel kabilelere, mezhepler ve tarikatlar ile birlikte yüzyıllar içinde birçok alt kültürel kimlikler türemiştir. Bunun için İslamcılar İslamiyet'i saflaştırarak milliyetçiliğe alternatif bir ideoloji geliştirmeye çalışmışlardır. Ancak Batı'yı yakından gören Arap entelijensiyası milliyetçilikten etkilenerek kendi milliyetçiliklerini oluşturmaya çalışırken, daha dinsel bir çevreden gelen entelijensiya ise daha yerel bir anlayışla İslami milliyetçiliği ortaya çıkarmaya başlamıştır. Fakat Orta Doğu'da milliyetçilik tam olarak başarılı olamamıştır. Bunun altında ise milliyetçi projeleri hayata geçirecek olan araçlar ile modernizasyonun meşruluğunu belirleyen dinamiklerin örtüşmemesi yatmaktadır (Öğün, 1995: 150-155). Ayrıca bunda İslamiyet'teki ümmetçi anlayışın ulus-devletlerden her zaman daha ön planda olması etki olmuştur (Huntington, 2015: 258).

Buna ek olarak Batı'da herkes için aynı sorumluluklar yükleyen yasalara bağlılık ve kurumsallık etkiliyken, etnik modelde yani Doğu tipi milli kimlikte halk, milliyetçi

amaçların nesnesidir (Smith, 2017: 29). Dolayısıyla Batı kimliğinde önemli bir işlevi olan kanun ve nizamlardan oluşan hukuk Doğu tipi kimlikte yerini yerel değerlere bırakmıştır (Smith, 2017: 29). Yine Batı'da milletin en belirgin özelliklerinden birisi etnik ve dini özelliklerin kişi hakkı olarak kanunlarla garanti altına alarak birbirinden ayrılmasıdır (Karpat, 2011: 9). Doğu'da ise şecerecilik ve soy bağları öne çıkmaktadır. Doğu'da bir başka sorun ise Batı'da bulunan Almanya, Fransa ve İngiltere gibi çekirdek ülkelerden Doğu'nun yoksun olmasıydı. Özellikle Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasından sonra İslam coğrafyasında çekirdek devlet eksikliği ile Güney Amerika'da ve Afrika'da batıdakiler gibi sağlam bir geçmişe sahip devlet bulunmayışı bu coğrafyalarda ulusal kimlik inşasını zorlaştırmıştır. Bunun sebepleri arasında elbette Batı emperyalizminin de etkisi vardı. Nitekim Batılı emperyal güçler Afrika'dan Asya'ya, İslam coğrafyasından Latin Amerika'ya dünyanın büyük bölümünü kendi aralarında paylaşmışlardı (Huntington, 2015: 191).

Bu iki milliyetçilik tipi bugün de dünyanın pek çok yerindeki derin ayrımı yansıtmaktadır. Aslında her milliyetçilik kendine münhasır öğeler içerir. Bazen sivil milliyetçilikler, bazen territorial milliyetçilikler bazen de etnik ve yerli unsurlar ön plana çıkmaktadır. Örneğin Jakoben dönem Fransız milliyetçiliğinde sivil ve territorial unsurlara gönderme yapıp, Fransız yurttaşlarının kardeşliği ön plana çıkartılırken, aynı zamanda Fransız kültürünün saflığına vurgu yapılan ve dilin ön plana çıktığı milliyetçilik modeli oluşturulmuştur. Bu sivil milliyetçilik kavramına göre doğuştan kazanılan öğelerin hiçbir önemi olmayıp, zaman içinde bireylerin kendi istek ve iradesiyle oluşturulmuştur (Alakel, 2011: 6). 19. yüzyıl başlarında kültür üzerinden milliyetçiliği tanımlayan Fransa, millete dair daha etnik nitelikli düşünceler yansıtmış daha sonraları Jakoben dönemden farklı ideallerle yoğrulmuştur. Sağcı monarşi, sivil ve territorial milliyetçiliklerin aksine, jeneolojik (soy bilim) ve yerel unsurları ön plana çıkartan kavramları savunur olmuştur. Ancak yine de her iki millet modelinde de ortak milli söylemler geliştirilebilmiştir (Smith, 2017: 30). Örneğin her ikisi de Fransa'nın "doğal" ve tarihî toprakları fikrini benimsiyorlardı. Ayrıca milli ülkünün ve tarihin öğretilmesi hususunda kitlesel bir milli eğitimi savunuyorlardı. Bunun gibi Fransızca'ya bağlılık hemfikir oldukları konulardandı. Dolayısıyla Fransa ve Fransızcanın tekliği konusunda herhangi bir çatışma da çıkmamıştı. Nitekim Fransa dilde tekliği sağlamak için dilsel çeşitliliği gericilikle suçlamış, dilde teklik Cumhuriyetçilik için vazgeçilmez bir unsur olarak ele alınmıştır (Brubaker, 2012: 75). İki milliyetçilik arasındaki farklılıklar bu hususların tarihsel içeriğiyle alakalı olan kısımlardı.

Ortaya çıkan bu duruma göre sivil, territorial ya da etnik milliyetçiliklerin arkasında farklı nitelikler ortaya çıkmaktadır. Buna göre milli kimliğe dair beş maddelik bir liste ortaya çıkartılabilir. Smith'in yaptığı bu listeye göre milli kimliğin temel unsurları şunlardır;

“Tarihî bir toprak/ülke, ya da yurt, ortak mitler ve tarihî bellek, ortak bir kitlesel kamu kültürü, topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler, topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi” (Smith, 2017: 32).

Bu tanımlamalar bile milli kimliğin çok karışık çok boyutlu aynı zamanda bir o kadar da soyut olduğunu göstermektedir. Çok boyutlu olduğu için hiçbir zaman tek bir unsura indirgenemez. Milli kimliğin bu şekilde tanımlanması onu devlete ait kavramlaştırmada ayırmaktadır. Smith'e (2017: 32) göre devlete dair bir kavramlaştırmaya gidildiğinde diğer toplumlardan farklılaşmış, özerk, belli bir toprak parçasında egemenliği elinde bulunduran ve bunu kamu vasıtasıyla uygulayan kurumlar olarak algılayabiliriz. Ancak millet, ortak bir yurdu ve belli bir tarihi kültürü paylaşan herkesi hem siyasi hem de kültürel olarak birleştiren unsurdur.

Her ikisi de yani hem millet hem de milli kimlik Smith'in tabiriyle tarihi toprağa ve ülkeye atıfta bulunmaktadır. Ayrıca demokrasilerde olduğu gibi halkın mutlak egemenliği her ikisinin temel yapıtaşıdır. Dolayısıyla millet ve milli kimlik kavramları arasında bazı ortak yönler bulunmaktadır. Özetle millî kimlik ve millet her yönüyle kompleks kavramlardır. Bu bağlamda milli kimlik birbirleriyle bağlantılı ve iç içe girmiş bir şekilde territorial, dinsel ve dilsel, etnik ve kültürel, ekonomik ve siyasî pek çok unsuru bulunduran yapılardan oluşmaktadırlar. Ancak yukarıda tartışılan bu yaklaşımlardan şu sonuç çıkmaktadır. Üzerinde anlaşma sağlanmış tek bir millet, milliyetçilik tanımı ve yaklaşımı bulunmamakta, kavramlar tartışılmaya devam etmektedir.

1.2.4. Ulus inşası

Ulus inşası, ulus oluşturma, ulus yaratma anlamlarına gelen sosyolojik bir kavramdır. Hippler (2007: 11) ulus inşası kavramını çok uzun bir tarih içinde başlarda sadece gevşek bağlarla bağlı toplulukları ortak bir toplum haline getirmek için yaşanan sosyo-politik süreç olarak tanımlamaktadır. Berting (2018: 94) ise ulusal kimlik inşasının diğer milletlerle aradaki farkların vurgulanması, benzerliklerin göz ardı edilmesi şeklinde dışlayıcı bir şekilde oluşturulduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda öncelikle ulusal özgünlüklerin tanınması gerekmekte, Germen bölgelerinde olduğu yanlış kültürel miras (Grek kültürü) reddedilmeli ve ben/biz-onlar ayrımı yapılarak öteki üzerinden ulusal kimlik şekillendirilmelidir (Berting (2018: 95).

Ulus inşa edilirken Aktürk (2015: 7) devletlerin tek etnili, çok etnili ve anti-etnik olmak üzere üç farklı etnisite rejimi geliştirdiğini iddia etmektedir. Eğer bir devlet Almanya ve Japonya örneğinde olduğu gibi tek bir etni üzerinden vatandaşlık politikası geliştiriyorsa tek etnili bir rejimden, Hindistan ve Kanada gibi çok etnili bir yapıya sahipse ve bunları vatandaş olarak kabul ediyorsa çok etnili, Fransa gibi farklı etnik yapıları vatandaş olarak görse de bunların kamusal alanda haklarını ifade etmelerine müsaade etmiyorsa anti-etnik bir rejimden bahsedilebilir. Bu rejim tipinde etnik kimlikler asimilasyon süreci sonunda yerini ulusal kimliklere bırakacağı değerlendirilmektedir (Aktürk, 2015: 15). Keza yukarıda da bahsedildiği gibi Fransa bu tarz politikalar sonucunda ulus-devlete dönüşmüştür.

Ulusların büyük çoğunluğu İngiltere ve Fransa gibi devletleri kurulduktan sonra inşa süreci başlatmıştır. Nitekim Umut Özkırmılı da ulusların sonradan inşa edildiğini ortaya koymakta ve ona göre her vakada farklı nesnel faktörler devreye girmektedir (Kişisel görüşme, 14 Eylül 2021). Genellikle siyasi yöneticiler ve aydınlar tarafından bazı mitler, semboller yardımıyla oluşturulur. Bu kullanılan unsurlar birçok ülkede benzerlikler taşımaktadır. Neredeyse hepsi dile ve kültüre, dine, tarihe ve tarihi kahramanlıklarına, anılara, kurucu atalarına, mitlere, doğasına gönderme yapmaktadır. Din, dil ve kültürün yanı sıra bazı zamanlar özellikle çok kavimli toplumları hızlıca birleştirebilmek için devletler kuvvet kullanımı dahil bazı maddi teşvikleri de tercih etmişlerdir (Hippler, 2007: 16). Bunun yanında birçok devlet birbirine benzer ulus inşa ögesi kullansa da her ülkenin kendine özel dinamikleri sebebiyle bu öğelerden birisi daha ön plana çıkmıştır. Örneğin İspanya'ya bağlı özerk bir bölge olan Katalonya'da dil, Katalonları İspanyollardan ayırırken, Polonya'da ya da İrlanda'da din yani Katolik olmak ana ulus inşa edici unsur olmuştur. Öte taraftan modern Türkiye kurulurken din karşı konulamaz bir olgu olsa da Türklük üzerinden ulus inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu yüzden her ülkede farklı bir öğe ön plana çıkmış dolayısıyla da her yerde farklı bir durum oluşmuştur (Umut Özkırmılı, kişisel görüşme, 14 Eylül 2021).

Ulus inşa sürecindeki amaç bağımsızlık elde edilmesi dahil ulusal bütünleşme ile birlikte ulusal kimlik duygusunu geliştirerek etno-kültürel farklılıkları ortadan kaldırmaktır.

Böylece halkın bağlılığı en alt birimlerden merkezi devlete aktarılarak, devletin tek bir ulusal kimlikle tanımlanması sağlanacaktır (Kurubaş'tan aktaran Durgun, 2014: 130). Bunun için ülkenin her tarafına yayılmış milli eğitim politikaları uygulanarak vatanseverlik duygusu aşılarmaya çalışılmıştır. Örneğin Fransa 1800'lerin ikinci yarısından itibaren milli eğitim müfredatlarına medenilik dersini koyarken, Belçika'da 1860 ve 1878'de çıkartılan yönetmeliklerle yurttaşlık eğitimi ilk kademe okullarında tüm çocuklar için zorunlu hale getirilmiştir. Buna benzer şekilde 1873 yılında İsviçre'de, 1875 yılında da Almanya'da yurttaşlık bilinci üzerine dersler eğitim müfredatına dahil edilmiştir (Üstel, 2008: 16). Ancak bu konuda en başarılı ülke Fransa olmuştur. Çünkü Fransa, Cumhuriyetin ve anayasanın özümsemesi için belli başlı mitler ve semboller üzerinden milliyetçilik duygularının empoze edilmesi için okulları siyasi bir araç haline getirmiştir (Üstel, 2008: 17). Bunun yanında devletin resmi dili herkese okullar aracılığıyla verilmeye çalışılırken resmi devlet tarihi de öğrencilere öğretilmiştir. Böylece aynı yöne bakan kendine münhasır vatandaş oluşturulmaya çalışılmaktadır. Buna ek olarak insanların kendisine aidiyet duyacağı ulusal marşlar, bayraklar, sembolik hayvanlar, folklor, kıyafet ve yemek kültürü de oluşturulan sembollerdendir. Bu şekilde kendi kimliğini kurgulayan ulus diğer uluslardan birtakım farklılıklarla ayrılmış olur.

Ancak bazı ülkelerde kendi özel durumları sebebiyle din, dil, ırk gibi öğeler haricinde daha farklı ulus inşa etme araçları ve sembolleri de kullanılmıştır. Örneğin Rusya için en önemli kimlik inşa edici unsurlardan birisi Batı karşıtlığıdır. Tarihte birçok kez Avrupa işgaline uğrayan Rusya için Batı bilinçaltındaki en önemli düşmandır. Bu sebeple Rusya örneğinde olduğu gibi ülkelerin kimlik inşa edici unsurlarının kendine özgü anlamları vardır. Buna benzer şekilde İngiltere'de kraliyetle birlikte parlamento da ulusal birliğin ifade edildiği yer olarak ulus inşasında önemli rol almıştır. Parlamento'da imparatorluğun her bir ferdi doğrudan ya da delege aracılığıyla temsil edilebildiği için bu kurumlar sayesinde İngiltere'de ulus düşüncesi somutlaşmıştır (Schulze, 2005: 123). Dolayısıyla her milletin tarihi, tecrübeleri ve geçirdiği evreler birbirinden farklıdır. Bu sebeple aidiyet hissetmeleri, ulus inşa etme süreçleri ve aşamaları da farklı olacaktır (Karpas: 2011: 12; Umut Özkırımlı, kişisel görüşme, 14 Eylül 2021).

Bazı durumlarda da dış etkenler ulus inşasını önemli derecede etkilerken, bazı durumlarda ulus inşasının kendisi stratejik siyasi amaçlar için kullanılmıştır. Örneğin kriz önleme ve çatışma sonrası politikaların bir ögesi olarak yeniden inşa edilmeye çalışılan toplumlarda tartışılan ulus inşasına, bazen de bir başka ülkenin hem içindeki hem de hegemonik bölgesindeki toplulukların bağımsızlığını kazanması için başvurulmuştur (Hippler, 2007: 19). Özellikle Soğuk Savaş'ın en hararetli olduğu 1950'li yıllarda Doğu-Batı çatışmasında yerini alan ulus inşası, Sovyetler Birliğinin üçüncü dünyadaki etkisini durdurmak için Batı'nın önemli stratejilerinden birisi olmuştur. Böylelikle ulus inşası üçüncü dünyada bağımsızlıklara giden yolu açmış oldu. Bunun için ise bu devletlere Batı tarafından kurumsal, ekonomik, sosyo-kültürel ve altyapı programları yardımı yapılmıştır (Hippler, 2007: 10).

Bununla birlikte ilk ulus inşa örnekleri 19. ve 20. yüzyıllarda diğer birçok siyasi ve toplumsal konularda olduğu gibi Avrupa'da görülmüş ve Avrupa siyasetine damgasını vurmuştur. 18. yüzyıldan itibaren başlayan bu süreç o dönem için sıra dışı bir fikirdir. Çünkü Avrupa'nın son iki yüz yılına damga vurarak toplumsal dönüşüme neden olmuştur. 20. yüzyıla gelindiğinde ise ulus devletler ve ulus inşası devlet örgütlenmesinin tek meşru modeli haline gelmiştir (Thiesse, 2010: 175). İlk önce Batı Avrupa ulus inşa sürecinin öncüsü ve merkezi olmuş, buradan da tüm Avrupa'ya, Doğu'ya ve üçüncü dünyaya yayılmıştır. Özellikle ulus inşasının temelinde yer alan askeri, teknolojik ve ekonomik faktörlerdeki gelişmelerin etkisiyle İngiltere, Fransa ve İspanya'da milli oluşumlar kendini

gösterirken diğer ülkeleri de derinden etkilemiştir. Hatta Fransa'da ortak bir ulus inşasına yönelik faaliyetlerin temelleri diğer ülkelere göre çok daha eski zamanlara yani Kral IV. Henri dönemine kadar uzanmaktadır (Ağaoğulları ve diğ, 2009: 335-336). Ulus inşasını başarıyla gerçekleştiren Fransa Türkiye gibi ülkeler tarafından da örnek alınmıştır. Kuruluş yıllarında Türkiye Fransız tipi ulus-devlet modelini benimsemiştir. Aktürk'e (2018: 81) göre bunun en büyük sebebi cumhuriyeti kuran elitlerin Fransız siyasi düşünce sisteminden etkilenmiş olmalarıdır. Zira bu elitlerin çoğunluğu Hint entelijansiyasının İngiltere'de eğitim almış olması gibi ya Fransa'da eğitim almış ya da Fransızca bilen veya Fransız kültürünün hakim olduğu okullarda okumuştur. Ancak Türkiye, aydınlanma felsefesinin olmayışı sebebiyle Fransız geleneğinden de ayrılmıştır (Kadioğlu, 2012b: 179-180). Her şeyden önce Türkiye'de toplumun modernleşmesi, sosyal ve siyasi hakların kazanılması Fransa'da olduğu gibi halk tarafından değil cumhuriyeti kuran aydın kesim tarafından yukarıdan aşağıya doğru empoze edilmiştir. Nitekim Feroz Ahmad da Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun küllerinden doğmadığını Kemalist aydınların zihinlerde kurulduğunu ve bu sürecin devam ettiğini saptamıştır (Keyman ve İçduygu, 1998: 170). Bunun yanında Kadioğlu (2012b: 173) Türkiye'nin Fransız milliyetçiliğinin yanı sıra Alman milliyetçilik düşüncesinden de etkilenmiş olduğunun altını çizmektedir.

Öte yandan bir başka Avrupa ülkesi İspanya'da ulus-devletin ilk izleri Kastilya ve Aragon krallıklarının birleşmesine kadar götürülebilir. Zira 1492 yılında Kraliçe İsabella ve Kral Ferdinand evlenmişler, böylece günümüz İspanya'sı ortaya çıkmaya başlamıştır. Aynı zamanda İspanya'nın güneyindeki Sevilla gibi şehirlerin Araplardan arındırılması ve Granada'nın tamamen kontrol altına alınması ile yaklaşık 200 bin Yahudi'nin İspanya'dan sürülmesi bu süreci geliştiren diğer etkenler olmuştur (Acemoğlu ve Robinson: 204-205). Nitekim 15. ve 16. yüzyılda tek bir İspanya değil İspanyalar (Katalanlar, Basklar, Aragonlar vb.) vardı. Ancak Fransa ya da Almanya gibi homojenize bir İspanya'dan bahsetmek mümkün değildir. İspanya bugün 17 özerk bölgeden oluşurken özgürlüğüne düşkün Basklar ve Katalanlar ayrılıkçı politikalar izlemeye devam etmektedir (Güzel, 1993: 39).

Ulus inşasını etkileyen en önemli hususlardan birisi Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi yurttaşlık bilincinin gelişmesi olmuştur. Zira yurttaşlık haklarının bilincine varılması, ülkelerin bir noktasından diğer bir noktaya ulaşımın kolaylaşması, devlet sınırlarının kontrolü gibi faktörlerle birçok grup yasal siyasi alanın içine dahil edilerek devlet ile aralarında güçlü bağlar kurulmuştur. Günümüze kadar uzanan bu süreç İngiltere, Fransa ve İspanya gibi ulus inşasına öncülük eden ülkelerin milli hissiyatlarını yansıtan toplumsal simgelerini ortaya çıkarmıştır (Smith, 2017: 99). Aslında ulusal kimlik oluşturulması sürecinin Avrupa'da yayılmasının sebebi aynı zamanda bir rekabetin de ürünüydü. Özellikle karşılıklı yoğun münasebetler sebebiyle başka bir ulusun yaptıklarına bakan devletler ulusal miraslarının ve zenginliklerini kendi halkına göstererek yaptıklarını ön plana çıkarma gayreti içinde olmuşlardır (Thiesse, 2010: 156). Bununla birlikte ulus inşa sürecinde genel olarak entelektüeller, sanatçılar, yazarlar önemli öncül çalışmalar yapmışlardır. Ayrıca gazeteciler, editörler, bilimsel kuruluşlar da önemli görevler üstlenmişlerdir (Thiesse, 2010: 155).

Dolayısıyla Avrupa'da ulus inşa süreçlerinde, kimlik şekillendirici etkenler olarak kullanılan unsurlar birbirine benzerdir. Her bir ulusun kurucuları, tarihi, önemli kişi ve kahramanları, dili, kültürü, anıları, mekânları, manzaraları, folklorü, geleneksel kıyafetleri, yeme içme kültürü ve semboller bu kimlikleri inşa edici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Ancak ulus inşasında bazen bunlardan birisi, bazen birkaçı bazen de hepsi ön plana çıkmaktadır. Örneğin Fransa ortak kültürü, İsviçre üç farklı dili ile ortak bir yurdu ön plana çıkararak ulus inşa etmeye çalışmıştır. Avrupa'nın doğusunda yer alan

Sırların ulus inşa süreci ise daha farklı faktörlerden etkilenmiştir. İlginç bir şekilde on dokuzuncu yüzyıl öncesinde Sırların milli duygularının oluşumunu Müslümanlar karşısında Hristiyan olması ya da Katolik komşularına karşı Ortodoks olmaları etkilememiştir. Onların milli duygularını Türklerin bozguna uğrattığı eski krallığın anıları, şarkıları ve kahramanlık hikâyeleri diri tutmaktadır (Hobsbawm, 1993: 97). Yine 19. yüzyıl başında Yunan milliyetçiliğinin savunucuları, ülke dışındaki eğitilmiş, yani klasik eğitim almış Yunanistan hayranlarını da cezbeden antik Helen'in muhteşem geçmişinden esinlenmişlerdir. Bağımsız ulus devleti kurmak için uğraşan bugünkü Yunanlılar, aslında İtalyanların Latince konuşmasından daha fazla eski Yunanca bilmiyorlardı. Konuştukları dil çağdaş Yunancadan başkası değildi. Pericles, antik İsparta ve Atina devletlerinin başarıları onlar için çok şey ifade etse de, neredeyse hiçbir şey anlatmıyordu. Çünkü eski antik zamanlardan duydukları ile kendi devirleri arasında bir ilinti kuramıyorlardı. Ama tüm bunlar, onları ulus inşa etmede Helen tarihinden esinlenmekten geri bırakmamıştır. İlginç bir şekilde kendilerini Bizans'ın mirasçısı, Müslümanlara karşı Hristiyan, Türklere karşı Romalı olarak konuşturmuşlardır (Hobsbawm, 1993: 98-99). Hem Avrupa hem de Asya çizgileri taşıyan modern Türkiye'nin millet oluşumunun temelinde ise başta dil olmak üzere Orta Asya'nın soy, şecere, siyasi ve idari özelliklerini ihtiva eden bir "Türk" olgusu yatmaktadır. Bunun yanında Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde ortaya çıkartılan ırksal olarak Türk olmayan fakat aynı dili ve kültürü paylaşan farklı etnik kökenden gelen milyonlarca "Türk" vardır (Karpas, 2011: 33). Ayrıca din ve Osmanlılık da modern Türk milletinin oluşumunda etki yapmıştır. Değişime uğrayarak dünyevilik özellikleri ön plana çıkan milletin durumuna göre şekillenmiş olan fakat temel felsefesi aynı kalan din, millet yapısının içindeki yerini almıştır. Dolayısıyla eski cemaat topluluğu millileşerek Türkleşmiştir. Fakat bu ırksal bir Türkleşme olmamış somut gelişmeler bu duruma getirmiştir (Karpas, 2011: 33). Özetle hem Sırlarda hem Yunanlılarda hem de Türklere görüldüğü üzere ülkeden ülkeye değişen birçok farklı faktör ve öge, ulus inşasını etkilemiştir.

Bununla birlikte ulusal kimlik inşasında kullanılan unsurlar bağlamında bazı Batı ülkeleri arasında keskin farklar da vardır. Bunun en güzel örneği kavramsal olarak literatüre de geçen Fransa ile Almanya modelleridir. Fransa genel olarak toprağa dayalı bir model oluştururken Almanya etnik temele dayalı kimlik inşa etmeye çalışmıştır. Özellikle Almanya, 2000 yılında yürürlüğe giren yeni vatandaşlık yasası ile bu yöntemden uzaklaşmaya başlamış olsa da (Kadıoğlu, 2012a: 45) tek bir etnin baskın olduğu bir ulus-devlet modeli olarak farklılığını ortaya koymaktadır (Aktürk, 2018: 82). Bu farklılıklar her iki ülkenin kendi iç dinamikleri ve milliyetçilik anlayışlarından kaynaklanmaktadır. Fransız ekolü evrenselci, akılcı ve devlet merkezli iken, Alman ekolü evrensel değerleri taşıyan değil organik, kültürel, dilsel ve ırksal olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir manada Alman ekolü aynı soydan ya da ırktan gelmeye dayanmaktadır. O nedenle Alman ekolünde ulusçuluk doğustandır ve aynı ülkede yaşayan ötekileri dışlayan bir anlam taşımaktadır. Ortak soy, ırk, etnisite, kan ve yüksek kültür Alman ekolündeki ortak niteliklerdir. Bu sebeple bu tarz ulus devletler homojenleşme istediği için birçok zaman kültürel asimilasyona, bu da yeterli gelmediği zaman etnik asimilasyon, etnik temizlik gibi yöntemlere başvurmuştur (Durgun, 2014: 135). Fransa etnik kökenden ziyade Fransa'da yaşayan ve Fransızca konuşan herkese vatandaşlık verme prensibiyle dilsel asimilasyon odaklı bir politika izlemektedir. Buna göre etnik temel değil, Fransızca konuşan ve Fransa'da yaşayıp seküler yaşam gibi cumhuriyetin değerlerini benimseyenlerin vatandaş olabileceği öngörülmektedir (Durgun, 2014: 136). Siyasi birliğe vurgu yapan Fransız geleneği (Özdoğan, 2000: 39) ulusal aidiyet için ırk, etnisite ve köken gibi kavramları dikkate almamakta, her türlü yerelliği aşma düşüncesindedir. Fransa'nın asimilasyoncu ulus-devlet inşa hedefine en önemli meydan okuma Almanya'dan gelmiştir. Almanya

birliğini sağladıktan sonra Fransa'nın aksine tek etnili bir model üzerinden ulus inşasına girişmiştir. Almanya'ya benzer şekilde Avrupa'da Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, İrlanda, Polonya ve Çekya gibi ülkeler sadece tek bir etni üzerinden ulus inşasını gerçekleştirirken diğer etnilerin kendini ifade etmesine izin vermekten de kaçınmıştır. Tek etnili Alman ulus-devlet modeli, özellikle Napolyon'un Avrupa'yı işgaline karşı bir tepki olarak daha romantik ve Fransa'nın emperyal politikalarına karşıtlık üzerinden inşa edilmiştir (Aktürk, 2018: 82; Brubaker, 2012: 77). Dolayısıyla Fransız karşıtlığı modern Alman milliyetçiliğinin oluşmasının temelini oluşturmuştur (Breuilly, 2020: 36). Bununla birlikte Prusyalı aydınlar 1806 yenilgisinin de etkisiyle Fransızlardan daha farklı bir yöntem izleyerek yukarıdan aşağıya bir ulus inşasına girişmişlerdir (Brubaker, 2012: 77). Bu anlamda Alman tarzı ulus modeli, kültürel bir grubun cisimleşmesi, doğal bir birliğin yansıması biçiminde tarif edilir. Kültürel ve organik olan bu ulus aynı zamanda romantizmin de mirasçısıdır (Durgun, 2014: 50; Özdoğan, 2000: 39). Alman anlayışında ulus kolektif bir bireydir ve Alman olma niteliği sayesinde kişi aynı zamanda bir insandır. Bu özellikleriyle Alman ulus anlayışı Orta Avrupa'nın kültürel ve siyasi coğrafyasının bir yansımasıdır (Brubaker, 2012: 81).

Fransız anlayışında ise bireylerin toplamı niteliğinde ulus kavramı öne çıkmaktadır. Fransızlar için kişi doğası gereği insan, rastlantısal olarak Fransız'dır anlayışı hâkimdir. Fransızlar için 1789'dan beri ulus kavramı ortak bir siyasi iradeye bağlılıkken, Almanlar için dile, kültüre ve geleneğe dayanmaktadır (Durgun, 2014: 50; Özdoğan, 2000: 39). Ulus inşasında Fransa ile benzerlik taşıyan bir başka ülke Türkiye'dir. Türkiye de ulus inşasında 1789 Fransız Devrimi sonrasında inşa edilen asimilasyoncu Fransız modelinden ilham almıştır. Buna göre birbirinden farklı birçok etnik grup vatandaş olarak kabul edilmiştir ancak etnik kökenlerine uygun bir şekilde kendilerini ifade etmeleri istenmeyen bir durum olmuştur (Aktürk, 2018: 81).

Bu çerçevede Fransız ve Alman ulus inşa yöntemleri özetlendiğinde ikisi arasında derin farklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Fransız vatandaşlık ve ulus düşüncesi asimilasyonist ve devlet merkezli iken (Jakoben milliyetçiliği) Alman vatandaşlığı ve ulus kavramı ise merkezinde tek bir ırkın olduğu ayrıştırıcı ve organik bir niteliğe bürünmüştür (Kadıoğlu, 2012b: 172). Nitekim Almanlar 1913 yılında uygulamaya koydukları vatandaşlık kanunu ile sadece Alman etnisitesine sahip olanlara vatandaşlık hakkı tanımış, örneğin Türkler gibi farklı etnisiteden olanları bu kategoriye almamış, hatta Yahudiler 1935 yılında vatandaşlıktan çıkarılmıştır (Aktürk, 2015: 3-16). Ancak Almanlar Yahudi soykırımı ile birlikte İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği büyük felaket ve yaşanan pişmanlıkta kader ortaklığı oluşturarak, bunu Alman ulusal kimliğinin bir bileşeni haline getirmiştir (Aktürk, 2015: 57). Sonuç olarak Fransız ve Alman milliyetçilik yaklaşımları arasında tarihi, siyasi ve coğrafi faktörler sebebiyle farklılıklar ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur.

Ulus inşasında Avrupa toplumlarında Almanya ve Fransa örneklerinde olduğu gibi Batı ile Doğu toplumları arasında da derin farklar vardır. Batı toplumlarında ortak bir ulus fikri (milliyetçilik) toplumların içsel bütünlüğünü sağlarken Doğu'da imparatorluklar ve çok uluslu toplumlarda parçalayıcı hüviyete bürünmüştür. Doğu'da din yüzyıllar süren bir süreç sonunda adeta kimlikle özdeşleşmiştir. Özellikle İslam toplumlarında bu daha çok göze çarpmaktadır. Örneğin Arap ve Pakistanlılar kendilerini Arap ya da Pakistanlıdan ziyade Müslüman olarak tanımlamaktadırlar. İslam toplumu birbirleri içine geçmiş, iç içe yaşayan alt ve yüksek kültürlerle bölünmüş olarak yaşadıkları için klasik manada ulusçuluğa, ulus bilincine yatkın değillerdi (Gellner, 2006: 161). Bu durum geleneksel dönemde de çok fazla değişmemiştir. Sadece kişiler değişip, toplum temelden değiştirilememiştir (Gellner, 2006: 162). Batı'da ise din kimliği etkilese de etnik kimlik ve kavimcilik anlayışı daha ağır basmaktadır (Karpas: 2011: 12). Bu sebeple Doğu ülkeleri Batılı anlamda uluslaşma süreci

yaşamamıştır. Özellikle siyasi yapıların toplumsal isteklerle uyumsuz olması, çok hızlı gerçekleşen şehirleşme, uyumlaştırılmayan etnisiteler, küreselleşme gibi nedenlerle uluslaşma süreci çok yavaş işlemekte veya tamamlanamamakta, ya da hiç başlayamamaktadır (Durgun, 2014: 134). Bu ve bunun gibi sebeplerle birçok doğu ülkesinde etnik ve dinî bakımdan karışıklıklar hatta soykırımlara varan kanlı çatışmalar çıkmıştır (Smith, 2017: 36).

Bu bağlamda ulus inşası ne kadar başarılı olursa ayrımcılık içeren sorunların ortaya çıkması da o kadar azalır. Herkesin toplumun tek bir bütün olduğuna inanması ve ulusal kimliğe bağlılık ulus inşasının başarısı artırmaktadır (Durgun, 2014: 131). Farklılıkların ortadan kaldırılması, alt kimliklerin ulusal kimlik içinde homojenleştirilmesi de başarı şansını artırmaktadır. Zira birçok zaman alt kimlikler ulusal kimliklere katılmaya her zaman istekli değildirler. Bu da ulus inşasında sorunlara yol açmaktadır. Aslında etnik gruplar, alt kimlikler fiziksel ve kimliksel olarak varlıklarının güvencede olduklarını hissettiklerinde bu kimliklerini korumak için çok fazla arzulu davranmazlar. Ancak tersi durumda tepki olarak etnik kimliklerine sarılmaktadırlar. Bunun yanında diğer gruplardan gelen tehditler, sosyo-ekonomik durumun değişmesi, doğal afetlerden zarar görülmesi gibi faktörlerle de kimliklerine sarılma ihtiyacı hissedebilirler.

Sonuç olarak ulusal kimliğin inşasında ülkelere ve bölgelere göre bazı unsurlar öne çıksa da, bu etkenler birbirine benzemektedir. Milliyetçi söylemlerle başlayan ulus inşasında kültür, din ve dil önemli temel vazgeçilmez unsurlardır. Bunun yanında kimliğin oluşmasında dolaylı olarak komşular arası düşmanlıklar da (öteki) etkili olmuştur. Tarihi ortaklıklar, tarihi yapılar, toprak ve doğa manzaraları, festivaller, bayraklar, milli marşlar ve haritalar ulusu kişileştiren diğer önemli sembollerdendir. Dolayısıyla bu semboller ve unsurlar aracılığıyla ulus inşa edilerek toplumu oluşturan bireylerin kimliklerini sürekli yenilenerek canlı tutulmaktadır.

1.2.5. Ulus inşa edici unsurlar

Ulus inşasına birçok iç ve dış etken katkı sunmaktadır. Bunların başında yukarıda tartışılan ve önemli bir ideolojik hareket olarak karşımıza çıkan milliyetçilik gelmektedir. Nitekim Greenfeld'in (2016: 31) tabiriyle milliyetçilik bütün toplumlara değil millet olarak kabul edilen insan topluluklarına üyelikle ilgilidir ve bu bağlamda milli kimlik ya da ulusal kimlik dışlayıcı bir şekilde dini kimlikten veya herhangi bir sınıf kimliğinden ayrılmaktadır. Her şeyden önce milliyetçilik benlik tanımı üzerinden bir kimlik türüne atıfta bulunmaktadır (Greenfeld, 2017: 45). Milleti oluşturan grup mensupları benzer şekilde giyinirler, aynı dili konuşurlar, benzer şeyleri yerler böylece kendilerinden olmayanlardan farklı özellik taşımış olurlar. Dolayısıyla milliyetçilik için sembollerin yanı sıra tek dil önemli yapıtaşıdır. Doğal toplum sembolleri, tarihsel anıtlar, yerel ürünler gibi sembollerle toplum birbirine bağlanır. Örneğin 1800'lerin sonunda İrlanda'da yerel sporlar, doğa, yerel ürünler ve antik pagan kahramanlarının yeniden öne çıkmasıyla Kelt uyanışı yeni dil ve semboller aracılığıyla ortaya çıkmaya başlamıştır (Smith, 2017:120-122). Bu birbirine benzerlik ve diğerlerinden farklılık milli kimliğin anlamlarındandır. Bu semboller ne kadar güçlü olursa bu kimliğe bağlı olarak bir milletin oluşması da o kadar mümkün olacaktır. Milliyetçiliğin yanı sıra aşağıda tartışılacak olan milli kültür, din, dil, öteki, semboller, milli tarih, toprak ve doğa ulus inşasına katkı sunan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.5.1. Milli kültür

Ulusal bir kimlik inşası için ortak bir milli kültür oluşturulması önemli öğelerden birisidir. Bu bağlamda Ozankaya kültürü (1992: 218) "bir insan topluluğunun, doğal ve toplumsal çevresiyle etkileşim süreci içinde ürettiği maddi ve manevi öğelerin toplam bileşimi" olarak tanımlamaktadır. Milli kültür birçok zaman göz ardı edilse de çoğu topluluğun

oluşumunda önemli bir yapıtaşdır. Ulus inşası için kültür tek başına yeterli olmasa da birçok devlet ilk olarak kültüre sarılmaktadır. Ulus inşa edilirken önceden var olan çok sayıdaki kültürün içinden bir seçim yapıp dönüştürülerek bu zenginliklerden faydalanılır (Gellner, 2006: 136-138). Bu; bazen ölü dillerin yeniden canlandırılmasıyken, bazen gelenek-görenek icat edilmesi, bazen de hayali ve geçmişe ait birtakım özelliklerin gündeme gelmesiyle yapılır. Bu kültürel parçalar ve yamalar Gellner'e (2006: 135) göre çoğu kez gelişigüzel yaratılmış tarihsel icatlardır. Bunun yanında ulus inşasında yeniden canlandırılmak istenen kültürler genellikle inşa edenlerin kendi icadıdır ya da tanınmayacak kadar değiştirilmiş halidir.

Kültürün etkisi modern devletlerin başlangıç safhalarında din ve dilin siyaseti güçlendirmesiyle ortaya çıkarken, devletlerin siyasal egemenliğinin güçlenmesi kültürel birlik isteklerini de beraberinde getirmiştir (Dieckhoff, 2010: 90). Örneğin cumhuriyet döneminin başlangıcında Fransa çok çeşitli örf adet ve dillerin olduğu bir ülkeyken 1879'dan sonra milli eğitim politikasıyla tek bir Fransız kültürü için çalışmalara başlanmıştır. Fransa bunu bazen zor kullanarak bazen de yumuşak güç üzerinden uygulamaya koyarak homojen bir ulus inşa etmeye çalışmıştır. Öncelikle siyasal kurumlar sağlamlaştırılırken, cumhuriyetçi düşünce insanlara benimsetilmiştir. Yine de bu politika taşrada yaşayan Fransızları "ulus" kavramı içine almak için yeterli olmamıştır. Nüfusun çoğunluğunun yaşadığı taşranın da aynı topluluğa aidiyet duyabilmesi için kültürel tek tipleşme gerekmiştir. Bunun için önce zihinlerin millileştirilmesi gerekmiş, Fransızca dili ve kültürü okullar aracılığıyla her noktaya götürülmüştür. O dönemin yöneticileri Breton ve Katalan gibi yerel kültürler içinde kalınmasını Fransız vatandaşlığına aykırı bulmuşlardır. Öte yandan okul, gazete gibi araçlar olmadığında bu yerelliklerin daha da arttığı fark edilmiştir. Bunun yanında yerel diller değersizleştirilerek dilsel bir ulusallaştırma hareketi başlatılmıştır. Yapılan bu çalışmalar neticesinde Fransa, devletin tüm imkanları kullanılarak toplumsal, ekonomik ve kültürel olarak ulus-devlet oluşturma en önemli örneklerinden birisi olmuştur (Dieckhoff, 2010: 92-95). Bu sebeple Dieckhoff Batı tarzı ulusun genellikle kültürle iç içe değilmiş gibi düşünüldüğünü ancak bunun kısmen doğru olduğunu savunmaktadır. Batı tarzı ulus gerçekte kültürden tam olarak kopuk olmadığı gibi Doğu tarzı ulus ise sanıldığı gibi çok fazla kültürle içli dışlı değildir.

Ancak Doğu'yu da bir bütün olarak ele almak da yanıltıcı olacaktır. Keza Orta ve Doğu Avrupa 20. yüzyıl boyunca kendi bölgesine özel hassas süreçlerden geçmiştir. Komünizm Orta ve Doğu Avrupa'yı yıllarca Batı'dan ideolojik olarak ayırırken kendi arasında kısmen bir birlik sağlasa da aralarındaki keskin ayrımı silememiştir. 20. yüzyıl boyunca Polonya, Macaristan, Hırvatistan, Çekoslovakya gibi ülkeler melez bir politik süreçten geçerken, Doğu Avrupa ve Balkanlar başka ülkelerin egemenliği altında kalmıştır. Bu fark ulusal hareketlerin birbirinden ayrışık olmasında kendisini açıkça göstermektedir. Örneğin Orta Avrupa'da kral eyalet meclisleriyle uzlaşa içinde yönetim sağlarken asillerde yönetimde söz sahibi olmuştur. Doğu Avrupa'da ise küçük köylü grupları hiçbir zaman siyasi bir varlığa dönüşememişlerdir. Dieckhoff'un Andreas Kappeler'den aktardığı şekliyle siyasal birliğin eksikliği, toplumsal ve yerel yönetici elitlerin olmayışı ile yüksek kültürün eksikliği Doğu Avrupa'nın ulus inşası temelinde en büyük dezavantajı olmuştur (Dieckhoff, 2010: 95-97).

Bununla birlikte kültürün ulus inşasındaki önemi birden ortaya çıkmamıştır. Batı'da ortaya çıkan sanayi devrimi neticesinde sanayi toplumunda iyice etkisini gösteren kültür bu dönemden ziyade tarım toplumundan gücünü almıştır. Tarım toplumunun bireyleri daha düzenli olup rastlantı sonucu oluşmamıştır. Sanayi toplumu ise tarım toplumundan daha farklı özellikler göstermektedir. Toplum içinde yüksek seviyede bir dolaşım vardır. Üyelerin bağlılığı ya da kimliğinin bağlayıcılığı yoktur. Tarım toplumunda olduğu gibi

birey ve toplum arasında organik bir bağ yoktur. Devlet toplumu korumak ve kollamaktan sorumludur. Herkese eğitim verilmesi devletin en önemli görevlerindendir. Bu bağlamda millet oluşturulması için kültürel ve dilsel bir ortak payda oluşturulması devletin esas görevlerinden olmuştur (Gellner, 2006: 147-148).

Ortak bir kültür ve dil oluşturma çabaları neticesinde ise sanayi toplumu kendinden önceki dönemlerde olmayan daha homojen bir toplum inşa etmiştir. Aslında başlarda sanayi toplumunda keskin bir eşitsizlik de vardır. Avantajlı konuma sahip olmayanların sefalet içinde yaşadığı böyle bir ortamda siyasi gerilim de had safhadadır. Özellikle toplumun alt kademesinde olan insanların durumu kritiktir. Yine de bu önyargılara rağmen yetenekleri ya da şans yoluyla, toplumun üst kademelerine doğru yani aşağıdan yukarıya doğru yol alabilmişlerdir. Bu toplum yapısı tipik bir şekilde dile, ırkçılığa veya sadece kültüre dayanmaktadır. Çünkü sanayileşen toplumlar da kültür önem kazanır. Bu kültürler arasında ise hoşnutsuzluğa sahip olanlar daha yüksek dini inanca sahip olanlardır (Gellner, 2006: 159).

Dolayısıyla dinle ilgili kültürel değerler onları yaşatan halklara vazgeçilmez bir etki bırakmıştır. Örneğin Fransa'daki Cezayirli işçilerin Güney Fransa'daki köylülerle asimilasyonu fiziksel ya da genetik farklılıklarla değil kültürel etkenlerle oluyordu. Yine Kuzey İrlanda'da derin kökleri olan ve halka mal olmuş sorunlar iletişim kopukluğundan değil, iki farklı ve rakip yerel kültürden kaynaklanmaktaydı (Gellner, 2006: 156).

Buna benzer bir örnek eski Yugoslavya'da geçmiştir. Bosna'da yaşayan ve uzun bir tarihi süreç içinde asimile olan insanlar, kendilerini Müslüman olarak tanımlarken kendileri haricinde İslamiyet'e inananlarla kendilerini bir tutmuyorlardı. Bunun yanında dağılan Yugoslavya içinde yaşayan diğer Müslümanlarla da aynı milliyete sahip olmadıklarını düşünüyorlardı. Sırp ve Hırvatlarla aynı dili konuşmalarına rağmen kendilerini Sırp ya da Hırvat olarak ta kimliklendirmemişlerdir. Ortodoks olmadıkları için Sırp kimliğini, Katolik olmadıkları için de Hırvat kimliğini reddetmişlerdir. Aslında bu insanların dilsel olarak Sırp ve Hırvatlardan hiçbir farkı yoktur. Buna rağmen kendilerini onlardan farklı kılan şey eski Müslüman inanç dünyalarının toplum hafızasında kalan kültürel etkisiydi. Bu çerçevede Bosnalı Müslümanlar kimliklerini din üzerinden tarif etmeyi daha uygun bulmuşlardır. Onlar, Gellner'in vurguladığı gibi Bosnalı Slav, eski Müslümanlardı. Oliver Werdell Holmes'in bir centilmen olabilmek için Latinceyi unutmanın önemini vurgulaması gibi günümüzde Bosnalı olmak için İslam inancını kaybetmiş olmak gerekmektedir. Bu yüzden Bosnalı Müslüman olabilmek için İslam'ın gereklilikleri olan tanrıya ve onun peygamberine bağlılık ve inanç gerekli değildir (Gellner, 2006: 157). Onlar için önemli olan geçmişte yaşanan ihtişamlı dini kimliğe duydukları aidiyettir. Bu durum tam olarak inançtan kültüre geçiş noktasıdır ve Hindistan ya da Pakistan'da olan dini referanslı milliyetçiliği çağrıştırmaktadır. Bu bağlamda Boşnaklar 450 yıl Osmanlı İmparatorluğu etkisinde kalmış olması sebebiyle son dönemde Türkçe ve Arapça'ya yeniden rağbet göstermeye başlamıştır. Nitekim diller medeniyetlerin kimliklerine uyum sağlamak için yeniden inşa edilmektedir (Huntington, 2015: 83).

Sonuçta kültür her türlü halkçı girişimin temeli olmuştur. Milliyetçi liderler kültüre müracaat ederek halklarını diğer halklardan ayırmaya çalışarak siyasal bağımsızlık isteklerine meşruiyet kazandırmaya çalışmışlardır. Ayrıca halklar Hindistan örneğinde olduğu gibi geçmişle bağlar kurarak gelenek ve görenek sayesinde kimliklerini yeniden inşa edebilmişlerdir. Bu sebeple halk kültürü ulusal kültürün yapıtaşı olmuştur.

1.2.5.1.1. Folklor

Kültürün uzantısı olan geleneksel halk adetleri birçok özelliğiyle ulusların geçmişleriyle bağlantı kurmalarını sağlamaktadır. Bunun için toplumlar son iki yüzyıldır geçmişten gelen gelenek ve göreneklerini kurtarmak adına faaliyetlerde bulunmuşlardır. En çok başvuru kaynağı ise halk ritüelleri, adetler, gelenekler ve hikâyelerden meydana gelen çok sayıda derleme olmuştur. Bu derlemeler ulus ruhunu canlandırmak için model olmuştur. Özellikle 19. yüzyılda ulusal kimlikler şekillenirken buna paralel olarak insanların kıyafetlerini konu alan gravürler de çoğalmaya başlamıştır. Bu gravürler belli bölgelerde bazı modellerin ön plana çıkmasını bile sağlamıştır. Taş baskılar sayesinde bu kıyafet albümleri varlıklı kesim arasında yayılmıştır. Terziler, kıyafet tasarlarken bu taş baskıları örnek alarak şatafatlı elbiseler üretirken bu kıyafetleri taşımak ayrıcalıklı olmanın bir göstergesi olmuştur. Özellikle Orta ve Doğu Avrupa’da ulusal kıyafetlerin giyildiği balolar tertiplenirken aynı kıyafetler halk bayramlarında da kullanılmaya devam edilmiştir (Thiesse, 2010: 168-169).

Ayrıca halk zanaatları 19. yüzyılın sonundan itibaren değer kazanmıştır. Sanayide ilerleme sebebiyle makineleşme nedeniyle birçok alanda insanlar geri plana çıkmış ancak otantik olması sebebiyle el üretimi olan özgün ürünlerin zenginler tarafından rağbet görmesiyle birlikte birçok zanaat kolunda ilerleme meydana gelmiştir. Ürünlerin tasarımında kırsal alanlardan esinlenilirken şehirli yaşayışına uyarlanarak güzelleştirilmiştir. Turistik olarak da üretim yapan yerli zanaat kimlikli ürünlerin üretimini yaptığı için ulus inşasına katkı sunmuştur (Thiesse, 2010: 171).

1.2.5.2. Din

Din karmaşık bir ulus inşa unsurudur. Birçok zaman milliyetçilik modern ulus halk egemenliğine ve eşitliğe dayalı bir şekilde oluşturduğu için dikey özellikler taşıyan dine mesafe koymak durumunda kalmıştır. Bunun yanında siyasi haklardan faydalanmak için din tek başına bir ölçüt de değildir. Fransız devrimi bunu açık bir şekilde ilan etmiştir. Dini bağların ulusal bağlardan ayrılması sonucu ön plana çıkan ulus, çoğulculuğa giden yolu da açmıştır. Böylece eskiden dinle ilişkilendirilen mutlaklık payesi, milliyetçiliği seküler bir din haline getiren ulusa devredilmiştir. Ancak milliyetçilik ve din ilişkileri tamamen bitmiş değildir. Çünkü 19. yüzyıl Avrupa’sında din ulusu yeniden oluşturmanın bir aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Durgun, 2014: 49). Bunun yanında dinler sadece 19. yüzyılda değil tarih boyunca içeriklerine bakılmaksızın tüm toplumların kimliklerini etkileyen başat aktör olmuştur. Özellikle öteki kavramı ilahi dinlerde kendi dünyasının dışındakileri vurgularken bazı zamanlar da din baskı aracı olarak kullanılmıştır (Karpas, 2011: 27).

Hatta din eski dönemlerde toplulukların dış sınırlarını belirleyen soyut bir vazife de görmüştür Anderson’a (1993: 70) göre bunun için zamanlar, statüler ve yerler arasındaki yolculuk ön plana çıkmıştır. Roma, Mekke ve Benares¹⁹’ın sırasıyla Hristiyan, Müslüman ve Hindular için önemli olması buraların kutsal olmasından ziyade birbirinden farklı birçok uzak topraklardan hacıların buralara gelmesi olmuştur. Hac yapılması bir anlamda eski dini toplulukların dış sınırlarını belirlemiştir. Mekke’de karşılaşan birçok farklı ülkeden gelen Müslümanların bu karşılaşmaları hepsi farklı ırktan ya da ülkeden gelse de tuhaf karşılanmamıştır. Özellikle matbaa öncesi dönemde hayali dinsel cemaatler varlığını sayısız hac yolculuklarına borçludur. Bugün İrlandalı, Alman ya da Danimarkalı olarak bilinen insan toplulukları Hristiyanlığın altın çağını yaşadığı dönemlerde Roma’ya yolculuk yaparak dinsel bir cemaat oluşturmuşlardır (Anderson, 1993: 71).

¹⁹ Benares Hindistan’ın Uttar Pradeş eyaletinde yer alan ve Hindularca kutsal sayılan bir şehirdir.

Dolayısıyla Anderson'un da üzerinde durduğu gibi dinler modern döneme göre eski tarım toplumunda kimliğe daha fazla yön veren unsur olmuştur. Hatta tarım toplumundaki din sayısı modern dünyadaki devletlerden ve etnilerden daha fazladır. Çünkü yüksek ve alt kültürün birlikte yaşadığı toplumların Kiliseye ihtiyacı olmuştur. Ancak dinler birer etnik birim gibi kendi aralarında kenetlenmiş olsalar da Roma'ya ya da Mekke'ye yolculuk yapsalar da dillerin durumunda olduğu gibi bunu uzun süre muhafaza etmeleri mümkün olmamıştır. Yine de büyük dinler, birçok zaman modern devletlerin inşasında toplumun temelini oluşturmuştur. Modern devletlerde tarım toplumlarında olduğu kadar dine ihtiyaç olmamasının sebebi ise bu toplumların dini yapıya değil devlet kurumlarına ihtiyaç duymuş olmasıdır (Gellner, 2006: 158).

Tarım toplumu özellikleri taşıyan Orta Çağ Avrupa'sı da kendi kimliğini din üzerinden kurgulamıştır. Bundaki en büyük dayanakları ise hem Yahudilik hem de Müslümanlık karşıtlığıydı. Özellikle ilerleyen Müslüman tehlikesine karşın Hristiyan Avrupa kimliğine bürünmüştür. Fakat din Müslümanlara karşı Avrupa'yı bir araya getirmeye tek başına yetmemiştir. Sadece haclı seferleri gibi olağanüstü dönemler buna katkı sağlamıştır. Din Avrupa'yı bir bütün olarak birleştirememiş olsa da İngiltere gibi birçok yerde ulusal bilincin oluşmasına neden olmuştur. İngiliz Krallığı ve Papalık arasında süren mücadeleler sonucunda İngilizler Kiliselerini ayırarak kendi Anglikan Kilisesini kurmuştur. Anglikan Kilisesinde ayinlerde İngilizce kullanılması 1549 ve 1552 uyum yasalarıyla zorunlu hale getirilmiştir. Dolayısıyla hem din hem de dil İngiliz ulusal bilincinin oluşmasına katkı sunmuştur (Schulze, 2005: 117). Bunun gibi 1821 ve 1878 arası dönemde Osmanlı'dan ayrılan Balkan devletlerinde de din; milliyetçi ve ayrılıkçı düşüncelerin itici gücü olmuştur (Karpas, 2009: 106). Öte taraftan Pakistan ve Bangladeş örneklerinde olduğu gibi aynı dine inanmanın tek başına ulus inşa etmeye yetmediği durumlar da vardır. Bangladeş 1947'de Doğu Pakistan olarak günümüz Pakistan'ının bir parçası olarak Hindistan coğrafyasından ayrılmış olmasına rağmen 1971'de Bangladeş'ten ayrılmıştır. Bunda Batı ve Doğu Pakistan arasında mesafenin oldukça fazla oluşu ile Hindistan'ın politik etkisi vardır. Fakat bir başka faktör daha vardır; Bengal etnik kimliği. Bangladeş halkı Müslümandır ama önce Bengallidir. Bu yüzden de Bengalli kimliği onları Pakistan'dan ayırmış, Müslüman olmaları ise Hindistan'la birleşmesini engellemiştir. O yüzden Bangladeş Pakistan'a karşı önce Bengalli sonra Müslüman, Hindistan'a karşı ise önce Müslüman sonra Bengallidir.

Bu yüzden ulusal kimlik inşasında dini kimliklerin yanı sıra başka kimliklere de ihtiyaç olmuştur. Hatta birçok zaman dinsel kimlikler ile diğer kimlikler arasında çok yakın bağlar, çakışmalar ve kaymalar yaşanmıştır. Ermeniler ve Yahudiler bunun en somut örnekleridir. Nitekim Ermeniler ve Yahudiler dini kimliğin etnik kimliği tanımladığı örneklerdir (Aktürk, 2015: 10). Buna benzer Türkiye gibi örnekler de vardır. Zira Türkiye 1923'den itibaren yaşanan mübadelede Türk olmasına rağmen Karaman Türklerinin Hristiyan olmaları sebebiyle Yunanistan'a göçünü onaylarken, Gürcüler gibi başka bir etnistiye ait topluluklar Müslüman oldukları için Türkiye'ye kabul edilmiştir (Aktürk, 2015: 140-141). Buna ek olarak Kuzey İrlanda örneği de verilebilir. Adanın Katolik ve cumhuriyetçi çoğunluğunun aksine kuzeydeki İrlandalılar Protestan oldukları için Birleşik Krallık²⁰ içinde kalmayı tercih etmektedirler (Güzel, 1993: 119). Dürziler gibi dini bir cemaat olarak ortaya çıkan grubun sonradan etnik bir cemaate evrildiği örnekler de vardır. İlk olarak Mısır'da Şii Müslüman olarak varlığını devam ettiren Dürziler, karşılaştıkları zulüm ve

²⁰ Çalışmada Birleşik Krallık, Büyük Britanya ve İngiltere isimleri sıklıkla kullanılmıştır. Bu isimler kullanılırken genel olarak İngiltere'nin (Kraliçe) merkezde olduğu oluşuma atıfta bulunulmuştur. Ancak Birleşik Krallık, Büyük Britanya ve İngiltere farklı anlamlara gelmektedir. Büyük Britanya; İngiltere, Galler ve İskoçya'dan oluşan Britanya adasıdır. Birleşik Krallık ise İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda'dan (Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı) oluşmaktadır.

baskı sebebiyle Lübnan dağına sığınmışlardır. 11. yüzyılın başlarına kadar Arapları olduğu kadar Kürtleri ve İranlıları da aralarına alan mezhep, son hocalarının ölümü üzerine bu davranışını bırakarak hasımlarının korkusuyla dışarıdan girişe izin vermemeye başlamıştır. Bunun neticesinde Dürziler çok kısa bir zaman diliminde soyu, şeceresi belli olan toprak sahibi bir cemaat olmuştur. O yüzden günümüzde Dürzilik etno-dinsel bir kimlik barındırmaktadır. Bunun haricinde günümüzde Sırlar gibi kendilerini dinsel farklılığa dayalı bir kimlikle ifade eden birçok etnik grup yaşamaktadır. Bazen de Budizm gibi büyük dinler Burma ve Sri Lanka'da diğer örneklerle benzer şekilde kendini var olan etnisiteye uyarlarken, İngiltere'de Jute'lar, Angle'lar ve Saksonların Hristiyanlığa geçip diğer halklarla kaynaşip etnik farklılıkların azaldığı durumlar da vardır (Smith, 2017: 22).

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi dinin; etnik farklılıkları azaltmasının yanı sıra milletlerin “demotik etniler”²¹ temelinde karakter kazanmasında da etkisi olmuştur. Örgütlü dinler; barındırdığı kutsal yazılar, dualar, ayinler ve ibadetleri aracılığıyla dikey topluluklar arasında etnik devamlılığın ana unsuru gibi görev yapmışlardır. Zira toplumun yaşam tarzını etkileyerek kimlik kazandırmıştır. İlk dönem Ortodoks Ruslar, Bizans Yunanlıları, Gregoryanlar, Monofiziz Kiptiler'den oluşan eski toplumların kimliklerini biçimlendiren başlıca unsur din olmuştur. Bütün bu sayılan etnilerde kutsal metinler, mitler ve ruhban sınıf topluluk mirasının bugünlere aktarılmasına yardımcı olmuştur (Smith, 2017:102). Ancak dinin karakter vererek etkilediği topluluklar, millete dönüşme noktasında etnik çerçevelerini ve yaşam tarzını terk etme gibi hususlarda sorunlar yaşamış olmalarına rağmen bu zorlukları aşmalarını sağlayacak bürokratik devlet mekanizmasından da yoksundurlar. Bu demotik toplumların en büyük sorunları ortak bir ad, soy, tarihi bellek, mitler gibi bir toplumu millet yapan unsurlara sahip olduklarını ve bunun gerektirdiği gibi yaşadıklarını sanmış olmalarıdır. Özellikle bağımsızlıklarını kazandıklarında diğer milletler gibi ulus olabileceklerini düşünmeleri hata olmuştur (Smith, 2017:103).

Bunun en iyi örneklerinden birisi Arap milletinin durumudur. Yayıldıkları devasa coğrafya, sömürgeciler tarafından suni devletlere bölünmüşlükleri, Arap dünyasının kendi arasındaki tarihi ve ekonomik farklar ile jeopolitik etkenler tek bir millet olmasını engellemiştir. İslami esasların birlikte bir yaşam için teşvik edici unsurlarına rağmen Arap ülkelerinin farklı tarihi mirasa sahip olması ortak bir siyasi sistemi kurmayı zorlaştırmaktadır. Hatta ortak bir eğitime dair emareler dahi yoktur. Aslında ortak bir dini kültür (İslam) Arap milletinin ortak bir paydası olabilirdi. Ancak dini ilhamlarını farklı yerlerden almaları ve coğrafi büyüklükler buna engel olarak rekabet ortamı oluşturmaktadır. Avrupa'da olduğu gibi Araplardan bir millet oluşturmak sadece jeo-politik etkenlerle değil Arap aydınlarının saf bir Arap kimliğini tanımlamakta zorlanmaları nedeniyle de sorunlu bir süreçtir. Sıkıntı; tarih, din ve dilin kendi iç dünyalarına göre ifade edilmesine dayalı etnik Arap kültürünün eksikliğinden değil, bu kültürün daha baskın olan İslami kültür ve toplumsal sadakat ile çakışmasından ve Arap aydınlarının etnik kültürü milli bir kitle kültürüne dönüştürememesinden kaynaklanmaktadır (Smith, 2017:104). Örneğin Suudi Arabistan'da 18. yüzyılda Muhammed bin Abdülvehhab ve Muhammed bin Suud'un ittifaki ile başlayan ve dinsel özellikler taşıyan siyasi harekete ortak bir isim bile konulamamıştır. Başlangıçta harekete Tevhid adını veren gruba Osmanlı İmparatorluğu “Vehhabi” (harici) adını verirken, hareketin siyasi kanadındaki Suud liderler kendilerini Necid Aşiretleri Emiri, Hicaz'ı ele geçirdikten sonra ise Hicaz Sultanı gibi isimler üzerinden tanımlamıştır. 1932'den sonra Krallık ünvanını kullanmaya başlayan hareketin halkı da Suudî diye tanımlanmaya başlanmıştır. Özellikle bedevilere hitap eden Vehhabilik üzerinden kabileler arasında uyumu sağlayan Suud ailesi, bunu ulusal kimlik inşasında da kullanmak istemiştir.

²¹ Demotik etni; bürokratik devlet organizasyonu olmadan; kutsal metinler, mitler ve kültürel özellikler gibi değerlerin aktarımıyla varlığını devam ettiren halklardır.

Böylece dini-siyasi bir hareket olarak yola çıkan Vehhabilik aynı zamanda kısmen de başarılı olan ulusal kimlik inşa edici bir unsura dönüşmüş ve Suud ailesi ile coğrafyanın birleşmesiyle birlikte Suudi Arabistan ortaya çıkmıştır (Kuşun, 2020).

Ancak son yıllarda şehirleşen Suudi Arabistan'da kimlik krizi baş göstermeye başlamış, bunun için başta İran karşıtı söylemler olmak üzere, eski İslam esasları üzerinden yeni kimlik inşasına yönelik tartışmalar ortaya çıkmıştır. İran ise Şiilik üzerinden Sünnilik karşıtlığıyla kimlik oluşturma çabalarına girmiştir. Aslında 1979'a kadar tam bir ulusual kimlik oluşturmamayan ülke bu tarihten itibaren Şiilik üzerinden kimlik inşa etme faaliyetlerine başlamıştır. İran bunun için diğer ulus inşa eden toplumlar gibi efsaneler, mitler ve İslam öncesi İran tarihine de atıfta bulunmuştur. Özellikle Medler, Persler ile Zerdüştlüğün etkili olduğu Erdeşirler ve son olarak Sasaniler ön plana çıkartılarak yeni bir İran kimliği oluşturulmaya çalışılmıştır. Oluşturulan bu yeni kimliği "yeni Safevilik" olarak da tanımlayan İran aynı zamanda bu kimlikle birlikte Şii Hilalini de gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Kuşun, 2020). İran'ın sünnilik karşıtlığı üzerinden verdiği bu mücadele ise birçok bölgede İran-Suudi Arabistan çatışmasına zemin hazırlamaktadır. Nitekim İran ve Suudi Arabistan son yıllarda başta Yemen ve Lübnan olmak üzere Irak gibi ülkelerde mezhepsel kimlikler temelinde karşı karşıya gelmektedir. İran uyguladığı politikalarla Şii hilalini gerçekleştirmeye çalışırken buna karşılık olarak Suudi Arabistan Şii etkisini azaltmaya çalışmaktadır (Oktav, 2019: 10).

Dolayısıyla dinin ulusal kimlik inşasında ya da kimlik değişimlerinde çok baskın bir gücü vardır. Bunun bir başka örneği 1980'lerde dünya genelinde ideolojilerin çökmesiyle Doğu Bloku ülkelerinde olduğu gibi yeniden dine kaymaların başlamış olmasıdır. Bu çerçevede Arnavutluk'tan Rusya'ya oradan da Hindistan dahil Asya ülkelerine kadar birçok yerde dinsel dirilme yaşanmıştır. Örneğin 1988 yılında Moskova'da bulunan kilise sayısı 50 iken 1993'de 250 olmuştur. Buna benzer şekilde 1989 yılında Orta Asya'da 160 cami faaliyetteyken 1993'de on bin camiye yükselmiştir. Bunun bölgeden bölgeye farklı sebepleri olmakla birlikte Huntington (2015: 133) genel anlamda buna dini yok eden varsayımların yani 20. yüzyılın ikinci evresinde tüm dünyayı etkileyen kültürel, sosyal ve ekonomik modernleşmenin yol açtığını öne sürmektedir. Nitekim insanlar köylerden şehirlere göç etmiş ve yeni iş kollarında ve yeni sosyal ortamlarda kendilerini bulmuşlardır. Bu insanların ise yeni kimliklerle birlikte kendilerine bir amaç ve vizyon sağlayacak ahlaki ilkelere ihtiyacı olmuştur. Din insanlara bu ilkeleri sağlayabilecek ve Hindistan'da ya da Rusya'da olduğu gibi yeni kimlik kazandırabilecek en önemli unsur olmuştur. Zira din "ben kimim" sorusuna ikna edici cevap verirken, aynı zamanda dinsel gruplar ve vakıflar, kentleşme nedeniyle etkisi yok olan ya da kırsalda kalan sosyal toplulukların yerini almıştır. Toplumlarda dinin yeniden canlanması laiklik ve kişinin aşırılaşmış arzularına bir tepki olarak düzen içinde yaşama, iş ahlakı, disiplin ve yardımlaşma gibi değerlerin kabulüdür (Huntington, 2015: 134-135). 1980'lerde dinsel canlanmanın bir diğer sebebi de Batı'nın gerilemeye başlaması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesidir. Batı dışı medeniyetler 19. yüzyılda Batı'ya karşı Batı ideolojilerini kullanırken, 20. yüzyılda Batı'ya karşı sosyalist ve Marksist ideolojileri ulusalcılıkla birleştirmişlerdir. Sovyetlerin ve komünizmin yıkılması Batı tarafından da yeni ekonomi politikaların geliştirilmesine yol açarken insanlar ideolojik boşlukların yerini din ile doldurmaya çalışmışlardır. Sonuç olarak ideolojilerin yerini din, laik milliyetçiliğin yerini de Hindistan'da olduğu gibi dini milliyetçilik almaya başlamıştır (Huntington, 2015: 138-139).

Bu bağlamda dinlerin Hindistan gibi sömürge sonrası toplumların ulus inşasında da hem manevi hem de toplumsal boyutta rolleri olmuştur. Hindistan sömürge döneminde İngilizlerin üstünlüğüne büyülenmiş gözlerle bakarken, İngilizlerin Hint kast sisteminin insanlık dışı olduğu gibi eleştirilere zamanla tepki olarak kendi geçmişlerini canlandırmaya

çalışmışlardır. Bunun için bir altın çağ icat eden Hintli entelektüeller Hinduizmin Hristiyanlığa nazaran tek tanrılı²² olduğu savıyla ortaya çıkarken Veda dininden ilham alınarak Hint toplumunun modernleştirilmesi amaçlanmıştır. Yeni yapılan keşiflerle Vedacı tek tanrı inancı yeniden canlandırılmıştır. Çünkü Vedalar²³ Hristiyanlığın eski Ahit ile ilişkilendirilmesi gibi bugünkü Hinduizm ile ilişkilendirilebilmektedir. Hindu kültürünün temelini oluşturan Vedalar aynı zamanda Hinduizm'in arkaik metinleridir. Dolayısıyla Vedalar dini metinler olmalarının yanı sıra Hint düşüncesinin yani Hint felsefesinin de kaynağı olarak görülmektedir (Yalçın Kayalı, kişisel görüşme, 20 Ocak 2020). Bu yüzden milliyetçiler Vedalarla yeniden keşfedilen bu medeniyetin insanlığın beşiği olduğunu ve Sanskritçenin Hint-Avrupa dilleriyle akrabalığını ön plana çıkararak ari medeniyetlerin Hint medeniyetine dayandığı tezini savunmuşlardır (Jaffrelot, 2010: 64)

Özetle din; modern dönemlerde tarım toplumlarında olduğu kadar etkili olmasa da ulus inşasının vazgeçilmez unsurlarındandır. Hatta Ermeni, Yahudi ve Hindu gibi bazı toplumlara kimlik kazandıran en başat unsur olurken birçok zaman; dil ve etnisite gibi diğer faktörlerle birlikte ulusların harcı olmuştur. Din bazen de kimlikler arası kaymalar ve çakışmalarla birlikte diğer kimlik türleriyle yakın ilişki içinde olarak ulus inşasının bir ögesi haline gelmiştir.

1.2.5.3. Dil

Dil zamandan ve mekândan bağımsız olarak ulus inşasında son derece önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle din ile birlikte geleneksel ulusal kimliğin iki temel yapıtaşını oluşturmaktadır. Tüm siyasal faaliyetlerin dil aracılığıyla oluşmuş olması nedeniyle milliyetçilik açısından kurucu unsurdur. Bu özellikleriyle dil basit bir iletişim aracı olmanın çok ötesindedir. Bu yüzden ulusal diller, yöresel özellikler ve lehçelerden sıyrılarak iletişim aracı olarak ortaya çıkmıştır (Durgun, 2014: 48). Bunun yanında dil tarih bilincinden yoksun milletlerin kolektif duygularını ortaya koymaları için önemli bir araç olmuştur (Dieckhoff, 2010: 97).

Bu sebeple Avrupa devletleri okullar vasıtasıyla okuma yazmayı özendirerek dile teklik kazandırmaya çalışmıştır. Çünkü 1840'da dönemin en güçlü ülkeleri olan İngiltere ve Fransa'da okuma yazma bilmeyenlerin oranı nerdeyse nüfusun yarısı kadardı (Anderson, 1993: 92). Rusya'da bu rakam daha korkunçtu; yüzde 98 (Anderson, 1993: 92). Böylece yapılan çalışmalar neticesinde İspanyolca, Fransızca, İngilizce gibi ulusal diller ortaya çıkmaya başlamıştır (Ferry, 2010: 298). Günümüzde Almanlar Almanca, Türkler Türkçe, İtalyanlar İtalyanca, Macarlar Macarca, Fransızlar Fransızca, Bulgarlar Bulgarca konuşmaktadır. Bu ülkeler arasında Jakoben terimini yani dayatmacılığı literatüre kazandıran Fransa dil konusunda en sert politika izleyen devletlerin başında gelmektedir. Hatta Güzel (1993: 104-105) 1940'lı yıllarda Fransa'nın kuzeydoğusundaki Brötönce konuşan Bretön bölgesinde ilkökul öğrencilerinin cezalandırıldığından bahsederken 1950'lerde Korsika'da okul duvarlarında "yerlere tükürmek ve Korsikaca konuşmak yasaktır" yazısının olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden Fransa sert bir şekilde dil unsuruna öncelik vererek ortak bir dil üzerinden Fransız ulusu inşa etmiştir. Bu yasaklamalardan Latince kökenli, Katalancaya yakın bir dil olan ve aynı zamanda İtalya ile İspanya'nın bazı yerlerinde konuşulan Oksitanca da nasibini almıştır. Ancak anayasaya göre Fransızcadan

²² Puruṣaśukta denilen X. kitabın, 121' deki Hiranyagarbha-Pracapati ilahisi, Vedaların Tektanrıcılığına işaret etmektedir. Ancak bu tektanrıcılık bizim anladığımız manada bir tektanrıcılık değildir. Bu tektanrıcılık Hindu çok tanrıcılığının işlevlerinin tek bir bütün olarak yaratımsal döngüde birleşmesidir (Yalçın Kayalı, kişisel görüşme, 20 Ocak 2020). Ayrıca detaylı bilgi için bkz: Kaya, K. (1990). Vedaların Bilinmeyen Tanrısı KA, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi 33(2). (281-292). <http://dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/view/3610/3157>.

²³ Vedalar; kutsal Hint metinlerinin ilkidir. Tezin ikinci bölümünde detaylarıyla birlikte açıklanacaktır.

başka resmi dil tanımayan Fransa'nın bu tutumunu ilerleyen yıllarda yumuşattığını hatırlatmakta fayda var (Güzel, 1993: 104-106). Günümüzde ise tüm Avrupa'nın kendi ulusal dillerini konuştuğu rahatlıkla söylenebilir. Bu diller ülkelerin her noktasında öğretilerek eğitimin temel argümanı haline getirilmiştir (Thiesse, 2010: 158).

Ulusal dil hem dikey hem de yatay iletişim için oldukça önemlidir. Bir ulusal dili kullananlar coğrafi kökeni, toplumsal statüsü fark etmeksizin o dili rahatlıkla kullanabilmelidirler. Aynı zamanda ulusal dil her yönüyle o ulusu yansıtmalı, ulusun tarihine kök salıp halkın izini taşımalıdır. Fakat ulusal dilin yapılanması karışık ve bir o kadar da zor bir süreçtir. Örneğin Slav dillerinde olduğu gibi yazılı dilin kullanımı sınırlı kalabilir. Bu sebeple birçok Slav ülkesinde ulusal uyanış dönemlerinde dilde onarım süreci başlatılmış hatta bu amaçla yeni dilde üretilmiş eserlerin dağıtımı için dernekler kurulmuştur. Dolayısıyla ulus inşasında önemli bir işlevi olan ulusal dilin oluşturulma süreci yere, zamana göre farklılıklar göstermiştir. Örneğin genel manada Avrupa dilleri arasındaki filolojik alışveriş milli dillerin oluşmasında etkili olmuştur. Özellikle Grimm Kardeşler'in Avrupa genelinde yaptıkları edebiyat derlemeleri dilin kurallı hale gelmesinde önemli pay sahibi olmuştur (Thiesse, 2010: 160-161). Bu çerçevede Slovence'de olduğu gibi ulusların ortak bir dil üzerinden oluşturmaya çalıştığı dilsel kimlikler bazı zamanlarda etnik kimlik tanımlamasını da ikame etmiştir (Aktürk, 2015: 10).

Bazen de ulusal dillerin oluşturulma süreci bağımsızlık mücadeleleriyle paralel gitmiştir. Örneğin Romanya bu süreçte hem ulusal dilini oluştururken hem de ulus devlet olma sürecini yaşamıştır. 18. yüzyıl sonunda Transilvanya kilisesi Roman dil ailesine bağlılığını sürdürürken Latinlik üzerine de vurgu yapmıştır. Ancak bu Slav ve Ortodoks dünyası içinde izole edilmiş bir durumdur. Öte taraftan bu durum Eflak ve Moldova'yı işgal etmiş Rusya'yı da ilgilendiriyordu. Dolayısıyla Rumence Latinleşmiş bir Slav dili mi yoksa Slav unsurların içine geçtiği bir Latin dilimiydi? Bağımsızlığını kazanmasının yanında, Katolik Fransa ile güçlü kültürel ve siyasi bağları olan Romanya 19. yüzyılın ortasında kiril alfabesini Latin alfabesine çevirmiştir. Romanya'nın yanı sıra güneydeki Slavların milli bir dil oluşturma süreci Osmanlı Devletinin gerileme sürecine denk gelmektedir (Thiesse, 2010: 162). Osmanlı'nın devamı olan modern ve müslüman Türkiye Cumhuriyeti ise kedisine miras kalan diğer dilleri ortak dil Türkçe içinde eriterek dilde tekliğe girmiştir (Aktürk, 2015: 20).

Ulusal dilin oluşturulmasının, ulus içindeki siyasi çatışmaların ürünü olduğu durumlar da vardır. Örneğin Norveç günümüzde iki dile sahiptir. İlki idare tarafından kullanılan Danca'dan türemiştir. Çünkü Norveç 1814'e kadar Danimarka krallığına bağlı kalmıştır. Sonrasında ise İsveç'e bağlanmış 1905'de bağımsız olmuştur. Başlangıçta üst tabaka tarafından konuşulan bu "riksmaal" dil giderek Norveçleşmiştir. Bu dilin yanında halk ağzı olan "landsmaal" denilen başka dil daha oluşturulmuş, riksmaal-landsmaal temelinde zıtlıklar, tartışmalar yaşanmış ve 1855'de her iki dil de resmiyet kazanmıştır (Thiesse, 2010: 163).

Ulusal dilin oluşturulmasına yazılı eserlerin geniş bir kesime ulaştırılması da önemli katkılar sunmuştur. Yazılı eser sayısı 1500 yılına gelindiğinde Avrupa'da 20 milyon iken 1600'e gelindiğinde bu sayının 200 milyon olduğuna dair düşünceler vardır (Anderson, 1993: 52). Bunda şüphesiz kapitalist girişimciliğin etkisi büyüktür. Bunun yanında reformların etkisi de vardı. Batı'da kiliseye karşı Martin Luther'in 1517'de Wittenberg kilisesine astığı tezlerin Almancaya çevrilerek ülkenin her tarafına yayılması da şüphesiz bir milat olmuştur. 1520 ile 1540 arasında 20 yıl önceye göre üç kat daha fazla Almanca kitap yayımlanmıştır. Satılan kitapların üçte biri Luther'e aitti. Luther'den sonra başkaları

da bu yolda ilerledi ve birçok dinsel özellikle de Protestan bakış açılı ve kilise karşıtı (Latin-katolik) birçok kitap yayımları olmuştur (Anderson, 1993: 54-55).

Anderson'a göre (1993: 59) bu yayınlar ve yayın dilleri üç farklı şekilde ulusal bilincin temelini atmıştır. İlki halk tarafından kullanılan yerel dillerin üzerinde birleşik bir iletişim kanalı açmasıdır. Birbirinden farklı birçok yerel dil ve lehçeleri konuşan ve birbirlerini anlamayan insanlar Fransızca, İngilizce ya da İspanyolca öğrendikleri takdirde birbirleriyle baskı ya da kâğıt yoluyla anlaşmaya başlamışlardır. Bu şekilde yüzbinlerce insan birbirinin farkına varmış ve aynı alana ait olduklarının bilincine ulaşmışlardır. İkinci olarak kapitalist yayıncılığın dile sabitlik sağlamış olmasıdır. Üçüncü olarak bu kapitalist yayıncılık bir iktidar dili yaratmıştır.

Dillerin ulus dili haline gelmesiyle birlikte 1840'lara kadar Avustura-Macaristan'da olduğu gibi Latince yerini ulusal dillere bırakmıştır. Bunun yanında Avrupa'nın İngiltere, Fransa gibi diğer ülkelerinde de ulusal diller yerel dilleri, yerel lehçeleri asimile etmeye başlamıştır. İngilizce Galce'yi, Fransızca Brötanca'yı, Kastilyaca da Katalanca'yı köşeye sıkıştırıyordu (Anderson, 1993: 94). Bu sürecin devamında okullar artırılırken bu okullarda bu dillerin öğretilmesi yaygınlaştırılmıştır. Ayrıca 20. yüzyılın ikinci yarısında özellikle İtalya'da olduğu gibi radyo-TV gibi iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla yerel diller ortadan kaldırılmıştır (Thiesse, 2010: 163). Batı Avrupa'da başlayan bu ivme Orta sonra da Doğu Avrupa'da kendini göstermiştir (Anderson, 1993: 96).

Örneğin 19. yüzyılda Rusçadan hemen sonra popülerlik kazanmaya başlayan Ukraynaca, Ukrayna ulusal bilincinin oluşumunda yapı taşı olmuş ve 1846'da Kiev'de kurulacak olan milliyetçi örgüte ilham vermiştir (Anderson, 1993: 90). Yine 18. yüzyılda devlet dili İsveççe olan ve daha sonra bölgenin Rusya'yla birleşmesiyle Rusça dilini kabul etmek zorunda kalan Finlandiya uyanmakta olan milliyetçiliği sayesinde 1820'lerde kendi Fin diline dönmeye başlamıştır. Bu süreçte yazılan eserlerle birlikte Fin geçmişi ve folkloru yeniden keşfedilmiştir. Norveç'te ise Danimarka ile uzun bir ortak- tarih ve dil paylaşılmış olmasına rağmen 1848'de Norveççe yazılan gramer sayesinde milliyetçilik ortaya çıkmaya başlamıştır. Türk milliyetçiliğinin gelişiminde ise 1870'lerde halk dilinde yazılan yayınların etkisi olmuştur (Anderson, 1993: 91).

Genel olarak dil standart haline getirildikten sonra o toplumun kökensel birliğini en iyi şekilde ifade etmeye başlamıştır. Bu yöntem 19. yüzyılın son zamanlarında bir kısım aydın tarafından Doğu Avrupa'da küçük halklar için başarıyla uygulanmıştır. Bu aydın grubu halkları için aynı milli kuşağa aidiyet hissi oluşturmak için tarihçilerin ve halkbilimcilerin keşiflerini kullanılmıştır. Son aşamada ise bu strateji bağımsızlık için harekete geçen kitlelerin zihinlerinde milliyetçiliği harekete geçirmesiyle sonlanmıştır (Dieckhoff, 2010: 98).

Öte taraftan dil ulus inşasında ve ulus-devlet oluşturulmasında her zaman olmazsa olmaz bir şart değildir. Örneğin ABD, Brezilya ya da eski İspanyol sömürgesi Latin Amerika ülkelerinin hepsi aynı dili konuştuğu sömürgecileriyle savaşıp bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Bu devletlerin özelliği hepsinin savaştığı ülkelerle aynı tarihe ve dile sahip "criollo"lar²⁴ (kreollar) tarafından kurulmuş olmalarıdır (Anderson, 1993: 63). Dolayısıyla dil ulus inşasında din, kültür gibi diğer unsurlarla yan yana geldiğinde çok önemli işlev görmektedir. Ancak kimi zaman yukarıdaki örneklerde olduğu gibi aynı tarihe ve dine sahip ana ülkelerinden ayrılarak ayrı bir millet olmasını engelleyememiştir.

²⁴ Kreol, genel olarak sömürge ülkelerinde Avrupa kökenli kimseleri kastederken dilsel olarak İngilizce ve herhangi bir dilin karışımıyla oluşan melez dilleri tanılamak için kullanılmaktadır.

1.2.5.4. Komşular arası rekabet, düşmanlık ve “öteki” kavramı

Ulus inşa süreçlerinde kültür, din ve dilin yanı sıra komşular arası rekabet ve düşmanlık çok fazla etkisi yokmuş gibi görünse de oldukça önemli katkılar sunmuştur. Özellikle sınır komşuları ile yaşanan düşmanlıklar, çatışma, çekişme ve rekabetler halklar nezdinde beklenmedik tepkilere yol açmıştır. Hindistan ve Pakistan örneğinde olduğu gibi tam da sömürge sonrası bağımsız bir Hindistan devleti kurulma sürecinde Hintli Müslümanların İngilizlerin desteğiyle ana Hindistan devletinden ayrılarak bağımsız bir ülke kurmaları her iki taraf için de zihinlerde kırılmalara yol açarak ulus bilinci oluşmasına dolaylı yoldan etki yapmıştır. Bunun yanı sıra sadece komşular değil özellikle üçüncü dünyada yer alan ülkelerin sömürgeci kurtulmak için sömürgeci güç olan düşmanla verdikleri mücadele de ulusal bilincin oluşmasına etki etmiştir.

Komşular arası düşmanlık ve çatışmanın ulus bilincinin gelişmesine katkısı Avrupa toplumunun ulus-devletlere dönüşme sürecinde en etkili faktörlerden birisi olmuştur (Schulze, 2005: 111). Örneğin İngiltere'nin kendi içinde birliğini sağlayan etkenlere bakıldığında ada ülkesi olmanın yanı sıra on üçüncü yüzyıldan itibaren Norman-Fransız ve Anglosakson unsurları birbirine karıştıran ve bunun yanı sıra İngiliz tacını İskoçya gibi bağılıklarıyla paylaşması İngiliz topluluğuna münhasır bir yönetim şekli oluşturmuştur. Ayrıca İngiltere'nin kendi içinde birlik olmasını sağlayan faktör Kelt bölgesinde İrlanda, Galler ve İskoçya baskısı ile İngiltere ile Fransa arasında İngiliz tacı için yüzlerce yıl süren savaşlardır. Dolayısıyla İngiltere'de ulusal bilincin gelişmesi yüzlerce yıl süren tarihsel bir mücadelenin sonucudur. 1215 Magna Carta ile Kralın yetkilerinin ilk kez kısıtlanarak derebeylere bazı haklar verilmesi, 1644-1651 yılları arasında Cumhuriyetçilerle Krallık yanlıların karşı karşıya geldiği iç savaş, İngiltere Kralının tahttan indirilmesiyle meydana gelen şanlı devrim, parlamentonun güçlenmesi, devlet yönetimine soylu, aristokrat ve ileri gelenlerin parlamento aracılığıyla katılması, sanayi devrimi ile gelen ekonomik gelişmeler İngiliz ulusal kimliğini diğer uluslardan daha erken dönemlerden itibaren geliştirmeye başlamıştır. Özellikle İngiliz tacının egemenlik yetkilerini tüm krallığa yayması tek bir devlet olmasında etkili olmuş ve bu sebeple kral tüm ulusun tek hükümdarı olmuştur. Bu taç insanların gözleriyle gördüğü güçlü bir erk olmanın yanı sıra sembolik bir güç haline de gelmiştir (Schulze, 2005: 122). Bununla birlikte İngilizce lehçelerin çok oluşu standart bir İngilizcenin gelişimini engellemiştir. Bu sebeple dilde standartlaştırmaya gidilmiştir. Bu derece yoğun bir devlet otoritesi o dönemdeki birçok devletten daha ileriye.

İngiltere'den doğuya doğru gidildiğinde Ukrayna'da da kimlik inşasında buna benzer olaylar yaşanmıştır. Bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından itibaren Doğu (Rusya) ile Batı arasında kalıp kimlik sorunu yaşayan Ukrayna için 2014 yılı kırılma noktası olmuştur. Kırım'ın önce bağımsızlığını ilan etmesi sonrasında Rusya'ya bağlanma kararı alması Ukrayna halkında hayal kırıklığı yaşatmıştır. Bu sebeple de Ukrayna ulusal kimliğini Rus “öteki” üzerinden inşa etmeye başlamıştır. Aslında tüm uluslar kendi iç ve dış dinamiklerine göre bir “iç öteki” ve “dış öteki” tanımlayarak “kendi/benlik” kimliğini ortaya koymaktadır. Örneğin son dönemde Hindistan iç öteki olarak Müslüman Hintlileri ve Müslümanlığı hedef alırken aynı zamanda dış öteki olarak Pakistan'ı ötekileştirmektedir. Hindistan kendisini laik, hoşgörülü ve çoğulcu demokratik anlayışa sahip bir devlet olarak tanımlarken Pakistan'ı teokratik, hoşgörüsüz ve monolitik “öteki” olarak dışsallaştırmıştır (Wojczewski, 2016: 154). Bu yüzden Pakistan, Hindistan özelinde paylaşılan bir olumsuzluğa hizmet ettiği için ulusal kimlik inşasının temelini oluşturmaktadır. Yine bunun gibi Kadioğlu (2012a: 36-41) Türk ulusunun ötekileri olarak yirminci yüzyılın başında birinci “ötekiler” olarak gayrimüslimlerin (Hristiyan ve Museviler), ikincil ötekiler olarak dilleri ve ait oldukları mezhepleriyle Sünni Müslüman Türklerden ayrılan, Türk olmayan Müslümanların (Kürtler, Araplar, Kürt Aleviler vb.),

üçüncül ötekiler olarak ise kendi tarihi geçmişini ön plana çıkardığını belirtmektedir. Zira yeni kurulan devlet yüzünü Batı'ya dönmek ve geçmişi “unutmak” için politikalar geliştirmiştir. Alafrangalık iyiliği ve güzelliğin karşılığı olarak görülürken, eski zamanlar geçmiş gerici olarak olumsuzlaştırılmıştır (Kadioğlu, 2012a: 42). Devletin yönü her zaman Batı olmuştur. Fakat devlet yüzünü Batı'ya dönerken ilginç bir şekilde aynı zamanda Batı'ya karşı olmuştur. Zira ülkede, özellikle aydınlar tarafından Anadolu'dan mübadele ile giden Hristiyan toplumlar unutulmaya çalışılırken aynı aydınlar Noel'de evlerini çam ağaçlarıyla donatmaktan da geri durmamışlardır. Yine buna benzer şekilde Anadolu'da birçok şehirden göç eden Hristiyan Rum ve Ermenilerin Paskalya Bayramı ritüel ve adetleri onlar bu topraklardan göçtükten sonra bu kez onları öteki olarak gören Müslüman Türklerin dini bayramlarında yerlerini almaya başlamıştır²⁵.

Sonuç olarak diğer faktörler gibi komşular arası düşmanlık, rekabet ve çatışmalar da ulusal kimlik bilincini etkilemektedir. Bu sadece tek taraflı bir etkilenme de değildir. Hindistan ve Pakistan örneğinde olduğu karşılıklı olarak devletler; her yönüyle bu süreçte birbirlerini “öteki” olarak tanımlayarak aslında kendi kimliklerini oluşturmaktadırlar.

1.2.5.5. Milli tarih

Ulusların kimliği için tarih neden önemlidir? Buna cevaben verilen en güzel örneklerden birisi Vladimir'in Hristiyanlığı kabulü, Malazgirt Muharebesi veya Roma'nın kuruluş tarihleridir. Bu tarihler nereden geldiğini, kim olunduğunu tam olarak ifade etmek için birçok mit ve semboller taşımaktadır (Smith, 2017: 43-44). Bunun gibi "Yunanlı" olmalarını Eski Yunanlılara veya Bizans'a dayandıran Yunanlılar bu bağlılıklarıyla kendilerini Yunanlı hissederek daha geniş bir ailenin vazgeçilmez üyesi olarak görmektedirler (Smith, 2017: 53). Ancak bu duygu ve bilinç Yunanlılarda çok sonraları oluşmuştur. Sadece Yunanlılar değil birçok ulusun tarihi manada bilinçlenmeye başladığı dönem ulus-devletlerin kurulma süreçlerine kadar gitmektedir. Çünkü 19. yüzyıla kadar Avrupalı ulusların nasıl bir ulusal dili yoksa aynı şekilde tarihleri de yoktu. Az sayıda ulus kurucu büyüklerini övmeye başlamışken, sadece birkaç bölümden oluşan ve sonucu gelmemiş tarihi hikâyeler vardır. Bu dönemde Avrupa kendi milli tarihini oluşturmaya başlarken buna yönelik olarak ulusal tarihçiler tarih yazımına öncelik vermeye başlamıştır. Hindistan örneğinde olduğu gibi başkaları tarafından yazıldığı durumlar da vardır. Bu yüzden 1988 yılında Hint tarihçisi Ranajit Guha “kendi ulusal tarihimizi yazmalıyız ve bir tarihimiz olmalı” derken yabancılar tarafından çarpıtılmamış tarih yazımının önemine dikkat çekmiştir (Chatterjee, 2002: 131). Çünkü ilk ortaya çıkan tarihi kaynaklar İngiliz ve Müslüman vakanüvistlerce ortaya konarken, Bengallilerin (Hintliler) etkisi hiçe sayılmıştır (Chatterjee, 2002: 133).

1830'lardan itibaren ulusların tarihe önem vermeye başlamasıyla milli tarihe olan ilgi de artmaya başlamış ve dönemin bilginleri milliyetçilik öncesi arşivleri gün yüzüne çıkarmaya başlamışlardır. Ancak bir milletin Thiesse'ye (2010: 163-164) göre tarihi; monarşi tarihinden tamamen farklıdır. Bir milletin tarihi aynı zamanda toplumun en üst tabakalarına, tiranlıklara karşı da direnişin tarihidir. Elbette bu durum tüm toplumlar için geçerli değildir.

---

²⁵ Anadolu'dan Yunanistan'a ve başka yerlere göç eden kimi Rum ve Ermeniler zorlu yolculuk şartları sebebiyle geride çocuklarını bırakırken Paskalya kutlaması için yaptıkları bazı geleneklerini de bırakmışlardır. Örneğin Ünye'de yapılan ve “Ünye Lokumu” olarak yerel ismi bulunan kurabiyeleri Ermenilerin Paskalya 'da yaptıkları bilinmektedir. Dolayısıyla daha önce Ortodoks Hristiyan bayramlarında yer alan kurabiyeler bu kez Ramazan ve Kurban bayramlarında Müslüman Türklerin sofralarını süslemeye başlamıştır.

Milletlere geçmiş tarihlerini ve kahramanlıklarını öğretebilmek için tarihsel olarak birçok yayın özellikle de tarihi romanlar 19. yüzyılda topluma angaje edilirken, kamuoyuna milli tarihin en ince detaylarını anlatmıştır. Bu eserler tarihin büyük olaylarını okuyucularıyla buluştururken aynı zamanda geçmişte kahramanlık yapmış atalarını ve birçok farklı olguları keşfetme imkânı vermiştir. Aynı anda tüm Avrupa bu tarihi roman akımına kapılırken Manzoni'nin "Nişanlılar", Gogol'un "Taras Bulba" gibi eserler ulusal özgürleşme projesine olağanüstü katkı sunmuşlardır. Yine Risorgimento hareketi romanları İtalyan ulusal bilincinin uyanmasında önemli rol oynamıştır (Thiesse, 2010: 164). Buna benzer şekilde Alman tarihçiler Ortaçağ Germen İmparatorluklarının başarılarını Alman ulusuna anlatarak, toplumun geçmişiyle gurur duyarak daha fazla kendisine güvenmesine yardımcı olmuşlardır (Behar, 1992: 28). Almanya'nın yanı sıra Fransa da tarihi kullanarak ulusal kimlik inşası ve yurtseverlik duygularının aşılmasında Avrupa'ya öncülük etmiştir. Örneğin 15. yüzyılda yaşamış olan Jeanne d'Arc Fransa tarihinin en önemli ulusal sembollerindendir. Fransız milliyetçiliğinin kadın kahramanlarından olan Jeanne d'Arc ölü bir kimliğin yeniden inşa edilmesinde önemli bir işlev görürken aynı zamanda Fransız milliyetçiliğinin temellerinin atılmasında etkili olmuştur. Dolayısıyla hem Almanya hem de Fransa Avrupa'da çekirdek devlet olma özelliği taşıdığı gibi aynı zamanda tarih ve tarihçiliğin gelişmesinde de Avrupa'ya önderlik yapmıştır (Behar, 1992: 21). Fakat Hindistan gibi sömürülmüş bazı ülkelerde milli tarih yazımı Avrupa'ya göre gecikmiştir.

Tarihi yayımların yanı sıra monarşi ve imparatorluklarda, ulusal tiyatrolar da vatanseverlik duygusunun oluşması için önemli vazife görmüştür. Ayrıca tarihi opera ve dramlar kimlik duygusunu halka hızla kazandırmak için önemli işlev görmüşlerdir. Örneğin 1830'da Brüksel'de sergilenen "La Mucette de Portici" operası "kutlu vatan sevgisi bize cesaret ve mertlik ver" şarkısı sahneyi inletmiştir. İspanyol zalimlere karşı Napolililerin ayaklanmasını konu alan opera, halkı heyecan içinde bırakmıştır. Tesadüf ya da değil aynı gün devrime dönüşecek bir isyan Belçika devletinin kurulmasına giden süreci başlatmıştır (Thiesse, 2010: 165). Yine buna benzer şekilde Fransa'da Jeanne d'Arc'ın Yüzyıl Savaşlarında İngilizlere karşı kahramanlıklarının anlatıldığı Frederich Schiller'in "Orléans Bakiresi" adlı oyun da milliyetçi duyguları aşılayan önemli tiyatrolardandır (Yılmaz, 2010: 70)

Opera ve tiyatronun yanı sıra 19. yüzyılda çizilen tarihi resimler de ulus bilinci için önemli olmuştur. Bu tabloların konuları daha sonraları taş baskılarda, kitap ve dergilerde, madalyalarda, sofa takımlarında kullanılmıştır. Bu ulusal eserler, hem üslup açısından hem de tematik olarak birbirlerine çok benzemektedirler. Ulusal ikonlarda daha çok ulusun özgürlüğü için yapılan savaş figürleri vardır. İlginç bir şekilde bunlarda vurgu fetihlere değil kahramanca yapılan vatansever direnişleredir. Çünkü Doğu ülkelerinin aksine Avrupa ülkelerinde fetihler değil savunmalar daha ön plandadır. 1830 yılındaki Temmuz Devrimi'ni tasvir eden 'Halka Yol Gösteren Özgürlük' tablosu bunun en güzel örneklerindendir. Eserin anlatmak istediği figür olan "özgürlük" güçlü, bir kadın olarak tasvir edilirken, elinde tuttuğu bayrak Fransız Devrimi'nin de simgesidir. Diğer elinde tuttuğu tüfek ise meydan okumayı ve direnişi simgeler²⁶. Ayrıca 19. yüzyılda milli kahramanların heykelleri kamusal alanlara ve şehirlerin önemli noktalarına konularak toplumun tarihsel olarak geçmişle bağ kurması istenmiştir (Thiesse, 2010: 165-166). Zira tarih ve tarihsel unsurlar, geçmişteki uluslar ve ulusların alışkanlıkları hakkında günümüz toplumlarına ışık tutmaktadır (Behar, 1992: 32). Bu sebeple de Almanya ve Fransa'nın

²⁶ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.arthipo.com/artblog/unlu-klasik-tablolar/fransiz-ihtilalini-anlatan-tablo.html>

yaptığı gibi birçok devlet tarihi anlatılar üzerinden uluslarının üstünlüğünü ortaya koymaya çalışmıştır (Behar, 1992: 27).

Bunun yanında daha önce sahiplerinin zevk ve isteklerine göre yapılan bazı tarihi yapılar, yüzyıllar boyu sürekli değişime uğrayan kilise ve şatolar ulus düşüncesinin ortaya çıkmasıyla birlikte ulusal tarihe mal edilmiştir. Avrupa’da uluslara bu ve buna benzer yapıların neden muhafaza edilmesi gerektiği anlatılarak bazı yapılar için ulusa dair kolektif bir mülkiyet anlayışı geliştirilmiştir. Tarihi yapılar üzerinde çalışmalar yapılarak maddi kolektif miras kavramının ortaya çıkması sağlanarak ulusal mirasın korunması yönünde politikalar izlenmeye başlanmıştır. Bunun için orta çağdan kalma birçok tarihi yapı 19. yüzyıl içinde restore edilerek yeniden hayat bulmuştur. Bu faaliyetlerde Fransa ve Almanya gibi ülkeler başı çekse de yüzyılın içinde tüm Avrupa’ya yayılmış, her ulusun özgün ve milli tarihinin derinliklerine uzanan mimariyle desteklenen bu çalışmalar yeni binaların inşasında referans olmuştur (Thiesse, 2010: 166-167).

1.2.5.6. Toprak (yurt) ve doğa

Toprak ya da mekânlar tamamen halka özel olup, onların yurdunu, anılarını oluşturduğu, üzerinde hayatını idame ettirdiği ve aidiyet hissettiği yer olarak tanımlanabilir. Aidiyet hissedilmesindeki maksat geçmiş nesli yani ataların dönemini mevcut nesle bağlaması sebebiyle geçmişle kurulan bağın sembolü olmasıdır. Dolayısıyla toprak zaman içinde üzerinde yaşayanların üst üste binmesi, kültürleri, tarihi ve doğasıyla birlikte kutsal bir hale gelmiş olur.

Smith’e (2017: 115) göre modern milletlerin coğrafi konumları, milletlerin yaşadığı yeri betimlemesi açısından önemlidir. Buna göre milletler nerede olması gerekiyorsa oradadır. Çünkü toplumlar belli topraklarla territorial olarak bağlantılı kurarak kendilerini oraya ait hissetmişlerdir. Dolayısıyla milliyetçilik ve ulus inşası atalarının yaşadığı ve yurt olarak belirledikleri yere ait olma manasında toprakla ilgidir. Ancak yurt sadece bir dekor değil, tarihsel bir anlam da taşımaktadır. Hatta göller, nehirler, ırmaklar, dağlar ve vadiler millî yaşamın, millî kimliğin sembolleridir. Şatolar, saraylar, türbeler, mabetler bir peyzaj içinde tasvir edilerek doğal unsurlar gibi muamele edilerek ulus inşasında kullanılan sembollerdendir (Smith, 2017: 107-108).

Bu sebeple toprağın ya da yurdun öneminin yanı sıra ülkenin belli bölümlerine, belli yerlerine duyulan bağlılığın mitsel bir tarafı vardır. Millet olma açısından bunun önemi, bir toprak parçasında varlığını sürdürmek veya sahibi olmak değil oraya duyulan sevgi ve sadakattir. Üzerinde yaşanan yer aynı zamanda ait olunan yerdir. Toprağı genellikle atalar, kurucular, krallar, din adamları, liderler, ozanlar, şairler, yazarlar yaşadıklarıyla ve kattıklarıyla kutsal vatan haline getirmişlerdir. Yurt içinde bulunan kutsal mekanlar, önemli noktalar burada yaşayanları kendine çeker hatta uzaklarda olunduğu dönemde Yahudi ve Ermeni diasporaları gibi ilham kaynağı olmaya devam eder (Smith, 2017: 44-45).

Bununla birlikte bir ulusun bir toprak parçası üzerinde ne kadar hak sahibi olduğuna dair tartışmalar vardır. Bu sebeple filoloji, antropoloji, tarih ve arkeoloji gibi bilim dalları kullanılmıştır. Örneğin birinci dünya savaşından sonra Avrupa’daki sınırlar yeniden çizilirken her ulusa özgü sınırların belirlenebilmesi için uzun tartışmalar yaşanmıştır (Thiesse, 2010: 175). Ancak farklı ulusların kendi ataları olarak gördüğü toplulukların yüzyıllardır belli bir bölgede arka arkaya yaşayıp kaynaşmaları tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu sebeple bir grubun herhangi bir toprak üzerindeki varlığı ne kadar geriye götürülebilir sorusuna net bir cevap verilememiştir. Sadece tahminler ve tahayyüller vardır. Örneğin her yıl 1389 Kosova savaşını anma töreni düzenleyen Sırp, bu savaşla zorla Kosova bölgesinden çıkarıldıklarını, Arnavutların bundan faydalanarak bölgeye

yerleştiğini iddia etmişlerdir. Buna karşın Enver Hoca Arnavutların atası olan İlyrialılar ve Pelasglar'ın Slavlar Balkanlara gelmeden çok daha önceleri bu bölgenin sahibi olduğu tezini ortaya atarken, bunun için arkeologlara ve antropologlara başvurulmuştur (Thiesse, 2010: 176-177).

Toprağın yanında manzara ve doğa şekilleri de bir ulusu çağrıştırmak ve kimliği betimlemek için kullanılmaktadır. Bunun temelinde yine 19. yüzyıl ressamalarının doğayı ulusal nitelemeyle kodlaması yatmaktadır. Dağlar, vadiler, ovalar, nehirler bir ulusun en başta gelen özeti ve amblemidir. Ülkeler bu doğa manzara şekillerini kullanırken genel olarak birbirlerine göre farklılaşmaya da gitmişlerdir. Örneğin Macaristan, Alp dağlarıyla sembolize edilen Avusturya ile arasındaki farkı ortaya koyabilmek için Büyük Ova manzarasını tercih etmiştir. İsviçre karlı ve ışıltılı Alpler ile özdeşleştirilirken Norveç; duru, sade ve karlı fiyortlarıyla dikkat çekmektedir. Norveç'in bu manzarayı kullanmasındaki amaç İsveç'in ormanlarına tezat oluşturma isteğidir. Fransa'nın milli manzarası diğer ülkelere nazaran biraz daha karışıktır. Fransa bu manada kıtadaki farklılıkların bir temsili olarak ılımlılıkları yansıtmaya çalışmıştır. Fransa kendisini sakın bir gökyüzü, küçük vadiler, ağaçlıklar ve uzakta bir köy şeklinde tasvir etmiştir (Thiesse, 2010: 173).

Bu sebeple 19. yüzyıl Avrupa'sında doğayı korumak için çeşitli çalışmalar yapılırken, 20. yüzyılın başından itibaren de ulusal kimlikle ilgili millileştirme çalışmaları yapılmış, bunun yanı sıra tüm çağdaş üretimler milli kavramlarla tanımlanmaya başlanmıştır. Resim, müzik, edebiyat gibi sanat dallarının başına Rus, Alman ya da Fransız sıfatları eklenmiştir. Aynı zamanda bunlar eğitim-öğretimin de temel konusu yapılmıştır (Thiesse, 2010: 174).

1.2.5.7. Semboller

19. yüzyılda Avrupa devletleri nüfus ve harita bilgisiyle toprakları üzerinde denetim sağladıktan sonra nüfuslar kontrol altına alınmış, ülkeleri birebirinden ayıran sınırlar çizilmiş ve devletler kendisini geçmişle irtibatlandırmak için tarihi eserler gün yüzüne çıkartılarak bunlar “kollektif semboller” olarak posta pulu gibi birçok eserde sergilenmeye başlanmıştır (Jaffrelot, 2010: 37). Toplumlar kendi kolektif hatıralarına dayanarak geçmişleri hakkında fikir sahibi olmuşlar bu da nesilden nesile aktarılmıştır (Karpas, 2011: 24). Zira her toplum inancını ve düşünceleri kendi sembolleri aracılığıyla dışa yansıtmaktadır. Bunun en iyi örneği örneklerinden biri İsrail'dir. İsrail'de Nazi soykırımına (holokost) uğrayan çok az Yahudi kalmasına rağmen askeri mezarlıklar, anıtlar ve Yad Vashem soykırım müzesi gibi semboller ulusal kimlik inşasında etkili olmuştur. Bunun yanında Nazi davası, Adolf Eichman gibi hayatta kalma hikâyeleri kurbanlara sadece İsrail devletinin tanınmasını sağlamakla kalmamış, İsrail halkının genel kimliğini kurbanlardan suçlayıcılara dönüştürmüş, en önemlisi de İsrail Yahudilerin yaşadığı travmaya karşılık olarak yüceltilmiştir (Miller, 2018: 72).

Dolayısıyla ortak değerler bağlamında ulus inşasına katkı sunduğu için modern dünyada her devletin kendine özel sembolleri vardır. Nitekim milliyetçi hareketler tüm kitle hareketleri gibi semboller ve seremonilere başvurmaktadır (Breuilly, 1993: 64). Bu semboller genel olarak bayrak, milli marş, milli renkler, bayraklar üzerindeki figürler, dağlar, ormanlar, vadiler, hayvanlar şeklinde sıralanabilir. Bu semboller geniş kitlelerce kabul edildikçe millileşerek yaygınlaşmıştır. Bu bağlamda toplumun geçmişine ve geleceğine atıfta bulunan semboller kullanılarak ulusal kimliğe uyumlu hale getirilmiştir.

1.2.6. Ulus inşasının başarıya ulaşması

Hippler'e (2007: 12) göre başarılı bir ulus inşasında; birleştirici bir ideoloji, toplumun bütünleşmesi ve düzenli bir devlet yönetimi gerekmektedir. Birleştirici bir ideoloji, toplumun temelden yeniden oluşumunda ve uygulanan politikanın doğruluğunun

sağlanmasında önemlidir. Ulus inşasının ön koşulu şüphesiz bir ulusun oluşturulması gerekliliğini varsaymaktadır. Bunu için birbirinden farklı inşa yolları vardır. Eğer bir coğrafyanın halkı Peştun, Bavyeralı, İsmaili veya başka bir kabilenin, kavmin üyesi olarak tanımlanırsa ulus inşasının başarı ya da başarısızlığından bahsedilemez. Ancak toplum içindeki ayrı kimlikler kendi içinde sorun olmasa da ulusal bir kimlik açısından sorunludur. Sözelimi bir kişi aynı anda Bayyeralı, Müslüman ve Alman olabileceği gibi ideolojik olarak oluştuğunda, bir başkası Peştun veya Şii olabilir. Fakat kimlik ve sadakat aşiret, kabileye ve ya etnik, etno-dinsel bir gruba bağlı olduğu müddetçe yani ulusal kimlik ikinci planda kaldığı sürece ulus devlet istikrarsız olacaktır. Bununla birlikte ulus inşasının temelini oluşturan birleştirici ideoloji her zaman ulusal eğilimle olmaz. Bazen bunu din gibi başka değerler yapar. Pakistan ve İsrail bu konuda çok iyi birer örneklerdir. Zira Pakistan Müslüman Hintliler, İsrail ise Yahudiler için kurulmuş ve din üzerinden inşa edilmiş ülkelerdir (Hippler, 2007: 13).

Başarılı ulus inşasının ikinci unsuru önceden birbirine gevşek bağlarla bağlı grupların bir toplumla bütünleşmesidir. Örneğin Peştun, Beluci ve Pencaplıların ortak bir ulusa ait oldukları toplumsal gerçeklikle ikna edilmelidir. Aynı şekilde Protestan bir aristokrat ile cahil bir Katoliğin aynı ortak paydada buluşabilmeleri ya da Macar bir soylu ile onun topraklarında yaşayan köylünün toplumsal birleşme için ulusal bir kimlik oluşturmaları zaruri olmuştur. Bunun için ulaşım ve iletişim kanallarının gelişmesi, siyasi ve kültürel kurumsallaşmayı sağlayan ülke çapında yayım yapan ulusal medya önemlidir (Hippler, 2007: 14). Örneğin 20. yüzyılın ikinci yarısında birleşik bir İtalya inşa edilmesine engel olan yerel diller radyo-TV gibi iletişim araçları sayesinde ortadan kaldırılmıştır (Thiesse, 2010: 163).

Ulus inşasının üçüncü ögesi, kendi topraklarında hüküm süren işlevsel devlet mekanizmasının varlığıdır. Devlet oluşumu, başarılı ulus inşasının temel yapı taşıdır. Devlet inşası için etkin bir mali yapı, ülke genelinde polis organizasyonu, hukuk sistemi ile örgütlü yönetim mekanizması gereklidir. Bunun yanında devlet yukarıda bahsedildiği gibi toplumsal, etnik ve dinsel kimlik yerine kendisini devlet ve ulus kavramlarıyla tanımlayan sadık kişilere ihtiyaç duyar (Hippler, 2007: 14).

Bu yüzden ulus inşa edilirken dikkat edilmesi gereken önemli hususlar vardır. Örneğin toplum içinde apolitik bırakılan gruplar kendilerini ifade edemedikleri için eski anlaşmazlıklar tekrar gün yüzüne çıkabilir. Özellikle çok kavimli veya çok dinli topluluklarda tam olarak kimlerin ulusa ait olduğunun tanımı yapılmamışsa ve bununla ilgili tartışmalar hala sürüyorsa, toplumsal bir mutabakat olan yurttaşlık üzerinde anlaşma sağlanamamışsa sıkıntılar baş gösterecektir. Ulusa aidiyet sivil eşitlik üzerine değil de dile, dine, etnik kökene göre yapılırsa ilk olarak ilerleyen süreçte etnikleştirici politik söylemler ortaya çıkabilir. Bu da toplumsal şiddete giden yolu açacaktır. İkinci olarak ise ulus inşa sürecinin dönüşmesine yol açabilecektir. Yani ulus inşasının toplumun birleştirici rolü yerine, bu güç bir etnik grubun tekeline geçerek onun diğer grupları baskı altına alması ve yine şiddete giden yolu açacaktır (Hippler, 2007: 17-18).

Ayrıca bazı durumlarda üst otorite olarak devletlerin halkı ulusal kimliğe ihtiyacı olduğuna ikna etmelidir. Bunun için devletin ilk olarak var olan durumu tamamlaması gerekmektedir. Irak ya da Afganistan gibi devlet mekanizmasının derinden yaralandığı ve devlete duyulan güvende derin yaralar açılmış olması sebebiyle halkın bizatihi kendisinin ulus inşa sürecine katılması gerekmektedir (Derichs, 2007: 53). Bu sebeple ulus konsepti öncelikle Derichs'in tabiriyle "inanılır" olmalıdır. Bunun yanında halkın politik ihtiyaçları arasında olmalı, halkın günlük hayatında rol almalı, halkın gündemindeki konularla alakalı olmalı, hedef kitlenin deneyimleriyle ilintili olmalı, halka yakın kültüre başvurmalı ve esnek olmalıdır

(Derichs, 2007: 53). Yani ulus inşası halkın günlük yaşantısında merkezi bir konumda olmalıdır. Ulusa olan inanç, daha iyi bir gelecek için olmazsa olmaz bir şart olarak görülmelidir. Çok kavimli devletlerde barışçı bir geleceğin inşa edilebilmesi için tüm grupların bu işe katılması ve eşit muamele görmelerine inanmaları gerekmektedir. Hükümetler bu maksatla farklı politikalar izlemektedir. Bunun için merkeziyet ve kapsam önemlidir. Halktan bahsedildiğinde merkeziyet kavramı halkın çoğunluğunun önceliği olan meselelerdir. Ulus ise Derichs'in tabiriyle merkezden ziyade içinde kişiden kişiye değişen farklı öncelikleri barındıran marjinal bir gövdedir (Derichs, 2007: 54). Bu noktadan hareketle ulus inşası merkeziyetin ve önceliklerin ulusla birleştirilmesiyle değer kazanır.

Başarılı bir ulus inşası süreci aynı zamanda değişimlere de ayak uydurabilmelidir. Aksi takdirde güvenilirliğini kaybedecektir. Derichs bu noktada "köprüleme" kavramıyla hükümetin politik gündemiyle toplumun yeni düşünceleri arasındaki bağa dikkat çekmektedir. Derichs "köprüleme" konusunda Malezya'yı örnek göstermektedir. Ona göre "köprüleme" 1970'lerden itibaren bazı Müslüman toplumlarında İslamiyet dalgasının yerini almıştır. Başta Malezya olmak üzere bazı Müslüman ülkeler İslamiyet'i modern çağ ile baştan ikiye bölünmeyeceği bir şekilde modernleşme sürecine katmıştır. Bunun yanında Cezayir gibi başarısız örnekler de vardır. Cezayir, toplumun güçlü bir İslami kimlik isteğini bastırma yoluna giderek ulus inşasını çıkmaza sokmuştur (Derichs, 2007: 61)

Bunun yanında ulus inşasının sürecinin başarısız olduğu ülkeler de vardır. Bu devletlerin hükümetleri Derichs'e göre çoğunlukla ruh bakımından güç ve karizmadan yoksundurlar. Bunu ise muhalif hareketler bir fırsat olarak görmektedirler. Son yıllarda özellikle Budist, Taoist, Hindu ve Hristiyan kökenli topluluklarda buna benzer örnekler görülmektedir. (Derichs, 2007: 58). Derichs Myanmar, Cezayir ve Çin'in Tibet'le ilişkisi özelinde bu devletlerin ulus inşa sürecinin başarısız olduğunu iddia etmektedir. Sadece Tibet değil Uygurlar özelinde de Çin'in ulus devlet inşasının başarısız olduğu bir gerçektir. Çin bunun önüne geçebilmek için kuvvet kullanımı dâhil içinde dil, din, eğitim ve politika gibi etkenleri barındıran zorlama yöntemlere başvurmaktadır. Ancak genel olarak Çin'in millet olma niteliklerini kazanamadığı da söylenemez (Weber, 2006-2007: 183).

Son olarak başarılı bir ulus inşasında aydınlara ve entelektüellere de önemli görevler düşmektedir. Bu aydınların görevi, pasif bir haldeki toplumu milli kültür ve tarih eşliğinde baştan organize ederek bir millet oluşturmak için teşvik etmektir. Bu süreç birkaç aşamadan oluşmaktadır. Bunlar; topluluğun edilgin durumdan etkin bir siyasi harekete evrilmesi, topluluğun kendi yurdu olan toprağa/ülkeye yerleştirilmesi, toprağa bağlı (territorial) topluluğa ekonomik işlev kazandırmak, halkı ve kitleleri milli değerlerle yeniden eğiterek siyasi bir topluluk seviyesine getirmektir (Smith, 2017:106-107). Ancak milletler hayali inşa edilen topluluk olduğu için sürekli dinamik tutulması da gerekmektedir. Bu yüzden başarılı bir ulus inşası için; ortak dayanışma sağlanması, toplumu/milleti mobilize ve motive edecek gerçekçi, etkin norm ve kuralların oluşturulması ve aynı zamanda toplumsal bağların canlı tutulması çok önemlidir. Aksi takdirde milletin ulusa yönelik sadakat ve aidiyet duygusu zedelenebileceği gibi; bölünme, parçalanma, duygusal kopuş gibi sosyolojik ve toplumsal sorunlara yol açabilir.

1.2.7. Sömürge toplumlarında ulus inşası

Birinci dünya savaşı yeryüzündeki hanedanlıkların nerdeyse çoğunun sonunu getirmiştir. Artık ulus devletlerin dönemi başlamış, çok az sayıda kalan imparatorlar bile milletler cemiyetindeki toplantılara ulusal kıyafetlerle katılmaya başlamıştır. Ancak bu dönemde Batılı olmayan devletlerin birçoğu ulus-devlet olmaktan çok uzaktadır (Anderson, 1993: 129). Hatta bu devletlerin çoğunluğu sömürge deneyimi yaşamak zorunda kalmış, çoğunda da hem kültürel hem de siyasi noksanlık vardı. Toplumun sahip olduğu her türlü kimlik,

sömürgecinin izlerini taşımaktaydı. Üstelik Nijerya, Kongo, Kenya, Mısır, Hindistan, Burma ve Endonezya gibi bazı ülkelerde genel manada milletin sınırları sömürge güçleri tarafından şekillendirilmiştir (Smith, 2017:167).

Bu yüzden Latin Amerika, Asya ve Afrika gibi yerlerdeki sömürge devletlerinde territorial milletler oluşturulmaya çalışılmıştır. Smith'e (2017: 173) göre territorial millet oluşturabilmek için iki yöntem uygulanmıştır. Birincisi Endonezya Java kültüründe olduğu gibi yeni devletin çekirdek etnik grubuna ait kültürün canlılığını koruduğu iddiasıyla, yeni bir siyasî toplumun temel gövdesine dönüştüğü "egemen etni" modelidir. Bu yöntem yeni bir icattan çok, etnik çekirdeği yeniden kurarak bu kültürü toplumun diğer azınlık gruplarıyla bütünleştirmektir. Mısır bunun en iyi örneklerindendir. Ülkede yüzyıllardır Kıpti azınlık olmasına rağmen hâkim olan kimlik; topluluğun çoğunluğunu oluşturan İslâm kültürü ve Arapçadır.

Sömürgeci territorial milletler inşa etmenin bir diğer yöntemi ise tüm etnilerin üzerinde bir kültür oluşturmaktır. Böyle toplumlarda baskın bir etnik grup olmadığı için Nijerya, Uganda, Zaire gibi ülkelerde olduğu gibi pek çok rakip etniyi de içinde barındırmaktadır. Örneğin Nijerya 200'den fazla etnik grupla birlikte nüfusun yüzde 60'ına tekabül eden ve birbirleriyle sürekli rekabet edip çatışan üç büyük bölgesel etniden²⁷ oluşmaktadır (Smith, 2017:175-176). İngiltere tarafından 1901'de oluşturulmuş olan Nijerya Hindistan'a nazaran daha sıkıntısız bir süreç sonunda bağımsızlığına kavuşmuştur. Ancak istenildiği gibi sorunsuz ve demokrasinin ilkelerini özümseyen bir Nijerya hiçbir zaman oluşamamıştır. Nitekim İngilizler 1947'de Nijerya'nın bağımsızlığı için üç büyük etnik grubun bulunduğu federal sisteme başvurmuş, ancak Kuzeyde Hausa-Fulani, batıda Yoruba, doğuda Igbolardan oluşan federal yapı 1951'de dağılmıştır (Roskin, 2019: 647). Kurulduğu günden itibaren 7 kez askeri darbe gören ülkede en büyük sorun üç büyük etnik grup olan Hausa-Fulani, Yoruba ve Igbolar arasındaki çatışmalardır. Kuzeyde yer alan Hausa-Fulani kabilesinin Müslüman, güneydeki Yoruba ve Igboların Hristiyan oluşu sebebiyle İngilizler ülkeyi üç bölgeye bir federal yapıda inşa etmişlerdir. Bu ise kabile ve dini grupların bölünmesini kolaylaştırmaktan başka bir işe yaramamıştır (Roskin ve Berry, 2014: 169-170). Dolayısıyla Müslüman ve Hristiyan kabileler arasında devam edegelen rekabet ve çatışma Nijeryalı bir kültür ve siyasî kimlik oluşturma işini zorlaştırmaktadır. Örneğin 1966'da Igboların darbe girişimine Müslümanların karşı çıkması sebebiyle ülke içi etnik gruplar arasında büyük bir savaş çıkmıştır. Biafra savaşı olarak tarihe geçen bu savaşta Igbolar ömrü sadece üç yıl olacak bir devlet (Biafra Devleti) bile kurmuşlardır (Roskin ve Berry, 2014: 170). Ülkede Hausa-Fulanilerden oluşan gücün hâkimiyetine dönük endişelerin devam etmesi ve kabileler arası rekabet ortamı ulusal bir kimlik oluşturmaya yönelik her girişimi boşa çıkarmaktadır (Smith, 2017:175-176).

Dolayısıyla Nijerya'nın temel sorunu Müslüman olan kuzey bölgesi²⁸ ile çoğu Hristiyan olan güneyin nasıl bir arada yaşayacağıydı. Kuzeyin en büyük partisi olan Halk Kongresi'di ve Hristiyanların kendi bölgelerine egemen olmalarından endişe duyuyordu.

²⁷ Nijerya'nın nüfusunun yarısı Müslüman, yüzde 40 Hristiyan ve yüzde 10'u da yerel dinlere inanmaktadır. Ayrıca 250 farklı etnik topluluğa sahiptir. Yüzde 29 Hausa-Fulani, yüzde 21 Yoruba, yüzde 18 Igbo, yüzde 10 Ijaw'lardan oluşan ülkenin kuzeyinde daha çok Müslümanlar yaşamaktadır. Detaylı bilgi için bkz: Roskin, G. M. (2019). Çağdaş Devlet Sistemleri. (Çev.: Atilla Yayla ve Bahattin Seçilmişoğlu). Ankara: Adres Yay. s.653

²⁸ Genel olarak Afrika kıtasında İslamiyet kuzeyden ve Sudan yoluyla kara üzerinden birçok ülkeye yayılırken Hristiyanlık deniz yoluyla geldiği için ülkelerin kıyı kesimlerinde (güney) daha etkili olmuştur. Bu yüzden Nijerya gibi ülkelerin kuzeyinde İslam ağırlığı göze çarpmaktadır. Detaylı bilgi için bkz: Roskin, G. M. (2019). A.g.e s: 659.

Çünkü Müslümanlar gayrimüslimler tarafından yönetilmek istemiyorlardı. Buna benzer sorun yine İngiliz sömürgesi olan Hindistan'da yaşanmıştır. Hindistan'da sorun 1906'da Ulusal Kongreden ayrılan Müslüman birliğinin Pakistan'ı kurup Hindistan'dan ayrılmasıyla kısmen çözülmüştür (Roskin, 2019: 648). Dolayısıyla İngilizlerin birbirine benzeyen iki sömürge ülkesinde benzer yönetimler bıraktığı görülmektedir. Hem Nijerya hem de Hindistan'da kendisinden sonra yönetimi bırakabilecekleri eğitilmiş sınıfın oluşmasına da dolaylı yoldan katkı sunmuşlardır. Fransa ve Belçika sömürge ülkeleriyle kıyaslandığında daha eğitilmiş bir sınıfın yönetimi devraldığı görülmektedir. Zira hem Nijerya'da hem de Hindistan'da eğitilmiş insan eksikliği yaşanmamıştır. Nijerya'da da Hindistan'da olduğu gibi birçok üniversite olduğu gibi birçok insan İngiliz ve Amerikan üniversitelerinde eğitim almıştır (Roskin, 2019: 658). Yine Nijerya örneğine devam ettiğimizde Samuel Huntington'un (2015: 195) "medeniyetler çatışması" teorisine göre bu ülke İslamiyet ve Hristiyanlık arasında bölünmüş bir ülkedir. Bu teoriye göre aynı ülkede iki farklı medeniyet nadiren barış içinde yaşamaktadır. Özellikle de Müslümanlar başka bir din yönetimi altında yaşamak istememektedir. Örneğin 1947'de Müslüman Hindular Pakistan adıyla Hindistan'dan ayrılarak başka bir ülke kurmuşlar, Bosna ve Kosova'daki Müslümanlar Hristiyanlar tarafından yönetilmeyi kabul etmemişler, Kıbrıslı Türkler 1974'de Rum tarafından ayrılmışlardır.

Sonuçta İngilizler 1960 yılında arkalarında federal bir yapı bırakarak Nijerya'dan çekilmişlerdir. Westminster modelinde olduğu gibi Başbakan tarafından yönetilen bir hükümet bırakmalarına rağmen 1979 yılında ABD benzeri bir başkanlık sistemine geçmişler (Roskin, 2019: 648) ancak birçok noktada ABD başkanlık sisteminden de ayrılmışlardır. Örneğin Nijerya'da eyaletler nüfuslarına bakılmaksızın mecliste on sandalye ile temsil edilmektedirler. Bunun yanında Nijerya'nın en büyük sorunu Hindistan'da olduğu gibi ülke çapında her kesimden oy alabilecek Kongre Partisi gibi bir partiye sahip olmayışıdır. Zira laik bir yapıdaki Kongre Partisi başta Müslümanlar olmak üzere Sihler'den ve diğer etnik ve dini gruplardan da oy alabilmiştir.

Öte yandan başta gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülke Nijerya ya da diğer başka geri kalmış ülkeler gibi çok etnisiteli topluluklardan bir araya gelmesine rağmen parçalanma sorunu yaşamamaktadır. Roskin'in (2019: 654) Alman sosyolog George Simmel'den aktardığına göre bunun nedeni "çapraz kesim bölünmeler" ile açıklanmaktadır. Bu modele göre bahse konu devletler de bölünmüştür ancak sadece bir faktörle değil birden çok eksenler doğrultusunda bölünme yaşamışlardır. Bu bölünmede parçalanmalar birbirilerini çaprazlama kestiği için siyasi hayatı dengelemektedir. Örneğin İsviçre'deki Fransızca ya da Almanca konuşanlar, Katolikler ya da protestanlar ve işçi sınıfı ile orta sınıfın bölünmeleri sekiz muhtemel bölünme kombinasyonuna yol açmıştır. Bunlardan biri Almanca konuşan Protestan orta sınıf modelidir. Her kombinasyon Fransızca konuşan-Protestan-İşçi sınıfı örneğinde olduğu gibi diğer yedi kombinasyonun altısıyla en az bir ortak paydayı paylaşmaktadır. Bu teoriye göre çoğu İsviçreli diğer İsviçrelilerle ortak yönleri sahiptir ve bu çatışmaları yumuşatıp engellemektedir. Çapraz kesim yerine eski Yugoslavya gibi kümülatif bölünmelerin olduğu yerler ise tehlikeli ayrışmalara sahne olmuştur. Hırvatların Katolik, Sırların Ortodoks olduğu ülkeyi (buna Müslüman Boşnaklar da dâhil edilebilir) bir arada tutmaya yarayan yegâne çapraz kesim bölünme, orta sınıfa karşı işçi sınıfı ise yasaklı bir durumdaydı. Yugoslavya'nın birbirinden farklı milliyetlerini bir arada tutabilecek çok az şey vardı ve bölünme gerçekleşmiştir. Bunun gibi Afrika'nın büyük bölümü "çapraz kesim bölünme" yokluğu yaşamıştır. Genellikle kabileler ön plana çıkarken, Nijerya'da din bunu daha da ileri götürmüştür.

Yukarıdaki vakalara benzer şekilde Asya'ya gelindiğinde; Pakistan'da Pencaplıların egemen etni olmasına rağmen çok sayıda rakip etnin de bulunduğu da görülmektedir.

Ülke çoğunlukla Pencap ağırlığı taşısa da İslâm geniş temelli bir ulusal kimlik için daha uygun bir zemin hazırlamaktadır. Bunun gibi Hindistan'da da baskın din (Hinduizm), İslam gibi diğer dinlere, etnilere rağmen bu tarzda bir fonksiyona sahiptir. İngilizlerin temelini oluşturduğu modern devlet kuzeyde ve merkezde Hintçe konuşan seçkinler tarafından ele geçirilerek bir dizi Hindu mit, sembol, kültür ve gelenekleri kullanılarak birçok bölgede var olan farklı Hint etnik toplulukları tek bir laik, territorial millet çatısı altında birleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu sebeple kültürel türdeşlik yaratmak için toplumsal din kullanılmaktadır. Kitleleri harekete geçirebilmek için ise milliyetçiler Hindu mitoloji ve değerlerini taşıyan territorial bir siyasî kimlik oluşturmaya yönelik çalışmalar yapmışlardır (Smith, 2017:177).

Hindistan örneği, kimliğin önceden mevcut etno-dinî bağlar ve semboller aracılığıyla inşa edilmesi yönünden önem arz etmektedir. Bu inşa ise kimliğin kültürel ve siyasal yönlerini içinde barındırmaktadır. Böylece bir taraftan Indo-Aryan geçmişiyle tarihi Veda gelenekleri barındıran Hinduizmin tekrardan ortaya çıkartılması hedeflenirken, diğer taraftan bu Hintli halkın sömürgeci İngilizlerin yanı sıra birbirinden farklı birçok etnik, dilsel ve diğer mistik farklılıklara karşı siyasî bir kuvvet şeklinde birlik olması amaçlanmıştır. Bunun için demotik yerli bir Hindu oluşumu için territorial milliyetçilikler kullanılmıştır (Smith, 2017:178). Bununla birlikte sömürge toplumunun sömürgeye karşı direnç gösterip ulusal bilincin oluşmasında Gandhi örneğinde olduğu gibi karizmatik liderlerin de çok büyük rolü olmuştur (Tetzlaff, 2007: 27). Sadece karizmatik liderler de değil entelektüel aydın kesim de milliyetçiliğin geliştirilip ulus oluşturulmasına katkı sunmuşlardır. Çünkü sömürgecilik yerli toprak ağalarını, sanayici ve tüccarların oluşmasını engellemiştir. Tüm ekonomik kurum ve kuruluşlar ya sömürgeci elitin elinde tekelleşmiş ya da yerli olmayan parya ve işadamlarıyla paylaşılmıştır. Aydınların çift dilli olması da bu roldeki değerlerini artıran bir etkidir. Kendi dillerinin yanı sıra bir Avrupa dili biliyor olmaları; Batı kültürüne, milliyetçilik, millet ve ulus-devlet olma yöntemlerine ulaşabilmelerinin önünü açmıştır (Anderson, 1993: 132). Bu aydınlar 19. yüzyıl aydınlarına göre daha gençtir. Örneğin Burma'da ortaya çıkan milliyetçilikler Budist Genç Erkekler (Young Men's Buddhist Association-YMBA) derneğinin kuruluşuyla yayılmaya başlarken Malayların; Malaya Gençlik Birliğiyle başlamıştır. Avrupa da geçmişte bu ve buna benzer yoldan geçmiştir. Zira gençlik her zaman ilerlemeyi, ideali ve devrimci iradeyi göstermiştir. Ancak Avrupa'da genç kavramı tam olarak gençleri tasvir etmemiştir. Orta yaşlı birisi de herhangi bir birliğin üyesi olabilir hatta okuryazar olmayanlar da üye olabilirlerdi. Öte yandan sömürge toplumlarında gençlik kavramı Avrupa tarzı eğitim alan ilk kuşak insanlardır. Bu eğitim onları dilsel ve kültürel olarak ebeveynlerinden olduğu kadar sömürgeleştirilmiş yaşlılarından da kesin bir şekilde ayırmıştır. Burma'da faaliyet gösteren ve başlangıçta Hristiyan Genç Erkekler Derneğinden (Young Men's Christian Association-YMCA) etkilenecek kurulan YMBA İngilizce eğitimi alan okul çocuklarının kurulmuştur. Hollanda Hint adalarında Jong Java (genç Java), Jong Ambon (genç Ambon) gibi isimlerle kurulan bu dernekleri Anderson'un ifadesiyle sömürge diliyle tanışık olmayan herhangi bir yerli anlayamazdı (Anderson, 1993: 135). Bu da sömürgelerdeki okullaşmanın sömürge milliyetçiliğine katkısı açısından önemli birer örnek olarak görülebilir.

Endonezya da bu sürecin önemli ülkelerindendir. Yaklaşık 3 bin adası, birbirinden farklı diller, ırklar ve dinleriyle çok farklı bir ülkedir. Örneğin Sumatra'nın doğu sahillerinde yaşayan halkın bir bölümü Malacca Boğazının karşısındaki Malaylarla etnik, dinsel ve dilsel olarak benzerken hatta akrabayken çok daha uzakta yaşayan Ambonlularla etnik, dinsel ve dilsel hiçbir bağları yoktur. Ancak 20. yüzyılın başında Ambonluları yoldaş olarak belirlerlerken Malayalıları yabancı olarak görmeye başlamışlardır. Bunu sağlayan ise 20. yüzyılın başından itibaren açılan okullardır. Klasik ilkokullar sömürgecinin köy ve

kasabalarına dağılırken, orta seviye okullar büyük yerleşim birimlerinde yer alıyordu. Eğitimin son noktası ise Bandung'da Hollandalılar tarafından inşa edilen okuldur. Ülkenin en ücra köşelerinde-köylerinde ilkokulla başlayan çocuklar ortaokul ve lisede farklı etnik, dinsel ya da dilse gruplarla eğitime devam ederek ülkenin her yerinden gelen insanlarla kaynaşmışlardır. Böylece bu 20. yüzyıl okulları yukarıda bahsedildiği gibi yeni bir haclar zincirini ortaya çıkarmıştır. Bu kez hac merkezi Mekke ya da başka yer değil, Batavia'dır. Sonuçta nerden gelirlerse gelsinler aynı kitapları okumuşlar, aynı dersleri görmüşlerdir. Şüphesiz bu öğrencilerin birçoğu piramidin tepe noktası olan Batavia'a ulaşamıyordu ancak bu eğitim yolculuğunun anlamını başkentlerinden aldıklarını, neden orada birlikte olduklarını biliyorlardı (Anderson, 1993: 136-138).

Sonuç olarak sömürge eğitim sistemi piramit benzeri bir yapı geliştirmiştir. Örneğin Çinhindi'ndeki tek üniversite Hanoi'de Genel Valinin sokağının hemen altında yer alan okuldu. Bu üst katmana gelenler arasında Fransız bölgesindeki dilleri konuşan Vietnamlı, Çinli, Khmer ve Laolar bulunmaktadır. Batavia ve Bandung'da bir araya gelen çok dilli ve çok kültürlü öğrenci grubu kendilerini nasıl Endonezyalı tanımlıyorsa, eğitim hayatına My Thao'dan, Battambang'dan, Vientiane'den başlayanlar bu bir araya gelmelerini "Çinhindililik" olarak öğreneceklerdi. Ancak Endonezyalılığın kalıcı olduğu kadar Çinhindililik kalıcı olamamış hatta silinip gitmiştir (Anderson, 1993: 144).

Bugün Endonezya'da yüzlerce etnik grup eskiye nazaran Endonezyaca'yı anadili olarak konuşmaktadır. Öte yandan Gana'nın ulusal dilinin Ashanti yerine İngilizce olması onların milliyetçiliklerinin Endonezyalılardan daha aşağı olduğu anlamına gelmemektedir (Anderson, 1993: 150) Buna benzer şekilde Hint entelijansiyasının İngiliz sömürgeciliğini eleştirmek için kaleme aldığı eserleri İngilizce yazması (Özkırımlı, 2015: 21) onların milliyetçi olmadıkları anlamını taşımamaktadır. Bu sebeple Anderson dillerin birçok zaman, ulus inşa edilirken bayraklar, semboller, ulusal kıyafetler, halk dansları gibi millet oluşturma bir niteliği olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Anderson'a göre dilin belirgin niteliği hayali cemaat türetebilmesidir. Keza Mozambik'te Portekizce ya da Hindistan'da İngilizce konuşulması, İngilizce'nin Avustralya ya da Portekizce'nin Brezilya'da kullanılmasından farklı bir olgu değildir. Çünkü dil tek başına dışarıda bırakma aracı değildir, herkes öğrenebilir. Anderson'a göre milliyetçiliği icat eden dilin kendisi değil yayın dilinin kendisidir. Anderson bu düşüncesini daha da belirginleştirmek için İsviçre örneğini vermektedir. İsviçre gibi küçük bir ülkede Almanca lehçelerinin uzun bir süre varlığını devam ettirmesini kapitalist yayıncılığın ülkeye geç girmesine bağlamaktadır. Bugünün çok dilli İsviçre'si 19. yüzyıl başının ürünü olan bir devlettir. İsviçre'deki sistem, çeşitli tek dilli halkların üzerine yerleşmiş iki dilli bir siyasal organizasyondan ibarettir. İkinci dil sömürge devletlerinde olduğu gibi sömürgecinin dili değil, güçlü bir komşunun dilidir. 1910 yılında nüfusun yüzde 73'ü Almanca, yüzde 22'si Fransızca, yüzde 4 İtalyanca ve yüzde 1'i de Romanş diline sahipti (Anderson, 1993: 151-155). Başlarda Almanya ile Alman İsviçre'si arasındaki geçişlilik fazla olsa da İsviçre sırtını hem Fransa hem da İtalya'ya da dayayarak tarafsız bir devlet olmayı başarmıştır.

Kendi çıkarlarına uygun bir eğitim sistemi tasarlayan sömürgeci toplumların genel olarak sömürge'deki sınıflandırmaları ve üzerinde bıraktığı bazı etkilerin ortak özellikler gösterdiği de söylenebilir. Smith'e (2017: 168-169) göre bu özellikler şöyledir: Sömürge devleti, yerli toplumun gelişiminin doğal bir uzantısı olmayıp, metropollerdeki idari seçkinlerin icraatlarıyla karışmış melez bir üründür. Etnik topluluklar ve kategoriler tek bir sistem düşünülerek oluşturulmuştur. Örneğin Hindistan'da ilk kez halkın bir arada bulunup etkileşimde bulunacağı territorial bir mekân algısı tasarlanmıştır. Sınırları çizilmiş mekânın territorial vatanseverliği yükseltip teşvik edilmiştir. Tamamen yerli bir düşünce olan bu territorial vatanperverlik idari otoritelerce özellikle teşvik edilmiştir. Bunun yanında her bir

sömürge ülkesinde sömürgecinin engellemelerine karşın yüksek eğitimli kesimin artışı ilerleyen zamanlarda milliyetçi hareketlere yön veren özelliklerdendir. Sömürgeci yönetimden kurtulmak için yetişmiş aydınlar tarafından özgürlük fikirlerinin yoğunlaşması ve son olarak sömürge bürokratlarının yerli halkı ırk merkezli aşağılaması sömürge toplumlarında birbirine benzer olarak görülen bazı politikalarıdır.

Ayrıca Smith'e göre sömürgeci toplumlar, sömürge de oluşan milliyetçilikleri genel olarak "anti-sömürgeci" olarak adlandırmaktadır. Ancak bunlar fiili bir millet mevcut olmadığı için gerçek manada milliyetçi hareketler değillerdir (Smith, 2017:169-170). Yine de Asya ve Afrika'nın sömürgeleştirilmiş topraklarında ortaya çıkan milliyetçiliğin temelinde genel olarak emperyalizme karşı tepki yatmaktadır. (Anderson, 1993: 157). Buna karşın sömürge devletleri de açık bir şekilde milliyetçiliğe karşı olmuşlardır. Sömürgeci güçler sömürgeleştirilmiş bölgelerin içini ve işlevini değiştirmek için nüfus sayımı, harita gibi kavramları kullanırken mevcut statükoyu devam ettirmeye çalışmışlardır. Sonuç itibariyle aslında sömürgeci devletler, sömürülen devletlere çok fazla yaşam alanı bırakmamış, bu ülkelerde milliyetçiliklerin ve ulus oluşumun gecikmesine hatta birçoğunda hiç oluşmamasına dolayısıyla çatışmalara ve soykırıma varan trajedilere neden olmuşlardır. Hindistan gibi hem etnik hem de dinsel olarak geçmişle bağı sağlam olan ülkeler nispeten bu süreci daha iyi atlatmışlardır. Ama birçok Afrika ülkesi günümüzde ulus-devlet seviyesine ulaşamamış hatta Somali gibi bazı ülkeler neredeyse başarısız devlet statüsüne gelmiştir.

Dolayısıyla sömürge toplumlarında birçok yolla inşa edilmeye çalışılan kimlik kavramı, ne yazık ki Batı'nın baskın sınıflandırmalarından bağımsız olarak oluşturulamamıştır. Zaten sömürge devleti sürekli Batı'nın üstün olduğunu vurgulayarak, Batı ile Doğu arasındaki farklılıkları öne çıkarmıştır. En çok vurguladığı da Batı'nın teknoloji ve bilim alanında Doğu'ya göre daha gelişmiş olmasıdır. Onların düşüncesine göre Doğu sadece kültürel alanda Batı'dan ileridedir (Chatterjee, 1996: 50).

BÖLÜM 2

HİNDİSTAN ULUS İNŞASI

2.1. Hindistan Ulusal Kimliğini Etkileyen Faktörler

İngilizler 'in oluşturduğu modern Hindistan zamanla kuzey ve orta Hindistan'ın dili Hintçe (Hindi) ve Hint elitlerinin kontrolü altına girmiştir. Bu elit kesim tıpkı Avrupa ülkeleri ve diğer örneklerde olduğu gibi Hint ulusu oluşturabilmek için başta Hinduizm olmak üzere birçok din, dil ve etnik grubu tek bir çatı altında laik bir toplum olarak bir araya getirmeye çalışmıştır (Güngör, 1999: XVI). Bunun için diğer ulus inşa örneklerine benzer şekilde Hindu mitleri, efsaneleri, kahramanları ve gelenekleri ön plana çıkartılmıştır. Özellikle İngiliz sömürgesine karşı özgürlüğe kavuşabilmek için yapılan mücadeleler ve direnişlerle gelişen milliyetçilik Hint ulus inşası için önemli bir itici kuvvet olmuştur. Fakat ulusal kimlik Hindistan için kurulduğu günden günümüze hala sorunlu bir meseledir.

Bu yüzden Hindistan ulus inşası ele alınırken öncelikle şu sorulara cevap aranacaktır. Bir Hint kimliğinden bahsedilebilir mi? Dolayısıyla Hint ulusal kimliği inşa edilebilmiş midir? Eğer bir Hint ulusal kimliğinden bahsedilebilirse hangi faktörler bu kimliği şekillendirmektedir? Ayrıca ulusal kimlikte zaman içinde değişimler yaşanmış mıdır? Bunu neler etkilemiştir? Birçok uzmana göre bu sorulara tam olarak cevap vermek zor olsa da Hint medeniyet tarihi²⁹, din ve kültürel yapısı, dilsel faktörler, coğrafya (mekân) gibi faktörlerce şekillenen Hint ulusal kimliğinin geldiği nokta ifade edilmeye çalışılacaktır. Ve bu faktörlerden hangileri üçüncü bölümde ele alınacak olan Hint dış politika kimliğinin şekillendirilmesinde etkisi olmuştur?

Bu bağlamda ulusal kimlik konusu ve sorununun, son yıllarda Hindistan gibi yükselen güçlerin merkezinde yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte Hindistan, dünyanın en kalabalık ülkelerinden birisidir ve sürekli artan büyüme oranları, doğal kaynaklara erişim ve yönetimi, kentsel ve kırsal alandaki bölünmeler, çevre kirliliği, milliyetçiliğin ve etno-dini çatışmaların artması, sosyal eşitsizlikler ve yolsuzluklar da artan sorunlardandır (Barucco, 2006: 5).

Hindistan'ın yanı sıra Güney Asya ülkeleri tarihine de yakın bir geçmişte giren ulus, ulus inşası ve milliyetçilik kavramları diğer tüm kavramlar gibi çoğunlukla modern Batı izleri taşımaktadır. Avrupa ve Batı genel olarak birbirine yakın yöntemler ve kavramlarla sanayileşme ve modernitenin dayatması sonucu ulus inşa süreçleri yaşarken, Hindistan ve bulunduğu Güney Asya'da ise ulus inşası tarihi, siyasi elitlerin yönlendirmesi (genellikle Batı eğitimi almış aydın kesim) ile yabancı değerlere uyum sağlama hikâyesidir ve aynı zamanda Hindistan örneğinde olduğu gibi dekolonizasyon sürecidir (Mishra, 2014: 70-72).

Ancak Hindistan'da ulus ve milliyet, devlet ve ulus ilişkisi konusu, diğer Asya ve Afrika ülkelerinde olduğu gibi, Batı izleri taşısa da Avrupa ulus-devlet modellerine göre farklılıklar taşımaktadır. Bu yüzden Hindistan gibi bir Asya ülkesi için Batı Avrupa modelleri tam olarak uygulanamaz (Kama, 1999: 93). Her şeyden önce Anderson'un dile getirdiği "ulus"un yatay bir yoldaşlık düşüncesi ile birleşmiş hayali topluluk olması tam olarak Hintlileri ifade etmemektedir. Çünkü Hindistan'da toplum hiyerarşik bir düzen içinde (Ray, 2017: 68), kast düzeninin eşitsizliği üzerine kurulmuştur (Khilnani, 2012: 34).

²⁹BJP'nin iktidarıyla birlikte son yıllarda Antik Hint tarihine atıfta bulunularak o dönemin mitleri, kahramanları ve dini (Hinduzim'in ilk hali) üzerinden ulus inşa edilmeye çalışılmaktadır. Müslüman imparatorluklar ve İngiliz hakimiyeti dönemleri ise Hint milli tarihi ve medeniyeti içinde ele alınmamaktadır.

Bu anlamda kast sistemi Hindistan'ın Batılı anlamda ulus-devlete dönüşmesini engelleyen faktörlerin başında gelmektedir (Yalçın Kayalı, kişisel görüşme, 16 Ağustos, 2021; Ömer Faruk Gençkaya, kişisel görüşme, 11 Eylül 2021). Dolayısıyla Hindistan'da Batılı anlamda bir ulustan bahsedilemediği gibi Batılı ulus-devlet modeliyle de tam olarak açıklanamaz (Güliden Ayman, kişisel görüşme, 15 Ağustos 2021). Batılı modellerle tam olarak açıklanamayışın bir diğer sebebi de Avrupa'da olduğu gibi sınıf çatışmasıyla ilgili tartışmaların Hindistan ulus-devlet oluşum sürecinde neredeyse hiçbir etkisinin olmamasıdır (Bates, 2006: 10). Hatta sınıf çatışmalarının yaşanmaması sebebiyle Hint siyasetinde Komünist Partiler yeterince güçlenememiştir³⁰. Yine de eksikliklerine rağmen Gandhi ve Nehru gibi liderlerle birlikte ortaya çıkan bağımsızlık hareketi sürecinde Hindistan'da ulus bilinci ortaya çıkmaya başlamıştır.

Herşeyden önce Hindistan birçok Avrupa ülkesinden farklı bir şekilde çok uluslu bir yapıya sahiptir. Hindistan'ın bu şekilde çeşitli uluslar, dinler ve dillerden oluşması ise tek bir ulusal kimlik oluşturmamasını zorlaştırmaktadır (Ray ve Singh, 2015: 14). Bu çok ulusluluk özellikle eyaletlerde kendisini göstermektedir. Nitekim Hindistan eyaletlerinin neredeyse her biri inşa edilme yöntemine bağlı olarak azınlıklara sahiptir. Bunlar kimi eyaletlerde dini azınlıkken kimi yerde dilsel azınlık olarak karşımıza çıkmaktadır (Heredia, 2018: 3). Özellikle son yıllarda dinsel farklılıklar kast ve sınıf farklılıklarından daha aşındırıcı özelliğe sahiptir. Zira dini topluluklar arasında günümüzde de etkisini devam ettiren kutuplaşmalar oluşmuştur. Aslında Mahatma Gandhi'nin Hindu milliyetçisi bir fanatik tarafından öldürülmesinden sonra kutuplaşmalar azalmış ancak zaman içinde kolayca şiddete evrilebilen fanatizm ve dini milliyetçilik artmıştır. Neticede ulusal bir topluluk içinde çekişme ve mücadele varlığını sürdürmektedir³¹. Bu yüzden bir Hintlinin Kuzey Hindistan'da ya da Güney Hindistan'da yaşamasını sağlayan aynı idol ve ortaklıkların sağlanması gerekmektedir ve buna göre Hint kimliği için benzerlikler taşıyan Hint ruhuna gereksinim vardır (Ray ve Singh, 2015: 14).

Bununla birlikte Batı penceresinden bakıldığında sadece Hindistan'da değil diğer Güney Asya ülkelerinde de ulus inşa süreçleri sorunludur. Nitekim Güney Asya'daki ulusların ve toplulukların genellikle taban tabana zıt ulusallaştırılmış kimlikleri vardır (Rosser, 2003: 5). Özellikle yakın dönemde gerçekleşen sorunlu bölünmeler bunu daha da tetiklemiştir. Örneğin Alt kıtanın 1947'de bölünmesi homojen bir ulus devlet oluşturmamış, bunun yerine etkileri halen devam eden sorunlar bırakmıştır. Bu noktada, kıtada modern bir ulus-devlet fikrinin ortaya çıkmasına karşı direniş olduğunu ve bu direnişin, alt kıtanın iki büyük

³⁰ Hindistan'da Çin'de olduğu gibi komünist hareket etkili olmamıştır. Kurulduğu 1920'lerden bu yana kayda bir başarısı olmadığı gibi 1964'de büyük bir parçalanma yaşamıştır. İlk olarak Hindistan Komünist Partisinden (CPI) Marksist eğilimli bir başka Komünist Parti (CPI-M) ortaya çıkmıştır. 1967 yılında da CPI (M) içinden Mao Zedung düşüncelerine yakın silahlı köylü isyanını başlatmak için Naksalit hareketi ortaya çıkmıştır. Devam eden yıllarda ise Komünist hareket CPI (Maoist) ve CPI (Marksist-Leninist) olmak üzere bileşenlere ayrılmıştır. Çeşitli komünist partiler genellikle Leninist öncü örgüt yapısını paylaşıırken, Hindistan komünist hareketinin tarihi, yalnızca ana akım fikirlere ve kurumlara karşı değil, aynı zamanda kendi içinde de bir çatışma ve çekişmeler hareketidir. Sonuç olarak Hindistan'da CPI (Maoist) ve CPI (Marksist-Leninist) hareket olmak üzere iki komünist blok varlığını devam ettirmektedir. Ancak Maoistler Hint devleti tarafından iç tehdit olarak görülmektedir. Daha çok parlamento dışında siyasi alan geliştiren Hint Maoizminin iki özelliği vardır birisi devlet iktidarının ele geçirilmesi diğeri silahlı mücadeledir. Detaylı bilgi için bkz: Chakrabarti, A. (2012). The Indian Communist Movement at a Crossroads: A Marxian Assessment. Rethinking Marxism. 24(3). DOI:10.1080/08935696.2012.685288. s:459-463

³¹ 1980'lerde başlayan Hindu-Müslüman çatışması artan Hindu milliyetçiliği ile birlikte her geçen gün etkisini artırmaktadır. Örneğin Ayodhya'da inşa edilmesi düşünülen Hindu tapınağı her iki dini topluluk arasında gerilimi sıcak tutmaktadır. 5 Ağustos 2020 tarihinde uluslararası ajanslara düşen haberde Ayodhya'da Hindu tapınağı inşasına başlanmıştır. India PM Modi lays foundation for Ayodhya Ram temple amid Covid surge. (2020, 5 Ağustos). Bbc. <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-53577942>

dini cemaati, yani Hindular ve Müslümanlar içinde olduğunu belirtmek önemlidir. Sonuçta iki devlet, ayrı birer ulus devlet inşa etmeye çalışmıştır. Hindistan ulus devlet inşasında bağımsızlık hareketi sırasında yükselen milliyetçi ideolojiden beslenmeyi planlarken, Pakistan ise güçlü ve birleşik bir ulus yaratmak için dini milliyetçiliğe sarılmıştır (Mishra, 2014: 73). Dini ideoloji ilk olarak Pakistan'a, Suudi Arabistan'dan Muhammed bin Qasim'in MS 712'de Hindu Pencap ve Sind krallığını ele geçirmesiyle gelmiştir (Wojczewski, 2016: 212). Bu gelenek o zamandan beri hız kesmeden devam ettiği için Pakistan'ı bir arada tutan tek etken Müslümanlık olmuştur (Hasgüler ve Uludağ, 2016: 309; Lapidus, 2010: 310). Ancak sorunlar devam etmektedir. Dolayısıyla Hindistan'daki bağımsızlık hareketi, milliyetçilikten beslenirken aynı milliyetçilik Pakistan'da İslami bir ulus yaratmak için kullanılmıştır.

Bu çerçevede Pakistan dini milliyetçilikten beslenirken Doğu Pakistan'ın Bengalce konuşan halkı ise dilsel milliyetçiliği savunmuş, bu yüzden müslüman Batı Pakistan'ı kabul etmediği gibi aynı zamanda Batı Bengal'le ortak bir sınır paylaşmasına rağmen dini sebeplerle Bengalce konuşan Hinduları³² da kabul etmemiştir (Mishra, 2014: 74). Dolayısıyla Bangladeş İslami kimlik ile milliyeti öne çıkartan Bengal kimliği arasında gidip gelmiştir (Lapidus, 2010: 310). Bununla birlikte 1971 Hindistan-Pakistan savaşından sonra Hint askerleri Bangladeş'e girerek Pakistan (Batı) askeri varlığına son vermiştir. Hindistan'ın bu askeri müdahalesinin de etkisiyle Bangladeş bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylece Bengalce konuşan millet anlamına gelen Bangladeş devleti doğarken, ilginç bir şekilde bu yeni devlete hemen yanı başındaki Bengalli Hindular ilgi göstermemiştir. Bunun sebeplerinin en başında ise Sırbistan ve Bosna-Hersek (Ortodoks Hristiyan-Müslüman) örneklerinde olduğu gibi dinsel farklılıklar gelmektedir.

Güney Asya ülkelerinde ulus inşasına yönelik en önemli kırılma noktalarının başında etno-milliyetçi sorunlar gelmektedir. Bu etnik sorunlar arasında Pakistan'daki Sindh, Pukhtun ve Balouch sorunlarını içeren Mohajir hareketi, Bangladeş'teki Chakma³³ sorunu ve Sri Lanka'daki şiddetli Tamil ayrılıkçılığı göze çarpanlardır. Bu hareketlerin hedefleri farklılık içerse de hepsi siyasi sistemlerin egemenliğine karşı isyan etmektedirler. Yine Güney Asya alt kıtasının bir diğer ülkesi Bhutan, Drupka topluluğunun etno-milliyetçi baskılarına maruz kalmaktadır. Nepal'de de Newars, Tamangs, Magars, Gurung, Sherpa, Limbu, Rai ve Tharu dâhil olmak çoğu grup veya azınlıklar bu sınıflandırmayı kabul etmemektedirler. Onlar ulusun tüm kriterlerini yerine getirdiklerine inandıkları için millet olarak adlandırılmayı tercih etmişlerdir. Mishra'ya göre (2014: 75) etno-milliyetçi söylemler ve Güney Asya devletlerindeki çatışmalarının artması ulus devletler olarak adlandırılan bu siyasi yapıların uzlaşmacı bir yeteneğinin olmadığını göstermekte, sorun sadece Güney Asya toplumlarında birden fazla milliyet olması değil, bu kimliklerin sosyal ve coğrafi çağrışımları arasındaki uyumsuzluğun devam etmesidir.

Öte taraftan Güney Asya'da ulus oluşturma sürecinde birçok farklı yöntem uygulanmıştır. Hindistan yarımadasının Hindistan ve Pakistan olarak bölünmesi ve Pakistan'ın tekrar bölünmesi, Bangladeş'teki Chakma'lara yapılan sistematik saldırı, Hint anayasasındaki federal özellikler, Sri Lanka'da Sinhalese etnik grubunun hegemonyasını dayatma girişimleri ve Nepallilerin Bhutan'dan çıkarılması çok etnili devletlerden homojen (mono-

³² Bangladeş'in batı sınırında Hindistan'a bağlı Batı Bengal eyaleti bulunmaktadır. Bengalliler Bangladeş ile aynı milliyete sahip olmakla birlikte yüzde 70 Hindu (30 milyon), yüzde 27 oranla da (12 milyon) Müslüman nüfusa sahiptir.

³³ Bangladeş'de yaşayan en büyük azınlık grubu olan ve Budizme (Therevada kolu) mensup Chakmalar etnik olarak Güneydoğu Asya ve Doğu Asya halklarına daha yakındır. Dilleri, Bengalce ve Assam dilinin bir karışımı olarak da tanımlanabilir. Detaylı bilgi için bkz: Chakma. (t.y.). *Tribal Research and Cultural Institute Tribal Welfare Department Govt. of Tripura*. <https://trci.tripura.gov.in/chakma>.

etnik) ulus-devletler yaratmanın olası yöntemlerinin Güney Asya'daki örnekleridir. Ulus devletlerin inşasında bölünerek ayrılma başarılı ve sorunsuz gibi görünse de doğal milliyetler ve coğrafi gereksinimler arasında uyum olmaması nedeniyle Güney Asya devletlerinde tamamen başarılı olduğu söylenemez (Mishra, 2014: 78).

Üniter merkezi bir siyasal sisteme sahip Pakistan'ın ulus devlet inşası ise sadece Müslüman bir kimlik temelinde oluşturulduğu için federal bir yönetim olan Hindistan'a göre daha kolay gerçekleşmiş gibi görünmektedir. Bağımsızlıktan sonraki ilk dönemde Pakistan siyaseti iki farklı stratejiyi tartışmıştır. İlki Kur'an-ı Kerim'e dayalı ve diğer ulusları barındıracak bir İslam ülkesi yaratmak, diğeri tüm milliyetleri ve kültürel çeşitlilikleri barındıran bir Pakistan vatandaşlığını teşvik etmek. Ancak Pakistan, İslamlaşmanın doğası hakkında bir konsensüs oluşturamadığı için tartışması yapılan bu stratejiler şiddete varan tepkilere neden olmuştur. Belki de Pakistan için en iyi seçenek tüm kültürel çeşitlilikleri federalizm yoluyla birleştirmek olabilirdi. Ancak federalleşme girişimlerini kabul edilmediği gibi Pakistan siyasi egemenliği daha da merkezileşmiştir. Pakistan'ın yanı sıra Bangladeş, İslam'ı ulusal kimlik oluşumunun bir aracı olarak kullanmıştır. Bu yüzden Bangladeş Müslüman olmayan Hindu ve Budist Chakmaların varlığından memnun değildir. Bangladeş Hinduların sisteme entegre olması için anayasal ve siyasi yöntemler benimsemiş olsa da, Chakmalar için aynı şey söylenemez ve şiddete uğrayan Chakma sorunu için çözüm uzak görünmektedir (Mishra, 2014: 79).

Güney Asya'nın bir diğer ülkesi Sri Lanka, baskın çoğunluğun hâkimiyetinin ve ayrıcalıklı konumunun gizlendiği iyi bir örnektir. Aslında buna benzer örnekler, yani baskın etnik grubun ayrıcalıklı konumu dünyanın birçok ülkesinde karşımıza çıkmaktadır. Baskın olan bu etnik gruplar ise Sri Lanka'da olduğu gibi o devletlerin sahibi gibi bir görünüm vermektedir (Aktürk, 2018: 78-79).

Nepal nispeten diğer ülkelere göre bu konuda daha iyidir. Daha az etnik bölünme yaşamıştır. Bhutan ise milliyetler sorununu diğer Güney Asya ülkelerine göre daha iyi yönetmektedir. Bhutan'ı oluşturan iki temel ulus vardır. Bunlar etnik Bhutan ve etnik Nepallilerdir. Bhutan'da çoğunluk konumundaki Bhutan etnisitesinin Nepal etnik grubunca pozisyonunu değiştirmeye yönelik endişeler vardır ve bunun için Nepal etnik grubunun hareketlerine kısıtlamalar getirilmiştir (Mishra, 2014: 80).

Neredeyse tüm Güney Asya ülkelerinin bir özelliği olan bu etno-milliyetçi hareketler görüldüğü üzere sadece Hindistan'a özgü değildir ve nadiren de olsa eyaletler arası çatışmalara neden olmaktadır. Hindistan ve Pakistan'ın Keşmir üzerinden karşı karşıya gelmeleri buna örnektir. Hindistan için sorun sadece etno-milliyetçi hareketler de değildir. Dilsel milliyetçilikler de önemli bir sorundur. Ancak sorun ileri derecelere varmadan 1956'da eyaletlerin dilsel olarak yeniden düzenlenmesi ile kontrol altına alınmış görünmektedir. Eyaletlerin dilsel olarak yeniden düzenlenmesine götüren süreç, azınlık dillerinin genel olarak baskın Hint nüfusuyla anlaşamamasından kaynaklanmıştır (Mishra, 2014: 74). Ortak bir Hint kimliğinin tam olarak oluşmamış olması bölgesel, etnik ve dini milliyetler tarafından meydan okumalara sebep olmuştur. Ayrılıkçılığı da içeren bölgesel özerklik talepleri, dilsel olarak örgütlenmiş kuzey ve doğu eyaletleri tarafından gündeme getirilirken, zaman zaman Hindistan'ın siyasi egemenliği ve ulusal birliğini tehdit eden dini Sih milliyetçiliği ayrı bir sorun olmuştur.

Hindistan ulusuna yapılan bu sürekli meydan okuma, milliyetçilik ruhu için temel kriter olan siyasi ve ulusal kimlik arasında sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla etnik, dinsel ve dilsel çeşitlilik açısından oldukça heterojen olan Hindistan, bu sorunlarla karşı karşıya kalmaktan kurtulamamıştır. Sadece Hindistan'ın kuzeydoğusunda irili ufaklı 36 etnik milliyetçi hareket vardır. Bu etnik milliyetler birden ortaya çıkmamış, çok eski bir

tarihe sahiptir. Zira Chatterjee'nin de belirttiği gibi (2002: 37) Hindistan coğrafyası binlerce yıldır farklı ırkların ve dinlerin savaş alanı olmuştur. Bu sebeple ortak bir siyasi kimlik hayalini gerçekleştirmek oldukça zordur. Bu yönüyle Hindistan tam bir zıtlıklar ülkesidir. Buna ise dinsel ve dilsel faktörlerle birlikte ekonomik eşitsizlik, kast temelli ve oldukça büyük karmaşıklıkta ırksal bölünmeler sebep olmaktadır (Barucco, 2006: 5)

Nehruvan dönemlerde Hint ulusal kimliğinin hem iç hem de dış kurumsal tezahürleri, milliyetçi söylem ve siyasi gerçekler arasında uzlaşma yaşanmış olsa da (Adeney ve Lall, 2005: 271) birçok zaman kimlik, ulus, ulus-kimlik ve ulus inşası kavramları Hindistan özelinde içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Yine de sömürge yönetimine karşı verilen bağımsızlık mücadelesi sürecinde ortaya çıkan milliyetçilikle birlikte Gandhi ve Nehru gibi toplumsal karşılığı olan liderlerce Hint ulusal kimliği inşa edilmeye çalışılmıştır. Ulus tanımlamalarında yapıldığı gibi bu süreç sadece anti sömürgeci bir bilinç oluşumu değil birçok tarihsel süreç, kültürler, dinler ve hanedanlıkların üst üste binmesiyle ortaya çıkan Hint felsefesidir. Sonuç olarak modern manada Hint ulusal kimliğinin günümüzdeki çağrışımı geçmişten günümüze çok farklı ve parçalı gruplar, din, dil ve kültür, sömürge yönetiminin etkileri gibi faktörlerce şekillendirilerek birbirine eklemlenme sürecidir.

Özellikle uzun süre devam eden sömürge rejimi Hindistan düşünce ve felsefesini derinden etkilerken, sömürge rejimi kendine idari kolaylık sağlayan bölgesel birimler oluşturmıştır (Ray ve Singh, 2015: 13). İngilizler ilk olarak ticaret için Hindistan'a geldiklerinde yönetimi ele alıp uzun bir süre bunu devam ettirmişlerdir. Bu aşamada, Hindistan alt kıtasında, farklı dil ve ritüelleri olan 560 ayrı ve bağımsız devlet vardı (Mukherjee, 2014: 23). Bu sosyal sistemlerin mirası ülkede hala devam etmektedir ve belirgin bölgesel kimlikler, Hint milliyetçiliğini geliştirme yolunda sürekli engeller çıkarmaktadır. Milliyetçilik duygusunun uzun süre devam etmemesi ve sürekli bölgesel yönetim altında kalınması sadece alt seviyede grup kimliklerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu yüzden Hintli entelijansiya ve yazarlar gurur duygusunu yaratmak ve milliyetçilik ruhunu geliştirmek için muhteşem bir tarihi geçmişi yeniden canlandırmaya çalışmışlar, ulusal kimlik, milliyetçilik ve vatanseverlik fikirlerine bağlı olarak restore edilmeye çalışılmıştır (Ray, 2017: 68). Ancak Ray'a göre ulusal kimlik zorla oluşturulan bir olgu değildir ve tarihsel olarak birbirini takip eden örüntüler zinciridir, bu nedenle Hintlilik düşüncesinin kavramsal olarak içinin doldurulması gerekmektedir.

Dolayısıyla Hint medeniyeti sadece çeşitli kimliklerin birbiri içine geçmesiyle oluşmuş bir eritme potası değildir. Mevcut kimliğe yeni boyutlar ekleyerek daha da genişlemiştir. Bu yüzden bir Hintli çoklu kimliğe sahiptir. Hintliler daha çok aile gibi küçük gruplara yönelmeye eğilimliyken ulus gibi makro düzeye daha az eğilimlidirler. Hintliler için kimlik daha çok toplu kutlama ve seremonilerle ifade edilirken, özellikle kast sistemi Hint ruhu üzerinde oldukça yüksek bir etkiye sahiptir ve bu bağlamda Hint kimliğinin “aile odaklı”, “hiyerarşiye eğilimli” ve “toplumsal uygulamaları” tercih ettiği düşünülebilir (Ray ve Singh, 2015: 15).

Bu şekilde farklı kimliklerce oluşturulan Hindistan nüfusu oldukça yüksek oranlardadır ve Çin'den sonra dünyanın en kalabalık ikinci ülkesidir. Ancak artan bu nüfus farklı sorunları da beraberinde getirmiştir. Örneğin Hindistan son yıllarda gerçekleştirdiği yüksek büyüme oranları ile ekonomik olarak hızla bir şekilde gelişse de doğal kaynaklara erişimi, kentsel / kırsal alandaki bölünme, kirlilik, etno-dinsel ve dilsel çatışmalar, sosyal eşitsizlikler, yolsuzluklar ve yoksulluk Hindistan'ın başlıca temel sorunu olmuştur. Hindistan'ın bu sorunları Dünya Bankası gibi uluslararası örgütlerin rakamlarına da yansımıştır. Dünya Bankası'na (2015) göre dünyanın en fakir halkının yaşadığı beş ülkeden birisi yüzde 24'lük oranla Hindistan'dır (Barne ve Wadhwa, 2019). Ayrıca eğitim de bir sorunlar yumağıdır.

1951'de yüzde 18,3 olan okuryazarlık oranı 2005'de yüzde 65,4'e 2011 genel sayım sonucuna göre de yüzde 74'e yükselmiştir (Census, 2011). Ancak çocukların yüzde 40'ı ilköğretim seviyesinde okulu bırakmaktadır (Dise, 2011). Yine 2018 MHRD raporuna göre kırsal kesimde ortalama okuryazarlık oranı yüzde 64,7 iken kırsal kesimdeki kadınlar için durum daha kötüleşmektedir (yüzde 56,8) (MHRD, 2018). Rajasthan kırsalında kadın okuma yazma oranı yüzde 52,12 iken Bihar'da yüzde 51,50 seviyesindedir (Bihar Population 2011, 2021). Ayrıca Hindistan alt yapı yatırımları da oldukça yetersizdir. 2012 Hint Altyapı Raporuna göre (NSO, 2012) Hindistan kırsalındaki hanelerin sadece yüzde 40'ı bir tuvalete sahiptir. Yetersiz altyapının yanı sıra köylü-kırsal problemleri de ayrı bir sorunlar yumağıdır. Özellikle kötü geçen iklim (muson iklimi) ve devletin sulama, enerji ve içme suyu gibi temel altyapı projelerini hayata geçirememesinden dolayı borçlanma sebebiyle yaşanan köylü intiharları en trajik vakalardandır ve bu Hindistan ekonomik mucizesinin farklı bir yönünü göstermektedir. Dolayısıyla kentler ve kırsal bölgeler arasındaki ikilik de, Hint kimliği konusundaki tartışmalarda sürekli kendine yer bulmuş ve köy ile şehir arasındaki ileri ve geri hareket, Hint modernliği için temel olmaya devam etmektedir (Barucco, 2006: 18-23). Bu yüzden Hindistan'ı bekleyen büyük sosyal, ekonomik, politik ve kültürel zorluklar için ortak bir vizyon gerekmektedir. Pakistan ile olan gerilimlerden, ya da Çin, Japonya ve Batı ile pazarlar ve kaynaklar için rekabetten, özellikle de kast, sınıf veya dini ve etnik bağlılığından bağımsız olarak Hindistan'ın tamamını genişletme ve geliştirme Hindistan'ın geleceği için çok önemlidir (Barucco, 2006: 68).

Yukarıda bahsedilen birçok sıkıntıya rağmen Hindistan, başlangıçta yani hemen bağımsızlık sonrasında Batılı ulus-devlet modellerinde olduğu gibi dil, din eksenli ulus inşa etme çalışmalarına başlamıştır. Buna göre bölgede sömürge sonrası genel politik değerler ve çoğunluğu oluşturan etnik kimlik üzerinden ortak bir ulusal kimlik inşa edilmeye odaklanılmıştır. Her iki yaklaşımdaki amaç topluma homojen bir ulusal kimlik hissi vermektir. Bunun için öncelikle İngilizler çekildiği zaman iktidarı ele alan elitler devletle toplum arasındaki uyuşmazlığı azaltmak için hem iç hem de dış baskıyla uğraşmak zorunda kalmışlardır. Çünkü ulus inşa süreci ayrılıkçı hareketlerle karşı karşıya kalmıştır ve her bir ayrılık sorunu ise ulus inşasına vurulan bir darbeydi. Özellikle eyaletlerdeki etnik grupların ekonomik, kültürel ve siyasi istekleri sebebiyle ortak bir Hindistan kimliği inşası sekteye uğramıştır. Eyaletlerin bu isteklerine karşı yapılan şiddetli müdahaleler ise bölünmeleri ve ayrılıkçı hareketleri daha da körüklemiştir. Bu yüzden başta ülkenin kuzeydoğusu olmak üzere ulusal entegrasyon için grup kimlikleriyle mücadele edilmiştir. Homojen bir kimliğe sahip olmayan bu gruplar genellikle jeo-sosyal yakınlıkta yaşayan küçük etnik topluluklardan oluşmaktadırlar. Hindistan'ın bazı bölgelerinde, özellikle de kuzeydoğu bölgesinde bu şekildeki küçük grupları birleştirerek kristalize bir etnik kimliğin oluşturma süreci devam etmektedir. Sömürge yönetiminden önce Hindistan'da entegre bir yönetimden bahsetmek de mümkün değildir. Çoğu zaman çatışma olmasa da, bölgesel ve siyasi farklılıkları olan çeşitli ulusal gruplar vardı. Kendi hegemonik kültürel projelerini yürütmeye çalışan bunların bazıları pan-Hint kimliğiyle aynı anda ortaya çıkarken bazılarının temeli çok daha eskilere dayanmaktaydı (Sharma, 2015: 11-12).

Dolayısıyla dilsel kimliğe dayanan ulus inşa çabaları bazı zamanlar ayrılıkçı hareketleri de teşvik etmiştir. Ancak Hindistan birçok zaman ayrılıkçılığa varan bu eyalet taleplerini kabul etmemiştir. Zira dil birçok topluluk için yeni kimlik isteğinin temelini oluşturmuştur. Bu yüzden dil son yıllarda Hindistan ulus inşasına en büyük meydan okumayı yapmıştır. 1950'lerin başında eyalet sınırlarının dilsel topluluklar bağlamında yeniden çizilmesi için Andhra bölgesinde başlatılan hareketler sonraki yıllarda Güney ve Batı Hindistan'a sıçramıştır. Buradaki eyaletler Kannada (Karnataka), Malayalam (Kerala), Marathi

(Maharashtra) ve Gujarati (Gujarat) dilini konuşanlar için oluşturulmuş, daha sonra Pencap ve Haryana da bölünmüştür. Hindistan'ın bölgesel temelli alt milliyetçiliğinin kültürel temeli bu bölgenin dilleri olmasına rağmen, ülkenin kuzeydoğu bölgesinde çok fazla dil kullanılması sorunu içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Bölgenin çok fazla dil grubuna sahip olması dilsel anlamda eyaletlerin yeniden organizasyonunu zorlaştırmaktadır (Sharma, 2015: 13-14).

Bölgedeki en büyük dil topluluğu Assamese'nın konuşulduğu Assam İngilizler zamanında Naga Hills (şimdiki Nagaland), Khasi ve Jaintia Hills (şimdiki Meghalaya) gibi birçok bölgeyi barındıran ayrı bir İngiliz eyaletiydi. Bu alanlar, bağımsızlıktan sonra, dil ilkesine dayanmayan ayrı şehirlere dönüştürülmüştür. Bununla birlikte, birçok yerde ayrı eyalet istekleri artmıştır. 2000 yılında Jharkhand (Bihar'dan), Uttarakhand (Uttar Pradesh'ten) ve Chhattisgarh'ın (Madhya Pradesh'ten) yaratılması bu tür talepler karşısında oluşturulan eyaletlerdir. Vidarbha (Maharashtra'dan) ve Budelkhand'ın (Uttar Pradesh ve Madhya Pradesh'ten) ise bağlı bulundukları yönetimlerden ayrılarak ayrı birer eyalet olma istekleri uzun süredir devam etmektedir. Bunun yanında Uttar Pradesh'in daha fazla bölünmesi talep edilirken, Gorkhaland (Batı Bengal'den) ve Bodoland'ın (Assam'dan) ayrı eyalet olma talepleri de sürmektedir (Sharma, 2015: 14).

Öte taraftan Hindistan ulusal kimliğinin ne olduğuna ve hangi faktörlerce oluşturulduğuna dair birbirinden farklı görüşler vardır. Sridharan ve Varshney, Hindistan ulusal kimliğini tanımlamak için toprak/mekân (territory), kültür ve dini kullanmaktadır (Adeney ve Lall, 2005: 263). Bu üç faktör, Hindistan ulusal kimliğini laik milliyetçi ve Hindu milliyetçiliği temelinde oluşturmaktadır. İlki toprak ve kültürü birleştirirken ikincisi toprak ve dini birleştirmektedir. 1947 bağımsızlığından sonra liderler, Hindistan'ın “kimliğini” modern bir devlet oluşturmak için yeniden tanımlamaya çalışmışlardır. Aslında bunun için bir fikir birliği ya da üzerinde uzlaşmış bir düşünce olmamıştır. Bu dönemin en önemli lideri Nehru'dur. Nehru, 1947'den 1964'e kadar Başbakanlık yaparken ülkenin Anayasasını da şekillendirmiştir. Nehru'nun düşüncesine göre yeni bir Hint kimliğinin temeli ancak ortak bir tarihsel geçmişe dayanmalıdır. Tarih Güney Hindistan'da tartışılrsa da, toplumun bir kısmının kahramanları başka bir toplumun kötü adamları olsa da Nehru bu konuda Ashoka'nın hoşgörüsüne odaklanmıştır. Her şeyden önce Nehru Hint tarihini tüm yönleriyle birlikte uzlaşmacı olarak tasvir etmiştir. Çünkü Hindistan coğrafyasına kim gelirse gelsin tarihsel süreç içinde Germen kavimlerinin gittikleri ülkelerin kimliklerine bürünmeleri gibi Hintli olmuştur. Ancak bu Hintlilik tam olarak homojenize bir kavram değildir. Bu sebeple de Nehru, Cinnah'ın “iki uluslu” İngilizlerin ise Hindistan'ın dini cemaatlara bölünmesine yönelik düşüncelerine karşı çıkmıştır. Nehru'nun sosyalist inançları Hint ulusal kimlik oluşumunu etkilemiştir. Bu sebeple ülkenin kuruluş döneminde din, dil ve kast sisteminin etkilerinin ortadan kaldırıldığı varsayılarak ulus inşa edilmeye çalışılmıştır (Adeney ve Lall, 2005: 263-264).

Bunlara rağmen Hindistan'ın ulus devlet olduğu söylenebilir. Ancak bu Batılı anlamda (Almanya'da ve Fransa'da olduğu gibi) bir ulus-devlet değildir. Herşeyden önce ülkenin kurucusu herhangi bir ulus değil bölgeler ve eyaletlerdir. Hindistan'da ulus birçok ulusun, çeşitli ulus türlerinin, çeşitli bölgelerin birleşik bir unsurudur. Hint milleti genellikle birbirinden ayrı kast, dil, kabile ve din topluluklarından oluşmaktadır. Bu yüzden Hint ulusu “çeşitlilikte birlik” klişesiyle ele alınır. Hindistan'da bir ulustan bahsedebilmek için bu farklılıkların korunarak kendilerinin üzerindeki tek bir ulusla nasıl kaynaşacakları ve Hindistan içindeki ayrılıkçı ulusların nasıl dizginlenebileceği önemlidir (Palat, 2015: 5-6). Bu nedenle Palat Hindistan ulusunda isimlendirme sorunu olduğunu iddia etmektedir. Ona göre Hindistan'da sadece bir ulus ve bir milliyetçilik olduğu düşünülebilir ama gerçekte bu böyle değildir. Zira Hindistan'da Batı modellerinde olduğu gibi ve Batı merkezli bir bakış

açısıyla bir ulus-devlet ve ulustan bahsetmek doğru olmayacaktır (Güliden Ayman, kişisel görüşme, 15 Ağustos 2021). Bu yönüyle Hindistan'ın Fransa gibi bir ulus-devlet olmadığı bunun aksine Fransa gibi birçok devletten oluştuğu söylenebilir (Tarık Oğuzlu, kişisel görüşme, 5 Eylül 2021).

Bu bağlamda Hint Birliği'nin hemen hemen her eyaleti bir ulustur ve kendi içinde milliyetçidir. Her birinin açıkça belirlenmiş bir bölgesi, bir efsanesi, kahramanları, tarihi, dili, kendine özel bir kültürü vardır. En çok dil odaklı eyaletler kurulmuştur. Palat, (2015: 7) bu durumu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nin ayrı dili olan uluslarına benzetmektedir. Kerala, Tamil Nadu, Karnataka, Andhra Pradesh, Maharashtra, Gujarat, Orissa, Bengal ve Assam bu şekilde oluşturulan eyaletlerdendir. Çünkü her birinin kendi dili, bölgesi ve ortak geçmişleri vardır. Öte yandan tek bir ulus olarak bilinen uluslar da kendi içinde farklılıklar taşımaktadır. Örneğin bugün Bengalli olarak bildiğimiz ulus dört ayrı türden oluşmaktadır. İlki Aryanlardan gelenler; ikincisi Aryan ırkından olmayan Hindular, üçüncüsü kökenlerinde hem Aryan etnisitesinden gelenler hem de gelmeyenlerin bulunduğu Hindular; dördüncüsü ve sonuncusu Bengalli Müslümanlardır. Bu yüzden dördü de birbirinden ayrı yaşarlar ve aralarında kast sistemine uygun hiyerarşi vardır. En altta Ari ırkından olmayan Bengalliler, karışık Aryanlar ve Müslümanlar, üst kasta ise Aryanlar bulunur (Chatterjee, 2002: 192). Dolayısıyla Bengalde ve diğer yerlerde konuşulan dilin Hintçe'nin farklı versiyonları olması hepsinin ortak dillerinin Hintçe olduğu izlenimi vermekte bu ise ulus yerine bölge olarak görünmelerine yol açmaktadır. Ancak tarzları çok farklıdır. Bu yüzden ortak bir dili paylaşan uluslara, dünya üzerinde farklı coğrafyalarda İngilizce konuşan uluslara, Almanya ve Avusturya'ya, Arap uluslarına ve İspanyolca konuşan Güney Amerika uluslarına benzemektedir. Dil odaklı oluşturulan eyaletlerin dışında kabileselciliğe göre oluşturulan eyaletler de vardır. Bunlar Jharkhand, Chhattisgarh, Nagaland, Mizoram, Meghalaya, Arunachal Pradesh ve Tripura'dır. Ancak kabile ve benzeri yöntemlerle oluşturulan eyaletler ulus inşasına sekte vurmaktadır. Bunun yanında 2000 yılında Uttar Pradesh'ten koparak oluşturulan Uttarakhand eyaleti dil veya kabile temelli oluşturulmamış "kast sistemi" ağırlıklı olarak dizayn edilmiştir. Buna benzer şekilde başka eyaletlerin de gerçek manada ulus olup olmadıkları ayrı bir sorunsaldır. Örneğin Hindistan'ın en güney ucundaki Tamil Nadu eyaletindeki Tamil ulusu 1880'lerden itibaren bilinçlenmeye başlamıştır. Aryanlara karşı Dravid, Brahmanlara karşı Brahman olmayan, Sanskrit diline karşı Tamilce ve Tamiller içindeki tüm Tamil olmayanlara karşı kendilerini konumlandırmışlardır. Bunun için Aryanlara karşı Hindistan orijinal dininin Dravidyen din ve kültürü olduğu deklare edilmiştir. Aryan ve Brahman'a karşı Dravidyen ve Brahman olmayan kimlik üzerine kurulu bu hareket 1920'lerden itibaren siyasi bir biçim almaya başlamıştır (Palat, 2015: 8-9).

1950'lerden itibaren milliyetçi Tamil-Dravidyen hareketi daha da yükselmiş, bir Dravidyen partisi olan Dravida Munnetra Kazhagam (DMK) 1967 eyalet seçimlerinde başarı sağlamıştır. Hatta Hindistan'da ciddi sayıda nüfusu olan Tamiller, Hindistan- Sri Lanka ile ilişkilerinde ülkenin dış politikasını etkilemişlerdir. Özellikle 20. yüzyılın sonlarındaki koalisyon hükümetleri döneminde Tamil Nadu'nun desteğini almak için Sri Lanka-Tamil sorununa³⁴ müdahil olunmuştur (Kalkan, 2011: 4-27).

Ayrıca Hindistan iç siyasetinde Tamil sorununun (Sri Lanka) Hint partileri arasında bir çekişme aracı olarak kullanıldığı da görülmektedir. Tamiller 2011 nüfus sonuçlarına göre

³⁴ Tamil sorunu hakkında detaylı bilgi için bkz: Kalkan, Ö. (2011). *Etnilerin Siyasallaşması Sürecinde Bölgesel Güçlerin Rolü: Hindistan – Sri Lanka İlişkisi*. (Doktora Tezi). Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü. İstanbul.

Hindistan'ın yaklaşık yüzde 6'sını oluşturmaktadır. 1965 yılında Sri Lanka'nın resmi dil olarak Sinhala'yı kabul etmesi ve ülkenin yaklaşık yüzde 15'ini oluşturan Tamilleri dikkate almamasını Tamil Nadu siyasi partileri söylemlerinde kullanmışlardır (Kalkan, 2011: 4-28). Bu tarihlerde Hindistan'ın ortak bir Hint kimliği inşası için ülkenin her tarafında uygulamaya koyduğu politikalar birçok eyalette olduğu gibi Tamil Nadu'da tepkilere yol açmıştır. Dolayısıyla Hindistan ulus inşasında birçok eyalette olduğu gibi Tamil Nadu'da da dilsel sorunların bu süreci sıkıntıya soktuğu, ortak bir bilincin oluşmasına engel olduğu söylenebilir. Öte yandan Tamil dilinin Sanskrit dili gibi antik çağlara dayandığını hatırlamakta da fayda var.

Harita 1. Tamil Nadu ve Sri Lanka üzerinde Tamil Yaşam Alanları

Kaynak: Tamils (t.y.)

Tamil Nadu gibi ona benzer başka eyaletler de vardır. Örneğin Andhra Pradesh Telugu³⁵ dili konuşan bir eyalettir. Bu bölge yaklaşık 1175-1324'teki Kakatiya imparatorluğu sırasında ortaya çıkmıştır ve günümüzde Andhra milliyetçiliğine sahip çıkmaktadır. On dördüncü yüzyılda kültürel olarak kuruluşunu tamamlayan bölge sonraki yıllarda modern Andhra Pradesh olarak ortaya çıkmıştır. Telugu dili Sanskritçe kültüründen etkilenirken, daha sonraki İslam uygarlığına karşı kendini korumuştur. Bölgede tarihsel süreç içinde Dekkaniler gibi birçok medeniyet kurulmasına rağmen Telugu dili ve Andhra varlığı siyasi olarak hiçbir zaman silinememiştir. Ancak Kakatiya devletinin izleri görülebilmektedir. Dolayısıyla Andhra Pradesh'in geçmişinde Kakatiyalar, Vijayanagara imparatorluğu, Dekkani kültürü izleri vardır. Bu unsurlar 19. yüzyılın sonlarından itibaren ve yirminci yüzyılda bir ulus bilinci için modern bir milliyetçiliğe dönüştürülmüştür (Palat, 2015: 12-14).

Gandhi'nin de dili olan Gujarati dilinin konuşulduğu bir başka eyalet olan Gujarat birçok mit, efsane ve tarihin derlemesi olan bir bölgedir. Bu yönüyle son derece parçalanmış beylikler topluluğundan oluşan bölge Gujarat adında tek bir siyasi varlık olarak sonradan birleştirilmiştir. Nitekim on sekizinci yüzyıldaki İngiliz egemenliğine kadar bölge neredeyse siyasi olarak başıbozuk bir durumdaydı. Bu açıdan bakıldığında Gujarat, İngiliz sömürge rejiminin siyasi birlik sağlayarak ulusların kimlik inşasında önemli rolü olduğu önemli bir örnektir. Bununla birlikte Hint birliğine yakın eyaletler de vardır. Bu eyaletlerin başında Hintçe konuşan ve Gujarat'ın kuzeyinde ve Pakistan sınırında yer alan Rajasthan ayrı bir

³⁵ Bir Dravîd dilidir. En çok Andhra Pradesh ve Telangana eyaletlerinde konuşulmaktadır.

bölge olarak öne çıkmaktadır. Bu bölge Kuzey Hindistan'ın çoğunluğuyla aynı dili ve Hindu dinini paylaşıyor; Andhra Pradesh, Gujarat, Pencap, Nagaland ve Mizoram gibi bölgelerin aksine, Hint ulusal birliğine daha yakındır (Palat, 2015: 15-16).

Netice itibariyle Hindistan'ı oluşturan eyaletlerin her birinin tarihi ve evrimsel süreci birbirinden farklıdır. Bu yüzden Kama (1999: 94) Hindistan'ı çok uluslu bir devlet olarak nitelendirmektedir. Zira Hindistan'ı oluşturan milletler boyut olarak farklılık göstermekte ve çeşitli gelişim aşamalarında. Örneğin Pencap resmi olarak daha çok Sihlerin egemen olduğu dilsel bir eyalettir. Goa ve Puducherry gibi merkeze bağlı birlik topraklarının ise özel tarihleri vardır. Goa Portekiz, Puducherry ise uzun yıllar Fransız sömürgesi altında kalmış tarihsel yerleşim merkezleridir. Hindistan'a en son katılan toprak parçası da vardır. Nepal'le Bhutan arasında sıkışmış bir prenslik iken 1975 yılında yapılan referandumla Hindistan'a katılan Sikkim Hindistan'ın 22. eyaleti olmuştur. Ayrıca Ladakh ve Keşmir uluslarından oluşan, çatışmalar ve sıkıntılar merkezi Jammu Keşmir bölgesi bir başka eyalettir. Bu sebeple Hindistan ayrılıkçı hareketleri de minimize etmek için birlik eyaletlerini oluşturma ve milliyetçilik konusunda oldukça aktif bir politika izlemiştir. Hatta Kongre Partisi bağımsızlıktan önce bunun çalışmalarına başlamıştır. Nitekim 1920'li yıllarda dilsel bölgeleri yapılandırmaya başlamıştır. Böylece siyasi seferberlik hedeflemiştir. Palat (2015: 8) bu durumu her bir cumhuriyet aracılığıyla dilsel olarak yeniden inşa edilen Sovyetler Birliğine benzetmektedir. Sovyetler Birliği kendi geleceğine faydası olacak şekilde bu cumhuriyetlerin milliyetçiliklerine müsaade etmiştir. Ancak bunu yaparken kendi geçmişlerine vurgu yaparak yüceltmelerine müsaade etmemiştir. Sovyetler Birliği ile kıyaslandığında Hindistan bu konuda daha özgürlükçü ve esnektir. Avrupa Birliği ise herhangi bir trajediye yol açmaması için üye devletlerin milliyetçi duygularını teşvik etme yerine yumuşatma yoluna gitmiştir. Buradaki en önemli sorun Hindistan'ı oluşturan çeşitli milletlerin hep birlikte Hindistan ulusunu oluşturup oluşturmadığıdır. Bu soruya cevap vermek gerçekten çok zordur. Çünkü ülkedeki bölgesel kimlikler bir Hint devletine uyum sağlarken, Hint ulusu bilincinden hâlihazırda oldukça uzak bir durumdadırlar.

Dolayısıyla bu şekilde heterojen bir yapıya sahip Hindistan'da ulusal kimlik inşasının farklı boyutları da ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki devletçilik politikası ya da hükümetin toplumsal normları ve ekonomik etkileşimleri düzenlemek için yaptığı müdahalelerle alakalı iken, ikincisi hükümetin dezavantajlı toplulukları ve azınlık topluluklarının Hindutva aşırılıkçıların saldırılarına karşı koruyup korumayacağı konusudur (Verma, 2019: 25). Zira bu konuda başlangıçta endişe verici bir durum olmasa da 1980'lerin sonundan itibaren Hindu milliyetçisi politikalar güçlenmeye başlamıştır. Özellikle de Müslümanlara karşı oldukça kapsamlı Hindu saldırıları başlamış bu ise ulus-devlet inşa sürecini zedelemiştir.

Sadece Hindu-Müslüman ekseninde yaşanan din çatışması değil geçmişten günümüze kadar devam eden dilsel, hiyerarşik kast sistemi ve farklı birçok faktör de Hint kimliğini etkilemiştir. Aşağıdaki tablolarda görüldüğü üzere dinsel, dilsel ve kast temelli olmak üzere Hint üst kimliğini etkileyen birçok alt kimlik bulunmaktadır. Bu yüzden Hindistan'ın kurucuları birbirinden farklı bu kimliklerle baş edebilmek için iki yönlü strateji izlemişlerdir. İlki, ulusal kimliğin “eritme potası” görüşünün aksine, “bileşik bir milliyetçilik” ya da laik milliyetçilik olarak adlandırılan (salad bowl-salata kasesi) görüşü, diğeri ise çatışmaları çözmek için demokrasiye güvenmektir (Pingle ve Varshney, 2006: 361). Salata kâsesi” ulusal kimliğe ilişkin çeşitliliği ulusun merkezi olarak kabul etmektedir. Ancak bu ilkeye rağmen, bazı gruplar eşit muamele görmedikleri için hoşnutsuz olmuşlardır.

Tablo 2. Hindistan’da Konuşulan Temel Diller (2011 verileri)

Dil	Yüzde
Hindi	43.63
Bengali	8.03
Marathi	6.86
Telugu	6.70
Tamil	5.70
Gujarati	4.58
Urdu	4.19
Karnataka	3.61
Odia	3.10
Malayalam	2.88
Punjabi	2.74
Assamese	1.26

Kaynak: Language (2011)

Tablo 3. Hindistan’ın Dini Profili (2011 verileri)

Din	Yüzde	Eyalet ve Bölgelerde Dini Çoğunluk
Hindu	79.80	29 ³⁶
Müslüman	14.23	2 ³⁷
Hristiyan	2.30	4 ³⁸
Sih	1.72	1 ³⁹
Budist	0.70	-
Caynist	0.37	-

Kaynak: Religion Census 2011 (2021)

³⁶ Telangana (Hindu çoğunluğa sahip) ile birlikte 2014 yılında Hindistan eyalet sayısı 29’a çıkmıştır. Dolayısıyla bu tarihten itibaren Hindistan 29 eyalet ile 7 Birlik Bölgesinden müteşekkil hale gelmiştir. 2019 yılından itibaren de Jammu ve Keşmir ‘in eyalet statüsünün iptal edilmesiyle birlikte 28 eyalet ve 9 Birlik Toprağından oluşmaya başlamıştır.

³⁷ Müslümanlar Jammu ve Keşmir (nüfus: 12.5 milyon) ile Lakshadweep birlik bölgesinde çoğunluktadır. Hindistan’ın güneybatı açıklarında anakaraya 200 ile 400 km mesafede olan Lakshadweep adaları 2011 sayımına göre 64 bin nüfusa sahiptir. Detaylı bilgi için bkz: States Census 2011. (2021). <https://www.census2011.co.in/>.

³⁸ Hristiyanlığın baskın olduğu eyaletler Arunachal Pradesh (1.38 milyon) , Meghalaya (2.99 milyon), Mizoram (1.09 milyon) ve Nagaland’dır (1.97 milyon). Religion Census 2011. (2021). <https://www.census2011.co.in/religion.php>

³⁹ Sihler, Pencap (27.7 milyon) eyaletinde baskın milliyettir. State Wise Religion Data 2011 (2021). <https://www.census2011.co.in/states.php>.

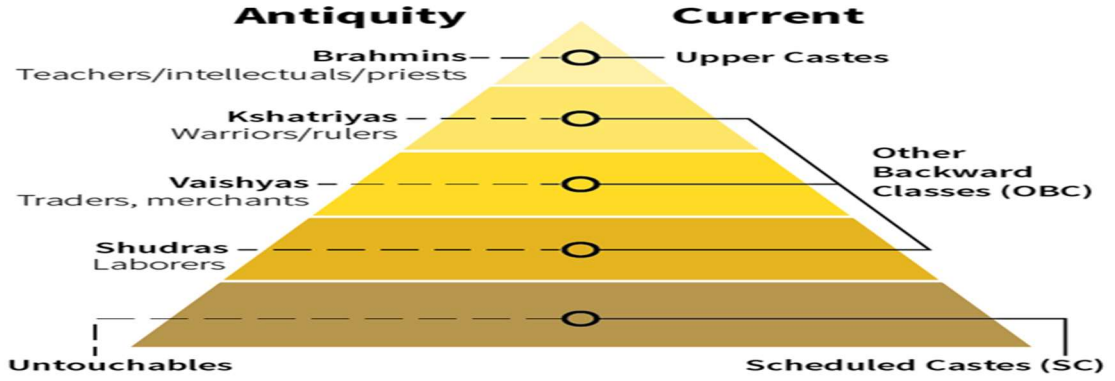
Tablo 4. Hindistan Eyaletleri Nüfus ve Din Bilgileri

Eyalet ve Birlik Bölgeleri	Nüfus (Bin)	Dini Çoğunluk (yaklaşık yüzde)	İkinci (yaklaşık yüzde)	Din
Andaman and Nicobar Adaları	380	Hindu (70)	Hristiyan	(21)
Andhra Pradesh	49,670	Hindu (88)	Müslüman	(10)
Arunachal Pradesh	1,383	Hristiyan (68)	Hindu	(29)
Assam	31,205	Hindu (61)	Müslüman	(34)
Bihar	104,099	Hindu (83)	Müslüman	(17)
Chandigarh	1,055	Hindu (81)	Sih	(13)
Chhattisgarh	25,545	Hindu (93)	Müslüman	(2)
Dadra and Nagar Haveli	343	Hindu (94)	Müslüman	(4)
Daman and Diu	243	Hindu (90)	Müslüman	(8)
Delhi	16,787	Hindu (82)	Müslüman	(13)
Goa	1,458	Hindu (66)	Hristiyan	(25)
Gujarat	60,439	Hindu (89)	Müslüman	(10)
Haryana	25,351	Hindu (87)	Müslüman	(7)
Himachal Pradesh	6,864	Hindu (95)	Müslüman	(2)
Jammu and Keşmir ⁴⁰	12,541	Muslim (68)	Hindu	(28)
Jharkhand	32,988	Hindu (68)	Müslüman	(15)
Karnataka	61,095	Hindu (84)	Müslüman	(13)
Kerala	33,406	Hindu (55)	Müslüman	(27)
Lakshadweep	64,000	Muslim (97)	Hindu	(3)
Madhya Pradesh	72,626	Hindu (91)	Müslüman	(7)
Maharashtra	112,374	Hindu (80)	Müslüman	(12)
Manipur	2,855	Hindu (41)	Hristiyan	(41)
Meghalaya	2,966	Hristiyan (75)	Hindu	(12)
Mizoram	1,097	Hristiyan (87)	Budist	(9)
Nagaland	1,978	Hristiyan (88)	Hindu	(9)
Orissa	41,974	Hindu (94)	Hristiyan	(3)
Puducherry	1,247	Hindu (87)	Müslüman	(6)
Pencap	27,743	Sih (58)	Hindu	(38)
Rajasthan	68,548	Hindu (88)	Müslüman	(6)
Sikkim	610	Hindu (58)	Hristiyan	(10)
Tamil Nadu	72,147	Hindu (88)	Müslüman	(6)
Tripura	3,673	Hindu (83)	Müslüman	(9)
Uttar Pradesh	199,812	Hindu (80)	Müslüman	(20)
Uttarakhand	10,086	Hindu (83)	Müslüman	(14)
West Bengal	91,276	Hindu (71)	Müslüman	(27)
Telangana	35,000	Hindu (85)	Müslüman	(13)
Toplam	1,210,854	29 Eyalet ve 7 Bölge		

Kaynak: Religion Census 2011 (2021)

⁴⁰ Jammu ve Keşmir (Kashmir), 31 Ekim 2019 yılında Birlik Toprağı haline getirilmeden önceki idari yapılanmasına göre Ladakh bölgesi ile birlikte tabloya dahil edilmiştir.

Şekil 1. Kast Sistemi

Kaynak: India's Age Old Caste System (2017)

Tablo 5. Kast Profili

Kast	Yüzde
Üst Kastlar ⁴¹	17.58
Diğer Geri Sınıflar (Other Backward Class-OBC ⁴²)	41 ⁴³
Programlı Kastlar ⁴⁴ (Scheduled Castes-SC)	15.05
Programlı Kabileler ⁴⁵ (Scheduled Tribes-ST)	7.51
Hindu Olmayan Azınlıklar (Müslüman, Hristiyan, Sih, Budist)	16.6

Kaynak: Scheduled Castes & Scheduled Tribes Population (2001)

⁴¹ İçinde Brahmanlar (yüzde 5.5), Rajput (yüzde 4), Maratha (yüzde 2.2), Jats (yüzde 1), Vaishya, Kayasthas gibi grupları ihtiva etmektedir.

⁴²Other Backward Class (OBC): Hindistan'da tarihsel olarak sistem dışına itilmiş, ekonomik, sosyal ve eğitimsel baskıyla karşı karşıya kalmaya devam eden, ancak Planlanmış Kastlar veya Planlanmış Kabileler statüsüne de girmeyen alt kasta mensup topluluklar Diğer Geri Sınıflar kategorisine girmektedir. Bkz: Gopinath, V. (2018). Who Are The Scheduled Castes, Scheduled Tribes, Obcs And Ebcs? <https://www.thequint.com/explainers/scheduled-caste-scheduled-tribe-obc-ebc-sc-st-prevention-of-atrocities-act-explainer>. Erişim tarihi: 7 Eylül 2020.

⁴³ Mandal Komisyonu raporuna göre OBC'ler toplam nüfusun yüzde 41'ine denk gelmektedir. Bkz.: Mandal Commission Report. (1980). Report of The Backward Classes Commission 1980 (Vol 1-2). http://www.ncbc.nic.in/User_Panel/UserView.aspx?TypeID=1161.

⁴⁴ Programlı kastlar, kast sistemi çerçevesinde 'düşük statüleri' nedeniyle yoksunluk, baskı ve sosyal izolasyonla karşı karşıya kalan alt topluluklardır. Bunu yanında çoğu zaman temel haklardan bile yoksun bırakılmaktadırlar. Yani Brahmin, Kshatriya, Vaishya ve Shudra gibi herhangi bir kast sıralamasında yer almayan insanları adlandırmak için bu tabir kullanılmaktadır. Kast sistemindeki 4 ana sınıftan (varna) herhangi birine ait olanlara Savarna denilmektedir. Kast sistemi bu toplulukları; sanitasyon, dışkılarının temizlenmesi ve her türlü pis işlerde çalışmaya zorlamaktadır. Dokunulmazlar olarak da bilinen bu topluluk genel olarak Dalitler olarak anılmaktadır. Hint anayasası birkaç madde ile Dalitleri koruma altına alsa da uygulamada sistem dışına itilmeye devam edilmektedirler. Bkz: Gopinath, V. (2018) a.g.m.

⁴⁵ Programlanmış Kastlar ve Programlanmış Kabileler birbirinden oldukça farklıdır. Ancak her iki grup da bağımsızlıktan önce ve sonra şiddetli baskı neticesinde toplum dışına itilerek marjinalleşmişlerdir. Programlanmış Kastlar sosyal, ve ekonomik izolasyona uğrarken, Programlanmış Kabileler daha çok coğrafi izolasyon temelinde sınıflandırılmaktadır. Aralarındaki bir diğer fark Planlanmış Kast üyeleri Hindu kast sisteminin bir sonucu olarak baskı ve dışlanma ile karşı karşıya kalırken, Planlanmış Kabilelerin dışlanmasının sebebi kast sistemi değildir. 700'ün üzerinde Planlanmış Kabile vardır. ilkelik, coğrafi izolasyon, sosyal, eğitimsel ve ekonomik geri kalmışlık Programlanmış Kabile topluluklarını diğer topluluklardan ayıran özelliklerden en önemlileridir. Bkz: Gopinath, V. (2018) a.g.m.

Hindistan'ın özgürlük hareketinin bir sonucu olan bileşik milliyetçilik, bağımsızlıktan sonra ülkenin anayasası tarafından meşrulaştırılmıştır. Prensip olarak, tüm dinlerin (diller, kastlar ve kabileler gibi) ulusal ailede eşit bir yeri vardır ve hiçbirisi devletin işleyişine egemen olmayacaktır. Kişinin dini inancı, dilsel, kast veya sosyal geçmişi, ülkedeki vatandaşlığı ve onunla birlikte gelen hakları belirleyemez. Ancak teorik olarak kabul edilen durum tam olarak uygulamada gerçekleşmemiştir (Pingle ve Varshney, 2006: 362).

“Salata kâsesi” ideolojisine, tüm dinlere eşit mesafede duran “laik milliyetçilik” denilmiştir. Bu görüşe yönelik en büyük meydan okuma daha önce endişelenildiği gibi 1980’lerden itibaren güçlenen Hindu milliyetçiliğinden gelmiştir. Hindu milliyetçiliği, “salata kâsesi” yerine “eritme potası” modelini savunmaktadır. Buna göre Hinduizm, Hindistan’da kendine özgü bir ulusal kimlik kazandırmaktadır ve diğer dinler de buna asimile olmalıdır. Onlara göre Hindistan Hinduların ülkesidir. Hindu milliyetçiliği ilk olarak 19. yüzyılda sömürgeciliğe, İslam’a ve Hristiyanlığa bir tepki olarak ortaya çıkarken, ortak bir kültüre (sanskriti), kanbağına (jaiti) dayalı bir şekilde Hindu ulusunu yeniden inşa etmeye çalışan milliyetçilik türüdür (Wojczewski, 2016: 181).

Dolayısıyla hoşgörü ve laikliğin kapsayıcı değerleri Hint kimliğinde çok derin izler bırakmasına rağmen 20. yüzyılın son yılları ile 21. yüzyılın ilk yıllarında kimlik politikasında endişe verici bir değişiklik yaşanmıştır. Oysa Hindistan’ın bağımsızlık döneminde, laiklik ve çeşitlilik fikirleri, Nehru’nun ve Kongre Partisinin modern bir Hindistan’ı inşa etmesinin en önemli araçlarıydı. Ayrıca çeşitlilik fikri politik, dilsel, kültürel ve dini değerlerin özgürce ifade edilmesini yansıtmaktaydı. Ancak bu baskın faktörler yıllar içinde dar politik kazanımlara hizmet eden enstrümanlara dönüşmüştür. Özellikle din, kast ve bölgesel kimlikler ekseninde yaşanan siyasi çatışmalar her geçen gün artarak bağımsızlıktan bu yana ilk defa şiddete varan bir noktaya ulaşmıştır. Şiddet olayları kınansa da, yetkililer tarafından kimlik temelli siyasi taleplere örtülü bir destek ortaya çıkmış; kültür, milliyet ve din özel ayrıcalıklar talep etmenin aracı haline gelmiştir (Sharma, 2016: 3).

Bu ideolojik değişimde her şeyden önce Kongre Partisinin gerilemesi önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle halkın sonsuz güveni ve partisinin sadakatini en üst seviyede taşıyan Nehru’nun ölümünden sonraki, 1969-1984 dönemi Kongre için zayıflama getirmiştir. 1967 seçimleri ise bu sürecin başlangıcı olarak görülmektedir. Bu aynı zamanda ideolojileri aşan ittifakların da başlangıcı olarak görülmektedir. Bu Kongre Partisinin politikalarına da yansımış, Nehru’nun kızı ve halefi Indira Gandhi, babasının aksine Kongrenin geleneksel siyasetinin dışına çıkarak seçmenlerin etnik ve dini eğilimlerine göre siyaset yapmaya başlamıştır. Böylece Kongre laiklikten ödün vermeye başlamış oluyordu. 1969’da partideki bölünmeyle birlikte, ortaya çıkan gruplar seçmene ulaşabilmek için alternatif yollar kullanmışlardır. Indira Gandhi’nin iktidara yükseldiği ve popülist söylemler kullandığı 1971 seçimlerindeki başarısı, Kongre’deki örgütsel bozulma ile aynı zamana denk geliyordu (Sharma, 2016: 5). Aynı zamanda bu dönemde Hint demokrasisi sadece şekilsel olarak varlığını devam ettirebilmiş, ülke otoriterleşmiştir (Ersin Kalaycıoğlu, kişisel görüşme, 13 Temmuz 2021). “Indira Hindistan’dır, Hindistan Indira’dır” sloganı onun politikasını yansıtan sembol olmuştur. Indra’nın oğlu Rajiv Gandhi’nin de partiyeye faydası olmamış, hakkındaki yolsuzluk iddiaları itibar kaybına yol açmıştır⁴⁶. Bunun

⁴⁶ Kongre Partisine yönelik yolsuzluk iddialarının en önemlisi Bofors skandalıdır. Yargıya intikal eden skandal İsveçli silah üreticisi Bofors ile Hindistan hükümeti arasında 1986’da imzalanan 1,4 milyar dolarlık silah alımıyla alakalıdır. İsveç şirketinin politikacıları, Kongre liderlerine ve bürokratlara yaklaşık 9 milyon dolar rüşvet ödediği iddia edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz: From Bofors to Rafale: Dubious defence deals that rocked India (2019, 8 Şubat). *India Today*. <https://www.indiatoday.in/india/story/from-rafale-to-bofors-dubious-defence-deals-that-rocked-india-1451287-2019-02-08>

yanında daha önce bahsedildiği gibi tüm dünyayı etkileyen ideolojilerin 1980'lerde çökmesiyle birlikte yeniden dine yönelişlerin artması da (Huntington, 2015: 133) laik milliyetçiliğin dolayısıyla Kongre Partisinin etkisinin azalmasında etkili olmuştur.

Sonuç olarak Nehru'nun kurduğu sosyalizm sallantıya girmiş, parti ideolojik iflasa sürüklenmiştir. Laik ve hoşgörülü bir Hindistan ideali retorik olmaktan öte gidememiştir. Bu ideolojik ve siyasi boşluk ikliminde, sağcı Hindu milliyetçi partisi Bharatiya Janata Partisi (BJP) ön plana çıkmıştır. Kongre'nin zayıflayıp BJP'nin güçlenmesiyle birlikte derin uykuda olan din ve kast temelli sorunlar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu kapsamda 1980'de, Mandal Komisyonu kast temelli geri kalmışlığı tanımlayarak, söz konusu OBC'lerin yeni, kriterlerini belirlemiştir. Yeni bir liste düzenleyen komisyonun, bu kategoriye yeni topluluklar eklemesi sebebiyle OBC, Hint nüfusunun yüzde 50'sinden fazlasını oluşturan topluluk haline gelmiştir (Sharma, 2016: 5-6). Bunun üzerine Janata Partisi Kuzey Hindistan'da eşi görülmemiş şiddet ve protesto gösterileri başlatmıştır.

Öte taraftan Hindu tanrısı Rama'nın doğum yeri kabul edilen Kuzey Hindistan'daki Ayodhya cami yerine bir tapınak inşa etme talepleri bir başka çatışma sebebi olmuştur. Bunun yanı sıra 1980'lerin sonlarında Ahmedabad'da Hindularla Müslümanlar arasında şiddetli çatışmalar başlamıştır. İsyan, Gujarat eyaleti Godhra şehrindeki, Sabarmati treninin iki vagonunun yakılması ve kadınlar ve çocuklar olmak üzere 58 yolcunun öldürülmesi ile tetiklenmiştir. Bazı yolcuları BJP destekçisi olan trenin Müslümanlar tarafından yakıldığı iddia edilmiştir. Tren yakma olayı Hint resmi verilerine göre 2000 Müslüman'ın öldürülmesine, resmi olmayan tahminlere göre de 5000 Müslüman'ı öldürülmesine yol açmıştır. İki buçuk ay süren bir ayaklanma neticesinde birçok Müslüman kadın tecavüze uğrarken Müslüman malları yağmalanmıştır (Chatterjee, 2011: 136). Yine Gujarat'da 2002'de meydana gelen olaylarda Müslümanlara şiddet artmıştır. Muhafazakâr Hindular Müslümanların camilerine, türbelerine, özel mülklerine saldırılarda bulunmuşlardır. Devlet ise birçok noktada Müslümanları koruyamamıştır (Pandya, 2010: 9). Bu ve buna benzer olaylar ise Müslümanların Hint kimliğinden sapmalarına yol açmaktadır. Dolayısıyla hem OBC'lere hem de Müslümanlara yönelik aynı zamanlarda vuku bulan olaylar ve politikalar Hindistan'daki kimlik politikası etrafındaki çatışmalar sürecini başlatmıştır. Aynı zamanda bu olaylar belirli kast ve bölgeleri temsil eden bölgesel partilerin de yükselişe geçme noktası olmuştur.

Bu bağlamda 1989'dan beri kast temelli siyasi partiler ve hareketlenmeler, Hint siyasetine yön vermeye başlamıştır. Siyasi kimlik oluşurken parti ideolojilerinden kast, din ve bölgesel kimliğe doğru köklü bir değişim meydana gelmeye başlamıştır. Bağımsızlık döneminde kullanılan ulusal eşitlik dilinin yerini çeşitlilik dili almıştır. İlan edilen topluluk kimlikleri, eşitlik adı altında taleplerde bulunmuşlardır. Bunun sonucunda ise eşitlik söylemi, farklı grupların pazarlık gücü haline gelirken, çeşitliliğin Hint kültürüne sağladığı dinamizmin, rakip gruplarda haksızlığa yol açtığı fikri desteklenmeye başlamıştır (Sharma, 2016: 7).

Bugün BJP'nin de içinde olduğu muhafazakar ve milliyetçi ideoloji, Hindistan kimliğinin ayırt edici özelliği olan ulusal entegrasyon, demokrasi ve değerlere dayalı politikaları zayıflatmaktadır. Başka bir ifadeyle BJP geçmişte farklılık üzerine inşa edilmiş yapıyı göz ardı ederek Hindu kültürünün topluma egemen olmasını, Hindu olmayanları ise dışlamayı hedeflemektedir. Ancak bu durum ülkenin her geçen gün demokrasiden uzaklaşmasına ve güvenlik politikalarının ön plana çıkmasına yol açmaktadır (İlter Turan, kişisel görüşme, 7 Ağustos 2021). Bu yüzden Hindistan'da ulusal kimlik hala sorunlu bir meseledir. Zira Adeney ve Lall'in de (2005: 280) belirttiği üzere bağımsızlık tarihinden elli yıl geçtikten sonra BJP Hint kimliğini farklı bir şekilde tanımlamak için politikalar izlemiştir. Bu

kapsamda Hint kimliği daha çok din merkezli (Hindu milliyetçiliği) olarak “öteki” üzerinden inşa edilmeye çalışılırken, antik dönem Hindu tarihine de atıf yapılarak Hindu milliyetçiliği canlandırılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda devam eden alt başlıklarda Hindistan ulus inşasına etki eden unsurlar derinlemesine ele alınarak Hint ulusal kimliği açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1.1 Milliyetçilik

Ulus inşasında milliyetçilik neden önemlidir? Bu soruya Heredia (2018: 2) şu şekilde cevap vermektedir: “Milliyetçilik, ulus oluşturma sürecini yönlendiren ideolojidir”. Gellner’in tabiriyle de milliyetçilik ulusların öz bilincinin uyanışı değil, var olmayan ulusları icat etmektedir. Bu bağlamda milliyetçilik toplumları şekillendiren oldukça güçlü bir düşünce akımı olmuştur. Nitekim milliyetçilik geçen yüzyıl Avrupa’yı yerle bir ederken, genişlemesini doğruya doğru devam ettirmiştir.

Hindistan’da milliyetçiliğin ortaya çıkışı ve gelişimi ise çalışmanın birinci bölümünde örnekleri verilen Avrupa ülkelerinden daha farklı bir süreç izlemiştir. 1857 ayaklanmasına kadar İngiliz devleti tarafından bile değil, ticari bir şirket tarafından yönetilen Hindistan için değişim bu tarihten itibaren kaçınılmaz olmuştur. Bundan önce 1813’de parlamento hem şarklı hem de Batılı eğitimi teşvik edici kararlar almış ve bunun için 1823’de Bengal’de Kamu Eğitim Komitesi kurulurken Thomas Babington Macaulay başkan olmuştur. Avrupa kültürünün ve eğitiminin Hindistan ve Arabistan’dan üstün olduğunu sert bir şekilde savunan Macaulay kan ve renk olarak Hintli ama görüş, düşünce ve ahlak bakımından İngiliz olan yeni bir sınıf oluşturmaya hedeflemiştir (Anderson, 1993: 107). Yetiştirilen bu kişiler hiçbir zaman önemli ve stratejik konumlara getirilmemiş olsalar da Hint aydınlanması için önemli görevler yerine getirmişlerdir. Zira İngilizcenin yanı sıra birçok yabancı dile hâkim olmaları ve Batılı eserlere rahatlıkla ulaşp bunları anlayabilmeleri milliyetçiliğin gelişimde önemli birer yapı taşı olmuşlardır.

2.1.1.1. Hint milliyetçiliğinin gelişimi (Brahmo samaj ve arya samaj örgütleri)

Eğitimli Hint aydınları Brahmo Samaj ve Arya Samaj organizasyonları içinde milliyetçi düşüncenin ortaya çıkıp gelişmesinin temelini oluşturmuşlardır. Bu iki temel düşünce akımı Brahmo Samaj ve Arya Samaj ilerleyen yıllarda Hindistan politik yaşamına da damga vurmuştur. Brahmo Samaj, birçok Hintli lider için demokrasi ve bağımsızlık düşüncesinin temelini oluştururken Arya Samaj ise Hindular arasında gerçek manada birlik kuran sertlik yanlısı bir milliyetçilik oluşturmuştur. Dolayısıyla Güngör’ün (1999: 193) tabiriyle “Hint milliyetçiliği, birinin Batı düşüncesi için abartılmış saygıyı, diğerinin kadim değerlere yönelik bir bakış belirlediği iki ayrı gücün belirlediği bir sonuçtu”.

Bu yüzden Hint milliyetçi düşüncesi farklı iki politik görüşe sahiptir. İlk siyasal teşkilatları ve Kongre’yi oluşturanlar Hinduizm’e uzak dururken, kendi insanının düşüncesinden ziyade Batı değerlerine daha yakın liberal görüşlere sahip olmuşlardır. Onlar Batılı ülkeler gibi modern ve laik bir ülke kurmak istemişlerdir. Bunun yanında 1890’lardan itibaren Hinduizm’in canlanmaya başlamasıyla Tilak gibi liderlerin yönetiminde Hinduizm’in merkezde olduğu devlet yapısı savunulmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Laikler ve daha radikal Hindu milliyetçileri olarak adlandırılabilir bu iki oluşum arasında devam eden bu mücadele uzun yıllar devam etmiştir (Güngör, 1999: 193).

Hindistan modernizminin öncü kişisi Ram Mohan Roy’dur. 20 Ağustos 1828’de Sosyal-dini reform hareketi olan ve sonradan adı Brahmo Samaj olan Brahmo Sabha’yı (Tanrı Brahma Topluluğu) kurmuştur. Faaliyet alanında dinin yanı sıra sosyal ve politik söylemler olması sebebiyle Hint modern çağını başlattığı kabul edilmektedir. Brahmo Sabha’nın yanı sıra bir diğer dini reform grubu 1875 yılında Bombay’da kurulan Arya Samaj’dır (Aryan

Topluluğu). İslamiyet ve Budizm gibi dinlere de hakim olan Roy'un düşüncesine göre Hinduizm, sadece Upanişad'lardan oluşan dindir. Puta tapma, kız çocuklarını öldürme, satı geleneği ve kast sistemi gibi uygulamalara karşı meydan okumuştur. Hinduzim'e sonradan giren birçok gelenek yüzünden 18. yüzyıldan itibaren insanlar din değiştirmeye başlamıştır. Misyonerliğin de etkisiyle insanların Hristiyanlığa geçmesi Roy'un batıl inançlara karşı savaş vermesinin yolunu açmıştır (Telatar, 2017: 16). Ayrıca Roy modern Batı eğitiminin, İngiliz hukuk sisteminin ve sermayesinin Hindistan'a yerleşmesine öncülük etmiştir. Bu modernleşme hareketleriyle birlikte de Hindistan bağımsızlık hareketini başlatacak olan ve Batı eğitimi alan yeni bir Hint sınıfı ortaya çıkmıştır. 1870'lerden itibaren Roy'un kurduğu Brahmo Samaj etkisini kaybetmeye başlarken bir diğer örgüt olan Arya Samaj uygulamaya koyduğu siyasi faaliyetlerle birlikte milliyetçiliğin öncüsü olmaya başlamıştır. 1875 yılında Svami Dayananda Sarasvati tarafından kurulan Arya Samaj Vedaları kendisine yol gösterici olarak almıştır. MÖ 900-500 yılları arasında yazılan Upanişadları kabul eden Brahmo Samaj ile bu noktada farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Her iki örgüt temelde Vedaları tek öğreti kabul etmekle birlikte içeriğinin yorumlanmasında birbirinden ayrılmışlardır. Arya Samaj Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi tek tanrılı dinleri kınarken, ineğin önemini vurgulamıştır (Güngör, 1999: 128). Dayananda Sarasvati'ye göre ise Hindu toplumunda reform, Vedik kültürün yeniden canlanmasıyla mümkün olacaktır (Telatar, 2017: 16).

Arya Samaj, Brahmo Samaj gibi kast sistemine karşı değildir. Vedik dönemde olduğu gibi sadece dört kast olmasını savunmaktadır. Bu kast ise doğuma göre değil liyakate göre belirlenmelidir. Ayrıca Arya Samaj, Brahmanların otoriterliğine, hiçbir manası olmayan dini ritüellere, mezheplere ve batıl inançlara karşı çıkmıştır. Dayananda Sarasvati de Roy gibi batıl inançlara savaş açmış ancak daha agresif milliyetçiliğiyle ondan ayrılmıştır (Telatar, 2017:19). Hinduizmi dogmalardan arındırmak temel felsefesi olan Arya Samaj Hristiyanlığın, Müslümanlığın ve İngilizcenin yayılmasına karşı çıkmıştır.

Sarasvati'ye göre, toplum Veda metinlerindeki idealler doğrultusunda aydınlanırsa kendi benliğinin de farkına varacaktır (Telatar, 2017:19). Bu yüzden Dayananda Sarasvati, Hint ulusal kimliğinin temelini dine dayandırmıştır. Dolayısıyla da etnik milliyetçiliğe kapı açmıştır. Bu milliyetçiliğin ötekisi ise düşünüldüğünün aksine Hristiyan İngilizler değil Müslümanlardır. Zira Hindu milliyetçilerine göre İngilizler Hindistan'a geldiğinde Müslüman işgali vardı, dolayısıyla da İngilizler Müslümanlardan yönetimi devralmıştı. İngilizler yönetimi ele geçirebilmek için Müslüman elitlerini ticaret, ordu, eğitim ve idare gibi alanlardan uzak tutarak Hinduları bu görevlere getirmeye çalışmıştır. Bağımsızlık sürecinde ise İngilizler önceki dönemin aksine bu kez Müslüman Hintlileri destekleyerek ülkenin bölünmesine giden yolu açmışlardır. Bu yüzden Hindu milliyetçiliği ve ulusal kimlik için en büyük düşman Müslüman toplumuydu. Ayrıca Arya Samaj'ın Müslümanlara karşı kurduğu Sığır Koruma Hareketi, Hindu milliyetçiliğinin gelişimine katkı sunmuştur (Telatar, 2017: 20).

Sonuç olarak Brahmo Samaj ve Arya Samaj kendi aralarında farklılıklar barındırsa da Hint milliyetçiliğinin temelini atmışlardır. Arya Samaj, ortak bir Hindu dini ve kültürü üzerinden Hint ulusu inşa etmek için yoğun çalışmalar yapmıştır. Güngör'ün (1999: 132) aktardığına göre Dayananda Sarasvati için Aryanlar seçilmiş ırk, Vedalar kutsal kitap ve Hindistan seçilmiş ülkedir. Sarasvati Müslümanlık, Hristiyanlık ve batıl inançlarla mücadele için Vedaları ve milliyetçiliği kullanmıştır. Ona göre Hindistan'da egemenliğin yanı sıra din de Hintlilere ait olmalıydı.

2.1.1.2. Hint ulusal kongresinin kurulması

Yurtiçinde ve yurtdışında bağımsızlık sonrası Hindistan'ın tanımlayıcı özelliklerinden biri, oldukça karışık etnik, dilsel ve dini çeşitlilik karşısında demokratik yönetimi sürdürmeyi başarmasıdır (Jaffrelot, 2019: 51). Hindistan Ulusal Kongresi (Kongre Partisi), ülkenin farklı topluluklarını bir arada tutmak için Hint laikliğini savunmuştur. Dolayısıyla Ulusal Kongre Hint ulusal kimliği ve bilincinin topluma yerleştirilmesinde önemli bir görev üstlenmiştir (Sander, 2005a: 278). Daha sonra ise muhafazakâr temele sahip Bharatiya Janata Partisi (BJP) ve onun ideolojik yan kuruluşları olan Hindu milliyetçileri Hindistan'ı çok kültürlü bir devlet değil, çoğunlukçu bir ulus-devlet olarak tanımlamışlardır (Jaffrelot, 2019: 51).

19. yüzyılda gelişmeye başlayan Hint milliyetçiliği ve modernitesi 1885 yılında Hint Ulusal Kongresi'nin kurulmasıyla kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Hint Ulusal Kongresi kurulduğu ilk yıllarda kendinden önce reform hareketlerini başlatan Brahmo Samaj ile benzer politikalar izlemiştir (Telatar, 2017: 26). Yine Hint Ulusal Kongresi liderleri Brahmo Samaj yöneticileri gibi Batılı eğitim almış aydın kesimden oluşmuştur. Belki de aldıkları Batılı İngiliz eğitiminin etkisiyle de ilerleme ve gelişmenin İngilizlerle işbirliği yapılarak sağlanacağını düşünüyorlardı. Bu düşünce biçimi de Singapur Atölyesi'nin savunduğu argümanlarla örtüşmektedir. Singapur Atölyesi'ne göre Asyalı bilim insanları ve aydınlar batı değerlerini kendi bölgelerine ve değerlerine uyumlayarak politika ve teori üretmektedirler. Bu kişiler eğitimlerini Batılı standartlarda ya da Batı'nın kendisinde almışlar ve bu sebeple de Batı değerlerinden etkilenmişlerdir (Acharya ve Buzan, 2018).

Kongre ilk başlarda İngiliz egemenliğine sadakati ile ön plana çıkmıştır (Güngör, 1999: 180). Bu bağlamda sadece yönetsel iyileştirmeler ve anayasal taleplerde bulunmuştur. Bu sebeple de zaman içinde bu politikadan memnun olmayanlardan oluşan ayrı bir grup ortaya çıkmıştır. Onlara göre sömürgeci İngilizlere karşı mücadele barışçıl yöntemlerle değil sert yöntemlerle yapılmalıydı (Telatar, 2017: 26). Kongre'nin kurulduğu dönemlerde Brahmo Samaj eğilimi ağırlıktayken, oluşan bu yeni grup Arya Samaj ideolojisine daha yakındı. Sertlik yanlısı bu grup aşırı olarak adlandırılmıştır. Onlar, Dayananda Sarasvati'nin savunduğu gibi ulusal birlik için Hindu dini ve kültürünü ön plana çıkarıyorlardı. Aşırıların liderliğini ise Mazzini'nin düşüncelerinden etkilenen Bal Gangadhar Tilak üstlenmiştir. Ona göre ortak bir ruh, tarih ve kültür ulusal bilicinin oluşmasında önemliydi. Dinsel seremoniler ve sembollerin toplulukları uluslaştırmada önemli olması sebebiyle Tilak, Hindu festivalleri ve ilk Maratha İmparatoru Shivaji'nin doğum gününü kutlama gibi ulusal kimlik oluşumuna katkı sağlayan ritüeller düzenlemiştir. Ayrıca 1896-1897 yıllarında hem Brahmanlar hem de Brahman olmayanlar için önemli bir ikon olan Tanrı Ganesh için düzenlenen törenler Hint toplumunu birleştirici bir niteliğe bürünüyordu. Yine Hindistan yakın tarihinde önemli bir yeri olan Shivaji Dekkan'da Müslümanlara karşı önemli başarılarla imza atmış, bu sebeple de Tilak'ın düzenlediği törenlerde Müslümanlar üzerinden tarihsel düşmanlık Hint toplumuna hatırlatılıyordu (Telatar, 2017: 26-28).

19. yüzyılın sonlarında oluşturulan bu iki milliyetçilik hem kolonyal düzenle mücadelede hem de postkolonyal dönemde Hindistan siyasetini şekillendirmede önemli birer otorite olmuşlardır. Ancak her iki grup arasında birçok konuda görüş ayrılığı çıkmıştır. Bunlardan en önemlisi Bengal'in bölünmesi üzerine yapılan tartışmalardır. 16 Ekim 1905'de Bengal'in kolonyal yönetim tarafından idari olarak ikiye bölünmesi öncelikle Bengalli milliyetçileri isyan ettirmiştir. Bunun sebebi Bengalce konuşulan coğrafyanın ortadan iki ayrılmış olması ve bölünmenin dinsel odaklı yapılmış olmasıdır. Keza yeni oluşturulan Doğu Bengal'in çoğunluğu Müslümanlardan meydana gelmektedir. Bu da Doğu Pakistan'a

giden (Bangladeş) yolu açmıştır. Öte yandan Hindu Bengalliler kendi eyaletlerinde Behariler ve Oriyalara karşı azınlık durumuna düşmüşlerdir. Bu uygulama Bengalli Hindular için İngilizlerin “böl ve yönet” politikasının en açık örneğiydi. Bengal’in bölünmesi Hindu-Müslüman çatışmasını körüklemiştir. Bu ise Hint ulus bilincinin inşasında şiddet unsurları da içeren dini milliyetçiliğin rolünü artıran önemli bir etken olmuştur (Güngör, 1999: 219).

Kongre’de ılımlılar ve aşırılar arasındaki Bengal üzerinden süren tartışmalar, soruna nasıl tepki verileceği üzerineydi. Her iki grup İngilizleri boykot konusunda birbirinden farklılaşmışlardır. Bengal’in bölünmesinden sonra toplanan Hindistan Ulusal Kongresinde, yakın zamanda Hindistan’ı ziyaret edecek olan Galler prens ve prensesinin Hindistan ziyaretine ılımlılar karşılama hazırlıkları yapmak isterken aşırılar bu fikre sıcak bakmamışlar hatta birçok alanda boykot başlatmak istemişlerdir. Bu ise iki hareket arasında derin ayrışmalara yol açmıştır. Ancak yine de Kongre’de protestoya yönelik ortak kararlar alınabilmiştir. Alınan kararlara göre Bengal’in bölünmesi iptal edilmedikçe İngiliz malları boykot edilecektir. Ayrıca 16 Ekim Dini Arınma Günü ilan edilmiştir. Tapınaklarda yerli malları tüketmek üzere yeminler edilirken, boykot dini boyuta da geçiyordu. Böylece yeni milliyetçilik (dini milliyetçilik) yükseliyordu. Yeni milliyetçiler boykotu dört aşamada geliştirmişlerdir. Bunlar kumaş, tuz, şeker gibi İngiliz ürünlerin kullanımının bırakılması, İngilizce konuşulmaması, Hükümetteki ve Konseydeki görevlerden istifa etmek, yabancılarla ticaret yapan yerlilere sosyal yalıttır (Güngör, 1999: 224-228). Söz konusu boykot ilerleyen dönemden İngiliz mallarının yanı sıra İngiliz yönetimini de hedef almıştır.

1906’da tekrar toplanan Hint Ulusal Kongresi yeni milliyetçilerin (aşırılar) hakim olduğu Kalküta’da toplanmıştır. Kongrede Tilak öncülüğündeki Aşırılar İngiliz hükümetinin de boykot edilmesi istemiştir. Nispeten Kongrede alınan özyönetim ve eğitim gibi konularla alakalı kararlar Aşırılar’ın istediği şekildedir. Bu yüzden ulusal okulların açılması için harekete geçilmiş, Ulusal Eğitim Konseyi kurulmasına yönelik kararlar almışlardır. 1907’de Aşırılar ve ılımlılar Kongre’de bir kez daha karşı karşıya gelmişlerdir. Aşırılar bir önceki Kongre’de üzerinde durdukları özyönetim konusunda geri adım atmamak istemiyorlardı. Bu yüzden de Kongre sıkıntılı başlamıştır. Tilak özyönetim konusunda geri adım atmamayı intihar olarak nitelemiştir. ılımlıların bu konuda kendilerine destek olmasını istemiştir. Ancak Kongre iki taraf arasında çıkan kavga sebebiyle ertelenmiştir. Bu kez 28 Aralıkta ılımlılar, Aşırılar’ın katılmasını engelleyerek Kongreyi toplamışlardır. Kongre bir komite kurarak Aşırılar’ın tasfiye sürecini başlatmıştır. Komitenin çalışmaları sonucunda Hint Ulusal Kongresi’nin kapıları yeni milliyetçilere yani Aşırılar’a kapanmıştır. Aşırıların tasfiyesinden sonra Kongre ılımlıların partisi haline dönüşmüştür (Güngör, 1999: 232-238). Bu süreçte Aşırılar 1916 yılına kadar faaliyetlerini gayri resmi olarak devam ettirmişlerdir. Öte taraftan Müslümanların Kongre’ye katılmada isteksiz olması Hindistan aleyhine işleyen bir süreç olmuş, İngilizler bunu kendi çıkarları doğrultusunda ülkeyi parçalamak için sonuna kadar kullanmıştır (Sander, 2005a: 279).

Ancak Hindistan kurulduğundan beri en önemli bütünleştirici ve birleştirici siyasi kurum olan Kongre Partisi zamanla derin bir dezenformasyon yaşamaya başlamıştır. Neredeyse Kongre Partisiyle birlikte var olan laiklik de parti gibi gücünü kaybetmiş ve Hindistan’ın yeniden inşasında Hindu milliyetçiliği daha ön plana çıkmaya başlamıştır (Varshney, 1993: 227).

2.1.1.3. Laik ve dini (Hindu) milliyetçilik

Laik ve Hindu milliyetçiliği özünde Hint toprak bütünlüğüne bağlılık temelinde oluşmuş olsalar da bunu farklı şekilde yapmaya çalışmaktadırlar. Bu yüzden aralarında temel farklılıklar vardır. Öte yandan Hindistan’da laik ve Hindu milliyetçiliğinin yanı sıra bir de

ayrılıkçı milliyetçilikler de vardır. Birbirinden farklı bu milliyetçilik anlayışları ise ortak bir ulus anlayışı geliştirememişlerdir. Örneğin ayrılıkçı milliyetçiler Sihler ve Keşmirlilerin Hint ulusunun bir parçası olduğunu düşünmemektedirler. Onlar kendilerini ayrı birer millet olarak görmektedir. Bu yüzden Sih milliyetçileri ve Keşmir milliyetçileri hala mücadele vermektedir. Bir Bengalli hem bir Bengal hem de bir Hintli hatta Gujarati'de olabilir. Ayrılıkçılar için Bengal ve Gujaratlılar etnik gruplardır. Sihler ve Keşmirliler ise birer ulustur. Ancak hem laik hem de Hindu milliyetçileri için Sihler ve Keşmirliler ulus değil birer etnik gruptur. Ayrılıkçı milliyetçiliklerin aksine laik milliyetçiler Hindistan kurulduğu günden bu yana Hindistan ulusal kimliğini korumaya çalışmaktadırlar. Laik milliyetçilik ilkesel olarak tüm etnik ve dini grupların inanç ve değerlerine saygı duyarak onları ulus tanımına dahil eder. Onlara göre bir kişi aynı zamanda iyi bir Bengalli ve Hintli olabilir (Varshney, 1993: 229-230) ancak bu durum Hinduizm'i tek başına Hindistan kimliğinin kaynağı olarak gören Hindu milliyetçileri için ulus inşasının tam tersidir.

Modern Hindistan siyasi tarihi kurulduğundan bu yana Varshney'e göre (1993: 234-235) birbiriyle çatışan üç temel siyasi mücadeleye tanık olunmuştur. Bunlar territorial (toprak-ülke milliyetçiliği), kültürel ve dinsel mücadeledir. Territorial düşünce Hindistan'ın İndus nehri, Himalayalar ve çevresindeki denizler arasında yüzyıllardan beri "kutsal bir coğrafyaya" sahip olduğunu savunurken kültürel düşünce hoşgörü, çoğulculuk ve senkretizm üzerinden Hint toplumunu tanımlamaktadır. Hindistan sadece birçok dinin (Hinduizm, Budizm, Caynizm ve Sihizm) doğduğu yer değil, aynı zamanda Parsilik, Hristiyanlık gibi dinlerin de Avrupa'dan önce ulaştığı yer olmuştur. Bu süreçte çeşitli din ve inanç öğretilerin karışımı ve yoğrulmasıyla senkretist (bağdaştırıcı) biçimleri ortaya çıkarak Hindistan'ın parçası haline gelmiştir. Bu yüzden Hindistan olarak bilinen topraklar aslında Hindu topluluğunun anavatanı olarak görülmektedir (Vaishnav, 2019: 6).

“Sarva Dharma Sambhava” (tüm dinlere eşit saygı), bu tür çoğulculuğun en iyi kültürel ifadesidir. Hinduizm felsefesi, Hindistan'ın aslında Hinduların ülkesi olduğu ve Hinduların bizim diyebileceği tek ülkedir. Hindistan; Benaras, Tirupati, Rameswaram, Puri, Haridwar, Badrinath, Kedarnath, Ayodhya gibi kutsal toprakları ile Ganj ve Kaveri (Cauveri) gibi nehirleriyle onlar için kutsal bir ülkedir. Günümüzde yaklaşık yüzde 80 oranına sahip olan Hinduizm birçok yönüyle çeşitli inançların da sentezidir. Hindistan'a bu şekilde bakıldığında bir Hindu ulusudur. Bahsedilen bu üç kimliğin siyasi yansımaları da vardır. Territorial düşünceye ulusal birlik veya bölgesel bütünlük denilmektedir. Kültürel düşünce siyasi çoğulculuk olarak ifade edilmektedir. Dini düşünce ise Hindutva ya da Hinduizm olarak anılmaktadır. Hinduizm felsefesi prensip olarak çoğulculuğun var olabilmesi için toplumun inancına müdahale etmeme üzerine kuruluydu. Devlet dini anlaşmazlıklara ve sorunlara tarafsız kalmak üzere politika üretmiştir. Bu açıdan Hindistan her düşünce ve inanca eşit yaklaşım sergileyen sekülerizmi benimsemiştir (Varshney, 1993: 235).

Bu üç farklı tür (territorial, kültürel ve dinsel) Hindistan'ın ulusal kimliği hakkında daha önce de değinildiği gibi laik milliyetçi ve Hindu milliyetçisi olmak üzere iki temel yaklaşım geliştirmiştir. Laik milliyetçilik toprak (territory) ve kültürü birleştirirken Hindu milliyetçiliği din ve toprağı birleştirmektedir. Laik milliyetçiliğin en önemli savunucusu da Nehru olmuştur. Nehru'nun “Hindistan'ın Keşfi” bunun en iyi kaynağıdır. Nehru Hindu milliyetçilerinin aksine senkretizm, çoğulculuk ve hoşgörü üzerine kurulu kültürel birliği savunmaktadır. Onun anlayışına göre kutsal bölge de yoktur. Örneğin Ganj nehri Hindular için kutsaldır ama Nehru'ya göre aynı zamanda Hindistan kültürünün bir parçasıydı. Öyle ki Nehru öldükten sonra küllerinin dini sebeplerle değil kültürel olarak Ganj'a atılmasını istemiştir. Ona göre kutsallık gerçek değil mecazi (metafor) bir anlam taşımaktaydı. Bu yüzden Hindistan coğrafyası da mecazi anlamda kutsaldı (Varshney, 1993: 235-237). Coğrafyaya bağlılık ve duygular herkes için eşit derecededir. Varshney bu durumu İsrail

üzerinden verdiği örnekte açıklamaktadır. İsrail'i sevmek için dindar bir Yahudi olmaya gerek yoktur. Bu yüzden Laik Yahudiler de İsrail'i sevebilir. Bu örnekte olduğu gibi Nehru'ya göre laik milliyetçi Hintliler de ülkelerini en az Hindu milliyetçileri kadar sevebilir.

Dolayısıyla Hindistan'da yaygın olan bu iki milliyetçilik türü genel manada yukarıda bahsedilen kavramların farklı kombinasyonlarıdır. Her ikisi de Hindistan'ın egemen toprak sınırlarına bağlı olsalar da, daha sonra birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Kısmen İngiliz sekülerizminden etkilenen Laik milliyetçilik (tüm dinlere eşit yaklaşma gibi) daha önce bölgede etkili olan Türk-İslam (Babür) geleneğinden de etkilenmiştir. Laik milliyetçilik, toprak bütünlüğüne olan bağlılığı, politik çoğulculuk nosyonuyla birleştirir. Yani etnik ve dini grupların çokluğunun, herhangi bir ayrımcılığa veya önyargıya maruz kalmadan egemen sınırları içinde birlikte yaşamaları gerektiğini savunmaktadırlar. Buna rağmen Hindistan Anayasası devletin dini meselelere müdahale etmesi için yeterli zemin sağlamaktadır. Örneğin, anayasa dini azınlıkların hakları da dâhil olmak üzere grup haklarını ve topluluk haklarını tanımaktadır. Zira devlet, dini kuruluşlar tarafından yönetilen eğitim kurumlarına yardım etmektedir. Bu nedenle, devlet ülkenin dini işlerine meşru bir şekilde müdahale edebilmektedir (Vaishnav, 2019: 6). Aslından bu politikaların temelinde İngiliz koloni mirası yatmaktadır. Çünkü İngiliz koloni mirası Hindistan'daki dini ya da etnik grupları her ölçekte birbirine düşürmekten kaçınmamıştır.

Hindistan, 1947'de bağımsızlık kazandığında, ülkenin yeni anayasası, birçok Batı demokrasisinde olduğu gibi laik bir cumhuriyet yapısı ihtiva ediyordu. Ancak arka planda Hindu milliyetçiliği varlığını devam ettirmiştir (Güliden Ayman, kişisel görüşme, 15 Ağustos 2021; Umut Özkırmı, kişisel görüşme, 14 Eylül 2021). Nitekim politikacılar sık sık laikliği ihlal etmiştir. Genellikle Kongre Partisi laikliği savunan çizgiye sahipken, bazen siyasi çıkarları için dini siyasete alet etmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren BJP'nin seçim başarılarıyla birlikte dini milliyetçiliklerin arttığı görülmüştür. Dolayısıyla BJP ile alternatif bir milliyetçilik türü yeniden oluşmuştur (diğeri laik milliyetçilik). Hindistan'ın laik geleneğinden ayrılma, "çeşitlilikte birlik" politikasını da sorgulatmıştır. Başlangıçta yani 1947 yılında bağımsızlık kazanıldıktan sonra Hint ulusal kimliği laik milliyetçilik üzerine inşa edilmeye çalışılmıştır (Umut Özkırmı, kişisel görüşme, 14 Eylül 2021). Aslında Hindistan'ın kimliğinin alternatif anlayışı Hindu milliyetçiliği, laik rakibinden çok daha geçmişe giden bir temele sahiptir ve 1990'lı yıllardan itibaren Hindu milliyetçiliği tekrar yükselişe geçerken günümüzde baskın durumuna gelmiştir (Vaishnav, 2019: 6). Hint medeniyetinin ihtişamına ve gücüne vurgu yapan Hindu milliyetçiliği "Hinduluklarını" yitirdikleri gerekçesiyle başta dini azınlıkların (Hristiyanlar ve Müslümanlar) asimilasyonu olmak üzere birçok radikal söylem dile getirmeye başlamış (Iwanek, 2018: 99), toplum laiklikle yönetiliyor gibi görünse de özellikle Müslümanlara karşı etnik üstünlük iddiası ortaya çıkmıştır. Ancak etnisite düşünülenin aksine kendisini ırk üzerinden değil kültür üzerinden (daha çok din faktörü), yani Hindu kültürünün Müslümanlığa üstün olduğu varsayımı ile hareket etmektedir (Umut Özkırmı, kişisel görüşme, 14 Eylül 2021). Sadece Müslümanlık da değil Budizm ve Sihizm gibi dinlerin de böyle bir toplumda yeri yoktur. Hindu milliyetçisi Savarkar'a göre bilhassa Budist manevi kardeşlik kavramları, "Orta Asya'dan istilalara yol açmış ve Hindu Altın Çağı'nı sona erdirmiştir (Wulf, 2013: 25).

Hindu milliyetçiliği laik milliyetçilikten belirgin bir şekilde ayrılmaktadır. Onlara göre bağımsızlık zamanında Kongre Partisindeki seçkinlerin hileleriyle laik milliyetçilik dayatmasıyla Hindistan'ın gerçek Hindu kimliğini gizlediğini öne sürmektedirler. Yine onlara göre Aryan-Vedik dönemine dayanan ve ortak bir dil (Sanskrit), eski metinler (Vedalar), normlar ve paylaşılan bir kutsal coğrafya ve paylaşılan ritüeller bütünü ile

birbirine bağlanan dini bir medeniyet olarak Hinduizm (Wojczewski, 2016: 227) ülke kimliğinin ana kaynağıdır ve Hindistan temel olarak çoğunluktaki Hindu topluluğu tarafından oluşturulan bir devlettir. Hint milliyetçisi Vinayak Damodar Savarkar'a (1883-1966) göre de Hindistan ulusu Hindu çekirdeğinden oluşmaktadır. Savarkar Hint ulusunun aksine sadece Hinduların doğuştan ait olabileceği bir "Hindu ulusunun" varlığını iddia etmiştir. Yine Savarkar'a göre Hindu olabilmek için üç unsurun paylaşılması gerekmektedir: ortak ataları paylaşmak anlamına gelen "ırk" (jati) unsuru, ortak gelenekleri paylaşmak anlamına gelen "kültür" (sanskriti) ve devlet (raştra) anlamına gelen ulus (Iwanek, 2018: 98).

Dahası, böyle bir milletin üyesi Hindistan'ı hem anavatanı hem de kutsal toprağı olarak görmelidir. Savarkar, Hintli Hristiyanların ve Hintli Müslümanların Hindu Aryanların torunları olduğunu, ancak dinlerini değiştirdikleri için "Hindulıklarını" yitirdiklerini ve dolayısıyla ortak Hindu geleneklerini tanımadıklarını veya Hindistan'ı kutsal bir toprak olarak görmediklerini belirtmektedir. Bu nedenle de Hristiyanlar, ve Müslüman grupların üyeleri Hindistan'ı gerçek kutsal toprakları olarak görmedikleri için Hindu milliyetçileri için yurttaş olarak kabul edilmemektedirler. Hindu milliyetçiliğinin ideolojisi, Hindu kültürünün tüm Hintliler (Müslümanlar ve Hristiyanlar) için geçerli olduğunu varsaymaktadır. Savarkar ayrıca Hindutva terimini Hindu olmanın özü olarak popülerleştirmiş ve terim Hindu milliyetçiliği ile eş anlamlı hale gelmiştir (Iwanek, 2018: 99).

Ancak Hindu milliyetçileri de saf bir grup olmaktan uzaktır. Nitekim bununla ilgili çeşitli tartışmalar vardır. Bu bağlamda siyaset bilimci Kanchan Chandra'ya göre, en az dört farklı düşünce vardır. Yel pazenin en ılımlı ucunda Hinduizmin, Hindistan'ın dini gruplarının en büyüğü olması nedeniyle, eşitler arasında birinci olması gerektiğine inananlar vardır. Bu bakış açısına göre, Hindistan'daki Hinduizm, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Hristiyanlığa benzetilmektedir. Resmi olarak tanınması gerekmemeli ama bunun yerine kültürel üstünlük sağlanmalıdır (ABD'deki Hristiyan tatillerinin yaygın olarak tanınması ve kutlanması gibi). İkinci düşünce Hindulara hukuki üstünlük kazandırılması, Hindu olmayanlara ise ikinci sınıf vatandaş hakkı verilmesidir. Üçüncü ve en çok savunulan düşünceye göre Hindistan bir Hindu milletidir. Buna göre Hindistan Hindulara özel bir topraktır. Bu sebeple Hindu olmayanlar asimile edilmeye zorlanmalıdır. Hindu milliyetçiliğinin dördüncü yansıması ise, Hindistan'ın resmi olarak belirlenmiş dini liderler tarafından yönlendirilen bir Hindu teokrasisi olması gerektiği düşüncesidir. Ancak bu dördüncü düşünce ana akım siyasi tartışmalarda neredeyse kendisine hiç yer bulamamıştır. Bununla birlikte hepsinin ortak noktası; Hindistan'ın temelde bir Hindu ülkesi olduğudur ve modern Hindistan olarak tanınan bölge Hindistan sınırları içinde bulunan diğer tüm geleneklerden daha üstün olmalıdır (Vaishnav, 2019: 8). Dolayısıyla Hindu milliyetçiliği bu ve bunun gibi sebeplerden ötürü laik milliyetçilik ile birçok açıdan çelişmektedir.

Başlangıçta Gandhi suikastının milliyetçi örgüte bağlı bir kişi tarafından yapılmış olması Hindu milliyetçiliğini geriletse de ilerleyen zamanlarda Ayodhya olaylarının getirdiği fırsatlarla birlikte Hindu milliyetçileri, laikliğe herhangi bir meydan okumadan büyük bir etno-dinsel seferberlik başlatarak kamuoyunu Hinduize edebilmiştir. Hindu milliyetçiliğinin ideolojik kökeninde ise, Savarkar'ın Hindutva'yı yayınlaması yatmaktadır. "Hindu Kimdir?" isimli bu eserdeki Hindutva'ya göre Hindular için Hindistan sadece anavatan değil aynı zamanda kutsal bir topraktır. Müslüman ve Hristiyanlar geçmişte Hinduizme saldıran topluluklardır. Şimdi ise Hint vatandaşı olabilmeleri için Hindu kimliğinin temel sembollerine bağlılık yemini etmeleri gerekmektedir (Jaffrelo, 2017: 52). Ancak bu durum, 1950 Anayasası ile çelişmektedir. Çünkü Mohandas K. Gandhi ve

Jawaharlal Nehru Hindistan'da doğan herkesi, farklı dini yapıları da barındıran karma kültür ile ülkenin meşru bir vatandaşı olarak tanımlamıştır (Jaffrelot, 2017: 53).

Varshney'e (1993: 237) göre Hint ulusal kimliğinin bu şekilde birden fazla türünün olması (laik ve hindu milliyetçiliği) farklı siyasi sonuçları da doğurmuştur. Bu kimliklerden herhangi birine aşırı kayma değişik reaksiyonlara yol açmıştır. Örneğin Laik milliyetçiler ulusal birliği zayıflattığı gerekçesiyle federalizme saldırarak çoğulculuk ilkesini ihlal ettiğinde halk tepki vermeye başlamıştır. Verilen tepkiler bazen ayrılıkçı hareketlere dönüşmüştür. Bu da ülkenin toprak bütünlüğü hakkında endişelere yol açmıştır. Bu soruna, ülkeyi daha fazla merkezileştirerek cevap vermek ise federalizmi baltalayarak ayrılıkçı milliyetçiler oluşturulmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte çoğulculuğun korunması için çok fazla taviz verilmesi de sorunlara da yol açmıştır. Örneğin Keşmir'e özel statü tanınarak daha fazla yetki verilmesi anayasal güvence altına alınmıştır (bunu sağlayan anayasanın 370. maddesi Hindu milliyetçisi BJP tarafından 2019 yılında değiştirilmiştir). Çoğulculuğun ulusal bütünlüğe zararlı ikinci tavizi ise kişiye ve gruba özel yasalar olmuştur. Hindistan'da birbirinden farklı dini gruplar aynı yasaya mı yoksa farklı yasalara mı tabi olacaklardı. Laik milliyetçiler dini gruplara ayrı yasa uygulanmasına ulusal bütünlüğe zararlı olabileceği gerekçesiyle karşı çıkmışlardır. Nitekim Ganguly'e göre (2015: 4) Şah Banu davası bunun en iyi örneğidir. Çünkü Şah Banu davası eski bir tartışmayı yani Ayodhya'da bir Hindu tapınağının yıkılmasının ardından inşa edildiği gerekçesiyle Babür Caminin yıkılmasını isteyen Hindu milliyetçilerinin şiddete varan faaliyetlerine zemin hazırlamıştır.

Çoğulculuk, senkretizm ve hoşgörü Gandhi ve Hinduizm ile ilişkilendirildiğinden, laik kesim ulusal kimlik inşasında olası din etkisinden kendilerini uzak tutmuşlardır. Özellikle Nehru dinsel öğeler yerine modern ve ekonomik kalkınma modellerini kullanarak ulus inşasına yönelmiştir. Nehru için büyük barajlar modern dönemin tapınaklarıydı. Hindistan geçmişi ulusal kimlik inşası için sorunlu olduğu için modernleşmeyi ve ekonomik kalkınmayı ön plana çıkarmıştır. Nehru geleneksel geçmişi unutup modern bir ulus inşa etmek istemiş, bunu devlet ideolojisi haline getirmiştir. Özetle bu dönemde Hindistan için çoğulculuk ve hoşgörü fikirleri Nehruvan siyasetin parolası haline gelmiştir. Ancak Nehru'dan sonra devlet politikasında çoğulculuk ve hoşgörü siyasette kendine daha az yer bulmaya başlamıştır. Zira Hindu milliyetçileri toprak (territory) ve çoğulculuğun karışımını ulus inşasında yetersiz bulmuşlardır. Onlara göre kurumlar ve yasalar ulus oluşturmak için yetersiz olup, ulusu duygu ve ona sadakat oluşturmaktadır. Çünkü yasalar her zaman manipüle edilmeye açıktır. Hindu milliyetçileri ise Hinduizm'in iki anlamı arasında bocalamaktadırlar; bir kültür olarak Hinduizm mi ya da bir din olarak Hinduizm mi? Örneğin milliyetçi RSS'e göre Hinduluk; Müslüman veya Hristiyan gibi dini inancın adı değil ulusal hayatı simgelemektedir. Yine BJP'nin kurucu liderlerinden Advani'ye göre Hinduizm ulusun tanımı olarak görüldüğünden beri Müslümanlar, Müslüman Hindular, Sihler, Sih Hindular ve Hristiyanlar Hristiyan Hindular olarak adlandırılabilir (Varshney, 1993: 240).

Ancak Hindu milliyetçileri için din ve kültür arasındaki ayrım tam olarak net değildir. Hindu terimi orijinal anlamda Hindistan'da yaşayanlar manasına gelse de bu terim son birkaç yüzyıldır Yahudilik gibi dini bir terim olarak kullanılmaya başlamıştır. Laik milliyetçilikte ise iki terim net bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır. Hoşgörü ve senkretizm sadece Hinduizmin değil Hindistan'daki diğer inançların ve toplumların da özelliğidir. Bir Hindu olmak için Hint kültürünü yaşamaya gerek yoktur. Öte yandan Hindu milliyetçileri için Hindistan ve Hindu eşanlamlıdır. Cami gibi İslam sembollerini kültürlerine dahil etmezler. Hatta birçok kişi Kuzey Hint şehirlerinin Müslüman isimlerini kabul etmeyip itiraz etmektedirler. Onlara göre İslam uğursuz bir dindir (Varshney, 1993: 240-241).

Kısaca Hindu milliyetçiliğinde kültürel ve dini manalar birbirine karışmış dolayısıyla topluma Hindu hegemonyası ve yaşam tarzı dayatılmaya çalışılmıştır (Purayıl, 2020: 478).

Bu yüzden laik ve Hindu milliyetçiler ideolojik olarak yıllardır birbirlerine düşmandır. Gandhi her ikisini de birleştirmeye çalışmış, Müslümanlara ve Müslüman kültürüne de saygı göstermiştir. Ona göre Hinduizm ve Müslümanlık bir arada yaşayabilirdi. Tüm dinlerin ulusa dahil olmasını isterken müslüman olmanın Hintli olmanın önünde bir engel olmadığını sürekli vurgulamıştır (Varshney, 1993: 241). Gandhi'nin hedefi Hindu, Müslüman, Sih, Budist, ne olursa olsun Hint toplumundan tek bir millet çıkarmaktır. İngilizler ise Hindistan'ı istediği gibi yönetebilmek için toplumunu prensliklere, dinlere ayırmış, bu bağlamda da 1947'de iki ayrı devlet yaratmıştır. Gandhi Hindistan'ı asla Hindu ulusu olarak tanımlamamıştır. Diğer dinlere ve kültürlere de saygı duymuştur. Ancak Gandhi başarısız olmuş, Hindistan bağımsızlığını ilan ederken Cinnah'ı ve Müslüman Birliğini ayrı bir devlet kurmamaları konusunda ikna edememiştir. Bu yüzden Hindistan ve Pakistan aynı anda doğmuştur. Şüphesiz bu konuda İngilizlerin katkısı olmuştur. Daha büyük bir Hindistan yerine kontrol edilebilir ülke kurulması için Doğu ve Batı Pakistan adıyla yeni bir devlet icat edilmiştir.

Pakistan'ın ayrı bir Müslüman devlet olarak ortaya çıkması Hindu milliyetçiler için, Hinduizm ile Hint ulusu arasındaki tamamlayıcılığı güçlendirirken İslam ve Hint milliyetçiliği arasındaki çelişkiyi daha da artırmıştır. Gandhi'nin ölümünde sonra Hindu ve laik milliyetçiler arasında Hindistan'ın ideolojik şekillenmesi için çatışmalar devam etmiştir. Bağımsızlıktan hemen sonra laik milliyetçiler daha baskın ideolojik güç olmuşlardır. Ancak 1980'lerden sonra bu durum değişmeye başlamış, dünyada birçok ülkede dinin yükselişe geçtiği gibi Hindistan'da Hindu milliyetçiliği yükselişe geçmiştir. Nitekim Huntington'ın (2015: 131) Gilles Kepel'den aktardığına göre 1970'lerden itibaren tüm medeniyetlerin laik yapısı zayıflarken kutsal değerlere yeniden dönüş başlamıştır. Aynı zamanda bu durum modernizmin başarısızlığı sebebiyle ondan ayrılmanın gerekliliği ile Tanrı'dan ayrı kalmanın negatif yönüne vurgu yapmıştır. Bu dini uyanış ise ulusların geleneksel dinlerini yeniden keşfetmelerini sağlarken Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi Hinduizm'e inananlar da dinleri ile yaşamları arasında bağlantı kurarak kültürel dirilme yaşamaya başlamışlardır. Bu bağlamda Hindistan'da yeni Hindu kimliği modernleşmenin getirdiği (laiklik gibi) gerilimler ile yabancılaşma sebebiyle yeniden inşa edilmeye başlanmıştır (Huntington, 2015: 134). Bunun için Hindistan, saf Hindu değerleri ile birlikte Asya değerlerini ve Asyalılığı ön plana çıkaran "Doğuya Bakış" gibi politikalar üretmiştir.

Hint siyasi hayatında Laik milliyetçiliğin vücut bulmuş hali Kongre Partisidir. Hindistan'ın kurulmasında en temel aktör olan Kongre Partisi günümüzde eski gücünden uzaktır. Bir zamanlar Fransa'da köylülerin Fransız'a dönüştürülmesi gibi Kongre Partisi de eski bir uygarlığı ulus haline getirmede Gandhi ve Nehru gibi liderlerle birlikte önemli görevler üstlenmiştir. Nitekim uluslar öncelikle siyasi olarak oluşturulmaktadır. Dünyada Sovyetler Birliği ve Yugoslavya gibi çok ırklı ülkelerde de ulus inşa etmeye çalışılmıştır. Ancak bu ülkelerin uluslaşma süreci uzlaşma ve demokratik temelden yoksun olmuştur. Bu devletlerde baskı hakim olduğu için bir Hırvat'ın Yugoslavya'ya ya da bir Gürcü'nün Sovyetler Birliği'ne bağlılığı ne kadar gönüldendi, dolayısıyla bunların cevabı açık ve net değildi. Bu manada Kongre Partisi kitleleri ulusal bir harekete dönüştürerek gurur ve inanç inşa etmeye çalışmıştır. Bunu yaparken Gandhi'nin üzerinde durduğu ideoloji olan şiddetsizlikten de taviz vermemiştir. Dönem dönem şiddet olayları ortaya çıksa da hiçbir zaman ulusal hareketin yapı taşı olmamıştır. Bu hareket yaklaşık 30 yıl boyunca devam ederken Hindistan ulusu düşüncesi ülkenin her tarafına yayılmıştır. 1930 ve 1940'lı yıllarda Gandhi, Nehru ve Kongre Partisi artık her yerdeydi. Bugün sorunlar yumağı olan Keşmir'de Hindu-Müslüman ve Sih koalisyonu şiddet olayları yaşanmasına sebep olurken

Gandhi'ye kucak açıyordu. Keza birçok isyana sahne olan Pencap'ta Gandhi ve Nehru yerel halk olarak kabul ediliyordu (Varshney, 1993: 242-243). Kongre Partisi'nin en büyük başarısızlığı Pakistan'ın ortaya çıkışıdır. Nitekim yukarıda da bahsedildiği gibi Müslüman Birliği bu harekete dâhil edilememiştir (Sander, 2005a: 279).

Kongre Partisi İndira Gandhi ve oğlu Rajiv Gandhi dönemlerinde hem demokratik teamüller hem de örgütsel yönden zayıflamaya başlamıştır. Tüm dünyada meydana gelen ideolojik değişimlerle birlikte 1980'lerin sonuna doğru Hindistan siyasetinde ideolojik ve kurumsal bir boşluk ortaya çıkmıştır (Huntington, 2015: 131). Bu ideolojik boşluğu Hindistan'da Hindu milliyetçiliği doldururken aynı zamanda laikliğe meydan okumalar başlamıştır. Hindu milliyetçilerine göre sekülerizm modernitenin bir ürünüdür, modernite ise insanların inançlarını önemsememektedir. Aynı zamanda laiklik dine karşı ilgiyi artırdığı için inananların savunmaya geçmesiyle dinsel bir reaksiyon da başlatmaktadır.

Yine antiseküler kitleye göre laikliğin kökeni aydınlanma ve reform temelleri olan Batı konseptine dayanmaktadır. Aydınlanma aklın inanç üzerindeki tahakkümüdür. Avrupa'da Protestanlığın yükselmesi ve Kilise'nin boyunduruğundan kurtulma neticesinde devlet ile kilise ayrılmış oldu. Böylece laiklik Batı kültürünün içine yerleşmiş oldu. Ancak Hindistan için durum bu şekilde değildir. Din Hintlilerin çoğu için ahlak ve anlamın yegane kaynağıydı. Varshney'e göre Laiklik öncesi Hindistan'da dini gerekçelerle hiçbir toplumsal ayaklanma gerçekleşmemiştir. Ancak modernitenin gelişiyile toplumsal isyanlar artmıştır. Laiklik insanları savunma durumuna geçirdiği için köktendincilik ve laiklik aynı madalyonun iki yüzü haline gelmiştir. Bu sebeple Varshney toplumsal hoşgörünün Nehru'nun modernist laikliğiyle değil Gandhi'nin yöntemiyle oluşturulması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Farklı gelenekler ve moderniteler arasında ayırım yapmayan antisekülerler ilginç bir şekilde gayet hoşgörülü olan Babür hükümdarı Ekber Şah ile tam tersi olan Evrengzib arasında hiçbir fark olmadığını düşünmektedirler. Onlara göre her ikisi de Orta Çağ Hindistan'ının ürünüydüler. Ekber hoşgörüsü ile toplumları birbirine kaynaştırırken Evrengzib (Alemgir Şah) onun kurduğu hoşgörü düzenini yıkmış, Müslüman olmayanları baskı altına almış, hatta kardeşi Dara Shikoh' u (Dara Şükuh) Hinduizm ile İslam'ın özelliklerini birleştirme⁴⁷ çabası sebebiyle öldürmüştür (Varshney, 1993: 245-247).

Hindistan'da modernite ve laiklik de Hindutva gibi çeşitli biçimlerde. Hindistan'ın laik politikacılarının 1970 ve 1980'li yıllardaki davranışlarında laiklik iki şekilde kendini göstermiştir. Bu da aslında Hindistan'da laikliğin gerilemesine yol açan etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Birisi kibirli laiklik⁴⁸, diğeri saf (masumiyet) laikliktir⁴⁹. Varshney kibirli laikliği İndira Gandhi ile özdeşleştirirken, saf laikliği Rajiv Gandhi ile özdeşleştirmektedir. Her iki laiklik Nehru'nun hoşgörüsünden uzak konumlanmıştır. Zaman içinde Nehru hoşgörüsü kibir ve masumiyete dönüşmüştür. Kibirli laikliği, politikacılar iki farklı hedefe ulaşmak için kullanmışlardır. Bunlar laiklik için, inananların politikacılarca kullanılması ve siyasi amaçlar için ezme arzusu. Teorik olarak bu şekilde nitelen süreç İndira Gandhi tarafından 1970'lerin sonlarında Pencap'ta pratiğe

⁴⁷ Bu konu ile alakalı olarak İslam Ansiklopedisinde Dara Şükuh'un, Kur'an'ın yanı sıra Tevrat, Zebûr ve İncil gibi diğer ilahi kitapları araştırdığı yazmaktadır. Yaptığı incelemeler neticesinde Kur'an'ı çok fazla mecazi, Tevrat, Zebûr ve İncil'i ise tutarsız bulmuştur. Bu sebeple Hinduizm'le ilgilenmeye başlamış, Upanişadlar üzerinde çalışmıştır. Neticede Hint inanç ve düşünce sistemiyle İslâmiyet arasında benzerlik olduğunu düşünmeye başlamıştır. Hatta Upanişadlar'ın Kur'an'da geçen gizli kitap olduğunu öne sürmüştür. Detaylı bilgi için bkz: Farooqi, N.R. (1993). *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt 8, 483-484). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

⁴⁸ Kaynakta kavramın orijinal hali "secular arrogance" olarak kullanılmaktadır.

⁴⁹ Kaynakta kavramın orijinal hali "secular innocence" olarak kullanılmaktadır.

dökülmüştür. Bu durum 1950'lerin sonlarında ve 1960'ların başlarındaki Pencap siyasetindeki dini meselelere yaklaşımla tezat oluşturmaktaydı. Indira Gandhi bölgedeki ılımlı Akali gruplarının laik taleplerini kabul etmezken, radikal dinci grupların taleplerini kabul etmiştir (Varshney, 1993: 246-248).

Bu bağlamda Indira Gandhi dini politik amaçları için kullanmıştır. Politik olarak ılımlı Akali grupları zayıflamıştır ancak vaizleri ve inanan bireyleri kontrolden çıkmıştır. Bu grup içinden dindarlığı düzeltmek için Bhindranwale ve onun takipçileri önce sapkınları sonra da "kâfirleri" hedef alan eylemler yapmışlardır. Netice itibarıyla Sihlerin Vatikanı olarak nitelendirilebilecek Altın Tapınağa sığınip eylemlerine buradan devam etmişlerdir. Indira Gandhi ise orduya, tapınağı basma emri vermiştir. Altın Tapınağın kutsallığı ve yaşanan olaylar, Hindu-Sih ilişkilerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Kanlı baskından sonra Indira Gandhi Sih korumaları tarafından suikasta kurban gitmiştir. 6 Haziran 1984'de Altın Tapınağa saldırı ve 31 Ekim 1984 Indira Gandhi suikastı büyük bir intikam döngüsü başlatmıştır. Hindistan ulus inşasında başarısızlığa yol açabilecek birçok sorunun yanı sıra (bölgeselcilik vb.) Hindu-Sih sorunu da millet oluşturabilmek için iyileşmesi zor yaralar açmıştır. Nitekim İndira Gandhi'nin popülist politikaları kendi canına mal olduğu gibi ülkenin birçok yerinde siyasi istikrarsızlığa da sebep olmuştur (Ganguly, 2015: 3).

Saf laiklik de Hindistan bütünlüğü için tehlike arz etmiştir. Hindistan kurucuları devleti tüm dinlere eşit mesafede tutmanın en iyi yol olduğunu düşünmüşlerdir. Ancak eşit uzaklık eşit yakınlık olarak da nitelenebilir. Devlet bir dine yaklaşırsa daha sonra diğer dinlere de yaklaşabilir. Nehru döneminde eşit yakınlık söz konusu değilken Rajiv Gandhi döneminde eşit yakınlıklar kurulmuştur. Bunun dönüm noktası ise 1980'lerin ortalarında Şah Bano (Şah Banu) davası olmuştur (Ganguly, 2015: 4). Müslüman bir kadın olan Şah Banu'yu kocası boşadıktan sonra o da bakım hakkı talebinde (nafaka) bulunmuştur. Kocasını İslam hukukuna göre bunun mümkün olmadığını öne sürmüştür. Şah Banu ise İslami kurallara göre değil ülkenin medeni kanununa göre talepte bulunmuştur. Yüksek Mahkeme kadını haklı bularak onun lehinde karar almıştır. Rajiv Gandhi önce mahkemeye destek verse de Müslümanların bu konudaki öfkelerini yatıştırmak için parlamentoda partisine, boşanmış Müslüman kadınların bakımıyla ilgili konularda Şeriatı (İslam kişisel hukuku) medeni hukuktan daha üstün hale getiren bir yasa çıkarmasını emretmiştir. Bunu isterken de laikliğin azınlıklara duygusal güven vermesi gerektiğini savunmuştur. Ancak bu bir Hindu öfkesine yol açmış, Rama'nın doğum yeri Ayodhya'da Hindu milliyetçileri, ilk Babür imparatoru Babur'un inşa ettiği camiyi yıkmak isteyerek yeniden Rama tapınağın inşa etmek istemişlerdir. Buna karşın da Delhi'de Müslümanlar gösteri yapmıştır. Böylece tüm dinlere eşit mesafede olmaya çalışan merkezi hükümet dini konulara daha fazla müdahil olmaya başlamış, Rajiv Gandhi laik değerleri savunmak yerine bu durumdan faydalanmaya çalışmıştır (Jaffrelot, 2017: 53).

Bu bağlamda Şah Banu davası Hindu milliyetçilerine büyük bir koz vermiş, Ram'ın doğum yerine bir Ram tapınağı inşa edilmesi için isyan etmişlerdir (Ganguly, 2015: 4). Hindistan'da, Ram en popüler tanrılardan biridir ve Onun popüleritesi onu hem dini hem de kültürel bir figür haline getirmiştir. Ramayana (Ram'ın hikayesi), özellikle Kuzey Hindistan'da en popüler destandır. BJP bu hassas konuyu oldukça iyi kullanmış, Advani, 1990 yılında Ram tapınağını yeniden inşa etmek için yapılan mücadelelere öncülük etmiştir. Uzun süredir kullanılmayan Babür Cami için Müslümanlar da eyleme başlamışlardır. Hatta Müslümanlar eylemlerini artırarak ülke genelinde dikkat çekmeye çalışmışlar, Cumhuriyet Bayramını boykot çağrısı yapmışlardır. Bu hem Hindu milliyetçileri için hem de laik Hindular için sembolik olarak vahim bir duruma işaret ediyordu. Zira Cumhuriyet Bayramı sadece Hindular için değil, tüm ulus için bir gurur meselesiydi. Bazı Hintli Müslüman liderler bu boykot çağrılarını reddetse de sorun devam

etmiştir (Varshney, 1993: 250-251). Sonuçta arkeolojik kanıtlar Ganguly'nin (2015: 4) aktardığına göre BJP'nin iddiasını desteklemese de, mesele kısa sürede kontrolden çıkmış ve Aralık 1992'de Hindu fanatikler tarafından cami yıkılmıştır. Nitekim Köktendinci Hindular'a göre cami, bir tapınağın kalıntıları üzerine inşa edilmişti.

Dolayısıyla hem Rajiv Gandhi hem de İndra Gandhi birçok vakada dini siyasete alet etmiştir. Bunun için öncelikle Müslüman ve Hindu kartlarını oynamışlardır. Örneğin İndira Gandhi, Aligarh Müslüman Üniversitesi'ni Anayasa'nın 30. maddesi uyarınca bir azınlık eğitim kurumu olarak kabul ederken, 1989 ulusal seçiminde ise Rajiv Gandhi Hindu milliyetçileri lehine kampanya yürütmüştür. Bu tarihten itibaren de laiklik birçok alanda aşınmaya başlamıştır (Jaffrelot, 2017: 54). Kongre Partisi liderlerini bu davranışa iten sebeplerin başında ekonomik sorunlarla baş edemeyişi ve yolsuzluğa bulaşmış olmaları gelmekteydi. Bu yüzden Kongre Partisi liderleri Hindu milliyetçiliğine başvurmaya başlamış hatta etnik milliyetçilik parti içinde hoş görülmeğe başlanmıştır. İlginç bir şekilde başarısız olan Kongre Partisi Hinduizmi kurtarıcı olarak görmeye başlamıştır. Özellikle ekonomik sorunlarla boğuşan halka bu sorunları unutturabilmek için, onları mutlu edecek söylemler üzerinden ulaşmaya çalışmıştır. Ancak bu politikalar Kongre Partisinin gerilemesini durduramamıştır. Çünkü Hint siyasetinde Hinduizmi ve Hindutvayı onlardan daha iyi savunan ve seslendiren BJP gibi muhafazakâr sağ partiler vardı (Güliden Ayman, kişisel görüşme, 15 Ağustos 2021). Özellikle BJP'nin yükselişi ile Kongre Partisi gerilerken laiklikten kopma da doruk noktasına ulaşmıştır. Birçok eyalette dini azınlıklar aleyhine kararlar almıştır. Örneğin BJP 2015 yılında Haryana eyaletinde sığır eti satışını ve bulundurulmasını yasaklayan kanun çıkartmıştır. Hinduizm'deki ineğin kutsallığını yansıtan bu kararlar, öncelikle Müslüman kasaplar cezalandırılmıştır (Jaffrelot, 2017: 54).

1990'lardan itibaren açık bir şekilde Nehru'nun laikliğinden uzaklaşmıştır. Bunda yasal değişikliklerin yanı sıra söylemler ve üst düzey yetkililerin Hindu kimliğini desteklemeleri oldukça etkili olmuştur. Bu ise etno-dinsel bir evrime yol açmıştır. Örneğin Dışişleri Bakanı Sushma Swaraj, kutsal bir Hindu metni ve Mahabharata destanının bir parçası olan Bhagavad Gita'nın Hindistan "ulusal yazıtları" olarak kabul edilmesini desteklemiştir. Yine 2015 yılında, Kültür Bakanı Mahesh Sharma, Delhi'deki bir sokağa ismini veren Babür imparatoru Evrenzib'in yerine kısa süre önce ölen eski başkan A.P.J. Abdul Kelam'ın adını vermiştir. Kelam ismi bakan Sharma'ya göre Müslüman ama milliyetçi ve hümanist bir kişi olması sebebiyle sembolik öneme sahiptir. 2016'da Shiv Sena'dan bir siyasetçi Müslümanların oy kullanmasının yasaklanmasını istemiştir. Ayrıca Rahibe Teresa figürü bile Hindu milliyetçilerinin eleştirilerine maruz kalmıştır. Onu tüm Hindistan'ı Hristiyanlaştırmakla suçlamışlardır. Hatta ayrılıkçı hareketleri desteklediğini öne sürmüşlerdir (Jaffrelot, 2017: 55). Müslüman ve Hristiyanların yanı sıra yaklaşık iki yüz milyonluk nüfusu ile Dalitler de Hindu milliyetçilerinin şiddetine maruz kalmışlardır. Geçimlerini sağlamak için ayakkabıcılık yapan ve bu işte sığır derisi kullanan Dalitler birçok zaman şiddete maruz kalmışlardır.

Dolayısıyla Başbakan Modi'nin, hiçbir dine saldırılmasına müsaade edilmeyecektir söylemine karşın pratikte farklı uygulamalar yaşanmıştır. Hint siyasetindeki ağırlık merkezi Hindu milliyetçiliğine doğru o kadar hızlı kaymıştır ki Modi bile buna uyum sağlamakta zorlanmaktadır. BJP'nin 2016'da Assam'da ve 2017'de Uttar Pradesh'teki seçim zaferleri bu değişimi belirginleştirmektedir. Assam, Bangladeş'ten çok sayıda yasadışı göçmeni barındırmaktadır. Modi, yüzyıllar önce Babür İmparatorluğu ile başarılı bir şekilde savaştan Hindu Ahom Krallığı'nın başkenti olan Jorhat/Assam'ı ziyaret ederken on beşinci yüzyılın önemli bir figürü olan Hindu azizine saygı göstermiştir. Hindistan'da, George Orwell'in dediği gibi, bazı vatandaşlar diğerlerinden daha eşit hale gelmeye başlamıştır. Bu durum 2014'ten önce de belirgindi ancak BJP'nin Hindu milliyetçisi

politikaları ile daha da görünür olmuştur. Aslında yasal olarak çok fazla bir şey değişmese de pratikte azınlıklar için yeni tahakküm biçimleri ortaya çıkmıştır. 2011 nüfus sayımında, Hindistan nüfusunun Müslüman payı yüzde 14 iken Lok Sabha üyelerinin sadece yüzde 3,7'si Müslümandır (Jaffrelot, 2017: 58-59). Bunun yanında Müslümanlar Hint toplumun en yoksul ve en az eğitilmiş kesimidir. Müslüman politikacılar ve laikler, Müslümanların bu durumuna vurgu yaparak yardım istemesine rağmen BJP azınlıkların Hindistan'ın siyasi ve kültürel yaşamındaki etkisine dikkat çekerek imkânlarının yeterli olduğunu iddia etmiştir (Varshney, 1993: 252).

Yukarıda anlatılan tüm bu faktörler ışığında Hindistan'da laik milliyetçiliğin giderek zayıfladığı, Hindu milliyetçiliğinin ise yükselişe geçtiği böylelikle de dini kimliğin daha ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir (Lapidus, 2010: 310). Bu durum Güney Asya ve Hindistan uzmanı Jaffrelot'a göre (2017: 59) Hindistan'ın "etnik demokrasi" olma yolunda olduğunu göstermektedir. Jaffrelot'ın iddia ettiği etnik demokrasiyi Smootha, (2002: 477) şu şekilde tanımlamaktadır: "Etnik demokrasi ortak bir kan bağı, ortak bir dili ve ortak bir kültürü paylaşan toplumu etnik bir ulus olarak ilan eden bir ideoloji veya etnik milliyetçilik şeklidir". Etnik demokrasilerde genel olarak etnik bir grubun (Hindular gibi) devletin çekirdek ulusunu oluşturması, devletin temel etnik ulus tarafından sahiplenilmesi ve yönetilmesi, çekirdek etnik grup olmayanlara eksik haklar tanınması, devletin çekirdek etnik gruptan olmayanları tehdit olarak görmesi gibi belli başlı faktörler görülmektedir (Smootha, 2002: 478-480). Nitekim bu doğrultuda Müslümanlar tehdit olarak görüldüğü gibi (Lapidus, 2010: 310) diğer bazı azınlıklara yönelik baskılar da birçok zaman Hindu milliyetçilerinin eleştirilmesine yol açmaktadır.

2.1.1.4. Hindu milliyetçiliğinin yükselişi ve BJP

Hindu milliyetçiliğinin siyasi alandaki tartışmaları genelde BJP ile anılsa da Hindutva hareketi yüzlerce yıllık bir geleneğe sahiptir. Ancak temel olarak kökleri 19. yüzyıla Brahmo Samaj (1828) ve Arya Samaj (1875) gibi Hindu reform hareketlerine dayanmaktadır. Bu gruplar, Hristiyanlığın ve İslam'ın yarımada üzerindeki artan etkisi ile ilgileniyorlardı ve Hinduizmin önemli reformlar yapılmaz ise aşamalı olarak azalacağından endişe ediyorlardı. Bu Hindu reform hareketleri düşünsel olarak Vedik altın çağına geri dönerek onun kültürel büyüklük dönemini tekrar canlandırmaya çalışmıştır. Hinduizmi daha düzenli ve örgütsel olarak sağlam bir hale getirmek için, onlara göre tehlikeli bir "öteki" olan Müslüman ve Hristiyan saldırılarını kullanmışlardır. Aynı zamanda, bu hareketler, eşitsiz kast sistemi, kadınlara kötü muamele, putperestlik ve çoktanrıcılık gibi konuları ele alarak Hinduizmi modern hatlar üzerinde yeniden şekillendirmeye çalışmıştır. İlerleyen zamanda bu reform hareketleri Kongre Partisi'ne içeriden baskı uygulayan Hindu yanlısı çıkar gruplarına dönüşmüştür. Hali hazırda Kongre Partisi'nin ağırlığını oluşturan ılımlılar partinin ideolojik yönünü şekillendirmeye devam ederken, aşırı görüşlüler partiyi eleştirmeye başlamışlardır. İçinde Savarkar'ın da olduğu bu aşırılar daha sonra 1915'de Hindu Mahasabha'yı kurmuştur. Grup başlangıçta İngilizleri hedef tahtasına koyarken Hindistan'ın bölünmesine yönelik düşünceleri sebebiyle daha önce de bahsedildiği gibi Hindistan Müslüman Cemaatini de hedef olarak seçmiştir (Vaishnav, 2019: 9-10).

Dolayısıyla 1920'li yıllar Hindu milliyetçiliğinin gelişiminde hem ideoloji hem de örgütsel açıdan dönüm noktası olmuştur. İlk olarak 1923'te Hindu milliyetçiliğinin babası sayılan Veer Savarkar Hindutva'yı yayımlarken iki yıl sonra Keshav Baliram Hedgewar, Rashtriya Swayamsevak Sangh'ı (RSS-Ulusal Gönüllü Örgütü) kurmuştur (Flaten, 2017: 4). Hedgewar'ı, sağ görüşlü ve Hindu milliyetçisi paramiliter gönüllü bir organizasyon olan RSS'i kurmaya iten sebep ise İngiliz yönetimi ile Hindular ve Müslümanlar arasındaki kargaşa olmuştur. Özellikle sömürgeci İngilizlerin müdahaleci yönetimi köktendinci Hindu

milliyetçiliğinin uyanışında önemli bir etken olmuştur (Rao ve De Roover, 2013: 22). Bu bağlamda Mahasabha'nın bir kolu olarak faaliyete başlayan RSS'in kurulması kritik bir dönüm noktası olmuş ve kısa bir süre sonra kendi bağımsız kimliğini geliştirmiştir (Vaishnav, 2019: 10). Bu yönüyle RSS, kuruluşundan itibaren Hindu milliyetçi hareketin ana temsilcisi olmuştur. Modern Avrupa faşizminden etkilenen Rashtriya Swayamsevak Sangh'ın (RSS) hedefi Hindistan'ı Hinduizm temelinde militarize edip ulusal bilinci uyandırmaktır (Flatén, 2017: 4). Bunun için de RSS aşağıdan yukarıya doğru Hindu toplumunu güçlendirmeye çalışmaktadır.

Savarkar Hindutva'da öncelikle bir Hindu'nun kim olduğunu tanımlamıştır. O Hindutva'nın Hinduizm'den çok daha geniş bir kavram olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Savarkar, Hindutva'nın tüm Hindu ırkının varlığını düşünce ve faaliyetleriyle birlikte kucakladığını ifade etmiştir. Yine Savarkar Hinduların temel unsurlarını bir millet (raştra), bir ırk (jati) ve ortak kültür (Sanskrit) medeniyetine dayandırarak açıklarken (Iwanek, 2018: 98), Müslüman Hintlileri bu tanıma dâhil etmemiştir. Çünkü onlar Hindu medeniyeti ve Hindu kültürünü paylaşmamaktadır (Flatén, 2017: 4). Vaishnav, Savarkar'ın sıklıkla kullandığı Hindu, Hintçe, Hindustan kavramlarını, esasen dini kimlik, ortak dil ve ırk birliğine dayanan Avrupa tarzı milliyetçiliklere benzetmektedir. Ayrıca Savarkar, Hindutva'yı coğrafya, ırksal bağlantı ve paylaşılan bir kültürle birleştirilen siyasi bir topluluk olarak görmüştür (Vaishnav, 2019: 10). Bu ve buna benzer düşünceler RSS'in ikinci lideri Golwalkar tarafından da benimsenirken Müslümanlar, Hristiyanlar ve Komünistler Hindu Hindistan'ına yönelik tehdit olarak tanımlanmıştır (Flatén, 2017: 4).

RSS'in yanı sıra 1964 yılında, Hindistan ve yurtdışında Hindu değerlerini ve Hindu kimliğini güçlendirmek amacıyla RSS ve BJP ile birlikte genel olarak Sangh Parivar veya Hindu milliyetçi örgütlerin ailesini oluşturan Vishwa Hindu Parishad (VHP) kurulmuştur (Flatén, 2017: 5). Zira kolonyal dönemde birçok insan Körfez ülkeleri, İngiltere, Kanada ve Avustralya'ya göç etmişler ve yıllarca Hintli politikacılarca göz ardı edilmişlerdir (Adeney ve Lall, 2005: 275-276). Ancak Modi önderliğindeki BJP ile yurtdışındaki Hintlilere yönelik daha aktif bir politika izlenmeye başlanırken, bu Hint diasporası diğer ülkelerle ilişkilerde kültür elçisi gibi kullanılırken ekonomik olarak da ülkeye katkıları sebebiyle teşvik edilmişlerdir.

Öte yandan bağımsızlıktan sonraki ilk yıllarda Hindu milliyetçileri marjinal bir güç olarak kalmıştır. 1951 yılında Syama Prasad Mukherjee tarafından kurulan Jana Sangh, bazı batı ve kuzey eyaletlerinde etkili olsa da hiçbir zaman ulusal bir varlığa dönüşmemiştir. BJP'nin öncüsü olan Jana Sangh'ın başarısını engelleyen sebep katı Hindu milliyetçi ideolojisiydi. Çünkü birçok Hintli, bu Hindu milliyetçi hareketininin Kuzey Hindistan'daki üst kast Hindularını temsil ettiğini ve onların adına faaliyetlerde bulunduğunu düşünüyordu. Hintçenin ana ulusal dil olarak yayılması, bu dilin dışındaki birçok bölgeyi kendi dillerine yabancılaştırdı. Böylece, kültürel olarak tanımlanmış birliğin Hindu milliyetçisi vizyonu için dini çoğulculuğun yanı sıra coğrafya, dil ve kast çeşitlilikleri her zaman büyük bir meydan okumayı temsil etmiştir (Flatén, 2017: 5). Yine de BJS (Bharatiya Jan Sangh) 1950'ler ve 1960'larda sınırlı imkânlarına rağmen birçok faaliyette bulunmuş, Hindu milliyetçiliği temelinde Hint siyasetinde küçük bir parti olarak varlık göstermeye başlamıştır.

BJS'nin devamı olan Hindu milliyetçisi Bharatiya Janata Partisi (BJP) 1999'da da Ulusal Demokratik İttifak'ın (NDA) en büyük partisi olarak seçimleri kazanarak 2004 yılına kadar Hindistan'ı yönetmiştir. 1980'de Atal Bihari Vajpayee önderliğinde kendisini BJP'ye dönüştüren BJS, 1984 genel seçimlerinde sadece iki sandalye kazanmıştır. Bu arada parti kendi içinde bazı tartışmalar yaşamıştır. Bu tartışmalar neticesinde Kongre Partisinin

seçmenlerine ulaşabilmek için pozitif laikliği savunmuştur. Hatta Hindu kelimesi parti tüzüğünde bile geçmemiştir. Bununla birlikte Sangh⁵⁰, BJP'nin bu politikalarından rahatsız olmuştur. Kongre Partisinin dini cemaatler arasındaki sorunlara müdahale etme istekliliği BJP için de yeni fırsatlar sunmuştur. Özellikle Hindistan siyasi hayatında artan parçalanmalar, o ana kadar ılımlı duruşunu değiştirmeyen BJP'nin Hindu milliyetçisi politikalarını ön plana çıkartmasının yolunu açmıştır (Vaishnav, 2019: 11).

BJP'nin ideolojik amacı, birleşik bir Hindu etnik köken yaratmaktır. Bunun için de başta Müslümanlar olmak üzere Sihler gibi diğer azınlıları ötekileştirip Hindu kimliğini kabul ettirmeye zorlayarak Hinduları başat bir konuma getirmeye çalışmaktadır (Güliden Ayman, kişisel görüşme, 15 Ağustos 2021). Dolayısıyla Hindutva olarak tanımlanan Hindu milliyetçiliği üzerinden politika geliştirmektir. Bu nedenle ulus anlayışı, modern Hint ulus devletini karakterize eden bölgesel ve laik yapıdan farklılık göstermektedir. Zira Nehru'nun genele hitap eden politikalarında kurumsal kısıtlamalar olsa da herkese hoşgörü sağlamaya çalışmıştır. Hindutva ise Hindistan siyasetinde hoşgörüyü desteklememiştir (Adeney ve Lall, 2005: 272). Bu sebeple BJP Hindu kimliğinin önceliğini belirlemeye çalışan siyasi kimlik partisi olarak görülebilir. Hindistan Hinduları kast, bölgesel, dilsel ve dini hatlar arasında bölünmüş bir yapıda olduğu için BJP, Hinduların çoğunluğu ile alakalı ve bağlantılı bir kimlik tanımlamaya çalışmıştır (Flaten, 2017: 1).

BJP, ilk başlarda çok fazla destekçisi olmamasına rağmen gözle görünür büyümesini Ayodhya sorununa dâhil olmasıyla yaşamıştır. Sorunun temelinde Uttar Pradesh'in Ayodhya şehrindeki Babri (Babür) camisi yatmaktadır. Hindu milliyetçiler Babür imparatoru Babür'ün Tanrı Ram'a adanan bir Hindu tapınağının yıkılarak kalıntıları üzerine cami yaptırdığını iddia etmektedir. Bu yüzden buraya yeniden Ram tapınağının inşa edilmesini istemişler ve bunun Müslümanlarca yıkılan birçok mabetten biri olduğunu öne sürmüşlerdir. Öte yandan Hindu milliyetçileri Hindistan hükümetini, Hindulara ve Müslümanlara farklı muamele ettikleri iddia ederek sözde laiklik politikası izlemekle suçlamışlardır. 1989'a kadar bu tartışmalara karışmayan BJP o tarihten itibaren Hindu milliyetçilerine destek vererek sorunun taraflarından biri haline gelmiş ve 1992 yılında "Babri Mescidinin" (Babür Camii) Hindu milliyetçileri tarafından yıkılmasında etkili olmuştur (Flaten, 2017: 6).

Dolayısıyla BJP'nin Ayodhya politikası kendi dünyasında derin kırılmalar yaşamakta olan bir toplumda gerçekleşmiştir. BJP'nin bu politikayı izlemekteki amacı tüm Hindistan'da Hindu birliğini sağlamaktır. Bu bağlamda BJP'nin kimlik politikası, Thomas Hylland Eriksen'in ulus tanımlamasını çağrıştırmaktadır. Eriksen ideoloji düzeyinde ulus kimliğini sosyal eşitlikten ziyade kültürel benzerlik üzerinden tanımlamaktadır. Eriksen'in (2002: 161) tanımlamasını tekrar etmek gerekirse "ulus vatandaşların kültür ve kişisel kimlik ile ilgili olarak soyut, anonim bir şekilde entegre olmalarının beklendiği topluluktur". Dolayısıyla, BJP'nin Ayodhya politikası, birçok hatta bölünmüş bir toplumda kültürel birliği sağlama çalışması olarak görülmüştür.

BJP Ayodhya'da kimliği bir yandan benzerlik, diğer yandan farklılık üzerine inşa etmeye çalışmıştır. Başka bir deyişle, kimlik hem 'biz kimiz' hem de 'biz kim değiliz' kavramlarıyla alakalıdır. "Biz" derken söz konusu kimlik içindeki sınırların azaltılması amaçlanırken,

---

⁵⁰ Hindistan'ın Hindu milliyetçi hareketini temsil eden Sangh Parivar, Rashtriya Swayamsevak Sangh (RSS) tarafından türetilen Hindu milliyetçi örgütlerine atıfta bulunur. Bunlar arasında milliyetçi Bharatiya Janata Partisi, dini organizasyon Vishva Hindu Parishad, öğrenci birliği Akhil Bharatiya Vidyarthi Parishad, dini militan grup Bajrang Dal ve işçi sendikası Bharatiya Kishan Sangh yer almaktadır. Ayrıca RSS ile aynı ideolojiyi paylaşan Shiv Sena'yı da bu gruba dâhil etmek gerekmektedir. Detaylı bilgi için bkz: Sangh Parivar, (2021). https://en.m.wikipedia.org/wiki/Sangh_Parivar.

“biz kim değiliz” derken gruplar arasındaki farklılıklar vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda BJP’nin Ayodhya kampanyası gruplar arasındaki farkı ve benzerliği hayata geçirmiştir. Bu kimlik farklılığındaki kasıt, Hindu dayanışması ve Hindu hoşgörüsü ile Müslüman hoşgörüsüzlüğü arasındaki tezatlığa atıf yapmaktır. Kimliğin benzerlik yönü ise Tanrı Ram’ın tüm Hindular için ortak payda olmasıdır. Ram, Hindu kültürünün bir sembolü olarak tüm topluma hatırlatılmış oldu. Ancak Hindu ve Müslüman ikilemi giderek daha şiddetli bir yöne evrilmiş, birçok Hindu milliyetçi hareketinde görülmeye başlanmıştır. BJP’nin Ayodhya kampanyası, Kuzey ve Batı Hindistan’da büyük bir coşku yaratırken hızlı bir şekilde büyümüştür. Ancak bu kampanyanın sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal şiddet, BJP için 1993 yılı meclis seçimlerinde diğer partilerin öncelik verdiği Uttar Pradesh, Delhi, Himachal Pradesh, Rajasthan ve Madhya Pradesh gibi eyaletlerde başarısızlığa sebep olmuştur. BJP’nin üst kast sınıfı insanların çıkarlarını temsil eden bir parti olarak algılanması alt seviyedeki kast gruplarından sınırlı destek almasına yol açmıştır. BJP’nin kast sınıflarına bu yaklaşımı Hindu kültürel birliğine dayalı milliyetçilik vurgusunu zayıflatmıştır. BJP, Kuzey Hint kuşağı dışında çok fazla destek alamazken tanımladığı Hindu kimliği de, doğu ve Güney Hindistan’daki Hindular’a hiçbirşey ifade etmemiştir. Ayrıca sadece Ram üzerinden kimlik tanımlaması yapmak oldukça yalın kalmıştı. BJP’nin bu bölgelerde zayıf kalmasının bir diğer sebebi de Müslüman karşıtı söylemin fazla karşılık bulmaması olmuştur (Flaten, 2017: 7).

BJP bu sıkıntıları aşmak için 1990’lar boyunca güney ve doğu bölgelerinde tabanını genişletmeye çalışmış, koalisyon hükümetlerinde yer alıp iktidarı güvence altına almak için kendi ajandasını değiştirmede istekli olduğunu göstermiştir. Bu maksatla 1996 Lok Sabha seçimlerinden sonra Hindu milliyetçiliği ve Müslümanlık karşıtı söylemlerini yumuşatmıştır. Bu şekilde davranmasının sebebi seçim mantığını çözmüş olmasıdır. Aksi takdirde iktidara gelemezdi. Koalisyon hükümetlerine giren BJP, Hindutva fikirlerini diğer ortaklarına empoze edememiştir. Bu sebeple Hindistan tutarsız olmasına rağmen Sih partileri ile BJP’nin ittifaklarına da tanık olmuştur. Zira her iki kesimin Hint siyasetini yeni bir bölgesel ve ulusal boyutta şekillendirmede çok ortak noktası vardır (Adeney ve Lall, 2005: 273). Örneğin Jammu Keşmir’in özerkliğini kaldıracak 370. Maddeyi iptal etme vaadi 1998, 1999 ve 2004 bildirilerinden çıkarılmıştır. Ayrıca laikliğe aykırı bir yol izlememiştir. Ancak bu dini azınlıkların tehdit edilip sorun yaşamadığı anlamına gelmiyordu. Gujarat’ta 2002 yılında yapılan katliamlarda başta Müslümanlar olmak üzere 1000 ile 2000 arası insan öldürülmüş, binlerce insan da yerinden edilmiştir. İnsan Hakları İzleme Örgütü⁵¹ yapılan katliamı devlet destekli olarak nitelemiştir (HRW, 2002: Vol 14, No: 3C). Ulusal Hükümetin laiklik yanlısı üyeleri bile Gujarat’ın BJP’li Başbakan Modi’yi görevden almak için herhangi bir girişimde bulunmamıştır (Adeney ve Lall, 2005: 274).

Ancak BJP, Ayodhya’da olduğu gibi koalisyon kurmak için etno-dinsel yaklaşım ile ılımlı politikalar arasında sürekli ikilem yaşamıştır. Bu yüzden BJP, zaman içinde eğitim hariç birçok konuda tutumunu yumuşatmıştır. 1998-2002 yılları arasında RSS okullarının sayısının 13.000’den 19.741’e yükselmiştir. Bu okulların içinde BJP’nin de olduğu iktidar döneminde büyümesi tesadüf değildir. Zira 1998 yılında BJP her seviyedeki eğitimde Hindulaştırma, Hindu milliyetçiliği ve Hint felsefesi (maneviyat) gibi Hint kültürünün temellerinin atılmasına vurgu yapmıştır (Flaten, 2017: 9). Ayrıca daha önce Avrupa ülkelerinde olduğu gibi ulus inşa edici unsur olarak karşımıza çıkan tarihi başarıların ve kahramanlıkların okullarda eğitim müfredatına dâhil edilmesi BJP tarafından da bu dönemde dile getirilmiştir. Bu nedenle Hindistan’ın gurur duyulan tarihinin öğrencilere

⁵¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün konu ile ilgili detaylı raporu için bkz: We Have No Orders To Save You. (2002). (Vol. 14, No. 3(C)). <https://www.hrw.org/reports/2002/india/gujarat.pdf>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2021

aktarılması için reform yapılması gerekmiştir. Çünkü birçok bilim insanı ulusal kimliğin gelişmesi için eğitimin önemine vurgu yapmıştır. Sonuç olarak BJP eğitim reformlarını, Hindu kültürel mirasına yani Hindu milliyetçi ideolojisine dayandırmış ve buna yönelik yeni ders kitapları yazmaya karar kılmıştır (Jaffrelot, 2007: 22).

Nitekim tarihsel belleğin kurumsallaşmış aktarımı için en önemli araçlardan biri, ders kitapları aracılığıyla tarih öğretimidir. Tarih ve hafıza arasındaki güçlü bağlantı, özellikle genç nesile bilgi ve değerleri aktarmak için birçok toplumda önemli bir işlev görmüştür. Geçmişin tarih öğretimi yoluyla benimsenmesi, ulusal kimlik bilincini artırırken öğrencilere sömürge geçmişi de dâhil olmak üzere kim oldukları ve belirli bir ulusun parçası olmanın ne anlama geldiği hakkında fikir vermiştir (Miller, 2018: 76). Bu nedenle, Hindistan Ulusal Eğitim Araştırma ve Öğretim Konseyi (National Council of Educational Research and Training-NCERT) 2002 yılında derslerde verilmek üzere yeni tarih kitapları yayımlamıştır. Örneğin, NCERT ders kitapları, İngiliz kadınlarına 1857 İsyanı sırasında Hintli sepoylar tarafından tecavüz edilmesinin sadece abartılmakla kalmayıp, İngiliz hükümeti tarafından isyancılara karşı acımasız ve şiddetli intikamı haklı çıkarmak için nasıl kullanıldığını doğru bir şekilde detaylandırmaktadır. Ancak bu anlatım da “madun konuşabilir mi”yi akla getirmiştir. Nitekin böyle bir kaos ortamında her iki taraftan şiddete maruz kalan hem Hintli hem de İngiliz kadınların sesleri ise yine kaybolmuş (madunluk), mağduriyetleri onların yerine özne tarafından dile getirilmiştir (Miller, 2018: 79).

Bunun yanında eski ders kitapları BJP’ye göre İslam’ın sözde kanlı yüzünü göstermediği gibi, Hindu medeniyetini dikkate almamıştır. Eski Hint tarihi ve geçmişinin Hint kimliğinin inşası açısından kapsamlı araştırmalar yapan tarihçi Romila Thapar da bu tartışmalara katılmıştır. Ona göre, Hindu milliyetçileri Hindu kimliğine çekicilik kazandırmak için hayali bir dini topluluk inşa etmeye çalışmıştır (Flaten, 2017: 11). Onların bu tanımlamaları da Anderson’un ulus tanımlamasını benzemektedir. Zira Anderson da ulusları hayali varlıklara benzetmiştir. Çünkü ulusu oluşturan üyeler birbirini tanımasa bile her birinin zihninde toplumlarının hayalini yaşamaktadır (Anderson, 1993: 22).

Bu süreçte BJP, Ayodhya kampanyasının da etkisiyle birkaç eyalette seçin kazanmıştır. Parti, Hindistan Federal Hükümetinde de Vajpayee’nin Başbakanlık yaptığı kısa süreli koalisyonlar oluşturmuş bu koalisyonlar boyunca da ortaklarının da zorlamasıyla ılımlı bir politika izlemeye çalışmıştır. Ancak bu Hindu milliyetçiliğinin kaybolduğu manasına gelmemektedir. Bunun en iyi örneği Gujarat olmuştur. Gujarat, o dönemki Başbakan Modi’nin yönetiminde Hindu-Müslüman gerginlikleri için patlama noktası olmuştur. Meydana gelen katliamlar Modi için kara bir leke olarak kalmıştır. BJP’ye katılmadan önce RSS saflarında yetişen Modi’nin bir Hindu milliyetçisi olması onun ideolojik görüşünü açıklamaktadır.

2004 genel seçimlerinde, BJP beklenmedik bir şekilde güç kaybederken, Yeni Delhi’de on yıl sürecek Kongre Partisi hâkimiyeti başlamış ve 2004 ile 2014 yılları arasında BJP muhalefette kalmıştır. 2014 seçimi Hindutva hareketi için dolayısıyla BJP için bir dönüm noktası olmuş Sangh’ın da desteğiyle BJP 2014 seçimlerinde yüzde 31’lik bir başarı elde etmiştir. 1998 seçimlerinde yüzde 25, 2009 seçimlerinde yüzde 19 oy alan BJP için bir diğer başarı göstergesi ülkenin kuzeydoğu Hindistan ve Jammu ve Keşmir gibi bölgelerinde partiye pan-Hint karakteri verecek şekilde önemli bir ilginin ortaya çıkmasıydı (Vaishnav, 2019: 12). Kongre Partisi ise tarihinde ilk kez bu kadar kötü bir sonuç alıyordu (yüzde 19).

BJP’nin bu başarısında Modi’nin karizması ve vizyonu da etkili olmuştur. Ayrıca imgeler ve sembolleri de çok iyi söyleme döken Modi’nin ekonomik vaatleri de seçim başarısında etkili olmuştur. Bu bağlamda Modi "Hindistan'ı yeniden harika yapma vizyonu" sunarak

seçmen kitlesini harekete geçirmeye çalışmış, bunun için de din ve milliyetçilik üzerinden yeni bir ulusal bilinç oluşturmaya çalışmaktadır (Kinnvall, 2019: 292).

Modi'nin karizmasının yanı sıra partinin genel başkanı Amit Shah da BJP'nin başarısında pay sahibi olurken (Iwanek, 2018: 99), Hinduizm ile iç içe geçmiş olan Kast aidiyeti de BJP'nin başarısını etkilemiştir. Seçmenlerin yüzde 45'inden fazlası kendi kastından adayların kazanmasının önemli olduğunu belirtmektedirler. Bu bağlamda BJP'ye en büyük katkıyı üst kast seçmenler vermiştir. Bununla birlikte 1999'dan bu yana, üst kast seçmenlerin payı azalmaktadır. Yine de Kongre Partisi ile karşılaştırıldığında, üst kast seçmenlerinin BJP'ye bağlılığı 2014 yılında çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Üst kast seçmenler 2014 yılında Kongre Partisine yüzde 13 destek verirken BJP'ye yüzde 50'ye yakın destek vermişlerdir. Ancak BJP üst kast seçmenlere ulaşmada gösterdiği başarıyı Kongre Partisinin yaptığı gibi Müslüman seçmenlere ulaşmada gösterememiştir (Verma, 2019: 39-40). 2014 seçimlerinde Müslümanlar yüzde 40'a varan oranlarda Kongre Partisine destek olurken yüzde 8 oranıyla BJP'ye destek olmuşlardır.

Yine 2014 seçimlerinde BJP o tarihe kadar aldığı en fazla Dalit oyunu almıştır. İlk kez ulusal seçimlerde Dalitler BJP'ye Kongre Partisinden daha fazla oy vermişlerdir. Ancak Uttar Pradesh'te bir ineği katlettiği düşünülen Müslüman bir adam linç edilirken, Temmuz 2016'da Gujarat'ta bir grup üst kasta mensup kişiler, ölü bir ineğin derisini yüzen bir Dalit ailesini kırbaçlamışlardır. Bu da kitlesel protestolara sebep olmuştur. Yapılan kamuoyu yoklamalarında Dalitlerin BJP'ye desteği keskin bir şekilde düşmüştür. 2018 Ocak ayında yüzde 31 olan Dalit desteği Mayıs 2018'de yüzde 22'ye düşmüştür. Ancak Hindistan'da analistlerin yaptığı bilimsel araştırmalara göre toplumsal şiddet arttıkça BJP'ye olan destek de artmaktadır. Bunun yanında BJP, Hindu gururu ve mitolojisini ön plana çıkaran kampanyalar ile mağduriyet duygusunu ön plana çıkarmıştır. BJP'nin ulusal seçim kampanyası kalkınmaya odaklanırken, bölgelere ve eyaletlere göre farklı yöntemler izlemiştir. Örneğin Modi, Assam'da Müslüman ve Müslüman olmayan göçmenleri ikiye ayırırken, Karnataka'da çoğunlukla Müslümanların yaptığı sığır eti ticaretini terörizmle ilişkilendirmeye çalışmıştır. Bazı zamanlar da seçim çalışmalarında Müslümanlar tehdit edilmiştir. Bihar'ın doğu eyaletinde bir BJP adayı, seçim çalışmalarında Modi'ye oy vermeyenlerin Pakistan'da sürgüne gitmeleri gerektiğini söylemiştir. Bunun yanında BJP kısıtlı sayıda Müslüman aday göstermiştir. 2014 Lok Sabha seçimlerinde sadece yedi Müslüman aday gösterilirken hiçbirisi başarılı olamamıştır. Sonuç olarak Müslümanlar 545 sandalyeli Lok Sabha'a sadece 22 kişi ile ülke tarihinin en düşük seviyesine düşmüştür (Verma, 2019: 43-44).

BJP'nin gençler üzerinde de etkisi her geçen gün artmaktadır. Oldukça muhafazakâr olan gençler (18-22 yaş arası) 2014 seçimlerinde bir önceki seçimlere göre iki kat daha fazla BJP'yi desteklemiştir. 2017 yılında yapılan bir araştırmaya göre katılımcıların çoğunluğu dini duygulara zarar veren filmlerin yasaklanmasını savunmuştur. Yine ankete katılanların yaklaşık yarısı sığır eti tüketiminin yasaklanmasını istemiştir. İlk kez oy kullanan seçmenlere (yirmi yaşın altında) hükümetin en önemli meseleleri sorulduğunda ise, istihdam ve Hindu topluluğunun haklarının korunmasının gerektiği cevabı alınmıştır (Verma, 2019: 47).

Dolayısıyla Hindu milliyetçiliğinin yeniden Hindistan siyasetini nasıl şekillendirdiğini anlamak için beklenmedik bir şekilde BJP'nin iktidara gelişini iyi analiz etmek gerekmektedir. BJP hükümeti için temel sorun Hindutva politikasını ekonomik canlandırma vaatleriyle dengelemektir. Öte yandan bir çok gözlemci BJP'nin agresif Hindu yanlısı politika izleyeceğini öngörmesine rağmen gerçekler daha farklı olmuştur Zira BJP'nin yıllarca gündeminde olan ve bunlar üzerinden beslendiği Ayodhya'da Ram

tapınağının inşası, madde 370'in (Jammu ve Keşmir'e özel özerk statü veren) yürürlükten kaldırılması gibi konularda Modi hükümeti ilk döneminde agresif bir adım atmamıştır. Bunda şüphesiz 2019 seçim süreci de etkili olmuştur. Bunun yanında Yeni Delhi'deki merkezi hükümet çoğunlukçuluğun gelişmesi için politikalar da üretmiştir. Örneğin, Gujarat, Maharashtra ve Rajasthan gibi BJP tarafından yönetilen eyaletlerde, Hint tarihi ve kültürüne İslamiyet'in yaptığı katkıları küçültmek için ders kitaplarını yeniden yazmıştır. Özellikle Maharashtra'da ders kitaplarından, İngiliz sömürgesinden önce üç yüzyıl alt kıtaya hükmeden Babür İmparatorluğu hakkındaki tüm bölüm çıkarılmıştır (Vaishnav, 2019: 16). İzlenen bu politikalar ulus inşasında önemli olan milli tarih yazmanın, Hindistan'da Hindu milleti oluşturmak için nasıl kullanıldığını göstermektedir. Bununla birlikte Maharashtra'da sığır kesme yasaklanırken satışı ve bulundurulması da yasaklanmıştır.

Yine bununla ilgili bir diğer örnek 200 milyondan fazla nüfusa sahip Uttar Pradesh Başbakanı olarak BJP'li Yogi Adityanath'ın seçilmesinden sonra izlediği politikalarıdır. Adityanath, Müslüman erkeklerin Hindu kadınlarla evlenmesi neticesinde, Hinduların Müslümanlaştırılarak dönüştürüldüğü tezini ortaya atmıştır. Ayrıca İslami geçmişe sahip Allahabad (Prayagraj) ve Faizabad (Ayodhya) gibi şehirleri yeniden Hindu isimleri adlandırmasıyla dönüştürmeye çalışmaktadır (Vaishnav, 2019: 17). Bazı zamanlar BJP temsilcilerinin Müslümanlara karşı şiddet içeren söylemleri daha da artmıştır. 2018 gibi yakın bir tarihte Müslümanların Hindistan'da hiçbir işi olmadığı ve Bangladeş veya Pakistan'a gitmeleri gerektiğine yönelik söylemlerde bulunulmuştur (Verma, 2019: 44).

Beş yıl iktidardan sonra 2019 seçimleriyle BJP tekrar yönetime gelmiştir. Bu başarısıyla da Hint siyasetinde merkezi bir konuma yükselmiştir. En önemlisi de BJP ideolojik olarak da egemenliğini gerçekleştirmiş, daha önce agresif adım atmadığı konuları bu kez gündeme getirmeye başlamıştır. BJP seçimlerden hemen sonra Jammu ve Keşmir'in özel statüsünü (madde 370) kaldırmış, bunun yanında 2020 yılında Ayodhya'da Babür camii yerine Hindu tapınağı yapımına başlanmış ve son olarak da vatandaşlık yasasını çıkartmıştır. Tüm bunlar aslında Oğuzlu'nun da vurguladığı gibi BJP'nin etnik temelli Hindu kimliği oluşturmak istemesinin dışavurumudur (Tarık Oğuzlu, kişisel görüşme, 5 Eylül 2021). Dolayısıyla BJP'nin yeni Hindistan inşa etme hedefi ülkenin iç ve dış politikalarına da yansımaya başlamıştır. Bu kapsamda BJP'nin ve Modi'nin Hindistan dış politikasındaki en temel amacı ise, Hindistan medeniyetinin büyüklüğünü yeniden ortaya çıkarmaktır.

Özetlemek gerekirse Hindu milliyetçi partileri uzun yıllar Hint siyasetinde baskın güç olamamışlardır. 1998-2004 arasından ülkeyi koalisyonlarla yöneten BJP 2014 yılında ilk kez tek başına iktidara gelmiş, 2019 seçimlerinde de çitayı daha da yükseltmiştir. Bu başarıda Hindu milliyetçiliğinin yükselişe geçmesinin yanı sıra Modi'nin kişisel karizması ve ekonomik söylemler de etkili olmuştur. Nitekim BJP, Hindu milliyetçiliğine ve "yeni bir gelişimciliğe" vurgu yaparak Kongre Partisinin ve onun ideolojisi laik milliyetçiliğin zayıfladığı bir dönemde ülkenin siyaset alanını doldurmuştur. Böylece Hindu sağ kanadı Hindistan'ın siyasi ana akımının bir parçası haline gelerek kendi ana kitlesi Hindu milliyetçiliğinin yükselişe geçmesini de sağlamıştır. Modi önderliğinde BJP'nin bu politikaları Hindistan dış politikasına da yansımaya başlamış; erken dönem Hindu milliyetçi düşünürlerin de savunduğu (Rej ve Sagar, 2019: 73) ihtişamlı Hint medeniyetine gönderme yapılarak ülke uluslararası sistemde daha güvenli bir yere getirilmeye çalışılmıştır.

2.1.2. Din ve kültürel yapı

2.1.2.1. Hinduizm'in genel özellikleri

Hinduizm, Hindistan'ın sosyal, kültürel ve ulusal hayatında öylesine derin etkiler bırakmıştır ki onu anlamak için ona ait kavramların detaylı incelenmesi gerekmektedir. Binlerce yıllık kültürel birikimin bir sonucu oluşan Hinduizm Hint ulusuyla özdeşleşmiş ve tarihsel süreç içinde etno-dinsel bir forma dönüşmüştür. Özellikle 1990'lardan itibaren Hindu milliyetçiliğinin yükselişe geçerek kamusal hayatın içine dâhil edilmesi kırılğan olan Hindu-Müslüman çatışmalarını daha da alevlendirmiş, böylece Hint kimliğine milliyetçi perspektiften bir yaklaşımın benimsenmesine neden olmuştur.

Dünyanın en büyük üçüncü dini olan Hinduizmin ilahi dinler gibi bir kurucusu ya da bir peygamberi yoktur. Tarih içinde çeşitli inançsal, kültürel ve folklorik değerlerle oluşmuş karma bir dindir. Hindular kendilerine Dharma (hakikat) demektirler (Erdeğer, 2019). Hinduizm'in temelleri yaklaşık 4000 yıl önce atılmaya başlanmış ancak ortaya çıktığı tarihle ilgili tam bir bilgi yoktur.

Hinduizm tek tanrılı bir din olmakla birlikte çok farklı yansımaları vardır. Hinduizme göre Tanrı Brahma tüm dünyayı yaratan varlıktır ve ibadete ihtiyacı yoktur. Bu yüzden Brahma'nın farklı yüzlerine ya da versiyonlarına ibadet edilmektedir. Dolayısıyla Hindu Tanrılarının hepsi tek bir varlığın (Brahma) farklı görünümüdür. Hinduizmde Tanrı insan ya da farklı varlıklar şeklinde zuhur edebilir. Bu tanrılar genel olarak insan şeklinde tasvir edilmektedir. Hinduizmin en önemli yazılı metinleri ise Vedalardır. Vedaların⁵² tam olarak hangi dönemde ortaya çıktığına dair net bir bilgi yoktur ancak diğer kutsal kitapların tersine asırlar boyu nesilden nesile aktararak oluşturulmuş metinlerdir (Kayalı, 2018: 38). Bu kutsal eserler 4 bölümden meydana gelmektedir. Bunlar; kutsal kelimelerin yer aldığı Mantra, kurban ayinlerini ele alan Brahmana, şiir ve düz yazı şeklindeki Upanişad ile ayinlerle ilgili talimatları barındıran Sutra'dır. Bunun yanı sıra bu bölümler Hint-Aryanların kuzeybatıya ilk göçleri, Ganj vadisindeki ıslah çalışmaları ve İÖ 6. yüzyılda kurdukları ilk imparatorluklarına kadar aradan geçen zamanda oluşturdukları kültürel gelişim aşamalarını da ihtiva etmektedir. Mantra yazıtları da Rigveda, Samaveda, Yacurveda ve Atharvaveda olmak üzere 4 ayrı bölümden oluşmaktadır. Rigvedanın en eski aynı zamanda en fazla kutsiyet atfedilen eser olduğu düşünülmektedir. Rigveda sadece dinsel vurgular değil Aryanların günlük yaşantılarını, mücadelelerini ve amaçlarını da yansıtmaktadır. 10 kitapta toplanan Rigveda'da 1028 ilahi bulunmaktadır. Bu kitaplar arasında da ikinci ile yedinci kitap en eski eserler olma özelliği taşımaktadır. Aynı zamanda her iki kitap bilge aileler tarafından meydana getirildiği için "aile kitapları" olarak da adlandırılmaktadır. Birinci ve onuncu kitaplar daha sonra meydana getirilmiştir. Onuncu kitapta genel olarak kaybolmuş kast sistemiyle ilgili felsefi düşünceler vardır (Kulke ve Rothermund, 2001: 58-60).

Vedik çağı da felsefi olarak dönemlere ayrılmaktadır. Örneğin geç dönem bazı yönleriyle erken dönemden ayrılmaktadır. Aryanların tanrılarına olan bağlılığı ve sınırsız gücü geç dönemde sorgulanır olmuştur. Bunun yerine değişmeyen bir kurala bağlı olarak sadece buradaki değil ardından gelen doğumlarda da (sansara) tüm insanların yaptığı her şeyden (karma) sorumluluğu olduğu düşüncesi gelişmeye başlamıştır. Bu iki felsefi yaklaşım Hint dininin temel öğeleri olmuştur. Aryanlar bu düşüncüyü her geçen gün daha da benimserken Kulke ve Rothermund'a göre bunda yerli halkın inanç sisteminden etkilenilmiş

⁵² Sanskrit temelli bir kelime olan Veda'nın, bilmek manasına gelen "vid" kökünden türetildiği düşünülmektedir. Detaylı bilgi için bkz: Kayalı, Y. (2018). *Antik Dönem Hindistan Tarihi ve Kültürü*. Ankara: Çizgi Yay.

olunmasının payı vardır. Geç Vedic dönemde Brahman rahipler daha da ön plana çıkmışlardır. İÖ 750 ile 500 arası Vedic düşünce okullarının sonuna eklenen Upanişad'da Krallar, Vaşyalar, Sudralar ve kadınlara yönelik felsefi sorular barındıran mahrem öğretiler toplanmıştır. Upanişadlar ile Brahmin rahipler arasında kurban ayinleri yönünden benzerlik olsa da Upanişad'da hayvan kurban etme ritüelinin meditasyondan ayrılmasıyla yeni bir felsefi düşünceye geçilmiştir (Kulke ve Rothermund, 2001: 77). Kulke ve Rothermund bunu şu şekilde açıklamaktadır; “Upanişad felsefesi bireysel ruh (atman) ile evrensel ruh (brahman) kimliği içinde özgür bir düşüncenin yolunu açmıştır. Erken dönemde akıl ve madde ikiliği kabul edilmemişken daha sonraları bu önem kazanmaya başlamıştır. Atman-Brahman düşüncesiyle yeniden doğuş ve ruh göçü inancı birleşen Upanişadların felsefesi eski Vedic dinini temelden değiştirmiş ve Budizm ile devamındaki Hint felsefesinin yolunu açmıştır.

Vediklerin yerleşik hayata geçmesi kendi içlerinde sosyal sınıflandırmayı da beraberinde getirmiştir. Erken Vedic çağda bile kabile üyeleri ile kabile şefinin seçildiği asil insanlar arasında bir ayırım görülmektedir. Hatta ilk dönem Vedic yazıtlarında Brahman rahiplerden farklı bir sınıf olarak bahsedilmektedir. Yarı göçebe olan Vedikler yerleşik hayata geçtikten sonra kendilerine iş yapan yerel yerli halkla da değişik münasebetlere girmişlerdir. Bölgeye yeni gelen Vedic-Aryanlarla onlara itaat etmek zorunda kalan yerli halkı birbirinden ayıran en önemli özellik renk (varna) olmuştur. Varna ilerleyen dönemlerde günümüzdeki “kast” manasında Aryanların da kendi aralarında kullandığı bir unsur haline gelmiştir. Kendi içlerindeki statüleri savaşçı, rahip, özgür köylü halk, köle yerliler şeklinde sınıflandırmışlardır. Bunun en önemli kanıtı ise Rigveda'nın onuncu bölümündeki ilahilerde göze çarpmaktadır. Zaman içerisinde bu dört Varna ise genel kast kategorilerine dönüşmüştür (Kulke ve Rothermund, 2001: 67). Özellikle geç Vedic dönemde sosyal tabakalaşma, değişik sınıflar arasındaki iş dağılımını aksettiren katmanların hiyerarşisiyle şekillenmiştir. Buna göre en üst tabakada Brahman rahipler ve savaşçı asiller, hemen altında tüccarlarla birlikte özgür köylüler, en altta ise işçiler, zanaatkârlar ve kölelerden oluşan yerli halk vardı. Bir nevi, Aryanlar geldikleri bu yeni topraklarda kendilerini yerli halktan izole ederek onlarla karışmamak için kast sisteminin temelini atmışlardır. Kast sistemi zamanla öyle bir hal almıştır ki dördüncü tabakadaki (şudralar) zanaatkârlar küçümsenmeye başlamıştır. Geç Vedic metinlerine göre Aryanların kontrolleri altına aldığı bu zanaatkârlar oldukça başarılı insanlardı. Ancak Aryanlara göre daha siyah tenli olmaları ırksal ayrımcılığa uğramalarının yolunu da açmıştır. Vedic-Aryanlar ise onlara göre kökensel olarak zanaat gibi işkollarında daha beceriksizdi. Bu ise onların sosyal ve siyasi üstünlüklerini devam ettirecek olan kast sisteminin oluşmasındaki en önemli etken olmuştur (Kulke ve Rothermund, 2001: 67)

Kast sistemi aslında Tanrı inancının toplumsal karşılığıdır. En üstteki Brahmanlar tanrının yani Brahman'ın tanrısal aklının din adamlarında olduğunu sembolize ederken, Kşatriyalar yani askerler Tanrının toplumu koruduğu kol gücüdür. Vaişyalar yani çiftçiler, tüccarlardan oluşan üreticiler, Tanrının (Brahman) midesidir ve Tanrı ile toplumu özdeşleştirmektedir. İşçilerden oluşan en alttaki Şudralar toplumun basit işlerini yaparlar. Kast sistemine bile dâhil edilmeyen Dalitlerin hiçbir değeri olmadığı gibi diğer kastlar arasında geçiş yoktur. Ancak din değiştirerek yani İslam ve Caynacılık gibi dinlere geçerek bundan kurtulabilirler (Erdeğer, 2019). Caynizm (Jainism) İÖ 6. yüzyılda Budizm gibi kast sistemine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Caynizme inananların sayısı az olmakla birlikte (yaklaşık 3,5 milyon) nüfuzlu kimselerden oluşmaktadır ve Budizm gibi ruh göçüne (reenkarnasyon) karşı çıkmaktadırlar.

Kast sistemi Hindu ulusunu anlamak için çok önemlidir. Toplumun sosyal düzenini hiyerarşik olarak sağlayan kast sistemi adeta bir inanç şekline bürünmüştür. Hint

coğrafyasına çok sonraları gelen diğer inanışlar kabul etmek istememelerine rağmen kendilerini bu sistemin etkisi altında bulmuşlardır. Neredeyse Hint toplumu kast sistemiyle özdeşleşmiştir. Dolayısıyla Hint toplumunu anlayabilmek için kast sistemi dikkate alınmalıdır. Aksi takdirde toplumsal yapı gerektiği gibi anlaşılamayabilir. Kast sisteminde her bir kişi bir kastın üyesi olarak doğar ve o şekilde ölür. Ancak bu yaşamda iyi ve faydalı işler yaparsa bir sonraki yaşamında (reenkarnasyon) daha üst kasta üye olarak yeniden doğabilir. Bu sebeple de birey kast sisteminin şartlarını kabul eder. İnsanların bu şekilde düşünmesini sağlayan ise “karma”dır. Sanskritçe bir kelime olan “karma”, insanların sürekli olarak dünyaya gelip gittiğini, yaşamın zevk yerine acılarla dolu olduğu, insanların yoga yaparak ruhunu ve bedenini zirveye çıkarabileceğine inananların ortaya koyduğu eylemlerin geneli olarak görülebilir. Karma düşüncesine göre, iyi ya da kötü yapılan her şeyin hem bu yaşantıda hem de sonraki yaşantıda etkileri olmaktadır. Bu sebeple de kast sistemini anlamlandırmak için reenkarnasyon inancı türetilmiştir. Birey ait olduğu kastın gereksinimlerini uygulayarak düzgün ve ahlaklı bir yaşam sürerse sonraki doğumunda daha üst bir kasta mensup olarak doğabilir (Büyükbahçeci, 2016: 246). Dolayısıyla Hindistan için kast sistemi, doğumla gelen bir tabakalaşma sistemidir ve birçok ulusun temelinde din nasıl önemliyse Hindistan ulusu için kast sistemi o seviyede önemlidir (Büyükbahçeci, 2016: 252).

MÖ 6. Yüzyılda, Hinduizm’in yanı sıra Budizm de bazı Hindu ritüellerine tepki olarak bu topraklardan çıkmıştır. Bunlar arasında kast sistemi ve Hindu rahipleri vardır (Hughes, 2015). Bu yüzden birçok alt kasttan insan Budizme geçmiştir. Var olan geleneksel inanışları sorgulayan Buddha Hindistanın kuzeyinden güneye inmiş ve burada ilk olarak Brahmanlarla (Hinduizm) karşılaşmıştır. Buddha zamanında yaşam döngüsü yani Samsara (reenkarnasyon) inancı çok güçlü bir yapıdaydı. Samsara’ya göre sonsuz bir doğum, ölüm ve yeniden doğum inancı vardır. Buna göre bir yaşamdan başka bir yaşama geçilmekte her bir yaşamda ise farklı bir şekil alınabilmektedir. Bir insan üst ya da alt kasttan biri olarak bazen de böcek gibi bir hayvan olarak doğabilir ve zamandan zamana yaşam döngüsü içinde yer alabilir. Buddha insanların bu döngüden kurtulması gerektiğine inanmıştır. Bu yüzden Buddha ve ona inananlar önceki yaşamın kötülüklerinden kurtulmak için meditasyon yaparak vücutlarına boyun eğdirmeye çalışmışlardır. Kimileri oruç tutarken kimileri de öğle sıcaklığında güneş altında kalarak önceki davranışlarının sonuçlarından kurtulmak için uğraşmışlardır. Böylece kalıcı ruhun evren boyutuna ulaşarak Sansara’dan kurtulup arınmaya çalışmışlardır. Yıllar süren çile ve mücadele sonunda ölüm ve yeniden doğuş döngüsünden kurtularak Nirvana’ya ulaşmıştır. Bu onun için son doğumdur, yeniden var olma yoktur. Bu tam bir özgürlük haliydi. Buddha meditasyon aracılığıyla bilgeleşerek kendini gerçekleştirmiş, Karma’yı yeniden formüle etmiştir. Brahmanizme göre Karma gelecek yaşamdaki yeniden doğuşun seviyesini daha iyi bir duruma getirebilmektedir. Alt kastlardaki insanlar kendini bu karma ritüelleri ile düzeltmekten sorumluydu. Buddha Karma’yı eylemden, eylem düşüncesine çevirmiştir. Buddha’nın Karma anlayışına göre iyi düşünürseniz ve iyi niyetliyseniz kaderinizi değiştirebilirsiniz. Bu düşünceye göre insanların kaderini değiştirme yetisi Brahmanlardan (din adamları) alınarak kişilere geçmiştir. Hangi kasttan olunursa olunsun herkes kendini iyileştirip iyi bir insan olabilmektedir. Ayrıca sınıf ve cinsiyet farklılığı ortadan kalkıyordu (Hughes, 2015). Budizmin daha geniş bir coğrafyaya yayılması ise ölümünden 200 yıl sonra başlarda despotik yöntemler uygulayan Aşoka zamanında gerçekleşmiştir. Aşoka, zaman içinde yol açtığı tahribatın farkına vararak keskin bir felsefi değişime girmiştir. Bu sebeple Buddha’nın öğretilerini benimseyerek onun şiddetten uzak düşünce sisteminin izinden gitmiştir. Aşoka zamanında adeta bir barış dönemi yaşanmış Budizm birçok coğrafyaya yayılmıştır (Hughes, 2015). Ancak Hinduizm ile benzerlikler taşıyan Budizm ilginç bir

şekilde Hindistan'da etkisini kaybederek azınlık durumuna düşmüş, (günümüzde yüzde 2 seviyelerinde) diğer Güney Asya ülkelerinde yayılmaya başlamıştır.

2.1.2.2. Hint milli kimliğinde dinin etkisi

Birçok zaman din, ulusal kimliği inşa etmek için kullanıldığında bir ideoloji olarak siyasallaşır. Böylece İran'da olduğu gibi millileştirilmiş din ve kutsal bir milliyetçilik ortaya çıkar. Zira İran, Fars ve Şiilik mezhebini kaynaştıran siyasi bir ideoloji geliştirmiştir (Murat Alakel, kişisel görüşme, 8 Eylül 2020). Hindistan'da da din ve siyasetin bu şekilde karışması, dinin köktendinci bir şekle dönüşmesine yol açmakta bu ise aşırılık olarak şiddete dönüşmektedir (Heredia, 2018: 2). Hiçbir dini gelenek kendisini bu tür siyasi manipülasyonlar dışında tutamamıştır. Buna, hoş görülü ve şiddete karşı olduğunu iddia eden tüm dinler de dahil olup sadece şiddetin türü değişmekte, çoğunlukla dinsel milliyetçiliğe dönüşmektedir.

Hindistan özelinde de din ile milliyetçilik iç içe geçmiş durumdadır. Hatta bu durum son dönemlerde Yezidi, Sırp ve Yahudi örnekleriyle benzerlikler taşıyarak Hindu milliyetçiliği ile özdeşleşmiştir. Hindu dini kimliği ile milliyetçilik arasındaki bu bağlantı, Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesi sırasında, Kongre Partisi'nin saflarında bile temel bir tema olmuştur. On dokuzuncu yüzyılın başından bu yana, Hint dini gelenekleri, özellikle Hinduizm ile ulusal / medeniyet kimliği politikaları arasındaki sorunlu ilişki, her ikisini de içine alan, yaygın Batı etkisine uyum ya da tepki süreci ile doğrudan bağlantılıdır (Barucco, 2006: 45).

Aslında Hindistan, farklı kültürler, diller, dinler ve etnisitelerden oluşan, Hint kültürel kimliğinin temel özellikleri olarak tanımlanan bir arada yaşama ve hoşgörü düşüncesini barındıran bir ülke olmakla birlikte Hinduizm ülke genelinde baskın dindir ve son yıllarda Hindu milliyetçiliği (etno-dinsel) giderek etkisini artırmaktadır. Bu yüzden de özellikle din ögesi Hindistan birliği için çok şey ifade etmektedir. Dolayısıyla din Hindistan'ın bugün ne olduğunu tanımlamada kritik bir rol oynamaktadır. Yaklaşık iki yüz yıl süren İngiliz egemenliğinden sonra, Hindistan dinsel olarak ikiye bölünmüştür; Müslüman çoğunlukta Pakistan ve Hindu çoğunlukta Hindistan. Hindistan Müslümanları için en büyük zorluk Hindistan'da azınlık kalmalarıydı. Pakistan'da azınlık olarak kalan Hindular ise oldukça küçük topluluklardı. (Pandya, 2010: Bu sebeple birçok şiddet olayı ve trajediler meydana gelmiştir.

Hindistan'ın bu dinsel özellikler taşıyan çoklu kültürünü bütünleştirmek ise oldukça zor bir süreç olmuştur. Özellikle bahsedilen farklı dinsel kimlikler ve Hindu dini milliyetçiliğinin yükselişi Hindistan ulus inşa sürecini zorlaştıran önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hindistan coğrafyasının 1947 yılından Müslüman Pakistan ve Hindistan olarak bölünmesine rağmen yaklaşık yüzde 13-14 seviyelerinde Müslüman Hindistan tarafında kalmıştır. Müslümanların yanı sıra yaklaşık yüzde 2 Hristiyan ve yüzde 2'de Sih önemli dinsel azınlıklardır. Bunun yanında birçok dini topluluk farklı bölgelerde homojen olmayan bir yapıda varlıklarını sürdürmüşlerdir. Nehru dinin kamusal alanda yeri olmadığı sadece özel hayatı ilgilendirdiği bütüncül bir strateji izlemiştir. Zira azınlıkların hakları yasal koruma altına alınmazsa devletin sözde laik ama uygulamada çoğunlukçu (Hindu inancı) olma tehlikesi vardı (Adeney ve Lall, 2005: 264).

Bu bağlamda Hindistan'daki en önemli konulardan biri Hindistan'ın çok çeşitli nüfusunun Hindistan Birliği'ne entegrasi olmuştur (Sengupta, 2014: 1). Bu maksatla da Hindistan'ı oluşturan çok ırklı ve çok dinli halkların ancak laiklik daha iyi ifade edilebileceği

öngörülmüştür. Hint anayasasının 15 (1) maddesine⁵³ göre devlet, ırk, din, cinsiyet, kast gibi argümanlarla vatandaşlarının hiçbirisine ayrımcılık yapmaz. Herhangi bir dine inanmayanlar dâhil herkes için seçim ve vicdan özgürlüğü olduğu gibi dini kimliklerin kamusal alanda ifade edilmesinde hiçbir mahsur yoktur. Hatta devlet ana dini mezheplerin eğitim kurumlarına maddi destek sağlamaktadır. Bu çok ırklı ve çok dinli toplum uygulamaya koyduğu yasalarla Müslüman ve Hristiyan azınlıkların kişisel haklarının tanınmasını ve korunmasını garanti altına almayı hedeflemiştir. Ancak uygulamada Hindistan anayasası Madde 25 (1b)' ye ekli açıklayıcı madde⁵⁴ Sihleri, Caynistleri ve Budistleri “Hint” ve “Hindu” ailesinin bir parçası olarak görürken Müslümanları bunun dışında tutmuştur (Adeney ve Lall, 2005: 264-265). Bunun yanı sıra 1980’lerin sonundan itibaren artan Hindu milliyetçiliği çok kültürlülüğe ve senkretizme darbe vurmuştur. Bu açıdan bakıldığında Hindistan’da çok kültürlülük düşüncesi tutarsızlıklar taşımaktadır.

Bu yüzden de farklı dinler, dini gelenekler ve ulusal kimlik arasındaki ilişki, Hint modernliğinin devam eden en tartışmalı konusudur. Bu, dinin günlük yaşamda iç içe geçtiği bir ülkenin en çarpıcı paradoksudur. Tartışmalı Hindu ve Müslüman dini kimliklerin geçmişinde genel olarak Hindistan’daki Müslüman varlığı, istilalar, yağmalar, tapınakların yıkılması, Hinduların zulmü gibi faktörler vardır. Hindu ve “Müslümanları bu hale getiren daha önceki Hint tarihinin parçalanmış olmasıdır (Barucco, 2006: 44).

Tarihçiler genel olarak, Hristiyan misyonerlerin dini propaganda yapma yasağının İngilizler tarafından kaldırılması ile Hint diriliş hareketlerinin başlaması arasında bağlantı kurmaktadır. Özellikle Bengal’de üst kasta mensup Batı eğitilmiş kişiler Hinduizm’i yeniden keşfetmişler; kast, sati geleneği ve çocuk evliliği gibi birçok uygulamayı sorgulamışlardır. Bu aydın kesimin başında Brahmo Samaj (1828), Dharma Sabha (1830) ve Arya Samaj (1875) gibi çeşitli hareketlerin kuruluşunda da öncülük yapan Ram Mohan Roy (1772-1833), Redhakant Deb (1784-1867), Keshub Chunder Sen (1838-1884) ve Swami Dayananda Sarasvati (1824-1883) gibi sosyal reformcular gelmektedir (Barucco, 2006: 45).

Cristophe Jaffrelot da, 1890 ve 1925 arasını, Hindu milliyetçiliğinin politik bir ideoloji olarak oluştuğu dönem olarak tanımlamaktadır. Aynı şekilde Hint tarihçi ve siyasetçisi Sugata Bose, bu dönemde Müslüman ve Hindu elitlerinde toplumsal duyguların ortaya çıkmasını antikolonyalizm mücadelesinin dini duyarlılıkları etkilemiş olmasına bağlamıştır. Bu yüzden Arya Samaj liderliğinin etkisi altında aynı dönemde, Hindu Mahasabha (1920) ve Rashtriya Swayamsevak Sangh (1925), kısmen Hindistan siyasetinin artan bölünmesine ve Kongre Partisi’nin Müslümanlara karşı ılımlı politikalarına tepki olarak kurulmuştur (Barucco, 2006: 53). RSS ve Mahasabha’nın yaydığı köktendincilik içinde Hindu milliyetçiliği, Hint toplumu ve politikası üzerinde sınırlı etkiye sahip olmuştur.

Hinduizm gibi toplumun çoğunluğuna hitap eden inanç sistemi son dönemde artan din eksenli bir milliyetçilik üzerinden toplumu bütünleştirmeye çalışmaktadır. Ancak teoride seküler bir devlet sistemi benimseyen Hindistan’da resmi rakamlarla toplumun yüzde 14’ünün Müslüman olması bunu zorlaştırmaktadır. Müslümanlığın yanı sıra Hinduizmdeki kast sistemi ve yüzde 80’lik orana sahip Hindular arasındaki farklı bakış açıları (laik Hintliler vb.) din üzerinden toplumun bütünleşmesinin önündeki engellerdendir (Ersin Kalaycıoğlu, kişisel görüşme, 13 Temmuz 2021). Herşeyden önce Hindu olan yüzde 80’in tamamının yaklaşık yüzde 20’ye yakını üst kasta mensuptur ve bunlar Başbakan Modi dâhil

⁵³ Orijinal metin ve açıklama için bkz: Constitution of India (t.y.). <https://www.india.gov.in/my-government/constitution-india>.

⁵⁴ Detaylı bilgi ve orijinal metin için bkz: Constitution of India. (t.y.). a.g.e.

içinde yönetici elitlerin de olduğu ülkenin zengin kesimini oluşturmaktadır. Bu yüzden geri kalan ötekileştirilmiş alt kastlarda buluna Hindular için sekülerizm önemlidir ve yine bu sebeple tek bir Hinduizm yoktur (Yalçın Kayalı, kişisel görüşme, 16 Ağustos 2021).

Hindu milliyetçiliğinin felsefesini formüle eden Vinayak Damodar Savarkar (1883-1966), Hinduları ortak bir kaynaktan türeyen ve kanla birleşmiş ulus olarak tanımlarken, Hinduizmi onun ayrılmaz bir parçası olarak nitelemiştir. Ona göre Hindutva içinde barındırdığı Hinduizm ile birlikte bir uygarlıktır (Palat, 2015: 29). Savarkar tarafından 1917’de yazılan “*Hindutva, Who Is a Hindu*” (Hindutva, Hindu Kimdir) isimli eser Hindu milliyetçiliğinin kurucu metni olarak kabul edilmektedir. Maharastra’lı bir Chitpavan Brahman⁵⁵ olan Savarkar on dokuzuncu yüzyılın sonlarında meydana gelen modernist ve antimodernist hareketlerin (özellikle Arya Samaj) fikirlerini yeniden yorumlamıştır. Hindutva’yı dini kavramlar temelinde ele alarak Hint ulusunun ve Hindistan’a bağlılığın temeli olarak belirlemiştir (Barucco, 2006: 53). Nitekim din ile Hindu milliyetçiliği neredeyse iç içe girmiş bir kavramdı. Savarkar Hindistan’da doğan ve Hindistan’ı vatani (Pitrubhumi) ve Kutsal Topraklar (Patrubhumi) olarak gören her bireyin Hindu olduğunu yazmaktadır. Savarkar, Hristiyanları ve Müslümanları kutsal toprakları başka yerlerde olduğu için yabancı olarak nitelemiştir. Bu yaklaşım, Hristiyanlara ve Müslümanlara yönelik saldırıları artırırken, azınlıklar arasında da düşmanlık duygusu yaratmıştır. Hindu Milliyetçileri, Müslümanları tarihsel olarak yabancı işgalciler olarak görse de, Müslümanların büyük bir çoğunluğu düşük kasta mensup Hindu geçmişi olan insanlardan oluşmaktadır (Athreya, 2016: 5).

Savarkar’ın “Bir Hindu İndus’tan denizlere kadar bu toprakları kutsal kabul eden kişidir” tanımlamasından yola çıkan Varshney (1993: 231) bunun bölgesel (İndus ve denizler arasında kalan topraklar), ırksal (ataların yaşadığı topraklar) ve dinsel (kutsal toprak) özellikler taşıdığını iddia etmiştir. Hindular, Sihler, Janistler ve Budistler üç kriteri karşıladıkları için bu çerçeveye dahi edilebilirler. Zira bu dinler Hindistan coğrafyasında doğmuştur. Ancak Hristiyanlar, Yahudiler, Parsiler ve Müslümanlar sadece iki kriteri karşılayabilirler. Bu yüzden Hindistan bu dinlerin “kutsal ülkesi” değildir.

Hindu milliyetçilerine göre Yahudilik ve Parsilik Hint nüfusu içinde asimile olurken sömürge sonrasında İngilizlerin ayrılmasıyla Hristiyanlık etkisini yitirmiştir. Genel Hint nüfusuna oranıyla sadece Müslümanlar Hindu milliyetçilerinin düşmanı haline gelmiştir. Zaten her iki din arasındaki düşmanlık 1947 yılında ülkenin bölünmesine yol açmıştır. 1947 öncesi yüzde 25 olan Müslüman nüfus 2020 itibarıyla yüzde 14 seviyelerindedir. Bu da Hindu milliyetçilerinin neden İslam’ı dikkate aldığını açıklamaktadır. Öte taraftan Hindu milliyetçileri Müslümanları Hint milletinden dışladıklarını iddia etmektedir. Ancak bunun için Müslümanların yerine getirmesi gereken şartlar vardır. Hinduizm’i Hint medeniyetinin temeli olarak kabul etmeleri, Ram gibi önemli kahramanları Hinduizm’in dini bir figürü olarak değil Hindu medeniyetinin sembollerinden biri olarak görmeleri, Hindistan’ın çeşitli yerlerindeki Hindu tapınaklarının Müslüman yöneticiler tarafından 1000 ile 1857 yılları arasında yıkıldığını kabul etmeleri gerekmektedir. Ayrıca dine uygun

⁵⁵ Encyclopedia gibi bazı kaynaklarfa Chitpavan, "ateşten saf" veya "kalbi saf" anlamında kullanılmaktadır. Ateşten saf anlamı; Kastın Tanrı Parashuram tarafından batık denizcilerin bedenlerinden yaratıldığını, odun ateşinde saflaştırıldığını, hayata döndürüldüğünü ve Brahman ayinlerini öğrettiğini iddia eden bir mite atıfta bulunmaktadır. Kastın üyeleri genellikle çok adildir ve sıklıkla gri, mavi veya yeşil gözlere sahiptir. Çeşitli zamanlarda onların aslen Türkler, İranlılar, Mısırlılar, Yunanlılar, Yahudiler, Berberiler veya Hindistan’ın daha güneyinden veya kuzeyinden gelen insanlar oldukları tahmin edilmektedir. Detaylı bilgi için bkz: Eleanor Z. (2019). Chitpavan Brahman. (Online) Encyclopedia. <https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/chitpavan-brahman>.

yasalar için özel imtiyaz talebinde bulunmamaları ve eğitim kurumları için devlet yardımı isteğinde bulunmamaları gerekmektedir. Hindu milliyetçilerine göre Müslümanlar ayırt edici kimliklerini bir kenara bırakıp Hindu toplumu içinde asimile olmaları ile bağlılıklarını kanıtlamış olacaklardır. Bunun için Hindu milliyetçiliği iki unsuru hedeflemektedir; birisi birleşik bir Hindistan inşa etmek diğeri ise toplumu Hindulaştırmak. Buna göre azınlıklar ve Müslümanlar Hindu ulusundan dışlanmazlar ama siyasi ve kültürel olarak Hinduizm'e entegre olmaları gerekmektedir (Varshney, 1993: 231-232). Nitekim Hindutva kavramının iddia ettiği gibi Hindistan'ın, ulusal ve medeniyet kimliğinin temelinde her zaman Hinduluk düşüncesi olmuştur, bu nedenle Hindu dini kimliği diğer dinlerin önünde olmak zorundadır (Wojczewski, 2016: 228).

Hindu milliyetçiliğinin yükselişinden önce dini azınlıklar Hindistan'ın üst bürokratik makamlarında rahatlıkla görev alabilirken Hindu milliyetçiliğinin yükselişe geçmesiyle birlikte başta Lok Sabha olmak üzere kamuda kendilerine daha az yer bulmaya başlamışlardır. Genel Hindistan nüfusuna oranı yüzde 14'lerde olan Müslümanların kamu yönetimine katılımı yüzde 3 civarında kalmıştır. Silahlı kuvvetlerdeki oranları ise yüzde 3'ten daha azdır. Bu oran bölünme sırasında üçte bir oranındaydı. Bunda Müslümanların kendi isteksizlikleri de etkili olurken, polis ve adli makamlarda da bu oranlar yüzde 4 ile yüzde 6 arasında değişmektedir (Pandya, 2010: 17). Müslümanların yanı sıra Hristiyanlar ve Sihler de daha önce Hindistan'ın silahlı kuvvetlerinde üst düzeyde pozisyonlarda görev alırken Hindu milliyetçiliği ile birlikte yerlerini Hindulara bırakmaya başlamışlardır. Ancak bu şekilde inşa edilen Hindu milliyetçiliği Fransız ve Avrupa türü asimile edici milliyetçilik şekline dönüşürken Hindistan'ın kadim tarihi ve siyasal kültüründen ayrılmaktadır. Bu yönüyle de Babür İmparatoru Alemgir Şah'ın (Evrengzib) yaklaşımını çağırıştırmaktadır. Nitekim Evrengzib'in baskıcı politikaları bölünmeyi ve İngiliz sömürgeciliğine giden yolu açmıştır (Yalçın Kayalı, kişisel görüşme, 16 Ağustos 2021).

Hint toplumundaki Hinduizm ve Müslümanlık temelli ayrışmaların yanı sıra Hindular için dinsel/kültürel en önemli tarihsel sorun kast sistemidir. Öncelikle sadece dört kast sistemi olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Mevcut dört ana kastın altında yüzlerce alt kastlar vardır ve her bir kastın kendine has kimliği vardır. Özellikle alt kastlarda işgücüne yönelik localaşma gibi gruplaşmalar vardır (Yalçın Kayalı, kişisel görüşme, 16 Ağustos 2021). Bu yüzden kast sistemi Hinduizm içinde ortak bir ulus duygusu oluşturmanın önündeki en büyük engellerden birisidir. Bu sebeple 1950'de Hindistan Anayasası, kast sisteminin hiyerarşik tasarımını reddetmiş ve buna dayanarak her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmıştır. Kast sisteminin etkisinin azalmasında kentleşme ve sanayileşmenin ortak etkisi de vardır. 2000'li yıllarda yapılan bir BBC anketine göre, Hint nüfusunun yarısından fazlası (yüzde 55) kast sisteminin sosyal uyumun önünde bir engel olduğuna inanmaktadır (Barucco, 2006: 26). Yaşanan bu gelişmelere rağmen birçok yerde kast sisteminin etkileri halen devam etmektedir. Hatta modern devlet kurumlarının yaygınlaşması, teknolojinin gelişmesi kast sisteminin baskın gücünü zayıflatamamıştır (Chatterjee, 2002: 39). Dolayısıyla Hintliler Hindu olmaya devam ettiği müddetçe kast sistemi de etkisini sürdürecektir.

Kast sisteminin izlerini yansıtan ve 1917'de Sarat Chandra Chattopadhyay tarafından yayınlanan Devdas isimli Bengalce roman, bu konuda Hint edebiyatının en popüler eserlerinden birisi olmuştur. Roman çeşitli Hint dillerinde en az yedi farklı filmde sinemaya aktarılmıştır. Son olarak Sanjay Leela Banshali tarafından yeniden yorumlanan film 2002 yılında en çok izlenen filmlerden olmuştur. Filmde Şah Rukh Khan, alt kasta mensup çocukluk arkadaşı Paro'ya (Aishwarya Ray) âşık olan Zamdash Devdas'ı canlandırmıştır. Kast sadakati ve aile yükümlülükleri arasında sıkışan Devdas, Paro ile evlenemez ve

hayatını bir alkolik olarak sonlandırır. Film on binlerce Hintlinin açık yüreklilikle sinemada ağlamasına yol açarak edebiyatın ve sanatın gücünü göstermiştir (Barucco, 2006: 28).

Dolayısıyla kast sistemi Hint ulusu oluşturanın önündeki en büyük engellerden birisi olarak yüzlerce yıl boyunca varlığını devam ettirmiştir. Bu bağlamda geçmiş dönemlerde Hindistan geleneksel anlamda bir millet olamadığı gibi ortak bir dile, kültüre ve ulusal kimliğe de sahip olamamıştır. Bunda tek başına Avrupa kıtasından bile daha fazla sosyal ve kültürel çeşitliliğe sahip olması da etkili olmuştur. Ancak 1991'den bu yana, Hindistan ekonomisinin ve Hindutva hareketinin yükselmesi, Hint kimliğine adanmış çok sayıda kitap ve makale yazılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda, Ayodhya'daki Babri Camii'nin yıkılmasının, Hindistan'ın kendini anlamada gerçekten bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Öte taraftan başta Pakistan olmak üzere Müslüman ülkelerle ilişkiler ve sorunlar Hint toplumunun kendini yeniden tanımlamasında etkili olmuştur. Özellikle Pakistan'la ve kendi Müslüman topluluğuyla çözilemeyen sorunlar Hindistan ulusal kimliğinin yeniden tanımlanma arayışının merkezindedir (Barucco, 2006: 62-66).

Sonuç olarak modern Hindistan kurulduğu günden bu yana bir taraftan kast sistemini etkisizleştirmeye çalışırken bir taraftan da son yıllarda daha belirgin hale gelen Hindu dini, dolayısıyla da Hindu milliyetçiliği üzerinden yeniden kimlik inşa etmeye çalışmaktadır. Zira dilsel olarak oldukça farklılık taşıyan Hindu toplumunun en belirgin ortak paydası Hinduizm'dir. Bu amacını gerçekleştirebilmek için yüzde 14 seviyelerindeki Müslüman Hintli nüfus göz ardı edilmekte, Müslümanların Hint kimliğini oluşturmadaki bütüncül rolü Hindulaşmış bir ulusal kimlik duygusunun dile getirilmesiyle kasıtlı olarak yerinden edilmektedir (Pandya, 2010: 16). Onlar (öteki) üzerinden Hindu dininin daha hoş görülmesi olduğu tezi savunulmaktadır. Bunun için antik dönem Hint tarihi yeniden gün yüzüne çıkartılarak geçmişteki Hint medeniyetine atıfta bulunmaktadır. Bu yaklaşım Hindistan için kendi içinde tutarlılık taşımaktadır. Zira kurulduğu günden bu yana dilsel ve bölgesel olarak sürekli bölünme korkusu yaşaması, Hinduizm gibi toplumun çoğunluğunda genel kabul gören dini ve kültürel öğeleri ön plana çıkartmasına yol açmış, Müslümanları öteki olarak görmeye başlamıştır.

2.1.2.3. Hint milli kimliğinde kültürün etkisi

Ulusal devletlerin tam bir siyasal birlik sağlayabilmesi için kültürel benzerlik de önem taşımaktadır. Başta Fransa olmak üzere bugün birçok Avrupa ülkesi 19. yüzyıla nazaran daha homojen bir kültüre sahiptir (Dieckhoff, 2010: 90). Ancak bu kolay olmamış, özellikle kırsal kesimde dirençle karşılaşmıştır. Bunun için öncelikle ulusal dilin yerel dilleri bastırması sağlanarak tek tip dile geçilmeye çalışılmıştır. Böylece halkın ulusa aidiyet hissetmesi sağlanarak kültürel birlik sağlanmaya çalışılmıştır.

Hindistan için kültürel birlik sağlamak ise çok daha zordur. Zira Hint kültürü çeşitli düşünce ve ideolojilerin bir karışımıdır (Mohapatra, 2019). Dolayısıyla kültürün temelini oluşturan dil, din gibi unsurlar Hindistan'da çok çeşitlidir. Bu çeşitlilik ise çok farklı kültürleri de beraberinde getirmiştir. Bundan daha da önemlisi Hindistan'da din (Hinduizm) ve kültür iç içe geçmiştir. Kast sistemi gibi birçok dini ritüel aynı zamanda toplumun kültürü haline gelmiştir. Ancak dini inanış, ritüel ve gelenekler anlamsal ve kuramsal olarak farklılık göstermektedirler (Ray, 2017: 68). Dolayısıyla çalışmanın değişik bölümlerinde gösterildiği gibi aynı dili konuşmayan, bölgeselcilığe ve kabileselcilığe yakın çok sayıda topluluk vardır ve her birinin kendine özel ritüelleri, gelenekleri ve festivalleri vardır.

Fakat bazı kültürel faaliyetler kavramsal olarak benzerlik taşıdığı gibi toplumun çoğunluğuna da ulaşmaya başlamıştır. Nitekim Hintçe pop ve Bollywood filmleri,

şehirlerde Hint yaşamının ortak bir arka planı haline gelmekte ve bu popüler kültür, kırsal bölgelere de yayılmaya başlamış durumdadır. Böylece Hintçe kırsal kesimlerde de yerel dilleri bastırmaya başlamıştır. Ayrıca düğün törenleri, renkli Kuzey Hindistan gelenekleri her geçen gün daha geniş kitlelere yayılırken giderek daha da standartlaşmaktadır (Barucco, 2006: 25). Özellikle Hinduizme dayanan dini kutlamalar ve ritüeller, insanları en çok bir araya getiren ve toplumun geneline yayılan festivallerdir. Bunların en yaygınlarından biri olan Diwali Hintlilerle birlikte Sihler hatta Yahudiler tarafından da kutlanmaktadır. Öte yandan bölgesel ölçekli kutlanan festivaller de vardır. Guru Nanak Jayanti, Baisakhi gibi festivaller, Sihler ve Pencaplı Hindular tarafından kutlanılan bölgesel ölçekli festivallerdendir. Ayrıca kabilelere özel festivaller de vardır. Hindistan'ın en doğudaki eyaleti olan Arunachal Pradesh'in Ziro vadisindeki Apaniler tarafından kutlanan Dree Festivali ve Parsi topluluğu tarafından kutlanan Nevruz daha çok kabilelerin ilgi gösterdiği festivallerdendir. Öte yandan Müslüman toplumunun kutladığı festivaller de (bayram) vardır. Eidul Fitr (Ramazan Bayramı), Eidul Adha/ Bakri Eid (Kurban Bayramı), Milad un Nabi (Mevlüt Kandili), Muharrem ve Shab-e Barat (Beraat Kandili) bazı islami festivallerdendir. Hristiyanlığın çoğunluğunu oluşturan Katolikler için Noel ve Kutsal Cuma kutlamaları Hindistan'da kutlanan önemli Hristiyan ritüellerindendir (NRAI Institute, 2018).

Dolayısıyla Hindistan kültürü genel olarak Hinduizm'den etkilenecek ortak bir ulus inşasında toplumu şekillendirmektedir. Daha önceki başlıklarda kültürel bir özellik de kazanan kast sistemi ile birlikte incelenen din (Hinduizm) çok sayıdaki etnik, dilsel ve bölgesel grupların neredeyse tek ortak noktasıdır. Bunun yanında son zamanlarda Hinduizm gibi Bollywood da işlediği konular ve verdiği mesajlarla ortak bir kültür için ülkenin her noktasına ulaşarak Hintli olma bilinci aşılamaktadır.

2.1.3. Dil

Birçok ülkenin ulus inşasında dil birincil unsur olmakla birlikte Hindistan özelinde önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Hindistan dilsel olarak keskin bölünmeler yaşayan birbirinden farklı çok kültürlü, çok dinli ve çok dilli uluslardan oluşmaktadır. Dolayısıyla Hindistan'ın çok dilli bir yapıda olması ya da başka bir tabirle dil birliğinin olmayışı Hindistan'da vatandaşlık bilincinin gelişmesini engellerken birçok alanda sorunlara yol açmaktadır. Örneğin Tamil Nadu eyaletindeki Madras/Chennai'ye gidildiğinde Hindi dilinin değil Tamil dilinin konuşulduğu hatta Tamillerin Hindi dilini öğrenmek istemedikleri görülecektir. Bunun için merkezi hükümet Hindi dilini tüm topluma dayatarak topluma empoze etmeye çalışmakla birlikte başta Tamil Nadu'nun da yer aldığı Güney Hindistan (Dravidler) olmak üzere birçok eyalette buna karşı çıkılmaktadır. Nitekim Hindistan devletini temsil eden çoğunlukla Güneyli birçok büyükelçi ve resmi görevlinin bile ana dilinin Hindi dili olmadığı ve bu dili kullanmaktan kaçındığı bilinmektedir (Yalçın Kayalı, kişisel görüşme, 16 Ağustos 2021).

Buna rağmen dil, Hint devletinin kuruluş ve gelişim aşamasında önemli bir rol oynamıştır. Zira dil Hint ulusal bağımsızlık mücadelesinin önemli bir bileşeniydi ve bu, bağımsız Hindistan'ın dilsel manada idari yapılanmasına da (eyaletlere bölünmesi) yansımıştır. Bu yüzden modern Hint siyasetini anlamak için dil son derece önemli bir unsurdur (Sengupta, 2014: 2).

Herşeyden önce dil birçok Hintli reformcu tarafından bölgeler arası bir iletişim aracı olarak Hindistan bağımsızlık hareketinden önce keşfedilmiştir. Onlar dilin iletişim için iyi bir güç olduğuna ve topluma sirayet eden kötü adetleri yok etmek için kullanılabileceğine inanmıştır. Örneğin Ram Mohan Roy “sati” geleneği ve çocuk evliliklerine yönelik eleştirilerini dil aracılığıyla iletebiliyordu. Ancak Ram Mohan Roy Bangla (Bengal dili) ve

Farsça, Ranade Marathi dilinde ve İngilizce, Tilak da Marathi ve İngilizce eserler kaleme almışlardır. Bu yüzden hem Brahmo Samaj hem de Arya Samaj, Hintçeyi popüler hale getirmeyi amaçlamışlardır. Bunun için gazete ve dergiler çıkartılmaya çalışılmıştır. En eski Hintçe gazeteler 1824'de Bengalde çıkan Udant Martand ve 1826'da çıkan Bangdoot olmuştur. Hintçeyi teşvik etmek için Nagar Pracharani Sabha Derneği de 1893'te Benaras'ta kurulmuştur (Sengupta, 2014: 2).

Bunun yanında Hindistan kurulana kadar dilin ulus inşa edici bir unsur olarak önemi tam olarak anlaşılamamıştır. Hindistan bağımsızlığına kavuşurken Avrupa'daki uluslar gibi olmasa da Hint kimliği duygusunu geliştirmede önemli bir etken olmuştur. Nitekim Nehru, Hindistan'ın ulusal kimliğinin din temelli oluşturulmasını reddetmiştir. Ancak dil de aşırı çeşitlilik sebebiyle ulusal kimliği birleştirmekten uzaktı. Örneğin Hintçe konuşanlar nüfusun yüzde 30 ila yüzde 40'ı arasındaydı. Dolayısıyla Hindistan'ın bağımsızlığından sonra dini kimliklerle ortak olarak, dil konusunda çok kültürlü bir strateji benimsenmiştir. Hint Anayasası, eyaletlere resmi kullanım için kendi dillerini benimseyebilmelerini ve bu dilleri kamu hizmetlerine giriş sınavları için kullanabilmelerini sağlamıştır (Adeney ve Lall, 2005: 266). Nehru ile Kongre bölünme ve daha fazla parçalanma korkusuyla bağımsızlıktan önce üzerinde durulan dilin yeniden yapılandırılması fikrinden vazgeçmişlerdir. Bunu Adeney ve Lall Hint (2005: 266-267) ulusal kimliğini oluşturabilmek için uygulanan entegrasyonist stratejiyle ilişkilendirmektedir. Fakat bu strateji başarıya ulaşamamıştır. Çünkü dilsel azınlıklar dinsel azınlıklardan daha fazlaydılar ve önemli bir dilsel çoğunluk da yoktu. Bu bağlamda Nehru bölgeler için dil ve kültürün önemini kabul etmesine rağmen ülkenin siyasi birliğine de vurgu yapmıştır.

Bu maksatla Nehru ülkenin kuruluşunda dilsel ve kültürel ölçütlerden ziyade siyasi ve tarihsel bakış açısına önem vermiştir. Çünkü 1947 yılında ülkeyi oluşturan 571 ayrı prenslik vardı. Hepsinin de kendine özel durumu vardı. Ancak Nehru isteksiz bir şekilde de olsa aynı dili konuşan dilsel topluluklara kendi kendini yönetme hakkını vererek Hint ulusunun çok kültürlü yönünü kabul etmiştir. Bu maksatla 1948 yılında Uttar Pradeş eyaleti Allahabad (Prayagraj) Yüksek Mahkemesi üyesi S.K Dhar eyaletlerin dilsel olarak yeniden organize edilmesi için kurulacak komisyonun başkanlığına getirilmiştir. Nehru 1948 yılında konunun incelenmesi için JVP (Jawaharlal Nehru, Vallabhbai Patel⁵⁶, Pattabhi Sitaramayya⁵⁷) komitesi kurdurmuştur. Bu komite 1949'da sunduğu raporda eyaletlerin dilsel olarak yeniden organize edilmesine karşı çıksa da gelen kamuoyunun talebine göre değerlendirileceğini öngörmüştür (Koshi, 2016).

Eyaletlerin yeniden düzenlenmesi için ilk olarak 1950'de anayasa toplam 29 olan Hint Birliği eyaletlerini A, B, C ve D şeklinde sınıflandırmıştır. Aşağıdaki tabloda detaylı bir şekilde görüldüğü gibi A eyaletleri İngiliz eyaletlerinden 9'unu, B eyaletleri ise eski prenslikleri, C ve D ise merkezi yönetim kontrolündeki yerlerden oluşmaktaydı.

⁵⁶ Hindistan'ın ilk Başbakan Yardımcısı

⁵⁷ Andhra Pradesh'li siyasetçi

Tablo 6. 1950 Anayasasına Göre Hint Birliği Eyaletleri ve Birlik Toprakları

A Grubu	B Grubu	C Grubu	D Grubu
Eski İngiliz Eyaletleri (9 eyalet)	Eski Prenslikler (9 eyalet)	Eski prenslik ve iller (10 eyalet)	Birlik toprakları
Assam, Bihar, Bombay, Doğu Pencap, Madhya Pradesh, Madras, Orissa, Uttar Pradesh, ve Batı Bengal	Hyderabad, Jammu ve Keşmir, Madhya Bharat, Mysore, Patiala ve Doğu Pencap Eyaletler Birliği (PEPSU), Rajasthan, Saurashtra, Travancore Cochin, ve Vindhya Pradesh	Ajmer, Coorg, Cooch Behar, Bhopal, Bilaspur, Delhi, Himachal Pradesh, Kutch, Manipur ve Tripura	Andaman ve Nicobar Adaları

Kaynak: Manohar (2020: 11)

Eyaletleri Yeniden Düzenleme Komisyonu, eyaletlerin Anayasa kapsamında bu şekilde sınıflandırılmasının kaldırılmasını istemiş ve bunun yerine Madras, Kerala, Karnataka, Hyderabad, Andhra, Bombay, Vidarbha, Madhya Pradesh, Rajasthan, Pencap, Uttar Pradesh, Bihar, Batı Bengal, Assam, Orissa, Jammu & Keşmir'den oluşan 16 eyalet ile merkeze bağlı Delhi, Manipür, Andamans ve Nicobar'dan oluşan 3 bölgeden oluşturulmasını istemiştir (Manohar, 2020:11). Hükümet bazı değişikliklerle Eyaletleri Yeniden Düzenleme Komisyonunun tavsiyelerini dikkate almış ve bu değişiklikler 1956 Anayasası Yasası ile yürürlüğe girmiştir. Buna göre aşağıda tabloda görüldüğü gibi 14 eyalet ve 7 Birlik bölgesi oluşturulmuştur. Dolayısıyla Hindistan dilsel kimliğe dayalı eyalet taleplerine başlangıçta tek bir Hindistan ulusu oluşturabilmek için karşı çıksa da ilerleyen yıllarda buna karşı koyamamıştır.

Tablo 7. 1956 Anayasasına Göre Oluşturulan Eyalet ve Birlik Bölgeleri

EYALET	BİRLİK BÖLGESİ
Madras	Andamans ve Nicobars
Kerala	Delhi
Andhra	Manipur
Bombay	Tripura
Vidarbha	Himachal Pradesh
Madhya Pradesh	Laccadive, Minicoy ve Amindivi Adaları
Rajasthan	Puducherry
Pencap	
Uttar Pradesh	
Bihar	
Batı Bengal	
Assam	
Orissa	
Jammu & Keşmir	

Kaynak: Manohar (2020: 11) .

Harita 2. Hindistan Eyaletleri (1956)

Kaynak: Koshi (2016).

Yapılan bu düzenlemelerle ülkenin kuzey kesimleri daha konsolide olurken güney kesimleri Balkanlaşmıştır. Hintçe kuşağındaki⁵⁸ Uttar Pradesh ve Bihar'da yeniden organize yapılmamıştır. Ayrıca Madhya Pradesh eyaleti, Bhopal, Madhya Bharat, Vindhya Pradesh ve Rajasthan'dan ayrılan birkaç parça ile birleştirilmiştir. Yeniden organize yasası, Vidarbha ile birleştirilen Bombay'ı daha da güçlendirmiştir. Dolaylı olarak ise Kuzey'in Güney'e göre Hint siyasetindeki etkisi artmaya başlamıştır. Örneğin Lok Sabha'nın yüzde 49,8'ini Uttar Pradesh, Madhya Pradesh, Maharashtra, Batı Bengal, Bihar ve Rajasthan'dan meydana gelen 6 eyalet oluşturmaktadır. 2001 tarihli 84. Anayasa Değişikliği Yasası ile 2026 yılına kadar Lok Sabha koltuklarının dağılım oranları mevcut haliyle dondurulmuştur. Eğer böyle olmasaydı daha fazla büyüyen Kuzey'in hâkimiyeti iyice artacaktı. Daha önce de 1976'dan 2000 yılına kadar bu oranlar dondurulmuştu (Manohar, 2020:16).

Harita 3. Hintçe Kuşağı

Kaynak: The Heartland of India. (t.y.)

Aslında ilk eyalet düzenlemesi 1956 yılından önce gerçekleşmiştir. 1953'de Telugu konuşan insanlar için Andhra eyaleti kurulmuştur. Hükümet, açlık grevleri gibi etkenlerle birlikte Telugu konuşan bölgeleri Madras eyaletinden ayırmak zorunda kalmıştır. Ancak bu ayrılık diğer bölgeler ve insanlar için de örnek teşkil ettiği için yeni talepler ortaya çıkmıştır (Koshi, 2016).

Dilsel kimliklerin ya da toplulukların yapılanma süreci 1956'dan sonra da devam etmiştir. 1960 yılında çıkan şiddet olayları sonucunda Bombay, Gujarat ve Maharashtra eyaletleri olarak ikiye ayrılmıştır. 1963'te de Nagalar için Nagaland eyaleti kurulmuştur. Böylece 1963 yılında eyalet sayısı 16'ya yükselmiş oluyordu. Fakat eyaletlerin yeniden oluşturulma süreci henüz bitmiş değildi. O tarihlerde Fransa'dan Chandernagore, Mahe, Yaman ve Karekal bölgeleri ile Portekiz'den Goa, Daman ve Diu bölgeleri değişik statülerle ülke topraklarına katılmıştır. 1966'da da Pencap (Pakistan sınırında) eyaleti yeniden düzenlenmiştir. Haryana eyaleti Pencap dili konuşanları içine alırken, dağlık alanlar Himachal Pradesh birlik toprağına bağlanmıştır. Bununla birlikte Birlik Bölgesi haline getirilen Chandigarh, Pencap ve Haryana'nın ortak başkenti olarak kabul edilmiştir. 1969'da Meghalaya kurulurken 1971'de Himachal Pradesh eyalete dönüşmüştür. Ayrıca

⁵⁸ Hintçe'nin yaygın olarak konuşulduğu kuzey, Orta, Doğu ve Batı Hindistan'ın bölümlerini kapsayan dil bölgesidir.

Tripura ve Manipur Birlik Toprakları eyaletlere dönüştürülürken, toplam Hindistan eyaleti sayısı 21'e yükselmiştir (Koshi, 2016).

Yine bunun gibi kuzeydoğunun büyük kısmı 1970'lerde yeniden düzenlenmiştir (Adeney ve Lall, 2005: 267). 1975'te Sikkim, 1987'de Arunachal Pradesh ve Mizoram da eyalet statüsü kazanmıştır. Mayıs 1987'de de Goa, Hint Birliği'nin 25. eyaleti olmuştur. 2000 yılında Jharkhand, Chhattisgarh ve Uttarakhand eyaleti kurulurken, son olarak 2 Haziran 2014'te Telugu dilinin hâkim olduğu Telangana resmen Hindistan'ın 29. eyaleti olmuştur. 2019 itibarıyla de Hindistan idari yapılanması daha önce bahsedildiği gibi Jammu ve Keşmir'in ikiye bölünmesi sebebiyle (Jammu ve Keşmir ile Ladakh idari bölgeleri) 28 eyalet ve 9 birlik bölgesinden müteşekkil hale gelmiştir.

Harita 4. Hindistan Eyaletleri ve Birlik Toprakları (2020)

Kaynak: India Map (2020)

Eyaletler yeniden organize edilirken dikkat edilen en önemli husus dilsel olarak homojen gruplardan oluşturulmaya çalışılmış olmasıdır. Ayrıca oluşturulan bu diller resmi olarak tanınmışlardır (Kama, 1999: 87). Bu yerel diller tanınırken diğer yandan da ulus inşasına yönelik pan-Hint duygusunu bölgesel duyguların üstüne çıkarmak için çaba gösterilmiştir. Hindistan'a kendine özgü bir kimlik kazandırmanın bir işareti olarak, ulusal dil kavramı devreye alınmış, Hintçe Hindistan'daki tek potansiyel ulusal dil olarak seçilmiştir. Hindistan'ın ulusal dili olarak Hintçenin kullanılmasının genel amacı, dekolonizasyon sürecini pekiştirmek ve ülkenin farklı farklı bölgelerini entegre etmektir (Nag, 1993: 1528). Fakat uygulanmada sorun çıkmış, eyaletlerin ve federal devletin resmi dili konusunda şiddetli anlaşmazlıklar çıkmış, merkezi hükümet ile eyaletler arasında dil birliği sağlanamamıştır. Dil birliği sağlanamadığı için de İngilizce anayasayada varlığını devam ettirmiştir. Bu yüzden resmi yazışmalar ve iletişim İngilizce üzerinden yürütülmektedir. Bu

durum ise modern anlamda bir Hint ulusal kimliğinin oluşmasını engellemektedir (Yalçın Kayalı, kişisel görüşme, 16 Ağustos 2021).

Tablo 8. Hindistan'ın Yeniden Düzenlenmesinden Sonra Başlıca Diller (1956)

Eyalet	Dil
Madras	Tamil
Kerala	Malayalam
Andhra	Telugu
Bombay	Marathi
Mysore	Kannada
Madhya Pradesh	Hintçe
Rajasthan	Hintçe
Pencap	Punjabi
Uttar Pradesh	Hintçe
Bihar	Hintçe ve Maithili
Batı Bengal	Bangla
Assam	Assamese
Orissa	Oriya
Jammu & Keşmir	Urdu/Dogri

Kaynak: Sengupta (2014: 10)

Ülkedeki bu dilsel bölünmenin farklı bir boyutu ise aşağıdaki tabloda görülen Sankritçe temelli Hintçe, Bengalce, Gujarati, Marathi ile Dravid⁵⁹ temelleri olan Tamil, Telugu, Kannada ve Malayalam dilleri arasında iki geniş kategorik ayrışmadır. Sanskritçe, Hint dillerinin çoğunun gelişimini etkilemiş olsa da, bu dillerin her biri kendi dilbilgisi ile farklı bir karaktere sahiptir (Kama, 1999: 87). Daha da önemlisi her birçok dilin alt şiveleri ve diyalektleri vardır. Örneğin Kerala eyaletinin dili olan ve Dravid dil ailesinden gelen Malayalam dilinin Jeseri (Lakşadvip Adaları), Mappila, Süryani Malayalamı, Beary ve Yahudi Malayalamı⁶⁰ olmak üzere farklı dialektleri vardır.

⁵⁹ Dravid dili Hindistan'da Telugu, Karnataka, Tamil Nadu ve Kerala'dan oluşan güney eyaletlerinde konuşulmaktadır. Güney Hindistan'ın yanı sıra Sri Lanka Tamilleri tarafından da konuşulmaktadır. Ayrıca Pakistan'da da 2 milyonun üzerinde bu dil ailesine mensup insan vardır.

⁶⁰ Yahudi Malayalamı, bilien tek Dravid Yahudi dilidir. Yahudi Malayalamı konuşanların İsrail'e göç etmesi sebebiyle Hindistan'da bu dili konuşanlar neredeyse kalmamıştır. Detaylı bilgi için bkz: Malayalam. (t.y.). <https://en.wikipedia.org/wiki/malayalam>.

Tablo 9. Hint Dilleri Temel Kökenleri

Sanskritçe Dilleri	Dravid Dilleri
Hintçe	Tamil
Bengalce	Telugu
Gujarati	Karnataka
Marathi	Malayalam

Kaynak: www.sanskrit.nic.in (2020)

Bu şartlar altında, çeşitli eyaletlerde ana dil olan Hintçe, resmi dil statüsü kazanmak için diğer dillere göre güçlü bir konuma yükselmiştir. Ancak Hintçe konuşulan kuşaktaki durum da karışıktı. Özellikle Kuzey Hindistan'daki dil sorunu, 19. yüzyılın başlarından itibaren Hintçe'ye karşı Urduca ve Devnagari'a karşı Farsça-Arapça alfabesi üzerineydi. Hintçe Hindularla, Urduca Müslümanlarla özdeşleştirilmiştir (Nag,1993: 1528). Moğol İmparatorluğu döneminde Farsça saray dili olarak kullanılırken, imparatorluğun yıkılmasıyla Farsça'nın yerini Urduca (Osmanlıca gibi) almıştır. Böylelikle Hintçe ve Urduca birçok ortak özelliği barındırmasına rağmen, her iki dil de, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, birbirinden farklı şeyler ifade etmeye başlamıştır. Hintçe ve Urduca, iki büyük dini grup olan Hindu ve Müslümanlar ile özdeşleştiklerinden dolayı da dilde ayrılıkçı eğilim her geçen gün artmıştır. Ancak bölünmeden sonra dil konusunda Müslümanlara önemli bir taviz verilmemiş, Hintçe ise Gandhi ve Nehru gibi özgürlük mücadelesinde önde olan liderler tarafından ayrıcalık görmüştür. Diğer yandan bağımsızlıkla birlikte en büyük tartışma İngilizce ve Hintçe meselesi üzerine yaşanmıştır. İngiliz sömürge yönetimi, resmi yazışmalar ve yükseköğretimde İngilizceyi eğitim aracı olarak benimseyerek İngilizce hegemonyasını oluşturmuş bu da ülke genelinde Hindistan entelijansiyası için ortak bir iletişim ortamı sağlamıştır. Bu nedenle İngilizcenin ulusal birlik ve ulusal bilincin yanı sıra yönetsel ve idari işlerde kolaylık sağladığı genel kabul görse de İngilizcenin hiçbir zaman Hindistan'ın ulusal dili olmayacağı ifade edilerek bunun yerine Hintçenin tercih edilmesi istenmiştir (Kama, 1999: 87-88). Hintçeyi desteklemek üzere 'Hindustan için Hintçe' sloganı kullanılmıştır. Nag'a göre (1993: 1528) Hintçenin resmi bir dil olarak seçilmesinin sebebi şudur: En fazla kullanılan dil olması (yaklaşık yüzde 40), Kuzey Hindistan'da (Hintçe kuşağı) yoğun bir kullanım alanına sahip olması, dilin Hindistan'ın herhangi bir bölgesine ait olmaması ve Sanskritçe tabanlı bir dil olarak diğer dillerden daha fazla ortak yönleri bulunmasıdır.

Hindistan'da ortak bir dil üzerinden ulus oluşturma çabaları, 20. yüzyılda bunu en son gerçekleştiren ülkelerden biri olan Avrupa İtalya'sı ile kıyaslandığında başarılı olduğu söylenemez. Şüphesiz bunun birçok sebebi vardır. Bu sebeplerin başında Hindistan'ın birçok Avrupa ülkesine göre çok ırklı, çok kültürlü, çok dinli, çok dilli ve çok kastlı olması gelmektedir. Sadece bu faktörler de değil, Hindistan'ın çekirdek grubunu oluşturan ve ülkenin ana dili olarak düşünülen Hintçe kuşağının da homojen bir yapıda olmaması bunu etkilemektedir. Zira Hintçe kuşağı olan Hindu-Hintçe bölgesi siyasi, ekonomik ve idari yönden de sorunluydu.

Yine de dil ve din diğer birçok ülkede olduğu gibi Hindistan'da ulusal politikanın temeli olmaya devam ettiği sürece, bu kadar büyük bir dil ve dini toplum (Hintçe ve Hindular), Hindistan'ın ana dilinin gövdesini oluşturabileceği söylenebilir. Böylesine baskın bir ulusal kimlik kavramının toplumun tabanıyla uyuşup uyuşmadığı ise bir başka sorundur. Ancak güneyde yaşayan dil grupları kuzey merkezli Hintçe başatlığına Hint emperyalizmi

suçlaması getirmektedir. Özellikle bazı bölgeler kuzeye karşı kalkınma eşitsizliğinden kaynaklanan suçlamaları ön plana çıkarırken, tüm bölgesel istek ve şikâyetler ana akım Hindistan tarafından ulusal karşıtı olarak görülmektedir (Kama, 1999: 91-92). Hatta birçok zaman ayrı bir dile olan talep ayrılma isteği olarak görülmüştür. Bunun yanında bazı etnik gruplar çoğunlukçuluk nedeniyle ayrı eyalet taleplerinde bulunmuşlardır. Bu gruplar en azından kendilerinin çoğunluk oldukları eyalette yaşamak istemişlerdir. Yine de Hindistan merkezi hükümeti Gorkhaland'da olduğu gibi bunun gibi birçok zor sorunun üstesinden gelmeyi başarmıştır. Birçok alt ulusun ayrı birer eyalet olmak istemeleri ya da ayrılma istemeleri Hint ulusunun temelini sarmıştır. Ancak Nag'a (1993: 1530) göre bu durum kapitalist bir dünyada kaçınılmazdır ve yeni kültürel, dilsel istekler bitmeyecektir. Bu yüzden bu meseleler çözülmeden ulus inşa süreci sıkıntılı olacaktır.

Bu dil sorununun geniş kapsamlı sonuçlarına rağmen, Hindistan dil konusunda çatışan güçleri dengelemeye çalışmaktadır. Ancak siyasi olarak konsolide edilen toplulukların farklı dil yapısı sebebiyle ayrılıkçılık düşüncesi ortadan kalkmamıştır. Çünkü dilsel topluluklar üzerinde merkezlenen kültüre dayalı bölgeselcilik, Hindu milliyetçiliğine göre daha anlaşılabilir değerleri temsil etmektedir. Zira insanların büyük bir çoğunluğu yerel dillerinde eğitim aldıkça, genel Hint kimliği yerine yerel kimliği (bölgesel eyalet kimliği) ön plana çıkarmaktadır (Kama, 1999: 89). Bu yüzden Hindistan'da, bölgesel kimlikler gelişmekte bu ise bölgeselcilik temelinde bir ulusçuluğa sebep olmaktadır. Buna bağlı olarak bağımsızlıktan itibaren bölgesel partilerin sayılarında da artış yaşanmıştır.

Öte yandan Maithili, Bhojpuri ve Avadhi gibi kültürel gruplar temelinde oluşumlar da ortaya çıkmıştır. Bu oluşumlar ayrı milletlerden ziyade, Hintçe'nin birleşme sembolü haline geldiği geniş bir grup olarak meydana gelmişlerdir. Sanskritizasyon⁶¹, Brahman ideolojisi ve kast sistemi bu grubun bütünleyici sembolleri haline gelmiştir. Bu grubun Hintçeye verdiği destek, bağımsızlık sonrası Hindistan'ın her yerinde güçlü bir şekilde ortaya çıkan ulus-altı milletlere karşı bir tepki oluşturmuyordu. Bunun yanında Urduca 'ya karşı da ön yargıları vardı. Hintçe lobisinin Hintçe'yi ulusal dil olarak tanıtmada gösterdiği agresifçe hareketler, Hindistan'ı kimin ve nasıl yöneteceğini de açıklığa kavuşturmuştur. Bu yüzden de alt-milliyetçi hareketler kendilerini güçlendirmek zorunda kalmıştır (Nag,1993: 1529).

Tartışmalar neticesinde Hintçe destekçileri onun ulusal dil olarak tanınmasını isterken, Hintçe bilmeyenlerin temsilcileri, dillerinin eşit derecede ulusal dil olarak kabul edilmesini istemişlerdir. Onlara göre Hintçe sadece birliğin resmi dili olabilirdi. Hintçeyi istemeyen gruplar Hintçeyi engellemenin tek yolu olarak İngilizce'nin korunmasını görmüşlerdir. Kurucu Meclis, İngilizce 'ye 15 yıl boyunca geçici olarak ülkenin resmi dilinin statüsünü vererek sorunu çözmüştür. 1963'te Hintçenin ülkenin resmi dili olacağı kabul edilmiş, ancak İngilizcenin de ortak bir dil olarak kullanılmaya devam etmesi kararlaştırılmıştır. Dolayısıyla Hintçenin yanı sıra İngilizcenin de resmi dil olarak kabul edilmesi zorunluluk gereği idi. Başbakan Nehru, Hintçe konuşamayan insanlara Hintçe konuşmaları için baskı yapılmayacağına dair parlamentoya güvence vermiştir (Nag,1993: 1529). Ancak Nehru'nun ölümünden (1964) sonrasına bununla ilgili sorunlar devam etmiştir. 1964'te Gulzarilal Nanda döneminde Hindistan İçişleri Bakanlığı Hintçe'nin resmi maksatlar için kullanımını teşvik etmek ve Hintçe'yi kullanmak için neler yapılabilir hususunda araştırma yaparak rapor hazırlamışlardır. Bu yüzden Tamil Nadu gibi birçok yerde ayaklanmalar çıkmıştır. Bu olaylar üzerine Kongre Partisi bakanları Haziran 1965'te Delhi'de bir araya

---

⁶¹ Hinduizmin gelişimi; Brahmanların temsil ettiği üst sosyal grupların dini ile diğer grupların dini arasında sürekli bir etkileşim olarak yorumlanabilir. Detaylı bilgi için bkz: Basham, A. L. ve diğ. (t.y.).The History of Hinduism. (Online) Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Hinduism/The-history-of-Hinduism>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2020.

gelerek Resmi Dil Yasası'nda kalan belirsizlikleri ortadan kaldırma konusunda fikir birliğine varmışlardır. Buna göre Hintçe konuşmayan eyaletlere asla baskı yapılmayacak, Hintçenin yanı sıra İngilizce ortak bir resmi dil olarak kullanılmaya devam edecektir (Nag,1993: 1530).

Hindistan'da dil üzerine devam eden tartışmalar ise genel olarak üç başlık altında toplanabilir; kurumsal, ekonomik ve kültürel. Kurumsal talepler yukarıda tartışıldığı şekilde eyaletlerin yeniden örgütlenmesini ve düzenlenmesini içermektedir. Buna göre eyaletlere daha fazla idari, siyasi ve mali yetki için anayasal güvenceler verilmesi istenmiştir. Başlangıçta bu talepler kanunlarla (Hindistan Anayasasının altıncı bölümü) karşılanır gibi görünse de uygulamada bu kanunlar bölgesel siyasi elitleri Hint ulus-devletine asimile etmede araç olarak kullanılmıştır. Bunun yanında bazı bölgeler için özel yasalar çıkarılmıştır. Örneğin Jammu ve Keşmir için 370, Nagaland için 371A, Hindistan'ın merkezindeki kabile bölgeleri için beşinci bölüm ve Kuzeydoğu Hindistan'ın belirli yüksek kırsal bölgeleri için altıncı bölüm uygulanmaktadır. Dolayısıyla her birime eşit şekilde uygulanabilecek tek bir anayasal düzenleme yoktur. Birçok zaman da, örgütlü bölgesel siyasi partiler ve gruplar tarafından oluşturulan ağır baskılar altında yeni yasalar getirilmiştir. Gerçekte, eyaletlerin yeniden düzenlenmesi, daha fazla özerklik ve ayrılıkçı istekler gibi tüm kurumsal talepler merkezi hükümet tarafından baskıyla karşılanmıştır. Ama eyaletlerin dilsel olarak yeniden örgütlenerek bölünmesi kaçınılmaz olmuştur. Bombay'ın Maharashtra ve Gujarat'a, Pencap'ın Pencap ve Haryana'ya ayrılması, benzer şekilde, Nagaland'ın ayrı bir eyalet olarak oluşturulması ile Manipur, Tripura, Arunaçhal Pradesh ve Mizoram'a da eyaletlik verilmesi önemli örneklerdir (Kama, 1999: 92).

Eyaletlerin yeniden organize edilmesinin yanı sıra ekonomik talepler de bazı bölgelerin en öncelikli isteklerindendi. Ekonomik talepler genel olarak eşitsiz kalkınma veya bölgeler arası eşitsizlikler, çevre bölgelerin az gelişmiş olması gibi sorunlar içermektedir. Ülkenin kuzeydoğusu bu konuda iyi bir örnektir. Bu durum merkezi yönetim tarafından tespit edilmiş olsa da uygun bir kalkınma stratejisi benimsenememiştir. Kalkınma politikasının temel amacı, yerli halkın sosyo-ekonomik özelliğini dikkate alınarak, bölgenin doğal kaynaklarını kullanmaktır. Ancak böyle bir strateji, yerlilerin sosyo-ekonomik yaşamının istikrarsızlaşmasına yol açmıştır. Ayrıca, kalkınma programları, ulusal ve küresel pazarlarla bağlantılara, yerli tasarım ve becerilerin ticarileştirilmesini gerektirmiştir. Kuzeydoğu bölgesi için öngörülen planlama stratejisi, bölgenin sosyo-ekonomik gerçekliği ile bağlantısız olduğu için kalkınma planlarının oldukça az bir etkisi olmuştur. Bu da çeşitli bölgeler arasında artan eşitsizliklere yol açmaktadır. Sosyo-ekonomik kalkınmadaki bu dengesizlikler kaçınılmaz olarak siyasi parçalanmaya neden olmaktadır. Bölgesel taleplerin kültürel boyutu da en az diğerleri kadar önemlidir. Özellikle dilsel ve kültürel kimlik konularına odaklanan kültürel talepler dilin ve onunla ilişkili özelliklerin, gelenekler, sanat şekilleri, davranış kalıpları ve sosyo-kültürel deneyimler bölgesel farkındalığı teşvik etmek için talep edilmektedir (Kama, 1999: 93).

Kurumsal, ekonomik ve kültürden oluşan üç ana sorun bugün Hindistan'daki bölgesel taleplerin bir parçasıdır. Ancak talepler, tüm bu bölgelerde tek tip değildir. Sosyal yapıya, tarihsel koşullara bağlı olarak değişir. Bunlar bazı durumlarda anayasaya uygun bir şekilde demokratik yöntemlerle uygulanırken bazılarında ise doğrudan ayrılıkçı bir şekle dönüşebilmektedir. Ayrıca bölgesel kimliklerin belirli alanlarda toplumsal dönüşüme yol açtığı durumlarda kabileden olanlar ve olmayanlar ya da içeridekiler-dışarıdakiler arasında çatışma olasılığı da mevcuttur. Bölgesel-kültürel kimlikler, dillerini, geleneklerini ve yaşam biçimlerini koruma ve geliştirme haklarında ısrar ettikleri sürece, sistem stres ve gerginliklerle karşı karşıya kalmakta, bir sonraki aşamada ise çatışmaları şiddetlendirmektedir (Kama, 1999: 93).

Bugün Hindistan'da, Hintçe konuşan Hindu topluluğunun baskın bir ulusal grup olduğu yönünde bir görüntü vardır. Kuzey ve orta Hindistan'ın Hintçe konuşan eyaletlerinden oluşan bu baskın ulusal grup, en büyük devlet bloğu olarak kabul edilmektedir. Bu da Smith'in (2017: 173) egemen etni modelinde olduğu gibi yeni kurulmakta olan devleti oluşturan kuzeydeki Hintçe konuşan çekirdek etnik gruba ait dil ve kültürün Hindistan'ın temel gövdesini oluşturmasıdır. Bu yöntem daha önce bahsedildiği gibi yeni bir icattan çok, etnik çekirdeği yeniden kurarak bu kültürü toplumun diğer azınlık gruplarıyla bütünleştirmektedir. Gerçekten de 1940'lara gelindiğinde modern Hint liderleri Hintçe dilinin destekçileri olan ve Hintçe konuşan bölgelerinden seçilmişlerdir. Birleşik eyaletler (bugünkü Uttar Pradesh ve Uttarakhand), Bihar ve Central Province (Bugünkü Madhya Pradesh, Chhattisgarh ve Maharashtra) Hindistan'ın en büyük eyaletleriydi. Merkezi yasama organındaki bu eyaletlerin temsilcileri o kadar baskındı ki herhangi bir politikayı kolayca kabul edebilir ya da ret edebilirlerdi. Hintçe 'ye ulusal dil olarak en fazla destek bu gruplardan gelmiştir (Nag,1993: 1528).

Sonuç olarak yaklaşık 1.350 milyonluk nüfusuyla Hindistan çok dilli bir toplumdur. Baskın dil olan Hintçe toplumun ana dili olacak mı? Bu soruya şimdilik cevap vermek yanıltıcı olabilir. Belki tek tip dil (Hintçe) İsviçre örneğinde olduğu gibi ulus-devlet için gerekmeyebilir. Ancak diğer ulus inşa edici unsurlar da dil gibi çok parçalılık ihtiva ettiği (bölgeselcilik, din, kast vb.) için ve diğer farklılıklar arasında Simmel'in bahsettiği gibi ortak bir kesişimin olmayışı soruna yol açmaktadır. Nitekim eyaletlerin çoğunluğunun dil temelli olduğu göz önüne alındığında Hindistan'ın yekpare bir dil birliğine sahip olmadığı ortaya çıkmakta, bu durum ise ortak bir Hint kimliğine darbe vurmaktadır.

2.1.4. Milli tarih

Hindistan ulus-devlet inşasında ya da Hint kimliğinde ulusal tarih kavramının etkisi ne kadar önemlidir? Chatterjee'ye göre (2002: 186) Hindu olma kavramının karşılığı herhangi bir inanç ya da adet değildir. Çünkü Hindular arasında bulunan birçok farklılık tek tip Hindu olmayla uyuşmamaktadır. Yapılan birçok tanımlamaya göre Budizm, Caynizm ve Brahmanizm karşıtı dinler de Hindu tanımlamasının içine sokulmaktadır. Hatta kast sistemi mensubu olmayanlar da bu kavrama dâhil edilmektedir. Sadece Müslüman ve Hristiyanlar Hindu ırkına dahil edilmemektedir. Bu yüzden Hindu ırkına dahil edilmenin en önemli ölçütü Chatterjee'ye göre tarihsel kökendir. Budizm ve Caynizm de Hinduizm gibi Hindistan'da doğmuştur. Ancak Müslümanlık ve Hristiyanlık ülke dışında doğup Hindistan'a sonradan gelmiştir. Bu bağlamda Hindistan coğrafi sınırları sabit olan, Hindu etnik kimliğine başlangıçtan günümüze tarihsel olarak ev sahipliği yapan yerin adıdır.

İlk olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında Hindistan milli tarihi olmaması sebebiyle tartışmalar yaşanmaya başlamıştır. Özellikle Bengal tarihi üzerine konsantre olan bu tartışmaların odak noktası Bengalliler tarafından yazılmış, gerçek Bengal tarihini anlatan İngilizce kitap olmayışıdır. Zira İngilizler tarafından yazılan Bengal tarihi kitapları yabancı ve sözde "yalancı Müslüman tarihçilerden etkilenecek yazılmıştır (Chatterjee, 2002: 133). Bu sebeple de yazılanlar Bengal tarihini yansıtmamaktadır. Yine Chatterjee'ye göre (2002: 159) başlangıçta Hindistan'ın görkemli bir tarihi vardı ve zenginlik, refah, din ve eğitim açısından Hindistan gelişmiş bir medeniyetti. Bu toplum bazen Bengal, bazen Hindu bezen Aryan bazen de Hindistan ulusu olarak anılmaktaydı. Hindistan medeniyetinin çöküşü geçmesinin başlıca sebebi de Müslüman iktidarların Hint ulusuna diz çöktürmesiydi ve Hindu toplumunun yozlaşmış olmasının sebebi de Müslüman yönetimlerdi.

Bharat Barşer İtihas isimli kitap, Hindistan'ın Hindular, Müslümanlar ve Hristiyanlar (İngiliz Sömürge dönemi) tarafından yönetildiğinden bahsetmektedir. Bu sebeple de Hindistan tarihi bu üç idarenin yönetim dönemlerine ayrılmaktadır (Chatterjee, 2002: 161).

Bu tarihler de kabaca başlangıçtan (antik dönemlerden) 12. yüzyıla, 13. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar ve 18. yüzyıl sonlarından günümüze kadar devam eden dönemlere ayrılmaktadır (Kayalı, 2018: 17). Başka bir tabirle Hindistan tarihi, başlangıçtan Müslüman hâkimiyetine kadar olan Hindu dönemi, Müslüman hâkimiyeti dönemi ve İngiliz sömürge dönemi şeklinde adlandırılmaktadır. Fakat bu Hint kimliği içinde Hint milliyetçilerine göre Hindistan ile günümüz arasındaki Müslüman ve Hristiyan idareler döneminin yeri yoktur. Onlara göre bu dönem karanlık ortaçağdır. Nasıl ki bir İngiliz eski Yunan tarihini kendilerine kalan kültürel miras olduğunu savunuyorsa Veda medeniyeti de Bengalliler için klasik çağdı (Chatterjee, 2002: 166). Bu sebeple aşağıda girişi yapılan Antik Hint tarihi Hindistan için çok şey ifade etmektedir.

Öte yandan Hint siyasi tarihinde birkaç evre hariç istikrarlı bir dönem yaşanmamıştır. MÖ III. yüzyılda hüküm süren Maurya İmparatorluğu, M.S. I. yüzyılda Kuşan ve MS III. ve IV. yüzyıllardaki Gupta Hanedanlıkları Hint tarihine iz bırakan önemli siyasal yönetimler olmuştur (Kayalı, 2018: 251). Özellikle Hindistan'ın kuzeyine tarih boyunca yapılan istilalar istikrarlı bir siyasal düzen kurulmasını engellemiştir. Bu istilacılar arasında Hint tarihi açısından en önemlisi Aryanlardır. Diğer istilacılar gibi Hindistan'a kuzeyden gelen Aryanlar ortak bir Hint kültürünün oluşmasında temel oluşturmuştur. Ancak bu medeniyete tarihsel süreç içinde yeni ideolojilerle beslenmiş kültürler, değerler ve birikimler eklenerek alt kıtaya özgü bir Hint modeli başka bir tabirle Hint kimliği ortaya çıkmıştır (Kayalı, 2018: 251).

2.1.4.1. Antik Hint tarihi dönemi

Hindistan tarihi Hint medeniyetinin dolayısıyla da Hint kimliğinin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Zira Hindistan tarihi Kulke ve Rothermund'un (2001: 7) tabiriyle büyük bir medeniyetin kültürel devamlılığının adıdır. Nitekim Sosyal bilimciler, Hint kimliklerinin dönüşümünü ve sosyal grupların kökenlerini anlamak için giderek daha çok kökleri eskilere giden Hint tarihine yönelmektedir (Bates, 2006: 2). Özellikle Hindu milliyetçileri antik dönem Hint tarihi üzerinden Hint medeniyetinin güçlü ve muhteşem dönemlerine vurgu yapmakta, Hint kimliğini yeniden canlandırmaya çalışmaktadırlar.

Antik çağlarda Hindistan daha çok Bharata Khanda olarak anılıyordu (Kiran, 2011: 4) ve dünyanın her yerinden insanlar Bharata'ya gelmiştir. Afrika'dan Eolitik Negroidle, muhtemelen Batı Asya'dan Proto-Australoidler ve Austric halkları, Uzak Doğu'dan Moğollar, Dravid dilini ve kültürünü Hindistan'a getirdiği düşünülen Asya halkları ve Aryanlar bunların en önemlilerindendir. Ayrıca Asur Babilleri, eski Persler, Yunanlılar, İskitler, Partlar ve diğer İranlılar, Türkler, Müslüman Persler, Ermeniler ve modern Batı Avrupa halkları da dâhil olmak üzere birçok insan Hindistan'a (Bharat) gelmiştir. Kiran'a göre (2011: 4) Bharata, birkaç bin yıl önce tüm bu farklı ırkların bir ülkede yaşadığı renkli bir mozaikti ve Hindistan ile ilişkilendirilen çok kültürlü bir toplumu birlikte inşa etmişlerdir. Bu açıdan Bharata Khanda çok büyüktü ve birçok etnik grup bu kıtanın farklı bölgelerine yerleşmiştir.

Güney Asya'da medeniyete dair ilk izler ise İÖ 7000'de görülmeye başlamıştır. İÖ 3000 yıllarından itibaren de İndus ve Ghaggar vadisinde alüvyonlu topraklarda tarım gelişmeye başlamıştır. Böylece Mohenco-Daro ve Harappa gibi şehirler kurulmuş oldu. Aynı zaman da bu şehirler birer ticaret merkezi de olmuştur. Özellikle Harappa, dağlardan elde edilen değerli madenleri deniz ticaretiyle diğer İndus şehirlerine göndermiştir (Kulke ve Rothermund, 2001: 7). Ghaggar vadisinde de yaşam kurulmuş ancak arkeolojik kazılar İÖ 1700'lerde bu bölgenin kurulduğunu göstermektedir. Güney Hindistan'da da bugüne kadar farklı dilleri ve kültürlerini koruyan Dravidyanlar yerleşmiştir (Kiran, 2011: 14).

Harita 5. Mohenco-Daro ve Harappa uygarlıkları haritası

Kaynak: Menon (2021)

İndus medeniyeti Afganistan'a kadar uzanan sınırlarıyla geniş bir alana yayılmıştır. Bu sebeple merkez ile daha uzaktaki şehirler arasındaki ekonomik ilişkiler sona erdiğinde de tarihten silinip gitmişlerdir. İndus medeniyeti sona ererken göçebe Aryanlar (soylular) MÖ 2000-1500 yılları arasına denk gelen tarihlerde İran üzerinden gelerek Hindistan'ın kuzeyini istila etmişlerdir. Yerli Dravid halkına göre açık tenli olan Aryanlar sonraki yıllarda aslında gerçek Hintli olan Dravidleri iyice güneye sürerek onların yerine yerleşmişlerdir (Kayalı, 2018: 35). Kulke ve Rothermund'a göre ateşe tapan Aryanların bölgeye göçünün altında muhtemelen Ganj nehrinin güneyde zayıflayan kolları üzerinden karşıya geçip kuru ormanlara ulaşmak istemesi yatmaktadır. İnaniş'a göre Aryanların ateş tanrısı Agni bu toprakları onlar için sömürgeleştirmişti. Aryanlar ülkenin dört bir yanına dağılırken aynı zamanda Brahmanlarla da karşılaşmışlardır. Böylece ilk Hint imparatorluğu denilebilecek oluşumlar ortaya çıkarken dini olarak da Budizm ve Caynacılık gibi dinler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Budizm Doğu Ganj havzasının verimli topraklarında Brahman gruplarına göre daha iyi entegre olarak gereksinimlerini sağlayarak yaşamını sürdürmüştür (Kulke ve Rothermund, 2001: 15-17).

Daha sonra Aryanları mağlup ederek Ganjın güneyindeki Magadha'yı merkezi yapan yeni bir imparatorluk kendi gücünü oluştursa da, onlar da Aryanlar gibi kuzeyden gelen bir başka istilacı güç tarafından yıkılmıştır. Bölgeye gelen yeni istilacılar daha önceki medeniyetlerin nimetlerinden faydalanırken güney bölgelerinin de gelişmesine katkı sağlamışlardır. Kuzeyin aksine güneyde farklı düşüncelerin birleştirilmesi yerine Aryan krallarının gelenekleri tekrar canlandırılmaya çalışılmıştır. Şatavahanalar olarak bilinen bu kabile Vedik geleneklerinin hâkim olduğu ideolojik düşüncelerine Brahmanların teşvikiyle sahip olmuştur (Kulke ve Rothermund, 2001: 18).

Böylece Kuzey Hindistan'a peş peşe gelen çeşitli işgalciler yarımada'yı onların toprakları haline getirerek Hindistan'ın kültürel dokusuna eklenmişlerdir. Birkaç bin yıl boyunca farklı dünya görüşlerinin bir araya gelmesi, kültürlerin karşılıklı etkileri nedeniyle de bu gruplar birleşmiş gibi görünmüşlerdir (Kiran, 2011: 14). Bu topluluklar farklı dünya görüşlerine sahip olsalar da bir konuda hemfikirdiler. Delhi'nin başkent yapılması. Hint

tarihinde birçok medeniyet ve hanedan stratejik konumu nedeniyle hep aynı yeri; Delhi'yi başkent yapmıştır. Bunun en önemli sebebi Ganj ile onu besleyen Yamuna nehri girişinin kontrol etmesidir. Dolayısıyla bu girişe hâkim olanlar bölgenin geri kalanına da hakim olmuştur (Kulke ve Rothermund, 2001: 25).

Ancak Hint antik çağında İnduslarla birlikte en çok Aryanlar derin izler bırakacaktır. Hem Hindistan'ın temellerinin atılması hem de Hinduizmin oluşturulması bu dönemlere denk gelmektedir. İndus medeniyeti ile ilgili yapılan çalışmalara göre MÖ 3000'lerin ortalarından itibaren İndus vadisinde yerleşimler görülmeye başlanmış ve İÖ 1900'ler civarında da tarihten silinip gitmiştir (Kayalı, 2018: 35). Bazı kaynaklara göre İndusların yıkılışını hızlandıran sebep ise İÖ 2000'lerin başında yaşanan çevresel etkenlerdir. İnduslardan birkaç yüz yıl sonra kendilerine “arya” diyen ve yarı göçebe bir topluluk olan Aryanlar Afganistan'ın yüksek ve dağlık bölgelerinden Kuzey İndus bölgesine göç etmişlerdir. 19. yüzyıl bilim insanları Aryanların anavatanının Doğu Avrupa ve Orta Asya olduğu fikrini benimsemişlerdir. 20. yüzyıl bilim insanları ise Aryanların Batı, Orta ve Güney Asya ile kültürel olarak ilintili olduğunu ortaya koymuştur. Zira Orta Asya'da yapılan arkeolojik çalışmalar Avrasya'nın geçmişte Hint-Avrupa dili konuşan insanların yurdu olduğunu dair bilgiler ortaya koymuştur. İÖ 4000'den at gibi binek hayvanlarını evcilleştirmeleri, metal aletler ve silah kullanmaları atlar tarafından çekilen parmaklık tekerli at arabası kullanmaları genel özellikleri olmuştur. İÖ 3000'den sonra da Kurgan⁶² adını verdikleri bu karakteristik özellikleri Ural dağlarının batı tarafından Orta Asya steplerine yayılmaya başlamıştır. Bu göçebe halk Hint-İran toplumunun geçmişi olarak görülen bu özellikleriyle birlikte günümüz Kazakistan bölgesine yerleşmişlerdir. İÖ 3000 sonlarında ise Hint-Aryanların, İranlı akrabalarından ayrılmış olduğu düşünülmektedir. Hem İranlı hem de Hint-Aryanlı insanların İran ve Kuzeybatı Hindistan'a yerleşimleri her iki halkın Avesta ve Veda ilahilerindeki ayrıntılarla belgelenmektedir Ancak bununla ilgili tartışmalar hala devam etmektedir. Bunun yanında Vedik Aryanlarla ilgili tarihsel ilk kanıtlar Mezopotamya ve Anadolu coğrafyasındaki kazılarda bulunan bazı tabletlerde ortaya çıkmıştır. Özellikle Boğazköy'de çıkartılan ve Sanksritçe kelimelerin yer aldığı tabletler Hindistan'daki Vedik-Aryanlarla en azından kültürel bir bağlantıyı ortaya koymaktadır (Kulke ve Rothermund, 2001:49-57).

Vedik-Aryanlar Rigveda'nın nihai şeklini aldığı dönemde (İÖ 1000 yılından itibaren) Kuzeybatı dağlarından batı Ganj-Yamuna Doab vadisindeki yeni yerleşim yerlerine göç etmeye başlamışlardır. Bu döneme kadar yarı göçebe bir hayat süren Vedik-Aryanlar bu nehir kıyılarında ve vadilerinde yerleşik hayata geçmeye başlamışlardır. Bu dönemden itibaren nehir yerleşimleri Vedik yerleşimciler için can damarı olmuştur. Bu sebeple de nehirlerle önem atfederek onu kendilerine veren tanrılarına şükretmişlerdir. Zira Rigveda'nın onuncu bölümünde Ganj'dan bahsedilirken daha önceki bölümlerde Pencap ve Sarasvati nehirlerinden bahsedilmektedir. Özellikle Sarasvati nehri, kenarında Harappa Kalibangan şehrinin varlığı sebebiyle bu kutsiyetten payını almıştır (Kulke ve Rothermund, 2001: 64). Vedik-Aryanların yerleşik bir tarımsal faaliyette bulunması geç Vedik dönem olarak ele alınmaktadır. Yerleşik olmanın etkisiyle tarım, ziraat gelişirken küçük topraklara sahip prenslikler ortaya çıkmaya başlamıştır. İÖ son bin yılda erken Vedik dönemden geç Vedik döneme geçişin olduğu yönünde kanıtlar oldukça fazladır. Bu sebeple Kulke ve Rothermund (2001: 66) geç Vedik çağını her yönüyle Hindistan kültürünün oluşma safhası olarak görmektedir.

İndus vadisine gelen Aryanlar Çiftçiler, Soylular ve Rahipler olmak üzere üç ayrı sosyal sınıfa bölünmüşlerdir. Rahipler Veda kültürünün önemli ritüellerinden olan hayvan kurban

⁶² Bu isim daha sonra evrimleşerek özel bir mezar adı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

etme gibi dini gerekliliklerin sorumluluğunu yüklenirken aynı zamanda genel Hinduizm inançlarını yönetmekteydiler. Bu inanç sistemi daha sonra yazılı hale getirilerek Vedalar halini almıştır. Birkaç kitaptan oluşan Vedalar dini kitap olmanın yanı sıra döneminin tarihine de ışık tutmaktadır. Günümüz Hindistan dininin kaynağı MÖ 1300’lerde yazılmış olan Rigvedaya dayanmaktadır. MÖ 500’lerde Vedalara son şeklini veren Upanişadlar yazılmıştır. Bununla birlikte içinde kast sisteminin de olduğu Hinduizmin temel prensipleri belirlenmeye başlamıştır. Hindistan bu dönemde 16 şehir devletinden meydana gelirken aralarında en güçlüsü Maurya İmparatorluğu olmuştur. MÖ 262’de Maurya İmparatoru Aşoka tüm Hindistan yarımadasını ele geçirirken Budizme geçerek bu dinin Hindistan’da yayılmasını sağlamıştır.

MÖ geç 7. yüzyıl ile MÖ geç 6. yüzyıl başları arasındaki dönemlerde Ganj bölgesinde Mahacanapadalar⁶³ adı verilen ilk bölgesel krallıklar kurulmuştur. MÖ 321’de Maurya İmparatorluğu kurulana kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir (Kayalı, 2018: 47). Ayrıca Veda sonrası dönemde MÖ 800 ile 500 arasında Mahacanapadaların hakim olduğu zamanda Brahmanalar oluşturulmuştur (Kayalı, 2018: 49). Veda metinlerindeki konulara yer veren Brahmanalar kurban törenleriyle ilgili ritüellere değinmektedir. Dolayısıyla Vedalarla ilişkilendirilerek yeni Brahmanalar oluşturulmaya başlamıştır.

Ayrıca bu dönemlerde Hindistan için önemli bir yeri olan Gautama Buddha ortaya çıkmıştır. Günümüz Nepal sınırları içinde doğan Buddha daha sonra burayı terk ederek Hindistan topraklarında vaazlar vererek öğretisini yaymıştır. Buda; öğretilerini doğru konuşma, doğru anlama, doğru düşünce, doğru geçim, doğru çaba, doğru hatırlama, doğru davranış, doğru yoğunlaşma gibi ahlaki değerler üzerinden açıklamıştır (Kulke ve Rothermund, 2001: 87). Ortaya çıkan bu yeni medeniyet Hint toplumunda siyasi ve kültürel değişimlere yol açmıştır. Bunlardan biri hayvan kurban etme törenlerini iptal etmeleriydi. Diğerleri de samsara inancına getirdiği farklı bakıştı. Buddha’ya göre samsara içinde sürekli doğup ölmek ve acılardan kurtulamamak sıradan insanların kaderidir. Bunu aşma istek ve arzusu insanları kurtuluşa götüren araçtır (Kayalı, 2018: 57). Buddha’nın ölüm tarihi tam olarak bilinmese de İÖ 483 yılı genel kabul görmektedir. Budizm dönemi yaklaşık olarak Magadha İmparatorluğu zamanına denk gelmektedir. MÖ 6. yüzyılda Hindistan’ın kuzeydoğusunda varlık gösteren Magadha kralları monarşik devlet düzeni kuran ilk yöneticilerdi (Kayalı, 2018: 67).

Yine bu dönemde önemli bir tarihsel kimlik olarak Caynacılığın kurucusu Mahavira da ortaya çıkmıştır. Çile dini olarak adlandırılan caynacılık ticaretle uğraşan zengin toplulukların yaşamını sürdürdüğü Batı Hindistan’da kendine has bir Hindistan geleneği oluşturmuştur. Bunun yanında Budizm farklı birçok ülkede de yayılmaya başlamış ilginç bir şekilde ortaya çıktığı Hindistan’da ise gerilemiştir. İÖ 5. yüzyılda bu iki din Veda düşüncesi ve Upanişadların⁶⁴ mistisizminden yeni bir yöne evrilmiştir.

Özetlemek gerekirse Hindistan’da antik dönem medeniyeti üç farklı safhadan geçerek oluşmuştur. İlk aşama Ganj bölgesindeki Vedik dönemdeki küçük kabilelerin prensliklere evrildiği süreç, ikinci aşama İÖ 6. ve 5. yüzyıllarda oluşan Canapadaların birbirleriyle rekabet içinde oldukları dönem, üçüncü dönem ise mevcut Mahacanapadalardan birisinin diğerleri üzerinde egemenlik kurduğu süreçtir (Kulke ve Rothermund, 2001: 91). Bu dönemlerin sonunda İÖ 327 ‘de Makedon kralı İskender Afganistan’ın doğusunu aşarak bir

⁶³ Sanskrit bir kelime olan Mahacanapada; büyük ülke (maha: büyük, canapada: ülke-devlet) manasına gelmektedir. Bkz: Kayalı, 2018. A.g.e. s: 47

⁶⁴ Upanişad, kabaca gizli bilgileri öğrenmek isteyen öğrencinin hocasının yanında oturarak ilim öğrenmesi manasına gelmektedir. MÖ 600’lerde oluşturulduğu düşünülen Upanişadlar Vedalar sonrası Hint düşünsel hayatına ışık tutmaktadır. Detaylı bilgi için bkz: Kayalı, 2018. A.g.e. s: 52-54

sonraki yıl İndus nehri üzerinden Hindistan topraklarına gelmiştir (Kayalı, 2018: 83). Ancak bu dönemde başlayan muson iklimi İskender'in yapılan savaşlarda zayıt vermesine yol açmıştır. İskender bir müddet Hindistan'da kaldıktan sonra geri dönmüştür. İskender'in Hindistan seferi Hindistan tarihinde küçük bir detay olarak kalmaktan öteye gidememiştir.

İÖ 320'de Çandragupta Magadha tahtını ele geçirirken Maurya imparatorluğu büyümeye başlamıştır. Maurya İmparatorluğu kendi döneminde yaklaşık 2000 yıl sonra gelecek Hint-Türk imparatorluğunun sınırlarına ulaşarak erişilmez bir güce sahip olmuştur (Kulke ve Rothermund, 2001: 96-97). Çandragupta'nın başdanışmanı ve Başbakanı olan Kautilya diğer adıyla Chanakya (Çanakya) bu dönemde "Artaşastra" isimli siyasi eserde merkezi yönetim uygulamalarından bahsetmektedir. Ayrıca eserde yabancı istilacıların ülkelerini sömürmesinden duyulan rahatsızlık da belirtilmektedir. Bunun yanında genel yaşama ve ekonomiye dair önemli bilgiler de bu eserde yer almıştır. Sankritçe yazılan eser birçok yönden aşırı realist vurgulara sahip olup dönemine göre oldukça ileri düzeydedir.

Kautilya'nın ana felsefesi kralın dolayısıyla da ülkesinin refahıydı. Kitaptaki "mandala teorisine" göre eğer komşunuz sizin doğal düşmanınızsa, komşunuzun komşusu sizin doğal müttefikinizdir. Teori bir devletin yakın komşu devletin bir düşman ve yakın komşunun yanındaki bir devletin de dostu ve müttefiki olması gerektiği coğrafi varsayımına dayanmaktadır. Böylece, dostça bir devletin ardından düşmanca bir devlet (düşman devletin dostu) ve bunun yanında dostça bir devlet (dostça bir devletin dostu) gelmektedir (Mohapatra, 2019). Chanakya'ya göre kendisinin komşusu olan ve aynı zamanda düşmanlarının komşusu olan devletler tarafsızdır ve daima saygı ile muamele edilmelidir. Yine teoriye göre Kral kendi merkezi konumunu genişletirken çevresindeki diğer kralların gücünü azaltmaya çalışmaktadır. Yine Chanakya'ya göre merkezden iki derece uzakta olan devletlerle ittifak kurmak Realist teorinin önemli bir kavramı olan güç dengesi ile benzerlik taşımaktadır. Bu yönden eser politik stratejileri ve diplomatik taktikleriyle uluslararası ilişkiler ve ekonomi konusundaki parlaklığını ve anlayışını o günlerden günümüze yansıtmaktadır.

Mandala teorisine göre klasik realizmde olduğu gibi ahlaki kuralların uluslararası ilişkilerde eylemleri değiştirme konusunda nerdeyse hiçbir etkisi yoktur. Her ulus kendi gücü ve çıkarları en üst düzeye çıkarmak için hareket etmektedir. Başlangıçta bir müttefike sahip olmak faydalı gibi görünse de ittifak ancak her iki tarafın da kendi çıkarlarına hizmet ettiği sürece devam etmelidir. Aslında her dostluğun arkasında kişisel çıkarları olmayan bir ilişki yoktur. Bu acı bir gerçektir çünkü uluslar her zaman siyasi, ekonomik ve askeri çıkarlarına göre hareket ederler. Barış zamanlarında bile savaşlar, düşmanlığa dönüşen müttefikler ve hatta müttefiklere dönüşen düşmanlar vardır. Yine uluslararası ilişkilerde güçlü olanların daha zayıf olanlara hâkim olacağı çatışmalar her zaman olacaktır. Chanakya, komşularla etkileşime geçebilmek için; birlikte yaşama, tarafsızlık, ittifak, çifte politika, yürüyüş ve savaşı içeren altı farklı politika tavsiye etmektedir⁶⁵. Kralın bu altı

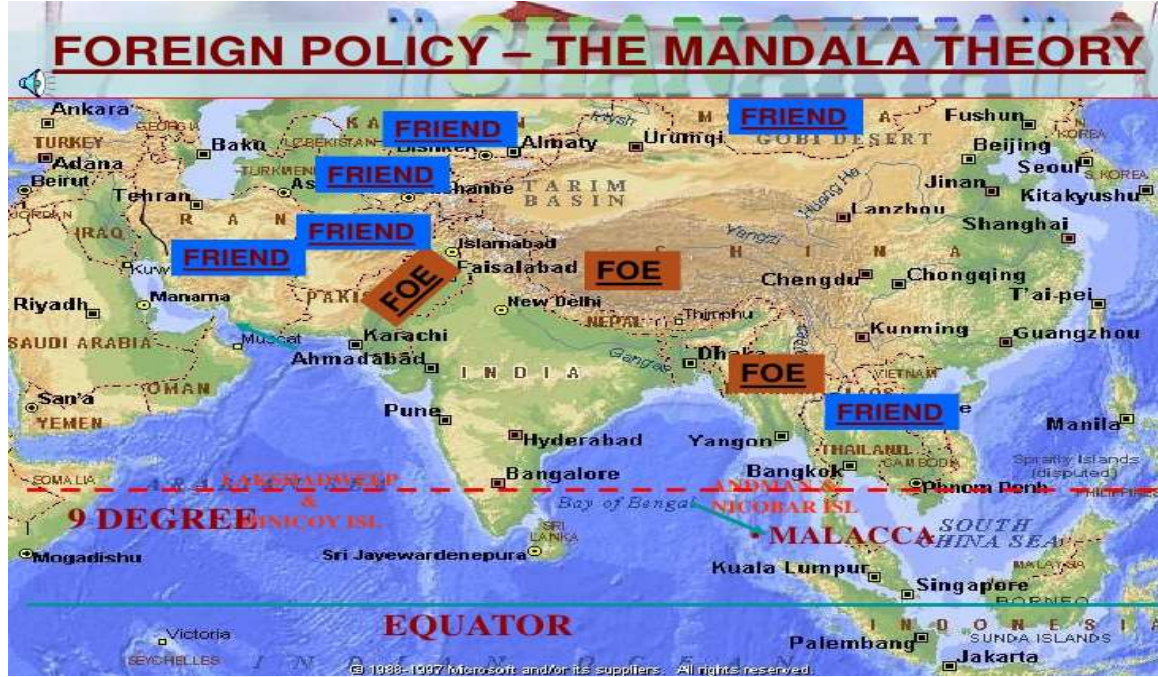
---

⁶⁵ Teoriye göre, devletler Sandhi, Vighraha, Asana, Yana, Samsraya, Dvaidhibhava olmak üzere altı farklı yöntem kullanarak dış politikalarını oluşturmaktadır. Sandhi'ye göre barış antlaşmaları, refah ve gelişmeyi teşvik etmek için özel şartlarla yapılmalıdır. Ayrıca ittifaklar güçlendirilmelidir. Kişi düşmanı ile bir antlaşmaya girebilir ve güçlendiğinde bunu bozabilir. Devletin çıkarları her zaman yüce tutulmalıdır. Vighraha yönteminde düşmanlık politikasının daha güçlü bir devlet tarafından yapılması önerilir. Düşmanlıklar açık, gizli, bildirilmemiş veya gizli saldırılar olarak yürütülebilir. Asana'da her iki devlet eşit olduğunda, nötr kalma politikası şiddetle tavsiye edilir. Yana; Savaşlar hakkında önemli bir karara varılmadan önce çok dikkatli olunması gerektiğini, savaş hazırlığı ve ağır harcamalara dikkat edilmesi gerektiği bir yöntemdir. Samsraya'da daha güçlü bir kralın / otoritenin korunmasını isteme politikasıdır. Genelde ittifaklar kurarak veya bir antlaşma imzalayarak uygulanabilir. Son olarak Dvaidhibhava'da ise bir kral ya da bir otorite ile bir başkasıyla düşmanlık yürütmek için barış arama politikasıdır. Detaylı bilgi için bkz: Mohapatra, S. (2019).

politikasını sürdürebilmesi için ise hediye ve rüşvet, muhalefet, aldatma, açık saldırı veya savaş gibi beş farklı taktiği uygulaması gerekmektedir (Mohapatra, 2019).

Harita 6. Mandala Teorisi

Kaynak: Kalia (2012)

Maurya İmparatorluğu İÖ 268’de Aşoka’nın tahta geçmesiyle daha da genişlemiştir. 30 yıldan fazla tahtta kalan Aşoka dönemi Hindistan tarihinin ilk belgeli tarihine de ışık tutmaktadır. Aşoka tek parçadan oluşan büyük yazıtlarla kendinden sonrakilere döneminin tarihi hakkında somut bir miras bırakmıştır. Aynı zamanda Hint tarihinin en büyük krallarından biri olan Aşoka sahip olduğu olumlu özellikler sebebiyle Hint toplumunda efsanevi bir şekilde anılmaktadır (Kayalı, 2018: 98). Budizm öğretileri benimseyen Aşoka’ya hitap edilirken “Tanrıların sevgilisi ve Hoş Görünüşlü” manalarına gelen Piyadasi ismi kullanılmıştır (Kayalı, 2018: 100). Onun döneminde Batı ülkelerine büyükelçiler gönderilirken, ondan sonra devlet zayıflamış ve İÖ 185’de son yöneticisi Brihadrata’nın General Puşamitra tarafından öldürülmesiyle etkisini kaybetmiştir (Kulke ve Rothermund, 2001: 110). Puşamitra döneminde kuzeyden Yunan istilacılar Hint topraklarına girmiştir. Böylece kısa bir dönem Hint-Yunan egemenliği özellikle İÖ 180’den sonraki yıllarda Hindistan’ın kuzeyinde etkisini göstermiştir. Yunan krallığının İÖ 141-128 yılları arasında Sakalara yenilmesiyle birlikte Hint-Yunan egemenliği sona ermeye başlamıştır. Yunan medeniyeti Hindistan üzerinde çok fazla bir etki bırakmasa da Buda imgesinde kendisine karşılık bulan Roma, Yunan ve Hint medeniyetinin özelliklerinin şekillendirdiği bir ikon olarak Hint coğrafyasında yayılan Gandhara sanatında etkisini devam ettirmiştir (Kulke ve Rothermund, 2001: 115-116). Yunanlıları saf dışı bırakan Sakalar da MS 20 yılında hâkimiyetlerini kaybetmişlerdir.

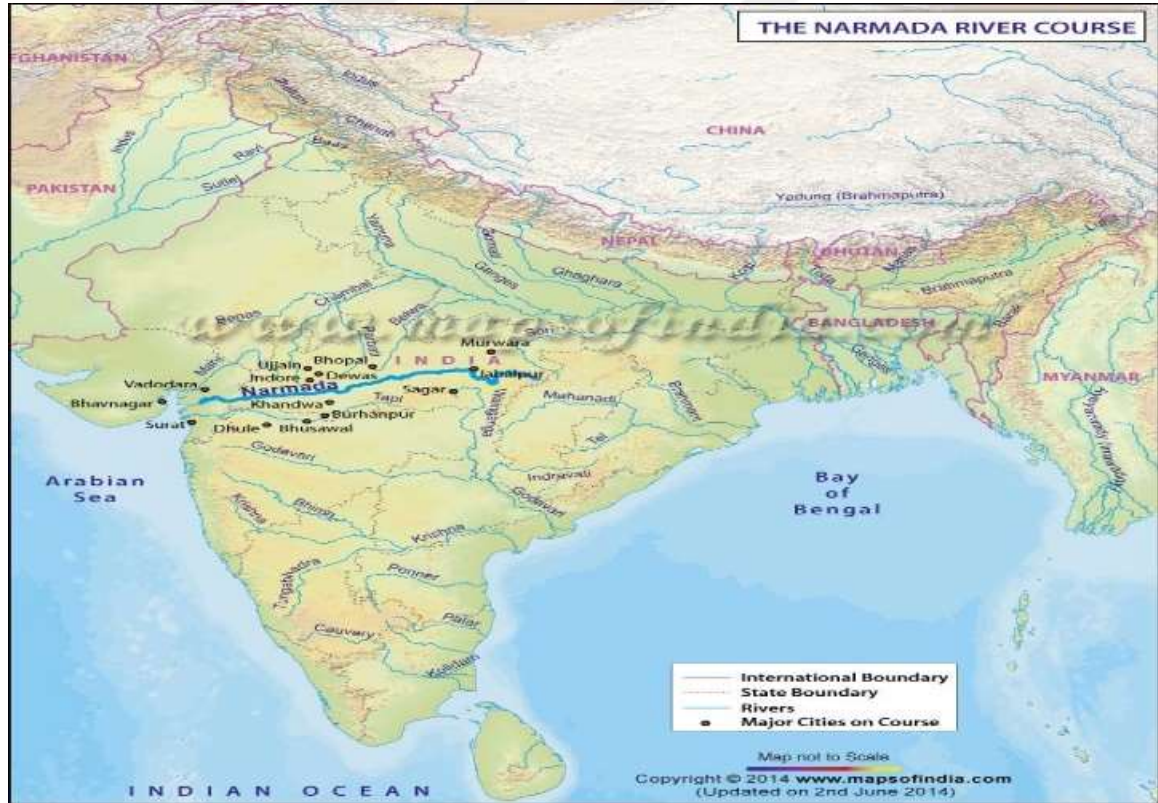
Maurya İmparatorluğunun yıkılması ile Gupta imparatorluğunun ortaya çıktığı dönem arasında yaklaşık 500 yıl süren dönem Hindistan tarihinde karanlık dönem olarak adlandırılmaktadır. Kuzeyde yabancı hanedanlar arasında mücadelelerle geçen bu dönemde her şeye rağmen Hindistan’da ekonomik ve sosyal değişimler de meydana gelmiştir (Kulke ve Rothermund, 2001: 128). Özellikle kültürel tarih bağlamında fıkırsel

The Mandala Theory: What Do You Need To Know? <https://www.procaffenation.com/the-mandala-theory-what-do-you-need-to-know/> . Erişim tarihi: 21 Mart 2020.

değişimin yaşandığı bir dönem olmuştur. Aryanların göçüyle bölgeye egemen olmaya başlayan Vedik kültür MÖ 500'lerden itibaren yerini Budizm, Caynizm gibi fikirlerle bırakmış, MÖ 2. ya da 3. yüzyıldan itibaren de Vedik dini yerini, Hinduizm denilen yeni bir dini inanca bırakmaya başlamıştır. Bu yeni dönemde Ramayana ve Mahabharata gibi Hindu inancına yönelik destanlar oluşmuştur. Hint destanları sadece Hindistan coğrafyasında etkili olmamış, Cava, Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland, Laos, Kamboçya Nepal, Moğolistan ve Japonya gibi yerlerde de kısmen değişmiş olarak etkili olmuştur (Kayalı, 2018: 111-112).

Öte yandan Hindistan'ın güneyi, kuzeyinden tarih boyunca birçok konuda farklılık göstermiştir. Kuzeyden gelen istilacılar çoğunlukla Kuzey Hindistan'a yerleşirken, Güney; Vindya dağları, Narmada nehri ve oldukça büyük bir alana sahip kıraç topraklarla Kuzey'den ayrılmaktadır. Hindistan'ın güneyine en büyük etkiyi ilk olarak kuzeyde etkisini gösteren Vedik kültürü yapmıştır. Bu aslında Aryanlaşma, Sankritleşme ve Hindulaşma sürecidir. Güneydeki Dravitler birçok Sanskrit kelimesini kendi dillerine alarak kültürel değişimlerinde kullanmışlardır. Bu dönemde Brahminler kutsal metinleri bir kuşaktan bir kuşağa aktardıkları için önem kazanmışlardır. Bu özellikleriyle güneye rahatlıkla giren Brahmanlar eski kavim esaslı yerel yöneticilerin faydasına olacak bir şekilde hiyerarşik bir toplum düzenine önyak olmuşlardır (Kulke ve Rothermund, 2001: 146-147).

Harita 7. Narmada Nehri

Kaynak: India Map, (2020)

Tarihsel süreçte Kuzey Hindistan'da Ganj ve İndus temelli medeniyetler (nehirler ve havzaları) kurulurken güneyde ise çoğunlukla denize yakınlıktan etkilenilmiştir. Bu sebeple birçok tarihi olaylar kıyı şehirlerinde meydana gelmiştir. Güneyin en önemli prenslikleri Çolalar, Pandyalar ile Çeralardır. Ancak güneyin en büyük hanedanlığını 6. yüzyılda Pallavalar kurmuştur. Bu tarihe kadar güneyde, kuzeyde olduğu gibi büyük imparatorluklar kurulmamıştır. Bu yüzden de 500 yılına kadar olan Hindistan tarihinden

bahsedilirken genellikle Kuzey'e atıfta bulunmaktadır. Bununla birlikte Hindistan'da 7. yüzyılda Kanuac krallığı Guptalar kadar büyük bir imparatorluk kurmuştur. Pencap'tan başlayarak Himalayalar oradan da Narmada kıyılarına kadar genişlemiştir. Ancak bu yüzyıldan 13. yüzyıla kadar Hindistan tarihi karışık ve parçalı birçok bölgesel ve kısa ömürlü hanedanlıklardan meydana gelmiştir (Kulke ve Rothermund, 2001: 157-164). MS sekizinci ve onuncu yüzyıl arasında Palas İmparatorluğu Hindistan'ın doğu ve kuzey bölgelerine hâkimken, Pratihara İmparatorluğu Hindistan'ın batı ve kuzey bölgelerine yayılmış, güneyde de Rashtrakuta İmparatorluğu Dekkan'a hakim olurken Kuzey Hindistan'ın bazı bölgelerini de kontrol altında tutmuştur. Bu üç imparatorluktan en fazla hükmedeni Rashtrakuta İmparatorluğu olmuştur (Pinyonathagarn, 2020: 21). MS 9. yüzyılın ortalarında güneyde Chola İmparatorluğu ortaya çıkmış, Hint yarımadasının çoğunluğu ile Sri Lanka ve Maldiv Adaları'nın bir bölümünü kontrolü altına almıştır. Chola İmparatorluğu, MS 1310'da Malik Kafur'un⁶⁶ işgaliyle sona ermiştir (Pinyonathagarn, 2020: 23).

Tüm bu hanedanlık ve medeniyetlere rağmen Hint tarihinin genel olarak İÖ geç 7. yüzyıl ile İÖ geç 5. yüzyıl arasındaki dönemlerde başladığı kabul görmektedir. Ganj bölgesinde ilk bölgesel krallıklar kurulmuş, yine bu dönemin sonunda Hindistan için önemli bir yeri olan Gautama Buda ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan birçok krallık arasından 16 tanesi İÖ 5. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu krallık ve prensliklerin ortaya çıkmasıyla birlikte tarımsal ekonomide gelişmeler yaşanmıştır. Ancak bu krallıklar kendi içlerinde birbirlerini baskı altına almaya çalışmışlardır. Özellikle çok önemli bir konuma sahip Ganj-Yamuna için yapılan mücadeleleri Koşala ve Vriciler kazanarak buralara sahip olmuşlardır (Kulke ve Rothermund, 2001: 83-89).

2.1.4.2. Müslüman imparatorluklar dönemi

Hindistan tarihi kaçınılmaz olarak Müslümanlar bu topraklarda görüldüğü ilk günden itibaren değişmeye başlamıştır. Muhammed bin Kasım, MS 711'de Hindistan'ı işgal edip Sind ve Multan'ı ele geçirmiştir. Yaklaşık üç yüz yıl sonra, Gazneli Mahmud, MS 1000 - 1026 yılları arasında Hindistan'a on yedi sefer düzenlemiştir. Amacı yeni yerler fethetmekten ziyade İslam'ı yaymaktır. MS 1206 ile 1526 yılları arasında Delhi Sultanlığı Hindistan'da etkili olmuştur. Üç yüz yıldan fazla süren bu dönemde, Delhi'de beş hanedan, 32 kral hüküm sürmüştür. Bu hanedanlıklar sırasıyla Kölemen Hanedanlığı (1206-1290); Halaci Hanedanlığı (1290-1320); Tuğluk Hanedanlığı (1320-1414); Seyid Hanedanlığı (1414-1450); ve Lodi Hanedanlığıdır (1451-1526) (Pinyonathagarn, 2020: 25). Delhi Sultanlığı İran İslam geleneğinden esinlenerek kurulurken, döneminde kültürel ve ideolojik birlik düşüncesi ön plana çıkmıştır. Farsça ve Hint dillerinden oluşan yeni bir İslam medeniyeti ortaya çıkarılmıştır. Başlıca amaçları da ortak bir kozmopolit bir kültür oluşturmaktır. İran'da olduğu gibi stratejik noktalara krallara ait türbeler inşa edilerek hükümdarlıklarına meşruiyet kazandırmışlardır (Lapidus, 2013: 594).

Muhammed Tuğluk saltanatının sonraki yıllarında Vijayanagara ve Bahmani krallıkları, ortaya çıkmış ve iki yüz yıldan fazla bir süre Güney Hindistan'a hükmetmiştir. Dönemlerinde sosyal hayata, ekonomiye, eğitime ve kültüre önem vererek oldukça etkili bir medeniyet inşa etmişlerdir. Hindistan'ın kuzeyi bu tarihlerde istila edilirken, Güney Hindistan refah dönemi yaşamıştır (Pinyonathagarn, 2020: 29). Vijayanagara İmparatorluğu'nun en ünlü kralı Krishnadeva Raya'dır. Müslümanlarla da çetin savaşlar veren imparatorluk Krishnadeva Raya'nın oğlu Achyuta Raya'dan sonra gücünü kaybetmiştir.

⁶⁶ Delhi Sultanlığı Halaci hanedanlığından Türk yönetici.

1347 ile 1526 yılları arasında Muhamed Tuğluk'un baskıcı politikalarına karşı Bahmani Müslüman krallığı, kurulmuştur. Yaklaşık 175 yıl hüküm süren Bahmani krallığı kuzeyden Krishna nehirlerinden Narmada'ya kadar uzanmış ve doğu-batıdan Bengal Körfezi kıyısından Arap denizine uzanmıştır (Pinyonathagarn, 2020: 30). 1526'da İbrahim Lodhi'yi yenen Babür Hindistan'da Babür hanedanlığını (Mugal İmparatorluğu) kurmuştur. Babur'un gelişi ile Evrengzib'in 1707'de ölümü arasındaki dönem, Hint tarihinin en belirgin ve görkemli dönemlerinden biridir (Pinyonathagarn, 2020: 34) ve Ondan sonra imparatorluğun parlak dönemi de sona ermiş İngilizler Hindistan'ı kolaylıkla (Bengal) ele geçirmeye başlamıştır (Braudel, 1996: 250)

Delhi Sultanlığının devamı niteliğinde olan Muğal ya da Babür İmparatorluğu Ekber Şah döneminde gücünün doruğuna ulaşırken, onun döneminde Babürler oldukça geniş bir coğrafyaya hakim olmuş, güneydeki Dekkan 1600 yılında imparatorluğa dahil edilmiştir. Ekber Şah ayrıca sosyal reformlar yaparak Sati ve çocuk evliliğinin kaldırılması için çaba göstermiştir. Öte yandan Ekber Şah döneminde imparatorluğa kurumsal yapı kazandırılmış, ülke yönetimi genel olarak Afgan, Türk, İran ve Hintli Müslümanlardan oluşan aydın kişilerce yürütülmüştür. Dolayısıyla ülkeyi yönetenler tamamen Müslümanlardan oluşurken halkın çoğunluğu Hintli idi (Lapidus, 2013: 610). Müslümanlar ise azınlık durumdaydı. Müslümanlar da Hint kast sistemi gibi kendi aralarında sınıflara ayrılmıştı. En üstte Orta Asyalı savaşçılar ve Afganlar ile Peygamber ve Arap âlimlerin soyundan gelenler yer alırken zanaatkârlar ve hizmet insanları alt gruplardaydı (Lapidus, 2013: 614). Babürler Hindistan'ı nüfuzlu Müslüman ve Hindu aileleri aracılığıyla yönetip varlıklarını pekiştirirken, yönetsel olarak Orta Asya Çağatay Hanlığı ile Türk ve İran devlet yönetiminin bir karmasıydı (Lapidus, 2013: 613).

Öte yandan Hint Müslümanları Sünni ve Şii mezhepleri çerçevesinde birçok dini yapı oluşturmuştur. Sünniler Nakşibendi ve Kadiri tarikatlarıyla birlikte daha önceki devlette yer alan Suhreverdi ve Çiştî tarikatlarının yerini almıştır. Bunun yanı sıra ülkede Şii gelenek de oldukça güçlüydü. Babürlerin Şii eşleri vardı ve yönetimde birçok Şii vardı. Nitekim Hindistan günümüzde de ciddi sayıda şii Müslüman barındırmakta, hatta en fazla Şii nüfusa sahip üçüncü ülke ünvanı taşımaktadır. Bu dini çoğulculuk sebebiyle de Hindistan'da birleşik tek bir İslam anlayışı ortaya çıkmamıştır (Lapidus, 2013: 617-618). Bunun yerine kendine münhasır bir İslam anlayışı ortaya çıkmıştır. Babürler ve öncülü Delhi, Abbasilerin eski İran sembollerini kullanması gibi İslami sembollerini kraliyet mirasıyla kaynaştıran bir kültür oluşturmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla Hindistan'da krallık İran mirasını Moğol kimliği ile birleştirmiştir. Ayrıca İslam dini yerel Hint dinleriyle (Hinduizm ve Budizm) karışarak kendine özgü bir anlayış ortaya çıkarmıştır (Lapidus, 2013: 626). Bunun yanında İslam kültürü Hint coğrafyasına çok önemli ölümsüz eserler de bırakmıştır. Bunlardan birisi 1627 ile 1658 yıllarında hüküm süren Şah Cihan döneminde yapılan Taç Mahal'dir ve onun döneminde ülkede her yönüyle barış, hukuk ve düzen hüküm sürmüştür.

Fakat Şah Cihan oğlu Evrengzib tarafından rehin alınarak son yıllarını esaret altında geçirmiştir. Evrengzib babası Şah Cihan'dan sonra ülkeyi 48 yıl yönetmiş ondan sonra Babür İmparatorluğu çökmeye başlamıştır. Babür İmparatorluğu Evrengzib'in ölümüyle resmi olarak sona ermemiş ancak kukla yöneticiler işbaşına gelmiştir. Evrengzib'den sonra Prens Muazzam 1707'de Bahadır Şah adıyla tahta çıkmış, beş sene ülkeyi yönetmiştir. 1712'de Cihangir Şah tahta çıkmış ancak bir yıl içinde tahttan indirilmiştir. Yerine geçen yöneticiler de kısa süre tahtta kalabilmişlerdir. Peş peşe gelen kısa yönetimlerden sonra 1719'da Muhammed Şah tahta çıkmış ve 29 yıl hüküm sürmüştür. Fakat onun yönetiminde birçok eyalet imparatorluktan ayrılarak yarı bağımsız olmuşlardır.

Şah Evrengzib'den sonra etkisi zayıflayan imparatorluğun Muhammed Şah'dan sonra ise neredeyse hiçbir gücü kalmamıştır. Onun halefleri sadece isim olarak kral olmuşlardır. Babür İmparatorluğunun son kralı Bahadur Şah (1837-1857) ise 1857 Kurtuluş Savaşı'na katılmış ve 1862'de öldüğü yıla kadar mahkûm olarak Rangoon/Myanmar'da tutulmuştur (Pinyonathagarn, 2020: 42). Dolayısıyla Babürler ve Müslümanlar, Hindistan'ı kolonileştirmeye çalışan İngilizlere karşı koymaya çalışsa da gücünü ve etkisini yitirmiş olan ve aynı zamanda parçalı bir devlet yapısı sebebiyle başarılı olamamıştır. Son imparatorun ölümüyle de Hindistan'daki Babür yönetimi resmen sona ermiştir. Babürlerden sonra İngiliz sömürge rejimi bürokraside yer alan tüm Müslüman Hintlileri eski yönetimin destekçileri olarak gördükleri için sistem dışına iterken yerlerine Hinduları yerleştirmiştir.

Hindistan siyasi tarihinde önemli bir yeri olan Babür İmparatorluğu ve daha önceki Müslüman yönetimler dini, kültürel, siyasi ve ekonomik olarak birçok etki bırakmıştır. herşeyden önce kurulan bu İslami devletler yukarıda bahsedildiği gibi çoğulcu bir dini yapıya sahipti. Bu çoğulcu toplum 19. ve 20. yüzyıllarda İngiliz baskısıyla karşılaştığında toplumu oluşturan gruplar çıkarlarını etnik, dini ve milli (nation) kavramları üzerinden tanımlamışlar, bu kavramlar temelinde (Hindistan, Pakistan ve Bangladeş olarak) bölünmüşler ve genel olarak da bürokratikleşmekten uzak durmuşlardır (Lapidus, 2010: 309).

Müslüman hanedanlıklar döneminde birçok âlim, sufi ve aydın kesimden insanlar Hindistan'a gitmişler, Hindistan'ın bazı bölümlerinin müslümanlaşmasında önemli rol oynamışlardır. Özellikle sufiler kırsal kesimlerde Müslümanlığın yayılmasında etkili olmuşlardır. Çünkü Sufi geleneğin ve tasavvufun bu kültürlerle uyumlu oluşu Hinduizm ve Budizm'den islama geçişleri kolaylaştırmıştır. Müslümanlar daha çok İndus vadisi, Kuzeybatı Hindistan ve Bengal'de faaliyette bulunmuştur. 14. yüzyıldan itibaren Müslümanlık Dekkan ovalarında da yayılmaya başlamıştır (Lapidus, 2013: 594).

Bununla birlikte bu bölgelerde yaşanan din değişimleri örgütlü bir yapıda değildi. Toplumun dağınık ve değişik yörelerinden insanlar İslamiyete geçiyorlardı. Ancak Müslümanlık Hindistan'da asimile edici bir hüviyete de bürünmemiştir. Lapidus (2013: 346) buna sebep olarak Müslüman fetihlerinin; Arapların Orta Doğu ve Türklerin Anadolu 'da yaptığı gibi kitlesel göçlerle birleşmemesini göstermektedir. Ayrıca Lapidus fethedilen yerlerin toplumsal yapısına dokunulmadığını belirtirken, Hindu Rajputlar faaliyetlerini Müslüman yönetim altında da devam ettirmişlerdir. Hatta Brahmanizm yani Hinduizm İslami yönetimlerce tehdit edilmediği gibi Hindu felsefesi Müslümanlarla rekabet halinde olduğu için kendini birçok açıdan yenilemiştir.

İslamın bölgede yayılmasında sufilerin dolayısıyla da Çiştî tarikatının rolü oldukça önemliydi. Özellikle bu tarikatın ilk liderlerinden olan Baba Ferid'in mistik ve büyüleyici özellikleriyle toplumun müslümanlaşmasında önemli bir yeri vardır. Sufiler Hint dili ve müziğinin İslami uygulamalar içinde kullanılarak eritilmesine öncülük etmişlerdir. Böylece Hintçenin Arapça alfabeyle yazılan ve müslüman dili olan Urduca'nın doğuşuna vesile olmuşlardır. 1308 yılında ilk Urduca edebi eser kaleme alınmıştır. Sufiler gibi birçok tarikat Hindistan'da İslam dinini yaymaya çalışmışlardır. Bunlardan birisi de Sufi ruhaniliğine eleştiriler getiren ve İslam Hukukunu temel alan Suhreverdiler'dir. Hindistan'da bir diğer önemli İslami figür İbni Arabi olmuştur. Bu ve bunun gibi tarikatlar ruhani gruplarla birlikte Delhi döneminde İslam kendine özgü bir kimlik olarak alt kıtada islamın temellerini atmışlardır. Delhi imparatorluğu döneminde genel olarak Sünni, Şii ve sufi gelenekten etkilenen bu islami anlayış çoğulcu yapısıyla Muğal imparatorluğu döneminde de etkisini

devam ettirmiş ve bu çoğulcu anlayışı kendilerinden sonra gelen yönetimlere (Hint yönetimi) miras bırakmışlardır (Lapidus, 2013: 604-608).

Ancak 1947'de kurulan modern Hindistan genel manada Müslüman İmparatorluklar dönemine kendi tarihi içinde çok fazla yer vermemekte onlardan önceki antik Hint medeniyetleriyle kendilerini özdeşleştirmektedirler. Özellikle 1980'lerin sonundan itibaren yükselişe geçen Hindu milliyetçiliği, Müslüman hanedanlıklar dönemini tamamen yok saymaktadır. Zira onlara göre Hinduizme ve Hinduların geliştirmekte olan medeniyetine en büyük darbeyi İslami yönetimler vurmuştur. Bu yüzden de BJP önderliğinde yeniden oluşturulmaya çalışılan Hint kimliğinden Müslüman kimliği ayrıştırılarak Hindu özellikleri ön plana çıkan kimlikler inşa edilmeye çalışılmaktadır. Bunun için birçok yerde camiler yıkılırken, Müslüman imparatorlukların önemli liderlerinin adını taşıyan yerlerin isimleri değiştirilmektedir. Bu bağlamda Hindistan'da oluşan/oluşturulmaya çalışılan Hint kimliğinde Müslümanlar ve Müslüman imparatorluklar tarihi sadece düşman ya da "öteki" anlamları üzerinden kendisine yer bulabilmektedir.

2.1.4.3. İngiliz sömürge dönemi (1757-1947)

1739'da Fars kralı Nadir Şah'ın Babür İmparatorluğuna saldırısı sonucu imparatorluk gücünü kaybetmiş, şekli bir devlet haline gelmiştir. Bu tarihten sonra ülke yönetsel sorunlarla baş başa kalmıştır. Böyle bir dönemde Mugalların yerini alabilecek yeni bir güç olan İngiliz Doğu Hindistan Şirketi⁶⁷ ortaya çıkmıştır. 1876 yılında ülke yönetiminin doğrudan İngiliz tahtına geçtiği döneme kadar Doğu Hindistan Şirketi bir avuç insanla ülkeyi yönetmeye başlamıştır. Yukarıda bahsedildiği gibi bu tarihlerde Babür İmparatorluğu sadece kâğıt üzerinde vardı ve etkisi oldukça sınırlıydı. Babür devleti zayıflarken, İngiliz Doğu Şirketinin yanı sıra Fransızlar da Hint kıyılarında faaliyet halindeydi. Her iki güç Hint kıyılarında siyasi ve ekonomik hakimiyet için birbirleriyle mücadele etmişlerdir. Fransız yerleşimi Pondikerry'de (Madras'ın güneyinde), Surat'ta (Bombay'ın kuzeyinde) ve Chandernagar'da (Hugli Nehri üzerindeki Kalküta'nın kuzeyinde) iken; İngiliz Doğu Hindistan Şirketi Bombay, Madras'taki St. George Kalesi ve Kalküta'daki Fort William'da konuşlanmıştı (Walsh, 2006: 89-91).

Aslında İngilizler ve Fransızlardan önce Portekizliler Hindistan kıyılarına gelmişti. Portekizlilerin Hint okyanusu bölgesine gelmesiyle birlikte daha önce Osmanlı İmparatorluğunun kontrolünde gerçekleştirilen baharat ticareti Portekiz'in kontrolüne geçmiştir (Acemoğlu ve Robinson, 2020: 243). Sadece Potekizliler değil, İspanyollar ve Hollandalılar da Hint limanlarında faaliyet göstermiştir. Avrupa ülkelerinin sömürge faaliyetlerinin artmasında, parçalı ve istikrarsız içyapıdan kurtulup birleşik bir ulus devlet olmaya başlamasının çok önemli bir yeri vardır (Calvert, 2001: 60). İlk İngiliz Doğu Hindistan Şirketi 17. Yüzyılın hemen başında Ekber döneminde Hindistan'a gitmiş ve faaliyetlerine başlamıştı. Ancak gücünün doruğundaki Babürler, borç içinde yüzen bir Britanya İmparatorluğunu çok fazla dikkate almamış olmalı ki bu konu üzerine o dönemde yeterince eğilme ihtiyacı hissetmemiştir (Roberts, 2015:398). On sekizinci yüzyılın başlarında İngiliz ve Fransız Doğu Hindistan Şirketleri Portekizli, Hollandalı ve İspanyolları yok ederken, Hint-Avrupa ticaretinde üstünlüklerini sağlamıştır. Ancak çok geçmeden Portekiz, İspanyol ve Hollandalıları Hindistan'dan çıkaran İngiliz ve Fransız Doğu Hindistan Şirketleri bu kez silahlarını birbirine doğrultacaktır. İngiliz - Fransız

⁶⁷ İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, 1600 yılında Kraliçe Elizabeth tarafından Hindistan, Güneydoğu Asya ve Doğu Asya ile ticaret için yetki veren özel bir anonim şirket olarak kurulmuştur. Şirket, 24 yönetici tarafından Londra'dan yönetilmiştir. 1858'de Doğu Hindistan Şirketi tamamen kaldırılarak Hindistan, İngiliz Taçının doğrudan yönetimi altına alınmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Walsh, E. J. (2006). *A Brief History Of India*. New York: Checkmark Book.

çatışması Karnatik'teki veraset meselesi üzerinde başlamış ve savaşın sonucunda İngiliz şirketi, Fransızlara karşı üstünlük elde ederek Fransız Doğu Hindistan Şirketinin yerini almıştır (Pinyonathagarn, 2020: 46).

İngilizler ve Fransızlar arasında ilki 1746'da başlayan ve sonuncusu 1763'de biten Karnatik (Carnatic) Savaşları⁶⁸ yaşanmasının ardından Fransızlar ülkeden ayrılmak zorunda kalmıştır. Özellikle 1757'de Murshidabad yakınlarındaki Plassey Savaşında Fransızları yenen İngilizler Babür zenginliklerini de ele geçirmiştir. 1760'larda ve 1770'lerde İngiliz Doğu Hindistan Şirketi görevlilerinin İngiltere'ye büyük zenginliklerle dönmesi adeta Babür zenginliklerinin yansımasıydı. Böylece Hindistan'daki Fransız askeri ve siyasi gücü sona ermiş oluyordu. Karnatik Savaşları İngiliz Doğu Hindistan Şirketinin Hindistan'da siyasi ve ekonomik gücünü yansıması açısından önemlidir (Walsh, 2006: 92). Zira bu başarı İngilizlerin iktidarına giden yolu açmıştır. 1765'ten itibaren de Doğu Hindistan şirketi Bengal'in vergi gelirlerini toplamaya başlamıştır. Güherçile, tuz, indigo ve afyon gibi ürünlerle şirketin uluslararası ticaretteki konumu artmıştır. Bu ticaret Bengal'i potansiyel olarak Hindistan'ın en zengin illerinden biri haline getirirken, 1757 ve 1765'ten sonra Bengal'in servetinin çoğu Doğu Hindistan Şirketi'nin kontrolüne geçmiştir (Walsh, 2006: 94). 1757 ile 1833 yılları arasında şirket iyice büyümüş, özellikle 1833'e kadar şirket doğrudan ve dolaylı olarak alt kıtanın çoğunu kontrolü altına almıştır. Bununla birlikte İngiltere perspektifinden şirketin Hindistan'daki savaşları genellikle ahlaksız, anlamsız ve abartılı görünmüştür (Walsh, 2006: 95).

Hindistan'ın zenginliklerini sömüren İngilizler aynı zamanda bunu Çin pazarına girmek için de kullanmıştır. Ancak Çin pazarına girmek İngilizler için kolay olmamıştır. İlk olarak 1664 yılında Felemenkler tarafından bir kilo olarak Avrupa'ya sokulan çay, 1785 yılında yaklaşık 7 milyon kiloya yükselmiş, bir o kadar da kaçak çay İngiltere'ye girmiştir. Çayın bedeli ise yüksek miktarlardaki gümüş ile ödeniyordu ve bu durum İngilizler için sorun oluşturmaya başlamış, hatta Doğuya akan yüksek miktarlardaki gümüş çok eski bir problemi yeniden ortaya çıkarmıştır. Nitekim Roma İmparatorluğu döneminde de baharat ve kıymetli taşlar karşılığında Güney Hindistan'a hatırı sayılır miktarda Roma altını akmıştır (Wolf, 2020: 349). Doğuya doğru devam eden bu altın akışı Roma İmparatorluğundan sonra da sürmüştür.

Sonuç itibarıyla Doğudan gelen çay karşılığında verilen yüksek miktardaki gümüş ticaret açığına sebep oluyordu bu da Doğu Hindistan Şirketinin ödemeler dengesinde açığa yol açıyordu. Şirket bunun için Parsi bankerlerden ve Hintli tefecilerden borç almıştır. Öncelikle bu para Hindistan'da pamuk yetiştirme işinde kullanılmıştır. Çoğunluğunu Parsi ve İskoçların oluşturduğu tüccarlar Hint pamuğunu Kanton'a götürüp satıp, karşılığında gümüş almıştır. Tüccarlar bu gümüşle Londra'da Doğu Hindistan Şirketine ait senetlerini alırken, Doğu Hindistan Şirketi de gümüş karşılığında çay satın alıyordu (Wolf, 2020: 353). Bu ticaret sayesinde birçok İngiliz hatırı sayılır miktarda para kazanıp zengin bir şekilde ülkesine dönmüştür. Buna rağmen 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın ilk çeyreğinde İngilizlerin sattığı Hint pamuklusunun getirdiği gelir, İngiltere'ye götürdükleri çay fiyatının tamamını ödemeye yetmiyordu. (Wolf, 2020: 354). Şirketin buna bulduğu çözüm afyondur. Afyon gemilerde daha az yer kaplarken fiyatı oldukça tatminkâr seviyedeydi. Öte yandan Afyon Babürlerin de (Hindistan) önemli bir gelir kaynağıydı. Zira Afyon ticareti çok karlıydı. Hatta Afyon ticaretine Amerikalılar da girmiş, Çin'e ciddi miktarda ürün

⁶⁸ Carnatic ismi, Kannada konuşan insanların kabaca modern Hint devleti Karnataka'ya (eski adıyla Mysore) karşılık gelen bölgeyi ifade eder ve 1746–49, 1751–54, 1756–63 yılları arasında İngilizlerle Fransızlar arasında Babür zenginliği için yapılmış savaşlar serisidir. Bkz.: Goldberg, M. (t.y.) Carnatic War. (Online) *Britannica*. <https://www.britannica.com/event/Carnatic-Wars>.

satmışlardır. 19. yüzyılın sonlarında Çin'in yüzde onunun afyon bağımlısı olduğu bilinmektedir. Çin'in afyon karşılığı ödediği gümüş miktarı ise hazinenin yapısını bozduğu gibi toplumun sosyal yapısını da bozmuştur (Wolf, 2020: 355). Bu yüzden Çin ile başta İngiltere olmak üzere Avrupa ülkeleri birçok kez karşı karşıya gelmiş tarihe “eşitsiz anlaşmalar” olarak geçen ve Çin açısından büyük hezimet olarak görülen anlaşmalar yapılmıştır. Çünkü Çin pazarı İngilizler için çok önemliydi. Nitekim Hindistan'dan aldıkları afyonu Çin'e, bunun karşılığında Çin'den aldıkları çayı da İngiltere'ye götürüyorlardı. Dolayısıyla hem Çin hem de Hindistan ilk başlarda sadece ekonomik olarak İngiltere'nin gündemiyken ilerleyen zamanda siyasi ve stratejik açıdan da önem kazanmaya başlamıştır.

Bu amaçla 1856 yılına kadar Hindistan'ın İngilizler tarafından fethi neredeyse tamamlanmıştır. Bu tarihlerde İngiliz Hindistan'ı alt kıtanın yüzde 61,5'ini oluşturan yedi eyaletten oluşmaktaydı. Geri kalan bölgeler ise yine Hindistan alt kıtasında olan 500'den fazla prenslik ve yerel devletlerden oluşmaktaydı (Güngör, 1999: 47). Bu bölgelerde İngiliz yasaları geçerli değildi. Netice itibarıyla Hint coğrafyasının yaklaşık üçte ikisi, genel nüfusun yüzde 80'i İngiliz yönetimi altına girmiştir. Böylece Plassey Muharebesi ile başladığı söylenebilecek olan İngilizlerin Hindistan fethi, Genel Vali Dalhousie'nin 1856'daki görev süresinin sonuna kadar neredeyse tamamlanmış oluyordu. Ancak 1857 isyanı birçok şeyi kökten değiştirmiştir (Pinyonathagarn, 2020: 48). Meerut'taki askerler tarafından başlatılan 1857 isyanı kısa sürede yaygınlaşıp İngiliz yönetimine karşı ciddi bir meydan okumaya dönüşmüştür. İngilizler bir yıl içinde isyanı bastırmış olsa da, bu olay Birinci Hindistan Bağımsızlık savaşı olarak görülerek tarihteki yerini almıştır (Pinyonathagarn, 2020: 49).

19. yüzyılda Hindistan'da bu gelişmeler yaşanırken 1833'te Büyük Britanya sanayileşmiş bir ülke haline gelmiş, İngiliz bez dokuma makineleri 1800'lü yılların başlarında Hindistan'a ihraç edilmeye başlanmıştır. 1815'ten sonra Bengal'in Babür zamanından bu yana en popüler ve kazançlı sektörü olan el dokuma endüstrisi Avrupa veya Asya'daki Lancashire dokuma pamuklarıyla rekabet edemez hale gelerek 1833'te çökmüştür (Walsh, 2006: 104-105). İngiliz tüccarlar, İngiltere'de endüstriyel olarak üretilen malları, Hindistan'da satarak bu süreci daha da hızlandırmışlardır. Öte yandan İngilizler, İngiltere'den yaklaşık 20 yıl sonra Hindistan'a da demiryolu hattı döşemeye başlamıştır. Genel Vali Dalhousie 1856 yılında Hindistan'dan ayrıldığında biri Kalküta, diğeri Bombay'da olmak üzere toplam 170 millik demiryolu hattı montajı gerçekleştirmiştir (Walsh, 2006: 106). Bunun yanı sıra Dalhousie posta ve telgraf hatlarıyla birlikte Hindistan'ın tüm büyük şehirlerini birbirine bağlamıştır. Dalhousie'yi İngiliz Hindistan'ını modernize eden vali olarak kabul görmüş olmakla birlikte Hindistan'daki İngiliz Doğu Hindistan Şirketi yönetimini sona erdiren kişi olarak da tarihe geçmiştir. İsyandan sonra 1858'de İngiliz Parlamentosu şirketi tamamen kaldırarak Hindistan imparatorluğunu doğrudan Taç egemenliğine almıştır. Hindistan Hükümeti Yasası, Hindistan için bir devlet sekreteri, Hindistan hükümetinden ve gelirlerinden sorumlu bir kabine görevlisi ve 15 üyeli bir Hindistan Konseyi'ni oluşturmuştur. 1876'da da Kraliçe Victoria Hindistan imparatoriçesi unvanı almıştır. 1885 yılında Hint Ulusal kongresini kurulması ve halkın daha fazla özgürlük isteklerine 1909'da İngiliz Hükümeti, Hindistan'daki Hükümetin yapısında Morley - Minto Reformları olarak bilinen bazı reformlarla cevap vermiştir. Bu reformlar uyarınca, Yasama Konseyi'ndeki ek üye sayısı 16'dan 60'a çıkarılmış, il konseyleri üye sayısı artırılmıştır. Bu reformlara, Müslüman lider Muhammed Ali Cinnah da dahil olmak üzere tüm liderler şiddetle karşı çıkmıştır (Pinyonathagarn, 2020: 54). Ülkede artan huzursuzluğa ek olarak İngilizler 1919'da insanları yargılamadan hapse atma yetkisini yasal hale getirmiştir. Bu düzenleme çok büyük gösterilere ve ayaklanmalara yol açmıştır.

Nisan 1919'daki Jallianwala Bagh katliamıyla da binlerce silahsız barışçıl Hintli, General Dyer'in emriyle vurularak Hint halkının öfkesine yol açmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Gandhi, Kongre'nin tartışmasız lideri oldu ve İngilizlere karşı yeni bir mücadele başlatmıştır. Bu arada, Jawaharlal Nehru ve Subhash Chandra Bose gibi yeni liderler de sahneye çıkarak ulusal bağımsızlığa destek olmuşlardır. Onların etkisiyle ulusal hareket güçlenmiş olsa da 1927'ye kadar sessiz kalmışlardır. İngilizler 1927'de Simon Komisyonu'nu Hindistan'a göndererek daha fazla reform önermiştir. Ancak komisyonda Hintli üye olmaması gibi nedenlerle Kongre ile Müslüman Birliği ülkenin dört bir yanında boykot çağrısı yapmıştır.

Hindistan Ulusal Kongresi, 1929'da Jawaharlal Nehru başkanlığında Lahore'daki yıllık oturumunda, tam bağımsızlık isteyen bir karar tasarısını kabul ederek sivil itaatsizlik hareketi başlatmaya karar vermiştir. Ayrıca 26 Ocak'ın Bağımsızlık Günü olarak kutlamasına karar verilmiştir. Bunu Gandhi tarafından başlatılan ünlü Dandi Yürüyüşü (Tuz Yürüyüşü) takip etmiştir. Hükümet bu hareketi bastırmak için yüzlerce insanı öldürmüş, binlercesini Gandhi ve Nehru ile birlikte tutuklamıştır (Pinyonatthagarn, 2020: 55). Ancak hareket ülkenin her tarafına yayılmış, bunun üzerine herhangi bir sonucun çıkmadığı yuvarlak masa toplantısı düzenlenmiştir. Bu yüzden sivil itaatsizlik eylemleri yeniden başlamıştır. 1942 yılında Gandhi İngilizleri Hindistan'dan ayrılmaya zorlamak için kitlesel bir sivil itaatsizlik hareketi başlatmaya karar vermiş, ancak tüm önde gelen liderler tekrar tutuklanmıştır. Gandhi'ye göre Hint toprakları sadece Hintliler ait olmalıydı ve ülkenin yönetimi Hintlilere geçmeliydi. Nitekim yüzlerce yıl önce ünlü sosyolog Kant da (1995: 42) bir koloni ya da bir ilin ne olursa olsun kendi mevzuatına ve topraklarına sahip bir ulus olduğunu bu nedenle de diğer herhangi bir devletin üyeleri, kolonileştirilen topraklarda sömürge ulusu üzerinde en yüksek yürütme gücüne sahip olsa bile yabancılardan başka bir şey değildir diyerek Gandhi'nin düşüncesine ışık tutmuştur.

Bu arada, 1941'de Hindistan'dan kaçan Netaji Subhash Chandra Bose, İngilizleri Hindistan'dan çıkarmak için Hint Ulusal Ordusu'nu örgütlemiştir. Hindistan'da bu olaylar yaşanırken İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, İngiltere'de özgürlük mücadelesinde Hintli halkına sempati duyan İşçi Partisi iktidara gelmiştir. Bunun üzerine İşçi Partisi geçici hükümet ve kurucu meclis oluşturulması için çalışmalar yapmıştır. Jawaharlal Nehru başkanlığında bir Hint Hükümeti kurulurken Müslüman Birliği kurucu meclis çalışmalarına katılmayı reddederek ayrı bir devlet talebinde bulunmuştur. İngilizlerin de işine gelen ve “böl ve yönet” politikasının somutlaşmış hali olan bu duruma uygun olarak Hindistan Valisi Lord Mountbatten, Hindistan coğrafyasının Hindistan ve Pakistan'a bölünmesi için bir plan sunmuştur. Müslüman liderlerin kararlı duruşundan dolayı Hint liderlerin yapacağı çok şey kalmamış, 15 Ağustos 1947'de Hint toprakları ikiye bölünerek Hindistan ve Pakistan adıyla özgürleşmiştir (Pinyonatthagarn, 2020: 56).

Bağımsızlık ve bölünmeden sonra sıra yeni Hint ulusunu oluşturmaya gelmiştir. Yaklaşık 50 yıldır İngilizlerle mücadele eden Kongre Partisi artık kendi üyelerini ve partilerini yeniden yaratarak modern bir devlet kurma çabalarına girişmiştir. İlk olarak 1949'da yazılan Hindistan Anayasasına göre, Hindistan demokratik bir cumhuriyet olarak tanımlanırken, Hindistan'ın ilk liderleri yeni cumhuriyeti sosyalist ve laik devlet olarak kimliklendirmiştir. Çünkü yıllar süren İngiliz emperyalizmi Jawaharlal Nehru ve arkadaşlarını, sadece sosyalist bir devletin, halkın derin yoksulluğunu iyileştirebileceğine düşündürmüştü. Süregelen toplumsal çatışmalar da laikliğe olan mutlak ihtiyacı ortaya koyuyordu. Bu sebeplerle Nehru, 1947'den 1964'te ölümüne kadar yaklaşık 20 yıl boyunca demokratik, sosyalist ve laik kavramlar temelinde Hindistan'ı inşa etmek için çalışmıştır. Ancak Nehru'nun ölümünden sonra bu üç kavramın hayata geçirilmesinde önemli sorunlar

ortaya çıkmıştır. Örneğin sosyalist devlet planlamasının 1960 sonları ve 1970'lerde Hindistan ekonomisini dönüştüremeyeceği anlaşılmış, benzer şekilde seçim politikalarının 1947'den sonraki yıllarda toplumu birleştirmekten çok parçalama potansiyeli taşıdığı görülmüştür. Son olarak, bağımsızlıktan sonra özellikle 20. yüzyılın son 20 yılı, Hindistan'ın kastları, dinleri, bölgesel kültürleri ve dilsel bölünmeleri laik bir devlet altında bütünleştiremeyeceğinin farkına varılarak 1980'lerden itibaren Hindistan laikliğine meydan okuyan agresif bir Hindu milliyetçi hareketinin yükselişi gerçekleşmeye başlamıştır (Walsh, 2006: 208).

Nehru, 1952 seçimlerinde 489 sandalyenin 362'sini, oylarının yüzde 45'ini alarak Başbakan olmuştur. Nehru Cumhuriyetin ilk 10 yılında ulusal seçimleri kazanırken eyaletlerin yasama organlarını da kontrol etmiştir. Dolayısıyla bağımsızlıktan sonraki ilk on yılda partiler arası önemli bir siyasi mücadele yaşanmamıştır. 1950 sonrası tarihsel süreç (20. yüzyılın ikinci yarısı ve 21 yüzyıl başı) "Milliyetçilik" başlığı altında ele alındığı için tekrar bu konular üzerinde durulmamıştır.

Netice itibarıyla bu bölümde üç ayrı başlık altında kronolojik olarak incelenen Hint tarihinde Hintli siyasetçiler, Hintli bilim insanları ve uzmanlara göre en önemli dönem içinde antik Hint medeniyetlerinin yer aldığı Antik dönem tarihidir. Genel olarak başlangıçtan 12. yüzyıla kadar süren bu periyot hem son dönem Hindistan ulus inşasında hem de Hindistan dış politikasında büyük devlet kimliği vurgusunda çok önemli bir yer tutmaya başlamıştır.

2.1.5. İngiliz sömürge etkisi

15. yüzyılda, çeşitli Avrupalı güçler veba salgınından sonra (kara ölüm) yabancı zenginliklere ulaşmak için keşiflere başlamıştır. Bu keşifler ise dünya üzerinde dönüşü olmayan dramatik değişimlere yol açmıştır. Milyonlarca insanın geçim kaynaklarını kökten değiştiren bu keşiflerle birlikte ticaret ve ekonomiler giderek kapitalist bir sisteme dönüşmüştür. Bu devirde Hindistan, Avrupalıların hayal gücünde, Müslüman dünyasının ötesinde yer alan efsanevi bir zenginlik olarak tasvir edilmekteydi. İlk olarak 1498'de Portekizli kâşif Vasco da Gama Hindistan'ın güneybatı kıyısındaki Calicut'a sefer yapmış, bu keşfin sonunda Gama Lizbon'a biber ve karanfil dolu yüküyle son derece kazançlı bir şekilde geri dönmüştür (Grant, 2006: 96).

Gama'nın başarılı geçen keşfi üzerine Portekizliler mevcut tüm gemileri Hindistan'a gönderirken kısa bir süre sonra Avrupa'nın diğer denizci güçleri onları takip etmiştir. Bu güçler arasında Fransızlar, Hollandalılar ve İngilizler de vardı. İngilizler, İngiliz Doğu Hindistan Şirketi adıyla Doğu Hint Adalarından Gujarati basması (pamuklu kumaş), Pers ipeği, Bihar'dan İndigo (çivit) ve güherçile (barut hammaddesi), Hollanda Baharat Adalarından⁶⁹ ise biber ve karanfil ticaretine başlamıştır. İngiliz tüccarlar Surat, Bombay, Madras ve Kalküta liman şehirlerinde büyük ticari kazanımlar elde etmişlerdir (Grant, 2006: 97). İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin durumu 1757'de değişmiştir. 1757'de Plassey Muharebesi'nden sonra Güney Asya'daki İngiliz askeri genişlemesi artmaya başlamış, Hint imparatorluğu 1876 İngiliz kraliyet yasası ile hukuki zemine oturtulmuştur. Bu tarihte Doğu Hindistan Şirketi yönetimi İngiliz Taç'ına devredilmiş, Kraliçe'ye imparatoriçe unvanı verilerek Kraliçe Viktorya Hint İmparatoriçesi ilan edilmiştir.

Dolayısıyla keşiflere çıkan Avrupalı güçler gittikleri yerlerin zenginliklerini almakla kalmamış oralara yerleşerek sömürge rejimleri de kurmuşlardır. Bu yüzden sömürgecilik,

⁶⁹ Diğer adı Maluku adalarıdır. Endeonezya'nın kuzeydoğusunda bulunan adalarda, geçmiş dönemlerde birçok hastalığa iyi geldiği düşünülen ve yiyeceklerin de uzun süre saklanmasında kullanılan baharat üretilmiştir.

sömürge ülkelerin tarihlerini, sınırlarını ve kültürlerini şekillendirmede büyük rol oynamıştır. Avrupa sömürgecileri gittikleri yerlerde genel olarak böl ve yönet politikasıyla toplumsal ahengi bozmuştur. Örneğin Hindistan'da, sömürgecilikten önceki yüzyıllar boyunca Hindular ve Müslümanlar birlikte yaşamalarına rağmen, sömürge sırasında giderek kutuplaşmışlar / kutuplaştırılmışlardır. Bu ise her iki toplumda sürekli artan bir ihmal hissine yol açmıştır. Baskıcı sömürge rejimlerinden kurtulmak için ise milliyetçilik duyguları canlanmaya başlamıştır (Athreya, 2016: 2).

İngilizler daha önceki Hint hanedanlıkların uyguladığı taktiği izleyerek Hindistan'ı ele geçirmiştir. Öncelikle doğu şeridini, verimli Ganj-Yamuna havzasını kontrol altına almışlar buradan da güneye doğru harekete geçmişlerdir. İngilizler kendileri açısından verimli olmayan bölgelerde ise kendilerine bağlı dolaylı yönetim kurmuştur. Hindistan'da oluşan İngiliz yönetim sistemi kendinden önceki Hint-Türk imparatorluğunda olduğu gibi savaşçı değildi ancak bürokrasiye hâkim kişileri başa getirmiştir. Bu şekilde bölgeye hakim olmaya başlayan İngilizler üretilen ürünleri dışarıya yollarken oluşan bu yeni ortam yerel yönetimlerin gerilemesine yol açmıştır. Madras ve Bombay gibi yerleşim yerleri daha da gelişirken ülkenin diğer iç bölgelerini kurulan demiryolu hattıyla da dış ekonomik dünya ile entegre hale getirmiştir. Ortaya çıkmakta olan bu yeni durum ise daha önceki yüzyıllardan gelen eski Hindistan'ın bölgesel yapılanmasını yerle bir ederken (Kulke ve Rothermund, 2001: 29), yeni bölgeler meydana getirmiştir.

İngilizler bu bölgeleri ilk olarak dilsel olarak yeniden düzenlemeye çalışmış ancak yetersiz kalmıştır. Aslında sömürge rejimi kontrolündeki Hindistan'daki bölgelerin dağılımı İngiliz gücünün büyümesine ve ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Birçok milliyet alanı genellikle tek bir birim altında birleştirilmiş, aynı milliyete sahip bölgeler birkaç ile bölüştürülmüştür. (Nag, 1993: 1521). Dolayısıyla bu bölgeler İngiliz çıkarlarına hizmet etmek için ekonomik ve idari kaygılarla oluşturulmuştur. Yani sömürüye devam etmek için "böl ve yönet" politikası uygulayarak gruplar arasında millet oluşumunu engellemiştir. Sharma'ya göre sömürgeci İngiliz yönetimi baskı altındaki Hint topluluklarına ötekileştirme ile ortak bir esaret duygusu gelişmesine yol açmış, bu da onlara sömürge rejimine karşı birleşmeleri için ilham vermiştir (Sharma, 2015: 12).

Aslında İngilizlerin oluşturduğu bu idari yapılanma sömürge biçimindeki kapitalizmdi. İngilizler yeni üretim yöntemleri için birleşik bir siyasi bölge, homojen bir pazar ve ortak bir dil hedeflemiştir. Bu nedenle İngilizler, ülkenin idari birliğini kendi çıkarları doğrultusunda oluşturmuştur. Gelişmiş kültürel grupların milliyete doğru evrilmesi teşvik edilmiştir. Bu milletler ise statülerini korumak için mücadele etmişlerdir. Sömürgeciliğin tek tipçi homojenleştirici baskıcı yapısı süreci daha da karmaşıklştırmıştır. Çünkü mevcut idari sınırları değiştirerek, etnik ve milliyet sınırlarını aşan eyaletler oluşturulmuştur (Nag, 1993: 1522).

İngilizlerin kendi çıkarlarına uygun olarak oluşturduğu idari yapılanma ile eyaletlerin kendisine olan bağımlılığını artırmıştır. Atanan bir eyalet yöneticisi İngiliz Hükümdarı tarafından onaylanmak zorundaydı. Herhangi bir itaatsizlik ve kötü yönetim durumunda, o yöneticiler görevden alınabilmekteydi. Böylece, Hindistan eyaletleri de dahil olmak üzere Hindistan üzerindeki İngiliz etkisi sağlam bir şekilde kurulmuştur. Bunun için İngilizler sadık prenslere, zamindarlara ve yerel şeflere destek vermiştir. Hindistan halkı, hükümetin yürütme veya politikalarını oluşturma konusunda herhangi bir söz sahibi değildi. Bu yüzden Hint halkında İngiliz rejimine karşı nefret oluşmuş, bu nefret ise Hint Ulusal Hareketi'nin doğmasına neden olmuştur (Pinyonathagarn, 2020: 52). Hindistan ulusal hareketini (pan-Hindistan) başlatan dinamikler ise, ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan

çeşitli kültürel topluluklar arasında milliyet oluşum sürecinin başlamasında etkili olmuştur (Nag,1993: 1522).

Dolayısıyla Hindistan'da ulusal bilincin uyanmasını sağlayan ulusal hareketin başlamasında İngiliz sömürge yönetiminin etkisi olmuştur denilebilir. Çünkü Hindistan'da ulusal hareketi başlatan reformlara 19. yüzyılda İngiliz eğitimi almış ya da İngiltere'de Batılı modern eğitimi görmüş ve genellikle İngilizceyi bilen insanlar öncülük etmiştir. Örneğin Hint milliyetçiliğinin babası sayılan Ram Mohan Roy kendi dili Bengalce dışında ve birçok dilin yanı sıra İngilizce de bilmektedir. Bu sebeple Batı medeniyeti yansıtan eserleri ve onların fikirlerini rahatlıkla okuyup anlayabiliyordu. Bu şekilde Batı değerleri Hint modernleşmesinde etkisini gösterirken, 19. yüzyılın ikinci yarısında Hint kültürü üzerine yapılan araştırmalar da artmıştır. Özellikle Hindu kutsal metinleri ve Sanskritçe araştırılmış, birçok Hint eserleri İngilizceye çevrilmiştir. Bunların yanı sıra yapılan arkeolojik buluşlarla Hint aydınlanmasına katkıda da bulunmuşlardır (Güngör, 1999: 3-4). İngilizlerin Hindular üzerinde en büyük etkilerinde biri de Hindu dininden kaynaklanan bazı inançların değiştirilmesi olmuştur. Bunlardan bazıları kocası ölen kadınların “sati” geleneğine göre yakılması, kast sisteminin getirdiği zorunluluklar ve dokunulmaz olarak adlandırılan insanların durumudur.

Bu şekilde oluşmaya başlayan bilinçle birlikte Hint halkına yönelik reformlar da hayata geçirilmeye başlamıştır. Bu reformların amaçlarından birisi de Hinduları Müslüman ve Hristiyanlara karşı birleştirme düşüncesi olmuştur. Bunun için reformcular toplumu Müslümanlık ve Hristiyanlığın etkisinden kurtarabilmek için 3000 yıl geriye giderek kutsal Vedik metinlerine başvurmuşlar, Latince ve Yunancadan üstün olduğu öne sürülen Sanskrit dilini antik tarihin derinliklerinden çıkartmışlardır. Onlara göre MÖ. 3500 ile MS. 1100 arası dönem Hindistan'ın altın çağıdır. Yine onlara göre 1100'lü yıllardan 18. yüzyılın sonlarına kadar etkisini gösteren Müslümanlığın Hindu kültüründe bir yeri olamazdı (Güngör, 1999: 5-7). Nitekim Brahma Chellaney'in belirttiği gibi Hindistan, bağımsızlığını kazanmadan önce neredeyse sekiz yüzyıl boyunca yabancı işgalciler tarafından yağmalanmış ve istila edilmiştir (Wojczewski, 2016: 202). Hatta Hindu milliyetçilerine göre İngilizler Babür döneminden kalan görece geri kalmışlığı ve içsel düzensizliği nedeniyle Hindistan'ı sömürgeleştirmeyi başarmıştı (Quinn, 2018: 5).

İngilizler de kendilerinden önceki diğer yabancı işgalciler gibi, zenginliği nedeniyle Hindistan'a gelmiş giderken de dinsel, dilsel, etnik, kast ve bölgesel olarak parçalanmış bir üçüncü dünya ülkesi bırakıp gitmiştir (Wojczewski, 2016: 202). Dolayısıyla Hindistan sömürge karşıtı mücadelesini, 18. yüzyıldan çok önceye 13. yüzyıldaki İslami Delhi Sultanlığı'na götüren söylem üreterek ulusal kimlik inşasında kullanmıştır. Böylece 19. yüzyılın sonunda elitler tarihsel Hint mirasını halka göstererek milliyetçiliği inşa etmeye çalışmışlardır.

Bunun için Roy, özellikle dinde radikal reformlar yapılması için çalışmıştır. Ona göre din hurafelerle dolmuştu ve Hinduizm'in özüne dönülmesi gerekmektedir. Bu yüzden sadece Vedalar ve Upanişadlardan oluşan bir din anlayışı geliştirilmeliydi ve Roy bu amaçla Vedalar ve Upanişadları toplumun her kesimine ulaştırabilmek için Sanskritçeden Bengalce ve İngilizceye çevirmiştir. Özellikle İngilizce çeviriler Vedalar ve Upanişadların Hindistan'ın birçok noktasına tek elden dağıtımını kolaylaştırmıştır. Böylece hurafeler barındırmayan “tek tanrılı” saf Hinduizm ortaya çıkartılmıştır. Hristiyanların çok tanrılı olarak eleştirerek aşağıladıkları bir dinden Roy, tek tanrılı din ortaya çıkartarak Bengal gibi yerlerde Hristiyanlığın yayılmasını engellemiştir. Nitekim Roy'a göre üçlemeden dolayı Hristiyanlık çok tanrılı idi (Güngör, 1999: 13-14).

Bununla birlikte 19. yüzyıldaki reformların çoğunluğu kadınlarla alakalıydı. Dul kadınların yakılması, kız bebekleri öldürme, çok eşlilik, dul kadınların tekrar evlenememesi gibi birçok gelenek İngilizlerin etkisiyle köklü değişimlere uğramıştır (Güngör, 1999: 17). İngilizler 'in yaptığı yasal düzenlemeler Roy gibi toplumun entelektüel kesiminden de destek görmüştür. Örneğin sati geleneği Genel Vali Lord William Bentinck tarafından 1829 yılında yasaklanmış ve suç kapsamına alınmış, 1856 yasasıyla da Hindu dul kadınların yeniden evlenmesine izin verilmiştir (Walsh, 2006: 108). Böylece Hint halkı diğer uluslarca küçümsenen bir gelenekten kurtulmuş oluyordu. Bir diğer yüz kızartıcı gelenek kız bebeklerin öldürülmesiydi. Kız bebeklerin öldürülme geleneği ailelerin kızlarının evlilik çağındaki harcamalarından kaçınmak için uyguladıkları bir yöntemdi. Bu yüzden çocuklar doğduğunda ya da sonradan öldürülüyorlardı. 1795 ve 1804 yıllarında yapılan düzenlemelerle kız çocukların öldürülmesinin cinayet olduğu ilan edilmesine rağmen toplum bu uygulamalardan uzun bir süre vazgeçmemiştir. İngilizler bu ve bunun gibi farklı amaçlar için birçok eğitim faaliyeti yürütmüştür (Güngör, 1999: 21).

1854 tarihinde çıkartılan Eğitim Kararnamesi modern Hindistan eğitim tarihinin dönüm noktasıdır. 1859 yılında Hindistan Devlet Sekreterinin onayladığı bu kararname ile hem İngilizce eğitim hem de yerel dillerde eğitimin geliştirilmesi amaçlanmıştır. İngilizce ileri öğretim dili olurken, yerel diller alt seviyelerdeki eğitimin dili olmuştur. 19. yüzyıl sonlarında köylerin neredeyse tamamında okul yoktu, erkek çocukların çok az bir kısmı (1/5) okulla tanışmışken kız çocuklarında bu oran daha da düşüktü (Güngör, 1999: 96-97). 1857 yılında 27 olan kolej sayısı 1882'de 72 olmuştur. Üniversitelerin eğitim dilinin günümüzde de İngilizce olması orta öğretim seviyesinde İngilizceyi zorunlu kılmaktadır. İngilizler bu eğitim sistemi ile birlikte görünüşte yerli ancak zihinsel olarak kendileri gibi bireyler yetiştirmek istemiştir. Ancak süreç İngilizlerin istediği gibi gitmemiş, verdikleri Batı tarzı modern eğitimle farkına varmadan Hint uyanışını gerçekleştirebilecek olan aydın kesimi yetiştirmişlerdir. Yetişen bu elitler arasında Gandhi ve Nehru gibi önemli şahsiyetler de bulunmaktadır. Bu elitlerinin en önemli özelliği farklı geçmişlerden gelen, ancak aynı yörüngedeki insanlardan oluşmuş olmasıdır. Genellikle Batılı hukuk eğitimi almışlardır. Bunların en önemlisi şüphesiz Mahatma Mohandas Karamchand Gandhi'dir. 1869'da Gujarati'ye bağlı bir liman kenti olan Porbandar'da doğan Gandhi hukuk okumak için Londra'ya gitmiş, akabinde avukat olarak Güney Afrika'ya taşınmıştır. 1920'lerden itibaren Hint Ulusal Kongresi'nin lideri ve yirminci yüzyılın en dikkat çekici lideri olmak üzere Hindistan'a dönmüştür (Khılani, 2012: 32). Gandhi'den altı yıl sonra dünyaya gelen Vallabhbai Patel ise daha az hatırlanmaktadır. Gandhi'nin 1948'deki ölümünden, 1950'de kendisinin öldüğü tarih arasında Hindistan siyasetindeki en güçlü karakterlerden birisi olmuştur. Orissa'da doğan Subhas Chandra Bose; Mussolini, Hitler ve Atatürk gibi liderlerden etkilenmiştir. Ancak bağımsız Hindistan'ın siyasi hayatında Gandhi'den etkilenen Jawaharlal Nehru daha önemli bir yer tutmaktadır. 1889'da doğan Nehru da İngiltere'de eğitim almış başarılı bir avukattı. Gandhi ile güçlü bir ilişki kuran Nehru, Hindistan'ın ilk Başbakanı olarak görev yapmıştır. Bunun yanında ülkenin geleceğine yönelik politikalarını şekillendiren en önemli aktörlerdendir. Nehru'nun en önemli hedefi Hindistan'ı modernize etmektir. Bu yüzden Batı modernliğinin etkisiyle politika üretmiştir. Hem Gandhi'nin hem de Nehru'nun izlediği politika Hindistan'ın moderniteye geçişinin merkezinde yer almaktadır (Khılani, 2012: 32).

Gerçekten de Hintli elitler İngiliz siyasi, sosyal ve eğitim düşüncesinden ziyadesiyle etkilenmişlerdir. Örneğin Nehru'nin sosyalizm anlayışı olan Fabianizm⁷⁰ bir İngiliz

⁷⁰ 1884'de ortaya çıkan Fabianizm, ismini içinde İngiliz elitlerin yer aldığı Fabian Topluluğundan almıştır. Genel olarak Marksizm'i reddeden elitist, demokratik bir sosyalizm anlayışıdır. En önemli teorisyenlerinden

sosyalizmidir. Yine onun inşa etmeye çalıştığı modern Hindistan sekülerizmi Batı değerleriyle örtüşmektedir. Ayrıca Hint yönetim sistemi de Westminster modeline oldukça yakındır. Dolayısıyla postkolonyal süreçte Hindistan modernleşmesinde ve ulusal bilincin oluşmasında açık bir şekilde İngiliz etkisi görülmektedir. Zaten Hintliler Hindistan’a Müslümanların İngilizlerden daha fazla zarar verdiğini iddia etmektedirler. Zira onlara göre İngilizler geldiğinde yönetimde Müslümanlar vardı.

Öte taraftan modern Hindistan’ın dönüşümünde İngilizlerin Hindistan’a getirdiği yeniliklerin de etkisi olmuştur. Dönemin Kamu İşleri Dairesini kuran Lord Dalhousie büyük projeler hayata geçirmiştir. Sulama kanalları inşaatı, karayolu ve demiryolu projeleri, telgraf hatları ve eğitim alanındaki yenilikler bunlardan en önemli olanlarıdır. Özellikle demiryolu hattı Hindistan gelişiminde önemli rol oynamıştır. 1856’ya gelindiğinde yaklaşık 200 millik demiryolu hattı tamamlanmıştır. Bunun yanında Batılı manada eğitim veren birçok üniversite kurulmuştur. İsyanın meydana geldiği 1857 yılında üç üniversite faaliyete geçmiştir. Ancak bu gelişmeler neticesinde İngiliz mallarının akınına uğrayan Hint pazarı yok olmakla karşı karşıya kalmıştır (Güngör, 1999: 38-40).

İngiliz çıkarlarına hizmet etmek için inşa edilen demiryolları, binlerce mil uzaklıktaki Hint topluluklarının birbirinin keşfetmesi için bir fırsat olmuştur. Keza daha önce modern ulaşım araçlarının icadı İngiliz ve Fransız gibi toplumların uluslaşmasına katkı sunmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısında sömürgeci İngilizlerin Hindistan’da oluşturduğu demiryolu hatları da Hint toplumunun uluslaşmasında etkili olmuştur (Güngör, 1999: 134). İngilizlerden önce Hindistan coğrafyası teknolojik açıdan oldukça yetersiz olduğu gibi modern ulaşım ve iletişim araçlarını üretecek kapasitede de değildi. Öte yandan insanların çoğunluğunun yaşadığı ücra köylerde buna yönelik talep ve ihtiyaç da yoktu ve bu dönemde Hindistan’ın kırsalla ilişkisi sadece vergi toplamakdan ibaretti (Braudel, 1996: 254). Ancak gelişmemiş ve yetersiz ulaşım sistemi de zayıf ekonomi döngüsüne yol açıyordu. Dolayısıyla imkânların yokluğu sebebiyle tüccarlar, kamu görevlileri ve hac görevini yapmak için seyahat edenler haricinde insanlar bulundukları yerleri terk etmiyorlardı. Bu da Anderson’un tabiriyle köyünde hiçbir şeyden habersiz yaşayan bir Hint köylüsünün ulusal bilinçten ve moderniteden bihaber olmasına yol açmıştır. Bu sebeple sömürgeci İngilizlerin inşa ettiği demiryolları yeni iktisadi alanlar oluşturmuş, ticarette köklü değişimlere yol açmıştır. Bir yerden bir yere ulaşım ve taşımacılığın kolaylaşmasıyla sadece ticarette değil tarım alanında da köklü değişiklikler yaşanmıştır. Üretilen tarım ürünleri başka bölgelere pazarlanmaya başlamış, kırsal kesim üzerindeki ekonomik yalıtım azaltılmaya başlamış, böylece ulusal bir ekonomik altyapının temelleri döşenmeye başlamıştır (Güngör, 1999: 135-136). Nitekim 2005 yılında, Başbakan Manmohan Singh Birleşik Krallık ziyaretinde "Hindistan’ın İngiltere deneyiminin yararlı sonuçları da olmuştur" dediği konuşmasında; Hindistan’ın demiryolları, bürokratik sistemi, hukukun üstünlüğünü ve basın özgürlüğünü İngilizlerden miras aldığını dile getirmiştir (Miller, 2018: 79). Buna benzer örnekler İngilizlerin Asya’daki diğer sömürge ülkeleri Singapur ve Hong Kong üzerinden de verilebilir. Her ikisi de en az yüzyıl İngiliz yönetiminde kalmış ve herhangi bir doğal kaynağı olmayan ve İkinci Dünya Savaşında büyük hasar almış olmasına rağmen şu an ekonomi, eğitim gibi birçok açıdan en gelişmiş Batı ülkeleriyle yarışmaktadır. Roskin (2019: 663) bu durumu kültür gibi bazı faktörlerle açıklarken özellikle “kadercilik” üzerinde durmaktadır. Ona göre kadercilik kişileri pasifize ederken, ne olursa olsun her şey Tanrının elinde ve iradesindedir anlayışına itmektedir. Ancak geleceğin kendi çabalarıyla

---

biri Bernard Shaw’dur. Detaylı bilgi için bkz: Fabian Society (t.y.). <https://fabians.org.uk/about-us/our-history/>. Erişim tarihi: 20 Mayıs 2020.

oluşacağını ve şekilleneceğini düşünen toplumlar kaderci anlayışa sahip olanlardan daha başarılı olmaktadır.

Bunun yanı sıra demiryolu yapım sürecinde dini önyargılar ve kast sisteminden dolayı insanların trenleri kullanmaktan alıkonabileceğini dair endişeler sebebiyle itirazlar da yaşanmıştır. İlk tren hattı 21 millik mesafesiyle 1853 yılında Bombay-Thana arasında inşa edilmiştir. 1855 yılında 200 mile ulaşan demiryolu hattı, 1869'da 4000 mile ulaşmıştır. 1940 yılında ise toplam hat uzunluğu 43 bin mil olmuştur. Bu da yılda 620 milyon yolcu kapasitesine ulaşıldığını gösteriyordu (Güngör, 1999: 137-138). Hindistan'daki bu İngiliz yatırımları ilerleyen zamanda yerli Hint sanayisinin de gelişmesine öncülük etmiştir. Bu ise yerli Hint burjuvazisinin oluşmasını sağlayan temeli atmıştır. Yerli Hint burjuvazisi de ulusal bilincin oluşmasına önderlik etmiştir. Dolayısıyla demiryolu hatları yüzlerce yıllık Hint tarihinde ilk kez ekonomik ve siyasi olarak birliktelik sağlamaya başlamıştır.

Hindistan gibi kolonyal geçmişe sahip ülkelerde ulusal bilincin gelişmesinde Fanon ve Said'in de belirttiği gibi sömürgeci güce benzemeye çalışmanın etkisi olmuştur. Hindistan'da ulus ve milliyetçilik fikri, Batı eğitimi görmüş elitler aracılığıyla Batı'dan ithal edilirken, bağımsızlık mücadelesi bunu güçlendiren etken olmuştur (Mishra, 2014: 81). Bunun yanı sıra Hindistan'ın İngiliz sömürge rejimi altında oluşturulan devlet kurumları, postkolonyal dönemde de herhangi bir dönüşüme uğramadan varlıklarını devam ettirmişlerdir. Hatta yeni anayasa yapanlar her şeyi silip yeni bir anayasa oluşturmamışlardır (Chatterjee, 2002: 37).

İngilizlerin Hint toplumu üzerindeki bir başka etkisi ise kabilelerden bir toplum oluşturulmasına yönelik çalışmalardır. Daha önce kurdukları demiryolu ve telgraf hatları sayesinde coğrafi engeller ortadan kalkarak kabile ve bölgeler birbiriyle temasa geçebilmişlerdir. Böylece ülkenin birleştirilmesine yönelik adımlar da atılmış oluyordu. Britanya uyguladığı bu politikalarla istemeden de olsa toplumun iktisadi ve siyasi yönlerini geliştirerek halkın bilincinin gelişmesine vesile olmuştur (Güngör, 1999: 47).

Hindistan gibi birçok sömürge toplumunun ulusal uyanışına sebep olan faktörlerden en önemlisi belki de sömürge rejimi ve ona karşı verilen bağımsızlık mücadeleleri olmuştur. İngilizlerden kurtulmak için verdikleri mücadeleler aynı zamanda bir Hint ulusu oluşturma da temelini oluşturmaktadır (Desai, 2015: 23). Nitekim Xaxa da (2016: 226) Hint ulusal kimliğinin oluşumunda İngilizlere karşı verilen özgürlük mücadelesine vurgu yapmaktadır. Ancak halkın bu mücadeleye katılımı oranı oldukça azdı. Bunun altında Hint toplum yapısındaki sosyoekonomik ve idari konumların etkisi ile sömürge yönetimi altındaki politikalar yatmaktadır.

Yine de İngilizlere karşı ilk ciddi mücadele 1857 Sepoy ayaklanması⁷¹ ile gerçekleşmiştir. Bu ayaklanma Hindistan'a giden ilk özgürlük mücadelesi olarak adlandırılabilir. Sonuçları bakımından başlangıçtaki amaca hizmet etmese de tarihte sömürge yönetimine karşı yapılan ilk meydan okuma olmuştur. 1857 isyanı Kuzey Hindistan'ın büyük bir kısmına yayılmıştır. Çünkü Hindistan'ın kuzeyi güneye göre daha homojen olup Hindu ağırlıklı nüfustan oluşmaktadır. Yine geçmişteki birçok imparatorluğun kuzeyde kurulması bu bölgelerin daha fazla gelişmesine yol açarken Güney Asya'da ise daha dağınık bir yerleşim söz konusuydu (Khilnani, 2012: 32).

Ayaklanmanın görünen sebebi İngilizlerin ordudaki Hintli sipahilere dağıttığı yeni tip fişeklerde kullanıldığı iddia edilen hayvani yağdır. Zira kullanılan yağ hem Hindu askerler hem de Müslüman askerlerin dini inanışlarına aykırılık taşımaktaydı. Hindular için

⁷¹ Farsça sipah kelimesinden türetilen Sipahi ya da Sepoy sözcüğü, silahlı ordu birliklerini tasvir etmektedir. İsyan silahlı sepy askerleri arasında başladığı için bu isim verilmiştir.

kullanılan yağın hayvani (inek), Müslümanlar için de domuz yağından üretilmiş olabileceği düşüncesi huzursuzluğa neden olmuştur. Bu durum için hem Hindular hem de Müslümanlar için kabul edilemez bir durumdur. Bunun yanında bir diğer sebep İngilizlerin bunu Hint askerlerinin Hristiyanlığa dönmesi için kasten yapmış olduğu söylentisiydi (Kulke ve Rothermund, 2001: 362). İsyan çıkmasındaki bir başka sebep ise Sander'e göre (2005a: 278) Kırım savaşıdan Osmanlı İmparatorluğunun Ruslara galip gelmesinin Hintli askerler arasında hızlıca yayılması olmuştur. Sonuç olarak Sipahilerin İngilizlerin verdiği bu fişekleri reddetmesinden bir gün sonra isyan Meerut'ta⁷² patlak vermiştir. Meerut'ta toplanan askerler Delhi'ye yürümüşlerdir. Askerler, şeklen varlığını devam ettiren Hint-Türk (Babür-Mungal) imparatorluğu etrafında toplanmışlar, 1857 Mayısından Eylül ayına kadar Delhi kontrol altında tutulmuştur. Kısa bir süre neredeyse Kuzey Hindistan'ın tamamı İngilizlerin elinden çıkmıştır. İngilizler Sihlerin de yardımıyla Delhi'yi tekrar geri almış, 1858 Haziranına kadar ise elden çıkan diğer yerler ele geçirilerek isyan bastırılmıştır. Bu isyana eğitilmiş aydın kesim katılmazken, bezgin toprak sahipleri, köylüler ve bazı mirastan men edilmiş prensler katılmıştır (Kulke ve Rothermund, 2001: 360). İsyanın tam bir hedefinin olmaması ve Hint ulusal bilincinin oluşmamış olması sebebiyle isyan çıkaranlar Hint halkını peşinden sürükleyememiş, bu yüzden de istenilen başarı sağlanamamıştır (Sander, 2005a: 278). 1858'den sonra yeniden kurulan Hint ordusu, isyan sırasında bağlılıkları kanıtlanmış olan Sihler, Gurkhalar, Pathanlar ve Pencaplı Müslümanlar gibi topluluklardan oluşturulmuştur. Yeni dönemde isyandan ötürü Bengalliler ve Maharastrahlı Brahmanlar kendilerine orduda yer bulamamışlardır. Bundan sonra Britanyalı askerler orduda yer alırken, özellikle yüksek rütbeler İngilizlere bırakılmıştır. İsyandan önce yedi buçuk olan İngiliz Hint oranı isyandan sonra bir İngiliz'e iki Hintli olacak şekilde düzenlenmiştir. Yine isyandan sonra yapılan bir başka düzenleme Hindu ve Müslümanların aynı ordu içindeki alaylarda birlikte görev almalarına yöneliktir. Bu iki düşman kardeş aynı alaya, aralarındaki sorunların ve düşmanlıkların azalması sebebiyle yerleştirilmiştir. Dolayısıyla ordu Hindu ve farklı kastları ile Müslümanlardan karışık bir şekilde oluşturulmuştur. Bu politika 1892'den itibaren değiştirilerek askere alma din ve kast temelinde ele alınmaya başlanmıştır (Güngör, 1999: 78-79).

Bunun yanında 1857 isyanı İngilizlerde silinmez izler bırakmıştır. Bu isyanla birlikte eski liberal anlayıştan uzaklaşan İngilizler feodal liderleri ürkütmemek için onlara karşı davranışlarında daha dikkatli olmuşlardır. Bu kapsamda isyandan sonra İngilizler Hint kültürü ve geleneklerini güçlendirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bunların başında kast sistemi gelmiştir. İsyandan gerekli dersleri çıkaran İngilizler klasik "böl yönet" politikasını uygulamaya koyarak Hint toplumunun kast ayrımını daha fazla derinleştirmeye başlamıştır. Ayrıca Hintliler aşağı insanlar olarak tanımlanmaya başlanırken; çalışkanlık, iyi ahlak, otoriter özelliklere sahip ideal insan tipi İngilizlere atfedilmiş, Hintlilere ise ahlaksız, fiziki olarak zayıf, korkak, sahtekâr ve kadınsı özellikler yakıştırılmıştır (Wolf, 2020: 347).

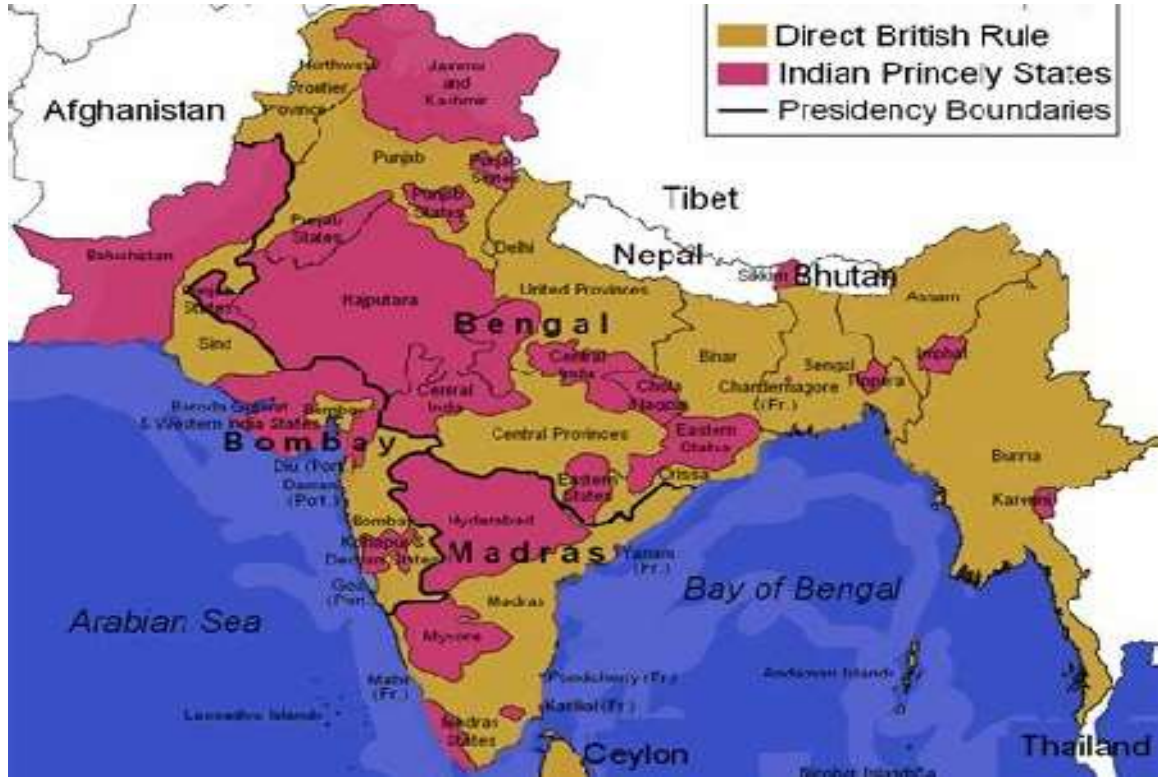
Bununla birlikte Doğu Hindistan Şirketinin tasfiyesinden sonra 1857 ile 1947 yılları arasında Hindistan İngiliz Raca'lığı adı altında İngiliz Tacına bağlanarak yönetilmiştir. Dolayısıyla 1857'den sonra İngiliz egemenliğinin örgütlenme şekli değişecektir. Bundan sonra Hindistan Londra'dan üçlü yapı ile yönetilmiştir. En üstten aşağıya doğru parlamento, Hindistan Devlet Sekreteryası, Hindistan Konseyi ve Privy Konseyi yeni yönetsel kurumlar olmuştur. Hindistan için yasalar çıkartan Parlamento Hindistan'daki yasama yetkisini, kendi yasama organlarında yasalar çıkartan Genel Vali'ye devretmiştir.

---

⁷² Günümüzde Uttar Pradeş eyaletinde Delhi'ye yakın bir şehir.

Hindistan Konseyi'nin tavsiyelerini de alan Hindistan Devlet Sekreteri, Parlamento'ya karşı sorumlu bir bakan olup yürütme gücünü elinde bulundurmaktadır. Privy Konseyi ise Hindistan Yüksek Mahkemesince alınan kararlarının temyiz merciidir. Hindistan hükümetinin tepesinde Genel Vali ve konseyi yer almaktadır. Eyalet hükümetlerini Vali ve konseyi yönetmektedir. Bununla birlikte eyaletler Genel Valinin gözetimi altında çalışmışlardır. Yürütmeden bağımsız bir şekilde faaliyetlerini sürdüren Hindistan yargı sistemi İngiliz hukuk sisteminden etkilenmiştir. Mahkemeler genel olarak Hintlilere karşı İngilizlerin lehine kararlar almıştır (Güngör, 1999: 67-68).

Harita 8. 20. Yüzyılda İngiliz-Hint İmparatorluğu

Kaynak: Crowhurst (2019)

Sonuç olarak denilebilir ki Avrupa'da krallara, monarşilere ve meşrutiyetlere karşı verilen mücadele milliyetçilik ve ulusal uyanışa sebep olurken Hindistan'da "yabancı" bir güce karşı verilen mücadele ulusal bilincin oluşmasına etki etmiştir. Dolayısıyla sömürgeci karşılaşma, Hindistan'ı zayıflatmaya çalışan dış güçler tarafından güçlü bir aşağılama, mağduriyet ve tehdit altında olma duyguları yaratmakla kalmamış, aynı zamanda ve daha da önemlisi, ulus inşasıyla birlikte ortak bir milliyetçilik bilinci yaratmıştır (Wojczewski, 2016: 201). Ancak Bu milliyetçilik bilinenden biraz farklıydı; Batı modernitesine şüpheyle bakan, kendine özgü postkolonyal bir milliyetçilikti.

İngiliz sömürgeciliği, Hint elitlerine milliyetçilik kavramlarını kazandırırken aynı zamanda Hindistan'ın geri kalmışlığına ve bu geri kalmışlığın üstesinden gelmek için Hindistan'ı modern ve bağımsız bir ulus-devlete dönüştürme ve modern Batılı devlet idaresini, teknolojisini ve bilimini taklit etme arzusuna yönelik farkındalık da oluşturmuştur (Wojczewski, 2016: 201). Tüm bunlar Hindistan'ın elit kesimin de katkısıyla ulusal kimliğin oluşmasına katkı sağlarken ülkenin özgürlüğüne kavuşmasında etkili olmuştur. Zira Hindistan'ın bağımsızlığı Çin gibi ülkelerdeki geri kalmış halk tarafından değil, yine İngiliz sömürge döneminde yetişmiş entelijansiyalar tarafından kazanılmıştır. Hatta İngilizler yetişmiş bu entelektüel kesimlerle işbirliği yapmış, onları sistem dışına itmemiştir (Hasgüler ve Uludağ, 2016: 304).

Dolayısıyla Wojczewski'nin (2015: 227) belirttiği gibi, Hint milliyetçiliği inşa etme ve Hindistan'ın bir ulus olduğu düşüncesine elit kesimler tarafından İngiliz sömürgecilğine karşı verilen mücadele sırasında ulaşılmaya başlanmıştır. Bu nedenle ilk Hindu milliyetçileri laik milliyetçiler gibi Hindistan'ın birliğini vurgulamak için sömürge döneminde Avrupa merkezli, oryantalist söylem tarafından dile getirilen Hindistan medeniyeti fikrinden yararlanmışlardır. Bu medeniyet Avrupa merkezli, oryantalist söylemin dile getirdiği Batı “kendi” modernliğinin rasyonalitesine, maddeciliğine, faydacılığına ve gerçekçiliğine karşı “öteki” olarak yerleştirdiği romantik, manevi ve mitsel kavramlar üzerinden bir Hindistan inşa etmiştir. Bu romantik, ruhani ve efsanevi Hindistan hem takdir edilmiş hem de Hint medeniyetinin gerileme ve geri kalmışlığının nedeni olarak görülmüş, bu yüzden de Hindistan, Batı merkezli oryantalist söyleminde Batı medeniyetinin karşısında öteki olarak inşa edilmiştir.

Ancak şunu da belirtmek gerekmektedir. İngilizler dolaylı ya da direkt olarak Hint milliyetçiliğinin gelişimine katkı sunmuş olsa da ekonomik, siyasi ve kültürel olarak birçok zararı da olmuştur. Özellikle İngiliz sanayi mallarının Hint sanayisini ve kumaş sektörünü öldürdüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz. Dolayısıyla İngilizler Hindistan'da hem olumlu hem de olumsuz izler bırakmışlardır. Fakat Hindistan'ın, Afrika ve Orta Doğu sömürge devletleriyle kıyaslandığında İngilizlerin modern Batılı eğitim veren kurumlar kurması, demiryolu ve telgraf hattı inşaları gibi kurumsal çalışmaları olumlu örneklerdendir. Ayrıca İngilizler Hindistan'da bağımsızlıktan sonra ülke yönetimini bırakabileceği eğitilmiş sınıfta oluşturmuştur. Zira Gandhi İngiliz üniversitelerinde eğitim görmüş bir avukattır. Bu konuda Kongo gibi Belçika sömürgesi altında kalmış ülkeler daha şanssızdır. Çünkü Kongo'da Belçika sömürgesi sona erdiğinde eğitilmiş sınıfın hiç oluşmadığı görülmüştür (Roskin ve Berry, 2014: 161).

2.1.6. Hindistan'ın ötekisi “Pakistan ve Müslümanlar”

Bağımsızlık sürecinde Hint ulusal kimliği Laik ve Hindu milliyetçiliği ekseninde oluşurken, Pakistan ayrılığı sebebiyle sonraki yıllarda çok fazla gündeme gelmeyen Müslüman milliyetçiliği de üçüncü bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Hindistan kamuoyunun çoğunluğunu temsil eden bu gruplar bağımsızlık mücadelesi yürütmek ve ulusal bir rejim inşa etmek için ulusal kimliğin temelini oluşturmuşlardır. Hindu milliyetçileri, ulusal bağımsızlıkla birlikte Hindu uygarlığının büyüklüğünü tekrar geri kazanmayı hedeflemişlerdir. Onlara göre Müslümanlar dinlerini yaşamakta özgür olacaklardı, ancak Hindu kültürü ile bezenmiş bir devlette yaşayacaklardı (Pandya, 2010: 5). Buna karşılık Müslümanlar Cinnah önderliğinde farklı bir oluşum içine girerek yani “Müslüman Birliği” içinde organize olarak ayrı bir hareket olarak mücadele başlatmışlardır. Zira baskın bir Hint nüfusu içinde azınlık olarak yaşamak istememişlerdir. Netice itibarıyla 1947 yılında İngiliz sömürge gücü Hindistan coğrafyasından çekilirken Hindistan ve Pakistan olmak üzere iki ulus devlete bölünmüştür. Bu bölünme sonucunda oldukça yüksek seviyelerde Müslüman azınlığı Hindistan'da kalmıştır. Pakistan'da ise daha düşük seviyelerde Hindu kalmıştır. Bu yüzden Pakistan giderek din temelli bir ülke haline gelirken (Pandya, 2010: 6) aynı zamanda o günden beri Hintliler için “öteki” (dış öteki) olarak görülmeye başlanmıştır.

Bu yüzden Hindistan için “öteki” (dış öteki) kavramının en önemli karşılığı Pakistan'dır. Bunun yanı sıra son yıllarda (20 yüzyılın son yıllarından itibaren) Müslüman Hintliler de Hindular için öteki (iç öteki) olurken kısmen Çin de “dış öteki” olarak bu kategoriye dahil edilebilir. Hatta Hindu milliyetçi aşırıları için 13. yüzyılda Delhi Sultanlığı'ndan başlayarak Hint Yarımadası üzerindeki Müslüman krallıkların tamamı da ötekiyi ifade etmektedir. Dolayısıyla Hindistan'daki büyük Müslüman nüfus iç ötekiyi temsil ederken, İslam devleti

olarak Pakistan dış öteki'yi temsil etmektedir (Wojczewski, 2016: 201). Bu bağlamda Pakistan, Hindistan'ın 1947'de kanlı bölünmesinden bu yana, Hindistan'ın dış politika söyleminde birincil dış öteki olmuştur. Bölünme, aynı zamanda dört savaş (1947-8, 1965, 1971 ve 1999), çatışmalar, şiddetli krizler ve silahlanma yarışlarına yol açan karşılıklı güvensizlik ve düşmanlıkla dolu bir ilişkinin de başlangıcı olmuştur. Bölünmeden sonra Hindistan laik, hoşgörülü ve çoğulcu bir kimlik inşa etmeye çalışırken, Pakistan; Hint "benliği" nin tanımlamasıyla teokratik, hoşgörüsüz ve monolitik "öteki" olmuştur. Bu yüzden Hindistan ve Pakistan düşmanca bir ilişkiye devam etmektedir. Bu zıtlık, karşıtlık ve düşmanlık ötekinin varlığıyla hayat bulurken, zıtlıkların inşası ise "benlik" kimliğinin oluşturulmasına katkı sağlamaktadır (Wojczewski, 2016: 153-154).

Bu anlamda Pakistan Hindistan'ın ulusal kimliğinin oluşumuna katkı sunarken Hindistan; istikrarlı, sorumlu ve hesap verebilir siyasi sistemi, tamamen sivil irade tarafından kontrol edilen bir devlet yapısı ile yoksulluk ve ekonomik eşitsizliğe rağmen ekonomik olarak cazibe merkezi ve demokrasinin gereklerini yerine getiren bir ülke olarak öne çıkarken Pakistan ise geri kalmış bir devlet olarak anılmaktadır. Bu yüzden Hindistan iki devlet arasında sadece demokratik va barışçıl kimliği değil aynı zamanda Hindistan'ın Pakistan'a olan üstünlüğünü ve Hinduizmin barışçılığını, ilericiliğini de vurgulamaktadır (Wojczewski, 2016: 155-215).

Pakistan'ın yanı sıra öteki olarak kabul edilebilecek tek ülke Çin'dir. Ancak Hindistan Çin'le birçok zaman sınır problemleri yaşasa da Hindu milliyetçiliğinin uyanışında Müslüman kimliği kadar etkisi yoktur. Çünkü Hindistan Çin'i dini ve kültürel olarak aynı medeniyet kimliğiyle ele aldığından Pakistan gibi öteki olarak görmemektedir Bunda tek bir Hindistan rüyasının, Müslümanların Hindistan anavatanından ayrılıp Pakistan'ı kurmasıyla yaşadıkları hayal kırıklığı da etkili olmuştur. Bu yüzden azınlık Müslüman cemaat ve Pakistan'ın İslami bir devlet olarak kurulmasından ötürü Hindistan'da geçmişten günümüze çatışmalı bir ilişki yaşamaktadırlar (Chatterjee, 2011: 136). Dolayısıyla Hindistan'da kalan Müslümanlar hem Müslüman hem de Pakistan sempatzanı olarak görüldükleri için Hindular tarafından tepki görmektedirler (Pandya, 2010: 16).

Aslında Gandhi ve özellikle Hindu milliyetçiler ülkenin bölünmemesi için mücadele vermişlerdir. Laik milliyetçiler de kucaklayıcı ve birleşik bir ulus-devlet inşasını savunmuşlardır (Ogden, 2016: 20). Öte yandan Jamiat-ul Ulema e-Hind gibi bazı İslami gruplar da bölünmeye karşı çıkmışlar, Hindistan'ın anavatanları olduğuna dair görüş paylaşmışlardır (Pandya, 2010: 6). Buna rağmen Müslüman Birliği ve Cinnah'ın önderliğinde İngilizlerin de etkisiyle bölünme gerçekleşmiştir. Ancak bölünme oldukça kanlı gerçekleşmiştir. Bölünme yaklaşık bir milyon kişinin ölümü, on milyon kişinin de yer değiştirmesi ile yirminci yüzyılın en büyük trajedilerinden birisi haline gelmiştir (Ogden, 2016: 20).

Pandya'ya göre (2010: 6) ülkenin ikiye bölünme sırasında senkretik bir Hint kültürü varlığını korumaktaydı. Ve azınlık olmasına rağmen Müslümanlar, en yüksek kültürel, dini ve siyasi gruptu. Hindular Müslüman medeniyetine yön veren unsurlara ise çoğunlukla hoşgörüyle yaklaşmışlardır. Bu senkretik anlayış, Hindular ve Müslümanlar arasında ortak kutlama ve toplum yaşamı, dini ritüellere karşılıklı saygı, Müslüman türbelerine ortak bir saygı ve bazen de birbirlerinin dini festivallerine izleyici olarak katılma şeklinde tezahür etmiştir. Bununla bağlantılı olarak laik milliyetçiler Müslümanların devletin üst kademelerine de gelebilmesi için destek olmuşlardır (Pandya, 2010: 7). Müslümanlar da buna karşılık olarak bağımsızlıktan sonra Hindistan Ulusal Kongre Partisi ile oldukça yakın ilişkide olmuşlardır.

Ancak laik milliyetçiliğin gerileyerek Hindu milliyetçiliğinin yükselişe geçmesi Müslüman kimlik için sorunlu yılları başlatmıştır. Bu sorunları yansıtan en önemli olayların başında 1992 yılında Ayodhya’da Babür Mescidinin Hindularca yıkılması sonucu çıkan çatışmalar gelmektedir. Çıkan olaylarda her iki tarafta iki binden fazla insan ölmüştür. Bu olay 1947’de iki devletin ayrılığından sonraki en büyük Hindu-Müslüman çatışması olarak tarihe geçmiştir. Bundan sonra iki dini cemaat arasında çatışmalar bitmemiştir. Nitekim Şubat 2002 yılında Gujarat eyaletindeki Ahmedabad şehrinde Hindu-Müslüman çatışması yeniden başlamıştır. Ahmedabad gibi belli başlı şehirlerde yaşanan çatışmaların arka planında Hindu milliyetçisi Bharatiya Janata Partisi (BJP) ve temsilcileri vardı (Chatterjee, 2011: 136; Ogden, 2016: 40). İsyen, Gujarat eyaletinde bir yolcu treninin vagonlarının Müslümanlar tarafından yakıldığı iddiasıyla tetiklenmiştir. Çıkan çatışmalarda binden fazla Müslüman öldürülürken, birçok Müslüman kadın tecavüze uğramış, Müslüman malları yağmalanmıştır (İnceoğlu, 2014). Yaşanan bu olaylar Ogden’e (2016: 40) göre etnik milliyetçiliğin dolayısıyla da Hindu milliyetçiliğinin ortaya çıkardığı tehlikelerdir. Son olarak da 5 Ağustos 2020’de yıkılan Babür cami yerine Ram tapınağı inşaatı başlaması iki dini cemaat arasında gerilimi yeniden tırmandırmıştır.

2002’de Gujerat olaylarından sonra Hindu milliyetçileri tarafından Müslümanlara karşı şiddet artarken, Hindutva savunucuları Hindistan’daki terör olaylarının çoğalmasından Müslümanları sorumlu tutarak Müslümanlık karşıtı öfkeleri haklı çıkarmaya çalışmışlardır. Buna karşılık, 2007’nin sonlarında ve 2008’in başlarında Hindistan’ın etkili bir İslam grubu olan Dar-ul Uloom Deoband, terörizmi "insanlığa karşı iğrenç bir suç" olarak adlandırarak güçlü bir şekilde kınamıştır. Hatta Mayıs 2008’de Deoband, terörizmi “İslami olmayan” bir hareket olarak ilan eden fetva yayınlamıştır. Ancak bu fetvaya da ülkedeki radikal Müslümanlar karşı çıkmışlardır (Pandya, 2010: 11).

Aslında Gandhi’nin 30 Ocak 1948’de tüm topluma kucaklayıcı davrandığı gerekçesiyle Hindu milliyetçisi RSS üyesi Nathuram Godse tarafından öldürülmesinden sonra, halkta milliyetçiliğe karşı tepki oluşmuş, Hindu milliyetçiliği gerilemiş, (Barucco, 2006: 55) laik hoşgörölü Hint kimliği yükselişe geçmişti. Ancak 1980’lerden itibaren yaşanan din temelli şiddet olayların da etkisiyle Hindu milliyetçiliği yeniden yükselişe geçmiştir (Ogden, 2016: 25). Müslüman karşıtlığı üzerinden yükselen Hindu milliyetçiliğinin iktidardaki somutlaşmış hali ise BJP’dir. Dolayısıyla Hindistan’da 1980 ve 1990’larda değişmeye başlayan kimlik yapısı için (Adeney ve Lall, 2005: 280) en önemli “öteki” Müslümanlar olmuştur. Özellikle Büyük Hint medeniyetlerinin Müslüman Moğol istilacılar tarafından yıkıldığı halka anlatılarak geçmişteki kahramanlar ve büyük Hint devletleri üzerinden Hindu milliyetçiliği canlı tutulmaktadır. Hatta Müslümanların Hindistan’a İngilizlerden daha fazla zarar verdiğini iddia etmişlerdir. Bu bağlamda BJP kendisini, Hint ulusal kimliğinin kültürel ve dini temellerini ifade eden bir hareketin parçası olarak tanımlamaktadır (Adeney ve Lall, 2005: 278). Nitekim ünlü Hint düşünürü Sarasvati de yaşadığı İngiliz sömürge döneminde Hint ulusal kimliğinin temelini dine dayandırmış ve etnik milliyetçiliğe kapı açmıştır. Bu milliyetçiliğin ötekisi ise düşünüldüğünün aksine yukarıda bahsedildiği gibi Hristiyan İngilizler değil Müslümanlar olurken Hindu milliyetçiliği ve ulusal kimlik için en büyük düşman haline gelmiştir (Telatar, 2017: 20).

Öte yandan Pakistan’ın Hindistan’ı bölerek kurulması onu öteki yaparken Keşmir sorunu bunu somutlaştıran en önemli etken olmuştur (Bali, 2006: 39). Bu bağlamda Pakistan, Hindistan’ın sömürgeci yönetiminin ve Hint ulusunun 1947’deki travmatik ve kanlı bölünmesinin dış sembolüdür. Onlara göre müslüman Hintliler kültürel ve dini miraslarını inkâr ederek, iktidarlarını korumak için Hint toplumunu parçalayarak ikiye bölmüşler ve böl, yönet politikası izleyen İngiliz sömürge gücünün yanında yer almışlardır. Başka bir

ifadeyle Müslüman Birliği ve Cinnah liderliğindeki Hintli Müslümanlar anavatanlarına ihanet etmişlerdir.

Bunun yanı sıra İndus havzası sulama sorunları, göç ve azınlıklara yönelik politikalar iki devlet arasındaki ilişkileri daha da karmaşık hale getirmiştir. Ancak iki devlet kurulduğundan bu yana aralarındaki en önemli sorun Keşmir olmuştur. Bu yüzden Hindistan ile Pakistan 1947 bölünmesinden sonra 1948, 1961 ve 1971 yıllarında üç kez karşı karşıya gelmiştir. Son savaştan sonra da Doğu Pakistan, Bangladeş adıyla ayrı bir devlet olarak uluslararası sisteme dâhil olmuştur. Ayrıca her iki tarafın nükleer güç olması ve büyük güçlerle yaptıkları ittifaklar iç politikalarını olduğu kadar dış politikalarını da olumsuz etkilemektedir.

Dolayısıyla Keşmir sorunu her iki devletin kurulduğu günden bu yana sıcak çatışmalarla devam etmektedir. Son olarak Hindistan Anayasasının geçici 370. maddesi 2019 seçimlerinden hemen sonra BJP iktidarı tarafından kaldırılarak Cammu-Keşmir tam olarak Hindistan sınırları içine dâhil edilmiştir. Geçmiş 12. yüzyılın ortasında oluşan Kalhaṇa Rajatarangini efsanevi metinlerine dayanan Keşmir kimliği ise Vaishnava⁷³ (vişnava), Budha, İslam ve 19 yüzyılda eklenen Hindular tarafından şekillendirilmiştir (Palat, 2015: 19). 1586'da bölge Ekber Şah tarafından ele geçirilmiştir. Bu tarihten 1947'ye kadar Babür, Afgan, Sih ve Dogra hanedanlığı kontrolünde kalmıştır. Çok katmanlı Keşmir kimliği kökeni, kutsal metinleri, kendi özel bölgesi ve kültürü, siyasi geçmişi ve geleceği ile Hindu milliyetçiliğine girmiştir. Aynı zamanda İslam sebebiyle Pakistan milliyetçiliğine de kapı açmıştır. Böylece Keşmir milleti sivil Hint kimliği ile etnik İslami kimliğin her ikisine birden sahip olmuştur. Bu sebeple de hem Hindistan hem de Pakistan arasında dolayısıyla da Hint ve Pakistan etnik milliyetçilikleri arasında bir savaş alanı haline gelmiştir (Palat, 2015: 21).

Bununla birlikte Hindistan'ın Müslümanları öteki olarak görmesi bazı yasal düzenlemelere de yansımıştır. 1955 yılında yürürlüğe giren ve Hindistan vatandaşı olabilmek için 11 yıl ülkede ikamet zorunluluğu getiren Hindistan Vatandaşlık Yasası BJP tarafından değiştirilmiştir. BBC'nin haberine göre Hindu, Sih, Budist, Caynist, Parsi ve Hristiyanlar 31 Aralık 2014'ten önce Pakistan, Afganistan veya Bangladeş'ten geldiklerini kanıtlayabilirlerse Hindistan vatandaşı olabileceklerdir (Citizenship Amendment Bill: India's new 'anti-Muslim' law explained, BBC, 11.12.2019). Hindistan; "Müslümanlar Müslüman bir ülkede zulüm göremezler" fikrini savunduğu için bu ülkelerden gelenleri mülteci olarak kabul etmemektedir (Bayram, 2019a). CNN'nin haberine göre de Gujarat Başbakanı, "Müslümanların yaşayabileceği 150 ülke var, ancak Hindular için sadece bir ülke var ve bu Hindistan'dır" diyerek kanunu savunmuştur (Why India's citizenship law crosses the line, CNN, 31.12.2019). Yine BBC'nin aynı haberde görüşlerine yer verdiği sosyolog Niraja Gopal Jaya, RSS ideolojisinden gelen BJP hükümetinin Vatandaşlık Yasasıyla hedefinin Hindistan'ı her yönüyle çoğunlukçu bir Hindu devleti haline getirmek olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla bu şekilde çıkarılan yeni vatandaşlık yasasının da birçok yönden Müslümanlar için tehlikeli yönleri vardır.

Sonuç olarak 1947'de yaşanan iki devletli ayrılma, Hint ulusal hafızasında oldukça trajik derin izler bırakmıştır. Dolayısıyla Hint bilincinde Müslümanlar Hindistan'ı bölen "öteki" olarak görülmeye devam ederken bu düşünce Hindu milliyetçiliğini de konsolide etmektedir. Bu çerçevede Pakistan, Hindistan'ın kimliğinin tam olarak gerçekleştirilmesini eşzamanlı olarak engelleyen ama aynı zamanda birleştiren ve korunmasına katkıda bulunan daimi bir "öteki" olmuştur (Wojczewski, 2016: 156).

---

⁷³ Bir tür Hinduizm mezhebi.

2.1.7. Hindistan'ın ötekisi "Çin"

Hindu milliyetçiliğinin en büyük düşmanı Pakistan dışında her zaman Çin olmuştur (Jaffrelot, 2007: 300). Nitekim Hindistan'ın Tibet'i topraklarına katması, 1962 Hint-Çin sınır savaşı ve Ladakh bölgesinin bir kısmının işgali bunu doğrulayan argümanlardır. Pek çok açıdan Hindistan karşıtlığını sembolize eden Pakistan'ın aksine Çin hem rakip hem de bir ortaktır. Çin'in büyüklüğü, kadim medeniyet statüsü ve dünyadaki en hızlı büyüyen ekonomi ve emperyalizm deneyimi birçok yönden Hindistan'ın kimliğini yansıtmaktadır (Wojczewski, 2016: 157). Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi Çin Pakistan gibi tam bir öteki kimliğini yansıtmamaktadır. Herşeyden önce Hindistan, Çin'i eski bir medeniyet ve yükselen büyük güç olarak görürken kendisinden aşağıda gördüğü "öteki" Pakistan'ın aksine, küresel sistemde kendi statüsüyle eşleşen bir siyasi varlık olarak kabul etmektedir (Wojczewski, 2016: 218). Bu yüzden de Hindistan Çin'i aynı medeniyet temelinde ortak bir kimliği paylaşıyor olması sebebiyle tam olarak öteki görmemektedir (Ogden, 2016: 178).

Yine de önce Tibet'in işgali ve 1962 sınır çatışması Hindistan açısından ihanet duygusuna yol açmıştır. Çünkü Nehru birçok zaman iki ülkenin kardeş ülkeler olduğunu dile getirmiştir. Çin'in Nehru'nun bu dostluk politikasına verdiği karşılık Hint zihninde Çin'e karşı şüpheleri artırırken, savaştan sonra Çin'in, Pakistan ile kalıcı bir stratejik ortaklık kurması Hindistan açısından iki cephe problemini de ortaya çıkarmıştır. Bunun yanında Çin'in Nepal ve Sri Lanka gibi küçük Güney Asya komşularıyla ekonomik, politik ve stratejik ilişkileri ve Hint Okyanusu'ndaki artan varlığı Hindistan için kuşkulara neden olmaktadır. Buna ek olarak Hindistan'ın temel endişesi Çin'in Hindistan'ı Güney Asya ile sınırlandırmaya çalışarak Asya'da hegemonik bir güç arayışında olmasıdır. Nitekim Hindistan uzun vadede Çin'i Asya'da sınırlayabilecek tek ülke olarak görülmekte, bu ise Hindistan'ı Çin için artan ekonomik ilişkilere rağmen potansiyel öteki ve düşman ülke haline getirmektedir (Wojczewski, 2016: 158-159).

Bununla birlikte Çin'in dünyadaki ekonomik yükselişi otoriter yönetim altında gerçekleşirken Hindistan son yıllarda bazı eleştiriler yapıyor olmasına rağmen demokratik ilkelere bağlı kalmaya devam etmektedir. Çin güçlü siyaset yapısı ve tek tip bir ulus devlet olarak büyük bir güç olmayı hedeflemektedir. Bir zamanlar her iki ülke birçok alanda eşit olmasına rağmen ekonomik ve askeri açıdan şu an Çin açık ara mesafeyi açmıştır. Hatta Hindistan, "Babürler ve İngilizlerden sonra", Çin'in kendisini Güney, Güneydoğu Asya ve Hint Okyanusunda kuşatmaya çalıştığını düşünmektedir. Nitekim bu gelişmelerle birlikte Çin'in üçüncü bölümde detaylı bir şekilde incelenecek olan başta Pakistan Bangladeş ve Sri Lanka olmak üzere Güney Asya ve Güneydoğu Asya'ya yönelik politikaları bu doğrultuda değerlendirilmelidir. Bu yüzden Hindistan "Çin'i güvenilemez" olarak görmektedir. Bunun altında ise sadece 1962 sınır savaşı yoktur, aynı zamanda Sun Tze'nin MÖ 6. yüzyılda yazdığı "Savaş Sanatı ve Savaşın Prensiplerinde" bahsedilen bazı tarihsel sebepler de vardır. Sun Tze'nin "tüm savaşlar aldatmaya dayanır" söylemini BJP'li politikacı Arun Shourie "ikiyüzlülük ve aldatma geleneksel Çin stratejik doktrininin özüdür" diyerek yorumlamıştır (Shourie'den aktaran Wojczewski, 2016: 221). Buna göre, Çinli liderler gülümserken, el sıkışırken ve Hindistan ile dostluktan söz ederken bile bölgesel hakimiyet elde etmek için Hindistan'ı zayıflatma planları yapmaktadır (Wojczewski, 2016: 228).

Bu sebeple Çin özellikle Hindu milliyetçi kanat tarafından tarihsel olarak ve yakın dönemde izlediği kuşatıcı politikalarla "öteki" olarak görülmektedir. Ancak tekrar etmek gerekirse Çin, Pakistan eşdeğerinde bir öteki kimliğine de sahip değildir. Hindistan öncelikle Çin'in sosyo-ekonomik kalkınmışlığını takip ederek, iki ülke arasındaki eşitliği

yeniden tesis etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Hindistan kendisini daha çok Çin'in kuşatıcı politikalarına karşı güçlendirmeye çalışarak Çin'in artan hegemonik ve kuşatıcı büyüklüğünü dengelemeye çalışmaktadır. Bunu yaparken de otokratik Çin'e karşı demokratik-çoğulcu yapısını korumaya çalışmaktadır.

2.1.8. Mekân (Yurt)

Birçok özelliğiyle Hindistan toprakları Hindu kültüründen, dininden ve Hindu halkından ayrı olarak düşünülemez (Adeney ve Lall, 2005: 272). Bu yüzden mekân çok dilli ve çok dinli bir yapıdaki Hindistan'da insanları bir arada tutan ve birleştiren en önemli unsurdur (Güliden Ayman, kişisel görüşme, 15 Ağustos 2021). Bu topraklar daha önce de bahsedildiği gibi antik çağlarda Kuzey, Kuzeydoğu ve Kuzeybatı'da geniş ölçüde uzanan Bharata Khanda olarak biliniyordu (Kiran, 2011: 4). Afrikadan, Batı Asya'dan, Uzak Doğu'dan ve daha başka birçok yerden insanlar buraya gelerek yerleşmişlerdir. Dravidler, Aryanlar, Moğollar bunların en önemlileridir. Dolayısıyla antik dönemde Bharata tüm bu ırkların yaşadığı renkli bir mozaikti. Geleneksel olarak, bu topraklar beş bölgeye ayrılmıştır; Madhyadesa (Orta ülke), Purvadesa veya Prachya (Doğu), Dakshinapatha (Güney), Aparanta veya Pratichya (Batı) ve Uttarapatha veya Udichya (Kuzey) (Behera, 2007: 84). Ve bu bölgelerin, siyasi ve sosyal tarihleri çizgileriyle eşleşen coğrafi yapıları vardır. Bu yapıların çoğunun ismi Hint halkının bölgesel bilincinde varlığını devam ettirmektedir (Behera, 2007: 84).

Bharata Khanda oldukça geniş bir coğrafyadan oluştuğu için birçok etnik grup bu kıtanın farklı bölgelerine yerleşmiştir. Özellikle Hindistan'a da ismini veren İndus vadisinde gelişen İndus Vadisi Uygarlığı, İndus ve Ghaggar-Hakra nehir vadilerinde esas olarak Pakistan ve batı Hindistan'da, Afganistan ve Türkmenistan'ın bazı bölgelerinde gelişmiştir (Kiran, 2011: 14). Bu coğrafya; İndus nehri, Himalayalar ve çevresindeki denizler arasında yüzyıllardan beri "kutsal bir mekan" olarak görülmektedir (Varshney, 1993: 234).

Birkaç bin yıl boyunca insanlar Hindistan coğrafyasına yerleşirken bölge birçok dine de ev sahipliği yapmıştır. Hinduizm, Budizm, Caynizm ve Sihizm gibi dinler Hindistan coğrafyasında doğduğu için topraklar, şehirler, nehirler ve vadiler de kutsiyet kazanmıştır. Benaras, Tirupati, Rameswaram, Puri, Haridwar, Badrinath, Kedarnath, Ayodhya gibi kutsal toprakları ile Ganj ve Kaveri (Cauveri) gibi nehirleriyle onlar için kutsal bir ülkedir (Varshney, 1993: 235). Özellikle Ganj gibi nehirlerin Hinduizm felsefesinde dini ve kültürel olarak özel bir yeri vardır. Hindular bu nehirde yıkanarak ibadet etmekte böylece günahlarından arınmış olmaktadır. Ayrıca ölülerini yakan Hindular cesetlerin küllerini de kutsal Ganj nehrine atmaktadırlar. Bu yüzden Hindistan coğrafyası hem dini hem de kültürel olarak Hindu topluluğunun ve Hindu felsefesinin anavatanı olarak görülmektedir (Vaishnav, 2019: 6). Dolayısıyla Hinduizm felsefesi, Hindistan'ın aslında Hinduların ülkesi olduğu ve Hinduların bizim diyebileceği tek ülkedir.

Netice itibarıyla Hindistan coğrafyası Hintliler için sadece bir yurt değil aynı zamanda dini ve kültürel olarak kutsal bir mekândır. Bu özelliğiyle birçok yerden ve ülkeden farklı özellikler göstermektedir. Örneğin bir Fransız ya da Alman için yurt ya da mekan aidiyet duyduğu toprak parçasıyken Hindular için bunun çok ötesinde dinsel özellik taşıyarak kutsiyet kazanmaktadır.

2.1.9. Ulusal kahramanlar

Hint ulusal bilincinin ve kimliğinin oluşmasında önderlik yapan ve birçok yönüyle etkileyen ulusal liderler ya da kahramanlar Hindistan gibi gelişmesini tamamlayamış kolonyal ülkelerde daha da öne çıkmaktadır. Nitekim ulusal bilinçten yoksun bir halkı bağımsızlığa inandırmak ve yönlendirmek, her yönüyle sıkıntılı bir süreçtir. Bu yüzden

Hint ulusal kimliğinin inşasında birçok faktörün yanı sıra ulusal kahramanların da çok önemli bir yeri olmuştur. Gandhi ve Nehru bunlardan en önemli olanlarıdır. Özellikle Gandhi Hint ulusunun bilincinde silinemeyecek izler bırakmış, onun bıraktığı şiddetsizlik ve çatışmasızlık gibi politikalar Hindistan'ın ilk Başbakanı Nehru'nun da felsefesi haline gelmiştir. Aynı zamanda bu liderlerin düşünce yapısı üçüncü bölümde detaylı bir şekilde inceleneceği üzere ülkenin ilk dönem dış politikasını derinden etkilerken Ashoka gibi antik dönem ulusal karakterleri de toplumu birleştirici birer figür olmuşlardır. Bu bağlamda Gandhi ve Nehru gibi ulusal karakterler herşeyden önce toplum üzerinde birleştirici etkisiyle biraraya gelemeyecek farklı etnisiteleri, dinleri, dilleri aynı çatı altında biraraya getirmişler, farklılıkları minimize etmişlerdir. Örneğin Gandhi birçok Hintli siyasinin rahatlıkla gidemediği Keşmir'de başta Müslümanlar olmak toplumun her kesiminden teveccüh görmüştür. Dolayısıyla Gandhi ve Nehru gibi liderler toplum üzerindeki birleştirici özelliğiyle ortak bir ulus inşasında birçok ülkeye göre toplum hafızasında derin izler bırakmıştır. Nitekim 2020 yılında bile Nehru ile ideolojik olarak taban tabana zıt Hindu milliyetçisi BJP ve Modi iktidarı döneminde bile Nehru dönemi politikaları çok fazla eleştiril(e)memektedir.

2.2. Hindistan Ulus İnşasında Kırılğanlıklar

Bu çalışmaya milliyetçilik, din, kast, dil gibi Hindistan ulus inşasına etki eden tüm unsurlar dâhil edilmeye çalışılmıştır. Zira din, kast, bölge, dil ve lehçeye dayanan çeşitli kültürel örüntüler teorik düzeyde 'Hint' kimliği altında toplanmaktadır. Ancak uygulamada yerel toplum temelli isteklerle pan-Hint düşüncesi arasında gerilim vardır (Behera, 2007: 80). Genel olarak da "etnik" ve "bölgesel" (dil merkezli) olarak bölünen kimliklerin merkezde olduğu sorunlar vardır. Hatta bölgelerin altında, rakip alt bölge kimlikleri arasındaki bile çatışma ve gerginlik nedeniyle istikrarsızlıklar ortaya çıkmıştır. Bu tür sorunların sebebi çoğunlukla etnik kaygılar ve dilsel farklılıklar olmuştur. Bu yüzden de azınlık etnik grupları eyalet olma talebinde bulunarak kimliklerini korumaya çalışmışlardır. Pencap, Gorkhaland, Jharkhand ve Assam gibi örneklerde olduğu gibi birçok zaman istekleri federal devlet tarafından kabul edilmiştir (Behera, 2007: 89).

Dolayısıyla ulusal kimliği negatif yönde etkileyerek kırılğanlığa yol açan unsurlar da vardır. Örneğin din ve dil ulus inşası için önemli işlev görürken aynı zamanda birçok noktada bölgesel milliyetçiliklere de yol açmıştır. Hindistan'daki bir bölge sadece bölgesel bir alan değil, aynı zamanda belirli dilsel, tarihi, kültürel, sosyal ve yapısal kalıplara sahip fiziksel bir varlıktır. Bu sebeple de monolitik Hindu milliyetçiliği eyaletten eyalete bölgesel olarak farklı şekilde büyümüştür (Behera, 2007: 86). Bu bağlamda ulusal kimlik inşasına yönelik en büyük meydan okuma bölgesel kimliklerden gelmiştir. Bölgeselciliğin yanı sıra kabilecilik, kast sistemi ve köylülük gibi kavramlar da Hindistan ulus inşasına meydan okuyan önemli öğelerdir. Ancak bölgeselcilik Hindistan'da bağımsızlık döneminden önce bile karşılaşılan ve halen devam eden daha bir önemli sorundur.

Bölgeselcilik, bazı devlet sınırlarında farklı dini veya etnik kimliklere sahip grupların bir arada bulunduğu, genellikle belirli bir bölgede yoğunlaştığı ve kollektif kimliğin paylaşıldığı durumları tanımlamaktadır. Bu özelliğiyle bölgeselcilik, belli bir bölgeye sadakati ifade etmektedir. Genellikle amaç, kendi siyasi güçlerini geliştiren etnik grubun ulusal bir devletten bağımsızlık elde etmesidir. Hindistan bağlamında bağımsızlıktan bu yana Hint siyasetindeki en önemli güçlerden biri olan bölgeselcilik, ulus içindeki farklı grupların etnik, dilsel veya ekonomik çıkarlarına yönelik yaklaşımları ifade etmektedir. Bölgeselciliğin temelinde belirli coğrafi bölgede yaşayan insanların dilsel, etnik, ekonomik ve kültürel kimlikler yer aldığından beri, siyasal araştırmacılar, genel olarak ekonomik, politik, dini ve dilsel ve hatta alt bölgesel hareketleri içeren çeşitli bölgeselcilik biçimlerini

ele almıştır. Başka bir tabirle bölgeselcilik politik ve kültürel olarak ihmal edilmiş sosyo-politik unsurlar meydana çıkmasıdır. Kendini dışlanmış ve ihmal edilmiş hissedenler yaşadıkları bu hayal kırıklıklarını bölgeselcilik kavramında yansıtmaktadırlar. Önemli bir alt bölge sadakati türü olan Hindistan'daki bölgeselcilik diğer bölgelerle yakından özdeşleşerek gelişmiş, bağımsızlık sonrası dönemde birbirinden farklı diller, kültürler, kabileler, dinler ve toplulukların çeşitliliğinden ortaya çıkmıştır (Kumar, 2017: 121).

Bu bağlamda bölge Hindistan'daki en kapsayıcı kavramdır. Uzun bir süre boyunca, coğrafi olarak tanımlanan her bölge, o bölgenin temellerini somutlaştıran belirli farklılıklar geliştirmiştir. Etnik kökenine ve bağlılıklarına bakılmaksızın herkes, o bölgenin ortak özelliklerini ve tarihsel deneyimlerini başkalarıyla paylaşırsa belirli bir bölgeye ait olarak adlandırılabilir. Örneğin, Orissa bölgesinde yaşayan ve oranın ortak dilini ve kültürünü paylaşan Hindular ile Hristiyanlar, iki ayrı etnik topluluktan ziyade bu bölgeye ait olarak anılırlar. Ancak bu durum etnik kökenin önemini azaltmamaktadır. Zira Oriyas, Bengalis, Telugus, Tamils ve Pencap gibi ulusların kimliğinin incelenmesinde bölgesel bir perspektif genel bir bakış açısı olsa da etnik köken de bu milletler için önemlidir. Bölgesel bir bakış, etnik veya diğer kimlikleri ya da ülkedeki birçok sosyal, kültürel ve hatta politik süreci açıklamak için geçerli bir analitik araç sunmaktadır (Behera, 2007: 85).

Bunun yanında bölgeselcilik ve bölgesel kimlik, ulus-devlet kaynaklı kimlik bağlantılı bir kavramdır. Hindistan'da dilsel ve bölge temelli bölünmüş eyaletler bölgesel kimliğin en iyi örneklerindendir. Bölge, ulusal kimliğin bir parçası olmakla birlikte toplum tarafından kabul edildiğinde ulusal kimlikten daha baskın hale gelebilmektedir (Ray ve Singh, 2015: 11). Hindistan'da birçok faktör ulusçuluğun (ulus-devlet) aksine bölgeselciliğin (bölgesel politikalar) yükselmesine yol açmıştır. Genel olarak ise bölgeselciliğin yükselmesine ulusal siyasi sistemin halkın isteklerini karşılamadaki yetersizliklerinin sebep olduğu yönünde anlayış hâkimdir (Kumar, 2017: 123). Kumar'a (2017: 122) göre bu faktörler şöyledir:

- 1- Merkezi hükümetin tüm insanlara veya gruplara belirli bir ideoloji, dil veya kültürü empoze etme çalışmaları. Yine ulusal hükümetin güney eyaletlerine Hintçenin resmi bir dil olarak dayatmasına güneylilerin kuzey hâkimiyetine yol açabileceği endişesiyle karşı çıkması.
- 2- Bir alanın veya bölgenin iktidar partileri ile idari güçler tarafından sürekli ihmal edilmesi neticesinde tek dilli eyaletlerin farklı dillere (bifurcate-çatallaşma) bölünmesi.
- 3- Hindistan'ın tek tip yönetim sisteminin birçok bölgedeki azınlıkların dilsel, kültürel ve etnik sembollerinin dikkate alınıp alınmayacağı noktasında kuşkularının bulunması.
- 4- Eşit olmayan sosyo-ekonomik kalkınma modeli bölgesel farklılıklar yaratmıştır. En kötüsü, BIMARU olarak adlandırılan Bihar, Madhya Pradesh, Rajasthan ve Uttar Pradesh gibi eyaletlerin sosyo-ekonomik göstergeler temelinde sınıflandırılması merkezi yönetime karşı kızgınlık yaratmıştır.
- 5- Merkezi yönetimin eyaletlerin içişlerine müdahalesi.
- 6- Öte taraftan bölgeselcilik sadece Hint toplumuna özgü değildir, dünya çapında da yaygındır. Günümüz modern Hint eyaletlerinin çoğu dilsel ve kültürel homojenlik temelinde kurulmuştur. Ancak sadece Hindistan'da değil dünyanın geri kalanında da her yönüyle tam homojen bir ulus yoktur. Hindistan'daki her eyalet kendine münhasır girdileri olan bir ulus devlet formülüyle şekillendirilmiştir.
- 7- Hindistan bir tür çeşitlilikler ülkesidir. Dolayısıyla bölgeselcilik bu Hint çeşitliliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu çeşitlilik dil, kültür ve tarihsel gelenekler biçiminde ortaya çıkmaktadır. Ve bu çeşitlilik kültürel ve tarihi kimliklere karşı çok hassastır. Örneğin dilsel faktör, dil temelinde kurulan

eyaletlerin dilsel olarak bölgeselcilğe evrilmesine yol açmıştır. Hintçe karşıtlığı ve Dravidian talepleri bu dilsel bölgeselciliğin bir sonucudur. Sharma'ya göre, (2015: 15) Dravidianlar başlangıçta bağımsızlık hedefi ortaya koymuşlar daha sonra bu düşüncelerini bırakmış olsalar da 1965 yılında Hintçe ve İngilizce'nin resmi dil ilan edilmesine karşı çıkmışlardır. 1974 yılında da Dravidian partisi olan DMK hükümeti gerçek bir federal sisteme geçiş için merkezi hükümete çağrı yapmıştır.

- 8- Ülkenin Kuzeydoğusundaki kabilecilik/kavimcilik faktörü de bölgeselcilğe yol açmıştır. Çünkü bu bölgelerde yaşayan kabilelerin her birinin kendine has dili, kültürü ve geleneği vardır. Dolayısıyla bu kabileler toplumun ana ulusal gövdesinden izole edilmiştir. Zira kendi kültürlerine çok fazla bağlıdırlar.
- 9- Kuzeydoğudaki kavimciliğin yanı sıra Kuzeybatı'da dini faktör, bölgeselciliğin yükselişini etkilemiştir. Dini faktör bağımsızlık öncesi Hint coğrafyasının Hindistan ve Pakistan olarak iki ayrı devlete bölünmesine yol açmıştır. Bağımsızlıktan sonra ise Sihlerin en çok yaşadığı Pencap'ta Sih⁷⁴ toprakları ya da bağımsız Khalistan⁷⁵ sloganları yükselmeye başlamıştır. Özellikle 1980'lerde Sihler bağımsızlık için sokaklara inmişlerdir. 1984'de Hint güvenlik güçlerinin Sihlerin en önemli mabedi "Altın Tapınak"a operasyon düzenleyip birçok Sih'i öldürmesi ortalığı karıştırmıştır. Bunun üzerine dönemin Hint Başbakanı Gandhi, Sih koruması tarafından öldürülerek intikam alınmıştır.

Harita 9. Genel Pencap Haritası

Kaynak: Punjab Map. (2006).

⁷⁴ Sihizm, Hinduizmden ayrı bir din olarak yaklaşık 500 yıl önce Pencap'ta (Pakistan Pencap'ı) ortaya çıkmıştır. Sih kavramı talebe, öğrenci manasına gelmektedir. 1469'da Lahor'da (Pakistan'daki Pencap eyaletine bağlı bir şehir) doğan "guru" Nanak tarafından kurulmuş olan Sihizme inananların sayısı yaklaşık 25 milyondur. Bu sayının yüzde 83'ü Hindistan'da bunun da yüzde 75'i Pencap'ta yaşamaktadır. Detaylı bilgi için bkz: Sih dini nedir, Sihler kimdir? (2015, 7 Kasım). *Amerika Bülteni Türkçe Amerika Gazetesi*. <http://amerikabulteni.com/2015/11/07/sih-dini-nedir-sihler-kimdir-2/>.

⁷⁵ Sihlerin kurmayı istedikleri devlete "Khalistan" denmektedir.

10- Eyalet veya ulusal düzeyde başarısız olan politikacılar, kişisel çıkarları için bölgesel duyguları kullanmaktadırlar. Telangana'nın Andra Pradeş'ten koparak 2014'de Hindistan'ın 29. eyaleti olması buna örnek olarak gösterilebilir⁷⁶.

Harita 10. Telanga Eyaleti

Kaynak: www.bbc.com (2009)

Kumar'ın Permal'den (2017: 124) aktardığına göre de Hindistan'da bölgeselcilik dört şekilde karşımıza çıkmaktadır.

- 1- Bölgeciliğin aşırı bir boyutu olan Jammu & Keşmir, Manipur, Mizoram ve Tripura gibi Hindistan Birliği'nden ayrılmak isteyen grupların faaliyetleri.
- 2- Bodoland, Gorkhaland, Vidarbha, Telangana'nın bağlı oldukları eyaletlerden ayrılarak ayrı birer eyalet olma talepleri. 1956'da Hindistan'daki eyaletler ilk kurulmalarından sonra ülkenin çeşitli bölgelerinde ayrı eyalet kurma çabaları devam etmiştir. 1956 yılında 16 olan eyalet sayısı 2016'da 29'a yükselmiştir.
- 3- Delhi gibi bazı birlik bölgelerinin tam bir eyalet olma istekleri. Örneğin 1956'da birlik toprağı olan Himachal Pradesh 1971'de eyalet statüsünü almış ve sonrasında Manipur, Tripura, Mizoram, Arunachal Pradesh ve Sikkim eyalet olmuşlardır. Bu tam teşekküllü eyalet olma talepleri de bölgeselciliğin durumunu yansıtmaktadır.
- 4- Bazı sınır ve nehir sularının paylaşımı üzerine eyaletler arası sorunların çözümüne yönelik talepler. Mahagaştra ve Karnataka eyaletleri arasında Belgaum sınırı sorunu, Assam ve Nagaland arasında Rangapani bölgesi içindeki Rangama ormanı anlaşmazlığı, Assam ve Meghalaya arasındaki eyaletler arası su anlaşmazlıkları, Pencap ve Haryana arasında Ravi-Beas ve Sutlej suyunun dağılımı konusundaki anlaşmazlıklar, Gujarat, Rajasthan, Madhya Pradesh ve Maharashtra eyaletleri

⁷⁶ 2 Haziran 2014'te BBC'de yayımlanan habere göre 14 yıl boyunca ayrılık hareketine öncülük eden ve yeni eyaletin ilk hükümetini kuran Telangana Rashtra Samithi partisinden (TRS) K Chandrasekhar Rao, Telangana başbakanı olarak yemin ederek göreve başlamıştır. Fakat bu ayrılığa muhalefet edenler de olmuştur. Onlara göre aynı dili konuşan ve farklı bir kimliği olmayan bir eyaletin ikiye bölünmesinden politikacılar sorumludur. Andhra Pradesh ve Telangana aynı Telugu dilini konuşmaktadır. İki toplum arasında sadece bazı kültürel farklar vardır. Detaylı bilgi için bkz. New state of Telangana is born in southern India. (2014, 2 Haziran). Bbc. <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-27658817>.

arasında Narmada sularının paylaşımındaki anlaşmazlıklar ile Karnataka, Kerala ve Tamil Nadu eyaletleri arasındaki Cauvery suları anlaşmazlıkları bunun örneklerindendir.

Dolayısıyla dile, dine, kültüre veya bölgeye dayalı bir kimliğin ortaya çıkması, bölgeselcilğin farklı eğilimlerine yol açmıştır. Örneğin Keşmir'deki bazı bölgesel istekler Hindistan anayasal yapısını tehdit ederken, Telengana uzun yıllar Hindistan'ı sıkıntıya sokmuştur. Kuzeydoğu Hindistan'da, çeşitli etnik gruplar kimliklerini ve ekonomik çıkarlarını korumak için defalarca ayaklanmışlardır. Bağımsızlıktan hemen sonra Naga isyanıyla başlayan bu ayrılıkçı hareketler Mizos, Manipuri Meteis gibi gruplara Tripura ve Assam gibi yerlerde yayılmıştır. Buna benzer şekilde 1980'lerin başından beri Pencap'taki Khalistan isyanı, Keşmir'deki ayrılıkçı hareket, Hint ulus devletine sürekli meydan okumaktadır. Hindistan devleti bu hareketlerle mücadele etse de, özellikle askeri kuvvet ve baskıcı yasaların kullanılması farklı sorunları da beraberinde getirmiştir (Sharma, 2015: 16).

Bunun yanı sıra Jharkhand hareketi gibi aşiret kimliğine dayalı ayrılıkçı hareketler de olmuştur. Jharkhand eyaleti, Hindistan federasyonu içindeki bir geri milliyet, Adivasis kabilesi tarafından başlatılan özerklik mücadelesine sahne olmuştur. Hareket ilk olarak, 1950'de Jharkhand Partisinin kurulmasıyla siyasi bir şekil alırken aşiret kimliğini korumak için ayrı bir eyalet talebinde bulunmuştur (Behera, 2007: 90). Bu sebeple birçok bölgesel talep ve ayrılıkçı istekler Hindistan'ın federal dokusuna zarar vermeye devam etmektedir (Kumar, 2017: 125).

Öte taraftan bazı ayrılıkçı hareketler Hint merkezi hükümeti ile anlaşmayla neticelenmiştir. Örneğin Temmuz 1985'teki Rajiv-Longwal Anlaşması dilsel düşünceler temelinde kurulan Pencap'taki Sihlerin dini, bölgesel ve politik taleplerini kabul ederken, bu anlaşma Khalistan (Saflar Ülkesi) hareketinin (ayrı bir devlet kurma isteği) çöküşünü hızlandırmıştır. Benzer şekilde, Batı Bengal'in Darjeeling bölgesinde yaşayan Nepallilerin ayrı bir eyalet talebi için oluşturulan Gorkhaland hareketi siyasi bir çözümle sonuçlanmıştır (Behera, 2007: 89). 1988'de Batı Bengal hükümeti ve Merkezi hükümet, Batı Bengal yargı yetkisindeki Gorkhas için özerk bir üst bölgesinin kurulması için anlaşmaya varmıştır. Her ne kadar Gorkha sorunu büyük ölçüde çözülmüş olsa da, gerginlikler devam etmektedir.

Kumar'a göre Hindistan gibi çoğulcu bir ülkede bölgeselcilik kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Bunu önlemek ya da minimize etmek için yasa ve düzenlemeler iyi kurgulanmalı, siyasi partiler kısa vadeli kazançlar yerine ulusal çıkar odaklı hareket etmeli, ortak bir dil politikası benimsenerek okullarda yaygın hale getirilmelidir. Ayrıca, kitleler arasında yoksulluk en aza indirilerek ekonomik eşitlik sağlanmalı, bölgesel basının bölgeselciliği yaygınlaştırması kontrol edilmeli, yerli aşiretlere yaşadıkları toprakların edinimi için destek olunup rehabilite edilmeleri sağlanmalı, merkezi hükümet Anayasanın üniter özelliğini eyaletlerin haklarına ve gücüne müdahale etmek için kötüye kullanmamalıdır. Bunun yanı sıra Kumar bölgesel partilerin gerçekten bölgelerinin geliştirip geliştirmediğini sorgulamaktadır. Neden Mumbai Asya'nın en büyük gecekondu nüfusuna sahiptir ve neden Andra Pradesh'te çiftçiler hayatlarına son vermektedirler. Bu soruların cevabı yoktur (Kumar, 2017: 126-127)

Hindistan ulus inşasında kırılganlıkları tetikleyen bölgesel kimliklerin yanı sıra bir diğer önemli sorun "kabilecilik"tir. Hindistan Antropolojik Araştırması 1976'da 461 farklı kabile topluluğunu tespit etmiştir. Bu arada, 2011 nüfus sayımına göre de 705 ayrı etnik grubu raporlamıştır. Bu kabilelerin ve etnik grupların hepsi farklı diller konuştuğu gibi farklı kültürel sistemlere de sahiptir. Toplam nüfusun yüzde 8'ini oluşturan kabilelerin konuştuğu diller Austro-Asya, Tibet-Burman, Dravid ve Hint-Aryan dillerine dayanmaktadır. Bu

sebeple her kabilenin farklı yaşam tarzı ve farklı ilgi alanları vardır. Kimisi hayvancılıkla uğraşırken kimisi balıkçılık gibi işlerle uğraşmaktadır. Bu kabilelerin her birinin ayrı ayrı nüfusları 1000 ile 7 milyon arasında değişmektedir. Çatışmaya varan mücadeleye girmediği müddetçe bu kabilelerin varlığı çok da hissedilmemektedir. Kabileler ülkenin her tarafına dağılmışlardır ancak bu dağılım eşit değildir. Kabileler (aşiret) diğer Hindularla başta Hinduizm gibi birçok kültürel değeri paylaşmadığı gibi Hintçe, Telugu, Bengalce, Gujarati gibi büyük dil gruplarından herhangi birini de kullanmamaktadır. Oysa Hinduizm baskın dil gruplarını bir araya getirebilme özelliğine sahiptir. Bunlar da Hint ulusal kimliğinin yapıtaşını oluşturmaktadır. Kabileler ise Xaxa'ya göre bunun dışında kalmaktadırlar. Hatta kabileler İngilizlere karşı verilen özgürlük mücadelesine de katılmamışlardır. Zira Hint ulusal bilinci İngilizlere karşı verilen özgürlük mücadelesinden etkilenmiştir (Xaxa, 2016: 224-226).

Kabileler İngilizler gelene kadar Hint toplumunun dışında müstakil birimler halinde yaşayan gruplar olduğu için, ilk kez. İngilizlerin gelmesiyle birlikte diğer topluluklarla aynı yasalara ve kurallara tabi tutulmuşlardır. Ancak bu durum kabilelerin toprakları üzerindeki denetimlerinin kaybolmasına yol açmıştır. Bundan İngiliz yönetimi sorumlu olduğu kadar Hintli tüccarlar ve tefeciler de sorumluydu. Bundan dolayı kabileler marjinalleşerek ekonomik sistemin dışına itilmişlerdir. Özellikle on sekizinci ve ondokuzuncu yüzyıl boyunca birçok noktada isyan hareketleri görülmüştür. İsyanın muhatabı hem İngilizler hem de Hintlilerdi. İngilizler tarafından bastırılan isyanlar sonucunda kabilelere yeni idari düzenlemeler getirmişlerdir. Bağımsızlıktan sonra ise çıkarlarına uygun isteklerde bulunmuşlardır. Bu isteklerden birisi Naga'lar tarafından Hindistan'ın Kuzeydoğu bölgesinde, egemen bir devlet kurmaktır. Buna benzer şekilde Jharkhand, Gondwana ve Bhilasthan'ın ayrı devlet talepleri olmuştur. Bu istekler buralara özerklik verilmesiyle (eyalet kurulması) çözülsün de bundan memnun olmayan gruplar varlığını devam ettirmektedir (Xaxa, 2016: 227-230).

Hindistan'ın bağımsızlığından sonra yöneticiler Hint toplumunun en yoksul, en sağlıksız ve en eğitimsiz kesimini oluşturan kabilelerin sorunlarına eğilerek onları sisteme entegre etmeye çalışmışlardır. Hint Anayasasının beşinci ve altıncı programlarının ilk iki maddesi, kabilelere özerk yönetimi öngörmektedir. Buna rağmen kabileler Hindu dil, tarih, kültür ve geleneklerini öğrenmek için eğitim müfredatına dahil edilmiş, özellikle Hristiyan kabilelere Hindu dini öğretileri için zorlamalar yapılmıştır. Hristiyan kabilelerin varlığı ise Hristiyan inancının dış kökeninden dolayı Hindistan ulusal kimliği için sorun olma ihtimali taşımaktadır. Çünkü Hindistan ulusal kimliği, mevcut aşiret kültürel biçimlerini dışlayacak şekilde tanımlanmıştır. Bu da ulusal kimliğin uyumunu olumsuz etkilemiştir. Netice itibarıyla kabilelerin sömürge sonrasında maruz kaldığı baskı ve sömürü, topraklarının kamulaştırılması ve toprak büyüklüğündeki azalış sonucu ortaya çıkan fakirlik Hint ulusal kimliğine büyük bir tehdit oluşturmaktadır (Xaxa, 2016: 231-232).

Bölgeselcilik ve kabilecilikten sonra Hint toplumunun modernleştirmesini yavaşlatan etkenlerin başında köylülük ya da kırsal sorunlar gelmektedir. Zira Chatterjee'ye göre (2002: 263) modern devletler ile köylülük arasında sıkıntılı bir ilişkiler ağı vardır. Batı Avrupa'da çağdaş yönetimlerin kurumsallaşması köylülüğün bertaraf edilmesiyle sağlanabilmiştir. Örneğin Fransa'da köylülerin Fransızlar haline gelmesiyle birlikte modern devlete giden yol açılmıştır. Zira Hegel'in de belirttiği üzere köylü sınıfı⁷⁷ kendisine söyleneni düşünmeden kabul eden, tarımla uğraştığı için de kendisiyle ilgili düşünmeye fırsatı olmayan topluluktur. Özellikle Hindistan özelinde daha da bilinçsiz olan

⁷⁷ Hegel'in köylü sınıfı ile ilgili savları için bkz: Hegel, G.W. F. (2001). *Philosophy of Right*. (Çev.: S.W. Dyde). Canada: Batoche Books.

köylü sınıfı adeta sömürge yönetimine davetiye çıkarmıştır. Sömürgeci güç Hindistan köylüsünü basit, cahil, otoriteye ve güce saygılı, batıl inançları olan, Hindistanlı elitlerce kolaylıkla dolduruşa getirilebilen, aynı zamanda ne yapacağı tam olarak kestirilemeyen ve çoğu zaman fanatikleşebilen topluluk olarak görmektedir (Chatterjee, 2002: 264). İlginç bir şekilde Hindistan milliyetçileri de Hint köylüleri hakkında buna benzer düşünceye sahip olmuşlardır. Onlara göre köylüler fakirliklerine sömürgeci gücün sebep olduğunu düşünemiyorlardı bile. Bu yüzden de ulusal bilinç kazandırılarak politik hayata dâhil edilmeleri gerekmektedir. Ancak bu köylü sınıfının cehaleti ve kararsızlığı nedeniyle yönetilmesi zor bir süreç olmuştur. Köylüler arasında cehalet öyle yayılmıştı ki bazen kaynağı belli olmayan, kimin tarafından söylendiği bilinmeyen mesajlarla insanlar isyan edebiliyordu. Öte yandan 1857 ve 1942’de yaptıkları gibi köylülerin sömürgeci gücü düşman olarak gördüklerinde muhalefet yaptıkları zamanlar da olmuştur (Chatterjee, 2002: 284). Buna rağmen genel manada Hint moderleşmesi ve ulus devletin oluşabilmesi için geri kalmış köylü sınıfının da sisteme entegre edilmesi, Hint ulusal bilincine sahip olması gerekmektedir.

Netice itibariyle bugün Hindistan’da birçok insan Hindistan üst kimliğinden memnun görünmüyor, ancak kendi bölgesel çerçevelerinden daha memnun olmaktadır. Hindistan anayasasındaki “biz Hindistan halkıyız” düşüncesi pratikte çok da gerçekçi değildir. Gerçekte kimlikler üzerinde daha çok bölgeler ve kısmen de kabileler etkili olmaktadır (Kumar, 2017: 127). Zira Behera’nın da iddia ettiği gibi (2007: 85) çok uluslu bir devlet olan Hindistan, bölünmüş kimlikler veya “bilinçler” ile pan-Hindistan milliyetçiliği arasında sıkışıp kalmıştır.

2.3. İkinci Bölümün Değerlendirilmesi

Bu çalışma 1947’den 2020’ye kadar inşa edilmeye çalışılan / değişen ve inşa süreci devam eden Hindistan ulusal kimliğinin dış politika kimliğini etkilediğini savunmaktadır. Ancak her zaman ulusal kimlik ve çıkarların dış politika kimliğini direk etkilediğini söylemek yanıltıcı olacaktır. Yine de Hindistan’da olduğu gibi çoğu zaman ulusal kimlik dış politikanın temelini oluşturmaktadır. 1947 ile 1990 arasında daha çok kurucu liderlerin etkisi, sömürge ve Soğuk Savaş’ın etkisiyle barışçıl, üçüncü dünyacı ve bağlantısız Hindistan kimliği inşa edilirken, 1990-2020 arası dönemde Hindu milliyetçiliği (dini milliyetçilik), büyük Hint medeniyeti ve tarihi ile gelişen Hint ekonomisinin etkisiyle yükselen güç/büyük devlet olarak Hindistan devlet kimliği şekillenmiştir. Bu amaçla bu bölümde Hindistan dış politika kimliğini etkileyen ve bir nevi toplumun özeti olan ulusal kimlik inşa/değişim süreçleri tüm yönleriyle ele alınmıştır.

Bu bağlamda Hint ulusal kimliği hem Batı (İngiliz) hem de kendine özel iç dinamikler çerçevesinde şekillenmiştir. Batılı olmasının en önemli sebebi, İngiliz eğitimi almış ve İngiliz yönetiminden etkilenmiş kurucu liderlerin Hindistan’ı laik, sosyalist (İngiliz Fabianizm etkisi) ve demokratik bir devlet olarak tanımlamaları ve bu yönde ülkeyi şekillendirmeleridir. Yine İngilizlere karşı verilen bağımsızlık mücadelesi Batı değerleri taşıyan milliyetçilik ve ulusçuluk düşüncesinin gelişmesine yol açmıştır. Bu yönüyle Batılı’dır. İçinde derin ayrışmalar taşıyan kast sistemini de barındıran Hinduizm’in ulusal kimliğe etkisi ise Hindistan’a özel bir durumdur.

Yapılan incelemeler ve değerlendirmelere göre Hindistan’da ulusal kimlik inşasının Avrupa ülkelerine kıyasla tamamlandığı söylenemez. Hatta Hindistan’da Batılı anlamda bir ulusal kimlikten bahsedilemez. Bu yüzden dış politika kimliği daha çok Nehru gibi liderlerin temsil ettiği düşünceler (laiklik vb.) üzerinden oluşturulmuştur. Ulus inşa süreci sorunlarıyla birlikte devam etmektedir. Aslında bu durum normal karşılanmalıdır. Zira Hindistan yaklaşık 200 yıl sömürge altında kalmış, 1947’de de iki dini cemaat temelinde

bölünerek büyük bir travma yaşamıştır. Bundan daha da önemlisi Hindistan çok uluslu, çok dilli, çok dinli ve çok çeşitli (kabile vb.) bir toplum yapısına sahiptir. Ülkenin kuzey ve güneyinin farklı tarihi yapıları da ayrı bir sorundur. Kuzey ve Güney genel anlamda homojenize olmuş değildir. Hintçe kuşağı olarak bilinen Kuzey bölgesi Hindistan'ın başat unsuru olmaya çalışırken bu durum Güney tarafından özellikle de Dravidlerce (Tamiler vb.) tepkiyle karşılanmaktadır. Öte yandan Kuzey ve Güney de kendi içlerinde oldukça fazla çeşitliliğe sahiptir. Zira sadece Kuzeyde 36 ayrı etnik grup varken, Güney daha çok Dravidlerden oluştuğu gibi onlar da kendi arasında homojen değildir. Örneğin en güneyde yer alan Tamil Nadu'da yaşayan Tamil etnisitesi kendisini ayrı bir ulus olarak görmektedir. Dolayısıyla “Hindistan birliğini” oluşturan her bir eyalet farklı uluslardan ve dillerden oluşmaktadır. Ve her birinin geçirdiği tarihsel gelişim süreçleri birbirinden farklıdır. Örneğin Gujarat İngiliz hâkimiyetine kadar farklı topluluklardan oluşan dağınık bir bölge iken İngilizler tarafından tek bir siyasi bölge haline getirilmiştir.

Dolayısıyla Hint kimliği için göze çarpan en önemli sorun çeşitli alt ulusların ve alt kimliklerin birbiriyle kaynaşamamasıdır. Tarihsel süreçte her bir yeni kimlik mevcut kimliğe eklenmiş çok kültürlü, çok ırklı, çok dinli, çok kastlı ve çok dilli bir toplum ortaya çıkmıştır. Özellikle de çok sayıdaki farklı dilsel kimlikler kurulduğu günden bugüne Hint birliği için önemli bir sorun olmuştur. Hindistan bu sorunları, merkezinde aynı dili konuşanların olduğu yeni eyaletler oluşturarak çözmeye çalışmıştır.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen Hindistan birbirinden farklı ulusları birleştirerek bunu devam ettiren nadir örneklerdendir. Bunun için ulusal kimlik inşa teorilerinde olduğu gibi milliyetçilik, din, dil, tarih, öteki ve mekân gibi kavramlardan etkilenilmiştir. Milliyetçilik tek ve bağımsız bir Hindistan bilincini uyandıran ideolojidir. Sadece bağımsızlık hareketiyle değil yeni kurulan devletin felsefesinin oluşturulmasında da etkili olmuştur. Temeli çok eskilere dayanan milliyetçilik Hindistan özelinde laik ve dini (Hindu) milliyetçilik olarak ikiye ayrılmaktadır. Laik milliyetçiler Hint toplumunu “salata kasesine” benzeterek çeşitlilikte birliği savunurken Hindu milliyetçiliği “eritme potası” modelini savunarak tüm topluma Hindu kültürünün hâkim olmasını istemektedir. Çıkış noktası Brahmo Samaj’a uzanan Kongre Partisi ve Nehru laik milliyetçiliğin vücut bulmuş haliyken, kökeni Arya Samaj’a dayanan ve RSS ailesine mensup BJP Hindu milliyetçiliğinin son dönem savunucusudur. 1980’lerin sonuna kadar laik milliyetçilik başat ideolojiyken, bu tarihlerden itibaren Hindu milliyetçiliği yükselişe geçmiştir. Nehru çok dinli, çok dilli ve çok uluslu bir toplumu laiklik üzerinden birarada tutarak ulus inşa etmeye çalışmasına rağmen baskın din olan Hinduizmin ulus inşasına dâhil edilmemesi (seküler toplum yapısı) 1980’lerde ulusal kimlikte değişim rüzgârları estirmiştir. Bu değişimde Hindu milliyetçi RSS’in etkisi olmakla birlikte laik bir yapıya sahip Indira Gandhi ve Rajiv Gandhi gibi Kongre Partisi liderlerinin seçim kaygıları da etkili olmuştur. Aslında bu durum toplumda daha önce var olan ama bastırılmış bir ideoloji olarak Hindu milliyetçiliğinin 1980’lerden itibaren yeniden gün yüzüne çıkmaya başlamasından başka bir şey değildir. Nitekim Hindistan’ın ilk kurulduğu, dolayısıyla da ulus inşa etmeye çalıştığı bir dönemde Gandhi’nin Hindu milliyetçisi bir kişi tarafından öldürülmesi Hint toplumunda dini milliyetçilere karşı derin öfke duyulmasına sebep olmuştur.

Hindu milliyetçiliğinin zeminini oluşturan Hinduizm mekan ile birlikte Hint kimliğinin en önemli unsurudur. Toplum, geçmiş 4000 yıl öncesine giden Hindu dini ile özdeşleşmiştir. Bu bağlamda Hindu milliyetçiliği üzerinden birbirinden habersiz toplum bütünleştirilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu kez Müslüman kimliği ötekileştirilmektedir. Bunun yanında Hindistan’ın yüzde 40’nın konuştuğu Hintçe tüm topluma empoze edilerek dilde birlik sağlanmaya çalışılırken, aynı zamanda Hint tarihindeki büyük medeniyetler ve kahramanlar üzerinden ulusal bilinç uyandırılmaya çalışılmaktadır.

Öte taraftan bir Hindu/Hintli için mekân (yurt) özel bir yere sahiptir. Nitekim Hindular için mekân sadece bir yurt değil aynı zamanda Hinduizmin geliştiği kutsal (dini olarak) bir toprak iken, Nehru gibi laik Hintliler için ise mekan kültürel olarak bağlı olunan yerdir. Betaras, Ayodhya şehirleri ile Ganj nehri gibi kutsal yerlerle bu düşünce somutlaşmıştır. Hint kimliğini etkileyen bir diğer faktör “öteki” kavramının karşılığı Pakistan ve Müslümanlardır. 1947’de Pakistan’ın Hindistan’dan koparak ayrı bir devlet olarak kurulması Hint toplumunun hafızasında derin izler bırakmıştır. Son olarak İngiliz sömürge rejimine karşı başlatılan mücadele ise Hint milliyetçiliğini geliştirerek Hint uyanışına katkı sunmuştur.

Bu bağlamda çıkış noktası olarak ulusal kimliği dolayısıyla da dış politikayı da etkileyecek olan Hintli kimdir sorusuna şu şekilde cevap verilebilir. Her şeyden önce bir Hintli günümüzde (2000’li yıllar) yükselen Hindu milliyetçiliğinin etkisiyle birlikte Hindu (dinsel olarak) kimliğini ön plana çıkarmaya başlamıştır. Öte yandan 1990’lara kadar Nehru ve ülkenin bulunduğu şartlar gereği (postkolonyal etki vb.) laik milliyetçi Hint kimliği toplumu etkilemiştir. Bunun yanında bölge, milliyet ve kast konumu Hint kimliğini tanımlayan diğer önemli unsurlardır. Eğer bir kişi Rajastan’da doğmuş ise Hint (Hint-Aryan) kimliğine daha yakındır. Ama Bengal’de doğmuş ise Bengali olabileceği gibi Hintli ya da Müslüman bir Bengali olabilir. Ya da Jarkhand’da doğdu ise kendini öncelikle Jarhhand kimliğine ait görebilir. Bu durumu daha da zorlaştıran Jarkhand’ın 8’i ilkel toplam 32 kabileden oluşmasıdır. Veya Pencap’ta doğdu ise Sih kimliği baskın olabilirken, Hint kimliğine de sahip olabilir. Öte yandan daha önce bahsedildiği gibi bir Hintlinin kendini tanımlamasında aile ve kabile unsurları da etkili olmaktadır.

Sonuç olarak son dönem yükselişe geçen dini milliyetçilik başta Müslümanlar ve Hindu olmayanları ötekileştirse de toplumun yüzde 80’inin Hindu olması sebebiyle ortak bir kimlik inşası için ön plana çıkartılmıştır. Ancak bu kimlik daha çok “öteki” olan “benliğin” karşıtı/zıttı olarak konumlandırılan Müslümanlar üzerinden inşa edildiği için iki toplum arasında yüksek çatışma riski taşımaktadır. Sadece Hindu-Müslüman çatışması da değil Hindular arasındaki farklılıklar da ulusal bütünlüğü zora sokmaktadır. Nitekim Hindular arasında (yüzde 80) hem kast temelli hem de laik ve Hindu köktendinci bakış açıları sebebiyle ayrışmaların olması ulusal kimliğin sadece din üzerinden inşa edilmesini zorlaştırmaktadır (Ersin Kalaycıoğlu, kişisel görüşme, 13 Temmuz 2021). Başka bir ifadeyle Hinduizm kendi içinde homojen bir yapıda olmadığı için birçok alt dalları, farklı inanışları ve mezhepleri ile birlikte Hindu inancına sahip yüzde 80 aynı düşünce ve yapıya sahip değildir (Yalçın Kayalı, kişisel görüşme, 16 Ağustos 2021).

Bunun yanında bir sonraki bölümde incelenecek olan ekonomik faktörler ülkenin geleceğini belirleyecek gibi durmaktadır. Çünkü yüksek yoksulluk oranına sahip bir toplumun bilinçli bir ulus inşa etmesi olası değildir. İsviçre bu konuda iyi bir örnektir. Zira İsviçre nüfus olarak Hindistan’la kıyaslanamayacak kadar küçük bir ülke olsa da bazı yönlerden Hindistan’la benzerlik taşımaktadır. Örneğin İsviçre de farklı milliyetlerden/dillerden (Alman, Fransız, İtalyan) ve farklı dinlerden/mezheplerden (Katolik-protestan) oluşmaktadır ama ulus inşasını başarıyla tamamlamıştır. İsviçre’yi Hindistan’dan ayıran ve kendi içinde bir arada tutan en büyük faktör gelişmiş bir orta sınıfa sahip olmasıdır. Bu orta sınıf ise daha önce de yazıldığı gibi ülkeyi bir arada tutan çimento görevi görmektedir. Nitekim BJP ve Modi’nin 2014 seçimlerinde başarılı olmasının sebeplerinden birisi de verdiği ekonomik vaatlerdi.

Özetle başlangıçtan itibaren Nehru’nun da etkisiyle 1990’lara kadar tüm farklılıkların içinde olduğu kapsayıcı, çoğulcu, hoşgörülü laik milliyetçi ağırlıklı bir “Hint” kimliği oluşturulmaya çalışılırken, 1990’lardan sonra ise özellikle dinsel olarak diğer azınlıkların

dışlandığı Hindu milliyetçi ağırlıklı, bir “Hindu” kimliği ön plana çıkmaya başlamış ve Kalaycıoğlu’nun da (Kişisel görüşme, 13 Temmuz 2021) vurguladığı gibi bu süreç devam etmektedir. Nitekim yüzde 14’lük (yaklaşık 200 milyon Müslüman) oranıyla Müslümanların ulusal kimlik inşasından dışlanmaları bu sürecin tam olarak nereye gideceği konusunda belirsizlikler taşımaktadır. Dolayısıyla ulusal kimlik inşa süreci devam etmektedir ve şimdiden nasıl bir şekle dönüşeceğini (lakliğin yeniden yükselişe geçmesi, iç savaş, eyaletlerin ayrı bir devlet haline gelmesi vb.) öngörmek ise çok zordur. Öte taraftan ortaya çıkan ulusal kimlik, devlet kimliği ile özdeşleştirilerek, bunun dış politika ile uyumlu olup olmadığının incelenmesi bir sonraki bölümün konusudur. Ortaya çıkan/çıkmakta olan bu kimlikler ise çalışmanın üçüncü bölümünde şu şekilde değerlendirilicektir. 1990’lara kadar laik Hint kimliği diğer etkenlerle birlikte (Kurucu liderler ve Soğuk Savaş etkisi) ülkenin bağlantısız bir devlet kimliğine sahip olmasını sağlamış, bu da ülkenin dış politika kimliğini şekillendirmiştir. Bununla birlikte 1990’lardan itibaren yükselişe geçen Hindu milliyetçi kimliği ekonomi gibi diğer faktörlerle (Büyük Hint tarihi ve medeniyeti söylemi ile gelişen Hint ekonomisi) birlikte ülkenin bölgesel ve küresel sistemde başat güç olma yolunda yükselen güç kimliğini söylemsel olarak harekete geçirmiştir.

BÖLÜM 3

HİNT ULUSAL KİMLİĞİNİN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ

Ulusal kimlik, kimlik/dış politika ilişkisi bağlamında Hindistan'ın dünyaya bakışını, algılayışını ve algılanışını derinden etkilemektedir. Bu bağlamda Hint ulusal kimliğine yönelik tartışmalar, Hindistan'ın bölgesel politikalarının yanı sıra uluslararası politikalarına da yansımaktadır. Özellikle Hindistan'ın değişen (devam eden süreç) kimlik yapısının (Laik/Hint milliyetçilikten Hindu milliyetçiliğine) hem bölgesel hem uluslararası politikayı nasıl etkilediği ve bu dış politika yöneliminin uluslararası sistemde onu nasıl konumlandığı tartışmaları bu bölümün temel hedefidir. Nitekim İkinci Bölümde tartışıldığı gibi yükselen Hindu milliyetçiliği hem ulusal kimliği hem de dış politika kimliğini derinden etkilemektedir.

Dolayısıyla çalışmada Hint ulusal kimliğinin dış politikayı şekillendirdiği savunulmaktadır. Ancak bu kimlik daha çok yönetici elitlerin etkisiyle oluşan dış politika kimliğidir. Bu çerçevede, sömürge döneminin zihinlerde oluşturduğu sorunlarla birlikte Gandhi ve Nehru gibi liderlerin etkisiyle oluşan Laik Hint milliyetçi kimliği, Soğuk Savaş boyunca Hint dış politikasının (bağılantısızlık ve üçüncü dünyacılık) ana belirleyicisi olmuştur. 1990'lardan itibaren yükselişe geçen Hindu milliyetçiliği ise ulusal kimlikte değişime sebep olmuş, bu yüzden de bağılantısız ve üçüncü dünyacı devlet kimliği sorgulanmaya başlamıştır. Hindu milliyetçiliğinin yükselişe geçmesiyle birlikte büyük Hindistan, büyük güç, süper güç gibi söylemler etkisini artırmaya başlamıştır. Ancak bu söylemlerin inşacılık bağlamında ele alındığında karşılık bulabilmesi için diğer aktörlerce de kabul edilmesi gerekmektedir. Şimdilik, (bu çalışmanın hazırlandığı 2020 şartlarında) Hindistan'ın uluslararası sistemde bu şekilde algılanışı kabul görmese de büyük güç ya da büyük devlet tartışmaları iç kamuoyunda devam etmektedir. Ancak yapılan bu iç tartışmalar Hindistan'ın "yükselen güç" olarak, geleceğin büyük Hindistan'ı için temel teşkil etmektedir.

Hint ulusal kimliğinde yaşanan bu değişim aslında Hindistan hükümetlerinin, Hint halkının beklentilerine (Keşmir sorunu, Babür Cami yerine Rama Tapınağı inşası vb.) karşılık vermemesi/verememesiyle alakalıdır. Bu bağlamda değişen kimlik yapısının Hint dış politikasına nasıl bir etki yaptığı bu bölümde üstünde durulacak konulardır. Bu açıdan Hindistan bugün dünyada kendisini nerede ve nasıl konumlandırmaktadır? Hangi faktörler Hindistan dış politikasının temel belirleyicileridir? Hindistan ulusal kimliğinin dış politikadaki yansımaları nelerdir ve bu ulusal kimlik dış politika kimliğini ne derecede etkilemektedir? Yine, bu sorular üzerinde durulacak diğer konulardır.

Ancak bu kimlik değişimi ve değişen kimliklerin dış politika üzerindeki etkilerine geçilmeden önce Hint dış politikasının genel görünümü ve karar alma süreçleri konuya bütünlük vermesi açısından incelenecektir. Nitekim Hindistan dış politikası ve uluslararası ilişkileri İngiliz sömürge döneminden bu yana önemli ölçüde gelişmiştir. Herşeyden önce 1947'de bağımsızlık kazanıldığında, çok az Hintlinin dış politika tecrübesi vardı. Zira kolonyal dönemde dış politika kararları sadece sömürgeci güç tarafından alınmaktaydı. Kolonyal dönem sonrasında ise liderlerin yanı sıra bu kez Hint toplumunun üzerine çöken postkolonyal kimlikler de (arada kalmışlık, taklit vb.) dış politikayı şekillendirmiştir.

Modern Hindistan'ın dış politikasının temelini ise ilk olarak Nehru atmıştır. Aynı zamanda Hindistan'ın ilk Dışişleri Bakanı da olan Başbakan Nehru, ülkesini iki dünyanın dışında konumlandırarak üçüncü dünyacılığı benimsemiştir. Indira Gandhi ve Atal Bihari Vajpayee, ülkeyi nükleer bir güç haline getirmiş, Başbakan Narendra Modi de Hindistan

dış politikasını gerçekçi (realist) bir yola sokmuştur. Hindu dini ile yoğrulmuş Hindu milliyetçi gelenekten gelen Modi ile birlikte dış politikanın söylemleri de değişmeye başlamıştır. Bu söylemlerde “yükselen güç” ve “büyük güç” gibi kavramların kullanılmaya başlanılmış olması önemli bir değişikliği yansıtmaktadır. Sonuç olarak, 1990'lara kadar bağlantısız bir dış politika izlenilirken, bu tarihten itibaren çeşitli dinamiklerce desteklenen Hindu milliyetçiliği iç ve dış politikayı etkilemeye başlamıştır. Uluslararası sistemde küresel sorumluluk almak isteyen Hindistan için bu ideoloji radikal değişikliklere sebep olmasa da dış politikada itici bir güç olmuştur.

Bhartiya Janata Partisi (BJP) bunun için farklı bir dış politika söylem ve uygulamasıyla Hindistan'ın kimliğini ve dış politikasını yeniden tanımlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda 1998 nükleer testleri, Keşmir'in özerk statüsünün iptal edilmesi ve Babür Mescidinin yıkılması gibi hususlar Hindu milliyetçi ideolojisinden esinlenen yeni bir saldırgan yaklaşım doğrultusunda geleneksel Nehruvan dış politikasından belirgin bir kopuşu göstermektedir.

Bu yüzden çalışmada derin ve kadim bir medeniyete ev sahipliği yapan Hindistan dış politikasının kimlikler bağlamında daha iyi incelenebilmesi için öncelikle devam eden alt başlıklarda dış politikanın genel görünümü ve karar alma süreçleri incelenecektir. Daha sonra ise bağlantısız ve üçüncü dünyacı Hindistan kimliğinin yanı sıra yükselen güç kimliğini inşa eden faktörler ele alınacaktır.

3.1. Hindistan Dış Politikasını Etkileyen Temel Faktörler

Devletlerin dış politikaları değerlendirilirken karar vericilerin özellikleri, devletin gücü, ülkenin dünya üzerindeki konumu, güç dağılımları, krizler gibi birçok unsur dikkate alınmadan analiz yapmak doğru sonuç vermeyecektir (Arı, 2017: 133). Özellikle ulusal güç dış politika karar alma sürecini her yönüyle ilgilendirmektedir. Uluslararası ilişkilerde birçok boyutu olan gücün göreceli anlamları vardır. Bazılarına göre kapasite, bazılarına göre hedefe ulaşmak için bir araç bazılarına göre de bir etki unsurudur. Ancak genel olarak bir A devletin B devletine karşı yapmak istediği şeyin yapılmasını sağlamak için kullandığı etki olarak tanımlanabilir. Bunun için devletler hard power (sert güç), soft power (yumuşak güç) ve smart power (akıllı güç) olmak üzere çeşitli güç yöntemlerini kullanarak hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır. Bir ulusun diğer uluslar karşısında gücünü ise kapasitesi belirlemektedir. Birçok akademisyen ve uzman coğrafya, doğal kaynaklar, nüfus, askeri güç, diplomasi, hükümet yapısı, ulusal karakter gibi nicel ve nitel unsurları kapasite olarak kavramlaştırarak ulusal güce dahil etmektedir (Arı, 2017: 135-138).

Bu anlamda herhangi bir ülkenin dış politikasının kısaca, "iç ve dış" faktörlerce belirlendiği söylenebilir. İç faktörler ülkenin yönetim şekli ve siyasi yapısı, büyüklüğü ve coğrafyası, tarihi ve kültürel özellikleri, ekonomi, medya, askeri yapı ve ulusal kimlik gibi unsurlarca şekillenmektedir. Bunun yanı sıra uluslararası sistemin yapısı dışsal olarak bir ülkenin dış politikasını belirleyen temel unsurlardır. Ayrıca liderin psikolojik yapısı da (kişisel özellikleri) dış politika ve karar alma süreçlerini etkileyen önemli hususlardandır. Hindistan dış politikası da coğrafi, ekonomik, dini ve kültürel, Soğuk Savaş gibi birçok faktör tarafından etkilenmiştir. Ancak Hindistan'ın muazzam kültürel çeşitliliği, yerel faktörler (eyaletler vb.), komşularıyla sosyal bağları, ideolojisi, tarihi yapısı ve ulus inşasının dış politikadaki etkileri çok fazla vurgulanmamıştı (Mishra ve Miklian, 2016: 2). Son yıllarda bu faktörlerin önemi artmaya başlamış, inşacılık ve kimlik bağlamında buna yönelik çalışmalar literatürde yerini almaya başlamıştır. Özellikle yakın dönem Hindistan dış politikasında bölgesel eyaletler ve Hindu milliyetçiliği gibi ulus inşasında etkili unsurların da önemli derecede etkili olduğu görülmektedir.

Hindistan dış politikası, ülke 1947’de bağımsızlığını kazandığından günümüze çeşitli aşamalardan geçerek gelişmiştir. Bu aşamalar Nehru yıllarındaki erken idealizmden 1990’ların liberal ve neo-liberal ekonomik değişimlerine (Wulf, 2013: 14) ve günümüz Hindu milliyetçisi realist politikalara kadar uzanmaktadır. Nehru tarafından temeli atılan Hint dış politikası iç faktörlerin olduğu kadar Soğuk Savaş gibi dış faktörlerin etkisiyle de değişime uğramıştır. Pek çok gelişmekte olan devlette olduğu gibi, bağımsızlıktan sonraki yıllarda Hindistan dış politikası, sadece başkent Yeni Delhi’de belirlenmiştir. Bu dış politikayı birçok analist, hem Delhi merkezli hem de Güney Asya odaklı olarak yorumlamışlardır (Mishra ve Miklian, 2016: 2).

Dolayısıyla Hindistan’ın dış politikası çeşitli iç ve dış faktörlerden etkilenirken, bununla bağlantılı olarak araştırmacılar; coğrafya, kolonyal dönem ve büyük güç durumunun Hindistan dış politika uygulamalarında önemli bir yer tuttuğunu belirtmektedirler (Ogden, 2016: 60).

3.1.1. Kişisel faktörler

Siyasi liderlerin düşünceleri, zihniyetleri, tutumları, kabul edilen değerleri, küresel durumlara ilişkin anlayışları ve psikolojilerinin oluşumu da bir ülkenin dış politikasını etkilemektedir (Ogden, 2016: 44; Kamble, 2017: 24). Örneğin Hitler’in kişisel özellikleri dikkate alınmadan Almanya’nın ikinci dünya savaşına giden dış politikası tam olarak açıklanamaz. Keza Rusya’nın 2000 sonrası dış politikasını; Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerini Putin gibi güçlü bir liderin etkisi ortaya konulmadan açıklamak eksik kalacaktır. Bunun gibi başta Nehru olmak üzere Hindistan Başbakanları da, Hindistan dış politikasının belirlenmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Hindistan’ın dış politikasında yapılan değişiklikler ne olursa olsun Başbakanların, yaşanan dönüşümlere ve değişen küresel durumlara ilişkin anlayışları çok daha fazla etkili olmaktadır (Kamble, 2017: 24). Örneğin Gujral’ın 1990’larda Hindistan’ın komşuları ile ilişkileri yeniden tanımlaması, Manmohan Singh’in çok kutuplu dünyada Asya ve Hindistan’ı sorumlu bir güç olarak vurgulaması, İndira Gandhi’nin Sovyetler Birliği ile yakınlaşması, Rao’nun silah programı, Vajpayee’nin küreselleşmeye odaklanması ya da Modi’nin en çok yurt dışı ziyareti yapan Başbakan olması, hatta uzun yıllar gidilmemiş ülkeleri ziyaret ediyor oluşu bireysel aktörlerin dış politikadaki rolleri hakkında ipucu vermektedir (Ogden, 2016: 44). Ancak Hint dış politikasını Nehru kadar derinden etkileyen bir başka lider henüz gelmemiştir. Nitekim onun kendi döneminde uygulamaya koyduğu politikalar ondan sonra da uzun yıllar boyunca Hint dış politikasının düşünce sistemini ve yönelimini etkilemeye devam etmiştir.

Nehruvanizm olarak literatüre geçen bu ideoloji, Mahatma Gandhi’nin şiddet içermeyen ilkesinden ve Aurobindo Ghosh ve Ravindranath Tagore’un ruhani felsefesinden etkilenmiştir. Gandhizm, Spiritüalizm ve Enternasyonalizm, Nehru’nun demokratik sosyalizm düşüncesini etkileyerek Hindistan’ın dış politikasına teorik bir çerçeve sağlamıştır. Özellikle bağımsızlıktan sonraki ilk otuz yıl Hint dış politikası, Gandhi’nin şiddetsizlik, Ghosh ve Tagore’un maneviyat ve enternasyonalizm düşüncesi üzerine oluşmuş, dış politikada şiddetsizlik, barış ve işbirliği ilkeleri öne çıkmıştır. Bu yüzden Nehru, bağlantısızlığı benimseyerek her iki süper gücü de dengelemeye çalışmıştır. Bunun yanında Hint dış politikasını oluşturma sürecinde Nehru, İngiliz liberal geleneğinden de etkilenerek Commonwealth üyeliğini ülkesi için kabul etmiştir. Öte yandan Gandhizm, spiritüalizm ve enternasyonalizm Nehru’nun demokratik sosyalizmi geliştirmesinde temel faktörler olmuştur. Nehru’nun dış politikadaki sosyalizmi “karar alma özgürlüğü” ve “özgüven” ilkeleriyle “bağlantısızlık” politikasına yön verirken, Hindistan dış politikasına evrensel bir teorik çerçeve sağlamıştır (Kamble, 2017: 13).

Nehru'dan sonra, Hindu milliyetçisi olan BJP'li Başbakan Modi de Hint siyasetinde derin izler bırakmaktadır. Gujarat eyaleti Başbakanlığı sırasında dikkatleri üzerine çeken ve Kongre Partisinden sonra ilk kez tek başına yönetime gelen Narendra Modi güçlü ve farklı bir düşünce yapısıyla önemli bir siyasi lider olarak ortaya çıkmıştır (Miller, 2020: 176). Nehru gibi Modi'nin de kişisel özellikleri Hindistan dış politikasını yeniden şekillendirmiştir. Önceki liderlerden farklı olarak, Modi demokratik ideallerden ziyade ekonomik çıkarlara öncelik vermiştir (Mishra ve Miklian, 2016: 5). Ekonominin yanı sıra Modi'nin üzerinde durduğu bir başka husus iktidara gelmeden önce savunduğu ve vaat ettiği milliyetçi politikalarıdır.

Nehru ile taban tabana zıt görüşlere sahip Modi'nin iktidardaki ilk yıllarında geleneksel devlet politikalarında herhangi bir sapma olmazken, 2019 seçim başarısıyla birlikte Ayodhya'da Babür Mescidi yerine Hindu tapınağı inşa edilmesi, vatandaşlık yasasının çıkartılması, Keşmir'in özel statüsünün iptal edilmesi gibi hususlarda değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Bunun yanında ABD gibi büyük güçlerle daha yakın ilişkiler kurulmaya başlanırken İsrail gibi din ve milliyetin iç içe geçtiği ülkelerle geçmiş yılların aksine iyi ilişkiler inşa edilmeye de başlanmıştır. Dolayısıyla Hindutva ya da Hindu milliyetçiliği ideolojisine sahip Modi'nin iktidara gelişi, onu hem ülke içinde hem de uluslararası alanda önemli bir aktör haline getirmiştir (Miller, 2020: 176). O; basit, çalışkan, net, kararlı ve dürüst bir lider imajına sahip olduğu gibi ne hafife alınan ne de uluslararası nüfuzu az olan postkolonyal bir ülkenin lideri olarak görülmüştür (Mishra ve Miklian, 2016: 4-5).

Sonuç olarak Gandhi'den ve Tagore'dan etkilenip, uluslararası siyasi literatüre bağlantısızlık ilkesini kazandıran laik milliyetçi Nehru ile ikinci bölümde detaylarıyla birlikte ele alınan Hindu milliyetçi bir siyasi gelenekten gelen Modi gibi liderlerin dünya görüşleri ve ideolojileri analiz edilmeden Hint dış politikasına teorik yaklaşımlarda bulunmak tek başına yeterli olmayacaktır. Zira Nehru ve Modi gibi liderlerin karakterleri, karizmaları ve etkileri bazen ülkelerinin de önüne geçebilmektedir.

3.1.2. Coğrafya ve ülkenin büyüklüğü

Chatterjee'nin (1996: 73) "Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası" adlı eserinde Çin askeri bilimi üzerine MÖ 500'lerde derlenmiş olan eserden aktardığı bir yazıda şu cümleler yazmaktadır: "Toprağın planını dağları, ormanları, geçitleri, gölleri, ırmakları vb. incelemeyen savaşa girişmeyin". Dolayısıyla bir ülkenin büyüklüğü, konumu, topografyası ve yeryüzü şekilleri o ülke dış politikasının temel belirleyicilerindendir. 1903'te dönemin Hindistan Genel Valisi olan Lord Curzon, Hindistan'ın coğrafi konumunun onu uluslararası ilişkilerde daha fazla ön plana çıkaracağını tahmin ederken, çok daha eski dönemlerde Napolyon bir ülkenin dış politikasının coğrafyası tarafından belirlendiğini dile getirmiştir (Karippal,2017:5). Nitekim Hindistan stratejik bir coğrafyaya sahiptir ve devasa nüfusuyla birlikte büyük bir potansiyel taşımaktadır (Ömer Faruk Gençkaya, kişisel görüşme, 11 Eylül 2021).

Sadece Hindistan değil birçok ülkenin coğrafyası ve topraklarının genişliği o ülkenin dış politikasında etkili olmaktadır. Örneğin geniş ABD topraklarının okyanuslarla çevrili olması onun dünyadaki konumunu belirlerken İngiltere'nin ya da İzlanda'nın bir ada ülkesi olması her iki ülkeyi çoğu zaman işgallerden korumuş, ya da oldukça zorlaştırmıştır (Ari, 2017: 140).

Dünyanın en kalabalık ikinci ülkesi olan Hindistan, coğrafi genişlik açısından dünyanın yedinci büyük devletidir. Kuzeyde Çin, Nepal ve Bhutan, doğuda Myanmar, Bangladeş ve batıda Pakistan ile sınırı bulunmaktadır. Ayrıca denizden Endonezya, Tayland, Malezya, Sri Lanka ve Maldivler ile komşu durumdadır. Bu yüzden, bu büyüklük Hindistan'a birçok

açından fırsatlar sunarken aynı zamanda riskler de taşımaktadır (Ravindar, 2014:144). Bu sınırların Hindistan dış politikasına etkisi özellikle Himalayalar ile Hint Okyanusunda kendini göstermektedir. Kuzeydeki Himalayaların Hindistan'ın diğer ülkelerle özellikle de Çin ile ilişkilerinde önemli bir yeri vardır. Çünkü dünyanın en yüksek sıradağları olan Himalayaları aşmak zor olduğu için 1962 yılında yapılan sınır savaşı hariç, Çin ile Hindistan'ın tarihsel süreç içinde birbiriyle savaştıkları görülmemiştir (Marshall, 2021: 8). Bu bağlamda Himalayalar, Hindistan ile Çin arasında muhtemel savaş ve çatışmalara engel olmuştur. Bununla birlikte son yıllarda artan teknoloji bu engelleri aşma potansiyeli taşısa da Marshall'ın (2021: 8) ifadesiyle “fiziksel bariyer“ caydırıcı etkisini halen sürdürmeye devam etmektedir.

Kuzey sınırları Himalayalar tarafından çevrilen Hindistan doğu, batı ve güneyden üç tarafı Hint okyanusu ile çevrilidir ve bu yüzden Hindistan'ın kıyı şeridi, dış politikası için hayati önem taşımaktadır. Nitekim Hindistan'ın güvenliği, Hint Okyanusu'nun güvenliği ile doğru orantılıdır. Bununla birlikte Hindistan'ın dış ticaretinin çoğu Hint Okyanusu üzerinden yapılmaktadır (Karippal,2017:5). Özellikle Hint Okyanusu bölgesinin önümüzdeki günlerde mavi ekonomi kaynaklarından yararlanma konusunda ilgi görecektir olması bölgeyi daha da önemli konuma getirmektedir. Mavi ekonomi bağlamında balıkçılık, yenilenebilir enerji, maden arama ve kıyı turizmi dahil olmak üzere deniz ekonomik faaliyeti Hint Okyanusunda Hindistan için önemli bir potansiyeldir (Ganapathi, 2017: 57).

Öte yandan bölgesel düzeyde Hindistan'ın kara sınırındaki devletlerin çoğunluğu, istikrarsız veya otoriter özelliklere sahiptir. Bu bağlamda Nepal, Bangladeş, Burma, Sri Lanka ve Pakistan kaynaklı sorunlar Hindistan iç güvenliğini tehdit ettiği gibi ekonomik, siyasi ve sosyal barışı da tehdit etmektedir. Hindistan'ın bölgesel tehdit algılamasında ilk sıradaki ülke elbette Pakistan'dır. Pakistan'ın yanı sıra Hindistan için en büyük sorun Asya'nın büyük gücü Çin'dir. Dünyanın en büyük askeri güçlerinden biri olan ve niyeti belirsizlikler taşıyan Çin, artan etkisi ve devasa ekonomik gücüyle Hindistan için tehdit olmaya devam etmektedir (Khilnani, 2010: 14).

Böylesine tehlikeli bir bölgesel ortamda bulunan Hindistan'ın coğrafi konumunun artılarını ve eksilerini Sikri şu şekilde özetlemiştir:

“Hindistan Asya'nın kavşağında beş yayın kesiştiği bir noktadadır. Bunlardan ilki büyüme ve refah arkıdır ve Güneydoğu Asya'dan Doğu Asya'ya kadar uzanır. Bu yay, büyüme, dinamizm ve ekonomik fırsatları oluşturur. İkinci yay Hindistan'ın batısındaki Pakistan, Afganistan, Basra Körfezi ve Arap dünyasından oluşan dengesizlik ve türbülans arkıdır. Üçüncüsü, Basra Körfezi'nden, Hazar'dan Rusya ve Sibirya'ya kadar uzanan “enerji arkıdır” . Dördüncü yay, dünya deniz ticareti için önemli olan deniz hatlarını içeren deniz taşıma hattıdır. Bu hat Hindistan'ın karasularının ve Münhasır Ekonomik Bölgesinin (EEZ) birkaç yüz mil uzağından geçmektedir. Beşinci yay, Tibet, Sincan ve Orta Asya ülkelerini kapsayan “belirsizlik arkıdır. Hindistan tüm bu “kemerlerin kesiştiği noktada zorlukların yanı sıra fırsatlarla da karşı karşıyadır”.(Sikri, 2014: 59).

Coğrafi konumunun yanı sıra bir ülkenin büyüklüğü de dış politikayı etkilemektedir. Özellikle geniş toprak, Hindistan'da olduğu gibi büyük ve tamamlayıcı olarak görülen nüfus ile bir araya getirildiğinde, dış politikada yüksek beklentilere yol açmaktadır. Ancak 20 milyon kilometrekareden fazla toprağı olan SSCB'nin bunu koruyamaması, buna karşılık 243 bin kilometrekarelik İngiltere'nin 19. yüzyıl boyunca baskın güç olması tek başına coğrafyanın da yeterli olmadığını göstermektedir (Arı, 2017: 140).

3.1.3. Ekonomik etkenler

Ülkelerin ekonomik kapasitesi, dış politikayı belirleyen bir başka faktördür. Özellikle değerli hammaddelerle bütünleşmiş bir endüstriyel altyapı ülkelerin teknolojik gelişmesinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda gayri safi milli hasılası, kişi başına düşen gelir

ve ihracat kapasitesi yüksek olan ülkelerle dışa bağımlılığın düşük seviyelerde olması önemli veriler olarak kabul görmektedir (Arı, 2017: 144-145). Nitekim bir ülke ekonomik olarak sağlamsa, diğer devletlerle herhangi bir yükümlülük olmaksızın etkileşime girebilir. Ancak devletlerin çoğunluğu bir şekilde diğer uluslara bağımlıdır. Gelişmekte olan bir ülke olarak Hindistan'ın kalkınması da Rusya, Almanya gibi ülkelere mali ve teknik yardım almadan mümkün olmamıştır. Örneğin Hindistan Alman İşbirliği ile Rourkela, Sovyet yardımı ile Bokharo gibi bazı demir çelik fabrikalarını kurmuştur (Karippal,2017:6).

Oysa Hindistan bağımsızlığını kazandığı ilk yıllarda ekonomik olarak oldukça sıkıntılı bir durumdaydı. Başta İngiltere olmak üzere büyük ülkelere kendini bağımlı bulmuştur. Sömürgecilik dönemi sona erse de etkileri devam etmiş ekonomik, siyasi ve düşünsel yansımaları postkolonyal döneme damgasını vurmuştur. Yaklaşık iki yüzyıl süren sömürge dönemi, Hindistan'ı bilim, teknoloji ve iktisadi alanlarda geri kalmış bir toplum haline getirmiştir (Ravindar, 2014:145).

Bu yüzden Hindistan, 1990'dan beri kalkınma için liberal ekonominin gerekliliklerini yerine getirmektedir. Özellikle 1991'den itibaren başlatılan özelleştirme politikaları Hindistan'a ekonomik anlamda da yeni kapılar açmıştır. Bu çerçevede ekonomi alanında birçok uluslararası organizasyona üye hatta kurucu üye olarak katılmıştır. Örneğin 1995 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) Hindistan kurucu üye olarak katılmıştır. Bunun yanı sıra, BIMSTEC, SAARC, ASEAN, IBSA ve BRICS gibi ekonomik oluşumlara da katılmıştır (Ravindar, 2014:146). Öte yandan Hindistan'ın ekonomik gelişmesi 2014 yılında Modi'nin yönetime gelmesiyle birlikte çok daha geniş alanda kendini göstermeye başlamıştır. Özellikle deniz aşırı faaliyetler teşvik edilmiş, yabancı işletmeler ortak girişimler yoluyla Hindistan'a yatırım yapmaya davet edilmiş, çekingen davranan uluslararası şirketlerin endişelerine yönelik güven artırıcı politikalar izlenmiştir. Ticari sektörünün baskın desteği ve güveniyle de iktidara gelen Modi kapsamlı bir büyümeyi teşvik eden ve bürokrasiyi azaltan politikalar yoluyla da bu güveni sürdürmek istemektedir. Dolayısıyla ortaya çıkmaya başlayan hem çok uluslu hem de yerli şirketler Hindistan dış politikasına her zamankinden daha fazla etki etmeye başlamıştır (Mishra ve Miklian, 2016: 5).

Hindistan'ın 1990'lı yıllarda başlattığı ekonomik reformlar 2000'lerin başından itibaren etkisini göstermiş, ülkenin ekonomik başarısı ekonomik diplomasiye çevrilmiştir. Gösterilen bu başarı ile birlikte Hindistan'daki entelektüel çevrelerde ülkenin büyük bir güç statüsü tartışılmaya başlanmıştır (Miller, 2020: 176). Hindistan'ın ekonomik büyümenin en hızlı gerçekleştiği Asya'da yer alması (Khilnani, 2010: 14) bu tartışmaları her geçen gün artırmaktadır. Bilhassa Çin'in artmakta olan siyasi ve askeri gücü karşısında Hindistan, ABD ve Batı için önemli bir müttefik haline gelmektedir.

Dolayısıyla diğer birçok ülke gibi ekonomik gelişmeler Hindistan dış politikasını olumlu yönde etkilemiştir. Özellikle 2000'den sonra yakaladığı büyüme rakamları Hindistan'ın uluslararası çevrelerde "yükselen güç", "büyük güç" gibi söylemlerle anılmasını sağlayan önemli bir unsur olmuştur. Nitekim geçmişteki pek çok ekonomik ve siyasi başarısızlık, Hindistan'ın büyük devlet hayalini yok etmişti (Wulf, 2013: 25).

3.1.4. Ulusal kimlik

Bugün bağımsız ve özgür Hindistan'ın demokratik, çoğulcu, federal ve cumhuriyetçi anayasası büyük ölçüde 1935 tarihli İngiliz Hindistan Hükümeti Yasası'na dayanmaktadır. Bu anayasa Hint halkı tarafından değer verilen; özgürlük, sosyal adalet ve eşitlik gibi değerleri taşısa da (Wulf, 2013: 31) Batılı gözlemciler uzun bir süre Hindistan'ın bir ulus devlet yaratma ve demokrasi kurma çabalarına şüpheyle yaklaşmışlardır. Zira ülkenin

büyüklüğü, çeşitliliği ve Pakistan ayrılığı, sömürgeci güç İngilizler ayrıldıktan sonra Hindistan'ın kurucularını büyük sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Nehru gibi kurucu liderler Hindistan'ı kast, din, feodalizm ve kapitalist sömürü gibi yapısal engellerden kurtararak laik bir ulus inşa etmeye çalışmışlardır. Çünkü birtakım sorunların yanı sıra (Pakistan ve Çin sorunları vb.) iç tehditler, ayrılıkçı hareketler ve terör faaliyetlerinin getirdiği ciddi sorunları ile ulus inşasındaki bozukluklar ülkeyi birçok zaman sıkıntıya sokmuştur. Böyle bir ortamda Hint dış politikası daha da karmaşık hale gelmektedir (Ogden, 2016: 16).

Bu bağlamda Kamble (2017: 2) ulusun; kast, din, mezhep, dil gibi faktörlerin bölücü etkilerinden kendini soyutlamasını ya da bu konuda katı kuralları olmamasını güçlü bir ulusal kimlik duygusuna sahip homojen bir toplumsal yapıya kavuşabilmesi için önemli bir etken olarak görmektedir. Nitekim ulusal birliğini sağlamış devletlerin dış politikada daha başarılı olduğu söylenebilir çünkü iç sorunlarını ve farklılıklarını çözen toplumlar dış politikada daha kolay karar alabilmektedir (Ertan Efegil, kişisel görüşme, 14 Temmuz 2021).

Bu çerçevede ulus inşasını başarıyla tamamlayan toplumlar, kendi kimlikleri üzerinden diğer uluslarla etkileşime girerek onları dost ya da düşman kabul edebilirler. Çok farklı unsurlarca oluşturulan ulusal kimlik aynı zamanda ait oldukları toplumlara tarihi misyon da yüklemektedir. Bu yüzden ulusal kimlik ulusal çıkarlara da hizmet etmektedir. Buna binaen ise dış politika Hindistan'ın bağlantısız ve üçüncü dünyacı devlet kimliğinde olduğu gibi, ulusal kimliğe göre şekillenerek inşa edilmektedir (Efegil, 2012: 200).

Dolayısıyla Hindistan, bir taraftan ulusal kimlik inşa etmeye çalışırken diğer taraftan büyük devlet olma hedefi doğrultusunda bunları birbirine uyumlandırmaya çalışmaktadır. Nitekim Hindistan dış politikasında kültür ve ulusal kimliğin etkisi oldukça fazladır. Bu bağlamda ülkenin bağımsızlığından beri büyük güç olma hedefi ve söylemi, tüm siyasi liderleri etkisinde bırakan kültürel bir olgudur. Zira ülkenin sahip olduğu ortak tarihi geçmiş ve değerler ile ülkenin imajı dış politikanın belirleyici etkenleri olmaktadır (Kılıçkap, 2007: 151).

3.1.5. Siyasi yapı

Arı (2017:153), Morgenthau'ya dayandırarak bir ülkenin dış politikasının temelinde iyi inşa edilmiş bir hükümet sistemi olması gerektiğini vurgulamaktadır. İyi bir hükümet sistemi ise dengeli bir dış politika izlenmesini sağlamaktadır. Zira durumsal farkındalığı yüksek bir hükümet elindeki gücüne ve imkânlarına göre hareket ederek dış politika yönelimine girmektedir. Bunun yanında ülkelerin yönetim şekli de bir başka belirleyicidir. Demokrasi, otokrasi, krallık gibi yönetim şekilleri ile üniter devlet ya da federal devlet olma gibi nitelikler siyasi olarak dış politikada belirleyici olmaktadır. Hindistan'ın bazı eyaletlerinin diğer ülkelerle ticari ilişkiye girmesi gibi federal yapılarda üniter devletlerden farklı olarak siyasi karar alma yerel yönetimlere (eyaletler) bırakılabilmektedir (Arı, 2017:189).

Bu bağlamda Hindistan'ın birçok yönden Batı ile benzerlik taşıyan demokrasi geleneği dış politikasını da etkilemektedir. Çünkü Hindistan seçilmiş bir parlamento, siyasi partiler ve özgür bir basından oluşan sosyalist bir ülkedir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyıl boyunca demokrasi ve sosyalizm değerlerinin sentezi, Hindistan demokrasisinin temelini oluşturmuştur. Hindistan siyasi sistemi hem Batılı (Liberal-Kapitalist-Demokratik sistem) hem de komünizm karşıtı bir cephede kendini konumlandırmıştır. Hindistan politik sisteminin bu durumu ise dış politikasının hem Batılı demokratik ülkeler hem de komünist ülkelerle işbirliğine dayalı ilişkiler geliştirmesinde kolaylık sağlamıştır (Ravindar,

2014:147). Genel olarak Kongre Partisi ve BJP ağırlığının olduğu Hint siyaseti gelişmiş bir demokrasi geleneğine rağmen Hint seçmeninin çoğunluğu organize olamamış işçiler, evhanımları, fakir köylüler, arabacılar ve zanaatkarlardan oluşmaktadır (Kaviraj, 2012: 164). Yine de dünyanın en büyük demokrasisi olan Hindistan yoğun nüfusu, dağınık yapısı ve güvenlik sorunları sebebiyle Lok Sabha seçimlerini uzun sürede (yaklaşık iki ay) gerçekleştirmek zorunda olsa da demokrasisini devam ettirmeye çalışmaktadır.

Hindistan Soğuk Savaş döneminde SSCB örneğinde olduğu gibi sosyalist ülkelerle daha yakın ilişkiler kurmuştur. Bu durum Hindistan anayasasına da yansımıştır. Hindistan anayasası birçok değişikliğe uğramasına rağmen sosyalizm temalı ve çok ulusluluk temelinde, çeşitlilikte birliği merkezine almıştır. Anayasaya göre (anayasa madde 15-1) devlet tüm dinlere eşit mesafededir ve tün dinler koruma altındadır (Ogden, 2016: 36). Batı tarzı özellikle İngiliz Westminster modeli bir demokrasiye yakın olan Hindistan siyasetinde temel kırılma noktaları da vardır. Bunların başında siyasette hanedanlığa varan kurumsallaşmalardır. En büyük hanedanlık ise Nehru ailesidir. Sırasıyla Nehru, kızı İndira, torunu Rajiv ve onun oğlu Rahul Hint siyasetinde etkin olmuş kişilerdir. Ogden'in (2016, 39) Patrick French'den aktardığına göre 2011 yılında parlamentonun yaklaşık yüzde 29'u siyasi geçmişe sahip ailelerden oluşmuştur. Yine kırk yaşın altındaki milletvekillerinin yüzde 65'i, elli yaşın altındakilerin de yaklaşık yüzde 37'si milletvekilliklerini kendi ailelerinden devralmışlardır. Özellikle bu durum Kongre Partisinde hâkimken son dönemdeki BJP partisi buna istisna teşkil etmektedir.

Hindistan siyasi yapısının en belirgin özelliği federalizmdir. Aslında ülkenin sahip olduğu federal sistem İngiliz kolonyal döneminin bir mirasıdır ve güç, merkez ve eyaletler arasında bölünmüştür. Fakat bu durum bölünme korkusuyla her geçen gün merkezin lehine değişmeye başlamış, siyasette merkez ağırlığı artmıştır. Ayrıca Başbakan olağanüstü hal durumlarında tüm devlet yetkilerini merkezin kontrolü altına alabilmektedir. Olağanüstü halin temeli İndira Gandhi'nin 1971 seçimlerinde hile yaptığı suçlaması üzerine 6 yıl siyasetten men edilmek istenmesi üzerine anayasanın 352. maddesini harekete geçirmesine dayanmaktadır. Çıkarılan olağanüstü hal ile Hindistan demokrasisi yaklaşık iki yıl kesintiye uğramıştır (Ogden, 2016: 35-36). Dolayısıyla Hindistan federal bir ülke olmakla birlikte bu özelliğiyle üniter devlet özellikleri taşımaktadır. Bu yüzden Hindistan federalizmi Batı'daki diğer ülkelerle kıyaslandığında bazı farklılıklar göstermektedir.

Örneğin Hindistan federalizmi bazı yönleriyle ABD ile benzerlik taşıırken birçok yönüyle de ondan ayrılmaktadır. Her iki ülkenin eyalet sisteminden oluşmuş olması ortak bir benzerlik unsuruyken, ABD'nin Başkanlık sistemi, Hindistan'ın ise güçlü bir parlamenter sistem ile yönetilmesi iki ülke arasındaki en büyük farklılıklardandır. Herşeyden önce ABD Başkanlık sisteminde devlet başkanlığı ve icracı yöneticilik (Başbakanlık gibi) Başkanlık çatısı altında birleştirilerek ABD siyasi sistemine yön vermektedir. Buna göre Başkan, ülkenin siyasi birliğini temsil ederken aynı zamanda da hem siyasi parti lideri hem de hükümetin başı olarak görev yapmaktadır. Hindistan'da ise devletin birliğinin sembolü ulusal ve eyalet hükümetlerinden seçilmiş temsilcilerden oluşan bir seçim heyeti tarafından beş yıllık bir dönem için seçilen cumhurbaşkanıdır. Cumhurbaşkanı sembolük olarak görev yapsa da çoğu parlamento tasarısının kanun haline gelmesi için onun onayı gereklidir. Bunun yanında Hindistan'da ABD'den farklı olarak icracı ve güçlü bir Başbakanlık sistemi vardır. Dolayısıyla ABD Başkanlık sisteminde; devlet başkanı ve hükümet başkanı olarak tüm yetkiler tek bir kişide toplanırken, Hindistan'da ise siyaset üstü bir konumdaki Cumhurbaşkanı ile Başbakanlık olmak üzere iki farklı yapıda inşa edilmiştir (Kesselman ve diğ. 2014: 288). Hindistan daha çok güçlü bir üniter yapıya sahip ve tüm ülke için tek bir anayasanın geçerli olduğu federal bir yapıdır. Bu yüzden birlik tarzı bir federalizm örneği olduğu söylenebilir. Nitekim Palat (2015:7) Hindistan'ı bir birlik olarak, Sovyetler

Birliği ve Avrupa Birliği'ne benzetmektedir. Avrupa Birliği kendini oluşturan devletlerin iradelerini kendi isteğiyle bir üst otoriteye devrettikleri bir oluşumdur. Ancak Palat Avrupa Birliği'nin Fransa ve Almanya gibi ulus devletlerin üzerine çıkmasını çok da olası görmemektedir. Ona göre Sovyetler Birliği de buna benzer bir yönetim şekliydi. Sovyetleri oluşturan devletler de birer ulustu ve anayasal olarak Hint eyaletleri gibi yetkileri vardı. Sovyetler her zaman çok uluslu devlet olarak tanımlanmıştır. Ancak parçalandığında hiçbir zaman ulus olamadığı ortaya çıkmıştır (Palat, 2015:6).

Bunun yanında Hindistan federalizmi İşpanya gibi bazı Avrupa lkeleri ile kıyaslandığında benzerlikler ortaya çıkmaktadır. 17 özerk topluluktan oluşan İşpanya'da da Hint eyaletlerinde olduğu gibi her özerk bölgenin kendi hükümeti seçimle işbaşına gelirken yine Hindistan'da olduğu gibi hükümetlerin başında başbakan vardır (Güzel, 1995: 39). Buna ek olarak Hindistan'da olduğu gibi bağımsızlık talebinde bulunan özerk bölgeler vardır.

Bu bağlamda Hindistan'ın her bir eyaletinin merkezi hükümete benzer bir yapısı vardır. Zira eyaletler alt mecliste çoğunluğu elinde bulunduran ve başında bakanları da atayan Başbakan'ın olduğu bir hükümet tarafından yönetilir. Bunun yanında her eyalete merkezi hükümete bağlı bir Vali atanmaktadır. Ancak ABD'den farklı olarak Hindistan'da Valiler, eyalet yönetiminde yer almamaktadır. Fakat Valiler eyalet hükümetinin etkisiz olduğunu belirlerlerse, seçilmiş eyalet hükümetlerini görevden alma yetkisine sahiptir. Dolayısıyla merkezi hükümet ile eyaletler arasında devam eden bir g mücadelesi vardır. Eyaletler genellikle merkezi hükümetten daha fazla kaynak talep ederken, bölgeselleşme gibi sorunlara da yol açan kültürel ve dilsel kimliklerin daha fazla tanınmasını istemişlerdir (Kesselman ve diğ. 2014: 291).

Öte yandan ABD federalizmini Hindistan'dan ayıran en önemli özellik her eyaletin kendi anayasasına sahip olduğu federal bir sisteme sahip oluşudur. Burada g, Hindistan'ın aksine federal hükümet ve eyalet hükümetleri arasında paylaştırılarak kontrol ve denge sistemi (check and balances) inşa edilmiştir. ABD taşıdığı bu farklı yönleriyle dünya üzerinde yer alan federal ve başkanlık sistemleriyle olduğu kadar otonom yerel yönetimlere verdiği siyasi haklarla da en iyi ve başarılı örneklerdendir. Hindistan'ın eyaletlerin yetkilerini merkeze toplama ve onlara anayasal olarak birlikten ayrılma hakkını vermeyişindeki en önemli sebep ise çoğunun farklı uluslarca oluşturulmuş olmasıdır.

3.1.6. Eyaletlerin etkisi

Hindistan eyaletlerinin dış politika üzerindeki etkisi, son yıllarda artmaya başlamıştır. Ülkenin ekonomik olarak birbirine bağımlılığa artan ilgisi, eyaletlerin ekonomi politikasına dâhil edilmesine yol açmıştır. Bu gerçeklik, Modi'nin eyaletleri dış politika yapımına dâhil etme konusundaki siyasi düşüncesinin temelini oluşturmuştur. Bu bağlamda da eyalet Başbakanlarını yurt dışı ziyaretlerinde yanına alarak yatırım ve kültür destinasyonları için cazibe merkezi yapmak istemiştir (Mishra ve Miklian, 2016: 5).

Özellikle Uttar Pradesh, Bihar, Jharkhand ve Batı Bengal'den oluşan Hindistan'ın doğu kuşağı ile Sikkim, Assam, Arunachal Pradesh, Manipur, Mizoram, Meghalaya Tripura ve Nagaland eyaletlerini içeren Kuzeydoğu Hindistan bölgesi ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu iki bölge, Hindistan'ın Güney Asya Bölgesel İşbirliği çerçevesinde bölgeselcilik politikasının merkezinde yer almaktadır. Aynı zamanda bu iki bölge yollar, limanlar ve düzenli elektrik temini gibi temel altyapı açısından da en az gelişmiş eyaletlerden oluşmaktadır. Hükümet bu sıkıntıları aşmak için bu bölgelerdeki Hindu ve Budizm'e ait dini ve kültürel yerleri turizme kazandırarak bunları Doğu ve Güneydoğu Asya'da poplerleştirmeye çalışmaktadır. (Mishra ve Miklian, 2016: 5). Bu bölgelerden özellikle Uttar Pradesh ve Bihar'in Nepal, Batı Bengal'in Bangladeş ile geliştirilen politikalara

coğrafi yakınlık, dinsel, dilsel ve etnik akrabalık sebebiyle etkisi olmaktadır. Bu kapsamda birçok yabancı devlet görevlisi ve lideri bu eyaletleri ziyaret etmeye başlamıştır. Doğu ve Kuzeydeki eyaletlerin yanı sıra ülkenin dış politikasını etkileme potansiyeli olan bir başka eyalet en güneydeki Tamil Nadu'dur. Bu çerçevede Sri Lanka'da azınlık olan soydaşları yüzünden Tamil Nadu, Sri Lanka'ya yönelik Hint dış politikasını birçok zaman derinden etkilemiştir (Ogden, 2016: 49). Zira Tamil sorunu Kalkan'ın da belirttiği gibi (2011: 4-27) Hint iç siyasetinde destek arayan liderler açısından her zaman göz ardı edilemeyecek bir faktör olmuştur.

3.1.7. Felsefi, ideolojik, kültürel ve tarihsel faktörler

Hindistan dış politikasının felsefi temeli, etik değerler üzerine kuruludur. Ulusal ve uluslararası barışa vurgu, karşılıklı saygı ve dostluk Hindistan değerleri olarak kabul edilir. Hindistan'ın dünya barışına olan taahhüdü, ırkçılığa ve sömürgeciliğe karşıtlık, demokrasiye bağlılık, laiklik ve barışçıl bir arada yaşama Hindistan'ın dış politikasının temel dinamikleridir. Hindistan'ın dış politikasının felsefi temellerini ise manevi Hint kültürü oluşturmaktadır (Ravindar, 2014:147). Özellikle Hindistan'ın dünya barışına verdiği önem, anlaşmazlıkların barışçıl çözümü, ulusların karşılıklı olarak birbirine saygısı, müdahalesizlik, hoşgörü ve barış içinde birlikte yaşama gibi değerler Hint kültürü etkisinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden Hint kültüründen derinden etkilenen "Panchsheel" Hindistan dış politikasının temel belirleyicisidir. Bu bağlamda Hinduizm ve Budizmin barış ve şiddetsizlik gelenekleri ile "Arthashastra" Hindistan'ın dış politikasının gelişim aşamalarında etkisini göstermiştir. Dolayısıyla bağlantısızlığın bir politika olarak benimsenmesinde bu kültürel değerlerin etkisi olurken (Ravindar, 2014:148) bu felsefi gelenek Nehru'yu da etkilemiş ve bağımsız Hindistan'ın iç ve dış politikasını şekillendirmiştir.

Bunun yanında Nehru Gandhi'den ve onun felsefesinden de etkilenmiştir. Hindistan siyasi sahnesine 1948'de aşırılıkçı bir Hindu tarafından öldürülene kadar hâkim olan Mahatma Gandhi'nin, 1947'den ölene kadar görevde bulunan Hindistan'ın ilk Başbakanı Jawaharlal Nehru'nun akıl hocası olduğu konusunda ulusal bir fikir birliği vardır. Nehru, Gandhi'nin fikirlerini ifade eden eşsiz bir dış politika oluşturmuştur. Nehru'nun belirttiği gibi, uygulamaya çalışılan politikalar ve felsefe, Gandhi'nin onlara öğrettiği politikalar ve felsefedir (Datta-Ray, 2015: 28).

Gandhizm ideolojisi, başka ülkelerin içişlerine karışmayan, barış içinde, şiddet içermeyen, kardeşlik ve müdahalesizlik vurgusuyla Hindistan dış politikasında önemli bir etkiye sahiptir. Bu ideoloji ile Nehru Hindistan dış politikasını, Batı liberal demokrasisinin ve Sovyet sosyalizminin karışımı olan bir sentez haline getirmeye çalışmıştır. Her ikisinin de negatif yönlerinden uzak durmuştur. Dolayısıyla Nehru'nun ideolojisi, İngiltere İşçi Partisi ve Siyaset Bilimi Profesörü H.J. Laski'nin de ideolojisi olan, Liberalizm ve Marksizm'in bir senteziydi. Dolaylı olarak, bağlantısızlık politikası da Liberalizm ve Marksizmin sentezinin bir sonucudur (Ravindar, 2014:150). Bu çerçevede Hindistan dış politikası Soğuk Savaş yıllarında genel olarak idealizm temelinde bağlantısızlık üzerine iki süper güce mesafeli olacak şekilde oluşturulmaya çalışılmıştır (Şimşek, 2011: 80). Ancak idealist dış politikanın Soğuk Savaş'tan sonraki bazı dönemlerde de devam ettirildiği görülmektedir. 1996'da Dışişleri Bakanı ve daha sonra Başbakan olan Inder Kumar Gujral, ilan ettiği Gujral Doktrini ile Nehru kadar olmasa da ahlaki prensiplere vurgu yapmıştır.

Bağlantısızlığın yanı sıra farklı yaklaşımlar ve bunu savunanlar da Hint dış politikasında etkili olmuştur. Birincisi, farklı dönemlerde ortaya çıkan realistlerdir. Realistler Hindistan'ın alt kıtada ve küresel düzeyde ekonomik ve askeri ağırlığını artıran politikaları savunmuşlardır. İkincisi Hindu milliyetçi ideolojisidir. Hindu milliyetçileri ilk olarak

1998'den 2004'e kadar hüküm sürse de ideolojileri çok daha eskilere dayanmaktadır. 2014 ve 2019 seçimleriyle de yeniden iktidara gelmişlerdir. Hindu milliyetçileri Hindistan'ın askeri ve ekonomik açıdan güçlü olmasını, Hindu medeniyetini savunmak ve ondan gurur duymak istemektedirler. Bu bağlamda Hindu milliyetçileri, Hindistan'daki ve komşu ülkelerdeki Hindu olmayan toplulukları yabancılaştırmaktan da çekinmemektedir (Wulf, 2013: 14). Hindu milliyetçileri BJP ve özellikle Modi döneminde büyük bir kazanım elde etmişlerdir. Hindistan'da uzun yıllar bağlantısızlık, ahlak ve insan hakları gibi geleneksel Hint dış politika ilkeleri hâkim olurken, Modi döneminde, Hindistan'ın daha saldırgan bir uluslararası güç olması konusundaki tereddüt ortadan kalkmaya başlamıştır. Örneğin BJP Budizm ile ilintili beş geleneksel panchsheel ilkesini, beş yeni panckamrit veya "beş nektar" (Hinduizm ile ilişkilendirilen bir terim) sütunu ile değiştirmeye çalışmıştır. Bunlar; haysiyet, diyalog, güvenlik, paylaşılan refah ve kültürdür. Panchsheel, Hindistan'ın ve Batı'nın değerlerini birleştirmeye ve dengelemeye çalışırken, Panckamrit; sosyal eşitlik ve siyasetteki muhalefet değerlerine mutlaka uyulmasını gerektirmeyen Batı dışı, "Asyalı değerleri" vurgulamaktadır (Mishra ve Miklian, 2016: 4). Dahası Modi, Hindistan'ın artık uluslararası politikada "Üç C" (culture, commerce and connectivity) ile bahsettiği kültür, ticaret ve bağlantısallığa vurgu yapmaktadır. Bu, hükümetin dini ve kültürel olarak Hinduizm'i uluslararası sistemde yumuşak güç unsuru olarak kullanmasıyla örneklenmektedir. Nitekim Mishra ve Miklian'a göre, (2016: 4) 21 Haziran'ın Uluslararası Yoga Günü ilan edilmesi ve Modi'nin yurtdışı ziyaretleri sırasında sayısız dini / kültürel jestleri bu perspektifi destekleyen argümanlardır.

Üçüncüsü, 1990'ların başındaki ekonomik liberalleşmeyle birlikte ortaya çıkan enternasyonalistler ve liberallerdir. Hem iç hem de dış politika yaklaşımlarında ekonomiye odaklanan neo-liberaller Hindistan'ın uluslararası sistemdeki küresel rolünü ve aynı zamanda askeri gücünü güçlendirme üzerine politika geliştirmişlerdir (Wulf, 2013: 14-15).

Hindu milliyetçiliği de dâhil bu kavramların ortak paydası, bunları uygulayan farklı Hint hükümetlerin, devlet merkezli olmalarıdır. Bu düşünce yapısı ise klasik realistlerin üzerinde durduğu kavramdır. Bu anlamda, Hindistan dış politikasının güçlü yönü Hindu milliyetçiliği dışında "pozitivist / rasyonalist" teorilerle iyi bir şekilde tanımlanabilir. Zira Hindu milliyetçilerinin pozisyonu, rasyonaliteden çok ideolojiye dayanmaktadır (Wulf, 2013: 15).

Son olarak Hindistan dış politikasını etkileyen en önemli öğelerden biri ulusal kimliği de şekillendiren tarihi hafızadır (Ogden, 2016: 18). Zira Hindistan dış politikası, tarihin ve geleneğin bir yan ürünüdür. Nehru'nun dediği gibi, "Bir ülkenin dış politikası nihayetinde kendi geleneğinden, kullanımlarından ve hedeflerinden ve özellikle de yakın geçmişinden doğar" (Karippal, 2017: 6). Bu manada yakın tarihteki İngiliz emperyalizmi ve sömürgeciliğine karşı mücadelesi Hindistan dış politikasını doğrudan etkilemiştir. Bu yüzden Hint dış politikası Afro-Asya ülkelerinin özgürlük mücadelesine tam destek olduğu gibi emperyalizm, sömürgecilik ve ırkçılıkla mücadele üzerine kurulmuştur.

3.1.8. Askeri güç

Morgenthau, askeri hazır olunuşluğun bir ulusun reel gücüne önemli derecede katkısı olduğunu belirtirken Arı (2017: 146) uluslararası ilişkilerde son çare olarak başvurulacak askeri gücü en önemli ulusal güç unsuru olarak nitelemektedir. Askeri gücü; sağlam bir ordudan, gelişmiş savaş teknolojilerine hatta nükleer silahlara kadar birçok faktör belirlerken, ülkelerin yıllık askeri harcamaları da önemli bir caydırıcı güç olarak avantaj sağlamaktadır. Örneğin dünyanın en büyük askeri harcamasını yapan ABD tüm dünya denizlerinde ve kıtalarında askeri operasyonlar yapabilmektedir. Ancak Suudi Arabistan

örneğinde olduğu gibi yüksek askeri harcama yapan ülkelerin askeri gücünün kısıtlı olduğu durumlar da vardır.

Öte taraftan orduların Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı gibi dış politika yapım sürecinde etkisi vardır. Hindistan'da da son dönemde sınırlı etkisine rağmen artan bütçesi ve modernleşmesiyle birlikte Hint Okyanusu ve Güney Çin Denizinde etkili olmaya başlayan ordu da dış politikaya tesir etmeye başlamıştır. Özellikle deniz kuvvetlerini yeni fırkateyn ve uçak gemileriyle zenginleştiren Hindistan, Hint Okyanusu ve Güney Çin Denizinde etkili olmaya başlamıştır. Ancak Hindistan ordusu Pakistan ordusu ile kıyaslandığında siyasette geri plandadır. Nitekim 1947'den beri Pakistan birçok askeri darbeye sahne olurken Hint ordusu apolitik bir şekilde anayasal sınırları içinde kalmıştır (Kesselman ve diğ., 2014: 290). Hindistan'da sadece ordu değil başta polis kurumu olmak üzere diğer kamu personeline tarafsız olmaları gerektiği öğretildiği için zaman içinde siyaset dışı bir karakter kazanmışlardır. Bu yüzden Hindistan'da özellikle ordu gelişmiş Batı ülkelerinde olduğu gibi siyasete müdahil olmamaktadır (Ogden, 2016: 49).

Sonuç olarak Hint ordusunun artan bu kapasitesi ülkenin dış politikasına olumlu katkı sunmaktadır. Nitekim bir ülkenin askeri gücü zayıf olduğunda, birçok alanda diğer ülkelere göre dezavantajlı duruma düşmektedir. Hatta barışçıl görüşmelerde bile bu durum ona dezavantaj sağlamaktadır. Bu anlamda Hindistan dünyanın en büyük askeri harcamasını yapan üçüncü güçtür. Bunun yanında Hindistan'ın nükleer gücü de önemli bir caydırıcı unsurdur. Aslında bağımsızlığın ardından zayıf bir görünüme sahip olan Hint askeri gücü büyük ölçüde Batı'ya, özellikle de İngiltere'ye bağımlı kalmıştır. Ancak, 1962'deki Hindistan-Çin sınır savaşından sonra, askeri gücünü artırmaya başlamıştır. Dolayısıyla askeri kapasitesini artıran Hindistan daha önce olmadığı kadar kendine güvenmeye başlamış, özellikle Pakistan konusunda daha cesur adımlar atmaya başlamıştır.

3.1.9. Uluslararası sistemin yapısı

Sistem üzerine Holsti ve McClelland gibi birçok akademisyen ve yazar tarafından farklı şekillerde tanımlamalar yapılmıştır. Örneğin Holsti (1992: 15) uluslararası sistemi birbirinden bağımsız siyasi yapılardan meydana gelen ve aralarında düzenli ilişkiler olan bir bütün olarak tanımlamaktadır. Sistem gevşek veya sıkı bir yapıda olabileceği gibi, aynı zamanda dengeye ulaşmaya çalışmaktadır. Her bir sistemin kendi düzenini sağlayan girdisi ve çıktısı vardır. Bununla birlikte büyük sistemler içinde BM ve NATO gibi alt sistemler vardır. Üst sistem olarak adlandırılan uluslararası sistemdeki herhangi bir değişiklik alt sistmi, alt sistemdeki değişiklikler de üst sistemi etkilemektedir (Arı, 2017: 156).

Sistemci yazarlar uluslararası sistemi bazı kriterlere göre sınıflandırmıştır. Rosecrance Avrupa tarihini dokuza bölerek sistem çözümlemesi yaparken, Holsti tarihsel faktörler, güç dağılımı gibi bazı unsurları dikkate alarak hiyerarşik, güç dengesi sistemi, gevşek iki kutuplu sistem, sıkı iki kutuplu sistem ve çok kutuplu sistem olmak üzere uluslararası sistem sınıflandırması yapmıştır. Buna benzer şekilde Kaplan da güç dengesi sistemi, hiyerarşik sistem, birim veto sistemi, evrensel sistem, gevşek ve sıkı iki kutuplu sistem üzerinden uluslararası sistem sınıflandırması yapmıştır. Bu tasnifler neticesinde Arı, uluslararası sistemi; sisteme tek bir gücün hâkim olduğu tek kutuplu, 18 ve 19. yüzyıl Avrupasından esinlenilerek oluşturulan ve güçleri birbirine yakın en az üç devletin oluşturduğu güç dengesi, kısmen güç dengesine benzeyen bazı yönleriyle de iki kutuplu sisteme benzetilen ve ikiden fazla bloklaşmanın olduğu çok kutuplu ve İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan ve Soğuk Savaş'ın sonuna kadar devam eden iki kutuplu sistem olmak üzere dört farklı kategoriye ayırmıştır. Ancak iki kutuplu sistem, BM'in etkisinin olmadığı gibi blok dışı aktörlerin de olmadığı hiyerarşik, sıkı kutuplu sistem ile BM'nin göz ardı edilmediği ve iki blok dışında özgün politikaların da geliştirilebildiği

(Bağlantısızlar Hareketi vb.) gevşek iki kutuplu sistem olarak da incelenebilmektedir (Arı, 2017: 157-173).

Dolayısıyla dış politika oluşturma, uluslararası sistemin mevcut yapısına ve koşullarına da bağlıdır. Bu bağlamda yirminci yüzyılın ikinci yarısında ABD ve SSCB etrafında kümeleşen iki kutuplu sistem birçok yapıyı derinden etkilemiştir (Arı, 2017: 164). Nitekim İkinci Dünya Savaşından sonra iki büyük güç bloğu arasında Soğuk Savaş ve yeni ittifaklar ortaya çıkarken, BM gibi organizasyonlar oluşturulmuştur. Soğuk Savaş'ın sona erip Doğu Bloğunun dağılması ise birçok ülke gibi Hint dış politikasının da yeniden şekillenmesinde etkili olmuştur. Hindistan bu tarihe kadar ilk döneme göre etkisi azalmış olsa da bağlantısız bir politika izlemeye devam ederken, Soğuk Savaş'tan sonra daha pragmatist ve gerçekçi bir dış politika izlemeye başlamıştır. "Doğuya Bakış" politikası, Nükleer testler şüphesiz yeni döneme uygun Hint dış politikasında köklü değişimlerdi. Özellikle 1998'deki nükleer silah testleri, hızla değişen uluslararası sisteme cevap olarak da görülmüştür (Ravindar, 2014:151). Bu denge ile birlikte Hindistan, tüm büyük güçlerle ilişkilerini geliştirmek için paradigma değişikliğine giderek çok yönlü bir dış politika izlemeye başlamıştır

Sonuç olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde Hindistan realist temele dayalı, sonuç odaklı ve pozitif dış politika benimsemiştir. Bunun yanında Hindistan'ın 1990'ların başında başlayan ekonomik liberalizasyon, ülkenin dış politikasını yönlendirmiştir. Yine 1990'larda Hindistan bağlantısız dış politikasını değiştirerek Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) gibi diğer çok taraflı forumlara üye olmaya çalışmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar arasında büyük güçlerle ilişkileri dengelemek, BM Güvenlik Konseyi Daimi Üyeliği, bölgesel organizasyonlara katılmak, Asya, Afrika ve Latin Amerika kıtalarında ülkenin etkisini artırmak, bağlantısızlığı yeni koşullara uyarlamak, Hindistan'ın ekonomik ve enerji güvenliğini artırmak, çevre ve insan güvenliği gibi konular vardır (Tripathi, 2012: 91).

Bu yüzden Hindistan Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ABD ile ekonomik, teknolojik, kültürel ve eğitim alanında ilişkileri geliştirmek için çaba sarf etmiştir. Özellikle 11 Eylül terör saldırısı, Hindistan ve ABD ilişkilerini daha geniş bir siyasi ve stratejik ortaklık temelinde geliştirmiştir. Demokrasi ve demokratik değerlere inanç, barışın inşası ve Birleşmiş Milletler ile işbirliği gibi faktörler de Hindistan ve ABD'yi birbirine yakınlaştıran diğer etkenler olmuştur (Tripathi, 2012: 92). Dolayısıyla ABD ile ilişkilerin geliştirilmesi dahil çok yönlü bir dış politika izlenmesi ve tüm büyük güçlerle ilişki kurulmaya çalışılması şüphesiz yeni döneme uygun politikalar olmuştur.

3.2. Dış Politika Karar Alma Süreci

Dış politikada karar alınmasından uygulanmasına kadar geçen sürece genel olarak karar verme süreci denilirken karar almak her zaman kolay ve basit olmamıştır. Herşeyden önce her ülkenin kendine özgü dinamikleri vardır. Karar alınırken iç faktörlerin yanı sıra dışsal etkenler de göz önüne alınmak durumundadır. Bu anlamda yukarıda bahsedilen uluslararası sistemin yapısı dışsal etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında diğer devletlerin çıkarları ile güç dağılımı da dışsal etkenlere dâhil edilmektedir. Dolayısıyla dışsal etkenler tüm global sistemi ve içindeki güç dağılımını içine almaktadır. İçsel faktörler ise ülkenin siyasi yapısından, karar vericilerin kişisel özelliklerine kadar birçok unsuru içinde bulundurmaktadır. Karar vericilerin kişisel özelliklerine aldıkları eğitim, çocukluk yılları, dini inancı, hayat tecrübesi gibi psikolojik faktörler dâhil edilmektedir (Arı, 2017: 185-187).

Hindistan dış politikasını oluşturan temel kurumlar Dışişleri Bakanlığı (MEA), Başbakanlık (PMO) ve Ulusal Güvenlik Konseyidir (Ogden, 2016: 30; Miller, 2016: 22).

Ancak ülkenin dış politikası genel olarak Nehru'dan bu yana lider (Başbakan) ve onun etrafındaki oldukça az sayıdaki kişiler tarafından belirlenmektedir (Ogden, 2016: 45). Hatta Jawaharlal Nehru'dan başlayarak birkaç Başbakan aynı zamanda Dışişleri bakanlığı görevini de yürütmüştür. Örneğin 2005-2006 arası Başbakan olan Singh daha önce Nehru'nun yaptığı gibi her iki görevi birlikte yürütmüştür. Bu yüzden ülkenin dış politikası Başbakanlık tarafından şekillendirilirken, Dışişleri Bakanlığı tarafından uygulamaya konulmaktadır. Özellikle Nehru döneminin dış politikası o ve onun yakın çevresi tarafından belirlenmiştir. Yine Nehru'nun kızı Indira Gandhi'de kendi yakın çevresinden oluşan danışmanlarıyla ("mutfak kabinesi") dış politikayı yürütmüştür. Nitekin Bofors skandalında Indira Gandhi'nin bu yakın çevresi herhangi bir gizli bilgiyi ifşa etmemiştir. Yine buna benzer şekilde Vajpayee'nin 1998 yılında nükleer silah denemelerini kendi yakın çevresinden başka hiç kimse bilmiyordu. Ancak Nehru ve çevresi tarafından oluşturulan dış politika ve karar alma süreçleri, Hindistan dış politikasında karar verme yetkisine sahip kurumların gelişmesini engellemiştir (Ogden, 2016: 41-43). Nitekim Hindistan gibi birçok Doğu ülkesinin dış politika karar alma sürecinde liderlerin ön plana çıkması genel olarak Batı'ya göre devlet kurumsallaşmasının tam olarak oluşmamasıyla açıklanmaktadır. Doğuda ve Orta Doğu'da kurumlar ve sistem liderlerin gerisinde kaldığı için liderler daha ön plana çıkmaktadır (Ertan Efegil, kişisel görüşme, 14 Temmuz 2021).

Öte yandan son dönemde Başbakanlık Ofisi ve bağlısı Ulusal Güvenlik Konseyi dış politika yapım sürecinde etkin olmaya başlamıştır. Alanında uzman siyasi danışmanlardan oluşan Başbakanlık Ofisi (PMO) zaman içinde diğer bakanlıklarca yürütülen görevleri de kendi uhdesinde toplamaya başlayarak sadece bakanlar kurulu değil aynı zamanda diğer yürütme organlarının da en tepesindeki kurum olarak etkisini her geçen gün artırmıştır (Ogden, 2016: 41). Dolayısıyla Başbakanlığın bir organı olan Ulusal Güvenlik Konseyinin de karar alma sürecinde etkisi artmaya başlamıştır. Ulusal güvenlik danışmanı ise, iç ve uluslararası güvenlik konularında doğrudan Başbakana karşı sorumludur. Bununla birlikte hem Ulusal Güvenlik Konseyi hem Dışişleri Bakanlığı, hem de Başbakanlık Ofisi ayrı organlar olsa da, onları birbirine bağlayan en önemli şeylerden biri, üçünün de Hindistan Dış Servisi (IFS) memurlarından oluşmasıdır (Miller, 2016: 22).

IFS, on dokuzuncu yüzyılda İngilizler tarafından geniş sömürge imparatorluğunu yönetmeye yardımcı olmak için yaratılan Hindistan Merkezi Sivil Hizmetlerinin bir parçasıdır. Bu birim 1947'den sonra bağımsız Hindistan tarafından da muhafaza edilmiştir. Diplomatlardan oluşan IFS Hindistan İdari Servisi (IAS) ve Hindistan Polis Servisi (IPS) ile birlikte, ülkedeki en güçlü ve prestijli devlet organlarından birisidir. Nitekim sadece Kamu Hizmetleri Sınavında en yüksek dereceye sahip olanlar IFS'ye kabul edilmektedir. Bu görevliler Başbakanlık, ulusal güvenlik konseyinin ve Dışişleri Bakanlığının kilit danışmanlarıdır ve bu organlar içinde en güçlü pozisyonlarda yer almaktadırlar. Hatta tüm önemli büyükelçilik ve dış politika atamalarında da dış politika karar verme sürecinde etkili kişiler olan IFS hâkimiyeti vardır. Ancak IFS ciddi ölçüde yetersiz bir kadroya sahiptir. Bu ise uzun vadeli stratejik planlamalar gibi bazı hususlarda aksaklıklara yol açmaktadır (Miller, 2014: 6-8).

Öte yandan Hindistan'da Batı ülkelerinde olduğu gibi düşünce kuruluşlarının dış politika karar alma sürecinde etkisi sınırlıdır. Hâlbuki 2011 verilerine göre Hindistan 292 düşünce kuruluşuyla Amerika (1815) ve Çin'den (425) sonra dünyanın en fazla sivil toplum kuruluşuna sahip ülkesidir (Ogden, 2016: 52). Ancak bu düşünce kuruluşlarının hiç birisi 2012 Pennsylvania Üniversitesi raporuna göre dünya çapında ilk elli düşünce kuruluşunu arasına girememiştir. Sıralamada yer alan tek Hint dış politika düşünce kuruluşu 54. sıradaki IDSA idi (Miller, 2014: 9). Hem yerel hem de uluslararası alanda en tanınmış Hint düşünce kuruluşu olan ve Savunma Bakanlığı tarafından finanse edilen Savunma

Çalışmaları Analizi Enstitüsü (IDSA) Hindistan'ın en önemli düşünce kuruluşudur. Buna rağmen IDSA gibi düşünce kuruluşlarının Hint siyasetindeki etkisi Batı ülkelerine göre daha azdır. Yine de son yıllarda ülkenin ekonomik gelişmesine paralel olarak başta ekonomi olmak üzere bu kuruluşların etkisi artmaya başlamıştır.

Sonuç olarak Hindistan'da dış politika karar alma sürecinde Başbakan ağırlığı göze çarpmaktadır. Bununla birlikte Dışişleri Bakanlığı (MEA), Başbakanlık Ofisi ve Ulusal Güvenlik Danışmanı bu sürece destek veren kamu kurumlarıdır. Sivil toplum kuruluşlarının önemi her geçen gün artsa da daha çok ekonomi alanındaki düşünce kuruluşlarının Hint dış politikasındaki etkisi göze çarpmaktadır.

3.3. Hint Dış Politikasının Temel İlkeleri

Bu çalışmada Hint dış politikasının temel prensiplerinden bahsetmek zorunlu olmuştur. Zira bazı Hint dış politika uygulamalarında Güney Asya'da olduğu gibi teori ile pratik arasında (bağılantısızlık söylemi-tek taraflı hegemonik politika uygulaması vb.) tezatlıklar oluşmuştur. Aslında Hint dış politikası Nehru döneminden itibaren kendisini daha idealist bir kimlikte inşa ederken, Hindistan'ın söylemsel ifadelerinde yer bulan bu prensipler diğer ülkelerce de kabul görmüş hatta bu ilkeler üzerine birçok akademik çalışma yapılmıştır. Hindistan'ın dış politikasını şekillendiren temel dayanak noktası ise Hint Anayasasıdır. Hindistan Anayasasının 51. Maddesi açıkça şunu belirtmektedir:

- (a) uluslararası barış ve güvenliği teşvik etmek,
- (b) uluslararası adil ve onurlu ilişkiler sürdürmek,
- (c) örgütlü halkların birbirleriyle olan ilişkilerinde uluslararası hukuka ve anlaşma yükümlülüklerine saygıyı teşvik etmek,
- (d) uluslararası uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümünü teşvik etmek (Constitution of India, t.y.)

Bu bağlamda Hindistan kurulduğu günden itibaren bağılantısız bir dış politika izlerken, sömürgecilğe, emperyalizme ve ırkçılığa da karşı çıkmıştır. Askeri ittifaklardan uzak durmak ve çatışmaların işbirliği ve tartışma yoluyla çözülmesi temelinde oluşan bağılantısızlık Hint dış politikasının en temel ilkesi olmuştur. Hindistan, küresel barış için bu politikayı benimserken, Nehru bağılantısız ilkesinin en önemli destekçisi olmuştur (Kamble, 2017: 6). Bu yüzden bağılantısızlık, Hindistan'ın dış politikasının temel doktrini olmuştur. Yine bağılantısızlık, neo-emperyalizme ve neo-sömürgecilğe karşı çıkmak, anlaşmazlıkların barışçıl yoldan çözülmesi, BM'nin yeniden yapılandırılması ve demokratikleştirilmesi, yeni uluslararası ekonomik düzen kurulması, karşılıklılığa dayalı Kuzey-Güney diyalogu talebi gibi anlamlarla hala geçerliliğini korumaktadır (Tripathi, 2012: 95).

Nehru'ya göre herhangi bir güçle aynı düzlemde yan yana gelmek demek, normalde izleyeceğimiz politikadan vazgeçeceğimiz manasına gelebilir. Çünkü bu devlet başka bir politika izlemenizi isteyebilir. Bunu benimsemek ise doğru bir politika değildir. Bununla birlikte bağılantısızlık; diğer ülkelerle dostane işbirliğinin reddedilmesi veya saf tarafsızlık anlamına gelmediği gibi tam bir tarafsızlık politikası da değildir. Çünkü Hindistan çeşitli uluslararası sorunlar ve anlaşmazlıklar hakkında birçok zaman sesini duyurmuştur (Kamble, 2017: 6). Bununla birlikte bağılantısızlık Hindistan'ı kalkınmakta olan eski kolonyal ülkelerin lideri konumuna yükseltmiştir. Zira Hindistan BM ve IMF gibi kuruluşların kurucu devletlerinden birisi olmasına rağmen Keşmir sorunu, emperyalizm karşıtlığı ve Nehru'nun idealist düşünce yapısı bu kuruluşları Batı'nın emperyal çıkarlarının uzantısı olarak görmüştür (Ogden, 2016: 22).

Hindistan'ın dış politikada izlediği bağlantısızlığın yanı sıra emperyalizm ve sömürgecilik karşıtlığı Hindistan dış politikasının en önemli ilkelerinden birisi olmuştur. Hindistan özellikle Soğuk Savaş döneminde, sömürge ve emperyalizme karşı dururken, sömürülen ulusların sözcüsü olmuştur. Örneğin Hindistan Hollanda'nın Endonezya'da sömürge yönetimini yeniden kurma girişimine tepki gösterirken, Libya, Tunus ve Cezayir gibi yerlerdeki özgürlük hareketlerine destek olmuştur (Kamble, 2017: 7).

Hindistan dış politikasındaki temel ilkelerden birisi de Panchasheel (karşılıklı saygı) anlayışıdır. Barış içinde birlikte yaşama ve işbirliğine de değer veren Panchasheel; toprak bütünlüğüne saygı, saldırmazlık, ülkelerin karşılıklı olarak içişlerine karışmama, eşitlik, barış içinde birlikte yaşama gibi Hint anayasasında da yer alan temel prensipleri savunmaktadır. Bu ilkelerin yanı sıra Hindistan, Birleşmiş Milletler organizasyonuna da her türlü desteği vermektedir. Özellikle uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl çözümüne BM aracılığıyla destek olmuş birçok BM görev gücüne askeri destek sağlamıştır.

Özetle üçüncü dünyacılık ve bağlantısızlık (non-alignment), uluslararası işbirliği, sömürge ülkelerinin bağımsızlığına yardım, emperyalizm karşıtlığı, sömürgecilik ve ırkçılığa muhalefet, komşu ülkelerle iyi ilişkiler geliştirmek, ülkelerin toprak bütünlüğüne saygı, diğer devletlerin içişlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı işbirliğinin yanı sıra; barışçıl amaçlarla atom enerjisinin kullanımı, commonwealth üyeliği, insan haklarına saygı, askeri ittifaklara muhalefet ve terörizme karşı olmak kurulduğu günden bu yana Hindistan dış politikasının temel prensipleri olmuştur.

3.4. Hindistan Dış Politikasının Genel Görünümü (1947-2020)

Eski tarihlerden günümüze Hint toplumunun gelenek ve moderniteyi bütünleştirme kapasitesi vardır. Bu durum Hint toplumunun yabancı etkiyi yüzyıllar boyunca mevcut yapılara entegre etme, dolayısıyla melez bir toplumu bir arada tutma yeteneğinin sonucudur. Hindistan'da siyaset de, bu karmaşık toplumun modern ve geleneksel yönlerini birleştiren kural ve düzenlemelere kendisini entegre etmiştir. Siyasi partiler, köklü toplumsal gelenekleri İngilizlerden miras kalan modern siyasi kurumlarla harmanlamış, demokratik kurumlar, rüşvet, adam kayırmacılık ve yolsuzluk gibi toplumdaki yaygın kusurlara rağmen dünyanın en büyük demokrasisini işlevsel ve canlı bir demokrasi haline getirmeye katkıda bulunmuşlardır (Wulf, 2013: 32). Bu yaygın olumsuz örneklerle ve zorluklara rağmen, demokrasi, çok kültürlülük ve sekülerizm Hindistan'da varlığını korurken kurumlar ayakta kalabilmiştir.

Hindistan'ın karşılaştığı zorlukların en başında, bağımsızlığından önce bile bölünmeye maruz kalması ve Hint Birliği içindeki eyaletlerin ikinci bölümde üzerinde durulduğu gibi farklı sebeplerle yeniden bölünmesi olmuştur. Ancak yeni eyaletlerin kurulması ve eskilerin yeniden bölünmesi Hindistan'ın 'balkanlaşmasına' yol açmamış, aksine Hindistan'ın küresel ilişkilerdeki etkisi artmıştır. Özellikle son yıllarda hükümet, küresel meselelere daha aktif bir şekilde dâhil olurken, çok taraflı diplomasiyle dış politikaya yön vermeye çalışmaktadır. Devletin amacı, modern ulus devlet formatındaki bir Hindistan'ı küresel karar alma sürecine daha fazla dâhil etmektir (Wulf, 2013: 32-33).

Bu bağlamda bağımsızlıktan sonra Hindistan'ın dış politikası evrim geçirerek kendisini geliştirmeye başlamıştır. Ancak Hindistan başlangıçta yıllarca sömürülmüş olması sebebiyle ABD liderliğindeki Batılı kapitalist bloğu ve Sovyet desteğine ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle, ülkedeki korkunç yoksulluğun üstesinden gelmek için Hindistan, her iki bloğun desteğini alarak, ekonomik ve endüstriyel kalkınmaya odaklanmıştır. Hindistan, dünya barışının destekçisi rolünü oynamak isteyen ve uluslararası ihtilafların barışçıl yollarla çözülmesini destekleyen büyük bir üçüncü dünya ülkesi olarak ortaya çıkmış,

devamında izlediği ekonomi-politik başarılarla “yükselen bir güç” ve “büyük Hindistan” söylemlerini dile getirmeye başlamıştır (Kamble, 2017: 10). Hindistan’ın yükselişi ise yükselen güç nedir, büyük güç nedir gibi soruları akıllara getirirken belki de en önemlisi ve merak edileni başlangıçtan itibaren dış politikada hangi aşamalardan geçerek bugünlere geldiği sorusudur. Bu yüzden Hint dış politikasının geçmişten günümüze gelişimi; 1947-1990 Arası Genel Görünüm (Soğuk Savaş veya Nehru Dış Politikası) ve 1991-2020 Arası Genel Görünüm (Soğuk Savaş Sonrası Hint Dış Politikası) başlıkları altında iki aşamalı olarak incelenecektir.

3.4.1. 1947-1990 arası genel görünüm

Hindistan’a bağımsızlığını kazandıran entelijansiyayı içinde barındıran Hint Ulusal Kongresi ve Nehru ülkenin ilk dönem dış politikasına damga vurmuştur. Sadece bağımsızlıktan sonra değil öncesinde de Ulusal Kongre aracılığıyla dış politikaya yönelik bazı faaliyetler yapılmıştır. Örneğin Hindistan; Ulusal Kongre aracılığıyla, Asya ve Afrika’da sömürge yönetimine karşı verilen mücadeleleri desteklemiştir (Purushothaman, 2010). Ayrıca İngilizlerin Hindistan’ın sınırları üzerindeki faaliyetlere muhalefet, Versay barış antlaşmasına katılım bağımsızlık öncesinde Kongre’nin katıldığı bazı önemli faaliyetlerdendir. Bu destek bağımsızlıktan sonra da devam etmiş, apartheid ve ırk ayrımcılığı gibi yönelimler şiddetle reddedilmiştir (Kamble, 2017: 12).

Bu açıdan Kongre Hindistan için önemli bir siyasi platform olmuştur. Zira Hintliler, Hindistan Ulusal Kongresi kurulur kurulmaz birçok alanda düşüncelerini ortaya koymaya başlamışlardır. Özellikle İngiltere’nin savunma politikaları ile Afganistan ve Tibet gibi komşu ülkelerin iç süreçlerine müdahalesi Hindistan Ulusal Kongresinde eleştirilmiştir. Ancak ilk başlarda Hindistan Ulusal Kongresi’nin dünya görüşü ve söylemleri, Hindistan ve komşu ülkelerle sınırlı kalmıştır. İlerleyen dönemlerde ise Hindistan Ulusal Kongresi çeşitli uluslararası konular üzerine de kendilerini ifade etmeye başlamışlardır. Örneğin 1921’de Kongre, yalnızca komşu ülkelerle değil, Hindistan’ın dünyadaki diğer ülkelerle de barışçıl, dostane ve işbirliğine dayalı ilişkiler geliştirmeyi kararlaştırmıştır. Bunun için aralarında afyon sözleşmesi, köleliği boykot kararı gibi konuları içeren uluslararası konferans ve toplantılara katılmıştır. 1928’de ise Hindistan Ulusal Kongresi ayrı bir dış politika bölümü kurmaya karar vermiştir. Genel konsepti Birleşmiş Milletler’e tam destek olan bölüm 1945 ve 1946’da resmi olarak oluşturulmuştur (Kamble, 2017: 11-12).

1947’de bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte de yaklaşık 45 yıl sürecek Nehruvan ideoloji Hint dış politikasına hâkim olmuştur. Bu sebeple 1947-1990 arası Hint dış politikası Nehru dış politikası olarak da adlandırılabilir. Bu aynı zamanda Hindistan’ın bağımsızlık sonrası döneminin dış politikası veya Soğuk Savaş dönemindeki dış politika olarak da adlandırılır. Bu yüzden de onun dönemi ve 1990’lar sonrasına kadar bağlantısız ve üçüncü dünyacı devlet kimliği söylemi damga vurmuştur.

Nehru 16 yıl boyunca Başbakan ve Dışişleri Bakanı olarak görev yapmış, ülkenin dış politikasının oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Hindistan’ın özerkliğini ve bağımsızlığını güçlü bir şekilde vurgulayan Nehru Hint dış politikasının neredeyse tek başına şekillendirmiştir (Wulf, 2013: 17). Bu özellikleriyle Pandut olarak nitelenen Nehru bağımsızlıktan önce bile birçok uluslararası konferans ve toplantıya katılmış, iç siyasette olduğu gibi uluslararası politikada da tecrübesini artırarak, uluslararası sorunlara hakim olmuştur. Bu özelliklerinden ötürü 1942’de Gandhi “Uluslararası ilişkilerde Nehru benim Guru’mdur” diyerek onu onore etmiştir (Kamble, 2017: 15).

Jawaharlal Nehru, büyük güç bloklarından hoşnutsuzluğunu birçok zaman değişik platformlarda dile getirmiştir. Ancak Nehru ABD’ye karşı şüpheci bir bakış açısına

sahipken, Sovyetler Birliği'nin anti-kolonyal ve anti-emperyalist politikalarından ötürü Sovyetlere daha yakındı. Kendi sosyalist fikirleri ve Sovyetler Birliği'nin ekonomik ilerlemesine olan hayranlığı, 1950'ler ve sonrasında Hindistan'ın ekonomik ve endüstriyel politikasını etkilemiştir. Yine de büyük güçlerden uzak durmak ve Hindistan'ın benzersizliğini vurgulayarak uluslararası ilişkileri şekillendirmek istemiştir (Wulf, 2013: 17). Fakat Hindistan bulunduğu koşullar gereği büyük güçlerden başta ekonomi olmak üzere teknoloji gibi alanlarda yardım almış, böylece ülkenin gelişmesine ve ilerlemesine odaklanmıştır. Öte yandan Pekin ve Moskova ile yakınlaşmalar, Kore Savaşında Batı'ya yapılan eleştiriler ve Çin'in Güvenlik Konseyi daimi üyeliğinin desteklenmesi gibi sebeplerle ABD nezdinde daha çok Doğu bloğunun bir parçası olarak algılanmasına yol açmıştır (Ogden, 2016: 23).

Yine de tartışmasız bir şekilde idealist ilkelere bağlı olan Hindistan'ın bağlantısızlık politikası başlangıçta nispeten başarılıydı. Zira oldukça sınırlı maddi yetenekleri ve kolonyal geçmişine rağmen, Hindistan bu dönemde bölgesinde yükselen bir Asya gücü ve uluslararası topluluğun önemli bir üyesi olarak kabul edilmiştir. Hindistan, Asya ve Afrika devletleri arasında kolektif bir dayanışmanın yaratılmasında öncü bir rol oynarken, bu durum daha sonra sömürge ve antiemperyalizm karşıtlığı üzerinde yükselen Bağlantısızlar Hareketi'nin kurulmasına yol açmıştır.

Ancak 1950'lerin ortalarından itibaren Hindistan'ın dış politikası, ivme kaybına uğramaya başlamış ve Hindistan giderek Soğuk Savaş dinamiklerinin içine çekilerek Asya ve küresel siyasetteki konumunu kaybetmeye başlamıştır. Ayrıca 1950'lerin ortalarında Pakistan, Batı ittifak sistemi içinde Amerika Birleşik Devletleri ile savunma ortaklığı oluşturmuş ve Keşmir meselesine Birleşmiş Milletler'de destek arayışına girmiştir. Buna ek olarak BM'nin güç siyaseti mantığıyla hareket ettiğini düşünen Nehru'nun bu örgüte olan inancı kısmen aşınmıştır. Tüm bunlara rağmen Nehru bağlantısızlık politikasının gereğini yerine getirmekten de çekinmemiştir. Özellikle küresel düzeyde Birleşmiş Milletler barışı koruma operasyonlarında ve bölgesel anlaşmazlıkların barışçıl çözümünde hayati bir rol oynamıştır. Bu bağlamda Hindistan; Vietnam'da, Kore'de ve Belçika Kongo'sunda Birleşmiş Milletlerin farklı misyonlarında önemli görevler üstlenmiştir. Ayrıca Bağlantısızlar Hareketi'nin lideri olarak, sömürge altındaki ülkelerin dekolonizasyon sürecine önemli katkı yapmıştır (Ganguly, 2010: 2-3). Yine bu dönemde Hindistan nükleer karşıtlığının ilk savunucularından biri olarak ortaya çıkarak, nükleer testlere küresel bir yasak getirilmesi için çalışmalar yürütmüştür (Ganguly, 2010: 2).

Öte taraftan Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği ve Batı ittifakı arasındaki güç dengesinde önemli bir rol oynamadığından, süper güçler Hindistan'ı çok fazla önemsememiş, sadece Hindistan'ı uluslararası satranç tahtasında Çin Halk Cumhuriyetine karşı bir güç olarak görmüştür (Cohen, 2000, 34). Fakat Sovyetler Birliğinin, 1953'de Stalin'in ölümünde sonra bağlantısız ülkelere yaklaşımındaki paradigma değişikliği ile birlikte Hindistan'a yönelik BM'deki desteği iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmeye başlamıştır. Bununla birlikte Çin'in 1950'de Tibet'i işgali ile iki ülke arasındaki üçüncü dünya liderliği konusundaki rekabetin getirdiği gerilimden sonra 1962 yılında çıkan savaşta Çin karşısında alınan büyük yenilgi Hindistan dış politikasında dönüm noktası olmuştur (Ganguly, 2010: 3; Ogden, 2016: 24). Zira Nehru'nun enternasyonalist dış politikasının mihenk taşı olan Çin ile dostluğu, Hindistan'ı Çin'den gelen ciddi bir güvenlik tehdidi karşısında tamamen hazırlıksız yakalanmıştır (Wulf, 2013: 17). Bu mağlubiyet Nehru'nun anlaşmazlıkların çatışma yerine barışçıl çözümüne yönelik inancını yerle bir etmiş, bağlantısız kalmanın tehlikelerini gün yüzüne çıkarmıştır. Zira bağlantısızlık doktrininin kilit unsurlarından biri, savunma harcamalarının kısılmasıydı (Ganguly, 2010: 3). Savunma sanayisindeki bu kısıtlama ise Hindistan'a oldukça pahalıya mal olmuş, ülkenin güvenlik

sorunu gün yüzüne çıkmıştır. Bu yüzden Nehru, yumuşak dış politika yaklaşımı nedeniyle eleştirilirken, 1962 Hindistan-Çin savaşındaki askeri yenilgi, Hindistan dış politika uzmanlarının Çin-Hint ilişkilerini analiz ederken bugün bile travma hissetmelerine yol açmaktadır (Wulf, 2013: 17).

1962 yenilgisinden sonra Hindistan askeri reformlara başlamış Sovyetler Birliği ile iyi ilişki kurmak dâhil daha realist politikalar izlemeye başlamıştır (Ogden, 2016: 24). Ancak bağlantısızlık politikası etkisini devam ettirmiştir. Hatta 1964’de Nehru’nun ölümünden sonra bile halefleri bağlantısızlığa sadık kalmıştır (Ganguly, 2010: 3). Örneğin Nehru’dan sonra göreve gelen Lal Bahadur Shastri öldüğü 1966 Mayıs’ına kadar Başbakanlık yaparken bağlantısızlık politikasını da devam ettirmiştir. Kısa süren Başbakanlığı döneminde 1965 yılında Kutch yarımadasında Pakistan’ın hak iddia etmesi sebebiyle iki ülke arasında savaş çıkmış BM müdahalesiyle kriz sona ermiştir. 1965 savaşının getirdiği başarı ise 1962 Çin yenilgisinden sonra Hindistan’ın kendine güven duymasını sağlamıştır (Ogden, 2016: 23). Kısa süren Shastri Başbakanlığından sonra Nehru’nun kızı İndira Gandhi⁷⁸ 1977 yılına kadar (birinci dönem) Başbakanlık yapmıştır.

Harita 11. Kutch Yarımadası Haritası

Kaynak: www.nvitra.org (2007)

Bu dönemde Hindistan resmi olarak askeri ittifaklara karşı çıkmaya devam ederken Çin ile yapılan sınır savaşından sonra ABD ve İngiltere’den askeri destek istemiş ve aynı zamanda Sovyetler Birliği’ne yönelik stratejik yakınlaşmasını sürdürmüştür (Wojczewski, 2016: 86). Ayrıca İndira Gandhi 1970’den sonra Hindistan’ın Güney Asya’da dış güçlerin etkisini engellemek için yakın çevre doktrinine⁷⁹ benzeyen İndira Doktrinini ilan etmiştir. Bu doktrine göre Güney Asya’daki herhangi bir ihtilafa dışarıdan başka bir gücün müdahalesine izin verilmeyecektir. Nitekim Hindistan bölgeye yönelik bazı olaylara müdahale etmekten kaçınmamıştır. 1950, 1971 ve 1987 Nepal (1990’a kadar sürmüştür), 1988 Maldivler, 1971’de Bağladeş’in bağımsızlığı için destek verilmesi gibi olaylarla Hindistan bölgede etkisini göstermiştir (Ogden, 2016: 131). Özellikle İndira Gandhi

⁷⁸İndira Gandhi’nin Mahatma Gandhi ile herhangi bir akrabalığı ya da yakınlığı yoktur. Gandhi soyadını Ulusal Kongre üyesi ve Parsi bir aileden gelen eşi Feroze Gandhi’den almıştır.

⁷⁹ Yakın Çevre Doktrini ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Keskin, M. (2016a). Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi. *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*. (3). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovabaccd/issue/21782/234077>.

döneminde ortaya çıkan ve daha sonra Bangladeş olacak Doğu Pakistan krizi Hindistan açısından başarıyla sona ermiş, ancak ABD ile ilişkileri tekrar farklı boyutlara taşımıştır.

Pakistan'daki iç krizin bir sonucu olarak ortaya çıkan 1971 Bangladeş Savaşı, düzelme emareleri gösteren Hindistan ile ABD arasındaki ilişkilerde kırılmaya yol açmıştır. Bu bağlamda ABD, Doğu Pakistan'daki (Bangladeş) kurtuluş hareketini desteklememesi için Hindistan'a baskı uygulamıştır. ABD'nin Pakistan'a askeri yardımının bir sonucu olarak, Hindistan ve Sovyetler Birliği hükümetleri, Ağustos 1971'de Hint-Sovyet Barış, Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma o güne kadar Hint dış politikasına rehberlik eden bağlantısızlık politikasından ilk ciddi ve resmi sapma olmuştur (Wulf, 2013: 20). Aynı zamanda bu anlaşma ile Hindistan, BM eleştirilerinden kendini korumaya çalışırken, Sovyetler Birliğinin yardımlarına da kapı aralamış, ABD-Pakistan ve Çin ittifakına karşı da dengeleme yapmıştır. Yine bu anlaşma ile Hindistan'da büyük devlet bilinci oluşmaya başlamıştır (Ogden, 2016: 24).

1971 savaşı sonunda Doğu Pakistan (Bangladeş) Hindistan'ın da direk askeri müdahalesi ve yardımıyla ayrı bir devlet haline gelmiştir. 1971 başarısı, Hindistan'a iki taraftan (batı-doğu) gelebilecek Pakistan tehdidini ortadan kaldırarak büyük bir stratejik üstünlük sağlamıştır. Bu başarıyla birlikte Hindistan bölgenin en büyük gücü haline gelmiştir (Ganguly, 2010: 5; Chacko, 2014: 11; Ogden, 2016: 24).

Bangladeş'in ayrı bir devlet olarak ortaya çıkması, Hindistan'ın kesinlikle karşı çıktığı ve Pakistan'ın temelini oluşturan iki uluslu teoriyi, yani dinin ulusal kimliği oluşturduğu durumu ortadan kaldırması açısından önemli bir kazanımdı. Hindistan bu savaşta 90 bin kadar Pakistan askeri esir almasına rağmen bunu Keşmir anlaşmazlığını çözmek için kullanmamış, müzakerelerde nispeten uzlaşmacı bir duruş benimsemiş ve anlaşmazlığın barışçıl bir şekilde çözülmesi için diplomasiye şans vermiştir (Wojczewski, 2016: 87).

Bangladeş vakası Hindistan'ın çatışmaları çözmek ve ulusal çıkarlarını savunmak için güç kullanmaya istekli olduğunu göstermiştir. Bu, Indira Gandhi'nin babası Jawaharlal Nehru'nun uyguladığı değer temelli dış politikadan genellikle realpolitik olarak adlandırılan şeye kökten bir kaymaydı. Zira Bangladeş'teki askeri müdahale hükümetin çatışmaları çözmek için silahlı kuvvetleri kullanma isteğinin bir göstergesi olmuştur. Hatta 1967 gibi daha erken bir tarihte, Başbakan olarak Indira Gandhi Çin'in nükleer test programına bir tepki olarak nükleer silahların geliştirilmesine izin vermiş ve 1974'te Hindistan'da ilk nükleer testi⁸⁰ gerçekleştirmiştir. Bu nükleer test 1971 Sovyet-Hint ittifakıyla sarsılan bağlantısızlığa vurulmuş bir başka darbeydi. Söylem olarak antiemperyalizme, üçüncü dünya dayanışmasına ve bağlantısızlığa hizmet ettiği iddia edilse de uygulamada güç siyasetine doğru belirgin bir kayma ortaya çıkmaya başlamıştır (Wulf, 2013: 20). Böylece Hindistan dış politikasında iki farklı görüş aynı anda sürdürülmeye çalışılmış, kuruluş yıllarındaki bağlantısız dış politika prensiplerine bağlı kalarak, dekolonizasyon süreci desteklenmeye devam edilmiş, aynı zamanda da uluslararası siyasette güç kullanımı konusundaki çekinceler aşılmıştır (Ganguly, 2010: 4).

Pakistan'ın Keşmir'deki düşmanca faaliyetleri ve konvansiyonel askeri yetenekleri ile Çin ile devam eden sınır anlaşmazlıkları ve Çin'in 1964 yılında nükleer silah sahibi olması Hindistan'ın güvenliği tehdit eden önemli bir unsurdur. Dolayısıyla Hindistan'ın Çin'i tehdit olarak algılaması nükleer silah programını başlatan en güçlü temel faktör olmuştur (Ganguly, 2010: 8). Nükleer test Bangladeş zaferiyle birlikte ele alındığında Hindistan'ın itibarını zayıf bir devletten bölgesel bir güç olmaya doğru çevirmiştir. Böylece bağımsızlık sonrası Hindistan, dış güçleri dışlayarak ve Hindistan'ın küçük komşularını güvenlik

⁸⁰ Sadece sistem ve cihaz testi yapılmıştır. Nükleer silah testleri ise 1998 yılında yapılmıştır.

yörüngesine çeken Hint merkezli bir bölgesel güvenlik sistemi kurarak üstünlüğünü sağlamaya çalışmıştır (Wojczewski, 2016: 87). Bunun için Hindistan Indira ve Rajiv doktrini üzerinden yabancı güçleri Güney Asya alt kıtasının dışında tutmaya çalışmıştır (Rather, 2014: 64)

1977 ile 1980 yılları arasında sırasıyla Morarji Desai ve Charan Sing Başbakanlık yapmıştır. Janata Partisinden⁸¹ (Halk Partisi) olan Morarji Desai ile Kongre Partisinden olmayan bir kişi ilk kez Başbakanlık yapmıştır. Çatışma ve savaşımlardan uzak duran Desai daha önceki birçok Başbakan gibi Hindistan'ın en büyük ödülü olan Bharat Ratna ile onore edilmiştir. Morarji Desai'den sonra Başbakan olan Sing⁸², Indira Gandhi tekrar Başbakan olana kadar yaklaşık altı ay görev yapmıştır

Ocak 1980 yılında tekrar Başbakan olan İndira Gandhi hem ilk dönem hem de ikinci dönemdeki uygulamalarıyla Nehru'nun idealist dış politikasının yanına gerçekçi bir boyut eklemiştir. Bu dönüşümle birlikte Hindistan'ın, Asya siyasetinde gücü artmıştır. Hindistan; Srilanka, Afganistan, Nepal, Myanmar gibi komşu ülkelerle dostluk ilişkileri kurarken, Arap-İsrail savaşında Arap tarafını desteklemiştir (Kamble, 2017: 17-19). Bununla birlikte İndira Gandhi döneminde Sovyetler Birliği ile Hindistan arasında yakın bir ikili ekonomik ilişkiler ağı kurulmuştur. Hindistan, askeri teknoloji dâhil olmak üzere Sovyetler Birliği'nden birçok sanayi kolunda teknoloji ithal etmiştir (Wulf 1979). Hindistan'ın bağlantısızlık ve bağımsızlığa öncelik veren dış politikası resmen terk edilmemiş, ancak Hindistan ile Sovyetler Birliği arasındaki bağlar, mevcut ideolojik farklılıklara rağmen daha da güçlenmiştir (Wulf, 2013: 20).

Indira Gandhi'nin Sihlere yönelik uyguladığı politikalar ve Altın Tapınağa saldırı emri Sih koruması tarafından 1984 yılında suikast sonucu öldürülmesine yol açmıştır. Indira Gandhi'den sonra halefi olan oğlu Rajiv Gandhi de annesinin iddialı politikalarını devam ettirmiştir. Rajiv Gandhi hükümeti, Sri Lanka'da ortaya çıkan iç savaşa başlangıçta Tamil Kaplanları'na destek vererek müdahil olurken, 1987'de Hindistan silahlı kuvvetlerinin Sri Lanka'ya konuşlandırılması yoluyla müdahale etmiştir. Aynı şekilde, Hindistan 1987'de Fiji ve 1988'de Maldivlere de müdahalede bulunmuştur (Wojczewski, 2016: 88). Rajiv Gandhi Başbakanlığı 1989 yılında bırakırken 1991 yılında Tamil Nadu eyaletinde uğradığı ve Tamil Kaplanlarının yaptığı iddia edilen bombalı saldırı sonucu hayatını kaybetmiştir.

Rajiv Gandhi'den sonra Babri Mescidinin yıkılmasına karşı çıkmasıyla bilinen ve seküler yapıya sahip Janata Dal Partisinden⁸³ Vishwanath Pratap Singh 1989 Aralık ayında Başbakan olmuştur. Singh hükümetinin başa gelir gelmez ilk yaptığı icraat Rajiv Gandhi hükümetinin Sri Lanka'ya gönderdiği askerleri geri çekmek olmuştur. Zira Hindistan'ın Sri Lanka'ya 1987 yılındaki askeri müdahalesi, pahalıya mal olmuş, 6000 kişiden oluşan barış gücü birlikleri, militan grup Tamil Kaplanları ile bir kontrgerilla savaşında bataklığa düşmüş sayısı 50 binlere varmıştır. Nihayetinde Hint birlikleri 1990 yılında Sri Lanka'yı hedefine ulaşmadan terk etmek zorunda kalmışlardır (Krishna 1999; Chacko, 2014: 12). Bununla birlikte, Singh iç politika ile daha meşgul olduğu için, hükümetin dış politikasına

---

⁸¹Janata Partisi, birkaç küçük partinin Indira Gandhi'nin OHAL ilanına karşı çıkmak için 1977 yılında kuruldu. Aslında zayıf bir örgütsel yapıya sahip olan Janata Partisi siyasi bir parti değil, küçük partiler ve gruplardan oluşan değişken bir koalisyondu. Janata, 1977 seçimlerini herkesi şaşırtacak şekilde kazandı ve diğer partilerin desteğiyle ulusal hükümeti kurmuştur. Bu koalisyon, iki yıldan biraz fazla sürmüş ve devamında gücünü yitirerek sadece birkaç eyalette varlığını sürdürebilmiş, 2013 yılında da BJP ile birleşmiştir. Detaylı bilgi için bkz: Kesselman, M. ve J. Krieger ve A.W. Joseph. (2014). *Introduction to Comparative Politics Political Challenges and Changing Agendas*. USA: Cengage Learning.

⁸²Chaudhary Charan Singh, Janata Parti (seküler) üyesidir. Bu parti 1979 yılında kurulmuştur ve 1977 yılında kurulan Janata Partisi ile aynı parti değildir.

⁸³ Merkez sola yakın bir siyasi partidir. Çoğunlukla doğu ve Kuzeydoğu Hindistan'da varlık göstermektedir.

Dışışleri Bakanı Indra Kumar Gujral yön vermiştir. Meşhur Bofor skandalına karışmadığı için temiz adam imajına sahip Singh iç siyasi kriz sebebiyle hükümetten düşürülmüştür.

Singh'den sonra Rajiv Gandhi'nin de etkisiyle başa gelen Chandra Shekhar Hükümeti, 1991'de Hindistan'ın en tehlikeli ödemeler krizine tanık olmuştur. Hindistan zaten borç krizi yaşıyordu ancak Körfez Savaşı durumu daha da kötüleştirmiştir. Hindistan'ın kredi notu düşürülmüş ve ülkenin sadece iki haftalık ithalatı karşılayacak yabancı rezervleri kaldığı ortaya çıkmıştır. Uluslararası taahhütleri yerine getirmek için kalan tek seçenek, Hindistan'ın altın rezervlerini teminat olarak koyarak borç almaktır. Chandra Shekhar hükümeti, Hindistan'ın 67 ton altın rezervini teminat olarak taahhüt ederek IMF'den 2.2 milyar dolarlık acil durum kredisi sağlarken 1991'de Samajwadi Janata Partisinden Chandra Shekhar hükümeti düşmüştür. Bu ise Hindistan'daki son Soğuk Savaş dönemi hükümeti olarak tarihe geçmiştir.

Netice itibariyle bağımsızlık sonrası Hindistan dış politikası 1960'lara kadar idealist ilkeler temelinde şekillenirken 1962 Çin sınır savaından sonra daha realist bir düzlemde ele alınmaya başlanmıştır. Ancak dış politikanın tamamen realizme kaydığını söylemek bu tarihler için tam olarak doğru olmayacaktır. Zira 1962'den sonra bağılantısızlık politikası da devam ettirilmiş, Soğuk Savaş'tan sonra ise aşama aşama ilkeli olmaktan hedef odaklı ve nesne odaklı olmaya doğru evrilmiştir. Öte yandan 1990'lara kadar baskın bölgesel politika inşası Hindistan'ı Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka, Nepal, Butan ve Maldivler 'den oluşan bir "Güney Asya" bölgesine yerleştirirken, bu anlayış özellikle 1970'lerde ve 1980'lerde kendini daha çok hissettirmiştir (Chacko, 2014: 11)

Tablo 10. 1947-1991 Arası Hindistan Başbakanları ve Partileri

Adı	Yıl	Parti
Jawaharlal Nehru	Ağustos 15, 1947 - Mayıs 27, 1964	Kongre Partisi
Gulzari Lal Nanda	Mayıs 27, 1964 - Haziran 9, 1964	Kongre Partisi
Lal Bahadur Shastri	Haziran 09, 1964 - Ocak 11, 1966	Kongre Partisi
Gulzari Lal Nanda	Ocak 11, 1966 - Ocak 24, 1966	Kongre Partisi
Indira Gandhi	Ocak 24, 1966 - Mart 24, 1977	Kongre Partisi
Morarji Desai	Mart 24, 1977 - Temmuz 28, 1979	Janata Party
Charan Singh	Temmuz 28, 1979 – Ocak 14, 1980	Janata Party
Indira Gandhi	Ocak 14, 1980 - October 3, 1984	Kongre Partisi
Rajiv Gandhi	Ekim 31, 1984 - Aralık 01, 1989	Kongre Partisi
Vishwanath Pratap Singh	Aralık 02, 1989 - Kasım 10, 1990	Janata Dal ⁸⁴
Chandra Shekhar	Kasım 10, 1990 - Haziran 21, 1991	Janata Dal (S)

Kaynak: Balance sheet of Prime Ministers of India (2013)

3.4.2. 1990-2020 arası genel görünüm

Soğuk Savaş'ın sone ermesi ile Hindistan'ın dış politikasında önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Nehruvanizm ağırlıklı bir dış politikadan daha pragmatik realist bir dış politikaya dönmeye başlanmıştır (Ogden, 2016: 26; Mohan, 2006: 4). Bu politika çerçevesinde Hindistan'ın tüm büyük güçlerle eşzamanlı olarak ilişkileri gelişmeye başlarken, Asya ve Hint Okyanusu bölgelerinde ağırlığını artmıştır. Ancak Hindistan'ın Soğuk Savaş sonrası dış politikasında kavram karmaşıklığı yaşanmaya devam etmiştir. Örneğin, realist ve pragmatik bir dış politika izleyen Hindistan 1998'de nükleer silahları test etmesine rağmen nükleer caydırıcılığını tam olarak işlevsel hale getirmemiştir (Wojczewski, 2016: 96).

Hint halkının çoğu ilk Başbakanı Jawaharlal Nehru'nun bağımsızlığının başlangıcında Hindistan için benzersiz bir dış politika tanımladığı konusunda hemfikirdir. Onun dünya görüşünü eleştiren birçok kişi olmasına rağmen, Nehru'nun bağımsız dış politika, bağlantısızlık ve üçüncü dünya dayanışmasına ilişkin fikirleri hususunda geniş bir ulusal konsensus oluşmuştur. Bu yüzden 1990'larda iktidara gelen liderler Nehru'nun fikirleri ile yeni oluşan durumu uyumlama konusunda zorluk yaşamışlardır. Yeni liderler ne Nehru'yu suçlayabilmiş ne de Nehru'nun fikirlerini resmen reddetmişlerdir, çünkü bu ciddi bir siyasi sorun yaratabilirdi. Yine de liderler Hindistan dış politikasını yeni gereksinimlere uyacak şekilde düzenlemek zorunda kalmışlardır. Bu kolay olmamıştır. Yeninin zorunluluğu ile dış politikanın nasıl yürütüleceğine dair eski fikirlerin direnişi arasında oldukça fazla

⁸⁴ 1988 yılında kurulan Janata Dal Partisi, Janata Partisi'nin en önemli halefidir. Janata Dal Partisi; V. P. Singh'in önderliğinde 1989'da Ulusal Cephe olarak bilinen bir koalisyonla iktidara gelmiştir. Janata Dal, 1996'da, Kongre'nin dış desteğiyle Birleşik Cephe koalisyonunun başı olarak yeniden iktidara gelmiştir. Ancak, Kongre'nin koalisyon desteğini kısa bir süre sonra geri çekmesi üzerine hükümet düşmüştür. Janata Dal o zamandan beri çok sayıda partiye ayrılmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Kesselman ve diğ., 2014. A.g.e.s:296

gerilim ortaya çıkmış, yeniye duyulan korku ve eskiye olan düşkünlük, Amerika Birleşik Devletleri ile bağlantı kurmaktan en küçük komşulara kadar Hindistan diplomasisinin tüm yönlerine yansımıştır (Mohan, 2006: 1-2).

Hindistan'ın mevcut dış politika stratejisinin temelinde, Hindistan'ın dünya görüşünde bir dizi önemli geçiş yatmaktadır. Birincisi, "sosyalist bir toplum" inşa etme konusundaki ulusal mutabakattan "modern kapitalist" bir toplum inşa etmeye geçiştir. Kökleri ulusal hareketten gelen sosyalist ideal, 1970'lerin başlarında Hindistan'ın siyasi söylemine o kadar hakim olmuştur ki, 1976'da ulusu "sosyalist bir cumhuriyet" haline getirmek için bir anayasa değişikliği kabul edilmiş, ancak 1991'de, sosyalizmin gerçek sembolü olan Sovyetler Birliği'nin çöküşü Hint devlet-sosyalizmini de yıkıma uğratmıştır. İkincisi küreselleşmenin yeni zorluklarına uyum sağlamak artık temel ulusal hedef haline gelmiştir. 1991'de ulusal ekonomi stratejisindeki değişiklik, kaçınılmaz olarak dış politika cephesinde değişikliklere yol açmıştır. Hindistan dış politikasında üçüncü bir geçiş; üçüncü dünyanın lideri olmaktan ziyade, kendi başına büyük bir güç olarak ortaya çıkabileceğine yönelik düşüncelerdir (Mohan, 2006: 2-3)

Hindistan, bağımsızlığının ilk döneminde, uluslararası ve bölgesel güvenlik meselelerinin çoğuna üçüncü dünya ve anti-emperyalizm çerçevesinden bakmıştır. Ancak 1990'lar bazı acı gerçekleri ortaya çıkarmıştır. Hindistan'ın lider olduğuna inandığı gerçek bir üçüncü dünya yoktu. Bu ülkeler 1970'lerde radikal bir aşamadan sonra, daha pragmatik ekonomi politikaları benimsemeye başlamış ve uluslararası pazarla bütünleşmeye başlamıştı. Hatta gelişmekte olan dünyanın çoğu, Güney Asya'yı geride bırakarak önemli ekonomik ilerlemeler kaydetmiştir. Üçüncü dünya hakkındaki söylem popülarlığını korurken, Hindistan'ın dış politikadaki yönelimi giderek kendi çıkarına odaklanmıştır. Bu bağlamda Çin'in gelişmesine de şahit olan Hindistan yüksek büyüme oranlarını sürdürebilirse uluslararası sistemde sözü geçen bir devlet olabileceğini görmüştür (Mohan, 2006: 4).

1990'larda Hindistan, dış politikada idealizmi sürdürmesinin imkânsız olduğunun farkına varırken, Hint diplomasisini şekillendiren dünya görüşünde baskın olan "Batı karşıtı" düşüncelerin devam ettirilmesinin de anlamsız olduğu görülmüştür. Aslında dünyanın en büyük demokrasisi olan Hindistan, Avrupa-Atlantik dünyası dışında Batı'nın siyasi değerlerine en bağlı olanıydı. Yine de Soğuk Savaş boyunca Hindistan Batı karşıtı olarak görülürken, Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkması ve Çin'in büyük bir güç olarak yükselişi, Hindistan'ın Batı karşıtı yaklaşımında değişikliğe yol açmıştır. Dolayısıyla Soğuk Savaş sonrasında "yeşil tehdit", medeniyetler çatışması, 11 Eylül ve teröre karşı küresel savaş stratejisi ile Batı'da yükselen islamafobi, Hindistan'ın politikalarıyla örtüşmüştür. Tüm bunlarla birlikte 1990'larda Hindistan dış politikasında idealizmden realizme geçiş başlamıştır. Nitekim daha önce Hindistan'ın kurucu liderleri ve entelijansiya güç siyaseti yerine barışçıl bir arada yaşama ve çok taraflılığı savunmuştur.

Bu bağlamda Hintli liderler Hindistan için güç ve refah elde etmenin pratik yollarını vurgulamaya başlamışlardır. 1990'dan sonra tüm dünyada değişimler ve küreselleşme süreci başladığında Pamulaparthi Venkata Narasimha Rao Hindistan'ın Başbakanı olmuştur. 1991-1996 yılları arasında Başbakanlık yapan Narasimha Rao, Nehru ilkelerinin yanı sıra dış politikada Hindistan'a yeni hedefler koymuştur. 1991'deki ödemeler krizinden sonra büyük bir ekonomik enkazla baş başa kalan Narasimha Rao, Hindistan'ın ekonomik gelişimine odaklanırken, Amerika ile ilişkileri de geliştirmeye çalışmıştır. Rao ve ekonomi Bakanı Dr. Manmohan Singh, iflas seviyesine gelmiş ülkeyi kurtarabilmek için Uluslararası Para Fonu ile anlaşmaya vararak Hindistan'ın küreselleşme yolculuğunu başlatmıştır. Bu bağlamda Rao ekonomik ve siyasi dehasından dolayı antik dönem Hint

siyasetçi ve kahramanı Chanakya ile özdeşleştirilmiştir (Kujur, 2018). Zira uçurumun ucundaki bir ülkeyi yeniden ayağa kaldırmayı başarmıştır.

Bununla birlikte Rao çok kutuplu bir dünya düzenini savunmuştur. Ancak Narasimha Rao döneminin en belirgin politikası “Doğuya Bakış” yaklaşımı olmuştur. Zira Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Hindistan dış politikasını yeniden şekillendirmiştir. Aslında ortaya çıkan şey, Hindistan'ın savunduğu değerlerin ve parametrelerinin çöküşüydü. Hindistan'ın Soğuk Savaş sırasında tek gerçek stratejik ortağı olan Sovyetler Birliği'nin dağılması, Yeni Delhi'yi büyük güç ilişkilerini yeniden inşa etmeye zorlamıştır. "Doğuya Bakış" politikası, tamamen değişmiş bir dünyanın sonucuydu. Bu yüzden iki kutupluluğun sona ermesinden ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Hindistan'ın dış politikası Asya'ya odaklanmıştır. Amacı ise çok kutuplu bir dünyada daha geniş bir bölgede siyasi, ekonomik ve askeri bağları güçlendirmektir (Wulf, 2013: 21). Bu bağlamda Hindistan “Doğuya Bakış” politikası üzerinden Güneydoğu Asya ülkeleri ile güvenlik ve işbirliğinin geliştirerek, ekonomik entegrasyon hedeflemiştir (Tripathi, 2012: 93).

Başlangıçta Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri ile geçmişin hasarlarını gidermeye yönelik olarak geliştirilen bu politika daha sonra Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin (ASEAN) devasa pazarından yararlanmayı da kendine hedef seçmiştir. Çünkü Soğuk Savaş sırasında Hindistan'ın Güneydoğu Asya komşularıyla ilişkileri çok güçlü değildi. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, Hindistan hükümeti bu eksikliği gidermek için politikalar geliştirmeye başlamıştır. Bu politika ile Hindistan özellikle geri kalmış kuzeydoğu bölgesinin ekonomik kalkınmasına da odaklanmıştır. Ayrıca Burma gibi Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'ne üye bazı ülkelerdeki enerji kaynaklarından yararlanmak da bu hedeflerden biridir. “Doğuya Bakış” politikası 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasını müteakip Başbakan Narasimha Rao'nun Çin, Japonya, Güney Kore, Vietnam ve Singapur'u ziyaret etmesi ve Hindistan'ın 1992'de ASEAN ile önemli bir diyalog ortağı haline gelmesiyle somutlaşmıştır (Mohan, 2019: 3).

"Doğuya Bakış" politikası, değerlere vurgu yapan Hindistan'ın Nehru ağırlıklı dış politikası kadar idealist olmasa da İndira Gandhi'nin yaklaşımı kadar da iddialı değildir. Bu nedenle “temkinli realpolitik” olarak adlandırılmıştır (Chachavalpongpan, 2011: 59'dan aktaran Wulf, 2013: 22). Hindistan açısından “Doğuya Bakış” politikası başarılı olmuştur, ancak Çin'in bu bölgedeki ekonomik, güvenlik ve siyasi nüfuzu, Hindistan'a zorluklar çıkarmıştır. Doğuya Bakış Politikasının başarılı olması, Hindistan'ı Batı Asya ile ilişkileri geliştirmek için de cesaretlendirmiş, bu yüzden Hindistan “Batıya Bak” Politikasını benimsemeye başlamıştır. Zira Batı Asya'da büyük petrol ve doğal gaz kaynakları vardır. Dolayısıyla Batıya Bakış Politikası, Hindistan'ın enerji güvenliği için bir araç olmuş, Güneydoğu Asya ve Orta Doğu'ya kadar uzanan bölgelerde politikalar geliştirmeye başlamıştır (Tripathi, 2012: 93).

"Doğuya Bakış" konseptinin başlangıcından bu yana Hindistan'ın Asya'daki çeşitli bölgesel çok taraflı forumlara katılımı artmış ve askeri işbirliği de dâhil olmak üzere diplomatik girişimlerini artırmıştır. Hindistan savaş gemilerinin liman ziyaretleri, ortak manevralar, askeri eğitim yardımı, ortak silah geliştirme ve üretimiyle “Doğuya Bakış” politikasını güçlendirirken, Çin'in Hint Okyanusu bölgesindeki (Endonezya, Malezya, Tayland, Myanmar vb.) etkisini dengelemeye çalışmıştır. Hindistan'ın Asya ülkeleriyle olan dış ticareti, özellikle Hint-ASEAN ticareti ve Orta Doğu (Hindistan dış politikasında Batı Asya olarak geçmektedir) ile ticaret orantılı olarak artmıştır. Bu yüzden "Doğuya Bakış" politikasında öngörüldüğü üzere, Asya komşularıyla ilişkiler Hindistan'ın dış politikasının ve dış ticaretinin bel kemiği haline gelmiştir (Wulf, 2013: 22-23).

Sonuç olarak 1990'larla birlikte ve Soğuk Savaş kısıtlamalarının gevşemesinden sonra Hint dış politikası bölgesel savunmaya odaklanan ve Güney Asya ile sınırlı bir ulusal güvenlik anlayışından, Hindistan'ın ekonomik, politik ve stratejik çıkarlarının daha geniş anlamda savunulmasının altını çizen bir ulusal güvenlik anlayışına doğru yönünü çevirmiştir. Dolayısıyla Basra Körfezi'nden Batı'daki Malakka Boğazı'na kadar olan bölgeyi ilgi alanına alarak savunmacı bir dış politika yerine dışa dönük bir hale gelmiştir. Bu ise “Doğuya Bakış” politikasının teorik alt yapısını oluşturmuştur (Wojczewski, 2016: 116).

Tablo 11. 1991-2020 Arası Hindistan Başbakanları ve Partileri

Adı	Yıl	Parti
P.V. Narasimha Rao	Haziran 21, 1991 - Mayıs 16, 1996	Kongre Partisi
Atal Bihari Vajpayee	Mayıs 16, 1996 - Haziran 01, 1996	Bharatiya Janata Party
H.D. Deve Gowda	Haziran 01, 1996 - Nisan 21, 1997	Janata Dal
I.K. Gujral	Nisan 21, 1997 - Mart 18, 1998	Janata Dal
Atal Bihari Vajpayee	Mart 19, 1998 - Ekim 13, 1999	Bharatiya Janata Party
Atal Bihari Vajpayee	Ekim 13, 1999 - Mayıs 22, 2004	Bharatiya Janata Party
Dr. Manmohan Singh	Mayıs 22, 2004 - Mayıs 26, 2014	Kongre Partisi
Narendra Modi	Mayıs 26, 2014 -	Bharatiya Janata Party

Kaynak: Balance sheet of Prime Ministers of India (2013)

Narasimha Rao'dan sonra 16 Mayıs'tan 1 Haziran 1996'ya kadar BJP'den Atal Bihari Vajpayee 15 günlüğüne Başbakanlık yapmıştır. Haziran 1996'dan Mart 1998'e kadar ise Hindistan'da on üç partinin ittifakı yoluyla kurulan Birleşik Cephe koalisyon hükümeti başa gelmiştir. Bu dönemde Dışişleri Bakanı I.K. Gujral, kendi adıyla anılan Gujral Doktrini aracılığıyla Hindistan dış politikasına yeni bir yön verirken Başbakanlığı Janata Dal Partisinden H. D. Deve Gowda yapmış, 1997'de de Gujral Başbakanlığı devralmıştır. Başbakan Gujral aynı zamanda Dışişleri bakanlığı yaparak Hindistan'ın dış politikasını şekillendirmiştir (Kamble, 2017: 19).

Gujral doktrini beş noktadan oluşmaktadır (Wulf, 2013: 18-19); Birincisi, Hindistan küçük komşularıyla karşılıklılık konusunda ısrar etme yerine "iyi niyet ve güven içinde karşılıksız olarak elinden geleni yapacaktır. İkincisi, hiçbir Güney Asya ülkesi, kendi topraklarını bölgedeki diğer ülkelerin çıkarlarına aykırı olarak kullanılmasına müsaade etmeyecektir. Üçüncüsü, başkalarının içişlerine müdahale edilmeyecektir. Dördüncüsü, diğer ülkelerin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duyulacaktır. Beşincisi de Keşmir gibi anlaşmazlıklar barışçıl, ikili müzakereler yoluyla çözümlenmelidir". Ancak bu politika iyi niyetle yapılırken, bölgedeki çatışmaları engelleyememiştir.

Aslında Gujral Hindistan ve Pakistan'ın Keşmir sorununu bir kenara bırakarak işbirliği yapması gerektiğine vurgu yapmıştır. Ayrıca Gujral, Güney Asya ülkeleri arasında en büyük ülke olan Hindistan'ın SAARC'ın gelişiminde önemli bir rol oynaması ve ona liderlik etmesi gerektiğini savunmuştur. Bu amaçla Hindistan, herhangi bir ekonomik getiri veya başka bir yardım beklemeden, karşılıksızlık ilkesi kapsamında Güney Asya ülkelerine ekonomik olarak yardım etmelidir. Bu politika, Güney Asya ülkeleri arasında yeni bir işbirliği döneminin başlangıcına yol açmıştır. Onun döneminde Hindistan, ASEAN ticaret

organizasyonuna Tam Zamanlı Diyalog Ortağı olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte Hindistan, Asya örgütünün platformu olarak bilinen Asya Bölgesel Forumu'na da üye olmuş, Hindistan'ın Güneydoğu Asya ülkelerine yönelik olan “Doğuya Bakış” politikasını sürdürmüştür (Kamble, 2017: 19-21). Bu idealizm ve ahlakçıların yaklaşımı, çağdaş Hindistan dış politikasında, yani ilkeli bir şekilde hareket etme arzusu varlığını tam olarak eskisi gibi olmasa da devam ettirmiştir.

Gujral doktrini ile idealizm yani ilkeli bir şekilde hareket etme arzusu Soğuk Savaş sonrası Hindistan dış politikasında, tam olarak eskisi gibi olmasa da kendini tekrardan hatırlatmıştır. Gujral'dan sonra 1998 yılında BJP'den Atal Bihari Vajpayee'nin Başbakanlığında Ulusal Demokratik İttifak hükümeti kurulmuştur. Yine 1999'dan 2004'e kadar onun önderliğindeki koalisyon hükümeti Hindistan'ı yönetmeye devam etmiştir. Vajpayee hükümeti dış politika üzerindeki Nehru etkisini azaltmaya çalışarak dış politikayı daha gerçekçi bir forma dönüştürmek istemiş geçmişe göre daha farklı politikalar izlemeye başlamıştır. Bunda şüphesiz Hindu milliyetçi gelenekten gelen BJP'nin payı oldukça yüksektir. Zira Hindu milliyetçi ideolojisine destek verenlerin yanı sıra 1980'lerde Kongre'nin ekonomik reformlarıyla güçlenen, ancak Kongre yönetiminden giderek memnun olmayan bir dizi eski askeri personel ve idari memurdan oluşan orta sınıf, realist temelli dış politikayı desteklemiştir (Chacko, 2018: 10).

Bu bağlamda Vajpayee döneminde ABD ile yakın ilişkiler kurulurken, ABD'nin Keşmir meselesindeki geleneksel tavrı da değişmeye başlamıştır. Bununla birlikte Hindistan Asya'da süper güç olmak için mücadele vermeye başlamıştır. Bu düşüncede dolaylı olarak ABD'nin de etkisi olmuştur. Zira ABD'nin Çin'in artan gücünü dengelemek için Asya'da bir seçeneğe ihtiyacı vardı ve bu kapsamda Hindistan ABD için iyi bir müttefikti. Yine Vajpayee döneminde Hindistan BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeliği için girişimde bulunmaya başlamıştır (Kamble, 2017: 22).

Vajpayee döneminin en önemli olayı şüphesiz nükleer testlerin gerçekleştirilmesiydi. İktidara geldikten iki ay sonra yapılan bu testler ülkenin dış politikasındaki değişimin sembolü olmuştur. Hindistan, evrensel silahsızlanma gibi idealist sloganları yıllarca destekledikten sonra, 1990'ların sonlarına doğru, nükleer silaha sahip olmanın önemini kabul etmiştir. Oysa Hindistan, 1974'te bir nükleer cihazı test ederken bile, nükleer silah projesini gerçekleştirmeyi reddetmiş. Ancak 1990'ların sonunda nükleer bir güç olmayı gerekli görmüştür. Testler sonucunda başta ABD olmak üzere uluslararası ortamdan tepki gecikmemiştir. Ancak Hindistan; büyüklüğü, ekonomik potansiyeli ve ABD'nin değişen çıkarları sebebiyle uzun süre izole edilemeyeceğini düşünmüştür. Sonuç itibarıyla Hindistan, 11-13 Mayıs 1998 tarihlerinde Pokharan'da beş nükleer test yaparak nükleer gücünü tüm dünyaya özellikle de Çin ve Pakistan'a ilan etmiştir.

Bununla birlikte Hindistan nükleer silahı ilk vuruş gücü olarak kullanmama taahhüdünde bulunurken, nükleer silah teknolojisini herhangi bir ülkeyle paylaşmama garantisi de vermiştir. Öte taraftan nükleer testler Hint iç siyasetinde de tartışmaya sahne olmuştur. Nitekim BJP bu başarıyı kendisine mal ederken Kongre Partisi ve diğerleri nükleer denemelerin alt yapısının kendileri tarafından hazırlandığını iddia ederek bunun BJP'nin başarısı olmadığını savunmuşlardır. Bu düşüncüyü destekleyen Ganguly ise (2010: 8) nükleer programın başlamasının Bharatiya Janata Partisi'nin (BJP) iktidara gelmesiyle alakası olmadığını belirtmiştir. Zira nükleer testlerin hazırlığı daha önceki hükümetler döneminde yapılmıştı. Öte yandan BJP ilerleyen konularda görüleceği üzere nükleer silahı statü göstergesi kabul ederek büyük Hindistan idealine ulaşmanın bir aracı olarak görmüştür.

Yine Vajpayee döneminde uluslararası politikada çok taraflı ilişkiler tesis edilmiş, özellikle de büyük güçlerle ilişkiler pozitif yönde evrim geçirmiştir. Hâlbuki Hindistan hükümetleri Soğuk Savaş sırasında büyük güçlerle yakın ikili ilişkiler kurma yerine NAM, G77 veya BM gibi kuruluşlarla yakın ilişki kurmayı tercih ediyordu. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Hindistan'tım büyük güçlerle eşzamanlı olarak ilişkilerini genişletmesini sağlarken Hindistan büyük güçlerin önemini keşfetmiş, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Çin, Japonya ve Avrupa Birliği gibi ülkelerle yakın ikili ilişkiler tesis edilmiştir. Aynı zamanda küreselleşme ve karşılıklı bağımlılığın önemine yönelik söylemler ön plana çıkarken dış politika bu yönde inşa edilmeye başlanmıştır (Wojczewski, 2016: 120).

Hindistan dış politikasında en dikkat çekici ülke Rusya ve öncülü Sovyetler Birliğidir. Zira Rusya, Japonya ile birlikte Hindistan'ın en istikrarlı ilişki kurduğu ülkelerin başında gelmektedir. Hindistan yeni dönemde de eski gücünden uzak olan Rusya ile Sovyetler Birliği döneminden kalma eski bağlarının kopmasına izin vermemiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Rusya, eskiden olduğu gibi önemli bir silah kaynağı ve stratejik bir ortak olarak kalmıştır. Bağımsızlıktan bu yana her zaman iyi sevilere seyreden Hindistan- Japonya ilişkileri Vajpayee iktidarında daha da geliştirilirken, 2005 yılında stratejik ortaklık ilan edilmiştir. Bunun yanında Çin ile ilişkilerin iyileştirilmeye çalışılması, Hindistan'ın yeni dış politikasının en büyük başarılarından biri olmuştur (Mohan, 2006: 6).

Öte yandan Mayıs 2004'te, parlamento seçimleri sırasında, BJP liderliğindeki Ulusal Demokratik İttifakı (National Democratic Alliance-NDA) hükümeti şaşırtıcı bir şekilde yenilgiye uğramış ve yerine Kongre liderliğindeki bir koalisyon gelmiştir. Yenilgiyi, Sangh Parivar, Vajpayee'nin ılımlı politikalarına bağlanmıştır. Onlara göre BJP önderliğindeki hükümet, Ayodhya'da özledikleri Rama tapınağını inşa etmeyerek Hindulara ihanet etmiştir. BJP önderliğindeki eski sosyalistler ile laiklerden oluşan koalisyon, Ayodhya'da bir Rama tapınağı inşa etmek gibi Hindutva odaklı bir politikaya izin vermemiştir. Zira BJP'nin iktidarda kalabilmek için koalisyon ortaklarına ihtiyacı vardı (Jaffrelot, 2007: 23). Hatta BJP iktidara gelebilmek 1996 ve 1998 seçimlerinde bölgesel ve kast temelli partilerle ittifaklar kurmuştur. Her ne kadar bu ittifaklar istikrarsız ve kısa süreli olsa da Kongre Partisinin Hindistan siyasetindeki hâkimiyeti, BJP'nin bölgesel partilerle ulusal düzeyde koalisyon kurmasıyla sona ermiştir (Chacko, 2018: 10).

Aslında BJP ilk göreve geldiğinde, 1998 yılında nükleer silah testlerini başarıyla icra etmesi gibi Hindu milliyetçi programın bazı geleneksel öğelerini uygulamaya koymuştur. Ancak BJP, Hindu milliyetçi ideolojisinin diğer bazı geleneksel dayanak noktaları olan ve "swadeshi" kelimesiyle özetlenen ekonomik milliyetçilikten uzaklaşmıştı. Yani hükümet yabancı yatırımcıyı çekmek için ılımlı politikalar izlemiş, yeni sektörler açmıştır. Bu ılımlı "liberalleşme" yaklaşımı ise Sangh Parivar'da endişeye yol açarken çok sayıda Hindunun hayal kırıklığına uğradığını iddia etmişler, bu ise onlara göre seçimin kaybedilmesinin yegâne sebebi olmuştur (Jaffrelot, 2007: 22). Bunun yanında BJP'ye uyguladığı liberal ekonomik politikaları sebebiyle yeni gelişmekte olan orta sınıftan destek gelmiştir. Herhangi bir ideolojik bakış açısına sahip olmayan bu orta sınıf yabancı yatırımı ve ekonomik liberalleşmeyi desteklerken, coşkulu Hindu milliyetçileri Hindistan ekonomisinin yabancı yatırıma ve rekabetine açılmasına karşıydılar (Chacko, 2018: 10). Bununla birlikte 2004 yılına gelindiğinde, ne swadeshi ne de küreselleşme olguları, BJP'nin seçim manifestosunda tam olarak yer almamıştır. Manifesto küresel pazarlara, rekabet gücüne, bilgi ekonomisine, kamu-özel ortaklıklarına, Özel Ekonomik Bölgelere ve Hindistan'ın yazılım ihracatına atıfta bulunmuştur (Chacko, 2018: 11).

BJP, 2004 seçiminde herkes için, özellikle yoksullar için ekonomik büyüme ve ulusal bir kırsal istihdam programı içinde açlık ve işsizlikten kurtulmayı vaat eden Kongre Partisi'ne mağlup olmuştur (Chacko, 2018: 13). 2004 ile 2009 arası dönemde, Kongre Partisinden Manmohan Singh'in önderliğinde Birleşik İlerici İttifak'ın (United Progressive Alliance-UPA) ilk hükümeti iktidara gelmiştir. Singh döneminde Hint dış politikası realizm özellikleri taşıırken ABD, Rusya, Çin ve AB ile iyi ilişkiler kurulmuştur (Ogden, 2016: 97). Bunun yanında bölgesel, çok taraflı, küresel ilişkiler kurulması için çaba harcanmıştır. Manmohan Singh Hükümeti'nin temel amacı, Hindistan'ın büyüme sürecini ve genel kalkınmasını sürdürmek için küresel ve bölgesel ortamı iyileştirmek olmuştur. UPA'nın iktidara gelişi ile Hindistan'ın komşularıyla ilişkilerinde görülen en büyük değişim, kazançlarını maksimize etmeye ve kayıplarını en aza indirmeye odaklanmak ve "Doğuya Bakış" politikasını Güney Asya'daki iyi ilişkileriyle bütünleştirmektir (Rather, 2014: 68).

Bu bağlamda Manmohan Singh Doktrini olarak tanımlanan politikaya göre UPA Hükümeti, tüm komşularıyla ilişkilere öncelik vererek sonuç odaklı ve proaktif bir dış politika hedeflemiştir (Rather, 2014: 68). Ancak Singh görevi sırasında Pakistan'ı hiç ziyaret etmemiş; Nepal, Bangladeş, Sri Lanka, Butan, Myanmar gibi komşu ülkelerle ilişkileri de ihmal etmiş, bu boşluğu ise Çin iyi bir şekilde doldurmuştur (Kamble, 2017: 24). Daha çok ekonomik işbirliği politikalarına odaklanan Singh siyasi çatışmalardan uzak durmaya çalışmıştır.

2009-2014 yılları arasında da Singh yine UPA koalisyonunun Başbakanlığını yapmıştır. Manmohan Singh'in programının en başında Hindistan-ABD ilişkilerinin iyileştirilmesi vardı. Zira 1998 yılında yapılan nükleer denemelerinin etkisi halen devam etmekteydi. Bunun yanında agresif dış politika yerine ekonomik kalkınmaya önem vermiş, süper güç olma isteğini dile getirmiştir (Kamble, 2017: 23). Singh döneminde Hint ekonomisi dünyanın üçüncü büyük ekonomisi olurken bundaki en büyük pay hizmet sektörü içindeki bilişim teknolojilerine aitti (Ogden, 2016: 98).

2014 yılında BJP tekrar iktidara geldiğinde eskisine göre daha güçlüydü. Bu durum Hint dış politikasına da yansımıştır. Zira bağımsızlık sonrası dönemlerden bu yana Hint dış politikasında bazı farklılıklar görülsede, 2014 yılında Narendra Modi'nin Başbakan olarak seçilmesinden sonra şeklini değiştirmiştir. Ancak Narendra Modi Başbakanlığa seçildikten itibaren ilk yıllar Hindistan'ın dış politikasının baştan sona değiştiğini söylemek de doğru olmayacaktır. Buna rağmen dış politikasının yönü netleşmeye başlamış; ilk yıllarda Modi elliden fazla ülkeyi ziyaret ederken seksen beşten fazla ülkenin lideri de Hindistan'ı ziyaret etmiştir. Bunun yanında, ülkenin Dışişleri Bakanı Sushma Swaraj, çeşitli platformlarda yüzden fazla ülkenin Dışişleri Bakanıyla görüşmüştür. Narendra Modi de Hindistan'ın daha önceki Başbakanları gibi dünya siyasetinde büyük güç imajı oluşturmaya çalışmıştır. Bunun yanında Modi, komşu ülkelerle ilişkileri geliştirmeye çalışırken, dış politikadaki idealizmi milletin refahı için daha objektif bir yöne çevirmeye çalışmaktadır. Ayrıca ekonomik menfaatlerin korunması, ülkenin refah seviyesinin yükselmesinde denizlerin (Hint Okyanusu) önemine yönelik politikalar, dış politikaya eyaletlerin de dahil edilmesi, Batı Asya ülkeleri ile ilişkileri geliştirerek "Batıya Bakış" politikası ile enerji ile ilgili ihtiyaçlara yönelik stratejik planlama, bölgesel birlik girişimleri, küresel güçlerle ilişkilere önem verilmesi, Uluslararası Yoga Günü ve Budist Felsefesi gibi Hint kültürü ve tarihi mirasının Hindistan'ın küresel etkisini artırmak için ön plana çıkarılması Modi döneminin önemli dış politika özellikleridir (Kamble, 2017: 25-26).

Bunun yanında Hindistan, sınırlarını paylaştığı Afganistan, Bhutan, Bangladeş, Çin, Maldivler, Myanmar, Pakistan, Nepal ve Sri Lanka gibi komşuları ile ilişkilere öncelik vermeye başlamıştır. Hindistan'ın komşu ülkelere yönelik politikası "Önce Komşuluk" ve

1992 yılında Başbakan Rao tarafından oluşturulan “Doğuya Bakış” politikasının geliştirilmiş hali olan "Doğuya Hareket" olmak üzere iki temel yaklaşım üzerinden gerçekleştirilmektedir (India's Foreign Policy, 2017: 2). Önce Komşuluk politikasına göre hükümet komşularla, ASEAN ve Güneydoğu Asya ülkeleri ile Hint Okyanusu ada devletleriyle iyi ilişkiler kurmayı hedeflemektedir. Böylece ülkeyi büyük devlet olma hedefine ulaştıracak olan bütüncül bir dış politika yürütülmesi amaçlanmaktadır (India's Foreign Policy, 2017: 2). Bu bağlamda Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü (SAARC) ticaret ve enerji gibi başlıklarda önemli bir işleve sahiptir. Ayrıca Hindistan komşularına yönelik finansal yardımın yanı sıra eğitim, diplomatik destek, araç gereç tedariki gibi konularda da destek olmaktadır. Her ne kadar SAARC birçok konuda bölge ülkelerine destek olsa da Hindistan bazı sektörlerin daha hızlı gelişmesi için daha kısıtlı bölgesel işbirlikleri de yapmaktadır. Bangladeş, Bhutan, Nepal ve Hindistan'dan oluşan (BBIN) dörtlü grup motor parçaları geliştirme, nehirlerin su gücünden yararlanma gibi konularda işbirliğine gitmektedirler (India's Foreign Policy, 2017: 2).

Daha önceki haleflerine göre daha aktif bir dış politika izleyen Narendra Modi'nin seçilmesinden bu yana Hindistan dış politikasını değiştirdiğini ve hızlı diplomasi yürüttüğünü söylemek abartı olmaz. Bu Modi'nin aldığı kararlarda, yaptığı dış gezilerde, imzaladığı çeşitli anlaşmalarda rahatlıkla görülebilir. Modi özellikle ABD ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çaba sarfetmiştir. Bunun yanında Modi agresif ve proaktif bir politika benimseyerek ulusun korunmasına öncelik vermiş, Hindistan dış politikası savunmadan saldırganlığa doğru değişmiştir. Nokta operasyonlar, savunma ile ilgili anlaşmalar, Japonya'nın ABD ile Malbar askeri tatbikatına dâhil edilmesi, Savunma Bakanı Manohar Parikar'ın savunma ile ilgili Shangri-la Anlaşmasına⁸⁵ dahil olması bu düşüncayı destekleyen politikalarıdır (Kamble, 2017: 52).

Öte taraftan başlangıçtan itibaren istikrarlı bir şekilde sürdürülen Hindistan-Rusya ilişkileri Modi döneminde de artarak devam etmiştir. Bu şekildeki bir Hindistan ve Modi'nin pragmatizme odaklanan dış politikası Çin'in de dikkatini çekmeye başlamıştır. Çok taraflı bir politika benimseyen Modi barış, güvenlik, kalkınma ve işbirliği vizyonu çerçevesinde 2015 yılında Çin'e ziyaret gerçekleştirmiştir. Çin ziyaretinde uluslararası barış, güvenlik ve kalkınmayı etkileyen gelişmelerle ilgili istişarelerini hızlandırma ve çok taraflı ortamlarda işbirliği için birlikte çalışmayı kabul etmiştir. Ayrıca her iki taraf çok kutuplu bir dünya düzeninde iki büyük güç olarak Asya Yüzyılı'nın gerçekleşmesinin önemine değinmişlerdir (Ogden, 2018:12). Ancak Hindistan ile Çin arasında Himalaya sınırında olduğu gibi bitmeyen sınır sorunları devam etmektedir. Ayrıca Yeni Delhi, yeterince danışılmadığı gerekçesiyle Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru'nun (CPEC) tartışmalı Keşmir bölgesinden geçmesi nedeniyle Çin'in "Tek Kuşak, Tek Yol" girişiminin bir parçası olmayı reddetmiştir (Ogden, 2018: 13).

Genel itibarıyla Narendra Modi iktidarı devraldığı 2014'den beri, Hindistan'ın uluslararası sistemdeki imajını iyileştirmeye başlamıştır. Katıldığı çeşitli toplantılarda Hindistan'ın demokrasisine ve kültürel mirasına vurgu yaparak, süper güç olma yolunda ilerlediklerini söylem haline getirmiştir. Çin ile Pakistan arasında sıkışıp kalan Hindistan dış politikası bu sorunların bir kenara bırakılarak işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Modi gerçek rakiplerinin Pakistan değil Çin olduğunu kabul ederek buna yönelik politikalar geliştirmiştir. Bu amaçla Japonya ve Vietnam ile anlaşmalar yapmış, İran'daki Çabhar

⁸⁵ 2002'den beri bağımsız bir düşünce kuruluşu olan Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (IISS) tarafından her yıl düzenlenen hükümetler arası güvenlik forumudur. Savunma Bakanları ve askeri şeflerinin katıldığı Forum adını 2002'den beri düzenlendiği Singapur'daki Shangri-La Hotel'den alıyor. Detaylı bilgi için bkz: Chaudhury, R.R. (2018). India's new political interest in the Commonwealth. <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2018/04/india-interest-commonwealth>. Erişim tarihi: 20 Ocak 2021.

(Chabahar) limanını kiralamıştır. Böylelikle Güney Çin denizinde Çin'e meydan okumuştur (Kamble, 2017: 49-50). Nitekim Vietnam, Endonezya ile birlikte Çin'i kontrol altına almaya çalışan en önemli iki devlettir (Huntington, 2015: 351).

Öte yandan Hindistan'ın gelişimi için sermaye ihtiyacının farkında olan Modi "Make India" stratejisiyle yabancı yatırımcıyı ülkesine çekmeyi başarmıştır. Bunun için Japonya, Çin, ABD, Singapur, Kanada, Almanya, Güney Kore, Fransa gibi ülkelerle Hindistan'da yatırım yapması için sözleşmeler imzalanmıştır. 'Make in India' ile yaklaşık 100 milyar dolarlık demiryolu, karayolu, akıllı şehirler, limanlar, metro gibi sektörlere yönelik yatırımlar yapılmıştır. Narendra Modi, yabancı yatırımcıyı daha fazla çekebilmek için "Demokrasi, Demografi ve Talep"e (3D: Democracy, Demography and Demand)⁸⁶ vurgu yaparak yabancı yatırımcıları ülkesine çekmeye çalışır. Ayrıca Hindistan enerji ihtiyacı sürekli arttığı için buna yönelik politikaları da geliştirmiştir. Nepal'e hidroelektrik santrali kurulması, ABD, Fransa, Kanada, Japonya ve Güney Kore ile nükleer enerjiye yönelik anlaşmalar imzalanması bunlardan bazılarıdır. Daha önce dış politikada etkisi olmayan eyaletler Modi döneminde bu sürece dâhil edilmiştir. Örneğin Batı Bengal eyaleti Başbakanı Bangladeş ziyaretinde Hindistan Başbakanına eşlik ederken, Gujrat ve Maharashtra Başbakanları Çin, Moğolistan ve Güney Kore ziyaretine eşlik etmişlerdir (Kamble, 2017: 50-52).

Sonuç olarak BJP'nin yirmi birinci yüzyıldaki vizyonunun merkezinde çok kutupluluk, savunma yerine saldırı, büyük Hindistan gibi kavramlar yer almaktadır. Buna göre Hindistan'ın Birleşik Devletler, Çin, Rusya ve AB'nin yanı sıra, büyük güç statüsüne ulaşacağı varsayılmaktadır (Ogden, 2018:11). Aynı zamanda Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki ekonomik ve stratejik bağlantılarını da her geçen gün artırmaktadır (Tripathi, 2012: 93). Fakat Hindistan'ın bu hedeflerine tam olarak ulaşabilmesi için en büyük sorunu çalışmanın birçok yerinde vurgulandığı gibi aşırı yoksul nüfusa sahip öteki Hindistan'dır.

3.5. Hindistan Devlet (Dış Politika) Kimliği

Kimlikler dinamik etkenlerdir. Bir devletin kimliği dış politikasını etkilerken, stratejisini de şekillendirmektedir (Umut Özkırımlı, kişisel görüşme, 14 Eylül 2021). Bu bağlamda mevcut kimlikler güçlendirilir, zayıflatılır veya yeniden oluşturulabilir. Örneğin 1990'lardan itibaren Hindistan'ın "bağılantısız" kimliği zayıflarken, ilerleyen yıllarda "yükselen güç" kimliği ön plana çıkmaya başlamıştır. Ancak bu; bağılantısız kimliğinin sona erdiği manasına gelmemektedir. Yükselen güç kimliğinin yanı sıra uluslararası ilişkilerde Hindistan'ın bağılantısız devlet kimliği de etkisini devam ettirmiştir. Bu bağlamda devletlerin birden çok kimliği de olabilir. Hatta bununla ilgili olarak Hint siyasetinde yoğun tartışmalar yaşanmaya devam etmektedir.

Kültür ve kimliğin önemi Soğuk Savaş sonrası dönemde artmaya başlamıştır. Uluslararası ilişkilere inşacılık üzerinden giren kimlik kavramı devletlerin kim olduğunu, çıkarlarının ne olduğunu anlayabilmek için odak haline gelmiştir. Bu yüzden inşacılık bir devletin çıkarlarını şekillendirmede ve dolayısıyla dış politikasını etkilemede kimliğin oynadığı rolü araştırmak için iyi bir altyapı sağlamaktadır. Rasyonel teorilerin aksine kimliklerin ve çıkarların dışsal olduğu fikrine karşı çıkmaktadır. Başka bir deyişle, Hindistan'ın kendini nasıl tanımladığı onun küresel istekleri hakkında bize bir fikir vermektedir (Smith, 2012: 2). Dolayısıyla Hindistan kimliğinin hem kendisi tarafından hem de dış aktörlerle etkileşimi yoluyla oluştuğu varsayılmaktadır (Quinn, 2018: 6).

⁸⁶ Modi "Democracy, Demography and Demand" dan oluşan söylemini bu kelimelerin baş harflerinden esinlenerek 3D olarak nitelemiştir.

Hindistan'ın gelişmekte olan ekonomisi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ona küresel anlamda yeni fırsatlar sağlamıştır. Genellikle devletler uluslararası sistemde kendilerine yönelik söylemlere istinaden belirli roller üstlenebilirler. Örneğin uluslararası toplum Hindistan'ı yeni bir güç, yükselen bir güç, büyük devlet veya potansiyel bir süper güç olarak tanımlarsa, bu durum Hindistan'ın kendi rolünü algılama biçimini de etkiler. Bu tanımlamanın yanına ülke içi dinamikler de eklendiğinde ülke yeni kimliğine kavuşur. Bunun yanında Uluslararası normlar ve kurumlar da devletlerin kimliklerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu açıdan Hindistan'ın Bağlantısızlar Hareketi üyeliği, G77, G20 ve IBSA⁸⁷ üyelikleri önemlidir (Smith, 2012: 2).

Çeşitli iç faktörler de devlet kimliklerini ve dış politikayı şekillendirmektedir. Bu çerçevede birçok ulus altı kimliği ile birlikte Hindistan'ın yabancı hükümetlerle ortak olmama ve nükleer teknoloji geliştirme kararı, bağlantısızlık ve modernizasyon yoluyla “purnaswaraj”ı sürdürme dış politika hedefi, kimliğinin bir yansımasıdır. Nitekim etkileşimler kimliği oluştururken, Hindistan'ın sömürgecilikle ilgili deneyimi, onu yabancı güçleri tehdit edici olarak görmesine yol açmıştır (Quinn, 2018: 6).

Smith'e göre (2012: 3) Hindistan gibi herhangi bir devlet kimliğinin çok boyutlu ve çok yönlü oluşması sebebiyle kimlik analizinde dikkate alınacak birçok faktör vardır. Örneğin Krishna Hindistan'ın postkolonyal kimliğine odaklanırken, Banerjee Hindistan'ın bağlantısızlık politikasına odaklanmıştır. Adeney ve Lall iki farklı rakip parti BJP (Hindu milliyetçiliği) ve Hindistan Ulusal Kongresinin (laik milliyetçilik) politikaları üzerinde Hindistan ulusal kimliğini analiz etmeye çalışmıştır. Bazıları da Hint kimliğini şekillendiren laik, kültürel ve dini faktörlerin Jammu ve Keşmir, Pakistan ve Çin açısından politik etkilerine odaklanmaktadır (Smith, 2012: 3). Birçoğuda sadece Keşmir politikası ve sorunu üzerinden Hindistan'ı analiz etmektedir (özellikle Türkiye'de).

Hindistan ulusal kimliğinin kast, dil, din, tarih, bölge, kolonyalizm ve benzeri etkenlerle oluştuğu göz önüne alındığında bu çalışma, bağımsızlıktan 1990'lı yıllara kadar Hindistan'ın bağlantısız devlet kimliğine, 1990'lardan günümüze ise yükselen güç kimliğine odaklanmaktadır. Aslında Hindistan'ın bu kimliklerin yanı sıra başta "demokrat devlet" olmak üzere farklı kimlikleri de vardır. Ancak çalışma bu iki kavram ile sınırlandırılmıştır. Örneğin demokrat kimliği Hindistan'ın Myanmar gibi yakın çevresine yönelik politikalarını etkilemiş, bu ülkelerdeki askeri rejimlere karşı demokrat kimliği üzerinden politika geliştirmiştir. Ya da poskolonyal Hindistan kimliği Batı ile ilişkileri Soğuk Savaş boyunca negatif etkilemiştir.

Bununla birlikte Hindistan ve “bağlantısızlık” neredeyse iç içe geçmiş kavramlardır. Literatüre bakıldığında ya da Hindistan üzerine yazılan herhangi bir politik eser gözden geçirildiğinde birçoğunun bağlantısızlık üzerinden Hindistan'ı tanımladığı ya da kavramlaştırdığı görülmektedir. Özellikle Soğuk Savaş dönemi Hint dış politikasının analiz edilmesinde bağlantısızlık kimliği ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede bağlantısız bir kimlik inşası ile bağlantısızlığın zayıflama sebepleri; Soğuk Savaş'tan sonra “yükselen güç” kimliğinin ortaya çıkma sebepleri bu bölümün temel konularıdır. Bu yüzden aşağıda incelenecek olan Hindistan'ın bağlantısız kimliğinin inşa edilme sebepleri ile yükselen güç kimliğini etkileyen faktörler ana çalışma konusu olarak seçilmiştir.

3.5.1. Bağlantısız ve üçüncü dünyacı Hint kimliğini şekillendiren etkenler

Devletlerin çeşitli dış politika tercihleri vardır. Örneğin ABD'nin bir zamanlar dış politikada seçtiği yalnızcılık ve Hindistan ile birlikte literatüre giren bağlantısızlık

⁸⁷ Hindistan, Güney Afrika ve Brezilya'dan oluşan IBSA ülkeleri küresel meselelerde ortak hareket etmeye çalışmaktadır. Detaylı bilgi için bkz; About Ibsa. (2021). www.ibsa-trilateral.org

bunlardan bazılarıdır. Ancak ülkelerin bu politikaları seçmesinin kendine göre rasyonel sebepleri vardır. Her ülke bulunduğu coğrafya, komşular ve potansiyeline göre bir dış politika yönelimine girer. En önemlisi de oluşturduğu devlet kimliğine göre bir dış politika yürütmeye çalışır. Dolayısıyla ülkelerin dış politika davranışlarını açıklamak için öncelikle bu şekilde davranılmasına yol açan kimliklerin bilinmesini gerekmektedir.

Bağılantısızlık, genel olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında birinci ve ikinci dünya dışında kalan üçüncü dünya olarak adlandırılan devletlerin başlattığı siyasi bir yönelimdir (Arı, 2017: 259). Başka bir tabirle günümüzde çok fazla kullanılmayan ancak o dönemlerde kullanılan tanımlamasıyla Batı ve Doğu blokları dışında kalan ve bu bloklardan herhangi birisine katılmak istemeyen tüm üçüncü dünyanın tercih ettiği politikadır (Sönmezoğlu, 2009: 3; Sander, 2005b: 427). Ancak bağlantısızlık tarafsızlık da değildir (Arı, 2017: 259). Bu bağlamda üçüncü dünya; ABD öncülüğündeki kapitalist/liberal birinci dünya ülkeleri ile Sovyetler Birliği liderliğindeki Sosyalist/Doğu bloğu (ikinci dünya) dışındaki alanı nitelemek için kullanılmaktadır (Sönmezoğlu, 2009: 3).

Birinci dünya, askeri güvenlik olarak NATO şemsiyesi altında toplanırken, ikinci dünya Varşova Paktı çatısı altında bir araya gelmiştir. Yine birinci dünyanın iktisadi örgütü AET-AT, ikinci dünyanın ise COMECON idi. Öte yandan bu örgütlerin bölgesel uzantıları da vardı. Örneğin bir NATO uzantısı olan SEATO bunlardan birisidir. Dolayısıyla bu dönemde uluslararası sistemin güç odağı hem askeri hem siyasi hem de ekonomik olarak bu gruplaşmalar çerçevesinde oluşmuştu. Fakat bu güç blokları dışında kalan birçok ülke vardı. Bu ülkeler birbirinin zıttı olan her iki bloktan farklılıklarını ortaya koymak için “üçüncü dünya” olarak adlandırılmışlardır (Sönmezoğlu, 2009: 3).

Başlangıçta üye sayısı az olan üçüncü dünya ülkelerinin 1950’lilerden itibaren dekolonizasyon süreciyle birlikte mevcutlarında belirgin bir artış olmuştur⁸⁸. Ayrıca iki kutuplu dünya dışındaki bazı ülkeleri nitelemek için kullanılan fakir, yoksul, güney, tarafsız, bağlantısız gibi kavramlar da zaman içinde üçüncü dünya ile aynı anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Zira üçüncü dünya ülkelerinin çoğu sömürgeci yeni kurtulmuş fakir ve yoksul ülkelerdi (Sönmezoğlu, 2009: 3).

İçlerinde Hindistan’ın da olduğu bu ülkelerden çoğu sömürge deneyiminin de etkisiyle bu bloklara katılmayarak bağlantısızlık hareketinin ortaya çıkmasına öncülük yapmışlardır. Yine bu ülkelerin büyük bir bölümü birbirinden farklı din, dil, etnisite ve kültürlere ait alt gruplardan meydana gelmekteydiler. Bu yüzden ulusal kimlik inşası, bu ülkelerin önünde duran en önemli sorunların başında gelmekteydi. Dolayısıyla bu ülkeler bağlantısızlık politikasının uygulanması ile Doğu-Batı çatışmasının dışında kalarak uluslararası politikaya katılmış (İlter Turan, kişisel görüşme, 7 Ağustos 2021) ve aynı zamanda bağlantısızlık politikası ile uluslararası sistemin hiyerarşik yapısının en altından kurtulmaya çalışmışlar, bu bağlamda da ulusal kimlik inşa etmeye çalışmışlardır (Sönmezoğlu, 2009: 4). Ayrıca bu ülkeleri yönetenler bağlantısız hareketin içinde yer alarak mevcut siyasi ve iktisadi sorunları unutturarak halkın ilgisini dış politikaya çekmeye çalışmışlardır (Sönmezoğlu, 2009: 4). Bağlantısız bir politika izlenmesinin bir diğer sebebi postkolonyalizm bağlamında “arada kalmışlıktır”. Nitekim Hindistan gibi kolonyal geçmişe sahip ülkelerde bir çeşit arafta olan bu tür insanlar, her türlü karara çok kolay ikna

⁸⁸ Çoğunluğunu Afrika ve Asya ülkelerinin oluşturduğu Bağlantısızlar Hareketi’nin güncel üye sayısı 120’dir. Members and other Participants of NAM Movement. (t.y.). <https://www.mea.gov.in/Images/pdf/Members-and-other-participants.pdf>. Ancak başlangıçta bağlantısızların ilk toplantısı olarak tarihe geçen Belgrad zirvesine 11 Asya, 11 Afrika, 2 Avrupa (Yugoslavya ve Kıbrıs) ve Latin Amerika’dan Küba katılmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Arı, T. (2017). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Bursa: Alfa Yay.

edilebildikleri için siyasi liderler böyle durumlarda şüpheyeye düşmeleri sebebiyle tarafsızlık politikasını seçmişlerdir (Fanon, 2014: 85).

Bağılantısızlığın genel olarak amacı hem ülke egemenliğini korumak hem de gerilimin yüksek olduğu Soğuk Savaş döneminde hareket özgürlüğünü kazanmaktı (Tripathi, 2012: 90). Bunun yanında bu ülkeler iki zıt kutup arasındaki rekabetten faydalanarak, her iki taraftan da yardım almaya çalışmışlar, öte taraftan da bu kutupların dışında kalarak iktisadi ve sosyal gelişimlerine odaklanmışlardır (Arı, 2017: 260).

Harita 12. Bağlantısız Ülkeler Haritası

Kaynak: Non-Aligned Movement (2021)

Bununla birlikte birçok bağlantısız ülkenin zaman içinde komünist bloğa yaklaştığı görülmektedir. Örneğin Hindistan'ın 1971 yılında Sovyetler Birliği ile imzaladığı Barış, Dostluk ve İşbirliği Antlaşması, Küba'nın COMECON'a üye olması bunlardan bazılarıdır. Şüphesiz Hindistan'ın Sovyetler Birliği ile yakınlaşmasının kendine göre rasyonel sebepleri vardı. Çalışmanın birçok yerinde bahsedildiği gibi Pakistan ve Keşmir sorunu, Çin ile 1962 yılında yapılan sınır savaşında alınan yenilgi Hindistan'ı realist ve pragmatist karar almaya yöneltmiştir.

Bağılantısızlar Hareketi'nin ilk toplantısı 1954 yılında Sri Lanka'nın ev sahipliğinde Hindistan, Myanmar, Pakistan ve Endonezya'nın katılımıyla gerçekleşmiştir (Arı, 2017: 260). Ancak bağlantısızlık fikri ilk olarak 1947'de Yeni Delhi'de düzenlenen Afro-Asya ülkeleri konferansında ortaya çıkmıştır. Hindistan, İngiliz yönetiminden bağımsızlığını kazandıktan sonra, herhangi bir güç bloğuna katılmamaya karar vermiş, İlk Hindistan Başbakanı Jawaharlal Nehru, Afro-Asya uluslarını sömürgecilik ve emperyalizmle mücadele etmek için konsolide etmeye çalışmıştır (Karippal,2017:13).

Jawaharlal Nehru, 1954'te Sri Lanka'nın Colombo kentinde yaptığı bir konuşmada ilk kez "bağılantısız" terimini kullanmıştır. Nehru'nun başlangıçta Çin ile ilişkiler için dile getirdiği beş ilke olan "Panchsheel" daha sonra Bağlantısızlar Hareketi'nin temeli olmuştur. Bunlar; birbirlerinin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı, saldırmazlık, içişlerine karışmamak, herkes için eşitlik ve barış içinde birlikte yaşamadır (Karippal,2017:13). Bununla birlikte Bağlantısızlar Hareketi'nin 1955 yılında da Endonezya'nın Cava adası Bandung kentinde Nehru, Nasır (Mısır), Tito (Yugoslavya), Endonezya ve Ganalı liderlerin

öncülüğünde temeli atılmış ve toplamda 29 ülkenin katıldığı toplantı ile somut şekline almaya başlamıştır (Arı, 2017: 260; Ogden, 2016: 153).

Konferansa katılan yirmi dokuz ülke Soğuk Savaş'a dahil olmak istemediklerini açıklarken, Nehru'nun beş ilkesini içeren bildirgeyi kabul etmişlerdir. Bandung Konferansı, ulusların sömürge yönetiminden kurtulmasının gerekliliğini vurgulamış, yeni bağımsız ulus devletleri blok siyasetinden uzak durmaya ve bağlantısızlık ilkelerini benimsemeye davet etmiştir (Karippal, 2017: 13). Bu bağlamda 1955 Bandung konferansı sonrasında Hindistan diğer Asya ve Afrika ülkelerini bağlantısızlık kulübü içine dahil etmeye çalışmıştır. Öte yandan Bağlantısız Hareketinin içinde yer alan her ülkenin kendine göre ulusal çıkarları vardı. Örneğin bağlantısız ülkeler içinde yer alan Mısır; İsrail ve ABD'ye karşı denge oluşturmaya çalışırken Yugoslavya SSCB'ye karşı destek peşindeydi. Hindistan ise aslında Hasgüler ve Uludağ'a göre (2016: 131) kendi iç istikrarsızlıkları ve sorunları sebebiyle bağlantısızlığa sığınıyordu. Yine de bağlantısızlık konusunda en ahlaki yaklaşım Hindistan'dan gelmiştir.

İlk Bağlantısızlar Hareketi zirvesi Bandung'dan sonra, 1961'de eski Yugoslavya'nın başkenti Belgrad'da düzenlenmiştir. Yirmi beş ülkenin katıldığı bu ilk bağlantısız zirvesinden önce Kahire'de hazırlık toplantısı yapılmış, askeri ittifaklara dahil olmama, barış içinde bir yaşama, ikili askeri anlaşmalar yapmamak, ulusal bağımsızlık hareketlerini desteklemek gibi bazı temel ilkeler kabul edilmiştir (Arı, 2017: 260). Belgrad ve devamındaki zirvelerde iki kutup çatışması haricinde, kolonyalizm, emperyalizm, neokolonyalizm, ırkçılık, hegemonya üzerinde durulan temel ilkeler olmuştur (Arı, 2017: 264). Dolayısıyla tüm bu ilkelerin altında yatan temel mesaj; bağlantısız bir devletin bağımsız bir dış politika izlemesi, bir ulusun bağımsızlığını desteklemesi ve herhangi bir blok politikasına girmemesiydi. 1961'de Belgrad'daki ilk zirvesinden bu yana, Bağlantısız Hareketin mevcudu artmaya devam ederken, Birleşmiş Milletler Örgütünden sonra, dünya nüfusunun yüzde elli beşini içeren dünyanın en büyük ulus devlet örgütü olmuştur (Karippal, 2017: 13-14). Ancak bağlantısız hareket günümüzde varlığını devam ettirse de baskın gücünü 1990'lardan itibaren kaybetmeye başlamıştır (Sander, 2005b: 436).

Bu bağlamda sömürgecilik karşıtlığı (İngiliz kolonyal döneminin etkisi) ve devam eden Soğuk Savaş Hindistan'ı dış politikada tarafsızlığa itmiştir (Purtaş, 2006: 59). Aynı zamanda bu yönelim Hindistan'ı Bağlantısızlar Hareketi'nin dolayısıyla da bağımsız Afro-Asya ülkelerinin doğal lideri haline getirmiştir (Ogden, 2016: 21; Tripathi, 2012: 90). Bununla birlikte Pakistan'ın 1954'de NATO benzeri bir misyona sahip Güneydoğu Asya Anlaşması Örgütü'ne (SEATO) üye olması Hindistan'ı Sovyetler Birliği'ne yakınlaştırsa da, Bağlantısızlar Hareketi'ne katılıp üçüncü dünya ülkelerinden oluşan uluslara yönelmek Hindistan dış politikasının ana stratejisi haline gelmiştir (Purtaş, 2006: 59). Nitekim sömürgeciliğe, emperyalizme ve ırkçılığa karşı çıkan Hindistan kendisi gibi sömürgeciliğe karşı savaşılan üçüncü dünya devletlerine destek olmuş, onların sözcülüğünü yapmıştır (Tripathi, 2012: 90). Bu yüzden de Hindistan, BM'yi her zaman dünya siyasetinde barışçıl bir değişim için araç olarak kullanmaya çaba sarf etmiştir. Özellikle üçüncü dünya ülkelerinin kalkınma çabalarında BM'nin aktif rolüne ısrarla vurgu yapmıştır. Bu politika sayesinde Hindistan, kendi siyasetini tüm dünyaya yaymaya çalışırken aynı zamanda bağımsızlığını yeni kazanan ülkeleri tek çatı altında toplamaya gayret etmiştir (Tripathi, 2012: 91).

Bu sebeple Nehru ve onun düşünce sisteminin hâkim olduğu 1990'lara kadar Hint dış politikasının ana söylemini bağlantısızlık oluşturmuştur. Bu dış politika kimliği özgür ve bağımsız bir düşünce ile Hindistan'ın sömürgecilik karşıtı mücadelesinin ve onun (yeniden kazanılmış) büyüklüğünün takdir edilmesini ve milliyetçilik ile uluslararasılık arasında

bir denge içermektedir. Bu bağlamda bağlantısızlık sömürge sonrası Hindistan için ulusal bir mutabakat ve kimlik sağlamıştır. Aynı zamanda bağlantısızlık, Hindistan'ın şiddet içermeyen bağımsızlık mücadelesine dayanan bir dış politika yaklaşımı olarak tanımlanmıştır (Wojczewski, 2016: 81-82). Bunun yanında bağlantısızlık Hindistan'a uluslararası ilişkilerde moral (ahlak) temelli güç kazandırmıştır (Ogden, 2016: 153). Dolayısıyla bağlantısızlık Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde başarıyla uyguladığı ve barışçıl yollarla bağımsızlığını elde etme dahil hoşgörü, çoğulculuk gibi ilkelere dayanan daha adil bir dünya düzenini geliştirme girişimi olarak anlaşılmaktadır (Wojczewski, 2016: 82). Ancak Soğuk Savaş'tan sonra Hindistan ciddi manada bağlantısızlığı sorgulamaya başlamıştır (Hasgüler ve Uludağ, 2016: 131). SSCB'nin ve Yugoslavya'nın dağılması Hindistan'ı strese sokmaya yetmiştir. Bu yüzden Hindistan Batılı ülkelerin desteğini alabilmek için 1990'lardan itibaren paradigma değişikliğine gitmek zorunda kalmıştır. Örneğin bağlantısız bir ülke olan Irak'a karşı yapılan operasyonda ABD'ye destek olmuştur (Hasgüler ve Uludağ, 2016: 133).

Sonuç olarak bağlantısızlık Hindistan'ın uluslararası politika kavramlarına yaptığı önemli bir katkıdır (Karippal, 2017: 12). Bununla birlikte Hindistan'ı bağlantısız bir dış politika izlemeye iten sebepler nelerdir? Bu soruya farklı bakış açılarıyla birçok cevap verilebilir. Ancak bu çalışmada Hindistan'ın bağlantısız bir politika izlemesine sebep olarak aşağıdaki başlıklarda yer aldığı gibi en çok Gandhi ve Nehru gibi kurucu liderlerin kişisel özellikleri, İngiliz sömürgeciliğinin etkileri ile Soğuk Savaş döneminin etkileri ön plana çıkartılarak cevap verilmiştir. Elbette başka faktörler de vardır. Ancak liderlerin kişisel özellikleri ve İngiliz sömürgeciliğinin Hint ulusal kimliğine yaptığı katkı göz önünde bulundurulduğunda “bağlantısızlık ve üçüncü dünyacılık” üzerinden oluşturulan dış politika kimliğinin sebep-sonuç açısından birbirini tamamladığı değerlendirilmiş, inşacılık perspektifinden konuya açıklama getirilmeye çalışılmıştır. Zira inşacılığa göre devletler üyesi oldukları veya üye olmayı düşündükleri kurumları, örgütleri ya da organizasyonları zaman içinde benimsemekte ve ona göre kimliklerini tanımlamaktadırlar (Oğuzlu, 2012: 43). Hindistan hem Bağlantısızlar Hareketi'nin kurucu üyelerinden birisi hem de organizasyonun öncülüğünü yapmış bir ülke olarak bu kimliği benimsemiş durumdadır. Öte yandan Wendt'in ortaya koyduğu kimliklerin sosyal etkileşim yoluyla oluştuğu gerçeği dikkate alındığında da Hindistan'ın bağlantısız kimliğinin uluslararası sistemde genel kabul gördüğü rahatlıkla söylenebilmektedir. Bu yüzden bağlantısız devlet kimliğinin diğer aktörlerce de kabul edilmesi Hindistan'ın bu kimlikle özdeşleşmesinde ana unsur olmuştur.

3.5.1.1. Kurucu liderlerin etkisi

Bağımsız Hindistan inşası için İngilizlere karşı halkı bilinçlendirerek milliyetçiliğin gelişmesine öncülük eden kurucu liderlerin düşünce yapısı uzun bir dönem (Soğuk Savaş boyunca) Hindistan dış politikasını da şekillendirmiştir. Özellikle Nehru Hint dış politikasını nerdeyse tek başına uzun yıllar etkilemiştir. Ancak Nehru da büyük oranda Gandhi'den etkilendiği gibi Gandhi birçok yönüyle modern Hint düşünce ve felsefesini derinden etkilemiştir.

Bu özellikleriyle; Antik Vedic ideal düşüncesi Vasudhaiva Kutumbakam, sonradan Budist olan ve şiddetsizliğin savunucusu eski imparator Ashoka ile hoşgörölü ve tarafsız bir İslam çizgisi geliştiren Babür imparatoru Ekber ve Hindistan'ın bağımsızlığı için sessiz mücadele veren Mahatma Gandhi arasında tarihsel olarak bir tür organik bağ kurulmaktadır. 2009-2012 yılları arasında Hindistan Dışişleri Bakanlığı yapan S.M. Krishna bu anlatılara atıfta bulunarak Hindistan'ı çok dinli, çok etnikli ve çok dilli bir toplum olarak tanımlamıştır. Hindistan'ın modern dönem medeniyet anlayışı ise Gandhi'nin Hindistan'ın tam merkezine

yerleştirdiği barış içinde bir arada yaşama ve hořđörü çerçevesinde şekillenmektedir (Wojczewski, 2016: 170).

Bu bağlamda, Mahatma Gandhi kadim Hint kimliğini büyük bir moralpolitik güç olarak yorumlamıştır. Gandhi, çalışmanın ikinci bölümünde de ele alındığı gibi Hint kimliğinde biçimlendirici bir figürdü ve İngilizlerle olan bağımsızlık mücadelesi sırasında Hindistan'ı bir İngiliz kolonisi olarak "Savaş Tanrısı" ve eski Hindistan'ı "Aşk Tanrısı" olarak nitelendirmiştir. Gandhi bu düşünce ile Mahabharata'da sunulan aşk ve savaş ikilemine vurgu yapmıştır. Bu bağlamda Hindistan bağımsızlık hareketi, eski Hint entelektüel ve felsefi geleneğiyle Gandhi'nin şiddetsizliğin birleştirilmesi sonucu oluşmuş ve Hint ruhunda kök salmıştır (Singh 2017: 5;Quinn, 2018: 4).

1869'da Porbandar'da (Gujarat) doğan Gandhi, İngiltere'de hukuk eğitimi aldıktan sonra uzun yıllar Güney Afrika'da ırk ayrımcılığına uğrayanların haklarını savunmak için mücadele vermiştir. Dindar bir ailede yetişen Gandhi'nin annesi Putlibai evi ile tapınak arasında bir ömür sürmüştür. Birçok zaman oruç tutan Putlibai bu yönüyle Gandhi'yi çok etkilemiştir. Mohandas Gandhi; ahlaki açıdan titiz bir Hint dini olan Caynizm'in temel ilkeleri olan şiddetsizlik ve evrendeki her şeyin ebedi olduğu inancı ile yetişmiştir. Böylece, ahimsa'yı (tüm canlılara zarar vermeme), vejetaryenliği, kendini arındırmak için oruç tutmayı ve çeşitli inanç ve mezheplerin taraftarları arasında karşılıklı hořđörü felsefesini benimsemiş oldu (www.britannica.com, 2021).

Ahimsa ve şiddetsizlik kavramı ise etkisi halen devam eden Hindistan dış politika felsefesi haline gelmiştir. Bu yönüyle Gandhi vicdan azabı duyan, etik yönleri olan ve savaş bitkini bir dünyada ahlaki açıdan üstün bir Hindistan fikrini inşa etmek için barış ve uzlaşma üzerinden alternatif bir yol sunmuştur (Quinn, 2018: 4). Bununla birlikte Gandhi'nin düşünce yapısında diğer dinler de kısmen etkili olmuştur. Gandhi Güney Afrika'da kaldığı dönem boyunca Hristiyanlık üzerine kitaplar, Kuran tercümesi ve Hindu kutsal yazılarına ve felsefesi üzerine karşılaştırmalı çalışmalar yaparak, birçok din alimiyle de görüşmeler yapmıştır (www.britannica.com, 2021).

Hindistan'a döndükten sonra Gandhi Ulusal Kongre'de görev almış, yoksulluk, kadınların statüsü, dinler arası ayrışmanın azaltılması, kast farklılıkları gibi sorunlarla mücadele etmiştir. İçinde şiddet barındırmayan sivil itaatsizlik mücadelesinin öncüsü Gandhi, 1930'daki "Tuz Yürüyüşü" ve 1942'de yaptığı İngilizlere yönelik "Hindistan'ı Terk Et" hareketiyle Hindistan'ın bağımsızlığında ve Hint tarihinde çok önemli bir yere sahip olmuştur. Bunun yanında Gandhi hořđörü, barış, antiemperyalizm, ırkçılık ve sömürge karşıtı düşünceleriyle Hindistan dış politikasında manevi ve normatif bir etki bırakırken, bağlantısızlığın temelini atmıştır (Ogden, 2016: 146). Gandhi'den büyük ölçüde etkilenen Nehru ise Hindistan'ın dış politikasının kurucu mimarı olarak kabul edilmektedir. Hindistan'ın ilk Başbakanı ve Dışışleri Bakanı olarak Hindistan'ın bağımsızlık sonrası dış politikasının ana hatlarını bizzat kendisi tasarlamıştır (Wojczewski, 2016: 83). Hatta Nehru Hint dış politikasını büyük ölçüde bağımsızlıktan önce planlamaya başlamış, bağımsızlıktan sonra ise onun felsefesi doğrultusunda uzun yıllar devam ettirilmiştir (Goel, 2012: 1).

Hindistan'ın medeniyet mirasından, şiddet içermeyen özgürlük mücadelesinden, boyutundan, coğrafyasından ve kaynaklarından ilham alan Nehru neredeyse iki yüzyıllık kolonyal yönetimin ardından ekonomik ve askeri zayıflığına rağmen Hindistan'ı Asya'da ve küresel sistemde güçlü bir ölke haline getirmeye çalışmıştır. Nitekim Nehru, Avrupa'nın teknik ilerlemede lider olduğunu, Hindistan'ın ise onların gerisinde kaldığının farkındaydı. Avrupa'nın Doğu'ya kolayca yayılıp hakim olmasının altında da bu ekonomik ve askeri zayıflıklar yatmaktadır. Bu yüzden Nehru Hindistan içyapısını modernize etmeye çalışarak

modern bir güç olarak Hint kimliğini yeniden inşa etmeye ve sömürge döneminden kalma yoksul ve fakir Hindistan imajını ortadan kaldırmaya çalışmıştır (Quinn, 2018: 5). Bu bağlamda Soğuk Savaş dinamikleriyle karşı karşıya kalan Hindistan'ın her iki güç blokundan uzak durarak kendi gelişimine odaklanmasını ve bağımsız bir güç olarak uluslararası ilişkileri şekillendirmesini sağlamıştır.

Aslen Keşmirli olan Nehru'nun üzerinde dindar annesi ile Batılı bakış açısına sahip babasının çok fazla etkisi olmuştur. Avukat olan babası Motilal Nehru aynı zamanda Ulusal Kongre liderliği de yapmıştır. 1901'den 1904'e kadar Jawaharlal Nehru, Avrupalı bir öğretmenden eğitim almıştır. On altı yaşındayken Londra'ya eğitim için gitmiş, burada bir süre Doğa Bilimleri üzerine okuyan Nehru babasının isteğiyle daha önce Gandhi ve Cinnah'ın da eğitim gördüğü Gray's Inn'de avukatlık eğitimi almaya başlamıştır. Bu esnada Nehru Harold Laski'nin konferansları aracılığıyla Britanya'da popüler olan Fabian Sosyalizm hareketiyle tanışmıştır (Schöttli, 2009: 99)

Nehru'nun akıl hocası Gandhi ile yolları 1916 da Ulusal Kongrede kesişmiştir. Aynı zamanda Bu tarihler Gandhi'nin İngilizlere karşı eylemlerini artırdığı bir döneme denk gelmiştir. Nitekim 1919 yılında Rowlatt Yasası kabul edildiğinde Gandhi şiddete başvurmadan, sivil itaatsizlik yoluyla bu yasaya direnmek için ülke çapındaki kampanyasıyla Hindistan'ı harekete geçirmeye başlamıştır. Gandhi; Raj'ın verdiği unvanların iadesi, okulların ve kolejlerin boykotları, avukatların mahkemelerden çekilmesi, yabancı kıyafet kullanımına karşı kampanya düzenlemiş bunun neticesinde de sömürge rejimi tarafından tutuklanmıştır.

Bunun yanında Nehru'yu aktif siyasete çeken bir diğer olay 1919'daki Jallianwala Bagh katliamıdır ki bu katliam Rowlatt Yasasını gölgede bırakmıştır. Pencap'ın Amritsar şehrindeki Jallianwala Bagh isimli bir bahçede (Hindistan yüzüncü yılında Amritsar Katliamı'nı anıyor, T24, 13.05.2019) Rowlatt Yasasını protesto eden aralarında çocuklar ve kadınların da olduğu yaklaşık 10 bin kişiye ateş açan General Dyer'in taburu yüzlerce kişiyi öldürmüştür. 13 Nisan'da İngiliz yönetiminin baskıcı politikalarını protesto etmek için sadece barışçıl amaçlarla toplanan bu gruba yapılan saldırılarda resmi rakamlara göre 379 kişi ölmüş, Hint kaynaklarına göre ise 1000 kişi hayatını kaybetmiştir. Ancak gerçek rakamın Hint kaynaklarının verdiği rakama yakın olduğuna dair genel kanı vardır. Yapılan bu katliam üzerine Kongre Pencap'ta yardım çalışmaları düzenlemeye ve Jawaharlal Nehru'nun da dâhil olduğu kendi araştırma komitesini kurmaya karar vermiştir. Soruşturma sırasında Gandhi ile yakın temasta olan Nehru o andan itibaren ondan ayrılmamıştır (Schöttli, 2009: 101). Jallianwala Bagh katliamı Hint toplumunun hafızasında ilk günkü tazeliğini korumaktadır. Nitekim Başbakan Modi katliamın yüzüncü yılı olan 13 Nisan 2019'da attığı tweet'te "O gün şehit olanların cesaretleri ve fedakârlıkları asla unutulmayacak" demiştir. Yine Modi attığı tweet'te "13 Nisan'da şehit olanların, gurur duyacakları bir Hindistan inşa etmek için çalışmalarında kendilerine ilham verdiğini" üstünü çizerek belirtmiştir (twitter.com, 2019)

1920'lerden itibaren Nehru aktif siyasete girmeye başlamış, hatta katıldığı eylemler sebebiyle bazı zamanlar tutuklanmıştır. Öte yandan İngiliz eğitimi ile birlikte Fabianizmden etkilenen Nehru 1920'lerde Hindistan'da da hissedilen Rus devriminden de etkilenmeye başlamıştır. Bu bağlamda, Jawaharlal'ın entelektüel bağları daha çok sola kaymaya başlamıştır. Mart 1926'da Avrupa'ya giden Nehru, bu ziyaret sırasında büyük Avrupa şehirlerini gezerken, önde gelen entelektüellerle bir araya gelmiştir. Örneğin, Ulusal Kongre temsilcisi olarak Brüksel'de katıldığı Sömürge Baskısı ve Emperyalizme Karşı Uluslararası Konferansta Romain Rolland, Albert Einstein, Sun Yat Sen'in eşi Song

Qingling ile karşılaşmıştır. Böylece Nehru kendisi için uluslararası bir kişilik de oluşturmaya başlamıştır (Schöttli, 2009: 103-104).

Nehru'nun etkilendiği Fabianizm, bir siyasi düşünce akımı olarak, Viktorya dönemindeki sanayileşme deneyimlerine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Aşamalı geçiş ve reform olasılığına inanan Fabian Topluluğu, Marx'ın takipçileri tarafından savunulan sınıf mücadelesi ve devrimci değişim kavramlarını reddetmiştir. Bunun yerine, evrimsel ve anayasal yöntemlerin, ikna ve nüfuz etme kullanımının kademeli bir toplumsallaşma sürecini beraberinde getireceği savunulmuştur. Fabianizm savaş sonrası İşçi hükümeti tarafından benimsenmiş olsa da, hiçbir zaman doktrinsel bir ilke haline gelememiştir. Taraftarlarının temel amacı, kapitalist sistemin neden olduğu büyük adaletsizliklerle mücadele etmek ve evrimsel sosyalizm teorisini yaymaktır. Sonuç olarak, demokrasi, barışçıl ve kademeli olarak değişimi gerçekleştirme fırsatı sağladığı için, bu değerler Fabian bakış açısında merkezi bir rol oynamıştır (Schöttli, 2009: 115).

Bu yönleriyle Fabianizmden etkilenen Nehru, tüm uluslarla dostluk kurmak için çabalamıştır. Dostluk için elini dünyanın her tarafına, hatta Hindistan'ı taciz eden ülkelere bile uzatmıştır. Ancak bu, bağımsız Hindistan'ın dış politikasının dayandığı temel ilkelerden taviz verileceği anlamına da gelmiyordu. Zira bu ilkeler o ve onun önderlik ettiği ülke uğruna mücadele eden halkı için çok değerliydi (Goel, 2012: 4). Dolayısıyla Nehru, sadece romantik bir idealizm üzerinden dış politika yürütmemiş, Hindistan dış politikasına nesnellik de katmıştır. Ayrıca Gandhi geleneğinin Hindistan'ın siyasi davranışı, üzerindeki etkisine ve dış politikanın temel hedefi olarak tek bir dünya idealine sürekli atıfta bulunmuştur. Bu bağlamda iki bloktan da uzaklaşarak uluslararası ilişkilere yeni bir boyut açan bağlantısızlığı tercih etmiştir (Goel, 2012: 5)

Nehru, Hindistan dış politikasının bu ideolojik temelini Başbakan ve Dışişleri Bakanı olarak görev yaptığı dönem boyunca sık sık vurgulamıştır. Örneğin 1956'da Hindistan Parlamentosuna hitaben şunları söylemiştir:

Kendi yolumuzu seçtik ve bunu, birisinin emri veya baskısına göre değil, istediğimiz zaman değiştirmeyi düşünüyoruz. Başka hiçbir ülkenin iradesini askeri yöntemlerle veya başka yöntemlerle bize dayatmasından korkmuyoruz. Düşüncemiz ve yaklaşımımız bu büyük komünizm savaşına veya anti-komünizm savaşına uymamaktadır (Goel, 2012: 5-6).

Bu özellikleriyle Hindistan dış politikasında şüphesiz güçlü bir faktör olan Jawaharlal Nehru'nun inançları ülkenin yönelimini etkilemiştir. Öyle ki ölümünden sonra bile mirası 1990'lara kadar, hatta sonrasında bile Hindistan dış politikasını olduğu kadar Hint sosyal hayatını da derinden etkilemiştir (Miller, 2018: 69).

Nehru ile özdeşleşen bağlantısızlık politikası, daha önce de açıklandığı gibi iki güç bloğundan uzak durma ve diğer ittifaklara karışmamak anlamına geliyordu. Nehruvanizm, Hindistan'ın herhangi bir kutba girmeyeceğini deklare ederek Hindistan'ın bağımsız bir dış politika izleyerek, uluslararası sorunları tek bir bloğun çıkarları doğrultusunda değil Hindistan'ın ulusal çıkarlarına uygun olarak çözmesi taraftarı olmuştur. Tarafsızlığın aksine bağlantısızlığın dünya siyasetinin sonuçlarını şekillendirmek, mümkünse iki güç bloğu arasında arabuluculuk yapmak, küresel silahsızlanmayı savunmak ve daha adil ve barışçıl bir dünya düzenini teşvik etmek için tasarlanmış aktivist bir politika olması amaçlanıyordu. Benzer şekilde, bağlantısızlık politikası tek bir güç bloğu ile kalıcı uyumu dışlarken uluslararası işbirliği ihtiyacını ve hatta bazı durumlarda belirli bir güçle kısa vadeli gruplaşmayı uygun görmüştür (Wojczewski, 2016: 83).

Bağlantısızlığın önemli bir bileşeni de, Pan-Asyalılık ve "üçüncü dünya dayanışması" düşüncesidir. Bu çerçevede Hindistan, Asya ve diğer gelişmekte olan ülkelerle yakınlaşmaya çalışarak, Asya ve ötesindeki yeni bağımsız olan ülkeleri korumak amacıyla

iki rakip kamp arasında bir "barış alanı" oluşturmak istemiştir. Daha sonra Bağlantısızlık Hareketi ile sonuçlanan Küresel Güney ülkelerinden oluşan bu birlik, aynı zamanda emperyalizmin, sömürgeciliğin ve ırkçılığın üstesinden gelmeye yardımcı olmak için barışçıl, adil ve işbirliğine dayalı bir dünya düzeni hedeflemiştir. Aynı zamanda Bağlantısızlık Hareketi, Soğuk Savaş denklemindeki rakip bir blok değil, Asya ve Afrika ülkeleri için bir arada yaşama deneyiydi. Bağlantısızlık onların da bağımsız bir dış politika izlemelerinin yolunu açmıştır (Wojczewski, 2016: 84). Bu sebeple Nehru toprak bütünlüğü ve egemenliğine karşılıklı saygı, saldırmazlık, içişlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı çıkar, barış içerisinde bir arada yaşamayı ilkesi haline getirmiştir (Purtaş, 2006: 60). Bu tüm uluslara karşı dostluk politikası olarak özetlenebilir. Bu yüzden Nehru Soğuk Savaş döneminde bağlantısızlık üzerinden bu dostluğun ve barışın hayata geçirebilmesi için çaba göstermiştir.

Öte yandan militarizasyonun hiçbir çeşidinden hoşlanmayan Nehru (Jaffrelot, 2007: 299), ulusal güvenliğin yanı sıra insan güvenliğine de önem vermiştir. İç güvenliğe, dış güvenlik kadar eşit derecede değer vermiştir. Ona göre sıradan bir insan, gıda, barınma ve giyecek gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir. Pandit Nehru, yalnızca Hindistan'ın dış politikasını değil, tüm Asya kıtasını göz önüne alarak Hindistan'ın dış politikasını tasarlamıştır. Çünkü Nehru Asya'nın tamamının çıkarlarını güvence altına almak istemiştir. Bu düşüncesinden de kolektif bir dış politika fikri ortaya çıkmış, birçok ülkenin sömürgecilikten kurtulmasına destek olmuştur. Bu ülkelerin de Hindistan'a benzer sosyo-ekonomik ve politik sorunları vardı. Hindistan bağımsızlığını bu ülkelere daha önce aldığı için onlara liderlik etmenin önemli olduğunu düşünmüştür. Bu bağlamda Nehru'nun dış politikadaki temel hedefleri şu şekilde özetlenebilir:

1. Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinden oluşan üçüncü dünyanın kolektif çıkarını sağlamak.
2. Sömürgeciliğe ve ırkçılığa karşı ortak bir kamuoyu oluşturmak
3. Askeri örgütlere ve kutuplaşmaya dayalı Soğuk Savaş'a karşı çıkmak
4. Uluslararası barış ve adaleti sağlamak

Bununla birlikte Nehru'nun oluşturduğu dış politika yapısına yönelik eleştiriler de yapılmıştır. Bu eleştirilerin en başında Nehru döneminde dış politikanın kurumsallaşamamış olması gelmektedir. Dış politika Hindistan vatandaşının düşünceleri üzerine değil tamamen Nehru'nun düşüncelerini üzerinden kişiselleştirilmiştir. Bir başka eleştirilen konu Nehru'nun dış politikası ile iç politikası arasında fark olmayışıdır. Normalde bir ülkenin iç politikası ve dış politikası arasında farklılık olabilir. Örneğin, Amerika ülke içinde demokratik değerlere bağlıdır, ancak dış politikası her zaman böyle değildir. Yine dış politikaya gerçekçi bir pencereden bakmak yerine romantik bir tavırla bakılmıştır. Hindistan Anayasasının 50A Maddesi, Hindistan'ın hiçbir ülkeye saldırmayacağını, uluslararası meselelerin barış yoluyla ele alınacağını, diğer ülkelerin iç meselelerine karışmayacağını belirtmektedir. Bu nedenle dış politikası idealist kalmıştır (Kamble, 2017: 16).

Buna ek olarak Hindistan profesyonel olmayan dış politikası nedeniyle, herhangi bir ittifak kurma eğiliminde olmamıştır. Nehru'nun dış politikasının temel ilkeleri arasında nükleer silahlara karşı çıkmak olduğu için bu yönde de bir çalışma yapmamıştır. Ancak Güney Asya'nın gerçekliği çok daha farklıydı. Pakistan gizlice nükleer silah üretmeye çalışırken, Çin açıktan nükleer denemeler yapıyordu.

Özetle Nehru hayatı boyunca barışçıl bir dış politika izlemeye çalışmıştır. O hem ahlakçıydı hem de barışçıl uluslararası işbirliğini destekliyordu. Bu yüzden

enternasyonalizm ile idealizm arasındaki yakın ilişki Nehru'nun kişiliği ve dış politikasında görülmektedir (Wulf, 2013: 28). Onun barış tutkusu, Buddha, Ashoka ve Mahatma Gandhi tarafından ortaya konan geleneklerle birlikte Hindistan'ın görkemli geçmişinde saklıdır. Bunun yanında Nehru'nun yaşadığı İngiliz sömürge tecrübesi, ailesinin sosyo-politik yapısı, Batılı eğitim tedrisatından geçmesi, Fabianizm ve Rus devrimi onun düşünce dünyasını etkilemiş, Hindistan'ın bağlantısız bir ülke olarak anılmasını sağlamıştır. Nehru'nun dolayısıyla da Hindistan'ın inşa ettiği bu bağlantısız ülke kimliği Soğuk Savaş boyunca bazı istisnalar hariç (Sovyetler Birliği ile yakınlaşma vb.) uluslararası ilişkilerini belirleyen yegâne politika olmuştur. Daha da önemlisi bağlantısızlık onun üstün çabalarıyla birlikte uluslararası ilişkiler literatüründe kurumsal bir yer kazanmıştır. Nitekim Chacko'nun da belirttiği gibi (2016: 15) Nehru'nun hem ilk Başbakan hem de Dışişleri Bakanı olarak görev yapmış olması onun düşüncelerinin kurumsallaştırıldığını göstermektedir.

3.5.1.2. Kolonyal dönemin etkileri (Postkolonyal kimlikler)

Dekolonizasyon sürecinde çoğu sömürülen ülke, bağımsızlıklarına kavuşmuştur ama birçoğunun şimdiki durumu eskiden de kötü bir haldedir. Çünkü bu sömürge halkı kendi değerlerini, ortak noktalarını oluşturup deneme zamanı bulamadan kendilerini bağımsız bir devlet olarak suni sınırlar içinde bulmuşlardır. Ayrıca sömürgecinin yerli halkı pasifleştirmesi, yerel ulusal burjuvanın tembelliği ve sakatlığı ile düşünce sisteminin ulusal özelliğini kaybetmiş kozmopolit yapıda olması gibi sebeplerle ulusal bilincin zayıf olmasının da bunda büyük etkisi vardır (Fanon, 2014: 150). Hâlbuki Avrupa, ulusal birliğini ve kimliğini zenginliğin ve refahın ulusal burjuvazinin eline geçmesiyle kurmaya başlamış; esnaflar, tüccarlar, bankacılar, memurlar ekonomi ve bilimi kendi uhdelere alarak tekelleşmiştir (Fanon, 2014: 100). Fanon'un üzerinde durduğu bu durum birçok yönüyle Hindistan için de geçerli olmuştur. Bu bağlamda İkinci Bölümde açıklandığı gibi Hint toplumunun ulus inşa etmesinin önündeki en büyük engeller köylülük, az gelişmişlik, ulusal bilinç eksikliği gibi sebepler olmuştur. Bunun yanında toplumun çok çeşitli bir yapıdan meydana gelmiş olması bir diğer problemli konudur.

Bu yüzden etnik, dinsel, dilsel ve sosyal çeşitlilik Mahatma Gandhi ve Jawaharlal Nehru'nun baskın bir seküler-milliyetçi (laik milliyetçilik) söylem geliştirmesine yol açarken bu durum Avrupa milliyetçiliği çizgisinde bir Hint ulus inşasını engellemiştir. Ancak onların ulus inşa ederken kullanabilecekleri başka bir dayanak noktası vardı; sömürgeci öteki. Bu sömürge travması her şeyden önce, sömürge yönetimine karşı Hint halkı arasında ortak bir farkındalık oluşturmuştur. Hindistan'ın ulusal kimliğinin bir kaynağı olan sömürgeci öteki Hindistan'ın ulusal egemenliğini ve özerkliğini sürdürme arzusunun tam da içindedir, çünkü Hindistan'ın bağımsızlığı İngiliz Hindistan'ın bölünmesi ile çakışmıştır. Bu büyük ölçekli şiddet, çatışma, kitlesel göçler ve travmaya sebep olurken aynı zamanda sömürgeciliğin doğrudan bir sonucu olarak görülen büyük bir toprak kaybıdır. Bu da, Hindistan'ın toprak bütünlüğünü korumak için itici bir güç olup aynı zamanda Hindistan ve Pakistan sınırlarını çizen yani kadim Hint medeniyetini bölen dış güçlere karşı bir güvensizliğe sebep olmuştur (Wojczewski, 2016: 150).

Tüm bu zorluklara rağmen Hindistan sömürge sonrasında modern bir devlet inşa edebilmiştir. Birleşik, seküler, çok etnili, çok dinli, çok dilli bir yapıdan oluşan bu devlet; federal bir yapıda inşa edilmiştir. Yine Batı demokrasilerinde olduğu gibi bağımsız siyasi kurumlar, güçler ayrılığı, özgür basın ve sanayileşme önem verilen konular olmuştur. Bunlar Hindistan'ın küresel liberal normlar doğrultusunda modern bir devlet inşa etmenin alt yapısını oluşturmuştur (Chacko, 2016: 15). Bu düşüncelerin temeli ise içinde sömürge

ekonomisi ve emperyalizmini de barındıran sömürge karşıtlığına dayanıyordu (Chacko, 2016: 12).

Öte yandan sömürge sonrasında İngilizler Hindistan'dan giderken çok önemli bir miras bırakmıştır. Bu Hindistan kurucu liderlerini etkilediği gibi topluma da sirayet etmiş olan ancak gözle görülmeyen arada kalmışlık, taklit gibi postkolonyal kavramlardan başkası değildi. Sömürge rejimi siyasi, askeri ve ekonomik olarak sona ermişti ancak fikri yapısı iktidardaydı. O yüzden devleti kuranlar birçok zaman eski sömürge efendilerinin yaptığını taklit etmişlerdir. Hatta Hindistan'ın dış politikasında yaşanan bazı belirsizliklerin temelinde de bu postkolonyal sömürge yapıları ve onun politikalarını taklit etme arzusu yatmaktadır. Ancak maddi alanda sömürgeleştirilmiş olan toplum sömürgeciyi taklit ederken, manevi alanda üstünlüğünü ortaya koymuştur. Özellikle modern bir ulus devlet olarak hayatta kalabilmek için Batı'nın bazı değerlerinin taklitçiliğinin kaçınılmaz olduğu kabul edilmiştir (Smith, 2012: 7-8). Bunun en iyi örneklerinden birisi Smith'e göre Hindistan'ın nükleer enerji geliştirme kararıdır. Çünkü nükleer teknoloji uluslararası statü ve prestij dolayısıyla da Batı modernliğinin sembolü olarak görülüyordu.

Nükleer enerji geliştirme kararı, Hindistan'ın daha önce tartışıldığı gibi dünyada sahip olmak istediği kimlikle de bağlantılıdır. Nükleer teknoloji yine daha önce tartışıldığı gibi Hindistan'ın kadınsı sömürge imajını maskülen imaja çevirmeye de destek olmuştur. Hindu milliyetçisi Shiv Sena partisi lideri Bal Balckeray, 1998 yılında nükleer testleri destekleyen açıklamasında, “hadım olmadığımızı kanıtlamamız gerekiyor”⁸⁹ demiştir. Hindistan'ın nükleer testleri onun uluslararası toplumdaki konumu üzerinde istenen etkiyi göstermiştir. İlk başta ABD gibi büyük güçlerin kınamasına rağmen, kısa sürede daha uzlaşmacı bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu deneme ile Hindistan büyük güç olmaya aday bir ülke olarak görülmeye başlanmıştır (Smith, 2012: 8).

“Taklit” kavramının yanı sıra yukarıda da değinildiği gibi “arada kalmışlık” Hindistan'ın dünya siyasetinde tarafsız ve bağlantısız bir dış politika izlemesini açıklamak için en uygun postkolonyal kavramlardan birisidir. Zira Hindistan'ın sömürge döneminden kalan bilinçaltında yatan derin toplumsal yaraları henüz iyileşmemiştir. Örneğin Hindistan'ın uzun yıllar (1947'den 1990'lara kadar) yabancı sermayeye bakışı hep “şüphe” üzerine inşa edilmiştir. Zira yabancı güçlerin yatırım bahanesi ile dönüp tekrar tahakküm kurmasından korkmuşlardır ki İngilizler yıllarca ekonomik olarak bu argüman ile Hindistan'ı yönetmiştir. Hatta İngilizler ülkeyi bir uçtan bir uca demiryolları ile donatarak üretilen ürünlerin rahatça dağıtımını kolaylaştırmak istemiştir. Dolayısıyla modern demiryolları Hintliler için faydalı mıydı ya da onları sömürmek için bir araç mıydı gibi sorular sorulabilir. Bu soruların cevapları arasında “evet” ya da “hayır” şıkları yoktur. Aslında bu soruların cevabı Fanon tarafından yıllar önce verilmiştir. Onun bakış açısından sömürgeci güç sömürüleni pasifleştirdiği için bunlara cevap vermesi çok da mümkün değildir. Bu soruların altında belki hiçbir zaman farkına varılmayan veya tanımlanamayan başka bir cevap yatıyordu; “şüphe” sebebiyle oluşan gizli bir “arada kalmışlık”.

Bu örneğe benzer şekilde ABD ile yakın ilişkiler kurulmayışının altında ABD'ye İngilizlerin devamı niteliğinde “yeni İngilizler” olarak bakışın etkisi oldukça fazladır. Yeni İngilizler ise neokolonyalizm ve emperyalizmi çağrıştırdığı için şüphe uyandırmış ilişkiler bir iyi bir kötü seyretmiştir. Özellikle halkın herhangi bir konu hakkında kolay ikna edilebilme gerçeği karşısında şüpheyne düşen siyasetçiler arada kalmışlardır. Öte yandan Hindistan ABD gibi büyük güç olmak istemiştir. Bunun için daha önce İngilizler gibi olmak

⁸⁹ Orijinal metin; “We have to prove we are not eunuchs” şeklindedir. Detaylı bilgi için bkz: Burns, F. J. (1998, 13 Mayıs). <https://www.nytimes.com/1998/05/13/world/nuclear-anxiety-the-subcontinent-india-glows-with-pride-as-outrage-rises-abroad.html>.

isteyen sömürülen Hindistan şimdi ABD gibi büyük güç olabilmek için nükleer silah sahibi olmak dâhil, uçak gemileri, Monreo Doktrini⁹⁰ ile benzerlik taşıyan “Doğuya Bakış/Hareket” politikası ve liberal ekonomi modeli gibi uygulamalarla ABD’nin yolundan (taklit) gitmektedir. Nitekim Hindu milliyetçileri, öteki’ye benzemek yerine öteki’ye daha etkili bir şekilde direnmek için üstünlük atfettikleri öteki’nin özelliklerini taklit etmeyi tercih etmiştir (Jaffrelot, 2007: 24).

Bu bağlamda sömürgecilik sonrası Hindistan’ın dış politikası ve söylemini analiz etmek için postkolonyal çalışmalar çok önemlidir. Özellikle de İngilizlerin bıraktığı etkinin daha iyi anlaşılabilmesi için postkolonyalizmi ve üzerinde durduğu kavramları tekrar vurgulamakta fayda var. Zira postkolonyal araştırmacılar Hindistan gibi ülkeler için özellikle yapısöküm yöntemini uygulamışlardır. Wojcowski’nin (2016: 34) belirttiği gibi yapısöküm, öncelikle anlamın bir söylemde üretildiği önermeler ve ikiliklerle ilgilenir. Bunun için söylemi kendi dilinden, kavramlarından ve hiyerarşilerinden ayırıp göstererek, mevcut ikilemleri yerinden etmeye çalışmaktadır. Böylece anlamlarının ve varoluş tarzlarının yalnızca karşıtlıklara dayandığını ortaya koyarak görünüşte sabit olan kavramları tersine çevirmektedir. İkinci olarak yapısöküm okuma, dışlanmış veya marjinalleştirilmiş olana dikkat çekerek hiyerarşik sırayı yerinden etmeye çalışır. Bunu yaparken, kendisi ve ötekinin birlikte oluşmuş yapısını ve kendisinin ayrıcalığını yalnızca ikincil öteki’ye bağımlılığından vazgeçerek, nasıl kazandığına dair farkındalık oluşturmak istemektedir. Bu yüzden Wojcowski’ye göre çoğunluğu Hintli olan postkolonyal bilim insanları, sömürgeci ile sömürgeleştirilmiş arasındaki ilişkiye yapıbozum modunu uygulamışlardır. Özellikle, postkolonyalizm bilgi sistemleri ve bilgi üretimi arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Ayrıca sosyal bilimlerin ve beşeri bilimlerin Batı veya Avrupa merkezli doğasına, özellikle de modern Batı düşüncesinin üstün, ilerici ve evrensel olarak uygulanabilir olduğu şeklindeki dar görüşlü varsayımlarına karşı çıkmışlardır.

Yine postkolonyalizm, Wojcowski’nin de üzerinde durduğu gibi ötekini (Batı olmayan) aşağı, geri veya irrasyonel olarak temsil eden (devam eden) emperyalist uygulamaları incelemektedir. Bu anlamda postkolonyalizm, Batı deneyimlerine, fikirlerine, kategorilerine ayrıcalık tanıyan bir söylemle Doğu ve Güney’in Batı’nın hakim olduğu ana akım söylem tarafından nasıl oluşturulduğuna dikkat çekmektedir. Sömürgeci Batı (kendi) ötekileştirme sürecinde, farklı unsurlardan oluşmasına rağmen homojenleştirilmiş bir varlık olarak inşa edilmiştir. Oysa sömürgeleştirilmiş öteki, benliğin yani Batı’nın niteliklerinden yoksun olarak, dolayısıyla aşağılık ama aynı zamanda sömürgeci Batı benliğinin dayatılması için meşru bir nesne olarak inşa edilmiştir. Sömürünün ve sömürülenin farkındalığını oluşturmak ve sömürgecinin bu hakkı diğerini (öteki) hâkimiyetine alarak sağladığı postkolonyal dönem (postkolonyalizm) hem sömürgeci hem de sömürülenle ilgili olarak bu dönemin etkilerine ışık tutmuştur. Bu postkolonyal toplumların eski zalim sömürgecilerin söylemlerini nasıl benimsediğini ve yeniden ürettiğini, ancak aynı zamanda onların anlamlarını nasıl kötüye kullandığını ve saptırdığını postkolonyal melezlik ve taklit kavramları anlamamıza yardımcı olmaktadır. Böylelikle sömürge yönetimine karşı çıkılırken aynı zamanda tek bir sosyo-kültürel alanın sınırlarını aşan yeni melez kimlikler üretilmektedir. Bu yüzden İngiliz sömürge rejiminden kalan bu miras Hindistan dış politikasında postkolonyal bir döneme kapı açmıştır. Postkolonyalizm ise, Hindistan gibi postkolonyal toplumların ikilemini ortaya çıkarmıştır. Kolonyal öteki ile karşılaşma sadece boyun eğdirme ve sömürüye yol açmakla kalmamış, aynı zamanda

⁹⁰ Monreo doktrini ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Keskin, M. (2016b). ABD’nin Müdahaleci Dış Politikası: Latin Amerika Örneği. *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* (4). <<https://dergipark.org.tr/pub/yalovabaccd/issue/24179/256456>>

sömürgeci güçlere kıyasla kendi geri kalmışlığı için bir farkındalık yaratmıştır (Wojczewski, 2016: 35).

Bu durum onu yabancı egemenliğe girmeye yatkın hale getirirken, geri kalmışlığın üstesinden gelmek ve Hindistan'ı modern bir ulus-devlete dönüştürmek için modern Batılı söylemleri ve devlet yönetimi taklit edilmiştir. Batılı modernitenin sömürgecilik, emperyalizm ve diğer yıkıcı eğilimlerle iç içe olduğu gerçeği göz önüne alındığında, sömürülenin özgür, bağımsız ve modern olabilmek için eski baskıcı sömürgecinin uygulamalarını ve kurumlarını benimsemek ve kullanmak zorunda kalmış olması birinci bölümde üzerinde durulan sömürgeci gücü taklit etme ve arada kalmışlığın göstergesidir. Sömürgecilik sonrasında ise öznenin sömürgeci Batı modernitesinin kurumlarına ve uygulamalarına yönelik taklit, çelişkili bir ilişkiyle sonuçlanmıştır. Hint milliyetçi söylemi, kalkınma, ilerleme ve modernite arzusuyla demokrasi, sanayileşme veya bürokrasi, ulus-devlet gibi Batılı pratik ve kurumları kullanıp benimserken aynı zamanda, inkar etmeye de çalışmıştır. Yıkıcı ve emperyalist modernitesi nedeniyle Batı'ya karşı çıkılırken, Hintli liderler kendi taleplerini ve çıkarlarını Batılı söylemleriyle dile getirmişlerdir (Wojczewski, 2016: 148).

Hintli liderlerin Batılı bir söylem kullanmalarına rağmen bu ikilik ve sömürge tecrübesi uluslararası sisteme ve kurumlara güvensizliğe yol açtığı için 1950'li yıllarda büyük güçlere mesafeli durmasına yol açmıştır. Bu mesafeli duruş ise Hindistan'ın bağlantısız duruşunda etkili olmuştur (Ogden, 2015: 62). Dolayısıyla Hindistan'ın sömürge tecrübesi ve pratiği, uluslararası sistem hakkındaki şüpheciliğini ve dış politikada özerk davranmasının temelini atmıştır (Quinn, 2018: 4). Bu açıdan yabancı devletler Hindistan tarafından önceki dönemdeki saldırgan ve sömürgeci politikaları nedeniyle tehdit edici olarak algılanmıştır. Bu anlamda Hindistan'ın Bağlantısızlık Hareketi'nin önderliği, dış etkiden kaçınmanın en iyi örneğidir ve bu yüzden Hindistan; devletlerin egemenliği, toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığı, self determinasyon gibi konularda müdahalesizlik ve bağlantısızlığı kendisine prensip edinmiştir (Quinn, 2018: 5). Bu politikaları savunmasındaki bir diğer etken ise hiç şüphesiz egemenliğini ve toprak bütünlüğünü koruma isteğidir. Nitekim bununla ilgili kaygılar Nehru'dan sonra azalma eğilimine girse de Hindistan-ABD nükleer anlaşması veya yabancı yatırımlar üzerine yapılan tartışmalar örneğindeki gibi postkolonyal endişeler Hindistan'ın dış politika söyleminde bazı aralıklarla gün yüzüne çıkmaktadır (Wojczewski, 2016: 150). Bunlar da ülkenin dış politikasını dolaylı yoldan etkilemektedir.

Dolayısıyla Hindistan'ın sömürge dönemi, uluslararası sisteme olan şüpheciliğini ve dış politikada özerkliğinin ve bağlantısızlığının alt yapısını oluşturmuştur. Çünkü Hindistan 1947'de bağımsızlığını kazandığında, bu boyun eğme ve sömürü tarihini hiç unutmamıştır. 18. yüzyılda İngiliz tüccarlar ve Doğu Hindistan Şirketi ile başlayan bu sömürü tarihine ilk başkaldırı 1857'deki Hint İsyanı ile gerçekleşmiştir. Bu isyan, Doğu Hindistan Şirketinin Hindistan'daki egemenliğini sona erdirmiş ama İngiliz krallığının yönetimine yol açmıştır. Britanya Hindistanı (Raj Yönetimi) altında Hindistan, zengin kaynakları ve stratejik konumu nedeniyle sömürülmeye devam etmiştir (Quinn, 2018: 4).

Hindistan'da 19. yüzyıl ortalarında Sepoy isyanı ile ortaya çıkmaya başlayan bu süreç yavaş yavaş İngiliz sömürge yönetiminden bağımsızlık talebi söylemlerini de beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan bu yeni durumla birlikte Hint ulusal kimliğini oluşturmaya yönelik milliyetçi bir söylem de oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda sömürgecilik karşıtlığı Hint ulusal kimliğini ifade etmek ve biçimlendirmek için çalışmanın ikinci bölümünde ifade edildiği gibi çok etkili bir temel oluşturmaya başlamıştır. Nitekim sömürgecilik Hint ulusunu inşa etmek için paylaşılan bir olumsuzluk olarak toplumun ötekisi olmuştur. Bu olumsuzluk ise Hindistan'ı sömürgeci öteki ile düşmanca bir ilişki içine sokmuştur. Zira

farklı kimlikler çoğu zaman karşılıklı olarak birbirlerini dışlayacak şekilde inşa edilmektedir (Laclau / Mouffe 1985: 125'dan aktaran Wojczewski, 2016: 147).

Bu karşıtlıklar ise bir benlik/kendi olarak hizmet ederek Hindu ulusu gibi çok dinli, çok dilli, çok ırklı ve birçok kasttan oluşan heterojen toplumlarda ortak bir kimlik inşası için gerekli altyapıyı sağlamıştır. Aynı zamanda sömürge tecrübesi Hindistan gibi eski sömürge toplumlarında ortak bir mağduriyet duygusu oluşturduğu için kolektif bir travmaya neden olmuştur. Sömürgeciliğin sona ermesinden sonra ortaya çıkan bu ıstırap hikâyesi ve mağduriyet dili, dış politika kararlarını da derinden etkilemiştir. Hint Milli Eğitim ders kitapları bu sömürü duygusunun farkındalığı ve mağduriyet için sömürge öncesi ve sonrası benlik arasındaki ayrıma giderek (Miller, 2018: 78) postkolonyal Hindistan kimliğine vurgu yapmaktadır.

Hindistan'ın İngiliz sömürgeciliği sırasında karşılaştığı bu mağduriyet hikâyesi onun dış güçlere şüpheyle yaklaşmasının temelini oluşturmaktadır. Hindistan'ın algıladığı bu yabancı güçler tehdidi söylem ve tekrarlanan etkileşimlerle birlikte postkolonyal dönemde öteki olarak oluşturulmuştur. Bu yüzden yukarıda anlatıldığı gibi ülkenin kurucuları sömürge tecrübesinin getirdiği negatif etki sebebiyle bağımsız bir dış politika yürütebilmek için bağımsızlıklarını tehlikeye atabilecek her türlü ittifaktan uzak durarak Hindistan'ın dış politikasını bağlantısızlık temelleri üzerine inşa etmişlerdir (Quinn, 2018: 4). Temel olarak sömürgeciliğe karşı çıkan bağlantısızlık (Karippal, 2017:12) Hindistan'ın çift kutuplu uluslararası sistemde herhangi bir kutba dâhil olmayarak serbestçe hareket ettiği bir politika yönelimi olmuştur. Aynı zamanda bu sömürge karşıtlığı modern Hint dış politikasını da şekillendirmiştir.

Bunun yanında Hindistan algısında sömürgeci güç sadece İngilizler değildir. İngilizlere ek olarak Hindistan, binlerce yıldır aralarında Büyük İskender ve Müslümanların da olduğu işgalcilere karşı mücadele vermiştir. Bu nedenle, bazı Hintliler İngilizleri sadece diğer işgalcilerden biri olarak görmüşler, ancak Hindistan fikrini "Taç'ın mücevheri" ve "stratejik bir temel taşı" olarak da içselleştirmişlerdir. Teorik olarak detaylarıyla birlikte ikinci bölümde ele alındığı üzere bu unsurlar Hindistan'ın kimliğinin oluşmasında etkili olmuşlardır (Quinn, 2018: 4).

Ayrıca yabancı devletler Hindistan tarafından önceki etkileşimlerinde ülkeyi baskı altında tuttukları için tehdit edici olarak algılanmışlar, bu yüzden Hindistan bağımsızlığını bağlantısızlık yoluyla muhafaza etmeye çalışmıştır. Bağımsızlık Hareketi sırasında Nehru, Büyük Britanya'yı "Hint halkını özgürlüklerinden mahrum eden bir güç olarak tanımlamış, İngilizler ve diğer egemen dış güçler geçmişte işgalci ve sömürgeci oldukları için potansiyel öteki olarak algılanmışlardır. Bu yüzden Hindistan sömürge dönemi tecrübesine dayanarak yabancı güçlere şüpheyle yaklaşmıştır. Hindistan'ın Bağlantısızlık Hareketi'nin liderliğini yapması yabancı ülkelerin etkisinden kaçınmasının en somut örneğidir. Bu bağlamda diğer ülkelerle ortaklık yapmaması (Batı ve Doğu Bloğu) Hint dış politikasındaki bağlantısızlığı göstermektedir. Hindistan'ın dış politikadaki bu özerkliği uluslararası rejimlere karşı da sürdürülmüş, böylece dış müdahaleye fırsat verilmemiştir (Quinn, 2018: 4-6).

Dolayısıyla sömürgeciliğin tarihsel mirası ve Hindistan'ın buna karşı verdiği tepki Hint dış politikasını etkilemiştir. Hindistan'ın Gandhi'nin pasifist yaklaşımı ile karakterize edilen sömürgeci yönetime karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi bağımsızlık sonrasında da Hindistan'ın dünya görüşü üzerinde güçlü bir şekilde etkili olmaya devam etmiştir. Bağımsızlıktan sonra özgürlük mücadelesi veren kesim dayandığı şiddetsizlik prensibini uluslararası arenaya da yaymaya çalışmışlardır. Sömürge karşıtı hareketin şiddet içermeyen bu yönü yeni ulus olan Hindistan'ın diğer büyük güçlerin aksine uluslararası sistemde çok

farklı bir şekilde anılmasını sağlamıştır. Nehru, bu moral ististisnacılık kavramını siyasette kullanmaya çalışmıştır. Daha sonra gelişmekte olan dünya için lider olurken, Bağlantısızlar Hareketi'nin kurucusu olmuştur. Çoğunlukla sömürge mirasından beslenen bağlantısızlık politikası, yeni devletin uluslararası kimliği için de önemli bir gelişmeydi (Smith, 2012: 4).

Bununla birlikte sömürge tecrübesi Hindistan için farklı amaçlarla da kullanılmıştır. Örneğin sömürge tecrübesini yaşamak zorunda kalmış Hindistan hatta Çin gibi ülkeler İsrail'in yaptığı gibi (soykırıma uğramasına atfen) bugün bile bir mağduriyet duygusu öne çıkarmaya çalışmaktadırlar. Sonuç olarak, uluslararası sistemde bir kurban olarak tanınmak ve sempati duymak arzusu bu ülkeler için önemlidir. Özellikle egemenliğe yönelik bir tehdit olduğunda, "geleneksel" sınırlara itiraz edildiğinde daha da önem kazanmaktadır. Bu devletler daha sonra mağdur pozisyonunu benimser ve bu kez diğerlerini mağdur durumuna düşürerek eylemini ya da söylemini meşrulaştırır. Hindistan da buna benzer mağdur pozisyonuna uygun roller oynamaktadır. Hem bağımsızlıktan hemen sonra hem de modern çağda, bu argümanlar bazı zamanlar dış politika kararlarını etkilemiştir (Miller ve De Estrada, 2017: 37).

Dolayısıyla sömürgecilik sonrası, gelişen bir ülke olarak Hindistan ile sanayileşmiş Batılı demokrasilerin kolonyal ve emperyalist geçmişi sebebiyle ilişkiler sürekli olarak stres altında olmuştur (Wojczewski, 2016: 149). Irak, Libya veya Suriye'deki Batılı askeri müdahaleler bu düşüncüyü desteklemiştir. Çünkü sömürgeci karşılaşma, sömürgecilik ve emperyalizmden de muzdarip olan diğer uluslarla ortak bir bağ kurulmasına yol açmıştır. Diğer sömürge sonrası devletlerle olan bu dayanışma duygusu Batılı çıkarımların ve sömürge sonrası devletlere askeri müdahalelerin ötesinde gerçek motivasyonlara güçlü bir güvensizlikle birleştiğinde hala sömürge sonrası dönemi politikalarını şekillendirmektedir. Bu yüzden Nehru sömürgecilik karşıtlığı üzerinden bağlantısızlığı ilke haline getirirken Post-Nehruvan dönemde de bağlantısızlık etkisini devam ettirmiştir.

3.5.1.3. Soğuk savaş etkisi

Kenneth Waltz iki kutuplu sistemin çok kutuplu sistemden daha istikrarlı olduğunu iddia ettiği dönemde uluslararası sistem, 21. yüzyılın ilk yıllarında olduğu kadar soru işaretleriyle dolu değildi. Şüphesiz onun ortaya attığı bu düşüncenin tarihsel olarak sağlam dayanakları vardı. 1815 Viyana Uyumundan Birinci Dünya savaşına kadar geçen süreçteki uluslararası sistemin çok kutuplu yapısı Waltz'a göre birçok savaşa sebebiyet vermiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana ise 30 yıl geçmiştir. Tarih tekerrür edip Waltz'u haklı çıkaracak mıdır? Bunlar şimdilik cevabı tam olarak bilinmeyen ama yorum yapılan sorulardır. Ya da aktörlerin değiştiği yeni bir Doğu-Batı kutuplaşması mı başlayacaktır? Huntington'un medeniyetler çatışması tezini daraltırsak tarih yeniden Doğu-Batı medeniyeti çatışmasına mı şahit olacaktır? Yunan şehir devletleri ile Pers İmparatorluğu arasında başlayan Doğu-Batı mücadelesi yeni bir yöne mi evrilecektir? Bu mücadele tarih boyunca hiç bitmemiştir. Eski aktörlerin yerini yenisi alırken (Sovyetler Birliği-Rusya gibi) eski ideolojilerin yerini de "neo" ön ekli yenileri almıştır. Gelecekte de buna benzer şekilde ABD-Çin veya Batı-Çin mücadelesi mi yaşanacak ya da içlerinde Hindistan'ın da olduğu yeni çok kutuplu dünya düzenine mi geçilecektir? Aslında tüm bunlar bu çalışmanın inceleme alanına girmemektedir. Ancak uluslararası sistemin yapısının ülkelerin dış politikasını derinden etkilediği çok nettir. Zira Soğuk Savaş'ın sona ermesi modern dünyayı kökten değiştirmiştir. Almanya birleşmiş, Sovyetler ve Doğu Bloğu dağılmış NATO ise yeniden kimlik arayışına girmiştir. Özellikle Hindistan gibi blok dışı ülkelerin dış politika anlayışları ve kimlikleri Soğuk Savaş'tan sonra radikal değişimlere uğramıştır. Bu yüzden Soğuk Savaş tek başına birçok ülkenin dış politika analizinde çok önemli bir yer

tutmaktadır. Nitekim Hindistan bağlantısız bir dış politika izleyebilmek için Soğuk Savaş boyunca büyük güç bloklarından uzak durmuştur.

Soğuk Savaş iki kutuplu inşa edildiğinden ülkelerin dış politikaları bulundukları bloğa göre şekillenmiştir. Bu yüzden de her ülke dış politikasını bağlı bulunduğu bloğun ideolojik çerçevesi doğrultusunda sınırlı kapasitede yürütmüştür. Her şeyden önce Soğuk Savaş ABD ile Sovyetler Birliği arasında İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan ideolojik görünümlü iki kutuplu sistemin yansımasıdır. Aslında ABD ile Sovyetler Birliği, Almanya'ya karşı İkinci Dünya savaşının sonlarına doğru işbirliği oluşturmalarına rağmen bu işbirliğini savaş sonrasına taşıyamamışlardır (Arı, 2017: 167). ABD liberal bakış açısıyla özgürlükler ülkesi olarak kendini konumlandırırken Sovyetler Birliği daha totaliter bir yapıya bürünmüştür. ABD ve Batı bloğu Birinci dünya, Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğu ülkeleri İkinci Dünyayı oluşturmuşlar, aralarında Hindistan'ın da olduğu geri kalan küresel güney ise üçüncü dünya olarak adlandırılmıştır. İki blok arasında çatışmaya varmayan ama gerilimlerle dolu geçen bu çetin mücadele dönemi (1945-1990) Soğuk Savaş olarak adlandırılmıştır. Daha önce bahsedildiği gibi Batı bloğunun askeri kanadı NATO, Doğu Bloğunun ise Varşova Pakti olmuştur.

Bu bağlamda Soğuk Savaş küçüğünden büyüğüne, gelişmişinden az gelişmişine tüm ülkeleri etkilemiştir. 1947'de bağımsızlığına yeni kavuşan Hindistan ise sömürgecilikten kurtulduktan sonra bu kez de Soğuk Savaş'ın gerçekleriyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Soğuk Savaş, sömürgeciliğin ve emperyalizmin bir devamı ve Hindistan'ın bağımsızlığına ve ulus inşasına doğrudan bir tehdit olarak ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş söylemi; dünyayı düşmanca nükleer silahlı iki kampa bölerek Hindistan'ın yeni kazanılan özgürlüğünü ve özerkliğini baltalamak ve kalkınma özlemlerini bozmakla tehdit etmiştir. Avrupa sömürgeciliğine yeniden egemen olan ve onu meşrulaştıran siyaset dengesi, ittifaklar, kontrol altına alma ve jeopolitik mantık tarafından yönlendirilen Soğuk Savaş bu okumaya göre sömürge sonrası devletleri boyun eğdirme (yeniden) girişimiydi. Ve böylelikle Avrupa sömürgeciliği ve emperyalizminin yarattığı egemenlik, bağımlılık, sömürü ve insanlığın uluslararası siyasi, ekonomik ve kültürel yapısını savunmaktır (Wojczewski, 2016: 150-151). Soğuk Savaş'ın bu negatif etkilerinin üstesinden gelebilmek için Nehru bağlantısızlık politikasını ortaya atmıştır. Buna yönelik olarak Nehru diyalog, uzlaşma, istikrarlı bir denge sağlayan, eşitlikçi, ayrımcı olmayan ve barış temelinde olmak üzere birçok BM barışı koruma görevine katılmıştır. Bu bağlamda Hindistan Kongo, Kıbrıs, Orta Doğu ve dünyanın farklı noktalarında BM şemsiyesi altında birçok görev üstlenmiştir (Musayev, 2013:68)

Bununla birlikte Soğuk Savaş Hindistan'ın geçmişte yaşadığı sömürge deneyimini tetiklemiş, bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün çok kırılgan olduğu konusunda farkındalık oluşturmuştur. Bu yüzden Hindistan'ın, diğer devletler gibi, iki kamptan birine katılması durumunda ülkenin egemenliğinin ve uluslararası ilişkilerde özgür hareket etmesinin kısıtlanabileceği düşünülmüştür. Eğer Hindistan Soğuk Savaş'a müdahil olsaydı ulusal çıkarlarına uygun bir dış politika izlemek yerine, tek bir güçle iyi ilişkiler kurması gerekecekti. Bunun yanında Soğuk Savaş Küresel Güney de sık sık siyasi ve askeri müdahalelere neden olmuştur. Bu müdahaleler ise ulus inşa sürecindeki ülkeler için ciddi sorunlar getirmiştir. Ayrıca Soğuk Savaş sömürge sonrası devletlerin kalkınma ve sömürge karşıtlığı politikalarını gölgede bırakırken, güç bloklarının hâkim olduğu bir dünyada Hindistan gibi üçüncü dünyacı bir ülkenin manevra alanını kısıtladığı için olumsuz etkilemiştir (Wojczewski, 2016: 151-152). Öte yandan Hindistan'ın Soğuk Savaş'a müdahil olmayıp herhangi bir kutba katılmamasındaki bir başka sebep bu durumun Hindistan'ın ilerleyen yıllarda süper güç olmasını engelleyebileceği düşüncesi idi (Ogden, 2016: 147).

Bu bağlamda Nehru Hindistan'ı iki güç bloğundan uzak tutup bağlantısız bir dış politika izleyerek ulus inşası gibi kendi ulusal önceliklerine odaklanmaya çalışmıştır. Zira Hindistan, bağımsızlığını kazandıktan sonraki Soğuk Savaş yıllarında süper güç rekabeti ve bölgesel çatışmalar hususunda endişeler taşımıştır (Khilnani, 2010: 14). Bu sebeple Soğuk Savaş dünyasındaki büyük güç politikalarından uzak durmaya çalışmıştır (Miller, 2018: 69). Eski Büyükelçi Ranjit Gupta, Nehru sonrası dönemde Hindistan'ın istikrarsız bir yapıda olmasının sebebini Soğuk Savaş siyasetinin dinamikleri ve Hindistan'ın kapalı ekonomisine bağlamıştır. Hindistan'ın ortaya koyduğu üçüncü dünyanın lideri ve sözcülüğü ona çok önemli bir uluslararası prestij kazandırmasına rağmen geleceğe yönelik uzun vadeli bir stratejik planlaması olmamıştır. Ona göre Hindistan'ın artan popüleritesi 1962'den sonra düşüşe geçerken, üçüncü dünyada bile gücünü kademeli olarak kaybetmiştir (Gupta 2011: 12 den aktaran Wulf, 2013: 22).

Hindistan'ın bağlantısız ve üçüncü dünyacı kimliğinde birçok yönüyle baskın bir faktör olan Soğuk Savaş döneminde, bağlantısızlık bir ilkedden bir harekete dönüşmüştür. Bununla birlikte 1991'deki Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Bağlantısızlık Hareketi ile ilgili soru işaretleri ortaya çıkmaya başlamıştır (Karippal,2017:15). Birçok akademisyen Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle eski blok siyasetinin sona erdiğini dolayısıyla da rakip güç bloklarının yokluğunda Bağlantısızlar Hareketi'nin ideolojik etkisinin azaldığını savunmuştur. Dolayısıyla Soğuk Savaş'tan sonra Bağlantısızlar Hareketi etkisini tam olarak yitirmese de eski gücünü koruyamamıştır. Şüphesiz bunda Hindistan'ın Soğuk Savaş sonrası dünya düzeniyle ilgili yeni paradigmlar belirlemesinin etkisi olmuştur (Karippal,2017:15).

Bu yüzden Hindistan'ın bağlantısız devlet kimliğinde Soğuk Savaş'ın etkisini tam olarak görebilmek için Soğuk Savaş sonunda yaşanan değişimlere odaklanmak daha doğru olacaktır. Zira “Doğuya Bakış ve “Doğuya Hareket” politikaları, Nükleer Denemeler, ABD ve İsrail⁹¹ gibi ülkelerle yakın ilişkiler ve çok yönlü bir dış politika izlenmesi bu bağlamda ele alınabilir. Nihayetinde Hindistan Soğuk Savaş döneminde bu şekilde aktif bir dış politika izlememiştir. Bir sonraki bölümde detaylarıyla ele alınacak olan bu konular bağlantısızlığa tezat oluşturan dış politika yönelimlerinden başka bir şey değildir.

Dolayısıyla ülkeyi iflasın eşiğine getiren Hindistan'daki şiddetli ekonomik krizle aynı zamana denk gelen Soğuk Savaşın sona ermesi, Hindistan dış politikasında kademeli bir değişime neden olan dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Ogden, 2016: 154). Dönemin Başbakanı Gujral blokların dağılıp tek kutuplu bir güç merkezinin oluşmaya başlamasıyla birlikte "kime karşı bağlantısız kalacağız" diyerek geline noktaı özetlemiştir (Ogden, 2016: 154). Varolan bu düzenin bozulması, aktörlere kimlikleri yeniden inşa etmenin yolunu açmıştır. Başka bir deyişle Hintli politikacılar, uluslararası ve ulusal düzeydeki bazı yapısal gelişmeleri ve halkın taleplerini yeniden yorumlayarak, Hindistan'ın dünyadaki rolünü anlamlandırmak için bağlantısızlığın kaynağı olan Nehruvan ideoloji yerine farklı kimlik arayışına girmişlerdir. Bağlantısızlık yurtiçinde ekonomik olarak kendi kendine yeterlilik anlamına gelirken uluslararası olarak dış politika özerkliğini ve Hindistan'ı diğer sömürge sonrası devletlerle aynı cephede olma manasına geliyordu (Wojczewski, 2016: 89).

⁹¹ İsrail örneği dikkat çekici olması için verilmiştir. Çünkü Hindistan dekolonizasyon sürecinde bağlantısızlık hareketinin prensipleri doğrultusunda ezilen mağdur uluslara destek verirken bu uluslar arasında Filistin de vardı. Ancak Soğuk Savaş'tan sonra Hindistan'ın yükselen bir güç olarak anılmaya başladığı dönemde (özellikle 2000'lerden sonra dini milliyetçilik ortak paydasında) İsrail ile yakın ilişkiler geliştirdiği görülmektedir.

Hindistan, uluslararası ve bölgesel güvenlik sorunlarının çoğunu üçüncü dünya ve anti-emperyalizm prizmasından gördüğü (Pant ve diğ., 2018: 4) Soğuk Savaşın sona ermesi bağlantısızlığın sorgulanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla Dünya siyasetinde iki güç bloğundan uzak duran, bağımsız bir dış politika izleyen, demokrasiyi sosyalizmle birleştiren bağlantısız ve gelişmekte olan ülkelerin lideri olan Hindistan'ın geleceğe yönelik politikaları gözden geçirilmeye başlanmıştır. En önemlisi de Hindistan bağlantısız kimliğinin ifade edilmesi için önemli bir referans noktası olan öteki olan Soğuk Savaş'tan yoksun kalmış, ülkenin statüsü ve gücü giderek azalmıştır. Hatta ülke yoksulluğa ve azgelişmişliğe saplanmış bir halde birçok ülkeden geride kalmıştır. Bu yüzden Soğuk Savaş'ın sonunda Batı, Hindistan'ı uluslararası sistemde etkisiz bir devlet olarak nitelerken, fakir, sosyal ve ekonomik olarak geri kalmış ve ulusal kimlik inşasında sorun yaşayan gelişmekte olan bir ülke olarak tanımlamıştır. Örneğin, 1990'ların başlarında ve ortalarında neredeyse hiçbir Batılı bilim insanı veya politikacı Hindistan'dan dünya düzeninde büyük bir güç, yükselen bir güç veya önemli bir aktör olarak bahsetmemiştir. Nehru'nun idealist düşünceleri doğrultusunda oluşturulan bağlantısızlık Hindistan'a kimlik kazandırmada giderek başarısız olmuştur. Bu ise bir kimlik krizine sebep olurken, Hintli politikacılar bu kimliği yeniden oluşturmak için harekete geçmek zorunda kalmışlardır (Wojczewski, 2016: 92-93).

Her şeye rağmen Soğuk Savaş'tan sonra ve 21. yüzyılda Bağlantısızlık Hareketi kurumsal etkisini devam ettirmeye çalışmaktadır. 1992, 1995, 1998, 2003, 2006 ve 2009'da düzenlenen zirvelerde üye devletler hareketin önemini vurgulamışlardır. Hareket Soğuk Savaş sonrası dönemde politikalarını revize ederek dikkatini sosyo-ekonomik, ekolojik, sağlık, terörle mücadele ve ilgili konulara kaydırmıştır. Bu, Bağlantısızlar Hareketi'nin siyasi gündemini tam olarak değiştirdiği anlamına da gelmemektedir. Yine gelişmekte olan ülkelerin toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumak, ezilen ulusların kendi kaderini tayin hakkı için mücadele etmek için önemli bir platform olduklarını teyit etmişlerdir. Günümüzde ise Hindistan bağlantısızlık yerine çok yönlü bir politika izlemeye çalışmaktadır. Bunun önemli işaretlerinden birisi Hindistan'ın tarihte ilk kez 2016'da Venezuelalı'da yapılan Bağlantısızlar Hareketi zirvesine katılmaması gösterilebilir (Karippal,2017:15). Bu sebeple Hindistan açısından bağlantısızlık politikasında bir kırılma olduğu bir gerçektir.

Özetle Soğuk Savaş'ın sona ermesi Hint dış politikasına radikal değişiklikler getirmiştir. Bunlardan ilki Hindistan'ın bağlantısızlık politikasının zedelenmesi olmuştur. Eski Başbakan Gujaral kapitalist Batı bloğu ile sosyalist rakipleri arasında bölünmemiş bir dünyada kime karşı bağlantısız bir politika izlenileceğini sorgulamıştır. Bunun yanında Hindistan BM Güvenlik Konseyinde silah ve ticaret için tek güvendiği ortağını kaybetmiş, Birleşik Devletler'in etkisi altına girmeye başlamıştır. Ayrıca Soğuk Savaş'ın sona ermesi Hindistan'ın büyük ölçüde sosyalist, devlet güdümlü korumacı ekonomik politikasının sorgulanmasına yol açmıştır (Wojczewski, 2016: 90-91). Zira Hindistan 1980'lerin sonunda başlayan bütçe açıkları karşısında siyasi olarak parçalanma riski taşıırken (Chacko, 2016: 24) 1991'deki ödemeler krizi durumu daha da kötüleşmiştir. Bu Hindistan'daki ekonomi politikalarında değişiklik ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Son olarak Soğuk Savaş dönemine hâkim olan dekolonizasyon, ırk ayrımcılığı gibi Hindistan'ın bağlantısız kimliğinin temelini oluşturan pek çok tema, Soğuk Savaş sonrasında geçerliliğini yitirmiş, insan hakları, terörizm gibi yeni küresel kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır (Wojczewski, 2016: 92).

Sonuç olarak Hindistan 1947'den sonra hem kendi iç dinamikleri hem de uluslararası sistemin getirdiği koşullar sebebiyle bağlantısız bir ideoloji benimsemiştir. Bu politikanın benimsenmesinde sömürge travması ve Nehru'nun kişisel özellikleri etkili olurken Soğuk

Savaş'ın bizatihi kendisi de Hindistan'ın Bağlantısız Hareketi'ni geliştirmesinde önemli bir dayanak olmuştur. Zira Soğuk Savaş ortamında özerk ve bağımsız bir dış politika yürütebilmek için Hindistan her iki bloğa da uzak durmayı seçmiştir.

Öte yandan bağlantısızlık; özerklik, emperyalizm ve ırkçılık karşıtlığı gibi geniş kesimlerce kabul edilen diğer kavramlarla birlikte Hindistan'ın sömürge karşıtı mücadelesinin ve medeniyetin tüm dünyada tanınmasında Hindistan'a önemli faydaları olmuştur. Bunun yanında postkolonyalizmin üzerinde durduğu bu kavramlar Hindistan'ın sömürge sonrasında oluşturmaya çalıştığı ulusal kimliğinin de temelini oluşturmuştur. Ancak Soğuk Savaş'ın sonu ve yaşanan mali kriz Hint dış politika kimliğini yerinden etmiştir. Bu durum aynı zamanda İkinci Bölümde detaylarıyla birlikte ele alınan bir Hint kimliği krizinin de ortaya çıktığını gösteriyordu. 1990'lara kadar daha seküler bir yapıda olan toplum bu yıllardan itibaren etkisini her geçen gün artıran Hindu milliyetçiliği (dini milliyetçilik) etkisinde kalmaya başlamış, nihayetinde de kökleri çok eskilere dayanan bu ideoloji siyasi olarak da iktidara gelmiştir. Dolayısıyla Hint ulusal kimliğinde etkili bir yeri olan laik milliyetçilik gerilemiş Hindu milliyetçiliği yükselişe geçmiştir. Hindu milliyetçiliği ile antik Hint tarihi ve medeniyeti üzerinden inşa edilmeye çalışılan bu yeni kimlik ile ulusal kimlik değişime uğrarken, dış politikada bağlantısızlık yerine yükselen güç/büyük güç gibi yeni söylemsel kimlikler öne çıkmaya başlamıştır.

Bununla birlikte Hindistan'ın tamamen bağlantısız ve üçüncü dünyacı devlet kimliğinden vazgeçtiği de söylenemez. Nitekim Hint siyasetinde buna yönelik tartışmalar halen devam etmektedir. Ancak 1990'lardan itibaren kimlik değişimi ortaya çıkmasıyla birlikte bağlantısızlığın Hint dış politikası üzerindeki etkisi azalmış, daha aktif, çok yönlü, bölgesinin ötesine geçmeye çalışan bir Hindistan ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yüzden devam eden bölümde bu politikalarla birlikte Hindistan'ın yükselen güç kimliği ne kadar gerçekçi ve hangi faktörlerle inşa edilmektedir sorularına cevap aranacaktır.

3.5.2. Yükselen güç kimliğini şekillendiren etkenler

Bir önceki bölümde Hindistan'ın bağlantısız ve üçüncü dünyacı kimliğini etkileyen faktörler ele alınmıştır. 1990'lara kadar Hint dış politikasında etkili olan bağlantısızlık bu dönemden sonra sorgulanmaya başlamıştır. Bağlantısızlığın en önemli özelliği ise Hindistan ile bütünleşmiş olmasıdır. Bu yüzden Nehru ile birlikte bağımsızlıktan 1990'lara kadar Hindistan dış politika kimliği bağlantısızlık üzerinden inşa edilmiştir. Soğuk Savaş'tan sonra Hindistan'ın iç dinamikleri ile uluslararası sistemin değişen yapısı dış politikada değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Hindistan bağlantısızlığı sorguladığı gibi çok yönlü, liberal (ekonomik) bir yaklaşımla yeni paradigmlar geliştirmeye başlamıştır. Bu bağlamda büyük Hindistan, küresel güç, süper güç gibi söylemler üzerinden yeni kimlik tartışmaları yaşanmış (yaşanmaya devam etmekte) olsa da bunlar o tarihlerde çok da fazla zemini olmayan retorik yaklaşımlardı. Her şeyden önce bu kavramlar uluslararası sistemdeki diğer aktörlerde karşılık bulmamıştır. Çünkü Hindistan henüz dünya siyasetini etkileyecek derecede yeterli argümanlara sahip değildir (İlter Turan, kişisel görüşme, 7 Ağustos 2021). Ancak açık bir şekilde Hindistan'ın 1990'lardan itibaren (özellikle 2000 sonrası) uluslararası ilişkilerde görünürlüğü ve etkisi artmaya başlamıştır. Nükleer silah sahibi olması, gelişen teknolojisi, BRICS, BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliği arayışı, Güney ve Güneydoğu Asya ile Hint-Pasifik bölgesinde nüfuzunu genişletmeye yönelik faaliyetler (Doğuya Hareket Et vb.), Doğu Asya Zirvesi, Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu (IMF), G8 + 5 ve IBSA Diyalog Forumu, Asya Altyapı Yatırım Bankası ve Şangay İşbirliği Örgütü⁹² ve SAARC üyeliği, çeşitli BM misyonlarına katılması Hindistan'ı öne çıkaran politikalar, kurumlar ve organizasyonlar

⁹² Hindistan, Pakistan ile birlikte 2017 yılında ŞİÖ üyeliğine kabul edilmiştir.

olmuştur. Ayrıca Hindistan BIMSTEC⁹³ ve Ganga-Mekong İşbirliği⁹⁴ gibi bazı bölgesel girişimler (Mohan, 2019: 2-3) ile 22 üyeye sahip Hint Okyanusuna Kıyıdaş Ülkeler Bölgesel İşbirliği Örgütü'ne⁹⁵ (IOR-ARC) üye olmuş, 2000 yılından itibaren de okyanus üzerinde kendi Münhasır Ekonomik Bölgesinden (MEB) bahsetmeye başlamıştır. Yine 2001 yılında Andaman ve Nikobar adalarında Uzakdoğu Deniz Kuvvetlerini kurmuştur (Ogden, 2016: 141). Buna ek olarak Hindistan Tacikistan'da bir hava üssü işletmeye başlarken, 2015'te deniz üssü inşa etmek için Seyşeller'den ada kiralamıştır (Mohan, 2019: 4). Bunun yanında Hindistan, Çin'in yükselen gücüne karşı denge arayışındaki ABD için de iyi bir alternatif olmuştur. Tüm bu faktörlerden belki de daha önemlisi Hindistan'ın nüfusu, ekonomisi ve coğrafyası ile birlikte büyük bir güç olmak için potansiyele sahip olmasıdır. Nitekim Endonezya, Malezya ve Güney Kore gibi yükselen ülkelerle kıyaslandığında bu ülkelerin uluslararası siyasette yapabileceklerinin bir sınırı olduğu Hindistan'ın ise küresel bir güç olmak için daha fazla potansiyel taşıdığı söylenebilir (Tarık Oğuzlu, kişisel görüşme, 5 Eylül 2021). Dolayısıyla bu faktörler bir araya getirildiğinde Hindistan, büyük bir güç olarak kabul edilmese de gücü ve etkisinin her geçen gün arttığı gerçeği, genç nüfusuyla birlikte ele alındığında “yükselen güç” olarak değerlendirilebilir⁹⁶. Zira Gençkaya gibi akademisyenlerin de belirttiği gibi Hindistan'ın yönetsel sorunlarını çözmesi durumunda önümüzdeki yıllarda günümüzdekinden daha güçlü olacağı değerlendirilmektedir (Ömer Faruk Gençkaya, kişisel görüşme, 11 Eylül 2021)

⁹³Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation. Bangladeş, Bhutan, Nepal, Hindistan, Myanmar, Tayland, Sri Lanka'dan oluşan Bengal Körfezi Çok Sektörlü Teknik ve Ekonomik İşbirliği Girişimi 1997'de kurulmuştur. Organizasyon, Güney ve Güneydoğu Asya arasında bir köprü oluşturmayı amaçlarken bu ülkeler arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesine çalışmaktadır. BIMSTEC ayrıca SAARC ve ASEAN üyeleri arasında işbirliği için bir platform oluşturmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Bimstec. (t.y.). https://bimstec.org/?page_id=3917.

⁹⁴Hindistan, Tayland, Myanmar, Kamboçya, Laos ve Vietnam olmak üzere altı üye ülkeden oluşmaktadır. 2000 yılında kurulan organizasyon turizm, kültür, eğitim ve ulaşım alanlarında işbirliği amaçlamaktadır. Detaylı bilgi için bkz: Mekong-Ganga Cooperation. (2017). <https://mea.gov.in/aseanindia/about-mgc.htm>

⁹⁵Hint Okyanusu Kıyısı ülkelerinin bölgesel bir işbirliği girişimi olan 22 üyeli IOR-ARC, ekonomik ve teknik işbirliğini teşvik etmek amacıyla Mart 1997'de Madagaskar'ın doğusunda bir ada ülkesi olan Mauritius'ta kurulmuştur. Birbirinden farklı ekonomik güçlere ve çok çeşitli dillere, kültürlerle sahip üç kıtadan ülkeleri bir araya getiren organizasyon Hint Okyanusu kenar bölgesinde ticaret, sosyo-ekonomik ve kültürel işbirliği için bir platform oluşturmayı hedeflemektedir. Detaylı bilgi için bkz: Indian Ocean Rim Association for Regional Co-operation (2012). <https://mea.gov.in/in-focus-article.htm?20707/Indian+Ocean+Rim+Association+for+Regional+Cooperation+IORARC>.

⁹⁶ Hindistan'ı yükselen güç/büyük güç olarak değerlendiren çalışmaları detaylı incelemek için bkz: Bhattacharyya, R. (2017). *India Rising. Space and Culture*, India. 5(1). (1-11). <https://doi.org/10.20896/saci.v5i1.258>; Chacko, P. (2015). The New Geo-Economics of a “Rising” India: State Transformation and the Recasting of Foreign Policy. *Journal of Contemporary Asia*. 45(2). <http://dx.doi.org/10.1080/00472336.2014.948902>; Chaudhury, R.R. (2018). India's new political interest in the Commonwealth. <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2018/04/india-interest-commonwealth>; Khandekar, G. (2011). The EU and India: A Loveless Arranged Marriage. *Fride Org.* (90). https://www.files.ethz.ch/isn/132670/PB_90_EU_and_India.pdf; Marshall, T. (2021). Coğrafya Mahkûmları. (Çev.: Mert Doğruer). İstanbul: Epsilon Yay.; Miller, M. C. (2016). The Role of Beliefs in Identifying Rising Powers, *The Chinese Journal of International Politics*. 1(28). DOI: 10.1093/cjip/pow006; Murthy, C. S. R. (2018). India and the Commonwealth: Redirecting the Relationship. *Carnegie India*. <https://carnegieindia.org/2018/04/11/india-and-commonwealth-redirecting-relationship-pub-76054>; Ogden, C. (2016). Hindistan Dış Politikası. (Çev.: Aslan Yavuz Şir), İstanbul: Matbuat Yay.; Rana, K.S. (2018). Indian Foreign Policy Changing Requirements and India's Response. *Economic & Political Weekly*. 53(31). https://www.researchgate.net/publication/327046393_Indian_foreign_policy_Changing_requirements_and_India's_response; Sinha, A. ve J.P. Dorschner. (2010). India: Rising Power or a Mere Revolution of Rising Expectations. 42(1). <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1057/pol.2009.19>; Tüfekçi, Ö. (2016). Yükselen Güçler ve Dış Politika Aracı Olarak Dış Yardımlar. Erman Akıllı (Ed.). *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar içinde* (101-119). Ankara: Nobel Yay.

Bununla birlikte yükselen güç kavramının tanımlanmasına yönelik literatürde belirsizlikler vardır. Her şeyden önce bunu değerlendirebileceğimiz teorik alt yapı literatürde oldukça kısıtlıdır. Hangi faktörler ya da özellikler bir ülkenin yükselen güç olarak anılmasını sağlamaktadır? Nasıl ölçümlenmelidir? Bunlar henüz üzerine konsensüs oluşmuş kavramlar değildir. Bir başka sorun ise, yükselen güçlerin yalnızca maddi yetenekleri yani ekonomik ve askeri güçleri açısından kavramsallaştırılmış olmasıdır (Miller, 2016: 2). Bunun için başta Miller olmak üzere literatürde yer alan eserler üzerinden analiz yapılarak yükselen güç nedir sorusuna cevap aranacak ve devamında Hindistan'ın yükselen güç kimliğini hangi faktörlerin inşa ettiği incelenecektir.

Bazı kaynaklar, yükselen güçler olarak yalnızca Hindistan ve Çin'e odaklanırken, bazıları da BRIC⁹⁷ ülkelerine odaklanmaktadır. Ancak bu ülkelerin de yükselen güç statüleri sorgulanmaktadır. Örneğin Brezilya'nın statüsü nükleer güç olmadığı için sorgulanırken, Rusya'nın gücü üzerine de tartışmalar devam etmektedir. Şaşırtıcı bir şekilde Güney Afrika'nın BRIC grubuna "S" olarak dâhil edilmiş olması bir başka tartışma konusudur (Miller, 2016: 4). Öte yandan bazı kaynaklar sadece gelişmekte olan ülkeleri yükselen güç olarak nitelendirmektedir Ancak her gelişmekte olan ülke yükselen güç değildir. Zira Tüfekçi'nin de (2016: 104) belirttiği gibi yükselen güç olarak nitelendirilen ülkelerde eğitilmiş iş gücünün sürekli artması gerektiği gibi, dinamik genç nüfusu ve pazar potansiyelinin de yüksek olması gerekmektedir. Bunun yanında yükselen gücün demokrasi tecrübesi tam olarak yeterli olmasa da ekonomik göstergelerinin, özellikle de büyüme oranlarının yüksek olması gerekmektedir.

Miller (2016:2-3) yükselen güçlere örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri (1898–1903), 2002 sonrası Çin yine 2002 sonrası Hindistan ve Weimar Almanya'sını (1922–1933) örnek olarak göstermektedir. Miller, yükselen güçlerin öncelikle, farklı zaman dilimleri, rejimler ve kültürlerle rağmen, nasıl büyük bir güç olacağına dair çok özel inançlara sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Literatürde yükselen güçler öncelikle maddi yetenekleri kıstas alınarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bu durum küresel meselelerdeki etkisi ve görünürlüğü ile desteklenmektedir. Maddi yeteneklerini artıran bir devlet aynı zamanda yumuşak gücünü de artırmaktadır. Dolayısıyla ister sert ister yumuşak olsun "güç" yükselen güçlerin tanımlanmasında temel işleve sahiptir. Öte yandan yetenekler de tek başına yeterli olmasa da yükselen gücün belirlenmesi için önemlidir. Bunun yanında ülkelerin yükselişleriyle ilgili olarak fiktörel bir altyapıya da sahip olması gerekmektedir (Miller, 2016: 4).

Tarihe bakıldığında Japonya (1868–1905), Almanya (1800, 1918, 1930–1945) ve Amerika Birleşik Devletleri (1853–1940), yükselen güçler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ülkelerin artan ekonomik ve askeri büyümelerinin yanı sıra en önemli özelliği, hepsinin de nasıl büyük bir güç olacağına dair kapsamlı fikirleri olmasıydı (Miller, 2016: 4). Örneğin Japonya'nın Meiji Restorasyonu⁹⁸, Japonya'nın Batı dünyasına eşit bir güç elde etme ve

⁹⁷BRIC; Goldman Sachs tarafından, hızlı ekonomik büyümeleri sebebiyle yükselen güç olarak nitelen Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'den oluşan devletlerin kısaltmasıdır. Daha sonra Güney Afrika da bu gruba eklenmiştir. Detaylı bilgi için bkz: Miller, M. C. (2016). The Role of Beliefs in Identifying Rising Powers, The Chinese Journal of International Politics. 1(28). DOI: 10.1093/cjip/pow006. s.4

⁹⁸Meiji Restorasyonu, eski yönetici sınıfın bir kesimi ve genç, düşük dereceli samuraylar tarafından gerçekleştirildi. Bu da Japonya'yı uluslararası sisteme girmeye zorladı. Bu seçkinler, "Batı'yı sollama ve gereken her şeyi yapma, hatta bu hedefe ulaşmak için Japonya'nın kültürel kimliğini riske atma hedefine takıntılı hale geldi". Zorla modernizasyon, Japonya'nın ekonomik ve askeri yeniden canlandırılmasına, 'sadece genişleme için gerekli' değil, aynı zamanda uygulanma şeklini de etkileyen belirli fikirler eşlik etti. Bir olmak için dönemin büyük güçlerini taklit etmişlerdir. Böylece Batı yöntemlerini öğrenip benimsemişlerdir. Japonya'yı büyük bir ulus yapmanın tek yolu, Batı'nın "ruhunu" - kendine güvenini, rasyonelliğini ve teknolojisini –uygulamaktan geçiyordu. Savunulan diğer fikirler de Batılı ülkelerin mevcut

hatta Batı dünyasını geçme kararlılığı düşüncesiyle Batı'nın teknik ve uygulamalarını örnek alarak bunları uygulayarak Japonya'yı büyük bir ulus yapmaya odaklanmışır (Huntington, 2015: 146). Japonya yanı sıra Almanya'nın da buna benzer fikirleri vardı. Yükselen Nazi Almanyası, "lebensraum" (Alman ulusları için yaşam alanı) fikrini İkinci Dünya Savaşına giden yolda anahtar kavram olarak kullanmıştır. Bununla birlikte "lebensraum"un, Almanlar için yaşam alanının ötesinde çok daha fazla anlamı vardı. Bu ancak prestij, tarih ve coğrafya ile açıklanabilirdi. Almanya, Alman uluslarının yaşadığı genişletilmiş coğrafyada dünya çapında emperyal politikalar izlemeliydi. Aslında bunun fikrinsel alt yapısı Nazi Almanyası'ndan da önceye gitmektedir. Bu Almanya'nın bir başka yükseliş dönemi olan 1914 öncesi Alman inançlarının devamıydı (Miller, 2016: 5).

2000'li yılların Çin'i de bazı analistlere göre 19. yüzyıl sonundaki Wilhelm Almanya'sının Avrupa'da baskın güç oluşu gibi yükselen devlet özellikleri taşımaktadır. Çin'in büyük bir güç olarak uluslararası sisteme katılması dünyanın denge sistemini de etkileyecektir. Çin'in gelişen ekonomisi yükselen askeri gücü ile birleştirildiğinde başta Asya-Pasifik olmak üzere tüm dünya bundan etkilenenecektir. Çin bunun için Tibet ve Sincan başta olmak üzere Tayvan, Güney Çin Deniz gibi yerlerde daha proaktif politika izleyerek Batıya meydan okuyup büyük güç olmaya hazırlanmaktadır (Huntington, 2015: 344)

Amerika Birleşik Devletleri de geçmişte buna benzer fikirlere sahip olarak büyük bir devlet haline gelmiştir. Onlar büyük bir güç olmayı özgürlük ile ilişkilendiren temel fikirlere sahipti. Özgürlük ise bölgesel genişleme anlamında ulusal büyüklük anlamına geliyordu. Dolayısıyla, tarihsel olarak yükselen güçler olduğunu bildiğimiz bu devletler, sadece artan yeteneklere sahip değildi. Artan güçlerinin yanı sıra bunun ne anlama geldiğine dair fikirleri vardı ve büyük güç olmak için ne yapmaları gerektiğini tartışıyorlardı (Miller, 2016: 6).

Geçmişten 2000'li yıllara geldiğimizde son dönemde Hindistan'da da buna benzer şekilde fikirler ve tartışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Hindu milliyetçiliğinin yükselişi ile birlikte toplumda eski Hint kültürünün hâkim olduğu coğrafyaya yönelik söylemler kendini göstermektedir. Hindu milliyetçileri için Nepal, Bhutan, Bağladeş ve Pakistan eski Hint medeniyeti topraklarıdır. Bunun yanında Hint zihninde Budist kültürünün yaşadığı Burma, Java, Kamboçya, Bali, Tibet ve Sri Lanka gibi ülkelerden oluşan tüm Doğu ve Güney Asya da Hint lebensraum'una dâhil edilmektedir (Korkmaz, 2008: 157). Bu anlamda Hindistan'ın fikrinsel yapısı Almanların lebensraum'uyla neredeyse aynıdır. Ancak Miller'in de ifade ettiği gibi henüz Hindistan'da Almanya'da olduğu gibi güçlü bir fikrinsel alt yapı tam olarak oluşmamıştır. Bu çerçevede Miller yükselen gücü şu şekilde tanımlamaktadır:

"Yükselen güç; büyük bir güç haline gelmek için görece olarak askeri ve ekonomik gücünü artırma, çıkarlarını küreselleştirme ve değişen statüsünün içsel olarak tanınmasına yönelik üç tür davranışta bulunan bir devlettir" (Miller, 2016: 6).

Sonuçta, birçok devletin maddi yetenekleri diğer devletlere göre sürekli olarak artmaktadır. Bölgesel bağlamda gerçekten yükseliyor olsalar da, bu devletlerin tümü yükselen güçler olarak görülmemektedir. "Yükselen güç" terimi, yakın gelecekte büyük güçler kulübüne katılması beklenen ülkeleri kapsamaktadır. Bu nedenle, yükselen güçler tanımlanırken,

---

uluslararası sistemin kurallarını ve Batılılaşmış hukuk kurallarını yürekten benimseyen ve bu kuralları egemenlik kurmak ve ülkeleri Japon koruması altına almak için kullanan Batılı ülkeler gibi davranmaktadır. Bu fikirlere, Geleneksel Japon değerlerini korumaya ya da en azından bunları Batı fikirleriyle birleştirmeye inananlar karşı çıkmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Miller, (2016). A.g.m, s.5.

bilinçaltında onun büyük bir güç olacağı da varsayılmaktadır (Miller, 2016: 6). Bunun yanında Tüfekçi (2016: 104) yükselen güçleri; ekonomik büyüklüğü, demokratik gelişimi, nüfusu, coğrafi konumu, askeri kapasitesi, teknolojisi, dış yardımları, diplomatik temsilcilikleri, arabuluculuk girişimleri ve uluslararası organizasyonlara katılımı gibi kriterler üzerinden değerlendirmektedir.

Yükselen güç üzerine kısıtlı olan literatür büyük güçler üzerine ise oldukça fazla çalışmaya ev sahipliği yapmaktadır. Buna göre büyük güç genel olarak küresel askeri gücün yüzde 5 ila yüzde 10'unu elinde tutan bir güç olarak tanımlanmaktadır. Büyük güçleri tanımlamak için Savaş Korelasyonları projesi kullanılmaktadır. Bu korelasyon; toplam nüfus, şehir nüfusu, demir ve çelik üretimi, yakıt tüketimi, askeri personel ve askeri harcamalarla ölçülen güç yeteneğini içermektedir. Yetenekler tek başına büyük güçlerin yanlış ölçülmesine neden olabileceğinden, birçok akademisyen bu kavrama dış tanıma unsurunu da eklemişlerdir. Bu nedenle büyük güç, göreceli yüksek yeteneklere sahip olmanın yanı sıra, çıkarlarını bölgesel değil küresel olarak düşünür ve diğer devletler tarafından hem resmi hem de gayri resmi olarak büyük bir güç olarak kabul edilirler (Miller, 2016: 7; Quinn, 2018: 3).

Bu nedenle Miller'e göre yükselen bir gücün, büyük güce giden yolda üç tür davranışta bulunması beklenmektedir. Birincisi, yükselen bir güç, statüko gücü veya güçlerine göre maddi yeteneklerini aktif bir şekilde artırmaktadır. İkincisi, yükselen bir güç bölgesel veya ötesine, kendi tanımladığı ulusal çıkarların kapsamını arttıracak şekilde küreselleşmektedir. Son olarak, yükselen bir güç, statüsünün değişmekte olduğuna yönelik mevcut sistem üzerinden bir iç tartışmaya girmektedir (Miller, 2016: 7). Verilen teorik tanımlamalar, Hindistan üzerinden sırasıyla örneklendirilirse, Hindistan'ın artan askeri harcamaları (dünyanın en çok askeri harcama yapan üçüncü ülkesi) ve büyüyen ekonomisi (dünyanın altıncı büyük ekonomisi), "Doğuya Hareket", SAARC ve ASEAN'a yönelik küreselleşen politikalar ve son olarak eski Hint medeniyetleri ve Hinduizm üzerinden artan Büyük Hindistan söylemi ve devam eden tartışmalar Hindistan'ın yükselen güç olarak anılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu nedendir ki 1998-2004 yılları arasında ve akabinde 2014'den sonra BJP'nin, Hindutva tarafından ortaya atılan Güney Asya'nın sınırları dışında nüfuz ve güç sahibi olan "Büyük Hindistan"ı var etme amacına yönelik politikasına, koalisyonadaki diğer siyasi partiler de itimat etmiştir (Ogden, 2016: 140).

Öte yandan büyük güç için dış tanıma önemliken yükselen güçler için içsel tanıma da önemlidir. Çünkü artan yeteneklerini edinmeyi ve kullanmayı haklı göstermek ve böylece ülke dışındaki çıkarlarını genişletmek için iç desteğe ve farkındalığa ihtiyacı vardır (Miller, 2016: 7; Sinha ve Dorscher, 2010: 99). Yani, herhangi bir devletin büyük bir güç olarak tanınmak için dış algı yaratmaya ve itibara ihtiyacı vardır. Bu itibar, ulusal kimlik görüşleriyle paraleldir ve amacı, "uluslararası ve ulusal siyasette, meşruiyet ve nüfuz" elde etmektir. Dolayısıyla Miller'e (2016: 8) göre yükselen güç olan bir devlet, kendisine olan desteği güçlendirmek için hem iç hem de uluslararası propagandayı kullanmaktadır. Bu bağlamda BJP ve Hindu Milliyetçi liderlerin son yıllarda büyük Hindu medeniyetini canlandırmaya yönelik milliyetçi söyleme başvurmaları Miller'in görüşleriyle paralelik taşımaktadır.

Yükselen gücün davranışlarının altında büyük güce ulaşma hedefi vardır. Fikirler, yükselen bir güçte oldukça önemlidir. Bu noktadan yola çıkarak, yükselen güçlerle alakalı üç tür inanç olduğu varsayılabilir. Yükselen güçler öncelikle maddi yetenekleri arttıkça, dikkatini somut olarak ulaşılabilir hedeflere odaklamaktadır. İkincisi; inançlar yerel halkın desteğini alabilmesi için yükselen gücün uluslararası ilişkilere katılımının amacını ve hedeflerini açıklaması gerekir. Üçüncüsü; inançların devletin hem bölgesel hem de uluslararası rolüne,

özellikle de komşuları ve statükocu güç (ler) ile olan ilişkisine odaklanması gerekir. Bu yükselen gücün değişen statüsünün tartışmasız en fazla etkiye sahip olduğu önemli bir hedef kitledir. Yükselen güç olma üzerine yapılan bu tartışmalar yukarıdan aşağıya doğru olabilir, yani liderler tarafından başlatılabilir, seçkinler tarafından başlatılabilir veya elitler tarafından başlatılıp liderler tarafından devam ettirilebilir. Dünyadaki rolüne dair seçkin tartışmaları gözlemlediğimizde, büyük güce ulaşma konusundaki bu inançların oldukça önemli bir yeri vardır. Nihayetinde yükselen güçleri yetenekler ve inançlar belirlemektedir (Miller, 2016: 10). Amerika Birleşik Devletleri (1898-1903), Çin (2002 sonrası), Hindistan (2002 sonrası) ve Weimar Almanyası (1922-1933) bunun güzel örneklerindendir (Miller, 2016: 9).

Askeri ve ekonomik yetenekleri göz önüne alındığında Hindistan, yaygın olarak yükselen bir güç olarak kabul edilmektedir (Miller, 2016: 21; Sinha ve Dorscher, 2010: 77; Chacko, 2015: 326; Ogden, 2016: 148; Pant, 2017: 7-8). Bununla birlikte, 2002 sonrası Hindistan'ın dış politikada, artan gücü ve hatta savunma konusunda iç inançlarından diğer ülkelere göre daha yoksun olduğu da görülmektedir (Miller, 2016: 21-22). Miller 'in Hindistan Yeni Delhi'de üst düzey dış politika yetkilileri ve özel düşünce kuruluşu uzmanlarıyla yaptığı görüşmeler, bu inançların yokluğunu ortaya koymaktadır. Bu yüzden Hindistan'da iç inançlar, kapasite ve stratejik planlamadan ziyade dış etki daha fazla ön plana çıkmaktadır. Nitekim ABD ile AB'nin politikaları Hindistan'ı küresel bir role tam hazır olmadan dünya gücü statüsüne sokmaya başlamıştır. Bu yüzden diğer yükselen güçlere benzer şekilde Hindistan bazı çelişiklere de sahiptir (Sinha ve Dorscher, 2010: 77).

Ancak bu, Hindistan'ın dış politika konusunda hiçbir fikri olmadığı anlamına gelmez. Hindistan bugün Bağlantısız Hareketin (NAM) ideolojisine hâlâ atıfta bulunmaktadır. Bunun yanında Hindistan büyük bir güç olarak tanınmaya yönelik olarak nükleer devletlerle aynı statüde olduğu bir hiyerarşiyi yansıtan söylemlerde bulunmaktadır (Quinn, 2018: 5). Herşeyden önce Hindistan yeterli argümanları olmasa da kendisini başka bir ülkenin kanatları ve liderliği altında siyaset yapacak bir ülke olarak da görmemektedir (İlter Turan, kişisel görüşme, 7 Ağustos, 2021). Ayrıca büyük medeniyet tarihi ve kültürü, gelişmekte olan ekonomisi ve etkin nüfusu ile Hindistan son yıllarda ABD ve Çin gibi "büyük güç olma" arzusunu, Hint dış politikasının temel söylemi haline getirirken, BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliğini de buna dâhil etmektedir (Ogden, 2016: 17). Bunun yanında yükselen Hindu milliyetçiliği ile birlikte iç tartışmaların son yıllarda daha da arttığı görülmektedir. Örneğin 2019 yılında Keşmir'in statüsünü değiştiren ve yine aynı yıl Ayodhya'da Hindu tapınağı inşası üzerine yapılan tartışmalar Vatandaşlık Yasası ile bir araya getirildiğinde Hindistan'ın yükselen statüsü ve hedefleri hakkında söyleyecekleri olduğunu ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla 21. yüzyılda Hindistan ekonomisinin gelişmesi, nükleer kapasitesi ve son yıllardaki istikrarlı seyreden siyasi iktidarıyla dış politikada etkisini her geçen gün artırmaktadır. Bu da Hindistan'a daha fazla içsel tartışma alanı yaratmaktadır. Hatta BM barışı koruma misyonlarına daha fazla katkı vermeye başlamıştır. Bunun yanında Hindistan terörizm, iklim değişikliği, dünya ticareti ve nükleer silahların kullanımına ilişkin uluslararası konulara daha fazla katılmaya başlamıştır. Öte yandan büyük devletlerle geliştirilen ikili ilişkiler, BRICS gibi organizasyonlarla ortak çıkar arayışları Hindistan'ı yükselen bir güç olduğunun işaretleridir. Ayrıca ABD, Çin, Fransa, İngiltere gibi ülkelerde açılan Hint kültür merkezleri ile Bollywood üzerinden yapılan tanıtımlarla Hint yumuşak gücü dünyaya tanıtılmaktadır (Ogden, 2016: 148-149).

Yine Hindistan'ın ABD gibi büyük güçlerle ilişkisi daha dengeli bir hale gelmektedir. Bu yüzden "yükselen güç" kimliği giderek daha fazla etkili olmaktadır. Aralık 2013'te

ABD’de açılan Khobragade davası buna örnek olarak gösterilebilir. Hintli bir diplomat olan Devyani Khobragade ABD yetkililerince, çocuklarının dadısını yasadışı olarak işe almak suçlamasıyla tutuklanması iki ülke ilişkilerini germiştir. Bunun üzerine Hindistan hükümeti, ciddi bir misilleme adımı atarak, Yeni Delhi’deki ABD büyükelçiliği çevresindeki güvenlik bariyerlerini kaldırmıştır. ABD’yi şaşkına çeviren bu hareket sonucunda ABD hükümeti, Khobragade’nin Amerikan mahkemelerinde yargılanmadan eve dönmesine müsaade etmiştir. Hint halkı tarafından heyecanla takip edilen bu olay Hindistan’ın gücünü gösteren önemli bir örnek olmuştur (Miller, 2018: 80).

Bununla birlikte Hindistan’ın yükselişi gecikmiştir. 1947’de bağımsızlığını kazandıktan sonra, kendisini bölgesel bir rolle sınırlayarak sadece Güney Asya bölgesi (Hindistan alt kıtası) üzerinde hâkimiyet iddia etmiş ve bu bağlamda uzun yıllar Pakistan ile çatışma yaşamıştır. Hindistan, ancak 1991 yılında ekonomisini liberalleştirdikten ve ardından yüksek bir ekonomik büyüme oranına ulaştıktan sonra iddialı söylemler dile getirmeye başlamıştır. Aynı zamanda bu tarih, dünyanın büyük bir dönüşüm geçirdiği Soğuk Savaş’ın sona erdiği döneme denk gelmiştir (Sinha ve Dorscher, 2010: 86). Bu tarihlerden itibaren de Hint dış politikasının genel karakteri, ülkenin “büyük güç olma” hedefine yöneldiği ve bu amaç için dönemin reel politik değerlerine daha fazla entegre olduğunu göstermektedir (Ogden, 2016: 140). Bu ise Hindistan’a yeni fırsatlar sunmuştur. Bu yüzden Hindistan seküler ve çok kültürlü bir demokrasisi, mevcut cesareti ve diplomatik kararlılığı ile yeni dönemde olağanüstü bir canlılık ve kararlılık göstermiştir. Hindistan küresel statüsünü ve uluslararası tanınırlığını artırmak için BM, G20 gibi organizasyonlarla aktif olarak işbirliği yapmaktadır. Bu bağlamda Hindistan polis ve asker sayısı bakımından BM barış operasyonlarına en büyük katkı sağlayan ülkelerin başında gelmektedir (Wulf, 2013: 8). Nitekim New York’ta Eylül 2015 Liderler Zirvesi’nde konuşan Başbakan Shri Narendra Modi Birleşmiş Milletlerin temelini İkinci Dünya Savaşında cepheye çıkan cesur askerler tarafından atıldığını söylemiştir. Ayrıca Modi Hindistan’ın Birleşmiş Milletler Barışı Koruma operasyonlarına bugüne kadar en büyük asker katkı yapan ülke olduğunu belirtmiştir. Hindistan şimdiye kadar toplam 71 Barışı Koruma Operasyonunun (UNPKO) 49’unda 200.000’den fazla asker ile yer almıştır (Mukerji, 2019)

Dolayısıyla Hindistan’ın bugün geldiği nokta birçok uzmana göre yeterli olmadığı gibi bazı devletlere göre hayal kırıklığı bile yaratmaktadır. Ancak sömürge döneminden itibaren yaşadıkları, postkolonyal endişeler onu birçok zorlukla karşı karşıya bırakmıştır. Bu bağlamda çok dinli ve çok dilli bir toplum yapısıyla dünyanın en kalabalık ikinci ülkesini demokrasi ile bir arada tutmak görece olarak başarı bile sayılabilir. Nitekim Hindistan kurulduğundan beri bir tarafta büyük devlet olma ideali, diğer tarafta ise parçalanma korkusunu sürekli yaşamıştır. Zamanla parçalanma korkusu geçerken Hindistan, Çin ve Japonya gibi büyük bir Asya gücü olarak ortaya çıkmıştır. 1998 nükleer testleri ülkenin bu yeni durumunu gösteren önemli bir ipucuydu. Bunun yanında ekonomik reformlar, dünyanın en büyük ordularından birisi haline gelmesi⁹⁹, Basra Körfezi, Orta Asya ve Güneydoğu Asya’nın kesişme noktasında stratejik bir konumda bulunması, ABD ile ilişkilerin geliştirilmesi Hindistan’ı büyük devlet haline getiren önemli etkenlerdi (Cohen,

⁹⁹ SIPRI 2020 raporuna göre 2019 yılında ABD 732 milyar dolar askeri harcama yapmıştır. ABD’den sonra 261 milyar dolar ile Çin gelmektedir. Çin’in bu rakamları bir önceki yıla göre yüzde 5,1 2010’a göre de yüzde 85 artmıştır. Hindistan 71,1 milyar dolarlık askeri harcaması ile listede üçüncü olmuştur. Aynı rapora göre 2015-2019 yılları arasında yüzde 9,2 ile Hindistan Suudi Arabistan’dan sonra en büyük ikinci silah ithalatçısı ülke olmuştur. Bu listede Çin yüzde 4,3 ile beşinci sıradadır. Öte taraftan Çin en fazla silah ihracatı yapan ülkeler arasında yüzde 5’lik pay ile (ABD yüzde 36 ile birinci) yine beşinci sıradadır. Bunun yanında Çin 320 nükleer savaş başlığına sahipken, Hindistan 150, Pakistan 160 başlığa sahiptir (Birinci sırada 1750’si konuşlu toplam 5800 nükleer savaş başlığı ile ABD vardır). SIPRI Yearbook (2020). <https://www.sipri.org/> Erişim tarihi: 20 Mart 2021.

2000, 32). Bu bağlamda Hindistan büyük güç statüsü elde etmek için Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkileri derinleştirmiştir. Zira ABD büyük bir güç olarak yeni ortaya çıkan ya da çıkmakta olan büyük güçlerin gelişiminde hayati bir rol oynamakta, bu nedenle de Hindistan'ın hedeflerinin elde edilmesinde önemli bir rol oynar (Ogden, 2018:9). Bununla birlikte, ülkenin giderek daha fazla küresel rol oynamaya istekli olduğu da açıktır (Wulf, 2013: 34).

Öte yandan Hindistan'ın yükselen güç olarak algılanmasında kendi dinamiklerinden ötürü bazı dışsal avantajları da vardır. Bunun en başında yükselen bir güç olarak Hindistan'ın Çin'in aksine mevcut uluslararası kurumlar için bir tehdit olarak algılanmaması gelmektedir (Miller,2014: 11). Bunun sebebini ABD'nin Çin'e karşı denge arayışında olmasının yanı sıra inşacılık ve kimlik kavramları üzerinden açıklarsak; Hindistan'ın Asya ülkeleri arasında (özellikle Çin ile kıyaslandığında) Batı siyasi değerlerine en yakın ülke olduğu değerlendirilmektedir. Bu çerçevede Biden'in demokrasi liginde de adı geçen Hindistan'ın, birçok zaman Batılı liberal demokrasiler gibi hareket ettiği hatta Hong Kong ve Uygur sorununda Batılı ülkelerle birlikte Çin'i eleştirmekten geri kalmadığı görülmektedir (Tarık Oğuzlu, kişisel görüşme, 5 Eylül 2021). Dolayısıyla daha önce verilen örneklerde olduğu gibi nasıl ki Kuzey Kore nükleer gücü ABD için tehlike arz ederken İngiliz ya da Fransız nükleer gücü tehlike olarak görülüyorsa yükselen bir Hindistan da uluslararası sistemde tehlike olarak görülmemektedir.

Sonuç olarak Hindistan'ın nükleer silah geliştirmesi ve ordusunu büyütmesine yönelik çabalar, “Doğuya Bakış ve Doğuya Hareket” gibi politikalar ile ekonomideki gelişmeler bazı eksikliklere rağmen onun büyük güç olma hedefine yönelik yükselen bir güç olduğunu göstermektedir. Bu da Hindistan'ın çıkarlarını ve dış politikasını etkilemektedir. Başlangıçta ezilen bir güç olmasının da etkisiyle bağlantısızlık üzerinden oluşturulmuş devlet kimliği (Quinn, 2018: 7) büyük güç olma yolunda yükselen bir güce dönüşmeye başlamıştır. Elbette Hindistan'ın bağlantısız kimliği de etkisini devam ettirmektedir. Ancak hem ülke içi hem dışında bağlantısızlığın ülkeye katkısı üzerine tartışmalar devam etmektedir.

Özetle hem Miller hem de literatürdeki diğer yazarların görüşleri doğrultusunda Hindistan'ın yükselen gücünün en önemli itici gücünün ekonomideki gelişmeler olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bunun yanında Hindistan'ın ulusal kimlik inşasında da önemli yeri olan Hindu milliyetçiliği ile Hint tarihi ve medeniyetine yönelik söylemler ve tartışmalar yaygın olarak Hindistan'ın yükselen güce dönüşmesini etkileyen içsel faktörlerdir. Nitekim daha önce iddia edildiği gibi inşacılık perspektifinden tarih, devletlerin kimliklerini şekillendirirken, devletlerarası etkileşimlerini de etkilemektedir. Bu çerçevede çalışmanın bir diğer hipotezi olan Hindistan'ın yükselen güç kimliğini etkileyen ekonomideki gelişmeler ile Hindu milliyetçiliği söylemleri ve Hint Tarihinin etkisi devam eden başlıklarda incelenecektir.

3.5.2.1. Hindu milliyetçiliği ve büyük Hindistan söylemi

Daha önce (İkinci Bölümde) Hindu milliyetçiliğinin ulus inşasındaki rolü ile siyasi uzantısı BJP ve öncülü partilerin iç politikadaki etkileri tartışılmıştı. Bu bölümde ise Hindu milliyetçiliğinin dış politikadaki yansımaları incelenecektir. Özellikle de Hindistan'ın büyük güçler kulübüne üye olma yolundaki “yükselen güç” kimliğine söylemsel olarak Hindu milliyetçiliğinin etkisi bu bölümün ana konusunu oluşturacaktır. Nitekim birçok ülkede olduğu gibi milliyetçiliğin (Hindutva) yükselişe geçtiği Hindistan'da da özgüven patlamasıyla birlikte tarafsızlık politikaları sorgulanarak daha net ve kendine daha fazla güvenen politikalar ortaya konmaya başlamıştır (Tarık Oğuzlu, kişisel görüşme, 5 Eylül 2021).

Siyasi alandaki Hindu milliyetçiliğine dair popüler tartışmalar genellikle BJP ile anılsa da daha önce bahsedildiği gibi Hindutva (Hinduculuk) hareketinin kökeni yüzlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Hindistan'daki birçok siyasi parti siyasi amaçlar için dini sembollere başvururken, BJP özünde tek bir dini topluluğu yani Hinduları diğerlerinin üzerinde tutan farklı bir dünya görüşünü benimsemiştir (Vaishnav, 2019: 13). Bu yönüyle Bharatiya Janata Partisi (Hindistan Halk Partisi), Hindu milliyetçi hareketinin siyasi kanadıdır (Chacko, 2018: 2).

Hindu milliyetçileri, Hindistan'ın çıkarlarını paylaşan herhangi bir devletle aktif bir ilişki kurmayı içeren "bağımsız" bir dış politikayı tercih etmektedir. Bu, Hindu milliyetçilerinin basitçe güç dengesi politikasını onayladıkları anlamına gelmez. Aksine amaçları, Hindistan'ı başkalarının yardımına ihtiyaç duymadan (self-help sistem) kendi kendine yeterli bir hale getirmektir. Hindu milliyetçileri, gerçek ve tam bağımsızlığın ulusal gücün geliştirilmesiyle elde edilebileceğine inanmaktadırlar ve bu yüzden de Hindu milliyetçileri, askeri ve ekonomik kalkınmaya dikkat edilmesini gerektiğini savunmaktadırlar (Sagar, 2009: 807). Başka bir tabirle Hindu milliyetçileri tarafsız veya bağlantısız kalmak yerine daha aktif bir dış politika izlemeyi tercih etmektedirler.

Hindu milliyetçisi Vinayak Damodar Savarkar, 1923'te Hindu birliğinin gerekli olduğunu savunmuştur. Ona göre geçmişteki, anlaşmazlıklar Hindistan'a boyun eğdirmekten başka bir şey yapmamıştır. Bu nedenle, de ülkenin geleceği için ulusal bir özbilince vurgu yapmış ve Hindutva'nın milliyetçi ideolojisini ön plana çıkarmıştır. Bu amaçla Hint Yarımadası'nın kadim vatandaşlarına ortak bir miras ve kimlik atfeden Hindutva'nın milliyetçi ideolojisini önermiştir (Sagar, 2009: 807). Dolayısıyla Hindutva ağırlıklı olarak Hindu olmaya dayalı bir ulusal kimlik kavramından bahsetmiştir. Buna göre Hindu milliyetçiliği; dil veya etnik köken gibi farklılıkları en aza indiren; Hindu olmayanların, özellikle Müslümanların ve aynı zamanda diğer dinlere mensup olanların entegrasyonunu ve asimilasyonunu amaçlamaktadır (Miller ve De Estrada, 2017: 36)

Ayrıca Savarkar Hindistan'ın kültürel mirasının ve Hindu ulusunun toplumsal yapısının bozulmasına yol açan sebepleri de hedefine koymuştur. Bu yüzden Budist öğretileri de onun hedefindeydi. Zira Budizmin öğretileri özellikle, "ahimsa" ve ruhani kardeşlik söylemleri Hindu toplumunu Orta Asya istilalarına karşı savunmasız bırakmıştır (Sagar, 2009: 807; (Wulf, 2013: 25). Savarkar'ın görüşleri, Bharatiya Janata Partisi'nin (BJP) öncüsü olan Hindu milliyetçi örgütü Rashtriya Swayamsevak Sangh'ın ikinci lideri ve Hindu ideoloğu Madhav Sadashiv Golwalkar'da da karşılık bulmuştur. Golwalkar ulusal bilincin yokluğunu vurgulayarak "düşmanımız Müslümanlar ya da İngilizler değildi, bizim kendimizdi" demiştir. Sonuç olarak Golwalkar, Hindistan'ın hak ettiği saygıyı alması için, Hintlilerin gerçek ulusal onur ve barış için güçlü bir ulusal kimlik inşa etmekten başka bir yol olmadığı savunmuştur (Sagar, 2009: 808).

Golwalkar, böylesi bir statüye ulaşmak için Hint toplumunun iki şekilde reformdan geçirilmesi gerektiğini savunmuştur. Birincisi, Hintliler çatışmanın uluslararası siyasetin özünde var olduğunu kabul etmelidir çünkü insanlık uluslara bölündüğü sürece "dünya egemenliği ruhu" ortadan kaldırılamaz. Bu nedenle Hintliler şunu görmelidir: "Strateji ne olursa olsun, uluslararası ilişkilerin temel kuralı orman yasasıdır ve "güçlü, zayıfla beslenir ve güçlenir". İkincisi, bu ortama hazırlanmak için, Hintlilerin ulusal karakterlerini güçlendirmeleri gerekmektedir. Çünkü Hindu milliyetçi hareketinin en acil hedefi olan disiplinli ve uyumlu bir ulus oluşturmak Golwalkar'ın ilan ettiği Hint halkına bir kahramanlık, erkeklik ve diğer asil erdemler duygusu aşılayarak üretilebilir (Sagar, 2009: 808).

Savarkar ve Golwarkar'ın görüşleri doğrultusunda Hindutva ideolojisi Hint toplumunun birbirinden kopuk yapısının onu dış dünya karşısında zayıf düşürdüğünü ileri sürmektedir. Bu yüzden de Hindistan'ı dış saldırıya karşı savunmak için yekpare bir Hindu ulusu yaratmak gerekmektedir. Aynı şekilde, çeşitli Hindu örgütlerine göre bir Hindu medeniyeti olarak Hindistan, küresel liderliğe ulaşmalıdır (Miller ve De Estrada, 2017: 36).

Hindutva ideolojisinin yükselmesinde ise özellikle Hint toplumunun heterojenliği ve bunun yarattığı kırılgan kimlik politikaları etkili olmuştur (Sagar, 2009: 809). Zira Gandhi suikastıyla etkin gücünü yitiren Hindu milliyetçiliği, 1992 Ayodhya olaylarıyla yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Bu uyanışla birlikte Desai, Vajpayee ve Rao gibi liderlerle birlikte Hindutva ideolojisine sahip BJP yükselişe geçmiştir. Ancak Hindu milliyetçiliği temeline sahip BJP iktidara geldiği ilk dönemde radikal değişiklikler yapmamıştır. Dolayısıyla seçimlerde sembolik hedefler ve söylemler üzerinden halka vaat edilen ile uygulanan politika farklı olmuştur (Hasgüler ve Uludağ, 2016: 305). Buna rağmen BJP, laiklik ve Hindistan'ın dış politikasında askeri gücün rolü ile ilgili temel politikaları yeniden tanımlamaya başlamıştır (Chacko, 2016: 27; Malji, 2018: 43). Buna göre Hindu milliyetçileri realizmde olduğu gibi askeri güce vurgu yaparak rasyonel bir politika izlemeye öncelik verirken Hindutva idolojisi temelinde Hindu olmayanların dışlanmasına dayanan politikayı savunmaktadır (Wulf, 2013: 26; Tarık Oğuzlu, kişisel görüşme, 5 Eylül 2021).

Hindu milliyetçiliğine ve yeni kalkınmacılığa vurgu yapan BJP Kongre Partisi'nin zayıfladığı bir dönemde Ulusal Demokratik İttifakı çatısı altında 1998 ve 2004 arasında Yeni Delhi'de ilk kez iktidara gelirken bu tarihten 2014'e kadar partinin başarısı azalmıştır (Vaishnav, 2019: 13; Chacko, 2016: 27; Ganguly, 2015: 5). Ancak BJP 2014 seçimleriyle birlikte bu kez tek başına yönetime gelmiştir. 2014 seçimlerinin Hindistan siyasi tarihinde iki farklı sonucu olmuştur. Birincisi; otuz yıldır ilk kez bir parti Hindistan parlamentosunun alt meclisinde (Lok Sabha) tam bir çoğunluğu elde etmiştir. Ayrıca ilk defa Kongre Partisi dışında bir parti böylesine önemli bir görev üstlenmiştir. O zamandan beri BJP ülke çapında etkisini her geçen gün artırmıştır. Yeni Delhi'de merkezi hükümeti yönetmenin yanı sıra parti ve müttefikleri Hindistan'ın kuzey-orta Hindistan'ın geleneksel kalesi dışındaki bölgeler de dahil olmak üzere Hindistan'ın yirmi dokuz eyaletinin on yedisinde iktidara gelmiştir. Bu sayı oldukça önemlidir. Zira BJP 2014 'e kadar sadece beş eyalette seçim kazanabilmiştir (Vaishnav, 2019: 13-14). İkinci sonucu ise Hindu Mahasabha'sını esas alan yeni bir ulusal kimliğin ilk defa Hint siyasetinde aktif bir şekilde öne çıkacağı anlamına gelmekteydi ve bu yeni kimlik Hindistan'ın bölgesel ve küresel politikalarının yanı sıra diplomasisini de etkilemeye başlamıştır (Anas, 2020: 6)

Hint siyasetinde 2014 seçimlerinin kazanılarak BJP'nin popülerleşmesinde Başbakan Modi'nin kişisel karizması da etkili olmuştur. Öte yandan BJP'nin bu başarısında RSS'in ülke çapında yürüttüğü faaliyetlerin de etkisi vardır. Nitekim BJP üyelerinin neredeyse tamamı da RSS tabanından gelmektedir. Örneğin mevcut Başbakan Modi 1980'lerin başından itibaren RSS aktivistiydi. Ayrıca İçişleri Bakanı Amit Shah, Savunma Bakanı Signh daha önce RSS başkanlığı yapmış kişilerdir. Yine hâlihazırda görev yapan BJP genel sekreterleri RSS tabanından gelmektedir. Buna ek olarak 2017 de BJP, Hindistan'ın en kalabalık eyaleti ve Babri Mescidi harabelerine ev sahipliği yapan Uttar Pradesh'in Başbakanı olarak Yogi Adityanath'ı seçmiştir. Yogi Adityanath, Hintli bir keşiş ve Hindu aşırılıkçı militan grubu Hindu Yuva Vahini'nin kurucusudur. Hindu Yuva Vahini, halka açık inek koruma kampanyaları, Hindu-Müslüman evliliklerine karşı mücadeleler ve Hristiyanların ve Müslümanların Hinduizme kitlesel olarak dönüştürülmesi "Ghar Wapsi" dahil olmak üzere birçok yoğun kampanya düzenlemiştir (Malji, 2018: 42). Dolayısıyla RSS ve Hindu milliyetçiliği Hint toplumuna sadece derin kökler salmamış, merkezden

yerel yönetimlere kadar sağlam bir güç yapısı kurmuştur. Bu özellikleriyle de Hindistan'daki en önemli güç sahibi ve en etkili sosyal organizasyon haline gelmiştir (Shida, 2020: 72; Malji, 2018: 42). RSS'in yanı sıra Sang Parivar bağlısı Bajrang Dal gibi diğer radikal milliyetçi gruplar da Hint toplumunda oldukça popülerdir. Radikal politikaları sebebiyle geçmişte birçok kez yasaklanan Bajrang Dal günümüzde legal bir yapıdadır (Shida, 2020: 72).

2014 seçimlerinde tek başına iktidara gelen BJP 2019 seçimleriyle birlikte bu başarısını tekrarlayarak Hindistan'ın siyasi ideolojisinde daha baskın hale gelmiştir. Böylece BJP Hindutva ile ilgili üç büyük amacını yeniden revize etmiştir. Birincisi Keşmir'in otonom statüsünün anayasadan kaldırılması, Ayodhya'da Ram Tapınağı inşası ve tek tip bir medeni kanun taslağı hazırlamaktır. Ayrıca buna vatandaşlık yasası da eklenebilir (CAB). RSS'in de desteğiyle BJP 2019 seçimlerini kazandıktan sonra bu hedeflerini gerçekleştirmek için çalışmalarına başlamış, Hindu milliyetçiliği söylemi iktidarın merkezine yerleşmeye başlamıştır (Chunhao, 2019: 113). Özellikle sekülerizm 2019 seçimlerinden sonra belirgin bir şekilde Hint siyasetinde etkisini yitirmeye başlarken Hindu milliyetçiliği dış politikada daha etkili olmaya başlamıştır (Chunhao, 2019: 114).

Dolayısıyla Hindu sağ kanadı artık Hindistan'ın siyasi ana akımının bir parçası haline gelirken, 2019 seçimleri bunu daha da perçinlemiştir. BJP'nin göreve gelmesiyle birlikte, Hindistan Dışişleri Bakanlığı yıllık raporlarının tonu kendinden emin, vizyoner ve kapsam açısından daha küresel hale gelmeye başlamıştır. BJP ile Hindistan, Büyük Hindistan'ı inşa etmek için "kendisini güvenen yükselen bir güç olarak tanımlanmıştır. Akademisyen ve uzmanlar da ilk kez 1998'de iktidara gelen NDA'nın küresel sistemde daha büyük statü, tanınma ve güç elde etmede dahil Hindistan dış politikasına yeni bir dinamizm duygusu kattığını ve çok daha kararlı ve kendinden emin bir hükümet olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır. Bu argümanların merkezinde Hindu milliyetçiliğiyle birlikte pragmatizminin yükselişe geçmesi yatıyordu. Dolayısıyla Hindistan dış politika söylemi, Hindu milliyetçi tabandan gelen Modi döneminde bu üslup üzerinden gelişmeye başlamıştır (Ogden, 2018: 8).

Bu bağlamda Hindu milliyetçiliği Hindistan iç politikasını olduğu kadar dış politikasını da etkilemekte, başta komşuları olmak üzere uluslararası çevre ile ilişkilerine yön vermektedir (Shida, 2020: 65; Umut Özkırımlı, kişisel görüşme, 14 Eylül 2021)). Bu durum ilk olarak Pakistan ile ilişkilere yansımıştır (Chunhao, 2019: 114). Hindu milliyetçiliğinin etkisiyle 2019 yılında BJP iç ve dış politikada Pakistan'ı hedef tahtasına koymuştur. Bu ise iki ülkeyi yeniden karşı karşıya getirmiştir. Örneğin Hindistan Hava Kuvvetleri 2019'da Balakot/Pakistan'daki kamplara saldırı düzenlemiştir. Hindu medyası hava saldırısının Hindu milliyetçilerine yönelik bir mesaj olduğunu düşünüyordu. Zira BJP Mayıs 2019'daki parlamento seçimleri için ekonomik sorunlarla birlikte geçim sıkıntısı yaşayan memnuniyetsiz büyük kitleye ulusal güvenlik söylemi üzerinden mesaj vermiş oluyordu (Shida, 2020: 66). Nitekim bu çalışmanın devam ettiği 2021 başında BJP Batı Bengal, Tamil Nadu ve Kerela gibi bazı eyaletlerde yerel seçimleri kaybetmeye başlamıştır¹⁰⁰. Çünkü BJP Hint halkını Hindu milliyetçiliği ile konsolide etmeye çalışsa da ekonomik imkansızlıklar ve gelir eşitsizliği büyük sorun olmaya devam etmekte, aynı zamanda da iç siyasete yön vermektedir.

2019'da BJP Keşmir'in otonom durumunu ortadan kaldırırken Jammu ve Keşmir ile Ladakh idari bölgesini oluşturmuştur. Bu sadece BJP'nin seçim kampanyasında söz verdiği bir vaadin gerçekleşmesi değildi aynı zamanda Hindu milliyetçilerinin uzun süredir

¹⁰⁰ Detaylı bilgi için bkz: Hindistan eyalet seçimlerinde Modi'ye büyük darbe, Bloomberg 3 Mayıs 2021, <https://www.bloomberght.com/hindistan-eyalet-secimlerinde-modi-ye-buyuk-darbe-2279617>

arzuladığı bir istekti. Turan'a göre de bu durum kolonyalizm sonrası bitmeyen sınır sorunlarının çözümüne yönelik Hint politikalarıydı (İlter Turan, kişisel görüşme, 7 Ağustos, 2021). Ancak bu Hindistan-Pakistan ilişkilerini yeniden alevlendirirken, anayasanın 370. maddesiyle koruma altına alınan Keşmir'in özel statüsü değiştirilmiştir. Dahası Hindistan bölgeye ekstra asker yerleştirmiştir (Shida, 2020: 67).

Hindu milliyetçiliğinin potansiyel etkisi mutlaka Keşmir gibi Hindistan sınırlarında bitmiyor. Pek çok Hindu milliyetçisi, Hindistan'ın uygun bir haritasının Nepal, Bhutan, Afganistan, Pakistan ve Bangladeş'i içereceğine inanıyor. Hindu milliyetçileri, Hint ders kitaplarını yeniden yazmak için bir kampanya başlatarak, haritaları bu amaçlarına uygun olacak şekilde değiştirmiştir. Öte taraftan Hindistan Anayasasında hala laiklik yerini korumaya devam ediyor ancak daha önce de açıklandığı gibi son otuz yıldaki eğilim (Soğuk Savaş sonrasında) onun Hindu milliyetçiliğine doğru ilerlediğini göstermektedir. Hindu milliyetçiliğine yönelmesi ise Hindistan'ı aynı zamanda Almanya, İtalya ve Japonya'da olduğu gibi dini faşizme götürebilecek tehlikeli bir ideolojiye de sürüklemekte ve Batı'da olduğu gibi İslamafobia'nın yükselmesine ve radikalizme davetiye çıkartmaktadır. Aslında Nehru'nun laikliğe olan bağlılığı, Hindistan'ın barışçıl, çok dinli bir devlet olabileceğine dair beyanıydı. Hindu Milliyetçi Partisinin artan popülaritesi ve başarısı ile, yakında Cinnah şüphelerinin doğru olup olmadığını da gösterecektir (Malji, 2018: 43).

Hindu milliyetçilerinin hedefinde sadece Nehru'nun laikliği ya da Müslümanlar yoktur. Onlar Hindistan'ın dış politikasını fazlasıyla idealist ve ahlaki bulmakta, bu yüzden realist bağlamda askeri güce önem verilmemesini eleştirmişlerdir. Bu milliyetçi söylem geçmiş gelenekleri koruma arzusu ve güçlü tek tip bir ulus-devlet inşa etme ile karakterize edilirken, doğası gereği de muhafazakâr bir söylem geliştirmiştir. Dolayısıyla söylem, iç ve dış düşmanlara karşı güçlü, tek tip bir ulus devlet yaratma arzusundadır. Hindu milliyetçi söylem, devlet iktidarının maddi temelini önemini kabul etse de, nihayetinde devlet iktidarının kültürel boyutuna daha fazla önem vermektedir (Wojczewski, 2016: 181). Bu çerçevede 2014'de iktidara gelen BJP lideri Modi'nin dış politikasına bakıldığında hem realist hem de Hindu milliyetçiliğinin izleri görülmektedir. Zira ilk olarak 1998'de iktidara gelen BJP, Hindistan'ın dış politikasını sert bir şekilde eleştirmesine ve gelmeden önce önemli değişiklikler vaat etmesine rağmen, Hindistan'ın dış politikasının yönünü veya parametrelerini kökten değiştirmek yerine dönüşümünü hızlandırmıştır. Bu değişiklikler arasında Hindistan'ın büyük güç olma isteğinin vurgulanması, nükleer testler, Amerika Birleşik Devletleri gibi büyük devletlerle ilişkilerin yeniden düzenlenmesi ve Hindistan'ın ulusal güvenliğinde reform yapma girişimleri (ör. Ulusal Güvenlik Konseyi ve Ulusal Güvenlik Danışma Kurullarının kurulması) yer alıyordu (Wojczewski, 2016: 182; Ganguly, 2015: 5).

Hindu milliyetçiliği dış politikada ilk olarak 1998-2004 Vajpayee döneminde modası geçmiş ideolojiler olarak görülen idealizmden pragmatizme geçilmeye başlamasıyla birlikte etkisini göstermeye başlamıştır (Chacko, 2014: 2). Özellikle Hindu milliyetçiliği söylemi idealist yaklaşımın negatif yönlerine vurgu yapmış, Nehru'nun Hindistan'ın bağımsızlığından sonraki dış güvenlik politikalarının pasifist ve ahlakçı olmasını eleştirmişlerdir. Sonuç olarak söyleme göre Hindistan, ulusal çıkarlarını savunmak için gerekli askeri yeteneklere sahip olmadığı gibi gücünü ve yeteneklerini etkin kullanamadığı için uluslararası sistemdeki büyük güç olma gibi birçok hedefini gerçekleştirememiştir. Bunun yerine Hindistan, dış tehditlere karşı savunmacı, bir yaklaşımla “yumuşak bir devlet” haline gelmiş ve bu nedenle de topraklarının bir kısmını Çin ile Pakistan'a kaptırmıştır (Wojczewski, 2016: 183-184). Bu yüzden bağlantısızlık, uluslararası işbirliği, iyi komşuluk ilişkileri ve çatışmaların barışçıl çözümünün aksine, Hindu milliyetçiliğinin

amacı, Hindistan'ı herhangi bir rakipten korkması gerekmeyen güçlü ve bağımsız bir ülke haline getirmektir (Wulf, 2013: 25).

Hindu milliyetçiliği, realizmde olduğu gibi uluslararası ilişkilerin idealler ve ahlaktan ziyade güç, şiddet ve ulusal çıkarlar tarafından yönlendirildiğini düşünmektedir. Bu yüzden önemli olan kapsamlı güçtür ve ve dış politikadaki ahlak vurgusunun geçerliliği yoktur. Onlara göre Hindistan bağlantısızlık temelinde ahlak gibi idealist kavramlara vurgu yaparak yanlış yapmıştır (Wulf, 2013: 24.). Böylece bağlantısızlıktan çok yönlü pragmatist bir dış politikaya geçişi destekleyerek tüm büyük güçlerle ilişki kurulmasına önem vermiştir. Bu bağlamda BJP 1998'de iktidara geldikten sonra Hint-ABD ilişkilerini geliştirmeye yönelik politikalar izlerken, ABD'den doğal müttefik olarak bile söz etmiştir. Ancak BJP bu ittifakın Hindistan'ın stratejik özerkliğinden ödün vermeyecek bir şekilde eşitlik üzerine kurulu olmasına da vurgu yapmıştır (Wojczewski, 2016: 185-187).

Bunun yanı sıra Hindu milliyetçi söyleminde uçak gemileri veya nükleer silahlar gibi askeri yeteneklerin sembolik gücüne daha fazla önem verilmektedir. Bu bağlamda ordusu güçlü olan bir ülkenin kendisi de güçlü olur prensibiyle Hindu milliyetçiler ulusal güce önem vermektedirler. Zira ulusal güç, güvenlik tehditleriyle etkin bir şekilde başa çıkmanın ön koşuludur (Wojczewski, 2016: 195). Yakın zamana kadar Hindistan GSYİH'nın yalnızca yüzde 1,99' unu savunmaya harcıyordu. Bu oran 2008'de GSYİH'nın yaklaşık yüzde 2,4'üne yükselirken (Sinha ve Dorscher, 2010: 81) 2009'da 2,80'lere yükselmiş, 2013'den itibaren de ortalama yüzde 2,5'lerde seyretmiştir. SIPRI 2020 raporuna göre ise Hindistan 2019 yılında 72,9 milyar dolarlık askeri harcaması ile (yüzde 2,9/GSYİH) ABD ve Çin'den sonra dünyada en çok askeri harcama yapan üçüncü ülke statüsüne yükselmiştir (SIPRI Yearbook 2020). Bu yüzden Hindu milliyetçi yaklaşım, Hindistan'ı bir askeri süper güce dönüştürme konusunda büyük bir kararlılık göstermektedir. Bağlantısızlığın aksine söylem devlet merkezli askeri bir ulusal güvenlik kavramına sahiptir. Hindistan yüksek düzeyde savunmaya hazırlıklı olmadıkça ve dünya siyasetinde şiddet gerçeğini kabul etmedikçe, Pakistan ve Çin gibi ülkelere kaşı durmak güç olacaktır. Örneğin Hindistan'ın 1990'lı yıllardaki zayıf askeri yapısı Pakistan'ın Kargil'e girme sebeplerinden biriydi. Hindu milliyetçileri için RSS lideri ve BJP Ulusal Genel Sekreteri Ram Madhav Varanasi'nin söylediği gibi "Bharat tarihsel olarak dünya barışını savunmuştur ancak savaşa hazırlıklı olmak, barışı sağlamanın en iyi yoludur" (Wojczewski, 2016: 195-196). Bu bağlamda Hindu milliyetçiliği hem küresel bir güç hem de küresel barışı savunabilmek için ekonomisine paralel olarak Hindistan'ın askeri kapasitesinin güçlendirilmesini savunmaktadır (Wulf, 2013: 23).

Tablo 12. Dünyanın En Çok Askeri Harcamasını Yapan İlk Beş Ülke ve Oranları (2020)

Sıra	Ülke	Harcama (Milyar Dolar)	Harcama Oranı/GSYH	Küresel Harcama Oranı (Yüzde)
1	ABD	778	3,7	39
2	Çin	252	1,7	13
3	Hindistan	72,9	2,9	3,7
4	Rusya	61,7	4,3	3,1
5	Birleşik Krallık	59,2	2,5	3,0

Kaynak: Trends In World Military Expenditure 2020 (2021)

Dolayısıyla Hindu milliyetçi yaklaşım, askeri gücü Hindistan'ı büyük güç kulübüne sokmak için statü sembolü olarak görmektedir. Ancak bu sembol Hindistan'ı aşırı rasyonel ve materyalist "Batı" nın karşısına Hindu ahlaki manevi bilgeliliğinin üstünlüğü ile çıkartmaktadır (Wojczewski, 2016: 239).

Öte taraftan Hindu milliyetçi söylem, ülkenin büyük güç olabilmesi için modern Batılı devlet yönetimi, teknoloji ve ekonomik kalkınmasını taklit etmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak Hindu milliyetçi söyleme göre Hindistan'ın Batı tarzı modern ulusa ulaşabilmesi, özgün ve üstün Hint medeniyetinin görkemli geçmişi üzerinden gerçekleştirilmelidir. Bu yüzden Hindu milliyetçi söylem "Batı" ya karşı bir belirsizlik taşımaktadır. Bu belirsizliğin altında yatan ise Hindu kimliğini zayıflatabilecek olan "Batılılaşma" korkusudur. Hindu milliyetçi söylem, böylece eşzamanlı olarak kendisini "Batı" dan farklılaştırmaktadır. Bir yandan Hindistan'ı modern ve müreffeh bir ulus devlete dönüştürmek için "Batılı" söylemleri taklit ederken diğer yandan hoşgörüsü, ahlakı ve maneviyat üzerinden Batı ile arasına siyasi bir sınır da çizmektedir (Wojczewski, 2016: 208).

Bu çerçevede 1990'ların sonlarında ve 2000'lerin başlarında, dış politika uzmanları tarafından Hindistan'ın yükselen gücü daha baskın bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır (Sinha ve Dorscher, 2010: 81). Nitekim Hindu milliyetçiliği ile birlikte Modi dönemlerinde Hindistan (2014 ve 2019) eski dönemlerle kıyaslandığında gücünün doruğuna ulaşmıştır¹⁰¹. Bu bağlamda Modi doktrini daha proaktif bir dış politikaya dönüşü simgelemektedir. Önce Hindistan, önce komşuluk; tarihi sorunların üstesinden gelmek; Hint diasporası ve kültürel bağların güçlendirilmesi Modi doktrinin önceliği olmuştur. Ayrıca Modi Hindistan'ın yumuşak güç potansiyelinin farkında olarak ülkenin kültürünü ve mirasını vurgulayan bir yaklaşım da benimsemiştir. Örneğin Uluslararası Yoga Günü veya Hindistan'da Üretilmiştir (Make India) teşebbüsü bunlardan bazılarıdır ve bu kapsamda Aralık 2014'te Uluslararası Yoga Günü'nün Birleşmiş Milletler (BM) tarafından kabul edilmesi Hindistan için önemli bir kazanım olmuştur (Kinnvall, 2019: 290).

Dolayısıyla Hindistan büyük güçler kulübüne tam olarak dâhil olmasa bile şaşırtıcı bir şekilde yükselişe geçmiştir. Zira yakın zamana kadar Hindistan fakir, düşük gelirli bir ülke olarak uluslararası örgütlerde sadece üçüncü dünya sözcüsü rolünü üstleniyordu. Bugün Hindistan BM Güvenlik Konseyi koltuğu daimi üyeliği arayışındaki bir ülke haline gelirken, çok taraflı forumlarda üçüncü dünya ülkesi olarak anılmamaya başlanmıştır. Hatta yükselen bir güç olarak ABD ile ilişkilerini ortak askeri tatbikatlara taşımıştır (Sinha ve Dorscher, 2010: 99).

Hindistan'ın yükselen gücüne verilebilecek bir diğer örnek 2014 sonrası BJP ve Modi'nin dış politikası gösterilebilir. Nitekim Modi başta SAARC ve ASEAN ülkeleri olmak üzere yakın çevresinde ihmal edilmiş tüm ülkeleri ziyaret ederek ikili ve çok taraflı anlaşmalar imzalamıştır. Modi, Mayıs 2014'te göreve başladıktan sonra, ilgili ülkelerle (bölgesel, ikili alanlarda) bağları güçlendirmek için (şimdiye kadar) en fazla yabancı ülkeyi ziyaret eden Hindistan Başbakanı olmuştur (Bhattacharyya, 2017: 1). Bu ülkelerin yanı sıra Hindistan ABD ve Japonya ile önemli anlaşmalar yapmıştır. Bunlar BJP ve Modi'nin Hindu Milliyetçi bir tabandan gelmesi sebebiyle önemli değişimlerdir. Nitekim 2014 sonrası izlenen proaktif dış politika Hindu Milliyetçiliği söyleminin dış politikadaki yansımaları olarak değerlendirilmektedir.

Ancak Hindu milliyetçiliğinin Hint dış politikasındaki en önemli yansıması ve statü göstergesi nükleer silah denemeleri olmuştur. Nükleer denemelerin ve askeri kapasitenin artırılmasının temelinde ise yukarıda da bahsedildiği gibi Hindu milliyetçi hareketinin Gandhi'nin "ahimsa" temelli pasifizmine ve Nehru'nun her türlü militarizasyondan hoşlanmamasına tam muhalefet yatmaktadır. Bu yüzden Hindu milliyetçileri Hinduların ve Hindistan'ın saldırgan bir savunma içinde olmasını desteklemiştir. Nitekim Hindu milliyetçiliği, Hinduların başkaları (Müslümanlar, Hristiyanlar) tarafından sırtından

¹⁰¹ Hindistan dünyanın en büyük 3. askeri gücüdür. Aynı zamanda dünyanın en büyük 6. ekonomisi haline gelmiştir.

bıçaklanabileceği ve Hinduların bu tehditle hem yurtiçinde hem de yurtdışında başa çıkmak için kendilerini donatmaları gerektiğini, dolayısıyla da saldırgan savunma içinde olmaları fikrini savunmuşlardır (Jaffrelot, 2007: 299).

Bu bağlamda Hindistan'ı uluslararası sisteme güçlü bir şekilde döndüren 1998 nükleer testleri olmuştur (Ogden, 2018:5). Hindu milliyetçi tabandan gelen Vajpayee'nin 1998'de Başbakan olduktan birkaç hafta sonra verdiği en önemli karar nükleer testleri gerçekleştirmek olmuştur. Bu politika milliyetçilerin çatı örgütü RSS tarafından da büyük takdir toplamıştır. Mart 1999'da Akhil Bharatiya Pratinidhi Sabha yıllık raporunda Vajpayee hükümetinin güvenlik alanındaki başarılarından bahsedilmiştir (Jaffrelot, 2007: 300). Yeni hükümetin göreve başlamasından sadece birkaç hafta sonra yapılan bu testlerin ön hazırlığı BJP iktidara gelmeden çok önce yapılmış olsa da (Ganguly, 2015: 5), hükümet daha önce seleflerinin göstermediği cesareti göstererek açık bir şekilde nükleer enerjiye geçmiştir (Wulf, 2013: 25;). Nitekim BJP'nin nükleer testleri yapma kararına ilişkin çok sayıda analiz yapılmıştır. Bunların çoğu, BJP'nin dış politika ve güvenlik politikası konusunda şahin tarafına dikkat çekmiştir. Spesifik olarak nükleer Rubicon'u geçme kararı partinin Hindistan'ın küresel düzendeki statüsünü ve prestijini artırma arzusuna dayandığı konusunda görüş birliği vardır (Ganguly, 2015: 5). Bunun yanında Vajpayee hükümeti Agni II'yi geliştirerek füze programını hızlandırmaya ve orduyu konvansiyonel silahlar açısından zenginleştirmeye karar vermiştir (Jaffrelot, 2007: 301). Şubat 2000'de, ikinci Vajpayee hükümeti bir önceki yıla göre savunma harcamalarının bütçedeki payını yüzde 28 oranında artırmıştır (Jaffrelot, 2007: 302). Böylece BJP ve ortakları Hindistan'ın askeri yeteneklerini güçlendirme konusunda nükleer silahların testinden sonra bir başka somut adım atmış oluyordu (Wulf, 2013: 25).

Dolayısıyla nükleer silahlar, Hindu milliyetçi söylemde ulusal gücün somutlaşmış hali olmuştur. Nitekim BJP yapısökümcü Paul de Man'dan esinlenen Laclau'nun anlam üretme ve söylemsel alanı nasıl birleştirmeye çalıştığını açıklamak için kullandığı kavram olan sinekdoş (synecdoche) üzerinden buna açıklama getirmiştir (Wojczewski, 2016: 188). Sinekdoş; metafor (mecaz anlam) ve metonim (bir şeyin yan ayrıntı ile anlatılması) arasında gidip gelir ve bir bütünü parçasıyla ifade etme biçimidir (Çomak, 2013: 47). Başka bir deyişle sinekdoş herhangi bütünün bir parçasının onun tamamını sembolize etmesidir. Bu anlamda, nükleer silahlar yalnızca silah değil, Hindistan'ın ulusal uyanışının, yeniden canlanmasının ve birliğinin somut bir örneği olmuştur.

Buna göre, 1998'de "Shakti (güç) Operasyonu" adı altında yapılan nükleer testleri, L.K. Advani Hindistan'ın küresel sistemde büyük bir güç olarak ortaya çıkışının başlangıcı olarak nitelemiştir. Bu bağlamda nükleer testler Hindistan'ı içeride ve dışarıda güçlü kılama girişimi olarak görülmelidir. Vajpayee'nin nükleer testlerden sonra belirttiği gibi, "nükleer testlerin en büyük anlamı Hindistan'a güç (shakti) ve özgüven vermesi olmuştur" (Wojczewski, 2016: 188-189). Öte taraftan nükleer testlerle ilgili farklı bakış açıları da vardır. Örneğin Ganguly Hindistan'ın nükleer silah programını sadece statü ve prestij penceresinden açıklamanın kusurlu olacağına dikkat çekmiştir. Zira uluslararası arenada statü ve prestij arayışı, bağımsızlıktan bu yana Hindistan'ın dış politikasında her zaman değişmeyen bir politika olmuştur. Bundan ziyade Hindistan'ın nükleer arayışı Ganguly'e göre iki ana düşmanı Pakistan ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin uzun vadeli tehditlerine dayanıyordu. Daha önceki Hindistan hükümetleri de nükleer silah programlarını desteklemişlerdi ama Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın süresiz ve koşulsuz olarak uzatılması BJP yönetimindeki hükümetin nükleer testleri gerçekleştirmesine yol açmıştır (Ganguly, 2015: 5). Nitekim BJP önderliğindeki NDA Hükümeti 1998 nükleer testlerini yaparken Hindistan'a yönelik, Pakistan ve Çin'i tehdit olarak gören aşırı milliyetçi söylemden de yararlanmıştı. Dolayısıyla Hindu

milliyetçiliğinin yükselişi BJP iktidara gelmeden önce Müslümanlar ve Hindular arasındaki çatışmalarda önemli bir dinsel unsur haline geldiği için söylemden yararlanmak kolay olmuştur (Wulf, 2013: 25).

Farklı görüşlere rağmen geçerliliğini koruyan tek şey Hindistan'ın nükleer programının temel felsefelerinden birinin "büyük güç olma" arzusu olduğudur (Quinn, 2018: 6). Bu ise Hindutva'nın Hindistan'ı büyük güç yapma politikasının karşılığıdır. Nükleer testlerden sonra RSS bağlantılı milliyetçi liderlerin açıklamalarında bu yaklaşım görülmektedir. Onlara göre nükleer testler Hindistan'ın statüsünün büyük bir güç olduğunu kanıtlamaktadır. Bununla birlikte Hindistan dünya siyasetindeki haklı yerine kavuşmalıdır. Örneğin dönemin RSS genel sekreteri H.V. Seshadri (1998), nükleer testlerle Hindistan'ın tüm dünyaya, ikinci veya üçüncü sınıf bir ülke olmadığını gösterdiğini belirtmiştir. Yine ona göre nükleer testler, Hindistan'ı her zamankinden daha güçlü hale getirirken daha kendinden emin ve daha özgüvenli bir küresel duruş kazandırmıştır (Wojczewski, 2016: 189). Böylelikle Hindistan komşu ülkelerin veya büyük güçlerin baskısı altında eğilmeyecek büyük bir güç vizyonu da kazanmıştır (Wulf, 2013: 25).

Bu nedenle milliyetçi söylem nükleer testleri, Hint toplumuna güçlü bir birlik duygusu yerleştirmek ve tek tip bir ulus devlet haline getirmek için bir araç olarak sembolize etmiştir. BJP lideri L.K. Advani bununla ilgili olarak "Hindistan, bir milyarlık nüfusunun ortak iradesini inşa etmeli ve onu zayıflatma çabalara karşı koymalıdır. Bu nedenle Hindu milliyetçi söylemi, nükleer silahları güçlü bir ulus devlet yolunda Hint milliyetçiliğinin simgesi" olarak tanımlamaktadır. Öte taraftan NDA hükümeti, Nehruvan bağlantısız dış politikasının etkisinden tam olarak kurtulamamış olmalı ki, nükleer caydırıcılığını tamamen işlevsel hale getirmemiş hatta "ilk kullanım yok" garantisi vermiştir. Ayrıca ABD ile yapılan görüşmelere istinaden nükleer silah programına getirilen kısıtlamaları da kabul etmiştir. Buna ek olarak uluslararası gözlemciler ve emekli Hintli askeri yetkililer arasında Hindistan'ın nükleer caydırıcılığının güvenilirliği konusunda da bazı şüpheler vardır (Wojczewski, 2016: 189-190).

Sonuç olarak nükleer silah denemeleri, yapılan bu tartışmalara rağmen uzun yıllardır bastırılmış duygular içindeki Hindu milliyetçiliği için can simidi olmuştur. Nükleer testler; ister Pakistan isterse Çin tehdidine karşı ya da uluslararası statü elde etme amacıyla yapılmış olsun Hint dış politikasına, Hint siyasetine ve konuşamayıp kendini ifade edemeyen sindirilmiş postkolonyal Hint toplumuna büyük bir ivme kazandırmış, idealizmden pragmatizme geçişin sembolü haline gelmiştir.

Dolayısıyla nükleer silah denemeleri toplum nezdinde büyük devlet olmaya ulaşmada sembolik bir etki yapmıştır. Bu nedenle Hindistan'ın nükleer programının temel felsefelerinden biri "büyük güç olma" arzusu olmuştur. Öte yandan Hindistan'ın IAEA'ya katılmama ya da NPT'yi imzalamamasının mantığı ise dış politika hedefini büyük bir güç olarak kabul etme isteğidir. Daha önce belirtildiği üzere devletlerin kimlikleri "ben" ve "diğer" kavramlarıyla oluşturulur. Bu yüzden Hindistan kendisini büyük güç olarak konumlandırarak nükleer silaha sahip ülkeler sınıfına girmiş, nükleer gücü olmayan öteki ülkeler arasına girmemeyi tercih etmiştir. Aslında bu söylem Hindistan'ın uluslararası sistemdeki konumunu da tanımlamaktadır. Hindistan'ın kendisini nükleer güce sahip ülkeler sınıfına sokması diğer devletlerin Hindistan algılarını şekillendirmiştir (Quinn, 2018: 6).

Özetle, Hint ulusunun; Hint kimliğinin özünü temsil ettiğini iddia eden Hindu milliyetçiliği güçlü ve bağımsız bir ulus-devleti savunmaktadır. Hindistan'ın Uluslararası Atom Enerjisi

Kurumuna (IAEA)¹⁰² katılmama veya Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasını (NPT) imzalamama mantığı, büyük bir güç olarak tanınmak yönündeki dış politika hedefini yansıtır. Birinci bölümde tartışıldığı gibi, devletlerin kimlikleri "benlik/kendi" ve "diğer" tanımlarına göre birlikte oluşturulur. Hindistan kendisinin büyük bir güç olarak tanınmasını istediği için de nükleer silah sahibi ülkelerle aynı statüde olmak istemiştir. Başka bir tabirle nükleer silahı olmayan ülkelerle aynı statüde olmayı reddetmiştir. Dolayısıyla Hindistan'ın kendisini nükleer silah sahibi ülkelerle aynı gruba dâhil etmesi diğer devletlerin Hindistan algılarını şekillendirerek nükleer güç olarak tanınmasını sağlamıştır (Quinn, 2018: 6).

3.5.2.2. *Büyük Hint tarihi ve medeniyeti*

Gelişmeye devam eden ve uluslararası toplum için büyük etkileri olacağı değerlendirilen Hindistan dış politikasında eski Hint tarihi ve medeniyetlerinin yansımalarının incelemesi önemli bir konudur. Bu bağlamda Hindistan'ın dış politikası çeşitli kimliklerden etkilenirken, büyük bir tarihi medeniyet olarak Hindistan kavramı, Hindistan'ın giderek artan küresel rolü için güçlü bir etken olmaya devam etmektedir. Nitekim tarih ve birbiriyle etkileşim içinde olduğu kültür dış politika tercihlerine yön vermektedir.

Tarihin dış politikadaki önemini ne realizm ne de diğer klasik teoriler tam olarak ortaya koyamamış, onun önemini sınırlamışlardır. Çünkü rasyonalist teoriler, devletlerin kimliklerini ve çıkarlarını öncelikle iktidar arayışıyla ilgili olarak betimlemişlerdir. Tarih, tekrarlanan etkileşimlere dayalı olarak oluşturulduğundan devletlerin kimliklerini etkilemektedir. Nitekim çalışmanın birinci bölümünde Hint tarihi ve geçmişinin teorik olarak kimlik oluşturma sürecindeki etkisi araştırılmıştı. Bu amaçla tarih ve kültür, sosyal olarak paylaşılan inançlar olarak tanımlanan inşacılıkla ilgili olarak ilgilidir. Bu yüzden inşacılık dış politikada geçmişin rolünü incelemek için daha önce bahsedildiği gibi en uygun çerçevedir. Bu bağlamda tarihsel olarak oluşturulmuş devlet kimlikleri, devletlerin etkileşimde bulunma yollarını ve dolayısıyla dış politika hedeflerini belirleyen en önemli unsurlardandır (Quinn, 2018: 2). Ancak Hindistan özelinde Hint tarihi ve medeniyetinin dış politika üzerindeki etkisini gösteren araştırmaların oldukça kısıtlı olması çalışmayı zorlaştırmıştır. Tarihsel hafıza ve medeniyet söyleminin Hindistan'ın büyük devlet yolculuğunda etkisini araştıran Miller de (2018: 69) aynı sorunu dile getirmiştir. Bir başka sorun ise tarihsel faktörler ile Hindistan dış politikası arasındaki bağlantının ister Nehruvanizm, ister realizm isterse de Hindutva olsun, sadece elitlerin sahip olduğu inanç ve fikirlerler üzerinden yürütülmesidir (Miller, 2018: 71).

Dolayısıyla bu bölüm sömürge öncesi (Müslüman imparatorluklar öncesi) baskın Hint (Hindu) döneminin, Hindistan'ın dış politika hedefinin büyük devlet (great india) statüsüne giden yolda yükselen güç (rising power) olmasına etkisini ele alacaktır. Bunun için Hindu

¹⁰² Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (NPT), 1 Temmuz 1968 yılında İrlanda'nın önerisi ile imzaya açılmış ve egemen devletlerin büyük bir çoğunluğu tarafından da imzalanmıştır. Antlaşma, adından da anlaşılacağı gibi, nükleer silahların yayılmasının engellenmesini hedeflemektedir. Soğuk Savaş'ın şiddetinin arttığı dönemlerde, ABD ve SSCB dışındaki Hindistan, İtalya, Japonya, İsveç, Brezilya, Federal Almanya, Pakistan, İsrail, Güney Kore, Libya ve İran nükleer bomba yapma yönünde çalışmalar yapıyorlardı. Bunun üzerine, özellikle Bağlantısız Devletler, Birleşmiş Milletler çerçevesi içinde nükleer silahların yayılmasını önlemek için girişimde bulunmuşlardı. Bu nedenle iki süper devletin, nükleer silahların yayılmasını önlemek için, 1 Ocak 1967 tarihinde antlaşıklı metin, 14 Mart 1968 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na sunulmuştur. Tasarı, 95 olumlu oya karşı, 4 olumsuz oyla kabul edilmiş, 21 devlet ise çekimser oy kullanmışlardır. Antlaşma, 1 Temmuz 1968 tarihinde Moskova, Washington ve Londra'da imzaya açılmış; 5 Mart 1970'te de yürürlüğe girmiştir. Detaylı bilgi için bkz: Musayev, M. (2013). *Soğuk Savaş Sonrası Abd Hindistan İlişkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. s.80

milliyetçi söylem ve anlatılar analiz edilerek Hindistan tarihi, dış politika hedeflerinin temeli olan kimlikle ilişkilendirilerek “Doğuya Bakış ve Doğuya Hareket” gibi bazı örneklerle somutlaştırılacaktır.

Nitekim Hindistan’ın ulus inşa ederken başvurabileceği uzun bir tarihi geçmişi vardır (Umut Özkırmılı, kişisel görüşme, 14 Eylül 2021), özellikle de antik dönem Hint tarihi ve medeniyeti Hint kimliğinde ve Hint dış politikasında çok özel bir yere sahiptir. Zira daha önce ikinci bölümde bahsedildiği gibi Hindu milliyetçi söylemi hem Müslüman imparatorluklar dönemini hem de İngiliz sömürge dönemini kendi tarihleri olarak görmemektedir. Her iki dönem onlara göre, Hint halkına boyun eğdirme döneminden başka bir şey olamazdı ve Büyük Hint medeniyetine vurulmuş en büyük darbeydi. Bu yüzden Nehru sonrasında oluşan milliyetçi söylem antik dönem Hint tarihi ve medeniyeti üzerinden kendilerini kimliklendirmişlerdir. Bu dönem ise eski Hint tarihini büyük bir güç olarak gören Mahabharata gibi kaynaklar üzerinden inşa edilmiştir (Quinn, 2018: 3). Zira Hindistan’ın MÖ. 3000’lere uzanan medeniyet ve kültür tarihi Hint siyasetçilerini ve Hint toplumunu dolayısıyla da Hint iç ve dış politikasını derinden etkilemiştir (Smith, 2012: 3).

Pragmatizm ve ahlakın bir kombinasyonu olarak Bharat Karnad tarafından üretilmiş olan ve Hint dış politikasının dayandığı temel ilkelerden biri olan moralpolitik kavramı, Mahabharata’dan örnek alınarak oluşturulmuştur. Hindistan bağımsız bir devlet haline geldiğinde, Hint ulusunu Batı terimleri üzerinden tanımlarken, kökenini ise Mahabharata gibi Hint tarihi ve medeniyetine dayandırmıştır. Hint ulusal kimliğinin kanıtı olarak Mahabharata MÖ 900 civarında yazılmıştır. Ramayana ile birlikte Hindistan’ın en ünlü destanlarından olan Mahabharata Hindistan’ın insani ve manevi büyüklüğüne dair önemli bir örnektir (Quinn, 2018: 3). Nitekim eski zamanlarda Hindistan kültürel ve dini olarak lider bir ülkeydi. Mahabharata, aşk ve sevginin savaş karşısındaki yenilgisinin tersine aşkın gücünün galip gelmesi bakımından Batı edebiyatından ayrılmaktadır. Bu, Hint kimliğinin Batılı fikirlerle karşılaştırılarak nasıl oluşturulduğunun bir örneğidir. Yakın zamanda Başbakan Narendra Modi de Mahabharata’ya atıfta bulunarak Hindistan’ın Mahabharata’da tasvir edilen büyük Hindistan statüsüne geri döneceği inancını dile getirmiştir. Dolayısıyla Hindistan kimliği, Hindistan’ın kadim tarihini büyük bir güç olarak gören Mahabharata gibi kaynaklardan gelen söylemler yoluyla tarihten inşa edilmiştir. Ek olarak Mahatma Gandhi’nin kadim Hindistan yorumu, bugünkü “benlik” anlayışını büyük bir moralpolitik güç olarak inşa ederken (Quinn, 2018: 3) kendisi de ortaya koyduğu liderlik özellikleriyle Hint kimliğinde ve Büyük Britanya’dan bağımsızlık mücadelesinde biçimlendirici bir figür olmuştur.

Hindistan’ın büyük devlet idealine ulaşmadaki arzusu için Mahabharata’nın tarihsel anlatısının yanı sıra Kautilya’nın Arthashastra gibi yazıtları da önemli birer dayanaktır (Ogden, 2016: 63). Kautilya’nın ana felsefesi kralın dolayısıyla da ülkenin refaha kavuşmasıydı. Bu yüzden kitaptaki “mandala teorisi” ülkenin güçlendirilmesine vurgu yapmaktadır. Buna göre ülkenin merkezi konumu güçlendirilirken, çevresindekilerin gücünün azaltılması teorisinin temel prensiplerindendir (Mohapatra, 2019). Bu nedenle Hindu milliyetçi söyleme göre Hindistan, antik dönemde bu gerçekliği yakalayan Kautilya’nın Arthashastra’sına ve eski Vedic metinlerine geri dönmeli ve çağdaş Hindistan için net stratejik politikalar planlamalıdır. Bu bağlamda söylem, yabancı istilalara boyun eğmemek ve ahlaki dış politikanın üstesinden gelmek için özü Hint uygarlığının dört büyük kitabı olan Vedalarda olan Hindu milliyetçiliğinden destek alınmasını savunmaktadır (Wojczewski, 2016: 228).

Özellikle Hindu milliyetçiliği söylemsel olarak Hindistan’ın uluslararası ilişkilerini anlamlandırmak için düzenli bir şekilde Kautilya’nın Arthashastra’sına başvurmaktadır.

Örneğin BJP Arthashastra'ya atıfta bulunarak gücün diğer uluslarla dostane ilişkiler sağlamanın tek yolu olduğunu belirtmiş, bu yüzden de Arthashastra'nın temel ilkelerinin dış politikaya rehberlik etmesi gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla Hindu milliyetçi söylem Vedalara, Mahabharatra'ya veya Arthashastra'ya atıfta bulunarak Hindistan dış politikasının Kautilya veya Vedalar temelinde oluşturularak Büyük Hindistan inşa edilebileceğini vurgulayarak bu inancın uluslararası ilişkilerdeki en temel yaklaşım biçimi olarak görülmesini savunmuştur (Wojczewski, 2016: 229-230).

Yine Hint uygarlığının altın çağı olarak kabul edilen Aryan-Vedik dönemi, Hindu milliyetçileri için temel bir öneme sahiptir, çünkü onlar kendilerini Aryanların devamı olarak görmektedir. Bu çerçevede Hindistan'ın büyük güç olma isteğinin merkezinde antik dönem Hint medeniyetinin destanları ve metinleri, Gupta Hanedanlığı gibi büyük Hint devletleri ve Aşoka (Ashoka) gibi mistik kahramanları yatmaktadır. Bu yüzden de büyük güç olmak Hindistan dış politikasının en önemli hedefi haline gelmiştir. Bunun temelinde yakın dönemdeki bazı siyasi ve askeri mücadeleler de vardır. 1965 ve 1971 Pakistan savaş ile özellikle 1962 yılında Çin'e karşı yenilgi ve devamında nükleer denemeler bunun önemli örneklerindendir. Hindistan'ın olası bir BM güvenli konseyi daimi üyeliği ise bu süreci daha da hızlandıracaktır. Nükleer silaha sahip olmak da büyük güç kimliğinde önemli bir aşama olmuştur. Zira Güney Asya'da başka bir ülke gücünün engellenerek Hindistan hegemonyasının kurulması büyük güç olmadaki önemli yapıtaşlarındandır. Bunun yanında tarihsel süreçte yaşanan tecrübeler de farklı açılardan büyük güç olma idealine destek olmuştur. Örneğin postkolonyal kimliğin etkisiyle uluslararası sisteme güven duymama, geçmişteki Hint devletlerinin dış güçlerce istila edilmesiyle kişiselleştirilmiştir. Bu yüzden Hindistan tüm şartlarda özgür ve bağımsız olması ve her yönüyle kendi kendine yeten bir ülke olması gerekmektedir. Tüm partiler Hindistan'ın büyük devlet kimliği olması konusunda hemfikir olup politikalarını da bu yönde belirlemektedirler. Özellikle Hindu milliyetçi tabana sahip BJP Hindistan'ın kolonyal dönemden önceki kültürel üstünlüğünün yeniden inşa edilerek büyük güç statüsüne ulaşabileceğini belirterek buna yönelik politika geliştirmektedir (Ogden, 2016: 65).

Bu hedefe ulaşmak için (büyük Hindistan'a ulaşabilmek için yükselen bir güç olmak) son 30 yıldır yükselişteki Hindu milliyetçileri ve BJP ise söylemsel olarak tarihten gelen Büyük Hindistan medeniyeti anlatılarına başvurmaktadır. Büyük Hindistan anlatısı, Hindistan'ın eski dönemde büyük bir medeniyet olduğu üzerinden söyleme dönüşmektedir. Özellikle Nehru'nun politik etkisinin azaldığı 1990'larda modern Hindistan; antik Hint medeniyetlerinin tarihi ve kültürel devamı olarak tanımlanmıştır. Bu özellikler ülkenin nüfusu, potansiyel kaynakları ve jeostratejik konumu ile birleştirildiğinde söylem ülkenin büyük bir güce dönüşeceğine inanmaktadır. Hindu milliyetçi söylem bunun için materyalist devlet gücüne daha fazla önem vermeye başlamıştır ve küresel çapta güçlü bir Hindistan inşa edilebilmesi için tek tip bir ulus (Hindu ulusu) olması gerektiğini savunmuştur (Wojczewski, 2016: 224; Kinnvall, 2019: 291).

Yine söylem Hindistan'ın Hindu geçmişine nostaljik bir bağlılığı ifade etmektedir ve daha önceki seküler bakış açısının tersine İslam, Budizm, Hristiyanlık, Caynizm ve Sihizm gibi dinlerin Hint medeniyetinin oluşumuna katkılarını kabul etmemektedir. Bu bakış açısından Hinduluk binlerce yıldır Hindistan'ın çeşitli din, etnik, dil ve kast gruplarını birbirine bağlayan birleştirici bir kavram olarak Hindistan'ın kültürel özüdür. Dolayısıyla, Hindu medeniyeti ve tarihi Hint ulusunun temelini oluşturmaktadır. Buna göre Hindutva, dünyanın ilk ve en gelişmiş ülkesi olan eski Hindu "rashtra"sının yaratılmasında birleştirici faktör olmuştur. Bu Hindu "rashtra" Wojczewski'nin ifadesiyle (2016: 225) "doğal bir coğrafyayı (Himalayalar ile Hint Okyanusu arasındaki bölge), ortak bir tarihi, ortak bir ırkı (Hindu ırkı), kendine özgü bir inançlar, uygulamalar ve değerler sistemi ve ortak bir dili

(Sanskritçe) kapsadığı gibi modern Hindistan; normal bir ulus-devlet değil, yaşlanmayan bir kültürel, etik ve ruhsal birliği bünyesinde barındıran medeniyet devletidir”. Bu büyük Hint medeniyeti anlatısı ise çeşitli kimliklerden etkilenirken, Hindistan'ın giderek artan küresel rolü için, güçlü bir altyapı sunmaya devam etmektedir (Smith, 2012: 12)

Bu bağlamda Hindu milliyetçi söylemi, Babür İmparatorluğu döneminde Hindistan'ın, Orta Doğu ile Doğu Asya arasında hem ticari hem de düşünsel manada köprü görevi görmüş olmasına rağmen (Quinn, 2018: 3) Hint Yarımadası üzerinde Müslüman egemenliğinin ortaya çıkmasından önceki dönemi, sömürge öncesi dönem olarak tanımlamaktadır. Bu dönem üzerinden de Hint medeniyetinin ve ulusunun ihtişamını ve gücünü yeniden canlandırmaya çalışmaktadır. Böylelikle söylem kolonyal dönem öncesi şanlı Hint geçmişini topluma hatırlatıp, yeniden büyük Hindistan'ı inşa ederek Hindistan'ın her zaman dünya siyasetinde kültürel ve politik bir aktör olduğunu vurgulamaktadır (Wojczewski, 2016: 225).

Bununla birlikte dile getirilen büyük Hindistan söylemi, birbiriyle çelişen gurur ve utanç duygularıyla hareket etmektedir. Hint medeniyeti ile gurur duyulurken, Müslüman ve İngiliz işgalciler tarafından boyun eğdirilmesine karşı tepkisizliklikten utanç duyulmaktadır. Bu karmaşık duygular, Hindistan'ın ihtişamını yeniden canlandırma ve aşağılanmanın tekrarlanmasını önlemek için politikalar geliştirmektedir (Sagar, 2009: 806).

Aynı zamanda Hindu milliyetçi anlatısı Büyük Hindistan'ın nasıl başarılabileceğini de açıklamaktadır. Buna göre Hindistan'ın tek tip bir ulus-devlet olması ve aynı zamanda Hindistan'ın bölünmesine ve zayıflığına yol açan aşırı hoşgörü ve şiddetsizlik geleneğini sonlandırması gerekmektedir. Bu durum yine Wojczewski'nin açıklamaları doğrultusunda (2016: 226) Hinduları düşmanlarıyla yüzleşmekten mahrum ettiği gibi, aynı zamanda "biz" ve "onlar" arasında net bir sınır çizilmesini engelleyerek güçlü bir ulusal kimliğin ortaya çıkmasını zorlaştırmıştır. Nitekim tek tip ulusal kimlik herhangi bir ulusun temelidir ve Hindistan'ın uluslararası sistemde güçlü bir ekonomik ve askeri güç olarak ortaya çıkması için de gerekliliktir (Kinnvall, 2019: 291). Bunu başarmanın tek yolu ise çok kutuplu bir dünya düzeninde, Hindistan'ın bu kutuplardan birini oluşturmaya bağlıdır (Sagar, 2009: 806).

Dolayısıyla Hindu milliyetçi söylemi tarafından dile getirilen bu anlatılar, Wojczewski'ye göre (2016: 162) Hindistan'ın niteliklerini, özelliklerini, değerlerini ve davranışlarını sembolize eden temel imgelere dönüşmüştür. Her şeyden önce bu büyük Hindistan anlatısı Hindistan'ın dünya siyasetindeki statüsünün önemine dikkat çekmektedir. Hindistan'ın nüfusunun ve coğrafyasının muazzam boyutu, maddi kaynakları, jeopolitik konumu ve medeniyet mirası Hindistan'ın büyük devlet amacına ulaşmadaki yansımalar olmuştur. Nitekim Hindistan, geçmişi birkaç bin yıl önceye giden ve döneminin en gelişmiş siyasi varlıkları olan Hint imparatorluklarının halefi olarak görülmektedir. Aynı zamanda Hindistan sadece bir devlet değil, bünyesinde büyük bir zenginlik bulunduran, Hint okyanusuna isim veren ve aynı zamanda Asya-Pasifik'te de kültürel etkileri devam eden büyük bir medeniyettir. Nitekim Hindu milliyetçiler Hindistan'ın Güneydoğu Asya'ya yönelik “Doğuya Bakış” politikasını ticaret, düşünce ve kültür üzerinden geleneksel eski çağ bağlantılarının modern bir uzantısı olarak yorumlamışlardır (Chacko, 2014: 17). Bu sebeple milliyetçiler alt kıtanın ötesini de düşünsel olarak benimseyerek söylemlerinde büyük Hint medeniyetine dâhil etmişlerdir. Zira Hindistan, Çin ile birlikte binlerce yıllık insanlık tarihindeki az sayıdaki uygarlıklardan biridir ve zengin kültürel ve manevi mirasıyla Hinduizm, Budizm, Caynizm ve Sihizm gibi dinlerin anayurdudur.

Her şeyden önce Hindistan, Avrupa’da sanayi devrimi ve modernleşmesi yaşanmadan çok önce, bölgesinde ileri derecede entelektüel ve manevi birikime sahipti. Büyük Hint destanları Mahabharata ve Arthashastra’da anlatıldığı gibi Hint medeniyeti sadece Avrupa medeniyetlerinden önce kurulmamış, hala geçerli olan son derece gelişmiş ve karmaşık bir devlet yönetimi geleneğini devam ettirmektedir. Diploması, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü, siyasi düzenin sağlanmasında meşru ve etkili güç kullanımı gibi özellikleriyle ayrıcalıklı bir ülkedir (Wojczewski, 2016: 162). Bu bağlamda Hindistan 18. yüzyıla kadar sadece Asya için değil tüm dünya için başta ekonomi olmak üzere çok önemli bir güç merkeziydi. Bir sonraki başlık bu konuya ayrıldığı için detaylara girilmese de 18. yüzyılda Hindistan dünya ekonomisinde yüzde 24’lük bir paya sahipken (imalat sanayisinde), onu iki yüz yıl sömürecek ve 19. yüzyılda dünya ekonomisindeki payı yüzde 20’lere çıkacak Britanya’nın oranı ise yüzde 1,9’lardaydı (Kennedy, 2001: 191). Zira Hindistan dünyanın birçok noktasına başta pamuklu Hint kumaşı olmak üzere baharat gibi birçok ürün ihraç etmiş, zenginlikleriyle de Avrupa sömürgeciliğine davetiye çıkarmıştır.

Hindistan’ın büyük bir medeniyet devleti olarak bu anlatısı, onun her zaman dünyada kültürel, politik ve ekonomik olarak var olduğunu ortaya koymaktadır. Hindistan’ın bu şekilde anılmasında yukarıda bahsedildiği gibi ortak tarihi vurgular öne çıkmaktadır. Nitekim uluslar genellikle ortak bir tarih veya kahramanlık gibi efsaneler etrafında gelişmekte ve medeniyet haline gelmektedir. Wojczewski’nin (2016: 162) Laclau’dan aktardığına göre efsaneler ulusal sınırları çizmek ve kontrol etmek, bölgeleri ve nüfusları resmetmek ve bu ulusal topluluk için belirli özellikleri ve temaları vurgulamak gibi çeşitli ritüellerle sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Ulusal kimlik inşasında yaşanan sorunlar ve Hindistan’da bulunan çeşitlilik göz önüne alındığında, Hindistan’ın bu ulusal anlatısının inşası, alt kimliklerden tek bir Hint ulusu inşa etmek için çok önemli bir rol oynamaya devam etmektedir.

Özellikle Nehru’nun dış politikadaki etkisinin zayıflamaya başladığı dönemlerde ortaya çıkan bu söyleme göre, Hindistan sadece İngiliz Hindistanı’nın devamı olmadığı gibi aynı zamanda yukarıda bahsedildiği gibi İslam medeniyetinin de devamı değildir. Bu bağlamda Hindu milliyetçi söyleme göre Hindistan sadece Hint medeniyet mirasının devamı olarak kabul edilmektedir. Buna göre merkezinde Hindistan olan Güney Asya coğrafyası medeniyet ve kültür merkezidir. Bu yüzden Hindistan, Güney Asya ve Hint Okyanusu’nun coğrafi, tarihi ve kültürel olarak en etkili gücüdür (Wojczewski, 2016: 165). Bölgenin en etkili gücü olduğu için de bölge ülkelerinin kendisine yakın olmasını savunurken bölge dışı ülkelerin bu yakın çevreden uzak kalması gerektiğini uygulamaya koyduğu politikalar aracılığıyla dile getirmiştir. “Doğuya Bakış” ve daha sonra Modi döneminde “Doğuya Hareket”e dönüştürülen ve hedefinde Güneydoğu Asya ülkelerinin olduğu politik yaklaşım bunun en iyi örneğidir. Monroe doktrinine benzer şekilde Hindistan söylemsel olarak bölge dışı ülkelerin bu yakın çevreye müdahalesine karşı çıkmıştır. Özellikle de “öteki” olarak görülen düşman kardeş Pakistan ile kısmen öteki¹⁰³ özellikleri taşıyan Çin, Hindistan’ın en büyük endişe kaynağıdır.

"Doğuya Bakış ve Doğuya Hareket" politikalarını çevreleyen söylem, Hindistan’ın Asya ülkeleriyle paylaşılan tarihini ve kültürünü vurgulamaktadır. Hindistan’ın "Doğuya Bakış ve Doğuya Hareket" politikalarını kapsayan retorik öncelikle "Asya yüzyılı" söylemleridir.

¹⁰³ Yapılan inceleme ve araştırmalarda Pakistan’ın Hindistan’ın ötekisi olduğu konusunda literatürde konsensüs vardır. Ancak Çin, Wojczewski’nin (2016) çalışmasında olduğu gibi bazı kaynaklarda öteki olarak görülürken, Pakistan’a kıyasla Hint toplumunda çok daha az “öteki” imajına sahiptir. Aynı zamanda Hint ulusal kimliğinin inşasında dinsel bağlamda Pakistan, Hindistan’ın ötekisi olurken Çin’in böyle bir karşılığı tam olarak yoktur. Zira Hint coğrafyasının Hindistan ve Pakistan olarak bölünmesi ve devam eden Keşmir sorunu, Hint toplumunun bilincinde onarılması güç bir travmaya sebep olmuştur.

Başbakan Narasimha Rao 1994 yılında “Asya Pasifik pazarını kendileri için sıçrama tahtası olarak niteleyerek, Asya değerlerini ön plana çıkarmıştır. Narasimha Rao 1995'te Kuala Lumpur'da tek bir Asya kimliğinden bahsederek çitayı daha da yükseltmiştir. Bu Asya kimliğinin bir tarafında ise ortak kültür ve tarihiyle Budizm vardır. Doğu'yu Hareket ile birlikte Modi; "Budha olmadan 21. yüzyıl Asya yüzyılı olamaz" diyerek Budist kültürüne verdiği önemi göstermiştir. Budist kültürüne yapılan bu vurgunun, Çin medeniyetinin şekillenmesine yardımcı olan Hint Budizmi olduğu için Çin'in yumuşak gücünü sınırlandırması da amaçlanmıştır (Quinn, 2018: 7).

Her yönüyle Hint kültürü ile iç içe girmiş Budizm MÖ altıncı yüzyılda şimdiki Nepal topraklarında doğmuştur. Budizm'in üstünlüğü Orta ve Güney Asya'da on birinci yüzyıldan itibaren ise azalmaya başlamıştır. Budizm'i geriletken faktörlerden birisi Hinduizm'in artan etkisi olmuştur. Modern dönemde ve günümüzde Budizm'in etkisi Hindistan sınırlarında kısıtlı olsa da Hindistan dışında oldukça geniş bir tabana sahiptir. Bu çerçevede Hindistan Başbakanı Modi Budizm'in bu yumuşak gücünden faydalanmak için Budist din ve kültürünün hakim olduğu ülkelere yönelik ziyaretler yaparak politikalar geliştirmeye başlamıştır. Modi bu ziyaretleri sırasında Budizmin Hindistan'ın kültürel ve tarihi bir mirası argümanı ile hareket etmiştir. Bunun bir parçası olarak, Budist ülkelerle Budizm'in Hindistan'dan yayılmış olduğu gerçeğini kullanarak bu yönde ilişkiler geliştirmiş ve bu çerçevede hedef ülkelerle kültürel birlik oluşturulması için Hindistan Nalanda Üniversitesi¹⁰⁴ açılmıştır. Çin ve Japonya bu projeye dahil edilirken, Sri Lanka da devlet başkanı Maithripala Sirisena'nın Hindistan'ı ziyaretinden sonra projeye eklenmiştir (Kamble, 2017: 30).

Modi döneminde Hint diplomasisinde Budizm'in dikkate değer etkisi olmasına rağmen (Mohan 2014, 2015) aslında Hindu milliyetçiliği Budizm felsefesine geçmiş dönemlerde Hindistan'ı işgale açık hale getirdiği için karşı çıkmaktadır. Ancak Modi Güneydoğu Asya ve Doğu Asya'ya karşı Budizmi yumuşak güç unsuru olarak kullanmak istemiş, bu kapsamda da “Doğuya Hareket” politikasının bir parçası olarak Budist söylemi ön plana çıkararak Asya bölgesindeki Budist ülkelerle ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır (Scott, 2016: 152). Hindistan'ın yumuşak güç olarak Budizmi kullanması Modi'nin Moğolistan, Sri Lanka, Vietnam ve Japonya'ya yaptığı ziyaretler sırasında kendini göstermiştir. Böylece Hindistan Budizm üzerinden yürüttüğü politikalarla Sri Lanka ve Myanmar'ı Çin'in yörüngesinden çıkarmayı planlarken, aynı şekilde Çin'in yükselişi konusunda benzer endişeleri taşıyan Moğolistan, Vietnam ve Japonya ile güvenlik işbirliğini güçlendirmeye çalışmıştır (Scott, 2016: 152). Bunun yanında Hindistan Budizmin yumuşak gücünden daha fazla yararlanmak için 2011 yılında Yeni Delhi'de Uluslararası Budist Konfederasyonu'nu kurmuştur (IBC). IBC, Mayıs 2015'te Uluslararası Buddha Poornima Diwas (Budha'nın Doğum Günü) kutlamalarını düzenlemeye başlamıştır. Eylül 2015'te IBC, Çatışmadan Kaçınma ve Çevre Bilincine ilişkin Küresel Hindu-Budist Girişimi adlı bir konferans düzenlemiştir. Konferansa Sri Lanka, Tayland, Vietnam, Bhutan, Nepal, Myanmar, Kamboçya ve Japonya katılırken, Çin herhangi bir temsilci göndermemiştir (Scott, 2016: 161). Çin'in temsilci göndermemesi iki ülke arasındaki rekabeti ortaya çıkarması açısından önemlidir. Bu çerçevede Hindistan 2000'li yıllardan itibaren, özellikle de Hindu Milliyetçi

¹⁰⁴Doğu Asya Zirvesi'ne katılan ülkeler tarafından desteklenen Nalanda Üniversitesi, Hindistan'ın kuzeyindeki Bihar eyaleti Rajgir kasabasında kurulmuştur. 25 Kasım 2010'da Hindistan Parlamentosu'nun özel bir yasası ile kurulmuş ve “ulusal öneme sahip bir kurum” olarak belirlenmiştir. Üniversite Asya kültürünün geçmişin derinlikleri ve çeşitli ortak tarihi ve kültürel özelliklerin yeniden keşfedilmesi doğrultusunda medeniyetler arası diyalog merkezi olacak şekilde oluşturulmuştur. Detaylı bilgi için bkz: About Nalanda University. (t.y.). <https://nalandauniv.edu.in/about-nalanda/>.

tabandan gelen BJP hükümeti ile Budizm'in yaygın olduğu ülkelere yönelik yukarıda anlatılan açılımlar üzerinden Çin'in bu ülkelerdeki etkisini kırmaya çalışmaktadır. Hindistan'ın kullandığı bu yumuşak güç faktörü ise Hindistan'ın bölge ülkeleri üzerinde etkisini artırdığı gibi uluslararası sistemde de tanınırlığını, kabul edilirliliğini ve etkinliğini artırmaktadır.

Genel olarak Hindistan'ın Budizm üzerinden Güneydoğu Asya ve Doğu Asya'ya yönelik girişimi Hindistan'ın bölgesel ittifakları güvence altına almasını amaçlarken Çin'e karşı da bölgedeki doğal hegemonya statüsünü sağlamlaştırmaya çalışmaktadır (Quinn, 2018: 6). Nitekim Çin, devam eden başlıklarda detaylarıyla tartışılacağı üzere Hindistan penceresinden Güney Asya ve Hint Okyanusu'na yönelik çeşitli teşebbüsleriyle Wojczewski'ye (2016: 166) göre Hint medeniyeti bölgesine (yakın çevre) tecavüz etmektedir. Sonuç olarak "Doğuya Bakış" ve sonrasındaki Modi'nin "Doğuya Hareket" politikası Hindistan'ın Doğu Asya ile olan ilişkisini yeniden canlandırmış, yine bu politika bağlamında Hint Okyanusu Bölgesi'ndeki devletlerle daha yakın askeri ve ekonomik bağlar kurulmaya çalışılmıştır. Hindistan'ın "Doğuya Bakış ve Doğuya Hareket" politikaları yoluyla bölgesel ittifaklar kurması, onun büyük bir morapolitik güç olarak tanınması yönündeki dış politika hedefini yansıtmaktadır. Ayrıca "Doğuya Bakış ve Doğuya Hareket" politikaları Hindistan için tehdit oluşturmeyen daha küçük devletlerle ittifak kurarak Batılı güçlerin bölgeye müdahale etmesini engellemeye yönelik stratejik politikalar (Quinn, 2018: 7). Yine bu bağlamda Hindistan, Asya kimliği retoriğiyle öteki olan Asyalı olmayan uluslara karşı, Hindistan ve diğer Asya ülkelerinden oluşan "Ben" (kendi) kimliği oluşturmaya çalışmaktadır. Bu şekilde Hindistan, Budizm'in üstünlüğünü içeren bir "Benlik" yaratmaya çalışmaktadır. Bu vurgu, Hindistan'ı Asya kimliğinin merkezine yerleştirirken Batı ile güçlü bir karşıtlık yaratmaktadır. Fakat bundan daha da önemlisi Hindistan'ın Budizm aracılığıyla kültürel olarak Çin'e üstünlük kurmaya çalışmasıdır. Bu durum Quinn'e göre (2018: 7) "yükselmekte olan Hindistan'ın büyük güç statüsünün hem küçük devletler tarafından hem de Asya'da lider ülke olarak uluslararası toplum tarafından tanınması üzerinden büyük güç olarak kabul edilmesine yönelik dış politika hedefini yansıtmaktadır".

Bu bağlamda başta Nehru, Narasimhao Rao olmak üzere Modi gibi siyasetçiler ve Hindu milliyetçiliği gibi ideolojiler Hint medeniyetinin büyüklüğüne ve stratejik konumuna dayanarak tüm dünyada ve Asya'da ona özel bir misyon yüklemişlerdir. Bu yüzden de kurulduğu günden bu yana Hint tarihi ve medeniyeti, Hint ulusa kimliğini şekillendirdiği gibi ideoloji farketmeksizin ülkenin dış politikasını da etkilemiştir. Bu manada sömürge döneminin ezilmişliğiyle birlikte büyük Hint tarihi ve medeniyeti anlatılarının postkolonyal, bağlantısız Hindistan'a yeni bir kimlik kazandırma yolunda önemli bir söylemsel etkisi olmuştur. Nükleer silahların üretimi, tarihsel olarak Güneydoğu Asya'nın Hint kültürünün uzantısı olması sebebiyle bölgeye yönelik geliştirilen "Doğuya Bakış" gibi bazı somut politikalar ise bunu destekleyen reel adımlar olmuştur.

3.5.2.3. Gelişen Hint ekonomisi

Daha önce de tartışıldığı gibi büyük güç olmanın en önemli koşulu bunun diğer devletlerce de kabul edilmesidir. Ancak herhangi bir devletin yükselen güç olarak kabul edilmesi ise dış faktörlerden ziyade iç faktörlerle açıklanmış, Miller'in (2016: 4) düşünceleri doğrultusunda bir devletin yükselen güç statüsüne gelebilmesi için fikirsel bir altyapıya sahip olması gerektiği vurgulanmıştı. Bu yüzden yükselen güçlerin nasıl büyük bir güç olacağına dair çok özel inançlara sahip olması gerekmektedir. Bu çerçevede daha önceki başlıklarda Hindistan'ın yükselen güç olarak anılması için Hindu milliyetçi söylemleri ile Büyük Hindu tarihi ve medeniyetine atıfta bulunan fikirsel söylemler incelenmişti. Bu

başlıkta ise fikir ve söylemden ziyade Hindistan'ın büyük bir güce dönüştürecek ekonomik faktörler tartışılacaktır. Çünkü Hindistan'ın yükselişinde başlıbaşına büyük bir etken olan ve bu değişime yön veren maddi kaynaklar daha önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim kültür ve tarihin dış politikadaki etkisi söylemseldir. Bunu test etmek ise soyut kavram olduğu için çok zordur. Liderler hedeflerine ulaşabilmek için çoğu zaman bu şekilde söylemlerde bulunmaktadır (Ertan Efegil, kişisel görüşme, 14 Temmuz 2021).

Her şeyden önce ekonomik büyüme, uluslararası aktörlerce de kabul edilen, Hindistan'ın dünya sahnesinde ortaya çıkışının temelini oluşturmaktadır (Sinha ve Dorscher, 2010: 80). Sivil toplum kuruluşlarının ve ticari çıkar gruplarının da gelişmesini sağlayan ekonomik gelişmeler aynı zamanda ülkenin yeni bir kimlik kazanarak Batı karşıtı ve üçüncü dünyacı kimliğini değiştirmeye başlamıştır (Smith, 2012: 9). Bu yüzden Hindistan'ın büyük devlet olma arzusu daha çok ekonomik güce dayandırılmaktadır. Nitekim Oğuzlu da Hindistan'ı ekonomik olarak yükselen bir güç olarak değerlendirmenin daha doğru olacağını belirtmektedir (Tarık Oğuzlu, kişisel görüşme, 5 Eylül 2021). Bu çerçevede geçmişteki Bağlantısızlar Hareketi ve üçüncü dünyacı devlet kimliği Hindistan'a çok fazla maddi fayda sağlamamış hatta Batı ile çatışmacı bir tutum geliştirmiştir.

Dolayısıyla Hindistan'ın ahlaki ilkelere dayanan (moralpolitik) erken dönem dış politikası ve sosyalist ekonomi politikaları Büyük Hindistan'a ulaşabilmek için geçerliliğini yitirmişti (Wulf, 2013: 28). 1991 yılında yaşanan ödemeler krizi bunu kanıtlamış, Nehruvan söylemleri etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu yüzden sosyalist devlet güdümlü ekonomi politikaları büyük ölçüde terk edilmiş, tam rekabete dayalı kademeli bir ekonomik serbestleşme süreci başlatılmıştır. Siyasi olarak da ülke bağlantısızlıktan uzaklaşarak daha pragmatik, çok yönlü bir dış politika benimsemeye başlamıştır. Ancak bu bağlantısızlık politikalarının tamamen terk edildiği anlama gelmemektedir. Nitekim Soğuk Savaş'tan sonra da birçok siyasi aktör mevcut Nehru söylemlerini çoğu zaman yeniden yorumlamıştır (Wojczewski, 2016: 100).

Bununla birlikte Soğuk Savaş'tan sonra tüm dünyada ülkeler arası işbirliği artmaya başlarken küreselleşme söylemleri de uluslararası politikanın gündemine gelmeye başlamıştır. Yine Soğuk Savaş'tan sonra ülkeler arası birçok ticari anlaşmalar yapılmış, yeni ticari organizasyonlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Aynı zamanda ekonomilerin liberalizasyonu bağlamında birçok ülke ekonomik kalkınma ve işbirliğine odaklanarak karşılıklı bağımlılıklarını artırmıştır. Ekonomik olarak bağımlılıkları artan ülkeler arasında ise savaş olasılığı azalırken, Soğuk Savaş yıllarının aksine demokratik kurumlar ve ekonomik kalkınma ön plana çıkmış, böylece Hindistan'ı büyük devletler kulübüne çıkaracak şartlar da oluşmuştur (Ahrari, 2017: 184).

Dolayısıyla 1990'larda tüm dünyada geleneksel ekonomi politikaları değişirken Hindistan ekonomisi de bundan etkilenmiştir. Nehru döneminde Hindistan mütevazı olsa da istikrarlı bir endüstriyel ve ekonomik büyüme yaşamış olsa da, bu büyüme istenilen seviyelere ulaşamamış (Chacko, 2014: 12), Hindistan ekonomik kalkınma açısından ne kadar geride kaldığını anlamaya başlamıştır (Mohan, 2006: 3). Zira 1947'den 1978'e kadar Nehru ve kızı Indira Gandhi yönetiminde Hindistan'ı yöneten Kongre Partisi İngiliz Fabian sosyalizmi etkisinde bir yönetim sergilerken, ülkenin ekonomik planlaması yukarıdan aşağıya üst kastların egemen olduğu bir politik sistemle paralellik taşımıştır (Cohen, 2000, 36). 1980'lerde bu politikaların ülkenin ekonomik büyümesine çok fazla katkısı olmadığı fark edilince, kurumlar vergisinin azaltılması, işletmelere sübvansiyonların sağlanması ve başta tarım olmak üzere belirli sektörlerde kamu yatırımlarının artırılması gibi bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu değişiklikler ekonomide bazı gelişmeler ortaya koysa da istenilen sonucu vermediği gibi bütçe açıklarını artırmış, aynı zamanda kamu borçlarını da yükseltmiştir.

Sonuçta ortaya büyük bir ödemeler dengesi krizi çıkmıştır. 1991'deki ödemeler dengesi krizi daha kapsamlı ekonomik reformlar arayışında olan politikacılara fırsat sağlamıştır (Chacko, 2014: 13). 1991'de Kongre Partisinden Başbakan Narasimha Rao, endüstri serbestleşmesi, özelleştirme ve yabancı yatırımcı kurallarının hafifletilmesi de dahil olmak üzere bir ekonomik serbestleşme programı başlatmış (Cohen, 2000, 36) liberal ekonominin gereklilikleri yerine getirilmeye başlanmıştır.

Hint ekonomisinin 1990'ların başında bu sorunları yaşamasının en önemli sebebi klasik korumacı ekonomi politikalarıydı. Ancak bunun altında Hindistan'ın postkolonyal kimliğinde saklı olan bir başka faktör vardı; İngiliz sömürge rejiminin Hindistan'da uyguladığı sosyo-ekonomik politikalardan dolayı yabancı sermayeye olan güvensizlik. Nitekim önce Doğu Hindistan Company sonra Büyük Britanya Krallığının uyguladığı politikalar Hint sanayisini bitirme noktasına getirmiştir. 1800'lü yıllara gelene kadar oldukça gelişmiş vaziyetteki Hint ekonomisi bu yüzyıldan itibaren İngiliz sömürge yönetiminin de etkisiyle geri kalmaya başlamış, Babür İmparatorluğunun yıkılması bunu daha da tetiklemiştir (Ogden, 2016: 88).

Aslında 16. yüzyıl sonlarından itibaren alt kıta yaklaşık 200 yıl süren büyük bir iktisadi gelişme dönemi yaşanmıştır (Parthasarathi, 2019: 6). Hatta çok daha eskilere gidildiğinde Hindistan'ın ekonomik olarak daha gelişmiş olduğu görülmektedir. MS 1. yüzyılda Hindistan dünya GSH'nın yaklaşık yüzde 33'ünü tek başına meydana getirirken, Avrupa'nın gelişmesine paralel olarak 1700'lerde aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere yüzde 24 'lere inmiştir. Hindistan, dönemine göre oldukça iddialı olan bu orana hem tarım hem de ticaretteki başarısıyla ulaşmıştır. En çok da pamuk, Hint kumaşı¹⁰⁵, baharat, pirinç ve ipek gibi ürünleri ihraç etmiştir (Maddison'dan aktaran Ogden, 2016: 88). Özellikle Gujarat, Bengal ve Güney Hindistan'da üretilen tahıl ürünleri Hindistan'ın diğer bölgelerinin yanı sıra Asya Pasifik bölgesine ihraç edilmiştir (Parthasarathi, 2019: 6). Hindistan'ın bu gelişmiş ekonomisi ve zenginliği ise başta Avrupa olmak üzere birçok yerden tüccarları ve istilacıları kendisine çekmiştir. İlk olarak 16. yüzyılda Portekizli tüccarlar ve istilacılar Hindistan'a gelmiş, ancak Hindistan'la büyük çapta ticareti başlatan ve Hint ekonomisinin yapısını değiştiren İngiliz Doğu Hindistan Şirketi olmuştur (Malone ve Chaturvedy, 2009: 3).

---

¹⁰⁵ Hint kumaşı dönemine göre o kadar rağbet görmüştür ki, Türkiye'de Tokat ve Kayseri gibi yerlerde birçok baskı desenli taklidi yapılmıştır.

Tablo 13. Dünya İmalat Sanayisinde Ülkelerin Payları (1750-1900)

Ülke	1750	1800	1830	1860	1880	1900
Birleşik Krallık	1,9	4,3	9,5	19,9	22,9	18,5
Hindistan	24,5	19,7	17,6	8,6	2,8	1,7
Çin	32,8	33,3	29,8	19,7	12,5	6,2
Alman Devletleri	2,9	3,5	3,5	4,9	8,5	13,2
Rusya	5,0	5,6	5,6	7,0	7,6	8,8
ABD	0,1	0,8	2,4	7,2	14,7	23,6
Japonya	3,8	3,5	2,8	2,6	2,4	2,4
Fransa	4,0	4,2	5,2	7,9	7,8	6,8
İtalyan Devletleri	2,4	2,5	2,3	2,5	2,5	2,5
Habsburglar	2,9	3,2	3,2	4,2	4,4	4,7

Kaynak: Kennedy (2001)

En çok pamuktan üretilen kumaşa yönelik yoğun talep uluslararası ticarete Hindistan'ın payını yükseltmiştir. Kredi piyasaları gibi bazı göstergeler 18. yüzyılda Hindistan'ın kuzey bölgeleri ile İngiltere'nin birbirine yakın gelişim seviyesinde olduğunu göstermektedir (Parthasarathi, 2019: 5).

Özellikle 19. yüzyıl Avrupa, İngiliz ve Hint ekonomileri için dönüm noktası olmuştur. Zira 19. yüzyıldan itibaren Avrupa sanayileşip zenginleşirken Hindistan ile birlikte Asya fakirleşmeye başlamıştır. Bu yüzyıla kadar belirgin bir Hindistan ve Çin ağırlığı göze çarparken 1900'e gelindiğinde Hindistan'ın dünya imalat payındaki oranı yüzde 1,7'ye Çin'in ki de yüzde 6,2'ye düşmüştür. Birleşik Krallık ise geçmişe oranla yüzde 19'lara çıkmıştır (Kennedy, 2001: 191). İngiltere'de sanayi devrimi yaşanırken, İngiltere Avrupa'da olduğu kadar Asya'da da diğer ülkelerden belirgin bir şekilde ayrılmaya başlamıştır. İngiltere'nin diğer Avrupa ülkelerine göre daha fazla gelişmesinde dünyanın her yerinde kullanılan Hint pamuklusunu taklit etme çabaları vardı. Bu çabalar İngiltere'yi yeni teknoloji aramaya yöneltmiştir. Ayrıca Avrupa'da odun kıtlığı yaşanması, yeni arayışlarla birlikte kömürün keşfine yol açmıştır. Kömürün keşfiyle birlikte de buhar makinesi icat edilirken demir eritilmesine yönelik yeni teknolojiler, demiryolu ve buharlı gemilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Parthasarathi, 2019: 2-3).

Yeni makinelerin icadıyla da İngiltere'de kaynaklar verimli kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin Kennedy'nin (2001: 191) aktardığına göre 1750 ile 1830'lar yılları arasında İngiltere'de yün eğirme işlerinde makineleşmeye geçilmesi verimliliği en az 300 kat artırmıştır. Dokuma teknolojisindeki yeniliklerle birlikte İngiliz kumaşı Hint pazarlarını ele geçirmeye başlamıştır. İngiliz ekonomisindeki bu atılımlar 19. Yüzyıldan sonra Hint ekonomisini geriletmeye başlamış, 1820'lerden itibaren geleneksel yollarla elde üretim yapılan Hindistan'a, makinelerde üretilmiş İngiliz malları ithal edilmeye başlanmıştır (Parthasarathi, 2019: 166). 1814'de İngiltere'den Hindistan'a giren pamuklu kumaş uzunluğu yaklaşık 914 kilometreye tekabül edereken 1830'da 46.634 kilometreye, 1870'de de 1 milyon kilometreye yaklaşmıştır. Bu yüzden çok sayıda yerli Hint üreticisi sistem dışına itilmiştir (Kennedy, 2001: 191). Sonuç olarak buhar ve tekstil makineleri

Kennedy'nin (2001: 92) tabiriyle "Batılı adamlara" büyük avantajlar sağlayarak ekonomik ve askeri olarak olağanüstü gelişim göstermelerine kapı aralamıştır".

Bununla birlikte İngilizlerin sanayileşme aşamasında karşılaştığı sorunlar, Hindistan'da yaşanmadığı için ve sömürge altında yaşamının da etkisiyle Hindistan, İngilizler gibi sanayileşme arayışına girmemiştir. Dolayısıyla sanayi devrimi İngilizlerin Asya'ya ve Hindistan'a üstünlüğünü artırırken bir diğer faktör de Parthasarathi'ye göre (2019: 3) Malthusçu görüş olmuştur. Malthusçu görüşün iddia ettiği gibi Avrupa'da kadınların geç evlenerek doğurganlığın sınırlanması, Avrupa'nın nüfusu kontrol etmesine ve daha çok sermaye biriktirmesine yol açmıştır. Asya'da ise nüfus mevcut kaynakların üstünde artmış kıtlıklar ortaya çıkmıştır. Avrupa'nın üstünlüğüne etken bir diğer iddia da rasyonalite olmuştur. Parthasarathi'nin Max Weber'den aktardığına göre kökleri Protestanlığa dayanan rasyonalite Avrupa'da modern yönetimin ve ekonominin temelini oluşturmuştur. Weber Hindistan ve Çin gibi Asya ülkelerinde kast ve klanların Avrupa'daki gibi bir akıl yürütmeyi engellediğini ileri sürerken Parthasarathi 1800'ler öncesinde kastın sosyal etkisinin az olması iddiasıyla Weber'in bu görüşüne karşı çıkmıştır (Parthasarathi, 2019: 5-7). Ancak Acemoğlu ve Robinson da (2020: 114) Weber'e benzer görüşlere sahiptir. Onlara göre Hindistan'da tekstil sektörü gelişmiş olmasına rağmen katı bir kast sistemi kapsamlı ekonomik kurumların gelişmesini engellemiştir. Zira kast sistemi insanlara baba mesleğini yapmaya zorladığı için girişimciliği engellemiştir. Bunun yanında Babür mutlaki yönetimi de Acemoğlu ve Robinson'a göre (2020: 114) Hint ekonomisinin geri kalmasında önemli bir etken olmuştur.

Yine de Parthasarathi Avrupa'nın sıra dışı gelişmesini kabul etmekle birlikte Hindistan'ın kendine has koşulları sebebiyle ekonomik ve teknolojik gelişmeleri üretmek zorunda kalmadığını ifade etmiştir. Örneğin Hindistan'daki odun bolluğu kömür üretimine ihtiyaç bırakmamış, ancak 19. yüzyılda kömür ihtiyacı ortaya çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu Hindistan'a yönelik Batı merkezli bir tarih anlatısıydı. Zira tarihçiler son yıllarda 18. yüzyılda Asya ürünlerinin Avrupa tarafından taklit edildiğini kabul etmeye başlamışlardır (Parthasarathi, 2019: 11-13).

Yaşanan bu gelişmeler İngiliz ekonomisini geliştirirken Hint ekonomisinin gerilemesine yol açmıştır. Bu yüzden 19. yüzyıl İngiliz sömürge yönetiminin devlet politikası Hindistan ekonomisini İngiltere ekonomisine bağımlı hale getirmiştir. Bu da Hindistan'ın yıllar boyu oluşan birikim ve becerisinin yukarıda tabloda görüleceği üzere dağılmasına sebep olurken (Parthasarathi, 2019: 14), ülkenin zenginlikleri İngiltere tarafından Doğu'nun zenginliklerini elde edebilmek için araç haline getirilmiştir (Wolf, 2020: 349). İngiltere Hint ekonomisinin getirilerini elde edebilmek için 19. yüzyılda eski vergi toplayıcılarına başvururken onlara kırsalda mülkiyet hakkı vermiş, böylece Hint toplumunun ve köylüsünün üstüne karabasan gibi çökecek olan zemindarlık müessesesi ortaya çıkmıştır (Braudel, 1996: 255).

Öte taraftan 1600 ile 1800 yılları arasında sadece Hindistan değil Çin de ekonomik olarak dünya iktisadi sisteminde ön plana çıkmıştır. Hindistan dünya çapında pamuklu tekstil üretip ihraç ederken, Çin diğer ülkelere çay, porselen ve ipek ihraç etmiştir. Pamuğun; sıcak, soğuk ve tropikal iklimlere uyumlu olmasının yanı sıra keten ve yünden daha iyi boya tutması, yine yünden daha hafif olması, modaya uygunluğu, dokuma kalitesi ve olağanüstü güzelliği onun bu kadar rağbet görmesine yol açmıştır. 17. yüzyıldan önce Hint pamuklusu Hint Okyanusu, Kızıldeniz ve Basra Körfezi bölgelerine ihraç edilirken, baharat karşılığında Güneydoğu Asya'ya, köle karşılığında da Doğu Afrika'ya ihraç edilmiştir (Parthasarathi, 2019: 24-25). Öte yandan Afrika'daki köle ticaretinde Batılıların yanı sıra tebasını pazarlayan kralların olması çok daha ilginçti. Kongo'da olduğu gibi bu krallar

lkelerinde saban kullanımı için herhangi bir girişimde bulunmadığı gibi tarımsal faaliyetleri artırmak için de herhangi bir girişimde bulunmuyordu. İnsanları köle olarak satıp para kazanmak onlar için daha karlıydı (Acemoğlu ve Robinson, 2020: 63).

Avrupalı tüccarların Hint pazarına girmesi pamuğa farklı pazarlar açmıştır. Bu pazarlardan ilki Portekizli tüccarların ürün sattığı 16. yüzyıl Avrupa'sıydı. 17. ve 18. yüzyılda da bu rnler Hollanda ve İngiltere'ye girmiştir. On yedinci yüzyılda genişleyen Avrupa pazarı "Hint basması" ile dolmuştu. Hint kumaşı sadece zenginlere değil fakirlere de hitap ediyordu. Öte yandan Hint kumaşı 17. ve 18. yüzyıllarda Batı Afrika'ya açılmıştır. 18. yüzyılda İngiliz tüccarların Batı Afrika'ya yaptığı ihracatın üçte ikisi Hint kumaşından oluşuyordu. Pamuklu kumaşın karşılığı ise birçok zaman kölelerden oluşuyordu. Sadece İngilizler değil Fransızlar da pamuğu kle ticaretinde kullanmışlardır hatta Hint pamuklu kumaşı Amerika kıtasına da ihraç edilmiştir (Parthasarathi, 2019: 26-27).

Özetle; Hindistan 1600 ile 1800 yılları arasında ciddi manada ekonomik büyüme yaşarken 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyıl başlarında da bu durum tersine dönmüştür. Hindistan ekonomisinin bu tarihlerden itibaren düşüşe geçmesi genel olarak İngiliz sömürge etkisi ve Hindistan sanayileşmesinin küçülmeye başlamasıyla açıklanırken (Bagchi'den aktaran Ogden, 2016: 88) bundan ötürü oryantalist yazarlar Hindistan'ı geri ve aşağı bir toplum olarak tasvir etmişlerdir. Ancak Hint sanayisinin ve ekonomisinin küçülmesinin sebebi bizatihi İngilizlerdi. Nitekim bu dönemde yapılan ticaret sayesinde İngilizler Hindistan'dan çok yüksek oranlarda servet kazanmıştır. Sadece 1783 ile 1793 arasında yıllık ortalama 1,3 milyon sterlinin Hindistan'dan Büyük Britanya'ya aktığı tahmin edilmektedir. Yüksek vergilendirme ve ciddi kıtlıklar (1770'de Bengal, nüfusunun üçte birini kaybetmiştir) sermayenin Büyük Britanya'ya akışı ile birleştiğinde ülkedeki tüketimi ve istihdamı azaltmış böylece ülke ekonomisi durgunluğa ve devamında büyük bir kısır döngüye girmiştir. İngilizlerin Hindistan'dan kazandıkları servet kadar ileri boyutlara ulaşmıştır ki Hindistan'da görev yapan Genel Vali ve Doğu Hindistan şirketi çalışanları da bundan faydalanmışlardır. Genel Vali yılda 25.000 sterlin kazanırken, şirketi yöneticileri de yılda 10.000 sterlin alıyordu ki bu rakamlar o döneme göre oldukça yüksek maaşlardı (Malone ve Chaturvedy, 2009: 3).

Sömürge yönetiminin 1947'de sona ermesiyle Hindistan, kişi başına düşen gelir açısından dünyanın en fakir ekonomilerinden biri olarak başta kıtlık olmak üzere büyük sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Nitekim lke ekonomisi yüzde 60'larla modern sulama sistemi ve teknolojisi olmayan tarıma bağlıydı. Etkisi az olan sanayi ise tamamen Büyük Britanya'nın çıkarlarına hizmet etmek üzere tasarlandığı için Hint ekonomisine faydası olmadığı gibi bu durum aynı zamanda kolonyalizmin bitmemiş olduğunu da (neokolonyalizm) gösteriyordu (Malone ve Chaturvedy, 2009: 3). Hatta Batı sanayisinin Hindistan retim endüstrisini yerle bir etmesi sonucu ülkenin fakirleşip ekonomik olarak bağımlı bir hale gelmesi sebebiyle geleneksel Hint kumaşını üretmek için özellikle ip eğirme ve dokuma sektörünü yeniden canlandırmak Gandhi'in sembolü ve stratejisi olmuştur. Geleneksel Hint kumaşı üretimi ve ıkrık Hintlilere itibarlarını geri kazandıran ve emperyalizme direnişin sembolü olmuştur (Childs ve Wilhliams, 1997: 33).

Bunun yanında Hindistan-Pakistan ayrılığı da Hint sanayisini vurmuştur. Zira Pakistan'da çıkartılan endüstriyel hammaddeler Hindistan'daki fabrikalarda işleniyordu (Malone ve Chaturvedy, 2009: 3). Örneğin doğu da yer alan sınırlar jt üretim merkezlerini Pakistan tarafında bırakırken, Ugli nehri kenarındaki jt bezinin imal sahaları Hindistan'da kalmıştır (Braudel, 1996: 260).

İngilizlerin açtığı tahribat ve bölünmeden dolayı 20. yüzyılın başlarında İngilizlere karşı Hint milliyetçiliğinin temellerini atan entelektüel kesim, Hindistan'ın içlerinde ekonomi de

olmak üzere birçok konuda kolonyal dönemde zarar gördüğüne vurgu yapmışlardır. Bu yüzden siyasi olarak büyük güçlere şüpheli yaklaşımlarının yanı sıra uluslararası iktisada ve ticarete de kuşkuyla yaklaşmışlardır. Çünkü Hindistan bağımsızlığını kazandığında kolonyal dönemin mirası olarak ekonomisi çökmüş durumdaydı. Bu bağlamda Hindistan Nehru'nun öncülük ettiği ve sosyalist devletçi anlayış olan kendi kendine yeterliliği temel alan (swadeshi) ekonomi politikalarını uygulamaya çalışmış ve büyük güçlere şüpheli yaklaşımı sebebiyle uluslararası yatırımlara izin vermemiştir (Ogden, 2016: 88-89). Hindistan'ın bu ekonomik yapısı Hindistan'ın öncelikle ulusal uyumunu güçlendirecek bir politika izlemesine yol açmıştır. Zira birbiriyle uyumlu hale gelen toplum ise Hindistan'ın ekonomik dönüşümünü hızlandırabilirdi (Malone ve Chaturvedy, 2009: 12).

Nehruvan dönemde Hindistan ekonomisinin temel yapı taşı ithal ikameci model olmuştur. Batı tarafından eleştirilen bu modele göre ithal mallara kısıtlama getirilerek iç pazarın gelişmesi amaçlanmıştır (Ogden, 2016: 91). Ancak bu politika istendiği gibi sonuç vermemiş, Hindistan ekonomisi 1960'larda kırılgan bir hale gelmiştir. Ticaret açıkları 1962 Çin, 1965 ve 1971 Pakistan savaşlarının etkisiyle daha da artmıştır. Bunun yanında birçok yapısal sorun Hindistan ekonomisinin sorunu haline gelirken, 1973 petrol krizi bunu daha da tetiklemiştir. Bunun üzerine Başbakan İndira Gandhi ekonomiyi reforme edici politikalar izlemeye başlamış, 1981 yılında IMF'den kredi alınırken ithalat kolaylaştırılmıştır. Sonuç olarak artan kamu yatırımları ve artan askeri harcamaların bir sonucu olarak doğrudan vergilerden ve artan harcamalardan elde edilen gelirdeki düşüş, bütçe açıkları ve yüksek seviyelerdeki kamu borcu ile (Chacko, 2016: 25) 1991 yılındaki Ödemeler Dengesi Krizi Hint ekonomisini dibe vurdurmuştur.

Hindistan, Soğuk Savaş sonrası ilk Başbakanı Narasimha Rao ve Ekonomi Bakanı Manmohan Singh ile birlikte ekonomide radikal değişikliklere giderken (Wulf, 2013: 27), tüm sosyalist yapıyı küçük bir sessizlik içinde dağıtmışlardır (Jaffrelot, 2007: 349). Bunun için 1991'de Yeni Endüstriyel Politika Belgesi ile başta enerji ve Telekom olmak üzere birçok sektörde devlet tekeli kaldırılırken, aynı zamanda ithalat kontrolleri kaldırılmış ve vergiler de yüzde 200'den yüzde 50'ye indirilmiştir. Yine birçok alanda devlet ve özel sektör ortaklığı ile yeni iş kolları yaratılmıştır. Kredi alımı kolaylaştırılmış, özel ve yabancı bankalar teşvik edilmiştir. Milli borsa kurulmuş, Rupi devalüe edilmiş ve bunun gibi liberal ekonomiye uygun birçok değişiklik yapılarak pazar ekonomisine geçilmiştir (Ogden, 2016: 94; Wulf, 2013: 27). Bunun yanında Hindistan 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütüne katılmış, IMF'de daha etkin görevler almaya başlamıştır. Aynı zamanda Hintli iş insanları uluslararası ticarete yönelik birçok alanda girişimci olmuşlardır. 1999 yılından sonra devlet sadece savunma sanayi ve demiryolları gibi sektörlerde kalmıştır (Ogden, 2016: 95).

Hindistan'ın GSYİH büyüme performansına bakıldığında ekonominin liberalleşmesi oldukça başarılı gibi görünmektedir (Chacko, 2014: 17)). Nitekim 1950 ile 1980 arasında, yıllık GSYİH büyümesi yüzde 2 ile 4 arasında sıkışıp kalırken, 1980-85 döneminde ortalama yüzde 5,5 ve 1985-1990 arasında ortalama % 5,7 olmuştur. 1990'larda ortalama yüzde 5,7 büyüyen Hindistan 2000'lerde ortalama 6,9 büyümüştür. 2012 yılında yüzde 6.5'lik büyüme rakamıyla ABD ve Çin'in ardından dünyanın en büyük üçüncü ekonomisi olmuştur (Ogden, 2016: 98). Aynı yıl Dünya Bankası verilerine göre kişi başına milli gelir 1443 dolar olmuştur (Barne ve Wadhwa, 2019). Yine aynı verilere göre 2015 yılında kişi başına düşen milli gelir 1600 dolar olurken 2019 yılında 2100 dolara çıkmıştır. Bu durum Hindistan açısından yeterli olmasa da devasa nüfusu göz önüne alındığında ve 1991 yılında geçirdiği büyük bir ödemeler krizi ile kıyaslandığında başarı olarak kabul edilebilir. Hindistan elde ettiği bu gelirle birlikte Dünya Bankası verilerine göre 189 ülke arasından 142. olurken, en büyük rakibi Çin 10 bin doları aşan milli geliriyle 68. sıradadır. Bu rakamlar doğrultusunda Hindistan'ın Çin'den sonra dünyanın en kalabalık nüfusuyla

birlikte büyük potansiyel taşıdığı bir gerçektir (M. Ali Uğur, Kişisel görüşme, 20 Ekim 2021) ancak Çin çok daha hızlı ekonomik gelişme göstermekte bu ise ilerleyen yıllarda aradaki farkın çok daha fazla açılması manasına gelmektedir. Aradaki farkın açılması ise Ukrayna örneğinde olduğu gibi ülke içi sosyo-ekonomik sorunların da başlamasına yol açma potansiyeli taşımaktadır. Çünkü Ukrayna komşu AB üyesi ülkelerin artan refah seviyesi ile birlikte kriz, renkli devrimler, savaş ve bölünmeye kadar giden bir süreç yaşamıştır. Hindistan da buna benzer bir potansiyel taşımaktadır. Zira Çin'in ekonomik başarısı karşısında, Hindistan'ın fakir nüfusunun yaşam standardının yükseltilemediği zaman Hint demokrasisi daha kırılgan hale gelmekte, hatta Oğuzlu nun da (Kişisel görüşme, 5 Eylül 2021) belirttiği gibi bu ekonomik gerilik Hindistan'ı daha çok ABD'ye yaklaştırmakla Hindu milliyetçiliğinin köpürtülmesine zemin hazırlamaktadır.

Şaşırtıcı bir şekilde 1998 ile 2004 yılları arası koalisyon hükümetleriyle ülkeyi ilk kez yöneten milliyetçi ve muhafazakâr söylemlere sahip BJP, Kongre Partisinin uyguladığı bu neoliberal politikaları devam ettirmiştir (Ogden, 2016: 96). Hatta BJP uluslararasılaşmaya karşı olmasına rağmen pazar odaklı bir ekonomiye geçişi daha da hızlandırmıştır. Makine ve tüketim malları için kotalar ve ithalat lisansları kaldırılırken, uluslararası şirketlerin Hint pazarındaki faaliyetlerine kolaylık sağlanmıştır (Cohen, 2000, 37). Ancak birbirinden farklı yapıdaki Hint eyaletlerinde farklı iktisadi politikalar uygulanması Çin'le kıyaslandığında yatırımları zorlaştırmaktadır. Bu ise Çin'in Hindistan'a göre daha fazla yatırımcı çekmesine ve daha hızlı ekonomik ilerleme kaydetmesine yol açmaktadır (İlter Turan, kişisel görüşme, 7 Ağustos 2021).

Modi 2014 seçimlerinde başarılı bir dış politika için temel kriter olarak büyümeyi ve istihdam yaratmayı teşvik etme hedefini defalarca tekrarlamıştır. Bu bağlamda Yeni Delhi Asya, Afrika ve Güney Amerika'da yeni ticaret ve enerji ortakları arayışına girmiştir (Ogden, 2018: 9). Bunun yanı sıra Modi göreve başladığı ilk dönem birçok ekonomik girişim başlatmıştır. "Make in India", (Hindistan'da Üret) Modi'nin Hindistan'ı çeşitli üretim sektörleri için küresel bir üretim merkezine dönüştürmek için imza attığı ilk girişim olmuştur. İçinde otomobil ve bilişim teknolojilerinden uzay teknolojilerine, yenilenebilir kaynaklardan turizme kadar birçok imalat ve hizmet sektörüne ait ekonomik oluşumları barındıran "Make India" aynı zamanda BJP'nin seçim manifestosundaki ekonomik öncelikleriyle de paralelik taşımaktadır (Palit, 2015: 16).

İç tüketim ve ihracat için Hindistan'da üretimin, ülkenin GSYİH' sına önemli ölçüde katkıda bulunması amaçlanırken aynı zamanda Hindistan'ın küresel ölçekte daha fazla yatırımcı çekmesi hedeflenmiştir (Palit, 2015: 16). Bu bağlamda Modi özellikle ABD, Avustralya, Kanada, Japonya, Çin, Kore, Almanya ve Fransa gibi ülkelerdeki yatırımcıları Hindistan'da yatırım yapmaya davet etmiştir. Bunun için Modi hükümeti yüzlerce maddi dolmuş politik mevzuatı iptal ederken, yeni reformlar hayata geçirilmiştir. Bu reformlarla birlikte ülke çok kısa bir süre içinde dünyanın en büyük doğrudan yabancı yatırımının hedefi haline gelmiştir. 2016-2017 'nin ilk yarısında küresel olarak Doğrudan Yabancı Yatırım girişlerinde yüzde 5 azalma olmasına rağmen, Hindistan'da bir önceki yıla göre (2015-2016 dönemi) yüzde 36 artış meydana gelmiştir (Bhattacharyya, 2017: 1)

Öte yandan gelişen Hint ekonomisi geliştikçe bu durum dış politikaya da yansımıştır. Bu anlamda Hindistan'ın büyük güçlerle ilişkileri gelişirken, IMF gibi örgütlerde de payı da artmıştır. 2012 yılında Dünya bankasında yüzde 2.34 oy ağırlığına sahipken yine aynı dönemde IMF'de yüzde 2,34'lük paya sahip olmuştur. Bununla birlikte ABD-Hindistan dış ilişkilerinde benzeri görülmemiş bir ilerleme sağlanmıştır. ABD ile Hindistan arasında yapılan 2005 tarihli nükleer anlaşma Hindistan'a askeri olmayan nükleer teknolojiye erişim

hakkı sağlamıştır. Aynı zamanda Bush yönetimindeki ABD için, Hindistan Asya'daki güç dengesinde yükselen bir güç olarak görülmeye başlanmıştır (Wulf, 2013: 29).

Yine ülkenin artan ekonomik gücü Hindistan ordusunun gelişmesine katkı sunmakta, bu da Hindistan'ın her geçen gün büyük güç olma isteğini daha da artırmaktadır. Hindistan'ın artan mali kaynakları göz önüne alındığında, silahlı kuvvetlere ayrılan bütçe de artmış, başta Deniz Kuvvetleri olmak üzere birçok modernizasyon gerçekleştirilmiştir. Öte taraftan Tata, Reliance gibi Hindistan'ın çok uluslu şirketleri yurtdışında oldukça büyük yatırımlar yapmaya başlamıştır. Örneğin Tata çay fabrikaları ve Jaguar gibi İngiliz otomobil firmalarının yanı sıra Corus gibi İngiliz çelik şirketini de satın almıştır (Ogden, 2016: 99).

Bunun yanı sıra Hindistan'ın artan ekonomik gücü bölge politikalarına da yansımaktadır. Nitekim ekonomik liberalleşmeye paralel olarak aynı zamanda başlatılan ve Başbakan Modi döneminde "Doğuya Hareket"e çevrilen "Doğuya Bakış" politikası, Hindistan'ın küresel ekonomik hedeflerinde önemli bir yere sahiptir (Wulf, 2013: 27). "Doğuya Bakış" politikası ekonomik reformların başlamasından çok kısa bir süre sonra ortaya çıkmış, Hindistan'ın özellikle Doğu ve Güneydoğu Asya ile bölgesel ilişkisini güçlendirmeyi amaçlamıştır. "Doğuya Bakış"ın mimarı Kongre Partisinden Başbakan Narasimha Rao 1994'te Asya-Pasifik bölgesini küresel pazara ulaşabilmek için sıçrama tahtası olarak tanımlarken, 2003 yılında "Doğuya Bakış" politikasında yeni bir aşamaya geçilmiştir. Buna göre merkezinde ASEAN bulunan, Avustralya'dan Doğu Asya'ya uzanan genişletilmiş bir "Doğu" Hindistan'ın ekonomik ve güvenlik olarak ilgi alanına girmeye başlamıştır (Chacko, 2014: 15).

Hindistan ASEAN ülkelerinin yanı sıra Güney Asya ülkeleri ile de (SAARC) ekonomik ilişkilerini geliştirme peşindedir. Modi 2014'de seçilmesinden bu yana SAARC ülkelerine ziyaretlerde bulunarak hem siyasi hem de iktisadi anlaşmalar yapmıştır. Yine 5 Mayıs 2017'de Hindistan, Güney Asya ülkeleriyle daha iyi iletişim kurmayı amaçlayan Güney Asya Uydusunu uzaya fırlatmıştır (Bhattacharyya, 2017: 2).

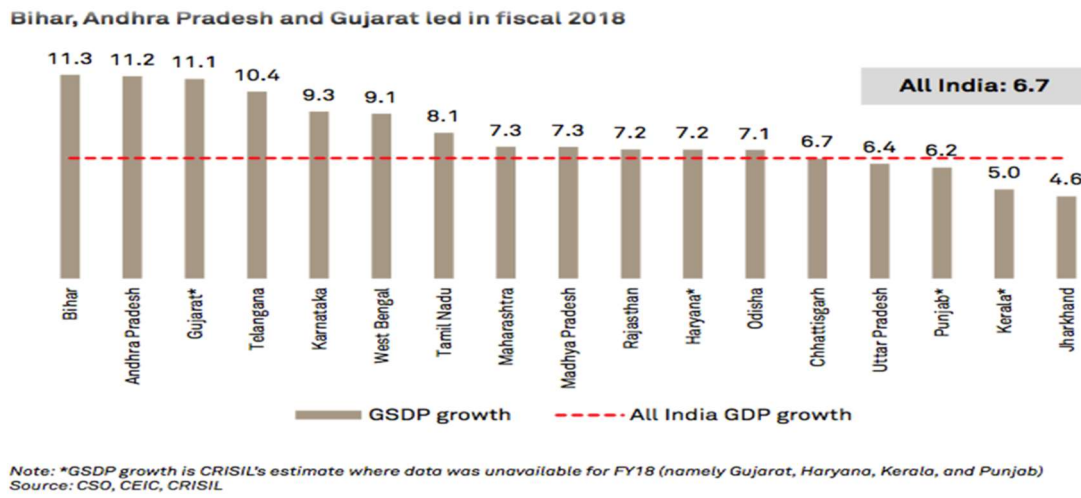
Hindistan ekonomisindeki bu olumlu gelişmelere rağmen, ülkenin yaşadığı bazı yapısal sorunlar halen devam etmektedir. Bunların en başında gelir eşitsizliği ve çözülemeyen fakirlik gelmektedir. Nitekim çalışmanın en başında vurgulandığı gibi Hindistan zıtlıklar ülkesidir. Bu durum özellikle ekonomide kendini göstermektedir. Bir tarafta oldukça zengin bir kesim diğer tarafta ise temel ihtiyaç maddelerine bile ulaşamayan 2 doların altında gelire sahip öteki Hindistan (Ogden, 2016: 108). Öyle ki öteki Hindistan (örneğin Madras), Braudel'in (1996: 254) gördüğü 1962'den bu yana çok da fazla değişmemiş, 2000'li yıllarda da duvarları kurutulmuş toprak, çatısı palmiye yaprakları ve inek tezeğinin yakıldığı evler olarak Hint halkının yoksulluğunu göz önüne sermeye devam ediyordu¹⁰⁶. Aslında fakirlikten etkilenen kısım yüzde 60'lardan yüzde 20'lere düşerken ülkenin orta sınıfı da her geçen gün güçlenmektedir. Fakat 200-300 milyon insan hala yoksulluk sınırındadır. Ayrıca enflasyon, yolsuzluklar ve kayıt dışı ekonomi ile birlikte toplumsal altyapı harcamalarındaki yetersizlik devam eden diğer sorunlardır (Ogden, 2016: 108).

Özellikle bölgesel ekonomik eşitsizlikler kanayan yara olmaya devam etmektedir. Zengin bölgeler (eyalet) daha da zenginleşirken fakir bölgelerin durumu her geçen gün kötüye gitmektedir. Hindistan'ın 17 eyaletini kapsayan; büyüme, enflasyon ve cari açık olmak üzere üç ekonomik kriter üzerinden ölçümleme yapan CRISIL finansal araştırmasına göre 2017-2018 döneminde Gujarat, Karnataka ve Batı Bengal en iyi ilk üç eyalet olurken

¹⁰⁶ 2005 yılında Hindistan ziyaretinde Braudel'in betimlemesine benzer bir manzarayla karşılaşmıştır. Elektriği olmayan, tek odadan oluşan ve içinde suyu da olmayan topraktan yapılmış evler ve bu evlerin önünde yemek yapmaya ve bulaşık yıkamaya çalışan kadınlar belki de öteki Hindistan'ı en iyi anlatan sahnelerden biridir.

Jharkhand, Uttar Pradesh, Pencap ve Kerala iktisadi durumu en kötü eyaletler olmuştur. 2012-2013 ile 2016-2017 yılları arasında Gujarat, Madhya Pradesh ve Karnataka en iyi eyaletler olurken, en kötü performans gösteren eyaletler değişmeyerek yine Jharkhand, Uttar Pradesh, Pencap ve Kerala olmuştur. Araştırmaya konu olan 17 eyaletten 12'si 2017-2018'de ulusal ortalamanın (yüzde 6,7) üzerinde ekonomik büyüme sağlarken Chhattisgarh, Uttar Pradesh, Pencap, Kerala ve Jharkhand Hindistan ortalamasının altında büyümüştür. Öte taraftan 2012-2013 ile 2016-2017 yılları arasında sadece sekiz eyalet ulusal ortalamayı geçebilmiştir. Yine 2002-2003'ten 2017-2018'e kadar, kişi başına geliri ulusal ortalamadan daha yüksek olan eyaletlerin geliri daha da yükselirken, ortalamanın altında gelire sahip eyaletler daha da düşük seviyelere gerilemiştir. Çarpıcı bir örnek Uttar Pradesh ve Tamil Nadu eyaletlerinden verilebilir. Kişi başına düşen gelir 2002-2003 ile 2017-2018 arasında Uttar Pradesh'de ulusal ortalamanın yedi kat altına düşerken. Tamil Nadu'da yaklaşık 18 kat artmıştır (Daniyal, 2019).

Şekil 2. 2017-2018 Dönemi Eyaletlerin Ulusal Gelir Seviyeleri

Kaynak: States of growth 2.0 (2019)

Bunun yanında bir başka sorun Müslümanlarla Hindular arasındaki gelir eşitsizliğidir. National Sample Survey Office (NSSO) araştırmasına göre Hint Müslümanları kişi başına ortalama 32,66 rupi harcama miktarı ile (1 rupi: 0.12 TL-2021 Mayıs) Hindistan'ın en düşük yaşam standardına sahip milletidir. Öte yandan Hindular 37,70 rupi, Hristiyanlar 43 ve Sihler 55,30 rupi ortalama harcama yapmaktadırlar (Muslims poorest among religious groups, says NSSO survey, The Hindu 16 Ağustos 2016). Ekonomik eşitsizliğin altında birçok sebep vardır. Bunlardan birisi Müslümanların düzenli bir işe sahip olma oranının Hindulara göre daha düşük olmasıdır. Örneğin tarım dışı sektörde Hinduların yüzde 20 oranına karşılık, Müslümanların sadece %5'i düzenli maaş alan bir işte çalışmaktadır. Buna benzer olarak Christophe Jaffrelot tarafından, 1980'ler, 1990'lar ve 2000'lerin başına ait veriler üzerinden bir rapor yayınlanmıştır. Buna göre Hindistan'da insanların ortalama yüzde 21'i maaşlı iken, kentli Müslümanların sadece yüzde 8'i maaşlıdır (Indian Muslims, In the 73rd Year of Independence: Part I, India Tomorrow 12 Ağustos 2020).

Son yıllarda eşitsizliğin azaldığı Hint ekonomisinde yabancı sermayeye karşı bir güvensizlik kısmen de olsa varlığını halen devam ettirmektedir. Zira 1997 Asya ekonomik krizi bu şüpheciliği artıran etken olmuştur. Dolayısıyla postkolonyal devletlerin özelliklerinden olan arada kalmışlık bu süreçte devreye girmiş, Hindistan iki arada kalmıştır. Bir taraftan yabancı yatırımcıyı ülkeye çekmek isterken bir taraftan da BJP'li Advani'nin de dediği gibi yabancı sermayenin ülkeyi sarmasına şüpheyle bakılmıştır. Bu

yüzden de bazı zamanlar başta ABD tarafından olmak üzere Hindistan'a yapılan dış yardımlar ret edilmiştir (Ogden, 2016: 105-106).

Ayrıca Hindistan'ın büyüyen ekonomisi ve nüfusu göz önüne alındığında en önemli sorun enerji tedarikindeki yetersizliklerdir. Bunu aşabilmek için Hindistan; Angola, Nijerya ve Tacikistan gibi ülkelerle petrol ve uranyum anlaşmaları yapmıştır (Miklian ve Sharma, 2016: 4). Ayrıca Hindistan sürdürülebilir ve güvenli bir şekilde enerji ihtiyacını giderebilmek için başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirerek enerji sorununu çözmeye çalışmaktadır.

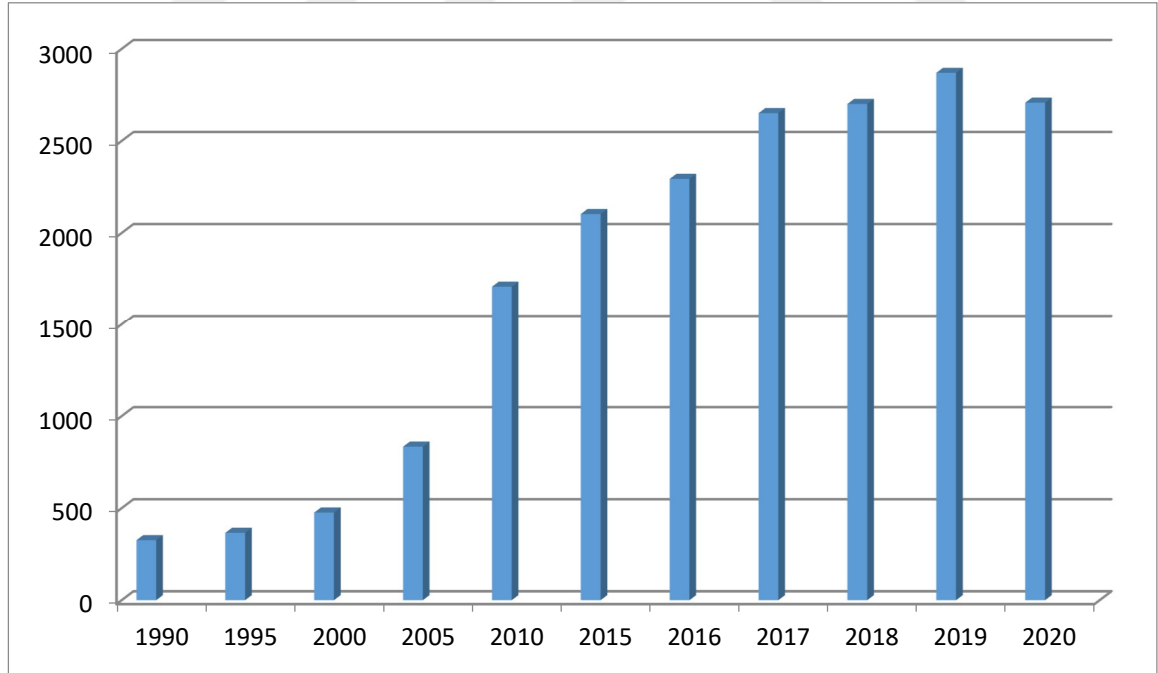
Ancak bahsedilen bu olumsuzluklara rağmen Hint ekonomisinin geldiği nokta ümit vericidir. Çünkü Hindistan yakın zamana kadar sadece fakir, düşük gelirli bir üçüncü dünya sözcüsü ülke olarak görülüyordu. Bugün Hindistan BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliği arayan ve çok taraflı forumlarda üçüncü dünya ülkesi olarak değil, yükselen bir güç olarak ABD ile müzakerelere giren ülke konumuna yükselmiştir (Wulf, 2013: 28; Sinha ve Dorscher, 2010: 99). Bundan da önemlisi ülke geçmiş yıllara göre açlık gibi temel sorununu çözmüş görünmektedir (İlter Turan, kişisel görüşme, 7 Ağustos 2021). Hatta dış yardım alan değil, yardım yapmaya başlayan ülke konumuna yükselmiştir (Racine, 2008). Yine Covid 19 sebebiyle dünyada ilaçların etkisinin arttığı bir dönemde Hindistan'ın bir başka yönü ortaya çıkmıştır. Zira Hindistan küresel çapta ilaç üretimi açısından hacim olarak 3. ve değer olarak 14. sırada yer almaktadır (Indian Pharmaceutical Industry, Temmuz 2021). Başka bir açıdan jenerik ilaçların lider üreticisi Hindistan, hacimsel olarak küresel ilaç talebinin yaklaşık yüzde 20'sini karşıladığı için dünya ilaç sektöründe önemli bir konuma yükselmiştir (Keelery, 2021). Dolayısıyla Hindistan fakir ve gelişmekte olan bir ülke olmasına rağmen muazzam bir ekonomik kapasiteye sahiptir. Özellikle 1990'lardan itibaren uygulamaya konulan ekonomideki reformlar ile Hindistan birçok sorunun üstesinden gelerek "yükselen bir güç olarak" uluslararası politikadaki yerini almaya başlamıştır.

Zira Nehruvan ideolojinin hâkim olduğu Soğuk Savaş döneminde Hint ekonomisi genel olarak durağan seyretmiştir. 1961'de 37 milyar dolar olan GSYİH, 1971'de ancak 67 milyar dolara, 1972'de 71 milyar dolar olan GSYİH, 1981'de 193 milyar dolara ve 1990 yılında da 320 milyar dolara yükselebilmektedir. Fakat ödemeler krizinin yaşandığı 1991'de 270 milyar dolar, 1994'te ise yeniden 320 milyar doların üzerine çıkabilmiştir. Yapılan ekonomik reformların etkisinin görülmeye başlandığı 2001'de 485 milyar dolar olan GSYİH, 2007'de 1,21 trilyon dolar, 2008 krizinde 1,19 trilyon, 2010'da 1,67 trilyon dolar 2019'da ise 2,86 trilyon dolara yükselmiştir (Barne ve Wadhwa, 2019). Öte yandan ABD 21,4 trilyon dolarlık GSYİH ile dünyanın en büyük ekonomisi olmaya devam ederken Çin 14,4 trilyon dolarla ikinci sıradadır. Aşağıdaki tabloda yer aldığı gibi 2019'da 5. sırada olan Hindistan 2020'de 6. sırada yer almıştır. Hindistan ekonomisinin yükselmesini Çok Uluslu Şirketlerin Çin'in küresel pazardaki baskın gücünü Hindistan'da üretilen ürünlerle dengelemek istemesi de önemli derecede etkilemiştir.

Tablo 14. Dünyanın İlk 10 Ekonomisinin Karşılaştırması (2000-2020, milyar dolar)

Sıra	Ülke	2000 Yılı GSYH	Sıra	Ülke	2020 Yılı GSH	Kişi Başına Düşen GSYİH (2019) Dolar
1	ABD	9.764	1	ABD	22.336	65.000
2	Japonya	4.649	2	Çin	14.678	10.100
3	Almanya	1.900	3	Japonya	5.424	41.420
4	İngiltere	1.442	4	Almanya	4.487	49.690
5	Fransa	1.327	5	İngiltere	3.198	42.000
6	Çin	1.198	6	Hindistan	3.304	2.190
7	İtalya	1,097	7	Fransa	3.125	43.500
8	Kanada	714	8	İtalya	2.279	34.780
9	Brezilya	644	9	Brezilya	2.201	9.160
10	Meksika	588	10	Kanada	1.898	48.600

Kaynak: 2000 yılı değerleri: 2000 and 2009 GDP Estimates 30 Largest Economies (2021) ve 2020 yılı değerleri; Top 10 largest economies in the World (2021)

Tablo 15. 1990-2020 Arası Hindistan GSYİH'sı

Kaynak: GDP Growth India (2021)

Yukarıda tabloda açık bir şekilde görüldüğü üzere Hindistan'ın milli geliri istikrarlı bir şekilde artmaktadır. Milli gelirin yanı sıra Hindistan'ın son yıllarda dış ticaret hacmi de artmaktadır. Nisan-Mart 2020-2021 döneminde Hindistan toplamda 493 milyar dolarlık ürün ihraç ederken aynı dönemde 505 milyar dolarlık ithalat yapmıştır. Hindistan'ın ihraç ettiği ürünlerin başında pirinç, baharat, çay, mücevher (elmas), mineraller, kimyasallar,

mühendislik ürünleri, tekstil, petrol ürünleri ve elektronik ürünler gelirken en çok ithal ettiği ürünlerin başında ham petrol, bitkisel yağ, kimyasal maddeler, inci ve işlenmemiş elmas¹⁰⁷, demir-çelik, taşıma ekipmanları, elektronik ürünler, plastik meteryalleri, altın ve gümüş gibi ürünler gelmektedir (Hindistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı, 2021). Hindistan'ın en çok ticaret yaptığı ülkelerin başında ise en büyük rakibi Çin gelmektedir. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere Çin'den sonra ABD Hindistan'ın en büyük ticari partneridir. Öte yandan Hindistan'ın ürün ihraç ettiği ülkelerin 2020-2021 döneminde Hint dış ticaretindeki payı şu şekildedir: Avrupa ülkeleri ile dış ticaret yüzde 18,86, Afrika yüzde 9,56; Kuzey Amerika (ABD, Meksika, Kanada) ile yüzde 20; Latin Amerika yüzde 3,47; Doğu Asya (Okyanusya) ile yüzde 1,65; ASEAN yüzde 10,68; Batı Asya yüzde 9,55; Güney Asya yüzde 7,18; Aralarında Çin (yüzde 7,26), Hong Kong (yüzde 3,5), Kore (yüzde 1,62) ve Japonya'nın da (yüzde 1,53) bulunduğu Kuzeydoğu Asya toplamda yüzde 14,47; Rusya ile yüzde 1,19'dur (Hindistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı, 2021).

Hindistan'ın ürün aldığı ülkelerin dış ticaretteki Hint payı ise şu şekildedir; Yine tüm Avrupa yüzde 15,81; Afrika yüzde 7,21; Kuzey Amerika yüzde 8,73; Latin Amerika yüzde 3,27; Doğu Asya (okyanusya) yüzde 2,18; ASEAN yüzde 12,11; Batı Asya; yüzde 14,99, Kuzeydoğu Asya yüzde 27,91 (sadece Çin yüzde 17) ; Güney Asya yüzde 0,86 ve Rusya 1,41'dir. 2020-2021 döneminde tüm dünyada ticaret hacmi genel olarak Covid-19 sebebiyle azalma göstermiştir. Örneğin Hindistan ile Çin arasındaki ticaret hacmi bir önceki dönemde 80 milyar doların üzerindeyken 2020-2021 döneminde 76,5 milyar dolara düşmüştür.

Tablo 16. 2020-2021 Dönemi Hindistan'ın Ticari Ortakları (İlk Beş)

Ülke	Karşılık Ticaret Hacmi (Yaklaşık Milyar Dolar)
Çin	76,5
ABD	70
BAE	37,5
Hong Kong	22,5
Suudi Arabistan	20

Kaynak: Hindistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (2021)

Birçok akademisyen ve uzmanın da belirttiği gibi Hindistan'ın büyük devlet ya da yükselen bir güç olarak anılmasını geliştirmekte olan ekonomisi sağlamıştır. Bu bağlamda yukarıda hem milli gelir, hem kişi başına düşen GSYİH'sı hem de dış ticaret hacmi verilen Hindistan'ın geçmiş yıllara kıyasla (özellikle 2000 öncesi) ekonomisi belirgin bir şekilde yükselmektedir. Dünyanın en büyük 6. ekonomisi olan Hindistan'ın 2030'larda ise 3. büyük ekonomi olacağı tahmin edilmektedir. Bu da onu dünya siyasetinin ön sıralarına taşımaktadır. Ancak kişi başına düşen GSYİH miktarı ve gelir eşitsizliği Hindistan'ın en büyük sorunu olmaya devam etmektedir.

Hindistan'ın yükselen güç kimliğine etki eden faktörlerden sonuncusu olan ekonomik gelişmeler ilk iki etkene göre ülkenin gelişmesinde daha baskındır. Zira hem Hindu milliyetçi söylemi hem de Büyük Hindistan tarihi ve medeniyeti anlatısı teorik ve soyut yaklaşımlardır. Ancak ekonomi, istatistiki bilgilerle birlikte somut veriler ortaya koyduğu için etkisi daha fazla olmaktadır. Nitekim gelişen Hin ekonomisinin etkisiyle Hint silahlı

¹⁰⁷ Hindistan elmas işlemeciliği konusunda uzmanlaşmış bir ülkedir.

kuvvetleri de gelişmiş, başta bölgesel olmak üzere güvenliğe yönelik daha fazla adım atılmıştır. Bunun yanında daha önce kapatılan bazı büyükelçiliklerin yeniden açıldığı ve Hindistan'ın dış yardım alan ülkeden veren ülke konumuna geldiği görülmektedir. Bu yüzden Hint ekonomisi istenen seviyede gelişmese de birçok yönden Hindistan'ın yükselen bir devlet olarak anılmasında önemli bir pay sahibi ve itici bir güç olmuştur.

3.6. Hint Dış Politikasında “Bağılantısız” ve “Yükselen Güç” Kimliklerinin Karşılaştırmalı Analizi

Hindistan'ın “bağılantısız ve yükselen güç” kimliklerini etkileyen temel değişkenlere bakıldığında Soğuk Savaş hariç nerdeyse hepsinin aynı zamanda ulusal kimlik inşasında etkili olan unsurlar olduğu görülmektedir. Bu, bazı istisnalar olmakla birlikte ulusal kimliğin dış politika kimliğini de şekillendirdiğini ve inşa ettiğini göstermektedir.

Bu bağlamda ulusal kimlik/dış politika ilişkisi Hindistan'ın dünyaya bakışı ve algılayış biçimini de derinden etkilemektedir. Hint ulusal kimliği ile ilgili tartışmalar Hindistan'ın hem bölgesel hem de küresel politikalarına yansımaktadır. Bu nedenle çalışmanın temel hipotezini oluşturan kimlik ve dış politika arasındaki ilişkinin test edilebilmesi için üçüncü dünya ülkeleri, ASEAN ve SAARC gibi bölgesel örgütler ve ülkeler ile ABD, Rusya ve Çin gibi büyük güçlere yönelik izlenen politikalar analiz edilecektir.

Ancak dış politika analizi başlı başına uzmanlık isteyen bir iştir ve dış politika analizinin geniş bir tanımlaması ve araştırması bu çalışmanın sınırları içine dahil değildir. Yine de Hindistan dış politikasının, bağılantısız ve yükselen güç kimliklerine uygun olarak analiz edilebilmesi ve kavramsal bir çerçeve çizebilmek için kısaca birey, devlet ve sistem seviyesi üzerinden açıklanan dış politika analizinin kısa bir hatırlatması çalışmaya bütünlük katacaktır. Bu bağlamda dış politika analizinin amacı bir ülkenin dış politikadaki davranışlarını karar vericiler, devlet ve mevcut sistem üzerinden yorumlayarak çıkarımlarda bulunmaktır. Dolayısıyla dış politika analizi herhangi bir dış politika kararına nasıl ulaşıldığını araştırmaktadır (Erişen, 2016: 367-369).

Yukarıda bahsedildiği gibi genel olarak literatürde dış politika analizi birey, devlet ve sistem seviyesinde incelenmektedir. Birey düzeyi analiz; liderlerin kişisel özellikleri, inançları, aldığı eğitim, hatta yetiştigi aile ortamının ülkenin dış politikasındaki etkilerini incelemektedir. Bunun yanında devlet seviyesi analiz iki grupta incelenebilir. İlk grupta ülkenin yönetim şekli (demokrasi, otokrasi vb), etnik yapısı, milli hassasiyetleri, ekonomik durumu, tarih, kültür (dini değerler dâhil) gibi devlet seviyesinde incelenebilecek unsurlar vardır. İkinci grupta ise kamuoyu, Sivil Toplum Kuruluşları ve kamu kuruluşları gibi unsurlar yer almaktadır. Sistem seviyesi analiz ise devlet üstü, uluslararası sisteme odaklanmaktadır (Erişen, 2016: 374-375). Uluslararası sistemin tek kutuplu, çift kutuplu ya da çok kutuplu olması ülkelerin dış politikasını direk etkilemektedir. Nitekim başta Hindistan olmak üzere birçok ülkenin iki kutuplu bir dünya ile (Soğuk Savaş) tek kutuplu dünyada izledikleri politikalar aynı olmamış, birçok yönden farklılıklar göstermiştir. Yine sistem seviyesi analiz için bir devletin uluslararası sistemdeki konumu dış politika analizi için önemlidir. Buna ek olarak karşılıklı bağımlılık, terörizm, çevresel etkenler, teknoloji ve bilimdeki gelişmeler de bu analiz birimine dâhil edilebilir.

Yapılan tanımlama ışığında geçmiş yıllarda birçok çalışmanın sadece birey, ya da sadece devlet düzeyi üzerinden dış politikayı analiz ettiği görülürken son yıllarda üç unsurun da yer aldığı analiz yöntemleri literatüre girmeye başlamıştır. Bu bağlamda Hindistan dış politikasının analiz edilmesinde bu üç analiz düzeyinin tamamının da ayrı bir önemi vardır. Zira Gandhi ve Nehru modern dönem Hint tarihinden çıkarıldığı zaman geriye çok bir şey kalmamaktadır. Bu yüzden Gandhi'nin felsefesi doğrultusunda bir ulus inşa eden ve aynı

zamanda buna göre bir dış politika tanımlayan Nehru'nun bireysel özellikleri Hint dış politikasının analizinde özellikle de Soğuk Savaş döneminde etkili olan bağlantısızlığın incelenmesinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanında Hindistan'ın demokrat, üçüncü dünyacı bir ülke oluşu devlet düzeyi analizde önemli birer kriterken buna ek olarak Hindistan devlet kimliğinin din, tarih ve kültürün etkisiyle oluştuğu göz önüne alındığında diğer devletlerle ilişkisinin bu kavramlar bağlamında da incelenmesi devletler düzeyi analizin önemini ortaya koymaktadır. Nitekim Hindistan'ın birçok Güney Asya ve Güneydoğu Asya ile tarihi ve kültürel bağları vardır. Son olarak sistem seviyesi analiz de Soğuk Savaş boyunca her iki bloka uzak duran ve buna uygun politika geliştiren Hint dış politikasının incelenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Bu yüzden çalışma Hint dış politikasının incelenmesinde her üç analiz düzeyini de kullanacaktır. Bu bağlamda Hindistan'ın bağlantısız dış politikasının analizinde Nehru'nun "Panchsheel" üzerinden oluşturduğu ve daha sonra bağlantısız hareketin söylemi haline gelen; ülkelerin birbirlerinin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duyması, saldırmazlık, içişlerine karışmamak, tüm ülkeler ve uluslar için eşitlik ve barış içinde birlikte yaşama gibi idealist kavramları kriter olarak kullanılacaktır. Yine sömürgecilik ve Batı karşıtlığı ile anlaşmazlıkların barış içinde çözülmesi bir diğer önemli kriterdir. Dolayısıyla Hint dış politikasında bağlantısızlığın incelenmesi için moralpolitik olarak da adlandırılan bu kavramlar kullanılırken yükselen güç kimliğinin analiz edilmesinde reel ve pragmatist yaklaşımlarla birlikte liberal kriterler öne çıkartılacaktır. Miller'in (2016:7) tanımlamaları doğrultusunda belirlenen bu kriterler şu şekildedir: İlk olarak yükselen bir gücün, statüko gücü veya güçlerine göre maddi yeteneklerini artırması, yine yükselen bir gücün kendi bölgesi veya ötesinde nüfuzunu artırması ve son olarak yükselen bir gücün statüsünün değişmekte olduğuna dair fikişsel bir iç tartışmaya girmesi yükselen güç kimliğinin analizinde kriter olarak kullanılacaktır. Zira Hindistan'ın bölgesel ve küresel bir güç olarak Hindistan'ın uluslararası sistemde nasıl bir rol oynaması gerektiğine dair tartışmalar Hintliler arasında devam etmektedir (Smith, 2012: 4). Hatta bu kriterler daha da detaylandırılarak Tüfekçi'nin (2016: 104) yükselen güçleri değerlendirdiği ekonomik büyüklük, demokratik gelişim, nüfus, coğrafi konum, askeri kapasite, dış yardımlar, diplomatik temsilcilikler, arabuluculuk girişimleri, teknoloji ve uluslararası organizasyonlara katılımı gibi kavramlar da dış politika analizinde kriter olarak kullanılacaktır. Nitekim bu kriterlerin çoğu ilerleyen başlıklarda görüleceği üzere Hindistan tarafından karşılanmaktadır. Yine Hindistan'ın yükselen gücüne yönelik dış politikasının analizinde Hindu milliyetçi söylemleri de dikkate alınacak kavramlardandır.

Öte taraftan literatürde başka analiz yöntemleri de vardır ancak çalışmanın hipotezine uygun olması açısından sadece bu yöntemler kullanılacaktır. Örneğin bazı analistler bu çalışmada olduğu gibi idealizm ve bağlantısızlıkla (moralist ilkeler) birlikte realizm üzerinden Hint dış politikasını analiz ederken bazıları da neoliberal, stratejist, hiperrealist, Nehruvanizm, muhafazakarrealist, yeniden Hindu canlanması üzerinde çalışma yapmıştır. Fakat daha çok bağlantısızlık, Hindu milliyetçiliği ve liberalizm öne çıkmaktadır (Smith, 2012: 4-5).

Moralist bakış Hindistan'ın ilkeli bir şekilde, uluslararası sistemde güç kullanmaktan kaçınarak, uluslararası hukuk ve normlara saygı duyan Nehruvan görüş ile karakterize edilmektedir. Hindu milliyetçi ekolü ise, Hindistan'ın güçlü bir dış politika izlemesi ve Hindu medeniyetinin savunucusu olarak hareket etmesi gerektiğine inanan ideolojik yaklaşımdır. Stratejist yaklaşım ise hiper realist yaklaşımıyla birbirlerine benzerken, askeri yetenekleri artırarak devletin gücünü geliştirmeyi savunmaktadır. Liberalizm ise ticareti ve karşılıklı bağımlılığı artırarak ülkenin refah seviyesini yükseltme arayışındadır. Örneğin Hindistan Başbakanı Manmohan Singh ülkenin komşularıyla, tüm büyük güçlerle ve tüm

ekonomik ortaklıklarıyla karşılıklı çıkara dayanan ilişkiler kurmak istediğini açıkça belirtmiştir. Buna benzer şekilde eski Dışişleri Bakanı Pranab Mukherjee de ticaret ortakları arasında ideoloji veya diğer başka kriterlere yer olmadığını belirtmiştir. Ancak genel kanı Hindistan'ın büyük güç kimliğinin askeri bir güç olmadan bölgesel ve küresel ölçekte inşa edilemeyeceği yönündedir (Smith, 2012: 5).

Öte taraftan Hint dış politikasında bağlantısızlığın başarılı olup olmadığına yönelik hararetli tartışmalar da yapılmaktadır. Hindistan'ın 1950'li ve 60'lı yıllarda sömürge yönetimi altındaki ülkelere destek ve uluslararası barışın korunmasını da hedefleyen (Karippal, 2017: 12) bağlantısız bir dış politika izlenmesi bazı uzmanlara göre başarısız olmuşken bazılarına göre de başarılı olmuştur. Bu yüzden Hindistan'ın bağlantısızlık ilkelerine ne ölçüde uyduğu ve Hindistan dış politikasına rehberlik edip etmediği konusunda literatürde bir anlaşma yoktur. Bağlantısızlığın Hindistan'ın ulusal çıkarları konusunda ne ölçüde faydalı olduğunu Karippal toprak kayıpları, SSCB ile Barış ve Dostluk Anlaşması ve diğer farklı ülkelerle imzalanan stratejik ortaklıklar üzerinden değerlendirmiştir.

Karippal'ın değerlendirmesine göre (2017: 14) birçok eleştirmen bağlantısızlığın hayati konularda Hindistan'a faydası olmadığını öne sürmüştür. Çünkü bağlantısızlığın en baskın güç olduğu dönemlerde Hindistan toprak kaybı yaşamıştır. Hindistan, ancak 1971'de SSCB ile Barış ve Dostluk Antlaşması imzalandıktan sonra toprak bütünlüğünü savunabilmiştir. O günden beri de Hindistan gerçek anlamda bağlantısızlığı uygulayamamıştır. Hatta en yakın destekçisi SSCB'nin dağılmasından sonra, Hindistan hayati çıkarlarını korumak için nükleer silah edinmek zorunda kalmıştır. Aslında hem Sovyetler Birliği ile dostluk anlaşması yapılması hem de 1998'deki nükleer testler veya ABD ile nükleer anlaşma yapılmış olması Hindistan'ın dış politikasında bağlantısızlık duruşuna hasar vermiştir. Bu yüzden de Soğuk Savaş sonrası dünya düzeni Hindistan'ın bağlantısız bir politika izlemesine müsaade etmemiştir. Yine Karippal Hindistan'ın resmi olarak bağlantısızlığı sürdürmesine rağmen 30'dan fazla ülke ile yaptığı stratejik ortaklıklara vurgu yapmaktadır. Çünkü Hindistan "ittifak" kavramını kullanmaktan kaçınsa da stratejik ortaklıklar ittifak kurmayla yakın anlamlar taşımaktadır.

Yine bağlantısızlığın önemli prensiplerinden olan ilkeli bir dış politika yürütmek 1970'lerden itibaren hasar görmüştür. Nitekim Batı, Hindistan'ı her zaman bağlantısız bir ülke olmasına rağmen SSCB'ye yakınlaştığı gerekçesiyle eleştirmiştir. Bu suçlamayı yaparken en büyük dayanak noktalarından birisi Hindistan'ın SSCB'nin Afganistan işgaline eleştiri getirmeyişiydi. Aynı Hindistan çok uluslu şirketlerin üçüncü dünya ülkelerinin içişlerine müdahalesini ise her zaman eleştirmiştir (Karippal, 2017: 149). Bunun yanında Hindistan Kore, Kongo, Suveyş ve Vietnam'a yönelik politikaları eleştirirken Sovyetler Birliği'nin Macaristan müdahalesine sessiz kalmıştır (Ogden, 2016: 153). Ayrıca 1990'ların hemen başında Hint ekonomisinin liberalleşerek Batı kapitalist sistemine entegre olması bağlantısız bir dış politikaya aykırı politikalar idi.

Bunun yanında bazı uzmanlar ise idealist duyguların liberal görüşlerden daha önemli olduğunu öne sürerek Hindistan'ın kendisini geliştirmekte olan bir ülke olarak tanımlaması ve dış politikasını Kuzey-Güney bağlamında devam ettirmesi gerektiğini savunaktadırlar (Smith, 2012: 7). Buna benzer olarak bazıları da Hindistan'ın en zor günlerinde üçüncü dünya ülkeleri ile ortaklık yaparak Bağlantısız Hareketi'ni oluşturduğunu söyleyerek bu ülkelerle ilişkilerin devam ettirilmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır. Özellikle Hintli diplomatlar, üçüncü dünyacılığın idealizm kadar pragmatik olabileceğini de öne sürmüşlerdir. Bu itibarla eski diplomat Rajiv Sikri'ye göre, Hindistan bu eski müttefiklerini unutmamalıdır. Çünkü Hindistan'ın ekonomik büyümesini artırmak için gerekli kaynaklara

ulaşma ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olabilmesi için bu ülkelerin desteği şarttır. Hindistan'ın gücü ve itibarı, gelişmekte olan bu ülkelerin lideri olmasından kaynaklanmaktadır (Smith, 2012: 10).

Aslında bu tartışmaların arka planında Hindistan'ın büyük güç olma ideali yatmaktadır. Nitekim bağlantısızlığı eleştirenler, bu politikayla Hindistan'ın stratejik konularda başarısız olduğunu dolayısıyla da ülkenin büyük bir güç olmasının geciktiğini savunmuşlar, diğerleri ise idealizme gönderme yaparak moral kavramlarını öne çıkararak ahde vefaya vurgu yapmışlardır. Bu çalışmaya göre ise bağlantısızlık sonuçları ne olursa olsun, Hindistan'ın bulunduğu koşullar açısından (kolonyal dönemin etkisi, çok dilli ve dinli yapı, Hint halkının ulusal bilinçten uzak uluşu, Soğuk Savaş vb.) zorunlu bir seçenek olmuştur. Zira Hindistan Soğuk Savaş'tan sonra kendisini uluslararası sistemin yeni yapısına göre şekillendirerek dış politika kimliğini yeniden inşa etmekten de geri durmamıştır. Dolayısıyla bu tartışmaların pratiklerini görebilmek için yukarıda teorik altyapısı verilen bağlantısızlık ve yükselen güç kimlikleri üzerinden Hindistan'ın dış politika analizi yapılarak Hint ulusal kimliği/devlet kimliği ile dış politika arasındaki benzerlikler, farklılıklar ve uyumsuzluklar da ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3.6. 1. Üçüncü dünya ile ilişkiler

3.6.1. 1. Hindistan-Afrika ilişkileri

Hindistan Afrika ilişkilerinin yaklaşık 3 binyıllık bir geçmişi olmakla birlikte ilk ciddi gelişmeler 14. yüzyılda Hintli tüccarların Afrika kıyılarında görülmeye başlanmasıyla yaşanmıştır. Bu ticaretin yanı sıra Hindistan coğrafyasından Afrika topraklarına, Afrika'dan da Hindistan'a tarih boyunca göçler yaşanmıştır (Güven, 2018). Ancak Hindistan ve Afrika ülkeleri arasında ilişkiler 1947'den beri gelişmeye başlamıştır. Başlangıçta Afrika'nın dekolonizasyon sürecine destekle başlayan ilişkiler daha sonra farklı alanlarda da etkisini artırmaya başlamıştır (Wagner, 2019: 5). Dolayısıyla başlangıçta Afrika ile ilişkiler sömürge karşıtı mücadeleye destek ve Hint kökenli Afrikalılar üzerinden gelişirken ilerleyen yıllarda bağlantısızlık ve üçüncü dünyacılık ortak paydasında daha da ilerlemiştir.

Günümüzde yaklaşık 3 milyonluk nüfusuyla Hint kökenli Afrikalılar Hindistan ve Afrika arasında kültür köprüsü kurmaktadır. Özellikle ortak bir sömürge tarihi bu Hint diasporasının etkin kullanılmasına yol açarken Hint diasporası da Afrika'da Hindistan'ın varlığına destek olmuştur (Güven, 2018). Diaspora, Hindistan 1947'de bağımsızlığını kazandığından beri Hindistan'ın Afrika'ya yönelik dış politikasının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Hindistan Hint asıllı diasporadan bulundukları ülkeden onları azınlık olarak tanımlayacak isteklerde bulunmamalarını telkin ederken ülkelerinin sömürgeci kurtulma mücadelesine de destek vermelerini istemiştir. Yine Afrika'daki yerleşimciler Hindistan'ın bağımsızlığından sonra, anavatanlarına maddi manevi destek sağlamışlardır. Ancak Hindistan Nehru zamanında Hint diasporasına çok fazla bir önem atfetmeyi tercih etmemiş, Hindistan ile Afrika ülkeleri arasında sömürgecilik bağları daha fazla öne çıkarılmıştır. Bununla birlikte İndira Gandhi Hintli yerleşimcilerden “Hindistan'ın elçileri” olarak bahsederek babasının politikasında değişikliğe gitmiştir. Özellikle 1990'lardan itibaren Hint diasporası dış politikada gözle görülür bir şekilde etkin olmaya başlamıştır (Dubey, 2016: 29).

Bunun yanında Hindistan-Afrika ilişkilerinde ortak bir sömürge geçmişi ve Hint diasporasının etkileri olduğu kadar sömürge deneyimi yaşamak zorunda kalmış ülkelere örnek olan ve aynı zamanda uzun yıllar Güney Afrika'da ırkçılık mücadelesi veren Mahatma Gandhi de önemli bir figür olmuştur. Gandhi sömürgecilik, sosyal eşitsizlik ve

beyaz adamın tahakkümüne karşı halkı bilinçlendirmek için önemli girişimlerde bulunmuştur (Güven, 2018). Bu bağlamda Hindistan 1950'lerde ve 1960'larda Afrika milliyetçiliğinin uyanışı için ilham kaynağı olmuş ve Afrika ülkelerinin bağımsızlık mücadelelerine destek olmuştur (Ganapathi, 2017: 56; Wagner, 2019: 9; Dubey, 2016: 20).

Hindistan başta BM olmak üzere, İngiliz Milletler Topluluğu, Bağlantısızlar Hareketi gibi farklı uluslararası forumlarda Afrika'daki kurtuluş mücadelelerine diplomatik destek verirken aynı zamanda bu ülkelere maddi olarak da katkı sunmuştur. Nitekim Hindistan Afrika uluslarına başlarda sadece diplomatik destek vermekteydi. Hindistan'ın yaşadığı ekonomik zorluklar Afrika'ya maddi destek sağlamasını zorlaştırsa bile, Afrika Birliği Örgütü (OAU) üzerinden imkânları doğrultusunda yardımda bulunmuştur. Bu yönüyle Hindistan Afrika'da Batı'nın veya Çin'in ya da Sovyetler Birliğinin yaptığı bir şekilde müdahaleci bir politika izlememiştir. Genelde bu devletler, kukla bir rejimi desteklemek dâhil birçok politikayı kendi çıkarları doğrultusunda tercih ederken Hindistan bilinçli bir şekildi Afrika'nın özgürlük mücadelesine destek olmaya devam etmiştir. Örneğin 1969'da Hindistan, Afrika kurtuluş hareketine 1,2 milyon ABD doları yardım ederken bu miktar 1977'de 5 milyon dolara, 1977-78 yıllarında da 31 milyon dolara çıkmıştır (Dubey, 2016: 22). Bu yüzden sömürgecilğe ve apartheid'e karşı ortak mücadele, Afrika ile Hindistan'ı daha da yakınlaştırmıştır (Ganapathi, 2017: 56). Gandhi ile başlayan Hindistan-Afrika ilişkilerinin olumlu seyri Nehru ile daha da gelişerek devam etmiştir. Her fırsatta Afrika ülkelerinin sorunun dile getiren Nehru bağımsızlığını kazanan Afrika ülkelerinin artan sayısıyla birlikte, kıtada etkinliğini daha da artırmıştır. Bu bağlamda Hindistan Güney Afrika ve Namibya kurtuluş mücadelelerine de destek sağlamıştır. Hindistan bunun için BM ve Commonwealth'i etkin bir şekilde kullanarak bu ülkelerin sorunlarını dile getirmiştir. Örneğin Commonwealth Dışişleri Bakanları Konferansı'nda, Hindistan Güney Afrika'daki Beyaz Azınlık Rejimine karşı savaşıyan gerillaların silah taleplerini kesinlikle dikkate alacakları sözü vermiştir. Bu bağlamda Nehru Afro-Asya dayanışmasına çok önem vermiştir. Zira Afro-Asya Dayanışması Hindistan ve Afrika'ya iki kutup haricinde üçüncü bir seçenek sunmuştur. Nisan 1955'te Bandung Konferansı'nda konuşan Jawaharlal Nehru "Son birkaç yüz yılda Afrika'da yaşanan sonsuz trajediden daha korkunç bir şey yoktur" (Nehru 1955, 291'den aktaran Dubey, 2016: 23) demiştir. Hatta Nehru bu trajedide herkesin; tüm milletlerin sorumluluğuna da vurgu yapmıştır. Afrika ülkelerinin yaşadığı bu durum bağımsızlıklarını kazandıktan sonra da bitmemiş hatta devletler tam olarak kurumsallaşamamıştır. Bu itibarla Robert Kaplan'ın 1990'lı yıllarda bile Batı Afrika'da bürokratik kurumların oluşmadığından bahsetmesi mevcut durumu özetleyen en iyi yaklaşımlardan birisi olmuştur (Kaplan, 2019).

Nehru döneminde Hindistan-Afrika ilişkileri Güney-Güney işbirliği çerçevesi içinde diplomatik ilişkiler kurulmak suretiyle resmi bir düzlemde inşa edilmiştir. Bu çerçevede Nehru Bağlantısızlık Hareketi'ni birlikte yürüttüğü Mısır ile diplomatik ilişkiler geliştirirken, Etiyopya ve Gana gibi ülkelere de destek olmuş ve bu sebeple de Nehru ve Hindistan'a Afrika ülkelerinin sömürgeci kurtulma mücadelesine verdiği destekten dolayı sempati ile bakılmıştır. Hindistan bu süreçte öyle etkili olmuştur ki 1957'de bağımsızlığını kazanan ilk Afrika ülkesi olan Gana devlet başkanı yine ilk deniz aşırı ziyaretini Hindistan'a yapmıştır (Fırat, 2012: 45). Hindistan'ın bu şekilde ırkçılığa karşı çıkması ve Afrika'nın ırkçılıkla mücadelesine destek olması onun Afrika'da saygın bir ülke olarak anılmasını sağlamıştır. Bu dönemde kendisi de ekonomik sıkıntılar çeken Hindistan elde ettiği bu saygınlık ile hiçbir maddi yatırım yapmadan Afrika'ya açılarak, kıta üzerinde nüfuz sahibi olmuştur. Böylece Hindistan Çin faktörüne rağmen Bağlantısızlık Hareketi ile Afrika'ya yönelik daha etkin bir rol oynamaya başlamış ve Afrika'nın sözcüsü gibi Birleşmiş Milletlerde ırkçılık ve ayrımcılık gibi konularda önemli roller almıştır. Öte yandan hem

Gandhi hem Nehru'nun fikirleri etrafında gelişen şiddetsizlik kavramı başta Gana olmak üzere Afrika'nın birçok yerinde örnek alınmıştır (Güven, 2018).

Afrika ile siyasi ilişkilerin yanı sıra kültürel ilişkiler de önemli derecede mesafe kat etmiştir. 1950 yılında Hindistan Kültürel İlişkiler Konseyi (ICCR-Indian Council for Cultural Relations) aracılığıyla birçok Afrikalı eğitim için Hindistan'a gelmiştir. 1959'da Afrika ile ilişkileri daha da geliştirmek için Hindistan Afrika Konseyi (ICA-Indian Council for Africa) kurulmuş, yine 1955'te Delhi Üniversitesi'nde Afrika Çalışmaları Bölümü faaliyete geçirilmiştir (Fırat, 2012: 46).

Hindistan Uganda'da Hint kökenli vatandaşların sınır dışı edilmesi hariç Afrika ile genel olarak sorunsuz bir ilişki sürdürmüş, 1980'lere kadar bağımsızlık ve ırk ayrımcılığı mücadelelerine destek olunmuştur. Zira Hindistan'ın ulusal çıkarları kısa ve uzun vadede değişmesine rağmen değişmeyen tek şey Afrika'ya olan ilgisinin artarak devam etmesidir (Dubey, 2016: 20). Soğuk Savaş'tan sonra idealist dış politikayı terk edip pragmatist bir dış politika izlemeye başlayan Hindistan siyasi ve ekonomik iç sorunları sebebiyle (ödemeler dengesi sorunu vb.) Afrika'ya gerekli ilgiyi gösterememiştir. Hatta birçok Afrika ülkesindeki büyükelçiliğini kapatmak zorunda kalmıştır. Ancak 2000'lerden sonra Hindistan yeniden Afrika'ya dönmüştür. Özellikle Modi ile birlikte Hindistan'ın Afrika'ya olan ilgisi daha belirgin hale gelmiştir. Nitekim Modi, Temmuz 2018 tarihinde Güney Afrika'da gerçekleştirilen BRICS zirvesinde birçok Afrika ülkesinde büyükelçilik açmayı planladıklarını belirtmiştir (Güven, 2018).

Bunun yanında Hindistan Afrika'da barışı koruma operasyonlarına aktif bir şekilde destek vermiştir. Örneğin Kasım 1956 ile Mayıs 1967 arasında Hindistan'dan on bir piyade taburu Mısır topraklarındaki BM Acil Kuvvetlerine katılarak (UNEF 1) Fransa, İngiltere ve İsrail'in bölgeden çekilmesini sağlamak için görev yapmıştır. Bu operasyonlarda 27 Hint askeri hayatını kaybetmiştir. Hindistan 1960 yılında Belçika'nın Kongo'dan çekilmesinden sonra ayrılıkçılarla mücadele etmek için 14 Temmuz 1960 ve 30 Haziran 1964 arasında, iki tugay ile birlikte UNPKO'ya katılmıştır. Bu operasyonda 39 Hintli personel hayatını kaybetmiştir. Buna ek olarak Ruanda UNAMIR, Mozambik'te ONUMOZ, Somali'de UNOSOM, Angola'da UNAVEM, Sierra Leone'de UNAMSIL ve Etiyopya-Eritre'de UNMEE operasyonlarına katılmıştır. Ayrıca Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki MONUSCO ve Güney Sudan'daki UNMISS'de de Hint askerleri görev almıştır. Ayrıca Hindistan ulusal yönetim kurumlarının güçlendirilmesini teşvik etmek ve onlara rehberlik etmek için de çeşitli faaliyetlere katılmıştır. Örneğin Nabibya'da bağımsız devlet kurumlarının kurulması için UNTAG'a, 2007'de Liberya'daki UNPKO kapsamında tamamen kadınlardan oluşan ilk polis biriminin (FFPU) kurulmasına katkı sunarken, Şubat 2018'de Liberya'da UNMIL operasyonuna dâhil olmuştur (Mukerji, 2019)

Öte taraftan Hindistan sadece BM Afrika operasyonlarına katılmamıştır. Nitekim Hindistan, BM'nin uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için yaptığı tüm çağrılara kısa sürede katılım sağlamıştır. Örneğin Hindistan 1950'de, BM'in çağrısı üzerine Kore Savaşına katılmıştır. Üç yıldan fazla bir süre görev yapan Hint askerleri (1954 Kasım 1950- Mayıs) için Kore'de en uzun süre görev yapan BM askeri unvanına sahip olmuştur (Mukerji, 2019). Ayrıca eski Yugoslavya'da UNPROFOR, Kamboçya'da UNTAC, El Salvador'da ONUSAL misyonlarına dâhil olmuştur. Bu operasyonlarla birlikte Hindistan çoğunluğu Afrika'da olmak üzere toplam 164 askerini kaybetmiştir. Bu rakamlarla Hindistan BM içinde en fazla can kaybı yaşayan ülke olmuştur (Mukerji, 2019)

Sonuç olarak Hindistan-Afrika ilişkileri bağlantısız kimliğin baskın olduğu dönemde ortak sömürge deneyimlerinin etkisiyle Afrika'nın dekolonizasyon mücadelesine karşılıksız destek verme temelinde gelişmiştir. Zira Hindistan'ın bağlantısız dış politikasının temel

ilkelerinin en başında sömürgecilik karşıtlığı gelmektedir. Bu bağlamda Hindistan'ın 1991 öncesi Afrika politikası bu temel prensipler dâhilinde oluşturulmuş, Afrika ülkelerinin sömürgeci kurtulma mücadelelerine hem maddi hem de söylemsel olarak her platformda destek verilmiştir. Dolayısıyla Hindistan, başından beri bağlantısız ve üçüncü dünyacı devlet kimliğine uygun olarak kendisini geliştirmekte olan bu ülkelerin temsilcisi ve sözcüsü olarak görmüş ve Güney-Güney işbirliğini teşvik etmiştir. Bu politikaları da BM'deki G77 ve Bağlantısızlar Hareketi gibi forumlarda birçok Afrika devleti tarafından desteklenmiştir (Wagner, 2019: 10).

1991 yılı Hindistan iç siyasetinde olduğu kadar dış politikasında da dönüm noktası olmuştur. Hindistan karşı karşıya kaldığı sorunları aşabilmek için öncelikle ekonomisini liberalleştirmeye başlamıştır. Bununla bağlantılı olarak liberalleşmenin Afrika ile ilgili dış politika üzerinde de çeşitli etkileri olmuştur. Bu yüzden Hindistan'ın Afrika politikasında bir paradigma değişikliği görülmüştür. Hindistan ekonomisinin liberalleşmesi, Hindistan'ın Afrika'ya yaklaşımında ideolojik alandan karşılıklı zirvelerle birlikte ekonomik diplomasiye doğru bir kaymaya yol açmıştır (Wagner, 2019: 5; Chakrabarty, 2016: 278). Bu paradigma değişikliğiyle birlikte 1990 yılında 990 milyon dolar olan Hindistan Afrika ile arasındaki ticaret hacmi 2017 yılı itibari ile 50 milyar doların üzerine çıkmıştır. Ancak bu rakamlar Hindistan'ın Güney, Güneydoğu ve Doğu Asya'daki en büyük rakibi Çin'in Afrika ile ekonomik ilişkilerinin yanında oldukça düşük kalmaktadır (Chakrabarty, 2016: 278). Çünkü Çin-Afrika ticaret hacmi aynı dönemde (2017) 150 milyar, 2018 yılında da 200 milyar doların üzerine çıkmıştır. Bununla birlikte 2017 rakamlarına göre Afrika yurtdışından satın aldığı ürünlerin yüzde 37'sini AB, yüzde 19'unu Çin, yüzde 15 ABD ve yüzde 6'sını Hindistan'dan almaktadır. Afrika mallarının en büyük pazarı ise yüzde 38 ile AB, yüzde 14 Çin, yüzde 9 ile Hindistan ve yüzde 8 ile ABD pazarlarıdır (Eurostat, 2019). Öte yandan Çin ABD ve AB gibi rakipleriyle arasındaki bu farkı hızla kapatarak Afrika'da kalıcı hale gelmeye başlamıştır (Marshall, 2021:141). Hatta Çin "Bir Kemer Bir Kuşak" politikası bağlamında Afrika'da birçok projeyi hayata geçirmek üzeredir. Bunlardan birisi Mombasa Nairobi arasında inşa edilecek olan demiryolu projesidir. Bu proje hayata geçirildiğinde masrafların yüzde 60 oranında azalacağı öngörülmektedir. Hatta Nairobi'den Güney Sudan, Uganda ve Ruanda'ya uzanan bir başka demiryolu projesi planları daha yapılmaktadır. Yine Kenya'daki Mombasa limanı Çin'in yardımları sayesinde faaliyete geçirilmiştir. Çin kısaca Tanzanya'da (Bagamoyo liman işletmesi vb), Angola'da (Angola limanından 1300 km mesafedeki Lobito'ya uzanan demiryolu hattının yenilenmesi vb.), Sudan'da, Güney Afrika'da (Çin'in Afrika'da en büyük ticaret ortağı), Etiyopya'da ve daha birçok yerde Hindistan'la kıyaslandığında çok önemli pozisyonlar elde etmiştir (Marshall, 2021:142-146).

Hindistan-Afrika zirveleri, Afrika'nın Hindistan dış politikasındaki artan öneminin gözle görülür işaretidir. Bunlar kısmen Çin'in Afrika'daki artan etkisine de bir tepkiydi. Nitekim Çin 2000 yılından beri kıtadaki siyasi ve ekonomik etkisini sürekli artırırken, Kuşak ve Yol Girişimi'ne (BRI) yanıt olarak Hindistan, Asya-Afrika Büyüme Koridoru (AAGC) gibi yeni dış politika stratejileri geliştirmeye çalışmaktadır (Wagner, 2019: 6). Bu anlamda Hindistan 2002'de, İhracat-İthalat Bankası (EXIM) aracılığıyla bölgedeki bazı ülkelerle ekonomik ilişkileri genişletmek için Afrika Odaklı Program başlatmıştır. İlk noktalar Etiyopya, Kenya ve Mauritius olurken Nijerya, Güney Afrika, Etiyopya, Tanzanya ve Gana da buna dâhil edilmiştir. Bu ülkelerle ticaretin genişletilebilmesi için kredi verilirken aynı zamanda bu ülkelere ihracat yapmak isteyen Hintli şirketler desteklenmeye başlamıştır (Wagner, 2019: 15). Yine Hindistan 2004'te sekiz Batı Afrika ülkesiyle ekonomik ilişkileri genişletmeyi de amaçlayan TEAM-9 girişimini (Afrika-Hindistan Hareketi için Tekno-Ekonomik Yaklaşım) başlatırken, Hindistan bu girişimle Gine Körfezi'ndeki petrol

rezervlerine de ulaşmak istemiş ve 2008'deki ilk zirvede Hindistan, Afrika'nın en az gelişmiş ülkeleri için gümrük vergisi indirimi kararı almıştır (Wagner, 2019: 15).

Bununla birlikte Hindistan-Afrika arasındaki ekonomik ilişkiler son yıllarda düşüş trendine girmiştir. Ticaret hacmi 2014/15 mali yılında 71,5 milyar ABD dolarından 2015/16 döneminde 56,7 milyar ABD dolarına ve son olarak 2016/17 mali yılında 52 milyar ABD dolarının altına düşmüştür. Buna ek olarak son yıllarda Hindistan'ın ticareti yalnızca birkaç devlet ve ürünle kısıtlanmaya başlamıştır. Örneğin Nijerya, Güney Afrika, Angola, Mısır, Fas ve Cezayir'den oluşan toplam altı Afrika ülkesi Hindistan'a yapılan ihracatın toplam yüzde 89'unu karşılamaktadırlar. Bu rakam içinde gaz ve petrol ihracatı en yüksek orana sahip ürünlerdir (Wagner, 2019: 15). Dolayısıyla 1991 yılından itibaren Hindistan-Afrika ilişkilerinde enerji ithalatı daha ön plana çıkmaya başlamıştır. Böylelikle Hindistan enerji ithalatını çeşitlendirerek Orta Doğu 'ya bağımlılığını azaltmayı başarmıştır (Wagner, 2019: 5).

Öte taraftan Hindistan ile Afrika arasındaki ekonomik bağlar siyasi ilişkilere de yansımaya başlamıştır. Özellikle son dönemde Hindistan'dan Afrika'ya yapılan üst düzey ziyaretler önemli mesajlar taşımaktadır. Başbakan olduğu 2014 yılından itibaren Hint dış politikasına yeni bir ivme kazandıran Modi 2016 yılında bazı Afrika ülkelerini ziyaret etmiştir. Başbakan Modi'nin Temmuz 2016'da Mozambik, Kenya, Tanzanya ve Güney Afrika ziyaretleri Hindistan'ın Doğu ve Güney Afrika'ya verdiği önemi tekrar teyit etmiştir. Bu ziyaretlerde Hint diasporası önemli bir gündem maddesiysen Hindistan'ın petrole olan talebi de bir diğer gündem maddesi olmuştur (Chakrabarty, 2016: 277).

Sonuç olarak Hindistan bağımsız hale gelen ilk sömürge ülkesi olarak Afrika ülkelerinin kurtuluşuna ve ırkçılık karşıtı mücadelelerine önemli katkı sağlamıştır. Hindistan bu ülkeleri Bağlantısızlık Hareketi'nin temel unsurları olarak yanında tutarak Soğuk Savaş döneminde kendisi için önemli bir destek haline getirmiştir. Bununla birlikte Güney-Güney işbirliği çerçevesinde Afrika ekonomisine katkıda bulunurken Soğuk Savaş'tan sonra yükselen bir güç haline gelen Hindistan Afrika ülkeleri için iyi bir dost olarak algılanmıştır. Özellikle Hint diplomasisi ve ekonomik gücü Afrika'nın Hindistan'a ilgisini artıran önemli faktörlerdir. Ayrıca Afrika'da Anglofon (İngilizce konuşulan bölgeler), Frankofon (Fransızca konuşulan bölgeler) ve Lusofon (Portekizce konuşulan bölgeler) bölgelerine yayılan büyük Hint diasporası, bunu destekleyen bir başka unsurdu (Dubey, 2016: 37).

Özetle Hindistan-Afrika ilişkilerine bakıldığında Hindistan dış politika prensiplerine ve kimliğine uygun bir şekilde oluşturulduğu görülmektedir. Zira Hindistan-Afrika ilişkilerinde Hindistan'ın herhangi bir ilkeyi şart koşmadığı, eşitlik ilkesine bağlı kaldığı ve bu ülkelerin egemenliklerini sorgulamadığı görülmektedir (Güven, 2018). Ayrıca Hindistan'ın bağlantısızlık kimliğine uygun olarak Soğuk Savaş döneminde sömürgecilik ve ırkçılık karşıtlığı ortak paydasıyla Afrika'ya destek verildiği, 2000'lerden sonra ise ekonominin de etkisiyle yükselen bir güç haline gelmeye başlayan Hindistan'ın Afrika'ya yönelik daha pragmatist bir dış politika izlendiği söylenebilir. Örneğin 1990'larda yaşanan ekonomik kriz Afrika'da büyükelçiliklerin kapatılmasına yol açarken ekonomisinin düzelmesiyle yeniden büyükelçilik açılmasına neden olmuştur. Bunun yanında Hindistan'ın Afrika ülkelerine yaptığı dış yardımın miktarı da her geçen yıl artmaktadır. Sonuç olarak Hindistan-Afrika ilişkilerinin 1947 yılından itibaren Hint dış politika (devlet) kimliğine uygun olarak özellikle bağlantısızlık temelinde sürdürüldüğü ve bu bağlamda da Hindistan iç politikasının yansıması olarak etkisinin devam ettiği söylenebilir.

3.6.1.2. Hindistan-Latin Amerika ilişkileri

Latin Amerika (Karayipler dâhil) yaklaşık 650 milyon nüfusu ve dünyanın yüzde 13'üne sahip GSYİH ile dinamik bir bölgedir. Hindistan'ın uluslararası siyasi ve ekonomik gücü arttıkça Afrika, Doğu ve Güneydoğu Asya ile siyasi, askeri ve ekonomik bağlarını önemli ölçüde artırırken Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde benzer şekilde varlığını artırmak için çok fazla bir çaba içine girmemiştir (Maharaj, 2017: 3). Aynı şekilde bölge ülkeleri de Hindistan'a karşı ilgisiz durmuşlardır. Örneğin Sao Paulo'daki Getulio Vargas Vakfı'ndan Oliver Steunkel Brezilya'nın Hindistan gibi yükselen güçlerle gerektiği kadar ilişki kurmadığına dikkat çekmektedir (Steunkel'dan aktaran Maharaj 2017: 23). Öte yandan Latin Amerika'da Hindistan'ın karşısına tüm küresel Güney'de olduğu gibi Çin çıkmaktadır. Çin ile kıyaslandığında ise Hindistan'ın bölgede oldukça etkisiz olduğu görülmektedir (Shidore, 2013: 7).

Hindista-LAC ilişkileri tarihi bir derinliğe sahip değildir. Ancak Roy'un Meksika'ya giderek komünist oluşuma öncülük etmesi, Nehru'nun Simon Bolivar ve onun sömürge yönetiminden kurtulma mücadelesine hayranlığı gibi bazı hususlar ilk etkileşime örneklerdir. Tarihteki bir başka etkileşim 19. yüzyılda Arjantin ve Hindistan'ın (İngiliz yönetimleri altında) bölgedeki en büyük ticaret ortağı olmalarıdır. Bunun yanında İkinci Dünya Savaşı sonrası 1946'da baş gösteren kıtlık ihtimali Hindistan'a ciddi bir gıdaya ulaşım tehlikesi getirirken en büyük desteği mısır ve buğday yardımı sağlayan Arjantin ve Brezilya'dan görmüştür (Shidore, 2013: 7-8).

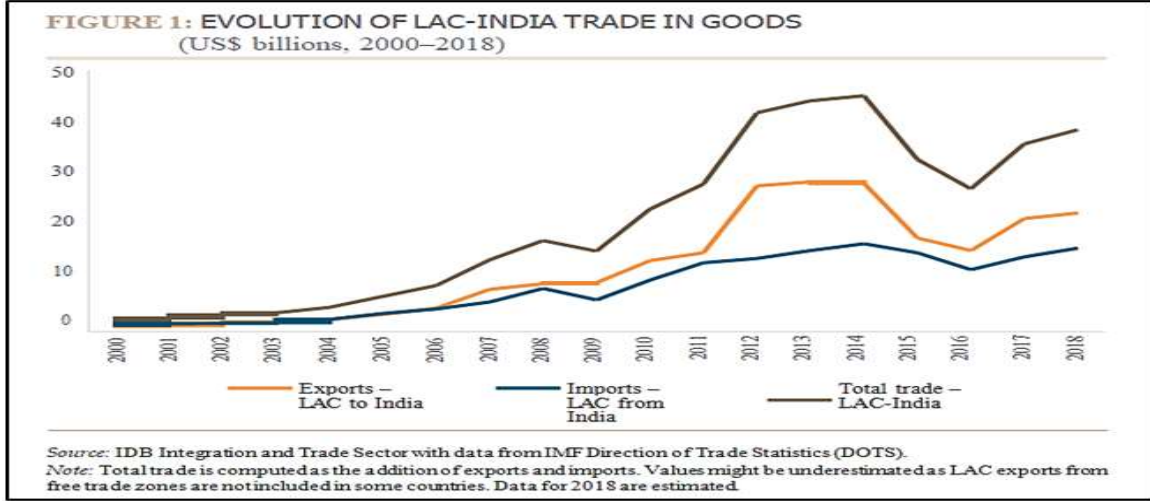
Hindistan'ın Latin Amerika bölgesine yönelik politikaları büyük ölçüde BRICS, IBSA ve G20 üzerinden gerçekleşmektedir (Maharaj, 2017: 25; Shidore, 2013: 6). Ancak ciddi oranda Hint nüfusu barındıran Trinidad & Tobago, Guyana ve Surinam gibi ülkelerle ilişkiler kültürel bir yakınlık olması sebebiyle daha farklı bir konumdadır. Bu anlamda Latin Amerika bölgesindeki Hint diasporası iki farklı gruptan oluşmaktadır. Sayıca az olan ilk grup ticari amaçlarla bölgeye gelirken diğer büyük grup Uttar Pradesh ve Bihar'dan köleliğin ve köle ticaretinin sona ermesinin ardından 1838-1917 yılları arasında gelen sözleşmeli göçmen işçilerin torunlarıdır (Maharaj, 2017: 25; Shidore, 2013: 6; Arora, 2020). Bu yüzden hem Hindistan'ın bu ülkelere hem de bu ülkelerin Hindistan'a bakışı farklılık arz etmektedir (Maharaj, 2017: 3). Ancak Hindistan ve Latin Amerika ülkeleri arasında genel olarak ekonomi ağırlıklı bir ilişki olduğu gözlerden kaçmamaktadır. Özellikle 2000'lerden itibaren Hindistan-Latin Amerika ekonomik ilişkileri yükselişe geçmiştir. Örneğin 2014-2015 döneminde Venezuela ile 12 milyar dolar, Brezilya ile 11 milyar dolar ticaret hacmi yakalanmıştır. Bu oran Hindistan'ın kendi bölgesinde ticaret yaptığı Sri Lanka ve Bangladeş gibi ülkelere göre daha yüksektir (Maharaj, 2017: 29).

Hindistan siyasi olarak Latin Amerika ülkeleri arasında en çok BRICS ve G4 (Hindistan, Brezilya, Almanya ve Japonya) etkisiyle birlikte Brezilya ile ilişkilerini geliştirmiştir. Brezilya haricindeki ülkelere çok fazla odaklanılmamıştır. Özellikle son yıllarda G4 kapsamında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olmak için birbirlerini desteklemek istemeleri bunda etki olmaktadır. Bunun yanında bölgenin 33 ülkesinin desteği de Hindistan'ın BMGK Daimi Üyeliği için önemlidir. Öte yandan Soğuk Savaş döneminde genellikle sol eğilimli askeri diktatörlüklerle yönetilen Latin Amerika ülkeleri Bağlantısızlık Hareketine şüpheyile yaklaştığı için bu gruba üye olmamışlardır (Maharaj, 2017: 37). Bu ülkelere bazıları ise ABD ile stratejik ortaklığa varan ilişkiler içindeydi. Bu bağlamda bu ülkeler komünizmi kendileri ve uluslararası sistem için tehdit olarak algılamışlardır. Hindistan ise genel olarak sömürge karşıtı ve bağlantısız bir pozisyon almıştır. Bu sebeple bu ülkeler Portekiz kolonisi Goa'nın Hint topraklarına katılması örneğinde olduğu gibi BM'de yapılan oylamada Batı ile birlikte Hindistan aleyhine hareket

etmişlerdir (Shidore, 2013: 10). Ancak 2012'deki 16. Bağlantısızlık Hareketi Zirvesine bu ülkelerin çoğunluğu (26 üye, 6 gözlemci) üye olarak katılmıştır (Maharaj, 2017: 39).

Aslında bağımsızlıktan sonraki ilk yıllarda Hindistan bölge ülkelerine üst düzey ziyaretlerde bulunmuştur. Bu kapsamda Jawaharlal Nehru'nun 1961'de Meksika ziyareti, Indira Gandhi'nin 1968'de Brezilya, Arjantin, Şili, Uruguay, Kolombiya, Guyana ve Venezuela'ya yönelik ziyaretleri ile Rajiv Gandhi'nin 1985'te Küba'ya ve 1986'da Meksika'ya yaptığı ziyaretler öne çıkmaktadır (Shidore, 2013: 8). Ancak 1947 ile 1989 yılları arasında en çok Küba, Meksika, Nikaragua ve Peru ile karşılıklı ziyaretler yapılmıştır. Yine bu tarihler arasında Hindistan'dan Latin Amerika Ülkelerine toplam 34 resmi ziyaret gerçekleştirilirken; bu ülkelerden Hindistan'a ise 35 resmi ziyaret gerçekleştirilmiştir (Ross, 2013). Ziyaretlerde genel olarak çatışmaların barışçıl yollarla çözümü, nükleer silah karşıtlığı, zengin ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik politikalara odaklanılmıştır. Ancak bu ziyaretler ilişkilerin geliştirilebilmesi için gerekli altyapıyı sağlayamamıştır (Shidore, 2013: 8). Bundaki en önemli sebeplerden birisi ekonomik ilişkilerin zayıflığıydı. Bu yüzden de ilişkiler sınırlı kalmıştır.

Sekil 3. Hindistan-Latin Amerika Ticari İlişkileri

Kaynak: Arora (2020)

Dolayısıyla Latin Amerika ülkeleri Hindistan'ın bağımsızlığından itibaren 1990'ların sonlarına kadar diplomatik kaynakların eksikliği, ekonomik zayıflık (Maharaj, 2017: 39), ortak tarihi ve kültürel bir etkileşimin olmayışı ile aradaki uzun mesafe gibi sebeplerle Hindistan'ın stratejik veya jeopolitik değerlendirmelerinde, kendisine çok fazla yer bulamamıştır (Shidore, 2013: 6; Bhojwani, 2015; 51). Ayrıca farklı siyasi eğilimler de ilişkileri kısıtlayan unsurlardan birisi olmuştur (Bhojwani, 2015; 51). Yine IFS'nin bölgeye yönelik diplomatik yetersizliği Hindistan-Latin Amerika ilişkilerinin zayıf kalmasındaki küçük ama önemli bir başka detay olmuştur (Maharaj, 2017: 39).

Ancak 1990'ların sonundan itibaren Hindistan'ın ekonomik güç olarak ortaya çıkışı diplomatik ilişkilere de ivme kazandırmıştır. Hindistan'ın ortak güvenlik ve ihracat pazarları arayışı, Şili ve Brezilya'da ataşelik açmasına yol açmıştır (Maharaj, 2017: 39). Yine son zamanlarda Hindistan ile LAÜ arasında karşılıklı çok sayıda üst düzey devlet başkanları ziyaretleri olmuştur. Özellikle Narendra Modi hükümeti 2014 yılında göreve geldiğinden beri Vajpayee hükümetinin hız kazandırmaya çalıştığı ilişkileri daha da geliştirmeye yönelik politikalar izlemiştir. Bu kapsamda Modi Temmuz 2014'te Brezilya'yı ve 2016'da Meksika'yı ziyaret etmiştir (Bhojwani, 2015; 51). Aslında Latin Amerika ülkeleri Hindistan'ın yükselen gücünü fark ettiği için Hindistan'a son dönemde daha fazla

önem vermeye başlamıştır. Ancak Hindistan buna gerektiği gibi karşılık verememiştir. Örneğin Brezilya devlet başkanları 2004 ile 2012 arasında Hindistan'ı en az dört kez ziyaret ederken, 2001 ve 2011 yılları arasında Latin Amerika'dan en az 10 devlet başkanı Hindistan'ı ziyaret etmiştir (Maharaj, 2017: 42).

Sonuç olarak Hindistan-Latin Amerika Ülkeleri ilişkileri genel olarak düşük profiliyle dikkat çekmektedir. Siyasi ve ekonomik alanlarda Güney-Güney işbirliği potansiyeli olmasına rağmen bu tam olarak gerçekleşmemiştir. Bunun karşılıklı ekonomik ilişkilerin zayıf olması ve coğrafi uzaklık dâhil farklı sebepleri vardır. Ancak Hindistan Latin Amerika ilişkileri bağlantısızlık kimliği bağlamında analiz edildiğinde Afrika'nın aksine bu kimlik 1990'lara kadar ilişkilerin gelişmesini engellemiştir. Çünkü yukarıda bahsedildiği gibi Soğuk Savaş boyunca sol eğilimli diktatörlükler tarafından yönetilen bu ülkeler Bağlantısızlık Hareketi'ne de şüpheyile yaklaşmışlardır. Sol eğilimli olmayan ve ABD'ye yakın diğer bazı ülkeler ise farklı ideolojiler yüzünden Hindistan ve bağlantısızlıktan uzak durmuşlardır. Öte yandan Latin Amerika'da askeri diktatörlüklerin yıkılışı ve Hindistan'ın ekonomik gelişmelere paralel olarak yükselen bir güç haline gelmesiyle birlikte ilişkilerde yukarı yönlü bir ivme yakalanmaya başlanmıştır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren Hindistan-LAÜ arasındaki ekonomik ilişkiler 1990'lar öncesine göre ciddi sıçrama göstermiştir.

3.6.1.3. Hindistan-Orta Doğu ilişkileri (Batı Asya ilişkileri)

Hindistan'ı yöneten siyasi partiler hangisi olursa olsun Hindistan, 1947'den günümüze Orta Doğu ülkeleri ile her zaman iyi bir ilişkiye sahip olmuştur (Karippal,2017: 29). Orta Doğu, tarih boyunca başta Türkler, Araplar ve Persler/Farslar olmak üzere birçok milletin rekabet alanı olurken, Hindistan'ın Orta Doğu ile ilişkileri Hint krallıkları ve Müslüman İmparatorluklar döneminde artırmıştır. Özellikle Müslüman İmparatorlar Hindistan ile Orta Doğu arasında ticari ve kültürel köprü kurmuşlardır. İngiliz sömürgeciliği ile birlikte bu durum tersine dönmeye başlamış olsa da modern Hindistan kurulduktan sonra Orta Doğu ile ilişkiler yeniden geliştirilmeye başlanmıştır (Anas, 2020: 6). Bununla birlikte Hindistan'ın Orta Doğu ülkeleriyle ilişkileri sadece yakın tarihteki bu devletlerle sınırlı kalmamış, Mezopotamya ve Mısır'daki Nil Deltası uygarlıkları gibi asırlık medeniyetlerden beri süregelmiştir (Karippal,2017: 29).

Bağımsızlıktan sonraki yıllarda Nehru'nun etkisiyle bağlantısızlık politikası bağlamında; emperyalizm, sömürgecilik ve İngiliz karşıtlığı Hindistan'ın Orta Doğu'ya yönelik politikasını şekillendirirken (Anas, 2020: 7) bölge; tarihsel, siyasi, kültürel ve ekonomik nedenlerle Hint siyasetinde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle sürekli artan enerji talebi, Hindistan için Orta Doğu'nun hidrokarbon kaynaklarına ulaşmada hayati önemdedir (Karippal,2017:29). Körfez ve Batı Asya bölgesindeki ülkeler bu çerçevede Hindistan dış politikasında özel bir yere sahiptir. İkili ticaretin 2015–2016 yıllarında 125 milyar ABD dolarına ulaştığı bölge, Hindistan'ın en büyük ticaret ortağıdır. Nitekim Hindistan'ın enerji güvenliğini sağlamada çok önemli bir payları vardır ve Hindistan'ın ham petrol ithalatının yüzde 60'ı ve doğalgaz ithalatının yüzde 85'i bu bölgeden gelmektedir. Bu çerçevede Hindistan'ın Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan ile enerji odaklı stratejik ortaklıkları vardır (Ganapathi, 2017: 51). Bunun yanında Körfez ülkelerinin Hindistan için en önemli bir diğer özelliği 8 milyondan fazla Hint vatandaşı ev sahipliği yapıyor olmasıdır. Hindistan vatandaşlarının bu bölgeden ülkelere gönderdiği para miktarı yılda yaklaşık 40 milyar ABD dolarıdır.

Hindistan'ın Orta Doğu'ya yönelik dış politikası genel olarak İran, İsrail ve Arap devletlerinden oluşan üç farklı siyasi bölgeye odaklanmaktadır (Karippal,2017:30). Özellikle Hindistan'ın İran ve devam eden başlıkta incelenecek olan İsrail ile ilişkileri bu

çalışma için de iyi birer analiz konusudur. Nitekim İran Hindistan ile ortak tarihsel bağlara sahiptir. İran'ın yanı sıra İsrail, ilginçlikler taşıyan bir başka vaka konusudur. Hindistan Soğuk Savaş boyunca sömürgecilik karşıtlığı ve özgürlüklere verdiği tam destek bağlamında Filistin halkının yanında olurken Hindu milliyetçiliğinin yükselişe geçtiği 1990'lardan itibaren yönünü İsrail'e çevirmeye başlamıştır. Özellikle de Modi ile Hint-İsrail ilişkileri çok önemli noktalara gelmiş, askeri-teknik anlaşmaların yanı sıra etno-dinsel benzerlikler iki ülkeyi daha da yakınlaştırmıştır. Dolayısıyla Hindistan'ın bu ülkelerle ilişkilerini tam olarak anlayabilmek ve açıklayabilmek için sadece enerji, ticaret, strateji ve askeri işbirliği gibi maddi unsurlara yer vermek yeterli olmayacaktır. Bu bağlamda bahse konu ülkelerin benzer kimliklerini de (İran ve Hindistan'ın ortak Aryan geçmişi ile Şiilik gibi) analize dâhil eden açıklamalar daha uygun olacaktır.

Maddi anlamda Hindistan-İran ilişkileri enerji ve ticaret temelinde gelişmektedir. Öyle ki Hindistan-İran ilişkileri Hindistan'ın Batı Asya'daki¹⁰⁸ (Orta Doğu) siyasi etkisi ile ekonomik kalkınma ve ticareti için çok önemlidir. Ayrıca Chanakya'daki (Çanakya) Mandala teorisine göre komşunuz dost değilse onun komşusu dost olabilir prensibi uzun yıllar İran özelinde benimsenmiştir. Bu açıdan Hindistan'ın İran ile ilişkileri her zaman iyi derecede, stratejik bir seviyede gerçekleşmiştir. Hindistan'ın enerjiye olan talebi, İran'ın ürünlerini satabileceği pazar ihtiyacıyla birleştiğinde karşılıklı kazan-kazan prensibi devreye girmektedir. İran ve Hindistan 2015 yılında Ortak Kapsamlı Eylem Planı (JCPOA) ile ilişkilerin pekişmesindeki önemli bir engeli ortadan kaldırmıştır. En önemlisi, İran coğrafi olarak Hindistan'a Orta Asya devletleri ve Afganistan'a erişim sağlamak için iyi bir konumdadır (Ganapathi, 2017: 51).

Bunun yanında Hindistan ile İran arasındaki ilişkiler, tarihsel ve kültürel olarak Vedik-Aryan dönemine hatta daha ötesine de gitmektedir. MÖ ikinci bin ortalarında Hint Avrupalıların bir kolu olan Ariler önce kuzeyden Baktriya¹⁰⁹ bölgesine, daha sonra ikiye ayrılarak günümüz İran yaylaları ve Kuzey Hindistan'a göç etmişlerdir. Hindistan ve İran'a yerleşen bu insanlar kendilerini Ari/Aryan¹¹⁰ olarak adlandırmışlardır. Bu yüzden iki devlet arasında dilsel, dinsel, geleneksel, mitsel ve sosyokültürel benzerlikler vardır (Smith, 1920: 22'den aktaran Özman, 2014: 1009). Günümüzde Hint ve İran toplumları arasında ise din farklılığı vardır. Tarihte iki topluluğun nasıl ayrıştığı tam olarak bilinmese de zaman içinde oluşan farklı din yapısının bunu etkilediği düşünülmektedir.

Dolayısıyla Hindistan ve İran arasında binlerce yıl geçmişe dayanan sosyal, ticarî ve siyasi ilişkiler her iki coğrafyanın kültüründe ortak etki bırakmıştır. Aryanların göçüyle başlayan bu ilişkiler tarih boyunca olumlu seyretmiştir. Bununla birlikte başlangıçta siyasi olarak güçlü olan İran, Pers hâkimiyeti döneminde Hindistan'da silinmez izler bırakmıştır. Persler, idari ve siyasi olarak Hint coğrafyasını etkilediği gibi daha önce birçok medeniyet temelinde oluşan Hint alfabesi ve Hint dini inancına da katkı sunarak bunların çeşitliğinde pay sahibi olmuştur (Özman, 2014: 1015). Dolayısıyla Hindistan ve İran kültürel yapısında birçok yönden benzerlikler vardır. Bu benzerlikler ise iki ülkenin birbirlerine bakışına pozitif katkı sunmaktadır.

Öte taraftan Hindistan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra izlediği bağlantısız politika, o yıllarda Batı ile aynı eksende hareket eden Şah yönetimindeki İran ile ilişkilerin gevşemesine yol açmıştır. Hatta Şah Pehlevi, Sovyetler Birliği ordusunun İran

¹⁰⁸ Hindistan bakış açısıyla Orta Doğu; Batı Asya olarak tanımlanmaktadır.

¹⁰⁹ Günümüz Afganistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın topraklarında yer alan Pers İmparatorluğu'na ait bölgedir. Detaylı bilgi için bkz: Crabben, J. V D. (2011). Baktriya. (Çev.: Barış Akkurt). World History Encyclopedia. <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-291/baktriya/>

¹¹⁰ Örneğin İran devleti, adını Aryan'lardan almaktadır.

topraklarından çıkmasını izleyerek Merkezi Antlaşma Örgütü'ne (CENTO) girmiştir. Nehru ise başlangıçtan itibaren CENTO'yu tehlikeli ve zararlı bir organizasyon olarak görmüştür (Ara, 2019: 101). Bu, İran ile Pakistan arasında daha yakın ilişkiler kurulmasına yol açarken Hindistan ile ilişkileri güçleştirmiştir. Hatta İran, 1965 yılındaki Hindistan-Pakistan savaşında lojistik olarak Pakistan'ı desteklemiştir. Yine İran Keşmir konusunda Pakistan'a destek veren politikalar izlemiştir. Buna rağmen iki ülke arasında üst düzey ziyaretler yapılarak ilişkilerin kopması da engellenmiştir. Bununla birlikte 1979 İran İslam devriminden sonra İran'ın devlet kimliğiyle birlikte dış politikası değişmeye başlamıştır. Nitekim İran'ın devrimden önce ABD ile yakın ilişkileri vardı. 1983'te Hindistan ve İran, güvenlik bağlarını güçlendirmeye yönelik politikalar geliştirirken, Soğuk Savaş'ın sona ermesi Hindistan-İran ilişkilerine yeni bir bakış açısı getirmiş, her ikisi de ekonomik ve güvenlik konularında işbirliği yapılması için mutabakata varmışır (Ara, 2019: 101).

Hindistan'ın 1990'larda liberal ekonomiye geçmesiyle beraber enerji ihtiyacı da artmıştır. Bu yüzden Hindistan İran gibi hidrokarbon kaynağı bol olan ülkelere açılmaya başlamıştır. Bu kapsamda Başbakan Narsimha Rao 1979 devriminden sonra ilk kez 1993 yılında İran'ı ziyaret eden Hint Başbakanı olmuştur. Bu ziyarete, İran Cumhurbaşkanı Hashemi Rafsanjani karşılık vererek ilişkilerin gelişmesine öncülük etmişlerdir. Yine Hindistan Başbakanı Vajpayee'nin 2001'deki tarihi ziyaretine, İran Cumhurbaşkanı Hatemi'nin 2003'teki verdiği karşılık Hindistan-İran ilişkilerinde önemli kilometre taşı olurken, "Tahran Deklarasyonu" nun altyapısını sağlamıştır. Bunun yanında 2003'de iki ülke arasında; deniz güvenliği, ortak deniz tatbikatları ve terörle mücadele gibi konuları içeren Delhi Deklarasyonu imzalanmıştır (Ara, 2019: 101).

Hindistan 1990'larda "Doğuya Bakış" politikasını uygulamaya koyduktan sonra enerjiye ulaşım çerçevesinde İran, Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazının önemine binaen Batı'ya Bakış politikasını da yürürlüğe koymuştur. Bu bağlamda İran kendi enerji kaynakları olduğu kadar Hindistan'a Orta Asya bölgesinden gelen doğal gaz kaynakları için iyi bir güzergâh özelliği de taşımaktadır. İran ayrıca Hindistan'ın Hint Okyanusu bölgesindeki etkisini derinleştirmek için de iyi bir seçenektir. Öte yandan İran ve Hindistan arasında bazı dini benzerlikler ve hassasiyetler de vardır. Örneğin İran en büyük Şii devletiyken, Hindistan ise dünyadaki en büyük üçüncü Şii Müslümana (yaklaşık 30 milyon) ev sahipliği yapan ülkedir. Bu anlamda her iki ülke Sünni aşırılığı ortak tehdit olarak algımlarken (Ara, 2019: 102) Hintli Şiiler İran'a ve İranlı Şii din âlimlerine sempati duymaktadır.

Bununla birlikte Hindistan-İran ilişkileri yakın tarihte bazı sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Örneğin Hindistan'ın nükleer enerji konusunda İran'a karşı ABD ve diğer Avrupa ülkeleriyle aynı yönde kullandığı oy İran'ın Hindistan'a mesafeli durmasına yol açmış ancak ilerleyen zamanda kısıtlamaların kaldırılması Hindistan ve İran arasındaki gerilimi azaltmıştır. İlginç bir şekilde bu olayda Hindistan'ın nükleer karşıtı devlet kimliği devreye girmiştir. Modi'nin İran ziyareti sırasında Chabahar (Çabahar) Limanı'nın geliştirilmesine ilişkin anlaşma ve Hindistan-İran-Afganistan arasında imzalanan bağlantı anlaşması her iki ülke ilişkilerini daha da ileri taşımıştır. Pek çok Hintli şirket Chabahar ekonomik sektörüne yatırım yapmaya isteklidir. Bu yatırım petrokimya, gübre, metalurji gibi sektörleri kapsamaktadır. Chabahar limanının büyümesiyle Hindistan'ın Afganistan'a erişimi daha kolay olacaktır. (Kamble, 2017: 44). 2015 yılında yapılan anlaşma uyarınca, Aralık 2018 tarihinden itibaren Hindistan Chabahar limanının operasyonel faaliyetlerini de devralmıştır. Bu anlaşma için Yeni Delhi'deki bir devlet yetkilisi "Bu, Hindistan'ın Afganistan'ı destekleme çabası ve bölgesel işbirliği için atılmış büyük bir adımdır" demiştir (Laskar, 2018)

Hindistan, Chabahar Limanı'nı kullanma hakkı alırken aynı zamanda Çin'in bu limana girişini de engellediği için Çin ve Pakistan önünde büyük bir avantaj sağlamıştır. Zira Chabahar Limanının askeri önemini Gwader limanını¹¹¹ baypas etmesi daha da artırmaktadır. Bu özelliğiyle Port Chabahar, Çin'in Hint Okyanusu'ndaki genişlemesinin karşılığıdır. Çinli şirketler de Port Chabahar'la ilgilenmişler ancak Hindistan'ın Chabahar ile ilgili anlaşması nedeniyle rotalarını Umman Körfezine çevirmişlerdir (Kamble, 2017: 45).

Harita 13. Chabahar/İran Limanı

Kaynak: Backgrounder: Iran's Chabahar Port (2019)

Sonuç olarak, Hindistan-İran ilişkileri zengin ve derin bir tarihe geçmişe sahiptir. Hint medeniyeti üzerindeki Aryan etkisi bazı dönemler hariç İran ile Hindistan'ı tarih boyunca birbirine yakın konumlandırmıştır. Soğuk Savaş boyunca ise Hindistan-İran ilişkileri; Hindistan'ın bağlantısız bir kimliğe sahip olması, İran'ın ise Batı bloğuna yakın olması sebebiyle istenen seviyede gelişmemiştir. Ancak İran'da yaşanan devrim ve Hindistan'ın ekonomik yükselişine paralel olarak enerjiye olan ihtiyacı iki ülke ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Hatta Hindistan birçok ülkenin aksine İran'da Çin'in bir adım önüne geçerek Chabahar limanının işletmesini almıştır. Dolayısıyla yakın dönem Hindistan-İran ilişkilerini İran'ın olduğu kadar Hindistan'ın ulusal/devlet kimliği (bağılantısızlık) şekillendirmiştir. Nitekim Nehru CENTO üyesi bir İran'la ilişki kurmaktan kaçınmıştır.

Hindistan'ın Orta Doğu'da iyi ilişkiler geliştirmeye çalıştığı bir diğer ülke petrol zengini Suudi Arabistan'dır. Suudi Arabistan'la 1950'lerin ortalarındaki kısa bir dönem hariç ilişkiler Soğuk Savaş boyunca sıkıntılı geçmiştir. Bunun birkaç sebebi olmuştur. Bunlardan en önemlisi Hindistan'ın bağlantısızlık politikasıdır. Bir diğeri ise Hindistan'ın Mısır ile bağlantısızlık ortak paydasında yakın ilişkiler içinde olması ve Suudi Arabistan'ın ABD ile ittifak halinde olmasıdır. Buna ek olarak Suudi Arabistan'ın Pakistan'a daha yakın olması Hindistan-Suudi Arabistan ilişkilerini Soğuk Savaş boyunca kısıtlamıştır (Quamar, 2018: 9). 1990'larda küresel sistemin değişmesiyle birlikte Hindistan'daki değişimler ilişkilere olumlu yansımaya başlamıştır. Nitekim ekonomik olarak yükselişe geçen Hindistan için Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin petrolüne ulaşım önemliydi. Bu bağlamda ikili

¹¹¹ Pakistan'a ait ve Çin'in bir kuşak bir yol projesinin içinde yer alan Gwader limanı Chabahar'a yaklaşık 72 km mesafededir.

ticaret 1999-2000 döneminde hızlı bir yükselişe geçerek 2,6 milyar, 2005-2006 döneminde 3,4 milyar, 2006-2007 döneminde petrol fiyatlarındaki artışın da etkisiyle 15,9 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. 2015-2016 döneminde ise 26,7 milyar dolar seviyesinde karşılıklı ticaret yapılmıştır (Quamar, 2018: 12-15).

Öte yandan 2006 yılında 1955 yılından sonra ilk kez bir Suudi Kral Hindistan'ı ziyaret etmiştir. Modi'nin seçilmesiyle birlikte Hindistan Suudi Arabistan ilişkileri daha da gelişmeye başlamıştır. Bu kapsamda Modi Suudi Arabistan'ı ziyaret ederken Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, İran ve İsrail gibi diğer Orta Doğu ülkelerini 2015 ile 2018 yılları arasında ziyaret etmiştir. Bunun yanında son yıllarda Hindistan'a yatırım yapan Suudi şirket sayısı artmaya başlamıştır. Bu ziyaretler ve karşılıklı ticaret neticesinde Hint-Suudi ikili ilişkileri canlanmıştır (Quamar, 2018: 19). Hindistan-Suudi Arabistan ilişkilerinde bir diğer etkileyici faktör İslamiyet'tir. Müslümanların kutsal şehrine ev sahipliği yapan Suudi Arabistan ile dünyanın en çok Müslüman ülkesine sahip ülkelerinden biri olan Hindistan arasında tarih boyunca kültürel etkileşim olmuştur. Nitekim binlerce Müslüman her yıl dini ritüellerini yerine getirmek için Arabistan'a giderken, geçmişte birçok Arap, hem Müslümanlığı yaymak hem de ticaret yapmak için Hindistan'a yerleşmiştir.

Sonuç olarak Hindistan- Orta Doğu ilişkilerini genel olarak tarihsel bağlar etkilerken Soğuk Savaş boyunca bağlantısızlık, 1990'lardan sonra ise Hindistan'ın yükselen gücüyle birlikte enerjiye olan talep şekillendirmiştir. Nitekim çoğunluğu Müslüman olan Orta Doğu devletleri ile Hindistan ilişkileri Pakistan bağlamında ele alındığında yükselen bir grafik çizmektedir. Bunun için Hindistan ideolojiyi bir kenara bırakarak pragmatist bir şekilde enerji ihtiyacını karşılamak için 2000'lerin sonrasında Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi Orta Doğu ülkeleriyle anlaşmalar yapmıştır.

3.6.2. Hindistan-İsrail ilişkileri

Yukarıda da bahsedildiği gibi Hindistan-İsrail ilişkilerinin analiz edilmesi kimlik bağlamında önemli bir vaka konusudur. Hindistan ile İsrail diplomatik ilişkilerine 1992'de başlamıştır. Bu dönem Soğuk Savaş'ın sona erdiği, ideolojilerin artık anlamını yitirdiği ve Hint ekonomisinin liberalleşmeye başladığı yeni bir zamana denk gelmiştir. Yine bu dönem Hint iç politikasında laik milliyetçiliğin etkisinin azaldığı Hindu milliyetçiliğinin yükselişe geçtiği bir zamandı. Dolayısıyla bu dönemde Hint siyasetinde bağlantısızlık sorgulanırken Büyük Hindistan söylemleri dile getirilmeye başlanmıştır.

Bu bağlamda Hindistan yeni döneme uygun olarak dış politikasını yeniden formüle etmeye başlarken bu değişimden İsrail ile ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi de nasibini almıştır. İsrail ile savunma ve güvenlik alanında birçok işbirliği yapılmaya başlanmasıyla birlikte, İsrail Rusya'dan sonra Hindistan'ın en büyük silah tedarikçisi haline gelmiştir (Kamble, 2017: 46). Ancak 1990'lardan önce iki ülke arasında ilişkiler oldukça sıkıntılıydı. Çünkü Hindistan, Siyonist Hareket'in sömürgeci güçlerle yakın ilişki içinde olduğunu düşünüyordu. Hatta Jawaharlal Nehru, Arap-İsrail çatışması ve Keşmir sorunu arasında birçok yönden benzerlik kurmuştur (Anas, 2020: 7). Nehru, Yahudilerin davasına saygı duymakla birlikte Siyonizmi kolonyal, dini olarak milliyetçi bir proje olarak gördüğü için İsrail'in politikalarına karşı çıkmış, yine Siyonizmi "İngiliz emperyalizminin bir çocuğu" olarak nitelendirmiştir. Bu yüzden Hindistan Filistinlilere sempatiyle yaklaşmıştır. Çünkü her iki millet de İngiliz sömürgesi altında kalmıştı ve her iki millet de sömürgeciliğinin ardından toprak kayıpları yaşamıştı (Miller ve Ben-Josef Hirsch, 2017: 4). Bu yönüyle Nehru Arap topraklarının işgalini 1949 yılında Pakistan'ın Keşmir topraklarını işgal etmesine benzetmiş, Filistinlilerin İngilizlere karşı verdiği mücadeleyi de Hindistan'ın özgürlük mücadelesi ile kıyaslamıştır (Anas, 2020: 7). Kısaca Hindistan, İsrail kimliğini

kendisinin tam tersi olarak tanımlamıştır. Buna göre İsrail hem sömürgeci hem de dini olarak milliyetçiydi (Miller ve Ben-Josef Hirsch, 2017: 4). Ancak Hindistan BM'ye katılmış olmasının yanı sıra dünyadaki birçok devletin tanınması üzerine 1950'de İsrail'i tanımak zorunda kalmıştır.

Öte taraftan 1960'larda Bağlantısız Hareketi'nin lideri olarak Hindistan Filistin davasını resmen benimseyerek destek vermiştir (Karippal, 2017:30). Hatta 1962, 1965 ve 1971 Hindistan-Pakistan savaşlarında Arap devletlerinin siyasi ve askeri desteği Pakistan'ın yanında olmasına ve buna mukabil İsrail'in Hindistan'a destek vermesine rağmen Yeni Delhi ilkeli duruşunu değiştirmemiştir (Miller ve Ben-Josef Hirsch, 2017: 4). Aslında İsrail Hindistan'a verdiği askeri destekten de anlaşılabacağı üzere Hindistan ile iyi ilişkiler geliştirmek istemiştir. Bunun için İsrail Hindistan'ın eleştirdiği gibi Siyonizm ve sömürgeciliğin devamı olduğu fikrini reddetmiştir.

Soğuk Savaş sona erdikten sonra ise Hindistan İsrail politikasında bazı sebeplerle yumuşamaya gitmiştir. Bunların en başında teknolojik silah elde etme amacı geliyordu. Bir başka sebep Arap ülkeleri tarafından destek görmeyişiydi. Buna rağmen Hindistan bakış açısıyla İsrail'in sömürgeci kimliği önemli bir sorun olmaya devam etmiştir. Nitekim Hindistan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda sürekli İsrail aleyhine oy kullanırken 1992 ile 2012 yılları arasında yapılan oylamalarda yalnızca bir kez İsrail lehine oy kullanmıştır. İsrail ise kendisini bir sömürge güç olarak görmediği ve Siyonizm ile sömürgecilik arasındaki bağlantıyı şiddetle reddettiği için Hindistan'ın bu bakış açısını anlamakta sıkıntı çekmiştir. Bu yüzden İsrail, Hindistan ile ilişkileri daha pragmatik bir düzlemde ele almaya çalışmıştır (Miller ve Ben-Josef Hirsch, 2017: 5-6). Hatta İsrail 1998 nükleer denemesinin ardından ABD tarafından Hindistan'a yaptırımlar uyguladığında İsrail ona katılmamış ve Yeni Delhi'yi güvenlik kaygılarından ötürü haklı bulan açıklamalar yapmıştır (Purayil, 2020: 474)

İlişkilerin gelişmeye başlaması karşılıklı ziyaretlerin artmasına da sebep olmuştur. Bu bağlamda Hindistan İçişleri Bakanı Rajnath Singh Kasım 2014'te İsrail'i ziyaret etmiştir. Bu ziyaretin amacı Hindistan'ın iç güvenliğiydi. Çünkü birçok Hintli Batı Asya'daki köktendinci örgüt IŞİD'e katılıyordu. Bu nedenle Hindistan, bu tür faaliyetleri teknolojik olarak takip edebilmek için İsrail'den teknik yardım istemiştir. Bunun yanında İsrail Hindistan'a içlerinde savaş uçakları ve helikopterlerin de bulunduğu askeri araç ve gereç satmaya başlamıştır (Kamble, 2017: 45). Dolayısıyla Soğuk Savaş'tan sonra yumuşamaya başlayan Hindistan-İsrail ilişkileri, Hindistan'ın İsrail-Filistin çatışmasında geleneksel olarak Filistin'i desteklemesine rağmen gelişmeye başlamıştır. Bunun en önemli işaretlerinden birisi 2014 yılında seçilen Modi'nin direk İsrail'i hedef alan herhangi bir söylem ya da politik yaklaşımının olmayışdır. Üstelik Modi yönetimindeki Hindistan 2015 yılında BM İnsan Hakları Konseyinde İsrail'i kınayan tasarıya çekimser oy vermiştir (Bayram, 2019b).

Dolayısıyla Hindistan-İsrail ilişkileri, Başbakan Narendra Modi yönetiminde geçmiş dönemlere göre oldukça yüksek bir ivme kazanmıştır. Bu ilişkiler savunma ve güvenlik alanından tarıma, bilim ve teknolojiye, turizme kadar birçok alana yayılmıştır. Karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesinde İsrail'in özel çabaları olmakla birlikte Modi faktörü de önemli bir etkidir. Özel olarak Modi'nin Hindutva milliyetçiliği anlayışı, Yahudi milliyetçiliği ile birçok ortak noktaya sahiptir. Bu bağlamda Hindutva ve Yahudi milliyetçiliği inanç ve ulusun birbirinden ayrılmadığı etno-dinsel bir bağlantıya sahip olduğu için Modi İsrail'e daha sempatik yaklaşmıştır. Bu nedenle Hindu milliyetçiliği ve Yahudi milliyetçiliğinin birbirine benzer ideolojik yapısı BJP ve Modi'nin İsrail karşısında değişen bu devlet politikasını açıklamaya yardımcı olmaktadır. Hatta Modi Gujarat eyaleti Başbakanı olduğu

dönemden itibaren İsrail ile iyi ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Öte taraftan çok kutuplu bir dünyanın ortaya çıkması ile bağlantısızlığın eski etkisinden uzak oluşu ilişkileri geliştirirken, Çin'in yükselişinin dengelenmeye çalışılması da İsrail ile ilişkilerin önemini artıran bir başka sebep olmuştur (Purayıl, 2020: 475-478). İsrail penceresinden bakıldığında ise çok kutuplu bir dünya düzeninde Hindistan'ın bu kutuplardan birisini oluşturacağı öngörüldüğü için ilişkilerin geliştirilmesine daha da önem verildiği değerlendirilmektedir (Ömer Faruk Gençkaya, kişisel görüşme, 11 Eylül 2021).

Bu kapsamda Modi ile birlikte Hindistan-İsrail ilişkilerinin seviyesi yükselmeye başlamış hatta 2017 yılında İsrail'e ziyarette bulunmuştur. Modi'nin ziyareti ile artan Hint-İsrail ilişkileri, karşılıklı olarak uyumlu bir dünya görüşünün yavaş yavaş ortaya çıktığını da göstermektedir. Ancak bunun uzun zaman alma ihtimali yüksektir. Zira kimlik üzerinden oluşturulan çıkarlar, maddi olanlardan daha kalıcıdır ve değişimleri zaman almaktadır. Bu yüzden Modi'nin ziyaretinde daha çok su yönetimi gibi alanlarda işbirliği ve tarıma odaklanılmıştır. Hatta Hindistan hükümeti İsrail ziyaretini dengelemek için Filistin Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas'ı ağırlamıştır (Miller ve Ben-Josef Hirsch, 2017: 7).

Dolayısıyla 2017'de Modi'nin ziyareti bir nevi Orta Doğu denklemine tüm dinamikleri gözeterek oluşturulmuştur. Bu yüzden Modi'nin 2017'de İsrail'e yaptığı ziyaretlerde ve sonrasındaki Netanyahu'nun Hindistan'a yaptığı ziyaretler sırasında hiçbir askeri anlaşma yapılmamıştır (Kumaraswamy, 2019: 3). Yine bu ziyaret ülke içindeki ilk beklentilerin aksine Modi göreve geldikten üç yıl sonra; Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, İran ve Katar'a yaptığı ziyaretlerin ardından gerçekleşmiştir. Modi'yi bu davranışa iten en büyük sebep ise Körfez ülkeleri ile petrol yoğunluklu ticarettir. Zira Hindistan'ın Körfez İşbirliği Konseyi ile ticaret hacmi 2017-2018 döneminde yaklaşık 104 milyar doları bulmuştur Bunun yanı sıra Körfez ülkelerinde çalışan Hint vatandaşlarının ülkelerine yıllık katkısı 40 milyar dolardır. Hindistan'ın İsrail ile ticaret hacmi ise hiçbir zaman 5 milyar doları aşmamıştır. Ayrıca İsrail ile ilişkiler iki stratejik ortak Hindistan ile İran arasında da anlaşmazlık konusudur. Bu nedenle Hint-İsrail ilişkileri stratejik ittifak seviyesine gelmeden pragmatist bir şekilde karşılıklı çıkar ve fayda odaklı gelişmektedir. Buna rağmen Hint siyasetinde İsrail politikası konusunda fikir birliği vardır. Bağımsızlık sonrası Hindistan yöneten Kongre Partisi İsrail ile ilişkileri normalleştirmiş, Hindu milliyetçisi BJP ise yüksek düzeydeki ziyaretlerle bunu daha da geliştirmiştir (Kumaraswamy, 2019: 4).

Sonuç olarak Hindistan'ın Soğuk Savaş boyunca İsrail politikası bağlantısız devlet kimliğine uygun olarak ilkel bir şekilde oluşturulmuştur. Bu bağlamda İsrail sömürgeci güç olarak tanımlanmış Siyonizme ve Yahudi milliyetçiliğine karşı çıkmıştır. Nitekim Nehru her türlü milliyetçiliği reddetmiş, laik bir devlet yapısını savunmuştur. Bu yüzden de 1992 yılına kadar iki ülke ilişkileri arasında soğuk rüzgârlar esmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Hindistan'ın ekonomisinin gelişmeye başlamasıyla birlikte askeri teçhizat gibi ihtiyaçlarının artması gibi sebeplerle iki ülkeyi yakınlaştırmıştır. 1990'lardan sonra gelişmeye başlayan İsrail ilişkileri pragmatist bir düzlemde Başbakan Modi ile daha da artmıştır. Özellikle Modi'nin Hindu milliyetçi ideolojiye sahip olması Hindutva ve Yahudi milliyetçiliğinin benzerlikleri sebebiyle iki ülkeyi daha da yakınlaştırmıştır. Dolayısıyla Hindistan'ın yükselen güç kimliğinde önemli bir iç dinamik olan Hindu milliyetçiliği, Modi ile birlikte Hindistan-İsrail ilişkilerinin gelişmesindeki diğer faktörlerle birlikte önemli unsurlardan biri haline gelmiştir. Ancak Hindistan'ın hem İran hem de Körfez ülkeleri ile stratejik seviyede olan ilişkileri Hindistan'ın İsrail'e yönelik dış politikasını etkilemeye devam etmektedir.

3.6.3. Hindistan-Orta Asya ilişkileri

Son yıllarda Orta Asya, Hindistan'ın genel dış politikasında giderek daha önemli bir faktör haline gelmeye başlamıştır. Çünkü Orta Asya'nın büyük doğalgaz ve petrol rezervleri Hindistan'ın enerji kaynaklarına yönelik artan ihtiyacı ile birleştirildiğinde doğal olarak tamamlayıcı bir ilişki ortaya çıkmaktadır (Blank, 2003: 141). Bunun yanında Hindistan'ın Orta Asya ile tarihsel bağları da vardır. Özellikle Türk-Moğol idaresi Babürlüler döneminde Hindistan'ın Orta Asya ile hem kültürel hem de ticari ilişkileri olmuştur. Sömürge döneminde bu ilişkiler zayıflarken Soğuk Savaş döneminde ise Orta Asya ile ilişkiler SSCB üzerinden gerçekleştirilmiştir. Nitekim bu dönemde Orta Asya devletleri SSCB sınırları içinde yer alıyordu. Bu bağlamda Nehru 1955 yılında SSCB ziyareti sonrası Almatı ve Bişkek'i de ziyaret etmiştir. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ise meydana gelen siyasi istikrarsızlıklar, terör faaliyetleri ve köktendincilik gibi tehditler Hindistan'ın bölgeyi güvenlik boyutuyla ele almasına neden olmuştur. Bu yüzden Hindistan Orta Asya'nın istikrarına yönelik politikalar izleyerek bölge ülkeleri ile terörle mücadelede işbirliği anlaşmaları yapmıştır (Purtaş, 2006: 57). Ayrıca Pakistan'la ilişkiler bağlamında ele alındığında bölge ülkelerinin Pakistan ile ortak dini kimliği sebebiyle Hindistan Orta Asya ülkeleri ile yakınlaşmaya çalışmıştır (Çelebi, 2009: 142). Hindistan'ın Müslüman Orta Asya ülkeleri ile yakınlaşma çabalarının altında bu ülkelerin Pakistan ve Keşmir konusunda en azından tarafsız kalmalarını sağlamak istemesi yatmaktadır. Gerçekten de Hindistan bu ülkelere yönelik uyguladığı politikalarla istediğine ulaşmıştır (Çelebi, 2009: 149).

Öte taraftan 11 Eylül saldırıları Hindistan'ın Orta Asya politikasını etkilerken 2000'li yıllarda Hindistan'ın enerjiye olan talebinin artması Hindistan-Orta Asya ilişkilerinin ekonomik düzlemde ele alınmasına neden olmuştur. Ancak Orta Asya ülkeleri ile Hindistan'ın karadan ulaşımının olmayışı ticarete sekte vurmuştur. Bunun yanında Orta Asya'nın Hint dış politikasında stratejik önemi de vardır. Bu bağlamda Hindistan Orta Asya'da (Tacikistan / Farkhor) askeri üssü bulunan nadir ülkelerden biridir. Hindistan'ın toprakları dışındaki ilk askeri üssü olan Farkhor, Keşmir'e (Pakistan kontrolündeki bölge) yakın konumuyla oldukça stratejik bir noktadadır (Purtaş, 2006: 57). Bu sebeple Hindistan'ın Orta Asya'da Tacikistan ile güvenlik merkezli yakın ilişkileri vardır. Ayrıca Tacikistan Çin, Afganistan ve Pakistan kontrolündeki Keşmir ile bulunan sınırları nedeniyle daha da önemli bir hale gelmiştir (Kamble, 2017: 42). Tacikistan'ın bir diğer önemi ve özelliği ise Hindistan'ın yanı sıra Afganistan, Pakistan ve İran ile iyi ilişkilere sahip olmasıdır (Çelebi, 2009: 143). Netice itibarıyla 1990'larda gelişmeye başlayan ilişkiler 2000'lerde daha da artmış bu bağlamda karşılıklı ziyaretler yapılmıştır. Gelişen ilişkiler kapsamında da 2003 tarihinde Başbakan Vajpayee Tacikistan'ı ziyaret ederken 2006 yılında Tacikistan devlet başkanı Rahmanov Hindistan'ı ziyaret etmiştir (Purtaş, 2006: 76).

Tacikistan'ın yanı sıra Özbekistan Hindistan'ın önem verdiği bir diğer Orta Asya ülkesidir. Bu kapsamda Hindistan Başbakanları ile Özbekistan devlet başkanları birbirlerine karşılıklı ziyaretlerde bulunmuşlar, terörle mücadele başta olmak üzere enerji ve ticaret alanlarında birçok anlaşmalar yapılmıştır. Ancak Hindistan'ın ekonomik ilişkilerinin en iyi olduğu ülke Kazakistan'dır. Çünkü Hintli petrol şirketleri Hazar kıyıları gibi Kazak enerji havzalarında petrol çıkarma hakkı almıştır. Bunun yanı sıra Hintli demir çelik şirketleri Kazakistan'da çok geniş bir alanda faaliyette bulunmaktadır (Purtaş, 2006: 78).

Bir başka Orta Asya ülkesi Türkmenistan ise zengin Hidrokarbon yatakları ve Hazar Denizi'ne kıyısı olması sebebiyle Hindistan dış politikasında öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Hindistan Türkmenistan ile petrol ve doğalgaz ticareti için birçok görüşme

yaparken, geleceğe dönük planlamalar yapmaktadır. Bunun yanında Hindistan'ın bölgeye yönelik politikalarında Kırgızistan'ın daha farklı bir yeri vardır. Çünkü Kırgızistan dış politikasını tüm büyük güçlerle iyi ilişkiler geliştirerek denge politikası yürütme üzerine kurgulamıştır (Çelebi, 2009: 146). Öyle ki Kırgızistan bölgede artan Çin varlığını Hindistan ile dengelemeye çalışmakta, bu yüzden de Kırgızistan Rusya'nın yanı sıra Hindistan'ın Şangay İşbirliği Örgütüne girmesini destekleyen ülkelerin başında gelmektedir.

Bununla birlikte Hindistan'ın Orta Asya politikası diğer birçok bölgede olduğu gibi Modi'nin Başbakan olmasıyla birlikte daha da ivme kazanmıştır. Başbakan Narendra Modi, Temmuz 2015'te Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan'dan oluşan Orta Asya ülkeleri ziyaretine çıkmıştır. Modi ve BJP'nin devlet politikası olan Hindistan'ın gelişmesi ve büyük devlet olması için enerji kaynaklarına ulaşım önemlidir. Özellikle Hindistan'ın nükleer enerji üretimi için uranyuma ihtiyacı vardır. Uranyum elde etmek için de Orta Asya ülkeleri ile iyi ilişkiler kurulması gerekmiştir (Kamble, 2017: 42).

Sonuç olarak Hindistan Orta Asya ilişkileri 2000'lerden sonra Hindistan'ın artan enerji ihtiyaçları, Pakistan ve Keşmir konusunda destek/nötr kalma, teröre karşı işbirliği, Çin'in bölgede artan etkisini sınırlama gibi realist ve pragmatist bir bakış açısıyla şekillenmiştir. Soğuk Savaş döneminde ise Hindistan iyi ilişkiler kurduğu, hatta 1971 anlaşmasıyla stratejik ortak olduğu SSCB sınırları içinde kalan bu ülkelerle herhangi bir önemli politik yaklaşım içinde ol(a)mamıştır. Bu çerçevede Hindistan'ın Soğuk Savaş boyunca Orta Asya politikalarında bağlantısızlık politikasının karşılığı olmamakla birlikte, 2000'lerden sonra Tacikistan'da askeri üs kurmak, Kazakistan'da petrol ve doğalgaz çıkarmak, bölge ülkelerinin Pakistan'a destek vermesini engellemek gibi bazı politikalar yükselen güç kimliğinin yansıması olarak görülebilir.

3.6.4. Hindistan-Güney Asya ilişkileri

Hindistan haricinde Güney Asya ülkeleri Afganistan, Pakistan, Bangladeş, Nepal, Sri Lanka, Bhutan ve Maldivler'den oluşmaktadır. Aynı zamanda bu ülkeler Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatını da (SAARC) oluşturmaktadır. Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı¹¹² 1985 yılında Dakka'da (Bangladeş) ekonomik ve bölgesel entegrasyonun gelişimini desteklemek amacıyla kurulmuş bölgesel bir organizasyondur (SAARC, 2020). Sekreteryası Katmandu'da (Nepal) bulunan Güney Asya Bölgesel İşbirliği Birliği Teşkilatı dünyanın birçok organizasyonlarının aksine iyi işleyen bir örgüt değildir. Hatta SAARC üyeleri Afganistan, Bangladeş, Butan, Hindistan, Maldivler, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka birçok zaman çatışmalarla ve sorunlarla anılmaktadır. Yine bu ülkelerin çoğunluğu Dış Politika ve Başarısız Devletler Endeksi'nde son sıralardadır (Wulf, 2013: 12). Yine de kuruluşundan bu yana Hindistan, SAARC'ın dünyada önemli bir bölgesel organizasyon haline gelmesinde maddi ve manevi önemli bir rol oynamıştır. Bu çerçevede Hindistan, SAARC Geliştirme Fonu'na 189,9 milyon ABD doları katkıda bulunurken Yeni Delhi'de Güney Asya Üniversitesi kurulmasına öncülük etmiştir. Sınır

¹¹² Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatının (SAARC) amacı şu şekilde özetlenebilir: Güney Asya halklarının refahını artırmak ve yaşam kalitelerini iyileştirmek; bölgedeki ekonomik büyümeyi, sosyal ilerlemeyi ve kültürel gelişmeyi hızlandırmak ve tüm bireylere onurlu yaşama ve tüm potansiyellerini gerçekleştirme fırsatı sağlamak; Güney Asya ülkeleri arasında kolektif kendi kendine yeterliliği teşvik etmek ve güçlendirmek; karşılıklı güvene, birbirlerinin sorunlarının anlaşılmasına ve takdir edilmesine katkıda bulunmak; ekonomik, sosyal, kültürel, teknik ve bilimsel alanlarda aktif işbirliğini ve karşılıklı yardımı teşvik etmek; diğer gelişmekte olan ülkelerle işbirliğini güçlendirmek; ortak çıkarlarla ilgili konularda uluslararası forumlarda kendi aralarındaki işbirliğini güçlendirmek. Detaylı bilgi için bkz: SAARC. (2020). <https://saarc-sec.org/index.php/about-saarc/about-saarc>.

ötesi terörizm, yasadışı göç, su paylaşımı ile ilgili üye ülkeler arasındaki ikili sorunlar ve bölgede Çin'in artan nüfuzu, SAARC'ın karşı karşıya olduğu başlıca zorluklardır (Karippal,2017:32).

SAARC'ı yaptığı katkılarla ayakta tutmaya çalışan Hindistan bölgesinin en büyük gücüdür. Zaten Pakistan ve Bangladeş haricindeki diğer Güney Asya ülkelerinin Hindistan'a kıyasla oldukça az nüfusu vardır. Bu iki ülkenin toplam nüfusu da nüfusu 360 milyondur. Başka bir ifadeyle de Güney Asya nüfusunun yaklaşık dörtte üçü Hindistan'da yaşamaktadır. Benzer şekilde Hindistan yarımadası bölgenin % 70'inden fazlasını oluştururken, Hindistan'ın silahlı kuvvetleri 1,3 milyondan fazla askeri personeliyle birlikte (Kesselman ve diğ, 2014: 290) bölgenin toplam askeri gücünün % 55'ini oluşturmaktadır. Yine bölgedeki askeri harcamaların yüzde % 81'i Hindistan tarafından yapılmaktadır. SIPRI 2020 raporuna göre 2019'da Güney Asya ülkeleri askeri harcaması 88,1 milyar dolar iken Hindistan 71,1 milyar dolarlık harcaması ile bölgede açık ara lider olmuştur. Hindistan bu rakamlarla 2020 SIPRI raporuna göre ABD ve Çin'den sonra en fazla askeri harcama yapan ülke olmuştur (SIPRI, Yearbook 2020). Dolayısıyla nükleer silahlar da dahil olmak üzere askeri ve ekonomik potansiyeliyle Hindistan bölgede ezici bir üstünlüğe sahiptir. Bu açıdan komşu ülkeler Hint halkı ile ortak bir tarihe, geleneksel bağlara ve benzer kültürel değerlere sahip olsalar da özellikle Soğuk Savaş döneminde izlediği tek yönlü politikalar sebebiyle Hindistan'ın büyüklüğüne şüpheyile yaklaşmışlardır (Wulf, 2013: 12). Zira bağlantısızlık kapsamında başka ülkelerinin içişlerine karışmama, çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesine yönelik Hint dış politika ilkeleri bölge ülkeleri özelinde birook zaman söylemde kalmıştır.

Bu yüzden Hindistan 1990'lara gelindiğinde komşularıyla ilişkilerinin çıkmaza girdiğini görmüş ve bu çerçevede Güney Asya politikasını dönüştürme ihtiyacı hissetmiş; sorunlarını çözmek için bir dizi politik değişikliğe gitmiştir (Mohan, 2006: 7). En çok da geçmişte komşularının iç çatışmalarına yaptığı tek taraflı müdahale etme konusundaki politikasını gözden geçirmiştir. Bu bağlamda Hindistan Soğuk Savaş'tan sonra Gujaral doktrinini ilan ederek Güney Asya ülkeleriyle ekonomik, askeri ve siyasi ilişkileri geliştirmeye yönelik çok yönlü pragmatist politikalar izlemeye başlamıştır (Ogden, 2016: 140). Bangladeş'le imzalanan Ganj nehri suyunun kullanımı anlaşması, Sri Lanka ile yapılan ticari anlaşmalar bunlardan bazılarıdır. Ogden'e göre (2016: 134) Hindistan'ın bu yakın çevresindeki politikaları yeniden gündeme gelmeye başlayan ve Güney Asya'nın ötesindeki ilişkilere yön veren Kautilya'nın eş merkezli çemberler fikrini desteklemektedir.

Bu bağlamda "Doğuya Bakış" Hindistan'ın Güney ve Güneydoğu Asya yönelik çok yönlü dış politikasını yansıtan önemli bir yaklaşım olmuştur. Bunun yanında Hindistan, Güney Asya ilgisini daha da ileriye taşıyarak Hint Okyanusu bölgesinde de varlık göstermeye çalışmaktadır. Basra Körfezi, Doğu Afrika, Güneydoğu Asya sınırındaki Hint kıyıları Hindistan için yeniden üstünlük kazanılması gereken yerlerdir. Özellikle Hindu milliyetçileri tarafından savunulan bu politika sömürge dönemindeki Curzon yayı ile neredeyse birebir örtüşmektedir. Bu yüzden yükselen Hindu milliyetçiliği birlikte BJP yeniden büyük Hindistan'ı inşa etmek için Hint Okyanusu bölgesi ve Güneydoğu Asya'yı "genişletilmiş stratejik bölge" olarak tanımlamaktadır (Ogden, 2016: 140).

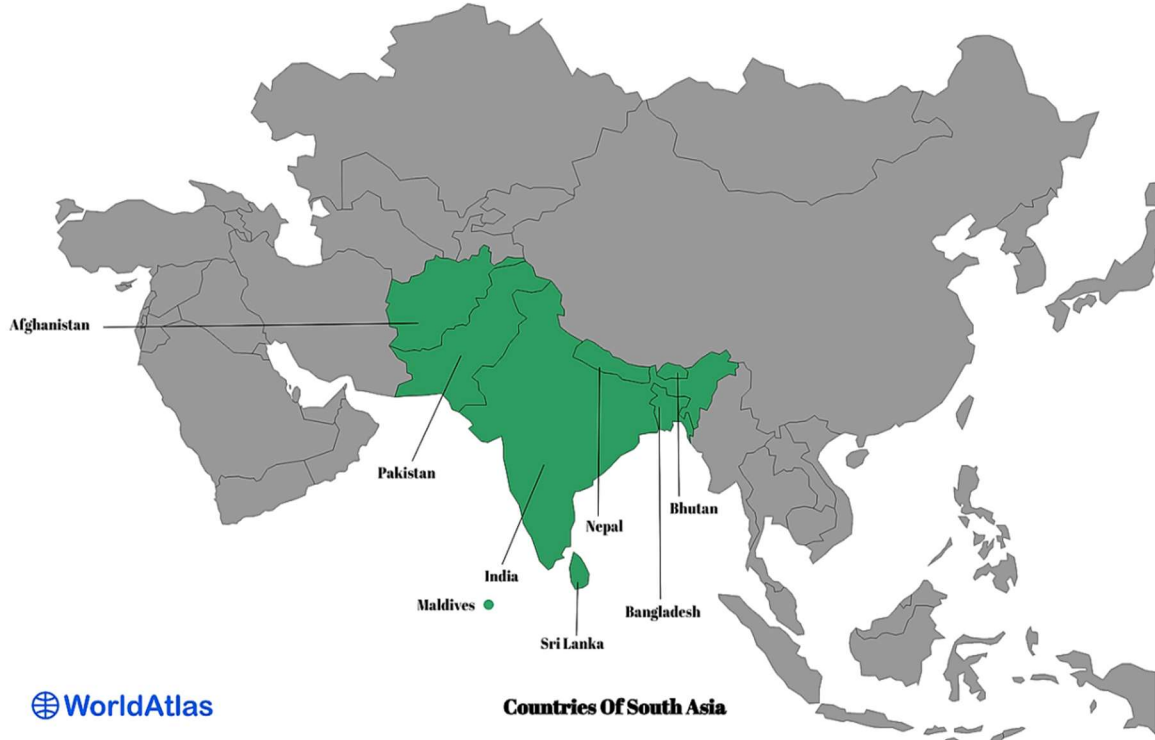
Öte yandan ekonomik olarak Hindistan tek başına tüm Güney Asya GSYH'nin yaklaşık yüzde 80'ini gerçekleştirmektedir. Ancak yoğun nüfus sebebiyle kişi başına GSYİH hesaplandığında bölgede dördüncü olabilmektedir. Buna rağmen ikili ticarete Hindistan açık ara bölge ülkelerinin en büyük ticari partneri olmuştur. Bu ülkelerden Bangladeş, Nepal, Sri Lanka ve Bhutan'a sıfır gümrük vergisi uygulayarak kendine olan bağımlılığını artırmıştır (Ogden, 2016: 135).

Dolayısıyla başlangıçtan günümüze Hindistan hem tarihsel hem de siyasi ve ekonomik olarak kendisini Güney Asya'nın doğal lideri görmektedir. Özellikle bunda ekonomik etkilerin yanı sıra 1971 yılında Hindistan'ın Pakistan ordusuna karşı Doğu Pakistan'da (Bangladeş) Müslüman Bengal halkının yanında yer alarak bölgeye direk askeri müdahalede bulunmasıyla Güney Asya'daki en büyük rakibini saf dışı bırakmış olmasının çok önemli katkısı olmuştur. Bunun yanında Hindistan, 1961'de Portekiz'in Goa kolonisini ve 1974'te bağımsız Sikkim prensliğini topraklarına katarak bölgesel egemenliğini sağlamlaştırırken, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve iki süper gücün Güney Asya'da etkisinin azalması bir başka etken olmuştur (Rather, 2014: 64).

Bunun yanında Hindistan'ın Güney Asya'daki nüfuzu bazı önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Bunların en başında Çin, Pakistan ve Bangladeş gibi komşularla sınır anlaşmazlıkları gelmektedir (Tripathi, 2012: 93). Yine bir başka sorun Hindistan'ın etki alanına almak istediği Nepal, Sri Lanka gibi ülkelerde bir başka büyük güç Çin'in de hegemonik politikalarının olmasıdır. Nitekim SAARC'da gözlemci üye ülke olan Çin aynı zamanda Pakistan'ın da çok yakın bir müttefikidir. Çin aynı zamanda enerji işbirliği ve ekonomik kalkınma konularında Bangladeş, Sri Lanka ve Nepal ile de ilişki kurmaya başlamıştır. Bu yüzden de Çin faktörü Hindistan'ı Güney Asya'da zorlamaktadır (Tripathi, 2012: 93).

Harita 14. Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatını Oluşturan Devletler (SAARC)

Kaynak: The Countries Of South Asia (2021)

Yukarıda da bahsedildiği gibi Hindistan'ın bölgede karşı karşıya kaldığı en büyük sorunlardan birisi de Güney Asya ülkelerinin çoğunun en istikrarsız devletlerden oluşmasıdır¹¹³. Gerçekten de Güney Asya ülkelerinin neredeyse tamamı BM İnsani Gelişmişlik Endeksinde sonlarda yer almaktadır. 2019 raporuna göre 189 ülke arasından

¹¹³ Kırılğan Devletler 2020 Endeksine göre 178 devlet arasında; Myanmar 22, Pakistan 25, Bangladeş 39, Nepal 49, Sri Lanka 52. sıradadır. Hindistan bu endekse göre 68. sıradadır. En büyük komşusu ve birçok yönden en büyük rakibi Çin 86. sıradadır. Bkz: Fragile States Index 2020. (2020). <https://fragilestatesindex.org/data/>

Sri Lanka 71. olurken, Hindistan 129, Bhutan 134, Bangladeş 135, Myanmar 145, Nepal 147 ve Pakistan 152. sırada yer almaktadır. Aynı listeye göre Afganistan ise 170. sıradadır (HDR, 2019). Hindistan'ın Asya'daki en büyük rakibi Çin ise 85. sıradadır. Bölge ülkelerinin bu istikrarsız durumu ise Hindistan açısından başta terör olmak üzere birçok açıdan sorun oluşturmaktadır. Hindistan için en büyük tehlike ise Maoist ideoloji etkisindeki Naksalit¹¹⁴ terör örgütüdür. Ülkenin neredeyse üçte birinde etkin olan grup (28 eyaletin 13'ünde), yerli kabileler ile sosyo-ekonomik açıdan dışlanmış aşağı seviyedeki kast gruplarından oluşmaktadır (Ogden, 2016: 119; Kesselman ve diğ.2014: 3004). Bu yönüyle Naksalitler Meksika'nın Zapatista ve Kolombiya'nın FARC (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia) gerillarıyla benzerlik taşıırken, tüm Marksist/Maoist örgütler gibi hükümetlerini devirmeye çalışmaktadır¹¹⁵ (Roskin, 2016: 351). Naksal grupları 1925'den beri faaliyette olan Hindistan Komünist Partisinden (Marksist) ziyade, aynı ismi taşıyan ve Maoist yönü baskın olan Hindistan Komünist Partisi altında faaliyetlerine devam ederken, Hindistan hükümetleri ülkede meydana gelen birçok terör saldırısından HKP'sini (Maoist) sorumlu tutmaktadır. Dolayısıyla iç güvenlik tehdidi olan Naksalitler her geçen gün Hindistan'da etkisini artırırken, Hint devletinin ulaşmakta zorluk yaşadığı yoksul bölgelerden beslenmeye devam etmektedir (Çamlıbel, 2015: 285). Özellikle örgüt Nepal'den başlayıp, 1957'den beri Hindistan Komünist Partisi tarafından yönetilen¹¹⁶ Kerala'ya uzanan ve "Kızıl Koridor" olarak adlandırılan bölgeyi kontrolü altına almaya çalışmaktadır. Naksalitler hedeflerine ulaşmak için öncelikle halk desteğini almaya çalışırken, adam kaçırmaya, kendi mahkemelerini kurma, vur-kaç taktiği, kendi vergilendirme sistemi gibi alternatif politikalar yürütmektedir (Çamlıbel, 2015: 301-303). Hindistan Naksalit hareketinin yıkıcı faaliyetlerini sona erdirebilmek için birçok kalkınma programını hayat geçirirse de kendisini dünyanın en tehditkâr bölgesel ortamında olduğunu kabul etmektedir. Soğuk Savaş döneminde iki süper gücün bölge üzerindeki rekabeti Hindistan'ı sıkıntıya sokarken, bu kez Çin'in yanı sıra kendi bölgesinde kök salmış, Pakistan gibi komşularla bağlantılı ve hatta Hindistan'ın içinden yayılan farklı türden (terör, ayrılıkçılık vb.) tehditler endişelendirmektedir (Khilnani, 2010: 14).

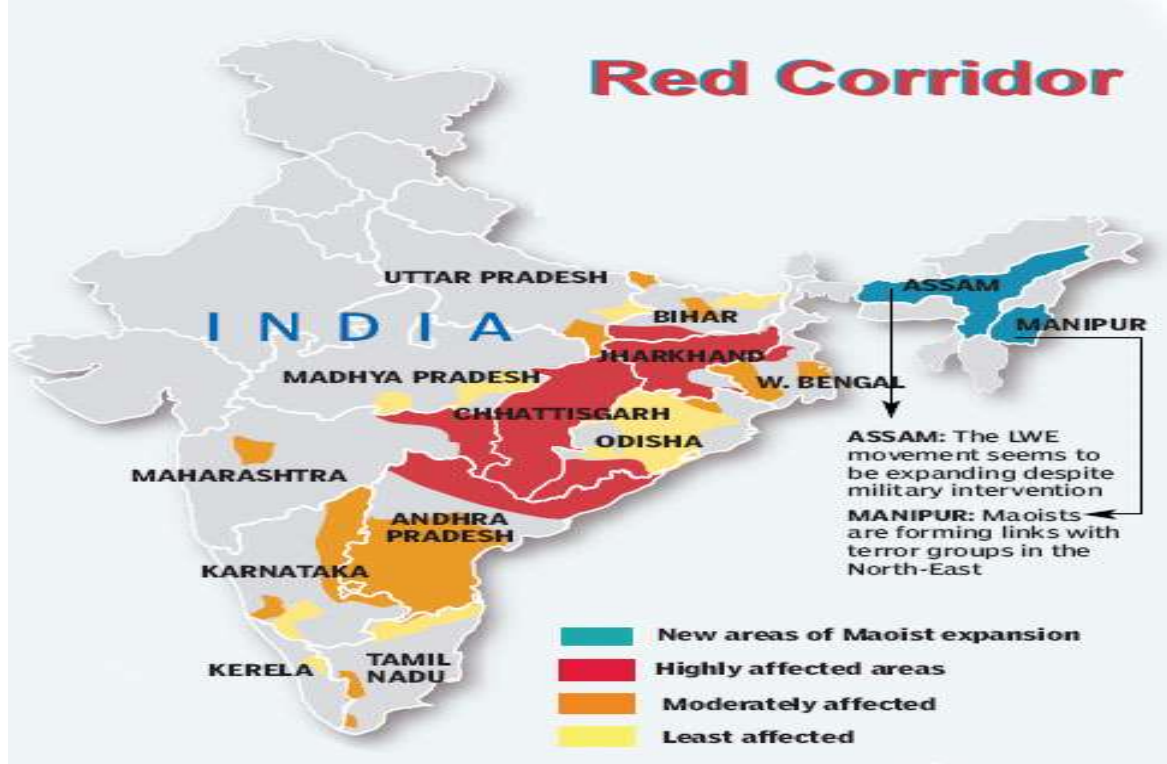
---

¹¹⁴ Naksalit adı, Batı Bengal'deki Naxalbari isimli köyden gelmektedir. 1967 yılında Charu Majumdar ve Kanu Sanyal önderliğinde Maoist köylü isyanını olarak ortaya çıkmıştır. Ancak isyanın geçmişi 1946 yılında Telengana'da köylü ayaklanması olarak bilinen olaylara kadar gitmektedir. Öte yandan 1971 yılında "Halkın Kurtuluşu Ordusu" Naksalitlerin silahlı kanadı olarak faaliyete başlamış, 1975 yılında tüm Naksalit grupların faaliyetleri durdurulmuştur. 1980'den itibaren 30 farklı Naksalit grubu ülkede faaliyetlerini devam ettirirken örgüt, Halk Savaşı Grubu ve Maoist Komünist Merkezi olarak ikiye ayrılmış, 2004 yılında da "Halkın Kurtuluşu Gerilla Ordusu" adıyla yeniden bir araya gelmiştir. Yine 2004 yılında HKGO ile diğer küçük sol grupların birleşmesiyle, Naksalit örgütlerin siyasi kanadı olarak Hindistan Komünist Partisi (Maoist) kurulmuştur. Böylece Naksalitler siyasi olarak Hindistan Komünist Partisi (Maoist) adı altında yoluna devam ederken Halkın Kurtuluşu Gerilla Ordusu da örgütün silahlı kanadını oluşturmuştur. Detaylı bilgi için bkz: Çamlıbel, D. (2015). Hindistan'ın Bir İç Güvenlik Tehdidi Olarak Naxalizm. https://www.researchgate.net/publication/349507034_Hindistan'in_Bir_Ic_Guvenlik_Tehdidi_Olarak_Naxalizm_Hindistan_Komunist_Partisi-Maoist

¹¹⁵ Naksalitler 2009'dan bu yana 5.000 kişinin ölümüne neden olmuştur. Detaylı bilgi için bkz: Kesselman ve diğ., 2014. A.g.e.s.304.

¹¹⁶ HKP 2020 yılında yapılan yerel seçimlerde (eyalet seçimleri) Kerala'yı sekizinci kez kazanmıştır.

Harita 15. Kızıl Koridor Haritası

Kaynak: Red Corridor (2015)

Hindistan için bir başka sorun Güney Asya ülkelerinin çoğunluğunun yapay siyasi sınırlar nedeniyle kimlik sorunu yaşamasıdır. Bu bağlamda çoklu kimlikler karşılıklı ilişkilerde birçok zaman sorunlara yol açmaktadır (Sikri, 2014: 62). Şüphesiz Hindistan da bu sorunu yaşamakta bu yüzden diğer egemen ülkeler gibi modern kimlik inşa etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Hindistan, kendi kimlik inşasında da önemli birer etken olan tarih ve kültür üzerinden bu ülkelerle ortak bir kimliğe vurgu yaparak etki alanına almaya çalışmaktadır. Bu yüzden din, gelenek, felsefe, düşünce, yiyecek ve müzik anlayışları benzerlikler taşıyan bu uluslara yönelik, etkisi her geçen gün artan Bollywood filmlerinde ortak tarih ve kültür ön plana çıkartılmakta (Sikri, 2014: 62) dolayısıyla da Hindistan detayları alt başlıklarda ele alınacak olan Güney Asya komşularıyla iyi ilişkiler kurarak dinamik bir bölgesel diplomasi yürütmeyi amaçlamaktadır. Başbakan Modi'nin 2014 yılında Başbakanlık yemin törenine tüm SAARC ülkeleri devlet başkanlarının davet etmesi bunun işareti sayılmış, bu ülkelerle ilişkiler son zamanlarda kayda değer gelişme göstermiştir (India's Foreign Policy, 2017: 4).

3.6.4.1. Hindistan-Pakistan ilişkileri

Büyük ölçüde otoriter bir siyasi sistemin hâkim olduğu (Karippal, 2017: 16) Pakistan, birçok sebepten dolayı Hindistan'ın en sıkıntılı komşusudur. ABD, Çin ve Suudi Arabistan ile ittifaklara varan ilişkileri olan Pakistan sadece sıradan bir devlet değil, Hindistan'ın öteki olarak gördüğü bir devlettir (Sikri, 2014: 65). Pakistan için ise Hindistan dini kimlik inşasında Keşmir ile birlikte ele alındığında en önemli kimlik inşa edici unsurdur. Genel olarak 1950'lerden itibaren Pakistan Batı bloğuna yakınlaşırken buna mukabil Hindistan Sovyetler Birliği ile yakınlaşmıştır. 1960'lı yıllarda da ortak düşmanlıkları ve o dönemki Amerikan karşıtlığı sebebiyle Pakistan, Çin ile iyi ilişkiler geliştirmeye başlamıştır (Ogden, 2016: 126).

Bununla birlikte Hindistan-Pakistan ilişkilerine başlamadan önce Pakistan'ı daha iyi analiz edebilmek için kısaca kuruluş felsefesine odaklanmak konu bütünlüğü için faydalı

olacaktır. Nitekim Pakistan ve özelde Hint Müslümanlarının tarihine bakıldığında çok önemli bilgilerle karşılaşmaktadır. Bunlardan birisi 1947 bölünmesinin Hindistan'daki Müslüman sınıfı sosyo-ekonomik bağlamda zayıflatmış olmasıdır. Zira 1730 ile 1857 arası Babür İmparatorluğu döneminde taşralı Müslümanlar gelişerek güçlü bir orta sınıf haline gelmişler ancak 1947 yılındaki bölünme Müslüman sınıfı geriletmiştir. Bunda Zemindarların topraklarına yönelik haklarının iptal edilmesi olduğu kadar Urduca konuşan entelektüel ve zanaatkarların Pakistan'a gitmesi etkili olmuştur (Lapidus, 2010: 263). Bu yüzden günümüz Hindistan Müslümanları Lapidus' göre (2010: 295) genel olarak orta seviye şehirlerde toprağı olmayan tarım işçileri, marjinalleşmiş köylü ve küçük esnaftan oluşmaktadır.

Pakistan 1947'de; Sind, Belucistan, Kuzeybatı sınırındaki eyaletler, Pencap ve Bengal'in bir kısmını içine alarak kurulmuştur. Pakistan batısının çoğunluğu Pencap milliyetinden oluşurken, geri kalanların yüzde 20'sinden fazlası Sind, yüzde 13'ü Peştun ve yüzde 3-4 gibi de Beluci'lerden (Baluçi) meydana gelmektedir. Doğu ise (Doğu Pakistan) tamamen Bengal milliyetinden oluşmuştur. Kurulan bu yeni devletin ekonomik altyapısı oldukça zayıftı. Batının sanayi temeli yokken doğu, Kalküta gibi önemli bir liman ve ticaret şehrinde koparılmış olmanın sıkıntıları yaşamıştır (Lapidus, 2010: 300).

Harita 16. Pakistan ve Bölgeleri

Kaynak: Worldgeography chapter 9-3 Pakistan and Bangladesh (2021)

Bununla birlikte Pakistan'ın en büyük sorunu kurumsal bir kimlik oluşturulmasına yönelik kaygılar olmuştur. Her ne kadar Müslüman bir toplumsal yapı ülkenin baskın nüfusu olsa da etnik, dilsel ve ideolojik farklılıklar da ülkenin bir gerçeğiydi. Başlangıçta seküler eğitimli kesim ülkenin yönetimini ele geçirirken rasyonel bir şekilde İslami milliyetçilik yöntemi tercih edilmiştir. Zira yukarıda da bahsedildiği gibi farklı milliyetler, kabileler ve ideolojileri Hindistan'a karşı ülkeyi bütünleştirebilecek tek yol İslam üzerinden bir kimlik oluşturmaktı (Lapidus, 2010: 301). Fakat Pakistan'ın İslami kimliğine yönelik iki farklı anlayış ortaya çıkmıştır. Siyasi güçler İslam'ı dini içeriğinden soyutlanmış toplumsal ve ulusal bir kimlik olarak görürken ulemalar tarafından liderlik edilen toplumun çoğunluğu ise şeriat esaslarına göre yönetilecek bir ülke istiyorlardı. Uzun süren tartışmalar neticesinde 1956 anayasası Pakistan'ı İslami bir devlet olarak tanımlarken çıkartılan tüm yasaların dine uygunluğunun kontrolünü İslami Araştırma Kurumu tarafından yapılmasını zorunlu hale getirmiştir (Lapidus, 2010: 301). Pakistan için bir başka sorun ise

demokrasisinin sürekli kesintiye uğramasıdır. Ülkede yaşanan bu askeri darbeler iç siyaseti etkilediği kadar dış politikayı da yakından etkilemektedir. Nitekim başta Keşmir sorunu olmak üzere sürekli bir güvenlik ve etnik gerilim yaratarak siyasal birlik ve bölge istikrarını tehdit etmektedir.

Ancak 1970'li yıllarda Lapidus'a göre (2010: 302) ne Batı'da (Pakistan) ne de Doğu'da (Bangladeş) İslam'ın dini ve siyasi yönü arasındaki sorunlar çözülebilmiş değildir. 1970 ile 1977 arası Pakistan'da Zülfikar Ali Butto yönetimi yaşanmış, daha sonra halk hareketi ve ordu müdahalesiyle yönetimine son verilmiştir. 1977-1988 yılları arasında General Ziya ül-Hak liderliğinde askeri rejim kurulmuştur. 1970'lerde tartışmalara sahne olan geleneksel İslami yasakları yeniden yürürlüğe koymuş, dini vurgusu yüksek bir İslami hükümet inşa edilmiştir. Hatta ticaret bile İslami esaslara göre belirlenmeye başlamıştır. 1988'de Ziya ül-Hak'ın ölmesiyle daha önceki Başbakanın kızı ve Sind'de tabanı oldukça geniş olan Benazir Butto Navaz Şerif liderliğindeki İslami Demokratik Birliğine rakip olmuştur. Şerif 1990-1993 ile 1997-2000 arası iktidarda kalmıştır. Genel olarak ise partiler ülkeye siyasi istikrar sağlayamamışlardır. Pencaplı ve Sindli zemindarlar arasındaki çatışmalar, Sünni ve Şiiler arasındaki rekabet, Sindce ve Urduca konuşan Hindistan göçmenleri arasındaki ihtilaflar ile Karçi ve Lahor'da meydana gelen katliamlar neticesinde 2000'de Pervez Müşerref hükümete el koymuştur. Tüm bu olaylar göstermiştir ki Pakistan da İslami partiler geniş bir tabana sahiptir. Cemaat-i İslami, Cemiyet-i Ulema İslam ve Cemiyet-i Ulema Pakistan bunların en önemli hareketiydi. Bunun yanında 1980 ve 1990'larda toplumun İslamileşmesine olan talep askerlerden gelmiştir. Ancak yukarıda bahsedildiği gibi toplumsal ayrışmalar ve bölünmeler İslami kimliğin ve değerlerin ön plana çıkartılmasıyla da çözülememiştir (Lapidus, 2010: 304-306).

Pakistan dış politikası genel olarak devletin çıkarları ile din (İslam) odaklı ulusal kimlik sorunlarının birbirine girmişliğini yansıtmaktadır (Lapidus, 2010: 306). Pakistan 1980'ler boyunca Keşmir'de faaliyet gösteren İslami gruplara destek olurken Rus işgali karşısında da Afganistan'a destek olmuştur. Bu politika Lapidus'a göre (2010: 306) İngilizlerin 19. yüzyılda Rusların alt kıtaya yayılma isteğine engel olmasının yansımaları olabileceği gibi İran Şii etkisini önleme, sınırlarına yönelik Hint tehlikesini engelleme ve Peştunluların bağımsız bir devlet olma isteklerini oyalama taktiği olarak da görülebilir. Aynı zamanda Pakistan Afganistan'ı bağımlı bir devlet olarak görmek istemiştir. Ayrıca Pakistan'ın uyguladığı politikalar ABD'nin de çıkarlarıyla uyuşmaktaydı. Bu yüzden Sovyetler karşıtı politikalar Pakistan'ı ABD'nin doğal müttefiki yapmıştır. Ancak Pakistan'ın uyguladığı bu politikaların acı reçeteleri de vardı. Milyonlarca Afgan mülteci Pakistan'a gelirken radikal İslami gruplara komşu olunmuştur.

Dolayısıyla yukarıda Lapidus'un görüşleri doğrultusunda özetlenen Pakistan'ın kuruluşu ve ulusal kimlik oluşturma faaliyetleri Keşmir sorunu ile birlikte ele alındığında Pakistan penceresinden, Hindistan'la iyi derecede ilişki kurma ihtimali günümüz şartlarında neredeyse yoktur. Buna Müslümanları ötekileştirerek güçlenen Hindistan'daki Hindu milliyetçiliği de eklendiğinde ise durum iyice içinden çıkılmaz bir hale dönüşmektedir.

Bu yüzden modern dönemde Hindistan'ın Rusya ve Japonya ile ilişkileri genel anlamda nasıl istikrarlı bir çizgiye sahipse Hindistan-Pakistan ilişkileri de tam tersine istikrarsızlıklarla doludur. İki ülke arasındaki ilişki günümüzde devam ettiği gibi çatışmalar ve savaşlarla geçmiştir. Kadim Hint coğrafyasının savaşla sonuçlanan bölünmesinden bu yana Hindistan ve Pakistan 1947-48, 1965 ve 1999'da Keşmir ve 1971'de Doğu Pakistan'ın (Bangladeş) Batı Pakistan'dan ayrılması için savaşmıştır. Hindistan-Pakistan otobüs hattının açılması, İndus su Anlaşması ve bazı ekonomik anlaşmalar gibi istisnalar dışında iki ülke arasındaki ilişki hiçbir zaman tam olarak düzelmemiştir (Wulf, 2013: 9).

Bu çatışmaların bitmemesinde birkaç faktör etkilidir. İlk olarak en büyük etken 1947’de yaşanan bölünme travmasıdır. Hindistan’a göre Pakistan Müslümanları Büyük Hindistan’ı parçalamışlardır. Bu düşünce bugün bile Hint halkının Pakistan’a bakışını şekillendirmektedir. Buna karşılık Müslümanlar ise Hindu yönetim altında Müslüman kimliklerini idame ettirmelerinin zorluklarını ön plana çıkartmışlardır. Bunun yanında her iki devletin diğeri üzerinden kendi kimliğini inşa etmeye çalışması bir diğere sebeptir. Bu sebeple Keşmir sorununa da bu gözle bakmak gerekmektedir. Zira bu sebepler anlaşılmadan Hindistan Pakistan ilişkilerinin dününü ve bugününü anlamak zor olacaktır. Hatta iki devlet arasındaki ilişkileri kimlik penceresi açılmaksızın analiz etmek tek başına yeterli olmayacaktır. Bu bağlamda iki halkın nasıl bir kimlik inşa ettiklerini, hangi dinamikler üzerinde yükseldiklerini dolayısıyla da toplumların tarihsel ve kültürel faktörlerini iyi analiz etmek gerekmektedir. Örneğin bugün Pakistan’daki birçok kişi Hindistan yönetiminin kendilerinden zorla alındığını düşünmektedir. Çünkü İngilizler Hindistan’a geldiklerinde yönetimde Müslümanlar vardı ve yine onlara göre 700-800 yıl boyunca Müslümanlar Hindistan’a hâkim olmuşlardır. Bu yüzden de İngilizler Hindistan’dan ayrıldıklarında ülke yönetimini eski sahibine geri vermeliydi (Sikri, 2014: 65). Hintliler ise İngiliz sömürge yönetiminin oluşmasını Müslüman yönetime bağlamaktadır. Zira Onlar yüzünden Hindistan zayıf ve savunmasız bir ülke haline gelmiştir.

Bu açıdan 1947’deki bağımsızlıktan bu yana, Hindistan ile Pakistan arasındaki ilişkiler sürekli bir savaş ve çatışma gibi tehditlerin gölgesinde geçmiştir. Bu çerçevede biri İslami esaslara göre diğeri de laik yapıda inşa edilen iki devlet arasında Keşmir en büyük sorun olarak 2020’lerde de hala güncelliğini korumaktadır. Sorun ilk olarak yukarıda da bahsedildiği gibi bölünmeyle birlikte ortaya çıkmıştır. Bağımsızlık esnasında alt kıtada Raca veya Mihrace denilen yaklaşık 570 prenslik İngiliz yönetimi altında varlığını sürdürürken bölünmeyle birlikte Hindistan ya da Pakistan’dan herhangi birisine katılmayı tercih etmişlerdir. Ancak bu prensliklerden 2’si üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır. Birincisi halkın yüzde 80’inin Müslüman olduğu ancak Hindu bir prens tarafından yönetilen Keşmir diğeri halkın yüzde 75’inin Hindu olduğu fakat Müslüman bir yönetici tarafından yönetilen Haydarabat’tır. Müslüman Keşmir’e Hint prensi atanması, Hindu Haydarabat’a Müslüman yönetici atanması ise klasik İngiliz siyasetinin bir sonucuydu. Zira yönetimi altındaki ülkelerde herhangi bir uzlaşmazlık halinde grupları birbirlerine karşı kullanmak İngilizlerin sıklıkla başvurduğu bir yöntemdi (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 212).

Hindistan Müslüman yönetiminin olduğu Haydarabat’ı sert yöntemler kullanarak kontrolü altına alırken Keşmir halkı Pakistan’a katılmak istemiş olmasına rağmen Hintli Keşmir Prensi Hari Sign’in Ekim 1947’de Hindistan’a bağlanma kararı almasıyla birlikte Keşmir’e de girmiştir. Hindistan Keşmir’in çoğu verimli alanlar olmak üzere üçte ikisini ele geçirirken Pakistan kuzey bölgelerini kontrolü altına almıştır. Bu tarihten itibaren ise Pakistan’ın ele geçirdiği bölge Hint işgali altında olmadığı için Azad Keşmir adıyla anılmaya başlanmıştır (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 213).

Azad Keşmir’in yanı sıra Keşmir’in kuzeyindeki Gilgit-Baltistan bölgeleri de Pakistan kontrolü altındadır. Hindistan’ın ele geçirdiği bölge Cammu Keşmir olarak adlandırılırken, Aksai Chin¹¹⁷ ise (Ladakh bölgesinin Çin tarafı) 1950’lerde Çin tarafından eski ortaçağ Çin imparatorluğunun bir parçası olduğu iddiasıyla işgal edilmiştir (Dutta, indiatoday 22

¹¹⁷ Bazı kaynaklara göre “aksai” beyaz taş çöl anlamına gelirken Uygur dilinde hatta eski Türkçe’de de “doğu” anlamına gelmektedir. Öte yandan “Chin” Çin ve Hint kaynaklarında Çin olarak geçmektedir. Bölgede 1950’lerde Çin işgali başlamış 1963’de Çin bölgeyi kendi topraklarına kattığını deklere etmiştir. Hindistan ise bu bölgenin Ladakh Birlik toprağının bir parçası olduğunu öne sürerek bu işgali tanımamaktadır.

Haziran 2020). Ayrıca Pakistan iyi niyet kapsamında 1963 yılında kendi kontrolü altındaki Keşmir'in batısı ile Siachen Buzulunun kuzeyi arasında kalan alanı Çin'e bırakmıştır. Sonuç olarak Keşmir bölgesi Yüzde 60 Hindistan, yüzde 30 Pakistan ve yüzde 10 Çin kontrolünde olacak şekilde parçalanmıştır (Ogden, 2016: 121). Bununla birlikte Cammu Keşmir, Ladakh ile birlikte 12.5 milyon nüfusa (2011), Azat Keşmir 4 milyon (2017), Gilgit-Baltistan'da 1,8 milyon nüfusa sahipken Aksai Chin'de ise hemen hemen hiç insan yaşamamaktadır (Nation Profile Kashmir, 2020). Bu bölgelerin dini dağılımına bakıldığında ise Müslüman ağırlığı hemen göze çarpmaktadır. Cammu Keşmir bölgesi 2011 verilerine göre yüzde 68 Müslüman ve yüzde 28 Hindulardan oluşurken Pakistan kontrolündeki Gilgit-Baltistan yüzde 94 Müslüman ve yüzde 5,6 Budist dinine mensuptur (Religion Census 2011, 2021). Azad Keşmir'in ise neredeyse tamamı Müslümandır.

Başlangıçta Hindistan 1947-1953 yılları arasında ele geçirdiği bölgenin Şeyh Muhammed Abdullah liderliğinde otonom bir şekilde yönetilmesine izin verirken, 1953 yılında Şeyh tutuklanmış ve ilerleyen yıllarda bölgenin otonom statüsü zayıflatılmıştır. 1975 ile 1984 arası ise Şeyh Abdullah ve onun oğluna Keşmir (Hindistan kontrolündeki bölge) yönetimi verilirken 1980'lerin ortasında merkezi Hint devleti ile ilişkilerde sorunlar çıkmaya başlamıştır. Keşmir halkı bağımsız bir devlet için isyan ederken kendilerini de Müslüman kimliğiyle tanımlamaya başlamıştır. Bu ise Müslüman-Hindu düşmanlığını daha da artırmıştır. 1987 yılında Hindistan Keşmir'de seçimleri kazanan Müslüman Birlik Cephesinin iktidarına müsaade etmemiştir. Bunun üzerine çıkan ayaklanmalara Hindistan 500 bin kişilik bir ordu ile müdahale etmiştir. 1998'de de her iki devlet nükleer silah denemeleri gerçekleştirmiştir (Lapidus, 2010: 307).

Bununla birlikte Hindistan Cammu ve Keşmir'in daha önce eyalet olan statüsünü 2019 yılında değiştirerek direk merkeze bağlı birlik toprağı haline getirmiştir. Buna göre bölge Cammu ve Keşmir ile Ladakh isimleriyle iki farklı idari birime ayrılarak direk merkezi hükümete bağlanmıştır (Hindistan Çin askerini alıkoydu, Dünya, 19.10.2020).

Harita 17. Keşmir Bölgesi

Kaynak: Jammu and Kashmir Proposed Map (2021)

Hindistan ve Pakistan arasında yaşanan Keşmir sorunu aynı zamanda BM'ye de taşınmıştır. İlk başta (1948) Hindistan, Pakistan tarafından saldırılar yapıldığı gerekçesiyle konuyu BM'e götürürken Pakistan ise Keşmir bölgesinin Hindistan'a bağlanmasının hukuksuz olduğunu iddia etmiştir. BM, 21 Nisan 1948'de taraflara ateşkes yapılmasını, Keşmir'e her iki ülkeden de sonradan gidenlerin geri dönmesini ve plesibit yapılmasını tavsiye etmiştir. 1947'da iki taraf arasında ateşkes yapılmış ancak iki tarafın da askerlerinin bölgeyi boşaltmamaları yüzünden plesibit yapılamamıştır. BM sorunun çözümüne yönelik özel Keşmir temsilcileri atasa da sonuca ulaşamamıştır. Hindistan 1957'de Cammu Keşmir'i resmi olarak topraklarına katarken, 1963 yılında da Çin Aksai Chin'i ilhak etmiştir (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 214).

1971'de Bangladeş yüzünden savaşan iki ülke özellikle radikal İslami grupların 1989'dan sonra bölgede eylemlerini artırmaları ile 1996 ile 1998 yılları arasında şiddetli çatışmalar yaşamıştır. İki ülke arasındaki Keşmir sorunu birçok kez BM Güvenlik Konseyine gitse de Hasgüler ve Uludağ'ın tabiriyle (2014: 215) "iki devletten, birisinin SSCB'nin devamı Rusya'ya yakın olması diğerinin de ABD ve Çin'e yakın olması sebebiyle BM'de karar alınamamıştır". Nitekim Pakistan'ı destekleyen ülkelerin en başında Çin gelmektedir. Bugün Keşmir'de mevcut statüko ise ilk işgal dönemindeki varlığını devam ettirmektedir. Pakistan'ın Keşmir meselesini temel mesele olarak görme politikası devam ederken Hindistan ise son yıllarda Hint dış politikasının sadece Keşmir sorununa indirgenmesinden rahatsız olmuş, bu bağlamda da Büyük Hindistan hayalini gerçekleştirmek için çok taraflı ve çok yönlü politikalara yönelmeye başlamıştır. Bunun yanında Hindistan-Pakistan ilişkilerinde Çin faktörünü de unutmamak gerekmektedir. Zira kendi sınırları içinde Müslüman Uygurlara karşı sert politikalar izleyen Çin başlangıçtan itibaren İslami bir kimlik taşıyan Pakistan'ı desteklemektedir.

Bu kapsamda 2014 yılında Modi Başbakanlık yemin törenine tüm SAARC üye ülkelerinin devlet başkanlarıyla birlikte Pakistan devlet başkanını da davet etmiştir. Pakistan Başbakanı Nevaz Şerif törene katılırken 2008'den beri uygulanmayan barış sürecini yeniden başlatmayı kabul etmiştir. Modi'nin bu şekilde davranmasının altında, 'önce komşuluk' politikası bağlamında Hindistan'ın dünya gücü olması için komşu ülkelerle iyi ilişkilere ihtiyaç olduğunu kabul etmesi yatmaktadır (Kamble, 2017: 27). Ancak sınır ötesi çatışmalar ve Pakistan destekli olduğu iddia edilen teröristlerin Ocak 2016'da Pathankot'taki Hindistan hava kuvvetleri üssüne saldırması gerilimi yeniden yükseltmiştir. Bu olay, iki ülke arasındaki önemli gündemlerden biri olan Kapsamlı İkili Diyalog'un (CBD) yeniden başlamasını engellemiştir (India's Foreign Policy, 2017: 9). Terörist saldırılardan sonra Hindistan misilleme amaçlı bir nokta operasyonu gerçekleştirmiş, kısasa kısas politikasını uygulamaya koymuştur. Bu olayı müteakiben Modi daha sonra tamamen iptal edilecek olan Pakistan'daki SAARC toplantısına da katılmamıştır. Dolayısıyla 2016 yılındaki Pathankot saldırısı ikili ilişkilere ciddi zarar verirken bu tarz saldırılar SAARC'ın geleceğini etkilemeye başlamıştır (Karippal, 2017: 17).

Bu yüzden Modi hükümeti Pakistan'ı dünya siyasetinin dışında tutmaya çalışmaktadır. Hindistan'a göre Pakistan ikiyüzlü davranış içindedir ve bu sebeple de Pakistan'ın izlediği politikalar mümkün olduğunca diğer devletlere de gösterilmelidir. Sonuç olarak Pakistan'ın dost uluslarıyla dostluk kurma ve Pakistan düşmanlarıyla yakınlığı artırma politikası benimsenmiştir. Hindistan; Suudi Arabistan, İran, Afganistan, Bangladeş ve Amerika ile stratejik ilişkilerini geliştirerek Pakistan'ı zor duruma düşürmeye çalışmaktadır. Bunun en iyi örneği olarak Amerikan Başkanı Barak Obama'nın Hindistan ziyaretinden sonra Pakistan'ı ziyaret etmekten kaçınması gösterilebilir (Kamble, 2017: 29).

Sonuç olarak düşman kardeşler Hindistan ve Pakistan ilişkileri genel manada sorunlu bir şekilde devam etmektedir. Hatta her iki devlet ulusal kimlik inşasında birbirlerini öteki üzerinden tanımlamaya devam etmektedirler (Ogden, 2016: 120). Pakistan'ın bağımsızlıktan beri en büyük endişesi Hindistan korkusu olmuştur. Bu yüzden de Pakistan dış politikası Hint tehdidine karşı koymaya odaklanmıştır. Pakistan'ın İslam dünyasının yanı sıra Çin ile bağlar kurma ve ABD'nin askeri ittifaklarına katılma girişimleri, bu güvenlik kaygılarının bir tezahürüdür (Karippal,2017:16). Ancak Sikri (2014: 66) Pakistan'ın bu konuda yanıldığını düşünmektedir. Ona göre Pakistan için asıl tehlike Hindistan değil Afganistan tarafından gelen ve kendi içinde ortaya çıkan radikal terör gruplarıdır.

Bu konuda Ganapathi de (2017: 46) Sikri'ye benzer düşüncelere sahiptir. Pakistan'ın Hindistan ile yıpratma savaşına devam ederek iç çelişkilerinin üstesinden, özellikle de kimlik sorununu aşabileceğini düşünmesinin yanıltıcı olduğunu belirtmektedir. Zira bu durum Pakistan içinde siyasi belirsizlik yaratırken ülkeyi terörizmin ve aşırılığın pençesine atmıştır. Yine Ganapathi'ye göre (2017: 47) Pakistan, Hindistan'a karşı sürekli sıcak bir terörize savaş halindedir ancak onun desteklediği terörizm bumerang gibi kendisini bulmaktadır. Ayrıca Pakistan Hükümeti'nin ülkenin kuzey bölgelerini ihtiva eden Gilgit-Baltistan (Keşmir toprakları içinde) topraklarını beşinci vilayeti olarak dâhil etme niyetine tepki göstermektedir (Ganapathi, 2017: 47). Hindistan cephesinden bakıldığında Pakistan en baştan beri Hindistan'ı hafife alırken, kendisine karşı yapılan çeşitli terör ve kargaşa eylemlerine karşılık vermeyeceğini düşündüğü yumuşak bir devlet olarak algılamıştır (Ganapathi, 2017: 48). Hindistan'ın bu politikasından dolayı Hint hükümetlerine özellikle de Hindu Milliyetçi cenahtan birçok kez çok sert eleştiriler yapılmıştır.

Öte taraftan son yıllarda yükselişe geçen Hindu milliyetçiliğiyle birlikte bu kez Hindistan'ın farklı noktalarında ve Keşmir'de Müslümanlara yönelik saldırılar artmaya başlamıştır. Bu da 1947'de Hindistan'dan ayrılarak bağımsız bir devlet kuran Müslümanları haklı çıkarır niteliktedir. Sikri ve Ganapahti'nin düşüncelerine farklı bir okuma yapıldığında bu kez de Hindistan Müslümanlarının tehdit altında olduğu söylenebilir. Sıkışıp kalan Müslümanlar dünyanın birçok yerinde olduğu gibi radikalleşerek şiddete meyilli hale gelmektedirler.

Keşmir meselesi ve terör saldırıları nedeniyle devam eden gerginlikler iki devletin ekonomik ilişkilerine de negatif bir şekilde yansımıştır. Pakistan Devlet Bankası verilerine göre 2018-19'un ilk yarısında Pakistan'dan Hindistan'a 213 milyon dolarlık ithalat yapılırken, Hindistan'dan Pakistan'a 865 milyon dolarlık ihracat yapılmıştır. 2019-20 mali yılının ilk yarısında ise Pakistan'dan Hindistan'a 16,8 milyonluk ihracat yapılırken Hindistan'dan Pakistan'a 286,6 milyon dolarlık ihracat yapılmıştır. Karşılıklı ticarete ise net bir şekilde 269,8 milyon dolar ile Hindistan üstünlüğü vardır (Pakistan says trade with India plunges significantly, The Economic Times, 23.06.2020). Bu rakamların düşmesinde 5 Ağustos 2019'da Hindistan'ın Jammu ve Keşmir'in özel statüsünü iptal etmesi etkili olmuştur. Hindistan'ın aldığı bu karara Pakistan, Yeni Delhi ile diplomatik ilişkilerini düşürerek ve Hindistan ile ticareti yasaklayarak tepki göstermiştir. Öte taraftan düşük seyreden Pakistan-Hindistan ekonomik ilişkilerinin aksine Pakistan-Çin ekonomik ilişkileri oldukça ileri seviyelerdedir. Pakistan 2019-2020 mali yılının ilk yarısında Çin'den 4,8 milyar dolarlık ürün alırken bir önceki yıl 5 milyar dolarlık ürün almıştır. Pakistan ise 2019-2020'de Çin'e yaptığı ihracatı bir önceki döneme göre (889 milyon dolar) artırarak 936 milyon dolara yükseltmiştir (Pakistan says trade with India plunges significantly, The Economic Times, 23.06.2020).

Aslında 2003 ile 2010 yılları arasında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 200 milyon dolardan 2.75 milyar dolara yükselmiştir. Ticaret anlaşmaları neticesinde sınır kontrol noktaları açılarak ortak petrol ve doğalgaz boru hattı yapımına dair görüşmeler yapılmıştır (Ogden, 2016: 129). Ancak 2008'de Hindistan'a yapılan terör saldırıları ilişkileri yine durma noktasına getirmiştir. Dolayısıyla Hindistan'da ya da Pakistan'da öteki tarafından kendi kimliğine yönelik herhangi bir saldırı, negatif söylem ya da çatışma ekonomik ilişkilerde hemen karşılık bulmuştur.

Özetle Hindistan-Pakistan ilişkileri kısa ve orta vadede düzelecek gibi görünmemektedir. Bunun en büyük sebebi iki ayrı toplumun birbirine karşı duyduğu güvensizlik ve birbirlerinin varlık sebebi olan ama birbirlerini tamamlayan (simbiyotik), iki ayrı kimlik üzerinden ulus inşa etmiş olmalarıdır. Dolayısıyla bu bölümde Hindistan-Pakistan ilişkilerinin analizinde literatürde yer alan çalışmaların aksine daha çok kimlik üzerinden (Hindu milliyetçiliği ve İslami kimlik) birbirlerini nasıl gördüklerine odaklanılmıştır. Bu bağlamda Hindistan'ın Soğuk Savaş boyunca ve Soğuk Savaş'tan sonra Pakistan'a yönelik politikalarının temelini Keşmir meselesi oluşturmuş ve oluşturmaya devam etmektedir. Yine Soğuk Savaş boyunca yaşanan birçok çatışma bağlantısızlık bağlamında değerlendirildiğinde şiddetsizliği ve ulusların (Keşmir) kendi geleceklerini belirlemesi gerektiğini savunan Hindistan'ın bu kimliğinin uygulanan dış politika ile uyuşmadığı, bunun yerine realist bir dış politikayı tercih ettiği görülmektedir. Bununla birlikte Soğuk Savaş'tan sonra ve 2000'lerde Hindistan'ın Pakistan'a bakışının yükselen güç kimliğiyle paralellik taşıdığı söylenebilir. Nitekim Modi bölgeye yönelik olarak gerektiğinde çok sert politika izlemekten kaçınmamaktadır. Bunu yanında Modi ile çok taraflı ve çok yönlü bir dış politikaya yönelen Hindistan büyük güç olmak için Keşmir gibi bölgesel sorunlarla enerjisini tüketmek istememektedir.

3.6.4.2. Hindistan-Bangladeş ilişkileri

Bangladeş (Doğu Pakistan) modern devlet olarak tarih sahnesine Pakistan'ın (Batı Pakistan) bir parçası olarak 1947'de Hindistan'ın dinsel olarak bölünmesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Ancak merkezi hükümetin bulunduğu Batı Pakistan'a uzak oluşu sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunun yanında kurulan devletin bürokratik ve askeri yönetiminde genel olarak Pencap ağırlığı oluşu bir başka sorundu. En önemlisi de din haricinde İsviçre'yi bir arada tutan orta sınıfta olduğu gibi iki tarafı bir arada tutacak başka bir unsur bulunmayışı büyük bir sorundu. Kuruluşu takip eden yıllarda General Eyyub Han tarafından darbe yapılmışsa da ülke yine Pencaplı elitler tarafından yönetilmeye devam etmiştir. Ancak onun döneminde de daha önceki yıllarda olduğu gibi ülke tam olarak kaynaştırılamamıştır. 1965'de Hindistan'a karşı alınan mağlubiyet ülkede bir dizi değişikliği tetiklemiştir. Seçim sisteminde değişiklik istendiği gibi Bengalliler de Mucibü'r Rahman önderliğinde bölgesel otonom talebinde bulunmuşlardır. Bunun için çeşitli gösteriler ve ayaklanmalar olmuş 1969'da General Yahya Han yönetime gelmiştir. Batı Pakistan'ın bürokratik ve askeri üstünlüğüne karşı Doğu Pakistan halkı isyan etmeye başlamıştır (Lapidus, 2010: 301).

Bunun devamında 1970 yılında Avami Lig (Halk Partisi) ve özerklik vaat eden Mucibü'r Rahman Doğu Pakistan'a ayrılan kontenjanın neredeyse tamamını alarak mecliste çoğunluğu ele geçirmiştir. Ancak Pakistan merkezi hükümeti tarafından seçimlerin iptal edilerek Rahman'ın tutuklanması Doğu Pakistan'da ayaklanmalara neden olmuştur. Çıkan çatışmalarda binlerce Bengalli Müslüman Hindistan'a sığınmıştır. Hindistan bu göçü bahane göstererek Doğu Pakistan'a girmiş, bunun üzerine de iki devlet arasında savaş çıkmıştır (Kulke ve Rothermund, 2001: 493). Hindistan'ın savaşta galip gelmesiyle birlikte 1971'de Bengallilerin ağırlıkta olduğu ve Bengalce konuşulan manasına gelen Bangladeş

ayrı bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Mucibü'r Rahman Bangladeş'in ilk Başbakanı olmuş ancak 1975'de bir askeri darbeyle de görevden alınmıştır.

Dolayısıyla Bangladeş Hindistan'ın da direk askeri müdahalesiyle birlikte 1971 yılında bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Bangladeş kimliği dini olmaktan ziyade Bengal milliyeti (Müslüman Bengal) üzerinden inşa edilmiştir. Bunda güçlü bir Hindistan desteği de etkili olmuştur. Yapılan bu milli vurgu Pakistan'ın inşa etmeye çalıştığı İslami kimliğe karşı çıkılmasını sağlamıştır. 1972 anayasası laikliği temel bir unsur haline getirirken dini grupların siyasi faaliyetlerini yasaklamıştır. Bengali edebiyatı yeniden canlandırılarak ulusal kimliğin İslami yönünden ziyade milli yönüne gönderme yapılmıştır (Lapidus, 2010: 308). Fakat 1970'lerin sonunda İslami kimliğin önemi yeniden ortaya çıkmış bu yüzden de İslami faaliyetlere izin verilmiştir. Zira ülke üzerindeki Batı Bengal (Hindistan) etkisinden kurtulmaları için aralarındaki farkı ortaya koymaları gerekmiştir (Lapidus, 2010: 308). Günümüzde Bangladeş kimliği hem İslami hem de mili vurguları olan bir yönetime sahiptir. Bu yönüyle de sadece İslami kimliğe sahip Pakistan'dan İslam ortak nokta olmasına rağmen Bengal milli kimliğiyle ayrılmaktadır. Daha önce bahsedildiği gibi İslami kimliğiyle de Hindistan'dan ayrılmaktadır. Bu bağlamda bir nevi etno-dinsel özellikler taşıdığı söylenebilir; Müslüman ama Bengali Müslüman.

Hindistan başlangıçtan itibaren bağımsız bir Bangladeş'i destekleyerek ayrıcalıklı bir ilişkiye sahip olmuştur. Hindistan'ın Doğu Pakistan'dan gelen mültecilere yaptığı yardımın yanı sıra yeniden yapılanma yardımı yeni ülkenin temellerini atma yolunda önemli bir destekti. Yeni Delhi, 1971 Hint-Bangladeş Savaşı'ndan sonra hızla askerlerini Bangladeş'ten çekerek yeni devletin egemenliğini kabul etmiş aynı zamanda Bangladeş'i tanıyan ilk devlet olmuştur (Rather, 2014: 64)

Aslında Hindistan'ın Bangladeş (Doğu Pakistan) ile ilk teması sürgündeki Bangladeş hükümeti üzerinden gerçekleşmiştir. Bu iyi ilişkiler kurtuluş sonrasında iki ülke arasındaki politikaları da belirlemiştir. Bangladeş'in kuruluş aşamasında başlayan ilişki, iki ülkenin birbirine bakışını şekillendirmiştir. Bunun bir örneği 1972'de; her iki tarafın da birbirlerinin içişlerinde karşılıklı bağımsızlıklarına, egemenliklerine ve toprak bütünlüğüne saygı göstereceğini ilan eden ve 25 yıllık bir süre için imzalanan "Dostluk ve Barış Antlaşması" dır. Ancak 1975'te Mucibü'r Rahman'ın öldürülmesi ve bir darbeden sonra General Zia-ur Rahman'ın iktidara gelmesi, Hindistan-Bangladeş ilişkilerini bozmuştur (Rather, 2014: 64). Zaten Bangladeş'te Awami Birliği iktidarda olmadığı zamanlarda Hindistan-Bangladeş ilişkileri kötüye gitmiştir. Hindistan Kongre Partisine benzer bir şekilde merkez-sol siyasi temelleri olan seküler Awami Ligi, bağımsızlıktan sonraki on yıl boyunca Bangladeş'teki baskın siyasi güç olurken yine Kongre Partisi gibi ulusal kurtuluş hareketinin içinden gelmiştir. Öte yandan Bangladeş'te Hindistan'a karşı çıkmak bir kişinin milliyetçi kimliğini parlatmanın en etkili yolu olmuştur. Awami Birliği hariç siyasi partiler bu yöntemi uygulamışlardır. Dostluk Antlaşması 1996'da sona erene kadar Hindistan Bangladeş'in iç siyasetine dâhil olmaya çalışarak iki devlet arasındaki ortak etnik ve kültürel yakınlığa dikkat çekmiştir. Ancak bu girişim zor şartlarda kazanılmış Bangladeş ulusal kimliğine zarar verdiği için ters tepmiştir (Rather, 2014: 65).

Hindistan ve Bangladeş arasındaki ilişkiler Şeyh Hasina- Awami Birliği Hükümetinin 1996'da göreve gelmesinin ardından tekrar normalleşmeye başlamıştır. Bu dönemde (1996-2001) Hindistan ve Bangladeş arasındaki toprak ve deniz sınırları belirlenirken Pakistan'ın Bangladeş üzerinden Hindistan'da aktif olan terörizme verdiği destek durdurulmuştur. Ayrıca 1996 Ganj Su Anlaşmasının imzalanması ve 1997 Chakma Anlaşması bu dönemin önemli siyasi gelişmelerindendir. Bunda 1996'da Hindistan Başbakanı I.K. Gujral'ın Güney Asya'daki Hint politikası için Pakistan hariç daha küçük

komşularıyla ilişkilerde "karşılıklı olmama/karşılıksız" (non- reciprocity) ilkesi önemli etki yapmıştır (Rather, 2014: 64).

Ancak 2001'de BNP (Bangladeş Milliyetçi Partisi) önderliğinde oluşan ittifakla birlikte bu ivme terse dönmüştür. Hatta ikili ilişkiler 2001 ve 2006 yılları arasında en düşük noktasına ulaşmıştır. Bu dönemde, aralarında Başbakan Khaleda Zia'nın (Halide Ziya) Hindistan'a gaz satışını engellemesi ve radikal dini gruplara destek vermesi gibi unsurların da bulunduğu sebeplerle Hindistan ve Bangladeş ilişkileri neredeyse tüm konularda anlaşmazlık yaşamıştır.

Öte yandan Hindistan-Bangladeş ilişkileri üzerinde Pakistan'da olduğu gibi Çin etkisi de son dönemlerde artmaktadır. Örneğin Hindistan Bangladeş'in 2005 yılında Dakka'daki SAARC zirvesine Çin'i gözlemci statüsünde çağırması sebebiyle bu toplantıya katılmamış, devamında da zirve iptal edilmiştir. Yine Bangladeş'in Chittagong¹¹⁸ limanının Çin'in kullanımına açılması, Çin ile Bangladeş arasında doğal gaz çıkarılmasına yönelik anlaşmalar yapılması iki ülke arasında ilişkileri geren diğer sebeplerdir (Çelebi, 2009: 90). Bu yüzden Hindistan Bangladeş'e daha çok Çin etkisiyle güvenlik kaygısıyla yaklaşmaktadır.

2006'dan sonra Fakhruddin Ahmad liderliğindeki geçici hükümet döneminde Hindistan-Bangladeş ilişkileri düzelmeye başlarken 2008 Aralık ayında Şeyh Hasina önderliğinde Awami Ligi hükümetinin tekrar kurulmasıyla, Hindistan ile yeni bir dostluk ve iyi ilişkiler dönemi başlatmıştır. Başbakan Hasina Temmuz 2010'da Hindistan'ı ziyaret ederken 2011 yılında bu kez Hindistan Başbakanı Dr. Manmohan Singh başkent Dakka'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyarette iki ülke devlet başkanları sınırlarla ilgili kırk yıldır devam eden anlaşmazlıkları çözmek için bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmayla Tin-Bigha Koridorundaki Bangladeş vatandaşlarına 24 saat ülkelerine ulaşım hakkı verilmiştir. Anlaşma, toplamda 7000 dönüme sahip ve Bangladeş'e yayılmış 111 Hint yerleşim bölgesi ile Hindistan'daki 51 Bangladeş yerleşim bölgesine yayılmış 51.000 kişinin yer değişimini ilgilendiriyordu. Ayrıca Hindistan, Bangladeş'te altyapı inşa etmek için 1 milyar ABD doları yatırım sözü vermiştir (Rather, 2014: 66).

---

¹¹⁸Çin son yıllarda Kuşak ve Yol Girişimini (BRI) derinleştirmektedir. Bu çerçevede Pakistan'daki Gwardar, Sri Lanka'daki Hambantota ve Bangladeş'teki Chittagong liman projesi Çin'in Okyanus Bölgesinde (IOR) "inci dizisi" stratejisinin bir parçası olarak görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: He, Hongmei, J. Nie ve Y. Wang. (2018, 26 Haziran). China's assistance for Chittagong port development, not a military conspiracy. *The Daily Star*. <https://www.thedailystar.net/opinion/perspective/chinas-assistance-chittagong-port-development-not-military-conspiracy-1595092>

Harita 18. Tin Bigha Koridoru

Kaynak: Border Disputes Between India and Bangladesh (2013)

Bununla birlikte Hindistan 2014 yılında komşu ülkeye 2 milyar dolarlık yeni bir kredi limiti açarken, buna benzer politikalar Hint-Bangladeş ilişkilerinde güvensizlik ve boşlukların kapatılmasına yardımcı olmuştur (India's Foreign Policy, 2017: 6). 2015 yılında bu kez BJP lideri ve Hindistan Başbakanı Narendra Modi Bangladeş'i ziyaret etmiştir. Bu ziyarette Batı Bengal Başbakanı Mamata Banarji de götürülerek Modi'nin eyaletlerin de dış politikaya dahil edilmesi isteği hayata geçirilmiştir. Yapılan ziyarette Hindistan başta demiryolları ve karayollarının yeniden inşası olmak üzere Bangladeş'in kalkınması için destek sağlama taahhüdünde bulunmuştur.

Ocak 2016'da Hindistan Bangladeş'e Tripura Power Company'den (OTPC) günlük 100 MW elektrik tedarik etmek için bir ön anlaşma imzalarken Bangladeş hükümeti buna Chittagong limanına erişim izni verme sürecini başlatarak karşılık vermiştir. Yine Bangladeş, BBIN MVA(Bangladesh, Bhutan, India, Nepal- Motor Vehicles Agreement) kapsamında Hindistan'a kendi toprakları üzerinden Agartala'ya uzanan transit karayolu izni vermiştir. Bu, karayolu seyahat mesafesini yarı yarıya yani 1.500 km azaltacaktır. Bu arada Hindistan, Payra Limanı'nın geliştirmeye yönelik çalışmaları başlatmıştır. Nisan 2017'de iki hükümet arasında savunma, nükleer enerji, siber güvenlik ve medya alanlarında 22 anlaşma imzalanmıştır (India's Foreign Policy, 2017: 6).

Coğrafi yakınlık hem Hindistan'ı hem de Bangladeş'i doğal ticaret ortağı yapmaktadır. Bangladeş için ise Hindistan Güney Asya'daki en büyük ticaret ortağıdır. Ancak Bangladeş her zaman Hindistan ile artan ticaret açığı konusunda endişeli olmuştur. Bu yüzden Hindistan Ocak 2008'de SAFTA¹¹⁹ hükümleri uyarınca Bangladeş ürünlerinin Hindistan'a gümrüksüz girişine izin vermiştir. İki ülke arasındaki ikili ticaret 2010 Yeni Delhi bildirisini takiben yükselişe geçmiş, 2010-2011 mali yılında iki yönlü ticaret 5 milyar dolar olmuştur. Hindistan'ın Bangladeş'e ihracatı 4.5 milyar dolar iken ithalatı 0.5 milyar dolar

¹¹⁹ SAFTA-South Asian Free Trade Area; Güney Asya Serbest Ticaret Bölgesi, 1993 SAARC Ticaret Düzenlemesinin ardından 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. SAFTA'nın üye ülkeler arasında ticareti yapılan malların gümrük vergilerini sıfıra indirmeye çalışan ekonomik bir organizasyondur. SAARC üyeleri aynı zamanda SAFTA üyesidir. Detaylı bilgi için bkz: South Asian Free Trade Area. (t.y.) <https://www.un.org/ldcportal/south-asian-free-trade-area/>.

olmuştur. Hindistan ve Bangladeş arasındaki ikili ticaret, bu tarihten itibaren istikrarlı bir şekilde daha da gelişmiştir. Hindistan'ın 2018-19 mali yılında Bangladeş'e ihracatı 9,2 milyar dolara yükselirken ithalat ise aynı dönemde 1 milyar dolar olmuştur (Chaudhury, 2020). Karşılıklı ticaret Çin ile karşılaştırıldığında ise ortaya çıkan rakamların yine Çin lehine olduğu görülmektedir. Nitekim 2019 yılında Çin ile Bangladeş arasındaki ticaret hacmi 18 milyar dolara ulaşmıştır (Zhenhua, 2020).

Bunun yanında iki ülke arasında çözülememiş bazı sorunlar ilişkilerin iyi derecede gelişmesini engellemektedir. Yasa dışı göç, terör saldırıları, su ve sınır anlaşmazlıkları bunlardan bazılarıdır. Başta Ganj nehri olmak üzere 54 nehrin paylaşıldığı Hindistan ve Bangladeş arasında su sorunları güncelliğini korumaktadır. Özellikle Bangladeş Ganj nehrinden adil bir şekilde pay alamadığını dile getirmektedir. Bunun yanında yasadışı göç de Hindistan'a doğru devam etmektedir. Bu ise Batı Bengal, Assam, Mizoram ve Meghalaya gibi Hindistan eyaletlerinde sosyo-ekonomik bozulmaya yol açmaktadır. Bir diğer çözüm bekleyen sorun sınır anlaşmazlıklarıdır. İki ülke arasında ortaya çıkan üç büyük anlaşmazlık: Tin Bigha Koridoru, Muhuvir Char Anlaşmazlığı ve New Moore Island anlaşmazlıklarıdır (Rather, 2014: 69). Öte yandan Bangladeş'te faaliyet gösteren ve Kuzeydoğu'daki isyancıları destekleyen ISI (Inter-Services Intelligence: Pakistan Haberalma Teşkilatı) sorunu iki devlet arasındaki en önemli sorunlardan biridir. Öyle ki Bangladeş parlamentosu Mart 2021'de Pakistan ve ISI'yi Modi ziyareti öncesi Hindistan karşıtı protestoları desteklediği iddiasıyla suçlamıştır (Chaudhury, 2021).

Kolektif tarihsel hafızasında kimlik bunalımı devam eden Bangladeş Hindistan'ın en uzun mesafeye sahip sınır komşusudur. Bu nedenle Hindistan'ın Bangladeş ile ilişkileri savunma açısından çok önemlidir. Özellikle Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerinin devam eden kalkınması ve huzuru için Bangladeş ile iyi ilişkilerin sürdürülmesi şarttır. Hindistan'a karşı önce Müslüman sonra Bengali olan Bangladeş, Hindistan açısından Pakistan gibi Çin etkisine girmemesi gereken bir devlettir. Bu bağlamda Hindistan'ın Bangladeş politikasının temel dayanağı 1971'e kadar Bangladeş'i Pakistan'dan ayırma üzerine kuruluyken bu tarihten sonra sosyo-ekonomik politikalarla birlikte kendisine yakın bir ülke olması üzerine inşa edilmiştir. Çünkü Bangladeş'in bağımsız olmasıyla birlikte Hindistan, iki taraftan gelebilecek Pakistan tehlikesini de bertaraf etmek istemiştir.

Sonuç olarak Bangladeş'in 1971 yılında bağımsızlığına kavuştuğu göz önüne alındığında iki farklı yorum yapılabilir. İlk olarak, egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, karşılıklı saldırmazlık, içişlerine karışmama gibi bağlantısızlığın temel ilkeleri ile değerlendirildiğinde diğer birçok Güney Asya ülkesinde olduğu gibi Hindistan'ın tek taraflı hegemonik müdahalesinin ilişkileri belirlediği söylenebilir. Diğer taraftan ise siyasi baskı altında olan Bangladeş halkının bağımsızlık mücadelesine destek olunarak bağlantısızlığın gereği de yapılmıştır. Nitekim müdahaleden sonra Hindistan askerlerini Bangladeş'ten çekerek yeni kurulan ülkenin egemenliğine saygı göstermiştir. 2000'lerden sonra özellikle de Modi ile birlikte Hindistan-Bangladeş ilişkileri ekonomi özelinde ve Çin'e karşı güvenlik odaklı gelişmeye başlamıştır. Yine Hindistan'ın Bangladeş'e yönelik yardımları ve ekonomik desteği Hindistan'ın bölgede yükselen gücünün işaretleridir.

3.6.4.3. Hindistan-Nepal ilişkileri

Budizmin ilk ortaya çıktığı coğrafya olan Nepal'in günümüzde yaklaşık yüzde 80'i Hindu, yüzde 9'u Budist, yüzde 4,5'i Müslüman ve yüzde 3'ü de yerel dinlere mensuptur. Bunun yanında oldukça karışık bir etnik yapısı vardır. Bu özellikleriyle Nepal Hindistan ile hem dini hem de etnik yönden benzerlikler taşımaktadır. Bu yüzden de coğrafi ve kültürel olarak Hindistan ve Nepal ayrılmaz devletler olduğu gibi Sikkim, Batı Bengal, Bihar, Uttar Pradesh ve Uttarkand'dan oluşan Hindistan eyaletleri ile doğudan, güneyden ve batıdan

1850 km'den fazla bir sınırı paylaşmaktadırlar. Nepal vatandaşlarının Hindistan'da belirli avantajlardan ve imkânlarından yararlanma ve Hint vatandaşlarıyla eşit fırsatlardan yararlanma hakkı elde ettiği 1950 Hindistan-Nepal Barış ve Dostluk Antlaşması, Hindistan ile Nepal arasında var olan özel ilişkilerin temelini oluşturmaktadır (Karippal,2017:21).

Hindistan, Nepal'in en büyük ticaret ortağı ve en büyük yabancı yatırım kaynağıdır. Hint firmaları Nepal'de doğrudan yabancı yatırımların yaklaşık yüzde 40'ını oluştururken Hint Ordusu ve Nepal Ordusu uzun süredir işbirliği içindedir (Karippal,2017:22). Öte taraftan Nepal'de de Pakistan ve Bangladeş'de olduğu gibi ciddi seviyede bir Çin etkisi vardır. Maoistlerin Nepal'deki artan etkisi ve siyasi istikrarsızlık Hindistan için bir tehdit iken bu durum Çin'in lehine görünmektedir. Bu nedenle Hindistan Nepal'de istikrarlı ve demokratik bir hükümet kurulması taraftarıdır. Nitekim Nepal'in 2005'te mutlakîyetçi bir monarşi haline gelmesinin ardından iki ülke arasındaki gerginlik artmıştır. 2008'de kralın görevden alınmasından ve Nepal'de demokrasinin yeniden kurulmasından bu yana ilişkiler gelişmiş olsa da bu süre zarfında Çin etkisini bölgede artırmıştır (Kesselman ve diğ.2014: 307). Katmandu ise hem Hindistan hem de Çin'le iyi ilişkiler kurarak her iki ülkeden istediğini almaya çalışırken sadece Çin'le ilişkileri iyi tutmanın çıkarına olmadığını da farkındadır (Ganapathi, 2017: 45).

Nepal'in yeni anayasası 20 Eylül 2015'te oluşturulmuştur. Monarşi ve Hindu köktendincileri Nepal'i Hinduizm kurallarının geçerli olduğu dini bir ülke ilan etmek isterken Nepal laik bir devlet olmayı seçmiştir. Öte taraftan Hindistan Nepal'le ilişkilerini geliştirmek için Modi ile birlikte hidroelektrik, otoyol, bilgi ve ulaşım gibi bazı projelere imza atmıştır. Çünkü Nepal etnik ve dinsel olarak Hindistan'a daha yakın olsa da Çin jeopolitik olarak Nepal'de Hindistan'a göre daha güçlüdür. Bu yüzden Narendra Modi'nin 2014 yılında yaptığı Nepal ziyareti Hindistan-Nepal ilişkilerinin seyrini olumlu yönde değiştirmiştir. Başbakan Modi'nin Hindistan'ı ziyaret etmesinden sonra Nepal Başbakanı Pushpa Kamal Dahal 2016'da Hindistan'ı ziyaret etmiş iki devlet arasındaki Barış ve Dostluk Antlaşması yenilenmiştir. Ayrıca Modi 1950'de Nepal'in savunmasının doğrudan Hindistan'ın savunmasını ilgilendirdiği gerekçesiyle iki ülke arasında yapılmış olan anlaşmayı yeniden gözden geçirebileceklerini söyleyerek Nepal'le tek taraflı hegemonik ilişkiyi sonlandırma mesajı vermiştir. Nitekim bu anlaşma Nepal'e göre bir tür içişlerine müdahale aracıydı. Bu bağlamda Modi Hindistan'ın Nepal'in içişlerine karışma niyeti olmadığını belirtirken Nepal'in Hindistan'a olan güveninde iyileşme göze çarpmaya başlamıştır (Kamble, 2017: 31-32). Zira 2000'lerden sonra çok kutuplu bir dünya düzeninde kutuplardan biri olmak isteyen Hindistan, çok taraflı bir politika izleyerek Nepal gibi yakın çevresinde Soğuk Savaş döneminden kalma sorunları çözerek Çin'in etkisini sınırlamak istemiştir.

Hindistan'ın Nepal politikası bağlantısızlık kimliği bağlamında değerlendirildiğinde ise Soğuk Savaş boyunca ilişkilerin tek taraflı Hint baskın gücü doğrultusunda oluşturulduğu, bu çerçevede de başta Nehru olmak üzere Nepal'in içişlerine müdahaleci bir dış politika izlendiği görülmektedir. Bu yüzden de Hindistan'ın Nepal'e yönelik bağlantısız devlet kimliği ile dış politikasının uyumsuz olduğu söylenebilir. Öte yandan Hindistan son yıllarda Nepal'in çoğunluğunun Hindu olması bağlamında dini kimlik üzerinden bu ülkeye yönelik politika geliştirmeye çalışırken aynı zamanda Budizm'in Nepal topraklarında ortaya çıkması bağlamında Budist açılımla da bölgeyi Çin'in etki sahasından kurtarmaya çalışmaktadır.

3.6.4.4. Hindistan-Bhutan ilişkileri

Bhutan'ın yüzde 75'i Budist (Tibet Budizm'ine yakın) yüzde 25'e yakını da Hindu'dur. Bunun yanında Bhutan'da üç ana etnik grup vardır; Butia (Ngalop olarak da adlandırılır),

Nepal ve Şerhop. Butia en büyük etnik gruptur ve nüfusun yaklaşık yarısını oluşturur. Butialar 9. yüzyıldan itibaren Butan'a gelen Tibetli göçmenlerin devamıdır ve Tibet-Burman dilini kullanırlar. Butialar Kuzey, Orta ve Batı Bhutan'da baskın nüfus iken, Güney ve Güneybatı Bhutan'da etnik olarak karışık bir nüfus bulunur. Bunlar arasında Nepalliler (Gurung etnik grubunun üyeleri dâhil) bölgedeki en baskın olanıdır ve ülkenin toplam nüfusunun kabaca üçte birini oluşturmaktadır (Bhutan religion: Bratannica, 2021)

Hindistan ile Bhutan arasındaki diplomatik ilişkiler Hindistan'ın 1968'de Thimphu'ya daimi bir temsilci atmasıyla kurulmuştur. Karayla çevrili bir ülke olan Bhutan, denize erişim, ticaret ve kalkınma yardımları için Hindistan'a bağımlı bir durumdadır. Bu yüzden Bhutan'ın toplam ithalatının yaklaşık yüzde 79'u Hindistan'dan yapılırken ihracatının yüzde 90'ı da Hindistan pazarına yapılmaktadır (India's Foreign Policy, 2017: 4). Hatta Bhutan'ın, uzun yıllar Hindistan haricinde bir başka ticaret yaptığı ülke olmamıştır (Çelebi, 2009: 90). Bu rakamların ortaya koyduğu gibi Hindistan Bhutan'ın en büyük ticaret ortağıdır.

2014 yılında Modi Bhutan'a yaptığı ilk dış ziyarette ikili ilişkilerin önemine dikkat çekmiştir. Zira Hindistan Güney Asya ülkeleri arasında kendine en yakın ülke olarak Bhutan'ı görmektedir. Bunda iki ülke arasında diğer Güney Asya ülkelerine nazaran stratejik olarak daha az sorun olmasının etkisi oldukça fazladır (Çelebi, 2009: 86). Ayrıca Bhutan'ın kendilerine karşı diğer Güney Asya ülkeleri gibi Çin kozunu oynamaması bir başka önemli faktördür. Bununla birlikte Bhutan açısından da Hindistan dost ülke olarak tanımlanmaktadır (Çelebi, 2009: 87). Genel çerçevede ise Hindistan'ın baskın güç olduğu hegemonik bir ilişkiden bahsedilebilir.

3.6.4.5. Hindistan-Maldivler ilişkileri

Genel olarak Hindistan ile ilişkileri olumlu seyreden Maldivler yüzyıllar boyunca adalara yapılan peş peşe göçlerle oluşmuştur. Neredeyse tamamı Maldiv ırkından (Divehiler) oluşan adalarda İslami esaslar hâkimdir.

Hindistan'ın Maldivler ile politikası istikrar, siyasi çoğulculuk ve kalkınmayı desteklemeye dayanmaktadır. Maldivler ile ilk diplomatik ilişkiler 1972'de kurulurken 1975 yılında Hindistan Başbakanı Gandhi Maldivler'i ziyaret etmiştir. İki ülke arasında da 1986 yılında ekonomik ilişkileri geliştirmek için Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Ancak son dönemlerde Maldivler'de Çin ve Suudi yatırımlarının artması Hindistan'ın en büyük endişe kaynağı olmuştur. Suudi yatırımıyla birlikte artan Vahhabi etkisi ise Hindistan için bir diğer endişe kaynağıdır (Ganapathi, 2017: 46)

Hindistan-Maldivler ilişkilerindeki en büyük dönüm noktası 1988 yılında Maldivlerde yapılan askeri darbe girişimine Hindistan'ın yaptığı askeri destek olmuştur. İş adamı Abdullah Luthufi liderliğindeki bir grup Maldivler adasında Başkan Gayoom hükümetini devirmek için Tamil ayrılıkçı örgütün paralı askerleriyle birlikte Başkan Gayoom'un sarayı kuşatma altına alarak indirmeye çalışmıştır. Ancak Hindistan hükümetinin hızlı desteğiyle birlikte darbe engellenmiş, darbeye katılanlar ise Hindistan donanması tarafından yakalanmıştır (Rangaraj, 2019). Hindistan'ın bu operasyondan sonra Bangladeş'te yaptığı gibi Maldivler siyasi yönetimine saygının bir göstergesi olarak askerlerini hızla Maldivlerden geri çekerken bu davranış iki ülke arasındaki ilişkileri daha da geliştirmiştir. Hindistan Maldivler ile ilişkilerinde Nepal, Bhutan ya da Sri Lanka'da olduğu gibi büyük devlet-küçük devlet şeklinde bir yönelime girmemiş, ilişkiler daha çok karşılıklı anlayış temelinde gelişmiştir (Çelebi, 2009: 107).

Bu çerçevede Hindistan ve Maldivler Birleşmiş Milletler, Bağlantısızlar Hareketi ve SAARC gibi organizasyonlarda birbirlerini sürekli desteklemişlerdir. Hindistan'ın

Maldivler'e yaptığı yardım 2014'te 4 milyon dolardan 2015 ve 2016'da 30 milyon dolara çıkmıştır. Bu işbirliği yakın ülkelerle iyi ilişkilere öncelik veren Başbakan Modi'nin "Önce Komşuluk" politikası kapsamında daha da gelişmiştir (India's Foreign Policy, 2017: 7).

3.6.4.6. Hindistan-Sri Lanka ilişkileri

Hindistan-Sri Lanka ilişkilerinin uzun ve mitolojik bir tarihi vardır. Bu bağlamda her iki ülke geçmişi 2500 yıl öncesine dayanan kültürel, dini ve dilsel etkileşim mirasına sahiptir. Bunda Budizmin, Hint İmparatoru Asoka döneminde Sri Lanka'ya yayılmış olmasının çok önemli bir yeri vardır. Ancak yirminci yüzyılda iki devlet arasında bazı sorunlar yaşanmıştır. Özellikle Sri Lanka'nın etnik yapısının durumu bunu etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Zira ülkeyi oluşturan iki ana etnik gruptan Budist Sinhalalar çoğunluk durumdayken, azınlık durumdaki Hindu Tamillerin Hindistan ile (Tamil Nadu eyaleti) bağları vardır.

Bu yüzden Sri Lanka'da yaşanan Sinhala-Tamil etnik çatışması iki ülke ilişkilerine olumsuz yönde yansımıştır. Aslında ilk dönem Hindistan-Sri Lanka ilişkileri iyi başlamıştır. Örneğin 1974'de dönemin Hindistan Başbakanı İndira Gandhi, Sri Lanka'lı mevkidaşı ile yakın ilişkiler neticesinde iki ülke arasında sorun olan Katchchativu adasını Sri Lanka'ya bırakmıştır. Böylece İndira Gandhi iki ülke arasında oluşabilecek bir bölgesel gerilimi yok etmiştir (Karippal,2017:18). Olumlu seyreden ilişkiler 1980'de ortaya çıkan Tamil sorunu nedeniyle bozulurken Sri Lanka Hindistan'ı Tamillere yardım etmekle suçlamış, Hindistan'ın arabuluculuk talepleri ise reddedilmiştir. 1987'den itibaren Sri Lanka hükümetinin adanın kuzeyinde yaşayan Tamillere yönelik ambargosuna Hindistan yiyecek ve ilaç yardımı yaparak cevap vermiştir. Aynı yıl içinde iki devlet anlaşma yaparak bölgede Hint barış gücü oluşturmaya karar vermişlerdir. Ancak Tamil Kaplanları olarak bilinen Tamil Eelam (İlam) Kurtuluş Kaplanları (LTTE) anlaşmaya uymayarak Hindistan ordusu ile çatışmıştır. 1989'dan sonra yeni seçilen Sri Lanka Devlet Başkanının isteğiyle de Hint ordusu ülkeden tamamen çekilmeye başlamıştır (Çelebi, 2009: 103).

Rajiv Gandhi'nin 1991 yılında Tamil Nadu'da bombalı bir saldırıda hayatını kaybetmesi ve bu saldırıyı LTTE' in gerçekleştirdiğinin iddia edilmesi Tamil Kaplanları ile Hindistan hükümetini karşı karşıya getirmiştir. Hatta Hindistan Tamil Nadu'daki Tamiller ile Sri Lanka'daki Tamillerin ilişkisini kesebilmek için gemilerle iki ülke arasındaki sularda devriye dolaşmıştır (Çelebi, 2009: 104). Ancak Hindistan Sri Lanka'nın terörist olarak tanımladığı Tamiller üzerinden ülkeye müdahale etmekten de geri durmamıştır (Kalkan, 2011: 4-59). Zira Sri Lanka Hindistan'ın güneyden savunmasında stratejik bir konumdadır (Kalkan, 2011: 4-71). Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Gandhi'nin suikasta kurban gitmesi gibi sebeplerle Hindistan 1990'lardan itibaren soruna müdahil olmak yerine ülkenin toprak bütünlüğüne vurgu yapan mesajlar vermeye başlamıştır (Kalkan, 2011: 4-81). Çünkü Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemin yapısı değişime uğrarken Hindistan'ın olaylara bakışında da belirgin farklılıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. ABD-Sri Lanka ilişkilerinin sorun olarak görülmeysi, öte yandan Çin'in Sri Lanka'ya yönelik nüfuz artırıcı girişimleri Hindistan'ın Sri Lanka'ya önemli ölçüde destek ve yardımda bulunmasına yol açmıştır (Kalkan, 2011: 4-77).

Son yıllarda iki ülke arasında ilişki her düzeyde artmaya başlamıştır. Özellikle ticaret, kalkınma, eğitim, kültür ve savunma alanlarında işbirliği artmıştır. Öte yandan Sri Lanka güçleri ile LTTE arasındaki silahlı çatışma 2009'da sona ermiştir (Kalkan, 2011: 1-11). Hindistan ise son yıllarda yaşanan çatışma sürecine dâhil olmadığı gibi birleşik bir Sri Lanka'yı savunmuştur. Şüphesiz bunda Hindistan'ın kendi iç sorunları da etkili olmuştur. Bu çerçevede Hindistan; demokrasi, çoğulculuk ve insan haklarına dayalı bir çözümden yana olduğunu vurgulamıştır (Karippal,2017:18). Hindistan'ın bu tutumundan Sri Lanka

hükümeti memnun olurken Hindistan ülkenin kuzey ve kuzeydoğusundaki yeniden inşa sürecine katkı sunmuştur. Bununla birlikte Hindistan Sri Lanka hükümetini Tamil meselesine insani ve hukuki açıdan bakmaları için teşvik edici söylemlerde bulunmaya devam etmektedir (Ganapathi, 2017: 46). Sonuç olarak bu politikalar meyvesini vermiş ve Ocak 2015'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Sirisena ilk yurtdışı turuna Hindistan'dan başlamıştır (Kamble, 2017: 30).

Hindistan'ın Sri Lanka'ya yönelik değişen politikasında Başbakan Narendra Modi'nin komşu ülkelere yönelik politikalarını revize etmesi önemli bir yer tutmaktadır. Bu kapsamda Modi Mart 2015'te Sri Lanka'yı da ziyaret etmiştir. Bunun en önemli özelliği 1987'den sonra Başbakanlık düzeyinde yapılan ilk ziyaret olmasıydı. Bu ziyarette Modi Tamil azınlıklarının işgal ettiği Jafna'yı ziyaret ederek Tamil'in rehabilitasyonuna duyarlı olduğu mesajını vermiş; vize imtiyazı, Ravindranath Tagore anıtı, para değişimi gibi anlaşmalara yönelik çalışmalar yapılmıştır (Kamble, 2017: 31). Hindistan tarafından atılan bu olumlu adımlar iki ülke arasındaki ekonomiye de yansımış, 2016 yılında ikili ticaret 4,38 milyar ABD dolarını bulmuştur. Bu rakamın 3,83 milyar doları Hindistan'dan Sri Lanka'ya gerçekleşirken, Sri Lanka'dan Hindistan'a ihracat ise 551 milyon ABD doları olmuştur (Karippal, 2017: 18). 2019 yılında da iki ülke arasındaki ticaret hacmi 4,59 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Hindistan-Sri Lanka ilişkileri gelişmesine rağmen diğer Güney Asya ülkelerinde olduğu gibi Çin'in bölgede artan varlığı göze çarpmaktadır. Zira Sri Lanka dünyanın en işlek deniz yollarının tam merkezinde ve Hindistan kıyılarına sadece birkaç kilometre uzaklıktadır. Bu yüzden Çin'in Sri Lanka ilgisi artarken, Hindistan Çin gemilerinin Sri Lanka limanlarını kullanımını ve Çin yatırımını endişeyle takip etmektedir (Ganapathi, 2017: 46). Hindistan Çin'in Sri Lanka ilgisinin Hindistan'ı kontrol altına almak için kuşatma stratejisinin parçası olduğuna inanmaktadır (Karippal, 2017: 19). Ancak Çin'in Sri Lanka ilgisinin artmasında dolaylı yoldan Hindistan'ın da payı vardır. Çünkü daha önceki Sri Lanka devlet başkanı Rajapaksa Tamil sorunu nedeniyle Hindistan'ın baskısından kaçınmak için Çin ile ilişkileri artırmıştır. Hatta Rajapaksa döneminde Sri Lanka-Pakistan ilişkileri de gelişmiştir (Kamble, 2017: 30).

Sonuç olarak geçmişte Tamil etnisitesi yüzünden sorun yaşayan Hindistan-Sri Lanka ilişkileri son dönemde gelişmeye başlamıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerde Tamil kimliği ve jeostratejik konum belirleyici faktör olmuştur. Çünkü Sri Lanka'da yaşanan Tamil sorununa Hindistan Tamil Nadu eyaletinin de etkisiyle müdahil olmuş, Sri Lanka'nın Hint okyanusunda stratejik konumu ve Çin'in bölgede artan etkisini dengelemek için de Tamil sorununu bahane ederek müdahale etmekten de geri durmamıştır. Tamil sorunun çözülmesiyle birlikte de ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Dolayısıyla Hindistan'ın Sri Lanka'ya yönelik politikaları diğer Güney Asya ülkelerinin çoğunda olduğu gibi bağlantısızlığın temel ilkelerine göre değil Tamil müdahalesi gibi etkenlerle tek yönlü olarak hegemonik bir şekilde gelişmiştir. Bununla birlikte Hindistan'ın ekonomik olarak yükselişe geçmesi ve 2014'de Modi'nin Başbakanlığı ile birlikte Sri Lanka ile ticari ilişkiler ön plana çıkmaya başlamıştır.

3.6.4.7. Hindistan-Afganistan ilişkileri

Afganistan SAARC üyesi bir devlet olmasına rağmen aslında Orta Asya ülkesidir. Pakistan ve Hindistan gibi çok etnili bir yapıya sahip Afganistan'ın neredeyse tamamı Müslümandır. Afgan halkı yaklaşık yüzde 40 ile 50 arası Peştun (İran halk grubundan), yüzde 25'i Tacik, yüzde 9 Hazaralar, yüzde 9 Özbek ve az sayıda Aymaklar, Türkmenler ve Beluçlardan oluşmaktadır (Carberry, 2013).

Hindistan, Afganistan'ın tamamı Müslüman olsa da iki ülke arasında tarihi ve kültürel olarak yakın bağlar olduğunu iddia etmektedir. Son yıllarda ülkede popüler hale gelen Bollywood filmleri Hindistan'ın kültürel bağlar konusundaki iddialarını güçlendirir niteliktedir (Price, 2013: 3). Bu çerçevede Hindistan, büyük ölçekte ekonomik yardım sağlayarak Afganistan ile işbirliğini genişletmeye çalışmaktadır.

ABD ordusunun çekilmesinin ardından Taliban'ın etkisini durdurmak için Afganistan komşu ülkelerle işbirliğine dayalı ilişkilerini genişletmiştir. Afganistan'da Taliban etkisinin gelişmesi Hindistan için tehlikeliyken Pakistan için ise faydalı bir durumdur (Kamble, 2017: 34). Bu yüzden Hindistan'ın Afganistan politikasının temel hedefi Pakistan karşıtlığı üzerinden oluşturulurken İslamcı (Taliban) olmayan istikrarlı bir yönetimin iş başına gelmesini istemiştir. Bu anlamda Hindistan Pakistan ve Keşmir militanlarına destek verebilecek İslamcı bir hükümetin tekrar iş başına gelmesini istememiştir. Başka bir tabirle Afganistan'da İslamabad yerine Delhi'ye yakın bir hükümet olması arzu edilirken Afganistan'ın sosyo-ekonomik olarak kalkınması için yardımlarda bulunulmuştur. (Price, 2013: 3)

Hindistan'ın Afganistan'a yardım etmesindeki bir diğer sebep bölgesel güvenlik konusundaki endişelerdir. Nitekim Başkan Karzai 2011 yılında Hindistan ziyareti sırasında iki devlet arasında Stratejik Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Bu çerçevede Hindistan Afganistan'a insani yardım ve altyapı projelerinde kullanmak üzere 2 milyar dolara yakın taahhütte bulunurken ABD, İngiltere, Japonya ve Almanya'dan sonra Afganistan'a yardım eden en büyük beşinci ülke olmuştur (Price, 2013: 3).

Bununla birlikte Stratejik Ortaklık Anlaşması ile Afgan ekonomisinin yeniden inşası için çalışmalar başlatılmış ve Afgan mallarının Hindistan'a gümrüksüz girmesine izin verilmiştir. Yapılan bu teşvikle birlikte iki ülke arasında ticaret artmış, Afganistan'ın yaptığı ihracatın ikinci en büyük alıcısı Hindistan olmuştur. Hindistan'ın Afganistan'la ikili ticareti 2014-15 döneminde 684,47 milyon dolar olarak gerçekleşirken 2019-2020 finansal döneminde 1,5 milyar dolar olmuştur. Bunun kabaca 1 milyar doları Hindistan'ın Afganistan'a ihracatıyken 530 milyon doları da Afganistan'dan Hindistan'a ithalatıdır (Embassy of India Kabul, 2021)

Güney Asya komşu ülkeleriyle ilişkileri geliştirme politikasının bir parçası olarak Başbakan Narendra Modi Aralık 2015 tarihinde Afganistan'ı ziyaret ederek Afganistan Devlet Başkanı Eşref Ghani ile birlikte Hint-Afganistan Kalkınma İşbirliği programı kapsamında yapılan ve bir kısmına Atal Bihari Vajpayee adı verilen Ulusal Meclis Binası açılışına katılmıştır. Yine bu kapsamda Başbakan Narendra Modi'ye Emanullah Han¹²⁰ ödülü verilmiştir. Buna rağmen Cumhurbaşkanı Eşref Gani Hamid Karzai kadar Hindistan ile yakın ilişkiler kurmaktan uzak durmuş hatta Başkanlık görevini kabul ettikten sonra önce Çin'i ziyaret etmiştir. Afganistan'da Çin nüfuzunun artması ise yukarıda da bahsedildiği gibi Pakistan'ın lehine olan bir gelişmedir. Bu bağlamda Pakistan yürüttüğü politikalarla Hindistan'ı Afganistan konusundaki her türlü politika ve görüşmelerden uzak tutmaya çalışmaktadır (Ganapathi, 2017: 45). Pakistan'a bu konuda en büyük yardım dolaylı bir şekilde 2021 Ağustos ayında ABD'den gelmiştir. Nitekim 2021 Ağustos ayında ABD'nin Afganistan'dan çekilmeye başlaması Pakistan politikaları için büyük bir avantaj sağlamış gibi görünmektedir. Zira ABD'nin çekilmesi ile birlikte Pakistan'a yakın olan Taliban rejimi yeniden Afganistan yönetimini ele geçirirken bölgedeki jeopolitik dengeleri de büyük oranda değiştirmeye başlamıştır. Dolayısıyla yeni dönemle birlikte Hindistan ve

---

¹²⁰ Afganistan'ın en büyük sivil madalyasına adını veren Emanullah Han (1892-1960), Afganistan bağımsızlık hareketinin lideridir

ABD'nin birbirine daha da yakınlaşacağı buna mukabil Pakistan-Çin-Rusya ve Taliban birlikteliğinin gelişeceği öngörülmektedir (twitter.com, 2021).

Genel olarak Hindistan'ın Güney Asya ülkelerine yönelik dış politikasının kimlik bağlamında ele alındığı bu bölümde en dikkat çekici durum Çin'in Güney Asya'ya (Hindistan yakın çevresi) yerleştiği gerçeğidir. Çin, bazen kültürel bazen de ekonomik araçlarla bu ülkelerde varlığını sağlamlaştırmıştır. Hindistan ise Soğuk Savaş, kendi iç sorunları ve bölgeye yönelik tek taraflı hegemonik bakış açısından dolayı bu ülkelerle yakın ilişki kurmakta gecikmiştir. İlginç bir şekilde Hindistan bağlantısız ve üçüncü dünyacı devlet kimliğini küçük komşularına yansıtmamış bunun yerine güç merkezli müdahaleci politikalar tercih etmiş bağlantısızlık retorik olmaktan öte geçememiştir. Öte yandan Hindistan yükselen gücüne paralel olarak 2014'de BJP ve Modi ile birlikte Hindistan yakın çevresine yönelik aktif bir dış politika izlemeye başlamıştır. Başta Afganistan olmak üzere Maldivler, Bangladeş, Bhutan gibi birçok Güney Asya ülkesine maddi yardımlarda bulunmuştur. Bu bağlamda Modi 2014 ve 2015 yıllarında bu ülkelere resmi ziyaretlerde bulunmuş birçok anlaşma imzalamıştır. Bunun neticesinde de ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Ancak Pakistan'dan Sri Lanka'ya, Bangladeş'ten Maldivler'e Hindistan'la birlikte artık Çin de bölgede vardır. Hatta çoğunluğu Hindu olan Nepal gibi ülkelerde bile Çin varlığı her yönüyle kendini göstermektedir.

3.6.5. Hindistan-Güneydoğu Asya ülkeleri ilişkileri

Güneydoğu Asya bölgesi de Hindistan gibi sömürge tecrübesi yaşamak zorunda kalmıştır. İngiltere daha sonra Malezya, Sri Lanka ve Myanmar olacak Birleşik Malay Devletlerini; Seylan ve Burma'yı Fransa; Vietnam, Kamboçya ve Laos'tan oluşan Çinhindi'ni Hollanda; Doğu Hint Adalarını (Endonezya) İspanya ve ABD'ye bıraktığı 1898 yılına kadar Filipinler'i Portekiz sömürgesi altında tutmuştur. Bu yüzden bölge 1930'lar ve 1940'lar boyunca sömürgecilik karşıtlığı üzerinde Pan-Asyalılık temelinde birleşmiştir (Blank vd., 2015: 30). Zira Doğu Asya ulusları kolonyal dönemde daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi birçok açıdan Avrupalı güçlerin elinde aşağılanma yaşamışlardır.

Öte taraftan Hintli tüccarlar ve fatihler geçmişi bin yılı varan çok eski zamanlardan beri Güneydoğu Asya bölgesinde var olmuşlardır. Ezici bir çoğunlukla Tamil milletinden oluşan Hint ortaçağ imparatorluğu olan Chola devleti günümüz Endonezya, Malezya ve Singapur'un büyük bir kısmını kapsayan coğrafya üzerinde hüküm sürmüştür. Günümüzde Tamiller 50 milyonluk nüfusuyla çoğunlukla Hindistan'ın Güneydoğu Asya deniz kıyısına en yakın kıyı şeridindeki Tamil Nadu'da yer alırken, İngiliz sömürge döneminde önemli ticari ve idari roller oynamıştır. Ayrıca Tamiller Hindistan ve Sri Lanka haricinde günümüzde en çok Malezya ve Singapur'da görülürken Malezya'da, nüfusun yüzde 7,2'sini oluşturdıkları tahmin edilmektedir. Bunun yanında Singapur siyasetinde etkin rol alan Tamillerin konuştuğu dil Singapur devleti tarafından tanınan dört resmi dilden biridir (Blank vd., 2015: 27).

Bu kültürel bağlar Hindistan dış politikasında kendisine önemli avantajlar sağlamaktadır. Ancak birçok Hint lideri bölge ile aralarında var olduğunu düşündükleri bu kültürel bağlar sebebiyle bu ülkelere yönelik daha az çaba göstermişlerdir. Onlara göre böyle bir ilişki zaten yüzyıllar öncesinden inşa edilmişti. Öte taraftan Modi döneminde bu düşünce yerini uygulamaya bırakmıştır. Hindu kültürüne ve geçmiş dönem Hint medeniyetlerine önem veren Hindu Milliyetçisi Bharatiya Janata Partisi (BJP) Hindu değerlerinin milletin yol göstericisi olması gerektiği savıyla Hindistan siyasetini yeniden şekillendirmeye başlamıştır. Bu bağlamda BJP liderlerinin konuşmaları Ramayana ve Mahabharata'dan alıntılarla süslenirken bölgeye yönelik aktif bir politika izlenmeye başlanmış ve bölgede kendisini yardımsever ve barışçıl bir aktör olarak kavramlaştırmıştır. Bu tanımlama ise

Hindistan'ın Çin veya Amerika Birleşik Devletleri'ninkinden farklı olarak algılanmasına yol açarak Hindistan'ın bölgeye yönelik politikasında en büyük gücü olmuştur (Blank vd., 2015: 28-29).

Bununla birlikte Soğuk Savaş döneminde Hindistan'ın içe dönük politikaları ile Keşmir ve Pakistan'a olan saplantısı Hindistan'ın Güneydoğu Asya'daki etkisini sınırlamıştır (Wulf, 2013:9; Blank vd. 2015: 80). Ayrıca bu ülkeler üzerinde emperyal güçlerin hâkimiyetinin Soğuk Savaş boyunca devam etmesi Hindistan ile Güneydoğu Asya arasında yeterince iyi ilişki kurulmasını engellemiştir. Bu yüzden 1950'lerden 1980'lere kadar Hindistan Vietnam dışında diğer Güneydoğu Asya ülkelerine yönelik politika geliştirememiştir (Sehgal ve diğ, 2017: 55). Aslında Nehru'nun bağlantısızlık politikası başlangıçta Güneydoğu Asya ülkelerine cazip gelirken Hindistan bu ülkeleri ikna edememiştir. Bunun yanı sıra Hindistan'ın 1980 yılında Kamboçya'da Heng Samrin'in hükümetini resmi olarak tanıyan tek komünist olmayan ülke olması diğer ASEAN ülkeleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır (Sehgal ve diğ, 2017: 55). Fakat Soğuk Savaş'tan sonra Güneydoğu Asya'ya yönelik "Doğuya Bakış" gibi doktrinel politikalar ülkeleri birbirine yaklaştırmaya başlamıştır. Bunda Hindistan'ın baskın güç olduğu SAARC'ın başarılı bir organizasyon haline gelememesinin de etkisi olurken Güneydoğu Asya'nın ortaya koyduğu ekonomik başarı Hindistan'ın ekonomik liberalleşmesiyle birlikte daha fazla anlam ifade etmeye başlamıştır. Dahası Hindistan'ın komşularının nerdeyse tamamının istikrarsız ülkeler oluşu ve Soğuk Savaş'tan sonraki ekonomik yalnızlığı Güneydoğu Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik politikalar izlemesinde önemli bir etken olmuştur (Ogden, 2016: 166).

Soğuk Savaş'tan sonra iktidara gelen Başbakan Narasimha Rao 1992'de "Doğuya Bakış" politikasını ortaya atmıştır. Ahlaki-politik temelde oluşturulan "Doğuya Bakış" politikası Güneydoğu Asya ülkeleri ile birlikte Güney Kore, Japonya ve Tayvan gibi ülkelerle daha fazla ekonomik ve stratejik ortaklık geliştirmesini kolaylaştırmıştır (Mohan, 2019: 4). Dışişleri Bakanı Güjral Güney Asya ülkeleri ile Hindistan'ın coğrafi, kültürel, ekonomik ve stratejik olarak birbirine bağımlı ve tamamlayıcı olduklarını belirterek bu politikanın önemine dikkat çekmiştir. Öte taraftan "Doğuya Bakış" politikası Hindistan'ın ekonomik ve askeri ortağı olan SSCB'nin çöküşüne karşı yapılan bir hamleydi. Ayrıca bu politikayla Hindistan, Amerikan kapitalist sistemine karşı olması nedeniyle bölgesel ittifakları güvence altına alarak Batılılaşma düşüncesinden uzak durmaya çalışmıştır (Jaffrelot 2003: 45). Ancak 1991 yılında yaşanan ödemeler dengesi krizini Hindistan'ı Uluslararası Para Fonuna başvurmaya itmiş bu da serbest ekonomiye geçişi hızlandırmıştır.(Jaffrelot 2003: 45). Yine yükselen Çin gücü karşısında bölgedeki gücünü sağlamlaştırmak için "Doğuya Bakış" ile ittifaklar kurmak istemiştir.

Her şeyden önce "Doğuya Bakış" söylemi, Hindistan'ın Asya ülkeleriyle paylaştığı ortak tarih ve kültüre atıf yapmaktadır. Hintli liderler Asya değerlerine vurgu yaparken Başbakan Narasimha Rao 1995 yılında Kuala Lumpur ziyaretinde tek bir Asya kimliğinden bahsetmiştir (Jaffrelot 2003: 49). Asya kimliği 'ben' tanımlamasının içine Hindistan ve diğer Asya ülkelerini alırken, ötekinin içine ise Asya'lı olmayan, ulusları eklemiştir. Bu bağlamda Hindistan, özellikle Budizm'in üstünlüğünü içeren bir 'benlik' yaratmaya çalışarak Hindistan'ı Asya kimliğinin merkezine yerleştirmeye çalışmaktadır (Jaffrelot 2003: 38). Bu kimliğin bir tarafının Budizm merkezîyetçiliği olduğu iddia edilirken Hintli liderler ortak bir kültür ve tarih duygusuna vurgu yapabilmek için Hindistan'daki Budizm'e ait kutsal mekânların görüntülerini Taylandlı ve Güney Koreli liderlere göstermişlerdir (Jaffrelot 2003: 49). Budist kültürüne yapılan bu özel vurgu aynı zamanda Hint Budizminin Çin medeniyetinin şekillendirilmesinde etkisi olması sebebiyle onun yumuşak gücünü sınırlandırmayı hedeflemiştir (Pethiyagoda'dan aktaran, Quinn, 2018: 7).

Güneydoğu Asya devletleri SAARC'ta olduğu gibi aynı zamanda Güneydoğu Asya Uluslar Topluluğunu (ASEAN) oluşturmaktadır. 1967 yılında barış ve güvenlik perspektifiyle dış güçler ve etkilerinin (Sovyetler ve komünizm gibi) Güneydoğu Asya bölgesine yönelik müdahalelerine tepki olarak kurulan ASEAN kuruluş yıllarında ekonomik misyonu olmayan bir örgüt olmasına rağmen zaman içinde bu yönünü ön plana çıkarmaya başlamıştır (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 442). Hindistan'ın ASEAN'a ilgi göstermesinin en büyük sebebi Güneydoğu Asya ülkelerinin gelişmiş ve küresel sisteme entegre ekonomilerinden fayda sağlama arzusuyla. Ancak organizasyon Hindistan'ın 1980'de diyalog ortağı olma teklifini kabul etmemiştir. Bunda Hindistan'ın Sovyetler Birliği ve onun politikalarına yakın duruşu etkili olmuştur (Ogden, 2016: 167). Yoğun diplomasi neticesinde Hindistan 1992'de sektör ortağı olarak kabul edilmiş, 1995 yılında da tam diyalog ortağı, 1996'da ASEAN Bölgesel Forum üyeliğini elde etmiş, Aralık 2002'de ASEAN+1 zirve diyalogu başlatılmış (Ogden, 2016: 167), 2003'te de ASEAN ile serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır. Dolayısıyla 1992'de sektör ortağı olarak başlayan ilişkiler stratejik ortaklık seviyesine kadar yükselmiştir. Hindistan, ASEAN'da; ASEAN-Hindistan Zirvesi, Doğu Asya Zirvesi, ASEAN Bölgesel Forumu, ASEAN Savunma Bakanları Zirvesi dâhil olmak üzere yedi bakanlık düzeyinde 30 sektörel bazda diyalog mekanizması geliştirmiştir (Karippal, 2017: 33).

2014 yılında Başbakan olan Modi, “Doğuya Bakış” politikasına yeni bir ivme kazandırmıştır. Modi'nin "Doğuya Bakış" politikasında Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği hem ekonomik hem siyasi hem de askeri olarak yerini almıştır (Datta-Ray, 2015: 31). Ayrıca “Doğuya Bakış” politikasının “Doğuya Hareket” Politikasına yükseltilmesi, Güneydoğu Asya ile ticaret ve ulaşım kapasitesinin yükseltilmesi açısından önemli olmuştur (Mishra ve Miklian, 2016: 5).

Singapur, Vietnam, Myanmar, Malezya, Tayland, Malezya, Endonezya, Filipinler, Brunei, Kamboçya ve Laos'tan oluşan ASEAN bir grup olarak Hindistan'ın en büyük dördüncü ticaret ortağıdır. Ancak Hindistan'ın Güneydoğu Asya'daki statüsü, hem siyasi hem de güvenlikle ilgili nedenlerden dolayı karmaşıktır. Bu durum Hindistan'ın Pakistan'la uzun süredir devam eden çatışması ve Çin ile genellikle gergin ve rekabetçi ilişkilerinde kendini göstermektedir (Wulf, 2013: 9). Nitekim Güneydoğu Asya ülkelerinden bakıldığında Hindistan'ın bölgedeki faaliyetleri ve alt yapı çalışmaları hayal kırıklığı oluşturmuştur (Blank vd., 2015: 80). Çin, ASEAN ile ülkeler arası demiryolu ağları gibi projelerle bölgesel ve bölgeler arası bağlantı üzerinde çalışırken, Hindistan hala uzun bir süre önce başlatılan projeleri tamamlayamamıştır. Hem Kaladan/Myanmar hem de Hindistan-Myanmar-Tayland Üçlü Otoyolunun tamamlanması defalarca ertelenmiştir (Karippal, 2017: 33).

Yine de ASEAN ile ilişkiler gelişerek devam etmektedir. Hindistan ASEAN ile diplomatik ilişkilerinin 25. yılında tüm ASEAN liderlerini Cumhuriyet Bayramı törenlerine davet etmiştir. Bu, Hindistan'ın ulusal çıkarında ASEAN'a verdiği değeri göstermesi açısından sembolik ama önemli bir yaklaşım olmuştur (Karippal, 2017: 32).

3.6.5.1. Hindistan-Singapur ilişkileri

1965 yılında Malezya'dan ayrılarak kurulan ve yaklaşık 5,6 milyon nüfusa sahip Singapur'un çoğunluğu (yüzde 74,4) Çin, geri kalanlar Malay, Tamil ve Hint etnisitesindendir. Ülkede Çinlilerin çoğunluğu Konfüçyüsçülük, Budizm veya Taoizm gibi dinlere bağlıken Malayalar ve Hintlilerin bir kısmı Müslümanlığa, çoğunluk Hintliler de Hinduizme bağlıdır.

Stratejik Malakka Boğazının tam merkezinde yer alan Singapur Hindistan'ın ASEAN'daki en büyük ticaret ve yatırım ortağıdır. Yaklaşık 4000 kayıtlı Hintli şirket için deniz lojistik ve finans merkezi olan Singapur'da faaliyet gösteren dokuz adet de Hint bankası bulunmaktadır (Blank vd., 2015: 84). Bu özellikleriyle Hint dış politikasında önemli bir yere sahip olan Singapur'u Hindistan Dışişleri Bakanı Sushma Swaraj Eylül 2014'te ziyaret ederken su yönetimi, akıllı şehir gelişimi, ticaretin artırılması gibi iki ülkenin geleceğine etki edecek gelişmeler üzerinde durmuştur. Bunun yanında Narendra Modi 2014 yılında Başbakan olduktan sonra Singapur'u iki kez ziyaret etmiştir (Kamble, 2017: 40).

Hindistan için Singapur'u özel kılan bir başka etken nüfusunun yüzde 9'unu oluşturan ama ağırlığı bundan daha fazla olan Tamil etnisitesine ev sahipliği yapıyor oluşudur. Singapur da Hindistan gibi çok ırklı ve çok dilli bir devlettir ve Tamil dili resmi olarak tanınan dört dilden biridir. Ayrıca Başbakan Yardımcısı ve Maliye Bakanı Tharman Shanmuga Ratnam gibi eğitimini Londra gibi Batı merkezlerinde tamamlamış birçok üst düzey Tamil kökenli siyasetçi vardır (Blank vd., 2015: 87-88). Bu yüzden Tamillerin Singapur siyasetinde etkisi oldukça fazladır.

Bölgenin üçüncü en büyük Hint diasporasına sahip Singapur'un nüfusu ağırlıklı olarak etnik Çinli olsa da, devlet Amerikan merkezli güvenlik yöneliminin bir sonucu olarak hiçbir zaman Çin'in siyasi egemenliği altına girmemiştir. Ancak bu iki ülke arasında sorun olduğu anlamına da gelmemektedir. Zira Çin ile hem ekonomik hem de askeri anlamda birçok zaman etkileşimde bulunmaktadır (Blank vd., 2015: 87-88). Bu yönüyle Singapur sadece kendi bölgesindeki büyük ülkelerle değil Batılı ülkelerle de başta ekonomi ve ticaret olmak üzere oldukça iyi ilişkiler geliştirerek finans merkezi olmuştur.

Soğuk Savaş boyunca ciddi bir etkileşimin yaşanmadığı ilişkilerde Hindistan'ın liberal ekonomiye geçmesiyle birlikte büyük bir ivme yakalanmıştır. Hindistan 2019 yılında Singapur'a 9,53 milyar dolarlık ürün ihraç ederken (1995'te 976 milyon dolar) Singapur Hindistan'a 14,1 milyar dolarlık ihracat (1995'te 1,34 milyar dolar) yapmıştır (Oec India and Singapore, 2020). Öte yandan Hindistan-Singapur ilişkilerinde ön plana çıkan en önemli unsur Tamil diasporası olmuştur. Sri Lanka'da yaşayan Tamiller iki ülke arasında soruna yol açarken Singapur'da yaşayanlar tam tersine ilişkilerin gelişmesinin ana unsuru olmuştur. Bunun en büyük sebeplerinden birisi Singapur'un demokratik değerlere sahip oluşudur. Bu yüzden Singapur'daki Tamil etnisitesi Sri Lanka'da olduğu gibi herhangi bir baskı ya da kısıtlama ile karşılaşmamış aldıkları eğitimle birlikte üst düzey devlet görevlerine bile gelmişlerdir.

3.6.5.2. Hindistan-Vietnam ilişkileri

90 milyondan fazla nüfusa sahip Vietnamın yüzde 86'sı Viet etnisitesindendir. Az sayıda Tay, Thai, Khmeri ve Muong etnisitesinden insanlar vardır. Nüfusun yüzde 50'si de Budist, yüzde 10 Katolik geri kalanlar yerel dinler ve Müslümanlığa bağlıdır. Vietnam Singapur'la birlikte Hindistan'ın ASEAN'da uzun süredir iyi ilişkiler sürdürdüğü özel ülkelere birisidir.

Aynı zamanda Hindistan Vietnam'ın güney kesimiyle güçlü tarihi ve kültürel bağlara sahiptir. Ülkenin kuzey bölümünde ise Çin'in etkisi vardır. Yedinci yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Hint kültüründen bir topluluk olan Champa (Şampa) Krallığı Vietnam'ı kontrol ederken (Braudel, 1996: 273-275) bölge 1832'de Çin uygarlığı etkisindeki katı Konfüçyüsçü imparator Minh Mang'ın eline geçmiştir. Minh Mang eski Hint kültüründen geriye kalanları da yok etmiş ve bu yüzden modern ilişki kültürel bağlardan ziyade Soğuk Savaş politikasına ve Soğuk Savaş sonrası realpolitığe dayanmaktadır (Blank vd., 2015: 89).

Her iki ulusun bağımsızlığının ilk yıllarında sömürge karşıtı duygu Hintli ve Vietnamlı liderleri bir araya getirmiştir. Hindistan Başbakanı Nehru Viet Minh'in 1954'te Fransızlardan yönetimi devralmasından sadece bir hafta sonra Hanoi'yi ziyaret eden ilk devlet başkanı olmuştur. Yine Hindistan Vietnam Savaşı sırasında Hanoi hükümetini desteklerken her iki ülke de 1962 ve 1979 yıllarında Çin ile benzer sınır savaşları yapmıştır. Hindistan ve Vietnam diğer ülkelerle ilişkilerinin kötü olma pahasına da olsa her zaman birbirlerini desteklemişlerdir. Vietnam 1978'de Kamboçya'yı işgal ettiğinde Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve ASEAN buna karşı çıkarken Hindistan kendisine destek vermiştir. Hindistan'ın Vietnam'a diplomatik desteği Güneydoğu Asya ülkelerinin çoğuyla sürüşmeye neden olmuştur. Vietnam da Hindistan'ın 1998 nükleer testlerini destekleyen nadir ülkelerden biri olurken erken dönemde Hindistan'ın BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliğini desteklemiştir. Yine Vietnam 2005 yılında Pakistan'ın ASEAN Bölgesel Forumu'na katılımının engellenmesine de destek olmuştur (Blank vd., 2015: 90-91).

Hindistan ve Vietnam'ın en önemli ortak noktalarından birisi Çin karşıtlığıdır. Vietnam Çin'in emperyal politikaları sebebiyle birçok noktada Çin ile çatışma yaşarken Hindistan Çin'in Güney Asya'da ve küresel siyasette artan agresif genişlemesini sınırlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Vietnam Çin ile birlikte aynı Konfüçyuscu bir geleneğe sahip olsa da Spratly adalarında olduğu gibi birçok noktada düşmanlıklar ve çatışmalarla dolu bir tarihe sahiptir. Bu yüzden Vietnam Hindistan ile işbirliğini artırarak Çin'e karşı bu yönde adımlar atmaktadır. Hatta Vietnam ASEAN'a üye olurken aynı zamanda ABD ile 1995 yılında ilişkileri normalleştirme yoluna gitmiştir (Huntington, 2015: 351). Hindistan ise Güney Çin denizinde stratejik olarak önemli bir konuma sahip olan Vietnam'a denizaltılara karşı kullanılan 'Brahmos' füzelerini yerleştirmiş (Kamble, 2017: 39) ve her iki ülke son dönemde Güney Çin Denizi'nde ortak tatbikatlar düzenlemeye başlamıştır. Bunun yanında Hindistan ile Vietnam hükümeti arasında Vietnam'ın açık deniz sularında petrol aramak için anlaşmaya varılmıştır (Kesselman ve diğ.2014: 307).

Bu politikalarla birlikte Hindistan Çin'e karşı pozisyonunu güçlendirmeye çalışmaktadır. Çünkü Hindistan'ın Vietnam'la işbirliği yapma girişimi Çin'e bir mesaj niteliği taşımaktadır (Kamble, 2017: 39). Özellikle Vietnam'ın Güney Çin Denizindeki stratejik konumu Hindistan tarafından Çin'in yayılmacı politikasının genişlemesinin önünde bir engel olarak görülmektedir. Buna karşılık Çin Pakistan ile ortaklık kurarak Hindistan'ı kısıtlamaya çalışsa da Hindistan Vietnam ile savunma işbirliğini destekleyerek Çin'i dengeleme politikasına devam etmektedir. Nitekim Hindistan ve Vietnam Çin'i yayılmacı bir ülke olarak görmekte, bu nedenle Hindistan Çin'in Güney Asya'da kendisine yaptığı çevrelemeyi Güney Çin denizinde ona yapmaya çalışmaktadır (Siow, 2020). Bu bağlamda Vietnam Spratly ve Paracel Adaları gibi Çin ile olan deniz anlaşmazlıkları için Hindistan'dan destek beklemektedir. Zira bölgede Vietnam'a destek olacak bu boyutta başka bir güç yoktur. Üstelik Vietnam'ın Laos ve Kamboçya gibi yakın komşuları 'bir kemer bir kuşak' gibi büyük projelere dahil edilerek Çin etkisine girmişlerdir (Tamer, 2021)

Öte taraftan Vietnam bazı Güney ve Güneydoğu Asya ülkeleri gibi Çin ile güvenlik sorunları yaşasa da ekonomik olarak oldukça iyi ilişkilere sahiptir. Öyle ki Vietnam-Çin ticari ilişkileri Vietnam-Hindistan ticari ilişkilerinden daha fazla bir hacime sahiptir (Blank vd., 2015: 95-96).

Özetle Hindistan'ın Soğuk Savaş dönemi Vietnam politikasına bakıldığında Nehru'nun Vietnam'a olan desteğinden da anlaşılacağı üzere emperyalizm karşıtlığı öne çıkmaktadır. Bu bağlamda her iki eski sömürge ülkesi karşılıklı olarak Çin karşıtlığı üzerinden birbirlerini desteklemişlerdir. Ancak Hindistan Vietnam'ın Kamboçya işgaline karşı

çıkarması gibi bazı örnekler Hindistan'ın dış politikada savunduğu moralpolitik değerleriyle uyumamıştır. 2000'lerden sonra ise Hindistan Çin'in Güney Asya'da artan gücünü dengelemek ve yayılmacılığını durdurabilmek için Vietnam'la birlikte Güney Çin Denizinde Çin'e meydan okumaya çalışmaktadır.

3.6.5.3. *Hindistan-Myanmar (Burma) ilişkileri*

1600 kilometreden fazla uzunluğuyla Myanmar Hindistan ile kara sınırını paylaşan tek Güneydoğu Asya devletidir. Yaklaşık 50 milyon nüfuslu Myanmar'ın yüzde 68'i Burman geri kalanlar ise Shan, Karen, Rakhine, Çin ve Hint etnisitesindedir. Müslüman olan Rohingyalar¹²¹ ise etnik grup olarak kabul edilmemektedir. Bunun yanında ülkenin yaklaşık yüzde 90'ı Budist, yüzde 4 Hristiyan ve yüzde 4 Müslümandır (Chaturvedi, 2012: 5-6). Hindistan ile birlikte kolonyal yönetim tarihini paylaşan Myanmar bölgenin geri kalanından farklı bir kategoriye girmektedir. Hintli politikacılar Myanmar'dan yakın komşu olarak bahsederken Hindistan'ın bakış açısına göre, Myanmar ile bin yıllık tarihi ve kültürel bağlara dayanan bir ilişki vardır (Blank vd., 2015: 96). Aynı zamanda iki ülke birlikte Bağlantısızlar Hareketi içinde yer almaktadır.

Buna rağmen Hindistan-Myanmar ilişkilerinin tarihi iniş ve çıkışlara sahne olmuştur. İngiliz egemenliğinin sona ermesinden sonra Myanmar ile Hindistan 1951 yılında dostluk antlaşması imzalamıştır (Singh, 2007:2). 1962'de Myanmar'daki askeri darbeden sonra General Ne Win'in emriyle Hintlilerin sınır dışı edilmesi Hindistan-Myanmar ilişkilerinin gerilmesine yol açmıştır. Buna rağmen Bahadur Shastri 1965'te Myanmar'ı ziyaret etmiş, 1969'da da Indira Gandhi Myanmar'a bir ziyarette bulunmuştur. Myanmar devlet başkanı Ne Win de 1980'de Hindistan'ı ziyaret etmiş ancak Indira Gandhi'nin görev süresi boyunca Hindistan büyük ölçüde Myanmar'a ilgisiz kalmıştır. Çünkü bu dönemde Hindistan'ın Myanmar'a yönelik dış politika gündeminde güvenlik kaygılarından ziyade demokratik değerlere bağlılık vardı (Singh, 2007: 2). Örneğin “8888¹²²” isyanından sonra Hindistan Myanmar'daki demokrasi yanlılarını desteklemiştir (Blank vd., 2015: 101). Fakat Çin'in Myanmar'da artan etkisi sebebiyle Hindistan 1990'larda Myanmar politikasına yönelik paradigma değişikliğine gitmiştir. Buna ek olarak 1990'larda Hindistan'ın ASEAN ile olan ilişkisini artırmak için başlattığı “Doğuya Bakış” politikasında Myanmar ASEAN'a açılan ve ASEAN üyesi bir ülke olarak görülmeye başlanmıştır (Singh, 2007:2). Özellikle BJP ve Modi'nin iktidarıyla birlikte ilişkiler daha da artmaya başlamış, reelpolitik düzlemde ele alınmaya başlanmıştır.

2004 yılında Myanmar'dan Hindistan'a 24 yıl sonra ilk kez üst düzey ziyaret yapılmıştır. 2006'da da 1987'den sonra ilk kez Hindistan Myanmar'a ziyarette bulunmuştur (Singh, 2007:3). Öte yandan 2014 yılında Modi Myanmar'ın başkenti Nepido'daki (Naypyidaw) ASEAN zirvesinde “Doğuya Hareket” politikasını deklare etmiştir. Bu politika, Myanmar ile gelişmiş ilişkileri daha da güçlendirmek için önemli bir rol oynarken Hindistan; Myanmar'ın Çok Sektörlü Teknik ve Ekonomik İşbirliği için Bengal Körfezi Girişimi (BIMSTEC) ve Mekong-Ganga İşbirliği Girişimi'ne katılmasını sağlamıştır (Blank vd., 2015: 102).

¹²¹Myanmar 135 farklı etnik grubu tanımasına rağmen, Arakan (Rakhine) eyaletinde yaşayan Rohingyalar (Hint-Aryan etnik grubundan Müslümanlar) tanınmamaktadır. Myanmar, Rohingya terimini bölgedeki Müslüman azınlığa atıfta bulunan bir terim olarak gördüğü için tanımayı reddediyor. Ayrıca bugün Rohingyalar, Myanmar tarafından yasadışı göçmen olarak kabul edilmektedir. Tahmini nüfusları 1 milyon civarındadır. Myanmar hükümeti Rohingya halkınının sömürge döneminde şu anki Bangladeş topraklarından gelen göçmenler olarak görmekte bu yüzden de Bangali olarak adlandırmaktadır.

¹²² 8 Ağustos 1988'de Aung San Suu Kyi liderliğindeki isyana verilen addır. Bu isyanın peşinden sıkıyönetim ilan edilmiştir.

Öte yandan Hindistan doğalgaz rezervlerine sahip Myanmar ile çok sayıda ekonomik anlaşma imzalamıştır. İki ülke ticareti her geçen gün artmasına rağmen bazı dönemlerde aşağı yönlü ivme de çizmiştir. 2000'lerin başında 425 milyon dolarlık bir hacme sahip olan karşılıklı ticaret 2009'dan itibaren 1.2 milyar dolara yükselirken (Ogden, 2016: 138), 2015-2016 döneminde 2 milyar dolara yükselmiş, 2018-2019 döneminde ise 1,7 milyar dolara gerilemiştir (Shahriar, 2020: 6). Ayrıca Hindistan Myanmar'da doğalgaz arama yetkisi de elde ederek Bangladeş üzerinden geçmesi düşünülen doğalgaz boru hattı planlamaları yapmaya başlamıştır (Ogden, 2016: 138). Bunun yanında karşılıklı askeri ziyaretler ve ilişkiler de her geçen gün artmakta, istihbarat paylaşımına yönelik anlaşmalar yapılmaktadır.

Ancak Myanmar'da Çin politikaları Hindistan'a kıyasla avantajlı görünmektedir. Hindistan'ın batıdan Pakistan, kuzeydoğudan Bangladeş ile çevrili olması Myanmar'ın da tamamen Çin etkisine girdiği bir senaryoda Hindistan'ın tam bir kuşatma çemberi içine alınma ihtimaline kapı açmaktadır (Singh, 2007:2). Hatta Myanmar üzerindeki olası Çin nüfuzu Hindistan'ı okyanusta da sıkıştırabilme potansiyeli taşımaktadır. Nitekim Çin Myanmar'da büyük bir liman inşa ederken ülkeye askeri yardımda da bulunmaktadır (Kaplan, 2010). Üstelik Çin'in Sri Lanka'da Hambantota limanını geliştirme çabası bu senaryo ile birlikte değerlendirildiğinde Hindistan'ın okyanustan kuşatma altına alınma ihtimalini güçlendirmektedir (Singh, 2007:4). Pakistan ile ilişkilerin yakın gelecekte düzelme ihtimali olmadığı göz önüne alındığında Myanmar ile ilişkiler daha da önem kazanmaktadır. Bangladeş ile ilişkiler ise inişli çıkışlı bir grafik sunmaktadır. Bu bağlamda ele alındığında Myanmar Hindistan'ın kuzeydoğusundaki istikrarsızlıklarla mücadele ve Çin ile rekabette değerli bir bölge olarak görülmektedir. Fakat Hindistan Myanmar'da Çin, Amerika Birleşik Devletleri, Tayland, Japonya, Güney Kore gibi ülkeler kadar ön planda değildir. Ticaret ve altyapı projeleri diğer ülkelerde olduğu gibi çok yavaş ilerlemektedir. Yine Hindistan'ın Burma ordusunu siyasi olarak yumuşatma çabalarına rağmen ülkede askeri darbeler (2021'de ülkede tekrar bir askeri darbe yaşanmıştır) devam etmektedir. Bunun yanında Burma ordusuna en büyük teknik destek Çin, Rusya, Sırbistan ve Kuzey Kore gibi ülkelerden gelmektedir (Blank vd., 2015: 107).

Myanmar Hindistan'ın bağlantısızlık politikasının izlerinin görüldüğü nadir ülkelerden birisidir. Nitekim Hindistan ülkede 1970 ve 1980'lerde demokrasi yanlılarını desteklerken askeri darbelerle karşı çıkmıştır. Hatta demokratik olmayan yapısından dolayı uzun bir süre Hindistan'dan Myanmar'a üst düzey ziyaretler yapılmamış ve ilişkiler dondurulmuştur. Ancak 1990'larla birlikte hem Çin'in bölgede artan etkisi hem de Myanmar'ın ASEAN üyesi olması sebebiyle ilişkiler daha pragmatist bir düzlemde ele alınmaya başlamış aynı zamanda ikili ticaret karşılıklı olarak eskiye oranla artmaya başlamıştır. Buna ek olarak Myanmar stratejik anlamda Hindistan'ın yükselen gücüne paralel olarak Çin'e karşı politikalar oluşturmaya çalıştığı ülke olmuştur.

3.6.5.4. Hindistan ve diğer Güneydoğu Asya ülkeleri ile ilişkiler

Hindistan'ın Singapur, Vietnam ve Myanmar dışındaki diğer Güneydoğu Asya ülkeleri ile ilişkileri nispeten daha düşük seviyelerdedir. Yine de Hindistan'ın bu ülkelerin birçoğu ile tarihsel bağları olduğu gibi siyasi ve ekonomik ilişkiler de sürdürülmeye devam etmektedir. Örneğin Hindistan ve Tayland arasında yüzyıllara dayanan tarihsel ve kültürel bağların da etkisiyle iki ülke ilişkileri günümüzde de gelişmeye devam etmektedir. Tayland kültürü ile Hindistan kültürü birçok yönden benzerlik taşımaktadır. Kökenleri Hint coğrafyasında olan Budizm Tayland nüfusunun belki de yüzde 95'inin dinidir. Yine Tay alfabesi Sanskritçe'nin Devanagari yazısından türetilmiştir. Buna ek olarak Tayland'ın ulusal destanı Ramakien Hindu destanı Ramayana'nın yerelleştirilmiş bir versiyonudur. Hint bakış açısından bu

kültürel bağlar ikili ilişkiler için son derece önemlidir. Öte yandan toplumun yüzde 75'ini Taylandlılar oluştururken yaklaşık yüzde 14 Çinli etnisite vardır (Blank vd., 2015: 108). Bu yüzden Hindistan Tayland ile ilişkilerinde tarihi ve kültürel olarak Budizm kimliğini ön plana çıkarmaya başlamış dolayısıyla son dönemde Budizmi merkeze alan bir yaklaşım benimsemeye çalışmıştır.

Tayland Soğuk Savaş boyunca Amerika Birleşik Devletleri ile müttefikliğe varan dostluk kurarken Sovyet yanlısı duruşu sebebiyle Hindistan ile nispeten soğuk ilişkilere sahip olmuştur. SSCB'nin dağılması iki ülkenin birbirini yeniden keşfetmesine yol açmıştır. Bu bağlamda Hindistan'ın “Doğuya Bakış” politikasından beş yıl sonra Tayland Batıya Bakış politikasını geliştirmiştir. Bunu kısa süre sonra; savunma, güvenlik ve iş birliği politikaları izlemiştir. 2003 yılında iki ülke arasında terörle mücadele, askeri işbirliği, deniz güvenliği gibi konuları içeren Güvenlik İşbirliği Ortak Çalışma Grubu kurulmuştur (Blank vd., 2015: 110). Özellikle Başbakan Narendra Modi stratejik öneminden dolayı Tayland'a daha fazla önem vermeye başlamış ve Kasım 2016'da Tayland'ı ziyaret etmiştir. Yine 2016 yılında Tayland Başbakanı General Prayut Chan-o-Cha üst düzey bir heyet ile Hindistan'a resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretin en dikkat çekici kısmı Tayland heyetinin Mahabodhi Tapınağı ve Bodhgaya'daki Tay Budist Tapınağını ziyaret ederek dua etmesi olmuştur. Yine Tayland Başbakanı Hindistan-ASEAN Özel Anma Zirvesi için 24-26 Ocak 2018 tarihleri arasında Delhi'yi ziyaret ederken diğer ASEAN liderleri ile birlikte 2018 Cumhuriyet Bayramı¹²³ geçit töreninin onur konuğu olmuştur.

Hindistan ve Tayland arasında gelişen bu ilişkilere rağmen Tayland birçok yönden Çin'in Güneydoğu Asya'daki en önemli güvenlik ortağıdır. Özellikle Çin donanması ile Tayland donanması ortak askeri tatbikatlar gerçekleştirmektedir. Bunun yanında belki de en önemlisi Tayland Çin askeri sistemlerinin lisanslı üretimini gerçekleştiren ilk Güneydoğu Asya ülkesi olma özelliği taşımaktadır (Blank vd., 2015: 114).

Hindistan'ın ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı bir diğer Güneydoğu Asya ülkesi Malezya'dır. Nitekim İngiliz sömürcülüğü mirasını paylaşan iki ülke 1990'larda Malezya'nın Pakistan'a verdiği destek nedeniyle zaman zaman sorun yaşamıştır. Örneğin Malezya, Pakistan'ın ASEAN Bölgesel Forumu'na katılımını ve Pakistan'ın Keşmir anlaşmazlığında BM arabuluculuğu talebini desteklemiştir. Bununla birlikte her iki ülke de Çin'in Güney Çin Denizi ve Hint Okyanusu üzerindeki etkisini dengelemek için işbirliği yapmakta, Çin'in bölgedeki yükselişinden rahatsız olduğu için Çin'e karşı Hindistan'ın dengeleyici bir rol oynamasını savunmaktadır (Blank vd., 2015: 119-123). Nitekim Çin, son yıllarda Güney Çin Denizinde inşa ettiği yapay adalarla bölge ülkelerinin olduğu kadar büyük güçlerin de tepkisini çekmektedir (Varlı, 2018: 154).

Hindistan'ın “Doğuya Bakış” politikasından sonra 2007 yılında Yeni Delhi'de iki ülke arasındaki ilk stratejik diyalog gerçekleştirilmiştir. Bu tarihten sonra hızlanan Hindistan ve Malezya ilişkilerinin geliştirilmesi için iki ülke Başbakanları karşılıklı ziyaretlerde bulunmuşlardır. Malay Başbakanı Najib Ocağ 2010'da Hindistan'ı ziyaret ederken Hindistan Başbakanı Singh de Ekim 2010'da Kuala Lumpur'u ziyaret etmiştir (Blank vd., 2015: 119-120). Siyasilerin yanı sıra Hindistan-Malezya ilişkilerinin gelişimine Malezya'daki Hint diasporası da katkı sunmaktadır. Singapur'daki kadar olmasa da çoğunlukla ticari faaliyetlerde etkisini gösteren Hint topluluğu ülkenin yaklaşık yüzde 7'sini oluşturmaktadır.

¹²³ Cumhuriyet Bayramı 26 Ocak 1950'de Hindistan anayasasının kabulü sebebiyle kutlanmaktadır. Hindistan bağımsızlık günü ise 15 Ağustos'ta (15 Ağustos 1947'ye atfen) kutlanmaktadır.

Güneydoğu Asya’da Malezya ile birlikte baskın bir Müslüman nüfusa sahip bir diğer ülke Endonezya’dır. Aynı zamanda Güneydoğu Asya’nın en büyük ülkesi olan Endonezya’nın etnik gurupları içinde çoğunluğu Cava’lar oluşturmaktadır. Ülkede Müslümanlığın yanı sıra Katolik Hristiyanlar ve az sayıda Hindular da vardır. Ancak Endonezya adalarında Hinduizm tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Bu bağlamda Hindistan ile ortak tarih ve kültürel bağlara sahip Endonezya takımadalarında İslamiyet hâkim olmadan önce Sanjaya hanedanı gibi Hindu inançlarını ve uygulamalarını benimseyen krallıklar hüküm sürmüştür. Özellikle Bali adasında bugüne kadar varlığını devam ettiren Hinduizm Endonezya’da resmen tanınan beş dinden birisidir. Yine Endonezya’nın ulusal havayolu şirketi Garuda adını Hindu tanrısı Vişnu için kutsal araç olarak hizmet veren antropomorfik kuştan almaktadır (Blank vd., 2015:123). Buna benzer şekilde Hindu tarihi ve medeniyetinin etkisi Kamboçya ve Laos’ta da görülmektedir. 9. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar süren Hindu Khmer imparatorluğu Kamboçya’dan Laos’a kadar uzanan bölgede hüküm sürerken bölge üzerinde Hint kültürü etkisini bırakmıştır. Ancak günümüzde her iki ülke Filipinler ve Brunei gibi Hindistan’ın güvenliğinde veya stratejik planlamasında belirgin bir şekilde yer almadığı gibi belirli bir çatışma ya da anlaşmazlığı da yoktur (Blank vd., 2015: 82).

Genel olarak günümüzde Hindistan’ın Güneydoğu Asya ülkelerine yönelik ilgisi artarak devam etmektedir. Nitekim ekonomisiyle birlikte siyasi nüfuz alanını da genişletmek isteyen Hindistan için ASEAN bölgesi “Doğuya Bakış ve Doğuya Hareket” gibi politikalarla birlikte değerlendirildiğinde büyük güç olma hedefinin de bir yansımasıdır. Buna yönelik olarak Başbakan Modi ile bölgeye yönelik politikalarını daha da netleştiren Hindistan bölgedeki mevcut statükocu güç Çin’e karşı meydan okumaya çalışmaktadır. Ancak Hindistan ile Çin arasındaki mesafe hem siyasi hem ekonomik hem de askeri olarak günümüz şartlarında oldukça fazladır. Yine de Hindistan Soğuk Savaş yıllarının aksine bölgede daha fazla görünür olmaya başlamıştır. Zira Soğuk Savaş yıllarında 1954’te Vietnam’a yapılan Amerikan müdahalesi ve 1967’de Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği’nin (ASEAN) kurulması gibi bazı gelişmeler Hindistan’ın bölge ülkelerine yönelik bağlantısızlık politikasını sekteye uğrattırırken Hindistan ile Güneydoğu ulusları arasında ideolojik kutuplaşmalara yol açmıştır (Sehgal ve diğ., 2017: 54).

Sonuç olarak Hindistan Güneydoğu Asya ülkeleri arasından Singapur, Vietnam ve Myanmar ile çeşitli sebeplerle daha yakın ilişkiler kurarken Tayland, Malezya ve Endonezya ile ilişkilerini her geçen gün geliştirmektedir. Singapur güvenlik, ekonomik ve politik yelpazede Hindistan’ın en yakın bölgesel ortağı iken Vietnam Hindistan’ın Soğuk Savaş’tan beri devam eden stratejik bir askeri güvenlik müttefikidir. Hindistan Çin etkisiyle birlikte her şartta Vietnam’ı desteklemeye devam etmiş, hatta Kamboçya işgaline tepki göstermeyerek ilkeli dış politikasının (bağlantısızlık) dışına çıkmıştır. 1990’lardan sonra Çin’in Pakistan üzerinden Hindistan’a uyguladığı çevreleyici politikaya benzer şekilde Hindistan da Çin’e karşı Vietnam ile ortak hareket ederek bölgesinin ötesinde Çin’e meydan okumaya çalışmaktadır. Öte taraftan Myanmar Güneydoğu Asya’da Hindistan ile kara sınırını paylaşan tek Güneydoğu Asya ülkesidir. Hindistan en çok Endonezya ile en az da Tayland ile ticari hacme sahiptir ancak ortak tatbikatlar ve diğer güvenlik ilişkilerinde Tayland daha öne çıkmaktadır. Malezya ise hem ekonomik hem de güvenlik açısından Hindistan politikasında etkisini artırmaya devam etmektedir.

3.6.6. Hindistan-ABD ilişkileri

Açık toplum ve demokrasi gibi ortak değerleri paylaşan (Sikri, 2014: 58) Hindistan ve ABD ilişkileri son yıllarda çeşitli faktörlerden etkilenecek oldukça iyi seviyelere gelmiştir. Bunda ABD'nin Çin'e karşı Hindistan'ı dengeleyici bir güç olarak kullanmak istemesinin yanı sıra, Rusya ile arasında farklılıkların artması, Asya-Pasifikte ittifak kurma, Afganistan'a askeri destek sağlama, Hindistan ile ticareti artırma gibi faktörler etkiliyken Hindistan Çin'in Güney Asya'da yayılmacı politikasını engelleme, büyük güçler kulübüne dahil olmak, ekonomik yatırım, teknoloji, enerji güvenliği, BM güvenlik konseyine kalıcı üyelikler gibi konular sebebiyle ABD ile yakınlaşmıştır (Kamble, 2017: 47).

Ancak Hindistan-ABD ilişkileri Soğuk Savaş boyunca birçok yönden sıkıntılı geçerken, Hindistan penceresinden postkolonyal bir bakış açısıyla ABD'nin politikaları birçok zaman sorgulanmıştır. Çünkü Hindistan Batı karşıtlığı üzerinden kendisini konumlandırırken büyük Batılı güçlere karşı postkolonyal kimliği sürekli geçmiş sömürge dönemini hatırlatmıştır. Bu bağlamda daha önce de bahsedildiği gibi ABD İngilizlerin devamı olarak görülerek “yeni İngilizler” olabileceği korkusuyla emperyal politikalarına karşı çıkmıştır. Kendisini ABD'nin temsil ettiği kapitalist Batı sisteminin tam karşısında bağlantısızlık kimliğiyle konumlandıran Hindistan aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin sosyalist politikalarına da ilk başlarda uzak durmuştur. Bu yüzden Soğuk Savaş boyunca, özellikle de Nehru döneminde ABD ve Hindistan farklı iki ideolojik kimlik üzerinden birbirlerine yaklaşmışlardır. Bu bağlamda Hindistan Soğuk Savaş boyunca ABD'nin Kore savaşı dahil birçok müdahalesine karşı çıkarken, ABD Hindistan'ın SSCB ile yakın ilişkisi sebebiyle Pakistan'ın yanında olmuştur.

Bununla birlikte Hindistan ve ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Çin örneğinde olduğu gibi birlikte hareket ettiği zamanlar da olmuştur. Nitekim ABD ve Hindistan çıkarları Çin üzerinden çakışmıştır. 1950'lerin sonunda Amerika Birleşik Devletleri Tibet'te Çin'i zayıflatmaya çalışırken Hindistan Dalai Lama için sığınak olmuştur. Yine 1962 Hindistan-Çin savaşında ABD Hindistan'a dış istihbarat servisi kurulmasından ortak askeri tatbikatlara kadar birçok yardımda bulunmuştur. Hatta Başkan Kennedy Hindistan ve Çin arasındaki rekabeti, dünyanın en büyük demokrasisi ile komünizmi arasındaki mücadele olarak nitelemiştir (Cohen, 2000, 34: Karippal,2017:23).

Ancak bu sıcak ilişkiler süreklilik gösterememiştir. Özellikle Hindistan'ın Keşmir üzerinden Pakistan'la devam eden anlaşmazlığı Hindistan-ABD ilişkilerinin daha fazla gelişmesini engellemiştir. Ayrıca 1960'larda ABD'nin Vietnam'a girmesiyle Güney Asya'ya olan ilgisi azalırken Hindistan giderek Moskova'nın müttefiki olarak görülmeye başlanmıştır. Keza 1971'de Sovyetler Birliği ile Dostluk ve İşbirliği Anlaşması yapılırken Sovyetler Birliği'nden milyarlarca dolar değerinde savaş uçağı, tank ve gemi alınmış, her iki ülke arasında Birleşmiş Milletlerde yakın ilişki kurulmuştur (Cohen, 2000, 34). Özellikle Nixon'un 1972 yılında Çin'i ziyaret etmesi ve Çin komünist rejiminin BM Güvenlik Konseyine kabul edilmesi Hindistan'ı daha fazla SSCB'ne yaklaştıran ABD'den uzaklaştırmıştır.

Hindistan ile ABD arasında Bangladeş müdahalesiyle iyice gerilen ilişkiler Soğuk Savaş'ın yumuşama sürecine girmesi, Vietnam Savaşı'nın sona ermesi ve Hindistan için başlatılan yardım programı neticesinde düzelmeye başlamıştır (Musayev, 2013: 99). Örneğin şiddetli gıda kıtlığı sırasında dönemin Başbakanı Indira Gandhi gıda tedarik etmek için ABD hükümetine başvurduğunda ABD buna olumlu karşılık vererek tahıl yardımında bulunmuştur (Karippal,2017:23). Bunun yanında 1979 sonlarında Sovyetlerin Afganistan'ı işgaliyle ABD yeniden Güney Asya'ya dönmüş ve ABD stratejik olarak Pakistan'la yakınlaşırken Hindistan'dan uzaklaşmıştır. 1989 yılından sonra ise SSCB'nin

Afganistan'dan çekilmesiyle ABD Pakistan politikasını gözden geçirmeye başlamış, 1990 yılında nükleer silah programını gerekçe göstererek askeri yardımı kesmiş bu ise ABD-Hindistan ilişkilerinde önemli gelişmelerin başlangıcı olmuştur. Aynı zamanda ABD geleneksel Keşmir ve Pencap'taki Sih ayrılıkçı politikasında da bu bölgelere yönelik destekten vazgeçmesi için Pakistan'a çağrıda bulunmuştur. Ayrıca 1991 yılında Hindistan-ABD ilişkilerinde dönüm noktası sayılabilecek bir gelişme yaşanmıştır. ABD 1991 yılında nükleer silahların yayılmasını önleyen kurallara uymayan ülkelerin yaptırım listesine Hindistan'ı dahil etmeyerek büyük jest yapmıştır (Çelebi, 2009: 121). Bu gelişmelere rağmen 1995 yılında Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'nın süresi dolup tekrar uzatılmasının vakti geldiğinde ilişkiler yeniden gerilmiştir. Buna rağmen Mayıs 1998'de Hindistan nükleer denemeleri yapmış, ABD ise nükleer testlere ekonomik ve politik yaptırımlar uygulayarak tepki göstermiştir (Cohen, 2000, 35).

Öte yandan 1990'lı yıllarda iki ülke arasında ekonomide de gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. 1990'larda iki ülke arasındaki ticaret hacmi yüzde 264 oranında artarken ABD Hindistan'ın en önemli ticaret ortaklarından biri haline gelmiştir (Çelebi, 2009: 122). Bununla birlikte Hindistan-ABD arasındaki ekonomik ilişkilerin tarihi çok eskilere, yaklaşık 200 yıl önceye dayanmaktadır. Zira Hindistan ile ABD ticareti on sekizinci yüzyılda Yankee Clipper¹²⁴ gemilerinin Boston'dan Kalküta'ya buz getirmesi ve Hindistan'dan baharat ve tekstil ürünleri ile Amerika'ya dönmesiyle başlamıştır. Hatta dönemin ABD Başkanı George Washington 1790 yılında Kalküta'ya bir konsolos atayarak diplomatik ilişkileri başlatmıştır (Karippal,2017:23).

2000'lerden sonra Hindistan-ABD ilişkileri rayına oturmaya başlamış, önce Hindistan ABD'yi stratejik ortak olarak tanımlamış sonra da Başkan Clinton Hindistan'ı ziyaret etmiştir. 2001 yılına kadar da Hindistan'a uygulanan tüm yaptırımlar kaldırılmıştır (Çelebi, 2009: 123). 11 Eylül saldırıları Hindistan için büyük bir fırsat olmuş, radikal İslami guruplara karşı ABD ile ortak hareket etmeye başlamıştır. 2003 yılında Hindistan Irak müdahalesini eleştirse de ilişkiler bozulmadığı gibi Hindistan Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasını imzalamamış olmasına rağmen 2006 yılında Hindistan-ABD Nükleer Paketi imzalanmasıyla ABD Hindistan'a nükleer teknoloji vermeyi kabul etmiş ve Hindistan da buna karşılık nükleer tesislerini denetime açmaya razı olmuştur (Çelebi, 2009: 125).

Hindistan-ABD ilişkileri Modi hükümeti ile birlikte daha kararlı bir yöne kavuşurken BJP çok daha önceleri, koalisyon hükümetleri döneminde ABD'yi tartışmasız bir şekilde kabul etmeye başlamıştır. Ancak Modi birçok yönden Hindistan-ABD ilişkilerini farklı boyuta taşıyarak iki ülke arasındaki tereddütleri ortadan kaldırmıştır (Ogden, 2018:10). Bu çerçevede Başbakan Narendra Modi 26 Eylül - 01 Ekim 2014 tarihleri arasında Amerika'yı ziyaret etmiş (Kamble, 2017: 47) ABD başkanı Barak Obama da onun davetine uyarak 2015 yılında Cumhuriyet Bayramı törenine katılmıştır.

Obama Hindistan'ın Cumhuriyet Bayramı geçit törenine katılan ilk ABD başkanı olmuştur. Bu ziyaret sırasında, "Asya-Pasifik ve Hint Okyanusu Bölgesi için ABD-Hindistan Ortak Stratejik Vizyonu" imzalanmıştır (Ogden, 2018:10). Yine bu ziyarette Hindistan-ABD nükleer anlaşmasının önemli bir adımı tamamlanarak daha önceki engeller ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca bazı askeri anlaşmalarla birlikte ticari anlaşmalar da imzalanmıştır (Kamble, 2017: 48). Bununla birlikte Haziran 2015'te ABD Savunma Bakanı Ashton Carter'ın Hindistan ziyaretinde Savunma İşbirliği Çerçevesi yenilenirken daha sonra Pentagon ile Hindistan Savunma Bakanlığı arasında Yeni Delhi'nin istediği uçak-taşıyıcı

¹²⁴ 19. Yüzyılda kullanılan bir tür ticari gemidir. Genellikle hızlı gitmesi için uzun ve dar bir şekilde dizayn edilen bu gemiler ABD ve İngiliz tersanelerinde üretilmiştir.

teknolojisini paylaşmak için bir “Master Bilgi Değişimi Anlaşması” imzalanmıştır. Bu ve buna benzer diplomatik anlaşmaların yoğunlaşması Hindistan’ın büyük güç olarak tanınması açısından önemli işlev görmeye başlamıştır (Ogden, 2018:10).

Modi’nin 2016’da ABD Kongresi’ne hitap ederek özgürlük, demokrasi, evrensel insan hakları ve hukukun üstünlüğüne vurgu yaptığı ziyarette “Lojistik Destek Anlaşması” imzalanmıştır. Anlaşma uyarınca daha önce Amerika Birleşik Devletleri ile yakın bir savunma işbirliğine girmekten çekinen Hindistan’ın bu anlaşma ile tereddütleri ortadan kalkarken her iki taraf karşılıklı olarak kara tesislerinden, hava üslerinden ve limanlarından tedarik, yedek parça ve hizmetlere erişilmesine izin vermiştir. Bu anlaşmanın temelinde Ogden’e göre (2018: 10) pragmatizm yatmaktadır. Ayrıca Hindistan daha önce Rusya’dan aldığı askeri teçhizatlarını bu anlaşmayla birlikte ABD’den de almaya başlayarak çeşitlendirmiş oluyordu. Dolayısıyla Modi Hindistan’ın küresel politikada öne çıkmasını sağlamak için iki taraflı ve çok taraflı ilişkilere kurarak Hindistan’ı büyük devletler kulübüne çıkarmaya çalışmaktadır.

Siyasi olarak yükselen Hindistan-ABD ortaklığı ticari ilişkilere de yansımıştır. 2015-2016 ticari döneminde 40,3 milyar ABD doları olan karşılıklı ticarete 2019’da 92 milyar dolara çıkmıştır. ABD’nin dokuzuncu büyük ticari partneri olan Hindistan ABD’ye 57,7 milyar dolarlık ürün ihraç ederken ABD Hindistan’a 23,4 milyar dolarlık ürün satmıştır (U.S.-India Trade Facts, 2020). Geline bu nokta iki ülke için oldukça önemlidir. Zira karşılıklı ticaret hacmi 1985’de yaklaşık 4 milyar dolardan, 1990’da 5,7 milyar, 1995’de 9 milyar, 2000’de 14,3 milyar, 2004’de 21,5 milyar, 2010’da 49 milyar, 2019’da 92 milyar dolara yükselmiştir (Trade in Goods with India, 2020). 2020-2021 döneminde de rakamlar (Yaklaşık 70 milyar dolar) bir miktar düşmüş olsa da dünya geneline bakıldığında Covid etkisiyle normal olduğu görülecektir.

Hint ve Amerikan işbirliğinin etkisi uluslararası platformda da dikkat çekmiştir. Hint Okyanusu ve Asya Pasifik bölgesinde barışı korumak için birleşik ortak girişimde bulunulması için çalışmalar başlatılmıştır (Kamble, 2017: 48). Bu çerçevede 2017 yılında Amerika Birleşik Devletleri’ne yapılan ziyarette iki güç kendisini Asya-Pasifik bölgesinde “cesur demokratlar” olarak ilan etmiştir (Ogden, 2018:11). Şüphesiz bu söylemin muhatabı Çin’den başkası değildi. Bu bağlamda ABD Hindistan’ın pasifik bölgesinde aktif bir rol oynamasını isterken Hindistan’ın “Doğuya Bakış” politikasının, Amerika ile Asya arasındaki bölgeyi de kapsayacak şekilde yeniden yorumlanmasına karar verilmiştir (Kamble, 2017: 48).

Dolayısıyla Hindistan ve ABD’nin askeri ve stratejik işbirliği Çin etkisiyle birlikte her geçen gün artmaktadır. Bu bağlamda Hindistan’ın 2000’lerden sonra ABD ile ilişkilerine bakıldığında Hindistan’ın büyük güç olmak için askeri ve ticari anlaşmalarla etkileşimini artırdığı görülmektedir. Bu politika Hindistan’ın özellikle de Hindu milliyetçi cenahın dile getirdiği büyük Hindistan söylemiyle birbirini tamamlamaktadır. Bunun yanında 20. yüzyıl boyunca yaşanan gerginlikler, inişler ve çıkışlar öncelikle iki devletin ideolojik (bağılantısızlık-kapitalizm) ayrışmasından kaynaklanırken bazen de güncel çıkarlar devreye girerek pragmatist bir yaklaşım üzerinden karşılıklı politikalar oluşturulmuştur. Bu çerçeveden bakıldığında 20. yüzyıl boyunca Hindistan’ın bağılantısızlık politikası başta olmak üzere Hindistan’ın NPT’yi imzalamadaki isteksizliği, Hint-Sovyet Dostluk antlaşması ve işbirliği, iki ülke arasındaki düşmanlıkların başlıca nedenleri olmuştur (Karippal,2017: 23).

3.6.7. Hindistan-Rusya ilişkileri

Yirminci yüzyılın ikinci yarısı boyunca Hindistan'ın ekonomik ve güvenlik açısından en önemli ortaklarından birisi eski Sovyetler Birliği idi. Hatta bağımsızlıktan önce bile Nehru Sovyet planlama modeliyle ilgilenmiş, bununla ilgili hazırlıklar yapmıştır (Karippal,2017:24). Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ilişkiler bazı zamanlar sorunlar yaşa da 21. yüzyılın ilk günlerinden itibaren yeniden rayına oturmuştur. Nitekim Sovyetler Birliği dağılınca Yeltsin döneminde Rusya Batı yanlısı politikalar benimserken aynı yıllarda Hindistan da ekonomisini liberalleştirerek Batıya bakmaya başlamıştır. Bu nedenle her iki ülke ABD'nin tek süper güç olduğu değişen dünya düzenine uyum sağlarken birbirlerinden ziyade yerel sorunlarla uğraşmıştır (Kapoor, 2019: 2). Yine de iki ülke 1993 yılında yeniden Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalayarak birçok askeri anlaşma yapmıştır. Bunun en büyük sebebi ise Rusya ve daha önceki Sovyetler Birliğinin Hindistan'ın istikrarlı bir ilişki kurduğu tek büyük güç olmasıdır. Daha da önemlisi her iki taraf da benzer bir dünya düzeni vizyonunu yani Birleşmiş Milletler ve uluslararası hukukun rolüne, ortak çıkarlara, eşitliğe, karşılıklı saygıya ve içişlerine karışmamaya dayanan çok kutuplu bir uluslararası sistemi savunmuştur (Ogden, 2018:12).

Sovyetler Birliği Hindistan'ın ihtiyacı olduğu dönemde endüstri (Bhilai ve Bokaro'da çelik tesisleri), enerji, altyapı, eğitim uzay, atom enerjisi, savunma sanayi gibi önemli alanlarda Hindistan'a destek olmuştur (Sikri, 2014: 62). Yine Soğuk Savaş boyunca Hindistan ve Rusya, istihbarat paylaşımı, uluslararası terörizm, siber suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadelede önemli işbirliği yapmıştır. Atom enerjisi ve uzay sektörlerindeki Rus işbirliği ise rakipsizdir. Ancak Hindistan-Rusya ilişkilerinde en önemli ortaklık savunma sanayisi ile ilgilidir (Ogden, 2016: 193). Bunun yanında Rusya Hindistan'ın enerji güvenliğinin sağlanmasında önemli bir rol oynamış, ancak Rusya'nın Çin ve Pakistan'la artan ilişkisi Hindistan açısından bazı endişeleri de beraberinde getirmektedir (Ganapathi, 2017: 54).

Hindistan'a askeri ve ekonomik alanda yardım eden SSCB küresel politikalarda da ona destek olmuştur. Örneğin 1961'de Portekiz sömürgesi Goa'nın Hint topraklarına katılmasında SSCB Hindistan'ın yanında olmuştur. 1962 Hindistan-Çin savaşında tarafsız kalan SSCB 1965 Hindistan-Pakistan savaşının sona erdirilebilmesi için BM'de mücadele vermiştir. Çalışmanın birçok yerinde vurgulandığı gibi Hindistan-SSCB ilişkilerini geriye dönülmez bir şekilde zirveye ulaştıran 1971 Barış, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması olmuştur. Anlaşma ile iki taraftan herhangi biri tehdit edildiğinde ya da silahlı çatışmaya girdiğinde diğerinin üçüncü tarafa destek vermeyeceği taahhüt edilmiştir. Bağlantısızlığın sorgulanmasına yol açan bu anlaşma ile Hindistan 1971 yılında rahatlıkla Bangladeş'e müdahale edebilmiştir (Çelebi, 2009: 131). Bu bağlamda Hindistan-SSCB ilişkileri 1970'lerde zirveye çıkarken Hindistan Rusya'dan birçok silah teknolojisi almış, 1980'lerin ortasında ise uzay teknolojisi alanında işbirliğine gidilmiştir. SSCB'nin 1979 yılındaki Afganistan işgaline ise bağlantısız bir politika izlemesine rağmen sesini çıkarmayan Hindistan küresel siyasi sistemde eleştirilmiştir.

Dolayısıyla 1955 yılında Nehru ve Kruşçev'in karşılıklı ziyaretleriyle başlayan Hindistan Rusya ilişkileri Soğuk Savaş zamanlarından beri karşılıklı güven içinde gelişmektedir. Rusya Hindistan'ın 1998 nükleer denemelerini kınamadığı gibi 2000 yılında Putin'in Hindistan ziyaretiyle iki ülke Stratejik Ortaklık Deklarasyonu yayınlamış, 2002'de uluslararası terörizme karşı Delhi Deklarasyonuna imza atmışlardır. 2007 yılında da Putin Hindistan Cumhuriyet Bayramı törenlerine baş konuk olarak katılırken aynı yıl IOR'de ve Japon denizinde ortak askeri tatbikatlar gerçekleştirilmiştir. Hindistan ve Rusya arasındaki en önemli askeri ilişkilerden bir diğeri de her iki ülkede tam ölçekli bir şekilde gerçekleştirilen INDIRA tatbikatlarıdır (Ogden, 2016: 192-193). Yine Rusya Hindistan'ın

nükleer enerji üretiminde Hindistan'ın en büyük uranyum tedarikçisiyken Rusya'nın desteğiyle birçok nükleer santral yeniden inşa edilmiştir. Bunun yanında elmas şekillendirme konusunda uzman olan Hindistan'a Rusya tarafından ham elmas sağlanmaktadır. Bu yönüyle elmas, Hindistan ve Rusya arasında daha önce olmayan yeni bir ilişkiyi ortaya çıkarmıştır (Kamble, 2017: 43).

İki taraf ayrıca 2014'te "Atom Enerjisinin Barışçıl Kullanımında İşbirliği" ve 2016'da "Küresel Barış ve İstikrar için Ortaklık" üzerinde anlaşmaya varmıştır (Kapoor, 2019: 5). Rusya'nın Kırım meselesi sebebiyle ABD ve Avrupa tarafından yaptırıma tabi tutulması bu dönemde Hindistan ile ilişkilerini daha da geliştirmek istemesini şekillendirmiştir. Rusya savunma sanayisine yönelik ticareti artırmak isterken Hindistan da son dönemde silah aldığı ülkeleri çeşitlendirerek savunma sanayisinin güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Bu ülkelerin başında İsrail, Fransa ve ABD gelmektedir (Kamble, 2017: 43). 2018'de Putin ve Modi Rusya'nın Soçi kentinde gayri resmi bir zirveyle iki ülke arasındaki ilişkileri yeniden taahhüt ederken S-400 satışıyla ilgili detayları görüşmüşler (Tamkin, 2020), 2019 yılında da 20. Rusya-Hindistan Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Modi ve Putin'in katıldığı bu zirvede Askeri Teknik İşbirliği Anlaşmasının 10 yıl daha uzatılmasına yönelik düşünceler ortaya konurken Hindistan Rusya'dan 14,5 milyar dolarlık silah siparişi etmiştir.

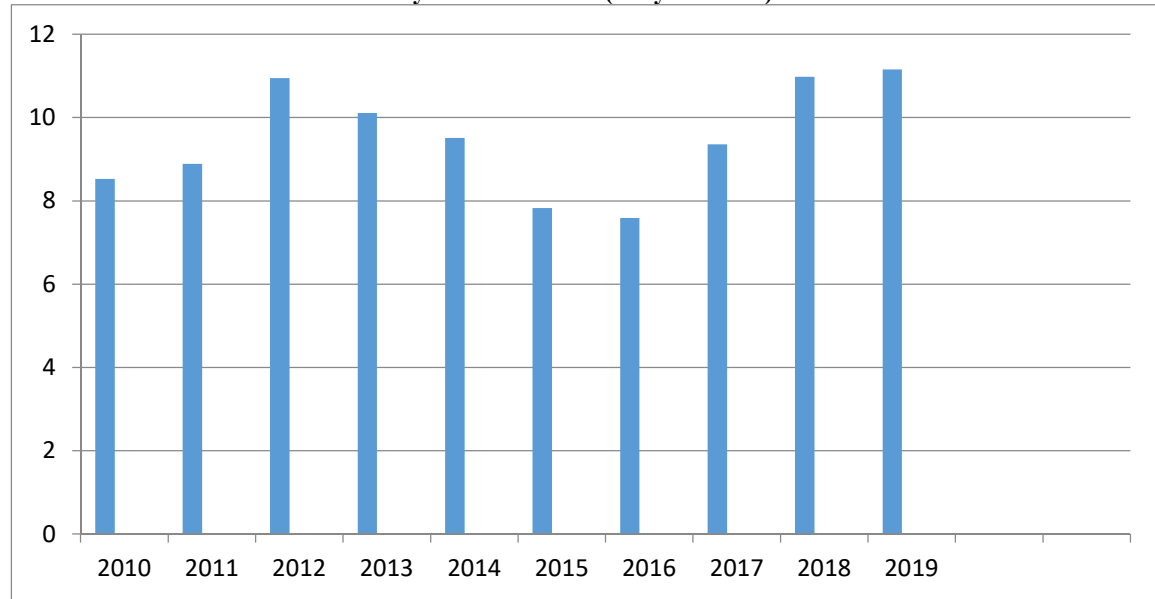
Bunun yanında Hindistan ve Rusya çeşitli çok taraflı kuruluşların toplantılarında da bir araya gelmektedir. Çin ve Güney Afrika'nın da üye olduğu (BRICS), Şangay İşbirliği Örgütü (SCO) ve G20 bunların en önemlileridir. Hindistan'ın 2017'de üye olduğu ŞİÖ'ne girmesi için baskı yapan ülke Rusya'ydı. Bunun başlıca nedeni, Orta Asya devletlerinin de aynı kaygıyı paylaştığı örgütün Çin'in hâkimiyetine girmesi korkusuydu. Zira Rusya genel olarak da Hindistan ile ilişkilerini hem Çin'e hem de ABD'ye karşı denge unsuru olarak görüyordu. Çin başlangıçta Hindistan'ın ŞİÖ'ne üye olmasına karşıyken Pakistan'ın da birliğe alınması koşuluyla Hindistan'ın üyeliğine yeşil ışık yakmıştır (Kooper, 2019: 5). Hindistan ve Pakistan'ın birliğe üye olmasıyla birlikte ŞİÖ; Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Hindistan ve Pakistan olmak üzere 8 üyeli bir örgüte dönüşmüştür. Başlangıçtaki amacı Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki sınırı güvenli hale getirmek olan örgüt Batıya karşı iki devletin yakınlaşması neticesinde kurulmuş, 2001'de de Şangay Beşlisinden Şangay İşbirliği Örgütüne dönüşmüştür. Örgütün günümüzdeki amacı ise; terörizmle mücadele, arabuluculuk, ekonomik ve kültürel işbirliği başta olmak üzere ulusal ve uluslararası sorunlardır (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 382).

Hindistan ve Rusya'nın içinde olduğu bir diğer önemli oluşum BRICS'dir. Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve son olarak Güney Afrika'nın katılımıyla 2011 yılında ülkelerin karşılıklı çıkarları doğrultusunda oluşturulmaya başlanan BRICS (Karippal, 2017: 27) 2012'de Yeni Delhi'deki zirvede "küresel istikrar, güvenlik ve refah için ortaklık" girişiminin teması haline gelmiştir. BRIC başlangıçta Goldman Sachs tarafından hızla gelişen Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin için kullanılmaya başlanan bir kısaltma iken daha sonra Güney Afrika'nın da katılımıyla BRICS'e dönüşmüştür (Roskin ve Berry, 2014: 159). BRICS dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 40'ını temsil eden ve bazı küresel siyasi ve ekonomik karar alma süreçlerini (IMF ve Dünya Bankası gibi) sorgulayan yükselen ekonomiler kulübüdür. Bu yüzden Hindistan ve BRICS'in diğer üyeleri büyük ölçüde Batı ağırlıklı küresel sistemde reform yapmak istemektedirler (Wulf, 2013: 8). Ancak BRICS homojen bir grup olmadığı gibi kilit konularda birleşip birleşmeyeceği belli değildir. Zira üyelerinin farklı öncelikleri ve farklı siyasi rejimleri göz önüne alındığında birleşik bir politika oluşturmaması şaşırtıcı değildir. Yine de Hindistan hükümeti gelişen ekonomisini küresel politikalara uyumlamaya çalışarak daha fazla etkin olmaya çalışmaktadır (Wulf, 2013: 9).

Ancak Hindistan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler, siyasi ve askeri ortaklıklara rağmen oldukça düşük seviyelerdedir. Nitekim karşılık ticaret hacmi 2002’de 1,5 milyar dolar, 2010 yılında 8,5 milyar, 2017’de 9,3 milyar dolara çıkarken 2019’da çok az bir artışla 11 milyar dolara ulaşmış, 2020’de de yeniden 9,3 milyar dolara inmiştir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere Hindistan, Rusya’nın ticaret yaptığı ülkeler sıralamasında önemli bir paya sahip olmadığı gibi Hindistan’ın en büyük ticari partnerleri (Çin, ABD, BAE, Suudi Arabistan ve Hong Kong) arasında da değildir. İki ülke arasında ticaretin bu kadar düşük seviyelerde olmasının sebepleri arasında özel sektörün karşılıklı ticarette etkisinin yok denecek kadar az olması, lojistik eksikliği ve son zamanlarda uluslararası kuzey-güney ekonomik koridorunun yavaşlamasının yüksek maliyetlere sebep olması gösterilebilir (Kapoor, 2019: 9).

Tablo 17. 2010-2019 Hindistan-Rusya Ticari Hacmi (Milyar Dolar)

Kaynak: Embassy of India (2021)

Tablo 18. Rusya’nın En Büyük Ticari Ortakları (2018)

Ülke	Karşılık Ticaret Hacmi (Milyar Dolar)
Çin	108,3
Almanya	59,6
Hollanda	47,2
Belarus	34
İtalya	27

Kaynak: Kapoor (2019: 8)

Ekonomideki bu bilgilere paralel olarak 2014 yılında Rusya Hindistan’ın en çok silah aldığı ülkeler sıralamasında ikinciliğe düşmüştür. Aynı zamanda Hindistan, 2014 yılında ABD’nin en büyük yabancı alıcısı olmuştur. Buna rağmen Rusya genel anlamda 2014-18 döneminde Hindistan’ın en büyük savunma sanayi tedarikçisi olarak kalırken toplam ihracat 2009-13 dönemine göre yüzde 42 düşmüştür (Kapoor, 2019: 10). Hindistan Rusya’dan başta S-400 olmak üzere firkateyn, denizaltı, tank ve hava savunma sistemi almaktadır. Buna ek olarak Rusya Hindistan’ın stratejik ortağı olarak görülmeye devam

etmektedir. Yeni Delhi'deki Ulusal Güvenlik Araştırmasına göre (90 puan üzerinden) Hindistan'ın Stratejik Ortaklarının karşılaştırmalı bir değerlendirmesi yapıldığında Rusya 62 puan ile en üst sırada yer alırken Amerika Birleşik Devletleri 58, Fransa 51, İngiltere 41, Almanya 37 ve Japonya 34 puan ile Rusya'yı takip etmişlerdir (Mohan, 2019: 4). Ancak bazı analistlere göre İsrail Hindistan'ın en büyük askeri ve stratejik ortağı olarak Rusya'nın yerini almak üzeredir. İki ülke terörle mücadele ve uzay teknolojisi alanında da yoğun bir şekilde birlikte çalışmaktadır (Mohan, 2019: 4).

Sonuç olarak Hindistan bazı eksikliklere rağmen her alanda Rusya ile iyi ilişki içindedir ve askeri olarak Hindistan Rus savunma endüstrisinin ikinci en büyük pazarıdır (Karippal, 2017: 24). Nitekim iki ülke arasında karşılıklı ticaretin çoğunluğu Rusya'dan Hindistan'a enerji arzı, askeri teknoloji ve silah satışı temelinde gelişmiştir (Elik ve Uslu, 2021: 107). Aynı zamanda Soğuk Savaş boyunca Hindistan birçok yönden teknoloji eksikliğini Sovyetler Birliği'nin desteğiyle aşmıştır. Özellikle Hindistan-Rusya ilişkileri bağlantısızlık politikasının uygulanıp uygulanmadığının her yönüyle gözlemlendiği bir deney alanı da olmuştur. Zira Hindistan'ın bağlantısızlık gereği büyük güçlerle (ABD-SSCB) askeri ittifaklara katılmama ilkesi 1971 Barış, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması nedeniyle zedelenmiş, SSCB'nin 1979 Afganistan işgaline tepki vermemesi ise uluslararası sistemden tepki görmesine neden olarak bağlantısızlığın sorgulanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla Hindistan'ın bağlantısız devlet kimliği SSCB (Rusya) ile ilişkiler bağlamında ele alındığında birçok zaman söylemden öte gidememiştir. Elbette bunun yukarıda açıklandığı gibi kendi içinde rasyonel açıklamaları vardır. Dolayısıyla Hindistan-Rusya ilişkileri daha stratejik temelde çıkar ilişkileri üzerinden yürütülürken 2000'lerden sonra da Rusya Hindistan'ın en iyi ve en yakın stratejik ortağı olmaya devam etmiştir.

3.6.8. Hindistan-Çin ilişkileri

Bu çalışmada Hindistan-Çin ilişkilerinin analizi planlı bir şekilde sonlara bırakılmıştır. Çünkü yukarıdaki başlıklarda incelendiği gibi Latin Amerika'dan Afrika'ya, Orta Doğu'dan Güney Asya'daki en yakın komşusuna kadar her yerde Hindistan'ın karşısında hep bir adım önde olan güçlü bir Çin vardır. Çin askeri ve ekonomik olarak Hindistan karşısında güçlü olduğu gibi Hindistan'a göre farklılıklarını minimuma indirebilmiş yapısıyla da daha güçlü homojen bir ulus yapısına sahiptir. Çin nüfusunun yüzde 90'ından fazlası Han Çinlisidir ve bazı yerel farklılıklara rağmen halkın çoğunluğu aynı dili (Mandarin) konuşmaktadır. Hindistan'ın çok farklı ve çok çeşitli yapısı ise uluslaşma sürecini engellemektedir. Çin'de bunu başarmak ise kolay olmuştur (M.Ali Uğur, kişisel görüşme, 20 Ekim 2021). Bu yüzden Hindistan'ın diğer ülkelerle ilişkileri analiz edildikten sonra Hindistan-Çin ilişkilerinin incelenmesinin daha doğru olacağı düşünülmüştür. Zira Çin Robert Kaplan'ın belirttiği gibi Tibet'ten Tayvan'a kadar neredeyse kara sınırını çizmeyi tamamlayarak okyanuslarda da genişlemeye başlamıştır. Buna karşılık, Hindistan'ın, Pakistan (Keşmir'de), Nepal ve Bangladeş ile sınır problemleri hala devam etmektedir (Kaplan, 2010).

Bu açıdan Çin birçok alanda bir adım önde olduğu Hindistan'ın tartışmasız en büyük rakibidir ve Çin ile Hindistan ilişkileri uluslararası ilişkilerin bugününü olduğu kadar yarınını da etkileyecek kadar büyük bir potansiyel taşımaktadır. Nitekim günümüzde Çin'in Tibet'te konuşlanmış ve Hindistan hava sahasına ulaşabilen savaş uçakları varken Hint Donanması da Güney Çin Denizi'nde varlık göstermeye çalışmaktadır. Yine her iki güç Hint Okyanusu'nda rekabet halindedir (Kaplan, 2010). İnşacılık ve kimlik bağlamında ele alındığında Hindistan Batı'da demokratik ve kültürel mirası nedeniyle stratejik bir ortak olarak görülürken Çin tehlikeli bir rakip olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden Hindistan bölgenin ötesinde siyasi, ekonomik ve hatta muhtemelen askeri açıdan Çin'e daha çok rakip

olarak görülürken (ejderhaya karşı fil) hem bölgesel hem de küresel siyasette ve ikili ekonomik ilişkilerde Batı ile Hindistan arasında geniş bir işbirliği alanı ortaya çıkmaktadır (Wulf, 2013: 12). Dolayısıyla Hindistan devasa nüfusuyla Çin karşısında ABD ve Batı için iyi bir seçenektir ve birçok yönden Hindistan'ın çıkarı Batı ile benzeştiği için son yıllarda ortak hareket etmektedirler (M. Ali Uğur, Kişisel Görüşme, 20 Ekim 2021).

Öte yandan Hindistan Çin ilişkileri antik döneme kadar uzanmaktadır. Örneğin MÖ beşinci yüzyılın Mahabharata'sı Çin'e atıfta bulunurken Maurya hanedanının Chanakya'sı (MÖ 350-283) Arthashastra'sında (Artaşatra) Çin ipeğinden bahsetmektedir. MÖ altıncı yüzyılda Konfüçyüs ve Sakyamuni'nin (Budha) doğuşu, İmparator Ashoka'nın MÖ 256'da dönüşümünden sonra Budizm'i yayması her iki medeniyeti daha da yakınlaştırmıştır. Ming Hanedanlığı döneminde denizci General Zheng He'nin 15. yüzyılın başlarında Calicut'a gelişi aynı zamanda Çin'in Hindistan ile eski denizcilik bağlantısının da bir kanıtıdır (Karippal, 2017:25). Bununla birlikte Hindistan ve Çin arasında 20. yüzyıla kadar üstünde durulması gereken önemli bir siyasi gelişme yaşanmamıştır (Çelebi, 2009: 91). Hindistan 1949 yılında anakara Çin'de kurulan komünist Çin'i (ÇHC) 1 Nisan 1950'de tanıyarak diplomatik ilişkileri başlatmıştır. Bu tarihten itibaren de inişli çıkışlı, genel olarak da sorunlu bir ilişkiler tarihi başlamıştır. Aslında Nehru başlangıçta iki ülkenin dünyaya liderlik edebileceğini düşünüyordu ve bu kapsamda Çinli mevkidaşı Zhou Enlai ile 1954'de Panchsheel anlaşmasını imzalamıştır. Daha sonra bağlantısızlığın temel ilkeleri haline gelecek Panchsheel; birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine karşılıklı saygı, karşılıklı müdahalede bulunmama, karşılıklı saldırmazlık, eşitlik ve işbirliği ve barış içinde bir arada yaşama anlamına geliyordu (Karippal,2017: 26). Hatta 1955 Bandung konferansında her iki güç birlikte emperyal Batı politikalarına karşı duruş göstermişlerdir (Hasgüler ve Uludağ, 2016: 130). Ancak 1954 anlaşması 1962 yılındaki Çin saldırganlığıyla kısa sürede sona ermiştir. Bu saldırganlığın ana nedeni Nehru hükümetinin Dalai Lama'nın ruhani liderine ve Tibetli mültecilere sığınma hakkı vermesiydi (Karippal,2017:26). Çünkü Tibet 1950 yılında Çin topraklarına katılmıştı. Dolayısıyla Çin'in Tibet'i işgali konusundaki anlaşmazlıklar ve Hindistan'ın psikolojik olarak yıkıcı bir kayıp yaşadığı 1962 sınır savaşı Çin'e karşı güvensizlik yaşanmasına sebep olmuştur (Wulf, 2013: 10). 1962 Sınır savaşının temelinde ise Çin'in bölgede inşa ettiği karayolunun Hindistan ve Tibet arasında sınır hattını belirleyen McMahon'un batısına geçmesi yatmaktadır. Çin 1914 yılında İngilizlerin öncülüğünde yapılan ve Hindistan ve Tibet arasındaki sınır hattını belirleyen Simla Anlaşmasına taraf olmadığı gerekçesiyle Hindistan'ın itirazlarını kabul etmemiş, nihayetinde 1962 yılında ani bir şekilde Hint topraklarına saldırarak Ladakh bölgesindeki bazı önemli yerleri ele geçirmiştir (Çelebi, 2009: 92).

Hindistan ve Çin bugün hala tartışılmaya devam eden 4.056 km'lik bir sınırı paylaşmaktadır. Ve bu sınırlar üzerinde sorunlar hala devam etmektedir. Hatta Çin iki ülke arasındaki sınır anlaşmazlıklarını çözmek için isteksiz davranmaktadır. En son 2020 Haziran ayında Keşmir'in Ladakh bölgesindeki sınır çatışmalarında Hindistan 20 askerinin öldürüldüğünü duyurmuştur (Bbc, 16 Haziran 2020). Yine 2021 Ocak ayında bu kez Sikkim kuzey bölgesinde çıkan çatışmalarda birçok asker yaralanmıştır (Bbc, 25 Ocak 2021). Sonuç olarak Hindistan 1962'deki sınır çatışması sebebiyle uzun yıllar Çin'e şüpheyle yaklaşırken daha çok Sovyetler Birliğine yanaşmıştır. Başbakan Rajiv Gandhi'nin 1988'deki Çin ziyaretinin yanı sıra 1993 yılında Başbakan Narasimha Rao'nun Çin ziyareti sırasında imzalanan Hindistan-Çin sınır bölgeleri gerçek kontrol hattında (LAC) "Barışın ve Sükûnetin Korunmasına İlişkin Anlaşma" ikili ilişkileri daha iyi seviyelere taşımış olmasına rağmen (Karippal,2017:26) iki ülke arasında rekabet artmaya devam etmiştir. Hatta 1993'den sonra Çin ve Hindistan arasındaki ikili ticaret önemli ölçüde artmış olsa da

Hindistan'ın nükleer gücü ve ABD ile Hindistan arasında 2005'de imzalanan nükleer anlaşma Çin için endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Özellikle Pakistan'la yaşanan çatışmalar ve 1962 savaşıdan bu yana Çin ile devam eden bölgesel anlaşmazlıklar tüm Hint hükümetlerinin uçak gemileri de dâhil denizcilik kapasitesini artırmasına ve modern donanımlı silahlı kuvvetler oluşturmaya yol açmıştır (Wulf, 2013: 11).

Günümüzde iki ülke arasındaki ilişkiler birkaç faktör tarafından şekillendirilmektedir: Hala çözülmemiş sınır anlaşmazlıkları, Çin'in Pakistan'a destek yönlü politikası ve Güney Asya'daki Çin faaliyetleri. Bu politikalar Hindistan tarafında endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Her iki ülke de askeri harcamasını giderek artırırken Çin'in Hindistan'a hatta diğer büyük güçlere oranla daha fazla harcama yapması dikkati çekmektedir. Hindistan Çin'in deniz kuvvetlerinin modernizasyonuna ve Hint Okyanusu bölgesinde “inci dizini” olarak adlandırılan Çin politikasını büyük bir tedirginlikle izlemektedir. Bu yüzden Hindistan Çin stratejik kuşatması altında olduğunu düşünerek deniz kuvvetlerini daha da güçlendirmeye çalışmaktadır (Wulf, 2013: 10-11).

Bu çerçevede Hindistan Ocak 2017'de Asya-Pasifik ve Hint Okyanusu Bölgesi için “ABD-Hindistan Ortak Stratejik Vizyonunu” Güney Çin Denizindeki Çin hegemonyasını önlemek için imzalamıştır. Buna karşılık Çin Hindistan'ın itirazlarına rağmen Gilgit üzerinden Gwadar'a geçiş koridoru inşa etmeye başlamış, Hindistan'ın Nükleer Tedarikçiler Grubu üyesi olma isteğini de engellemiştir (India's Foreign Policy, 2017: 8). Tüm bunlar Hindistan'ın Çin'e şüpheyile bakmasına yol açmaktadır. Zira Çin'in Hint Okyanusunda Cibuti ve Gwadar gibi stratejik limanları geliştirmesi, Güney Çin Denizi'ndeki saldırgan duruşu, savunma bütçesini her geçen yıl artırması Hindistan'ı daha da tedirgin etmektedir. Çin'in attığı bu adımlar iki ülke arasındaki güven ilişkisini zedelemektedir. Hindistan da buna karşılık Vietnam sularında Hint keşif faaliyetlerine devam etmektedir (Ganapathi, 2017: 49). Hindistan bu faaliyetleriyle Güney Çin toprakları altındaki okyanus anlaşmazlığında Vietnam'a destek vermektedir. Bu politika aynen Çin'in Hindistan'a karşı Pakistan'a destek vermesine benzemektedir. Hindistan birçok kez bu anlaşmazlığa karışmaması ve Vietnam'a ham petrol kazısı için teknik olarak yardım etmemesi konusunda Çin tarafından uyarılmıştır. Ancak Hindistan izlediği politikaya devam ederek Çin'e karşı etkisini artırmaya çalışmaktadır (Kamble, 2017: 36).

Dolayısıyla iki ülke arasında genel manada güvene dayalı bir ilişkiden söz edilemez. Her şeyden önce Çin kendisini Asya'da çok önemli bir güç olarak görmekte ve kendisinden başka bir ülkenin bu statüde olmasını ise istememektedir (Ganapathi, 2017: 49). Hindistan'a göre ise Çin ikili bir politika izlemektedir. Çin'in Hindistan'ın Nükleer Tedarikçiler Grubu'na üye olma çabalarını engellemesi, Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru'nun (CPEC) Pakistan kontrolü altındaki Keşmir'den geçişi, Çin'in Hindistan'ın BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeliğine destek vermeyişi, Pakistan işgali altındaki Keşmir ve Gilgit-Baltistan'da CPEC projesine işçi sıfatıyla Çinli askerlerin katılması Hindistan'ın Çin'e karşı güven duymamasını sağlayan konuların başında gelmektedir (Ganapathi, 2017: 49-50). Yine bir başka sorun Hindistan anakarasını kuzeydoğu bölgesine bağlayan Siliguri Koridoru'nun yakınında stratejik bir konumda bulunan Doklam meselesidir. Doklam veya Çince Donglang Hindistan, Bhutan ve Çin arasındaki Tibet'in Chumbi Vadisi Bhutan'ın Ha Vadisi ve Sikkim ile çevrili bir plato ve bir vadiden oluşan 100 kilometrekareden daha az bir alana yayılmış durumdadır. Çin 2017'de bölgede yol inşa etmeye çalışmış Bhutan ve Hint birliklerinin itirazı ile proje durdurulmuştur. Tavuk Boynu olarak da adlandırılan koridor Hindistan için savunmasız bir noktadır (Karippal, 2017: 27).

Hindistan ile Çin arasında bir başka sorun ya da rekabet alanı Hindistan'ın son yıllarda yumuşak güç unsuru olarak kullanmaya başladığı Budizm'dir. Budizm Scot'a göre (2016:

140) mevcut Çin-Hindistan ikili ilişkilerinde genel olarak olumlu bir bağlantı görevi görürken aynı zamanda bölgesel ve uluslararası ortamda rekabet unsurudur. Öncelikle Hindistan Budizm'in doğum yeri olduğunu iddia ederken aslında Budistlerin egemen olduğu bir ülke olmaktan çoktan çıkmıştır. 2011 rakamlarına göre Hindistan'da sadece 8,4 milyon (nüfusun yüzde 0,7'si) Budist kayıtlara geçmiştir. Buna karşılık Çin'de 200 ile 300 milyon arasında Budist olduğu tahmin edilmektedir (Scott, 2016: 148). Bu yüzden Çin kendisini en büyük Budist ülkesi olarak göstererek Güneydoğu Asya'daki Tayland ve Myanmar ile Güney Asya'daki Sri Lanka gibi daha küçük Budist ülkeleri üzerinde etkili olmaya çalışmaktadır. Buna karşın Modi Hint topraklarında Budizmi yeniden canlandırmaya çalışmış, Budist tapınaklarını ziyaret ederek cazibe merkezi haline getirmeye çaba göstermiştir. Hatta Modi Mayıs 2015'te düzenlenen Uluslararası Buddha Poornima Diwas (Budha'nın doğumgünü) kutlamalarına Dalai Lama'yı da davet ederek Çin'i kızdırmıştır (Scott, 2016: 150-151).

Bu çerçevede Hindistan Çin'e karşı denge sağlayabilmek için Vietnam, Moğolistan, Güney Kore ve Japonya gibi ülkelere karşı Budizm'i ön plana çıkartırken Çin bu ülkelere karşı ekonomik cazibesini kullanmaya çalışmaktadır. Öte taraftan Hindistan'ın Tibet'ten kaçan Budistlere sığınak olması Çin açısından Hindistan'ın sorgulanmasına yol açmaktadır. Bir başka Budizm'in rekabet sahası olan Nepal yakın zamana kadar Hindistan yanlısı politika izlerken 2008'de monarşinin çöküşüyle birlikte Çin Nepal'de Budizm kartını oynamaya başlamıştır. Sri Lanka da Budizm bağlamında rekabetin ortaya çıktığı bir başka ülkedir. Ülkede Çin, çoğunluk Budist Sinhalaları desteklerken Hindistan azınlık Tamillerin yanında olmuştur. Sri Lanka'da Çin etkisi 2005 ile 2015 yılları arasında zirve yaparken birçok Çin altyapı projeleri faaliyete geçirilmiştir. Özellikle Çin'in Deniz İpek Yolu girişime destek olan Sri Lanka Colombo'da Çin'in istediği denizaltı limanına müsaade etmiştir (Scott, 2016: 155-158).

Bu yüzden Hindistan Modi ile birlikte Sri Lanka'yı yeniden kazanabilmek için Budizm'e başvurmuştur. Modi Sri Lanka Parlamentosu'na hitaben yaptığı konuşmada ortak Budist mirasa vurgu yapmış, aynı zamanda Colombo'daki Mahabodhi Topluluğu'ndaki Budist rahipleri ziyaret etmiştir. Myanmar Çin ve Hindistan'ın rekabet halinde olduğu bir başka Budist ülkedir. Kasım 2011'de Çin Buda'nın sözde dişi olan kutsal bir Budist kalıntısını sergilenmek üzere Myanmar'a göndermiştir (Dışın 1950'lerden bu yana Myanmar'a dördüncü gelişi). Buda'nın dişinin sergilenmesinden iki ay sonra Çin ve Myanmar Buda'nın dişinin saklandığı Pekin'deki Lingguang Tapınağı ile Myanmar'daki Shwedagon Pagodası arasında dostluk ilişkileri kurmak için Mutabakat Anlaşması imzalamıştır. Çin'in bu politikalarına karşılık Hindistan Myanmar'a yönelik de Budizm kartını ortaya sürmüştür. 2010 yılında Hindistan Myanmar'ın merkezindeki ünlü bir Budist tapınağı olan Bagan'daki Ananda Tapınağı'nın restore edilmesine destek olmuştur. Yine Manmohan Singh tarafından Myanmar'a yapılan 2012 ziyaretinde çeşitli Budist sorunları ele alınmıştır. Ancak Çin Hindistan karşısında birincil Budist alanlarına sahip olmadığı için dezavantajlı durumdadır (Scott, 2016: 158-159).

İki ülke arasında bir başka rekabet alanı Dünya Budist Forumları olmuştur. Çin; 2006, 2009, 2012 ve 2015 yıllarında Hangzhou, Wuxi, Hong Kong ve yine Wuxi'de ev sahipliği yaptığı Dünya Budist Forumuyla Budizmin yumuşak gücünden faydalanmaya çalışmıştır. Ancak Çin; Çin Budizminin Theravada Budizmi ve Tibet Budizmi kadar etkisi olmadığını fark etmiştir (Scott, 2016: 160). Bu yüzden Aralık 2011'deki Yeni Delhi Uluslararası Budist Konfederasyonu açılışında konuşan Sri Lanka Mahabodhi Derneği Başkanı Banagala Uptatissa'nın "Budizm sayesinde tüm dünya Hindistan'a bakıyor, Hindistan inisiyatif alırsa Budist dünyasının liderliğini üstlenebilir" diyerek Hindistan'ın çalışmalarını desteklemiştir. Dalai Lama sebebiyle Çin'den delege bulunmayan IBC'nin

açılış toplantısı Çin ve Hindistan arasında sürtüşmeye neden olurken etkisi başka yerlere de yansımış, Kasım ayı sonu için planlanan Çin-Hindistan sınır anlaşmazlığı konulu görüşmeler iptal edilmiştir. Sonuç olarak Hindistan nüfusunun yüzde 1'inden bile daha az olan Budizmi, üçüncü ülkelere yumuşak güç unsuru olarak kullanmada Çin'den daha başarılı görünmektedir. Çin'in Budizm'i yumuşak güç kullanımında etkisinin az olmasının sebebi ise Çin'in sert gücü, askeri eylemleri, Tibet'te sıkı siyasi kontrolü ile Güney Çin Denizinde giderek artan askeri faaliyetleri olmuştur (Scott, 2016: 161-162).

Budizm'in yanı sıra Hindistan-Çin ilişkilerini hatta Hindistan, Japonya ve başka birçok ülkeyi ilgilendiren konu Çin'in Bir Kemer Bir Kuşak projesidir. Bir Kuşak Bir Yol Girişimi (BRI) Çin kıyılarından Avrupa'ya uzanan ekonomik işbirliğini geliştirmek için Çin tarafından projelendirilen "Yeni İpek Yolu" olarak adlandırılan bir dizi ekonomik programdır. 2013 yılının sonunda duyurulan program Çin Komünist Partisi tarafından şimdiye kadar başlatılan en iddialı politikalardandır. Proje Hint-Pasifik'teki Hindistan, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya gibi devletlerin de dış politikasını derinden etkilemiştir. Bu kapsamda daha önce bir araya gelen ve "QUAD"¹²⁵ ittifakını oluşturan Hindistan, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya Çin'e karşı konumlarını güçlendirmeye çalışmaktadır. Hindistan ve Japonya'nın karşı çıktığı proje; İpek Yolu Ekonomik Kuşağı, 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu Girişimi (MSRI), Yeni Kalkınma Bankası (NDB) ve Asya Altyapı Yatırım Bankasını kapsamaktadır. Proje faaliyete geçirildiğinde dünya zenginliğinin üçte birini ve dört milyardan fazla insanı etkileyeceği öngörülürken (Neagle, 2020:1) 65 farklı ulusu da birbirine bağlayacak bir hat haline geleceği düşünülmektedir (Alakel ve Yıldırım, 2021: 157).

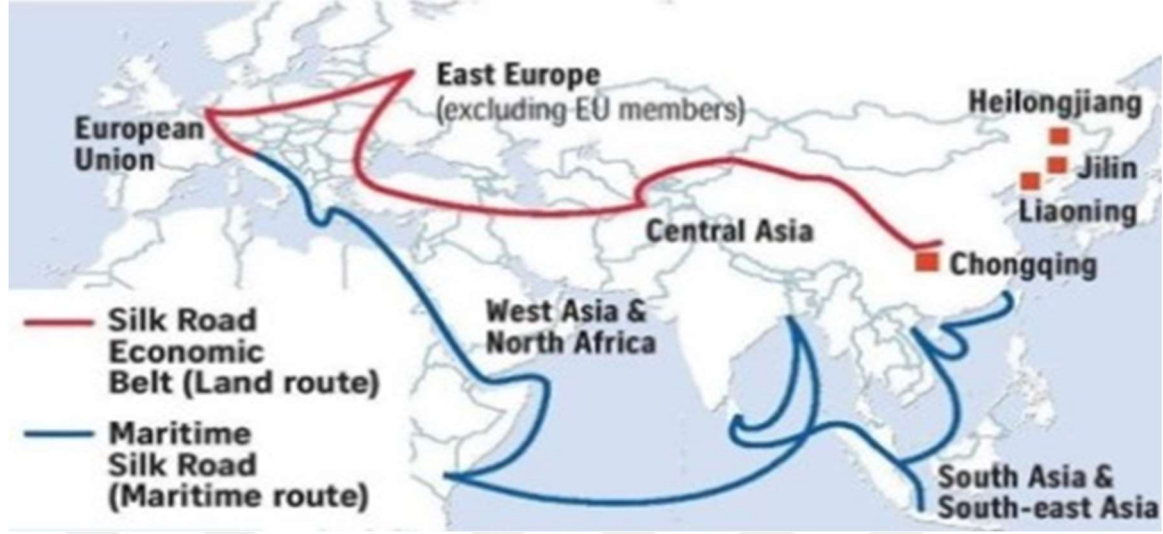
Tarihi ipek yolunun devamı niteliğinde olan İpek Yolu Ekonomik Kuşağının; Orta Asya ile tüm Avrupa'yı Çin'e bağlaması planlanırken (Alakel ve Yıldırım, 2021: 158) Ekonomik Yol Kuşağı güzergâhı boyunca yollar ve köprüler aracılığıyla şehirlerin altyapılarının geliştirilmesi de amaçlanmaktadır MSRI, BRI'nin deniz yolu koridoru bileşenidir ve BRI'nin "kuşak" kısmını oluşturur. Denizcilik alanındaki İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'nı tamamlayan kuruluş Güney Pasifik Okyanusu, Hint Okyanusu ve Güney Çin Denizi yoluyla Güneydoğu Asya, Okyanusya ve Afrika'ya yatırım yapmayı hedeflemektedir. Bu yönüyle MSRI Çin'in İnci Dizisi¹²⁶ jeopolitik teorisini desteklemektedir. Nitekim "inci dizini" ile Çin gücünü genişletmek ve Malakka Boğazı'nı savaş sırasında olası ablukaya karşı korumak için Hint Okyanusu Bölgesi'nde (IOR) üsler inşa etmeye çalışmaktadır. Özellikle Gwadar/Pakistan ve Hambantota/Sri Lanka'da deniz üssü inşası bu kapsamda planlanmıştır. Sonuç olarak MSRI İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'ndan daha iddialı bir hale gelmektedir (Neagle, 2020:1-2).

¹²⁵ Quadilateral initiative, ya da Quad (Dörtlü inisiyatif) olarak çağrılan gayri resmi diyalog grubudur. 2007 yılında Hint-Pasifik bölgesi ve ötesinde Çin'in artan ekonomik ve askeri gücüne karşı ABD, Avustralya, Hindistan ve Japonya tarafından oluşturulmuştur.

¹²⁶Çin anakarasından Afrika Boynuzu'ndaki Port Sudan'a kadar uzanan deniz iletişim hatları boyunca Çin askeri ve ticari tesisleri ve ilişkileri ağını ifade eder. String of Pearls. (t.y.). [https://en.wikipedia.org/wiki/String_of_Pearls_\(Indian_Ocean\)](https://en.wikipedia.org/wiki/String_of_Pearls_(Indian_Ocean))

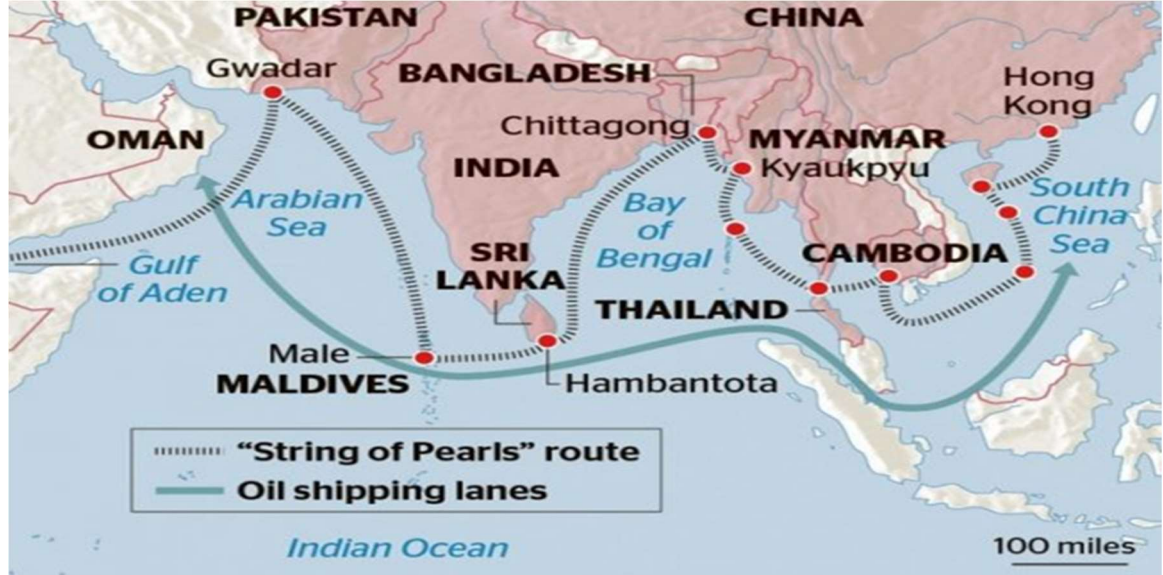
Harita 19. Bir Kemer Bir Kuşak Hattı

China's One Belt, One Road initiative

Kaynak: ICS Occasional Papers (2017)

Harita 20. Çin'in İnci Dizisi Haritası

Kaynak: Lahkar (2020)

2000'lerden beri geleneksel bağımsızlık politikası yerine stratejik ortaklıklarla birlikte çok yönlü bir dış politika benimseyen Hindistan ulusal güvenlik endişeleri sebebiyle Kuşak ve Yol Girişine yatırım yapılmasını engellemeye çalışmaktadır. Yeni Delhi'nin endişe duyduğu konuların başında Sincan ve Gwadar limanını birleştirmeyi amaçlayan CPEC koridoru (Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru) gelmektedir. Keşmir üzerinden Gwadar'a uzanan bu koridor Pakistan'ın Keşmir üzerindeki iddialarını tanıması manasına gelebileceği için Hindistan karşı çıkmaktadır (Bhattacharjee 2015'den aktaran Neagle, 2020:2)

Bununla birlikte, Gwadar'ın derin su limanı olması İslamabad ve Pekin'e Hint Okyanusu Bölgesinde (Indian Ocean Region-IOR) avantajlar sağladığı için Hindistan'ın bölgesel güç statüsüne zarar verme riski taşımaktadır. Bu düşünce Gwadar'ı "İnci Dizini" bağlamında daha önemli hale getirmektedir. Çin IOR'da özellikle sıvılaştırılmış doğal gazın taşınması ile deniz iletişim hatlarının (SLOC) korunması hususunda oldukça hassastır. Özellikle Hambantota/Sri Lanka, Sittwe/Myanmar ve Chittagong/Bangladeş gibi yakın limanların

inşası Hindistan'ı MSRI ile ilgili derin endişelere itmektedir. Hambantota bu konuda Hindistan'ı haklı çıkaran önemli bir örnektir. Çin Sri Lanka'nın ödeyemeyeceğini bilerek yüzde % 6,3 faiz oranıyla derin su limanı inşası için kredi verirken (IMF ve AIIB'in aynı dönemde kredi faiz oranları yüzde 0.25 ile yüzde 0.3) Sri Lanka borcunu ödeyemediği için limanın yüzde 80 hissesini 99 yıllığına Çinli bir KİT'e kiraya vermek zorunda kalmıştır (Var & Po 2017'den aktaran Neagle, 2020:3).

Hindistan'ın yanı sıra Japonya da BRI'ı Hint-Pasifik'te tehdit olarak görmektedir. Bu bağlamda Japonya Çin'in bölgedeki girişimlerine karşı ve BRI'ya rakip olarak görülen Kalite Altyapısı için Ortaklık (PQI) projesi oluşturma yoluna gitmiştir. Dolayısıyla BRI tehdidi Hindistan ve Japonya'yı daha da yakınlaştırmıştır. Bunun yanında Japon hükümeti Mumbai Ahmedabad Yüksek Hızlı Demiryolunu (MAHSR) inşa etmeyi ve iletişim teknolojisinde işbirliğini ilerletmeyi taahhüt ederken iki ülke arasında gelişen bu ilişki BRI'ye doğrudan meydan okuma isteğini göstermesi açısından önemlidir (Neagle, 2020:3).

Çin'le birçok alanda yaşanan bu rekabete rağmen ekonomik ilişkiler 1990'lardan itibaren büyük ilerleme göstermiştir. Bugün Çin (2021) Hindistan'ın en büyük ticari ortağıdır ve ikili ticaret 2000'de 2,9 milyardan 2015'de 70,7 milyar dolara, 2019'da da 85 milyar dolara çıkmıştır. 2020'de ise tüm dünyada yaşanan pandemi nedeniyle mal talebinin azaldığı bir dönemde yaklaşık 75 milyar dolar olmuştur (Sundaram and Chaudhary, 2021). Ancak iki ülke arasındaki ticaret Çin'in lehine gelişmektedir. Örneğin Çin 2015 yılında Hindistan'a 61,7 milyarlık ürün satarken Hindistan Çin'e 9 milyarlık ürün ihraç etmiştir. Hindistan iki ülke arasındaki bu dengesizliği gidermek için Çin'den bazı ürünlerine daha fazla pazar payı istemiştir (Ganapathi, 2017: 49). Bu bağlamda Modi Çin ile ilişkilere önem vererek 2015'de Çin'i ziyaret etmiştir. Ziyarette askeri konuların yanı sıra ekonomik meseleler de gündeme gelmiştir. Bu ziyaretin dikkat çekici yönü Modi'nin Budizm temalı kültürel diplomasiyi kullanmasıdır. Ayrıca bu ziyarete Modi'ye Maharashtra ve Gujrat'ın Başbakanları da eşlik etmiştir (Kamble, 2017: 37). Geline nokta da her iki ülke ekonomik olarak birbirine yaklaşıp da tam bir güven ortamı henüz gelişmemiştir.

Sonuç olarak Çin Hindistan'ı bağlantısız politikalarından ve romantik rüyalarından uyandıran ülke olmuştur. 1962 gibi erken sayılabilecek bir dönemde meydana gelen Hindistan-Çin sınır savaşında Çin ne Panchsheel (özellikle karşılıklı saldırmazlık ilkesi) anlaşmasına uymuş ne de barış. Güçlü olan kuralları koymuştur. Tukidides'in dediği gibi yine "güçlüler istediklerini yapmış, zayıflar ise katlanması gerekene katlanmıştır". Dolayısıyla Hindistan bu tarihten itibaren çalışmanın en başında dile getirildiği gibi realist politikaları da gündemine almaya başlamış, 1990'lardan sonra ise rasyonel, pragmatist bir ülke haline gelmeye başlamıştır. 2000'lerden sonra ise Çin'in ekonomik, siyasi ve askeri olarak her zaman bir adım önde olmasına rağmen Hindistan askeri gücünü artırarak (nükleer silah) ittifaklarla ya da yumuşak güç gibi unsurlarla Çin'in karşısında durmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Hindistan Hindu milliyetçiliğinin en büyük söylemi olan büyük Hindistan'a ulaşabilmek için ekonomisinin gelişmesine paralel olarak askeri harcamasını artırmış, Asya-Pasifik'te ikili ve çok yönlü politikalar geliştirmeye başlamıştır.

3.6.9. Hindistan-Japonya ve Asya-Pasifik ilişkileri

Japonya Güney Kore ile birlikte Asya-Pasifikteki en homojen uluslardan biridir. Bu bağlamda Japonya'nın neredeyse tamamı Japon ırktan oluşurken Şintoizm ve Budizm toplumun temel dinleridir. Tarihsel olarak Hindistan ve Japonya, her alanda birbirleriyle işbirliği yapan ve hiçbir zaman birbirlerine rakip olmayan iki ülkedir (Karippal, 2017: 28). Bunun yanında Delhi Japonya'nın yirminci yüzyıl başındaki yükselen bir güç olmasını Asya'nın yükselişinin bir örneği olarak görürken İkinci Dünya savaşı döneminde Japonya'nın bağımsızlık mücadelesi veren Hint ulusal ordusuna verdiği desteği de

unutmamıştır (Ogden, 2016: 200). Ayrıca iki ülke arasında kültürel bağlar da vardır. Budizm ve öğretileri her iki ülkeyi birbirine bağlarken hem Japon hem de Hindistan hükümetleri milliyetçi ideolojiden beslenmektedir. Buna ek olarak iki devlet de ortak demokrasi kültürü ile istikrar, refah, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerleri paylaşmaktadır.

1990'lara kadar iki ülke ilişkileri Japonya'nın ABD müttefiki olması, ABD'nin de Hindistan'a soğuk bakması sebebiyle istenilen seviyede gelişme de BJP ve koalisyon hükümetleri döneminde (1998-2004) ilişkiler canlanmaya başlamıştır (Ogden, 2016: 201). Buna rağmen Japonya Soğuk Savaş döneminde ekonomik sorun yaşayan Hindistan'a birçok zaman kredi sağlamıştır. Bu bağlamda Japonya 1986 yılında Hindistan'a en çok yardım yapan ülke olurken 1991 ödemeler krizinde de finansal destek sağlamıştır (Çelebi, 2009: 136). Ayrıca Japonya Hindistan'ın kalkınması için birçok kez altyapı desteği de sağlamıştır. Son yıllarda ise Hindistan QUAD diyalog grubu dâhilinde Japonya ile deniz tatbikatları yapmaktadır. Nitekim her iki ülke de bölgede güçlü bir Çin varlığı istemediği için birbirine ihtiyaç duymaktadır.

Bu bağlamda Narendra Modi ile iki ülke ilişkileri dinamizm kazanmaya başlamış ve Başbakan seviyesinde karşılıklı ziyaretler yapılmıştır. Başbakan Narendra Modi Japonya ziyaretinde Pakistan'ı ve Çin'in yayılmacı politikasını eleştirmiş, Çin'e karşı Japonya, Güney Kore, Filipinler ve Endonezya'dan oluşan Çin karşıtı ittifaka katılabileceği mesajını vermiştir. Aralık 2015'te de Japonya Başbakanı Zinsho Abbey Hindistan'ı ziyaret ederken Mumbai-Ahmadabad hızlı tren hattı, ekonomik ortaklık ve nükleer işbirliği ile ilgili önemli anlaşmalar yapılmıştır. Yine Başbakan Narendra Modi Kasım 2016'da tekrar Japonya'yı ziyaret ederek uzun süredir üzerinde durdukları nükleer teknolojiyi Japonya'dan almayı başarmıştır (Kamble, 2017: 42).

2015 yılında Abe'nin Hindistan'a yaptığı ziyarette ortaya konulan "Vizyon 2025" hedefi hukukun üstünlüğüne dayanan bir yaklaşımla uzun vadeli siyasi, ekonomik ve stratejik hedeflere vurgu yaparken her iki devlet "Doğuya Hareket" politikasının önemini vurgulamıştır. Bu yaklaşımla birlikte Hindistan Japonya'yı Hindistan-ABD Malabar deniz tatbikatlarına daimi bir katılımcı olmaya davet etmiştir. Bu çerçevede Hindistan-Japonya ilişkilerine savunma işbirliğini içeren güvenlik boyutunun da eklenmesi ikili ilişkilerde kayda değer bir değişikliği göstermesi açısından önemli olmuştur (Ogden, 2018:15).

İki ülke arasında siyasi ve askeri ilişkiler bu şekilde gelişmiş olmasına rağmen karşılıklı ticaret istenilen seviyede değildir. Hindistan-Japonya arasında 2013'de 14,5 milyar dolar olan karşılıklı ticaret 2018-2019 döneminde 17,6 milyar dolara yükselmiştir. Bu rakamlar ise Hindistan-Çin ya da Japonya-Çin ticaret hacminin yanında ise oldukça düşük kalmaktadır.

Japonya politikasının yanı sıra 21. yüzyıl itibarıyla dünyanın ağırlık merkezinin kaydığı (Varlı, 2018: 147) Asya-Pasifik Hindistan'ın yükselen gücünün tam olarak karşılığını yansıttığı coğrafyadır. Dolayısıyla Hint dış politikasında Hint-Pasifik kavramlarının ortaya çıkışı Hindistan'ın dış politikasındaki bağlantısızlık ve Batı Asya, Orta Asya, Güneydoğu Asya ve Hint Okyanusu bölgesinden oluşan genişletilmiş komşuluk kavramından oluşan iki baskın fikre de meydan okumaktadır (Chacko, 2014: 21). Bu çerçevede "Doğuya Hareket" ile Güneydoğu Asya ile daha derin ortak askeri, ekonomik ve diplomatik bağlar kurmak isteyen Modi 21. yüzyılın Asya Yüzyılı olduğu temel varsayımıyla Hindistan'ı Asya-Pasifik bölgesine de odaklamaya çalışmaktadır. Bu temelden hareketle Hindistan tüm Hint-Pasifik bölgesini ilgi alanının ilk sırasına almıştır. Bu manada Hindistan bölgesel barış ve istikrara katkıda bulunmak için çabalarını artırmaya başlamış, ortaya koyduğu strateji aracılığıyla da Amerika Birleşik Devletleri, Vietnam, Japonya ve Avustralya ile yakın

ilişkiler tesis etmeye başlamıştır (Ogden, 2018:14). Hindistan tarafından bu politikanın benimsenmesi, Batı ile daha yakın bir ilişki kurgularken aynı zamanda Çin'e de mesaj vermektedir (Chacko, 2014: 21).

Bu çerçevede Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Avustralya ile daha geniş stratejik bağlar kurmayı da hedefleyen “Doğuya Hareket” politikası stratejik önem arz etmeye başlamıştır. Modi 2014 yılında 1987'den beri Avustralya'yı ziyaret eden ilk Hindistan Başbakanı olurken; güvenlik, savunma ve terörle mücadelede işbirliği gibi konular ele alınmıştır. Bu ziyarette Modi Avustralya'yı bölgede en önemli ortaklardan biri olarak gördüğünü dile getirirken aynı zamanda Avustralya Hint vizyonunun çevresinde (periferi) değil, düşüncesinin merkezinde olacaktır diyerek bölgenin önemini vurgulamıştır. Bu düşünce Hindistan ve Avustralya'nın 2015'teki ilk ikili deniz tatbikatı AUSINDEX-15'de olduğu gibi ortak faaliyetlere de yansımıştır. 2015 yılından bu yana düzenlenen üçlü Hindistan-Japonya-Avustralya güvenlik diyalogu ve 2018'deki ilk ikili askeri tatbikatlar oldukça önemli bir işleve sahiptir. Tüm bu unsurlar Modi'nin diplomatik tarzının merkezinde yatan dinamizm yoluyla ortak değerler ve çıkarlar üzerinden Hindistan-Avustralya ilişkilerinde yeni bir çığır açmayı amaçlamaktadır (Ogden, 2018:16).

Başbakan olduğu günden beri aktif bir dış politika izleyerek birçok ülkeye ziyarette bulunan Modi aynı zamanda Hindistan'ın ekonomik, bölgesel, küresel farklı oluşum ve organizasyonlara da dâhil etmeye çalışmaktadır. 1989'da kurulan Asya-Pasifik Ekonomik Forumu (APEC) buna iyi bir örnektir. Dünya ticaret hacminin yaklaşık yüzde 50'sine sahip APEC Pasifik okyanusuna kıyısı olan 21 ülkeden oluşmaktadır. Serbest piyasa ekonomisinin yerleşmesini amaçlayan APEC resmi bir ticaret anlaşması olmadığı gibi AB'ye benzer şekilde bir Ortak Pazar da değildir. Daha çok tavsiye niteliğinde kararlar almaktadır (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 448). Ülkesinin Pasifik Okyanusuna kıyısı olmasa da APEC'e katılmaya istekli olan Modi bu kapsamda görevdeki ilk yılında Avustralya, Kanada, Çin, Japonya, Güney Kore, Singapur ve ABD gibi APEC ülkelerini ziyaret etmiştir. Bununla birlikte Hindistan 2007 yılında APEC üyeliği için başvuruda bulunurken 2011 yılında sadece gözlemci statüsü verilmiştir (Palit, 2015: 22).

Harita 21. APEC Üye Ülkeleri

Kaynak: Asia-Pacific Economic Cooperation (2020)

APEC'in yanı sıra Hindistan'ın Asya'da önemseydiği bir başka örgüt Doğu Asya Zirvesi'dir (EAS). 2005 yılında faaliyete başlayan EAS; 18 Güney, Güneydoğu ve Doğu Asya ülkesinden oluşmaktadır. EAS başlangıçta ASEAN+ Çin, G.Kore, Japonya, Hindistan, Avustralya, Yeni Zelanda'dan oluştuğu için ASEAN'ın uzantısı olarak görülürken 2011'de ABD ve Rusya'nın da katılımıyla daha da genişlemiştir (Ogden, 2016: 171). EAS Hindistan için enerji ve ekonomi alanlarında diğer ülkelerle işbirliğini daha fazla geliştirme potansiyeli taşıdığı için Hint dış politikasında önemli bir yere sahiptir.

Hindistan'ın Asya-Pasifik'e kaydırıldığı ilgisi ve bölgedeki organizasyonlara üye olmaya çalışması Hindistan'ın büyük devlet olma hayallerini dolayısıyla da yükselen gücünü yansıtmaktadır. Zira Hindistan bağlantısızlık döneminde uluslararası kuruluşlara şüpheyle yaklaşmıştır. 1990'lardan itibaren özellikle de 2000'lerle birlikte bu kuruluşlara üye olmaya başlamıştır. Ogden'in (2016: 174) tabiriyle Hindistan birçok bölgesel kuruluşa öncü değil takipçi olarak katılsa da 2000'ler öncesine göre daha aktif olmaya başlamıştır. Nitekim Hindistan'ın kendi yaşam alanından çıkarak Güneydoğu Asya, Doğu Asya hatta Pasifik'e uzanması küçümsenemeyecek bir davranıştır. Bu açıdan bakıldığında Hindistan'da Asya-Pasifik söylemlerinin ortaya çıkması ve tartışılması bile tek başına Hindistan'ın eski Hindistan olmadığını bunun aksine yükselen bir güç olduğunu gösteren önemli politik yaklaşımlardandır.

3.6.10. Hindistan-Commonwealth (İngiliz uluslar topluluğu) ilişkileri

Commonwealth diğer adıyla İngiliz Uluslar topluluğu 1931 yılında Birleşik Krallık'a bağlı Avustralya, Kanada, Büyük Britanya, Güney Afrika, İrlanda ve Yeni Zelanda'nın bir araya getirilmesi ile kurulmuştur. Fakat kuruluşu 1840'da Kanada'nın özerklik istemesine kadar götürülebilir. 1867'de Kanada'ya dominyon statüsü verilirken içişlerinde özerk, dış politikada Taç'a bağlı bir model benimsenmiş, daha sonra bu diğer sömürgeler için de kullanılmıştır. Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika'ya da Kanada'dan sonra dominyonluk verilerek 1926 yılında toplanan İmparatorluk Konferansında Birleşik Krallık ve bu dört dominyon özerk toplumlar olarak kabul edilmiştir. Bu oluşum 1931 yılında yasal statüye kavuşarak İngiliz Uluslar Topluluğunu (British Commonwealth of Nations) oluşturmuştur (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 376). Günümüzde 54 üyesi olan Commonwealth; birbirleri ile yakın tarihsel bağlara sahip ülkeleri demokrasi, özgürlük ve adalet temelinde bir araya getirerek küresel ilişkilerde birlikte hareket etmelerini amaçlamaktadır (Moore, 2017). Commonwealth'te 1945'ten sonra eski sömürgelerin bağımsızlığını kazanıp örgüte üye olmasıyla birlikte büyük değişimler yaşanmıştır. Bu devletlerden birisi de 1947'de bağımsızlığını kazanmış olan Hindistan'dır. Hindistan'ın örgüte üyelik talebi tartışmaları da beraberinde getirmiş olsa da örgütün adından İngiliz kısmı çıkartılarak sadece "Uluslar Topluluğu" olarak değiştirilmiş ve Hindistan'ın üyeliği kabul edilmiştir (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 376). Böylece Commonwealth Kraliçe'nin otoritesini kabul eden ve çoğunluğu üçüncü dünya ülkesi olmak üzere çok farklı dinler, diller ve siyasi sistemlerin bir araya getirildiği organizasyona dönüşmüştür.

Bu kapsamda Hindistan Uluslar Topluluğuna girerek eski sömürge gücü ve diğer ülkelerle iyi ilişkiler geliştirip bu ülkelerle ticaret bağlarını artırmayı hedeflerken aynı zamanda Afrika ülkeleri ve küçük ada ülkeleriyle de dayanışma içine girmek istemiştir. Buna ek olarak yeni kurulan bir ülke olması sebebiyle İngiliz Milletler Topluluğu Oyunları'na ev sahipliği yaparak diplomatik tanınırlığını ve görünürlüğünü artırmak istemiştir. Fakat 1956'da İngilizlerin Mısır müdahalesiyle birlikte 1960'larda Hindistan Commonwealth'den uzaklaşırken örgüt Afrika ülkelerinin de katılımıyla büyümeye başlamıştır. 1970'lerde Hindistan'ın bölgesel sorunlara ağırlık vermeye başlaması ve Commonwealth ile ticarete meydana gelen aşağı yönlü ivme organizasyonun önemini

azaltmıştır. 1990'lardan sonra ise Hindistan'ın çok taraflı ve çok yönlü politika izlemeye başlamasıyla birlikte Uluslar Topluluğuna olan ilgisi iyice azalmış, hatta bazı organizasyonlara katılmamıştır (Murthy, 2018). Hindistan'ın Commonwealth'e çok fazla ilgi göstermemesinin bir diğer sebebi de örgütün İngiliz sömürge imparatorluğunun devamı niteliğinde olmasıydı.

Son yıllarda Hindistan İngiltere'nin de etkisiyle yeniden Commonwealth'e ilgi göstermeye başlamıştır. Nitekim İngiltere AB'den ayrılmasıyla birlikte Commonwealth'e daha fazla önem vermeye başlamış, bu kapsamda da Hindistan'ın aktif bir şekilde organizasyon içinde olmasını istemiştir. Zira Hindistan Commonwealth'te birçok aktif görev alırken aynı zamanda örgüte en çok maddi destek sağlayan ülkelerin başında gelmektedir. Yine Hindistan Commonwealth'e teknik destek sağlayan uzmanların yaklaşık yüzde 20'sini tek başına karşılamaktadır. Ancak Hindistan'ın Commonwealth'e en büyük katkısı üyeler arasında ticaret ve kalkınmayı teşvik etmek ve demokratik yollarla seçilmiş hükümetlerin demokrasi dışı yöntemlerle görevden alınmasına karşı toplu bir duruş sergilenmesine öncülük etmesiydi. Öte yandan Hindistan organizasyon içindeki fakir ülkelere (53 üye ülkeden 31'i bu kategoridedir) başta ekonomi ve eğitim olmak üzere birçok alanda destek olmuştur. Bu yüzden Hindistan'ın Commonwealth'e aktif katılımı başta İngiltere olmak üzere diğer ülkeler tarafından da desteklenmektedir (Murthy, 2018). Bunun için 2016 yılında Theresa May AB ülkelerinden sonra ilk yurtdışı ziyaretini Hindistan'a yapmıştır.

Dolayısıyla Brexit sonrasında Britanya ekonomik ve ticari çıkarlarını korumak için Hindistan'ın da dahil olduğu Milletler Topluluğu'nu yeniden canlandırmak isterken Hindistan da ticareti artırmak için bu fikre sıcak bakmaktadır. Bu kapsamda Modi 19-20 Nisan 2018 tarihlerinde Londra'da düzenlenen 25.Uluslar Topluluğu Devlet Başkanları toplantısına katılmıştır. Modi ve BJP'nin Comonwealth'e önem vermesini Chaundhury (2018) şu faktörlerle açıklamaktadır. Birincisi Commonwealth'in Afrika, Asya, Karayipler ve Amerika, Avrupa ve Pasifik'te 50'den fazla üyeye sahip olması Hindistan gibi yükselen bir güç için ikili ilişkiler açısından önemli bir platform potansiyeli taşımaktadır. İkincisi ise Hint dış politikasında küçük devletlerin artan önemidir. Bu kapsamda Commonwealth'in çoğunluğunun Hindistan'ın diplomatik ilişkilerinin az olduğu küçük devletlerden oluşmuş olması Commonwealth'i Hindistan için cazip hale getirmektedir. Üçüncüsü, Güney-Güney işbirliğine verilen önemdir. Küresel ekonomi ve siyasette Doğu ve Güney'e doğru kayma göz önüne alındığında, birçok İngiliz Milletler Topluluğu üyesi dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olan Hindistan için önemli bir pazardır. Pek çok gelişmekte olan üye ülke özellikle de küçük devletler geleneksel Kuzey-Güney modelinden ziyade Güney-Güney kalkınma işbirliğine önem vermeye başlamışlardır. Dördüncüsü, Hint diasporasının İngiliz Milletler Topluluğu üye ülkelerinde yoğun bir nüfusa sahip olmasıdır.

Son olarak Çin'in, İngiliz Milletler Topluluğu üyesi olmaması Hindistan penceresinden önemli bir etkidir. Nitekim son yıllarda Çin Hindistan'ın başlıca dış güvenlik sorunu olmaya başlamıştır. Sınır çatışmaları, toprak anlaşmazlığı ve Çin'in Güney Asya ve Hint Okyanusu'nda artan nüfuzu konusunda Hindistan'ın endişeleri vardır. Bu bağlamda Çin'in İngiliz Milletler Topluluğu üyesi olmayışı Hindistan'a forumdaki profilini yükseltmesi için önemli fırsatlar sağlamaktadır. Dolayısıyla Hindistan yükselen gücüne paralel olarak uluslararası sistemdeki etkinliğini artırmak için yüzünü tekrar Uluslar Topluluğuna dönmeye başlamıştır. Bu bağlamda AB'den ayrılan İngiltere ile kendine siyasi etkinlik ve ekonomik olarak yeni pazarlar arayan Hindistan için Commowearth son yıllarda önemini artırmaya başlamıştır.

3.6.11. Hindistan-İngiltere ve AB ilişkileri

Hindistan Avrupa Birliği (AB) ilişkileri 2004 yılından itibaren stratejik ortaklık temelinde gelişmektedir. Coğrafyası, demografisi, ekonomisi, askeri ve nükleer güç durumu göz önüne alındığında Hindistan AB için geç tanışılmış bir ortaktır. Özellikle Çin'e karşı potansiyel bir dengeleme gücü ve istikrarsız Güney Asya bölgesinde istikrarlı duruşuyla ve son yıllardaki yüksek büyüme oranlarıyla Hindistan AB açısından büyük bir öneme sahiptir (Benaglia, 2016: 2).

Bununla birlikte Hindistan'ın Avrupa'ya yönelik politikaları 1960'lara kadar İngiltere odaklı gerçekleşirken 1962 yılında AET ile diplomatik ilişkiler geliştirilmeye başlanmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın sonuna kadar AET/AB ile yüksek hacimli ilişkiler geliştirilmediği gibi İngilizlerle birlikte genel olarak Batı ülkeleri Hindistan'ın benlik/kendi kimliğinin ötekisi olmuş bu yüzden de kimlik inşasında Batı karşıtlığı önemli bir unsur olmuştur. Özellikle Nehru döneminde dış politikasını sömürgecilik karşıtlığıyla bağlantısızlık üzerinden kimliklendiren Hindistan sömürge altındaki ulusların hakkını savunurken, Batı'yı ve politikalarını da eleştirmiştir. Dolayısıyla sömürgeciliğin etkisiyle her iki kutuptan da uzak duran Hindistan Batı bloğunun tam merkezindeki Avrupa ülkeleri ile ilişkilerinde mesafeli durmayı tercih etmiştir. Aslında bu noktada Hindistan'ın postkolonyal kimliği devreye girerek ABD'de olduğu gibi Batı'ya da şüpheyile yaklaşılmasına sebep olmuştur. Hatta Nehru 1962'ye kadar Batı etkisine karşı Çin ile birlikte ortak bir Asya liderliği hayalleri kurmuştur (Karippal, 2017: 27).

Öte taraftan 1991'den sonra çok yönlü pragmatist bir dış politika izlenmeye başlanmasıyla birlikte Hindistan'ın uygulamaya koyduğu liberal ekonomik politikalar, 1998 nükleer denemeleri, ABD ile yakınlaşmalar AB ile ilişkileri de olumlu yönde etkilemiştir. 2000 yılında Hindistan-AB zirvesi gerçekleşirken, 2004 yılında da yoksulluğun azaltılması, çatışmaların barışçıl yollarla çözümü, demokrasinin teşvik edilmesi, nükleer silahların önlenmesi gibi ortak sorunlarla mücadeleyi kapsayan stratejik ortaklık kurulmuştur (Ogden, 2016: 195-196).

Bu gelişmelere rağmen ilişkiler oldukça yavaş ilerlemektedir. 1990'lar ve 2000'lerde AB penceresinden Hindistan ekonomik odaklı ilişki kurulan bir ülke olarak değerlendirilirken 2000'lerin ikinci yarısından itibaren güvenlik de bunun yanına eklenmeye başlamıştır. Çünkü AB Hindistan'ın 200-300 milyon yoksul insan barındırmasına rağmen yükselen gücünün de farkındadır (Khandekar, 2011: 1). Bu dönemden itibaren Hindistan'ın yükselen gücü Batı için başka anlamlar da taşımaya başlamış, Çin'in yükselen gücüne karşı Asya coğrafyasında devasa nüfusu ve gelişen ekonomisiyle birlikte denge unsuru olabilecek tek potansiyel ülke olarak görülmeye başlanmıştır. Nitekim bu anlamda Batı ile Hindistan'ın birçok ortak noktası vardır. Bunların en başında Çin'in yayılmacı politikalarından rahatsızlık ve birbirine benzer demokratik teamüller gelmektedir. Daha önce de açıklandığı gibi inşacılık ve kimlik bağlamında Hindistan, AB/Batı için en uygun ortaktır. Bu manada AB, Hindistan gibi Asya'daki stratejik ortaklarla güvenlik alanında iyi ilişkiler kurarak dış politikasını daha üst seviyelere taşımayı hedeflemektedir (Benaglia, 2016: 2),

Ancak 2012'de Kerela açıklarında İtalyan denizcilerin iki Hintli balıkçıyı öldürmesi sebebiyle ortaya çıkan kriz Hindistan-AB ilişkilerine de yansımış hatta 2015 'de yapılması planlanan Hindistan-AB zirvesi iptal edilmiştir. Daha sonra Başbakan Narendra Modi ve AB Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini'nin faaliyetleri ile Mart 2016'da dört yıllık bir aradan sonra yeniden Hindistan-AB zirvesi düzenlenmiştir (Petersen, 2019: 29). Bunun yanı sıra, Ekim 2017'de Delhi'de 14. AB-Hindistan Zirvesi düzenlenirken ilişkiler rayına girmeye başlamıştır. 2018'de de terörizm, deniz güvenliği konulu gayri resmi toplantı AB Deniz Kuvvetleri Operasyonu ile Hint donanması Somali açıklarında 2017 yılında

(PASSEX) ortak deniz tatbikatı düzenlemiştir. Mart 2018'de de, Avrupa Yatırım Bankası (EIB) ve Hindistan Yenilenebilir Enerji Geliştirme Ajansı (IREDA) Hindistan'da yenilenebilir enerjiyi finanse etmek için 150 milyon Euro'luk kredi anlaşması imzalamıştır (Petersen, 2019: 31).

Özellikle de Hindistan ile AB arasında ekonomik ilişkiler Rusya gibi özel ilişkilere sahip olduğu ülkelerle kıyaslandığında etkisini her geçen gün artırmaktadır. Bu çerçevede Hindistan ile AB arasında ticaret son on yılda yüzde 72 artmıştır. AB 62,3 milyar Euro'luk (75 milyar Dolar) hacimle (2020 rakamları) ve yüzde 11'lik payla Çin ve ABD ile birlikte Hindistan'ın en büyük ticaret ortaklarından biriyken Hindistan yüzde 1,8'lik payla AB'nin en büyük 10. ticari ortağı olmuştur. Aynı dönemde AB'nin en büyük ticaret partnerleri Çin (yüzde 16,1), ABD (yüzde 15,2) ve İngiltere (yüzde 12,2) olmuştur (European Commission, 2021). Bunun yanında AB ülkeleri Hindistan'a doğrudan yatırım yapan ülkelerin başında gelirken, Hindistan başta İngiltere olmak üzere Almanya ve GKRY'nde yatırımlar yapmaktadır. Özellikle Hindistan'ın İngiltere'de otomobil ve demir çelik sektörüne yaptığı yatırımlar dikkat çekicidir. Ayrıca AB yıllarca sağlık, teknoloji, kırsal kesimin kalkınması gibi alanlarda Hindistan'ın en büyük dış yardım bağışçısı olmuştur (Ogden, 2016: 198).

Hindistan-Avrupa ilişkilerine İngiltere özelinde bakıldığında iki devletin ortak kolonyal deneyiminin (sömürülen-sömürgeci) her iki ülkeyi birbirine yakınlıktırdığı aynı zamanda da uzaklaştırdığı görülmektedir (Scott, 2017:166). Nitekim iki ülke arasındaki ikili ilişkilerde sömürge döneminin etkileri zihinlerdeki etkisini hala sürdürmektedir (Miller, 2018: 67). Parlamenter demokrasi, İngilizcenin ortak kullanımı, İngiltere'de sayıları 1,5 milyon olan Hint diasporası iki ülkeyi birbirine yaklaştıran ortak değerler iken sömürge tarihi iki ülkeyi birbirinden uzaklaştıran ana etkidir. Nitekim İngiltere ile Hindistan arasındaki ilişkilerin geçmişin etkisinde kaldığını 2015'te İngiltere Başbakanı David Cameron da kabul etmiş ve 1919 Amritsar katliamının "son derece utanç verici bir olay" olduğunu dile getirmiştir (Scott, 2017:166). Ayrıca Ekim 2015'te British Council'ın Hindistan sorunları üzerine hazırladığı rapor sömürgeciliğin Hindistan ile ilişki kurmada hala bir engel teşkil ettiğini ortaya koyarken, 2016 BREXIT referandumu sırasında göçmenlere yönelik söylemler Hint toplumuna yönelik ırkçı korkuları yeniden canlandırmıştır (Scott, 2017:166).

Bununla birlikte Hindistan'ın 1947'de İngiliz Milletler Topluluğu'nda kalma kararı İngiltere tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanırken otuz yıl boyunca Güney Afrika Britanya ile Hindistan arasındaki tartışmalı bir konu haline gelmiştir. Dahası, Hindistan'ın bağlantısızlığı ile Britanya'nın ABD'yle yakın uyumu ile zıtlık oluşturunuyordu. Hindistan'ın 1961'de Goa'yı topraklarına katması yine Hindistan'ın Sovyetler Birliği ile 1971 yılında imzaladığı Dostluk ve İşbirliği Antlaşması örneğinde olduğu gibi Sovyetler Birliği ile yakın bağlar Hindistan ve İngiltere'nin birbirinden daha da uzaklaşmasına yol açmıştır. Bunun yanında 1970'lerde İngiltere'nin Diego Garcia adasında Amerika Birleşik Devletleri'ne askeri üs kurma izni vermesi Hindistan tarafından eleştirilirken Indira Gandhi'nin olağanüstü hal ilanı ve 1984'te Amritsar'daki Sih Altın Tapınağına yapılan şiddetli baskına İngiliz eleştirileri, iki ülkenin karşılıklı olarak 1990'lara kadar birbirinden uzaklaşmasına yol açan etkenler olmuştur (Scott, 2017:167).

Bağımsızlıktan sonra ekonomik olarak tek başına ayakta durmasının zor olması Hindistan'ı İngiliz yardımına muhtaç hale getirmiştir. Nitekim Hindistan 1980'lere kadar yıllık ortalama yüzde 3,5 büyüyebilmiştir. Dolayısıyla İngiltere ve Hindistan arasında kolonyal dönem sonrasında ekonomik ilişkiler devam ederken, zaman içinde iki ekonominin karşılıklı olarak etkisi azalmış, İngiltere'nin yerini ABD almaya başlamıştır (Scott, 2017:167).

1990'lardan sonra ise Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü Hindistan ve İngiltere arasında yeni bir sayfa açılmasını sağlamıştır. 1990'lar ve 2000'li yıllarda iki ülke arasında ekonomik ilişkiler artarken 2002 yılında iki devlet ortaklık söylemini dile getirmeye başlamış, Blair 2002'de Hindistan'a, Manmohan Singh de Eylül 2004'te İngiltere'ye ziyarette bulunmuştur. İki Başbakan tarafından Londra'da savunma, eğitim, ekonomi gibi birçok konuyu içeren 2004 ortak bildirisi deklere edilmiştir (Scott, 2017:168). 2012'ye kadar İngiltere Hindistan'a ekonomik yardımlara devam ederken 2012 yılına girerken İngiliz kamuoyunda Hindistan'ın yükselen ekonomisi ve uzay teknoloji gibi alanlarda ortaya koyduğu başarıyla buna ihtiyacı olup olmadığı tartışılmaya başlanmış, nihayetinde de 2012 yılında yardımlar kesilmiştir. 2013 yılında İngiltere Başbakanı Cameron Hindistan'ı ziyaret etmiş (Scott, 2017:173) 2014'de Başbakan olan Modi de 2015 yılında İngiltere'yi ziyaret etmiştir. Modi'nin ziyaretinde sivil nükleer işbirliği ve ekonomi alanlarda birçok anlaşma imzalanırken 2016 yılında da Theresa May Hindistan'ı ziyaret etmiştir.

Sonuç olarak Hindistan AB ilişkileri başlangıçta sömürgecilik ve Batı karşıtlığı üzerinden inşa edilirken ikili ilişkiler son yıllarda başta ekonomi olmak üzere birçok alanda yükselişe geçmiştir. Karşılıklı fayda ve AB'nin Çin'in artan etkisine yönelik Hindistan'la stratejik ortaklık kurmak istemesi temelinde ilişkiler geliştirilmeye başlamıştır. Öte yandan Hindistan-İngiltere ilişkileri başlangıçta iyi başlamış olsa da postkolonyal şüpheler ve Hindistan'ın Sovyetler Birliği ile yakınlaşması sebebiyle soğukluklar da yaşamıştır. Yine de son dönemde pragmatist bir düzlemde ilişkiler yeniden gelişmeye başlamış, bu kapsamda karşılıklı üst düzey ziyaretler yapılmıştır.

3.6.12. Hindistan-Türkiye ilişkileri

Hindistan'ın dış politikada bağlantısız kimliğinin tam olarak analiz edilebileceği nadir ülkelerden birisi Türkiye'dir. Zira topraklarının çoğunluğu Asya'da olsa da Avrupa ve Batı ittifakı ile hareket etmeyi seçen Türkiye'nin NATO üyeliği ve ABD müttefikliği Soğuk Savaş boyunca Hindistan'ın Batı karşıtlığı üzerinden ikili ilişkilerine yansımıştır. Nitekim hem NATO'dan (Batı ittifakı) hem de Doğu Blokundan uzak durmak için bağlantısızlığı tercih eden Hindistan için Türkiye'nin NATO üyesi olmasının yanı sıra Keşmir sorunu dâhil Pakistan'la yakın ilişkileri ve ortak CENTO üyelikleri önyargıları da beraberinde getirmiştir. Özellikle ileri derecedeki Türkiye-Pakistan ilişkileri iki ülke ilişkilerini gölgede bırakmıştır (İlter Turan, kişisel görüşme, 7 Ağustos 2021). Dolayısıyla bu sebepler Hindistan'ın Soğuk Savaş boyunca bağlantısızlık politikası gereğince Türkiye'ye mesafeli durmasına sebep olmuştur.

Aslında Hindistan-Türkiye ilişkilerinin Babürlere hatta daha da geçmişe giden derin bir tarihi vardır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Babürlüler ile diplomatik ilişkiler tesis edilmiş olmasına rağmen ilerleyen zamanda İngiliz sömürge döneminin başlamış olmasının da etkisiyle ilişkiler istenilen seviyelerde sürdürülememiştir. Buna rağmen Osmanlı İmparatorluğu ile Hint Müslümanları arasında kısıtlı da olsa ilişkiler sürdürülmeye çalışılmış hatta milli mücadele döneminde Hint Müslümanları Anadolu'ya mali yardımda bulunmuştur (Malkoç, 112-113). Öte yandan ilişkilerin bu kadar geçmişe gitmesi Hindistan için çok fazla bir mana taşımamaktadır. Daha önce vurgulandığı gibi Hindistan sömürge tarihini (özellikle Hindu milliyetçileri) İngilizlerin alt kıtaya gelmesinden de öncesine yani Müslüman İmparatorluklar (Türk-Moğol) dönemine (12-13. yüzyıl) dayandırmaktadır. Bu yüzden de “benlik/kendi” kimliğinin “ötekisi” olarak tanımlayarak ulusal kimlik inşasının önemli bir unsuru haline getirmiştir. Dahası Türkiye Pakistan'la yakın ilişkileri olması haricinde ekonomik ve güvenlik işbirliğini derinleştirmeye çalıştığı Batı Asya politikasında BAE ve Suudi Arabistan'ın da dâhil olduğu birçok Körfez İşbirliği Konseyi üyesi devlete

kıyasla Hindistan dış politikasının stratejik planlamasında çok fazla yer işgal etmemektedir (Mehta, 2019: 7).

Buna rağmen 1958 yılında Türkiye Başbakanı Adnan Menderes Hindistan'ı ziyaret etmiş, 1965 yılında da Hindistan Cumhurbaşkanı yardımcısı Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Yine 1986 yılında Turgut Özal, 1989'da da Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve 1995 yılında Süleyman Demirel Hindistan'ı ziyaret ederken Rajiv Gandhi 1988 yılında Türkiye'yi ziyaret etmiştir. 1993 yılında da ilk kez bir Hindistan Cumhurbaşkanı Türkiye'yi ziyaret ederken (Duman, 2020) iki ülke de bu ziyareti yeni dönemin başlangıcı olarak yorumlamıştır (Malkoç, 2016: 136). Bunun yanında 2000 yılında Başbakan Bülent Ecevit Hindistan gezisine çıkarken diğer Türk yetkililer gibi Tac Mahal'i ziyaret etmiş ve ikili bazı anlaşmalara imza atmıştır.

Türkiye 1998 yılında Hindistan'ın nükleer denemelerini kınamış olmasına rağmen 2000'lerden sonra ilişkiler gelişmeye başlamış 2008 ve 2017 yıllarında Başbakan R. Tayyip Erdoğan Hindistan'ı ziyaret etmiş ve Türkiye-Hindistan Serbest Ticaret Anlaşmasını onaylamıştır. Ayrıca bu ziyarette Afrika dâhil her alanda Hindistan'la işbirliği yapma mesajı verilirken Pakistan'la olan yakın ilişkilerin Hindistan-Türkiye ilişkilerine negatif yansımaması gerektiği vurgulanmıştır (Mehta, 2019: 5). Hatta Türkiye Keşmir konusunda arabuluculuk yapabileceğini belirtmiştir. Ancak Keşmir ayrılıkçılığını savunan ve farklı siyasi cephelerden oluşan Hürriyet Konferansı'nın¹²⁷, Türkiye'yi önemli bir İslam ülkesi olarak nitelendirip bölgede hüküm süren siyasi belirsizliği sona erdirmek için çaba göstermesi gerektiğini vurgulaması Hindistan'ın Türkiye'ye olan şüphesinin devam etmesine yol açmıştır (Mehta, 2019: 6-7). Keza 2018 yılında Türkiye, Keşmir konusunda Pakistan'ı desteklemeye kararlı olduğunu yinelerken Hindistan buna GKRY ve Ermenistan ile bağlarını güçlendirerek karşılık vermiştir.

Bununla birlikte iki ülke arasındaki ekonomik bağlar siyasi ilişkilerden daha istikrarlıdır. Nitekim iki ülke arasındaki ticaret kararlı bir şekilde yükselirken, karşılık ticaret hacmi 2019 rakamlarıyla 7,8 milyara ulaşmıştır. Hindistan 2015'de Türkiye'ye 5,6 milyar dolarlık ürün ihraç ederken, aynı dönemde Türkiye'den 650 milyon dolarlık ithalat yapmıştır. 2019 yılında ise başta petrol ürünleri, iplik ve taşıt parçaları olmak üzere 6,6 milyar dolarlık ihraç yaparken; mermer ve metal cevherlerinin ağırlıkta olduğu 1,1 milyar dolarlık ithalat yapmıştır (TC. Dışişleri Bakanlığı, 2021). Bu rakamlar düşük görünmekle birlikte Hindistan'ın en büyük stratejik ortağı Rusya ile arasındaki ticari ilişkilere bakıldığında (yaklaşık 11 milyar dolar) kabul edilebilir seviyelerde olduğu görülmektedir. Ekonomideki gelişmelerin yanı sıra iki ülke arasında bazı askeri yakınlaşmalar da olmuştur. Örneğin 1997 yılında bir Türk denizaltısı Mumbai'yi ziyaret ederken, 2000 yılında bir başka savaş gemisi TCG Turgutreis Chennai'ye misafir olmuştur. Yine 2004 yılında iki Hint savaş gemisi (INS Ganga ve INS Shakti) İstanbul'u, 2006 yılında INS (Indian Naval Ship) Mumbai ve INS Brahmaputra İzmir'i, 2009 yılında da INS Delhi ve INS Aditya Aksaz (Muğla) Deniz Üssünü ziyaret etmiş ve iki ülke ortak deniz tatbikatı yapmıştır. Son olarak 2010 yılında da TCG Gemlik Mumbai ziyaretinde bulunurken iki ülke donanması Umman Denizinde deniz eğitimleri yapmıştır (Andrabi, 2014).

Sonuç olarak son yıllarda ikili ilişkiler başta ekonomi ve savunma sektörü olmak üzere gelişme işaretleri göstermektedir. Ancak Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Batı ittifak sisteminin bir parçası olması, Hindistan'ın ise bağlantısız bir dış politika izlemesi ve

¹²⁷ Tüm Partiler Hurriyat Konferansı olarak biline oluşum 1993'de Keşmir sorununu savunmak için siyasi, sosyal ve dini örgütler tarafından kurulmuştur. Hurriyat Konferansı'na göre, Jammu ve Keşmir tartışmalı bir bölge ve buradaki Hindistan gücü yasal değildir. Detaylı bilgi için bkz: All Parties Hurriyat Conference. (t.y.). https://www.satp.org/satporgtp/countries/india/states/jandk/terrorist_outfits/hurriyat.htm

Keşmir meselesinin de etkisiyle ilişkiler gelişmemiştir. 2000’li yıllarda ise Hindistan’ın Keşmir meselesinde iç politikada artan Hindu milliyetçiliği etkisiyle daha sert politikalar izlemesi dış politikaya da yansımış (Keşmir’in özerk statüsünün iptal edilmesi gibi), bu kez ideoloji Türkiye’ye bakışı şekillendirmeye başlamıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu tez, Hindistan'ın bağlantısız ve üçüncü dünyacı devlet kimliği ile yükselen güç kimliğini incelemiş ve Hindistan'ın bu kimlikleri nasıl inşa ettiğine ışık tutmaya çalışmıştır. Bunun için öncelikle modern ulus inşa yöntemleri ile ulus-devlet modelleri incelenerek Hindistan'ın ulus inşa süreci ve ulusal kimliğini şekillendiren faktörler analiz edilmiştir. Bu bağlamda modern ulusların ilk ortaya çıktığı Batı dünyasının nasıl bir ulus inşa süreci yaşadığı ve ulusal kimlikleri hangi temeller üzerinden inşa ettikleri incelenerek Hindistan ulus-devlet ve ulusal kimlik inşa süreci için kavramsal çerçeve çizilmiştir. Nitekim 19 ve 20. yüzyılda Batı'da ortaya çıkmaya başlayan modern ulus-devletler zaman içinde tüm dünyayı etkisi altına almaya başlamış ve imparatorlukların ya da sömürge rejimlerin yıkılmasıyla birlikte birçok yeni ulus-devlet ortaya çıkmıştır. Yeni kurulan devletlerin en büyük sorunu ise kendisine sadakatle bağlı olacak hatta kendisi için canını verebilecek bir ulus inşa etmektir. Bu yüzden ilk örnekleri Avrupa'da görülen ve din, dil, ortak bir geçmiş, öteki, mekân, semboller, kahramanlar gibi unsurlar üzerinden modern ulus inşa etme çabasına girilmiştir. Bazı devletler dini ön plana çıkarırken bazıları da dili ön plana çıkarmıştır. Ya da İsviçre örneğinde olduğu gibi çoklu dil yapısıyla da ulus inşa edildiği olmuştur. Bunlar tamamen o devletin iç dinamikleri ve şartlarına göre oluşan hassas bir durumdur. Örneğin ulus inşasındaki en belirleyici faktörlerden biri olan din ögesi çoğu zaman birleştirici bir unsur olurken bazen tek başına bir ulus inşa etmek için yeterli olmamış/olamamıştır. Buna benzer şekilde yine çoğu zaman dil, din ile birlikte modern ulus inşasının başat bir ögesiysen Sırbistan ve Hırvatistan örneklerinde olduğu gibi din faktörünün öncelenmesi sebebiyle bazı durumlarda arka planda kalmıştır. Bunun yanında Almanya gibi ırk üzerinden ulus inşa etmeye çalışılan örnekler de vardır. Öte yandan Almanya'nın aksine kültürel birlikteliği ön plana çıkaran Batı ülkeleri de olmuştur. Bu çerçevede kıta Avrupa'sının iki çekirdek ülkesi Almanya ile Fransa'nın bile ulus inşa yöntemlerinin birbirleriyle taban tabana zıt olduğu görülmüştür. Fransa ulusu toprak üzerinden evrensel ve devlet merkezli inşa ederken Almanlar ise aynı soya dayanan ırksal, dilsel ve kültürel değerler üzerinden ulus inşasını gerçekleştirmiştir. Yine bunun gibi Ruslar Batı karşıtlığı ve Ortodoks kimliği üzerinden ulus inşa ederken, Sırp'lar ise Türkler karşısında yenilgiye uğrayan eski krallıklarına ait kahramanlık hikâyelerini öne çıkarmıştır. Sonuç olarak ulus inşa edici unsurlar çoğu ülkede birbiriyle benzeşse de her ülkenin kendine has durumu sebebiyle bunlardan birisi daha etkili olmuştur.

Hindistan'ın ulusal kimlik inşasında ise milliyetçilik, din ve kültürel yapı, dil, mekân, ulusal tarih, İngiliz sömürge rejiminin etkisi, öteki olan Pakistan ve Müslümanlar, ulusal kahramanlar gibi kavramlar önemli rol oynamıştır. Bu yönüyle hem Batıyla benzerlik taşımakta hem de birçok yönden Batıdan ayrılmaktadır. Hindistan'ın Batı'dan farklılıklarının başında aynı zamanda dinsel bir anlamı da olan Kast sistemi gelmektedir. Bundan da önemlisi Hindistan'ın ulusal bilincinin ve milliyetçiliğinin canlanmasına sebep olan bizatihi Batı'nın (İngiltere) kendisi olmuştur. Nitekim 1947'ye kadar İngiliz sömürge rejimi altında kalan Hindistan aydınlanması Batı'da olduğu gibi kendi yönetimlerine karşı olmamış, ülkeyi sömüren sömürgeci güce karşı oluşmuştur. Milliyetçilik Hindistan'da, birçoğu Batı'da eğitim almış entelijansiya tarafından Brahmo Samaj (laikler) ve Arya Samaj (Hindu milliyetçileri) organizasyonları temelinde oluşturulmuş ve günümüzdeki ideolojisine şekil vermiştir. Başlangıçta her iki ideoloji 1885 yılında kurulan Ulusal Kongre içinde yer alarak kurumsal bir yapıya kavuşmuş ancak 1907'den itibaren aşırı olarak adlandırılan Hindu milliyetçileri ile Laikler arasındaki görüş farklılıkları iki yapıyı bir daha birleşmeyecek şekilde birbirinden ayırmıştır. Laik milliyetçiler toprak ve kültürü birleştirirken, Hindu milliyetçileri toprak ve dini birleştirerek ulus inşa etmek istemişlerdir.

Laik milliyetçiler Kongre Partisi ile yola devam ederken, Hindu milliyetçileri daha sonraları BJS ve BJP'yi de oluşturacak olan Rashtriya Swayamsevak Sangh'ı (Ulusal Gönüllü Örgütü) kurmuştur.

Gandhi her iki görüşü birleştirmek istese de bunun başaramadığı görülmektedir. 1947'de Nehru Hindistan'ı çok dinli bir yapıda olması sebebiyle laik bir yapıda inşa ederek dini kimliği, ulusal kimliğin dışında bırakmıştır. Çünkü Hindular haricinde ciddi bir Müslüman azınlığın varlığı ile baskın konumdaki Hindular (yüzde 80) içindeki dinsel, kastsal ve mezhepsel görüş ayrılıkları ve dilsel farklılıklar bunu zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla Hint toplumun çok dinli, çok dilli ve çok kültürlü bir yapıda olması Nehru'nun kişisel özellikleri ve sömürge rejiminin bıraktığı travma ile birleştirildiğinde laik bir ulusal kimlik inşa edilmesine sebep olmuştur. Ancak 1980'lerden itibaren inşa edilen/edilmeye çalışılan bu kimlikte yapısal sorunlar ortaya çıkmış ve toplum, Hint kimliğini Hindu milliyetçi ekseninde yeniden inşa etmek için harekete geçmiştir. Ancak bu kez Müslümanlar ötekileştirilerek kimlik inşasına girildiği için Müslümanlar Hint toplumunun dışında bırakılarak Hinduize edilmeye zorlanmıştır. Bu durum ise çatışmalara kapı aralamış hatta aralamaya da devam etmektedir. Dolayısıyla bu çalışma öncelikle 1980'lerden itibaren yaşanan Hindu Müslüman çatışmaları, Hindu-Sih çatışmalarıyla ve aynı zamanda bunun siyasete yansımalarını göstererek Hindistan'ın bir kimlik kriziyle karşı karşıya kaldığını ortaya koymuştur. İnşa edilmeye çalışılan bu din ağırlıklı yeni kimlik yaklaşımıyla birlikte Soğuk Savaş'ın sona ermiş olması, liberal ekonomi modeline geçilmesi gibi sebeplerle ülkenin dış politika kimliği de 1947'den itibaren etkili olan bağlantısızlıktan büyük güç/büyük devlet gibi söylemsel kimliklere yerini bırakmaya başlamıştır. Bununla birlikte günümüzde bağlantısız kimliği büyük ölçüde etkisini yitirmiş olsa da, bağlantısızlığın sürdürülüp sürdürülmemesi Hint siyasetinde tartışılmaya devam etmektedir.

Öte taraftan çalışma Hindistan'ın Batı modellerinde olduğu gibi bir ulus-devlet yapısından çok uzak olduğunu da ortaya koymuştur. Zira Hindistan farklı yapıdaki birçok eyaletten meydana gelmektedir ve bu eyaletlerin çoğunluğu dilsel olarak kategorize edilerek oluşturulmuştur. Çünkü Hindistan'da Fransa'da ya da Almanya'da olduğu gibi tek bir dil toplumun geneline hâkim değildir. Hatta Güneyde ve birçok eyalette Hintçe konuşulmadığı gibi Hindu kuşağı olarak bilinen orta-kuzey Hint bölgelerinde bile Hindi dili arasında farklılıklar vardır. Son yıllarda Hindu milliyetçi BJP Hindi dili üzerinden dilde birlik sağlamaya çalışsa da başta Dravid kökenli Tamillerin yaşadığı güney eyaletleri olmak üzere birçok bölgede buna karşı çıkılmaktadır. Bu yüzden çalışmada öncelikle kendine özgü yapısıyla Hindistan'ın Fransa ya da Almanya gibi tek bir ulustan değil uluslardan meydana geldiği dolayısıyla da Batı üzerinden onu tanımlamanın çok da doğru olmayacağı sonucuna varılmıştır. Ancak bu durum Hint toplumun geneline hitap eden bir kimlik inşası çabaları olmadığı anlamına da gelmemektedir. Nitekim yukarıda da bahsedildiği gibi Nehru tüm Hint coğrafyasını kucaklayabilmek için laik milliyetçi bir kimlik inşa etmeye çalışmıştır. 1980-90'lardan sonra ise Hint siyasetçilerinin popülist politikalarının da etkisiyle Hindu milliyetçi bir kimlik inşa edilmeye çalışılmış ve bu süreç devam etmektedir. Kimlik inşasında yaşanan bu değişim ise iç politikada olduğu kadar Hint dış politikasının farklı alanlarında pratiğe dökülerek kendisini göstermiştir.

Bu çerçevede çalışma ulusal kimliğin dış politikayı etkilediğini iddia ederek Hindistan dış politika kimliğinin/kimliklerinin tanımlamaları, sebepleri ve etkileriyle birlikte ne olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmada kimlik özelinde teorik altyapı sağlaması için diğer uluslararası ilişkiler teorilerin aksine Wendt'in görüşleri doğrultusunda açıklanmaya çalışılan konstrüktivizme (inşacılık) başvurulmuştur. Açık bir şekilde konstrüktivizm maddi etkenlerden ziyade kimlik ve norm gibi faktörlerle çalışmanın açıklanmasında daha nesnel bir yaklaşım sunmuştur. Zira Hindistan'ın devlet kimliği (hem

kendisini nasıl gördüğü hem de diğer devletler tarafından nasıl görüldüğü açısından) Hintli siyasetçilerin olduğu kadar devlet çıkarlarını ve algılamasını da etkilemiştir. Ayrıca çalışma Hint kimliği üzerindeki melezlik ve taklit kavramlarıyla açıklanan kolonyal etkinin daha iyi anlaşılabilmesi için postkolonyalizmden de yardım almıştır.

Dolayısıyla bu çalışma 1947'den itibaren oluşturulmaya çalışılan ulusal kimliğin 1990'lardan itibaren değişmeye başladığı ve bu kimliklerin de dış politikayı etkilediği savından hareket ederek iki hipotez ortaya atmış ve bunu doğrulamaya çalışmıştır. İlk olarak Hindistan'ın bağlantısız ve üçüncü dünyacı devlet kimliğini etkileyen üç farklı değişken analiz edilerek incelenmiştir. İkinci olarak ise 1990'lardan itibaren Hindistan'ın ulusal kimliğindeki değişime paralel olarak dış politikasında ortaya çıkan yükselen güç kimliği ve bunu etkileyen faktörler incelenmiştir. Ancak bunun için öncelikle ulusal kimlik inşa yöntemleri ile birlikte Hint ulusal kimliğini etkileyen ve şekillendiren unsurlar detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Bağlantısız ve üçüncü dünyacı Hindistan kimliği; Nehru gibi kurucu liderlerin etkisi, kolonyal dönemin etkileri (postkolonyal kimlikler) ve Soğuk Savaş süreçleri üzerinden inşa edilerek analiz edilmiştir. Bu bağlamda bağlantısız ve üçüncü dünyacı devlet kimliğinin inşasında öncelikle kurucu liderlerin kişisel özelliklerinin çok önemli bir yere sahip olduğu Nehru ve onu derinden etkileyen Gandhi üzerinden yapılan incelemelerle ortaya konmuştur. Nitekim barış içinde birlikte yaşama ve işbirliği, toprak bütünlüğüne saygı, saldırmazlık, ülkelerin karşılıklı olarak iç işlerine karışmama, eşitlik gibi Nehru'nun temel felsefesini oluşturduğu idealist düşünceler Hint anayasasında yer aldığı gibi aynı zamanda Bağlantısızlar Hareketi'nin de temel yaklaşımı olmuştur.

Hindistan'ın bağlantısız ve üçüncü dünyacı bir kimlik inşa etmesinde etkili olan sebeplerden bir diğerinin de kolonyal öteki olarak adlandırabileceğimiz İngiliz sömürgeciliği olduğu söylenebilir. Zira başta Nehru olmak üzere Hint siyasetine yön verenler yaşanan sömürge tecrübesi sebebiyle bağımsız bir dış politika yürütebilmek için ülkenin bağımsızlığını tehlikeye atabilecek her türlü askeri ittifaktan uzak durarak Hindistan'ın dış politikasını bağlantısızlık temelleri üzerine inşa etmişlerdir. Yine sömürge tecrübesi Hindistan'ı ABD ve Batı ülkelerindeki büyük güçler hakkında şüpheye ve arada kalmışlığa ittiği için bağlantısızlık Hindistan'ın dış politikada özerk davranmasının temelini oluşturmuştur. Dolayısıyla bu çalışma arada kalmışlık gibi postkolonyal kavramların Hindistan'ın bağlantısız bir kimlik inşasında önemli bir unsur olduğunu örneklerle ortaya koymuştur.

Çalışmada bağlantısız bir kimlik inşa edici unsur olarak incelenen son faktör sistemik olarak Soğuk Savaş etkisi olmuştur. Soğuk Savaş boyunca ülkeler iki güçten birini seçerek dış politikasını bağlı bulundukları kutba göre şekillendirirken Hindistan her iki güç bloğundan uzak durup bağlantısız bir dış politika izleyerek kendi ulusal önceliklerine odaklanmaya çalışmış ve yine yaşadığı sömürge travması Hindistan'ı uluslararası sistem hakkında şüpheliğe ittiği için bağlantısızlık Hindistan'ın kendisini güvenlik altına almasının bir aracı olarak görülmüştür. Dolayısıyla Nehru'nun kişisel özellikleri ve İngiliz sömürge rejiminin devam eden postkolonyal etkileri ile Soğuk Savaş Hindistan'ın bağlantısız ve üçüncü dünyacı kimlik inşa etmesinin önemli birer kanıtı olarak çalışmada ortaya konulmuştur.

Öte yandan Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonraki yıllarda Hindistan'ın dış politikasında dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Aslında bu dönüşüm aynı zamanda bir kimlik krizini de sembolize ediyordu. Hindistan dış politika yapısındaki bu değişim ile Soğuk Savaş sonrası değişen dünya düzenine başarılı bir şekilde kendini dönüştürmüş, moralpolitik değerlerden ziyade daha pragmatist ve realist bir dış politika izlemeye başlamış ve üçüncü dünya ile

ilişkisini azaltmaya başlamıştır. Zira Hindistan gücünü artırdıkça üçüncü dünya dayanışmasına ihtiyaç duymamaya başlamıştır. Smith' in (2012: 9) belirttiği gibi devletler olgunlaştıkça gelişimlerini ve refahlarını sağlama konusunda idealizmden uzaklaşırken daha muhafazakâr bir yapıya bürünmektedirler (Hindu milliyetçiliğinin yükselmesi gibi). Hindistan örneğinde dünyanın ezilen yoksulları ile dayanışma retoriği ortadan kalkmamış olabilir, ancak eylemler farklılaşmaktadır. Geline nokta itibarıyla 2016 yılında düzenlenen Bağlantısızlar Hareketi zirvesine Modi'nin katılmadığı örneğinde olduğu gibi Hindistan'ın uygulamaları Güney'le dayanışmanın her zaman ulusal bir öncelik olmadığını göstermektedir.

Dolayısıyla 1990'lardan itibaren Hindistan'ın bağlantısız kimliğinin etkisini kaybettiği ve yükselen güç söylemlerinin ortaya çıktığı görülmüştür. Çalışmanın ikinci hipotezi olarak ortaya atılan Hindistan yükselen bir güç olduğu düşüncesi; Hindu milliyetçiliğinin yükselişe geçmesi, antik dönem Hint medeniyetine yapılan atıflar ve Hint ekonomisindeki gelişmelerle desteklenmeye çalışılmıştır. Ancak Hindistan'ın yükselen güç olarak algılanmasının en etkili unsurunun birçok eksikliğine rağmen ekonomideki gelişmeler olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun yanında Hindistan'ın nükleer bir güç haline gelmesi, “Doğuya Hareket” gibi politikalarla bölgesinin dışına çıkması, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve Japonya gibi büyük güçlerle ilişkilerin geliştirilmesi, askeri kapasitesini artırması, G4 ülkeleriyle birlikte BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliği hedefi, Hint-Pasifik bölgesinde Çin'e karşı daha aktif bir dış politika izlemeye çalışması ve belki de en önemlisi Hint toplumunda buna yönelik olarak istenen seviyede olmasa da iç tartışmaların başlamış olması Hindistan'ın yükselen bir güç olarak değerlendirilmesinde önemli birer gösterge olmuşlardır. Nitekim toplumda, artan güçlerinin yanı sıra bunun ne anlama geldiğine dair fikirlerinin olması ve büyük güç olmak için ne yapmaları gerektiğinin tartışılması Miller'e göre yükselen güç için önemli bir iç tanımaydı. Kimliklerin sosyal etkileşim yoluyla oluştuğu göz önüne alındığında büyük devlet kimliğinin diğer aktörlerce tanınması gerekirken yükselen güçlerin öncelikle büyük güç olabilmesi için bir iç tartışmaya girmesi gerektiği vurgulanmıştı. Dolayısıyla tüm bu bileşenler bir araya getirilerek Hindistan kimliğinin yeniden inşasının ve dolayısıyla da Hindistan'ın yükselen gücünün önemli birer kanıtı olarak değerlendirilmiştir.

Hindistan'ın yükselen gücüne yönelik iç tartışmalar genel olarak Hindu milliyetçiliği söylemleri çerçevesinde ele alınmıştır. Birçok Hindu milliyetçisine göre, Hindistan'ın doğal sınırlarının Nepal, Bhutan, Afganistan, Pakistan ve Bangladeş'i içine alması gerektiği dile getirilirken, Hindistan'ın idealist ve moralpolitik “bağlantısız” politikaları eleştirilmiştir. Yine Hindu milliyetçileri tarafından nükleer silah denemeleri Hindistan'ın küresel sistemde büyük bir güç olarak ortaya çıkışının başlangıcı kabul edilerek söyleme dönüştürülmüştür. Bu söyleme göre nükleer testler Hindutva'nın Hindistan'ı büyük güç yapma politikasının yansımasıdır ve testler Hindistan'a özgüven verirken aynı zamanda Hindistan'ın uluslararası sistemdeki statüsünü değiştirirken üçüncü dünya ülkesi imajını silmeye başlamış ve idealizmden pragmatizme geçişin sembolü olarak yükselen bir güç görülmesinde etkili olmuştur. Nitekim Hindistan nükleer silahlar üzerinden kimliğini yeniden tanımlamış ve bu tanımlama ile kendisini nükleere sahip ülkeler sınıfına sokarken aynı zamanda da nükleer güç olmayan “ötekiler” arasında olmamayı tercih etmiştir.

Bunun yanında Hindistan'ın yükselen bir güç olarak inşasında son zamanlarda sıklıkla Hint tarihi ve medeniyetine de atıfta bulunulduğu görülmüştür. Bu yüzden özellikle Hindu milliyetçileri ve siyasetçiler ile enetelijansiya Hint medeniyetinin Vedik çağdaki ihtişamını ve gücünü topluma yeniden hatırlatırken, eski Hindu metinleri üzerinden oluşturulan moralpolitik kavramı Hint siyasetine yön vermektedir. Bu bağlamda Mahabharatra'nın tarihsel anlatısı ile Kautilya'nın Arthashastra'sı Hindistan'ın büyük devlet idealine

ulaşmadaki arzusu için önemli birer dayanak noktası olmuştur. Yine dile getirilen söyleme göre Hindistan Hindu medeniyetinin devamıdır ve Güney Asya coğrafyası ile Hint Okyanusu coğrafı, tarihi ve kültürel olarak Hindistan'ın doğal hegemon bölgesidir. Bunu da Hindu Milliyetçi tabana sahip BJP ve Modi "Doğuya Hareket" politikası ile somutlaştırarak Hindistan'ın Asya lkeleriyle ortak tarihine ve kültürüne vurgu yapmıştır.

Bununla birlikte çalışma şunu da ortaya koymuştur. Hem Hindu milliyetçi söylem hem de Hint tarihi ve medeniyetine yapılan atıflar tek başına sadece retorik bir yaklaşım sunmaktan öte gitmemiştir. Nitekim 2014 ile 2019 yılları arasında daha önce dile getirilen söylemlerin aksine Hindu Milliyetçiliğini savunan BJP sert politikalar izlemediği gibi geleneksel Hint dış politikasının ivmesini artırarak bu politikaları devam ettirirken aynı zamanda (korumacı bir ekonomi modelini savunmuş olmasına rağmen) liberal ekonomi politikalarının gerekliliklerini de yerini getirmeye devam etmiştir.

Bu bağlamda 1991'den sonra yapılan reformlarla birlikte ekonomik gelişmeler dâhil edilmeden kesinlikle Hindistan'ın yükselen gücünden bahsedilemez. Hindistan kişi başına düşen GSYİH yönünden istenilen seviyeye gelemese de elde ettiği GSYH açısından 2020'de dünyanın altıncı büyük ekonomisi haline gelmiştir. Ekonomideki gelişmelere paralel olarak Hint ordusuna ayrılan payın artması neticesinde dünyanın üçüncü büyük askeri harcaması yapan ordu haline gelmesi Hindistan'ın yükselen gücünün ölçümlenmesinde önemli bir veri olmuştur. Yine Hindistan'ın gelişen ekonomik gücüne paralel olarak BRICS yesi olması, dış yardım alan ülke değil veren ülke haline gelmesi, diplomatik temsilciliklerinin sayısını yükseltmesi ve son yıllarda Hindistan Başbakanının daha önce hiç olmadığı kadar yurt dışı ziyaretine çıkması, "Doğuya Hareket" politikası ve çok yönlü bir dış politika izlemesi Hindistan'ın yükselen g inşasında önemli dayanak noktası olmuştur. Dolayısıyla alışma yükselen Hindu milliyetçiliğinin etkisi, Hindu tarihi ve eski Hint medeniyetlerine yapılan atıflarla birlikte ekonomik gelişmeler üzerinden Hindistan'ı yükselen bir g olarak tanımlamıştır.

Öte yandan son zamanlarda BJP'nin iç politikada gücünü konsolide ettikten sonra radikal adımlar atmaktan çekinmediği de ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak daha önce vaat edilmesine rağmen gerçekleştirilmemiş olan Keşmir'in özerk statüsünün kaldırılması, vatandaşlık yasası, Ayodhya'da tapınak inşası gibi hususlar 2019'da ikinci kez seçimleri kazandıktan sonra Hindu milliyetçi söyleme uygun olarak yeni dönemde hayata geçirilmiş politikalarlardır. Yine BJP'nin Hindu milliyetçi çizgiye gelmek için 2019 seçimlerden sonra başta basın özgürlüğü olmak üzere bazı demokratik kısıtlamalara gittiği de görülmektedir. Bu yüzden ilerleyen yıllarda iç politikada güçlenen bir BJP'in büyük devlet statüsüne ulaşmak için daha sert politika izleme potansiyelinin ne gibi bir pratiği olur sorusuna cevap verebilmek ise şimdilik gttr. Nitekim bu tezin hazırlandığı 2020 itibariyle Hindu milliyetçiliğinin temsilcisi olan BJP ikinci dönemine yeni başlamış dolayısıyla da Hindutva'nın dış politikadaki etkisiyle bağlantılı olarak Pakistan ve Keşmir vakaları hariç bazı sonuçlara tam olarak ulaşılamamıştır. Bu yüzden yeni döneme uygun güncel çalışmalar yapılması Hindistan'ı analiz edebilmek için önem kazanmaktadır. Çünkü Hindistan son yıllarda birçok alanda hızlı bir değişim yaşamakta, bu ise gelecekte Hindistan'ın uluslararası sistemde çok farklı statülerde olacağını göstermektedir.

Bunun yanında literatürde sıklıkla kullanılan "büyük devlet" söyleminin ise hem Hindistan'ın mevcut gücü hem de diğer aktörlerin algılayışı açısından değerlendirildiğinde tam olarak karşılık bulmadığı görülmüştür. Dolayısıyla alışmamızda Hindistan'ın büyük devlet kimliğinin tam olarak inşa edilemediği ve 2020 itibariyle bunu söyleme dönüştürmenin de oldukça erken olduğu görülmüş bu sebeple de Hindistan, hedefi "büyük g" olmak olan "yükselen bir g" olarak araştırmaya dâhil edilmiştir. Yine bu çerçevede

gelecek yıllarda farklı bakış açıları ve konseptler üzerinden çalışma yapılması şüphesiz literatüre çok önemli katkılar sunacaktır.

Ayrıca çalışmada hem bağlantısız hem de yükselen güç kimliklerini analiz edebilmek için morapolitik ve son yıllarda etkili olan realizm ve liberalizm gibi teoriler üzerinden okumalar yapılmıştır. Buna göre Hindistan'ın bağlantısızlık politikasının 1950'lerde oldukça başarılı olduğu görülürken, 1962 Hindistan-Çin sınır savaşından sonra 1971 Hindistan-SSCB anlaşmasıyla bağlantısızlığın zedelendiği ve reel politikaların da gündeme alındığı ortaya çıkmıştır. Hindistan'ın bağlantısızlık politikasının başarılı olmasında sömürgecilik karşıtlığı, özellikle de Afrika'daki sömürge karşıtı mücadelelere verilen desteğin önemli bir yeri olmuştur. Bu yüzden de Hindistan'ın Afrika ülkelerine yönelik politikalarında bağlantısızlık ilkelerine uygun hareket ettiği görülürken kendi bölgesi olan Güney Asya'da hegemonik bir politik yaklaşım sergilediği dolayısıyla da bağlantısızlık politikasının söylemde kaldığı görülmüştür.

Öte taraftan başta ABD olmak üzere Batı ülkeleri ile ilişkilerde postkolonyal şüpheler devreye girmiş, bu sebeple de bu ülkelere uzak durularak bağlantısız bir politika izlenmeye devam edilmiştir. Bunun yanında Soğuk Savaş'ın bir diğer güçlü ülkesi Sovyetler Birliği ile 1971'den itibaren stratejik ortaklıklar tesis edilerek daha yakın ilişkiler kurulmuştur. ABD ile ilişkiler ise Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Hindistan'ın hem liberal ekonomi modelini uygulamaya başlaması hem de çok yönlü bir dış politika izlemeye başlamasıyla birlikte gelişmeye başlamıştır.

Dolayısıyla 1990'lardan itibaren bağlantısızlık Hindistan'ın dış politikasındaki önemini kaybetmiştir ve Hindistan çok yönlü bir politika izlemeye başlayarak tüm önemli aktörlerle iyi, istikrarlı ve karşılıklı fayda temelinde ilişkiler kurmaya çalışan bir ülke haline gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda Hindistan özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Çin, Japonya ve Avustralya gibi güçlerle derinleşen ikili ilişkiler kurmaya başlamıştır. Aynı zamanda Hindistan Vietnam gibi Güneydoğu Asya ülkeleri ile stratejik ortaklıklar kurarak Çin'in bölgedeki gücünü dengelemeye çalışmaktadır. Öte yandan günümüzde Hindistan'ın dış politikada birbiriyle çelişkili olsa da farklı kimliklerden de faydalandığı görülmektedir. Bu bağlamda bölgesel güç, yükselen güç, demokratik Hindistan, gelişmekte olan ülke veya bağlantısız ve üçüncü dünyacı gibi kimlikler Hint dış politikasını etkileme konusunda birbirleriyle rekabet etmektedir. Hindistan sahip olduğu bu farklı kimlikler sayesinde birbirinden farklı dünyalar arasında köprü görevi yapabilir. Zira Hindistan, gelişmekte olan ekonomisinin yanı sıra birçok dine de ev sahipliği yapan ve aynı zamanda dünyadaki en büyük üçüncü Müslüman nüfusa sahip laik ve çoğulcu bir demokrasidir. Dolayısıyla Hindistan Wojczewski'nin de (2016: 145) belirttiği gibi Batı ile Doğu, demokratik ülkelerle demokratik olmayan ülkeler ve farklı dinler arasında bağlantı yapabilecek nadir ülkelerden birisidir.

Ancak Hindistan'ın bunları başarabilmesinin önünde bazı yapısal sorunlar vardır. Bunların başında ulusal kimlik inşasındaki sıkıntılar gelmektedir. Başlangıçta Nehru'nun etkisiyle seküler bir yapıda inşa edilmeye çalışılan kimlik, 1980'lerden itibaren başarısızlıkla sonuçlanmış bu kez de Hindu dini ağırlıklı bir kimlik inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu durum ise toplumun yüzde 80'inin dininin Hinduizm olması sebebiyle Hindistan'ın tek tip bir ulus-devlete daha fazla yakınlaştırsa da sayıları 200 milyonu bulan Müslümanları ötekileştirdiği için dini çatışmaları körüklemiştir. Hindistan için belki de en iyi model ABD yaklaşımı olacaktır. Buna göre sorun Hristiyan ritüellerinin yaygın olarak tanınması ve kutlanması örneğinde olduğu gibi Hinduizm'e kültürel üstünlük atfedilerek (resmi olarak tanınmadan) ve diğer dinlere eşit mesafe yaklaşılarak çözülebilir. Bu çalışma, laiklik üzerinden inşa edilen kimliğin (idealist-bağıntısız bir dış politika izlenmesi) Hindistan'ı

zayıf düşürdüğü gerekçesiyle hem daha homojenize ve dinamik bir ulus inşa etmek, hem ekonomik sorunları unutturmak hem de dış politikada daha güçlü bir Hindistan inşa etmek için 1990’lardan itibaren Hindu milliyetçiliğinin bilinçli bir şekilde teşvik edildiğini değerlendirmektedir. Ancak bu çalışma inşa edilmeye çalışılan bu kimliğin dini çatışmalara sebep olduğunu/olacağını da ortaya koymuştur. Dolayısıyla inşa edilmeye çalışılan bu yeni kimliğin başarılı olup olamayacağı ve gelecekte tam olarak nasıl etkileri olacağını öngörmek mümkün görünmemektedir. Nitekim ülkenin birçok noktasında Hindularla Müslümanlar arasında çatışmalar artmakta, Müslümanlar ötekileştirilmektedir. Bu yüzden de Hindistan’ın güçlü bir ülke olabilmesi için sekülerizmin ön plana çıkarılması daha önemlidir. Çünkü diğer yönelimler bölünme ve çatışma riski taşımaktadır.

Bir diğer önemli sorun kast sistemi sebebiyle Müslümanlar gibi ötekileştirilen Dalitlerin ve diğer alt kasta mensupların topluma entegre edilmesinde yaşanan sorunlardır. Zira Hindistan hükümeti resmi olarak kast sistemine karşı çıksa da uygulamada kast sistemi devam etmektedir. Ayrıca bölgeselcilik de Hindistan genelinde sorun olmaya devam etmektedir. Hindistan bunun üstesinden gelebilmek için federal bir yapıya sahip olmasına rağmen merkezi hükümetin daha güçlü olduğu üniter devlet özelliklerini ön plana çıkarmaktadır.

Hindistan’ın ulusal kimlik inşasındaki zorluklarından sonra belki de en büyük sorunu fakir ve yoksul “öteki” Hindistan’dır. Hindistan son yıllarda ekonomik olarak gelişse de bunu eşit bir şekilde tabana yaymakta sorun yaşamaktadır. Nitekim kişi başına düşen milli gelir 2020 rakamlarıyla 2000 dolar civarındadır ve sayıları yüz milyonlarla ifade edilen düşük gelir seviyesindeki insan Hindistan’ın görünmeyen öteki yüzüdür. Bu rakam Çin ile kıyaslandığında yaklaşık beş kat daha düşüktür ve Modi bunu aşmak için ciddi reformlar ve politikalar geliştirmesine rağmen (Make in India vb.) hala değerler istenilen seviyenin çok altındadır.

Yine kırsal ve şehir arasındaki farklılıklar önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda kırsalda fakirlikle mücadele eden yüz milyonlarca insan temel insani ihtiyaçlarını gideremediği gibi şehirlerde de milyonlarca insan aynı sorunları yaşamaya devam etmektedir. Bunun yanında kırsal kesimdeki insanların bilinçlendirilerek ulus inşasına dâhil edilememesi de ciddi bir sorun olarak güncelliğini korumaya devam etmektedir.

Keşmir sorununun çözilememiş olması da Hindistan için önemli bir problem olmaya devam ederken bu çalışma Hindistan’ın sadece Keşmir sorunu ile anılmasına da karşı çıkmaktadır. Nitekim detaylı dış politika analizi yapıldığında Hindistan’ın Keşmir’den daha önemli sorunları olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Çin’in Pakistan’la yakın ilişkiler geliştirmesi, Güney ve Güneydoğu Asya’da Hindistan’ın bir adım önünde olması ve “bir kemer bir kuşak” gibi stratejik politikaların hem karadan hem de denizden Hindistan’ı kontrol altına almasının Hindistan için gelecekte daha büyük sorunlara yol açacağı düşünülmektedir. Hindistan da buna yönelik olarak çıkarlarının çakıştığı ABD ve Japonya gibi ülkelerin yer aldığı QUAD gibi oluşumlarla ortak hareket ederek Çin’in artan gücüne karşı politika geliştirmeye çalışmaktadır.

Bu yüzden Hindistan’ın büyük bir güç olabilmesi için öncelikle ulusal kimlik sorununu çözmesi gerekmektedir. Zira dilde ve dinde birlik olunamayışı modern anlamda ulus devletin önündeki en büyük engellerdendir. Ayrıca Hindistan’ın büyüyen ekonomisini genele yayarak kişi başına düşen milli geliri artırması, “Make in India” gibi projelerle yabancı yatırımcıyı kendisine çekecek politikalar üretmeye devam etmesi öncelikli konuların başında gelmektedir. Nitekim Hindistan’ın yükselen gücünde en büyük itici güç ekonomi olmuştur. Bunun yanında Çin’in Pakistan ve kısmen de Bangladeş üzerinden Hindistan’ı çevrelediği göz önüne alındığında Keşmir sorununun çok zor olsa da çözülerek

Pakistan'la iyi ilişkiler geliştirilmesi Hindistan'a Güney Asya'da Çin'e karşı stratejik üstünlük sağlayacaktır. Özellikle son dönemde Afganistan siyasi dengesinin Hindistan aleyhine değiştiği göz önüne alındığında bu konu daha önemli bir hale gelmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma çizilen sınır dâhilinde Hindistan'ı anlamak için literatüre kapsamlı ve teorik bir analiz sunmaya çalışmıştır. Böylece Hindistan'ın dış politika düşüncesini ve uygulamalarını kavramak kolaylaşmış dolayısıyla bu politikaların altında yatan sebepler ortaya çıkarılmıştır. Başka bir ifadeyle bu çalışma Hindistan'ın diğer ülkelere yönelik izlediği herhangi bir dış politikadan ziyade bunun tarihsel, kültürel sebeplerini ortaya koyarak kimlik bağlamında analiz etmiştir. Bunun için Hint tarihi, düşünce ve felsefe sistemi, stratejik vizyonu, doktrinler, ulusal kahramanlar, çıkarlar ve dünya görüşleri dâhil birçok okuma yapılarak literatüre katkı sunulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- About Ibsa. (2021). www.ibsa-trilateral.org. Erişim tarihi: 21 Nisan 2021
- About Nalanda University. (t.y.). <https://nalandauniv.edu.in/about-nalanda/>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2020.
- Acemoğlu, D. ve J. Robinson. (2020). *Ulusların Düşüşü*. (Çev.:Faruk Rasim Velioğlu). İstanbul: Doğan Kitap.
- Acharya, A ve B. Buzan. (2018). *Batı Kökenli Olmayan Uluslararası İlişkiler Teorisi*. (Çev.: Ebru Thwaites Diken). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yay.
- Adeney, K. ve M. Lall. (2005). Institutional Attempts To Build A National Identity İn India: Internal And External Dimensions, *Online India Review*. 4(3). DOI: 0-0 10.1080/14736480500302175.
- Ağaoğulları, M.A., F.Ç. Zabcı ve E. Reyda. (2009). *Kral-Devletten Ulus-Devlete*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ahrari, M.E. (2017). *Büyük Güçler Hegemona Karşı Rusya, Çin ve Hindistan 'ın Yükselişi*. (Çev: Erhan Baltacı). İstanbul: Avangard Yay.
- Aktürk, Ş. (2018). Türkiye’de Ulus Devletin Dönüşümü: Çok Kültürcü Açılımların Sebepleri ve Sonuçları, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*. 20 (1). 74-101 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilgisosyal/issue/37657/434805>.
- Aktürk, Ş. (2015). *Almanya, Rusya ve Türkiye’de Etnisite Rejimleri ve Milliyet*. (Çev: Volkan Eke). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Alakel M. ve A.S.Yıldırım. (2021). Bir Kuşak ve Yol Girişimi Kapsamında Çin Dış Politikasında Orta Asya. Murat Alakel (Edt.). *Türk Cumhuriyetleri Avrasya’da Bölgesel ve Küresel Güç Politikalarına Eleştirel Bakış* içinde (135-168). İstanbul: Kriter Yay.
- Alakel, M. (2008). *Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Egemenlik Sorunu*. (Doktora Tezi.) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Alakel, M. (2011). İlk Dönem Cumhuriyet Türkiye’si Ulus İnşası Sürecinde Milliyetçilik ve Sivil-Etnik İkilemine Dair Teorik Tartışmalar. *Akademik Bakış*. 5(9). (1-30).
- All Parties Hurriyat Conference. (t.y.). https://www.satp.org/satporgtp/countries/india/states/jandk/terrorist_outfits/hurriyat.htm
- Anderson, B. (1993). *Hayali Cemaatler*. (Çev.:İskender Savaşır). İstanbul: Metis Yay.
- Andrabi A, A. (2014). Indo-Turkish Relations: A Historical Overview and Analysis. *Conference: International Conference on Indo-Turkish Dialogue: Historical, Social and Cultural Perspectives At: University of Hyderabad*. https://www.researchgate.net/publication/268775031_Indo_Turkish_Relations_A_Historical_Overview_and_Analysis.
- Ara, Yasmeena. (2019). India-Iran Relations and the Global World. *Asian Review of Social Sciences*. 8(2). (101-105).
- Argalı, Medihanur. (2020). Milliyetçilik Tartışmalarının Kuramsal Boyutu: Etno-Sembolist Milliyetçilik Kuramı Kapsamında Türk Milliyetçiliği.

https://tasam.org/trTR/Icerik/56682/milliyetcilik_tartismalarinin_kuramsal_boyutu_etno-sembolist_milliyetcilik_kurami_kapsaminda_turk_milliyetciligi.

Arı, T. (2000). *Global Politika ve Güney Asya*. İstanbul: Alfa Yay.

Arı, T. (2017). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: Alfa Yay.

Arora, S. (2020). India-Latin America & Caribbean Relations. <https://diplomatist.com/2020/08/27/india-latin-america-caribbean-relations/>.

Asia-Pacific Economic Cooperation. (2020). <https://www.mti.gov.sg/Improving-Trade/Multilateral-and-Regional-Forums/Asia-Pacific-Economic-Cooperation-APEC>. Erişim tarihi: 10 Şubat.2021.

Athreya, Aditi. (2016). Cultural Nationalism In India, *Anthropology*. 4(165). DOI: 10.4172/2332-0915.1000165.

Backgrounder: Iran's Chabahar Port. (2019). <https://www.geopoliticalmonitor.com/backgrounder-irans-chabahar-port/>. Erişim tarihi: 10 Şubat.2021.

Balance sheet of Prime Ministers of India. (2013, 3 Mayıs). *The Times of India*. <https://timesofindia.indiatimes.com/blogs/lkadvanis-blog/balancesheet-of-prime-ministers-of-india/>. Erişim tarihi: 20 Şubat 2021.

Balcı, A. (2016). Postkolonyalizm. Şaban Kardaş, Ali Balcı (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş* içinde (269-280). İstanbul: Küre Yay.

Bali, E. (2006). *Hindistan ve Pakistan'ın Dış Politika Tercihlerinin Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş Sonrasına Yansımaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Balibar, E. (2007). Ulus ve Biçimi: Tarih ve İdeoloji. Etienne Balibar, Immanuel Wallerstein (Ed.) *İrk Ulus Sınıfı* içinde (109-133). (Çev.:Nazlı Ökten). İstanbul: Metis Yay.

Barne, D ve D.Wadhwa.(2019). *Year in Review: 2019 in 14 Charts*. The World Bank (Report 2019). <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/12/20/year-in-review-2019-in-charts>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2021.

Barucco, A. (2006-2007). Changing Patterns Of National Identity In India, National Identity In The Age Of Globalization, *Weatherhead Center For International Affairs Harvard University*. <https://scholarsprogram.wcfia.harvard.edu/files/fellows/files/barucco.pdf>.

Basham, A. L., J.A.B. V. Buitenen, W.Doniger, V. Narayanan. (t.y.).The History of Hinduism. *Britannica (Online)*. <https://www.britannica.com/topic/Hinduism/The-history-of-Hinduism>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2020.

Bates, C. (2006). *Beyond Representation: Colonial And 'Post-Colonial' Constructions Of Indian Identity*. Oxford: Oxford University Press.

Bayram, D. Ç. (2019b). Hindistan-İsrail İlişkilerinin Anatomisi. <https://gasam.org.tr/hindistan-israil-iliskilerinin-anatomisi/>.

Bayram, D.Ç. (2019a, 25 Aralık). *Hindutva-Rss-Bjp-Modi: İdeolojik Prizmayla Yeniden Tasarlanan Hindistan'ı Anlamak*. <https://www.aa.com.tr>. Erişim tarihi: 21 Temmuz 2020

Behar, B.E. (1992). *İktidar ve Tarih*. İstanbul: AFA Yay.

Behera, S. (2007). Identities In India: Region, Nationality And Nationalism - A Theoretical Framework, Studies In Ethnicity And Nationalism. *Studies in Ethnicity and Nationalism*

- 7(2).https://www.researchgate.net/publication/249499489_Identities_in_India_Region_Nationality_and_Nationalism_-_A_Theoretical_Framework.
- Benaglia, S. (2016). How to Boost EU–India Relations, *Centre for European Policy Studies*. 341. <https://www.ceps.eu/ceps-publications/how-boost-eu-india-relations/>.
- Berting, J. (2018). *Şeytan Üçgeninden Nasıl Çıkılır*. (Çev.: Hüsamettin İnaç). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.
- Bharata Khanda. (t.y.). https://en.wikipedia.org/wiki/Bharata_Khanda. Erişim tarihi: 21 Nisan 2019.
- Bhattacharyya, R. (2017). India Rising. *Space and Culture, India*. 5(1). (1-11). <https://doi.org/10.20896/saci.v5i1.258>.
- Bhojwani, D. (2015). Latin America and India: Understanding Mutual Opportunities, *Indian Foreign Affairs Journal*. 10(1). <https://www.jstor.org/stable/45341011>.
- Bıyıktaş, H. (1991). *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*. Ankara: Ttk Yay.
- Bihar Population 2011. (2021). <https://www.census2011.co.in/census/state/bihar.html>. Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021.
- Bimstec. (t.y.). https://bimstec.org/?page_id=3917. Erişim tarihi: 20 Şubat 2021.
- Blank, J., J D. P. Moroney, A. Rabasa ve B.Lin. (2015). Look East, Cross Black Waters: India's Interest in Southeast Asia. *RAND Corporation*. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/j.ctt19gfk53>.
- Blank, S. (2003). India's Rising Profile in Central Asia, Comparative Strategy. *Comparative Strategy*. 22(2). <https://doi.org/10.1080/01495930390202607>.
- Border Disputes Between India and Bangladesh. (2013). <https://worldview.stratfor.com/article/border-disputes-between-india-and-bangladesh>. Erişim tarihi: 18 Eylül 2020.
- Braudel, F. (1996). *Uygurlikların Grameri*. (Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.
- Breuilly, J. (1993). *Nationalism and State*. Manchester: Manchester University Press.
- Breuilly, J. (2020). *Avusturya, Prusya ve Almanya'nın Oluşumu, 1806-1871*. (Çev.: Ali Selman). İstanbul: İletişim Yay.
- Brot, Y. (2019). American Policy Vis-À-Vis North Korea And Iran: Different Approaches To Different Threats, *The Japan Institute of International Affairs* https://www2.jiia.or.jp/en/pdf/visiting_fellow/jan_22_2019-american_policy_vis-a-vis_north_korea_and_iran.pdf.
- Brubaker, R. (2012). Fransa ve Almanya'da Göç, Vatandaşlık ve Ulus-Devlet: Karşılaştırmalı Bir Tarihsel Analiz. Ayşe Kadioğlu (Ed.). *Vatandaşlığın Dönüşümü Üyelikten Haklara*. İstanbul: Metis Yay.
- Burns, F. J. (1998, 13 Mayıs). <https://www.nytimes.com/1998/05/13/world/nuclear-anxiety-the-subcontinent-india-glows-with-pride-as-outrage-rises-abroad.html>.
- Büyükbahçeci, E. (2016). Hint'te Kast Sisteminin İlk İzleri ve Hint Edebiyatındaki Yeri, *Dtef Dergisi*. 56(2). DOI: 10.1501/Dtefder_0000001489.

- Calvert, P. (2001). Internal colonisation, development and environment. *Third World Quarterly*. 22(1). DOI: 10.1080/01436590020022574.
- Carberry, S. (2013). Afghans Confront Sensitive Issue Of Ethnicity. <https://www.npr.org/2013/05/08/179079930/afghans-confront-sensitive-issue-of-ethnicity>. Erişim tarihi: 15 Mayıs 2021.
- Chacko, P. (2014). The Rise of the Indo-Pacific: Understanding Ideational Change and Continuity in India's Foreign Policy. *Australian Journal Of International Affairs*. 68(4). DOI:10.1080/10357718.2014.891565.
- Chacko, P. (2015). The New Geo-Economics of a "Rising" India: State Transformation and the Recasting of Foreign Policy. *Journal of Contemporary Asia*. 45(2). <http://dx.doi.org/10.1080/00472336.2014.948902>.
- Chacko, P. (2016). Foreign policy, ideas and state-building: India and the politics of international intervention. *Journal of International Relations and Development*. 21(1). DOI:10.1057/jird.2016.15.
- Chacko, P. (2018). Marketising Hindutva: The state, society and markets in Hindu Nationalism. *Modern Asian Studies*. 53(2). DOI:10.1017/S0026749X17000051.
- Chakma. (t.y.). Tribal Research and Cultural Institute Tribal Welfare Department Govt. of Tripura <https://trci.tripura.gov.in/chakma>. Erişim tarihi: 21 şubat 2020.
- Chakrabarti, A. (2012). The Indian Communist Movement at a Crossroads: A Marxian Assesment. *Rethinking Marxism*. 24(3). DOI:10.1080/08935696.2012.685288.
- Chakrabarty, M. (2016). Understanding India's Engagement with Africa. *Indian Foreign Affairs Journal*. 11.(3). <http://associationdiplomats.org/Publications/ifaj/Vol11/11.3/11.3-ARTICLE%204.pdf>.
- Chatterjee, I. (2011). How Are They Othered? Globalisation, Identity And Violence In An Indian Citygeoj, *The Geographical Journal*. 178(2). <https://rgs-ibg.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1475-4959.2011.00427.x>
- Chatterjee, P. (1996). *Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası*. (Çev.: Sami Oğuz). İstanbul: İletişim Yay.
- Chatterjee, P. (2002). *Ulus ve Parçaları*. (Çev.: İsmail Çekem). İstanbul: İletişim Yay.
- Chaturvedi, M. (2012). Myanmar's Ethnic Divide: The Parallel Struggle. *Institute of Peace and Conflict Studies*. https://www.jstor.org/stable/resrep09338?seq=6#metadata_info_tab_contents.
- Chaudhury D.R. (2021, 22 Mart). *Bangladesh Parliament blames Pakistan for backing anti-India protests ahead of Modi visit*. <https://economictimes.indiatimes.com/news/india/bangladesh-parliament-blames-pakistan-for-backing-anti-india-protests-ahead-of-modi-visit/articleshow/81619541.cms>. Erişim tarihi: 10 Mayıs 2021.
- Chaudhury, D. R. (2020, 10 Haziran). *India plans to enhance trade with Bangladesh*. <https://economictimes.indiatimes.com>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2021).
- Chaudhury, R.R. (2018). India's new political interest in the Commonwealth. <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2018/04/india-interest-commonwealth>. Erişim tarihi: 20 Ocak 2021.

- Childs, P. ve P. Williams. (1997). *An Introduction to Post-Colonial Theory*. London: Prentice Hall.
- Chunhao, L. (2019). India's Foreign Policy Re-Orientation in Modi's Second Term and Future Prospects. *CIR*.
<http://www.cicir.ac.cn/UpFiles/file/20200228/6371848243709195014821157.pdf>
- Citizenship Amendment Bill: India's new 'anti-Muslim' law explained. (2019, 11 Aralık). *BBC*.
<https://www.bbc.com/news/world-asia-india-50670393>.
- Cohen, P. S. (2000). India Rising, *The Wilson Quarterly*. 24(3).
<https://www.jstor.org/stable/40260075>.
- Cohen, S. P. (2002). *Emerging Power India*, Washington: Brookings Institution Press.
- Constitution of India. (t.y.). <https://www.india.gov.in/my-government/constitution-india>. Erişim tarihi: 10 Mayıs 2020.
- Cox, R. (1986), Social Forces, States And World Orders: Beyond International Relations Theory. Robert O. Keohane (Ed.) *Neorealism And Critics*. New York: Columbia University Press
- Crabben, J. V D. (2011). Baktriya. (Çev.: Barış Akkurt). *World History Encyclopedia*.
<https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-291/baktriya/>
- Crowhurst, P. (2019). The Raj How Britain ruled India after the Indian Rebellion.
<http://www.britishempire.me.uk/britishraj.html>. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020.
- Çakmak, H. (2007). *Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler*. Ankara: Barış Kitabevi.
- Çamlıbel, D. (2015). Hindistan'ın Bir İç Güvenlik Tehdidi Olarak Naxalizm.
https://www.researchgate.net/publication/349507034_Hindistan'in_Bir_Ic_Guvenlik_Tehdidi_Olarak_Naxalizm_Hindistan_Komunist_Partisi-Maoist.
- Çelebi, S. (2009). *Hindistan: Güney Asya'nın Güncel Jeopolitiği Bağlamında Uluslararası Politikada Mevcut ve Muhtemel Yeri*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Çin-Hindistan sınırında çatışma: Yaralılar var. (2021, 25 Ocak). *BBC*.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55793871> Erişim tarihi: 20 Nisan 2021.
- Çomak, N. (2013). Kitle İletişim Araçlarında Dil Kullanımı. *Selçuk İletişim Dergisi*. 3(2).
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/19008/200842>.
- Daniyal, Ş. (2019). In charts: As states drive India's development, gulf between rich and poor regions widens. <https://scroll.in/article/910612/in-charts-as-states-drive-indias-development-gulf-between-rich-and-poor-regions-widens>.
- Datta-Ray, D. K. (2015). India's Gandhian Foreign Policy. *Identity & Politics*.
<https://ecfr.eu/archive/page/-/Datta-Ray.pdf>.
- Demirtaş, B. (2016). İnşacılık. Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş* içinde (167-185). İstanbul: Küre Yay.
- Derichs, C. (2007). Ulusu Oluşturmak: Ulus İnşasının İdeolojik Yüzleri. Jochen Hippler (Ed.). *Ulus İnşası* içinde (53-61). (Çev.: Algan Sezgintüredi ve Burhan Şayli). İstanbul: Versus Kitabevi.
- Desai, M. (2015). What Does India Think. François Godement (Ed.). *What Does India Think* içinde (23-27). London: European Council on Foreign

- Dieckhoff, A. (2010). Siyasal Milliyetçiliğe Karşı Kültürel Milliyetçilik Mi? Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot (Ed.). *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek* içinde (80-99). (Çev.: Devrim Çetinkasap). İstanbul: İletişim Yay.
- Dieckhoff, A., C. Jaffrelot. (2010). *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek*. (Çev.: Devrim Çetinkasap). İstanbul: İletişim Yay.
- Dirlik, A. (2009). *Kriz, Kimlik ve Siyaset*. (Çev.: Sami Oğuz). İstanbul: İletişim Yay.
- Dise, (2011). <http://dise.in/Downloads/Publications/Publications%202011-12/DistrictReportCards2011-12II.pdf>. Erişim tarihi: 20 Şubat 2020.
- Dubey, A. K. (2016). India–Africa Relations: Historical Goodwill and a Vision for the Future. Ajay Kumar Dubey, Aparajita Biswas (Ed.). *India and Africa's Partnership* içinde (11-39). New Delhi: Springer.
- Duman, S. (2020), Türkiye-Hindistan İlişkileri ve Kronik Hatalarımız, <https://kafkassam.com/turkiye-hindistan-iliskileri-ve-kronik-hatalarimiz.html>. Erişim tarihi: 20 Nisan 2021).
- Dutta, P. K. (2020, 22 Haziran). How China captured Aksai Chin. <https://www.indiatoday.in/india/story/how-china-captured-aksai-chin-1691562-2020-06-22>. Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2021
- Dural, S. (2016). Rusya'nın Ulusal Kimlik Algısı ve Dış Politikaya Etkileri. https://www.academia.edu/24194271/rusyanin_ulusal_kimlik_algisi_ve_dis_politikaya_etkileri
- Durgun, Ş. (2014). *Ulus İnşası ve Milliyetçilik*. Ankara: A Kitap
- Efegil, E. (2012). *Dış Politika Analizi*. Ankara: Nobel Yay.
- Eleanor, Z. (2019). Chitpavan Brahman. *Encyclopedia (Online)*. <https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/chitpavan-brahman>. 19 Mart 2020.
- Elik, S. ve S. Uslu. (2021). Kautilya'nın Dış Politika Kuramı Çerçevesinde Hindistan'ın Orta Asya İle İlişkileri. *Bilgi*. (98). DOI: 10.12995/bilgi.9805 Embassy of India.
- Embassy of India Kabul. (2021). *India-Afghanistan Commercial Brief*. <https://eo.gov.in/kabul/?11360?000>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2021.
- Erdeğer, B. Ş. (2019). Dinler Tarihi 2. Ders (Hinduizm). <https://www.youtube.com/watch?v=xtvqBQwuxj0>. Erişim tarihi: 20 Mart 2020.
- Ereker, F. (2010). *Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi*, (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Eriksen, T. H. (2002). *Etnisite ve Milliyetçilik*. (Çev.: Ekin Uşaklı). İstanbul: Avesta Yay.
- Erişen, C. (2016). Dış Politika Analizi. Şaban Kardaş, Ali Balcı (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yay.
- Ersanlı, B., G. G. Özdoğan ve N. Uçarlar. (2012). *Türk Siyasetinde Kürtler*. İstanbul: İletişim Yay.
- European Commision. (2021). *Countries and regions*. <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/india/> Erişim tarihi: 21 Eylül 2020.

- Eurostat. (2019). *The European Union And The African Union A Statistical Portrait*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/ks-fq-19-001>. Erişim tarihi: 21 Eylül 2020.
- Fabian Society (t.y.). <https://fabians.org.uk/about-us/our-history/>. Erişim tarihi: 20 Mayıs 2020.
- Fanon, F. (2013). *Yeryüzünün Lanetlileri*. (Çev.: Şen Süer Kaya). İstanbul: Versus Yay.
- Farooqi, N.R. (1993). *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt 8, 483-484). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ferry, Jean-Marc (2010). Avrupa Meselesi ve Ulus-Sonrası Entegrasyon, Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot (Ed.). *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek* içinde (290-310). (Çev.: Devrim Çetinkasap). İstanbul: İletişim Yay.
- Fırat, Melek. (2012). Hindistan'ın Afrika Politikası, *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*. 2(1). (41-58).
- Flaten, L. T. (2017). *Hindu Nationalism, History And Identity in India*. New York: Routledge
- Foucault, M. (2004). *Toplumu Savunmak Gerekir*. (Çev.: Şehsuvar Aktaş). Ankara: Yapı Kredi Yay.
- Fragile States Index 2020. (2020).<https://fragilestatesindex.org/data/>. Erişim tarihi:21 Mayıs 2021.
- From Bofors to Rafale: Dubious defence deals that rocked India (2019, 8 Şubat). *India Today*. <https://www.indiatoday.in/india/story/from-rafale-to-bofors-dubious-defence-deals-that-rocked-india-1451287-2019-02-08>.
- Fukuyama, F. (2005). *Devlet İnşası 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*. (Çev.: Devrim Çetinkasap). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fukuyama, Francis. (2018). *Siyasi Düzen ve Siyasi Çürüme*. (Çev.: Murtaza Özeren). İstanbul: Profil Kitap.
- Ganapathi, M. (2017). Contours of India's Foreign Policy. *An Overvie, Indian Foreign Affairs Journal*. 12(1). (42-59). <https://www.jstor.org/stable/45342147>.
- Ganguly, S. (2010). India's Foreign Policy: Retrospect and Prospect. https://www.ufmg.br/dri/wpcontent/uploads/2021/09/indianforeignpolicy_ganguly.pdf. Erişim tarihi: 15 Mayıs 2019).
- Ganguly, S. (2015). Hindu Nationalism and the Foreign Policy of India's Bharatiya Janata Party. Transatlantic Academy Paper Series. (2). <https://www.iukdpf.com/hindu-nationalism-and-the-foreign-policy-of-indias-bharatiya-janata-party/>
- GDP Growth India (2021). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=IN>. Erişim tarihi: 21 Haziran 2021.
- Gellner, E. (2006). *Uluslar çe Ulusçuluk*. (Çev.: Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan). İstanbul: Hil Yay.
- Goldberg, M. (t.y.) Carnatic War. *Britannica (Online)*. <https://www.britannica.com/event/Carnatic-Wars>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2020.
- Gopinath, V. (2018). Who Are The Scheduled Castes, Scheduled Tribes, Obcs And Ebcs? <https://www.thequint.com/explainers/scheduled-caste-scheduled-tribe-obc-ebc-sc-st-prevention-of-atrocities-act-explainer>. Erişim tarihi: 7 Eylül 2020.

- Goswami, N. (2009). Looking East Through India's North-East. *Institute for Defence Studies and Analyses*. (2). https://idsa.in/system/files/OP2_northeastindia_ngoswami.pdf.
- Grant, J. W. (2006). *A Certain India-An Enquiry Into A Claim To National Territory*. (Doctoral dissertation). The University Of Queensland, School Of Political Science And International Studies. Queensland/Avustralya.
- Greenfeld, L. (2017). *Milliyetçilik Moderniteye Giden 5 Yol*. (Çev.: Abdullah Yılmaz). İstanbul: Alfa Basım.
- Griffiths, M., S. Roach, ve M. S. Salamon. (2011). *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*. (Çev.: Cesran). Ankara: Nobel Yay.
- Guha, R. (2006). *Dünya Tarihinin Sınırında Tarih*. (Çev.: Erkan Ünal). İstanbul: Metis Yay.
- Guibernau, M. (1997). *Milliyetçilikler 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*. (Çev.: Neşe Nur Domaniç). İstanbul: Sarmal Yay.
- Güngör, C. (1999). *Hint Milliyetçiliğinin Kökenleri*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Güven, A. (2018). Hindistan'ın Afrika Politikası: İdealist Dış Politikadan Gerçekçi Politikaya ve Pragmatizme. <https://afam.org.tr/hindistanin-afrika-politikasi-ideal-dis-politikadan-gercekci-politikaya-ve-pragmatizme>. Erişim tarihi: 15 Şubat 2021).
- Güzel, Ş. (1995). *Devlet-Ulus*. İstanbul: Alan Yay.
- Habermas, J.(1995). Citizenship and Nationalty Identity: Some Reflections on the Future Europe. Omar Dahbur, Michaline R.Ishay (Ed.) *The Nationalism Reader*. (1-19). New York: Prometheusbooks.
- Hasgüler, M. ve M. Uludağ. (2014). *Uluslararası Örgütler*. İstanbul: Alfa Yay.
- Hasgüler, M. ve M. Uludağ. (2016). *Kriz Üçgeninde Türkiye*. İstanbul: İnkılap Yay.
- He, Hongmei, J. Nie ve Y. Wang. (2018, 26 Haziran). China's assistance for Chittagong port development, not a military conspiracy. *The Daily Star*. <https://www.thedailystar.net/opinion/perspective/chinas-assistance-chittagong-port-development-not-military-conspiracy-1595092>.
- Hegel, G.W. F. (2001). *Philosophy of Right*. (Çev.: S.W. Dyde). Canada: Batoche Books.
- Heredia, C.R. (2018). Can India's Patriotism Be Built On Accepting Difference? *Economic&Political Weekly, Indian Social Institute*. 53(29). <https://www.epw.in/node/152255/pdf>.
- Hindistan Çin askerini alıkoydu.(2020, 19 Ekim). *Dünya*.<https://www.dunya.com/dunya/hindistan-cin-askerini-alikoydu-haberi-485860>. Erişim tarihi: 19 Kasım 2020.
- Hindistan eyalet seçimlerinde Modi'ye büyük darbe. (2021, 3 Mayıs). *Bloomberg*. <https://www.bloomberght.com/hindistan-eyalet-secimlerinde-modi-ye-buyuk-darbe-2279617>. Erişim tarihi: 21 Mayıs 2021.
- Hindistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (2021). <https://commerce.gov.in/wp-content/uploads/2021/04/Quick-Estimates-March-2021.pdf>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2021.

- Hindistan yüzüncü yılında Amritsar Katliamı'nı anıyor. (2019, 13 Nisan). *T24*. <https://t24.com.tr/haber/hindistan-yuzuncu-yilinda-amritsar-katliami-ni-aniyor,816689> Erişim tarihi: 21 Mayıs 2021.
- Hindistan: En alt kast üyesi genç 'ata bindiği için' linç edildi. (2018, 31 Mart). *BBC*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43606616>.
- Hippler, J. (2007). *Ulus İnşası*. (Çev.: Algan Sezgintüredi ve Burhan Şayli). İstanbul: Versus Kitabevi.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan*. (Çev: Semih Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Hobsbawm, E. J. (1993), *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik Program, Mit, Gerçekçilik*. (Çev.: Osman Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Holsti J. K. (1992). *International Politics: A Framework for Analysis*. New Jersey: Prentice Hall. <https://twitter.com/narendramodi/status/1116896993467666438>. Erişim tarihi: 13 Nisan 2019. <https://twitter.com/TarikOguzlu/status/1427988133530976257>. Erişim tarihi: 18 Ağustos 2021.
- Hughes, B. (2015). *Buddha Antik Dünyanın Dehası, 1. Sezon*, <https://www.netflix.com/tr/title/80185801>. Erişim tarihi: 15 Mayıs 2020.
- Huntington, S. P. (2015). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. (Çev.: Mehmet Turhan ve Cem Soydemir). İstanbul: Okyanus Yay.
- Hurrell, A. (2006). "Hegemony, Liberalism and Global Order: What Space for Would-be Great Powers? *International Affairs*. 82(1). <https://www.jstor.org/stable/3569127>.
- ICS Occasional Papers. (2017). <https://www.icsin.org/publications/chinas-belt-and-road-initiative-bri-implications-prospects-consequences-impact-on-indian-its-china-diplomacy>. Erişim tarihi: 15 Şubat 2021.
- India Map. (2020). <https://www.mapsofindia.com/> Erişim tarihi: 15 Mayıs 2020.
- India PM Modi lays foundation for Ayodhya Ram temple amid Covid surge. (2020, 5 Ağustos). *Bbc*. <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-53577942>.
- India's Foreign Policy. (2017). Analysing Relations with Neighbouring Countries. http://www.swaniti.com/wp-content/uploads/2017/11/Indias-Foreign-Policy_Swaniti-Initiative-1.pdf. Erişim tarihi: 15 Şubat 2020.
- Indian Muslims, In the 73rd Year of Independence: Part I, India Tomorrow (2020, 12 Ağustos). <https://old.indiatomorrow.net/eng/indian-muslims-in-the-73rd-year-of-independence-part-i>. Erişim tarihi: 15 Şubat 2020.
- Indian Ocean Rim Association for Regional Co-operation (2012). <https://mea.gov.in/in-focus-article.htm?20707/Indian+Ocean+Rim+Association+for+Regional+Cooperation+IORA+RC>. Erişim tarihi: 20 Şubat 2021.
- Indian Pharmaceutical Industry. (Temmuz 2021). India Brand Equity Foundation. <https://www.ibef.org/industry/pharmaceutical-india.aspx> Erişim tarihi: 15 Ağustos 2021.
- India's Age Old Caste System (2017) <http://fingfx.thomsonreuters.com/gfx/rngs/INDIA-ELECTION/010031Y54EE/index.html>. Erişim tarihi: 10 Mayıs 2020.
- Iwanek, K. (2018). Does Hindu Nationalism Influence India's Foreign Policy? *Acta Asiatica Varsoviensia*. (31). http://aav.iksiopan.pl/images/AAV/AAV_31/Krzysztof-Iwanek.pdf

- İnceoğlu, Y. (2014, 29 Mart). *Hindistan'ın Ötekileri: Müslümanlar*, <https://t24.com.tr>. Erişim tarihi: 15 Haziran 2019.
- Jaffrelot, C. (2003). 'India's Look East Policy: An Asianist Strategy İn Perspective. *India Review* 2(2).https://www.researchgate.net/publication/233070971_india's_look_east_policy_an_asianist_strategy_in_perspective. Erişim tarihi: 15 Mart 2020.
- Jaffrelot, C. (2007). *Hindu Nationalism A Reader*. New Jersey: Princeton University Press.
- Jaffrelot, C. (2010). Bir Milliyetçilik Kuramı İçin. Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot (Ed.). *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek*. (Çev.: Devrim Çetinkasap). İstanbul: İletişim Yay.
- Jaffrelot, C. (2017). Toward A Hindu State? *Journal Of Democracy*. 28(3). https://www.researchgate.net/publication/324981236_Towards_a_Hindu_state.
- Jaffrelot, C. (2019). The Fate Of Secularism In India. Milan Vaishnav (Ed.) *The Bjp İn Power: Indian Democracy And Religious Nationalism*. (51-62). https://carnegieendowment.org/Files/Bjp_In_Power_Final.Pdf.
- James P. W. (2011). The British Raj and India: British Colonial Influence: 1612 – 1948. https://www.researchgate.net/publication/272383606_The_British_Raj_and_India_British_Colonial_Influence_1612_-_1948.
- Japonya'da Dışlanıp Ötekileştirilen Sınıf: Burakumin. (2018). <https://www.asialogy.com/japonyada-dislanip-otekilestirilen-sinif-burakumin/>. Erişim tarihi: 21 Şubat 2020.
- Kadioğlu, A. (2012a). Vatandaşlığın Kavramının Farklı Anlamları. Ayşe Kadioğlu (Ed.). *Vatandaşlığın Dönüşümü Üyelikten Haklara*. İstanbul: Metis Yay.
- Kadioğlu, A. (2012b). Türkiye'de Vatandaşlığın Anatomisi. Ayşe Kadioğlu (Ed.). *Vatandaşlığın Dönüşümü Üyelikten Haklara*. İstanbul: Metis Yay.
- Kalia, A. (2012). *Kautilya presentation lbsaa*. <https://www.slideshare.net/AjayKalia/kautilya-presentation-lbsaa>. Erişim tarihi: 15 Haziran 2020.
- Kalkan, Ö. (2011). *Etnilerin Siyasallaşması Sürecinde Bölgesel Güçlerin Rolü: Hindistan – Sri Lanka İlişkisi*. (Doktora Tezi). Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü. İstanbul.
- Kama, M.N. (1999). Language, Region And National Identity. *Sociological Bulletin*. 48(1/2). <https://www.jstor.org/stable/23619930?seq=1>.
- Kamble, B. (2017). The Foreign Policy Of India: An Overview. *34th. Annual Maharashtra Political Science and Public Administration Conference And International Conference on 6 and 7 January 2017*. <http://www.dpcollege.in/oldwebsite/research/repository/the-foreign-policy.pdf>. Erişim tarihi: 15 Haziran 2019.
- Kant, I. (1995). The Metaphysics of Moral. Omar Dahbour ve R.Micheline Ishay (Ed.). *The Nationalism Reader*. New York: Prometheusbooks.
- Kaplan, R. (2010). Indian Ocean becomes battleground for India and China. <https://www.csmonitor.com/>. Erişim tarihi: 15 Nisan 2021.
- Kaplan, R. (2019). Yaklaşmakta Olan Anarşi. <https://www.mepanews.com/yaklasmakta-olan-anarsi-13542yy.htm>. Erişim tarihi: 15 Nisan 2021.

- Kapoor, N. (2019). *India-Russia Ties in a Changing World Order: In Pursuit of a 'Special Strategic Partnership'. Orf Occasional Paper*. (219). https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2019/10/ORF_OccasionalPaper_218_India-Russia.pdf
- Karacasulu, N. (2014). Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımları. Tayyar Arı (Ed.). *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: Dora Yay.
- Kardaş, Ş ve A. Balcı, (2016). *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yay.
- Karippal, A. (2017). India's Foreign Policy Study Material Fourth Semester. *University Of Calicut School Of Distance Education*. http://sdeuoc.ac.in/sites/default/files/sde_videos/SLM-PG-Foreign%20Policy.pdf. Erişim tarihi: 21 Temmuz 2019.
- Karpat, H.K. (2011). *Osmanlı'dan Günümüze, Ortadoğuda Millet, Milliyet, Milliyetçilik*. İstanbul: Timaş Yay.
- Karpat, H.K. (2017). *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*. İstanbul: Timaş Yay.
- Kaviraj, S. (2012). The Politics of liberalization in India. Simon Bromley, Maureen Mackintosh, William Brown ve Marc Wuyts (Ed.). *Making the International: Economic Interdependence and Politic Order*. USA: Pluto Press.
- Kaya, K. (1990). Vedaların Bilinmeyen Tanrısı KA, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi 33(2). (281-292). <http://dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/view/3610/3157>.
- Kayalı, Y. (2018). *Antik Dönem Hindistan Tarihi ve Kültürü*. Ankara: Çizgi Yay.
- Kedourie, E. (1995). Nationalism. Ishay Omar ve R. Michaline.(Ed.) *The Nationalism Reader*. New York: Prometheusbooks.
- Keelery, S. (2021). Pharma industry in India - statistics & facts. <https://www.statista.com/topics/5456/pharmaceuticals-in-india/>. Erişim tarihi: 21 Temmuz 2021.
- Kennedy, P. (2001). *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar*. (Çev.: Birtane Karanakçı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Keskin, M. (2016a). Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*. (3). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovabaccd/issue/21782/234077>.
- Keskin, M. (2016b). ABD'nin Müdahaleci Dış Politikası: Latin Amerika Örneği. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*. (4). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovabaccd/issue/24179/256456>.
- Kesselman, M. ve J. Krieger ve A.W. Joseph. (2014). *Introduction to Comparative Politics Political Challenges and Changing Agendas*. USA: Cengage Learning
- Keyman, F ve A. İçduygu. (1998). *Türk Modernleşmesi ve Ulusal Kimlik Sorunu: Anayasal Vatandaşlık ve Demokratik Açılım Örneği*. 75. Yılda Tebaa'dan Yurtdaşa Doğru. İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- Khandekar, G. (2011). The EU and India: A Loveless Arranged Marriage. *Fride Org*. https://www.files.ethz.ch/isn/132670/PB_90_EU_and_India.pdf.
- Khilnani, S. (2012). *The Idea Of India*. Uk: Penguin Books.

- Kılıçkap, T. B. (2008). *Bölgesel Güçten Küresel Güce Hindistan*. İstanbul: İq Yay.
- Kinnvall, C. (2019). Populism, Ontological Security and Hindutva: Modi and the Masculinization of Indian politics. *Cambridge Review of International Affairs*. 32(3). DOI: 10.1080/09557571.2019.1588851
- Kiran K. K. S (2011). Indian Thought And Tradition: A Psycho Historical Perspective, *Indian Psychology Institute*. <https://www.ipi.org.in/texts/kirankumar/kk-ip-history.php>.
- Kiran Kumar K. Salagame (2016): Meaning And Well-Being: Indian Perspectives. *Journal Of Constructivist Psycholog*. <http://dx.doi.org/10.1080/10720537.2015.1119087>.
- Korkmaz, V. (2008). *Asya'da Bölgesel Güvenlik ve Kimlik Kurgusu Kuram, Anlatı ve Uygulama* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Koshi, L. (2016). Explainer: The reorganization of states in India and why it happened, *The News Minute*. <https://www.thenewsminute.com/article/explainer-reorganization-states-india-and-why-it-happened-52273>. Erişim tarihi: 21 Temmuz 2020.
- Kujur, A. (2018). PV Narasimha Rao's 97th Birth Anniversary: Remembering India's 'Modern-Day Chanakya'. <https://www.moneycontrol.com/news/india/pv-narasimha-raos-97th-birth-anniversary-remembering-indias-modern-day-chanakya-2644361.html>. Erişim tarihi: 21 Temmuz 2020.
- Kulke, H ve D. Rothermund. (2001). *Hindistan Tarihi*. (Çev.: Müfit Günay). Ankara: İmge Yay.
- Kumar, S. (2017). Regionalism vs Nationalism In India. *International Journal Of Humanities & Social Science Studies*. I(V). <http://www.ijhsss.com>.
- Kumaraswamy, P. R. (2019). India's new Israel policy: how the decline of the Palestinian issue and economic reorientation accelerate Indo-Israeli cooperation. *Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit*. <https://doi.org/10.18449/2019C11>.
- Kurşun, Z. (2020, 30 Kasım). İran ve Suudi Arabistan'da kimlik sorunu. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/zekeriya-kursun/iran-ve-suudi-arabistanda-kimlik-sorunu-2041320>.
- Lahkar, U. S. (2020). India's unofficial strategic "necklace of diamonds" could be a game-changer in foreseeable future. <https://thekootneeti.in/2020/07/22/indias-unofficial-strategic-necklace-of-diamonds/>. Erişim tarihi: 21 Mart 2021.
- Language. (2011). *Census Of India 2011*. https://censusindia.gov.in/2011Census/C-16_25062018_NEW.pdf. Erişim tarihi: 21 Eylül 2020.
- Lapidus, I. M. (2010). *İslam Toplamları Tarihi Cilt 2*. (Çev.:Yasin Aktay). İstanbul: İletişim Yay.
- Lapidus, I.M. (2013). *İslam Toplamları Tarihi Cilt 1*. (Çev.: Yasin Aktay). İstanbul: İletişim Yay.
- Laskar, H.R. (2018, 24 Aralık). *India takes over operations of Iran's strategic Chabahar Port, can bypass Pak on way to Afghanistan*. www.hindustantimes.com.
- Loomba, A. (2000), *Kolonyalizm, Postkolonyalizm*. (Çev.:Mehmet Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Lu, Y. (2013). Dynamics Of National interest And National Identity: A Constructivist Approach To The India-China relations. Inauguraldisseration Zur Erlangung Der Doktorwürde Vorgelegt Der Fakultät Für Wirtschafts- Und Sozialwissenschaften Der Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg. <https://core.ac.uk/download/pdf/32584625.pdf>.

- Maharaj, S. B. (2017). India's Relations with the Latin America-Caribbean Region Prospects and Constraints, *Institute for Defence Studies and Analyses*. (45). https://idsa.in/occasionalpapers/op_45_latam-caribbean-region_sbmarahaj.
- Malayalam. (t.y.). <https://en.wikipedia.org/wiki/malayalam>. Erişim tarihi: 15 Mayıs 2020.
- Malji, A. (2018). The Rise of Hindu Nationalism and Its Regional and Global Ramifications, *Asian Politics*. 23(1). <https://www.asianstudies.org/publications/ea/archives/the-rise-of-hindu-nationalism-and-its-regional-and-global-ramifications/>.
- Malkoç, E. (2016). 20. Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye İle Hindistan'ın Siyasi İlişkileri, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*. V(1). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iauavid/issue/28828/309204>.
- Malone, D M. ve R. Chaturvedy. (2009). Impact of India's Economy on its Foreign Policy Since Independence. *Asia Pasific Foundation of Canada Research Report*. https://www.asiapacific.ca/sites/default/files/Indian_Economic_and_Foreign_Policy.pdf.
- Mandal Commission Report. (1980). *Report of The Backward Classes Commission 1980* (Vol 1-2). http://www.ncbc.nic.in/User_Panel/UserView.aspx?TypeID=1161.
- Mann, M. (2013). *Devletler Savaş ve Kapitalizm Politik Sosyoloji İncelemeleri*. (Çev.: Güney Çeğin). İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- Manohar, G. (2020) . Politics And Linguistic Reorganisation Of States In India, Social Geography With Special Reference To India. https://www.academia.edu/36108600/social_geography_politics_and_linguistic_reorganisation_of_states_in_india.
- Marshall, T. (2021). *Coğrafya Mahkumları*. (Çev.: Mert Doğruer). İstanbul: Epsilon Yay.
- McLeod, D. (2008). *India And Pakistan*. Bodmin: Mpg Books.
- Mehta, K. (2019). Turkey's India Outreach: Possibilities and Challenges. *Observer Research Foundation*. (276). https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2019/01/ORF_Issue_Brief_276_India-Turkey.pdf.
- Mekong-Ganga Cooperation. (2017). <https://mea.gov.in/aseanindia/about-mgc.htm>. Erişim tarihi: 20 Şubat 2021.
- Members and other Participants of NAM Movement. (t.y.). <https://www.mea.gov.in/Images/pdf/Members-and-other-participants.pdf>. Erişim tarihi: 20 Mayıs 2019.
- Menon, A. (2021). An Indus Seal. <https://www.khanacademy.org/humanities/art-asia/south-asia/x97ec695a:5000-b-c-e-1000-b-c-e/a/an-indus-seal>. Erişim tarihi: 21 Mayıs 2021.
- Miller, D. (1995). *On Nationality*. Oxford: Oxford University Press.
- Miller, M. C ve M. Ben-Josef Hirsch. (2017). *How Identity Issues Keep India and Israel Apart*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/india/2017-07-10/how-identity-issues-keep-india-and-israel-apart>. Erişim tarihi: 21 Mart 2020.
- Miller, M. C. (2014). The Un-Argumentative Indian?: Ideas About the Rise of India and Their Interaction With Domestic Structures. *Online International Relations at Boston University Published*. <https://doi.org/10.1080/14736489.2014.873670>.

- Miller, M. C. (2016). The Role of Beliefs in Identifying Rising Powers, *The Chinese Journal of International Politics*. 1(28). DOI: 10.1093/cjip/pow006.
- Miller, M. C. (2018). Exploring Historical Memory and Indian Foreign Policy. Harsh V. Pant (Ed.). *New Directions in India's Foreign Policy Theory and Praxis* (67-84). <https://doi.org/10.1017/9781108562850.005>.
- Miller, M. C. (2020). Do Leader Ideologies Influence Foreign Policy? Nehruvianism vs. Modi's Asia Policy. *National Bureau of Asian Research*. 15(2). <https://muse.jhu.edu/article/754913/pdf>.
- Miller, M. C. ve K. S. De Estrada, (2017). Pragmatism in Indian Foreign Policy: How Ideas Constrain Modi. *International Affairs*. 93(1). <https://doi.org/10.1093/ia/iw001>
- Mishra, B. K. (2014). The Nation-State Problematic in Asia: The South Asian Experience. *Journal of International Affairs*. 19(1). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/perception/issue/48970/624776>
- Misra, A. ve J. Miklian. (2016). The Evolving Domestic Drivers Of Indian Foreign Policy. *NOREF Norwegian Peacebuilding Resource Centre*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2770159>.
- Mitra, Subrata K. (2012). Politics in India. G.Bingham Powell, Russel Dalton, Kaare Strom (Ed.). *Comparative Politics Today*. United Kingdom: Pearson
- Mohan, K. R. (2019). India's Foreign Policy: A Overview. https://www.researchgate.net/publication/333929696_India's_Foreign_Policy_-_A_Overview.
- Mohan, R. (2006). India's New Foreign Policy Strategy. *China Reform Forum and the Carnegie Endowment for International Peace*. <https://carnegieendowment.org/files/Mohan.pdf>.
- Mohapatra, S. (2019). The Mandala Theory: What Do You Need To Know? <https://www.procaffenation.com/the-mandala-theory-what-do-you-need-to-know/>. Erişim tarihi: 21 Mart 2020.
- Moore, R. (2017). Milletler Topluluğu bir İmparatorluk değil!, <https://blogs.fcdo.gov.uk/tr/richardmoore/2017/03/13/milletler-toplulugu-bir-impatorluk-degil/> Erişim tarihi: 21 Mart 2020.
- Mukerji, A K. (2019). UN Peacekeeping: India's Contributions. https://www.mea.gov.in/articles-in-indian-media.htm?dtl/32014/UN_Peacekeeping_Indias_Contributions. Erişim tarihi: 21 Mart 2020.
- Mukherjee, A. (2017). The evolution of India's Israel policy: continuity, change, and compromise since 1922. *Israel Affairs* 23(5). DOI: 10.1080/13537121.2017.1343907.
- Mukherjee, S. (2014). *Representations of Indian History As Tools For Identity- Relevant Concerns: A Cultural Psychological Analysis*. (Doctoral Dissertation). Submitted to The Graduate Degree Program In Psychology And The Graduate Faculty Of The University Of Kansas. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.861.7681&rep=rep1&type=pdf>.
- Murthy, C. S. R. (2018). India and the Commonwealth: Redirecting the Relationship. *Carnegie India*. <https://carnegieindia.org/2018/04/11/india-and-commonwealth-redirecting-relationship-pub-76054>.

- Musayev, M. (2013). *Soğuk Savaş Sonrası Abd Hindistan İlişkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Muslims poorest among religious groups, says NSSO survey. (2016, 16 Ağustos). *The Hindu* <https://www.thehindu.com/news/national/muslims-poorest-among-religious-groups-says-nssso-survey/article5042032.ece>. Erişim tarihi: 21 Mart 2020.
- Nag, Sajal. (1993). Multiplication Of Nations? Political Economy Of Sub-Nationalism In India, *Economic And Political Weekly*. 28(29/30). [Http://www.jstor.org/stable/4399965](http://www.jstor.org/stable/4399965).
- Nalbant, A. (1997). Üniter Devlet Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Nanda, B.R. (t.y.). Emergence As Nationalist Leader. <https://www.britannica.com/biography/Mahatma-Gandhi/Emergence-as-nationalist-leader>. Erişim Tarihi 20 Mayıs 2021.
- Nation Profile Kashmir. (2020). <https://www.nationalia.info/profile/10/kashmir>. Erişim tarihi: 21 Şubat 2021.
- Neagle, Kai. (2020). Why Is China's Belt and Road Initiative Being Questioned by Japan and India. <https://www.e-ir.info/2020/05/02/why-is-chinas-belt-and-road-initiative-being-questioned-by-japan-and-india/> Erişim tarihi: 21 Mart 2020.
- Nevins, A. ve H. S. Commager. (2020). *ABD Tarihi*. (Çev.: Halil İnancık). Ankara: Doğu Batı Yay.
- New state of Telangana is born in southern India. (2014, 2 Haziran). <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-27658817>. Erişim tarihi: 21 Şubat 2020.
- Non-Aligned Movement. (2021). http://csstc.org/v_ket1.asp?info=11&mn=1. Erişim tarihi: 21 Mart 2021
- NRAI Enstitute, (2018). Indian Culture <http://www.nraismc.com/wp-content/uploads/2018/04/> Erişim tarihi: 21 Mart 2020.
- Oec India and Singapore. (2020). <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ind/partner/sgp>. Erişim Tarihi 20 Eylül 2020.
- Ogden, C. (2016). *Hindistan Dış Politikası*. (Çev.: Aslan Yavuz Şir), İstanbul: Matbuat Yay.
- Ogden, Chris. (2018). Tone Shift: India's Dominant Foreign Policy Aims Under Modi. *Indian Politics and Policy*.1(1). (3-23). <https://doi.org/10.18278/inpp.1.1.2>
- Oğuzlu, T. (2012). İnşacı Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dış Politika: Türk Dış Politikasının Analizi. Ertan Efegil, M. Seyfettin Erol (Ed.). *Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği*. Ankara: Barış Kitabevi.
- Oktav, Ö. Z. (2019). Suriye Krizi Sürecinde Suudi Arabistan'ın Değişen Stratejileri ve Arap Dünyasında Değişen Dengeler. https://www.researchgate.net/publication/335168477_Suriye_Krizi_Surecinde_Suudi_Arabistan'in_Degisen_Stratejileri_ve_Arap_Dunyasinda_Degisen_Dengeler.
- Oldfield, A. (2012). Vatandaşlık: Doğal Olmayan Bir Pratik mi? Ayşe Kadioğlu (Ed.). *Vatandaşlığın Dönüşümü Üyelikten Haklara*. İstanbul: Metis Yay.
- Ozankaya, Ö. (1992). Ulusal Toplumun ve Ulusal Kültürün Kurucu Ögeleri. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. 10(3). https://doi.org/10.1501/Tite_0000000245.

- Öğün, S. S. (1995). *Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye*. İstanbul: Bağlam Yay.
- Özdoğan, G. G. (2000). Civic Versus Ethnic Nation: Transcending the Dual Model. Günay Göksoy Özdoğan, Gül Tokay (Ed.). *Redefining the Nation State and Citizen*. İstanbul: Eren Yay.
- Özkırımlı, U. (2015). *Milliyetçilik Kuramları*. Ankara: Doğu Batı Yay.
- Özman, R. (2014), İlkçağda Hint-İran Kültürel İlişkileri, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*.13(4). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223567>.
- Pakistan says trade with India plunges significantly (2020, 6 Haziran). *Economictimes*. <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/pakistan-says-trade-with-india-plunges-significantly/articleshow/73544675.cms?from=mdr>. Erişim tarihi: 21 Mart 2021.
- Palat, M. K. (2015). India Nation Of Nations, *Centre For Research And Education For Social Transformation*. https://www.academia.edu/34646013/India_Nation_Of_Nations.
- Palit, A. (2015). Economics in Narendra Modi's Foreign Policy. *Center for Asian Studies*. https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/asie_visions77_0.pdf.
- Pandya, A. Amit (2010). Muslim Indians. *Stimson*. https://www.files.ethz.ch/isn/116310/Muslim_Indians-Complete.pdf
- Pant, H. V. (2017). Rising India and Its Global Governance Imperatives. *Rising Powers Quarterly Volume 2*(3). <https://risingpowersproject.com/quarterly/rising-india-global-governance-imperatives/>.
- Pant, H.V., R. Mukherjee, P. Chacko ve M.C.Miller.(2018). New Directions in India's Foreign Policy. DOI:10.1017/9781108562850.
- Parthasarathi, P. (2019). *Avrupa Zenginleşirken Asya Neden Yoksul Kaldı? Küresel Ekonomik Ayrışma 1600-1850*. (Çev: Öktem Kalaycıoğlu). İstanbul: İletişim Yay.
- Petersen, B. (2019) India and major powers: The European Union. *Observer Research Foundation*. <https://www.orfonline.org/expert-speak/india-and-major-powers-the-european-union-54234/>
- Pingle, V. ve A. Varshney. (2006). India's Identity Politics: Then and Now. *Managing Globalization*. https://doi.org/10.1142/9789812774729_0013.
- Poggi, G. (2012). *Modern Devletin Gelişimi*. (Çev.: Şule Kut, Binnaz Toprak). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Price, G. (2013). India's Policy towards Afghanistan. *Chatham House*. 2013(04). https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Asia/0813pp_indiaafghanistan.pdf.
- Punjab map. (2006). https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Punjab_map.svg. Erişim tarihi: 21 Şubat 2020.
- Purayil, M. P. (2020). Shifting trajectory in India-Israel relations under Modi. *Israel Affairs*. 26(3). DOI: 10.1080/13537121.2020.1754594. E.T: 21.04.2021
- Purtaş, F. (2006). Avrasya'daki Yeni Büyük Oyun Bağlamında Avrasya'daki 'Yeni Büyük Oyun' Bağlamında Hindistan'ın Orta Asya Politikası, *OAKA*. 1(2). <http://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423910608.pdf>.

- Purushothaman, U. (2010). Shifting Perceptions Of Power: Soft Power And India's Foreign Policy. *Journal Of Peace Studies*. 17(2/3).
https://www.academia.edu/1559443/Shifting_Perceptions_of_Power_Soft_Power_and_Indias_Foreign_Policy.
- Quamar, M. (2018). Indo-Saudi Relations Emerging Strategic Dimensions. *Associate Fellow, Institute for Defence Studies and Analyses*. 32(1). <http://kfcris.com/en/view/post/173>.
- Quinn, A. (2018). How History Shapes India's Foreign Policy Goals. *E-International Relations*.
<https://www.e-ir.info/2018/08/04/how-history-shapes-indias-foreign-policy-goals/>.
- Racine, J.L. (2008). Post-Post-Colonial India: From Regional Power to Global Player, *Institut français des relations internationales*. 2008(5). <https://www.cairn.info/revue-politique-etrangere-2008-5-page-65.htm>.
- Rana, K.S. (2018). Indian Foreign Policy Changing Requirements and India's Response. *Economic & Political Weekly*. 53(31).
https://www.researchgate.net/publication/327046393_Indian_foreign_policy_Changing_requirements_and_India's_response
- Rangaraj, R. (2019), How a Lankan Tamil tried to capture Maldives and India beat him back. <https://thefederal.com/international/how-a-lankan-tamil-tried-to-capture-maldives-and-india-beat-him-back/>. Erişim tarihi: 20 Mayıs 2021.
- Rao, B. ve J. D. Roover. (2013). The Dark Hour Of Secularism: Hindu Fundamentalism And Colonial Liberalism in India.
https://www.academia.edu/5225139/The_Dark_Hour_of_Secularism_Hindu_Fundamentalism_and_Colonial_Liberalism_in_India?email_work_card=view-paper.
- Rather, Z. A. (2014). India's New Foreign Policy Vision towards Bangladesh, *International Affairs and Global Strategy*.(21).
<https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.996.2358&rep=rep1&type=pdf>.
- Ravinder. (2014). Analysis of the Basic Factors of Indian Foreign Policy. *CASIRJ*. 5(12).
<http://www.casirj.com>.
- Ray, S. (2017). Indian National Identity: Post Independence Journey In The Light Of Miller's Theory. *Asia Pacific Journal Of Research*. I(1).
https://www.researchgate.net/publication/316475769_indian_national_identity_post_independence_journey_in_the_light_of_miller's_theory.
- Ray, S. ve J. K. Singh. (2015). Unity In Diversity: Search For Common Indian National Identity. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science*. 20(7). (9-16). DOI:10.9790/0837-20710916.
- Red Corridor. (2015). <https://www.gktoday.in/topic/current-extent-of-red-corridor-and-trends-in-we-in-india/>. Erişim tarihi: 15 Mayıs 2021).
- Rej, A. ve R. Sagar. (2019). The Bjp and Indian Grand Strategy. *Carnegie*.
<https://carnegieendowment.org/2019/04/04/bjp-and-indian-grand-strategy-pub-78686>.
- Religion Census 2011. (2021). <https://www.census2011.co.in/religion.php>. Erişim tarihi: 21 Mayıs 2021.

- Renan, E. (1946). What is A Nation? Text Of A Conference Delivered At The Sorbonne On March 11th, 1882. (Translated By Ethan Rundell). http://ucparis.fr/files/9313/6549/9943/What_is_a_Nation.pdf.
- Roberts, J.M. (2015). Avrupa Tarihi. (Çev.:Fethi Aytuna). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Roskin, M. G. (2019). *Çağdaş Devlet Sistemleri*. (Çev.: Atilla Yayla ve Bahattin Seçilmişoğlu). Ankara: Adres Yay.
- Roskin, M. (2004). *Countries And Concepts: Politics, Geography, Culture*. USA: Prentice-Hall.
- Roskin, M. (2016). *Countries and Concepts, Politics, Geography, Culture*. USA: Pearson
- Roskin, M. G. ve N. O. Berry (2014), *Uluslararası İlişkiler: UI'nin Yeni Dünyası*. (Çev: Özlem Şimşek). Ankara: Adres Yay.
- Ross, C. (2013). India, Latin America, and the Caribbean during the Cold War. *Revista Brasileira de Política Internacional* 56(2). <https://doi.org/10.1590/S0034-73292013000200002>.
- Rosser, Y. C. (2003). Forging National Identity in India, Pakistan, and Bangladesh. (Doctoral Dissertation). Presented to the Faculty of the Graduate School of The University of Texas. Texas-USA.
- Rousseau, J. J. (1987). *Toplum Sözleşmesi*. (Çev.: Vedat Günyol). İstanbul: Adam Yay.
- Rumelili, B. (2016), Kimlik. Şaban Kardaş ve Ali Balcı (2016). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. İstanbul: Küre Yay.
- Saarc. (2020). <https://saarc-sec.org/index.php/about-saarc/about-saarc>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2021.
- Sagar, R. (2009). State Of Mind: What Kind Of Power Will India Become, *International Affairs*. 85(4). <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2009.00828.x>.
- Said, E. W. (1998). *Oryantalizm (Doğubilim): Sömürgeciliğin Keşif Kolu*. (Çev.: Nezih Uzel). İstanbul: İrfan Yay.
- Sander, O. (2005a). *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sander, O. (2005b). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sangh Parivar, (2021). https://en.m.wikipedia.org/wiki/Sangh_Parivar. Erişim tarihi: 10 Haziran 2021.
- Sarma, D.S.(2005). *Hint Dini Tarihine Giriş*. (Çev: Fuat Aydın). İstanbul: Ataç Yay.
- Scheduled Castes & Scheduled Tribes Population. (2001). *India Ministry of Home Affairs, Census Commissioner*. https://censusindia.gov.in/Census_Data_2001/India_at_glance/scst.aspx
- Schmitt, C. (2005). *Siyasi İlahiyat*. (Çev.: Emre Zeybekoğlu). Ankara: Dost Kitabevi.
- Schöttli, J. (2009). Strategy and Vision in Politics. *Jawaharlal Nehru's Policy Choices and The Designing Of Political Institutions*. https://www.researchgate.net/publication/39712382_Strategy_and_Vision_in_Politics_Jawaharlal_Nehru's_policy_choices_and_the_designing_of_political_institutions
- Schulze, H. (2005). *Avrupa'da Ulus ve Devlet*. (Çev.: Timuçin Binder). İstanbul: Literatür Yay.
- Scott, D. (2016). Buddhism in Current China–India Diplomacy. *Journal of Current Chinese Affairs*. 45(3). <http://nbn-resolving.org/urn/resolver.pl?urn:nbn:de:gbv:18-4-9990>.

- Scott, D. (2017). The rise of India: UK perspectives, *International Affairs* 93(1). DOI: 10.1093/ia/iw007.
- Sehgal, R. Z. Othman ve N. A. İdris (2017). India's Foreign Policy towards Malaysia & Singapore: Evolution and Determinants, *Asian Social Science*. 9(7). <https://www.ccsenet.org/journal/index.php/ass/article/view/27930>.
- Sengupta, P. (2014). Linguistic Minority(s) in India: The Constitutional-Legal Framework For Accommodation. *Droit Et Cultures*. 67(1). https://www.academia.edu/34994848/Linguistic_Minority_s_in_India_The_Constitutional_Legal_Framework_for_Accommodation_Linguistic_Minority_s_in_India_The_Constitutional_Legal_Framework_for_Accommodation?auto=download
- Shahriar, S. (2020). India's Economic Relations with Myanmar: A Study of Border Trade. *Journal of Borderlands Studies*, DOI:10.1080/08865655.2020.1816202.
- Sharma, C. K. (2015). Nation, Nationality and Nation Building in India. https://www.academia.edu/31927517/nation_nationality_and_nation_building_in_india.
- Sharma, S. (2016). Fractured Narratives: Identities in A Political Vacuum, *South Asia Democratic Forum*. (22). DOI: 10.11588/xarep.00004531
- Shida, W. (2020). The Powerful Rise of Hindu Nationalism And its Impact. *CICIR*. 30(3). <http://www.cicir.ac.cn/UpFiles/file/20200722/6373101417069247845885050.pdf>.
- Shidore, S. (2013). *New Frontiers in South-South Engagement: Relationship Between India and Latin America and the Caribbean*. India: Alpha Graphics.
- SIPRI Yearbook (2020). <https://www.sipri.org/> Erişim tarihi: 20 Mart 2021
- Sih dini nedir, Sihler kimdir? (2015, 7 Kasım). *Amerika Bülteni Türkçe Amerika Gazetesi*. <http://amerikabulteni.com/2015/11/07/sih-dini-nedir-sihler-kimdir-2/>.
- Sikri, R. (2014). Challenge And Strategy: Rethinking India's Foreign Policy. *Indian Foreign Affairs Journal*, 9(1). (56-69). <https://www.goodreads.com/book/show/10392654-challenge-and-strategy>.
- Singh, Y. (2007). *India's Myanmar Policy A Dilemma Between Realism And Idealism*. (No: 37). India (New Delhi): Institute Of Peace And Conflict Studies. <http://www.ipcs.org/>.
- Sinha, A. ve J.P. Dorschner. (2010). India: Rising Power or a Mere Revolution of Rising Expectations. 42(1). <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1057/pol.2009.19>.
- Siow, M. (2020). Hindistan-Vietnam askeri ittifakı Çin-Pakistan ittifakıyla çatışmak üzere mi? *Görüş 21*. (Çev.: Irmak Gümüşbaş). <https://gorus21.com/hindistan-vietnam-askeri-ittifaki-cin-pakistan-ittifakiyla-catismak-uzere-mi/>.
- Smith, K. (2012). India's Identity and Its Global Aspiration. *Global Society*. 26(3). https://www.academia.edu/24591801/indias_identity_and_its_global_aspirations.
- Smith, A. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*. (Çev.: Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir). Ankara: Dost Yay.
- Smith, A. (2017). *Milli Kimlik*. (Çev.: Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yay.
- Smootha, S. (2002). The Model Of Ethnic Democracy: Israel As A Jewish And Democratic State. *Nations And Nationalism*. 8(4). DOI:10.1111/1469-8219.00062.

- South Asian Free Trade Area. (t.y.) .<https://www.un.org/ldportal/south-asian-free-trade-area/>. Erişim tarihi: 15 Ağustos 2021.
- Sönmezoğlu, F. (2009). Bağlantısız Üçüncü Dünya”dan Çevre Ülkeleri”ne. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 41. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusiyasal/issue/595/5983>.
- State Wise Religion Data 2011. (2021). <https://www.census2011.co.in/states.php>. Erişim tarihi: 21 Mayıs 2021.
- States Census 2011. (2021). <https://www.census2011.co.in/>. Erişim tarihi: 21 Mayıs 2020.
- States of growth 2.0. (2019). *Crisil*. <https://www.crisil.com/en/home/our-analysis/reports/2019/01/states-of-growth-2point0.html>. Erişim tarihi: 21 Şubat 2021.
- Stein, B. (2015). *Hindistan Tarihi*. (Çev.: Müfit Günay). İstanbul: İnkılap Yay.
- String of Pearls. (t.y.). [https://en.wikipedia.org/wiki/String_of_Pearls_\(Indian_Ocean\)](https://en.wikipedia.org/wiki/String_of_Pearls_(Indian_Ocean)).
- Sundaram, K. ve A. Chaudhary. (2021, 23 Şubat). China back as India's top trade partner even as relations sour, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-02-22/china-returns-as-top-india-trade-partner-even-as-relations-sour>. Erişim tarihi:20 Nisan 2021).
- Şimşek, A. (2011). *Soğuk Savaş'tan Günümüze Yükselen Hindistan ve Dış Politikası*.(Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çanakkale.
- Tamer, C. (2021). Güney Çin Denizi'nde Hindistan-Vietnam İşbirliği. <https://www.ankasam.org/guney-cin-denizinde-hindistan-vietnam-isbirligi/>. Erişim tarihi: 20 Mart 2021.
- Tamils (t.y.). <https://en.wikipedia.org/wiki/Tamils>. Erişim tarihi: 10 Mayıs 2020.
- Tamkin, E. (2020). Why India and Russia Are Going to Stay Friends. <https://foreignpolicy.com/2020/07/08/russia-india-relations/> Erişim tarihi: 5 Mayıs 2021.
- Tarling, N. (2010). *Southeast Asia And The Great Powers*. Abingdon-Oxon: Routledge Press.
- TC. Dışişleri Bakanlığı. (2021). <https://www.mfa.gov.tr/hindistan-ekonomisi.tr.mfa>. Erişim tarihi: 5 Mart 2021.
- Tetzlaff, R. (2007), *Küreselleşme ve Ulus İnşası: Çelişmeyen Terimler*, Jochen Hippler (Ed.). Ulus İnşası içinde (25-39). (Çev.: Algan Sezgintüredi ve Burhan Şaylı). İstanbul: Versus Kitabevi.
- The Countries Of South Asia. (2021). <https://www.worldatlas.com/articles/the-population-and-economy-of-the-south-asian-countries.html>. Erişim tarihi: 20 Şubat 2021.
- The Heartland of India. (t.y.). <https://www.indiastathindibelt.com/>. Erişim tarihi: 19 Mayıs 2021.
- The Surroundings of Kotadiya. (2007). <http://v1.invitra.org/umgebung-en.html>. Erişim tarihi: 20 Mayıs 2021.
- Thiesse, A.M. (2010). Ulusal Kimlikler, Ulusaşırı Bir Paradigma. Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot (Ed.). *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek içinde* (150-180). (Çev.: Devrim Çetinkasap). İstanbul: İletişim Yay.
- Top 10 largest economies in the World. (2021). <https://www.ig.com/en-ch/news-and-trade-ideas/other-news/top-10-largest-economies-in-the-world-190523> Erişim tarihi: 20 Şubat 2021.

- Trade in Goods with India. (2020). *United States Census Bureau*.
<https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5330.html>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2021
- Trends In World Military Expenditure 2020. (2021) SIPRI Fact Sheet.
https://sipri.org/sites/default/files/2021-04/fs_2104_milex_0.pdf. Erişim tarihi: 20 Şubat 2021.
- Tripathi, A. K. (2012). Contemporary Challenges To India's Foreign Policy. *International Journal of Social Science & Interdisciplinary Research*. 1(7).
<http://indianresearchjournals.com/pdf/IJSSIR/2012/July/5.pdf>.
- Tüfekçi, Ö. (2016). Yükselen Güçler ve Dış Politika Aracı Olarak Dış Yardımlar. Erman Akıllı (Ed.). *Türkiye 'de ve Dünyada Dış Yardımlar içinde* (101-119). Ankara: Nobel Yay.
- U.S.-India Trade Facts. (2020). *Office of The United States Trade Representative*.
<https://ustr.gov/countries-regions/south-central-asia/india>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2021.
- Uğuz, E. H ve R. Saygılı (2016). Küresel Dünyada Ulus Devlet, *Selçuk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 16(32). (127-147).
<https://doi.org/10.30976/susead.302139>.
- Ünlü, H. (2020). Hindistan stratejik kültürü ve QUAD İttifakı, <https://gasam.org.tr/hindistan-stratejik-kulturu-ve-quad-ittifaki/>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2021.
- Üstel, F. (2008). *Makbul Vatandaş 'ın Peşinde*. İstanbul: İletişim Yay.
- Vaishnav, M. (2019). Religious Nationalism And India's Future. Milan Vaishnav (ed.). *The Bjp In Power: Indian Democracy And Religious Nationalism* (5-22).
https://carnegieendowment.org/files/bjp_in_power_final.pdf.
- Varlı, İ. (2018). Ortadoğu'dan Latin Amerika'ya, Asya-Pasifik'ten Avrasya'ya Hegemonya Savaşı. İstanbul: Destek Yayınları
- Varshney, A. (1993). Contested Meanings: India's National Identity, Hindu Nationalism and The Politics Of Anxiety. *Daedalus*.122(3). (227-261). <https://www.jstor.org/stable/20027190>.
- Verma, R. (2019). The Emergence, Stagnation, And Ascendance of The Bjp. Milan Vaishnav (ed.). *The Bjp In Power: Indian Democracy and Religious Nationalism*.
https://carnegieendowment.org/files/bjp_in_power_final.pdf.
- Wagner, C. (2019). India's Africa Policy. *Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs*. <https://www.readkong.com/page/india-s-africa-policy-swp-research-paper-1082428>
- Walsh, E. J. (2006). *A Brief History Of India*. New York: Checkmark Book.
- Waltz, K. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. (Çev. : S.Binatlı). Ankara: Phoenix Yay.
- We Have No Orders To Save You. (2002). (Vol. 14, No. 3(C)).
<https://www.hrw.org/reports/2002/india/gujarat.pdf>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2021
- Weber, M. (2006-07). Millet. (Çev.: Ebru Çerzcioğlu). *Doğu-Batı Dergisi*. (39). 181- 188).
- Wendt, A. (2012). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*. (Çev.: Helin Sarı Ertem, Suna Gülfer İhlamur Öner). İstanbul: Küre Yay.
- Wendt, A. (2013). Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası. *Uluslararası İlişkiler*. 10(39). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/540255>.

- Why India's citizenship law crosses the line. (2019, 31 Aralık). CNN. <https://edition.cnn.com/2019/12/31/opinions/india-citizenship-law-crosses-line-singh/index.html>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2021.
- Wojczewski, T A. (2016). *India and the Quest for World Order: Hegemony and Identity in India's Post-Cold War Foreign Policy Discourse*. (Doctoral dissertation). Philosophical Faculty the Christian Albrechts University to Kiel.
- Wolf, R. E. (2020). *Avrupa ve Tarihsiz Halklar* (Çev.: Hamit Çalışkan). İstanbul: İş Bankası Yay.
- Worldgeography chapter 9-3 Pakistan and Bangladesh. (2021). <https://open.lib.umn.edu/worldgeography/chapter/9-3-pakistan-and-bangladesh/> Erişim tarihi: 21 Mayıs 2021.
- Wulf, H. (2013). *India's Aspirations in Global Politics*. Centre for Global Cooperation Research INEF (Report 107/2013). University of Duisburg-Essen
- Xaxa, V. (2016). Tribes And Indian National Identity: Location Of Exclusion And Marginality. *Brown Journal of World Affairs*. 23(1). <https://bjwa.brown.edu/23-1/tribes-and-indian-national-identity-location-of-exclusion-and-marginality/>.
- Yalvaç, F. (2016). *Devlet*. Şaban Kardaş, Ali Balcı (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. İstanbul: Küre Yay.
- Yılmaz, T. G. (2010). *Tarihsel – Tiyatral Kişilik İlişkisinin Jeanne D'arc Konulu Oyunlara Yansıması*. (Yükseklisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. İzmir.
- Young, R. (2001). *Postkolonyalizm Tarihsel Bir Giriş*. (Çev.: Burcu Toksabay Köprülü). İstanbul: Matbu Kitap.
- Zawadzki, P. (2010). *Milliyetçilik, Demokrasi ve Din*. Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot (Ed.). *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek*. (Çev.: Devrim Çetinkasap). İstanbul: İletişim Yay.
- Zhenhua, Liu. (2020). *China-Bangladesh economic partnership keeps deepening*. <https://www.tbsnews.net/economy/trade/china-bangladesh-economic-partnership-keeps-deepening-139714>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2021.
- 2000 and 2009 GDP Estimates 30 Largest Economies. (2021). <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/ipe/2000-09GDP.htm>. Erişim tarihi: 20 Nisan 2021.
- 28 states, 9 Union Territories: Here is the new map of India. (2019, 3 Kasım). The Indian Express. <https://indianexpress.com/article/india/28-states-9-union-territories-here-is-the-new-map-of-india-6099663/>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2021.

EK. 1

BİREYSEL GÖRÜŞME ARAŞTIRMA-MÜLAKAT SORULARI

1. Ulus/millet ve milliyetçilik nedir? Bu bağlamda ulus-devlet ve ulusal kimliği nasıl tanımlarsınız ve hangi faktörler ulusal kimliğin oluşmasında etkili olmuştur?
2. Ulusal kimlik ile dış politika kimliği arasında benzerlikler ve farklılıklar nelerdir? Bu bağlamda Hint ulusal kimliği dış politikayı etkilemekte midir?
3. Modern anlamda Hint ulusal kimliğinden bahsedilebilir mi? Bu kimliği hangi faktörler etkilemektedir ve Hindistan ulus inşasının önündeki zorluklar nelerdir?
4. Kurulduğu günden bu yana Hindistan hangi kimlikler üzerinden kendini tanımlamış/tanımlanmıştır?
5. Laik milliyetçilik ve Hindu milliyetçiliği ulusal kimliğin neresindedir? Laik milliyetçiliğin etkisinin azalıp, Hindu milliyetçiliğinin yükselişe geçmesinin nedenleri ve ulusal kimlik üzerindeki etkileri nelerdir?
6. Toplumun yüzde 80'inin inandığı Hinduizm ortak bir Hint kimliği için yeterli midir?
7. Hindistan'ın bağlantısız bir dış politika izlemesinin sebepleri nelerdir? Bağlantısızlık Hangi politikalarda ve daha çok hangi bölgelerde kendisini göstermektedir?
8. 1990'lardan itibaren bağlantısız ve üçüncü dünyacı Hindistan devlet kimliği neden etkisini yitirmeye başlamıştır?
9. Bağlantısız ve Yükselen güç kimlikleri arasındaki farklılıklar ve dış politikadaki yansımaları nelerdir? Bu değişim Hindistan'ın bölgesel ilişkilerini ve politikalarını nasıl etkilemiştir?
10. Neden Batı, Çin'in değil de Hindistan'ın yükselişini desteklemektedir? İnşacılık ve kimlik üzerinden bu soruya nasıl bir açıklama getirilebilir?
11. Hindistan'da dış politika karar alma sürecinde neden liderler daha ön plana çıkmaktadır? Bunu ne ile açıklayabiliriz?
12. Dış politikayı birçok faktör etkilemektedir. Bunlardan birisi de coğrafyadır. Sizce coğrafyanın Hint dış politikasındaki etkisi nedir?
13. Hindistan anayasaya göre federal bir ülkedir. Ancak merkezi hükümetin Hint siyasetinde ağırlığı fazladır. Bu bağlamda ABD ile kıyaslandığında Hindistan siyasi yapısını nasıl değerlendirirsiniz?
14. Hindistan uluslararası sistemin neresindedir? Soğuk Savaş boyunca bağlantısız ve üçüncü dünyacı bir kimliğe sahip olan Hindistan artan gücü ile birlikte değerlendirildiğinde bugün uluslararası sistemin neresindedir?
15. Hindistan'ın çok uluslu, çok dinli, çok dilli yapısını tarihsel olarak nasıl açıklayabiliriz?
16. Gandhi ve Nehru gibi liderlerin Hint toplumunda (Müslümanlar dahil) rağbet görmesini ve sevilmesini hangi faktörlerle açıklayabiliriz?
17. Babür Devletini tam olarak nerede konumlandırabiliriz (Türk, Moğol vb.)

18. Hindistan zıtlıklar ülkesi olmasına rağmen 75 yıldır ülke bütünlüğünü koruyabilmiştir. Bunu nasıl açıklayabiliriz?
19. İngiliz Sömürgeciliğinin modern Hint ulus devletindeki izleri nelerdir?
20. Hindistan'ın Çin ve Rusya ile birlikte ele alındığında Orta Asya politikasını nasıl değerlendirirsiniz?
21. Çin'in bir kuşak bir yol projesi Hindistan açısından nasıl yorumlanabilir?
22. Sizce Hindistan gücü nasıl değerlendirilebilir? Diğer yükselen güçlerle kıyaslandığında ne gibi farklılıklar çıkmaktadır?
23. Hindistan'da Batı modellerinde olduğu gibi bir ulus-devletten bahsedebilir miyiz? Bu çerçevede batı tarzı ulus-devlet anlayışı Hindistan gibi çok dinli, çok dilli ve kast sisteminin hakim olduğu Hindistan'da başarılı olabilir mi? Hindistan'ı Fransa gibi Batılı ulus-devletlerle kıyaslamak ne kadar doğrudur? Dolayısıyla Batı ile Hindistan arasında ulusal kimlik inşasında farklılıklar var mıdır?
24. Hindistan gibi sömürge sonrası uluslarda ulusal kimlik nasıl inşa edilmiştir, ya da edilebilmiş midir? Sömürgecilik bunu hangi yönlerden etkilemiştir?
25. Tarih, kültür ve popülist söylemlerin (Hindu milliyetçiliği vb.) iç ve dış politikadaki etkileri nelerdir? Yine bu kapsamda Hint siyasetinde artan dinin etkisini nasıl açıklayabiliriz? Buna paralel olarak otoriterlersen ve Hint-Müslüman çatışmasının arttığı bir Hindistan izlemekteyiz. Hindistan laiklikten uzaklaşmakta mıdır? Siyasal Hinduizmin canlanmasında neler etkili olmuştur? Yine bu kapsamda Hint demokrasisinin kırılğanlıkları ile otoriter bir yapıya kaymasından bahsedebilir miyiz?
26. Bir önceki sorunun devamı olarak Hindu milliyetçiliğinin dış politikadaki; özellikle de laik milliyetçilik ile kıyaslandığında yansımaları nelerdir? Bu çerçevede Hint siyasetinde dinin etkisi ve dış politikadaki yansımaları nelerdir?
27. Hindistan uluslararası sistemin neresindedir? Soğuk Savaş boyunca Bağlantısız ve üçüncü dünyacı bir kimliğe sahip olan Hindistan, artan gücü ile birlikte değerlendirildiğinde size göre bugün uluslararası sistemin neresindedir? Yine bu kapsamda Hindistan'ın bugünkü gücü nasıl değerlendirilebilir? Diğer büyük güçlerle kıyaslandığında ne gibi farklılıklar vardır?
28. Hindistan zıtlıklar ülkesi olmasına rağmen 75 yıldır ülke bütünlüğünü koruyabilmiştir. Bunu nasıl açıklayabiliriz? Ve son olarak Hint siyasal sistemini Batı ve Doğu ülkeleri ile kıyaslarsak ne gibi farklılıklar ve benzerlikler görebiliriz?

EK. 2**ARAŞTIRMA-RÖPORTAJ LİSTESİ**

	Adı-Soyadı	Görevi	Araştırma-Röportaj Yöntemi	Araştırma-Röportaj Tarihi
1	Ersin KALAYCIOĞLU	Akademisyen	Zoom	13.07.2021
2	Ertan EFEGİL	Akademisyen	Zoom	14.07.2021
3	İlter TURAN	Akademisyen	Zoom	07.08.2021
4	Yalçın KAYALI	Akademisyen	Zoom	16.08.2021
5	Priya Chacko	Akademisyen	Mail	12.04.2021
6	Güliden AYMAN	Akademisyen	Telefon	15.08.2021
7	Umut ÖZKIRIMLI	Akademisyen	Zoom	14.09.2021
8	Tarık OĞUZLU	Akademisyen	Zoom	05.09.2021
9	Ömer Faruk GENÇKAYA	Akademisyen	Zoom	11.09.2021
10	Mehmet Ali UĞUR	Akademisyen	Yüz Yüze	20.10.2021

ÖZGEÇMİŞ

Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi mezunu olan Mustafa KESKİN 2013 yılında “Çin’de Etnik Azınlıklar ve Doğu Türkistan Sorunu” isimli tez çalışmasıyla Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde Yüksek Lisansını tamamlamıştır. 2016 yılından itibaren de yine Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında doktora eğitimi almıştır.

